

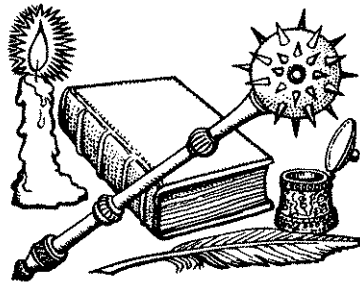
УНІВЕРСАЛИ
УКРАЇНСЬКИХ
ГЕТЬМАНІВ

УНІВЕРСАЛИ
УКРАЇНСЬКИХ ГЕТЬМАНІВ
ВІД ІВАНА ВИГОВСЬКОГО
ДО ІВАНА САМОЙЛОВИЧА
(1657 – 1687)

УНІВЕРСАЛИ УКРАЇНСЬКИХ ГЕТЬМАНІВ

МАТЕРІАЛИ
ДО УКРАЇНСЬКОГО
ДИПЛОМАТАРІЮ

Серія I

ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ
ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА імені М.С. ГРУШЕВСЬКОГО
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО імені ШЕВЧЕНКА
ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИЧНИЙ
АРХІВ УКРАЇНИ, м. КИЇВ

Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687)

Пропонована увазі читачів збірка включає всі, які вдалося виявити в архівах України, Російської Федерації і Польщі, універсали, накази, угоди українських гетьманів, зокрема: Івана Виговського (1657–1659), Юрія Хмельницького (1660–1662 1677–1681), Якіма Сомка (1660–1663), Павла Тетері (1663–1665), Івана Брюховецького (1663–1668), Петра Дорошенка (1665–1676), Дем'яна Многогрішного (1668–1672), Михайла Ханенка (1670–1674), Івана Самойловича (1672–1687) та значну частину універсалів і наказів генеральної військової старшини і полковників (1649–1687), у яких йдеться про соціально-економічний розвиток і політичне становище у 2-й половині XVII ст. Науково-довідковий апарат: список архівних фондів публікацій, список скорочень, список застарілих і маловживаних слів, предметний, іменний і географічний покажчики, список ілюстрацій, перелік документів. Видання розраховане на науковців, викладачів і студентів, на всіх, хто цікавиться історією України.

Упорядкування

Іван БУТИЧ, Вячеслав РИНСЕВИЧ, Ігор ТЕСЛЕНКО

Редакційна колегія

*Павло СОХАНЬ (голова), Геннадій БОРЯК, Віктор БРЕХУНЕНКО,
Іван БУТИЧ (заст. голови), Ярослав ДАШКЕВИЧ, Олег КУПЧИНСЬКИЙ,
Олександр МАВРІН, Юрій МИЦИК, Ольга МУЗИЧУК,
Олег РОМАНІВ, Валерій СМОЛІЙ, Юрій ШЕМШУЧЕНКО*

Надруковано за ухвалою Видавничої ради
Наукового товариства ім. Шевченка у Львові

Підготовлено за сприяння Фонду Катедр Українознавства (ФКУ).
Програма українознавчих досліджень, фундатором якої є ФКУ, фінансується
за рахунок благодійних пожертв українських громад США і Канади

Книжку видано завдяки фінансовій підтримці
Наукового товариства ім. Шевченка в Америці з фонду Ю. Кузева

© Іван Бутич, Вячеслав Ринсевич,
Ігор Тесленко, 2004
© Наукове товариство ім. Шевченка
у Львові 2004

Зміст

Передмова	7
I. І.Виговський	21
II. Ю.Хмельницький	109
III. Яким Сомко	193
IV. Павло Тетеря	215
V. Іван Брюховецький	253
VI. Петро Дорошенко	373
VII. Дем'ян Многогрішний	445
VIII. Михайло Ханенко	573
IX. Іван Самойлович	583
Додатки	837
I. Універсали генеральної військової старшини	839
II. Список місцевостей, в яких перебували гетьмани	959
III. Список архівних фондів та публікацій універсалів від І. Виговського до І. Самойловича (1657–1687)	973
Список скорочень літератури та назв установ	979
Список скорочень	982
Словник застарілих і маловживаних слів	984
Предметний покажчик	990
Іменний покажчик	1011
Географічний покажчик	1033
Перелік документів	1043
Список ілюстрацій (на вклейці)	1085

Передмова

У перші роки після Переяславської ради більшість земель, що належали Короні, стала власністю Війська Запорозького, яке значну частину їх віддало самоврядним селянським громадам, за що вони сплачували податки. Прибутки з частини земель йшли на утримання вищих козацьких урядовців. Близько однієї третини землі належала козакам та українській шляхті. 17 % землі було власністю православної церкви.

Козаки на визволеній території швидко встановили свою форму правління. Підпорядковані їм терени були поділені на 16 округів-полків, що відповідали полкам козацького війська. Полковники, що командували ними, були головними адміністративними і судовими урядовцями на відповідній території у мирний час. Кожен полк ділився на сотні, де військові та адміністративні функції виконували сотники. Органи управління полками і сотнями знаходилися, як правило, у великих містах, що носили їх назву. На нижчому щаблі знаходилися село чи містечко, в яких влада належала отаманові.

Спочатку козацьку старшину обирали на радах, але згодом ці посади стали спадковими. Очолював усю військово-адміністративну систему гетьман. Крім командування військом, він проводив власну зовнішню політику, наглядав за системою управління та судочинства, здійснював контроль за козацькою скарбницею та земельним фондом, який складався з конфіскованих у коронній шляхті маєтків, мав право на свій розсуд ними розпоряджатися. Все це посилювало його політичну вагу. Кошти, що надходили від податків, мита й тарифів, здебільшого використовувалися на утримання козацьких урядовців.

Допомагали гетьманові виконувати свої обов'язки генеральні старшини. Найвпливовішим з них був генеральний писар, що встановлював порядок денний засідань ради, складав основні урядові тексти та здійснював постійний нагляд за зовнішніми зносинами. Другою ключовою посадою серед генеральної старшини був генеральний обозний, що відповідав за боездатність 40-60 тисячного регулярного козацького війська, включаючи артилерію. Судові справи контролював генеральний суддя, а двох осавулів та генерального хорунжого гетьман використовував для спеціальних доручень. Хоч Б. Хмельницький та інші гетьмани головним містом вважали Київ, всі установи-уряди засідали в Чигирині (згодом – у Батурині та Глухові).

Польську знать, як пануючий стан, замінило козацтво, а, за традицією, козаком міг стати будь-хто. У буремний час до козацького війська влилося багато міщан, селян та православних священиків.

За переписом 1654 р. половину населення контрольованої гетьманом території становили козаки. Козаком міг стати кожен міщанин, селянин чи священик, здатний на власний кошт виконувати військову службу. Козак, який не мав змоги придбати коня, автоматично повертався у стан селян чи міщан.

Міста у повстанні відіграли незначну роль і їх статус по суті не змінився. Такі міста, як Київ, Стародуб, Чернігів, Полтава й далі здійснювали самоврядування. Невеликі міста потрапили під владу місцевої старшини, що ставила свої інтереси вище інтересів міщан. Міщани зобов'язані були платити мито за товари, якими вони торгували, тоді як козаки нерідко виявлялися їхніми конкурентами. Незадоволені козацьким правлінням міщани часто шукали допомоги у царя, підтримуючи його у конфліктах зі старшиною.

На відміну від міщан, православне духовенство підтримувало з козацькою верхівкою дружні стосунки. Б. Хмельницький і його наступники, не зволюкаючи, підтвердили права монастирів на приписані до них землі з підданими селянами. Такий стан речей задовільняв українську православну ієрархію, тому вона виступила проти зміцнення зв'язків з Москвою, особливо у справі підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату.

Дуже швидко після Переяславської ради стало очевидним, що українські та російські політики по-різному розцінювали перспективи союзницьких відносин. Якщо в Чигирині сприймали договір як засіб досягнення повного суверенітету Української держави, то в Москві вбачали можливість істотно обмежити цей суверенітет на користь самодержавству.

Усвідомивши безперспективність і згубність зовнішньополітичної орієнтації лише на Москву, Богдан Хмельницький намагався доповнити договір з царем низкою угод з іншими державами, зацікавленими в ослабленні Речі Посполитої – Трансильванією, Швецією, Бранденбургом. Проте тяжка хвороба і смерть Богдана не дали здійснити цей задум гетьмана.

Разом з владою його наступники одержали низку надто складних проблем, які потрібно було негайно розв'язувати. Насамперед набрали великої гостроти соціальні суперечності. Адже було очевидним, що різні верстви українського населення по-різному розуміли завдання та кінцеву мету боротьби і нерідко така відмінність набирала принципового характеру. По смерті Хмельницького ці суперечності сягнули критичної межі.

Водночас царат, який за життя Богдана Хмельницького намагався посилити свій вплив на державне життя України і обмежити її суверенітет, розцінив смерть гетьмана як сигнал до початку широкомасштабного наступу на цьому напрямі. Зміну гетьманів московські політики прагнули використати для запровадження нових засад державних стосунків. Протягом серпня–жовтня 1657 р. в Україні побували численні послы і посланці з метою умовити І. Виговського піти на принципові поступки. Проте Виговський, що пройшов усю війну з Богданом Хмельницьким і зосереджував у своїх руках керівництво зовнішньою політикою, продовжував незалежний політичний курс свого попередника й ухилявся від домагань царського уряду.

Коли тиск став нестерпним, 11 жовтня 1657 р. Виговський скликав раду в Корсуні, на якій оприлюднив головні московські претензії, заявивши, що він у

неволі бути не хоче і зрікається гетьманства. Учасники Ради підтримали гетьмана, повернули йому булаву і поклялися його підтримувати. Одноставність учасників Корсунської ради змусила московське керівництво відкласти реалізацію своїх планів. Здавалося, що загрозу ліквідовано до наступних гетьманських виборів. Проте розвиток подій у найближчі місяці спростував ці оптимістичні сподівання.

Незабаром з'ясувалося, що одноставність українського суспільства не працювало, а швидше виняток. З осені 1657 р. активізувалися відцентрові сили. Козацька старшина, що до цього часу, побоюючись твердої руки Богдана, пришикла, тепер намагалася будь-що посісти привілейовані місця, що звільнилися після вигнання з України коронної шляхти.

У такий складний момент політичного протистояння Виговський, на жаль, не зміг знайти відповідних рішень, щоб усунути головні причини суперечностей.

Гетьман зосередився на пошуках противаги московським впливам в Україні. З цією метою він зміцнює зв'язки з Польщею. Якщо верхи козацтва і духовенства підтримували це зближення, то козацький загаль виступав проти. Завзятими ворогами зближення з Польщею виступили запорожці на чолі з Яковом Барабашем, а також козаки Полтавського полку, очолювані полковником Мартином Пушкарем, який сам хотів стати гетьманом.

Московити, зі свого боку, відчувши загострення соціальних суперечностей в українському суспільстві, стали підбурювати народ проти гетьмана. У червні 1658 р. дві ворогуючі козацькі армії зіткнулися на полі бою. Переможцем з неї вийшов Виговський. Мартин Пушкар з 15 тисячами повстанців загинув, а Барабаша пізніше схопили і стратили.

Розуміючи неминучість розриву з Москвою, Виговський активізував зусилля, щоб налагодити порозуміння з поляками. Велику допомогу йому в цьому надав Юрій Немирич, який тривалий час навчався в Європі і підтримував ідею суверенного князівства, незалежність якого спиралася б на міжнародні гарантії.

Проте Виговський, що готувався до війни з Московським царством, не мав сили наполягти на визнанні поляками незалежності України. 1658 р. після тривалих дискусій послі досягли компромісу відомого як Гадяцький трактат. За цією угодою Київщина, Брацлавщина та Чернігівщина утворювали Руське князівство, що поряд з Коронаю Польською і Великим князівством Литовським ставало третім рівноправним членом Речі Посполитої. Новоутвореному князівству надавалася широка автономія. Гетьман відповідав лише перед королем і мав власне військо, суд, скарбницю та монетний двір. Польському війську заборонялося вступати на територію князівства без запрошення гетьмана. Гарантувалися традиційні права козацтва і щороку за рекомендацією гетьмана сотня козаків мала прийматися до шляхетського стану. У межах князівства касувалася Берестейська унія, а православні одержували в Речі Посполитій рівні права з католиками. Нарешті в Україні мало бути два університети, а шкіл стільки, скільки потрібно.

Однак Гадяцька угода не була тривкою. По-перше, зближення з Річчю Посполитою не користувалося популярністю серед населення, а по-друге, Польща мало чим могла допомогти. Вона сама розраховувала на допомогу козаків.

Своє рішення розірвати стосунки з царем гетьман обґрунтував у маніфесті, надісланому урядам європейських країн. У ньому, між іншим, згадано про незаконне втручання царського уряду у внутрішнє життя України й ігнорування її інтересів у відносинах з сусідніми державами. Ще до завершення переговорів у Гадячі розпочалися воєнні дії з Москвою, кульмінацією яких стала Конотопська битва 28 червня 1659 р., де козацьке військо, посилене татарською ордою й невеликим польським загоном, розбило переважаючі військові сили ворога.

Своєю блискучою перемогою гетьман не зміг вповні скористатися. Напад запорожців на Крим змусив татар, союзників Виговського, повернутися додому. На Полтавщині знову спалахнуло заворушення. У жовтні 1659 р., не маючи змоги продовжувати війну з Москвою, І. Виговський відмовився від гетьманства і виїхав до Польщі.

На раді в Германівці старшини антипольського напрямку висунули на гетьманство 18-річного сина Б. Хмельницького Юрія.

Юрій Хмельницький зі старшиною вирішили налагодити стосунки з Москвою і добитися від неї розширення прав для України, приєднання Північної Чернігівщини, частини Білорусії, заборони воєводам втручатися у внутрішні справи країни, свободи дипломатичних зносин. Усе це було сформульовано в т.з. Жердевських статтях. Ці статті передало князеві Трубецькому посольство на чолі з Петром Дорошенком. Трубецької не прийняв послів. Він запросив Юрія Хмельницького з старшиною до Переяслава, де Генеральна рада знову обрала його гетьманом. Під впливом політичного тиску Трубецького і його оточення Юрій прийняв замість Жердевських підроблені в Москві статті 1654 р., підробку, в якій проведений принцип повного підкорення України Москві. Навіть київський митрополит мав підпорядкуватися московському патріарху, хоч у редакції 1654 р. про це немає навіть згадки.

Трагедією подальшої історії України було те, що цей фальсифікат 1659 р. став єдиним офіційним текстом т.з. “Статей Богдана Хмельницького”, який потрапив до “Полного собрания законов Российской империи”. Згодом на ньому підписувалися всі гетьмани.

За цим фальсифікатом гетьман після обрання мав їхати до Москви на поклон цареві. Він не мав права вести дипломатичні переговори. Рада не могла без дозволу царя призначати і звільняти полковників, гетьман не мав права виступати в походи, а мусив іти з військом туди, куди йому накаже цар. Козацькі залоги мали залишити Білорусію, митрополит київський мав визнати зверхність московського патріарха. Юрій Хмельницький підписав цей документ, не маючи уявлення про справжні статті. Московський уряд не рахувався з молодим гетьманом. Воєводи втручалися у внутрішнє управління, на свій розсуд роздавали землі, московські залоги грабували населення, царський уряд за спиною гетьмана вів переговори зі старшиною. Так гетьманська влада перетворилася на номінальну, що викликало серед населення велике незадоволення.

Московське військо пішло на Правобережжя, а з ним і гетьман. У жовтні 1660 р. під Чудновом коронні війська розбили об'єднане російсько-українське військо. Юрій Хмельницький підписав Гадяцький договір з поляками, у якому вже не було згадки про утворення Великого князівства Руського.

Україна була поділена на дві частини. Лівобережна залишилася під владою Москви, а Правобережна стала автономною частиною Речі Посполитої. Юрій Хмельницький не втрачав надії знову об'єднати всю Україну, але це йому не вдалося. На Лівобережжі, що контролювалося царем, козаки виступили проти молодого Хмельницького, обравши наказним гетьманом Якіма Сомка. Окупована польськими та російськими військами, розірвана на шматки соціальними конфліктами і чварами між політичними фракціями, козацька Україна розділилася на дві окремі частини, кожна на чолі з власним гетьманом. Доба Руїни сягнула тепер свого апогею.

У січні 1663 р. пригнічений власною неспроможністю, Юрій Хмельницький склав булаву й був пострижений у ченці.

Влада його наступника Павла Тетері обмежилася лише Правобережжям. На відміну від попередників він відмовився формувати незалежну політику і в основному підпорядковувався полякам. Разом з цим він захопив Лівобережжя, спонукаючи короля Яна Казимира продовжувати наступ аж до Москви. Коли наступ провалився, Тетеря з поляками повернувся на Правобережну Україну, щоб придушити виступи проти шляхти. Ще перед походом на Сіверщину у Павлолічі було придушено повстання, яке очолив паволоцький полковник Іван Попович. Тепер розгорнувся широкий рух, в організації якого звинувачували колишнього гетьмана Івана Виговського, у березні 1664 року його було страчено, проте це не допомогло розгромити повсталих. Хоч до грудня повстанські сили були дещо розпорошені, проте опір продовжувався.

Влітку 1665 р. становище Тетері на Правобережжі погіршилося настільки, що він змушений був залишити Україну й переїхати до Варшави. У 1670 р. Тетеря, якому загрожував судовий вирок про баніцію, втік до Молдови, а звідти дістався до Адріанополя. Тут він був прийнятий султаном Мухаммедом IV, який затвердив Тетерю на гетьманстві. Останній переконав султана скористатися зручною політичною ситуацією в регіоні, аби здійснити похід в Україну. Проте повернутися на батьківщину Тетері так і не судилося; у березні–квітні 1671 р., після невдалих таємних переговорів з польськими агентами в Порті, він був отруєний.

Поділ України на польську та російську сфери впливу, загострення міжусобиць між гетьманами, що були маріонетками в руках короля та царя, стурбували козацьких ватажків. Серед найдіяльніших прибічників відродження козацтва був 38-річний черкаський полковник і наступний гетьман Правобережної України Петро Дорошенко, який співробітничав ще з Богданом Хмельницьким та обіймав важливі посади при Виговському й Тетері. Він став гетьманом у 1665 р., усунувши двох суперників – Дрозденка й Опару. Дорошенко заявляв, що ставить за мету об'єднати Україну по обидва береги Дніпра. Намагаючись заручитися підтримкою якомога ширших груп населення, він часто скликає генеральні ради, де вислуховує думку рядового козацтва. Щоб позбутися надмірної залежності від старшини, гетьман організовує 20-тисячний корпус найманців (сердюків), що підкорялися тільки йому особисто. Та найдалекосяжнішими були починання в зовнішній політиці.

На початку гетьманування Дорошенко орієнтувався на Польщу. Та його політика докорінно змінилася, коли в січні 1667 р. поляки та росіяни підписали

Андрусівський мир, за яким Україна ділилася навпіл. Король визнавав суверенітет царя над Лівобережжям, а цар, в свою чергу, давав згоду на повернення шляхти на Правобережжя. Землі запорожців переходили під подвійне польсько-московське управління і мали правити за буфер проти нападів татар. Дорошенко, дізнавшись про цю угоду, відкинув пропольський курс і вирішив відродити один з давніх проєктів Богдана Хмельницького – удатися під патронат до Оттоманської Порти. Восени 1667 р. об'єднане козацько-татарське військо напало на польські сили в Галичині, змусивши коронного гетьмана Яна Собеського підписати з козаками угоду, яка зрештою не задовольнила обидві сторони. Закріпившись на Правобережжі, Дорошенко переходить на лівий берег і усуває свого суперника – гетьмана Івана Брюховецького. 1668 р. він досягає вершини своєї влади – проголошує себе гетьманом усієї України. Проте цей успіх був нетривалий

Вороги почали застосовувати давню тактику підтримки суперників гетьмана. Так татари спробували замінити Дорошенка запорозьким писарем Петром Суховієнком, який, спираючись на їх підтримку й допомогу запорожців, оголосив себе гетьманом. Наприкінці 1668 р. Суховієнко з татарами вдерся на територію, контрольовану П. Дорошенком, але під Ольхівцем був розбитий суперником. Влітку наступного року він повторив спробу поширити межі свого впливу. На цей раз хан отримав наказ від султана припинити підтримку Суховієнка і останній склав булаву. Дорошенко щоб цілком позбутися польських впливів, вирішив передати Україну під зверхність Туреччини.

Не встиг Дорошенко впоратися з Суховієнком, як з'явився новий суперник. Козаки проголосили гетьманом уманського полковника Михайла Ханенка, якого підтримувала й Польща. Разом з коронним військом він зайняв увесь правий берег Дніпра. Призначивши наказним гетьманом чернігівського полковника Дем'яна Многогрішного, Дорошенко виступив проти Ханенка. У цей час Москва відправила свої сили на Лівобережжя і змусила Многогрішного присягнути на вірність цареві.

У 1672 р. П. Дорошенко з 12-тисячним загоном змушений був допомагати 100-тисячній турецькій армії, що відібрала у Корони Польської Поділля і перетворила його на турецьку провінцію. Співка з “бусурманами” призвела до послаблення підтримки гетьмана. Останнього удару було завдано в 1675–1676 рр., коли Москва і лівобережні козаки втягнули турків у криваве змагання за Чигиринську фортецю. Дорошенко опинився на боці “невірних”, воюючи проти православних співвітчизників. Розуміючи безвихідь становища, він поступається гетьманськими клейнодами на користь Івана Самойловича.

Султан знайшов Дорошенкові заміну, призначивши у 1677 р. гетьманом Юрія Хмельницького, який став іменуватися “князем Сарматії та України, володарем Війська Запорозького”. У 1677–1678 рр. Хмельницький брав участь у кількох невдалих походах на Чигирин. Свою резиденцію він улаштував у Немирові, проте міцної влади створити не спромігся. Управління Поділлям турки передали молдавському воєводі Дуці і той почав колонізувати його, закликаючи втікачів вертатися на Правобережжя, але цей поворот припинили поляки. Про це 1681 р. була укладена угода між Річчю Посполитою і Росією, а потім між Росією і

Туреччиною. На підставі “вічного миру” 1686 р. Росії з Річчю Посполитою Київ відійшов до Лівобережної України, а вся земля між Дніпром і Бугом мала залишатися пустою. 1683 р. Польща зробила спробу залюднити Правобережжя. Було поновлено козацтво і призначено гетьманом Степана Куницького, що раніше діяв у спілці з Дорошенком. Куницький мав сприяти залюдненню цих земель, але вже наступного 1684 року його вбили.

Тим часом Лівобережжя залишилося під владою Москви. У 60–70 рр. ці землі менше страждали від нападів турків, татар, поляків і росіян. Проте й тут відбулося чимало руйнівних конфліктів. Внутрішня боротьба розгорілася незабаром після першого гетьманування Юрія Хмельницького. Відвертий прибічник Москви Яким Сомко, об’єднавшись зі своїм колишнім суперником ніжинським полковником Василем Золотаренком, зіштовхнувся з Іваном Брюховецьким.

Москва, як завжди, нацьковувала одну сторону на іншу. У збройній сутичці прибічники Сомка зазнали поразки. Гетьманом за підтримки запорожців було обрано Брюховецького, який згодом наказав стратити обох своїх головних суперників. Новий гетьман не виправдав сподівань поспільства, він не спромігся ліквідувати старшинський гніт і поліпшити умови життя. Брюховецький і частина козацької старшини продовжували політику своїх попередників. Перебуваючи у цілковитій залежності від Москви, гетьман робив царському урядові поступку за поступкою. Він з готовністю схвалив невігідний Переяславський договір 1659 р., запропонувавши, крім того, власним коштом утримувати російські залоги в Україні. 1665 р., висловивши бажання “постати перед ясними монаршими очима”, він першим з гетьманів у супроводі почту з п’яти сотень козаків здійснив подорож до Москви. На щедрий прийом (йому дарували титул московського боярина і знайшли дружину зі знатного боярського роду) відповів підписанням угоди, яка ще більше обмежувала українські права. За нею майже всі великі українські міста ставилися під російський контроль, царським урядовцям дозволялося збирати податки з українських селян і міщан, давалася згода на призначення Москвою київського митрополита, а також передбачалося, що віднині вибори гетьмана мали відбуватися у присутності царських посланців, а кожний новий гетьман тепер мав обов’язково їхати на затвердження до Москви.

Та скоро Брюховецькому довелося дорого поплатитися за нехтування українськими інтересами. Коли в Україні з’явилися царські залоги, московські переписувачі почали втручатися у приватне життя людей, а збирачі податків упроваджувати обтяжливі повинності, зростало незадоволення москowitzами, а також гетьманом, який їх запросив. Навіть представники церковних верхів, а серед них і ті, хто раніше тримався промосковської орієнтації, відкрито протестували проти посилення московських впливів. Але найбільше обурення серед українців викликав Андрусівський договір 1667 р., який рішуче повернув їх проти Брюховецького та Москви.

У 1667–1668 рр. на Лівобережжі прокотилася хвиля повстань проти царських залог та їхніх українських прибічників. Щоб зберегти у своїх руках владу, Брюховецький намагався весь гнів спрямувати на воевод. Він встановив зносини

з Туреччиною, чому мав сприяти Петро Дорошенко. Проти І. Брюховецького і його старшинської групи вибухнуло повстання, яке згодом поширилося на воєвод і ратників. Одні з них були вбиті, інші мусили якнайшвидше тікати до Московщини.

Навесні 1668 р., коли полки Дорошенка перейшли на лівий берег, розгніваний натовп колишніх прихильників спіймав Брюховецького і забив його до смерті. Дорошенко був проголошений гетьманом по обидва боки Дніпра.

Воєвода Ромодановський, що перебував з військом у Гетьманщині, залишив її, як тільки дізнався про смерть Брюховецького.

Під тиском поляків Дорошенко повернувся на Правобережжя, призначивши на лівому березі Дніпра наказним гетьманом чернігівського полковника Дем'яна Многогрішного, який, відпустив російських воєвод, що утримувалися досі під вартою в Борзні, Сосниці й Погарі, та заручився підтримкою і заступництвом чернігівського архієпископа Лазаря Барановича, що мав вплив як в Україні, так і в Москві. Наприкінці 1668 р. у Новгород-Сіверську було зібрано раду з прихильних до Многогрішного полковників, які погодилися визнати його гетьманом Лівобережної України, після чого гетьман від імені всієї старшини присягнув на вірність цареві. На той час повернулися з Москви максаківський ігумен Ширкевич та обозний Петро Забіла, куди вони їздили просити вибачення в царя за зраду Брюховецького. Вони привезли грамоту прощення і дозвіл обрати нового гетьмана. 3 березня 1669 р. у Глухові генеральна рада знову обрала гетьманом Демка Многогрішного, який повторно склав присягу цареві. У присутності Ромодановського та інших чинів, а також Лазаря Барановича були прийняті нові договірні статті, які в основному повторювали угоду Юрія Хмельницького, щоправда, з додаванням деяких нових пунктів.

Зближення з Московією не було свідченням наміру Многогрішного стати маріонеткою в руках царя. Він наполіг на виведенні з Гетьманщини московських залог. Йдучи на компроміс, цар погодився обмежити кількість залог і зосередити їх лише у п'ятьох найбільших містах.

Крім часткового відновлення автономії, втраченої в часи гетьманування свого попередника, Многогрішний також узявся за відновлення правопорядку, спираючись на загони своїх компанійців. Проте фатальним було його невміння порозумітися зі старшиною, що стало причиною змови проти нього її незадоволеної частини. Побачивши, що непокірний гетьман втрачає підтримку, цар віддав наказ заарештувати його і після тортур заслати до Сибіру.

Лише через три місяці московський уряд дозволив старшині обрати нового гетьмана. Затвердивши ним у червні 1672 року Івана Самойловича, йому поставили умови не судити і не карати представників старшини, а також не вступати у зовнішні зносини без консультації зі старшинською радою. До того ж нового гетьмана змусили розпустити загони компанійців. Нав'язуючи ці умови, старшина поширювала свій вплив, але здійснилося це коштом підризу влади гетьмана, а відтак української автономії.

Протягом свого гетьманування Самойлович намагався підтримувати добрі стосунки з козацькою старшиною, щедро роздавав їй землі, а також створив

корпус так званих значкових товаришів, переважно синів старшини, які стали частиною гетьманського оточення і діставали спеціальні доручення, готуючись зайняти посади, звільнені батьками.

У зовнішній політиці Самойлович, як і його попередники, намагався поширити свою владу на всю Україну. Він посилив контроль над запорожцями і в 1676 р. разом з російським військом повів свої полки, щоб вигнати з Правобережжя турків і Дорошенка. Найщасливіший момент у кар'єрі Самойловича настав, коли Дорошенко склав перед ним гетьманську булаву, після чого він став себе називати "гетьманом обох берегів Дніпра". Проте через дав роки турки витіснили його з Правобережжя. Залишаючи ці землі, Самойлович організував масовий вихід населення на лівий берег.

Новим ударом по надіях Самойловича об'єднати Україну стало підписання 1686 р. т.зв. "Вічного миру" між Польщею та Росією. Всі протести гетьмана проти передання під зверхність короля Правобережжя та Східної Галичини залишилися не почутими. Невдоволений гетьман неохоче приєднався до походу московського війська на Крим. Вороже налаштовані представники старшини звинуватили Самойловича в тому, що він незаконним шляхом збагатився, а російські воєводи покладали на нього усю відповідальність та вину за повний провал походу. У 1687 р. гетьмана було скинуто з посади і заслано до Сибіру.

Попри руйнування і спустошення під час повстання 1648 р. та за доби Руїни в Україні продовжувало розвиватися культурне життя, охоплюючи всі верстви населення. Як спостеріг, 1655 р. син антиохійського патріарха Павло Алепський, їдучи до Москви через українські землі "навіть селяни в Україні вміли читати й писати..., а сільські священики вважали своїм обов'язком навчати сиріт, не дозволяючи тим тинятися вулицями, як бродягам". Школи існували при церквах і монастирях, а іноді й у панських володіннях. Учителювали тут дяки (уставники), діти священиків, які мали певну освіту і згодом самі приймали свячення. За невелику плату дяки навчали читати й писати. За шкільні підручники служили Часослов і Псалтир, за якими діти вчили абетку, вдосконалювалися на них в читанні. Подібних шкіл було чимало в кожному з полків Лівобережної України (до 70-х років XVIII ст. в Прилуцькому полку їх нараховувалося 217, у Лубенському – 172, у Чернігівському – 154, у Полтавському – 98).

Навіть у найстрашніше лихоліття вищу освіту давала Київська академія та її філії у Вінниці і в Гощі на Волині. Після реформи Петра Могили в академії сформувалася чітка 12-річна програма навчання, яка на різних стадіях зосереджувалася на оволодінні латинською, грецькою, церковнослов'янською мовами, риторикою, поетикою, а також філософією та теологією. Викладалися також астрономія, географія, математика. Навчалися в академії діти козацької старшини, козаків, міщан і навіть селян. Продовжувалася давня практика посилати молодь до західноєвропейських університетів.

Не бракувало в Україні й книжок. Незважаючи на воєнні лихоліття, на українських землях по обидва боки Дніпра діяло 13 друкарень (9 українських, 3 польські і 1 єврейська), найбільші з яких знаходилися в Києві, Новгород-Сіверському та Чернігові.

Основу видання становлять універсали – акти адміністративної влади, призначені для широкого повідомлення про певну справу. Вони склалися за певною формою. Універсал – це форма звертання до народу, доведення до широкого загалу військових та адміністративних розпоряджень, наказів про мобілізацію й походи, про призначення полковників та інших старшин, про різні господарські та фінансові справи, взяття під протекцію людей і установ, про підтвердження наявних і надання нових маєтків тощо. Універсали видавалися від імені гетьмана, полковників, сотників та іншої козацької старшини. Структура універсалів, яка усталилася ще за Богдана Хмельницького, зберігалася без суттєвих змін до кінця XVIII ст. Вона вкладається у загальнопоширену форму, прийняту в дипломатиці. В універсалах можна виділити постійні стилістичні частини. Найчіткіше це проявляється у титулуванні:

№	Гетьман	Титул / Підпис	
1.	Іван Виговський	Титул	Іван Виговський з Військом його царської величності Запорозьким.
		Підпис	Іван Виговський, рукою; Іван Виговський, рукою власною або без підпису.
2.	Юрій Хмельницький	Титул	1. [1659–1660] Юрій Хмельницький, гетьман з Військом його царської пресвітлої величності Запорозьким. 2. [1660–1662] Юрій Хмельницький, гетьман з Військом його королівської милості Запорозьким. 3. [1677–1679] Милістю Божою Георгій Геден Венжик Хмельницький, князь сармацький, Малої Росії й України і вождь Війська Запорозького.
		Підпис	1. [до 1662 р.] Юрій Хмельницький, рукою; Юрій Хмельницький, рукою власною; Звишменованний гетьман, рукою власною. 2. [1677–1679] Звишменованний князь малоросійський.
3.	Яким Сомко	Титул	Іоаким Сомко, гетьман з Військом його царської величності Запорозьким.
		Підпис	1. Якимъ Сомко, гетьман. 2. Якимъ Сомко, гетьманъ з Військом його царської величності Запорозьким.
4.	Павло Тетеря	Титул	Павло Тетеря, гетьман з Військом його королівської милості Запорозьким.
		Підпис	1. Павло Тетеря, рука власна (рукою власною). 2. Павло Тетеря, гетьман з Військом його королівської милості Запорозьким.

№	Гетьман	Титул / Підпис	
5.	Михайло Ханенко	Титул	Михайло Ханенко, гетьман з Військом його королівської милості Запорозьким.
		Підпис	Михайло Ханенко, гетьман Війська його королівської милості Запорозького, рука власна.
6.	Петро Дорошенко	Титул	<ol style="list-style-type: none"> <li data-bbox="537 258 1065 342">1. [до квітня 1668 р.] Петро Дорошенко, гетьман з Військом його королівської милості Запорозьким. <li data-bbox="537 342 1065 409">2. [після квітня 1668 р.] Петро Дорошенко, гетьман з Військом Запорозьким.
		Підпис	Петро Дорошенко, гетьман, рука власна.
7.	Іван Брюховецький	Титул	<ol style="list-style-type: none"> <li data-bbox="537 443 1065 527">1. [1663–1665] Іван Брюховецький, гетьман з вірним Військом його царської величності Запорозьким. <li data-bbox="537 527 1065 611">2. [1663] Іван Брюховецький, гетьман з вірним Військом його пресвітлої царської величності Запорозьким. <li data-bbox="537 611 1065 796">3. [після відвідин 1665 р. Москви і надання Брюховецькому титулу боярина] Великого государя нашого його царської пресвітлої величності боярин і вірного Війська Запорозького гетьман Іоан (Іван) Мартинович Брюховецький. <li data-bbox="537 796 1065 880">4. [1668 р., після розриву Брюховецького з Москвою] Іван Брюховецький, гетьман з вірним Військом Запорозьким.
		Підпис	<ol style="list-style-type: none"> <li data-bbox="537 880 1065 964">1. [до 1668 р.] Іван Брюховецький, звишменованний гетьман; Звишменованний боярин і гетьман, рукою власною. <li data-bbox="537 964 1065 1031">2. [у 1668 р.] Звишменованний гетьман, рукою власною.
8.	Дем'ян Многогрішний	Титул	<ol style="list-style-type: none"> <li data-bbox="537 1031 1065 1115">1. [у 1668 р.] Дем'ян Ігнатович, полковник Війська Запорозького і всього Сівера й гетьман наказний. <li data-bbox="537 1115 1065 1199">2. [грудень 1668 – січень 1669 рр.] Дем'ян Ігнатович, гетьман Війська його царської пресвітлої величності Запорозького сіверський. <li data-bbox="537 1199 1065 1333">3. [1669 – 1672 рр.] Дем'ян Ігнатович, гетьман Війська його царської пресвітлої величності Запорозького.
		Підпис	<ol style="list-style-type: none"> <li data-bbox="537 1333 1065 1384">1. [у 1668 р.] Звишменованний полковник чернігівський, гетьман наказний. <li data-bbox="537 1384 1065 1434">2. [у 1668 р.] Дем'ян Ігнатович, полковник чернігівський, гетьман наказний сіверський. <li data-bbox="537 1434 1065 1577">3. [грудень 1668 – січень 1669 рр.] Дем'ян Ігнатович, гетьман Війська його царської (пресвітлої) величності Запорозький сіверський.

№	Гетьман	Титул / Підпис	
9.	Іван Самойлович	Титул	4. [1669–1672 рр.] Звишменованний гетьман, рука власна. 1. [1672–1687 рр.] Іван Самойлович, гетьман з Військом його царської пресвітлої величності Запорозьким. 2. [після 1676 р., коли Петро Дорошенко склав свої повноваження] Іван Самуйлович, гетьман обох сторін Дніпра з Військом його царської пресвітлої величності Запорозьким.
		Підпис	Звишменованний гетьман, рукою; Вишменованний гетьман, рука власна; Звишменованний гетьман, рукою власною.

Усього виявлено понад 640 документів, з них близько чверті складають оригінали, а решта – копії. Першооснову публікації становлять оригінали. Коли ж їх не вдалося відшукати, бралися найвірогідніші копії. Частина з них має офіційний характер. Копії здебільшого робилися з оригіналів (як, наприклад, універсали, що були внесені до Генерального слідства про маєтності Гадяцького, Київського, Лубенського, Миргородського, Ніжинського, Переяславського, Полтавського, Прилуцького, Стародубівського та Чернігівського полків 1729–1730 рр., документи Генерального опису Лівобережної України 1765–1769 рр.). Необхідно зазначити, що є чимало копій XVII–XVIII ст., виготовлених недбало. У них допущено не лише зміну правопису, але й здійснено перестановку окремих слів і навіть речень. Ще більше неточностей різного характеру є в копіях XIX–XX ст., а також у деяких публікаціях, зокрема у виданнях Київської та Петербурзької археографічних комісій.

До пропонованої збірки увійшли документи з фондів державних архівів, рукописних відділень наукових бібліотек і музеїв України, Росії і Польщі, зокрема, Центральних державних історичних архівів Києва і Львова, Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, Державного архіву м. Києва, Державного архіву Чернігівської області, Національного історичного музею України, Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, Головного архіву давніх актів (Варшава), Центрального державного архіву давніх актів (Москва), Російської Національної бібліотеки (кол. Державної бібліотеки ім. Салтикова-Щедріна), Архіву Санкт-Петербурзького відділення Російської Академії Наук та ін.

* * *

У публікації частково збережені графічні особливості документів (залишено літери “і”, “ї”, “ѣ” та “и”, натомість замінені літери, що вийшли з ужитку: “ѡ” на “о”, “ѣ” на “ф”, “ѧ” на “я”, “х” на “кс”, “з” на “з” та “п” на “н”, “г” на “г”). Виносні літери по можливості введені в рядок і передані курсивом.

У всіх текстах розділові знаки розставлено залежно від змісту згідно з сучасними правилами. Суцільний текст розподілений на абзаци. Літерна «цифирь» у текстах замінена скрізь арабськими цифрами. Пошкоджені, а також непрочитані місця тексту позначені трьома крапками в квадратних дужках. Різноманітність у копіях позначені підрядковими примітками.

Всі документи мають заголовки, в яких зазначено дату (рік, місяць і число), місце написання, автора, адресата, означення змісту. У тих випадках, коли дата в тексті документу відсутня, вона встановлена на підставі вивчення його змісту, а також пов'язаних з ним документів. У легендах зазначено місце зберігання документів, а також назви видань, в яких вони надруковані.

Універсали й інші документи кожного з гетьманів виділені в окремий розділ, яких у публікації дев'ять: I. Івана Виговського (№№ 1–68), II. Юрія Хмельницького (№№ 69–138), III. Якіма Сомка (№№ 139–155), IV. Павла Тетері (№№ 156–178), V. Івана Брюховецького (№№ 179–258), VI. Петра Дорошенка (№№ 259–309), VII. Дем'яна Многогрішного (№№ 310–410), VIII. Михайла Ханенка (№№ 411–412), IX. Івана Самойловича (№№ 413–632). У межах розділу документи розміщені за хронологією. Кожен розділ супроводжується короткими вступами і примітками.

У додатках наведено: I. Універсали генеральної військової старшини і полковників (№№ 1–142), II. Списки місцевостей, у яких перебували згадані гетьмани, III. Список архівних фондів і публікацій універсалів від І. Виговського до І. Самойловича (1657–1687). Для полегшення користування збіркою додано словник застарілих і рідковживаних слів, список скорочень, предметний, іменний і географічний покажчики, перелік документів та список ілюстрацій. Покажчики предметний склали Вячеслав Риневич та Ігор Тесленко, іменний і географічний – Марія Бутич. Також взяла участь у науково-технічному опрацюванні матеріалів, Ірина Валігурська, Людмила Косун, Ірина Стариковська.

Упорядники складають щиру подяку всім установам і особам, які надали допомогу у підготовці до друку універсалів, зокрема Олександрі Безхлібній, Марії Вавричин, Любові Гісцовій, Людмилі Демченко, Ніні Ковтанюк, Олегу Купчинському, Наталії Лоцман, Володимирі Недяку, Галині Порохнюк, Надії Савчук, Валентині Саржан, Галині Сергійчук, Віктору Страшку, Лідії Сухих, Ярославу Федоруку, Феліксу Шабульдо.

Іван Бутич

ІВАН ВИГОВСЬКИЙ

I

Іван Остапович Виговський (поч. 20-х рр. XVII ст. – 1663) – один з найвизначніших діячів української культури середини XVII ст., державний і політичний діяч, адміністратор, воєначальник, дипломат. Вихідець з дрібної української шляхти. Його батько Остап Виговський дістав блискучу освіту в Львівській братській школі, у Сорбоні та Замойській академії, мав невелику маєтність у селі Вигів Овруцького повіту Київського воєводства. Згодом він переїхав до Києва, де служив у київського митрополита Петра Могили.

Іван Виговський навчався у Києво-Могилянській колегії, де він досяг блискучих успіхів в оволодінні латинською мовою, риторикою та піітикою. По закінченні навчання працював правником у Луцькому гродському суді, служив намісником луцького підстарости, завідував канцелярією Луцького земського суду. Як член Луцького православного братства виявив себе прихильником православної Церкви. Потім прийняв посаду в Києві – був писарем, тобто секретарем, при польському комісарі Шембергу, який за т.зв. Ординацією 1638 року, встановленою сеймом Речі Посполитої, був поставлений над козацтвом замість гетьмана (за цією Ординацією посади генеральної козацької старшини могли займати тільки католики). Так генеральний писар Запорозького Війська Богдан Хмельницький був переміщений на посаду чигиринського сотника, з яким саме в цей час познайомився Іван Виговський.

1648 року Виговський був у складі польського авангардного війська, яке відправив коронний гетьман Микола Потоцький під проводом свого сина Стефана та комісара Шемберга проти Богдана Хмельницького. У першій битві – Жовтоводській – польське військо зазнало нищівної поразки. Виговський потрапив у полон. Татари забрали полонених у неволю. Б. Хмельницький викупив Виговського у татар. Через короткий час після цього він став найближчою і найдовірнішою особою у гетьмана, і зайняв посаду генерального писаря, яка була пов'язана як з зовнішньою, так і внутрішньою політикою. Генеральна військова канцелярія, яку очолював Виговський, була своєрідним міністерством внутрішніх і закордонних справ. Під проводом гетьмана Богдана Хмельницького і генерального писаря Івана Виговського сформувалася група талановитих українських дипломатів, серед яких видатну роль зіграли Силуян Мужилівський, Іван Груша, Іван Ковалевський. У всій багатогранній діяльності Богдана безпосередню участь брав Виговський. Він був учасником міждержавної угоди з Москвою, яка обговорювалася на старшинських радах у Корсуні і Чигирині. Майже одразу після укладання договору Москва зробила спробу ввести воевод в українські міста,

прагнула прибрати до своїх рук фінанси України. Богдан Хмельницький та Іван Виговський, щоб протидіяти цьому, повідомили російський уряд, що з боку Польщі, Литви, Криму і Туреччини робляться спроби розірвати спілку козаків з Москвою. Це мало певні наслідки. Російський уряд обмежився введенням воєводи з військом лише у Київ і утримався від стягнення податків з українського населення.

Ставлячи завдання здобуття повної незалежності, Хмельницький і Виговський вдаються до використання історичних даних для аргументації своєї позиції. Вони посилаються на те, що в князівські часи кордони Української держави доходили до самої Вісли. Від Польщі вимагали відмовитися від володіння містами Володимир, Львів, Ярослав, Перемишль. Українські керівники надавали великого значення поверненню Правобережжя. Отже, Хмельницький мав намір, і в цьому його підтримував Виговський, об'єднати всі етнічні українські землі.

Виговський, як права рука Хмельницького, після смерті гетьмана, став його наступником і з перших кроків правління йшов слідом свого попередника. Він прагнув зберегти авторитет і престиж гетьманської влади, які так високо підніс Богдан.

У квітні 1657 року Богдан Хмельницький скликав у Чигирині раду, на якій поставив питання про наступника. Козацька старшина заявила, що хоче бачити гетьманом Юрія Хмельницького, бо авторитет Богдана був настільки великий, що ніхто не став оспорювати вибір 16-річного хлопця гетьманом, хоч і розуміли, що може виникнути питання про регенство. Богдан погодився і повідомив про це сусідні держави: Москву, Польщу, Туреччину, Швецію, Семигород, Крим, Молдову, Волощину.

23 серпня 1657 року була скликана в Чигирині “при зачинених воротах” рада старшини, на якій Юрій оголосив, що він ще замолодий для того, щоб нести тягар гетьманської влади, і хоче ще вчитися. Рада з цим погодилася і вирішила до досягнення Юрієм повноліття керівництво країною доручити генеральному писареві Іванові Виговському. 26 серпня відбулася ширша рада, з участю міщан, де Виговський згодився прийняти на себе гетьманський уряд. Нарешті, 25 жовтня 1657 року в Корсуні відбулася генеральна рада (з участю старшини, рядових козаків, духовенства). Вона підтвердила обрання Виговського гетьманом.

Корсунська рада мала значення не тільки в справі вибору гетьмана, але й для зміцнення міжнародного становища України. На раду прибули послы зі Швеції, Польщі, Австрії, Туреччини, Криму, Семигороду, Молдови і Волощини. Під час засідань ради було оформлено союзний договір зі Швецією, за яким шведський король Карл X Густав зобов'язувався добиватися визнання незалежності України Польщею, об'єднання всіх українських земель і посунення українських кордонів до Пруссії. Від Литви до України мали бути прилучені Новгородське і Берестейське воєводства. Водночас були поновлені союзи з Кримом і Туреччиною.

Хоч Корсунська рада закінчилася успішно і зміцнила становище Виговського в Гетьманщині, проте скоро з'ясувалося, що проти нього існує сильна опозиція. Насамперед підняло голову Запорожжя, яке за Хмельницького не відіграло помітної ролі. Кошовий Яків Барабаш скаржився цареві на Виговського. До

Москви апелював і полтавський полковник Мартин Пушкар, який теж мріяв про гетьманську булаву. Водночас запорожці почали здійснювати наїзди на сусідні гетьманські полки. Тоді Виговський встановив блокаду Запор'яжжя, заборонивши привозити туди харчі та зброю. Останні змушені були скоритись, але не вгамувалися.

Усе це було на руку російському урядові, який уважно стежив за настроями в Україні, за швидким розшаруванням і зростанням суперечностей. Відбувалося роздвоєння в середовищі козаків. Усе це бачила Москва і намагалася, з свого боку, ще більше загострити суспільний антагонізм й одержати опору в одній з ворогуючих сторін. Підтримуючи міщан, цар підтверджував грамоти королів на магдебурзьке право і міщани звикли дивитися на Москву як на свого протектора. Так само Москва підтримувала і запорожців, надсилаючи їм гроші, дарунки. Утворювався зв'язок між провідниками групи Барабаша– Пушкаря з Москвою. Московський уряд підтримував їх, а вони за це вірно дотримувалися орієнтації на Москву, ставали опорою московських впливів на Україні.

Приймаючи водночас послів Виговського і запорожців та вислуховуючи їхні взаємні скарги, московський уряд вирішив виступити в ролі арбітра і вислав в Україну “окольного” Богдана Хитрово, який мав скликати нову раду, щоб остаточно вирішити питання про владу в Україні і в такий спосіб зміцнити її залежність від Москви. Хоч Виговському було і неприємно, але на раду, яку було скликано в середині лютого 1658 року в Переяславі, він приїхав. Рада одногосно підтвердила обрання Виговського і Хитрово змушений був підтвердити вибір, але й Виговський мусив зробити Москві поступки: дати принципову згоду на присилку московських воевод до Переяслава, Ніжина і Чернігова, пообіцяв передати Москві Південну Білорусію зі Старим Биховим і припинити зносини зі Швецією.

Дволикість московської політики виявилася одразу ж після Переяславської ради: Хитрово з Переяслава поїхав прямо до Пушкаря в Лубни, обдарував його соболями і запевнив у милості. І це робилося тоді, коли Пушкар відверто виступив проти Виговського і розбив під Полтавою військо, вислане гетьманом на чолі з Іваном Богуном та Іваном Сербином. Виговському нічого не залишалося, як зібрати сили і придушити бунт. Він мобілізував 20 тисяч козаків, закликав татар на допомогу і в травні виступив до Полтави. Сили Пушкаря налічували близько 40 тисяч.

Виговський вислав полковника Гуляницького приборкувати Лубни і Гадяч, а сам підійшов до Полтави. Пушкар мав необережність прийняти бій у відкритому місці і 18 травня був розбитий. Запорожці втекли під захист московського війська, що вступило в Україну, аби стати залогом в Києві, Чернігові і Ніжині. Барабаша козаки Виговського піймали і повісили. Полтава була спалена. У ній Виговський призначив нову старшину. Приборкання Пушкаря вплинуло на московських воевод, які одразу відступили за кордони Гетьманщини. Тільки Василь Шереметев пробився до Києва.

Справа з Пушкарем переконала Виговського і старшину, що від Москви не можна чекати нічого доброго. Тепер їхні погляди звернулися на Польщу, оскільки

Швеція уже не мала наміру воювати і вела переговори з Польщею про укладення миру. Бачачи, що ослаблена війнами Польща готова піти на поступки, українські політичні кола почали схилитися до ідеї федеративного зв'язку з Польщею, в якому б Україна зберегла повну внутрішню самостійність. Тепер з польського боку намітився інший підхід до української справи. Справжні польські патріоти усвідомлювали, що згода з Україною неможлива без широких політичних поступок у формі широкої автономії. Це розуміли й українські кола. До такої думки схилився і гетьман.

Це вітала українська шляхта Волині, Поділля і Брацлавщини. Але серед широких мас українського народу, серед селян, міщан і козаків, поворот до злуки з Польщею не користувався підтримкою.

Приборкавши Пушкаря, гетьман почав вести інтенсивні переговори з Польщею, які завершилися 6 вересня 1658 року в місті Гадячі укладенням трактату про унію України з Польщею та Литвою. Гадяцький трактат передбачав реорганізацію Речі Посполитої у федерацію трьох держав – Польщі, Литви й України, об'єднаних між собою спільним королем.

Другий розділ трактату містив постанови щодо внутрішнього устрою Руського князівства. Найвища законодавча влада належала народним зборам депутатів від земель. Виконавча влада належала гетьманові, обраному на все життя і затвердженому королем. Князівство Руське дістало судовий трибунал з діловодством українською мовою, свій власний скарб (фінанси), свою монету і свою армію. Польське і литовське військо не мали права входити на українську територію. Щороку гетьман мав подавати королеві реєстр (по 100 козаків з кожного полку) на нобілітацію.

Питання релігії трактувалися в третьому розділі. Унія мала бути скасована в Україні, Польщі і Литві, а православна віра мала бути урівняна з римо-католицькою. У сенаті мали дістати місця православні митрополит і єпископи.

Нарешті, у четвертому розділі розглядалися питання освіти. Передбачалося заснування в Україні двох університетів, колегій, гімназій. Запроваджувалася повна свобода друку й слова.

Ще в Гадячі тривали переговори, а вже почалися сутички між козаками і російськими військами. Брат гетьмана Данило спробував вибити московське військо з Києва, що закінчилося невдачею. Воевода Юрій Борятинський відбив наступ і щоб помститися – поруйнував і спалив околиці Києва, причому загинуло багато людей. По шляхах Києва воевода повісив понад 3 тисячі чоловік.

Звістка про Гадяцьку угоду, участь в підготовці якої, до речі, взяв Юрій Немирич, стала своєрідним сигналом до відвертої війни між Україною і Москвою. Російський цар видав грамоту, в якій оголосив Виговського зрадником і закликав не слухати його. Український уряд, з свого боку, розіслав маніфест до європейських дворів, яким сповіщав про розрив з Москвою. Зокрема, у ньому було звернуто увагу на те, що Москва вела переговори з Польщею за рахунок України (Віленська угода 1656 р.), втручається у внутрішнє життя України, що призвело до розколу в суспільстві, неспокою й братовбивчої боротьби, зневажає гетьманський уряд, підриває його авторитет.

“Ми, все Військо Запорозьке, – читаємо в маніфесті, – заявляємо і свідчимо перед Богом і всім світом цією нашою невинною і чистою маніфестацією, що великі війни, ведені з Польщею, не мали іншої мети, як оборону святої Церкви і прадідної свободи, якої любов’ю ми держимося [...]. Приватні наші справи, порівнюючи до природніх і Божих, держали ми завсіди далеко [...]. І тому союзів, укладених з татарами, з королевою шведською, а згодом з найяснішим королем Густавом, ми завсіди дотримували, заховували їх непорушеними і додержували їм вірності. Навіть Польщі не дали ми ніколи причини порушити пакти [...]. І не з іншої причини прийняли ми протекторат великого князя московського, як тільки нашу свободу, здобуту за Божою допомогою і освячену проливом крові, могли зберегти, а після смерті передати нашим нащадкам. Але цар не виправдав надій України, не давав їй допомоги проти ворогів, умовлявся з Польщею про поневолення козаків, наказав ставити фортецю в Києві, щоб держати нарід в ярмі; царські воеводи відмовляли гетьманові почестей, підтримували бунти, нищили край, фальшиво інформували царя про події в Україні. Та зрада підступної Москви слідна в усьому: вона готує нам ярмо – насамперед домашньою, громадянською війною, тобто нашою власною зброєю, без ніякої нашої вини. Все те ми виявили для нашої невинності, а тепер примушені підняти законну оборону та вдатися до сусідів з проханням про допомогу для своєї свободи. Не в нас лежить причина війни, що розгорілася...”.

Свої сили гетьман розділив на дві частини. Одну з них, очолювану Данилом Виговським, відправив до Києва, щоб вибити звідти московську залозу (цей захід не мав успіху), а з другою вирушив на лівий берег Дніпра проти московського війська на чолі з боярином Г. Ромодановським, що знаходився в районі Лохвиці. У листопаді 1658 року під захистом московських військ проросійськи налаштовані козаки під Варвою обрали наказним гетьманом Івана Безпалого, який потім брав участь у боротьбі проти гетьмана на боці московських військ.

На допомогу Г. Ромодановському в січні 1659 року з Москви рушила 150-тисячна армія на чолі з воеводою князем Трубецьким. 19 квітня він наблизився до Конотопа, де зачинився з 5-тисячним загоном козаків Чернігівського і Ніжинського полків ніжинський полковник Г. Гуляницький. Безуспішна облога міста тривала 70 днів.

На допомогу обложеним прийшов з військом сам гетьман. Неподалік від Конотопа і села Соснівки, що на березі болотистої річки Соснівки, Виговський залишив татар і половину козаків, а з іншою непомітно підійшов до міста Конотопа і на світанку 28 травня вдарив по московському війську. Знищивши багатьох воїнів і відігнавши коней, Виговський почав відступати, заманюючи ворога чим далі від міста.

Воеводи не мали точних даних про сили Виговського, а загін, що вчинив напад на них, прийняли за все військо гетьмана. Для його переслідування врядили кінноту на чолі з князями С. Пожарським та С. Львовим.

Переправившись через річку біля села Соснівки (услід за відступаючими козаками), Пожарський наказав атакувати козаків. Кинувшись у наступ, кавалеристи відразу потрапили під обстріл козаків, що перекопали дорогу шанцями.

Кіннота пішла врозтіч, натикаючись на козацькі залоги понад річкою, яку вони загатили і таким чином відрізали шлях до відступу. Так козацька піхота з рушниць майже знищила ворожу кінноту, решту dokonали татари. Полягло кільканадцять тисяч, а решта потрапила в полон, у тому числі Пожарський та Львов. За наказом хана Пожарський був страчений, а Львов помер через кілька днів від хвороби. Цвіт російської кінноти був знищений протягом одного дня.

Поразка московського війська викликала велику тривогу у царській столиці. У серпні за наказом царя були розгорнуті фортифікаційні роботи навколо Москви.

Покінчивши з Пожарським, Виговський вирушив до Конотопу, але Трубецького там не застав. Останній спішно зняв облогу міста і попрямував до Путивля, відстрілюючись від Виговського. До Путивля прибув 10 липня 1659 року. На цьому гетьман припинив переслідування. Цьому перешкодили напад запорожців на Крим і підхід до Чигиринського Сірка. Хан поспішив у Крим, а Виговський у Чигирин. На Лівобережжі знову почала підніматися опозиція, організована Іваном Безпалим з допомогою московських воєвод. Виговському закидали, що він наново заводить польську владу і велике невдоволення спричинила поява польських військ, що грабували населення. Почалося народне повстання проти панів; жертвою його впав також Юрій Немирич, якого вбили коло Ніжина. Прийшли знову страхіття громадянської війни. Все це використала Москва. Трубецький зібрав знову свої полки і ввійшов на Лівобережжя, займаючи місто за містом і приводячи всіх до присяги на вірність цареві. Виговський відступив на Правобережжя, пробував ще проводити свою політику, але вже не здобув популярності і в жовтні 1659 року зрікся булави. На його місце обрали Юрія Хмельницького, який під тиском Москви 27 жовтня 1659 року підписав Переяславський договір, що перетворював Україну на автономну одиницю у складі Росії, причому ця автономія постійно скорочувалася.

Колишній гетьман відступив на Волинь, що перебувала тоді під контролем короля, й дістав з волі останнього Барське староство, став київським воєводою і сенатором Речі Посполитої. Осів у Барі на Поділлі, куди згодом вирвалася з Чигирини також дружина з малолітнім сином Остапом. Побував Виговський у Львові, де вписався до православного братства, не полишав і політику. Але в цей час починається Руїна. Гетьманщина розколюється на дві частини – Правобережну та Лівобережну. На Правобережжі розгорнулося антипольське повстання, яке було спрямоване і проти гетьмана Павла Тетері. Коли було схоплено вождя повстання Дмитра Сулиму, то деякі сліди привели до Виговського, який нібито симпатизував повстанцям. Колишнього гетьмана було заарештовано, позбавлено всіх прав та привілеїв і без суду і слідства, навіть без королівського відома, страчено.

УГОДИ

№ 1

1657, жовтня 6. Корсунь. –

Угода про військовий союз між гетьманом

Іваном Виговським і шведським королем Карлом X Густавом

Notum testatumque facimus universis et singulis quorum interest aut quolibet modo interesse potest, quod cum serenissimo ac potentissimo Principi et D-no D-no Carolo Gustavo Suecorum¹, Gottorum Vandalorumque regi, Magno Principi Finlandiae, Duci Esthoniae, Careliae, Bremiae, Verdae, Stettini, Pomeraniae, Cassubiae et Vandaliae, Principi Rugiae, D-no Ingriae et Vismariae nec non Comiti Palatino Rheni, Bauariae, Julicii, Cliuiaae et Montium Duci et illustrissimo ac excellentissimo D-no Joanni Wyhowski Generalissimo Exercituum Zaporouianorum, ob veterem inter Serenissimam et potentissimam Reginam Sueciae Christianam² nec non Illustrissimum et Excellentissimum piae memoriae Bohdanum Chmielnicki, Generalissimum Exercituum Zaporouianorum, speciatim autem inter prius memoratam Sacram Suam Regiam M-tem et prae memoriae Generalissimum obseruatam amicitiam, ad mutuam sinceri affectus continuationem et commune bonum ac interesse in foedus armorumque societatem condescendere placeat: Sacra Regia M-ttas mihi Cubiculario Suae Sacrae Regiae M-ttis Gustavo Liliencrona³ Haereditario in Halstad S. R. M. legato, illustrissimus autem D-nus Generalissimus Nobis, Georgio in Czerniechow Niemirydz⁴, libero baroni in Rezany et Vszomir, Succamerario Kiouiensi, Owrucensi, Kremenczucensi Capitaneo, Joanni Kowalewski⁵ Generali Vigiliarum praefecto exercitus Zaporouiensis, Joanni Fedorowicz⁶ Colonello, constitutis ab utrinque suis plenipotentariis ut rem hanc complanaremus, in mandatis dederunt. Nos proinde per plenipotentias ab utrinque commutatas tractatumque super tali armorum societate habitum in hoc foederis mutui pactum ad Sacrae Suae M-ttis et Ill-mi Domini Generalissimi ratificationem consensimus:

Sit amicitia perpetua ac constans foedus mutuuum inter Sacram Regiam Maiestatem Sueciae Carolum Gustauum et eius haeredes successoresque reges Regnumque Sueciae ex una et Ill-mum ac excellentissimum D-num Joannem Wyhowski, Generalissimum Exercituum Zaporouianorum totamque militiam Zaporouiensem ex altera parte, quo obstringantur prout et defacto obstringuntur ad mutuuum amorem, beneuolentiam, assistentiam ac coniunctionem armorum contra communes hostes, tam et qui in detrimentum et noxam utriusque status hostibus auxiliantur vel inposterum auxiliabuntur, excepto serenissimo et potentissimo Magno Duce Moschouiae, cum quo Militia Zaporouiana stricto foedere iuncta est fideique Maiestat Suae seruabit intactam et iniuolatam. Quod si praenominati confoederati in huius foederis et alterutrius status praeeudicium ab hostibus quid agitari intellexerint, id tempestiue parti significare et pro virili omnia detrimenta auertere, tum et arma sua vel coniungere, vel separatim contra hostes agere eosque aggredi uterque status tenebitur. Altera pars confoederatorum fauebit alteri nec unquam se faciet participem

consiliorum, qua in alterius partis adeoque huius foederis praeiudicium agitantur, multominus cum hostibus rationes et operas coniunget. Nec licebit parti absque altera parte cum praenominatis hostibus pacisci, sed si aliquando utriusque statui pacem inire cum hostibus placuerit, id communi consensu agitari et concludi debet. In specialibus porro huius foeris quoniam excellentissimus D-nus legatus S. R. M. ad ea, quae a parte Ill-mi ac Escellentissimi D-ni Generalissimi proposita sunt, voluntatem Sacrae Regiae M-ttis expositam sibi non habet, puncta illa ab utrinque tantisper suspenduntur, donec per legatos Zaporouiane Militiae breui abituros apud Sacram Regiam M-ttem decidantur. – Datt. Corsuni⁷ die sexta mensis Octobris veteri stylo Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo septimo.

Georg Niemirycz L.B. in Rezany et Uszom. succam. Kijoviensis Capit. Owr. et Crem. Commissarius m. p.

Joannes Kowalewski Generalis Vigiliarum Praefectus Commissarius m. p.

Івань Федоровичъ полковникъ комисаръ.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ–21. – Оп. 2. – Спр. 7. Мікрофотокопія оригіналу з підписами й печатками Ю. Немирича, І. Ковалевського та І. Федоровича. Тут же копія документа.

О п у б л і к о в а н о: Архив ЮЗР. – Ч. III. – Т. 6. – С. 333–335. – № СХІІ. Публікація за оригіналом зі Шведського державного архіву, зібрання “Cosacica”.

Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. X. – С. 64–65.

ПЕРЕКЛАД*

Даємо знати всім, кому треба, що світліший король Карл-Густав¹, ясновельможний гетьман Іван Виговський постановили продовжити стару приязнь світлої королеви Христини² і ясновельможного гетьмана Богдана Хмельницького і в спільних інтересах заключити між собою союз і воєнну спілку і доручити нам, Густавові Лілієнкроні³, Ю. Немиричеві⁴, І. Ковалевському⁵ й І. Федоровичу⁶, як своїм уповноваженим, це діло полагодити. Ми ж, обмінявшись уповноваженими і договорившись про цю спілку, ухвалили такий договір для ратифікації й. в-ом і ясновельможним гетьманом:

Має бути вічна приязнь і постійний союз між королем шведським і його наступниками з одної сторони, і ясновельможним гетьманом і Військом Запорозьким з другої. Обов'язуються вони цим договором до обопільної любові, приязні, помочі і воєнної спілки против спільних ворогів і тих, що допомагають ворогам другої сторони – з виключкою світлого князя московського, з котрим Військо Запорозьке зв'язане тісним (формальним) союзом і буде йому заховувати вірність непорушно. Коли один з союзників довідається про які небудь неприязні заходи против другої сторони, він повинен її завчасу остерігати, і по силі всяку шкоду від неї відвернути, і свої сили... або окремо боротися против її ворогів і їх атакувати. Одна сторона другій сприятиме і ніколи не візьме участі в замислах ворожих другій стороні, тим менше – не допоможе ні радою ні засобами її неприятелів. Одна сторона без другої не може входити в згоду з неприятелями,

* Переклад Михайла Грушевського (з пропуском титулів).

але кожного разу як їй прийде миритися, мусить вестися і заключатися за спільним порозумінням. Подобиці ж цього договору відкладаються з обох сторін, тому що королівський посол не знає гадки короля щодо пропозицій, поданих з боку ясновельможного гетьмана, – до того моменту, можливо недалекого, коли король зможе дати своє рішення послам Запорозького Війська.

Дано в Корсуні⁷ 6 октября старого стилю.

Підписи з української сторони Немирича, Ковалевського і Богуна (перші два латинські, останній український).

№ 2

1657, жовтня 8. Корсунь. –

*Договірні статті, запропоновані уповноваженими гетьмана
Івана Виговського шведському послу Густаву Лілієнкроні,
що не були включені до угоди про військовий союз
від 6 жовтня 1657 року*

Puncta pactorum ex parte Ill-mi et Excellentissimi Generalissimi Exercituum Zaporouianorum excellentissimo D-no Legato Serenissimi ac potentissimi Regis Sueciae proposita a commissariis Exercitus Zaporouiani. Corsuni die 8 Octobris 1657 A-o.

1. De conuentione armorum offensiuua excepto Magno Duce Moschorum, contra quem Exercitus Zaporouianus arma sumere recusat.

2. Agnoscet et declarabit Serenissimus Rex Sueciae Exercitum Zaporouianum cum Prouincijs ei subiectis pro libera gente et nulli subiecta eamque illorum libertatem et praerogatiuam defendet contra omnes hostes.

3. Limites et terminos ditionum Zaporouianae Militiae non tantum ad ripam Vistulam agnoscet et declarabit, sed ad limites usque Prussiae protendere et communibus armis ciuitates et fortalitia expugnare inque manus Militiae Zaporouianae reddere S. R. M. promittat, prout et in Lithuania Palatinatus Brestensem et Nouogrodensem usque ad flumen Berezyam⁸.

4. Si Deus benedicet armis utriusque confoederatorum, ut possint Regem Poloniae ultra Vistulam constituere, communibus suffragiis eligendus erit hac conditione, ut iuramento amicitiae, libertati et praedictis limitibus Zaporouianis abunde caueat.

5. Si quando Sac. Regiae M-tti Sueciae contingat cum Polonis pacisci, non aliter paciscendum, nisi prius Poloni Militiam Zaporouianam cum Prouincijs ei subiectis pro libero populo declararent omnibusque praetensionibus renuncient, limites supranominatos confirmant non solum scripto speciali, sed et iuramento: pro quo fideiussione suscipiet Ser. Rex Regnumque Sueciae.

6. Mutua correspondentia et mercatorum negotiationes ne intermittantur inter Borussiam et Exercitum Zaporouianum utraque pars elaborabit.

7. Officialium et militum quotquot desiderari possunt, tum et variorum artificum ac mechanicorum libertas colligendi et conducendi in rem et commodum militiae

Zaporouianae, quando et ubi per Regnum et prouincias S. R. M-tti subiectas placuerit, a S. R. M-tte concedatur.

8. Quaeuis arma et ammuitiones pro usu militiae Zaporouianae mercatoribus illorum in Regno et Prouincijs Sac. Regiae M-tti subiectis parare vel coemere et abducere et aliam quamuis mercaturam terra marique exercere utrique parti liberum esto nec teloneis aut vectigalibus onerentur.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ–21. – Оп. 2. – Спр. 7. Мікрофотокопія оригіналу.

О п у б л і к о в а н о: Архив ЮЗР. – Ч. III. – Т. 6. – С. 336–337. – № СХІІІ. Публікація за оригіналом зі Шведського державного архіву, зібрання “Cosacica”.

Грушевський М. Історія України-Руси – Т. X. – С. 65–66.

ПЕРЕКЛАД*

1. Воєнна спілка має бути офензивна – крім в. кн. московського, против котрого Запорозьке Військо відмовляється підняти зброю.

2. Світлий король шведський признає і проголосить Військо Запорозьке з підвладними йому провінціями за нарід свобідний і нікому не підлеглий, і цю свободу й інтереси боронитиме против усіх неприятелів.

3. Границі і території володінь Запорозького Війська признає і проголосить, що вони простягаються не тільки до Вісли, але й до границь Пруссії, пообіцяє спільними силами здобувати і до рук Запорозького Війська віддати – як от у Литві воєводство Берестейське і Новгородське аж до річки Березина⁸.

4. Коли Бог поможе обом союзникам, так що вони зможуть погодити короля польського – (в землях) за Вислою, то він має бути вибраний спільно, і під такою умовою, щоб присяг всяко пильнувати приязні, свободи і згаданих границь Війська Запорозького.

5. Якби прийшлося королеві шведському миритися з поляками, то не інакше він мав би ввійти в згоду, ніж би поляки проголосили Військо Запорозьке з його землями за нарід свобідний, виріклися всіх претензій і згадані границі потвердили б не тільки спеціальним записом, але й присягою, за котру заручить світлий король шведський.

6. Обидві сторони подбають про те, щоб обопільні зносини і торгові операції не перервалися між Пруссією і Військом Запорозьким.

7. Скільки потрібно буде Війську Запорозькому зібрати і найняти на свою потребу офіцерів і вояків, також майстрів і ремісників в королівстві і в землях короля, він то йому дозволить.

8. Вільно буде набувати, купувати і вивозити для потреб Війська Запорозького з королівства й земель короля шведського зброю і амуніцію, і взагалі обидві сторони можуть вести всяку торгівлю сухопутну і морську, не платити цла і мита.

* Переклад Михайла Грушевського.

1658, вересня 6. Табір під Гадячем. –
Гадяцький трактат⁹

W imie Pańskie amen.

Ku wiecznej pamięci teraz i na potym będącym zawždy.

Komissia między stanami Korony Polskiej, i W. x. Littgo z jednej, a wielmożnym hetmanem i Wojskiem Zaporoskim z drugiej strony, przez wielmożnych, Stanisława Kazimierza Bieniewskiego wołyńskiego, Kazimierza Ludwika Jewłaszewskiego smoleńskiego, kasztelanów, z sejmu od najasniejszego Jana Kazimierza z Bożej łaski króla polskiego, i szwedzkiego, w. xcia littgo, ruskiego, pruskiego, mazowieckiego, żmudzkiego, inflantskiego, smoleńskiego, czerniechowskiego, gotskiego, wandalckiego dziedzicznego króla, i wszystkich stanów koronnych i W. x. Littgo naznaczonych komissarzów, z wielmożnym Janem Wyhowskim hetmanem, i wszystkim Wojskiem Zaporoskim w obozie pod Hadiaczem, dnia 6/16 7-bra roku Pańskiego 1658, daj Boże szczęśliwie i wiecznie trwale skończona.

Na którym miejscu wielmożny hetman zaporoski z wojskiem swym, nas komissarów, jako należy, przystojnie i wdzięcznie przyjąwszy, i moc zupełną komissarską nam od jego k. mści pana naszego miłościwego, i stanów koronnych i W. x. Littgo powagą sejmową daną uważywszy, deklarował się ze wszystkim wojskiem. Iż jako nie po dobrej woli, ale z musu Wojsko Zaporoskie, przecisnione tak różnemi oppressiami do obrony swojej przystąpiło. Tak gdy jego k. mśc pan nasz miłościwy ojcowskim sercem przepominając wszystkiego, co sie w zamieszaniu stało, wzywa do jedności, nie pogardzając łaską jego k. mci pańską, dobrotliwego pana elementią, pokornie przyjmując, do tej kommissiej postępnia: potym do wspólnej namowy, postanowienia, zgody, szczerości, z obopolnej miłości, biorąc na świadectwo strasznych zastępów Boga, że to, co się stanowi, szczerze, prawdziwie, i wiecznie ma być trzymano. Pokój wieczny i nigdy nierozzerwany zastanowiliśmy tym sposobem.

1) Relligia grecka starożytna, ta i taka z jaką starożytna Ruś do Korony Polskiej przystąpiła, aby przy swoich praerogatiwach, i wolnym używaniu nabożeństwa zostawała, poki język narodu ruskiego zasięga, we wszystkich miastach, miasteczkach, wsiach, tak w Koronie Polskiej, i w W. x. Lit. także na sejmach, w wojskach, trybunafach, nie tylko w cerkwiach, ale publicznie w processach, visitowaniu chorych, cum sacra synaxi, chowaniu umarłych, i we wszystkim zgoła, tak jako nabożeństwa swego libere et publice zazywa ritus romanus.

Tejże religiej greckiej, daje się moc wolnego erigowania cerkwi, zakonów, monasterów nowych, jako starych ponawiania i naprawiania.

Co się tknie cerkiew i dóbr, zdawna na cerkwie religiej greckiej starożytnej fundowanych, przy tych zostawać mają graecy starożytni, prawosławni, które cerkwie post praestitum publicum iuramentum fidelitatis, przez pułkowników i inną starszyne Wojska Zaporoskiego in spatio dimidij anni podane będą przez komissarów ab utrinque naznaczonych. Tej zasie wiary, która jest przeciwną wierze greckiej prawosławnej i która dissensią między rzymskim i starogreckim narodem mnoży¹⁰, żaden z duchownego i świeckiego, senatorskiego i szlacheckiego stanów, cerkwi, monasterów,

funduszów, erigować, i pomnazać, tak w dobrach duchownych, jako jego k. m., i własnych dziedzicznych jakimkolwiek sposobem, nie ma, i vigore tej commissiej nie będzie powinien, wiecznemi czasy. Romanae zasie fidei, w województwach, Kijowskim, Braclawskim, Czernihowskim liberum exercitium conceditur. Panowie zaś swietcy, tak dziedziczni, jako i urzędnicy jego k. mści religiej rzymskiej, żadnej iurisdictioniey mieć nie będą nad duchownymi, świeckimi, i zakonnikami religiej graeckiej, prócz należnego pasterza.

A że w spółnej ojczyźnie spółne praerogatiwy, z ozdoby wzajemnie należeć utriq;ue ritui mają, tedy ociec metropolita kijowski, teraz i na potym będący, ze czterma władzkami, łuckim, lwowskim, przemyskim, chełmskim, i piątym z W. x. Littgomsislawskim, według ich porządku własnego w senacie zasiadać ma: z taką praerogatiwą i liberae vocis usu, jako w senacie zasjadają jaśnie wielebni ich mści duchowni ritus romani. Miejsce jednak jego mści ojcu metropolicie po jego mci xdu arcybiskupie lwowskim, a władzkom po biskupach powiatów swych, naznacza się.

W województwie Kijowskim dignitarstwa senatorskie nie mają być dawane tylko szlachcie ritus graeci, capacibus tych urzędów. W województwach zas Braclawskim, Czernichowskim też praeeinentie senatorskie, alternatą conferowane być mają: tak iż post decessum senatora ritus graeci, ma succedere senator ritus romani, we wszystkich jednak trzech tych wdztwach, natis, et bene possessionatis urzędy conferowane być mają, saluo iure terazniejszych possessorów^a.

Więc też, aby miłość zobopolna krzewiła się w miastach koronnych i w. x. l., gdziekolwiek cerkwie ritus graeci zasiągly, zarowno mieszczenie tak rzymscy, jako relligiej greckiej, spolnych wolności, swobod zażywać mają, i zadnemu relligia grecka do magistratu¹¹ przeszkoda być nie ma.

Akademiją w Kijowie pozwala jego k. mści i stany koronne erigować, która takimi praerogatiwami i wolnościami ma gaudere, jako akademia Krakowska, tą jednak conditią, aby w tej akademiej żadnych sekt aryańskiej, kalwińskiej, luterskiej, professorów, mistrzów i studentów nie było. Więc, aby między studentami i żakami żadnej okazji do zwady nie było, wszystkie insze szkoły, które przedtym w Kijowie były, gdzie indziej jego k. mści przenieść rozkaże¹².

Drugą także akademiją pozwala jego k. mści pan nasz młściwy, i stany koronne, i W. x. L., tam gdzie jej miejsce sposobne upatrzą, która takich jako Kijowska zażywać będzie praw i wolności: lecz taką, jako i w Kijowie ma być erigowana conditią, aby w niej sekty ariańskiej, kalwińskiej i luterskiej, professorów, mistrzów i studentów, nie było. A gdziekolwiek ta akademia stane, już tam żadne insze szkoły wiecznymi czasy erigowane nie będą.

^a У першому оригіналі ця точка значно розширена:

W województwie Kijowskim, Braclawskim i Czernihowskim, dignitarstwa senatorskie szlachcie ritus graeci tylko, capacibus mają być oddawane, natis et bene possessionatis w tych województwach, saluo iure terazniejszych possessorów. Tym jednak czasem respectu hetmaństwa pierwszym senatorem w tych trzech województwach ma być hetman wojsk ruskich, i wszystka iurisdictionia kijowska ma do jego należeć disposi[t]iey, jako nastawienie podwojewodziego i innych urzędników. Co ma służyć et praecauetur pro hac vice tantum i dokąd ad possessionem województwa Kijowskiego nie przyjdzie.

Gymnasia, collegia, szkoły i drukarnie, ile ich potrzebować będą, bez trudności stawić będzie wolno, i libere nauki odprawować, i xięgi drukować wszelakie in contraversis relligionum, sine laesione tamen maiestatis regiae et absqae scomatibus na króla jego mci.

A ponieważ w. hetman z Wojskiem Zaporoskim, od Rzptej oderwanym, z miłości przeciwko j. k. mci panu swemu miłsmu i własnej ojczyźnie, wszelakich odstępując postronnych protekcji, powraca, tedy jego k. mśc p. nasz miłościwy, i wszystkie stany koronne, i W. x. Littgo, cokolwiek Pan Bóg na obie strony dopuścił, majestatowi jego świętemu za grzechy wspólne ofiarowawszy, wieczną amnistią, to jest zapomnieniem wiecznym pokrywa, assecurjając wszelkiej conditiej ludzie, od najmniejszego do największego, nikogo nie wyjmując, tak z pośrodku Wojska Zaporoskiego, jako też stanu szlacheckjego urzędników, jako i prywatnych ludzi będących, tych zgoła wszystkich, którykolwiek jakimkolwiek sposobem, przy w. hetmanach, tak zesłym, jako i terazniejszym zostawali, i zostają, żadnej zemsty, ani majestat pański, ani senat, ani wszystka rzeczpta, na ostatek ani żaden z prywatnych przeciwko nim, i każdemu z osobna od największych do najmniejszych nie będzie praetendował, i owszem wszystkie niesmaki i to wszystko, cokolwiek podczas wojen działo się, całym sercem chrześciańskim, pod świadectwem straszego Boga zobopolne, bona fide sobie podarowawszy, żadnej jeden na drugiego, ani jawnej, ani potajemnej niema knować pomsty i praktyki, nie dając się zwodzić, ani żadnej absolutiej, jeżeliby chcieli czynić dowcipy skrętne uwalniając z przysięgi.

Nadto kaduki wszystkie¹³, tak pod tymi, którzy są e corpore Wojska Zaporoskjego, jako pod szlachcią, która przy w. hetmanie i Wojsku Zaporoskim, i przy szwedach wiązała się: od kogokolwiek uproszone, i od zaczęcia wojna dane, nic penitus nie excipując, ogółem wszystkie, i każdy z osobna, cassantur, i lege publica cassabuntur, tak aby one niczyjemu, ani honorowi, ani własności dóbr nie szkodziły, które gdziebykolwiek znajdowały się pro cassatis, i z xiąg eliminatis habentur, i tych dóbr własnym possessorom wolna conceditur apprehensio, ani jej kadukami bronić mają sub paena infamiae.

A jako rzecz sama tak i imię samej amnistiej powinno byđź sanctum: i jako in pristinum statum res et personae wszelakiej conditiej ludzi restituuntur, i do tejsze jedności, zgody, miłości, prawa, pana, jako było przed wojną, powracają. Tak praecavetur, iż ktobykolwiek rwać to świątobliwe zjednoczenie ważył się, publice lubo privatum, w posiedzeniu komu perduelionem exprobrare śmiał, takowy jako violator pactorum, poenis ma subiaccere. W czym jeśliby się, jaka trafiła okazja dla uchronienia potwarzy, pilna czyniona ma być inquisitia z obu rąk. Wszystkie Rzpta narodu polskjego, i W. x. Litgo, i ruskjego, i prouinciej, do nich należących, restitatur in integrum tak jako była przed wojną, to jest, aby te narody w granicach swoich, w swobodach zostawały nie naruszone, jako były przed wojną, i wedle praw opisanych w radach, sądach i wolnej electiej panów swoich, krolów polskich, i w. x. litkich, i ruskich. A jeśli necessitate belli, z postronnymi pany na ujme granic, albo wolności tych narodów stanęło co, to pro irrito et inani być ma, a przy swobodach swoich narody wyżej pomienione stawać mają, bona fide, jako jedno ciało, jednej i nierozdzielnej Rzptej, nie czyniąc między sobą różnice o wiary, ale jako kto profitebatur, et profitetur relligionem christianam, romanam, et

graecam, wszystkich przy pokoju, wolności zostawiają. Lubo by jakie prawa albo decreta, tak z oczywistej controuersiej, jako in contumaciam przewody prawne były ferowane przed wojną i tempore belli.

Wojska Zaporoskjego liczba sześćdziesiąt tysięcy bydź ma, albo jako wielm. hetman zaporoski na rejestrze poda^a. Zaciągowego zasie wojska dziesięć tysięcy, które także jako zaporoskie pod władzą tegoż hetmana zostawać ma, i z podatków na sejmie uchwalonych, w województwach Kijowskim, Braclawskim i Czernihowskim, i innych od Rzptej ma się na tego żołnierza obracać.

Consistentia Wojska Zaporoskjego w tych województwach i dobrach naznacza się, w których przed wojną zostawali, któremu to wojsk wszelakie wolności przywilejami najjaśniejszych krolów polskich nadane confirmuie, zachowując ich przy starodawnych wolnościach i zwyczajach jch, i onym nie tylko nic nie ubliżając, ale owszem wszelaką one potwierdzając powagą. Nadto żaden dzierżawca dóbr jego k. m., i starosta, ani pan dziedziczny, i dożywotny, ani ich podstarościowie, urzędnicy, i insi wszelacy słudzy żadnych podatków z futorów kozackich, wsi, miasteczek, i domów wyciągać żadnym praetextem nie będą, ale jako ludzie rycerscy, wolni od wszystkich największych i najmniejszych ciężarów, także od ceł, myt, po wszystkiej Koronie, i W. x. L. bydź mają. Także i od sądów wszelakich, starostów, dzierżawców, panów i ych namiestników mają zostawać wolni, ale tilko pod samego hetmana wojsk ruskich zostawać iurisdictią. Przytym wszelakie napoje¹⁴, łowy, polowe i rzeczne, i insze kozaków pożytki, według starych zwyczajów, przy kozakach wolne zostawać mają.

Z osobna zaś dla dalszego do posług jego k. mści przychęcienia, którychkolwiek hetman wojsk ruskich, praesentować jego k. msci będzie godnych klejnotu szlacheckiego, tych wszystkich bez trudności potka nobilitatia, z nadaniem wszelakich wolności szlacheckich, tak jednak miarkuiąc, żeby z każdego pułku sto być mogło nobilitowanych. Wojsk żadnych polskich i litewskich, albo cudzoziemskich nikt wprowadzić niema w województwo Kijowskie, Braclawskie, Czernihowskie. Wojska jednak pieniężne, pod władzą hetmana wojsk ruskich będące, z dóbr krolewskich i duchownych w pomienionych województwach za ordynansem¹⁵ tegoż hetmana ruskjego chleb wybierać będą. A gdyby wojna iaka być miała od granic ruskich i potrzeba posiłków koronnych przystąpiła, w ten czas te posiłki mają być pod regimenter hetmana wojsk ruskich.

Dla tym lepszego tych pact potwierdzenia i pewności, hetman wojsk ruskich ad extrema vitae suae tempora hetmanem ruskim i pierwszym w województwach Kijowskim, Braclawskim, Czernihowskim senatorem pro hac vice, a post fata jego ma być wolne obieranie hetmana, to jest czterech electów obiorą status województw Kijowskjego, Braclawskjego, Czernihowskjego, z których jednemu król jego mśc conferować będzie⁶.

^a У першому оригіналі після цих слів дописано: "według starodawnych wolności pod władzą hetmana ruskiego. A cokolwiek pieniężnego wojska będzie na Rusi, to pod władzą tegoż hetmana zostawać ma". Унормоване реєстру було і зістало квестією неясною і се було перед військом укрите. На урядовім документі було подано число 60.000, але сам Виговський в осібнім дорученім письмі згодив ся на 30.000.

⁶ У другому оригіналі є такий додаток: "не oddalając od tego urzędu rodziną wielmożnego hetmana ruskiego bracią".

Mennica dla bicia wszelakich pieniędzy w Kijowie albo gdziekolwiek commodius będzie się zdało, otworzona bydź ma wedle jednej ligi, i z osobą królewską. Podatki, które Rzeczpospolita uchwalać będzie na sejmie, w województwach Kijowskim, Braclawskim, Czernihowskim mają się obracać na żołnierza piennięznego pod władzą hetmana wojsk ruskich zostającego^a.

Spolna rada, i spolne siły być mają, tych narodów przeciw każdemu nieprzyjacielowi.

Starać się mają te trzy narody spolnie wszelkimi sposobami, aby wolna była nauigatia na czarne morze Rzptej^b.

Jesli jednak car jego mśc prouincyi Rzptej przywrócić nie zechce, i na Rzptą następować będzie, tedy wszystkie siły, tak koronne, jako i W. x. Littgo, jako i wojska ruskie zaporoskie pod regimentem hetmana swego łączyć się i wojować będą.

Dobra leżące i ruchome, krolewsczyzny, także i summy piennięzne obywateli Ruskiej ziemie, którzy się lubo przy szwedzkim wojsku, lubo przy zaporoskim wiazali, i teraz do ojczyzny powracają, confiscowane, przywroczone być mają, i zasługi jch w wojsku koronnym i w W. x. Lit. równo z zasługami wojsk koronnych i W. x. Littgo compensowane, i zapłacone być mają.

A już od tego czasu hetman z Wojskiem Zaporoskim, teraz i na potym będący, odstąpiwszy wszelakich postronnych protectij, więcej się do nich wiazać niema, i owszem w wierności, poddaństwie, posłuszeństwie najaśniejszego majestatu królestwa Polskjego, i następców jego, także wszystkiej Rzptej ma i mają, będzie i będą, wiecznymi czasy, nie derogując jednak nic braterstwu z chanem jego mcią krymskim zawartemu^c.

Legatij żadnych od postronnych przyimować niema, i jeśli by się jakie trafiły, one do jego k. mości odsyłać będzie. Także ani wojsk postronnych wprowadzaś, ani żadnego z postronnemi porozumienia mieć nie będzie, na szkodę Rzptej, chyba z dokładem jego k. mci.

Priuatis wszystkim z obojej strony, tak duchownym ritus romani w województwach Kijowskim, Braclawskim, Czernichowskim, Podolskim, także we Wielkim x. Lit., i na Białej Rusi, i w Siewierszczyźnie do biskupstw, probostw, canonij, plebanij, i dóbr do nich należących, także zakonnikom wszystkim do kościołów, klasztorów, dóbr, fundatij, tudziesz świeckim z obojej stronij do dóbr dziedzicznych, starostw, dzierzaw, i własności swoich dożywotnych, zastawnych i inszemi contractami należących, w tychże województwach pomienionych, i w W. x. Lit., na Białej Rusi i Siewierzu zostających, bezpiecny powrot i reiinductia otwiera się. Czas jednak powrocenia i reinductiej jego k. mśc zniosszy się z hetmanem zaporoskim naznaczyć

^a У "Volumina legum" (т. IV, s. 299) цього останнього пункту немає.

^b Другий текст оригіналу має ще цікавий пункт, якого в інших списках, у тому числі у "Volumina legum" (т. IV, s. 297–301), немає. Напевне, це була спірна точка; у ній йдеться про те, що "Z carem iego mością moskiewskim iesliby przyszło iego krolewskiej mości i stanom koronnym i W. x. Litkiemu bellum offensivum podnosił, wojska zaporoskie do takiej wojny necessitowane nie będą".

^c У тексті слідуєть слова: "i jeśli może być salva integritate rei publicae i cara moskiewskiego".

ma. Sposób zaś reinductiej – ten ma być zachowany, aby żaden do swojej własności nie powracał, jeno za uniwersałem jego k. m. i wielmożnego hetmana wojsk zaporoskich. W czym ma być wzajemna z obu stron conferentia.

A dla rozsządzania różnych spraw, tak criminalnych, jako i potocznych, mają mieć w tych trzech województwach swój osobliwy trybunał według takiego porządku, jaki sami sobie uformują. Prócz tego Owruckie i Żytomierskie z osobna starostwa sądowe być mają.

A dla lepszej pewności, ponieważ hetman z wojskiem zaporoskim i województwa oderwane, wszystkie insze postronnych narodów protectią odrzucają, a dobrowolnie, jako wolni do wolnych, równi do równych, i zacni do zacnych powracają, przeto dla pewniejszego dotrzymania tego terazniejszego postanowienia pozwala temuż narodowi ruskiemu jego k. mśc i Rzpta osobnych pieczętarzów, marszałków, podskarbach cum dignitate senatoria, i inne narodu ruskiego urzędy, którzy według roty urzędników koronnych przysięgę wykonać mają, przydawszy ten punkt, iż nic przeciwnego terazniejszemu postanowieniu pieczętować nie będą, i owszem tego przestrzegać będą, jakoby temu postanowieniu przez constitutie, albo decreta sejmowe, i zadworne rescripta, uniwersały, przywileja, nic się przeto nie działo. Do których pieczętarzów, urzędu, i cancellariei, należeć będą, wszystkie tylko duchowne gratie, metropolie, episcopie, ihumenije, i beneficia, do których podawania należy jego k. mśc pan nasz mściwy w województwach Ruskim, Kijowskim, Wołyńskim, Podolskim, Braclawskim, Czernihowskim, także wszystkie gratie nie tylko duchowne, ale i świeckie w województwach Kijowskim, Braclawskim, Czernihowskim tylko, także i sądy z miast królewskich i pomienionych tylko trzech województw, i decreta wszelkie tak zadworne i sejmowe. A cokolwiek by in contrarium tego postanowienia wyszło z cancellariej koronnej, albo W. x. Litgo, to pro irrito być ma, i imperator takowego przywileju, nie tylko przywilej tracić, ale i poenae dziesięciu tysięcy kóp litewskich podlegać ma: a co forum przed krolem jego k. mcią ex speciali registro.

Aby occasione litium względem poddanych o swawolą inculpowanych do nowej nie przychodziło confusiej, wszystkie processy o stawienie poddanych ratione najazdów, zaborów, szkod pod czas wewnętrznych zapałów poczynionych, ziemskie, grodzkie, trybunałskie, by też i decreta trybunałskie ex personali w tych sprawach zasły, osobliwie w województwach Kijowskim, Wołyńskim, Braclawskim, Czernihowskim cassantur.

Z carem jego mścią moskiewskim jeśliby do zawarcia pact jego k. mci i stanom koronnym i W. x. Littgo przyszło, ma indemnitas reputatij i terazniejszego postanowienia w hetmanowi i Wojsku Zaporoskiemu praecaueri.

Którą to commissią, tak ich mśc panowie commissarze, jako i w. hetman xięstwa Ruskiego de facto przysięgą potwierdzili, tak jako roty juramentu ręką ich mściów extant podpisane. Nadto też commissia przysięgą cielesną z senatu przez jaśnie przewielebnego jego mści xiędza arcybiskupa gnieźnieńskiego, primasa koronnego, i jego mści xiędza biskupa wileńskiego, także ich mściów panów hetmanów czterech koronnych, i W. x. Littgo, i pieczętarzów obojga narodów, jako i przez marszałka poselskiego, strony koła rycerskiego na sejmie, który ma być jako najprędzej złożony, in praesentia posłów od w. hetmana Wojska Zaporoskiego wyprawionych, confirmowana będzie.

A co się tknie przysięgi jego k. mści pana naszego miłościwego, tę z elementiej swej pańskiej, na pokorną proźbę Wojska Zaporoskjego uczynić raczy jego k. mśc, i za nią ich mśc panowie commissarze assecuruia.

Przysięgi zas pułkowników, setników i wszystkiej starszyny Wojska Zaporoskjego po sejmie, na którym się dość stanie terazniejszemu postanowieniu przed commissarzami na to deputowanemi będą wykonane.

Ażeby ta commissia wieczną wagę i powagę miała, tak jako w sobie brzmi z początku do ostatka w prawo pospolite, to jest w constitutia inserowana, sejmem approbowana, i za wieczne i nieodzowne prawo, rozumiana i trzymana będzie.

Do buławy wielkiej ruskiej należeć ma Czehryńskie starostwo, tak jako continetur w przywileju urodzonego niegdy Bohdana Chmielnickjego od jego k. mci confetrowanym. A hetman wojsk ruskich od residentiej przy jego k. mści ma być wolen.

Conwocatia województwom Kijowskiemu, Braclawskiemu, Czernihowskiemu, po sejmie przyszłym, da Bóg jako najprędzej od jego k. mci pana naszego miłościwego, uniwersalem będzie.

Działo się ut supra w taborze pod Hadiaczem, dnia i roku wyżej mianowanych.
Jan Wyhowski, hetman wojsk ruskich, ręką własną.

Бібліотека кн. Чарторийських у Кракові. – № 402.

О п у б л и к о в а н о: Герасимчук В. Виговщина і Гадацький трактат // ЗНТШ. – С. 82–90.

Шевчук В. Іван Виговський та Гадацький трактат 1658 року // Україна. Наука і культура. – К., 1991. – Вип. 25. – С. 147–152.

ПЕРЕКЛАД*

В ім'я Боже амінь.

До вічної пам'яті тепер і тих, що будуть потім завжди.

Комісія поміж станами Корони Польської та Великого князівства Литовського з одного і вельможним гетьманом та Військом Запорозьким з другого боку через вельможних Станіслава Казимира Беневського, волинського, Казимира Людвіка Євлашевського, смоленського каштелянів з сейму від найяснішого Яна Казимира, з Божої ласки короля польського і шведського, великого князя литовського, руського, пруського, мазовецького, жмудського, інфлянтського, смоленського, чернігівського, готського, вандалського дідичного короля та всіх станів коронних і Великого князівства Литовського призначених комісарів з вельможним Іваном Виговським, гетьманом та всім Військом Запорозьким в обозі під Гадачим, дня 6/16 вересня, року Божого 1658, Бог дав, щасливо і вічно-тривало закінчена.

На тому місці вельможний гетьман запорозький зі своїм Військом, прийнявши, як належить, пристойно й подячно, нас, комісарів, і зваживши на повну комісарську силу, дану нам від його королівської милості милостивого pana

* Переклад В. Шевчука.

нашого та станів коронних і Великого князівства Литовського сеймовою повагою, декларував з усім Військом, що не з доброї волі, а з примусу Запорозьке Військо притиснуто було так всілякими утрудненнями і приступило до своєї оборони. Отож його королівська милість, наш милостивий пан, згадуючи батьківським серцем все, що сталося через колотнечу, взиває до єдності – не погорджуючи прихильністю його королівської милості добротливого пана, ласку покійно приймаючи, приступають до тієї комісії, потім до спільної домови, постанови, згоди, щирості і із зупільної любові, беручи за свідків страшних заступників Божих, що постановлене має бути щиро, правдиво і вічно дотримано. У той спосіб постановили ми вічний, який ніколи не можна розірвати, мир.

І. Релігія грецька старожитна, та і така, з якою стародавня Русь приєдналася до Корони Польської, аби залишалася при своїх прерогативах і при вільнім відправленні набоженства, аж куди мова руського народу сягає, як у Короні Польській, так і у Великому князівстві Литовському; також на сеймах, у військах, трибуналах, не лише в церквах, але в публічних процесах, візитуванні хворих, на священних зібраннях, при похованні вмерлих і в усьому взагалі і то так, як набоженства свого вільно та публічно заживає римська віра.

Також релігії грецькій дається сила вільно засновувати церкви, чернецтва, нові монастирі, так само поновлювати та відбудовувати старі.

Що ж стосується церков і добр, фундованих здавна на старожитну Церкву грецької релігії, при них залишатись мають греки старожитні, православні, а церкви ті після надання публічних прав вірним через полковників та іншу старшину Запорозького Війська протягом половини року віддано буде через зобабіч призначених комісарів. А ту віру, що є супротивна вірі грецькій православній і яка множить незгоду між римським і старогрецьким народами¹⁰, жоден із духовного та світського, сенатського та шляхетського станів церков, монастирів, фундушів засновувати й помножувати не може як у духовних добрах, так і в його королівської величності і у власних дідичних у будь-який спосіб, і силу цієї комісії не порушуватиме на вічні часи. А римську віру у воеводствах Київським, Брацлавським, Чернігівським вільно сповідувати, але пани світські, так і дідичні, так само й урядники його королівської милості релігії римської жодної юрисдикції не матимуть над духовними, світськими і ченцями релігії грецької, окрім їм належного пастиря.

А що в спільній вітчизні спільні прерогативи взаємно належно мають обидві віри, то отець київський митрополит, що є зараз і буде згодом, з чотирма владиками: луцьким, львівським, перемишлянським, холмським і п'ятим з Великого князівства Литовського мстиславським, згідно їхнього власного порядку, мають засідати в сенаті з такою прерогативою і вільно голосувати, як у сенаті засідають ясновелібні їхні милості римського сповідання. Місце однак призначається його милості отцю митрополитові після його милості ксьондза архієпискупа львівського, а владикам після біскупів їхніх повітів.

У Київському воеводстві сенаторські достоїнності мають даватися нікому, тільки шляхті грецької віри в правочинності тих урядів. А у воеводствах Брацлавському, Чернігівському переваги сенаторські мають подаватися альтер-

нативно, так що після відставки сенатора грецької віри має заступити сенатор римської віри. В усіх однак трьох тих воеводствах в осаді й добру посесію уряди мають віддаватися, подавши клятву теперішніх посесорів^а.

Для того, щоб розросталася зупільна любов у містах коронних і Великого князівства Литовського, скрізь, куди поширилися церкви грецької віри, мають заживати вольностей, свобод і ніякою перешкодою до магістрату¹¹ грецька релігія не може бути.

Академію Київську дозволяє його королівська милість і стани коронні установити, вона такими прерогативами та вольностями має задовольнятися, як і академія Краківська, з тією однак кондицією, аби в тій академії не було жодних сект аріанських, кальвіністських, лютерських професорів, учителів та студентів. Отож аби між студентами та учнями не було жодної okazji до заводи, всі інші школи, які були перед тим у Києві¹², його королівська милість накаже перенести в інші місце.

Його королівська милість, пан наш милостивий, і стани коронні та Великого князівства Литовського дозволяють також другу академію там, де побачить її принагідне місце, яка буде заживати таких прав і вольностей, як і академія Київська, але така має бути установлена кондиція, щоб у ній сект аріанських, кальвіністських та лютерських професорів, учителів, студентів не було. А де та академія буде, вже там інших шкіл не можна буде відкривати на вічні часи.

Гімназії, колегії, школи і друкарні, скільки їх буде потрібно, буде вільно відкривати без утруднень і вільні науки відправляти, і книги друкувати усякі із релігійною конверсійністю, без ущербку, однак, королівського маєстату і без насмішок на короля, його милість.

А оскільки вельможний гетьман із Запорозьким Військом, од Речі Посполитої одірваним, з любові до його королівської милості, пана свого милостивого і власної вітчизни, відступаючи від усяких сторонніх протекцій, повертається, тож його королівська милість пан наш милостивий і всі стани коронні та Великого князівства Литовського, скільки пан Бог допустив на два боки, офірувати за спільні гріхи Його святому маєстату, покрити вічною амністією; тобто вічним забуттям, подаючи різної кондиції людям від найменшого до найбільшого, нікого не виключаючи як з-посеред Запорозького Війська, так і урядників шляхетного стану, так само і приватних людей, тих загалом усіх, які будь-де і будь-коли залишилися й залишаються при вельможних гетьманах як померлому, так і теперішньому, ніякої помсти ані королівський маєстат, ані сенат, ані вся Річ Посполита, ані ніхто з приватних супроти них і кожному зосібна, від найбільших до найменших, не буде чинити і взагалі всі несмаки і все те, що тільки під час

^а У першому оригіналі ця точка значно розширена:

“У Київському, Брацлавському і Чернігівському воеводствах сенаторські уряди мають надаватися тільки шляхті грецької релігії, достойним, шляхетно народженим посесорам у тих воеводствах, зі збереженням прав теперішніх посесорів. Тим часом, з огляду на гетьманство, першим сенатором у тих трьох воеводствах має бути гетьман Військ Запорозьких, і вся київська юрисдикція має належати його владі, як от призначення підвоєводи і інших урядників. Це право матиме лиш до того часу, поки триматиме Київське воеводство”.

війни діялося, цілим християнським серцем під свідомством страшного Бога зупільно добре, по-дружньому собі подарувавши, жодної один до одного ані явної, ані потаємної не повинні чинити помсти і практики, не даючись зводитись без жодного звільнення, коли б хотіли чинити скритні задуми, звільняючись від присяги.

Також усіляки кадуки¹³, як під тими, які є належні до Запорозького Війська, так і під шляхтою, яка при вельможному гетьмані у Запорозькому Війську і при шведах в'язалася, від будь-кого запрошена, і надані від початку війни без усяких вимовлень, загалом усі і кожен зосібна касуються, і законом публічним зносяться, і щоб вони нічиєму не шкодили гонорові, ані власності добр, які будь-де були за касацією і з книг оголошеними вважати і тих добр власним посесорам вільно віддавати володіти, і не мають боронити того кадуками під цілковитим знеславленням.

А оскільки сама річ, так і ім'я самої амністії повинні бути святі і оскільки в давнім стані речі й особи всілякої кондиції людям відновлено, то до тієї ж єдності, згоди, милості, права, пана повертаються, як було перед війною. Також застерігається, коли хтось би важився рвати те святобливе з'єднання публічно чи приватно, смів би комусь за посідання ворожі дії пострікати, такий, як осквернитель згоди, карі має підлягати. В чому, коли б трапилася okazія для збереження лихослів'я, пильно має бути чинена інквізиція з обох боків. Вся Річ Посполита народів польського, і Великого князівства Литовського, і руського та провінцій, що до них належать, відновлюється в повноті так, як було перед війною, тобто аби ті народи залишалися в своїх межах і свободах непорушно, як були перед війною, згідно прав, описаних у радах, судах і вільної елекції панів своїх, королів польських, і Великого князівства Литовського, і руських.

А коли буде необхідність війни зі сторонніми панами на зміну кордонів, або щось би сталося вольності тих народів – проти озлоби й пустоти має бути, а при свободах своїх вище названі народи мають ставати добре, по-дружньому як одне ціле, однієї і нероздільної Речі Посполитої, не чинячи поміж себе різниці щодо віри, але хто заявить і зголосить себе до релігії християнської, римської і грецької, усіх при мирі й вольності залишати. Також на права чи декрети, що [постали] з очевидної контрверсії, так і в супротиві, правні приводи були встановлені перед війною і в час війни.

Війська Запорозького має бути число шістдесят тисяч, або як вельможний гетьман подасть на реєстрі^а. Зтяжного війська – десять тисяч, яке також, як і Запорозьке, має залишатися під владою того-таки гетьмана, і з податків, ухвалених на сеймі, у воеводствах Київському, Брацлавському та Чернігівському та інших має йти кошт від Речі Посполитої на те військо.

^а У першому оригіналі після цих слів дописано: “згідно стародавніх вольностей під владою гетьмана руського. А скільки б не було платного війська на Русі, має залишатися під владою того таки гетьмана”. Унормоване реєстру було і зістало квестією неясною і се було перед військом укрите. На урядовім документі було подано число 60 000, але сам Виговський в особнім дорученім письмі згодив ся на 30 000.

Стан Запорозького Війська у тих воєводствах і добрах призначається, в яких лишалися перед війною, і тому Війську стверджуються всілякі вольності привілеями найясніших королів польських надані, утримуючи їх при стародавніх вольностях та інших звичаях, і їх не тільки ні в чому не ображатимуть, але всіляку загалом підтверджують повагу. Надто жоден державець добр його королівської милості і староста, ні дідичний пан і пожиттевий, ані їхні підстарости, урядники та інші всілякі службові особи жодних податків з козацьких хуторів, сіл, містечок і домів не братимуть жодним претекстом, але, як люди рицарські, мають бути вони вільні від усіляких найбільших і найменших утяжень, також від цел і мит по цілій Короні і Великому князівству Литовському. Також і від судів усіляких старост, державців, панів і їхніх намісників мають залишатися вільні, перебуваючи тільки під юрисдикцією самого гетьмана руських військ. При тому всілякі напої¹⁴, лови польові та річкові, та інші козацькі пожитки вільно мають лишатися при козаках, згідно старих звичаїв.

Зосібна також для подальшого прихилення до послуг його королівської милості, кого гетьман руських військ презентуватиме за гідних шляхетського клейноду, тих усіх без утруднень буде нобілітовано з наданням усіляких шляхетних вольностей так, однак, визначаючи, щоб з кожного полку могло бути сто нобілітованих. Жодних військ польських та литовських або чужоземних ніхто не буде впроваджувати у воєводства Київське, Брацлавське, Чернігівське. Війська однак платні, які будуть вибирати хліб з добр королівських та духовних у згаданих воєводствах за ординансом¹⁵ того-таки руського гетьмана. А коли б мала бути якась війна від границь руських і була б потреба у посиленні коронних військ, то ті мають бути під регіментом гетьмана руських військ.

Для ліпшого підтвердження цих пактів і певності, гетьман руських військ до кінця свого життя гетьманом руським і першим сенатором у воєводствах Київському, Брацлавському та Чернігівському залишатиметься, а після його смерті має відбутися вільне вибрання гетьмана, тобто оберуть чотирьох електів статусом воєводств Київського, Брацлавського та Чернігівського, з яких одного король, його милість, вибере^a.

Монетний двір для карбування всіляких грошей в Києві або будь-де, як належить і буде зручно, згідно однієї ліги і з королівською особою. Податки, котрі Річ Посполита ухвалюватиме на сеймі, у воєводствах Київському, Брацлавському та Чернігівському мають іти на платного жовніра, який залишається під владою гетьмана руських військ^b.

Спільна рада і спільні сили тих народів мають бути супроти будь-якого ворога.

Дбатимуть ті три народи спільно, всілякими способами, аби вільна була навігація Речі Посполитої на Чорне море^c.

^a У другому оригіналі є такий додаток: “не віддаляючи від того уряду рідну братію вельможного гетьмана руського”.

^b У “Volumina legum” (т. IV, s. 299) цього останнього пункту немає.

^c Другий текст оригіналу має ще цікавий пункт, якого в інших списках, у тому числі у “Volumina legum” (т. IV, s. 297–301), немає. Напевне, це була спірна точка; у ній ідеться про

Однак коли його милість цар не захоче повернути провінцій Речі Посполитої і наступатиме на Річ Посполиту, тоді всі сили, як коронні і Великого князівства Литовського, так і війська руські Запорозькі під регіментом свого гетьмана будуть з'єднуватися і воювати.

Добра рухомі й нерухомі, королівщини, також і суми грошей обивателів Руської землі, котрі в'язалися чи при шведському війську, чи запорозькому, і зараз до вітчизни повертаються, конфісковані, мають бути повернені і заслуги їхні у війську коронному та Великого князівства Литовського мають бути компенсовані й оплачені рівно із заслугами військ коронних та Великого князівства Литовського.

А що від цього часу гетьман із Запорозьким Військом теперішнім і що буде потім, відступившись від усіляких сторонніх протекцій, не повинен буде більше до них в'язатися і взагалі у вірності, підданстві, послушенстві найяснішого маєстату Польського королівства і наступників його, також усієї Речі Посполитої має і мають, буде і будуть на вічні часи, не порушуючи однак постановленого братерства з його милістю кримським ханом^а.

Ніяких послів від сторонніх держав не приймати, а коли такі трапляться, їх до його королівської милості мають відсилати. Також ані військ чужих не впроваджувати і не мати жодного із сторонніми порозуміння на шкоду Речі Посполитої, хіба доповівши його королівській милості.

Приватом усіх зобабіч, так і духовним римської віри у воеводствах Київському, Брацлавському, Чернігівському, Подільському, також у Великому князівстві Литовському і на Білій Русі, і в Сіверщині до біскупств, пробств, каноній, плебаній і добр, що до них належать, також ченцям усім до костьолів, кляшторів, дібр, фундацій, також світським зобабіч до добр дідичних, староств, держав і власностей своїх дожиттєвих, заставних і за іншими контрактами належних у тих-таки воеводствах і у Великому князівстві Литовському, на Білій Русі і на Сівері, які там залишаються, відкривається безпечне повернення і віддача майна. Час однак повернення і віддачі майна його королівська милість, знісшись із гетьманом запорозьким, має призначити. Також спосіб того повернення майна має бути дотриманий, щоб жоден до своєї власності не повертався, а тільки за універсалом його королівської милості та вельможного гетьмана Запорозьких Військ. З чого має бути взаємна зобабіч конференція.

А для розгляду різних справ, як кримінальних, так і поточних повинні мати в тих воеводствах свій особливий трибунал із таким укладом, який самі собі визначать. Окрім того, мають бути осібні судові староства Овруцьке та Житомирське.

А для ліпшої певності, оскільки гетьман із Запорозьким Військом і відірвані воеводства відкидають усі інші протекції сторонніх народів, а добровільно, як

те, що "Z carem iego mosciw moskiewskim iesliby przyszwo iego krolewskiej moosci y stanom koronnym u w. x. litkiemu bellum offensivum podnosiw, woyska zaporoskie do takiey woyny necessitowane nie bawd^o".

^а У тексті слідуєть слова: "і коли може бути напевне відновлено республіку і царя московського" (тобто малося на увазі, що цар увійде до Речі Посполитої зі своєю державою).

вільні до вільних, рівні до рівних і шляхетні до шляхетних повертаються, для певнішого дотримання цього теперішнього постановлення дозволяє тому народові руському його королівська милість та Річ Посполита мати осібних печаткарів, маршалків, підскарбіїв разом з сенаторською достойністю та інші уряди руського народу, які згадно роти коронних урядників, мають виконати клятву, додавши той пункт, що нічого супротивного теперішньому постановленню печаткувати не будуть і взагалі остерігатимуть, щоб тому постановленню через конституцію або сеймові декрети і задвірні рескрипти, універсали, привілеї, не діялося нічого супротивного. До тих печаткарів, уряду і канцелярій належатимуть всі тільки духовні милості митрополій, єпископій, ігуменій та бенефіцій надання до яких дає його королівська милість, пан наш милостивий у воєводствах Руському, Київському, Волинському, Подільському, Брацлавському, Чернігівському, також всі милості не тільки духовні, але й світські у воєводствах тільки Київському, Брацлавському, Чернігівському, також і суди з королівських міст і згаданих тільки трьох воєводств, і всілякі декрети як задвірні, так і сеймові. А що тільки б супротивне вийшло тому постановленню з коронної канцелярії або Великого князівства Литовського, те недійсне має бути і голова такого привілею не тільки тратить привілея, але і карі має підлягати на десять тисяч литовських кіп, і це ставитиметься на суд перед королем, його королівською милістю спеціальним списком.

Щоб випадки суперечок щодо підданих, звинувачених у сваволі, не приводили до нових заворушень, усі процеси про належність підданих до наїздів, забоїв, шкод, починених під час внутрішніх колотнеч, земські, гродські, трибунальські, також декрети трибунальські персонально щоб розглядалися, особливо у воєводствах Київському, Волинському, Брацлавському, Чернігівському, і касувалися.

З царем його милістю московським, коли б дійшло до постановлення пактів його королівською милістю і станами коронними і Великого князівства Литовського, має бути забезпечено репутацію й теперішнього постановлення вельможному гетьманові і Запорозькому Війську і застережено.

Оцю комісію як їхні милості комісари, так і вельможний гетьман князівства Руського фактично підтвердили присягою і запис присяги виразно підписано рукою їхніх милостей. Більше того, та комісія постановлена буде особливою присягою з сенату через ясно превелебного його милість ксьондза біскупа віленського, також їхніх милостей панів гетьманів чотирьох коронних і Великого князівства Литовського, і печаткарів обох народів, так само і через маршалка посольського, боку рицарського на сеймі, який повинен бути якнайшвидше скликаний у присутності послів, відправлених від вельможного гетьмана Запорозьких Військ.

А що стосується присяги його королівської милості, пана нашого милостивого, те з ласки своєї панської на покірливе прохання Запорозького Війська зволяє його королівська милість і за неї панове комісари, їхня милість, асекурують.

Присяги ж полковників, сотників та усіх старшин Запорозького Війська після сейму, на якому буде затверджено теперішнє постановлення, буде виконано перед комісарами, на те депутованими.

Щоб та комісія мала вічну вагу та повагу так як звучить з початку до кінця, буде вона вписана в право посполите, тобто в конституцію, сеймом апробована, знана і утримана як вічне і невідкладне право.

До великої руської булави має належати Чигиринське староство так, як постановлено в певний час у привілеї уродженого Богдана Хмельницького, наданому від його королівської милості. А гетьман військ руських вільний мати резиденцію при його королівській милості.

Конвокація воеводств Київського, Брацлавського, Чернігівського після майбутнього сейму, дасть Бог, буде складена найшвидше від його королівської милості, пана нашого милостивого, універсалом.

Діялося, як вище подано, в таборі під Гадячем, дня і року вище названих.

Іван Виговський, гетьман військ руських, рукою власною.

№ 4

1658, вересня 6. – Гадяцька угода Війська Запорозького з послами Речі Посполитої

1. Унії въ Малороссіи не бывать; поляки при своей вѣрѣ, малороссіяне при своей останутся.

2. Митрополитъ кіевскій, съ четырьмя архіереями русскими, по архієпископѣ гнѣзненскомъ засѣдать будетъ въ сенатѣ.

3. Войска Запорожского ни больше ни меньше будетъ шестидесяти тысячъ.

4. Гетману Великого княженія Русского Украинского вѣчно быть первымъ кіевскимъ воеводою и генераломъ.

5. Сенаторовъ въ Коронѣ Польской не только изъ поляковъ, но изъ Руси тоже избирать.

6. Церкви, монастыри и доходы ихъ должны опять принадлежать Руси.

7. Русскимъ имѣть свою Академію, метрики, канцеляріи и типографіи, гдѣ бы, кромѣ польскихъ, были русские учителя.

8. Во время Хмѣльницкого, войны, какія были учинены самовольства и преступленія, либо справедливо, либо притворно – должны быть прощены и преданы вѣчному забвенію; и никогда миръ да не будетъ нарушень.

9. Податей никакихъ до Короны Польской не давать; ни обозовъ коронныхъ не принимать; и не быть обѣимъ Украинамъ ни подъ какимъ, кромѣ подъ гетманскимъ правленіемъ.

10. Если бы гетманъ Украинскій захотѣлъ сдѣлать кого-нибудь изъ козаковъ своихъ шляхтичемъ, то по его свидѣтельству король долженъ оного козака нобилитовать, и потому гетманъ нынѣ и всегда можетъ имѣть при себѣ сто человекъ чина шляхетского, которыхъ король обязанъ, выдавъ имъ гербы шляхетскіе, нобилитовать немедленно.

11. Короннымъ войскамъ въ Украинѣ на консистенціи не бывать, развѣ когда нужда ихъ привести туда укажетъ; и тогда даже гетманъ малороссійскій

надъ ними regimentъ и власть имѣть, а козацкимъ полкамъ вездѣ по волостямъ королевскимъ, духовнымъ и сенаторскимъ стоять вольно.

12. Гетманъ можетъ бить свою монету, и оную употреблять на плату своему Украинскому войску.

13. Во всякихъ дѣлахъ нужнѣйшихъ Короны Польской, поляки должны козаковъ призывать на совѣтъ и стараться какъ бы отворить Днѣпромъ путь къ Черному морю.

14. Царь московскій, если бы когда захотѣлъ имѣть войну съ поляками, то козаки могутъ в ней держать неутралитетъ; но если бы “Украинѣ что Москаль творити намѣрилъ”, то поляки защищать ее должны.

15. Тѣмъ, которые сторону козаковъ противъ Поляковъ держали, которые были изъ уряду исключены, и у которыхъ были отобраны имѣнія, таковымъ имѣнія возвратитъ, и ихъ опять въ урядъ вписать.

16. Гетману не искать другихъ иностранныхъ протекцій: только одному королю польскому быть ему вѣрнымъ; дружбу и пріязнь съ ханомъ крымскимъ пріять онъ можетъ; но величества государя російскаго не долженъ признавать, и козаки всѣ должны въ свои жилища возвратиться.

17. А какъ гетманъ съ Войскомъ Запорожскимъ и съ оторванными воеводствами, какъ вольные къ вольнымъ, равные къ равнымъ, “зацные къ зацнимъ” возвращаются, того ради его королевская милость и Рѣчь Посполитая дозволяютъ того народа русскаго гетману суды свои и трибуналь гетманскій устроить и отправлять, тамъ, гдѣ захочетъ, и все бы было коронѣ подобно.

18. Чигиринскій повѣтъ¹⁶ при булавѣ гетманской по прежнему остается.

Къ этимъ восемнадцати статьямъ были прибавлены слѣдующія второстепенныя:

Въ воеводствѣ Кіевскомъ¹⁷ всѣ уряды и чины сенаторскія будутъ раздаваться единственно шляхтѣ вѣры греческой, а въ воеводствахъ Брацлавскомъ¹⁸ и Черниговскомъ¹⁹ попеременно.

Позволяется гетману соорудить, гдѣ угодно, другую Академію, подобную Кіевской.

Училища, заведенныя в Кіевѣ поляками, выведутся отсюда.

Въ русскихъ воеводствахъ учредить печатари, маршалки и подскарбіи, и уряды сіи будутъ раздаваться толко русскимъ.

Король, примасъ, виленскій бискупъ, четыре гетмана, канцлеры, подканцлеры и маршалки подтвердятъ сіи пункты на будущемъ сеймѣ присягою.

Сія комиссія отъ слова до слова внесетъ въ конституцію.

Титуль гетмана будетъ слѣдующій: Гетманъ русскій и первый воеводство Кіевскаго, Брацлавскаго и Черниговскаго сенаторъ.

О п у б л и к о в а н о: *Маркевич Н.* История Малороссии. – Т. II. – С. 29–32.

*1658, вересня 6. –
Гадяцька угода Війська Запорозького
з послами Речі Посполитої про права України,
що з'єднувалася з Польщею під назвою
Великого князівства Руського*

Коммисия Гадяцкая.

Во вѣкуистую память нинѣ и впредь будущимъ всегда.

Коммісія между станами Корони Полской и Великого княженія Литовского зъ единой, а велможнымъ гетманомъ и Войскомъ Запорозкимъ съ другой страни, черезъ велможныхъ Станіслава-Казимира Беневского, волинского, Казимира Людвика Євлашевского, смоленского, каштелляновъ, зъ сейму отъ наяснѣйшого Яна Казіміра, милостию Божією короля полского и великого князя литовского, руского, пруского, мазовецкого, жмуцкого, інфлянского, смоленского, чернѣговского, а шведского, гофского, вандалского, дѣдичного короля, и всѣхъ становъ коронныхъ и В. К. Литовского²⁰ опредѣленныхъ коммиссаровъ съ велможнымъ Іоаномъ Виговскимъ, гетманомъ и всѣмъ Войскомъ Запорозкимъ, въ обозѣ подъ Гадячемъ дня 16 сентеврія року Божого 1658 – дай Боже щасливе и вѣчно постоянно оконченна.

На которомъ мѣстцу велможный гетманъ запорозкий с Войскомъ своимъ нашь, коммиссаровъ, яко подобаеть, пристойно и благодарно принявши и полномощную комѣсарскую силу, намъ отъ его королевской милости, пана нашего милостивого, и становъ коронныхъ и В. К. Литовского повагою сеймовою данную, уваживши, обявляль со всѣмъ Войскомъ, что яко недобровольно, но отъ принужденія Войско Запорозкое привлеченное разными утисками до оборони своей приступило, такъ когда его королевская милость п. н. милостивый отческимъ сердцемъ въ забвеніе пускаючи все, что-колвекъ^а во время возмущенія сталося^б, зоветь до соединенія, не презирая ласки его королевской милости панской и благоутробного пана милость покорственно пріймующе, до тоеи коммѣссии приступаютъ, потомъ до общаго совѣту, постановленія, згоди, щирости и взаимной любвѣ, беручи во свѣдѣтельство страшного Саваофа Бога, сие еже составляется, щире, праведно и вѣчне имѣть быти содержанно: миръ вѣчный и никогда неразрушимый составилисьмо сымъ образомъ:

Вѣра греческая древная сия и таяжде, съ якою старожитный^в руский народъ до Корони Полской приступилъ, дабы при своихъ прерогативахъ, сирѣчь преимуществвахъ и свободномъ употребленіи набоженства прибывала, пока языкъ народу руского засягаеть во всѣхъ градѣхъ, мѣстечкахъ и селахъ такъ въ Коронѣ Полской, яко и въ Великомъ княженіи Литовскомъ, такожде на сеймахъ, войскахъ и трибуналахъ, не точію въ церквахъ, но публѣчно в процессіяхъ, въ

^а Над закресленим словом іншою рукою написано: нибудь.

^б Над закресленим словом іншою рукою написано: было.

^в Над закресленим словом іншою рукою написано: древный.

посѣщеніи болныхъ зъ божественною евхарістією, погребеніи мертвыхъ и во всемъ всячески такъ, яко набоженства своего употребляетъ свободно и публѣчно вѣра римская.

Тожежде вѣрѣ греческой даетсяъ сила возвишати^Г церкви законовъ, монастырей новыхъ, такожде и старыхъ обновленія и оправленія. Что же касается церковныхъ добръ, здавна на церкви вѣри греческой старожитной фундованныхъ, при тыхъ zostавати имѣють россияне старожитніи благочестивіи^Д, которіе церкви, совершивши публѣчную присягу на вѣрность чрезъ полковниковъ и протчю старшину Войска Запорозкого, за полрока объявлени будутъ чрезъ комѣсаровъ зъ обохъ сторонъ опредѣленныхъ.

Той же вѣри, яже есть противна вѣрѣ греческой православной и яже несогласіе между римскимъ и старогреческимъ народомъ умножаетъ, жаденъ^А зъ духовного и мирского, сенаторского и шляхетского становъ, церквей, монастырей, фундацій фундовати, возвишати и умножати такъ въ добрахъ духовныхъ, якъ въ его королевской милости и власныхъ дѣдичныхъ якимъ-колвекъ^Б образомъ не имѣть и силою сеи комѣссіи неповиненъ будетъ вѣчными часи. Римской же вѣри въ воеводствахъ: Кіевскомъ, Браславскомъ, Чернѣговскомъ, свободное дѣйствіе сохраняется. Панове зась^В мирскіи, такъ дѣдичніи, яко и урядники его королевской милости вѣри римской, ниякой юрисдикціи имѣти не будутъ надъ духовенствомъ мирскимъ и законниками вѣри греческой кромѣ надлежащего пастира.

Но понеже въ общомъ отчествіи общіе прерогативи и оздобы^Г взаємніи обосторонной вѣрѣ принадлежать, того ради отецъ метрополита кіевскій нинѣ и впредь будущий зъ чтирма владиками: луцкимъ, лвовскимъ, перемислскимъ, хелмскимъ, и пятимъ зъ Великого К. Литовского мсѣславскимъ, по ихъ власному порядку, въ сенатѣ засѣдати имѣть зъ такою прерогативою и свободного голосу заживанемъ^Д, якоже в сенатѣ засѣдають ясневелебніи іхъ милость духовніи римскіи. Однакъ^Е мѣсце его милости отцу метрополитѣ по его милости отцу арцибѣскупу^Е лвовскомъ, а владикамъ по біскупахъ повѣтовъ своихъ опредѣляется.

Въ воеводствѣ Кіевскомъ чини сенаторскіе не имѣють быти давани, точію шляхтѣ вѣри греческой достойнымъ того сана; въ воеводствахъ же Браславскомъ, Чернѣговскомъ тиіжде преимущества сенаторскіи перемѣнно врученни имѣють быти: такъ что по зейстю* сенатора вѣри греческой имать слѣдовати

^Г Над закресленим словом іншою рукою написано: созидати.

^Д Над закресленим словом іншою рукою написано: православніи.

^А Над закресленим словом іншою рукою написано: никто.

^Б Над закресленим словом іншою рукою написано: нибудь.

^В Над закресленим висловом іншою рукою написано: господа же.

^Г Над закресленим словом іншою рукою написано: украшенія.

^Д Над закресленим словом іншою рукою написано: употребленіємъ.

^Е Над закресленим словом іншою рукою написано: обаче.

^Е Над закресленим словом іншою рукою написано: архієпископу.

* Над закресленим словом іншою рукою написано: от...деніи.

сенаторъ вѣри римской. Обаче во всѣхъ трохъ тыхъ воеводствахъ родимцамъ и добростяжательнымъ уряди повѣрени имѣють быти, кромѣ нинѣшнихъ власте-линовъ.

Ради же умноженія любви взаимной, во градѣхъ коронныхъ и В. К. Л. где-колвекъ³ церкви вѣри греческой засягли, равно граждане такъ римскіи, яко и вѣри греческой, общихъ волностей, свободъ заживати⁴ имѣють, и ни единому вѣра греческая до магистрату да не будетъ препятіемъ.

Академію в Кіевѣ соизволяетъ его королевская милость и стани коронніи устроити¹, которая такими прерогативами и свободами имѣеть защищатися, якъ Академія Краковская, зъ тут обаче уговоромъ, даби в той академіи ниякихъ расколовъ аریانскихъ, калвѣнскихъ, лютеранскихъ учителей и учениковъ не было и даби между студентами и прочіими учащимися жадной оказии до звадъ⁵ не было. Всѣ иніе школы, якіе прежде в Кіевѣ были, куди инуди его королевская милость перенести повелить. Другую такожде академію соизволяетъ его к. милость, панъ нашъ милостивый, и стани коронніи и Великое княженіе Литовское тамо, гдѣ оной мѣсто пристойное усмотрить, которая такихъ яко кіевская будетъ заживати⁶ правъ и волностей, но зъ такимъ, яко и въ Кіевѣ, иматъ быти устроена уговоромъ, дабы во оной расколу арианского, калвѣнского и лютеранского учителей и учениковъ не было; а гдѣ-колвекъ⁷ сия академія станеть, тамъ уже никакіе училища вѣчными часи устроени не будутъ.

Коллегія, училища и друкарнѣ, елико ихъ нужни будутъ, безъ трудности ставити свободно будетъ, и волно науки отпраляти и книги друковати⁸ всякіе въ прѣнні о вѣрѣ, обаче безъ укоризни⁹ и безъ нарушенія¹⁰ маестату королевского.

А понеже велможный гетманъ зъ Войскомъ Запорозкимъ одъ Рѣчи Посполитой отторженнымъ зъ любви до его королевской милости, пана своего милостивого, и власного отчествія, всякихъ отступая протекцій, возвращается, того ради его к. милость, панъ нашъ милостивый, и всѣ стани коронніи и В. К. Лит. що-колвекъ Господь Богъ на обѣ страни допустилъ престолу его святому за общіе грѣхи офѣровавши¹¹, вѣчною амністіею, си есть забвеніемъ вѣчнымъ, покриваетъ, обнадеживая всякого чина людей отъ мала до велика, никого не выключая, такъ зъ посродку Войска Запорозкого, якоже стану шляхетного, урядниковъ, яко и приватныхъ людей, тихъ обще всѣхъ, которіи ни будь якимъ образомъ при велможныхъ гетманахъ такъ зешломъ, яко и нинѣшномъ обрѣта-

³ Над закресленим словом іншою рукою написано: ни есть.

⁴ Над закресленим словом іншою рукою написано: употреблять.

¹ Над закресленим словом іншою рукою написано: возвишати.

⁵ Над закресленим висловом іншою рукою написано: учениками и школниками ниякои вини до драки.

⁶ Над закресленим словом іншою рукою написано: употреблять.

⁷ Над закресленим словом іншою рукою написано: нибудь.

⁸ Над закресленим словом іншою рукою написано: печатати.

⁹ Над закресленим словом іншою рукою написано: соблазни.

¹⁰ Над закресленим словом іншою рукою написано: вреда.

¹¹ Над закресленим словом іншою рукою написано: воздавши.

лися и обрѣтаються, ниякого отмщенія анѣ маестать панский, анѣ сенать, анѣ вся Рѣчь Посполитая, наконецъ никтоже зъ частныхъ противко имъ и всякому зособна* отъ мала до велика не будетъ претендовати; но и паче всѣ огорченія и все тое, що-колвекъ во время брани дѣялося, всецѣле сердцемъ христіанскимъ подь свѣдѣтельствомъ страшнаго Бога обосторонне доброю вѣрою себѣ простивши³, жадной^н оденъ на другого ниже явной, ниже тайной не имѣть сочиняти помсти и практики, не скланяся ниякому рѣшенію, ащебы хотѣли дѣлати уми хитріе, увольняющеса^і отъ присяги.

Зверхъ того вси завладѣннїя^н чужыхъ добръ, називаемїи кадуки^к, такъ подь тими, которїи^н суть зъ самого Войска Запорозкого, яко подь шляхтою, которїи при велможномъ гетманѣ и Войску Запорозкомъ и при шведахъ вязалися, отъ кого колвекъ выпрошеннїе и отъ начала войны даннїе, ничого отнюдь не виключая, обще всѣ и всякіе особно, уничтожаються и общимъ правомъ уничтожаться: такъ дабы[...]^а

О п у б л і к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. IV. – С. 141–144. – № 77.

Універсали. Накази

№ 6

*1657, серпня 27. Чигирин. –
Універсал Івана Виговського Лубенському
Мгарському монастиреві на озера Чигирин-Дубрівські^а*

Іоанъ Виговский, гетманъ з Войском его царского величества Запорозкимъ.

Сотники, атаманови, козаком, войтови, бурмистром и всѣмъ обивателем чигирин-дубровским²¹ и каждому, кому би тилко се наше писане показано было, доносим до вѣдомости, ижъ стосуючися мы до наданя озѣръ, прозиваемих Сулище, Бѣлазоре, Пѣщаное, Глушець, Плетеница, Бѣлево, которые то озера и инные, к ним прилегліе, на кгрунтах Чигирин-Дубровских стоячих, такъ теж и запесочи коло Днепра будучія, наданы суть на монастир Мгарский од небожчика

* Над закресленим словом іншою рукою написано: особливо.

³ Над закресленим словом іншою рукою написано: отпустивши.

^н Над закресленим словом іншою рукою написано: никтоже.

^і Над закресленим словом іншою рукою написано: свободу.

^н У публікації документа: заладѣннїя.

^к Над закресленим висловом іншою рукою написано: добръ случае завладѣннїя всѣ, а отъ кого другого що кратко, зоветься кадукомъ.

²¹ Над закресленим словом іншою рукою написано: зовуться.

^а Наведена копія документа не має завершення.

^а Див. ідентичний універсал з іншою датою – документ № 33.

славной памяти его милости пана Богдана Хмельницкого, гетмана Войскъ его царского величества Запорожских, антецесора нашего, тое и мы сами, вступивши по небожчику на той уряд гетманства, за згодою всѣхъ становъ, старшини и черни поновляем, жадной не чинячи *отмѣни*, и тые жъ всѣ помененіе озера в Чигирин-Дуброве будучіе, также запесочи около Днепра, при монастыру Мгарском²² заховуем, каждому сурово приказуючи, абы жаденъ з козаковъ и посполитих людей в оних озерах и запесочах ловленемъ *рибь отцом мгарским* наименшою не был перешкодою так, яко был на всем тих озеръ за указом того писанія нашего спокойное заживали, од жадного не поносячи в оних наименшой перешкоди и трудности, бо хто бы колвекъ през той суровий заказъ нашъ важился в тих озерах риби ловити и оніе пустоши, толи кожного такового за *взятемъ вѣдомости през тих же отцовъ* срокго без фолжки вшелякой будем карати, не чинячи иначей.

Дать з Чигирина²³, августа дня 27, року 1657^a.

Іоанъ Виговский.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 45 зв. Копія 1729 з заголовком: Універсал потвердителний на кгрунта Чигирин-Дубровскіе п. Іоанна Виговского, гетмана, на рибніе ловлѣ Сулице, Бѣлазаре, Пѣщаное, Глушець, Плетенища, Бѣлово и загѣски около Днелра.

№ 7

1657, серпня 29. Чигирин. – Універсал Івана Виговського про надання чернігівському єпископу Лазарю Барановичу Новгород-Сіверського Спасопреображенського монастиря з усіма його маєтностями

Іоанъ Виговский, гетманъ з Войскомъ его цар. вел. Запорозским.

Всѣмъ вобецъ и каждому зособна кому о томъ *вѣдат* належало, меновите паном полковником, асаулом, сотником, атаманом и всему товариству нашему Войска Запорозского, а особливе пану полковникови нѣжинскому и вшелякое коньдъщии людемъ, кому толко колвекъ сей нашъ универсалъ тепер и напотомъ оказанъ будет, до *вѣдомости* доносим, ижъ мы, видечи жарливість великую помноженъю хвалы Божое и вѣры православной найпревелебнѣйшого в Богу его мл. *отца* Лазара Барановича²⁴, єпископа черниговского, подалисмо оному монастыр Новгородский²⁵ зо всѣми маєтностями, кгрунътами, пожитками и прыналежностями такъ до монастыра належачими, яко и тыми, которые по езовитах и доминиканах позостали. Зачимъ мѣти хочемъ, абы въ держаню тых маєтностей и в выбираню з них *пожитковъ* его мл. *отцу* єпископу жаденъ наименъшое не чинил перешкоды, але абы за тым универсалом нашим оными доброволне диспонувал и ку оправе того монастыра и оздоби Церкви Божое оборочал, а *пожитки* вшелякие, с тых же маєтностей походячие, некому иному,

^a У копії дописано: В подлинномъ подпись таково.

только помененому его мл. отцу епископови до рукъ отдаване быти мают, такъ же и подданные тых же маестностей абы тому жъ вшелякое подданство и послушенство чинили срокго навпоминаемъ, не чинячи іначей.

Дат в Чигирынѣ дня 29 август 1657 року.

Іоан Выговский, рукою власною.

На звороті позначка: Превелебному в Богу его мл. господину отцу Лазарови Барановичови, епископови чернѣговскому, на монастырѣ Новгородский и на всѣ маестности, до монастыра того належачими.

Бібліотека ПАН у Кракові. Відділ рукописів. – № 270. – Арк. 22–22 зв. Оригінал з військового печаткою.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 15204. – Арк. 113. Копія.

Там само. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 33. – Арк. 93. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 7368. – Арк. 19. Копія.

О п у б л і к о в а н о: *Філарет, еп.* Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Т. III. – С. 121. – № 2.

Гарасимчук В. Матеріали до історії козаччини XVII віку. – С. 27. – № 8.

Мицик Ю. З нових документів про Національно-визвольну війну українського народу (1648–1658 рр.) на Сіверщині. // Сіверянський літопис. – 1998. – № 6. – С. 20–21.

№ 8

1657, вересня 11. Чигирин. – Універсал Івана Выговського Яськові Воронченку про підтвердження права на володіння двома частинами у прилуцькому Матвієвому млині

Ознаймуемъ сымъ пысанемъ нашымъ кождому, кому о томъ видаты будеть належало, а меновыте всей старшыни и черни е. цар. вел. Войска Запорозского и всему посполству, въ Прылуци²⁶ будучому, и кому тылько показано будеть, ижъ якосьмо выразомилы зъ свидоцтва всей старшыны, такъ сотныка, яко и войта прылуцького пану Яськови Воронченкови²⁷ служачого на дви часты в млыни, прозываемомъ Матвієвомъ, на гребли Мисской въ Прылуци стоячомъ, за которые онъ самъ въ ратуши золотыхъ сто трыдцать и тры одложывъ. Пыльно затымъ миты хочемъ и сурово прыказуемъ, абы безъ жадное перешкоды помененный панъ Воронченко тыхъ двохъ частей, въ млыни Матвієвомъ будучихъ, яко свои заживавъ и ни одъ кого найменшое трудности не поносывъ, подъ срокгимъ каранемъ войсковымъ, іначе не чынячи.

Данъ въ Чыгырынѣ, дня 11 сентеврія року 1657.

Іоаннъ Выговскій^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56728. – Арк. 470. Копія.

^а Справа від підпису написано: печать.

№ 9

**1657, вересня 11. Чигирин. –
Універсал Івана Виговського жителям Старого Бихова
про присягу московському царю з запевненням,
що вони залишаться при попередніх правах
і вольностях**

Какъ ваша милость при животѣ славные памяти его милости пана Богдана Хмельницкого, гетмана бывшего Войска его царского величества Запорожского, присягу его царскому величеству учинили, такъ и нынѣ по отшествіи оногo съ сего свѣта, чтобъ есте присягу великому государю нашему царю и великому князю Алексѣю Михайловичю всея Великія и Малыя и Белья Росіи самодержцу, его царскому величеству, на вѣчное подданство всѣ биховскіе жители учинили, потомъ кого великій государь нашъ, его царское величество, вамъ на то дѣло изволить къ выслать съ своею государскою милостивою грамотою, безпечальныхъ учинить, какъ славные памяти его милость гетманъ бывшій Войска его царского величества Запорожского, по мысли своей и войска бѣ сего вашихъ милостей, взялъ и милостию его царского величества безъ печали учинилъ, чтобъ есте при вольностяхъ своихъ и цѣлости ваша милость пребывали: такъ и мы по немъ милостию его царского величества подлинно противъ правъ давныхъ своихъ безъ всякихъ зацѣпокъ при вольностяхъ своихъ пребывать будете, какъ передъ темъ, такъ и нынѣ; о чемъ и второе утвержая, Господу Богу вашихъ милостей всѣхъ поручаемъ.

Данъ въ Чигиринѣ, 11 сентября лѣта 1657.

Вашей милости всего добра желательный Иванъ Виговский.

Заголовок: Списокъ зъ бѣлоруского письма, что писалъ Войска Запорожского писарь Иванъ Виговский въ Старой Быховѣ²⁸ ко всему посполству. Списано в Посольскомъ приказѣ, въ нынѣшнемъ во 166-мъ году, сентября въ 23 день.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. IV. – С. 26. – № 16.

№ 10

**1657, жовтня 5. Корсунь. –
Універсал Івана Виговського, яким він уповноважив
Юрія Немирича, Івана Ковалевського та Івана Федоровича
вести переговори з послом шведського короля
й укласти договір зі Швецією²⁹**

Nos Ioannes Wyhowski Generalissimus Exercitum Zaporoviensium cum tota Militia Zaporouiana notum testatumque facimus.

Quia nos sequenti propositum pie defuncti Ill-mi D-ni Bohdani Chmielnicki praedecessoris nostri, qui prospiciendo communi bono totius Militiae Zaporouiane

cum Serenissima ac potentissima prins Regina Sueciae Christina, demum cum feliciter ad praesens dominante Serenissimo ac potentissimo Carolo Gustavo Rege Suecorum, Gottorum, Vandalorumque firmandam Stabiliendamque proposuerat pacem ac amicitiam neque a tam pijs recedere volentes intentis, avari quippe quam maxime florentem videre Militiam Zaporouianam eiusque in integro conservari immunitates et libertates. Quandoquidem praememoratus Serenissimus ac invictissimus Rex Sueciae cubicularium suum Ill-rem et Excellentissimum D-num Gustavum Liliecrona haereditarium in Halstad ad nos confirmandae erga eiusdem pacis miserit, data illi omnimodo ad tractandum nobiscum plenipotencia, ideo et nos ad perficiendum communi bono seruiens propositum a latere nostro Ill-rem ac Generosum D-num Georgium in Czerniechow Niemirydz liberum baronem in Rezany et Vszomir, succamerarium Kiouiensem, Owrucensem et Kremenczucensem capitaneum, Ioannem Kowalewski generalem vigilarum praefectum exercitum Zaporouiensium, Ioannem Fedorowitz colonellum deputandos censimus, prout et deputamus plenoque potestatem facimus illis cum praedicto Ill-ri ac Excellentissimo D-no delegato congregiendi atque inter nos Serenissimumque Regem et Regnum Sueciae amicitiam stabiliendi, faedus componendi et de his pertractandi concludendique, id omne ratum et gratum habere spondentes, quodcunque ab illis constitutum conclusumque fuerit. In quorum maiorem fidem hasce manu Nostra subscriptas sigillo Nostro muniri censuimus.

Datum Corsuni, d. 5 Octobris A. 1657.

Ioannes Wyhowski, Generalissimus exercituum Zaporouiensium m. p.

На звороти: Praest. Gyötheborg d. 7 April. 1658.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ–21. – Оп. 2. – Спр. 8. Мікрофотокопія оригіналу

О п у б л і к о в а н о: Архив ЮЗР. – Ч. III. – Т. 6. – С. 332–333. – № СХІ. Публікація за оригіналом з військовою печаткою зі Шведського державного архіву, зібрання “Cosacica” (арк. 296, 297).

Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. X. – С. 63–64.

ПЕРЕКЛАД*

Ми, Іван Виговський, гетьман Війська Запорізького з усім Військом Запорізьким тим заявляємо – сповняючи наміри покійного Богдана Хмельницького, нашого попередника, що для загального добра всього Війська постановив був ввійти в згоду і союз спочатку з світлішою королевою Христиною, а потім з щасливо нині пануючим Карлом-Густавом, королем шведським, й. мл., ми не захотіли відступити від цих його спасенних замірів, прагнучи так само бачити в якнайкращим розцвіті Військо Запорізьке, а його привілегії й вільності в повнім захованню. Отже як згаданий світлий і необорний король шведський прислав до нас свого покойового ясновельможного пана Густава Лілієнкрона, дідича Гальстадського, з новим уповноваженням для переговорів і заключення союзу з нами, ми також постановили делегувати од боку нашого для сповнення цього загального спасенного діла ясновельможних панів Юрія Немирича з Чернихова, дідича

* Переклад Михайла Грушевського.

Режан і Ушомира, підкоморія київського, овруцького і кременчуцького старосту, Івана Ковалевського, генерального стражника (осавула) Війська Запорізького, і полковника Івана Федоровича (Богуна). Делегуємо і уповноважуємо їх зійтись з згаданим послом і заключити союз між нами і світлим королем і Короною Шведською, зложити договір, вести договори і договоритись, – обіцяючи все це заховувати, що вони постановлять.

Дано в Корсуні 5 жовтня року 1657.

Іоан Виговський, гетьман Війська Запорозького, рукою власною.

№ 11

1657, жовтня 5. Корсунь. –

Універсал Івана Виговського Ніжинському

*Різдва Богородиці монастиреві на містечко Салтикову Дівицю
з селами, до нього належними, перевозом
на річці Десна й озерами*

Івань Выговскій, гетман з Войскомъ его пресвѣтлого царского величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ писаніемъ нашимъ кождому, кому о томъ вѣдати принадлежитъ, ижъ за отпушение грѣхов наших і всего Войска Запорожского на виживѣлення чернцомъ въ монастири Нѣжинском при храмѣ Рождества пресвятія Богородицы³⁰ мешкаючимъ, надалисмо мѣстечко Дѣвицу, прозиваемую Салтикову³¹, з пожитками, з селами, до того мѣстечка належачими, также и перевозъ в том же мѣстечку, на рецѣ Деснѣ будучий, з озерами до той слободи Солтиковой Дѣвици належачими. Прето ж пишно жадаемъ и розказуемъ, абы жаденъ з козаков, з старшины и чернѣ и иные всякие люди помененному монастирю в уживаню и держаню перевозу и озер тамошних найменное перешкоди чинить не важился, под неласкою нашою^а и срогим каранемъ.

Данъ в Корсунѣ дня 5 октоврія 1657 году.

Івань Выговскій, рукою власною^б.

РДАДА. – Ф. 248. – Оп. 1. – Спр. 1814. – Арк. 116. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 50. – Арк. 232. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ОРОМ. – Вып. 2. – С. 285–286.

ГСМН. – С. 101. – № 6.

^а У копії з ЦДІАК України це слово має невірне закінчення: нашим.

^б Праворуч після підпису в колі написано: Мѣсто печати гетманской.

№ 12

1657, жовтня 8. Київ. – Універсал Івана Виговського про надання київським бондарям, теслям, стельмахам, столярам, сніцарям, тертичникам і токарям права об'єднатися у бондарський цех

Іоаннь Виговскій, гетманъ з Войском его царского вел. Запорожским.

Ознаймуем симъ нашим писаниемъ всѣм вовець и кождому зособна, кому о том вѣдати належить, ижъ ми, видечи ремесниковъ бондаров, тесливъ, стелмаховъ, столяровъ, сніцарн, тертичники, токари великое утяженіе, которіе од інших ремесников поносят, ми теды ласкою нашою онихъ охороняючи, онимъ свой цехъ мѣти и Лукяна Ивановича за цехмистра обобрат^а позволилисмо и кождого приступного ремесла ихъ самим мѣжи собою карат и вины по двинадцат копъ на вынних и непослушних брат розказалисмо, такъ якобы за показаньемъ того писання нашего ни од кого кривды не понесли, бо ежели бы якие спротивники воли нашої важилися найменшую перешькоду в том цеху чинить албо до інших цеховъ притягать, теды мы кождого такового сурово карати будемъ, иначе ж не чинячи.

Дать в Киевѣ дня 8 октября 1657^б.

Іоанъ Виговскій^в.

ЦДІАК України. – Ф. 221. – Оп. 1. – Спр. 269. – Арк. 10. Копія.

№ 13

1657, жовтня 17. Київ. – Універсал Івана Виговського Межигірському монастиреві на Вишгород з селами

Іоаннь Выговскій, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорожскимъ.

Всѣмъ вовець и кождому зособна, кому о томъ вѣдати належить, меновите старшинѣ и черни Войскъ Запорожских и вшелякое кондиціи людемъ, кому толко писане сее наше будетъ показано, доносим до вѣдомости, ижъ мы видечи великій недостатокъ и зубожание общежителного монастиря Межигорского³² и самого отца Варнавы Лебедевича, ігумена тамошного, и всей братіи его, в томъ монастирѣ мешкаючой, през войну литовскую от ляховъ спустошоньх, же ни отколь живности не мають и не могутъ приспособить, теды на выживание господину отцу Варнавы Лебедевичу, ігумену помененного монастиря

^а Так у оригіналі.

^б Далі написано: На подлѣнном тако.

^в Внизу у колі написано: Мѣсто печати.

общежителного Межигорского, зо всею братією пустилисмо Вышгородъ³³ з селами на имя Петрово и Мошчани зо всѣми пожитками и приходами, до Вышгорода и тых помененныхъ сель належачими, ведлугъ давныхъ привилеевъ, имъ служащихъ, жебы *от* толь помененная братия общежителная слушное виживение мѣли, пилно теды и сурово напоминаемъ, жебы жаденъ из старшини и черни Войска Запорожского кривди наименшое и перешкоди во всѣхъ пожиткахъ тамошнихъ помененной братіи межигорской чинить не важился, обивателе теж тамошние вышгородскіе и селяне вшелякое послушенство и повинность *господину отцу* Варнавѣ Лебедевичу, ігумену вышмененного монастыря, *отдават* мають, а хтобъ спречнымъ былъ, албо в пожитках и приходахъ тамошнихъ перешкожалъ, таковый кождій за взятъемъ вѣдомости, срогго будетъ каранъ, иначе не чинячи.

Дат в Києви дня 17 октября 1657^а.

Іоанъ Виговскій^б.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 7658. Копія

ЦДІАК України. – Ф. 132. – Оп. 2. – Спр. 49 а. – Арк. 5. Копія. Справа має такий діловодний заголовок: О представленных отъ Кіево-Межигорского монастыря съ грамотъ копійхъ, на владеемые онымъ маетности.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 100. – № 50. Копія з датою 16 жовтня.

№ 14

1657, жовтня 21. Київ. –

*Універсал Івана Виговського про поновлення
і підтвердження грамот кївського бондарського цеху
на цехові права, привілеї і статуті, які згоріли
під час пожежі 1651 року³⁴*

Іоанъ Виговскій, гетманъ з Войскомъ его цар. вел. Запорожскимъ.

Всѣмъ вобецъ и кождому зособна, кому бъ о томъ вѣдати належало, тепер и на потомніе часи, меновите вуйтом, буймистромъ, райцомъ, маестрату Киевскому³⁵, также цехмистром и всѣм обывателемъ мѣста господарского Кіева до вѣдомости доносим, иж Лукашъ Ивановичъ, цехмистръ бондарскій, и братія цеховіе бондари, стелмахи, тесли, столери, снѣцари, тертичники, токари и всѣ иншіе ремесники ремесла древодѣлского, которіе належат до цеху ихъ, были нам, Іоанну Выговскому, гетману Войска его царского величества Запорожскаго, чоломъ и просили о листъ албо право на цех свой, бо першія привилія королевскія и права их давние цеховые ис [с]крынкою цеховою под часть военныхъ в Радовиловщину в церкви соборной горили, протож мы, Іоанъ Выговскій, гетманъ з Войском его цар. вел. Запорожского, уваживши слушное ихъ челобитие и прозбу, велѣлисмо написати им лист и видати с канцеляріи

^а У тексті дописано: В подлинномъ подпись.

^б Праворуч у колі написано: Мѣсто печати войсковой.

нашое войсковоу на волности далние^а звичайние цеховья, абы оные яко перед тим за королев полскихъ и воеводъ киевскихъ суживаніи были и порадки своих и межи собою мовили и волностехъ давнихъ цеховихъ въ якихъ колвекъ пунктяхъ и когодикціяхъ уживали, тижъ не всѣхъ неодмѣнно абы и теперь уживали, мѣти хочемъ, в чомъ ни одного такъ *от* козаковъ Войска Запорожскаго, яко и од маестрату Кіевскаго и од иншихъ цеховъ и обывателей мѣста господарскаго Кіева найменшое перешкоды и кривды поносити не мають под виною и закладомъ пяти сотъ золотихъ полскихъ до скарбу войскового, которій той лист нашъ гетманскій рукою своею подписавши, печать войсковую притиснути роска-залисмо.

Дѣлося в Кіевѣ мѣсяца октоврія двадцят першого дня року тысяча шесть сотъ пятьдесят сегого^б.

Іоаннь Vigovskii^в.

ЦДІАК України. – Ф. 221. – Оп. 1. – Спр. 269. – Арк. 11. Копія.

№ 15

1657, жовтня 22. Чигирин. – Універсал Івана Виговського Омбиському монастиреві про підтвердження права володіння селами Омбиш та Лосинівка^г

Іоань Виговский, гетманъ з Войскомъ его царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскимъ.

Пане полковнику нѣжинский!

Ознаймуемъ вамъ симъ нашимъ писанемъ, иж превелебный в Бозе его милости отецъ архимандрита печерский далъ намъ справу о недавно фундаваномъ чрезъ панѣ Угорнѣцкую монастиру Омбишскомъ³⁶, которій она фундаючи, маетность свою Омбыш³⁷ и Лосиновку³⁸ на тот монастирь легковавши, оний в дозор и оборону Печерскому монастиреві³⁹ подала, зачимъ его милость отецъ архимандрита, маючи в дозорѣ и опецѣ своей тот монастирь, прекладаль пред нами такъ фундаушъ пане Угорницкой, яко теж и листъ в Бозѣ зейшого славной памяти пана гетмана Богдана Хмельницкого, которим помененный фундауш и листъ его милости пана гетмана при зуполной моци заставуючи, листомъ своимъ потвердили. Зачим мы, бачачи чрезъ слушную преречоний паней Угорницкой и листъ его милости пана гетмана, антецессора нашего, в всем утвержаемъ и тотъ монастир Омбишский з добрами до него належачими, меновито маетностью Омбишемъ и Лосиновкою з подданими, кгрунтами, полями,

^а Так у оригіналі.

^б Далі написано: На подлѣнномъ тако.

^в Внизу у колі написано: Мѣсто печати.

^г Документ є, можливо, підробкою. Див. датування, місце написання (у цей час гетьман був у Києві) і титул Виговського.

лесаами, сѣножатми, млинами омбишскими и зо всѣми пожитками, в помененном фундушу панеи Угорницкой отписанными, при зуполной моци заставуючи, жадаем по вас того, абысте там тую маетность Омбышь, яко теж и Лосиновку, монастиревѣ Омбишскому належачие, ведлуг границъ давнихъ, яко были за панею Угорницкою, ограничили и абы жадной кривди в кгрунтахъ, сѣножатахъ и лѣсахъ жаденъ з козаков, мещанъ и посполитихъ людей, коло Омбиша и Лосиновки мешкаючие, отцемъ омбишевскимъ чинити не важились подъ виною и срокгим каранемъ, абысте того постерѣгали, пилне по вас жадаемъ, кгдижъ наша християнская повинность есть Церквамъ Божиимъ не уймовати, але и овшемъ придавати, зачимъ и повторе вас иначе не деяли, жадаемъ.

Року 1657 октовр[ия] 22 дня.

Бібліотека ПАН у Кракові. Відділ рукописів. – № 271. – Арк. 27 зв. Копія.

РДАДА. – Ф. 248. – Оп. 1. – Спр. 1812. – Арк. 331 зв. Копія.

№ 16

1657, жовтня 23. Київ. –

Універсал Івана Виговського про звільнення київських міщан від загальної підводної повинності та встановлення норми постачання термінових підвод для царських і гетьманських гінців

Іоанъ Виговский, гетманъ зъ Войскомъ его царского величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ тымъ нашимъ писаниемъ каждому, кому бы тылько о томъ вѣдати належало, старшинѣ и черни, и на якої-колвекъ услужѣ нашей будучимъ вшелякого стану и кондиции людемъ, ижъ поглядаючи мы на великое укрывженье пановъ мѣщанъ киевскихъ отъ розныхъ наиздов и мимоиздовъ, чинимо оныхъ вольными отъ даванья подводъ, такъ якобы жаденъ, за указомъ того листу нашего, у оныхъ пановъ мѣщанъ подводъ не важился браты и вытягати; а если бы хто въ пильной справѣ нашей и поважной войсковой, альбо отъ его царского величества мѣль ѣхати: теды и тому большъ надъ десять подводъ не мають оные мѣщане давати, тымъ отъ насъ наданымъ боронячися унѣверсаломъ; а хто бы надъ оный мѣль що вытягати, то мы каждого такового, за взятьемъ вѣдомости, сурово, безъ фолькги, будемо караты, не чинячы иначе.

Данъ в Киевѣ, октября дня 23, року 1657.

Іоанъ Выговский.

Помітка: Паномъ, мѣщаномъ киевскимъ, жебы подводъ большъ кадъ десять никому не давали.

Из архива Київской гродской Думы.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14851. – Арк. 19 (188). Копія з Актів ЗР.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 100–101. – № 51.

Фрагменти: *Закревский Н.В.* Описание Киева: В 2 т. – Т. 1. – С. 64.

№ 17

1657, жовтня 23. Київ. –

Універсал Івана Виговського про підтвердження права власності ковальського цеху на сеножати на Оболоні ⁴⁰

Іванъ Виговскій, гетьманъ зъ Войскомъ его царскаго величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ тымъ нашимъ писанемъ старшинѣ и чернѣ Войска Запорозскаго, такъ же паномъ маистратовымъ кїевскимъ и всему посполству, ижъ показивали намъ наданье *от* пана полковника кїевского ведлугъ правъ королевскихъ цехмистръ ковалскій зо всею своєю братьею на сеножати на Болонѣ Кїевскомъ, которая на ихъ ввесь цехъ сеножати ишла, теди мы видечи слушное наданье на тую сеножати цехмистрови ковалскому и всей братїи того цеху, которое наданье панъ полковникъ кїевскій подписавши печать свою казалъ притиснуть. На томъ же письмѣ подпись руки судейское и печать звичайную. Оное ствержаемъ и боронимъ, абы жаденъ въ той сеножатѣ ковалскому цехмистровѣ и братїи его перешкоди чинить не важилсе подѣ неласкою нашою.

Данъ въ Кїевѣ 23 октября 1657 года^а.

Іванъ Виговскій^б.

ДАК. – Ф. 1. – Оп. 2 а. – Спр. 6. – Арк. 4 зв. Копія.

№ 18

1657, жовтня 26. Гоголеве. –

Універсал Івана Виговського любецькому сотникові Саві Унучці про збереження за ним Бурків, Красновщизни, Познахівщизни і Суховерщизни

Іоанъ Выговскій, гетманъ з Войском его царского величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ тимъ нашимъ писаниемъ каждому, кому би толко о том вѣдати належало, старшинѣ и черни и вшелякое кондиції людемъ, ижъ мѣючи ми особливій взгляд на пана Саву Унучка, сотника любецкого, заховуемъ пры немъ Бурки, Красновщизну, Пузнаховщизну и Суховерщизну, въ повите Любецкомъ тие *отчини* стоячие, яко ему власне приражонимъ правомъ належачие. Пилно затимъ васъ жадаемъ и навроминаемъ, абы жаденъ, за указомъ того унѣверсалу нашего, до тыхъ звышнамененнихъ маетностей, ему и жонѣ его правомъ дидичнимъ служачих, не важилсе втручати и в оних жадное перешкоди чинити, такъ яко би онъ теперь і напотом, на всемъ спокойне тихъ маетностей заживал, ни *от* кого

^а Далі написано: Въ подленномъ подписано тако.

^б Після підпису зазначено: У того унѣверсала печать на красномъ воску притисненна.

наглости и *от* наинменшое перешкоды не чинячи иначе под срокгимъ каранемъ воисковымъ.

Данъ въ Гоголевѣ⁴¹, октября дня 26, року 1657^a.

Іоанъ Выговскій^б.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 659. Копія.

О п у б л и к о в а н о: [Лазаревскій] А. Акты по истории землевладения в Малороссии (1630–1690) // ЧИОНЛ. – 1890. – Кн. IV. – С. 105. – № 21.

ГСМЧ. – С. 476. – № 173.

№ 19

1657, листопада 16. Чигирин. – Універсал Івана Выговського чернігівському полковникові і старшині полку про заборону втручатися в міські суди і порядки

Іоанъ Выговскій, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ кождому, кому о томъ вѣдаты належит, а меновите пану полковникови чернѣговскому, асауломъ, сотникомъ и всему товариству, в том же полку знайдуючомуся, албо кому толко сее писане наше показано будетъ, іжъ супликовали намъ мещане черниговскіи, же немалую перешкоду такъ въ арендѣ, яко в своихъ приходахъ од козаковъ и самого полковника бившого черниговского до тихъ частъ поносили, жадаючи нас, абисми ихъ особливимъ универсаломъ нашимъ обваровали. Мы теде, видячи ихъ прозбу бити слушную, мѣти хочемъ и сурово надпоминаючи, приказуемъ абы такъ самъ п. полковникъ черниговскій, яко и товариство в жадные суды и порядки мѣские не втручали, людей под юрисдикциею мѣскою будучихъ и на футорахъ мешкаючихъ до работизнъ и датковъ не потягали, до аренды мѣской жадного приступу не мѣли, а ни горилокъ шинковали, окром що захочуть гуртомъ продати, то не маеть быти зборонно. До млина засе Грицковского, который безправне есть взятий и од мѣста одлучоный, абы такъ самъ п. полковникъ, якъ и жадний не втручалсе, пилно и повторне приказуемъ и жадной ни в чимъ кривды и перешкоды не чинил, що усе абы иначе не было, под неласкою нашою и срокгимъ войсковимъ каранемъ приказуемъ.

Данъ з Чигирина дня 16 новембра 1657 року.

Іван Выговскій^а.

На звороті: На млинъ Грицковский гетмана Выговского унѣрсаль, чтобъ полковникъ в суди не втручался и на работизну мещанъ не употребляль.

^а Далі у тексті дописано: В подленном по сему.

^б Праворуч після підпису в колі написано: Место печати.

^а Після підпису у оригіналі печатка, на якій зображено козака з написом: Печать Малой Россіи Войска Запорозского...

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54497. – Арк. 89–89 зв. Копія з оригіналу.

Та само. – Спр. 58267. – Арк. 2. Копія з оригіналу в Чернігівській Думі.

О п у б л і к о в а н о: Ряд универсалов оборонных, данных гетманами мещанам г. Чернигова // Неофициальная часть Черниговских губернских ведомостей. – 1861. – № 14. – С. 91.

Л[азаревский] А. Акты по истории землевладения в Малороссии (1630–1690) // ЧИОНЛ. – 1890. – Кн. IV – С. 106. – № 22.

№ 20

1657, листопада 19. Чигирин. – Універсал Івана Выговського про підтвердження прав Чернігівського П'ятницького жіночого монастиря на маєтки, надані колишнім чернігівським полковником Іваном Аврамовичем

Іоан Выговский, гетман з Войском его цар. вел. Запорозким.

Ознаймуем симъ нашым писанемъ кождому, кому в том вѣдати належит, меновите всей старшинѣ и черни Войска его цар. вел. Запорозкого, а особливе пану полковникови чернѣговскому, асаулом, сотником и всему товариству, в том же полку znajduючомуся, тудеж атаманови, войтови, мещаном и всему посполству чернѣговскому и вшелякого стану и кондиции людем, которымъ тьлько тое писане наше показано будет, ижъ що надал пан Іван Авраамович, полковникъ бывший чернѣговский, футоровъ три то ест Мохнотин⁴², Яновку⁴³ и Кашолку на монастир Святое Парасковей Чернѣговский⁴⁴. Теды и мы, оное надане ствердивши, и цале тые футоры вышгъ менованые зо всѣми принадлежностями на оный монастир привернувши мѣти хочем и сурово приказуем, абы ниhto з старшини и черни и всего посполства в уживаню тих футоровъ законницамъ вышречоного монастиря найменшое кривды и перешкоды чинит и трудности задават не важился под срогым каранем войсковым, чого всего пан Оникий Силич, полковник чернѣговский, постерегати мает, жебы кривда оным ни од кого не дѣялася, иначе не чинячи.

Дан в Чигиринѣ дня 19 ноеврия року 1657.

Іоанъ Выговский, р.

На звороті іншим почерком: Іоана Выговського гетьмана листъ на надане от пана Івана Аврамовича маєтностей трох монастирови Святому Пятъницкому.

Бібліотека ПАН у Кракові. Відділ рукописів. – № 270. – Арк. 18–18 зв. Оригінал з військовою печаткою.

О п у б л і к о в а н о: *Гарасимчук В.* Матеріали до історії козаччини XVII віку. – С. 39–40. – № 21. У публікації дата: 19 грудня 1657.

Мицик Ю. З українського дипломатарія другої половини XVII століття. – Записки НТШ. – Львів, 1897. – Т. ССХХІІІ. – С. 368. – № 1.

Мицик Ю. З нових документів про Національно-визвольну війну українського народу (1648–1658 рр.) на Сіверщині. Сіверський літопис. – 1898, № 6. – С. 21.

№ 21

1658, січня 7. Чигирин. –

*Наказ Івана Виговського про заборону ігуменові
Київського Пустинно-Микільського монастиря Олексієві Турові
захоплювати землі Києво-Михайлівського монастиря*

Велебный в Богу мсци *отче* ігумене Николский наш ласкавый пане и приятелю !

Супликовал до нас велебный в Богу *отець* ігумен свято Михайловский Киевский⁴⁵, же не слушне в. м. в кгрунта на монастирь святого архистратига Михайла належные втручаешся и о томъ оному кривду чинишь для того в. м. жадаем абысь попересталь од того и большъ шкоды оному не чинил ани о грунта Михайловские втручался, до росправы также и збоже з тих грунтов звоженое абы в цѣле зоставаль, бо на потом жебы вмѣсто помочи горшая не была в. м. шкода. Але слушная реч *ест* и барзо добрая, гды кождый своим контентуется, а чужого не прагнетъ, о що и повтуре в. м. жадаем, абы оному в том не дѣялас *от* в. м. кривда пуки росправа о том будет. За тим се ласце и молитвам святым в. м. полекаем.

З Чигирина дня 7 генвара, року 1658.

В. м. во всем цале жичливый и рад служит.

Іван Виговский, гетман Войска его царского величества Запорозкого.

На звороті: Велебному в Богу *отцу* Алексѣю Турови, ігуменовѣ⁴ монастиря свято Миколского Киевского⁴⁶ приятелеви нашому *оддат*.

List ten nie należy do tych spraw.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 164. Оригінал з військовою печаткою.

№ 22

1658, січня 30. Чигирин. –

*Універсал Івана Виговського про надання
Глухівському Петропавлівському монастирю
сс. Холопки і Баничі з млином на р. Клевень*

Іоанъ Виговский, гетман з Войском его цар. вел. Запорозким.

Ознаймуем сымъ нашим писанемъ кождому кому о том вѣдати належит, а меновите всей старшинѣ и черни Войска его цар. вел. Запорозкого, а особливе пану полковникови нѣжинскому, сотником, атаманомъ и всей черни в том же полку знайдуючойся, ижъ мы, поглядаючи на убозство велебного *отца* Уриила Ивановича ігумена монастиря святых верховних апостоль Петра и Павла Глуховского⁴⁷ и братию, при нем там же зостающую также и на щоденные их

⁴ У оригіналі це слово має помилкове закінчення: ігуменомъ.

працы, которые за нас и все Войско Запорозкое Господа Бога благоют, чога и далей по ных жадаючи, казалисмо им для выживеня за одпущене грѣховъ нашихъ двѣ селцѣ Холопковъ⁴⁸ и Баниче⁴⁹, тудеж и млынокъ Стрелницкий на рецѣ Клеветъ стоячий, о чымъ кождый вѣдаючи абы з старшины и черни найменшое кривды и перешкоды в уживаню тих селец и млынка вышѣ речоному отцу ігуменови монастыра Глуховского и братии его законникомъ чинит и трудности задават не важилса и до пожитков им належныхъ з тих селец и млынка приходячих не втручалса, сурово приказуем также обывателѣ тих селецъ никому, толко оным законником, послушеними, абы были и повинност звичайную отдавали, счо иначе абы не было, под срогым каранем войсковым [заказуемъ].

Дан в Чыгырынѣ дня 30 генвара року 1658.

Іоанъ Выговский.

На звороті (тією ж рукою): На двѣ селѣ Холопковъ и Баничы и на млынокъ стрелницкий стоячий на речце Клеветѣ⁵⁰ даный унѣверсаль, от велможного его мл. пана Ивана Выговского гетмана Войска его царского пресв. вел. Запор. монастиреви Глуховскому с подтверженемъ.

Бібліотека ПАН у Кракові. Відділ рукописів. – № 270. – Арк. 19–19 зв. Оригінал з військовою печаткою.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 7490. – Арк. 5. Копія, машинопис з правками.

РДАДА. – Ф. 248. – Оп. 1. – Спр. 1814. – Арк. 372. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 372. – № 177.

Гарасимчук В. Матеріали до історії козаччини XVII віку. – С. 47–48. – № 28.

Мицик Ю. З українського дипломатарія другої половини XVII. // // Записки НТШ. – Львів, 1997. Т. ССХХІІІ. – С. 368–369. – № 2.

Мицик Ю. З нових документів про Національно-визвольну війну українського народу (1648–1658 рр.) на Сіверщині // Сіверянський літопис. – 1998. – № 6 – С. 21–22.

№ 23

1658, лютого 19. Переяслав. –

**Універсал Івана Виговського грецьким купцям
з дозволом торгувати в містах, містечках і селах**

Іванъ Виговскій, гетманъ съ Войскомъ его ц. в. Запорожским.

Паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему товариству Войска е. царского велич. Запорожскаго, старшинѣ и черни, также атаманомъ городскимъ, войтомъ, бурмистромъ, арендарамъ, вшелякимъ залогамъ нашимъ и на всякой колвѣкъ услузи нашей будучимъ, вшелякого стану и кондиціей людемъ, кождому, кому бы только сим нашим писанем показано было, доносимъ до вѣдомости, ижъ мы за просьбою грекамъ купцемъ знайдучимся на Украинѣ позволилисмо въ мѣстахъ, мѣстечкахъ и селахъ розними товарами кгандлями торговать, еднихъ набывать и другихъ збывать, также и проѣздъ вольный, безмытный, и ни отъ кого не заборонный. Пильно затымъ приказуемъ и напоминаемъ, абы жаденъ съ пановъ полковниковъ запорозких и вшелякого преложенства и кондиціей людей, купцовъ оныхъ кгрецкихъ въ одправованю гандловъ

найменшою не важиль быти перешкодою, и жадные речи на ныхъ не вытягаль, и справы не мѣль никто, екзактора и фактора наши теж, абы не в чомъ ни отъ кого не были турбованы и укывжены, – хотя бы хто изъ сель съ нашихъ гди для выбиранія ярмаркового былъ высланнымъ, и тотъ ничего на отыхъ вымогать не маеть, армяны зась съ християны абы не мѣли посполства такъ на ярмаркахъ, яко и въ городахъ абы особливе шатрамы своими ставали, и гандли свои одправовали. Хтоби тежъ черезъ той заказъ нашъ въ торговлѣ имъ важился якую кривду чинити, то ми каждого такового за взятіемъ вѣдомости срокго безъ фолкги карати будемъ, на екзакторови нашему належную повинность, кромъ всякого спротивления, абы отдавали, що аби иначе не било.

Данъ в Переяславѣ⁵¹, 19 февраля, року 1658.

Іванъ Виговский⁴.

Помітка: Подлинникъ хранится въ Нѣжинскомъ Греческомъ магистратѣ.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 2405. – Арк. 41. Копія з оригіналу 12 грудня 1844 р.

О п у б л і к о в а н о: *Федотов-Чеховский А.* Акты греческого нежинского братства. – С. 44–45. – № 3.

№ 24

1658, лютого 25. Київ. –

Універсал Івана Виговського Іллі та Михайлові Рубцям на маєтності в Стародубському полку

Іоанъ Выговъскій, гетманъ з Войском его цар. вел. Запорожским.

Ознаймуем тым нашимъ писанемъ старшыни и черни Войска его цар. вел. Запорожского, тудежъ п. полковниковѣ нижинскому, асаулом, сотникомъ, атаманомъ и всему товариству в том полку знайдуючымся вшелякого стану и кондыщы людемъ, которымъ бы толко показано было, ижъ мы, видячы услугу у Войску Запорозкомъ пана Михайла и Ілю Рубцовъ⁵², шляхты повиту Стародубовского, которую за небощыка славной памети Богдана Хмельницкого, такъ тежъ и Золотаренъка, в колку експедициях ронили и в нагороду тыхъ заслугъ и наданье анѣтецесоровъ нашихъ потвержаемъ симъ нашимъ уневерьсалом и подаем онымъ до спокойного ужыванья село Бабин, слободку Роженичы из млыном, селище Истобки, селище Полховъ, селища Брахловъ, отчына Ключсы, отчына Ляхов, Курозновъ, отчына Головская и Стровска и Кубасовская зо всеми кгрунътами и приналежностями, которыхъ сель и перед тымъ держачымы были, абы теды жаденъ з старшыни и черни такъ во обнятю, яко и держаню тыхъ добръ найменшою не был перешкодою и жадное кривды и трудности, такъ самим, яко и людемъ, там будучымъ не задавал, пилно прыказуем.

Дат в Киевѣ дня 25 февроля 1658.

Іоанъ Выговский.

⁴ Нижче написано: М. П.

ЧИМ. – Інв. № Ал. 501/2/1; Інв. № М. Т. № 36 Р. Оригінал.

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 4. – Спр. 3. Мікрофотокопія оригіналу.

Там само. – Ф. 208. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 9 зв. Копія 1690 р.

Там само. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 113. – Арк. 592 зв. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50510. – Арк. 140.

Там само. – Спр. 50520. – Арк. 145. Копія з позначкою: К сей копії Василий Рубець руку приложиль, а подленное к себе принявъ.

О п у б л і к о в а н о: *Ситий І.* Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського // Сіверянський літопис. – 1998, № 1. – С. 85.

№ 25

1658, лютого 25. Київ. – Універсал Івана Виговського Лаврентійові Борозні на села Горскъ, Клюси, Куршиновичі, Ярцеве, Хоромне та інші

Іван Виговский, гетман з Войском его царского вел. Запорожким.

Ознаймуемъ сымъ нашимъ писанемъ кождому, кому о том ведати належит, а меновите всей старшине и чернѣ Войска его цар. вел. Запорозкого, а особливе пану полковникови нежинскому и всему товариству старшому и меншому в том же полку знайдуючомуся и вшелякое кондыции людем которым бы толко оказано было, иж выдачи мы Леврентия Борозну⁵³, шляхтича повету Стародубовского, до услуг войсковых згодного до которых его приохочуючи, привернулисмо ему села его власные и в заведоване подали, то ест село Горск⁵⁴, Ключсы⁵⁵, Куршиновичи⁵⁶, Ярцово⁵⁷, Хоромное, Бутовские, Заничи⁵⁸, [Каптюжино], селище Медведово з млыном и Бахаевское зо всеми приналежностями и пожитками в тых мененых селах знайдуючимися так, яко и дав[но] оный заживал, о сем кождый ведаючи абы з старшины и черни Войска его цар. вел. Запорозкого наименшее оному кривды и перешкоды, так в обнятию тых его сел, яко и уживаню чинит и трудности задават не важился, пилно мѣти хочем, [счо] и повторе жадаем, абы иначе не было для ласкы нашое.

Дан в Киеве дня 25 февраля, року 1658.

Іван Виговский.

На арк. 2 зв.: Універсал гетмана Виговского пану Лаврентію Борозне на маєтности ему даний в Києву року 1658 февраля 25 дня.

ЧИМ. – Інв. № Ал. 501/2/2; Інв. № М. Т. № 37 Р. Оригінал пошкоджений; місця, відновлені на підставі копії, наводяться у квадратних дужках.

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 4. – Спр. 3. Мікрофотокопія оригіналу.

Там само. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 122. – Арк. 199. Копія з таким засвідчувальним записом: Таков подлинный универсалъ по засвѣдѣлствованию от комиссии принялъ по повѣренію господина бунбучного енерального Ивана Бороздни писарь дому его Медведовского Григорій Лясковский.

О п у б л і к о в а н о: *Ситий І.* Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського. // Сіверянський літопис. – 1998. – № 1 – С. 85. – № 2.

№ 26

1658, березня 1. Київ. –

*Підтвердження Іваном Виговським декрету Генерального суду⁵⁹
Війська Запорозького від 8 листопада 1656 р.,
виданого київському магістрату, про заборону приймати
до цехів і давати роботу різникам, пекарям і рибакам⁶⁰*

Року 1658 місяця марта першого дня, прочитавши я декретъ^а за висланиємъ през зошлого годное памети его милости пана Богдана Хмелницького, гетмана Войскъ Запорозкихъ, антецесора моего, особъ в томъ декрете менованнихъ, а обачивши и привилей королей полскихъ и его цар. вел., згожаючи и скляняючи до нихъ во всемъ, тотъ декретъ во всемъ утвержаю и апробую, и рукою моею для потомнихъ часовъ подписую. В Києвъ року и дня вышъ написаннихъ цех-мѣйстровъ ничого над право не причиняючи, яко есть менованно.

Іоанъ Виговский, гетманъ Войска его царского величества Запорозкаго^б.

ІР НБУВ. – Ф. 61. – Спр. 1419. – Арк. 2. Копія.

№ 27

1658, березня 19. Чигирин. –

*Універсал Івана Виговського Лубенському Мгарському
монастиреві на озера, стани і Чигирин-Дубровські уходи*

Іоанъ Виговский, гетманъ з Войском его цар. вел. Запорозким.

Ознаймуем сим писаниєм нашим полковникомъ, асавулом, сотником, атаманом и всему старшому и меншому товариству Войска его царского вел. Запорозкого, также всему посполству, и кому толко оказано будет, иж якосмо раз конферовали и подали велебним господином отцем монахом святой обители Мгарской езера, входи и стани в Чигирин-Дубровъ будучіе, так и тепер тим оунѣверсалом нашим потвержаемъ, и в спокойное оним менованіе езера, входи и стани пушаем держане. Пилно теди всему старшому и меншому товариству Войск его цар. вел. Запорозкого приказуемъ, абы никто предреченнимъ велебним отцем Мгарским найменшой трудности и перешкоди в поданих им от насъ езерах, станах, входах, яко тим, которіе за все Войско Запорозкое Господа Бога щоденне молилтвуют, чинити не важилса, кгдаж кождий противний воли нашой и сему писаню заданем нам вѣдомости срокго караний будет.

Дат в Чигиринѣ 19 дня марта, року 1658^а.

Іоанъ Виговский^г.

^а Текст декрету див. у додатку.

^б Після підпису у колі написано: Мѣсто печати.

^в У копії дописано: В подлинном подпись таковъ.

^г Після підпису написано: Мѣсто печати рейментгарской.

№ 28

1658, березня 29. Чигирин. – Універсал Івана Виговського полковникові і старшині Миргородського полку⁶¹ бути готовими до виступу проти ворога

Иванъ Выговской, гетманъ съ Войскомъ его царского величества Запорожскимъ.

Пану полковнику миргородцкому, ясаулу, сотникомъ, атаманомъ и всему старшему и меншему товариству Войска его царского величества Запорожского, доброго здоровья отъ Господа Бога вѣрно желая, вѣдомо чинимъ, что имѣючи мы подлинныи изъ розныхъ сторонъ вѣдомости и оберегательства, что такъ ляхи, турки и татаровя, совокупяся с собою, мутьянь и волохъ снесши, кончае въ нашъ край умышляють, хотячи обращенъ своихъ на насъ умысловъ доказать. Тогда мы, всякое имѣючи оберегательство цѣлости Войска его царского величества Запорожского, и радѣемъ, толко желаемъ и приказываемъ, чтобъ есмя зъ борошнемъ и съ иными къ Войску належачими надобьи тотчасъ при отданьи того унѣверсала нашего готовы со всѣмъ товариствомъ своимъ были, такъ чтобъ зъ другимъ извѣщеньемъ безо всякого замедленья и отговорки шли тотчасъ противъ всякого непріятеля, гдѣ потребно будетъ.

Данъ съ Чигирина дня 29-го марта, 1658-го году.

А естлибъ хто имѣлъ бунты всчинать, не вѣря грамоты его царского величества, черезъ Ларіона Ивановича подъячего къ намъ присланые, въ которой, наказуя насъ, его царское величество пишеть, чтобъ мы, переставъ немилости и междоусобія, въ любви и въ совѣтѣ пребывали, – таковыхъ, не отсылая къ намъ, властію своею, какъ противныхъ, воздержуйте, не даючи ихъ бунтомъ и прелестямъ у себя мѣста^а.

Иванъ Выговскій.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. IV. – С. 105–106. – № 60.I. Заголовок: Список зъ бѣлоруского писма.

^а Далі у тексті дописано: А внизу приписано гетманская рука.

№ 29

1658, квітня 1. Чигирин. – Універсал Івана Виговського Прилуцькому Густинському монастиреві про підтвердження за ним Вовчих озер, що в містечку Потоки

Іоаннъ Выговскій, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ писаніємъ нашимъ кождому, кому о томъ вѣдати належить, меновите старшинѣ и чернѣ Войска его царского величества Запорожского, также стану вшелякого и кондиціи людемъ кождому, кому толко сіе писаніе наше показано будет, иж, яко славной памети его милость панъ Богданъ Хмельницькій, гетманъ бывшій Войска его царского величества Запорожского, антецессоръ нашъ респектъ маючи на щоденніе милостивы офѣруючіе за все Войско Запорожское предъ маестатомъ Божіимъ отцевъ густинскихъ пустиль имъ и привернул до мѣсца святого монастиря Густинского¹ озера називаеміе Вовчіи у мѣстечку Потоцѣ, такъ и мы до волѣ антецессора нашего схиляючись при тихъ же озерахъ вышмененныхъ отцевъ заховуемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ, варуючи и приказавши сурово абы жаденъ з товариства сотнѣ Потоцкой, яко кождій з посполитихъ людей в озерахъ тимъ отцемъ Густинскимъ жадной перешкоды чинити не важился и до ловленя рибъ з тихъ озеръ не втручался, такъ абы за симъ нашимъ унѣверсаломъ яко наиспокойней менованного монастиря Густинского отцове озеръ тихъ заживали, иначей не чинячи.

Данъ в Чигиринѣ 1 априля, року 1658^а.

Іоаннъ Виговскій^б.

С подлиннимъ свѣдовав полковой канцелярист Яковъ Сергіенко.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 442. – Арк. 270. Копія.

№ 30

1658, квітня 5. Чигирин. – Підтверджувальний універсал Івана Виговського Київському Микільському Пустинному монастиреві на володіння маєтностями, землями, узіддями, наданими обителі від польських королів і придбані у різних осіб

Іоанъ Выговскій, гетманъ зъ Войскомъ его царского величества Запорожскимъ.

Ознаймуемо тымъ нашимъ писаньемъ, ижъ ми видѣвши права и привилеи, отъ королей зъ давныхъ лѣтъ отцомъ никольскимъ монастиря святого Николы

^а Далі в тексті дописано: На подлинномъ подписано тако.

^б Ліворуч від підпису в колі написано: Мѣсто печати гетманской.

Пустынного Киевского наданые, такъ же записы и правные переводы на маестности, кгрунты, озера и перевозы ихъ, названые Пивские, менованому монастыреви Пустынному належачие, водлугъ которыхъ-то правъ, на прозьбу тыхъ же отцовъ Никольскихъ, перевозъ, называющийя Максимовский Пивскій, со всеми озерами на тыхъ помѣненныхъ кгрунтахъ около Днѣпра (яко ихъ права и границы свѣдчать) будучими, тымъ отцомъ и тому ихъ монастыреви Пустынному Киевскому в цалѣ тымъ листомъ абы ся жаденъ зъ козаковъ такъ тамошнихъ, яко и переѣзджихъ не спротивлялъ и наименшее перешкоди и квалту на перевозѣхъ и на станахъ и в озерахъ не чинилъ, тежъ рыбъ и ничего у отцовъ и у ихъ закупующего на нас и ни на кого не брал, под суровым караньемъ войсковымъ приказуемъ, и кожного квалтовника и тому нашому листу спротивного о наименшую рѣчь, за скаргою отцовъ, строго карати обѣцуюемо. А для лѣпшой въ томъ вѣры, дали есьми отцомъ Никольскимъ тотъ листъ нашъ печатью и з подписомъ руки нашею.

Писанъ въ Чигиринѣ, року 1658, мѣсяца априля дня пятого.

Іванъ Выговский.

Из архива Киевской казенной палаты.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 103–104. – № 54.

№ 31

1658, квітня 12. Чигирин. –

*Універсал Івана Виговського Лубенському Мгарському
монастиреві на Ксендзівські ліс і луки*

Іоанъ Виговский, гетманъ з Войском его царского вел. Запорозким.

Пане полковнику лубенский!

Скарга насъ дойшла *от* отцевъ мгарских, *иж* там немалую кривду так *от* козаковъ полку в. м., яко и посполитихъ людей в лѣсѣ, до монастира належачом, такъ же и в луцѣ Ксендзовской и в спустошеню луга и в иннихъ кгрунтахъ монастырскихъ поносят. Пилно за тимъ васъ жадаемъ и приказуемъ, абы в. м. того наддер пилно постерѣгали, яко бы болшей *отцеве* мгарскіи в тихъ кгрунтахъ своихъ, особливе в лѣсѣ, луцѣ Ксендзовской, луцѣ и перевозѣ, на Лисой Горѣ найдуючомся, ни от кого *наименшой* кривди и перешкоди не поносили, и подданіе монастырскіе до жаднихъ повинностей през в. м. абы потягани не били, не чинячи *иначе* под срукгимъ каранемъ войсковимъ, такъ, жебы насъ *наименшая* николи скарга о томъ не доходила.

Дать в Чигиринѣ, априля, дня 12, року 1658^а.

Іоанъ Виговский^б.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 46 зв. Копія 1729 р. з заголовком: Універсалъ Іоана Виговского, гетмана оборонний на лѣсъ и луку Ксендзовскую, и лугъ, и перевозъ на Лисой Горѣ.

^а У копії дописано: В подлинномъ подписъ таковъ.

^б Праворуч від підпису в полі написано: М. П.

№ 32

1658, квітня 14. Чигирин. – Універсал Івана Виговського Київському Видубицькому монастиреві про підтвердження права на володіння озером Глушець

Іоаннь Виговській, гетмань з Войскомъ его царского величества Запорозкимь.

Ознаймуемъ сымъ писаньемъ нашимъ старшинѣ и чернѣ Войска его царского величества Запорозского вшелякого стану и кондиции людемъ и кому одно колвекъ сее наше показано будеть писанье, ижъ маючи мы особлившіи взглядъ на отцовъ монастыра Видубицкого святого архистратига Михаила², позволилисмо онимъ Глушець³ озеро зо всіми до того озера принадлежностями такъ, яко и передь тимъ заживали, въ спокоине держане и уживанье, на що и права давніе мають, за чимъ, пилно навпоминаючи, приказуемъ, абы жаденъ зъ козаковъ, такъ з старшини, яко и черни наименшее кривди помененымъ отцомъ монастыра Видубицкого въ держанью и вживанью того озера чинить не важился, бо хто бы колвекъ мѣль тамъ що надъ заказъ нашъ починити, таковіи за наименшою скаргою срогого войскового от насъ не увидеть караня.

Данъ в Чигиринѣ дня 14 априля, 1658 року.

Іоанъ Выговській^а.

Помітка: Под тою жъ копі[е]ю подписано тако:

До сего списка руку приложил, а подлинный универсалъ до себе взялъ Лаврентій Зорка, ігумень Свято-Михайловській Выдубицькій Киевській.

С подлиннымъ чель и справиль подячей Василей Налетов.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 6658. Копія.

Там само. – Ф. 10. – Спр. 7653. – Арк. 3 зв.–4. Копія.

№ 33

1658, квітня 16. Чигирин. – Універсал Івана Виговського Лубенському Мгарському монастиреві на озера Сулище, Білозір'я, Піщане, Глушець, Плетенища і Білеве^б

Іоанъ Выговській, гетманъ зъ Войскомъ его царского величества Запорозкимь.

Сотникови, атаманови и козакомъ, войтови, бурмистромъ и всѣмъ обывателемъ чигиринъ-дубровскимъ, и каждому, кому бы тылко о томъ вѣдати належало

^а Праворуч у колі написано: Мѣсто печати.

^б Див. ідентичний універсал з іншою датою – документ № 6.

и сее наше писаніе оказано было, доносимъ до вѣдомости, ижъ стосуючися мы до наданья озеръ, прозываемыхъ Сулице, Бѣлосорье, Пещаное, Глушець, Плетенища, Бѣлево, которые то озера и инные къ нимъ прилеглые, на кгрунтахъ Чигиринъ-Дубровскихъ стоячіе, такъ тежъ и запесочи около Днѣпра будучіе, наданы суть на монастырь Мгарскій отъ небожчика славной памяти его милости пана Богдана Хмельницкого, гетмана Войскъ его царского величества Запорозскихъ, антецессора нашего, тое и мы сами, вступивши по небожчику на той урядъ гетманства, за згодное сентенціею всѣхъ становъ, старшины и черни, поновляемъ, жадноѣ не чинячи отмѣны, и тые вышей вспомѣненные озера въ Чигиринъ-Дубровѣ будучіе, такъ же и запесочи около Днѣпра при монастиру Мгарскомъ заховуемъ, каждому сурово приказуючи, абы жаданъ съ козаковъ и посполитыхъ людей въ оныхъ озерахъ и запесочахъ ловленьемъ рыбъ отцемъ Мгарскимъ найменшою не былъ перешкою, такъ, яко бы они за оказаньемъ сего писанія нашего, тыхъ озеръ во всемъ спокойнѣ заживали, отъ жадного не поносячи въ оныхъ найменшой перешкоды и трудности; бо хто бы кольвекъ черезъ тотъ суровый заказъ нашъ, важился въ тыхъ озерахъ рыбы ловити и оные пустошати, то мы каждого такового, за взятіемъ вѣдомости презъ тыхъ же отцевъ, строго, безъ вшелякоѣ фолькги будемо карати, не чинячи иначе.

Данъ въ Чигиринѣ, апреля 16, року 1658.

Іоанъ Выговскій.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 103. – № 53. II. З архіву Київської казенної палати.

№ 34

1658, квітня 22. Чигирин. –

*Універсал Івана Виговського чернігівському сотникові
Станіславу Коханенкові на слобідку Гучин*

Іванъ Выговскій, гетманъ зъ Войскомъ его царского величества Запорозскимъ.

Ознаймуем тим нашим писаниемъ старшинѣ и чернѣ Войска его царского величества Запорозского, а меновите пану полковниковѣ чернѣговскому и всѣмъ козакамъ и посполству полку тамошнего и кому толко показано будетъ, ижъ мы, маючи взгляд на Станислава Коханенка, сотника чернѣговского, за зичливість его и працу войсковую, которую щире ставилъ противъ каждого неприятеля, слободку, которую на грунте своем, то *ест* Гучинъ, посадилъ, и на млинок, своим коштомъ будованній на том же грунте, охороняем сурово, приказуючи, абы жаден до тоей слободки и млинка его такъ з старшини и черни, яко и посполства и арендаров полку Чернѣговского⁴, найменшой не мѣлъ справи и до пожитковъ жадних не утручался, чога и сам пан полковникъ чернѣговский постерегат маєт, абы найменшой ни *от* кого не мѣлъ кривди в той слободки и млинку перешкоди. А хто бы колвекъ мимо волю нашу, кривду и перешкоду в той слободце и млинку чинит важился, таковій каждій за найменшою скаргою строга каранъ будет.

Данъ в Чигиринѣ дня 22 априля 1658 року^а.

Іванъ Виговскій^б.

РДАДА. – Ф. 248. – Оп. 1. – Спр. 1812. – Арк. 272, 272 зв. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 2. – Спр. 23. – Арк. 272, 272 зв. Мікрофотокопія.

О п у б л і к о в а н о: Л[азаревский] А. Акты по истории землевладения в Малороссии (1630–1690). // ЧИОНЛ. – 1890. – Кн. IV. – С. 106–107. – № 23.

ГСМЧ. – С. 389. – № 124.

№ 35

1658, травня 1. Чигирин. – Універсал Івана Виговського чернігівському обивателіві Лукашу Носачевичу на його ґрунти

Іванъ Виговскій, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ старшинѣ и черни Войска его царского величества Запорозского, меновите пану полковникови чернѣговскому, асаулумъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому товариству, в томъ полку найдуючомся, ижъ видячи ми зичливість Лукаша Носачевича, обивателя чернѣговского, противко Войска его царского величества Запорозского, привертасмо оному слободу, ґрунта его власніе дѣдичніе з людми, на томъ ґрунте мешкаючими, и зо всіми приналежностями, жадаючи, абы жаденъ такъ зъ старшины, яко и черни, не втручаючися въ неналежніе собѣ ґрунта, найменшое кривды такъ оному, яко и людемъ на тихъ ґрунтахъ мешкаючимъ, чинит не важился, якобы спокойне на всемъ мешкаючи, и онихъ уживаючи, ни од кого жаднихъ не поносили трудностей. А хто бы легце поважаючи сей унѣверсалъ нашъ, над волю и розказане наше мѣль помененного Лукаша Носачевича з онихъ кґрунтовъ випирати и оного невинне турбовати, таковий, яко непослушний и воли нашої противний, срогого войскового безъ отпусту не уйдет каранья.

Данъ въ Чигиринѣ, мая 1, 1658 року.

Пилно тежъ приказуемъ, абы п. полковникъ постерегалъ того, якобы в уживанню тихъ ґрунтовъ жаденъ не втручаючися, такъ оного самого, яко и тих людей, не потягалъ до належнихъ податковъ^в.

Іванъ Виговскій^г.

РДАДА. – Ф. 248. – Оп. 1. – Спр. 1812. – Арк. 244 зв. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 2. – Спр. 23. – Арк. 244 зв. Мікрофотокопія.

О п у б л і к о в а н о: Л[азаревский] А. Акты по истории землевладения в Малороссии (1630–1690) // ЧИОНЛ. – 1890. – Кн. IV. – С. 107. – № 24.

ГСМЧ. – С. 343. – № 108.

^а Далі в тексті дописано: В подлинном подписано.

^б Праворуч від підпису в колі написано: Мѣсто печати.

^в Далі в тексті дописано: В подленномъ универсалѣ подписано тако.

^г Праворуч від підпису в колі написано: Мѣсто печати.

*1658, травня 14. Табір під Манджелією. —
Універсал Івана Виговського
до всього товариства і Полтавському полку,
що з Запоріжжя виступило, з закликом припинити
ворожі дії проти гетьмана*

Іванъ Виговскій, гетманъ съ Войскомъ его царского величества Запорожскимъ.

Старшинѣ и черни, изъ Запорожья вышедшей, также сотникомъ, атаманомъ и всему товариству Войска его царского величества Запорожского, особно в полку Полтавскомъ⁵ будучимъ, здоровья доброго от Господа Бога желаемъ.

Не вѣдаемъ и до сего часа, съ какого поднущеня и чѣмъ приводомъ, изъ Запорожья вышедши, на насъ, Войско все его царского величества, похвалки безвинные чините, пожитки наши и здоровья обѣщаючи отбирать. Намъ хотя уже было и въ доuku отъ частыхъ слышати людей безвинныхъ убойства, однакожь еще бы есмя и до того времени были терпѣливы, когда бы есте, пришедши до Кременчука и ближнихъ иныхъ городовъ и Чигирину, и намъ пагубою не погрозили. Чѣмъ побуждены, для обороны здоровья нашего пошли есмя, однако не на пролитіе крови христіянскіе, какъ васъ старшіе ваши, на насъ возбужаючи, обнадеживаютъ, но на усмиреніе и возвращеніе людей своевольныхъ и на кровь людскую розпоясанныхъ. Имѣли есмя изыщный отъ его царского величества указъ, чтобы есмя, преставъ ссоровъ и неприяства, въ любви межъ себя безъ всякого отмщенія жили. И такъ сохранилися есмя по указу его царского величества, надѣся, что и вы послушны также его царского величества будете воли. Ажно ваша старшина и нынѣ, привлащаючи себѣ особныя нѣкоторыя грамоты, васъ злымъ оболганіемъ на братью вашу приводятъ, простоту вашу своими уводя и обманывая промыслами. О чѣмъ увѣрены быть можете изъ грамоты, нынѣ ново къ намъ и до всего старшинства и черни Запорожской присланные черезъ Микифора Хрисанфовича Волкова, дворянина его царского величества, которые списокъ хотя бы есмя вамъ послали, менши бѣ есте вѣрили, но лутче когда изъпромежъ себя дву товарищей розсудныхъ пришлете имъ прочесть, и вамъ чрезъ нихъ списокъ прислать обѣщаемъ. Въ той грамотѣ явне и доводителне пишетъ его царское величество, что ни на какіе своеволи не даетъ поизволеніе, но въ любви и соединеніи подъ нашимъ послушаніемъ жить всему товариству повелѣваетъ. Но изъ того о правдѣ и истиннѣ нашей познати можете, что его царское величество пословъ нашихъ милостиво и ласкаво принявъ, Прокопа Бережецкого и Ивана Богуна, съ милостью отпустилъ, съ почестью выславъ и Григорья, миргородского полковника, послѣ нихъ; а Искру съ иными, за ихъ плутню и неправду, въ столицы задержать указалъ. А если бѣ есте не вѣрили тому, самымъ совершеніемъ узнаете, ихъ не видя повороту; понеже и до насъ его царское величество писать изволяетъ, что не будутъ выпущены, докуда бы отъ насъ до его царского величества не пришло челобитье. А что нѣкоторые изъ старшихъ вашихъ облыгають, какъ бы есмя имѣли на пролитіе крови христіянскія

Орду нанять, того не будутъ мочи довести, но есмь ихъ на усмиреніе людей своевольныхъ и его царскому величеству непослушныхъ имѣя, въ кротости при себѣ задержали безъ всякаго кровипролитія, ихъ храня, когда и сами прироженіе до того имѣемъ непокусительное и инымъ также заказываемъ, къ чему нашъ нравъ не привыкъ. Свидѣтель и самъ Барабашъ нашіе ласки и розсужденія, который хотя предъ тѣмъ знатные учинилъ было намъ невкусы, однако ни изъ маетности отъ насъ ограбленъ, какъ онъ облыгаеть, но во всемъ хлѣбомъ отъ насъ и деньгами всякими былъ вспоможенъ, какъ и нынѣ, когда бы возвратяся того злого престалъ предсявзятія, ни которого бѣ отъ насъ не узналъ отмщенія и неласки. Только бѣ васъ какъ онъ, также и иные, уводитъ нѣкоторыми деньгами перестали, отъ его царского величества на заплату вамъ за четыре лѣта присланными, которыхъ ани мы у себя сказывать можемъ, ани вы принимать надѣйтесь, но во всемъ ихъ у старшихъ своихъ надѣяться имѣете, которые и тѣ лѣта аранды винныя и табачныя и иные всякіе полку Полтавского и до сего часа держать, а мы ни съ которыхъ не корыстующисъ пожитковъ, ни до какова принужденія, возвращенія приневолены быти не можемъ. Думайте же, пересмотряся вправду, чтобъ люди невинные для злого приводу не терпѣли, а до насъ какъ скорѣе присылайте товариство. А естли бѣ есте нынѣ того учинить не хотѣли, а потомъ времени не будетъ, понеже уже имѣло занестися на войну. За тѣмъ Господу Богу поручаемъ.

Данъ изъ табору подъ Манджеликою, мая 14-го дня, 1658 г.

Иванъ Выговскій, гетманъ Войска его царского величества Запорожского.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. IV. – С. 119–120. – № 66.I. Заголовок: Список съ бѣлорускихъ листовъ, что писалъ гетманъ Иванъ Выговскій къ старшинѣ и къ черни, а переписанъ тотъ листъ въ нынѣшнемъ во 166-мъ году, мая въ 31 день.

Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. X. – С. 222–223.

№ 37

1658, травня 16. Табір під Голтвою. – З універсалу Івана Виговського козакам Полтавського полку з закликком припинити ворожі дії і приєднатися до гетьмана

[...] однако ей тотчасъ велимъ отити, какъ бы есмь увѣдали ваше смиреніе и къ намъ преклоненіе. Не вѣрте жъ впредь ложнымъ словамъ, которіе васъ то волею его царского величества, то помощію съ Москвы, то различными грамоты и привилеями манили, понеже и самы нынѣ видите, что и стольникъ его царского величества Иванъ Михайловичъ Олфимовъ съ тѣмъ пріѣхалъ, чтобъ есте были въ нашемъ послушаніи и всякіе ссоры и неприятельства оставили. Азь же по должности и власти моей васъ напоминаювь, Господу Богу по семъ вручаю.

Данъ съ табору подъ Голтвою⁶, дня 16 мая, 1658.

Иванъ Выговскій.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. IV. – С. 120. – № 66.II. Чорновий переклад без початку.

№ 38

1658, червня 3. Сміла. – Універсал Івана Виговського про заборону чинити шкоду Київському Пустинному Миколаївському монастиреві

Іоанъ Выговскій, гетманъ з Войскомъ его цар. вел. Запорозским.

Паномъ сотникомъ баришполскому и броварскому и всѣмъ козакомъ, в тыхъ сотняхъ найдуючимся, ознаймуемъ, ижъ мы, видячи кривду честнихъ отцовъ монастиря святого Николы Пустинного Киевского, которую от вас поносят в пуши, кгрунтахъ и сеножатахъ села ихъ Княжиц, шкоды великие маючи в вирубаню пушчи, также в отнятію кгвалтовномъ и посѣданю, поля и кгрунтовъ, черезъ барышполскихъ обывателей, которые поля около Тростянца¹ и Княжицъ найдуются в спустошеню Княжицкою пушчи черезъ броварскихъ, также в вирубаню многих в оной деревъ сухих и сирих, великих в випасованю сеножателей и в побитю онихъ власнихъ подданихъ, черезъ що велѣкую шкоду и кривду помѣненние отци поносят и терпят, сурово для того навпоминаючи приказуемъ каждому з вишпомѣненнихъ под срукгим каранемъ войсковим и зарукою ста коп вини неотпустной до скарбу нашего, абы жаденъ в помѣненихъ маетностяхъ, пушах, полях и вшелякихъ приналежностяхъ помѣненнымъ отцомъ кривди чинят и шкоды найменшой, также подданихъ зневажат и быт не важилъся, а еслибъ кто надъ заказъ нашъ проступнимъ болшей найдовался такового каждого помѣнениемъ отцамъ грабвити, яко в своихъ власнихъ добрахъ шкодцу позволяемъ и вшелякую справедливост п. полковникови и сот[никовѣ] тамошнему чинит приказуем, що абы иначей не [было] под срукгим войсковим каранем.

Дан в Смѣлой 3 [...]

Іванъ Выговскій, р. вл.

ВР РНБ. – Ф. 293. – Спр. 311. Оригінал.

№ 39

1658, червня 16. Чигирин. – Універсал Івана Виговського Іванові Стецькому на село Смолягів

Іоанъ Виговскій, гетман з Войскомъ его царского величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманом и всему старшому и меншому товариству Войска его царского величества Запорозского, а особливо пану полковнику чернѣговскому и всему товариству, в полку его знайдуючомуся, и вшелякое кондиціи людемъ, которымъ бы толко показано было, сурово приказуючи, аби жаден з старшини и чернѣ найменшой кривди и перешкоди в завѣдованѣнню и уживанѣнню маетности названного села^а и поля до того ж села належачого Смолягова также и

^а Далі пропуск у тексті.

озера, прозиваемого Святого пану Івану Стецкому, яко его власного кгрунта, чинити и трудности задавати не важился, але чтоб наиспокойней онъ того помененного села, поля и озера за сего унѣверсалу нашого заживал не поносячи ни *от* кого кривды и трудности, бо кто би колвекъ оному кривду якую и прикрост того села маетности его, туде ж поля и озера чинит *важился*, любо в том селѣ шарпанину якую чинил, то кождій таковій сrockго без одпущу караний будет за данем намъ знати, иначей не чинячи.

Данъ в Чигиринѣ июня дня 16, року 1658^а.

Іоанъ Виговский^б.

РДАДА. – Ф. 248. – Оп. 1. – Спр. 1812. – Арк. 235. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 2. – Спр. 25. – Арк. 235. Мікрофотокопія.

О п у б л і к о в а н о: ГСМЧ. – С. 480–481. – № 177.

№ 40

1658, червня 17. Чигирин. – Універсал Івана Виговського про надання Чернігівському П'ятницькому монастиреві частини у млині при хуторах тієї ж обителі на річці Білоус

Іоанъ Выговский, гетман з Войском его цар. вел. Запорозким.

Ознаймуем сьм писанем нашым всей старшинѣ и черни Войска его цар. вел. Запорозкого, а особливе пану полковниковѣ чернѣговскому, асаулом, сотником и всему старшому и меншому товариству, в полку его знайдуючомуся, атаманови, войтови, бурмистром, мешаном, и посполству, в Чернѣговѣ будучому, и кождому, кому толко оказано будет, ижъ мы, поглядаючи на убозство монастира, яко ново фундованого, святой Великомученици Параскевии Чернѣговского, а до того, жебы и хвала Божая в благаню^в за нас и Войско его цар. вел. Запорозкое не уставала в той обители, надалисмо для выживеня велебной в Богу госпожѣ Анастасии Бобурчанцѣ^г, ігумении монастира *выш* помен[ен]ого, и при нем^д знайдуючимся инокиням, *част*, належную нам в млынку при футорах того ж монастира, на рецѣ Белоусѣ² стоячом. О чом кождый вѣдаючи, абы з старшини, и черни, и арендаров *найменшое* кривды и перешкоды в уживаню и одбираню розмѣру з того млынка, на нас приходячого, госпожѣ ігумении и од ее зосланому чинит и трудности задават не важился под сrockгым войсковым каранем, иначей абы [не бы]ло.

Дан в Чигиринѣ дня 17 июня рок 1658.

Іоан Выговский.

*На звороті іншим почерком: Унѣверсаль Іоана Выговского на част мелниц-
кую на Белоусѣ оборонный 1658 d. 17 юня.*

^а Далі у тексті дописано: В подлинномъ подписано такъ.

^б Праворуч від підпису написано: В подлѣнном печат гетманская.

^в У публікації: з *благодатю*.

^г У публікації без прізвища ігуменіі.

^д У публікації: *ней*.

Бібліотека ПАН у Кракові. Відділ рукописів. – № 270. – Арк. 20–20 зв. Оригінал з військовою печаткою.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 7518. – Арк. 41 (81). Копія, машинопис з правками.

О п у б л і к о в а н о: *Гарасимчук В.* Матеріали до історії козаччини XVII віку. – С. 73. – № 57.

Мицик Ю. З українського дипломатарія другої половини XVII століття. // *Записки НТШ.* – Львів, 1997. Т. ССXXXIII. – С. 369–370. – № 3.

Мицик Ю. З нових документів про Національно-визвольну війну українського народу (1648–1658 рр.) на Сіверщині // *Сіверянський літопис.* – 1998. – № 6 – С. 22.

№ 41

1658, червня 22. Чигирин. – Універсал Івана Виговського Київському Пустинному Миколаївському монастиреві на Максимівку і Городище

Іоанъ Виговскій, гетманъ з Войскомъ его цар. вел. Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ листомъ уневерсаломъ нашимъ паномъ полковникомъ, осавуломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему Войску его цар. вел. Запорозкому, также войтови, мешчаномъ в мѣсти Максимовки³ и Городисча⁴, также и подданнымъ до тихъ мѣстъ належачимъ, ижъ што славной памети зашлій его милость панъ Богданъ Хмелницкій, гетманъ Войскъ Запорозкихъ, антецесоръ нашъ, прихилияючисе до правъ отъ побожныхъ ктиторовъ на монастирь святого Миколи Пустинского Киевского на мѣста Максимовку и Городище и села до нихъ належачіе наданыхъ тые мѣста Максимовку и Городище зо всѣмъ на все до помененного монастыра святого Миколского привернулъ на сесь часъ, теды за покладанемъ и показаньемъ черезъ велебного господина отца Алексея Тура, игумена святого Миколи Пустинного, универсалу на Максимовку и Городище служачего и за жаданемъ оногo, абыхмо тотъ универсаль, отъ антецессора нашего данный, во всемъ, яко слушный и правный, ствердили и змоцнили, што теды мы, видечи бытъ речъ слушную, абы за насъ самыхъ и всего православного Войска Запорозкого здоровье уставичне Господа Бога помененный отецъ игумень Миколскій Пустинный зъ братією своею законною молилъ, самъ листомъ нашимъ помененный универсаль на Максимовку и Городище и приналежности всѣ служачи во всемъ, яко слушній, ствержаемъ и змоцняемъ, и абы мищане максимовскіе и городискіе, также и подданные до ныхъ належачіе, во всемъ монастыреви святого Миколи Пустинного Киевского вшелякую повинность и послушенство издавали и полнили, приказуемъ и конечно мѣти хочемъ, на што для лепшое вѣри рукою нашою подписавши, печать Войска Запорозкого притиснути розказалисмо.

Дан в Чигиринѣ, дня 22, месяца июня 1658 року^а.

Иван Виговскій^б.

ЦДІАК України. – Ф. 194. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 528 зв.–529. Копія.

^а У копії дописано: У подлинного приписано тако.

^б Після підпису написано: М. П.

*1658, червня 27. Чигирин. –
Універсал Івана Виговського про надання
Козелецькому Троїцькому монастиреві селища Борки*

Іоанъ Выговский, гетман з Войском его цар. вел. Запорозким.

Ознаймуем сымъ писанем нашым кождому, кому о том вѣдати належит, а меновите пану полковниковѣ киевскому, есаулом, сотником, атаманом и всему старшому и меншому товариству Войска его цар. вел. Запорозкого и всѣмъ обывателем бурковским и вшелякое кондиции людем, которым бы толко показано было, ижъ мы для роскревеня и помноженя хвалы Божое конфер-мовалисмо село Бурки зо всѣми приналежностями, до того села належачими, на монастир святои Тройцы Козелский новofундуочыйся з побожности наше, жебы такъ за нас, яко и все Войско Запорозкое Господа Бога велебный отецъ ігумень з братиею своею иноками благаал, о чым кождый вѣдаочы, абы з старшини и черни и всего посполства найменшое кривды и перешкоды в завѣдованю оного села Борок⁵ здавна и тепер належних, яко то лѣса и иных кгрунтов, спокойне уживат не зборонял, пилно и сурово приказуем. Обывателѣ теж бурковские послушними отцу ігуменови монастира Козелского и высланому од его мают быти, бо иначеы кгды бы кто волѣ нашой противным был и в завѣдованю оного села шкоду и трудност якую задавал любо з обывателей борковских не послушным хотѣл быти, таковыи кождый за найменшою скаргою срокро од нас караный будет, иначеы не чинячи.

Дан в Чигиринѣ дня 27 іюня року 1658.

Іоанъ Выговский.

На звороті оригіналу іншим почерком початку XVIII ст.: Право на Бурки от гетмана п. І. Виговского. На Бурки.

Унизу оригіналу запис іншим почерком кінця XVII ст.: По[...] ⁶ села Борок кон[фе]дерован на монастир Козелский.

У першій публікації позначка: Ствержене на кгрунта монастиреви Козелецькому⁶ войту видати (Арх. Козел. георг. монаст.).

Бібліотека ПАН у Кракові. Відділ рукописів. – № 270. – Арк. 21–21 зв. Оригінал з військовою печаткою.

О п у б л і к о в а н о: *Филарет, еп.* Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Чернигов, 1874. – Т. III. – С. 257–258. – № 2.

Мицик Ю. З нових документів про Національно-визвольну війну українського народу (1648–1658 рр.) на Сіверщині // Сіверянський літопис. – 1998. – № 6 – С. 22–23.

⁶ Одне слово не прочитано.

1658, липня 8. Чигирин. –

**Універсал Івана Виговського Київському Пустинному
Миколаївському монастиреві про підтвердження привілеїв,
наданих Б. Хмельницьким щодо сплати показанщини,
десятини та очкового**

Іоанъ Виговскій, гетманъ з Войскомъ его цар. велич. Запорозкимъ.

Паномъ полковникомъ, сотникомъ, асавуломъ, атаманомъ и всим тимъ козакомъ в маетностяхъ чест[ныхъ] отцовъ монастыра святаго Николи Пустынного Киевского мешкаючимъ ознаймуемо, ижъ менованные отцове николскіе показовали намъ права свои такъ давные, яко и небощика пана Хмелницкого гетмана, листи на то даные, абы имъ до ихъ монастыра, водлугъ тыхъ правъ и листов п. Хмелницкого, также водлугъ звичаю давнего и тыхъ его военныхъ лѣтъ заховуючого, з пол ихъ церковныхъ и пустыхъ десятинь⁷ збожнюю, пчелную и показанщину⁸ козаки, которые кгрунтовъ церковныхъ заживають, отдавали, просечи насъ, абысмо тые ихъ права и листи потвердивши и звичаювъ не нарушаючи, яко перед тимъ и теперь того ихъ доходу брать не збороняли. Прото мы, видечи такие ихъ права и листи п. Хмелницкого, водлугъ тыхъ не у[й]муючи Церкви Божой доходу, поневажъ то не новая речъ, сурово кождому приказуемъ, абы водлугъ давнаго звичаю под срокгимъ войсковымъ караньемъ и зарукою стакопъ вини до скарбу нашего Церкви Божой з кгрунтовъ ее хто ихъ заживать показанщизну, десятину и очковое⁹, яко давные, такъ и тые козаки, которые недавно кгрунтъ церковный якимъ колвекъ способомъ посѣли, с того доходу давать ухилялися, кождый отдавалъ без жадной турбаціи, также въ шинках церковныхъ, которыхъ и арендовать въ церковныхъ маетностяхъ позволяемъ отцомъ своими козацкими шинками абысте не перешкожали, толко яко людъ рицерскіи гуртомъ свою одбывали разомъ, иначей не чинечи под тою жъ зарукою, за што спротивного кождого панове полковники и сотники карати повинны будутъ, а для лѣпшей вѣри далисмо отцомъ тотъ листъ нашъ за печатью и з подписомъ руки нашею.

Писанъ въ Чигирини місяця іюля 8 дня 1658^а.

Іванъ Виговскій^б.

ЦДІАК України. – Ф. 194. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 529 зв.–530. Копія.

^а У копії дописані слова: В подлинномъ подписано тако.

^б Справа від підпису у колі: М. П.

№ 45

1658, липня 12. Чигирин. – Універсал Івана Виговського Канівському монастиреві на слободу Богородичну і дозволом селити людей

Іоанъ Выговскій, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорозскимъ.

Всѣмъ вовець и кождому зособна, кому о томъ вѣдати належит, тепер и на потомъ будучимъ людемъ, а меновите паном полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ, и всему товариству Войска его царского величества Запорожского, такъ же всѣмъ обывателемъ в мѣсти Каневи и во всихъ селахъ до мѣста прилеглихъ застаючимъ, которымъ толко сее наше писане показано будетъ, доносимъ до вѣдомости, ижъ позволилисмо велебному в Богу его милости отцу Іевови Заюнчковскому, архимандритови кобрынскому, игуменови каневскому, и иншимъ ігуменомъ монастыра того ж, по немъ наступуючимъ, слободу Богородичную¹⁰ близко монастыра Каневского¹¹ храму Пресвятое Богородицы осажовать и людей збирати, кождого упевнивши ласкою нашею, же за пристямъ своимъ и осѣдлостью наименшое ни од кого кривди не будутъ поноситъ и волности вшелякіе заживати имуть, а тую слободу мы цале вѣчными и неодзовными часы на помененый монастыр надаемъ. О чомъ абы кождый вѣдаючи, наименшое в осаженоу тое слободы перешкоди чинить, а ни до оное втручати и приступу мѣти не важился, и сей воли нашой ни в чомъ не былъ спротивнымъ, пилно для ласки нашео приказуемъ.

Дать в Чигиринѣ, дня 12 июля 1658 року.

Іоанъ Выговскій^a.

Нижче зазначено: Надане слободи Каневскому монастырю.

ЦДІАК України. – Ф. 2077. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 3, 7 зв.–8. Копія.

№ 46–47

1658, липня 18. Чигирин. – Наказ Івана Виговського про заборону перешкоджати Лубенському Мгарському монастиреві володіти Ксендзівською лукою

Іоанъ Виговскій, гетманъ з Войскомъ его царского вел. Запорозким.

Пане полковнику лубенский!

Дивуємося тому барзо, же вашъ м. легце поважаешъ у себе наши оунѣверсали (чего бысмо и не сподѣвалися з в. м.), чинячи похвалки на отца ігумена и чернцовъ мгарских и не допускаючи оним луки од насъ на монастырь Мгарский наданной

^a Після підпису у колі: Мѣсто печати.

косити. Для чого вам приказуем, абысте жадной оным не чинили перешкоди в луцѣ и не збороняли оуживати, и болшъ на чернцовъ не похваляли ся, вѣдаючи о томъ, же кождий волѣ нашой противникъ и зневажающий оунѣверсали нашого срокного войскового караня не уйдетъ, чого и в. м. постерѣгайтесь абысте ласки нашой незбили, что и повторе вам приказуем, жебысте не били перешкодою в оной луцѣ, для ласки нашой, иначе абы не было.

Дан в Чигиринѣ, дня 18 іюля, року 1658^а.

Іоан Виговский^б.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 46 зв.–47. Копія 1729 р. з заголовком: Унѣверсалъ Іоанна Виговского оборонний на луки Ксендзовскіе иже бы впрод козаки ченцов не ругали и не похвалялися, и жебы оунѣверсаламъ гетманским не были противны.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 27654. – Арк. 1. Копія ХІХ ст. з поміткою: Акты Мгарс. м-ря, л. 53.

О п у б л і к о в а н о: *Модзалевский В.* К характеристике отношений между монахами Мгарского монастыря и лубенскими козаками в 1649–1661 гг. // Киевская Старина. – 1906. – Март–апрель. Документы, известия и заметки. – С. 67–68. – № 4.

№ 48

1658, липня 26. Чигирин. – Універсал Івана Виговського про заборону вимагати від київських міщан підводи, за винятком згаданих у листі

Іоан Виговский, гетман з Войском его цар. вел. Запорозким.

Ознаймуем сымъ писанем нашим кождому, кому о том вѣдати належит, а меновите всей старшинѣ и черни Войска его цар. вел. Запорозкого высилком и на какой колвекъ услудзе нашой зостаючим вшелякого стану и кондиции людемъ, которым бы толко показано было, иж поглядаючи мы на мастрат и мешчан всѣх киевских, од розних наездов устяжене немалое и насильство поносячых през вытягане подвуд и екзакцій, и ихъ отъ того всего даваня уволнвышы, мѣти хочемъ и сурово приказуем, абы жаден з старшины и черни Войска Запорозкого і высланных так од нас самихъ, яко и од полковников и якое колвекъ кондиции людей, мимоездом и наездом оным найменшою не важился утяження и кривды чинити и ку даваню подвуд и подачок вшеляких оных примушат, любо бы хто и на послугахъ нашихъ изъ листомъ нашимъ моглъ тамъ знайдоватись альбо мимоездом быти, и тот ничого вымышляти не повинен, толко того мает пилноват, що ему в листе нашом будет доложено. За то бы зас над волю нашу мешчаном киевским кривдъ якою вытяганем подвуд и подборов чинил. Таковой кождый срокго правом войсковым яко противника волѣ вашой карат расказуемъ.

Данъ в Чигиринѣ дня 26 іюля року 1658.

Іванъ Виговский.

Після підпису позначка: Оборон. мешчанам киевским отдаваной провоз.

^а У копії дописано: В подлинномъ подпись таковъ.

^б Далі у копії написано: М. П.

№ 49

1658, серпня 19. Табір під Кувичинцями. – Універсал Івана Виговського острицькому сотникові Романові Сарченкові про підтвердження володіння грунтами

Іоанъ Виговскій, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ тимъ писаньемъ нашимъ кождому, кому тулько о томъ вѣдаты надлежило, старшинѣ и чернѣ и вшелякое кондиціи людемъ, а особливо козакамъ и всѣмъ обивателямъ острицькимъ, ижъ стосуючися мы до поданнаго письма пана Павла Яновича Хмельницкаго, полковника кievскаго, на заживанье спокойнеее грунтовъ отчистыхъ зъ деревомъ бортнымъ, прозываемыхъ Чорное плавле, з сеножатою, з пасѣкою, около идучи, въ положенью тогожъ острова до Соловецкой рѣчки, озера, пану Романови Сарченкови, сотникови острицькому, и наше на тиежъ грунта оному даемъ потвержденье, сурово приказавши, абы преречоный панъ сотникъ теперъ и напотомъ и потомкове его въ тыхъ грунтахъ, прирочонимъ правомъ собѣ держачихъ, ни от кого найменшой кривды и трудности не поносили, на всемъ ихъ спокойно заживаючи безъ перешкоды жадной, бо ктобы колвекъ през тое на отыи грунта потвержденье даное, впредь ему, альбо потомкамъ его, яковую трудность задаваты, а въ отые грунта безпотребно втручаты, то таковой кождый отъ насъ, яко спротивный волѣ нашей, срогого найдетъ каранья.

В таборѣ подъ Кувичинцями¹², августа дня 19 – року 1658.

Іоанъ Виговскій.

Нижче позначка: Съ подлиннымъ читальъ гряднаго остерскаго суда в должности секретаря полковой писарь Петръ Пасенко.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 7543. – Арк. 88 (125). Копія, машинопис з правками.

О п у б л і к о в а н о: *Гарасимчук В.* Матеріали до історії козащини XVII віку. – С. 104–105. – № 81. Публікація за оригіналом, що зберігався в Бібліотеці Ординації Красінських у Варшаві (рукопис № 4032, картка 167). У 1944 р. бібліотека згоріла, а разом із нею загинула більша частина рукописів, у тому числі зазначений універсал.

№ 50 .

1658, серпня 20. Табір на Снітинці. – Універсал Івана Виговського Лубенському Мгарському монастиреві на село В'язівець

Іоанъ Виговскій, гетманъ з Войскомъ Запорожскимъ. Ознаймуемъ тимъ писанемъ нашимъ кождому, кому бы тилко о томъ вѣдаты належало, старшинѣ и черни и вшелякой кондиціи людемъ, иж ми, особливий мѣючи взглядъ на

велебнихъ отцовъ мгарских, надалисмо им з побожности нашей до часу слушного на помножене хвали Божей и поратунок мѣсца святого село Вязовець прилеглое монастиреви Мгарскому, в котором всѣ обивателѣ найдуючіеся, опрочъ козаковъ, абы велебному в Богу *господину отцу* ігуменови мгарскому и всей братіи монастира Мгарского повиновалися, пилно приказуем, бо хто бы колвекъ з тих з обивателѣй волѣ нашей был противним и в послушенствѣ преречоних отцовъ не мѣлся знайдовати, то кождий таковий од нас срогого не *уйдет* караня.

Дат в таборѣ на Снѣтинцѣ¹³, августа, дня 25, року 1658.

Іоанъ Виговский.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 47–47 зв. Копія 1729 р. з заголовком: Унѣверсаль Іоанна Виговского, гетмана, в котором надаеть село Вязовокъ монастиру Мгарскому, кромѣ козаковъ и приказуеть, жебы повиновалися люде вязовецкіе.

О п у б л і к о в а н о: *Бутич І.* Універсали Івана Виговського Лубенському Мгарському Преображенському монастиреві // *Записки НТШ.* – Львів, 1993. – Т. СССХХV. – С. 351. – № 1.

№ 51

1658, серпень. Кієкрина. – Універсал Івана Виговського Київському Пустинному Миколаївському монастиреві про підтвердження володіння маєтками

Іванъ Выговъскій, гетманъ з Войском его царского величества Запорозским.

Ознаймуемо тым нашим писанемъ, ижъ мы, видѣвъши права, привилея з давныхъ лѣтъ, од королей их милостей отцом Николским манастира Святого Николы Пустинного Киевского наданые, на маєтност их Кононъчу¹⁴ и на кгрунты до нее належачие, на которыхъ местечко Михайловка¹⁵ осажена, а водлуг тых прав, менованому манастирови Пустинному здавна и тепер належитъ, зъ кгрунтьями и озерами на них будучими, називаючими Росохач¹⁶, Билоозеро¹⁷, Хрещатое¹⁸, Пѣщатое¹⁹, Пнездовое²⁰, Заловное²¹, з болотами, сеножатми, борами, бортями, реками, полями, яко их граници и приналежности в тых правах описаны сут. Тые теди вси кгрунты, озера, поля, сеножати, реки, боры, борти и самое местечко Михайловку з поддаными их повинностями, зъ млынами, футорами, прыходами торъговыми и ярмаръковыми, и всеми згола пожытками и прыналежностями, никому там инъшому, жадной належности не зоставуючи, на прозбу отцов Николских и за показанем прав, тому их манастирови Пустинному Киевскому, яко его власное добро, цале оддали и зо всим привернулисмо. В чом абы ся ништо з козаков наших тамошних и переежджых не спротивлял в жадных речах и пожытках перешкоды отцом не чинил, а ни ся въ то не втручал, под срогим войсковым каранем прыказуемъ, обещуючи срокго без фолкги каждого, тому листу нашему противного, за скаргою отцов карати. А для лѣпшой в том вѣры отцом Николским далисмо тот унѣверсал нашъ под печатю и с подписом руки нашее.

Писан в Киекрини року 1658, мѣсяца августа дня [...].

Іванъ Выговскій.

На звороті: Универсал на Михайловку, такъ же и на Кононъчу належит.

Универсалъ од ясне велможного его милости пана Івана Виговского гетмана на Конончу и Михайловку, грунта и озера, називаючимися Росохаць, Бѣлое Озеро, Хрещатое, Пѣщаное, Гнездовое, Заловнее з болотами, сѣножатми, борами, бортями, рѣками, полями, млинами, футорами и з приходами торговыми, ярмарковими наданий.

Іванъ Виговскій. Переписан.

Архів давніх актів м. Кракова. – Збірка Русецьких. – Рукопис 69. – № 14. Оригінал з військовою печаткою.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-15. – Оп. 3. – Спр. 279. – Арк. 14. Мікрофотокопія оригіналу.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 7544. – Арк. 89 (126). Копія, машинопис з правками.

О п у б л і к о в а н о: *Гарасимчук В.* Матеріали до історії козащини XVII віку. – С. 105–106. – № 82.

№ 52

1658, вересня 20. Табір під Кам'яним. – Універсал Івана Виговського козакові Лаврентію Борозні на містечко Горськ з належними до нього селами

Іванъ Виговскій, гетманъ зъ Войскомъ Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ писаньемъ нашимъ старшинѣ и чернѣ Войска Запорожского каждому, кому только тое писане наше показано будетъ, ижъ мы, углядаючи на прислугу у Войску нашомъ пана Лаврентія Борозны, который и теперъ и каждое дороги до войска становляючися, не опускаетъ и зъ нами посполу стаеть противъ неприятелей, заховуемъ его при власныхъ маетностяхъ очистыхъ, правомъ ему належачимъ, меновите при местечку Горску и селами, до него належачими, зо всѣми належними пожитками, сурово приказавши, абы жаденъ зъ [козаковъ] въ добрахъ тыхъ вышъ менованному пану Борознѣ кривды и жодное перешкоды чинити не важился, такъ абы за показанем сего нашего унѣверсалу спокойне тыхъ добръ оный панъ Борозна одъ жадного не мѣючи наименшой перешкоды, заживаль. А хто бы важился надъ волю нашу оному в тыхъ маетностяхъ чинити перешкоду, таковый кождый нашей волѣ противенъ срокого безъ отпущу отъ насъ не войдетъ кари. Не чинячи иначей, под срокгимъ каранемъ войсковымъ.

Данъ в таборѣ подъ Каменымъ²², 20 септеврия, року 1658.

Іоанъ Виговскій.

На арк. 2 зв.: Унѣверсал Виговского.

ЧІМ. – Інв. № Ал. 501/2/4; Інв. № М.Т. № 39 Р. Оригінал.

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 4. – Спр. 4. – Арк. 1. Мікрофотокопія оригіналу.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. IV. – С. 144. – № 78. Документ з поміткою: Из сборника, хранящегося в Моск. архиве иностран. дел под заглавием: "Списки чили копии унѣвер-

саловъ или указовъ откритих давнихъ гетмановъ, именно Богдана Хмельницкого и другихъ, которые на добра якие или зъ якою установою видани”. У публікації дата: 8 вересня 1658.

Ситий І. Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського // Сіверянський літопис. – 1998. – № 1 – С. 85–86. – № 3.

№ 53

1658, вересня 29. Табір під Зінковим. – Універсал Івана Виговського Лубенському Мгарському монастиреві на село В'язівець

Іоанъ Виговский, гетманъ з Войском Запорозкимъ.

Ознаймуемъ сим писанемъ нашим старшинѣ и черни Войска Запорозкого, особливе пану полковникови лубенскому, асаулом, сотником, атаманом и всему товариству, в том же полку будочом, также до войска идучим, и из войска назадъ поворочаючим, конним и пѣшим ватагом, чатовником и вшелякого стану и кондиції людем, которим бы толко показанно было, ижъ, доглядаючи мы на зубожене монастира Преображенія Господня Мгарского през тое замѣшане, надалисмо для поратунку того жъ монастира село Вязовокъ зо всѣми належностями, с которого бы на виживене велебний в Богу отецъ Виктор Загоровский, ігумень мгарский, моглъ мѣти з братією своєю, о чим кождий вѣдаючи з старшини и черны мимоездомъ, наездом и иннимъ способом абы найменшой кривди и перешкоди в завѣдованю и уживаню оного Вязовка отцу ігуменови и братіи его, также людем, там мешкаючим, шарпанини и здирства няякого чинит, ани подачокъ якових и подводъ оу их брати не важился, ани панъ полковникъ лубенский до того втручался, пилно и сурово приказуем, иначе абы не было, под срогим войсковим каранем.

Данъ в таборѣ на Зѣнковом²³, дня 29, сентеврія, року 1658^a.

Іоанъ Виговский.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 47/53 зв.–48. Копія з заголовком: Універсалъ Іоанна Виговского, гетмана оборонного на Вязовок.

О н у б л и к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 105–106. – № 57.

ГСМЛ. – С. 84–85. – № 98.

№ 54

1658, листопада 16. Чигирин. – Універсал Івана Виговського Батурицькому Круницькому Миколаївському монастиреві з підтвердженням прав на володіння грунтами

Іоанъ Виговский, гетманъ з Войскомъ его цар. вел. Запороским.

Ознаймуемъ симъ універсаломъ нашимъ старшинѣ и черни Войска Запорозкого, меновите пану полковни[ко]вѣ нѣжинському, асауломъ, сотником,

^a У копії дописано: В подлинном подпись таковъ.

атаманом и всему старшому и меньшему товариству, в том полку найдуючомуся, вшелякого стану и коньдыщѣ людем, тепер и на потом будущым, и каждому, кому тылко вказано будет, дошла нас ведат, же своеволя спустошенге чинят в пущи в сѣножатех монастыря Батурынского²⁴. Прето мы, видѣвши универсал славной памяти Богдана Хмельницкого, антыцессора нашего, наданых кгрунтах монастырские ствердилъ и покрѣпилъ, так и мы в томъ жадной отмѣни не чинимъ, ствержаемъ и покрѣпляем ведлугъ универсалув славной паметы [...] Обмочов село і всѣ озера волнымъ уживат и арендоват сотникъ, атаман городовой и сѣльскый и жаден козак справы жадной абы не мѣл до того в спокойномъ держаню ихъ ствержаемъ, абы жадное и ногою не ступив в монастырские кгрунта, не толко дуба зрубат, але и прута вырубат не позволяемъ, под зарукою тысячи копъ, а хто бы мѣль в том бытъ спречнымъ, бунты свовольные поднѣмат, на Церковъ Божию на чернчиков повальки на забойстве, такового приказуемъ горлом карат, иначе не чинячи.

Дат в Чигиринѣ 16 ноев[рия] 1658.

Іоанъ Выговский.

Після підпису і печатки (попсована): Потвержене кгрунтъ монастырский.

На арк. 2 зв.: Лист от Івана Выговского гетмана Войскъ Запороз. на кгрунта манастырскіе. Року 1658 данний ноев[рия] 16. На пушу и сѣножати и озера.

По архиву № 1465.

ЦДІАК України. – Ф. 154. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 1–2. Оригінал.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 61896. – Арк. 289 зв. – № 1073. Копія з заголовком: Копія універсалу гетмана Виговского.

О п у б л і к о в а н о: Л[азаревский] А. Акты по истории землевладения в Малороссии (1630–1690) // ЧИОНЛ. – 1890. – Кн. IV. – С. 56–57. – № 6. Публікація за копією.

№ 55

1658, листопад. –

З універсалу Івана Виговського

до Полтавського полку з закликом до спільних дій

Іванъ Виговский, гетманъ съ Войскомъ Запорожскимъ.

Паномъ сотникомъ, ясауломъ, атаманомъ и всему старшому и меншому, въ полку Полтавском собравшемся, товариштву доброго здоровья Господа Бога желаемъ. Дивуемся вамъ не помалу, что в тяготу неволѣ неприятеля, на вольности наши войсковые наступаючи, сами добровольне идете, а на наше отцовское упомнение черезъ часные до васъ писанья присланое не вѣрите: что понеже такъ есть, еще за симъ нашимъ писаніемъ, естли не образумитесь, а прямо и желательно противъ того неприятеля, какъ и все Войско Запорожское, не будите стоять, ничего иного намъ учинить не придетца, только Богом милостивымъ освидѣтельствуюсь и всѣмъ Войскомъ нашимъ Запорожскимъ укажемъ вашу всему свѣту злость [...] ^а.

^а Закінчення і дата відсутні.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. IV. – С. 202. – № 103.2. Документи № 103.1–2 мають заголовок: Список з бѣлорускихъ листов, что подали в Посольскомъ приказѣ запорожскіе посланцы Григорий Иванов с товарищи в нынѣшнемъ во 167-мъ году, декабря в 21 день.

№ 56

1658, листопад. –

Універсал Івана Виговського полтавським жителям з закликом до спільних дій

Мои ласкавыи панове жители полтавскіи!

Вѣдомо вамъ самимъ вельми добро, что любо мы по дважды за Днѣпръ для усмиренія своеволи ходили, о томъ однако радѣли есмья, чтобъ вамъ, которые есте до насъ и Войска Запорожского прихильни и малая не дѣялась кривда, и всякому ласку нашу доказивали есмья; а теперъ доходитъ насъ вѣдомость, что вы, не будучи того послушными, вновь до бунтовъ скланяетесь, и въ послушаніи пану полковнику своему пану Филону Горкуши бытъ не хочете. Пусть же побьет васъ тая доброта наша, а мы, имѣемъ надежду, что никакову намъ и Войску Запорожскому прико[...]а.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. IV. – С. 202. – № 103.1. Документи № 103.1–2 мають заголовок: Список з бѣлорускихъ листов, что подали в Посольскомъ приказѣ запорожскіе посланцы Григорий Иванов с товарищи в нынѣшнемъ во 167-мъ году, декабря в 21 день.

№ 57

1658, листопад. Ржищів. –

Універсал Івана Виговського Лубенському Мгарському монастиреві на Вовчанські млини

Іоанъ Виговский, гетманъ з Войском Запорозкимъ.

Паном полковником, асаулом, сотником, атаманом и всей старшинѣ и черни Войска Запорозкого, кому толко сей нашъ оуневѣрсаль показанъ будет, да пилно доносим вѣдомости, ижъ мы, респектуючи на зыищене и спустошене великое черезъ непріятелей монастира Мгарского обители С[вятого] Спаса, далисмо для виловання и оуживаня велебному господину отцу Викторови Загоровскому, ігуменови мгарскому зо всею братією: млини Вовчанскіе²⁵, зо всѣми принадлежностями и пожитками в обнятію, которих млиновъ, абы жаденъ перешкоди и кривди, также в спокойном оуживаню чинит не важился, сурово и якънайпилней приказуемъ, вѣдаючи о том, ижъ каждого тоей нашой виразной волѣ спротивляючогося срогое за найменшою скаргою не минет каране, що иначей абы ся не дѣяло, и повторе пилно наупоминаем.

Данъ в Ржищевѣ²⁶, дня 9, месяця декемврія, року 1658.

Іоанъ Виговский.

^a Закінчення і дата відсутні.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 48–48 зв. Копія 1729 р. з заголовком: Унѣверсаль Іоана Виговського, гетмана, в котором надаєт млини Вовчанськіє зо всѣми приналежностями.

О п у б л і к о в а н о: *Бутич І.* Універсали Івана Виговського Лубенському Мгарському Преображенському монастиреві // *Записки НТШ.* – Львів, 1993. – Т. ССХХV. – С. 352. – № 2.

№ 58

1659, січня 26. Табір в Угурінці. – Універсал Івана Виговського Лубенському Мгарському монастиреві на млин на Лубенській греблі

Іоанъ Виговскій, гетманъ з Войском Запорозкимъ.

Ознаймуем сим писаніємъ нашимъ всей старшинѣ и черни Войска нашего Запорозкого, особливе однакъ пану полковникови лубенскому, асаулом, сотником, атаманом и всему того полку старшому и меншому товариству, державцомъ и вшелякого стану людем, кому толко сей нашъ показанъ будетъ оунѣверсаль, ижъ мы, респектуючи значное знищенє и спустошенє монастира Мгарского, которое черезъ непрятелей и свавольцовъ поносит, далисмо на виживленє братіи того ж монастира Мгарского млинъ в Лубнях²⁷ на рѣцѣ Сулѣ²⁸ будучий, Проциковскій прозиваемий, зо всѣми пожитками и приходами, в обняту которого млина и всѣхъ пожитковъ, спокойном оуживаню велебному о Х[рес]тѣ его милости господину отцу Викторови Загоровскому²⁹, ігуменови помененного монастира Мгарского, абы такъ панъ полковникъ, яко и кождий з старшини и черни перешкожат и найменшой кривди чинит не важился, сурово напоминаючи, приказуем, вѣдаючи о том, ижъ каждого тоей нашей волѣ виразной спротивляючого срокгоє от насъ войсковое за найменшою скаргою не минет каранє, що иначей абы не было, и повтore пилно жадаем.

Дан в Угурѣнцѣ з табору, дня 26 мєсяця генвара, року 1659.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 48/54 зв.–49/55. Копія 1729 р. з заголовком: Унѣверсаль Іоана Виговського, гетмана, на млинъ стоячий на Лубенской греблѣ, Проциковскій прозиваемий, в которомъ его надаєт.

О п у б л і к о в а н о: *Бутич І.* Універсали Івана Виговського Лубенському Мгарському Преображенському монастиреві // *Записки НТШ.* – Львів, 1993. – Т. ССХХV. – С. 352. – № 3.

*1659, січня 26. Табір під Лохвицею. –
Універсал Івана Виговського з наказом,
щоб відправлені ним на Волинь для вербування війська
ротмістри і капітани негайно повернулися в Україну,
не завдаючи шкоди жителям тих земель,
і щоб усі козацькі загони, що перебувають між річками
Случ і Горинь, через підписання нового договору
з Річчю Посполитою повернулися звітти
і не заважали місцевим власникам
управляти своїми маєтками*

Року тысяча шест соть пяддесят девятого, месеца марца першого дня.

На уряде кгородскомъ, въ замьку его кр. мл. Луцькомъ, переде мною Алексъсандромъ Пирускимъ, подстаростим луцькимъ, и книгами нынешними кгородскими луцькими, комъпаренус персоналитер, шляхетный панъ Павелъ Городецкый для въписаня до книгъ нынешныхъ кгородскихъ луцькихъ подаль пер облятамъ универсаль од ясне велможного его мл. пана Яна Выговского, гетьмана Войскъ Запоровскихъ, с печатю и с подписомъ руки его мл., въ справе певной писаный, о чомъ тот универсаль ляциус ин се сонат, и тыми ест написаный словы:

Jan Wyhowski, hetman z Wojskiem Zaporozkim.

Oznajmujem tym pisaniem naszym panom rostmitrzom, kapitanom naszym, od nas na zaciagnienie ludu wojennego na uslugę naszą wysłanym, a na ten czas między Słuczą i Horynią zostającym. Zaszła nas skarga, że wielkie krzywdy ubogim czynicie ludziom, a do boku naszego nie pospieszacie. Surowo tedy przykazujem, abyście, za pokazaniem tego uniwersału naszego, z ludem tym, który zaciągnęliście na uslugę naszą i wszystkjego Wojska, do boku naszego zarazem przybywali, więcej krzywd ludziom, między Słuczą i Horyniem zostającym, nie czyniąc i tam nie bawiąc się bynamniej, dla łaski naszej i surowego woli naszej nieposlušnych karania. Inaczej, jeźlibyście zarazem do boku naszego nie pospieszylі, czyniąc między Słuczą i Horynią krzywdy ludziom, i znać was nie chcemy. Surowo także i pod srogim karaniem przykazujem, aby wszystkie załogi wojska naszego, między Słuczą i Horyniem zostające, zarazem zjeżdżały, podług postanowionego z jego kr. mcia i Rzecząpospolitą pokoju i zgody, i wolnego odbierania swoich majątnosci panom między Słuczą i Horyniem nie zbraniali, inaczej nie czyniąc dla łaski naszej i srogiego karania, które woli naszej zprzeciwного bez odpustu nie minie.

Dan w taborze pod Łochwicą³⁰, januarii dwudziestego szóstego, roku тисяч sześćset pięćdziesiąt dziewiątego.

У того универсалу при печати подпис руки въ тые слова: Joan Wyhowski.

Которыже то универсаль, за поданемъ выш менованого подавающого, а за прынятемъ моимъ урядовымъ, до книгъ естъ въписаный.

ПЕРЕКЛАД

Року тысеча *шест* соть пяддесят девятого, *месеца* марца першого дня.

На уряде кгородскомъ, въ замъку его кр. мл. Луцькомъ, переде мною Алексанъдромъ Пирускимъ, подстаростим луцькимъ, и книгами нинешъними кгородскими луцькими, комъпаренус персоналитер, шляхетный панъ Павелъ Городецкий для въписаня до книгъ нинешъныхъ кгородскихъ луцькихъ подаль пер облятамъ универсаль од ясне велможъного его мл. пана Яна Выговского, гетьмана Войскъ Запоровскихъ, с печатю и с подписомъ руки его мл., въ справе певной писаный, о чомъ тот универсаль ляциус ин се сонат, и тыми ест написаный словы:

Иван Виговський, гетьман з Військом Запорозьским.

Ознаймуемо тим писанням нашим панам ротмістрам, капітанам нашим, від нас на залучення військового люду на наші послуги висланих, а на той час між Случчю і Горинню залишатися. Дійшла до нас скарга, що великі кривди убогим людям чинять, а до нас не поспішають; суворо тоді наказуємо, щоб за показанням цього нашого універсалу, з тим людом, який залучений до нашої послуги і всього Війська до нас негайно прибували, більше кривд людям, що залишаються між Случчю і Горинню, не чинячи і там не затримуючися в крайньому разі, для ласки нашої і суворого карання неслухняних. А інакше, якби одразу до нашого боку не поспішили, чинячи між Случчю і Горинню людям кривди, тоді знати їх не хочемо. Також суворо, під суворим каранням наказуємо, аби всі залоги війська нашого, які між Случчю і Горинню залишаються, водночас з'їжджали, згідно з укладеним з його к. мл. та Річчю Посполитою миром і згодою, і вільне відбирання своїх маєтностей панамі між Случчю і Горинню не забороняли, інакше не чинити для ласки нашої і суворого карання, яке волі нашої противного без відплати не мине.

Дано в таборі під Лохвицею⁹⁷, січня 26, року 1659.

У того универсалу при печаті подпис руки въ тые слова: Иван Виговський.

Которыже то универсаль, за поданемъ выш менованого подавающого, а за прынятемъ моимъ урядовымъ, до книгъ естъ въписаный.

№ 60

1659, лютого 11. Табір у Сорочинцях. –

Універсал Івана Виговського Прилуцькому

Густинському монастиреві про підтвердження минулорічного надання і про безперешкодний вилов риби в річках і ставках

Іоаннь Виговскій, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ писаніємъ нашимъ паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорозкого, такъ же

кому колвекъ показано будетъ, иж якомо прошлого лѣта надали и конферовали на ставу, прозиваеомъ Вовчїи Острови, на рецѣ Днепрѣ волное рибѣ ловенне велебному господину отцу Іосифу, ігумену пресвятой и живоначалной Тройцы монастиря обителї Густинской, и всей братїи тамошной для виживеня за щоденное Богомолство за насъ и все Войско Запорозское, такъ и теперь неипачей хочемъ имѣти, не отдаляючи помененного ставу, от вышреченной святой обителї Густинской, зачимъ такъ старшину и чернѣ Войска Запорозского упоминаемъ и всѣхъ ловенемъ рибѣ бавячися по станахъ и рѣкахъ, абы найменшой перешкоди, трудности в ловеню рибѣ на томъ стану отцу ігумену чинити и братїи святой обителї Густинской не важились, яко теж вшелякой кондиціи людей, абы жадного никто не имѣлъ тамъ втрученя, кто зась найдется противный волѣ нашей и сему писаню, таковый от насъ, якъ противникъ, срокгого не уйдетъ караня.

Данъ в таборе в Сорочинцахъ³¹ 11 дня февраля, року 1659^а.

Іоаннъ Выговскій^б.

Нижче позначка: С подлиннымъ свѣдовал полковой канцелярист Яков Сергіенко.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 442. – Арк. 269. Копія.

№ 61

1659, лютого 11. Табір у Сорочинцах. – Універсал Івана Виговського роїському сотникові Хомі Ращенку на Роїський млин та поселену слобідку

Іоанъ Виговскій, гетманъ з Войскомъ Запорожскимъ.

Ознаймуемъ тимъ писаніемъ нашимъ всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорожского, а меновите пану полковниковѣ чернѣговскому, и кому толко сей унѣверсаль нашъ показанъ будетъ, ижъ маючи взгляд на заслуги въ Войску Запорозскомъ и до далшой хотячи потягнути намъ и Войску услуги пана Хому Ращенка, сотника роиского, далисмо млинъ Роискій з Беркгилевъщизною зо всѣми пожитками, и слободку при томъ же млинѣ закликати позволилисмо оному и симъ листомъ унѣверсаломъ нашимъ даемъ и позволяемъ, которой волѣ нашей аби нихто такъ з старшини, яко и чернѣ не спротивлялъ и найменшой въ спокойномъ заживаню млина Роиского пану Хомѣ Ращенку не чинилъ перешкоди жадними податками арендарскими, ани яковими инними, не утяжалъ екзакціями, яко и в осаженню слободи при томъ же млинѣ ни одъ кого жадной не узнавалъ перешкоди, пилно жадаемъ и сурово приказуемъ для ласки наше, що аби иначей не было и срокгого на противнихъ волѣ нашей безъ отпусту караня.

^а Далі в тексті дописано: На подлинномъ подписано.

^б Ліворуч перед підписом в колі написано: Мѣсто печати гетманской.

Данъ в таборѣ въ Сорочинцахъ. Мѣсяца фєрвалья 11 дня, року 1659^а.
Іванъ Выговскій^б.

Нижче позначка: Читаль з подлинними унѣверсалами
Къ симъ копиямъ Алексій Болботъ руку приложилъ.

РДАДА. – Ф. 248. – Оп. 1. – Спр. 1812. – Арк. 237. Копія з заголовком: Елисея Ращенка на Беркеловщину и на Кислые.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 2. – Спр. 23. – Арк. 237. Мікрофотокопія.

О п у б л і к о в а н о: *Лазаревскій* А. Акты по истории землевладения в Малороссии (1630–1690) // ЧИОНЛ. – 1890. – Кн. IV. – С. 108. – № 25.

ГСМЧ. – С. 332–333. – № 96.

№ 62

1659, травня 3. Чигирин. – Оборонний універсал Івана Выговського грецьким купцям

Іоанъ Выговскій, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска Запорозкаго товариству, также атаманомъ городовымъ, войтомъ, бурмистромъ и кому только о томъ вѣдати належить, іжъ дошло намъ знати, же купци кгреки, которыи намъ скаржили, по мѣстахъ и мѣстечкахъ, а найбарзѣй на ярмаркахъ з розними товарами будучи, великии кривды и незносныи в товарахъ и иншихъ речахъ имъ ущербокъ и утяжене чинять чрезъ упоръ свой, и унѣверсаловъ нашихъ, имъ данныхъ, не слухаючи. Прето симъ приказуемъ сурово унѣверсаломъ нашимъ, дабы поменнымъ купцомъ кгрекомъ, нигде по мѣстахъ, мѣстечкахъ и ярморкахъ и где жъ колвекъ по доброволныхъ гостинцахъ жадной наменьшой такъ з старшины и черни Войска Запорозкаго, яко изъ высилковъ нашихъ и вшелякои кондиції людей, кривды чинити не важилься, иначе не чинечи для ласки нашей и срокгого на спротивныхъ волѣ нашей без одпущу караня.

Данъ в Чигринѣ, мая 3, року 1659.

Іоанъ Выговскій^в.

Нижче зазначено: Оборонний купцомъ кгрекомъ.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 3557. – Арк. 13. Копія.

О п у б л і к о в а н о: *Федотов-Чеховскій* А. Акты греческого нежинского братства. – С. 45–46. – № 4.

^а Далі в тексті дописано: В подлинномъ подпись руки тако.

^б Праворуч від підпису в колі написано: Мѣсто печати гетманской.

^в Далі в колі написано: М. П.

№ 63

1659, травня 20. Табір під Дрaбівцями. – Універсал Івана Виговського Карпові Мокрієвичу та Лукашу Носачевичу на слобідку Роїську

Іванъ Виговскій, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ всей старшинѣ и черни Войска Запорозкого, а меновите пану полковниковѣ чернѣговскому и сотниковѣ роискому, такъ теж чатовникомъ, ватагомъ, до войска идучимъ и з войска назадъ поворочаючимъ, и зятяговимъ на службу нашу хорогвамъ, и кому тилко показано будетъ, ижъ слободу Роискую *от* насъ унѣверсаломъ п. Карпови Мокриєвичови и Лукашеви Носачевичови, за значніи ихъ намъ и Войску Запорозкому заслуги, наданную, правне имъ належачую, берем под оборону нашу. Пилно теди жадаемъ и сурово приказуемъ, абы жаденъ такъ з старшини, яко и черни Войска Запорозкого, а меновите п. полковник чернѣговскій и сотникъ роискій жадной и найменшой не важилис чинит перешкоды, поготовлю вимагат яких подачокъ и ексакцій, такъ же абы такъ старшое, яко и меншое товариство, такъ зятяговіе на службу нашу войсковую, жадной задават мимоездомъ, проездомъ, наездомъ, становисками, ночлѣгами, покормами и витяганемъ стаціи помененной Роиской слободѣ, в держаню п. Карпа Мокриєвича и Лукаша Носачевича, кривды не важилсѣ. Над то п. Карпови Мокриєвичови поле, Зеневское прозиваемое, надаемъ, до которого абы ся ништо не втручалъ и спокойного уживання не перешкожалъ, напинаемъ для ласки нашой и срогого на противнихъ воли нашой, безъ отпусту, караня.

Данъ въ таборѣ под Дрaбовцями³², мая 20 д., року 1659^a.

Іванъ Виговскій^б.

Нижче позначка: Бунчуковий Янушкевич значковий.

РДАДА. – Ф. 248. – Оп. 1. – Спр. 1812. – Арк. 245. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 2. – Спр. 23. – Арк. 245. Мікрофотокопія.

О п у б л і к о в а н о: *Л[азаревский] А.* Акты по истории землевладения в Малороссии (1630–1690) // ЧИОНЛ. – 1890. – Кн. IV – С. 108–109. – № 26.

ГСМЧ. – С. 343–344. – № 109.

№ 64

1659, травня 28. Табір під Таманню. – Універсал Івана Виговського Козелецькому монастиреві на побудову млинка на вільній греблі

Іванъ Выговский, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ всей старшинѣ и черъни Войска Запорозкого, а меновите пану пулковникови киевскому, асаулом, сотником, атаманом

^a Далі в тексті дописано: В подлинномъ универсалѣ подписанно тако.

^б Праворуч від підпису в колі написано: Мѣсто печати.

и всему товариству, в полку том знайдуючомуся, такъ же вуйтомъ, бурмистром и всему посполству і кому показано будет, иж *отцу* Григореву Василевичови, протопопе козелскому, позволилисмо на рець Карачнѣ под мѣстом Козелцом на гребелци пустой, млынокъ будоват власным коштом, которому абы жаденъ такъ з старшины и черъни Войска Запорозского, яко и вшелякой кондыщи людей *наименшой* в будованю оног млынка не важился чинити перешкоды, такъ же збудовавши в спокойномъ держаню и *пожитковъ* з него уживаню, абы ниhto не втручал, пилно жадаем и приказуем для ласки нашої.

Дат в таборе под Таманю³³ мая 28 дня, року 1659.

Іванъ Виговский.

На звороті: По архиву 1514.

ЦДІАК України. – Ф. 165. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 1. Оригінал з військовою печаткою.

№ 65

1659, серпня 10. Чигирин. –

Універсал Івана Виговського слабинському сотникові Іванові Домонтовичу на села Смолин і Максим

Іоанъ Виговский, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ писаніемъ нашимъ паномъ полковникомъ, асауломъ сотникомъ, атаманом, всему Войска Запорожского товариству, а меновите пану полковниковѣ чернѣговскому и кождому, кому толко показанно будетъ, ижъ ми, маючи особливий взгляд на значніе в Войску Запорожскомъ пана Івана Домонтовича, сотника слабинского заслуги, которіи во всяких прислучиючихся военныхъ оказѣяхъ *отважно* ставаючи иннимъ до неустрашеного билъ поводомъ статку наданнію оному и симъ унѣверсаломъ надаемъ двѣ села Смолинъ и Максимъ названіе, лежачіе в воеводству и полку Чернѣговскомъ, в которихъ сель такъ *отнятію*, яко и держаню и *пожитковъ* уживаню, аби *наименшое* не узнавал перешкоды и жаденъ из старшини и черни до помененнихъ сель и всѣхъ принадлежностей втручатис не важился пилно под неласкою нашею и срогимъ войсковимъ приказуемъ каранемъ.

Данъ в Чигиринѣ дня 10-го августа, року 1659^a.

Іванъ Виговский^b.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 581. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55597. – Арк. 7. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ГСМЧ. – С. 267. – № 41.

^a Далі в тексті дописано: В подлѣнномъ подпис таковъ.

^b Праворуч від підпису в колі написано: Мѣсто печати.

№ 66

1659, серпня 15. Чигирин. – Універсал Івана Виговського Лубенському Мгарському монастиреві на Чигирин-Дубрівські стани й озера

Іоанъ Виговский, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Сотнику и атамане чигирин-дубровский!

Скаржили нам *отцеве* монастира Мгарского, же ваше товариство и мѣщане чигирин-дубровскіе *отцом* стани и озера забѣрают и отнѣмають, що же не мається дѣяти сурово вам приказуем, абысте skutечную з тих, которих обвѣнят оучинили справедливост и сами в стани и озера чернцовъ Мгарскихъ втручат не важили и в пожитках обителі святой належныхъ яким-колвекъ кривди не задавали способом для ласки нашой срогого на спротивних без одпущу караня.

В Чигиринѣ, місяця августа 15 дня, року 1659.

Іоанъ Виговский.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 49/55. Копія 1729 р. з заголовком: Унѣверсалъ Виговского, гетмана на станъ Чигирин-Дубравский.

О п у б л і к о в а н о: *Бутич І.* Універсали Івана Виговського Лубенському Мгарському Преображенському монастиреві // Записки НТШ. – Львів, 1993. – Т. ССХV. – С. 353. – № 4.

№ 67

1660, лютого 7. Серебряниці. – Універсал Івана Виговського до всього Війська Запорозького і посполитих

Іван Виговской, воевода земель киевских, гетманъ великіи вельможный княжества Литовского.

Обявляем симъ писанием нашим всѣмъ, кому о томъ надлежит, а именно их милостям панам полковникам, ясаулам, сотникам, атаманам і всей старшине и черни Войска Запорозжского і такъ ж особно духовным и свецким человекомъ посполитым в мѣстех и мѣстечках и селах живучим, что через время немалое желательнo и отчаемо за цѣлостъ вольности не только Войска Запорозжского, но також всего народ[у] роского на всяком кровавом поле пребывали есмя для того ж вами самими гетманом обраным былъ то, что Богъ сумленное и правда показвала, чтоб есте непобедимо своеи вольности не потеряли, но з рукъ і власти тиранской, который не только людем мирским розными их муками губячи не умѣет пощадит, но и слугам Божиимъ, духовным нашимъ спасителя нашего Бога прославляющих языки поурѣзывали [...] ^a дитися могли и милостиваго и право-прирожденного тому честному своему народу російскому монарху короля его милости за пана своего и Рѣчь Посполитую Коруны Польскои і Великого кня-

^a Втрата тексту, помітка копіїста: розірвано.

жества Литовского чины с чином и народом своим случився общую отчину узнавши к ним привратились и с полных прав і вольностей сами и потомки по вас будучие утешал беспрестанно чинили есмя радѣное якож не презриль бы Господь Бог в том радѣные трудов наших, но так поблагословит изволил, чтоб сердце всего Войска Запорожского случит к доброй побожной [...] правы наклонивши тад...сиею нарушенью права і вольности Войска Запорожского направити Церковь Божию упокоити и миръ в земли православной вселити. А небывалым способом короля пана сенатирского и рыццерского чину всѣ стати згоды на сейме присягою с великим подивенемъ всего права свѣта утвердити да помогль на то сильные войска на ступаю сего на вольность нашу неприятеля всемогущего силою своею и сильным мужества Войска Запорожского и охочих приятель скоростию так побиль и розогнал, вскоре з гр... дити имѣли чаю вч [...] самомъ неприятеля душного несчасное. А праве ничего доброго Войску Запорожскому не желающие головы сами возгордѣвши и бунтъ в войску учинив вмѣсто челобития и любви Господу Богу наперед на Заднепру кров невинную погублением людей чесных на себя гнѣвъ Божиі справедливый приимаючи попроливали. А потом забывъ учиненные страшный свое на сейме королю пану и Рѣчи Посполитой отданой кривоприсяжным иному монарху себѣ і все Войско За. потом на Данила Выговского сверхъ свычаю Войска Запорожского, которые явных виноватых выдавати николи не извыкло в руки неприятельские выдавши жестокими мучительскими несслыханными муками оногo замучити допустили. А наипаче жаль, что малжонку мою неприятельским вымышленым способом из замку Чигиринского взяв въ [...] ^а до Суботова скарбы всѣ и достатки наши забрав за частокротны напомниманием обѣщанием за присягою учинив выдати оной не хочет, что тогда король его милость и Рѣчь Посполитая [...] кой незгоде [...] людей невинных. А мы о такой великой обиде и шкоде нашее правом Божиим и свецким на то душею и присягою малжонке нашей учиненой чинить отчаяние о высвобожденъ оной докол силы и здоровья станет должны есмя для чего за помощию Божиєю уж немалые силы войск розных имѣемъ к той кровавой в дому работе призываючи Бога всемогущего святых таинствъ людских свидѣтеля которого [...] стую на [...] на ем всѣх вас, что есте неприятельства против короля его милости войск корунных и против нас не розширяючи на милость его королевской милости нашъ с вами милосердый поступокъ здавали когда и хан его милость крымский со всѣми ордами пребываючи нам в помочь хочет с нами хто нам неприятелем, а хто с нами единачитися будет подлинно тогда тогож какъ всякому любо того упоминаня нашего слушающему і в подданство короля пана наддающему никакие шкоды и кривды здоровья и маетности учинена не будет, для чего душею [...] под наказан [...] и на побы [...] жен есть вас такъ всякий неприятель без нашее войны на себѣ понесет за помощию Божиєю показанье.

Писал в Серебrenицах³⁴ месяца февраля 7 дня 1660 года.

Иван Выговский выше имя на подписи.

РДАДА. – Ф. Посольський приказ. Посольська справа. – Стовп. 3а (1660).

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 15489–15538. – Арк. 29–32. Копія з копій.

^а Одне слово копіїста не розібрано.

*1664, березня 1. Фастів. –
Універсал київського воєводи Івана Виговського до
Запорозького Війська з закликом до миру і спокою*

Іоанъ Выговскій, воевода и енераль землѣ Киевской.

Всему старшому и меншому Войска его королевской милости Запорозкаго товариству. Доброго одѣ Господа Бога жычу здорова. Дошло мнѣ вѣдати ижъ въ городахъ Украинныхъ запалилися одѣ вашихъ милостей домового запалу огонь, в [...] мнѣ и на коле у инныхъ мѣстахъ, якобы на імя мое жебы желаючи гетманства у вашихъ милостей зъ крови пролитемъ шукаль оного, которогомъ ся уряду вѣдомо то вашимъ милостямъ скидалъ волею и за он [...] еще по смерти славное памети его милости пана Богдана Хмельницкаго взбороняль теперь бымъ чужимъ шукаль несчастьямъ. Прошу теды и напоминаю вашихъ милостей, абысте давшы покой заводзтвомъ невинныхъ людей рачей уряду совокупляли; и ощо его милость панъ гетманъ не стоить якомъ зрозумѣль зъ повѣданя со мною инного собѣ, быле бы жычливого королю пану и цалой Рѣчипосполитой избрали гетмана, а мене яко господаря того воеводства увѣдомили, чимъ повинное наяснѣйшому маѣстатови короля его милости незаведете подданское вѣры и власной запобѣжите згубѣ.

Данъ въ Фастови, марта 1-го дня. Року 1664.

На звороті: Тыє універсали одѣ города до города чтобы отсылано.

О п у б л і к о в а н о: Памятники. – Т. IV. – Отд. III. – С. 404–405. – № LXXXIX. Публікація за оригіналом з бібліотеки Костянтина Свідзінського. До універсалу була притиснена печатка, на якій зображено великий герб, наданий І. Виговському у 1659 році. Матеріали, зібрані Свідзінським, згодом потрапили до Бібліотеки Ординації Красінських у Варшаві. У 1944 р. бібліотека згоріла, а разом із нею загинула більша частина рукописів, у тому числі зазначений універсал.

Примітки

¹ Карл X Густав – король Швеції (1654–1660), союзник гетьмана Богдана Хмельницького в боротьбі з Польщею; хотів стати польським королем і зазіхав на українські землі, але після неуспіхів погодився на розділ Польщі між Швецією, Україною та Семиградям, чого особливо домагалася українська сторона. 6 жовтня 1657 р. між Україною і Швецією укладено союзний шведсько-український договір. – *Док. 1.*

² Христина – королева Швеції, донька Густава Адольфа. 6 червня 1654 р. зреклася престолом на користь свого стричного брата Карла-Густава. – *Док. 1.*

³ Лілієнкрона Густав Гальштадський (Гальштадський Лілієнкрона Густав) – шведський посол в Україну. – *Док. 1.*

⁴ Немирич Юрій (1612–1659) – діяч часів Хмельниччини, канцлер Великого князівства Руського (1658–1659). Вчився в аріанській академії в Ракові, потім в університетах Лейдена й Базеля, подорожував і студіював в Англії, Франції й Італії. Лідер українських протестантів, один з фундаторів аріанської академії в Киселині на Волині. Спадкоємець (разом з братами) великих маєтків на Правобережжі; придбав 1643 р. великі володіння на Лівобережжі. Під час Хмельниччини воював проти козаків. 1655 р. перейшов на бік шведського короля Карла X Густава. 1657 р. вступив на українську службу, прийняв православ'я. Провадив переговори зі

Швецією, що закінчилися Корсунською угодою 1657 р., яка визнавала незалежність України. Творець концепції Великого князівства Руського. Був автором первісного проекту Гадяцького договору і маніфесту українського уряду до європейських держав 1658 р. Як канцлер Великого князівства Руського був головою української делегації на сейм 1659 р. Під час повстання проти Виговського командував відділом гетьманського війська і був забитий повстанцями між Биковим і Кобижчею у вересні 1659 р. – *Док. 1.*

⁵ Ковалевський (Ковалівський) Іван – писар, пізніше генеральний осавул. Брав участь в укладанні українсько-шведського союзу. – *Док. 1.*

⁶ Іван Федорович (Богун) (?–1664) – калницький (вінницький) полковник, один із найголовніших діячів доби Хмельницького. Діяв 1649 р. проти поляків на Брацлавщині і брав участь в усіх визначних битвах Б. Хмельницького. Був противником польського панування в Україні і 1662 р. польські власті ув'язнили його в Марієнбурзі. Був противником орієнтації на Москву. Брав участь у поході Павла Тетері і польського війська на Лівобережжя, але поляки розстріляли його в лютому 1664 р. під Новгородом-Сіверським, запідозривши його в зносинах з глухівцями. – *Док. 1.*

⁷ Корсунь – місто, тепер Корсунь-Шевченківський, центр району Черкаської обл. Розташований на лівому березі річки Рось (притока Дніпра). Заснований 1032 р. кн. Ярославом Мудрим. Зруйнований 1240 р. монголо-татарами. Після Люблінської унії (1569 р.) у Корсуні було збудовано фортецю (1584 р.), в якій стояла залога польського війська і реєстрових козаків. Місту було надано магдебурзьке право. Жителі Корсуня брали участь у селянсько-козацьких повстаннях 90-х рр. XVI ст. і 30-х рр. XVII ст. У 1648 р. під Корсунем козацьке військо на чолі з Б. Хмельницьким розгромило польське військо. У 1648–1712 рр. Корсунь – центр Корсунського полку (з 1667 р. у складі Польщі). – *Док. 1.*

⁸ Давньоруська територія в середній течії Західного Бугу, що входила до складу Київської Русі, називалася Берестейська земля. Головне місто – Берестя (тепер Брест). З 1080 р. – в складі Пінського, з 1151 р. – Волинського, з 1199 р. – Галицько-Волинського, з 1320 р. – Троцького князівств. У 1569–1795 рр. землі Берестейщини входили до складу Берестейського і Новгородського воєводств Речі Посполитої. – *Док. 2.*

⁹ У Бібліотеці кн. Чарторийських у Кракові в кодексі під числом 402 збереглося два автентичні оригінали Гадяцького трактату, підписані Іваном Виговським. Відмінності між ними незначні. Очевидно, вони не є власне урядовими двосторонніми документами, бо немає на них підпису комісарів. Для чого вони були надіслані і мають підпис гетьмана – не знати. Можливо, що вони призначалися для підпису короля. Гадяцький трактат був укладений 6 вересня 1658 р. Іваном Виговським і Польщею після втихомирення повстання Мартина Пушкаря і розриву з Московією. Іван Виговський після обрання його гетьманом проводив туж лінію, що й Богдан Хмельницький, прямуючи до побудови незалежної і територіально з'єднаної держави. Не пориваючи з Московією, Виговський старався відвести татар від орієнтації на Польщу, водночас шукаючи тіснішого зв'язку зі Швецією. Уже в жовтні 1657 р. в Корсуні був укладений формальний союз зі Швецією, на підставі якого незалежна Українська держава мала сягати Вісли. При чому, шведський король дав згоду поширити її межі аж до Пруссії. Москва у цей час виявила себе особливо агресивно. Цар вимагав не лише значного скорочення козацького війська і права розміщення московських воєвод з гарнізонами у ряді українських міст. Розпочав підтримувати полтавського полковника Мартина Пушкаря та запорозького кошового отамана І. Безпалого, які виступили проти Виговського. Останній перейшов на Лівобережжя і за допомогою татарської орди одним ударом розгромив повстанців під Полтавою. Пушкарь і Барабаш поплавилися головами.

Москва й далі грала подвійну роль. Зовні визнавши Виговського, стиха підтримувала опозицію. Швеція теж не виправдала сподівань: втомлена довгою війною, вона розпочала мирні переговори з Польщею і Московією. Це й змусило Виговського різко змінити свою політику. Він вирішив порозумітися зі старим ворогом, Польщею, яка тепер була готова на більші поступки. У вересні 1658 р. українська і польська делегації підписали у Гадячі угоду, за якою

Україна як Велике князівство Руське входила до складу Речі Посполитої і творила разом з Польщею і Литвою окреме державне утворення, причому всі три держави були об'єднані особою короля. – Док. 3.

¹⁰ Йдеться про уніатську церкву, яка пактами фактично скасовувалася. – Док. 3.

¹¹ Досі для того, щоб бути у міському уряді або належати до цехів, необхідно було прийняти римо-католицьке віросповідання. – Док. 3.

¹² Йдеться про католицькі школи в Києві, зокрема єзуїтські. – Док. 3.

¹³ У тодішньому праві кадук – це право спадку, який залишено без заповіту, безділний спадок, привласнення полишеного маєтку. – Док. 3.

¹⁴ Мається на увазі право виготовляти і продавати напої. – Док. 3.

¹⁵ Ординанс – письмове розпорядження. – Док. 3.

¹⁶ Повіт – адміністративно-територіальна одиниця в Польщі, Литві й Україні. Чернігівський повіт існував у XVI–XVII ст. – Док. 4.

¹⁷ Київське воеводство – адміністративно-територіальна одиниця у XV–XVIII ст., створене після ліквідації 1471 р. Київського князівства. У XVI – першій половині XVII ст. до Київського воеводства входили: Київський, Житомирський, Овруцький повіти, Білоцерківське, Богуславське, Канівське, Романівське, Черкаське і Чигиринське староства і частина Лівобережної України, крім Чернігівського воеводства. Київське воеводство було ареною визвольних змагань, очолюваних Богданом Хмельницьким. Згідно зі Зборівським договором 1649 р. в Київському воеводстві обмежувалася влада шляхти. Овруцький, Житомирський і Київський повіти були підпорядковані гетьманському управлінню. За Андрусівським перемир'ям 1667 р. в складі Київського воеводства залишалися лише правобережні повіти і староства (без Києва). – Док. 4.

¹⁸ Брацлавське воеводство – адміністративно-територіальна одиниця, утворена після Люблінської унії 1569 р. на території сучасних Вінницької і Хмельницької областей. Під час визвольних змагань 1648 р. тут діяли загони Максима Кривоноса. Був створений Брацлавський козацький полк. У 1702–1703 рр. діяли повстанці, керовані Семеном Палієм. – Док. 4.

¹⁹ Чернігівське воеводство – адміністративно-територіальна одиниця, створена 1635 р. польським урядом. Складалося з двох повітів: Чернігівського і Новгородсiверського. На початку визвольних змагань на чолі з Богданом Хмельницьким було ліквідоване, а його територія ввійшла до Чернігівського і Ніжинського полків. – Док. 4.

²⁰ Велике князівство Литовське – держава, що існувала в 30–40 рр. XII ст. – 1569 р. на території сучасної Литви, Білорусії та України. Столиця Тракай (Троки), згодом Вільнюс (Вільно). У процесі боротьби проти наступу німецьких рицарів відбулося зближення Литви з Польщею, яке завершилося Кревською унією (1385 р.), за якою великий князь литовський Владислав Ягайло одружився з польською королевою Ядвігою. Спроба польської шляхти і Ягайла, що діяв під їх впливом, ліквідувати незалежність Литви викликала опір, який очолив Вітовт. 1392 р. він став великим князем. Боротьба проти хрестоносців завершилася розгромом ордену в Грюнвальдській битві 1410 р. У ході Лівонської війни 1558–1583 рр. Велике князівство Литовське 1569 р. об'єдналося з Польщею в єдину державу – Річ Посполиту. – Док. 5.

²¹ Лубенський Мгарський монастир, чоловічий. Знаходився в селі Мгарі на правому березі Сули при впадінні до неї річки Ольшанки. Заснований 1624 р. (за ін. даними 1619 р.) коштом кн. Р. Вишневецької українським політичним діячем Ісаєм Копистенським (?–1640). 1629 р. при монастирі було створено братство, яке відігравало значну роль у боротьбі проти покатоличення українського населення. У XVII–XVIII ст. створено літопис Мгарського монастиря. У 1684 р. було розібрано дерев'яну Преображенську церкву і за ініціативи гетьмана І. Самойловича закладено мурований Спасо-преображенський собор, освячений 1684–1692 рр. (архітектори І. Баптіст і М. Томашевський). 1736 р. пожежа знищила дерев'яні споруди разом з Михайлівською церквою. У XVIII ст. збудовано келії (до наших днів вони не збереглися), а 1785 р. – барокову дзвіницю. – Док. 6.

²² Чигирин-Діброва – село Градизького району Полтавської області, існувало до 1962 р., коли було переселене в інше місце у зв'язку з будівництвом Кременчуцького водосховища.

Градизький район було розформовано і майже вся його територія ввійшла до Глобинського району. – Док. 6.

²³ Чигирин – місто Черкаської області, на річці Тясміні (бас. Дніпра), районний центр. У першій половині XVI ст. згадується, як укріплений козацький зимівник. Після Люблінської унії 1569 р. став центром Чигиринського староства. 1592 р. дістав маґдебурзьке право. У 1638–1647 рр. чигиринським сотником був Б. Хмельницький. У 1648–1660 рр. Чигирин був гетьманською резиденцією, адміністративно-політичним центром України та полковим містом Чигиринського полку. За Прутським трактатом (1711 р.) відійшов до Польщі, а 1793 р. – до Росії. – Док. 6.

²⁴ Баранович Лазар (бл. 1620–1693) – український церковний, політичний, освітній діяч і письменник. Освіту здобув у Київській Братській школі та у Віленському і Каліському колегіумах. У 40-х рр. XVII ст. був викладачем, 1650–1657 рр. – ректором Києво-Братського колегіуму. Висвячений на чернігівського архієпископа (1657) Баранович виконував обов'язки київського митрополита. – Док. 7.

²⁵ Новгород-Сіверський Спасопреображенський монастир, чоловічий. Заснований в XI – на початку XII ст. на пагорбі понад заплавою річки Десни. Головний мурований Спаський собор зведено на початку XIII ст. Багато нових будівель споруджено в другій половині XVII ст., зокрема муровану огорожу з кутовими баштами і надбрамною дзвіницею (1670–1699). – Док. 7.

²⁶ Прилуки – місто Чернігівської обл. Розташоване на річці Удай (бас. Дніпра). Вперше згадуються в Іпатіївському літописі під 1092 р. Одна з фортець Київської Русі. 1239 р. Батий зруйнував місто. З 1362 р. – в складі Великого князівства Литовського, з 1504 р. – у складі Росії, після 1569 р. – у складі Польщі. З 1590 р. містом володів кн. О. Вишневецький. Жителі Прилук брали участь у селянсько-козацьких повстаннях кінця XVI – першої половини XVII ст. У 1648–1781 рр. Прилуки – центр однойменного полку. – Док. 8.

²⁷ Воронченко Яків (Єсько, Яско) – прилуцький, пізніше черкаський полковник, наказний гетьман. – Док. 8.

²⁸ Старий Бихів – місто у Могилівській області Білорусії. Бихів розташований на правому березі Дніпра. Відомий як місто Київського князівства з XIV ст. Належав до королівських волостей і 1568 р. був пожалуваний Сигізмундом-Августом Яну-Ієрониму Ходкевичу, згодом перейшов у руки Сапіг і лише 1830 р. поступив у казенне відомство. У 1648 р. козаки намагалися оволодіти ним. У 1655 р. Золотаренко тривалий час тримав Бихів у облозі. – Док. 9.

²⁹ Див. примітки № 3–6. – Док. 10.

³⁰ Ветхоріздв'яний Георгіївський (Красноостровський) монастир, чоловічий. Засновано у першій половині XVII ст. в урочищі Ветха (зараз Ніжин). 1716 р. монастир разом з усіма маєтностями підпорядковано новоутвореному Благовіщенському монастиреві. Після революції 1917 р. тут була колонія безпритульних. – Док. 11.

³¹ Салтикова Дівиця – село Куликівського району Чернігівської області. Розташована на лівому березі Десни за 12 км. від райцентру і за 11 км. від залізничної станції Дроздівка. Згадується вперше у 1619 і 1625 рр. Відновлена на давньому городищі чернігівським воєводою В. Салтиком. У 1654–1782 рр. сотенне містечко Дівицької сотні Ніжинського полку. За описом 1654 р. була оточена земляним валом з дерев'яною уже попсованою огорожею. 1657 р. віддана Ветхоріздв'яному Георгіївському монастиреві. 1663 р. містечко було зруйноване. 1687 р. Салтикова Дівиця повністю вигоріла. І. Мазепа віддав її своєму небожу Обидовському, потім містечком володіли ніжинські полковники. – Док. 11.

³² Межигірський Спасопреображенський монастир, чоловічий. Заснований 988 р. під Києвом біля Вишгорода. У XI–XII ст. дістав земельні маєтності. 1240 р. був зруйнований монголо-татарами. У 20-х рр. XVI ст. розпочалася відбудова монастиря. У 60-х роках того ж століття став шпиталем для старих запорожців. 1786 р. монастир закрито. – Док. 13.

³³ Вишгород – місто Київської обл., райцентр. Розташований на березі Київського водосховища на Дніпрі, за 12 км. від залізничної станції. Вперше згадується в літописі під 946 р. як резиденція княжни Ольги – “Ольжин град”. – Док. 13.

³⁴ Йдеться про окупацію Києва військом Януша Радзивілла в липні–серпні 1651 р., коли місто було пограбоване і підпалене. Тільки на Подолі згоріло понад 2 тис. будинків. – *Док. 14.*

³⁵ Київський магістрат – орган самоуправління на основі магдебурзького права (мав його з XV ст. до 1835 р.). Київським магістратом керували виборні вїйт і бурмистр, 6 радників (“райців”) і 6 засідателів (“лавників”). Віддав адміністративними, господарськими, фінансовими, судовими справами. З утворенням міської думи (1785 р.) магістрат виконував лише судові функції. – *Док. 14.*

³⁶ Омбиський монастир Різдва Богородиці, чоловічий. Заснований на початку XVII ст. дружиною чернігівського скарбника Катериною Угорницькою в одній версті від села Омбиш на острові річки Остра. Крім того, тут існував і жіночий монастир, який занепав у середині XVII ст. і не відновлювався. У 1764 р. в монастирі було дві церкви: Різдва Богородиці і Вознесенська з трапезною. Перепис 1781 р. фіксує будинок келій, будинок ігумена, скарбові приміщення, винокурню на 5 котлів. Монастир припинив існування у 80-х рр. XVIII ст. – *Док. 15.*

³⁷ Омбиш – село Борзнянського району Чернігівської області. Розташоване на річці Острі, за 25 км. від райцентру, за 10 км. від залізничної станції Плиски. Засноване на початку XVII ст. У 1627–1648 рр. належав чернігівському скарбнику Угорницькому та Омбиському монастиреві Різдва Богородиці. У 1691 р. входило до Ніжинського полку. Дерев’яна церква Різдва Богородиці (1793 р., новозбудована 1901 р.). – *Док. 15.*

³⁸ Лосинівка – смт Ніжинського району Чернігівської області, яке підпорядковане с. Погребець. Розташоване за 30 км. від райцентру, за 6 км. від однойменної залізничної станції. Вперше згадується 1627 р. У 1733 р. збудовано дерев’яну Іоанно-Богословську, 1888 р. муровану Троїцьку церкву. – *Док. 15.*

³⁹ Печерський монастир, Києво-Печерська лавра – заснована 1051 р. ченцями Антонієм і Феодосієм біля літньої князівської резиденції Березове поблизу Києва. Монастир став центром поширення і зміцнення християнства. У XVIII ст. одержав статус “лаври” – головного великого монастиря. Лавра мала великі володіння. У XVIII ст. їй належало три міста, сім містечок, бл. 200 сіл і хуторів, понад 70 тис. кріпаків, 2 паперові фабрики, 11 цегельних заводів, 6 гут, понад 160 винокурень, багато млинів, шинків, 2 кінні заводи. Їй також було підкорено чимало невеликих монастирів і т.з. Пустинь (Китайська, Никольська та ін.). Лавра зіграла велику роль у розвитку культури, була центром літописання, книгодрукування, освіти і мистецтва, зокрема високого рівня досягло образотворче. – *Док. 15.*

⁴⁰ Цей універсал Івана Виговського видано на письмове прохання Прокопа, цехмистра ковальського цеху, з усією братією. Текст прохання з Києва від 22 жовтня 1657 року див. ДАК. – Ф. 1. – Оп. 2 а. – Спр. 6. – Арк. 3 зв.–4 зв. – *Док. 17.*

⁴¹ Гоголеве – смт, центр селищної Ради Великобагачанського району Полтавської області, розташоване за 18 км. від райцентру. Залізнична станція. Населення – 2500 чол. Селищній Раді підпорядковані населені пункти Гирчин і Гончарі. – *Док. 18.*

⁴² Мохнатин – село Чернігівського району Чернігівської області, якому підпорядковане село Юр’івка. Розташований за 20 км. від райцентру і залізничної станції. Вперше згадується в писемних джерелах під 1660 р. – *Док. 20.*

⁴³ Іванівка – село Софіївської сільської Ради Чернігівського району Чернігівської області. – *Док. 20.*

⁴⁴ П’ятницький (св. Параскеви П’ятниці) монастир у Чернігові, діяв у XVII–XVIII ст. як жіночий. Час заснування невідомий. – *Док. 20.*

⁴⁵ Київський Михайлівський Золотоверхий монастир, чоловічий. Заснований 1108 р. київським князем Святополком Ізяславичем на місці Дмитрівського монастиря. У 1108–1113 рр. споруджено Михайлівський Золотоверхий собор. У XII ст. монастир був місцем поховання князів. 1240 р. його пограбували і частково зруйнували орди Батия. За митрополита Іова Борецького монастир став одним з центрів антиуніатської боротьби. На території монастиря велось велике будівництво у стилі українського бароко. У 1934–1935 рр. Михайлівський собор розібраний. Відбудований у 2000 році. – *Док. 21.*

⁴⁶ Київський Миколаївський (Микільський) Пустинний монастир, чоловічий. Виник на терасі правого берега Дніпра при Миколаївській церкві. Збудований стараннями мадярського ватажка Олмоша у 80-х рр. IX ст. (нині урочище Аскольдова Могила). 1690–1693 рр. на краю Печерського плато споруджено мурований новий великий собор коштом Івана Мазепи (т.зв. військовий) у стилі українського бароко (архітектор Осип Старцов). Інтер'єр собору прикрашав семиповерховий унікального різблення іконостас. 1750 р. поряд з собором збудовано дзвіницю. Розібралий і на його місці у 1962–1965 рр. збудовано Палац піонерів (тепер дітей та юнацтва). – *Док. 21.*

⁴⁷ Глухівський Петропавлівський монастир, чоловічий. Розташований поблизу села Будищі Глухівського району, за 24 км від м. Глухова, на правому березі річки Клевень – пам'ятка архітектури українського бароко. Час заснування невідомий (за деякими даними – 1230 р.). На замовлення Данила Туптала (Димитрія Ростовського) 1695 р. розпочато будівництво мурованого Петропавлівського собору (освячено у 1697 р.). На початку XVIII ст. споруджено трапезну з теплою церквою Успіння Богородиці (на кошти полковника М. Миклашевського), 1712 р. – надбрамну Михайлівську церкву, 1795 р. – два корпуси братських келій та огорожу. – *Док. 22.*

⁴⁸ Холопкове (з 1946 р. – Перемога), тепер Глухівського району Сумської області. Розташоване за 15 км. від райцентру і за 5 км. від залізничної станції Баничі. – *Док. 22.*

⁴⁹ Баник – село, тепер Глухівського району Сумської області. Розташоване за 22 км. від райцентру на автодорозі Суми–Шостка. – *Док. 22.*

⁵⁰ Клевень – річка, права притока Сейму, ліва Десни. Гирло нижче м. Путивль Сумської обл. – *Док. 22.*

⁵¹ Переяслав – колишня (до 1943 р.) назва міста Переяслава-Хмельницького. Тепер місто обласного підпорядкування Київської обл., райцентр, на річці Трубежі, за 28 км. від залізничної станції Переяслав. – *Док. 23.*

⁵² Рубці Михайло та Ілля – нащадки давнього роду землевласників Сіверської землі. У XVI ст. згадується стародубець Януш Рубець. Під час визвольних змагань, очолюваних Богданом Хмельницьким, Рубці пристали до повстанців, за що й одержали універсал, яким за ними підтверджувалися належні їм маєтності. – *Док. 24.*

⁵³ Борозна Лаврентій – нащадок місцевого боярського роду, який володів Горськом, Ключами та ін. маєтностями здавна, що було підтверджено актом 1620 р., складеним у Стародубі польськими комісарами Бальгазаром Стравинським і Войтехом Глембовським. На підставі цього акту польський король Владислав IV видав привілей на згадані маєтності Лаврентію, Йосипу і Данилу Борознам. За ними вони позначені і в описі Биковського 1638 р. Тут вказані і межі їх володінь. – *Док. 25.*

⁵⁴ Горськ – місто, тепер село Гірськ Щорського району Чернігівської області. Розташований на березі річки Снов, на кордоні України з Білорусією і РФ. Заснований до 1240 р. Перша згадка відноситься до XVI ст. На початку XVII ст. його купив Борозна у священника Никольського. Протягом 30-х рр. за Горськ точилася суперечка з Фошем, що її припинив універсалом Богдан Хмельницький, який закріпив його за Борозною. У другій половині XVII–XVIII ст. Горськ – у складі Новоміської сотні Стародубівського полку. – *Док. 25.*

⁵⁵ Ключи – село, тепер Щорського району Чернігівської обл. Розташовані на правому березі річки Снов, біля гирла річки Цати. Входили до складу Топальської сотні Стародубівського полку. – *Док. 25.*

⁵⁶ Куртановичі – село, розташоване на березі річки Трубіж. Тепер Брянської обл. РФ. – *Док. 25.*

⁵⁷ Ярцеве, Хоромне, Бутовськ, Медведове – села Стародубівського полку, тепер Брянської обл. РФ. – *Док. 25.*

⁵⁸ Заничі – селище в Ніжинському полку. – *Док. 25.*

⁵⁹ Генеральний військовий суд. Створений після 1654 р. для розгляду справ старшини і як вища апеляційна інстанція для полкових і сотенних судів, а з 1763 р. – підкоморських, земських і городських. – *Док. 26.*

⁶⁰ Текст копії декрету Київського магістрату про заборону приймати до цехів різників, пекарів і рибалок від 8 листопада 1656 р. вміщено у тій же справі [арк. 1–2]:

Року 1656, місяця Ноября 8 дня.

Передо мною Антономъ Ждановичомъ, судею енералнимъ Воиска его царского величества Запорозского и нами Феодоромъ Виговскимъ, Василемъ Дворецкимъ, полковникомъ наказнимъ кievскимъ и Иваномъ Яхимовичемъ, писаремъ полку Киевскаго. Приточилась справа mezi славетними пани Богданомъ Сомковичемъ, воитомъ, Феодоромъ Тадрыною, бурмистромъ, Процкомъ Вергуномъ, раицею, Уласомъ Желѣзневичем, писаромъ и всімъ майстратомъ мѣста его царскаго вел. Кіева поводами, а славетними пани Федоромъ Костоковичемъ кравецкимъ, Савостяномъ Плюсаченкомъ кушнѣрскѣмъ, Прокопомъ Семеновичомъ ковалскимъ и Павломъ Ступченкомъ швецкимъ цехмѣстрами и всею братю цеховою ремесниками и мѣсчани того мѣста Кіева, позваннимъ позвомъ тоимъ судеискимъ од поводовъ попозванихъ виданимъ, о то ижъ позваніе спротивляючися згодѣ и милости, которая ся под часъ зедночєня всѣхъ ремесниковъ з маестратомъ Киевскимъ стала, людей делбе и цеховъ своихъ имъ и перед тимъ неналежнихъ, яко то резниковъ, пекаровъ и рибалокъ пригорнуть усилюють, на которую пропозицію поводовое сторони позваніе справуючися повѣдили: уховаи Боже, абымы ся такъ святому братерскому злучєню и згодѣ разъ поприсяжонии противить мѣли, але вѣчне и статечне при ласцѣ Божой в томъ миломъ товариствѣ трвать хочемъ. Толко того постеригаємъ, аби намъ поводе од цеховихъ нашихъ водлугъ правъ и привелеєвъ намъ наданихъ и розними декретами оутвержонихъ не одиймовали злотниковъ, тєслово, котляровъ, маляровъ, балвѣровъ, пороховниковъ, седляровъ, лучниковъ, игольниковъ, интроликгаторовъ, мыдлярввъ, бондаровъ, гончаровъ и иншихъ ремесниковъ тимъ подобнихъ. Также, аби вшелякихъ люзнихъ ремесниковъ оу себе не держали и через тоє ублизєня ремесломъ нашимъ не чинили, а што ся тинєть резниковъ, пекаровъ и рибалокъ, тихъ всѣхъ субмитуємъ се не примовать и заразъ зрекаємъ, по которомъ таковомъ през позванихъ зрєчєню менованихъ резниковъ, пекаровъ и рибалокъ субмитовалися поводе вшелякихъ люзнихъ ремесничковъ не приймовать, не держать, и робить имъ не давать, а ежели би ся што на кого такового и показало, виннихъ карать обєцуют, до которой субмѣсии ихъ: Мы, судъ прихилиючи, также уважаючи права и привилєя обохъ сторонъ и онимъ ни в чомъ не ублизаючи всєнцъ и поровнана ихъ згодное братерское и асекурацію през поводовъ позванимъ, на тот же часъ даную, обачивши, симъ декретомъ утвержаємъ, а хотячи, аби и на потомнія часы в тои твердости били, наказуємъ, абы позваніє от сєго часу ни в чомъ резниковъ, пекаровъ и рибалокъ, от которихъ справа єсть, не труднили и до цеховъ своихъ не потягали, поводе зас аби водлугъ давнихъ правъ и привелеєвъ имъ наданихъ и асекурації свои при злучєню ся в братерство наданое ни вѣ чомъ не перєшкажали, а водлугъ субмисии свое тепєрешнее ремесниковъ вшелякихъ вышъ менованихъ окромъ толко резниковъ, пекаровъ и рибалокъ, до себе не приймали, особливе люзнихъ не держали, работъ жаднихъ не давали и ниякимъ способомъ оныхъ не боронили, а ежели бы в чомъ колвєкъ сєму декретови нашєму и субмисии своей доброволной котрая сторона противна была, двѣстѣ копѣ грошей литовскихъ его мил. пану гетманови до скарбу воискового, сто его мл. пану полковникови тутєшному кievскому, а сто до скрини судєйской заплатить безъ жадного одпущу маєтъ, цехмѣстромъ зас тыхъ люзнихъ бєгуновъ популуннихъ ремесничковъ, с которихъ жадного пожитку никому, ани послуги не машъ, и которіє в цеху не найдуются, такъ в мѣстѣ самомъ, яко и на бискупимъ мѣстечку в Кієвѣ и мають и оные ведлугъ правъ цеховихъ карать позваляємъ, дѣялося в Кієвє, року, місяца и дня вышъ менованнаго, такъ однакъ же безъ вѣдомости его мл. пана полковника, а до намѣстника его ничего в томъ мѣстечку бискупємъ починать не мають поменєніє цехмѣстрове.

Антон Ждановичъ, судя Воиска его цар. велич. Запорозкаго енералній.

Федоръ Виговскій.

Васили Дворецкій, полковникъ наказний кievскій, рукою.

Іванъ Яхимовичъ, писарь полку Киевского, рукою власною. – Док. 26.

⁶¹ Миргородський полк – адміністративно-територіальна і військова одиниця Лівобережної України 2 пол. XVII–XVIII ст. Як військова одиниця Миргородський полк існував 1625–

1638 рр., як адміністративно-територіальна і військова одиниця створений улітку 1648 р. У 1649 р. до нього приєднано Лубенський полк. Ліквідовано у 1781 р. – Док. 28.

⁶² Прилуцький Густинський Троїцький монастир, чоловічий. Заснований 1610 р. в селі Густині на Полтавщині (тепер Прилуцький район Чернігівської обл.). Первісно дерев'яний. Горів 1636 р. Архітектурний ансамбль складався протягом 2 пол. XVII–XVIII ст. Він справив значний вплив на культове будівництво Лівобережної України. Центральна споруда – п'ятибанный Троїцький собор. У першій половині XVII ст. тут написано Густинський літопис і Густинський монастирський літопис. – Док. 29.

⁶³ Київський Видубицький монастир, чоловічий. Розташований на південній околиці Києва в урочищі Видубечі, де в часи Київської Русі за літописом знаходився перевіз на лівий берег Дніпра. Заснований у другій половині XI ст. князем Всеволодом Ярославичем як родовий монастир. У 1070–1088 рр. на горі монастиря зведено Михайлівський собор. У 1199–1200 рр. під стінами собору київський зодчий П. Милоног збудував систему підпірних споруд. Сучасний ансамбль монастиря склався у XVII–XVIII ст., коли стародубівський полковник М. Миклашевський звів тут мурований Георгіївський собор і трапезну (1686–1701), а гетьман Д. Апостол дзвіницю (1727–1733) в стилі українського бароко. Тут вівся Київський літопис. 1116 р. ігумен Сильвестр створив одну з редакцій “Повісті минулих літ”. – Док. 32.

⁶⁴ Глушець – гідрологічна пам'ятка природи. Озеро, розташоване в Чернігові. Площа – 40 га. Таку ж назву має і річка, притока Ірпеня, права Дніпра. – Док. 32.

⁶⁵ Чернігівський полк – адміністративно-територіальна одиниця Лівобережної України у другій половині XVII–XVIII ст. Створений на початку визвольних змагань. Полковим містом був Чернігів. У 1649 р. полк налічував 7 сотень, у 1767 р. – 18 сотень. – Док. 34.

⁶⁶ Полтавський полк – адміністративно-територіальна і військова одиниця Лівобережної України в другій половині XVII–XVIII ст. Створений 1648 р. Після Зборівського договору 1649 р. до Полтавського полку була включена територія Гадяцького полку. – Док. 36.

⁶⁷ Говтва (Голтав, Голтов, Голтва, Олтава) – село Козельщинського району Полтавської області, якій підпорядковані села Будняківка, Киселівка, Плавні. Розташована на лівому березі річки Псла, біля впадіння в неї притоки р. Говтви, за 31 км. від райцентру та залізничної станції Ганнівка. – Док. 37.

⁶⁸ Тростянець – селище Ічнянського району Чернігівської області, якому підпорядковані села Барвінкове і Верескупи. Розташоване за 40 км. від райцентру та за 24 км. від залізничної станції Качанівка. Вперше згадується під 1549 р. – Док. 38.

⁶⁹ Білоус – річка в Чернігівській обл., права притока Десни. Бере початок біля села Пушкарів Ріпкинського району. – Док. 40.

⁷⁰ Максимівка – село, тепер Кременчуцького району Полтавської обл. Розташоване на березі Кременчуцького водосховища. Перша згадка відноситься до 1515 р. Належало до володінь Київського Пустинного Микільського монастиря. У 1661–1663 рр. – сотенне містечко Кременчуцького, з 1667 р. – Миргородського полку. У 60–70-х рр. XVII ст. була віднесена до Городищенської сотні Миргородського полку. – Док. 41.

⁷¹ Городище (1789 р. Градизьк) – тепер смт Глобинського району Полтавської обл. Існувало за часів Київської Русі і, вірогідно, було знищене монголо-татарами. 1489 р. польський король Казимір IV подарував Городище Київському Пустинному Микільському монастиреві. Згадується серед його володінь на початку XVI ст. У 1661–1663 рр. – сотенне містечко Кременчуцького полку. До 1667 р. входило до Маківської сотні Чигиринського полку, з 1667 р. – Миргородського полку. – Док. 41.

⁷² Борок – село, тепер Козилівської сільської Ради Корюківського району Чернігівської обл. – Док. 42.

⁷³ Козелецький Юрїївський монастир, чоловічий. Заснований 1654 р. в селі Данівці (тепер Козелецького району), на березі річки Остер. Спочатку всі споруди були дерев'яні. Мурований Юрїївський собор почали споруджувати 1741 р. Монастир був оточений високим муром з брамами та чотиригранною дзвіницею вишуканих барокових форм (не збереглася). У роки

Другої світової війни зазнав руйнувань. У 1952 та 1970 рр. проведено консерваційні роботи. – Док. 43.

⁷⁴ Десятина – десята частина доходів, яку спланувало залежне населення церкви. – Док. 44.

⁷⁵ Показанщина – податок за виробництво алкогольних напоїв. Запроваджено на початку Хмельниччини. Одиницею оподаткування був казан для варіння горілки, пива або меду, місткість якого обчислювалося у відрах. Розміри показанщини не були сталими. Показанщину сплачували на користь скарбу всі власники й орендарі гуралень, за винятком окремих старшин і монастирів. – Док. 44.

⁷⁶ Очкове – натуральна данина медом, яка стягувалася з селян. Розмір очкового залежав від кількості бджоляних родин. – Док. 44.

⁷⁷ Богородична слобода – тепер село Куп'янського району Харківської області. – Док. 45.

⁷⁸ Канівський монастир, чоловічий. Розташовувався неподалік Чернечої гори. У XVI ст. в монастирі почали селитися літні козаки. 1578 р. сюди перевезли останки скараного у Львові Івана Підкови. 1678 р. монастир спалили турки. – Док. 45.

⁷⁹ Напевне йдеться про село Кувечичі Довжицької сільради Чернігівського району. – Док. 49.

⁸⁰ Снітинці – тепер село Снітин Лубенського району. Перша згадка як про укріплення, що захищало густозаселену долину річки Удай від нападів кочівників, належить до XII ст. З 1658 р. сотенне містечко Лубенського полку. – Док. 50.

⁸¹ Кононча – село Канівського району Черкаської області. – Док. 51.

⁸² Михайлівка – село Канівського району Черкаської області. – Док. 51.

⁸³ Росохач – можливо, с. Розсохи Київської області. – Док. 51.

⁸⁴ Біле Озеро – село локалізувати не вдалося. – Док. 51.

⁸⁵ Хрещате – село Сухорабівської сільради Решетилівського району Полтавської області. – Док. 51.

⁸⁶ Піщане – село Золотоніського району Черкаської області. – Док. 51.

⁸⁷ Гніздове – можливо, сучасне село Гніздище Городнянського району Черкаської області. – Док. 51.

⁸⁸ Заловне – напевне, сучасне село Залевки Смілянського району Черкаської області. – Док. 51.

⁸⁹ Кам'яне – село Лубенського району Сумської обл. – Док. 52.

⁹⁰ Зіньків – місто, центр Зіньківського району Полтавської області. Розташоване на річці Ташані, за 33 км. від залізничної станції Гадяч. Перші згадки відносяться до 1576 р. На початку XVII ст. засновано Зіньківську фортецю. З 1648 р. Зіньків – сотенне містечко Гадяцького полку (з 1649 р. – Полтавського полку). – Док. 53.

⁹¹ Батуринський Крупицький Миколаївський монастир, чоловічий. Заснований у часи Київської Русі на березі річки Сейм біля сучасного села Осіч Бахмацького району. Зруйнований у середині XVII ст. Відновлений на початку XVII ст. Зазнав руйнувань у роки Другої світової війни. Збереглися дзвіниця, тепла трапезна Преображенська церква. – Док. 54.

⁹² Йдеться про млин у селі Вовчику Лубенського району на річці Сулі, за 25 км. від Лубен. З 1658 р. Вовчик перебував у складі Лубенської сотні; у 1750–1764 рр. входив до Снітинської сотні Лубенського полку. – Док. 57.

⁹³ Ржищів – тепер смт Кагарлицького району Київської обл. на правому березі Дніпра, у глибокій долині, оточеній Дніпровими горами. Вперше згаданий у літописі 1151 р. під іменем Іван-гора. За Хмельниччини сотенне містечко Канівського полку. – Док. 57.

⁹⁴ Лубни – тепер місто, районний центр Полтавської обл. Засновані 988 р. Згадується як Лубно в Іпатіївському літописі під 1107 р. З 70-х рр. XVI ст. належали князям Вишневецьким, мали магдебурзьке право. У 1658–1768 рр. – центр Лубенського полку. – Док. 58.

⁹⁵ Сула – річка у Сумській і Полтавській областях, лівий доплив Дніпра, впадає в Кременчуцьке водосховище. – Док. 58.

⁹⁶ Віктор Загоровський був дев'ятим ігуменом Лубенського Мгарського монастиря. У серпні 1658 р. він за дорученням патріарха Никона відвідав Івана Виговського у таборі під Снітинцями. – Док. 58.

⁹⁷ Лохвиця – місто, райцентр Полтавської області; давньоруське місто у Переяславській землі. Вперше згадується в історичних джерелах 1320 р., неодноразово у XVI–XVII ст. – *Док. 59.*

⁹⁸ Сорочинці (з серед. XIX ст. Великі Сорочинці) – село Миргородського району Полтавської області, центр сільської Ради, якій підпорядковане село Малий Байрак. Розташоване на річці Псел, за 25 км. від райцентру та 18 км. від залізничної станції Гоголеве. Відомі з 20-х рр. XVII ст. як Сорочинці. Давня назва – Краснопіль. З 1646 р. належали кн. І. Вишневецькому. 1648 р. була утворена Сорочинська сотня Миргородського полку. На початку XVIII ст. Сорочинці – містечко, де знаходилось правління Миргородського полку, було обнесене земляним валом з дерев'яними баштами на бастіонах. – *Док. 60.*

⁹⁹ Драбівці – село Золотоніського району Черкаської області, розташоване на річці Золотоноші, за 12 км. від райцентру, за 8 км. від залізничної станції Пальміра. Сільській Раді підпорядковані села Марківка і Сеньківці. Засновані Драбівці в XVII ст. – *Док. 63.*

¹⁰⁰ Тамань, Таманський півострів – у Західному Передкавказзі в межах Краснодарського краю РФ. Омивається Азовським і Чорним морями та Керченською протокою. – *Док. 64.*

¹⁰¹ Серебренця – село, тепер Туличівської сільської Ради Турійського району Волинської області. – *Док. 67.*

Юрій Хмельницький

II

Юрій Хмельницький (1641–1681) – гетьман України (1657, 1659–1663, Правобережної 1677–1681), молодший син Богдана Хмельницького та його першої дружини Ганни Сомківни.

На початку квітня 1657 р. в Чигирині під час хвороби Богдана Хмельницького на старшинській раді за участю представників міст Юрія було проголошено гетьманом України. 27 серпня того ж року, по смерті Богдана Хмельницького, старшинська рада затвердила 16-річного Юрія гетьманом. Але, зважаючи на молодість і навчання в Києво-Могилянській колегії, він передав владу до рук козацтва, яке обрало гетьманом генерального військового писаря Івана Виговського (1657–1659).

Через рік після укладення Гадяцької угоди політика І. Виговського зазнала краху. У вересні 1659 р., гетьманом обрано Юрія Хмельницького. Його кандидатуру підтримала промосковська група старшини. Вона вирішила налагодити відносини з Московією і добитися від неї поширення прав для України, приєднання Північної Чернігівщини, частини Білорусі, заборони воеводам втручатися у внутрішні справи країни, свободи дипломатичних стосунків. Все це було оформлене у вигляді статей, відомих під назвою Жердевських, які були відіслані спеціальним посольством на чолі з Петром Дорошенком князеві Трубецькому. Але останній їх не прийняв. Він запросив Юрія з старшиною до Переяслава, де генеральна рада знову обрала Юрія гетьманом. Skorиставшись скрутним становищем України, уповноважений московського уряду кн. О. Трубецький змусив Юрія прийняти замість Жердевських статей так звані Переяславські статті нібито 1654 року. Насправді статті 1654 р. в Москві були доповнені і перероблені, причому в них послідовно проведено принцип повного підкорення України Москві, а київського митрополита – московському патріарху (хоч в редакції 1654 р. про митрополита не було згадки). Текст статей, затверджених на Переяславській раді, докорінно відрізнявся від тексту статей 1654 р. і є грубою підробкою. Як писав М. Грушевський в Історії України-Руси московські дяки “замість автентичних статей підсунули українській стороні довільну переробку-фальсифікат. Трагедія полягала в тому, що цей фальсифікат став єдиним офіційним текстом т. зв. “статей Богдана Хмельницького” і на ньому підписувалися згодом усі гетьмани. Він був оприлюднений в “Полном собрании законов Российской империи”. Переяславські статті 17 жовтня 1659 р. обмежували суверенні права України, давали Москві право призначати своїх воевод і мати свої залоги, крім Києва, ще в п’яти містах. Цей договір викликав загальне обурення

і коли 1660 р. московське військо, на боці якого воював і Юрій, зазнало поразки, 27 жовтня 1660 р. Юрій Хмельницький під Чудновим уклав т. зв. Слободищенський трактат, який розірвав союз з Москвою, скасував Переяславські статті, відновив союз з Польщею і гарантував автономію Україні, яка зобов'язувалася воювати спільно з польськими військами проти Москви.

Проти цього трактату, апробованого в Корсуні, виступили деякі лівобережні полки (Ніжинський, Чернігівський, Переяславський). У Переяславі наказним гетьманом проголосили Якіма Сомка. Почалися міжусобиці серед прибічників двох гетьманів. З перемінним успіхом вони тривала упродовж цілого 1661 р., аж доки на допомогу Сомкові не виступив зі Слобідської України князь Ромодановський, а також слобідські козаки. Юрій Хмельницький разом з поляками та ордою спустошували землі згаданих трьох полків. Улітку 1662 р. він обліг Сомка у Переяславі, але через наближення Ромодановського змушений був відступити. На лівому березі Дніпра навпроти Канева Хмельницького наздогнало військо Сомка і Ромодановського. 16 червня всі полки Ю. Хмельницького загинули. Сам він ледве встиг втекти до Чигирина, пославши за ордою. Два роки Юрій вогнем і мечем спустошував Лівобережжя. Наприкінці 1662 р. на козацькій раді біля Корсуня Юрій поклав булаву, заявивши, що решту життя проведе серед ченців у молитвах. Новим гетьманом рада обрала Павла Тетерю. На початку 1663 р. київський митрополит Діонісій Балабан у Корсуні постриг Юрія у ченці під іменем Гедеона. Жив він у монастирях Києва, Корсуня, Сміли, був і в Чигирині та в своєї сестри в Городищі. 1664 р. польський уряд звинуватив Юрія у зраді й ув'язнив його у Марієнбурзькій фортеці. Звільнившись 1667 р., жив в Уманському монастирі, де його 1670 р. (за іншими джерелами 1673 р.) захопили кримські татари і відправили до Константинополя. Після ув'язнення в Едичкульській в'язниці Юрій був архімандритом в одному з грецьких монастирів. Турецький уряд спробував використати Хмельницького для закріплення володінь у Правобережній Україні. 1677 р. Юрій прибув в Україну, іменуючи себе князем. Його місцем перебування в 1678–1679 рр. був Немирів. 1681 р., після Бахчисарайського мирного договору, Юрія було позбавлення влади. За деякими твердженнями (наприклад, Самійла Величка) 1685 р. Туреччина знову призначила Юрія Хмельницького гетьманом, проте невдовзі втратила до нього інтерес, внаслідок чого під зручним приводом його було страчено в Кам'янці-Подільському, імовірно за все це було відлунням ранніших подій 1677–1681 рр.

Үгоди

№ 69

**1659, жовтня 17. Переяслав. —
Акт обрання гетьманом Юрія Хмельницького,
Переяславські договірні статті, а також присяга гетьмана
та всієї старшини на вірність царю Олексію Михайловичу**

Актъ избранія въ запорожскіе гетманы Юрія Хмѣльницкаго и учиненныя прежде съ отцемъ его Богданомъ, а потомъ съ нимъ, Юріємъ, въ Переяславлѣ, при ближнемъ бояринѣ князѣ Алексѣѣ Никитичѣ Трубецкомъ, договорныя новыя статьи, вмѣстѣ съ присягою гетмана и старшинъ въ вѣрности государю царю Алексѣю Михайловичу.

Лѣта 7167 генваря въ 13 день великій государь, царь и великій князь Алексѣй Михайловичъ, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержецъ, указаль ближнему боярину и намѣстнику казанскому князю Алексѣю Никитичу Трубецкому, да боярину и намѣстнику бѣлоозерскому Василью Борисовичу Шереметеву, да окольничему и намѣстнику бѣлогородскому князю Григорью Григорьевичу Ромодановскому, да думному дяку Ларіону Дмитріеву сыну Лопухину, да дяку Федору Грибоѣдову, ѣхать Малыя Россіи въ свои великаго государя черкасскіе города, въ Войско Запорожское, для успокоенія ихъ междуособія и невиннаго кроворазлитія. А какъ то междуособіе и невинное христіанское кроворазлитіе успокоить, и великій государь его царское пресвѣтлое величество пожаловаль велѣль учинить въ Войскѣ Запорожскомъ въ Переяславлѣ раду, а на радѣ велѣль бытъ обозному, судьямъ, ясауламъ, полковникамъ и всей старшинѣ и черни, и по ихъ праву велѣль имъ обратъ гетмана, кого они межъ себя излюбятъ. А какъ оберутъ гетмана, и великій государь, его царское пресвѣтлое величество, велѣль на радѣ вычестъ статьи, каковы были даны по указу его царскаго пресвѣтлаго величества прежнему гетману Богдану Хмѣльницкому и всему Войску Запорожскому, на какихъ статьяхъ были подъ высокою рукою его царскаго пресвѣтлаго величества прежній гетманъ Богданъ Хмѣльницкій и все Войско Запорожское, а иныя статьи указаль великій государь его царское пресвѣтлое величество учинить нынѣ вновь для подтвержденья въ Войскѣ Запорожскомъ, чтобъ впредь такія измѣны и междуособія и невинныя христіанскія крови разлитіе не было, какъ учинилось отъ измѣнника отъ Ивашки Выговскаго и отъ его совѣтниковъ. А какъ они гетмана оберутъ, и имъ съ тѣмъ новообраннымъ гетманомъ ему великому государю царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцу, его царскому пресвѣтлому величеству и сыну его государеву великому государю благовѣрному царевичу и великому князю Алексѣю Алексѣевичу, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи, и ихъ государскимъ наслѣдникамъ на вѣчное и вѣрное подданство, по непорочной евангельской заповѣди, вѣру учинить и крестъ

цѣловать, и быть имъ у него великаго государя у его царскаго пресвѣтлаго величества подъ его великаго государя самодержавною высокою рукою на вѣчномъ подданствѣ, въ прежнихъ правахъ и вольностяхъ, по прежнимъ его великаго государя его царскаго пресвѣтлаго величества жалованнымъ грамотамъ, каковы были даны преждему гетману Богдану Хмѣльницкому и всему Войску Запорожскому, и каковы статьи вновь учинить.

И въ нынѣшнемъ во 168 году октября въ 17 день, по указу великаго государя, царя и великаго князя Алексѣя Михайловича, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержца, ближній бояринъ и намѣстникъ бѣлоозерскій Василій Борисовичъ Шереметевъ, окольничій и намѣстникъ бѣлогородскій князь Григорій Григорьевичъ Ромодановскій, діаки думный Ларіонъ Лопухинъ, да Федоръ Грибоѣдовъ, въ Переяславлѣ раду учинили и указъ великаго государя его царскаго пресвѣтлаго величества на радѣ всѣмъ сказали, чтобъ они обрали по своимъ правамъ и вольностямъ гетмана, кого излюбятъ. И наказный гетманъ Иванъ Безпалой, и обозный, и судьи, и полковники, и вся старшина и чернь, по своимъ правамъ и вольностямъ, обрали гетмана Юрья Хмѣльницкаго. А какъ обрали гетмана, и ближній бояринъ и намѣстникъ казанскій князь Алексѣй Никитичъ Трубецкой, и бояринъ и намѣстникъ бѣлоозерскій Василій Борисовичъ Шереметевъ, и окольничій и намѣстникъ бѣлогородскій князь Григорій Григорьевичъ Ромодановскій, и дяки, думный Ларіонъ Лопухинъ, да Федоръ Грибоѣдовъ на радѣ прежнія статьи, каковы даны въ прошломъ во 162 году преждему гетману, отцу его Богдану Хмѣльницкому, и всему Войску Запорожскому, и сверхъ прежнихъ статей, новыя статьи, которыя по указу великаго государя нынѣ вновь прибавлены, велѣли вычестъ, и на тѣхъ статьяхъ гетманъ Юрій Хмѣльницкій, и обозный, и ясаулы войсковые, и судьи, и полковники, и вся старшина, и козаки, и чернь великому государю, царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцу, и сыну его государеву великому государю благовѣрному царевичу и великому князю Алексѣю Алексѣевичу, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи, и ихъ государскимъ наслѣдникамъ, по святой непорочной евангельской заповѣди вѣру учинили на томъ, что быти имъ всѣмъ подъ ихъ государскою, самодержавною, высокою рукою въ вѣчномъ подданствѣ на вѣки неотступнымъ, на тѣхъ статьяхъ, которыя статьи постановили на радѣ, и къ тѣмъ статьямъ гетманъ Юрій Хмѣльницкій, и обозный, и ясаулы войсковые, и судьи, и полковники, и вся старшина и козаки изо всѣхъ полковъ руки свои приложили. А по которой записи гетманъ и обозный и ясаулы и полковники въ вѣрѣ приведены, и та запись подъ статьями.

А на радѣ были и къ статьямъ руки приложили:

Обозный Тимофей Носачъ.

Судьи Иванъ Безпалой, Иванъ Кровченко.

Ясаулы войсковые Иванъ Ковалевской, Анисимъ Чеботковъ.

Писари Семень Остаповъ, Остапъ Фансткѣвичъ.

Полковники: черкасскій Ондрей Одиноць, каневскій Иванъ Лизогубъ, корсунскій Яковъ Петренко, переяславскій Тимофей Цецуря, калницкій Иванъ

Сѣрковъ, полтавскій Федоръ Жученко, миргородскій Павелъ Апостоль, лубенскій Яковъ Засадка, прилуцкій Федоръ Терешенко, нѣжинскій Василий Золотаренко, черниговскій Аникій Сининъ.

Да не были на радѣ полковники для того, что оставлены на границѣ противъ ляховъ и татаръ, а въ ихъ мѣсто, къ статьямъ руку приложилъ гетманъ Юрій Хмѣльницкій: чигиринскій Кирило Андреевъ, бѣлоцерковскій Иванъ Кровченко, кievскій Василий Бутримовъ, умонскій Михайло Ханенко, брянславскій Михайло Зеленской, паволоцкій Иванъ Богунъ, подольскій Остафій Гоголь.

1. Чтобъ царское величество пожаловалъ изволилъ подтврдити права и вольности войсковыя, какъ издавна бывало въ Войскѣ Запорожскомъ, чтобъ своими правами суживались и вольности свои имѣли въ добрахъ и въ судахъ, чтобъ въ тѣ ихъ суды войсковые ни бояринъ, ни воевода, ни стольникъ не вступался, ни отъ старшихъ своихъ чтобъ товарищества сужены были; гдѣ три человекъ козаковъ, тогда два третяго должны судити.

И по сей статьѣ царское величество гетмана Богдана Хмѣльницкаго и все Войско Запорожское пожаловалъ, велѣлъ быть по ихъ челобитью.

2. Въ городѣхъ урядники изъ ихъ людей были бѣ обираны, на то достойные, которые должны будутъ подданными царскаго величества исправляти, или уряжати, и приходъ належачій вправду въ казну царскаго величества отдавати.

Сей статьѣ царское величество пожаловалъ велѣлъ быть по ихъ же челобитью, а быти бѣ урядникамъ въ городѣхъ, войтамъ, бурмистрамъ, райцамъ, лавникамъ, и доходы всякіе денежныя и хлѣбныя сбирати на царское величество и отдавати въ его государеву казну тѣмъ людямъ, которыхъ царское величество пришлетъ на то устроенныхъ людей въ Кіевъ да въ Переяславль; да тѣмъ же присланнымъ людямъ, кого для тое сборныя казны царское величество пришлетъ, и надъ тѣми сборщики смотрѣть, чтобъ дѣлали правду.

3. На булаву гетманскую дано староство Чигиринское со всѣми принадлежностями, чтобъ и нынѣ для всего ряду пребывало; да ему жъ тысяча золотыхъ червонныхъ.

И по сей статьѣ царское величество пожаловалъ велѣлъ быть по ихъ же челобитью.

4. Буде судомъ Божиимъ смерть случится гетману, и царскому величеству позволить Войску Запорожскому самимъ межъ себя гетмана обирати, а обравъ его, царскому величеству извѣщати, потому что тотъ давній обычай войсковою.

И сей статьѣ царское величество пожаловалъ велѣлъ быти по ихъ челобитью, а по обраніи, гетману ѣздитъ къ великому государю царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцу, къ Москвѣ и видѣти его государскія пресвѣтлыя очи. И великій государь его царское пресвѣтлое величество пожалуетъ гетмана по чину, булаву и знамя, и на гетманство свою государеву жалованную грамоту дати ему велить.

5. Имѣніи козацкихъ чтобъ никто не отнималъ, которые землю имѣютъ, и съ тѣхъ земель пожитки чтобъ при тѣхъ имѣніяхъ доброволне были, также бы и вдовъ, послѣ козаковъ остальныхъ, дѣти такія жъ вольности имѣли, какъ предки и отцы ихъ.

И по сей статьѣ царское величество пожаловаль велѣль бытъ по ихъ челобитью.

6. Писарю войсковому и обозному по тысячѣ золотыхъ польскихъ человѣку, на судей войсковыхъ по триста золотыхъ, на писаря судейскаго по сту золотыхъ, на писаря да на хорунжаго полковаго по пятидесять золотыхъ, на хорунжаго сотникаго тридцать золотыхъ, на бунчужнаго гетманскаго сто золотыхъ польскихъ, на полковниковъ по сту ефимковъ, на ясауловъ полковыхъ по двѣсти золотыхъ, на ясауловъ войсковыхъ по четыреста золотыхъ, на сотниковъ по сту золотыхъ. Да обозному жъ и писарю и на судей на дву человѣкъ и на всякаго полковника и ясауламъ войсковымъ и полковымъ, которые на услугахъ войсковыхъ завсегда бывають, на мельницѣ бѣ было. А на реестровыхъ козаковъ по тридцати золотыхъ польскихъ человѣку, а быти реестровымъ козакамъ штидесять тысячъ. А давати имъ государево жалованье, собирая Войска Запорожскаго Малыя Россіи съ городовъ со всякихъ доходовъ ежегодъ.

7. Чтобъ арматѣ войсковой быти въ Корсуни, и весь повѣтъ дати на выживленье и на всю оправу до арматы, а на послузѣ при гарматѣ заставати обозному, ясаулу, хорунжему, писарю, пушкарямъ осмидесять человѣкамъ, арматовъ тоже, шипошниковъ четыре человѣка, ремесниковъ двѣнадцать человѣкъ, стадниковъ шесть человѣкъ, целюрикъ одинъ человѣкъ, добышовъ два человѣка, коноваловъ два жъ человѣка.

И по сей статьѣ бояре приговорили: бытъ по ихъ челобитью.

8. Чтобъ царское величество пожаловаль правъ, наданныхъ изъ вѣковъ отъ княжатъ и королей какъ духовнымъ, такъ и мірскимъ людямъ, ни въ чемъ нарушить не велѣль.

Царское величество пожаловаль: какъ права духовныя, такъ и мірскія, ни въ чемъ нарушены не будутъ, а митрополиту кievскому, также и инымъ духовнымъ Малыя Россіи, бытъ подъ благословеніемъ святѣйшаго патріарха московскаго и всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи, а въ права въ духовныя святѣйшіи патріархъ вступати не будетъ.

9. Гетману пословъ и посланниковъ и гонцовъ изъ окрестныхъ и ни изъ которыхъ государствъ къ себѣ не принимать, и противъ тѣхъ присылокъ въ окрестныя и ни въ которыя государства пословъ же и посланниковъ и гонцовъ отъ себя не посылать, для убытка денежныхъ и иныхъ всякихъ расходовъ Войска Запорожскаго, развѣ о какихъ дѣлѣхъ позволить великій государь, его царское пресвѣтлое величество ему гетману въ которое государство послать. А которые послы и посланники и гонцы изъ окрестныхъ государствъ учнутъ къ нему гетману приѣзжать, и имъ отказывать: какія у нихъ дѣла есть, и они бѣ ѣхали къ великому государю, къ его царскому величеству къ Москвѣ.

10. А съ крымскимъ ханомъ, кромѣ мира, никакой ссылки не имѣтъ. А миръ имѣтъ съ нимъ по указу великаго государя его царскаго величества для того, чтобъ на жителей Войска Запорожскаго татарове изъ Крыма войною не приходили и ихъ не разоряли и въ полонъ не имали.

11. Какъ въ иныхъ земляхъ дань отдается вдругъ, волили бы и они, чтобъ цѣною вѣдомою давати отъ тѣхъ людей, которые царскому величеству належать.

А если бы инако быти не могло, тогда ни на еднѣго воеводу не позволять и о томъ договариваться, развѣ бы изъ тутошныхъ людей, обобравши воеводу человѣка достойнаго, имѣеть тѣ всѣ доходы вправду царскому величеству отдавати.

И сей статьѣ царское величество указаль быти по тому жъ, какъ и выше сего написано, чтобъ собирать казну войтамъ и бурмистрамъ и райцамъ и лавникамъ, а отдавати царскаго величества въ казну тѣмъ людямъ, кого царское величество пришлетъ, и надъ сборщики тѣмъ людямъ смотрѣть, чтобъ дѣлали правду.

12. Чтобъ наѣхаль воевода, учаль бы права ихъ ломати и тягости какія чинилъ, и то бѣ имѣло быть съ великою досадою, понеже праву иному не могутъ вскорѣ навикнути и тяготы такія не могутъ носить. А изъ тутошныхъ людей когда будутъ старшіе, тогда противъ правъ и установъ тутошныхъ будутъ исправлятися.

И по сей статьѣ царскаго величества милостивый указъ: быти урядникамъ того войска, права и вольности смотрѣть имъ.

13. Преже сего отъ королей польскихъ никакого гоненія на вѣру и на вольности ихъ не было, всегда они всякаго чина свои вольности имѣли, и для того они вѣрно и служили, а нынѣ, за наступленіе на вольности ихъ, поддались царскаго величества подъ высокую руку и бьютъ челомъ, чтобъ царское величество велѣлъ дати имъ привилія съ печатями вислыми, чтобъ на вѣчное время непоколебимо было. А когда то получаютъ, то они сами смотрѣтъ межи себя учинять: и кто казакъ, тотъ будетъ вольность казацкую имѣть. А кто пашенный крестьянинъ, тотъ будетъ должность обыкшую царскому величеству отдавать, какъ и прежде сего бывало. Такожъ и на люди всякіе, которые царскому величеству подданые, на какихъ правахъ и вольностяхъ имѣють быти?

Царское величество пожаловаль велѣлъ сю статью учинить по ихъ челобитью.

14. О митрополитѣ кievскомъ что посланникамъ изустный наказъ данъ. А въ рѣчѣхъ посланники били челомъ, чтобъ царское величество пожаловаль, велѣлъ дати на его маестности свою царскую жалованную грамоту.

И царское величество пожаловаль митрополиту на маестности его, которыми онъ нынѣ владѣеть, свою государскую жалованную грамоту дати велѣлъ.

Новыя статьи, которыя, по указу великаго государя царя и великаго князя Алексѣя Михайловича, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержца, постановлены, сверхъ прежнихъ статей:

1. По указу жъ и по повелѣнію великаго государя, царя и великаго князя Алексѣя Михайловича, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержца, его царскаго величества, куда его царское изволеніе будетъ, всегда на его государеву службу гетману со всѣмъ войскомъ быти готову.

И гетманъ, и полковники, и вся старшина, и чернь, на радѣ выслушавъ сей статьи, приговорили: быть такъ, какъ та статья написана.

2. Также гдѣ укажетъ великій государь, и нѣскольکو полковъ послать на его государеву службу, и ему гетману тѣ полки послать безо всякаго мотчанья.

И гетманъ, и полковники, и вся старшина, и чернь, на радѣ выслушавъ сю статью, приговорили: быть сей статьѣ такъ, какъ написана.

3. Гетману жъ быти вѣрну и навѣки неотступну и ни на какія ляцкія прелести не прельщаться, также и про Московское государство никакимъ ссорамъ не вѣрять. А кто станеть ссоривать, и такихъ людей карать смертью, и о всякихъ ссорныхъ дѣлѣхъ писать къ великому государю, къ его царскому величеству. Также которыя ссорныя дѣла и Московскаго государства отъ людей будутъ вмѣщены, и тѣмъ людямъ государевыхъ порубежныхъ городовъ воеводы учинять государевъ указъ по сыску, до чего доведется.

И гетманъ, и полковники, и вся старшина, и чернь, на радѣ выслушавъ сю статью, приговорили: быть сей статьѣ такъ, какъ написана.

4. Безъ указа жъ и безъ повелѣнья великаго государя его царскаго величества самому гетману со всѣмъ Войскомъ Запорожскимъ въ войну никуда не ходить, и полками большими и малыми людьми Войска Запорожскаго ни которымъ окрестнымъ государствамъ не помогать и въ помощь къ нимъ людей не посылать, чтобъ тѣмъ вспоможеньемъ Войско Запорожское не умалялось. А будетъ, безъ гетманскаго вѣдома, пойдетъ кто въ войну самовольствомъ, и тѣхъ казнить смертью.

И гетманъ, и полковники, и вся старшина, и чернь, на радѣ выслушавъ сю статью, приговорили: быть сей статьѣ такъ, какъ написана.

5. Великій государь, его царское пресвѣтлое величество велѣлъ быти въ своихъ царскаго величества черкасскихъ городѣхъ: въ Переяславлѣ, въ Нѣжинѣ, въ Черниговѣ, въ Брянславлѣ, въ Умони своимъ царскаго величества воеводамъ въ войсковыя права и вольности не вступать. А которые воеводы и ратные люди будутъ въ Переяславлѣ, въ Нѣжинѣ: и тѣмъ быти на своихъ запасѣхъ. А въ Кіевѣ, и въ Черниговѣ, и въ Брянславлѣ владѣть воеводамъ маетностями тѣми, которыя принадлежали къ тѣмъ воеводствамъ прежь сего, а въ полковничьи поборы воеводамъ не вступаться. А кто учинитъ какое насильство, и тѣмъ чинитъ наказанье. А которые великаго государя ратные люди будутъ въ государевыхъ черкасскихъ городѣхъ, и тѣмъ государевымъ ратнымъ людямъ у реестровыхъ казаковъ на дворѣхъ не ставиться, а ставиться государевымъ ратнымъ людямъ у всякихъ жителей, oprичъ реестровыхъ казаковъ. Также и подводъ подъ посланниковъ и подъ гонцовъ у реестровыхъ казаковъ не имать, а имать у городскихъ и у деревенскихъ жителей. Да реестровымъ же казакамъ держать вино и пиво и медъ, а продавать вино бочкою на ранды и куда кто похочеть, а пиво и медъ вольножь продавать гарнцомъ. А кто будетъ вино продавать въ кварталы, и тѣхъ карать.

И гетманъ, и все Войско Запорожское, и чернь, на радѣ выслушавъ сю статью, приговорили: быть сей статьѣ такъ, какъ написана.

6. Въ городѣхъ, и мѣстѣхъ, и мѣстечкахъ на Бѣлой Россіи нынѣ и впредъ залогамъ черкасскимъ не быть, чтобъ ссоры тѣмъ мѣжду ратныхъ людей, какъ великороссійскихъ и бѣлорусскихъ, не чинилось.

Гетманъ, и все Войско Запорожское, и чернь на радѣ приговорили: въ Бѣлой Россіи залогамъ черкасскимъ отнюдь не быть, полковникамъ, и сотникамъ, и

козакамъ въ Бѣлой Россіи запорожскимъ козакомъ не отзываться, покамѣста належить къ полкамъ къ Нѣжинскому, къ Черниговскому, къ Кіевскому. А Бѣлорускимъ, и Старобыховскимъ, и Чеужскимъ, кто будетъ называться Войскомъ Запорожскимъ, и тѣхъ выслать въ государевы черкаскіе города съ ихъ пожитки. А которые не похотятъ идти въ черкаскіе города, и тѣмъ жить въ тѣхъ мѣстѣхъ, а козаками запорожскими не отзываться. А естли которые учнутъ отзываться запорожскими козаки и пойдутъ къ польському королю, и тѣхъ имать и карать горломя.

7. Которой гетманъ, по указу царскаго величества, а по обранію всего Войска, учинится въ Войскѣ гетманомъ, а послѣ того учинится въ какой проступкѣ, и Войску, безъ указу царскаго величества, самимъ гетмана не перемѣнять, хотя новообранный гетманъ опричь измѣны, проступку какую и учинить, и великій государь его царское величество велить про то сыскать всѣмъ Войскомъ, и по сыску велить указъ учинить, какъ повелось въ Войскѣ издавна. А самимъ однолично гетмана, безъ указа царскаго величества, не перемѣнять. Также и гетману, безъ рады и безъ совѣта всей черни, въ полковники и въ иные начальныя люди никого не выбирать, а чтобъ выбирать въ Войско полковниковъ на радѣ, кого межъ себя излюбятъ изъ своихъ полковъ, а изъ иныхъ полковъ въ полковники не выбирать. Также тѣхъ полковниковъ гетманъ безъ рады не повиненъ отставливать.

И гетманъ, и полковники, и вся старшина, и чернь, на радѣ выслушавъ сю статью, приговорили: быть сей статьѣ такъ, какъ написана.

8. Въ Войскѣ жъ Запорожскомъ всякимъ начальнымъ людямъ, кромѣ православныхъ христіанъ, иныхъ ни которыхъ вѣрѣ людямъ впредь не быть для всякія ссоры и прелести. Да и новокрещенымъ иноземцамъ въ начальныхъ людѣхъ не быть же, потому что отъ иноземцовъ отъ новокрещеныхъ многая въ Войскѣ смута и междоусобіе зачинается, да и имъ Войска Запорожскаго козакамъ чинятся налоги и тѣсноты. А кого новыхъ полковниковъ оберутъ, и тѣхъ новообранныхъ полковниковъ на вѣрное подданство и вѣчную службу привести къ вѣрѣ.

И гетманъ, и полковники, и вся старшина, и чернь, на радѣ выслушавъ сю статью, приговорили: быть сей статьѣ такъ, какъ написана.

9. Чтобъ измѣнника Ивашка Выговскаго жену и дѣти, гетманъ и Войско отдали царскому величеству за измѣну, также и брата его Данилка и иныхъ Выговскихъ, которые есть въ Войскѣ Запорожскомъ. А впредь не только при гетманѣ и въ урядникахъ, но и въ Войскѣ Запорожскомъ Выговскимъ не быть.

И гетманъ, и полковники, и вся старшина, и чернь, на радѣ выслушавъ сю статью, приговорили: измѣнника Ивашкову жену и дѣти, также и брата его Данилка отдать царскому величеству вскорѣ.

10. Которые были въ совѣтѣ съ измѣнникомъ съ Ивашкомъ Выговскимъ: Гришка Гуляницкой, Гришка Лясницкой, Самошка Богдановъ, Онтошка Ждановъ, Германъ Илабода, и тѣмъ по вѣкъ живота въ радѣ въ войсковой и въ секретной и въ урядѣ ни въ какомъ не быть. А естли кто не противъ сей статьи и учинить, въ раду будетъ призывать и урядъ какой на нихъ положить, и тѣ будутъ караны смертью.

И гетманъ, и полковники, и вся старшина, и чернь, на радѣ выслушавъ сю статью, приговорили: быть сей статьѣ такъ, какъ написана.

11. При гетманѣ быть съ обѣихъ сторонъ Днѣпра по судѣ, по ясаулу, по писарю.

И гетманъ, и полковники, и вся старшина, и чернь, на радѣ выслушавъ сю статью, приговорили: быть сей статьѣ такъ, какъ написана.

12. Наказному гетману Ивану Безпалому и его полка начальнымъ людямъ, также полковникамъ переяславскому Тимофею Цецурѣ, нѣжинскому Василью Золотаренку, черниговскому Аникѣю Силину и ихъ полковъ начальнымъ людямъ, естли какой изъ тѣхъ людей будетъ виненъ, съ суда къ смерти въ какихъ дѣлѣхъ, и ихъ гетману и начальнымъ людямъ, безъ указа великаго государя его царскаго величества не карати до тѣхъ мѣстъ, кого царское величество укажетъ прислать къ тому суду на исправленіе, для того, чтобъ имъ напраснаго изгоненія и утѣсненія не было, потому что они царскому величеству служили. Также и всѣхъ полковниковъ и иныхъ начальныхъ людей обѣихъ сторонъ Днѣпра не повиненъ гетманъ на горлѣ карать, безъ высланнаго на судъ отъ царскаго величества. А ся статья учинена для того, что измѣнникъ Ивашка Выговской многихъ полковниковъ и начальныхъ людей и козаковъ, которые служили вѣрно царскому величеству, напрасно смѣртью караль.

И гетманъ, и полковники, и вся старшина, и чернь, на радѣ выслушавъ сю статью, приговорили: быть сей статьѣ такъ, какъ написана.

13. Чтобъ полоненники на обѣ стороны были свободны. А кто похочетъ волею быть, и тѣхъ на обѣ стороны не неволить.

И гетманъ, и полковники, и вся старшина, и чернь, на радѣ выслушавъ сю статью, приговорили: быть сей статьѣ такъ, какъ написана.

14. Чтобъ знамена и пушки и большая верховая пушка, которыя взяты подъ Конотопомъ, отданы были въ Кіевъ безо всякаго задержанья.

И гетманъ, и полковники сказали, что измѣнникъ Ивашка Выговской знамена, и барабаны, и полковыя пушки послалъ къ польскому королю, а верховую пушку отдадутъ они въ Кіевъ вскорѣ.

15. Гетману жъ велѣтъ городъ Старой Быховъ очистить великому государю и велѣтъ черкасъ и иныхъ чиновъ служилыхъ людей изъ того города вывести, потому что тотъ городъ издавна польскаго короля, а не черкасской и въ нынѣшнія мимошедшія времена отъ измѣнниковъ, отъ Самошки Выговскаго и отъ Ивашки Нечая и отъ ихъ совѣтниковъ великаго государя ратнымъ людямъ были всякіе злые умыслы, и бунты, и кровопролитія великія, и многихъ за вѣрою жъ въявь и тайно до смерти побивали. И впредь будетъ тѣмъ измѣнникамъ быть въ Быховѣ начальными людьми, и отъ нихъ быть такому жъ дурну. А въ Быховѣ, кромѣ государевыхъ людей московскаго народа, быть никому непристойно для того, что всякая ссора будетъ, потому что ляхи живутъ близко, безъ престани ссоривали и нынѣ и впредь учнутъ ссоривать. А пристойно быть тѣмъ людямъ въ Нѣжинскомъ полку и въ Черниговскомъ, и гдѣ кто похочетъ.

И гетманъ, и полковники, и вся старшина и чернь, на радѣ выслушавъ великаго государя указъ, сказали, что они пошлютъ въ Быховъ къ Ивашкѣ

Нечаю листь, чтобъ онъ городъ Быховъ великому государю его царскому пресвѣтлому величеству очистилъ и козаковъ, которые назывались запорожскими козаки, выслалъ въ Нѣжинскій и въ Чѣрниговскій полки. А чтобъ де царское величество пожаловалъ его, велѣлъ вины его отдать для ихъ прошенья. А естли де не учинить противъ ихъ письма, и они де по указу царскаго величества пойдутъ на него войною.

16. Въ прошлыхъ во 162 и во 163 и во 164 годѣхъ, и послѣ тѣхъ годовъ изъ Брянскаго, изъ Карачевскаго, изъ Рылскаго, изъ Путивльскаго уѣздовъ дворянъ и дѣтей боярскихъ люди и крестьяне многіе разбѣжались въ черкаскіе города, и въ Новгородокъ Сѣверскій, и въ Почепъ, и въ Стародубъ, и изъ тѣхъ городовъ приходя къ помѣщикамъ своимъ и вотчинникамъ, всякія злости и разоренье нестерпимыя дѣлають. И гетманъ бы и все Войско Запорожское тѣхъ воровъ бѣглецовъ велѣли, сыскавъ, отдать помѣщикамъ ихъ и вотчинникамъ и впередъ заказъ учинить крѣпкой: которые боярскіе люди и крестьяне впредь учнутъ бѣгать въ черкаскіе города, и тѣхъ бы никто въ черкаскихъ городѣхъ не принималъ, чтобъ въ томъ в тѣхъ порубежныхъ городѣхъ ссоры, а служилымъ людямъ разоренья не было. А о которыхъ о бѣглыхъ о чьихъ людѣхъ или о крестьянѣхъ учнутъ изъ городовъ воеводы писать, и тѣхъ бы отдавать назадъ. А естли будетъ кто принимать тѣхъ бѣглыхъ людей и крестьянъ, и тѣхъ карать смертью. Также будетъ кто и Войска Запорожскаго, учиня надъ кѣмъ смертное убивство, или въ людѣхъ какую смуту или иное какое злое, прибѣжать въ государевы украинные города, а гетманъ и полковники учнутъ объ нихъ писать великаго государя въ украинные города къ воеводамъ: и тѣхъ бѣглецовъ по тому жъ, сыскивая, отдавать въ Войско Запорожское.

И гетманъ, и полковники, и вся старшина, и чернь, на радѣ выслушавъ сю статью, приговорили: быть сей статьѣ такъ, какъ написана.

17. Чтобъ во всѣхъ городѣхъ съ войтовъ, съ бурмистровъ, съ мѣщанъ кормы и подводы имать тѣмъ людямъ, которые посланы будутъ отъ великаго государя къ гетману Войска Запорожскаго, и царскаго величества къ боярамъ, и воеводамъ, и къ приказнымъ людямъ, или въ инья государства въ послѣхъ и въ посланникахъ, или Малыя Россіи въ которые города и мѣста для государскихъ какихъ дѣлъ съ грамотами, также которые посланы будутъ къ великому государю съ гетманскими листами, или царскаго величества боярѣ, и воеводѣ, и приказныхъ людей съ отписки, или отъ окрестныхъ государей послы и посланники съ грамотами, или которыя власти греческія поѣдутъ къ великому государю для милостыни и для иныхъ какихъ государскихъ дѣлъ, и какъ отъ него великаго государя тѣ люди поѣдутъ назадъ, каждому по его достоинству. А насильствомъ бы у нихъ кормовъ и подводъ инымъ людямъ, которые поѣдутъ царскаго величества московскихъ и Малыя Россіи городовъ, кромѣ тѣхъ вышеписанныхъ дѣлъ, не имать. А всякими угоды, чѣмъ они владѣли по королевскимъ привиліямъ напередъ сего, владѣти бѣ по прежнему.

И великій государь пожаловалъ указалъ быть по ихъ челобитью.

18. Будетъ кто великому государю, его царскому величеству, по святой непорочной евангельской заповѣди, нынѣ въ Войскѣ Запорожскомъ вѣры не

учинить изъ старшинъ изъ какого-нибудь чина, или изъ козаковъ и изъ мѣщанъ, а същется про то подлинно: и тѣхъ людей по войсковому праву казнить смертию.

Будеть кто сіи статьи, которыя постановлены Войскомъ, а нарушить кто и не совершить, начальникъ человекъ, или козакъ, или мѣщанинъ: и тѣ будутъ караны горломъ.

И гетманъ, и полковники, и вся старшина, и чернь, на радѣ выслушавъ сю статью, приговорили: быть сей статьѣ такъ, какъ написана.

Запись, по которой приведены къ вѣрѣ, по святой непорочной евангельской заповѣди, гетманъ Георгій Хмѣльницкой, и обозный, и суды, и ясаулы, и полковники, и вся старшина, и чернь:

Язъ, гетманъ Георгій Хмѣльницкой, обѣщаются предъ святымъ Евангеліемъ на томъ, что во прошлыхъ лѣтѣхъ посылали къ великому государю, царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцу, отецъ мой гетманъ Богданъ Хмѣльницкой и все Войско Запорожское посланниковъ своихъ многожды бити челомъ, чтобъ великій государь пожаловалъ велѣлъ его гетмана со всѣмъ Войскомъ Запорожскимъ и всю Малую Русь, всякихъ чиновъ людей принять съ городами и съ землями подъ свою государскую высокую руку въ вѣчное подданство. И великій государь, царь и великій князь Алексѣй Михайловичъ, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержецъ, его царское величество, пожаловалъ, подъ свою государскую высокую руку его гетмана, отца моего, Богдана Хмѣльницкаго и все Войско Запорожское со всею Малою Русью принять изволилъ.

И въ прошломъ во 165 году волею Божіею отецъ мой гетманъ Богданъ Хмѣльницкой умеръ, а послѣ его, по указу царскаго величества и по войсковому обранью, учиненъ былъ Войску Запорожскому гетманомъ писарь Ивашко Выговской, и нынѣ онъ Ивашко за свое клятвopеступленіе Войскомъ же Запорожскимъ отъ гетманства отставленъ. А по указу жъ великаго государя и по обранію всего Войска Запорожскаго, учинился нынѣ на радѣ Войску Запорожскому гетманомъ я, Георгій Хмѣльницкой.

И мнѣ гетману Георгію съ полковники, и съ сотники, и со всякими чиновными людьми, и со всѣмъ Войскомъ Запорожскимъ всякихъ чиновъ людьми быть подъ царскаго величества высокую рукою навѣки неотступнымъ, и служить ему великому государю и сыну его государеву, государю нашему благовѣрному царевичу и великому князю Алексѣю Алексѣевичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, и наслѣдникамъ ихъ вѣрно, и на всякаго его государева непріятеля стоять, по его государевому повелѣнью, безо всякія измѣны. А къ польскому, и къ турецкому, и къ крымскому и къ инымъ государямъ не приставать. И на томъ ея всемъ я гетманъ Георгій и Войска Запорожскаго всякаго чину люди, на чемъ нынѣ обѣщаемся предъ святымъ Христовымъ Евангеліемъ, при его царскаго величества боярѣхъ, при ближнемъ бояринѣ и намѣстникѣ казанскомъ, при князѣ Алексѣѣ Никитичѣ Трубецкомъ, при бояринѣ и намѣстникѣ бѣлоозерскомъ, при Васильѣ Борисовичѣ Шереметевѣ, при окольничемъ и намѣстникѣ бѣлогородскомъ, при князѣ Григорьѣ Григорьевичѣ Ромодановскомъ, при

дьякѣхъ, при думномъ при Ларіонѣ Лопухинѣ, да при Федорѣ Грибоѣдовѣ, которыхъ его царское пресвѣтлое величество для того нынѣ прислать.

А на истинное увѣреніе, во всемъ въ томъ обѣщаваясь государю своему, царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцу, и его благовѣрной царицѣ государынѣ нашей и великой княгинѣ Марьѣ Ильичнѣ, и благовѣрному государю царевичу и великому князю Алексѣю Алексѣевичу всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, и ихъ государскимъ наслѣдникамъ ихъ вѣрно, по непорочной заповѣди Господа Бога и Спаса нашего Иисуса Христа, якоже во святомъ Евангеліи указась, еже ей, ей, на томъ служить мнѣ и всему Войску Запорожскому всякихъ чиновъ людямъ ему великому государю своему, царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцу, и его благовѣрной царицѣ государынѣ нашей и великой княгинѣ Марьѣ Ильичнѣ, и благовѣрному государю царевичу и великому князю Алексѣю Алексѣевичу всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, и ихъ государскимъ наслѣдникамъ, и опричь государя своего царя и великаго князя Алексѣя Михайловича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержца, и сына его государева царевича и великаго князя Алексѣя Алексѣевича всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, и ихъ государскихъ наслѣдниковъ, на Московское и на Владимірское государства и на всѣ великія государства Россійскаго царствія, и на Великое княжество Литовское, и на княжество Кіевское и Черниговское, и на всю Малую и Бѣлую Русь, инога царя изъ иныхъ государствъ Польскаго и Нѣмецкихъ рещтъ и королей и королевичей разныхъ земель царей и царевичей, и изъ рускихъ, и изъ иноземскихъ родовъ нікого не хотѣти, и подъ государствами, которыя подъ ними государями, не подыскивати никоторыми мѣрами и ни которою хитростью.

А гдѣ увѣдаю или услышу на государя своего, царя и великаго князя Алексѣя Михайловича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержца, и на сына его государева, благовѣрнаго царевича и великаго князя Алексѣя Алексѣевича всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, и на его царскаго величества государскихъ наслѣдниковъ, и на всѣ его великія государства, на Великую, и на Малую, и на Бѣлую Русь, и на Великое княжество Литовское, какихъ непріятелей польскихъ, и турскихъ, или крымскихъ, или коихъ иныхъ государствъ собраніе и злый умысль, или его царскаго величества въ подданныхъ измѣну или какой какой злый умысль, и мнѣ гетману Георгію государю своему, царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцу, про то извѣстить, какъ мочно вскорѣ. А самому противъ непріятелей за государя своего и за его государства стояти, и промысль всякими мѣрами къ помочи дѣлати и битись, не щадя головы своей, и измѣнника поимати и прислать къ царскому величеству. А гдѣ велитъ мнѣ царское величество быть на своей, великаго государя, службѣ, Войска Запорожскаго съ ратными людьми и съ своими царскаго величества московскими ратными людьми, и кто будетъ царскаго величества надъ войски бояре и воеводы, и мнѣ, будучи на государевѣ службѣ, съ тѣми бояры и воеводы совѣтъ держать, и Войска Запорожскаго ратнымъ людямъ съ его царскаго величества ратными людьми по томужъ совѣтъ

и промысль имѣти съ его государевыми недруги битись заодно. А которые со мною будутъ царскаго величества подданные Войска Запорожскаго ратные люди, и мнѣ ихъ утвержати, чтобъ они царскаго величества съ ратными людьми совѣтъ и дружбу имѣли и царскаго величества съ недруги бились заодно, не щадя головъ своихъ, чтобъ ихъ обѣщаніе и клятва у всѣхъ была безъ преткновенія постоянна, и изъ полковъ мнѣ царскаго величества къ непріятелю не отъѣхать, никакими мѣрами измѣны не учинить, и въ городѣхъ, гдѣ мнѣ случится быти царскаго величества съ подданными, съ московскими ратными людьми и съ иными, которые царскаго величества подданные, и мнѣ тому непріятелю города не сдать, и непріятеля на простое и на безлюдное мѣсто собою и инымъ никѣмъ къ городу не подвести и зла никакого не учинить, и ни въ которое въ иное государство измѣною не отъѣхать, и будучи въ полкѣхъ воеводѣ не покинуть, и съ его государевыми недруги и со имѣнники не ссылатись, и ни въ чемъ мнѣ государю своему, царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцу, и сыну его государеву, государю царевичу и великому князю Алексѣю Алексѣевичу, и ихъ наслѣдникамъ, не измѣнити ни которыми дѣлы и ни которымъ лукавствомъ. А кто не станетъ государю, царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцу, и сыну его государеву, государю царевичу и великому князю Алексѣю Алексѣевичу, и ихъ наслѣдникамъ служить и прямити, или кто учнетъ съ ихъ государскими недруги ссылатись, и мнѣ съ тѣми людьми за нихъ государей своихъ и за ихъ государство битися до смерти. А самому мнѣ гетману, по моему обѣщанію, яжъ обѣщаваюсь нынѣ предъ святымъ симъ Евангеліемъ, ни къ какой измѣнѣ и къ воровству ни къ какому и ни къ какой прелести не приставати. А что отъ великаго государя, царя и великаго князя Алексѣя Михайловича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержца, отъ его царскаго пресвѣтлаго величества былъ я отлученъ измѣною клятвопреступника Ивашка Выговскаго, и впредъ мнѣ къ тому измѣннику и клятвопреступнику къ Ивашкѣ Выговскому и къ его совѣтникамъ, къ такимъ же измѣнникамъ и клятвопреступникамъ, не приставати и ни какія ихъ злочинцевъ прелести не прельщатись, и статьи, которыя прежь сего даны были прежнему гетману, отцу моему Богдану Хмѣльницкому, и которыя статьи нынѣ вновь на радѣ постановлены и укрѣплены, и мнѣ тѣ статьи сдержати вѣчно. И по сему своему обѣщанію быти мнѣ у государя своего, царя и великаго князя Алексѣя Михайловича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержца, и у его государева сына, у благовѣрнаго царевича и великаго князя Алексѣя Алексѣевича всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, и у ихъ государскихъ наслѣдниковъ въ подданствѣ навѣки неотступно, и во всемъ мнѣ государю своему царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцу, и сыну его государеву, великому государю благовѣрному царевичу и великому князю Алексѣю Алексѣевичу всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, и ихъ государскимъ наслѣдникамъ служить, и прямити, и во всемъ добра хотѣти безо всякаго лукавства, вправду, яко же азъ обѣщахся.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54483. – Арк. 60 зв.–72 зв. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ПСЗРИ. – Собрание I. – Т. 1. – С. 491–502. – № 262.

*1660, жовтня 17. Табір під Чудновим. –
Умови Речі Посполитої, укладені
з Запорозьким Військом*

Acta z Wojskiem Zaporowskim pod Cudnowem postanowione A° 1660 die 17 Octobr.

W imie Trójcy Przenaświetszej Ojca, Syna, i Ducha Święte° amen.

Ta była zawsze je° k. mści pana n. miłł. w uspokojeniu° Wojsk Zaporowskich wiernych poddanych swoich clementia, że nie tak armis, jako benignitate z onemi postempywał raczył. Czego dowodem nie tylko przeszła Hadiacka z tymże Wojskiem Zaporowskim commissja, ale tesz i na tę przeciwko Moskwie wojnę w Ukrainę wojska koronne° i ich mści pp. hetmanów wyprawa: którym je° k. mśc miłosciwie° zlecić raczył żeby ile być może absqu: omni armorum rigore placide mogły się pomienionego Wojska Zaporowskiego componere differentiae. Mając tedy wzgląd na je° k. mści rozkazanie ich m. pp. hetmani, i to uważając, że je° m. pan Jerzy Chmielnicki, hetman ze wszystkim Wojskiem Zaporowskim, nie tak niezyczliwością albo niewiarą ku je° k. mści jako nagłym a ciężkim moskiewskim następem, przywiedziony był do rennocjacej uspokojenia Hadiackie°, ręki jednak przez ten czas swojej przeciwko je° k. mci i Rptej niepodniósł, ani przyszedł tu tą intencją succursów jakich wojsku moskiewskiemu do dania jako de facto nieudał żadnych, ale zaraz do wszelakiej je° k. mści obediencje i zyczliwości, w czym poselstwo swoje przez niżej podpisanych pp. pułkowników i setników swych ultro wyprawił. Przetoz wdziecznie te propensją je° m. pp. hetmani acceptując i tak ex commissio je° k. mci jako sami proprio instinctu zatamowania krwię spolnej, a szczęśliwej kiedyszkolwiek miłego pokoju reconductiey zycząc ich mość xięcia je° m. pana wojewodę braclawskie°, pana chorąże° koronnego, pana stolnika sendomirskiego, p. chorąże° lwowskie° wysadziwszy, te puncta zawarli.

1. Commissją Hadiacką take° iako się w sobie zawiera ich m. pp. hetmani przysięgą swoją potwierdzić mają, te zaś puncta które do xięstwa Ruskie° w niej należą, że się i wolnościom Wojska je° k. mci Zaporowskiego mniej potrzebne najdują, i pokoju wiecznego stałości (którego sobie zobopolnię od P. Boga szczyrze zyczymy) mniej służące są. Poprzysięga wzajemnię je° m. pan hetman zaporozski z Wojskiem swym że przez pułkowników swoich do je° k. mci odeszle i one łaskawej ojcowskiej ręce podda.

2. Je° m. pan hetman zaporowski ze wszystkim Wojskiem swym odstępuje cara moskiewskiego i wojsk je° w Ukrainie tak z Szeremetem jako i z kimkolwiek inszych będących. Tudziesz tak cara moskiewskiego jako i innych panów postronnych wszelkim protection teraz i na potym renuntiat, samym tylko przyrodzonym je° k. mści pana naszego miłosciwie° panowaniem wiecznie contentując się.

3. A dla eliberowania fortetc ukrainnych, które są pod ręką i praesidiami moskiewskimi, ze wszystkim Wojskiem powraca się w Ukrainę je° m. pan hetman Wojska je° k. mci Zaporozkiego zostawiwszy przy ich m. pp. hetmanach i wojsku

koronnym dla dokończenia Szeremeta i wojska moskiewskiego z nim będącego pułki dwa a namniej jeden, gdyby jednak tym czasem Szeremet ruszył się nagle tedy je^o m. pan hetman ze wszystkim Wojskiem swym Zaporowskim one^o wespuł z ich mościami pp. hetmany bić i znosić będzie. O dalszym zaś przeciwko temu nieprzyjacielowi progressię społnej wojennej rady ma być determinacja.

4. Ciecziura nakazny hetman lubo osobliwym sposobem uraził króla je^o mści i Rptę podniosszy z pułkami zadnieprskiem i rękę na pana swego przywojskach moskiewskich, za co słuszną zasłużył nagane; za instancją jednak je^o m. pana hetmana Wojska Zaporowskiego ich m. pp. hetmani condonują mu to, jednak hoc instanti powinien obrócić oręż swoje naprzeciwko temu nieprzyjacielowi i tym życzliwość swoją ku je^o k. mci i Rptej wyświadczyć. Co gdy uczyni amnystija wszystkie^o dana mu być ma, i zarówno we wszystkich z Wojskiem Zaporowskim wolnościach zostawać będą z temi wszystkimi którzy są przy nim.

5. Pułki Nizyńskie i Czernihowskie które na ten czas przy Moskwę zostają, za pierwszym je^o m. pana hetmana Wojska Zaporowskiego univesalem, który nieodwłocznie ma do nich wyprawić, powinni od Moskwy się odłączyć, i do poddaństwa króla je^o mści powrócić przyłączywszy się tam jeżeli można do wojska je^o k. mci przy ich mościach pp. wojewodach wileńskim i ruskim będącego, albo jeżeli by to być nie mogło do Wojska Zaporozskie^o jako najprędzej powracali, czego gdyby uczynić nie chcieli, je^o m. pan hetman z Zaporozskim Wojskiem, wespół z je^o m. pp. hetmanami koronnemi nastąpić na nich ma, jako na nieprzyjaciół, aże i za tych je^o m. pan hetman i wszystko Wojsko Zaporoskie królowi je^o mci i Rptej przysięgają, tedy i oni powróciwszy też przysięgę potwierdzić będą powinni. Za której wykonaniem wszelkich Wojsku Zaporozskiemu należących wolności zażywać wiecznie będą.

Jeżeliby się kiedy tak na Zaporozu jako kędykolwiek w Ukrainie pokazał bunt jaki, tedy przeciwko takiemu buntownikowi jako przeciwko nieprzyjacielowi uspokojenie niniejsze wzruszającemu je^o m. pan hetman zaporozskie^o Wojsko swoje posłać i one^o znosić będzie powinien.

6. Chana je^o mści krymskiego pograniczne miejsca i całe państwa żadnych od Wojska Zaporozskie^o incursie i szkód mieć niebędą, ale z niemi spokojnie we wszystkim zachowane ma być sąsiedztwo, tak jako wyciąga zachodząca między królem jmścią i Rptą a chanem je^o mcią i państwem Krymskim przyjaźń. W passach także jako z dawnych zwyczajów pozwolone były ordom i teraz żadnej niema byc przeszkody.

7. Jej m. pani wojewodzina kijowska z innemi paniami mianowicie panią Hruszyną i innemi ze wszystkimi przy nich będącemi dostatkami i osobami mają być libere i bezpiecznie przywroczone.

8. Więźnie którejkolwiek condycje a osobliwie pan Piasoczyński, starosta nowogrodzki, i inni wszyscy tak za Dnieprem jako pod Mohilowem i tu na ten czas wzięci gdziekolwiek się znajdują wypuszczeni być mają tak nasi jako i tatarscy.

Te tedy wszystkie puncta i postanowienie dzisiejsze ze Woysku je^o k. m. Zaporowskemu król je^o mści pan nasz miłościwy i Rpta także ich m. pp. hetmani koronni wiecznie mają dotrzymać, i przysięgą potwierdzą. Także i od je^o m. pana hetmana i wszystkiego Wojska Zaporozskiego strzymane we wszystkim je^o k. mci i Rptej i ich

mościom pp. hetmanom będą i poprzysiężone ich m. pp. commissarze ad actum praesentem z obu stron wysadzeni rękami swemi podpisują.

Działo się w obozie pod Cudnowem die 17 Octobr. 1660.

О п у б л і к о в а н о: Памятники. – Т. IV. – Отд. III. – С. 17–24. – № VI. Публікація за Кременецьким рукописом. с. 244.

ПЕРЕКЛАД

Умови з Військом Запорозьким, складені під Чудновим року 1660 17 жовтня.

В ім'я Трійці найсвятішої Отця, Сина і Святого Духу. Амінь.

Та завжди була милість його королівської милості, пана нашого милостивого, при утихомиренні Військ Запорозьких, вірних його підданих, що він дозволить поступати з ними, виявляючи більше поблажливості, ніж застосовуючи зброю. Доказом чого служить не лише колишня з тим же Військом Запорозьким Гадяцька умова, але також і похід війська коронного і їх милостей панів гетьманів в Україну, під час тодішньої війни з Московю; його королівська милість хотів милостиво переконувати, що вони угамували збудження згаданого Запорозького Війська, на скільки можливо миролюбиво, без будь-якої погрози зброєю. Підкоряючись наказу його королівської милості і беручи до уваги те, що його милість пан гетьман Юрій Хмельницький зі всім Військом Запорозьким був доведений до відречення від Гадяцької умови не стільки через недобррозичливість чи невірність до його королівської милості, скільки через раптовий і жорстокий напад московського (і притому не тільки не підняв руки проти його королівської милості і Речі Посполитої, але навіть не мав наміру надати яку-небудь допомогу московському війську, і справді ніякої не подав, і навпаки негайно звернувся до цілковитого послуху його королівської милості і доброзичливості, ради чого добровільно відправив від себе і посольство через нижчеписаних панів полковників і сотників своїх); їх милості пани гетьмани з подякою прийняли до уваги такої доброзичливості гетьмана і бажаючи за дорученням його королівської милості, так і за власним переконанням попередити обоюдне кровопролиття і щасливо повернути коли-небудь люб'язний мир, уклали умови, призначивши для цього їх милості князя його милість пана воеводу брацлавського, пана хорунжого коронного, пана стольника сандомирського і пана хорунжого львівського.

1. Їх милості пани гетьмани повинні підтвердити своєю присягою Гадяцьку угоду, тобто все, що в ній знаходиться. Що ж належить до тих пунктів, які стосуються до князівства Руського (оскільки вони менше необхідні для вільностей Війська його королівської милості Запорозького і менше служать в непорушності вічного миру, якого обоюдного від Господа Бога щиро бажаєм), то хай присягне його милість пан гетьман запорозький зі своїм Військом у тому, що він відішле ті пункти через своїх полковників до його королівської милості і віддасть їх у люб'язні батьківські руки.

2. Його милість пан гетьман запорозький, зі всім своїм Військом повинен відступити від царя московського і від військ його, що знаходяться в Україні, як з Шереметевим, так і зі всіма іншими. У такій же мірі він повинен відмовитися

в сучасний і майбутній час від всякого заступництва як царя московського, так й інших сторонніх власників, вічно задовольняючись одним тільки природним володінням його королівської милості, пана нашого милостивого.

3. А для визволення українських фортець, що знаходяться у володінні Москви і під її захистом, його милість пан гетьман Війська його королівської милості Запорозького, повернувшись в Україну, залишивши при їх милостях панах гетьманах і війську коронному два полки або в крайній мірі один для остаточної поразки Шереметєва і московського війська, що при ньому знаходиться. Якщо б однак Шереметєв раптово піднявся в той час, коли його милість пан гетьман ударить на нього зі всім своїм Військом Запорозьким і з їх милостями панами гетьманами і розіб'є його. Про дальніше ж проти московського неприятеля повинне наступити рішення загальної військової ради.

4. Хоча Тетєря, наказний гетьман, ще більше образив його королівську милість і Річ Посполиту, піднявши руку з задніпровськими полками на свого повелителя, при військах московських, і хоча за це заслужив достойну кару, однак, за клопотанням його милості пана гетьмана Запорозького Війська, їх милості пани гетьмани забувають це; але в той же час він зобов'язаний спрямувати свою зброю проти зазначеного неприятеля, і тим довести доброзичливість свою до його милості короля і Речі Посполитої. Коли все це він виконає, тоді має бути дано йому всепрощення, і він залишиться нарівні з Військом Запорозьким при всіх вільностях, і зі всіма тими, які знаходяться при ньому.

5. Полки Ніжинський і Чернігівський, які в даний час залишаються при Москві, за першим універсалом його милості пана гетьмана Війська Запорозького, який повинен негайно до них відіслати, зобов'язані відступити від Москви і повернутися у підданство його королівської милості, приєднавшись там же, якщо можливо, до війська його королівської милості, що знаходився при їх милостях панах воеводах віленському і руському, або, якщо б це було неможливо, повернувшись як можна швидше до Запорозького Війська, якщо б вони того учинити не захотіли, тоді його милість пан гетьман з Запорозьким Військом разом з їх милостями панами гетьманами коронними повинен напасти на них, як на неприятелів. Оскільки його милість пан гетьман і все Запорозьке Військо присягають за них його королівській милості і Речі Посполитій, то і вони, повернувшись, зобов'язані підтвердити цю присягу, по здійсненні якої будуть вічно користуватися всіма вільностями, дарованими Запорозькому Війську.

Якщо б коли-небудь, як в Запорожжі, так і в іншому якому б то не було місті України показався бунт, тоді проти такого бунтівника, як проти неприятелів, що порушують справжній мир, його милість пан гетьман запорозький зобов'язаний послати своє військо і знищити його.

6. Прикордонні міста і всі володіння хана кримського повинні бути безпечні від будь-яких нападів і шкоди від Запорозького Війська, і в усьому повинно бути збережено мирне сусідство, як того вимагає приязнь, що існує між королем його милістю і Річчю Посполитою та його милістю ханом і царством Кримським. У переходах, так як вони були дозволені за давніми звичаями, і тепер не повинно бути ніякої перепони ордам.

7. Її милість пані воєводина київська з іншими господинями, а саме з пані Грушиною та іншими повинно бути добровільне і безпечне з усім майном і особами, що при них знаходяться.

8. Полонені різного звання, зокрема пан Пясочинський, староста новгородський, і всі інші, взяті як за Дніпром, так і під Могилевом і тут в даний час, де тільки знаходяться, повинні бути звільнені, як наші, так і татарські.

Їх милості пани комісари, призначені з обох сторін для укладення даного договору, підписують своїми руками, що всіх цих пунктів і даної постанови король його милість і Річ Посполита, а так і їх милості пани гетьмани коронні повинні постійно дотримуватись і присягою підтвердять. Також і його милість пан гетьман і все Військо Запорозьке будуть його дотримуватися під присягою його королівській милості і Речі Посполитій і їх милостям панам гетьманам. Їх милості пани комісари, направлені з обох сторін, під цим договором власноручно підписуються.

Укладений в таборі під Чудновим дня 17 жовтня 1660 року.

Універсали. Накази

№ 71

*1659, січня 7. Чигирин. –
Універсал Юрія Хмельницького Іванові Аврамовичу
на маєтності*

Юрій Хмельницький, гетман з Войском его царского величества Запорозкимь.

Ознаймуем симъ писанемъ нашимъ кождому, кому о томъ вѣдат належитъ а меновѣте паномъ полковникомъ, ясауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всей старшынѣ и черни Войска его цар. величества Запорозкого и инымъ всякого стану людемъ ижъ мы прихилияючисе до листу славное памяти небожчика его милости пана отца нашего пану Іванови Аврамовичови на село Выбли¹, Брусилувъ² и на хуторы, называемые Боромики³, Борки⁴ и Кобылію Голову⁵ з кгрунѣтами, сеножатми, посеками, озерами, затонами и з перевозомъ Выбелским, на рецѣ Деснѣ будучим, даного помененаго пана Івана Аврамовича привышь писаныхъ селах и хуторах, также и при перевозѣ Выбелскомъ цале заховуем и листъ небозчиковский ствержаем; приказуючи абы п. полковникъ черниговский и инья всякія одобы в томъ всемъ пану Іванови Авраамовичови наменьшою перешькоюдою не былъ, тое варуючи, абы з помененаго перевозу на монастырь святое Великомученици Парасковей Черниговской Авраамовича грошы доходили, такъ же и з млына его власного в Седневѣ будучого двѣ мѣротцы, на насъ приходячие, оному даруемъ, на що для лѣпшой твердости и сее писанье поменену п. Іванови Авраамовичови далисмо.

Данъ в Чигиринѣ, дня 7 генвара 1659 году.

Юрій Хмельницький, рукою власною.

Позначки копійста: Конфърмація на Выбли п. Иванови Аврамовичовѣ.
Унѣверсал Юрія Хмельницкого пану Іванович Авраамовичовѣ на маєтности
1659 года.

Нижче написано інішим почерком: Онаго уневерсала с копіи копия в комми-
сії сочиненая в полку Черниговскомѣ генеральной ревизіи списана и в опись под
литерою "А" приложена генваря 3 дня 1767 году. Подполковникъ [...].

Угорі зліва запис середини XIX ст.: Mar. gorz. 1858 r.

Бібліотека ПАН у Кракові. Відділ рукописів. – № 270. – Арк. 15. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 1. – Спр. 72. – Арк. 1–1 зв. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Мицик Ю. З українського дипломатарія другої половини XVII століття // Записки НТШ. – Львів, 1997. – Т. ССXXXIII. – С. 371–372. – № 6.

ОРОМ. – Вып. 1. – С. 25–26.

№ 72

1659 (?), травня 3. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Київському Видубецькому монастиреві про підтвердження права на безперешкодний вилов риби у Калиновщизні, Кальному Лузі, Гнилицьизні і в озері Глушці

Юрій Хмельницькій, гетманъ зъ Войскомъ его царского величества Запороз-
скимъ.

Ознаймуемъ симъ писаниемъ нашимъ паномъ полковникомъ, асавуломъ,
сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска его царского
величества Запорозского товариству, такъ же его царского пресвѣтлого вели-
чества началнимъ и под началомъ застаючимъ, и всякого стану людемъ, и кому
колвекъ показано будетъ, иж яко небожчикъ панъ родичъ нашъ славної памяти
хотѣлъ мѣти, абы святой обьители Видубицкой для щоденного помноженія хвали
Божой и молитствія в Калановщизне, Калнымъ лугу, Гнилеццизне и въ озері
Глушцу, яко здавна належачого святой Киевской обители Видубецкой⁶, жодныхъ
перешкодъ в рибу своеволне не было ловлено, теди и ми, тіе жъ всѣ врочища
ствердивши а привернувши, якобы без укривженя святая обьитель заживала
Выдубецкая Киевская, найменшого пилно всей старшинѣ и черни Войска его
царского величества Запорозского жадаемъ и приказуемъ, назначивши на
каждого противного волѣ нашой и сему писаню срогое безъ фолги каране.

Данъ в Чигиринѣ мая 3 дня, року 1659.

Юрий Хмельницькій, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 6658. – Арк. 234–234 зв. Копія.

Там само. – Ф. 10. – Спр. 7653. – Арк. 2 зв. Копія з датою: 3 травня 1660 р.

^а Нижче в колі написано: Мѣсто печати малороссійской.

№ 73

1659, листопада 1. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Лубенському Мгарському монастиреві про підтвердження маєтностей, наданих Богданом Хмельницьким

Юрій Хмельницькій, гетманъ зъ Войскомъ его царского величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ писаніємъ нашимъ паномъ полковникомъ, асавуломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска его царского величества Запорозского товариству, также вшелякой кондиції людемъ, которымъ-колвекъ оное показано будетъ, ижъ яко небожчикъ панъ отецъ нашъ, поглядаючи на убожество святяга обители Мгарскія, а хотячи, абы по ономъ святомъ мѣстѣ хвала Божая не уставаючи квѣтнула, и тымъ болшое помноженіе брала при щоденныхъ молитвахъ, – для пожиткованья и инныхъ нужныхъ потребъ велебного отца Виктора Загоровского, строителя святяга обители Мгарскія, и всей братіи тамошней, пустиль села названье село Олшанку⁷ съ высшимъ и низшимъ млыномъ, село Вязовокъ⁸ съ приналежностями своими, до того луки, прозываемые Бернардынскіе, изъ лѣскомъ, подъ фольваркомъ занятымъ, и тежъ села, названые Луки⁹ и Хитци¹⁰, со всѣми ихъ пожитками, такъ и мы, тое не иначе хотячи мѣти, помѣненные села, здавна святой обители Мгарской належачіе, пуцаемъ и во всемъ ствержаемъ, абы игумень и братія тамошныи ни отъ кого не маючи жадной кривды и перешкоды, оныхъ водлугъ потребъ своихъ заживали и къ пожитку своему оборочали, назначивши на каждого спротивного волѣ нашой и сему выразному писанью безъ баченья и фольги суровое каранье¹¹.

Данъ въ Чигирини, 1 дня ноемврія, року 1659.

Юрій Хмельницькій, рука власна.

Нижче написано: Списокъ съ подлинника, позднейшого письма, засвидѣтельствоваанный тремя членами Лубенской полковой канцеляріи, доставленъ въ Археографическую комиссію изъ архива Кіевской казенной палаты.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 106. – № 58.

ГСМЛ. – С. 73. – № 85 б.

№ 74

1659, листопада 1. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Лубенському Мгарському монастиреві на села з грунтами і млинами

Юрій Хмельницькій, гетманъ з Войскомъ его цар. вел. Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ всей старшине и черни Войска его цар. велич. Запорозкого, также ратнимъ начальнимъ и подъ началомъ будучимъ государевимъ людемъ и каждому, кому толко о томъ вѣдати належить, ижъ мы

нѣ в чѣмъ не хотячи правъ и наданя, которіе з побожности особливою своею славной памяти панъ *отець нашъ* набожчикъ, поглядаючи на уставичное набоженство велебныхъ *отцовъ* мгарскихъ, лекговалъ имъ млини в селѣ Тишкахъ *от* Лубенского приезде, млинъ з двома каменями и третими ступами, а на той же греблѣ другій млинъ, що сами *отцове* своим коштомъ збудовали, а третій купили на Удаи, млини Городискіе зо всѣми принолежностями, которіе надалъ Виговскій¹², также млинъ на рѣцѣ Сулѣ, прозиваемій Проциковскій з принадлежностями всѣми, и Вовчанскіе. Такъ и ми, видячи ихъ побожное житіе и набоженство щоденное не *отдаляемъ от* обители святои овшемъ еще симъ унѣверсаломъ нашимъ спотвержаемъ и мѣти хочемъ, аби жаденъ такъ з старшини и черни Войска его цар. вел. Запорозского, яко и разнихъ *государскихъ* людей и нашихъ велебному *господину отцу* Викторови Загоровскому, ігуменови мгарскому з всею его братією в спокойном тихъ млиновъ держаню и пожитков з нихъ уживаню найменшей не важился чинити перешкоди и задавати трудности и нѣхто ся не втручалъ, спротивний зась кождій срокгого *от* насъ за наименшимъ скарги донесенем не уйдетъ караня.

Данъ в Чигринѣ дня 1 *месяца* ноеврія, року 1659^а.

Юрій Хмельницькій, рука власна^б.

Внизу зазначено: С подлиннымъ свидетелствовал порутчикъ Пахомъ Пахомов.

Нижче написано іншим почерком: 1767 года февраля 8 д. таков подлѣнный унѣверсалъ принялъ и росписался Мгарского монастыря іеродияконъ Іовъ.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50984. – Арк. 29–29 зв. Копія.

№ 75

1659, листопада 1. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Батурицькому Крупицькому Миколаївському монастиреві на села з грунтами і млинами

Юрій Хмельницький, гетьманъ з Войскомъ его царьского вел. Запорозкимъ.

Ознаймуемъ писанемъ нашимъ п. полковникомъ, асавуломъ, сот[никомъ], атаманомъ и всему старшому и меншому Войска Запороз. его цар. вел. товариству, также ратнымъ *государскимъ* людемъ начальнымъ и подъ началомъ будучымъ и кождому, кому о томъ вѣдати належитъ, іжъ яко славной памяти панъ *отець нашъ* небожчикъ з побожности своею не хотѣлъ *отдаляти* старожитныхъ легацій в запусѣниѣ *от* давныхъ часовъ *отнятых от* монастыря с[вя]т[ого] Николы старожитного стоячого в пуци над Сеймомъ рекою унѣверсаломъ своимъ ствердилъ и покрѣпилъ¹³, такъ и мы симъ унѣверсаломъ нашимъ ствержаемъ и покрѣпляемъ, абы

^а У рукопису дописано: На подлинномъ подпись таковъ.

^б Праворуч від підпису в колі написано: Мѣсто печати.

нѣхто так з старшины и черни Войска его цар. вел. Запор. и ратным людем и от посполства помененым отцомъ в держаню пущи понад Сеймом з бортным деревом, взявши от озера Стучок по бортнаго дуба з сѣножатми, озермы, село Обмочов¹⁴ зо всѣми пожитки, Красный Борок лѣс Осѣчь по Усороч млинокъ вешняк Вверовскый ставом з рибой, арендарска част, такъ арендар, яко и от старшины и черни абы жадноѣ справы и перешкоды не важилися чинит. Хутор на Четовщине с полем, сѣножатми, озерми, што оный уживал, все тое ствержаем и до уживаня подаем, яко ест в листѣ наданом од небожчика славной паметы отца моего доложено, наименшее отмѣни не чиним, спротивный зас кождый волѣ нашой срогого караня от нас не ввойдет. Приказуем пану полковнику, сотнику сурово, абы там своевол и бунтов чинити не допущали и своеволных без жадной фолѣи карали под неласкою нашой и сроѣстю войсковою, скаргѣ к нам болшей не допущал, иначе не чинячи.

Дать в Чигиринѣ, ноеврия 1, року 1659.

Юрый Хмелницкий, рука власна.

Після підпису: Потвержене монастыря Батуриного.

На арк. 2: Потвержене монастыря Батуриного на ґрунти около монастыря лежачи Юря Хмелнецкого, гет. Вой. Запор.

Дан року 1659 мѣсяця ноеврия 1 дня.

ЦДІАК України. – Ф. 154. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 1, 2. Ориґінал з військовою печаткою.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 61897. – Арк. 290. Копія з заголовком: Копѣя Юрія Хмелницкого списанная з універсалу на которіе маетности, млины и угодія, любѣ сие крѣпости имѣемъ.

О п у б л і к о в а н о: Л[азаревский] А. Акты по истории землевладения в Малороссии (1636–1730 // ЧИОНЛ. – 1891. – Кн. V. – С. 57–58. – № 7.

ГСМЛ. – С. 73. – № 85 б.

№ 76

1659, листопада 16. Медведівка. – Оборонний універсал Юрія Хмельницького грецьким купцям

Юрый Хмелницкий, гетманъ з Войскомъ его цар. вел. Запорозкимъ.

Панамъ полковникамъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Войскъ его цар. вел. Запорозкихъ товариству, и вшелякои кондицие людемъ до вѣдомости доносимъ, ижъ мы, стосуючися до воли славное памяти небожчика родыча нашего, даемъ сей унѣверсаль кгрекомъ купцомъ чужоземскимъ, варуючи, абы всюды в городахъ нашихъ украинныхъ на ярмаркахъ и торгахъ волно и безмытне наименшее такъ отъ пановъ полковниковъ, судей, обозныхъ, асауловъ, сотниковъ и вшелякого преложенства не поносячи трудности, гендли свои на сей и на той стороне Днепра купецкіе отправовали, и торговли спокойне заживали без перешкоды жадной, опрочъ даня належности нашой войсковою, яко предъ тымъ бывало. А хто бы за указу сего унѣверсалу нашего надъ заказъ нашъ важился людемъ купецкимъ чужоземскимъ, якую, любѣ в дорозе, любѣ в городехъ на ярмаркахъ и торгахъ кривду чинити и трудность

задавати, теды мы кожного такого за взятєм вѣдомости срого без отпущу будемо карати; не чинячи иначе.

Данъ въ Медведовцѣ, дня 16 ноеврия, року 1659.

Юрый Хмелницкій, рукою вс.^а

Після підпису: Оборонный листъ купцемъ чужеземскимъ.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 3557. – Арк. 14. Копія.

О п у б л і к о в а н о: *Федотов-Чеховский А.* Акты греческого нежинского братства. – С. 46–47. – № 6.

№ 77

1659, листопада 16. Медведівка. – Оборонний універсал Юрія Хмельницького грецьким купцям на право вільної безмитної торгівлі

Юрий Хмелницкий, гетманъ з Войскомъ его цар. вел. Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ кождому, кому толко о томъ вѣдати належить, старшинѣ и чернѣ Войска его цар. вел. Запорозкого и всякого стану и преложенства людемъ, которымъ колвекъ о томъ вѣдати будетъ належало, іжь мы, нѣ в чомъ не нарушаючи права и наданя отцевского, мѣти хочемъ, абы купци чужоземци кгреки з розными товарами в нашихъ украинныхъ краяхъ на мѣсцахъ, мѣстечкахъ, и селахъ, и ярмаркахъ, и торгахъ волный и безмытный мали гандел, новых набываючи, а старых збываючи. Пилно теди приказуемъ, абы жаденъ з старшины и черни Войска его цар. вел. Запорозкого, такъ же войтовъ, бурмистровъ, судии и всякои кондиции людей, поменнымъ купцамъ кгрекамъ в волномъ гандлеваню, где ся колвекъ имъ трафить, ни з меншей не важилься чинити кривды и задавати трудности, и жадныхъ податковъ не вымогати подь срогимъ каранемъ войсковымъ.

З Медведовки¹⁵, дня 16 ноеврія, року 1659.

Юрый Хмелницкий, рука власна⁶.

Після підпису: Купецкимъ кгрекомъ.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 3557. – Арк. 15. Копія.

Там само. – Спр. 7207. – Арк. 43. Копія з позначкою: Подлинник хранится в Нежинском греческом магистрате.

О п у б л і к о в а н о: *Федотов-Чеховский А.* Акты греческого нежинского братства. – С. 47 – № 7.

^а Справа у колі написано: М. П.

^б Справа у колі написано: М. П.

№ 78

1659, листопада 23. Корсунь. – Універсал Юрія Хмельницького про надання грецьким купцям права на безмитну торгівлю і права судитися за власними законами

Юрій Хмельницький, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорозьскимъ.

Паном полковником, асаулом, сотником, атаманом и всему старшому и меншому Войска его царского величества Запорозьского такъ же ратним государевим людемъ начальнимъ и под началом будучимъ атаманом городовим войтом, бурмистром и всякому преложества и достоинства людем которим колвекъ о том вѣдати надлежит ижъ яко славной памяти родичъ нашъ для вшелякей вигоди тутейшим людемъ волний гандель купцом кгрецьким в краяхъ украинских позволиль и своимъ имъ правом между собою судитися такъ и ми нѣ в чом постановленя отцовского не трутаючи позволяем волний гандель во всѣхъ наших краяхъ украинских литовских и подолских и инших по мѣстах и мѣстечках на ярморках и торгах вшелякими товарами купуючи имъ новіе товари и старих збиваючи гандльовати безмитне и безъ вшелякой датизны до скарбу нашего належного такъ же анѣ до полковника анѣ до сотника анѣ до атамана анѣ до войта анѣ до иншого якого права жадной мѣрой не належали, але своимъ правом mezi собою ако в их сторонѣ судилися и аби имъ нѣхто в томъ жадною не былъ перешкодою пилно жадаем и приказуемъ под каранем войсковим.

З Корсуня¹⁶ дня 23 месяца ноемра 1659 року^а.

Юрій Хмельницький, рука власная^б.

Нижче позначка: С подлинним сводильг канцелярист воисковий Андрѣй Шаула.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 60348. – Арк. 222 (за іншою нумерацією 223).

О п у б л і к о в а н о: Памятники. – Т. III. – С. 395–396. – № СХII.

Федотов-Чеховский А. Акты греческого нежинского братства. – С. 48. – № 8.

№ 79

1659, листопада 28. Богуслав. – Універсал Юрія Хмельницького про підтвердження усіх попередніх надань Козелецькому Свято-Троїцькому монастиреві Богдана Хмельницького й інших “людей побожних”

Юрій Хмельницький, гетманъ з Войскомъ его царского вел. Запорозкимъ.

Паном полковником, асаулом, сотником, атаманом и всей старшини и черни Войска его царского вел. Запорозького и вшелякого стану людем, которым

^а Після дати напис: В подлинном тако.

^б Справа у колі написано: М. П.

колвекъ о том вѣдати належит, ижъ яко славной памяти небожчикъ родичъ нашъ з побожности своей дал и надал кгрунта, ставы, сѣножати з принадлежностями и пожитками, такъ же и от людей побожныхъ наданые монастыревѣ Святой Троицы Козелскому¹⁷ для помноженя хвалы Божей, нѣ в чом волѣ и постановленя родительского не нарушаючи, тыи ж кгрунта, ставы и сѣножати з всѣми принадлежностями и пожитками тому ж монастыреви Свято-Троицкому Козелскому ствержаем, не отдаляючи от нихъ бынамиѣй и приказуем, абы жаден такъ з старшины и черни Войска его царского вел. Запор., яко обивателей остерскихъ, козелских и околичныхъ и всякого стану людей в спокойном держаню, яко за славной памяти родича нашего и пожитковъ отбиранию з тых ставовъ, кгрунтовъ, сѣножатий наименшей не важилъся чинити перешкоды, ижъ бы нѣхто не втручалъся под [не]ласкою нашею и срокгим каренем войсковым, которое кождого волѣ нашей противного не оминет.

З Богуслава¹⁸ дня 28 ноеврія рок 1659.

Юрый Хмельницкий, рука власна.

Наприкінці зазначено: Ствержене на кгрунта монастыревѣ Козелскому [...] дание.

ЦДІАК України. – Ф. 165. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 1. Оригінал з військовою печаткою.

О п у б л и к о в а н о: *Филарет, еп.* Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Т. III. – С. 255–256.

№ 80

1660, січня 1. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Батурицькому Крупицькому Спаському монастиреві на села згрунтами і млинами, наданими Богданом Хмельницьким

Юрый Хмельницький, гетьманъ з Войском его цар. вел. Запорозкимъ.

Вѣдомо чиним симъ писанемъ нашимъ пану полковнику нѣжинскому, асавулом, сотником, атаманом и всѣмъ старшымъ и меншымъ Войска его цар. вел. Запорозского, также ратнымъ государьскимъ людем, началним и под началомъ будущимъ и кождому, кому бы о том вѣдат належит, ижъ яко славной памети панъ отецъ нашъ небожчикъ з побожности своей надал села з кгрунтами старожитные от давныхъ часовъ отнятыхъ от монастырка Святого Спаса, над Сеймомъ рѣкою стоячий, универсаломъ своимъ ствердилъ и покрѣпил и до поданя подал вел. отцомъ батурицькимъ уживат, так и мы ствержаем и покрѣпляемъ симъ универсаломъ нашимъ, не чинячи в томъ жадной отміни, ведлугъ универсалу славной памяти отца моего, абы нѣхто в тыхъ кгрунтахъ в держаню села Спаского Поля, Збожномъ з млинками, Любытовъ, Заболотовъ, Озаричъ з отчинами и с принадлежностью к нимъ належнымъ озера, сѣножаты, поля, пуца, бор в томъ кгрунте, такъ от старшины и черни жадной имъ прешкоды, не втручаючис, не важилися чинити. Спротивный кождый волѣ и розказаню нашему сурового караня от насъ не ввойдет. Приказуемъ п. полковнику, сот., абы тамъ своевол и бунтов чинит не

допушал. Своевольных без жадной фолжки карал под неласкою нашею и срок-гостю войсковою, иначе не чинечи.

Дат в Чигиринѣ, ануар. 1, 1660 року.

Юрый Хмелницкий, рука власна.

Після підпису іншим почерком: Потвержене на монастирок Святого Спаса на села Спаское Поле отцем батуриным.

На арк. 2 зв.: Лист от Юря Хмелницкого, гет. Войскъ Запорозких на Спаское Поле село проз[ываемое].

Датъ року 1660, яннуария 1.

По архиву № 1468.

ЦДІАК України. – Ф. 154. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 1, 2 зв. Оригінал з військовою печаткою. ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 61870. – Арк. 240. Копія.

№ 81

1660, січня 1. Чигирин. – Наказ Юрія Хмельницького сотнику остерському повернути Муравські стави і перевіз Софійському монастиреві

Юрый Хмелницкий, гетманъ з Войском его цар. вел. Запорозскимъ.

Пане сотнику устрский!

Вѣдаючи мы, же здавна озера, до Муравска належачіе, отнял был небожчик Иван Якименко, полковник киевский, неслушне под себе подбилъ, себѣ его ж наслѣдуючи, тие ж озера привлащашъ. Зачим мы, взявши слушний довод, пилно приказуем, абис от того часу жадною мѣрою в пререченые озера не втручался, им помененым законником монастыра Софѣйского в той мѣрѣ не чиныл перешкоды под неласкою нашею и срокгим войсковим каранем.

Дан в Чигиринѣ дне 1 януарія, року 1660.

Юрый Хмелницкий, рукою.

До того абы перевоз, который небожчик Яхименко отнял был, жебы тым же законником приверненый был им, нѣхто их болше не затруднялъ.

Запис унизу іншим почерком: До сотника устрского, абы в поля чернецкіе не втручался.

На звороті: Софѣйському монастиру на озера Мосанскіе и на поромъ. 1660. Унѣверсаль.

Бібліотека ПАН у Кракові. Відділ рукописів. – № 270. – Арк. 18. Оригінал з військовою печаткою.

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 1. – Спр. 73. – Арк. 1–1 зв. Мікрофотокопія оригіналу.

О н у б л і к о в а н о: Мицик Ю. З українського дипломатарія другої половини XVII століття // Записки НТШ. – Львів, 1997. – Т. ССXXXIII. – С. 372. – № 7.

№ 82

*1660, січня 7. Чигирин. –
Універсал Юрія Хмельницького
лубенському полковникові і лукомському сотникові
про передачу гетьманських млинів на річці Сулі
на користь Лубенського Мгарського монастиря
з усіма прибутками і наявними
хлібними запасами*

Юрій Хмельницький, гетманъ зъ Войскомъ его царского величества Запорозскимъ.

Пану полковникови лубенскому, сотникові лукомському и кому тылко о томъ вѣдати належить, доносимъ до вѣдомости, ижъ мы, видячи великій недостатокъ законниковъ святой обители Мгарской, пустили есьмо имъ на той часъ, зъ ласки нашої, млыны наши лукомскіе пять, на рѣцѣ Сулѣ стоячіе, со всѣми пожитками на выжевенъе. Пильно теда жадаемъ и упоминаемъ, абы нѣ панъ полковникъ лубенскій, анѣ сотникъ лукомскій, анѣ отецъ капеллянъ нашъ войсковий, анѣ хто жаденъ иншій въ помѣненые млыны и въ пожитки зъ нихъ приходячіе, опрочъ помѣненыхъ законниковъ монастиря Мгарского, не втручался: тылко, если бы мѣли есьмо на веснѣ товаръ нашъ въ Лукомлю¹⁹ на выживенъе зослати, повинни будутъ помѣненые законники мгарскіе одного млына къ потребѣ нашої челяди уступити. До того тежъ, щокольвекъ борошна въ тыхъ млинахъ, за показаніемъ сего писанья нашого, застануть помѣненые законники, не повиненъ имъ будетъ нѣхто того забороняти. Що абы иначе не было, подѣ неласкою нашею.

Данъ въ Чигиринѣ, дня 7 януарія, року 1660.

Юрій Хмельницький, рука власна.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 106–107. – № 59. Публикація з поміткою: Список с подлинника, позднийшаго письма, засвидетельствованный членами Лубенской полковой канцелярии, доставлен в Археографическую комиссию из архива Киевской казенной палаты.

№ 83

*1660, січня 8. Чигирин. –
Універсал Юрія Хмельницького
Ніжинському монастиреві на містечко Мрин
з належними до нього селами*

Юрій Хмельницький, гетманъ съ Войскомъ его царского величества Запорожскимъ.

Кождому, кому толко о томъ вѣдати надлежить, старшинѣ и чернѣ Войска Запорожского его царского величества и вшелякой кондиціи людем, ижъ яко славноѣ памяти родичъ нашъ записъ на мѣстечко Мринъ²⁰ названное и на села,

до него належачіє, показованный презъ отца игумена, монастиреви Нѣжинскому²¹ ствердилъ, такъ и мы, ни в чом ся волѣ отцовской не спротивляючы, тому жъ монастыреви тоє жъ мѣстечко Мрын зъ селами, не отъдаляючы, ствержаемъ имѣти, абы нѣхто не былъ прешкодою в спокойномъ держанью и въ пожитки не втручался для ласки нашей.

С Чигирина дня 8 ануаріа, року 1660.

Юрій Хмелницкій, рукою.

ЦДІАК України. – Ф. 145. – Оп. 1. – Спр. 123. – Арк. 2 зв.–3. Копія.

РДАДА. – Ф. 248. – Оп. 1. – Спр. 1814. – Арк. 2 зв.–3. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 98–99. – № 4.

№ 84

**1660, січня 21. Чигирин. –
Універсал Юрія Хмельницького про підтвердження
Лазарю Барановичу і його наступникам всіх володінь
Новгород-Сіверського Спасопреображенського монастиря
і додає до того деякі землі, млини і селища:
Каліївку, Остроушки і інші^а**

Юрій Хмелницкій, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорожскимъ.

Паномъ полковникамъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска его царского величества Запорожского товариству, такъ тежъ войтомъ, бурмистромъ и вшеякого стану людемъ, въ тихъ полкахъ знайдуючихся, въ которихъ села, здавна до епископiн Чернѣговской належачіє, *стоят*, доносимъ до вѣдомости, ижъ яко небожчикъ родичъ нашъ за вступленіємъ превелебного в Богу его милости господина отца Лазара Барановича на достоiнство епископiн Чернѣговской, позволилъ ему и сукцессоромъ, епископомъ чернѣговскимъ, сельъ, здавна до епископiн Чернѣговской належачихъ, меновите: Спаскихъ, езуцкихъ и домѣниканскихъ с полями, дубровами, *отчинами*, сѣножатми, озерами и зо всѣми пожитками и прилеглостями, спокойне заживати. Такъ и мы, самой не спротивяючись слушности, симъ нашимъ небожчика родича волю выразную ствержаемъ унѣверсаломъ надъ то для лѣпшого поратованя томужъ превелебному его милости *отцу* Барановичу, епископовѣ чернѣговскому, до всѣхъ тихъ сель млини Кириевскіє, подъ Сосницею будучіє, млинъ Кролевецкій, под Новгородкомъ стоячій в милѣ^б, перевозъ Овдѣвскій под Чернѣговомъ, грунтъ Прокоповскій, на которомъ грунтъ двѣ сель: Калѣвка и Остроушки с перевозомъ, *стоитъ*, зъ *отчинами*, и которіє тепер подданные монастырскіє Ляшенки держать, такъ же село Чигинъ и Жиховъ слободку (:поневажъ Станѣславъ Дорогомир добровольне уступилъ:) зъ ласки войсковой

^а Див. ідентичний універсал з іншою датою – документ № 98.

^б У тексті: в млинѣ.

придавши. О чомъ каждый такъ зъ старшини и черни, яко вшелякого стану людей вѣдаючи, абы в уживанню вышменованныхъ добръ его милости отцу епископови чернѣговскому и найменшою не былъ перешкодою, под неласкою нашею и сроѣимъ войсковымъ каранемъ пилно приказуемъ и сурово напоми-наемъ.

Данъ въ Чигиринѣ дня 21 января 1660 року^а.

Юрій Хмельницкій, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 15204. – Арк. 114–114 зв. Копія.

О п у б л і к о в а н о: *Филарет, еп.* Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Т. III. – С. 121–122. – № 3.

№ 85

1660, січня 22. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Чернігівському святої мучениці Параскеви монастирю з підтвердженням права володіння маєтностями, наданими Богданом Хмельницьким

Юрій Хмельницкій, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорозжскимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского вел. Запорозского, такъ же ратнимъ начальним и под началом зостаючимъ его цар. величества господарним^б людемъ, а меновите пану полковниковѣ чернѣговскому, асаулом, сотником, атаманомъ и всему старшому и меншому товариству, в томъ полку найдуючомуся, и кому толко сее наше показано будет писанне, до вѣдомости доносим, ижъ яко за славной памяти его мил. пана родича законници моностиря Святія мученици Параскеви²² наданныхъ себѣ на обитель святую заживали сѣлъ Рудки, Юревки, Рижиковъ, Березовки, Мохнатина, Яновки, Кашовки²³, в одном обрубе зо всѣми приналежностъми ихъ будущихъ, такъ и мы, конфѣрмуючи симъ унѣверсаломъ нашимъ, мѣти жадаемъ, аби жаденъ такъ зъ старшини, яко и черни до войска идучіе и з войска повертаючіе ватаги, чатовники, наіздомъ і мимоіздомъ найменшой помененним в тихъ селахъ людемъ мешкаючимъ не чиним кривди и в спокойном уживаню добръ перешкоди; такъ же и млинокъ кашовский на Белоусе, яко перед тимъ держалъ с приналежностъми, такъ и теперъ аби уживаючи, ни *от* кого не поносили кривди; государнихъ^в, ратних, начальнихъ и под началомъ зостаючихъ его царского величества людей упрошаючи, старшинѣ зась и чернѣ Войска его царского вел. Запорозжского сурово под неласкою нашею и срогимъ войсковимъ приказуемъ караннемъ.

Данъ в Чигиринѣ дня 22 генвара року 1660^г.

Юрій Хмельницкій, рукою власною.

^а Далі в тексті дописано: В подленномъ при печати войскової гетманской написано.

^б У публікації: господарнимъ.

^в У публікації: государнихъ.

^г У рукописі дописано: В копії пишеть.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 6. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55595. – Арк. 38. Копія.

РДАДА. – Ф. 248. – Оп. 1. – Спр. 1812. – Арк. 319. Копія з поміткою: В подленном унѣверсалѣ печат гетманская и подпис руки таковъ.

О п у б л і к о в а н о: Л[азаревский] А. Акты по истории землевладения в Малороссии (1630–1690) // ЧИОНЛ. – 1890. – Кн. IV. – С. 110–111. – № 28.

ГСМЧ. – С. 459–460. – № 160.

№ 86

1660, січня 23. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Чернігівському Святої мучениці Параскеви монастирю на побудову келій

Юрый Хмельницкий, гетманъ з Войскомъ его царского вел. Запорозскимъ.

Всей старшинѣ и черни Войска его царского вел. Запорозкого и каждому, кому толко о том вѣдати належитъ, а меновите п. полковниковѣ чернѣговскому, сотником и атаманом тамошнымъ, іжъ мы для помноженя хвалы Божей законницамъ Святых Параскевей монастыра Чернѣговского новофунѣдованого на будоване целѣй позволилисмо дворокъ збирати в Рудках, ихъ же маєтности. Пилно теды жадаемъ и приказуемъ, абы им того нѣхто не зборонял и не перешкожал трваючи о ласку нашу войсковую.

З Чигирина дня 23 януарія, року 1660.

Юрый Хмельницкий, рука власна.

Запис справа внизу іншим почерком: На строиние с села Рудки на 2 года на будоване целий черницам чернѣговскимъ.

Запис угорі зліва почерком XIX ст.: Mar. Gorza. z r. 1660.

На звороті: Юрія Хмельниц[кого] подлинный унѣверсал на будовангѣ целый, року 1660.

Бібліотека ПАН у Кракові. Відділ рукописів. – № 270. – Арк. 12. Оригінал з військовою печаткою.

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 1. – Спр. 74. – Арк. 1–1 зв. Мікрофотокопія оригіналу.

О п у б л і к о в а н о: Мицик Ю. З українського дипломатарія другої половини XVII століття // Записки НТШ. – Львів, 1997. – Т. ССXXXIII. – С. 373. – № 8.

№ 87

1660, січня 23. Чигирин. – Оборонний універсал Юрія Хмельницького Чернігівському жіночому монастирю Св. Параскевії на маєтності

Юрый Хмельницкий, гетманъ з Войскомъ его цар. вел. Запорозкимъ.

Всей старшинѣ и черни Войска его цар. велич. Запорозкого, так теж ратнымъ начальним и под началомъ застающимъ государевымъ людем и кому тилко о томъ

вѣдати належит доносити до вѣдомости, иж яко небожчик родычъ нашъ особливый мѣль взглядъ на законницъ монастыра Чернѣговского Святыхъ Пятницъ, так и мы, вѣдаючи, же за нас и все Войско его цар. вел. Запорозкое пред маестатом Бога всемогущого з подосланя своего молитвы вставычнїе проливають, нашим оных унѣверсаломъ обваровалисмо, пишно их милостей ратныхъ началныхъ и под началомъ зостающихъ людей государскихъ жадаючи, абы подданнымъ, пререченному монастыреви Чернѣговскому Святыхъ Пятницъ наданымъ, жадного насилїя проездами, наездами, мимоездами, ночлѣгами, становисками, попасами, подвод, и стаціи вытяганемъ з наменшими долегливостями не чинили. А хто бы з старшого и меншого Войска его цар. вел. Запорозкого товариства мѣль счо сей выразной волѣ нашой выкочити, таковий каждый на горло і яко святокрадца будетъ за найменшимъ скарги донесенемъ караний.

Дат в Чигиринѣ дня 23 януар 1660.

Юрїй Хмельницкий, рука власна.

Внизу дописано тією ж рукою: Законницамъ Чернѣговскимъ оборонний.

На звороті: Оборонний черницамъ Чернѣговскимъ на маестности Юрїя Хмельницкого 1660 д. 23 яну[ар].

Бібліотека ПАН у Кракові. Відділ рукописів. – № 270. – Арк. 16. Оригінал з військовою печаткою.

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 1. – Спр. 76. – Арк. 1–2 зв. Мікрофотокопія оригіналу.

О п у б л і к о в а н о: Мицик Ю. З українського дипломатарія другої половини XVII століття // Записки НТШ. – Львів, 1997. – Т. ССXXXIII. – С. 373–374. – № 9.

№ 88

1660, січня 28. Чигирин. – Універсал Юрїя Хмельницького про відбір Остерської мурованої церкви в ченціві передачу її в юрисдикцію “світських” священників

Юрїй Хмельницкий, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ всей старшинѣ и черни Войска его царского величества Запорожского, меновите паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому товариству, такъ з свѣцкого, яко и духовного стану людемъ, и кому бы толко сее наше показано было писане, поневаж з давнихъ часовъ церковь мурованая Остерская под властію свѣцихъ, а не законнихъ священниковъ зоставала и освятилася годностями и правами здавна собѣ данними, зачимъ и мы мѣти жадаемъ, абы ведлуг давнихъ правъ свѣцихъ, яко здавна одправоваль, такъ и за пановання нашого духовнии, а не законники, которіе безправне ся в тую церковь втручают, одправовали, чого постерѣгати маєть панъ полковникъ переясловскїй, абы болшь межы станами духовними спорни било, овшемъ одобравши ключи, належитому священниковѣ тоей церкви отдали, с чого аби иначей не било, ствержаючи симъ

унѣверсаломъ нашимъ под неласкою и срокгимъ войсковимъ приказуемъ каранемъ.

Данъ в Чигринѣ дня 28 генваря, року 1660.

Юрій Хмельницькій, рукою власною^а.

РДАДА. – Ф. 248. – Оп. 1. – Спр. 1808. – Арк. 133. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 2. – Спр. 3. – Арк. 133. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 239. – Арк. 116–116 зв. (33–33 зв.). Копія з датою: 18 січня 1660 р.

№ 89

1660, лютого 7. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Київському Пустинному Микільському монастирю на Пивки, що біля Дніпра

Юрій Хмельницький, гетманъ з Войском его царского велич. Запорозким.

Всей старшине и черни Войска его царского величества Запорозкого и кождому, кому о том вѣдати належит вѣдомо чиним сим нашим писанем, іжъ мы, стосуючися до записовъ, правъ и привилеовъ здавна от кролей, княжа и иншихъ людей побожных на маестности, кгрунта, перевозы, озера и иншие провента для помноженя хвалы Божей, наданых на обител святого Николы Пустинного Киевского, около Днепра лежачіе, называемая Пивска, сим нашим писанем гетманским ствержаем и варуемъ, абы нѣхто з старшины и черни Войска его царского вел. Запорозкого и всякого стану людей²⁴. Помененный законныкомъ николским и зосланным от нихъ до монастыря стоячого в Пивах належачого до монастыря святого Николы Киевского, такъ же закупаючим у нихъ станы, перевозы, озера, сѣножати, иншеи заходы, якъ в своей граници мают нѣякой найменшей не важилса чинити перешкоды и кривды, издавати трудности и нѣхто в пожитки яко ж колвекъ не втручался в станах, в озерах предреченныхъ Пивскихъ и ставахъ, рыбъ не ловилъ, липъ, чолновъ и инших посудковъ не брал, анѣ на себе, анѣ на войско под срокгим каранем войсковым, которое кождой волѣ нашей противного за наименшим скарги донесенем не оминеть.

З Чигрина, дня 7 февруарія, року 1660.

Юрій Хмельницький, рукою власною.

У нижньому правому куті написано: Отцу ігумену николскому киевскому ствержене Пивескъ.

ВР РНБ. – Ф. 293. – Спр. 314. Оригінал з військовою печаткою.

^а Праворуч від підпису в колі написано: Мѣсто печати войсковой енеральной.

№ 90

1660, лютого 7. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Київському Пустинному Микільському монастирю про дозвіл ловити рибу у власних річках, ставах і в Дніпрі

Юрій Хмельницький, гетманъ з Войскомъ его цар. вел. Запорозким.

Паном полковником, асаулом, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншему товариству Войска его цар. вел. Запорозкого, такъ же жаднымъ начальнымъ и под началомъ застающимъ господарнымъ его цар. вел. людемъ и кому толко сѣе наше показано будет писане до вѣдомости доносимъ, іжъ стосуючися мы до уневерсалу славное памяти его м. пана родича нашего, на монастир святого Николы Пустыньного данъного, на волное ловенъе рыбъ ве власных рѣках и станах^а такъ по сем боку Днѣпра, яко и по том, такъ почавшы од Белобережя, ажъ до озера, названого Дубкомъ, тымъ краемъ идучого од Пивокъ, Городисча²⁵ и Максимовки²⁶, яко и порому Максимовского до спокойного подавшы велебным отцемъ монастира святого Николы Пустыньного Киевского ужываня, мѣти жадаемъ, абы жаденъ, такъ з старшыны и черни, яко и всего посполства, ведлуг правъ давных и универсалу его милости пана родича нашего, такъ и нашею влаздою (неважился) найменьшее кривды и перешкоды в ловеню рыбъ и ужываня порему Максимовского чынити не важылся под неласкою нашею и срокгимъ войсковым на непослушных за данемъ вѣдомости приказуемъ каранемъ.

Дат в Чыгиринѣ дня 7 февраля, року 1660.

Юрій Хмельницький, рукою власною.

Нижче помічено: Конфірмація отцемъ Миколскимъ.

ВР РНБ. – Ф. 293. – Спр. 313. Оригінал з військовою печаткою.

№ 91

1660, лютого 7. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького про підтвердження надання Богданом Хмельницьким села Михайлівка Київському Пустинному Микільському монастирю

Юрій Хмельницький, гетманъ з Войскомъ его цар. вел. Запорозким.

Всей старшынь и черни Войска его цар. вел. Запорозкого вшелякого стану и конъдыции людем, под влаздою нашею з ласки его цар. вел. застающимъ, и кому колвекъ сее наше тепер и на потом будучимъ показано будет писане, до вѣдомости доносимъ, іжъ яко за славное памяти его мил. пана родича нашего мѣли собѣ наданую универсаломъ Михаловку²⁷ зо всѣми до нее приналеж-

^а Так у тексті; має бути: ставах.

ностями, так и мы, ствержаючи, мѣти жадаемъ, абы жаденъ такъ з старшыны и черни в держаню и спокойном уживаню не был велебным господином инокомъ монастыра пустынѣно николскимъ найменъшою перешкодою, яко тежъ и обывателѣ михайловские до повинности и послушеньства належытого не были спречъными ведлуг давного универсалу, который обшырней в собѣ ся замыкает. А если бы хто воли и розказаню нашему смѣлъ ся спротивляти, а до неналежных втручаючи ся пожитковъ послушенства высланому брату з монастыра Николского не мѣлъ отдавати, такового мы, яко непослушного и воли нашей противного, за найменшою скаргою на горлѣ без одпущу карати будемъ.

Дат в Чыгирынѣ дня 7 февраля, року 1660.

Юрый Хмельницкий, рукою.

Після підпису: Конфірмація отцом Николским на Михаловку.

НМЛ. – Рк. 2645. Оригінал.

№ 92

1660, лютого 7. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького про підтвердження надання Богданом Хмельницьким права побудувати млини в селі Совині, що на річці Росі, Київському Пустинному Микільському монастирю

Юрый Хмельницкий, гетманъ з Войском его цар. вел. Запорозким.

Всей старшинѣ и черни Войска его цар. вел. Запорозкого, а меновите пану полковникови каневскому и всѣм того ж полку козакомъ, так теж вшелякого стану преложоным людем, которымъ колвек о том вѣдати належит, доносим до вѣдомости, иж яко небожчикъ родыч нашъ, видячи счуплое монастыра святого отца Ныколы Пустинного Киевского законниковъ выживлене, позволил им для поратованя в селѣ Совинѣ на рецѣ Росѣ млыны будовати и приходовъ з ных заживати, так и мы нѣчого волѣ небожчика родыча нашего в так побожних речах не контрадыкуючи, симъ нашым ствержаемъ унѣверсаломъ, сурово напоминаючи, абы анѣ панъ полковник каневский, анѣ жаден з товариства нашего Войска его цар. вел. Запорозкого, так в млыны пререченные яко и пожитки з них приводячи и где колвек будучие села и фолварки, опроч помененного монастыра законниковъ и послушников их, не втручался под срокгим и неотвлочным войсковым каранем.

Дат в Чигирине дне 7 февраля, року 1660.

Юры Хмельницкий, рукою власною.

Після підпису: Потвержене законником никол[ским] киевским на млыны.

НМЛ. – Рк. 2646. Оригінал.

1660, лютого 7. Чигирин. –
*Універсал Юрія Хмельницького Київському
 Межигірському монастиреві про послушенство
 і повинності обивателів вишгородських і селян
 Петрівець, Мощан і Чернина*

Юрій Хмельницькій, гетманъ з Войском его царского величества Запорозским.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского величества Запорозкого, также ближнимъ бояромъ, княземъ и воеводамъ ратнымъ его царского величества началнимъ и под началомъ застаючимъ, а меновите пану полковникови киевскому, асаулам, сотником, атаманом і всему старшому і меншому товариству, в томъ полку найдуючомуся, і кому бы толко сее наше показано было писане, до вѣдомости доносим, іжъ прихилиючися мы до универсалу славное памяти небожчика родича нашего на Вышггород²⁸ з селами Петровцами, Мощанами і Черниномъ, по томъ боку Днѣпра зо всѣми приналежностями, млинами, сѣножатми, даню медовою, ловенемъ рыбъ, борами і пущами велебному отцу Варнавѣ Лебедевичу, ігуменови общежителного межигорскому зо всею братію данною, ствержаючи сим унѣверсалом нашимъ, мѣти хочемъ, абы жаденъ такъ з старшинѣ і чернѣ, яко і всего посполства в ужуваню с помененных маетностей пожитковъ, ведлугъ давнихъ универсаловъ найменшое не былъ помененым отцомъ межигорскимъ перешкодою; приказуючи обивателемъ вишгородскимъ и селяномъ преречонимъ, абы яко за небожчика родича нашего, такъ і за розказанемъ нашимъ, вшелякое послушенство і повинность належачую монастырови отдавали Межигорскому ратныхъ его царского величества упрошаючи людей старшинѣ і чернѣ под неласкою нашею і срокимъ на спротивныхъ войсковымъ приказуемъ каранямъ.

З Чигирина 7 февраля 1660 год^а.

Юрій Хмельницькій, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Оп. 7657. – Арк. 9 (132). Копія.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 107. – № 60. Публікація з позначкою: Список с подлинника, позднейшого письма, засвидетельствованный полковымъ судьей и писарем, доставлен в Археографическую комиссию из архива Киевской казенной палаты.

^а У копії дописано: В подлинномъ подпись таковъ.

^б Далі написано: Мѣсто печати.

*1660, лютого 7. Чигирин. –
Універсал Юрія Хмельницького про підтвердження
за Київським монастирем Флора і Лавра права
володіння селами Яблунька, Дмитровичі, Вишеньки
зі всіма належними до них маєтностями*

Юрій Хмелницкій, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорозскимъ.

Паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска его царского величества Запорожскаго товариству, также бояромъ, княземъ и воеводамъ его царского величества и начальним ратнимъ и подначальнимъ и всякого стану людемъ, которимъ колвекъ о том вѣдати надлежить вѣдомо чинимъ симъ писаніемъ нашимъ, ижъ мы, видячи грамоту от его царского величества, монастиревѣ святыхъ Флора и Лавра в Київѣ²⁹ церницкому данную, на маєтности села Яблонку, Дмитровичи, Вишенки³⁰ зо всѣмы ихъ принадлежностями и пожитками, ставами, млынами, заходамы, сѣножатмы, полямы, кгрунтамы, лѣсами, з борами и иншимы склоняется до волѣ и приказаня его царского величества сее писаніе наше на тие жъ маєтности предреченные бывшаго судіи кіевскаго пана Гуменницкаго даемъ и варуемъ, взявши подъ оборону нашу, абы ни хто з старшини и черни Войска его царского величества Запорожскаго всякаго стану людей в вишменованных маєтностяхъ нияким же способомъ наименшею не были перешкодою и не втручался в пожитки; козаки засъ, мешкаючие в тихъ селахъ, абы спокойне жили и в грунта себѣ не належніе не вдиралися и кривди жадной подданнимъ не чинили. Подданнии засъ в тихъ селахъ абы вшелякое послушенство церницамъ Фроловскаго монастиря абы отдавали и повинность под срокимъ каранемъ войсковимъ и повторе наминаемъ.

С Чигирина дня 7 февраля 1660 года^а.

Юрій Хмелницкій, рукою власною^б.

Нижче дописано: С подленьмъ сводила игуменія Калисфена Милославская.

ЦДІАК України. – Ф. 167. – Оп. 2. – Спр. 2. – Арк. 50. Копія

^а У тексті дописано: В подлинномъ подписано тако.

^б У колі праворуч написано: Мѣсто печати.

№ 95

1660, лютого 8. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Київському Пустинному Микільському монастиреві на село Ішіїчі Мозирського повіту

Юрій Хмельницький, гетманъ з Войскомъ его царского вел. Запорозким.

Ознаймуем симъ писанем нашимъ паном полковником, асавулом, сотником, атаманом и всему старшому и меншому Войска его царского вел. Запорозкого товариству, такъ же ближним бояром, князем, воеводам и всѣм ратнымъ его царского вел. людем и кому колвекъ показано будет, ижъ мы по милости его пресвѣтлого царского величества, который обители святыя, яко православный государ в панстве своем квитнучыя оглядати прагнет, до ласки и жаданя его пресвѣтлого царского вел. прихилияючыся, святой обители Николской Пустынной Киевской по брате ихъ Варлааме Маковичу належачую маетности селце Ишыичы, у повѣте Мозырскомъ лежач[ое], зо всеми пожитками подаем и конферуем, о чом кождый вѣдаючы з старшого и меншого его царского вел. Войска Запорозкого товариства, абы в помененом селцѣ никто ниякои кривди чинити не важился ани перешкоды святой обители Пустынной Киевско Николской велебному господину отцу ігумену Алексѣю Туру и братиямъ срокго упоминаямъ. А ратныхъ его царского вел. жадаем людей начальныхъ и подначальныхъ, якобы помененому селцу свято Николскому по брате Варлааме Маковичу належачому по ласце его прес. царского вел. найменшихъ обѣдъ не задѣловали.

Дат в Чигирини дня 8 февраля, року 1660.

Юрій Хмельницький, рукою власною.

На звороті: Universal na sielcy Iszyicyz w powiecie Mozyrskim. До Шепелицких.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 168. Оригінал з військовою печаткою.

О п у б л і к о в а н о: Архив ЮЗР. – Ч. I. – Т. 4. – С. 20–21. – № X. У публікації неправильне датування: 1661, лютого 8.

№ 96

1660, лютого 8. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького кївській вїтовїй Сомковичевїй на Подільські ґрунти

Юрій Хмельницький, гетманъ з Войскомъ его царского вел. Запорозкимъ.

Всей старшине и черни Войска его царского вел. Запорозкого и кождому, кому о том вѣдати належит, а меновите п. полковниковѣ киевскому и всему старшому и меншому того жъ полку товариству, войтови, бурмистром, лавником и всему посполству киевскому вѣдомо чиним симъ писанем нашимъ, іжъ мы, маючи особливый взгляд на Катерыну Влостовскую Сомковичовую, бывшую войтовую киевскую, пляцы ей по небожчику малжонку Сомковичю, лежачіе в

Киевъ, такъ домовые, яко и коморные в рынку и где колвекъ на улицах, такъ же огороды, якъ много их *ест* и было здавна, которыи здавна з малжонком держали в своей посессыи власныи и нѣкому не заведенныи тепер в мощъ и спокойное держане подаемъ, позволяючи ей будоватис на тых пляцах, продати и даровати, кому хотѣти; которой в спокойном держаню тых пляцов, огородовъ и кгрунговъ, в Киеве лежачих, абы нѣхто з старшины и черны Войска его царского вел. Запорозкого и всякого стану людей наименшею не был перешкодою и не втручался, пилно приказуемъ для ласки нашей.

З Чигирина, дня 8 февраля, року 1660.

Юрий Хмельницкий, рукою власною.

Після тексту: Сомковичовой, войтовой киевской, на огородци власній в Киевѣ.

На звороті різними почерками: Третій Юрася Хмельницкого, даный панѣи Сомковичой, войтовой киевской, на грунта подолскіе, монастиреви нашому принадлежащіе. 1660 февраля 8.

Року 1660 месяца июня 13 дня за поданемъ и прозбою пани Сомковичовой войтовое киевское, *тот* унѣверсаль вписан в книги мѣскіе киевские, принялисмо Даниль Полоцкий, *войтъ* киевский, рукою.

В книги мѣские киевские уписанъ и корикгованъ.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 169. – Арк. 1–1 за. Оригінал з військовою печаткою.

№ 97

1660, лютого 12. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Павлові Хмельницькому на села Бугаївку, Берки, Масани і Борщівку за позичені Богданом Хмельницьким на військові потреби 8 тисяч золотих

Юрий Хмельницкий, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорожскимъ.

Всѣмъ вобецъ и каждому зособна, кому о томъ вѣдати належит, тепер и на потомъ, а меновите паном полковникомъ, асауломъ, сотником, атаманомъ и всей старшинѣ и черни Войскъ его царского величества Запорожскихъ, и кому тылко сие наше писание показано будет, до вѣдомости доносимъ, ижъ яко небожчикъ родичъ нашъ на потребу войсковую взялъ былъ осмь тысячей золотыхъ полских з пана Павла Яновича Хмельницкого³¹, за которую ему суму надал былъ и пустиль в спокойное уживане маетности пана Грузевича, то есть чотыре села Бугаевку, Берков и за Припетю рекою двѣ села, то есть Масаны и Борщовку з млинами, ставами, полями, сеножатми и з даню медовою, и з деревом бортнымъ и зо всѣми грунтами и пожитками до тих сель чотырех налѣжичими и подданными на грунтехъ тамошних седячих и двором в Киеве стоячимъ, такъ тежъ и *взглядомъ* значныхъ прислугъ его в Войску нашомъ Запорожскимъ придал до того повторе хуторъ вышь описаный Бугаевку и Беркову, маетности, по Грузевичю позосталые, з млинами и дворомъ в Киеве и з приданием инших двохъ сел, то есть Дмитровичовъ и Вишенки, такъ же млинами и пляцом, в Киеве стоячимъ, и зо

всѣми пожитками на пану Игуменицкому позосталими, которые то и мы владою нашою ничего не спротивляючися небожчику родичю нашему *потвержаемо* и надаемо всѣ тые маетности вишь именованные вечно до уживаня самому пану Павлу Яновичю Хмелницкому, жонѣ и дѣтем его, також и бороньм, абы жадень и[з] старшины и черни Войскъ его царского величества Запорозских из вшеляких приложеньях до тих маетности перешкоды чинити наважился а ни до пожитковъ жадныхъ и приходов с тих маетностей не втручался такъ, якобы на спокойне он самъ з жоною и дѣтми своими тѣх маетности и дворов уживаль вшелякие доходы и пожитки *отбирал* любо сам, любо намѣстникъ его, которому поручить, с чого иначе абы не было, срого приказуем и варуем, а для лепшой памяти при печати войсковой руку нашу подписалисмо.

Данъ в Чигиринѣ 12 февраля, року 1660^а.

Юри Хмелници, рукою власною.

Нижче дописано: Сей списокъ с подлинною крѣпостью чел і справил Василей Калетов.

ЦДІАК України. – Ф. 167. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 7 зв.–8. Копія з заголовком: Списокъ с подлинной крѣпости гетмана Юрия Хмелницкого.

№ 98

1660, лютого 21. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького про підтвердження за Чернігівською єпископією давніх володінь і надання нових маетностей^б

Юрій Хмелницкий, гетманъ з Войскомъ его цар. велич. Запорозкимъ.

Паномъ полковникомъ, асавуломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска его цар. величества Запорозкого товариству, такъ теж войтомъ, бурмистромъ и вшелякого стану людемъ, в тых полкахъ знайдуючимъся, в которыхъ села здавна до єпископій Чернѣговскої належачіе *стоят*, доносимъ до вѣдомости, иж яко небожчикъ родич нашъ, за вступленіємъ превелебного в Богу его *мл. отца* Лазара Барановыча на достоинство єпископией Чернѣговскої, позволилъ ему и сукцессорамъ, *єпископамъ чернѣговскимъ*, сель, здавна до єпископій Чернѣговскої належачих, зо всѣми прилеглостями спокойне заживати, такъ и мы, нѣчого самой не спротивлюючи слушности, симъ нашымъ небожчика родыча выразную волю ствержаемъ унѣверсаломъ, над то для лѣпшого поратования тому превелеб[ному] его *мл. отцу* Барановычу, *єпископови чернѣговскому*, до всѣх тых сель млыны Кириевскіе, под Сосницею³² будущіе, млынъ Кролѣвский, под Новгородкомъ стоячий в милѣ, перевозъ Овдѣвский³³ под Чернѣговомъ, кгрунтъ Прокоповский з *отчинами*, который тепер подданные монастырскіе Ляшенки держат, так теж село Чигинѣ³⁴ и Жиховѣ³⁵ слободку

^а У копії дописано: Внизу при печати написано.

^б Див. ідентичний універсал з іншою датою – документ № 84.

(:поневаж Станиславъ Дрокгомир доброволне уступил:), з ласки войсковою придавши, о чемъ каждый так з старшини и черни, яко и вшелякого стану людей, вѣдаючи, абы в уживаню вышменованыхъ добръ его мл. отцу епѣскопови чернѣговскому и найменьшою не былъ перешкодою под неласкою нашею и сроким войсковым каранем, пилно приказуемъ и сурово напомнимъ.

Дат в Чигиринѣ, дня 21 февраля 1660 року.

Юрей Хмельницкий, рукою власною.

Нижче написано: Потвержене его мл. отцу епископу чернѣ [говскому].

На звороті написано: Anno D[omi]ni 1660. Потверъжене на Кирѣвские млини и на Кролевецкий и на Чигинъ и на инние маестности од Юрия Хмельницкого.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 1. Фотокопія оригіналу з військовою печаткою.

Там само. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 33. – Арк. 94. Копія.

№ 99

1660, березня 1. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького про надання Ніжинському монастиреві слобідки Дівиця Салтикова з перевозом через р. Десну та з усіма землями, що до неї належать

I

Юрій Хмельницкий, гетманъ съ Войскомъ его царского величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ писаніемъ нашимъ всѣмъ въобець и каждому засобна, кому о томъ вѣдати будетъ потреба, ижъ яко славноѣ памяти родичъ нашъ запись на мѣстечко Мрынъ названное и на села, до него належачіе, показованый презъ отца игумена монастыреви Нѣжинскому ствердилъ, такъ и мы тому жъ монастыреви вышеменованное мѣстечко изъ селами и зо всѣми принадлежностями ствердилисмо были писмомъ нашимъ, аже въ Богу превелебный отецъ Лазарь Барановичъ, епископъ черниговскій и новгородскый тое мѣстечко Мрин из селами до Черниговскоѣ епископиѣ у насъ упросилъ, мы теди, не хотячи кривдиты вышеменованного монастыря Нѣжинского игумена съ братією, але жебы хвала Божья шырилася, вмѣсто того мѣстечка и сюль, велебному отцу игуменовѣ монастыря Рождества Пресвятой Богородицы Нежинского и всей братиѣ, въ томъ монастыру будучой, слободку Дѣвицу Салтикову³⁶ названного зъ перевозомъ на рекѣ Деснѣ подъ Дѣвицею будучимъ, съ озѣрами, зъ млынами, зъ селами, зъ селомъ Блистовою, Столною, Волосковичами, Степановкою такъ, яко в собѣ здавна въ своихъ грунтахъ, сѣножатяхъ, пущахъ, борахъ и иныхъ принадлежностяхъ и во всѣхъ пожиткахъ своихъ найдуться, за отпушеніе грѣховъ нашихъ и всего Войска Запорожского на выживанье чернцомъ вышеменованнымъ, въ монастыру Нѣжинскомъ мешкаючимъ, надалисмо, прето жъ пилно

жадаемъ и розказуемъ, абы въ поменѣныхъ мѣстечку Дѣвицѣ, въ селѣ Блистовѣ, въ Столной, въ Волосковичехъ и въ Степановцѣ войтовѣ и всѣ селяне належное послушенство и повинность велебному отцу игуменови монастыря Нѣжинского и всей братиѣ в томъ монастырѣ будучой отъдавали, абы теды панове полковники, ревизорове наши войсковыи и никто не былъ спречнымъ въ отъбиранью пожитковъ зъ вышпомененныхъ мѣстечка Дѣвицѣ, скулѣ Блистови, Столной, Волосковичѣ, Степановкы предъреченному игуменовѣ и всей братиѣ, въ монастырѣ Нѣжинскомъ будучой, жадной перешкоды чинить не важилис, под неласкою нашою и сѣрогимъ и неотволочнымъ войсковымъ караньемъ и повторе приказуемъ.

Данъ зъ Чигирина 1 марта року 1660.

Юрій Хмелницкій, рукою.

В копії, на арк. 3 зв., перед текстом документу: Другий универсал въ такие слова.

Після тексту: У которыхъ универсаловъ при печати войсковой подписи руки в тіе слова: Юрій Хмелницкій, рукою. Которые то универсали по прочитаню за очевистою прозбою и до книгъ мѣскихъ нѣжинскихъ на потомные часы есть приняты и уписаны.

И по указу ея императорского величества въ магистратѣ Нѣжинскомъ опредѣлено въ засвидетелствование о вышеписанномъ сію выпись монастырѣ Блговѣщенскому Нѣжинскому за подписомъ присутствующихъ и печати магистратовой выдать, при коей и вышеписанную старинную выписъ приложить, яка и выдана. 1768 года, февраля 21 дня.

В должности писара войсковый товаришъ и бурмистръ Иванъ Гадѣевъ.

Бурмистръ Яковъ Мироновский.

Бурмистръ Яковъ Строжинский.

Магистратовый Федоръ Ерчевский.

Канцеляристъ Иванъ Купенковъ.

ЦДІАК України. – Ф. 145. – Оп. 1. – Спр. 123. – Арк. 3. Оригінал.

Там само. – Арк. 3, 4. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55602. – Арк. 46. – № 12. Копія.

РДАДА. – Ф. 248. – Оп. 1. – Спр. 1814. – Арк. 114 зв.–115. Копія.

II

Ознаймуемъ симъ писаніемъ нашимъ всѣмъ въообщъ и каждому зособно: ижъ яко славноѣ памяти родичъ нашъ запись на мѣстечко Мринь и на села, до него належачіе, монастыревѣ Нѣжинскому ствердилъ, такъ и мы тому жъ монастыревѣ ствердилисмо были; аже въ Богу превелебный отецъ Лазарь Барановичъ^а, епископъ черниговскій и новгородскій, тое мѣстечко Мринь изъ селами до Черниговскоѣ епископѣ у насъ упросилъ, мы теди, не хотячи кривдиты вышменованнаго монастыря Нѣжинскаго игумена съ братією, але жебы хвала Божія ширилася во мѣсто того мѣстечка и селъ велебному отцу игуменови и всей братіи въ томъ монастырѣ слободку Дѣвицу Салтикову съ перевозомъ, на

^а В тексті: Бараиовичъ.

рѣкъ Деснѣ подѣ Дѣвицею будучимъ, съ озерами, съ млинами, з селами зъ селомъ Блистовою, Столною, Волосковичами, Степановкою такъ, яко в собѣ здавна въ своихъ грунтахъ, поляхъ, сѣножатяхъ, пуцахъ, борахъ и иныхъ принадлежностяхъ и во всѣхъ пожиткахъ своихъ найдутся и выживанье чернцамъ вышменованнымъ въ монастырѣ Нѣжинскомъ мешкающимъ надалисмо...

Данъ зъ Чигирина 1 марта року 1660^а.

О п у б л і к о в а н о: *Филарет, еп.* Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Т. III. – С. 169–170.

№ 100

1660, квітня 10. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Лубенському Мгарському монастиревіз підтвердженням права на володіння маєтностями

Юрый Хмельницкій, гетманъ з Войскомъ его царского вел. Запорозскимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского величества Запорозского и кождому, кому о томъ вѣдати надлежит, а меновите зас сотникомъ, атаманомъ, черни, войтомъ, бурмистромъ и всему посполству чигрин-дубровскимъ и вороновскимъ вѣдомо чинимъ симъ писаніемъ нашимъ, ижъ мы, не хотячи нѣ в чомъ правъ и надання здавна од побожныхъ людей на монастырь святой обители Мгарской нарушати, озера, називаеміе Сулище, Бѣлозоре, Пѣщаное, Глушець, Плетенище, Белювъ и Запѣсочи около Днѣпра, в кгрунтахъ чигриндубровскихъ и вороновскихъ лежачіе, з побожности нашой, для помноження хвали Божей, а жебы за Войско Запорозское Господа Бога мол[и]ствовали симъ нашимъ потвержаемъ унѣверсаломъ и при ихъ заховуемъ, пилно і сурово приказуючи, абы жаденъ такъ з старшины і черни Войска его царского величества Запорозского, яко и всякого чина людемъ в спокойномъ держаню и пожитковъ з нихъ уживанню в ловеню рыбъ найменшою не былъ перешкодою, и шкоды не важился чинити, под срогим караннемъ войсковимъ.

З Чигрина 10 месеця априля року 1660^б.

Юрый Хмельницкій, рукою власною^в.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 28 зв.–29. Копія.

^а Під рядком примітка: По описи архива черн. казенной палаты № 71.

^б Далі написано: В подлинномъ подпис таковъ.

^в Після підпису в колі: Мѣсто печаты рейментарской.

№ 101

*1660, квітня 18. Чигирин. –
Універсал Юрія Хмельницького сотникам
Чернігівського полку з повідомленням
про наступ поляків*

Юрь Хмелницкий, гетманъ с Войском е. ц. в-ва Запорожскимъ.

Панам сотникам вертѣвскому, девицкому, березинскому, смоленскому, синявскому, кистѣльгородцкому, волынскому, менскому, сосницкому доброго здоровья от Господа Бога пожелав, вѣдомо чинимъ, что его милость панъ гетманъ уневерсаль ко мнѣ прислалъ, что панъ полковникъ паволоцкии поймал лазутчиков лядцких, которые сказывают, что подлинно ляхи с Ордою, которыхъ самъ Выговскии сорокъ тысячей привель, на свята имѣют на нас всѣми силами наступати, которых мы замыслом здолужности нашей предваряючи шкодливим, жестоко увещаемъ и приказуемъ, чтоб есте во всякой войсковой готовности пребывали. А скоро другый уневерсаль нашъ к вамъ придет, чтоб есте не отговаривался, на то мѣсто шли, гдѣ вам в том уневерсале назначено будетъ, а хтобъ сему изволенію нашему противен былъ, всякъ таковъ с росписи товаришей выписан будетъ, чего мы вамъ не желая, на се время Господу Богу вручаю.

Дан в Чигиринѣ 18 апрѣля, лѣта 1660-го.

Юрь Хмелницкий, гетман с Войском Запорожскимъ, рукою.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 15489-15538. – Арк. 69. Копія.

№ 102

*1660, квітня 21. Чигирин. –
Наказ Юрія Хмельницького ніжинському
наказному полковникові негайно приеднатися
до козацького війська, що вирушає у похід проти поляків,
залишивши необхідну кількість воїнів
для оборони Ніжина*

Юрь Хмельницкой, гетманъ с Войскомъ е. ц. в-ва Запорожскимъ.

Пану полковнику наказному нѣжинскому и всему того ж полку товариству. Праздника торжественнаго поздравствовалъ, приказываемъ, чтоб есте тотчасъ за симъ писаниемъ нашимъ к Днепру со всѣмъ воинскимъ надобьемъ шли и преправлялись, ничѣмъ не отговариваясь, и ратных его ц. в-ва людей в Нѣжинѣ будучих обвестивъ, чтоб також к Днепру шли, при крѣпости для обороны в городѣ оставив сколько ни есть, понеже е. ц. в-ва изволенье особно в томъ дѣле по присыльной грамоте; понеже ляхи подлинно со всѣми силами на нас и на города е. ц. в-ва украинные наступаючи, имѣючи замысль, чего имъ не допоможи Боже, – огнемъ и мечемъ сносити. Разумью тогда, что того себѣ легко не будете разсудати, на се время Господу Богу вас вручаю, и вдругие прилѣжнее приказуючи.

Ис Чигирина, дня 21-го 1660 году.
Юрьи Хмельницкой, рукою власною.
IP НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 15489–15538. – Арк. 70. Копія.

№ 103

*1660, травня 5. [Чигирин]. –
Інструкція Юрія Хмельницького ніжинському
полковнику Василеві Золотаренку, Федору Коробці
та Костянтину Матюті, що відправляються в Борисів
на переговори з послами від польського короля*

Поправа инфурмації посламъ нашимъ пану Василью Микифоровичю Золотаренку, полковнику Войска е. ц. в-ва Запорожского нѣжинскому, пану Федору Коробке и пану Костянтину Матюте на комисию к Борисову данной лѣта 1660 г. мая в 5 день.

Понеже бы первые статьи, от нас, гетмана, и всего Войска Запорожского в инфурмації поданные, имѣли быть комисаром короля польского тягостны, – тогда мы, не желаючи розлития крови християнские, такъ ихъ умаляемъ и договоритца постановляемъ, ни в чемъ уж не отменяючи, посламъ нашимъ пану Василью Микифоровичю Золотаренку, полковнику Войска е. ц. в-ва [Запорозского] нѣжинскому, пану Федору Коробце и пану Костянтину Матюте у комисаров короля польского.

1. Послы наши, на комисию высланные, о рубежѣ договариватца имѣют Украины е. ц. в-ва, которая б делитися могла от Коруны Польской, назначив от реки Богу. А естли бы и такъ быти неможное дѣло, тогда, предваряючи незгоде християнской, дабы могла успокоиться против статей Зборовских, чтоб назначенна, учиненна и ствержена была через комисаров короля польского, который начинается от реки Горени, а от мѣста Острога, понеж Острог, Заславль и Уща граничет от Волыни; Межибож, Вѣница, Бар, Зенков граничет от Подолья; Студеница, Могилев, Ямполь, Рашковъ граничит от Волоской земли; и какъ река Горен идет своимъ течением и впадает в Припеть, а Припеть в Днепръ, – так кончае межѣ быти потребно.

2. И о томъ велми послы наши стоятъ будутъ, чтоб унѣя и за рубежом, в Коруне Польской, и в Великом княжестве Литовскомъ, вездѣ была снесена, так по городам короля польского, как и панских. И церковь Любельская к православию привращена была, понеж то есть повождением всему злу и незгоде; и чтоб вездѣ вольное набоженство вызновано греческое исправлятись не так, как преж сего, позволено.

3. О православныя епископехъ нашихъ, чтоб всѣм вольной был к митрополиту киевскому приѣздъ и отѣздъ, яко к належному из давнихъ временъ пастырю, кромѣ всякой оговорки и возбранения, послы наши договариватца будут.

4. О всемъ поспольстве православномъ говорити послы наши имѣють, чтоб и промеж ихъ живущимъ бѣднымъ людемъ греческие вѣры утесненія приговоров и гонений не чинено, как того полно преж сего было и есть.

5. Заневоленные не войною, се есть, – отецъ пана Ковалевского и иные, – чтоб безо всякой обиды к домам своимъ на Украину были отпущены, – послы наши прилѣжно договариватца имѣют.

Тѣ статьи послы наши предложив, ненарушенно договариватца должны, что, дай Богъ, счастливо б скончилось.

Юрї Хмельницкій, гетман с Войском е. ц. в-ва Запорожскимъ.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 15489–15538. – Арк. 80–81. Копія з зазначенням: А у той інформації печать войсковая.

№ 104

1660, травня 5. Чигирин. –

*Універсал Юрїя Хмельницького місту Ніжину
про підтвердження давніх надань на селища:
Плоске, Синяків, Хороше Озеро, Крути, Печів
та Кагарликів*

Юрїй Хмельницкій, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорожскимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского величества Запорожского, меновите пану полковниковѣ нѣжинскому и всему в томъ повку найдуючомуся товариству, такъ же ратнимъ начальнимъ и под началомъ застаючимъ господарскимъ его царского величества людемъ, которимъ бы тилко сіе наше показано было писане, до вѣдомости доносимъ, ижъ прихилиючися мы до воли и наданя грамотъ од его царского величества мѣсту Нѣжину, на аренду и села шире о томъ в грамоте описаніе взглядомъ виплачене довговъ черезъ тіе часи од наиздов наданихъ, такъ же стосуючися до интерцизы небожчика пана родича нашего тому жъ мѣсту на млини, села, скапсчизну, сиценя медовъ, обѣстокъ и іншихъ до пожитку належачихъ приходовъ не нарушаючи ни в чомъ такъ его царского величества виразное воли, яко и давних од королевъ полскихъ мѣсту Нѣжину наданихъ правъ, ствержаемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ, приказуючи и сурово напоминаючи аби жаденъ з старшини, и черни в вибираню на виплачене довговъ в звиклихъ податкахъ паномъ месчаномъ нѣжинскимъ к взаживаню до повинностей сѣль Плоское, Синяковъ, Хорошоѣ Озеро, Крути, Печовъ, и Кагарликовъ найменшою небыль перешкодою ани до пожитковъ собѣ не належачихъ втручался, а еслиби хто с козаковъ на шинкѣ мѣль пиво варит з оданемъ повинности в универсале небожчика пана родича нашего описанное мѣсту Нѣжину позволяемъ, чего постерегати повиненъ будетъ панъ полковникъ нѣжинскій, аби ведлугъ наданое а о томъ всемъ ширей описаное грамоти и нашего потверженія универсалу, од наиздовъ, мимоиздовъ часть и подиздовъ ни од кого не дѣялася кривда ратнихъ его царского величества начальнихъ и подначалнихъ людей,

упрошаючи старшини зась и черни Войска его царского величества Запорозкого под неласкою нашею и срокгимъ войсковимъ приказуемъ каранемъ.

Дать в Чигиринѣ дня 5 мая, року 1660^а.

Юрій Хмельницькій, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54591. – Арк. 459–459 зв. Копія.

№ 105

1660, травня 8. Чигирин. –

*Наказ Юрія Хмельницького паволоцькому полковникові
зберегти наявні володіння за Уласом Федоренком
та Андрієм Мокрим*

Юрьї Хмельницькій, гетманъ з Войском его цар. вел. Запорозким.

Пане полковнику паволоцькій!

Доброго здоровя от Господа Бога в. м. зычачы, ознаймуемо, ижъ ускаржался нам Улас Федоренко на коваля Андрѣя Мокрого, который якобы невинъне оскаржывшы до п. судѣ войскового в ужываню крунтовъ и выкладе немаломъ шкодуеет, прето если бы мѣлося такъ показати, же невинъне потурбованый зоставшы, коштъ утративъ и кгрунтъ его власный под вонтпливостю зостаеет, угледившы и розсудившы при власном своим нехай зостаеет, такъ еднакъ, абы з обоих сторонъ помарковавшыся, контанты зоставали. При том Господу Богу в. м. поручаем.

Дат в Чыгырынѣ дня 8 мая року 1660.

Юрьї Хмельницькій, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 4. – Спр. 5. – Арк. 1. Мікрофотокопія оригіналу з печаткою: Ч. Г. З. Музей украин. древн. В. В. Тарновского, № 44 Р.

№ 106

1660, травня 13. Чигирин. –

*Універсал Юрія Хмельницького про підтвердження
Лубенському Мгарському монастиреві надання
Григорія Лесницького на байрак Товстий*

Юрій Хмельницькій, гетманъ зъ Войскомъ его царского величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ писаньемъ нашимъ всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского величества Запорозского и кождому, кому о томъ вѣдати належить, а меновите обывателемъ ярешковскимъ и шишаковскимъ, ижъ яко панъ Григорій Лѣсницькій³⁷, бившій полковникъ миргородскій, зъ побожности своее, лекговаль

^а Далі написано: В подлинномъ подпись.

^б Після підпису у колі: Мѣсто печати войскової.

байракъ назвискомъ Товстый на монастырь Мгарскій, такъ мы, повагою нашею гетманскою тоє наданье ствержаючи, варуемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ, абы законникомъ мгарскимъ въ спокойномъ держанью того Товстого байраку и въ уживанью пожитковъ зъ него нѣхто такъ зъ старшини и черни Войска его царского величества Запорозкого наиеншою не былъ перешкодою, тежъ и ниhto иншій якого кольвекъ стану людей в тоє наданье не втручался и не забороняль имъ того, подъ срогостю войсковою.

Зъ Чигирина дня 13 мая, року 1660.

Юрій Хмелницкій, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 58154.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т.V. – С. 107–108. – № 61. У публікації зазначено: Список с подлинника, позднейшего письма, засвидетельствованный лубенским полковым судьей В. Стефановичем и писарем Я. Корнеевичем, доставлен в Археографическую комиссию из архива Киевской казенной палаты.

№ 107

1660, травня 4. Чигирин. – Оборонний універсал Юрія Хмельницького коростишівському протопопу з наказом козацькій старшині не втручатися у церковні справи і суди

Юрій Хмелницкій, гетманъ з Войскомъ его царского вел. Запорозкимъ.

Всей старшине и черни Войска его царского вел. Запорозкого и каждому кому о том вѣдати належит, а меновите п. полковниковъ бѣлоцерковскому^а, сотниковъ коростешовскому и всему товариству тамошнему ознаймивши, іжъ мы, хотячи духовенство при власныхъ правахъ духовныхъ заховати, пишно приказуемъ, абы нѣхто з старшини и черни Войска его царского вел. Запор. ниякого стану людей, а меновите п. полковникъ бѣлоцерковский, сотникъ, и атаман, и войтъ коростешовский, отцу протопопѣ коростешовскому в справахъ и судахъ духовныхъ не перешкожал, и невтручался неналежне, але кого сам з духовенствомъ своимъ духовне духовныхъ и свѣцкихъ в справѣ належной судилъ, яко бы болшъ до нас в том нѣ на кого не доходила скарга, за що каждый *от нас* будетъ караный.

З Чигрына дня 4 мая рок 1660.

Юрій Хмелницкій, рукою власною.

Такъ же полку Паволоцкого и Киевского козакомъ приказуем, абы не втручали.

Внизу дописано тією ж рукою: Отцу протопопѣ коростешовскому, жебы ся козаки в права их не втручали.

На звороті дописано тією ж рукою: Отцу протопопѣ коростишофскому.

Бібліотека ПАН у Кракові. Відділ рукописів. – № 207. – Арк. 13–13 зв. Оригінал з військовою печаткою.

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 1. – Спр. 75. – Арк. 1–1 зв. Мікрофотокопія оригіналу.

^а Так у оригіналі.

№ 108

1660, червня 5. Кодак. –

Універсал Юрія Хмельницького священнику ждановському Іоанну на млин на річці Сулиці

Юрій Хмелницікій, гетманъ зъ Войскомъ его царского величества Запорожский.

Ознаймуемъ симъ [писанемъ нашимъ]^a полковникови лу[бенскому], [тогожъ] полку сотникови [...], [атаманомъ, войтомъ, бурмис]тромъ и всѣмъ о[быва- телемъ] [...] мищанамъ сенецкимъ [...] и кождому, кому того надлежи[тъ вѣдати], ижъ для особенного милоствова [...] и все Войско его царского вели- чес[тва За]порожское, позволилисмо отцу Иоану С[тепа]новичу, священнику ждановскому, яко пред тимъ, ведлугъ давного звичаю, з млина власного на речцѣ Сулицѣ в томъ же селѣ, на гребли стоячой, вшелякіе розмѣри и, збираючи, пожитковати спокійне, приказавши всѣмъ реченнимъ старшимъ и меншимъ Войска его царского [величества] Запорожского кондиціямъ, абы прир[еченному свя]щеннику ждановскому такъ зъ обивателей сенецких и ждановских, яко и изъ арендаровъ, и яко жъ колвекъ становъ, нѣхто жадною найменшою в заживанью с того млина пожитковъ не былъ перешкодою и не заборонятъ вимѣровъ под ласкою нашою и срогимъ караньемъ воисковимъ, которое каждого противного волѣ нашей за донесеньемъ отого отца Иоанна скарги запевне поминуеть, иначей не чинити.

Данъ въ табури в Кодаку³⁸, дня 5 июня 1660^b.

Юрій Хмелницікій, рукою власною^b.

На звороті помітка тим же почерком: 1768 году февраля 12 д. таковъ подлѣнный універсаль я принялъ и росписался.

Повѣту Роменского повѣтовий возний Степанъ Савицікій.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 58063. Копія.

№ 109

1660, червня 20. –

Універсал Юрія Хмельницького сотникові вибельському Стефану Шубі на млин на річці Вир, що під м. Лоевим

Юрьй Хмелницікій, гетманъ з Войскомъ его цар. вел. Запорожским.

Пану полковникови черниговскому и всему того полку найдуючомуся товариству, и кому бы только сее наше показано было писане, до вѣдомости доносимъ, ижъ далисмо п. Стефанови Шубѣ, сотникови выбелскому, млынъ на

^a Документ сильно пошкоджений; відірвано праве поле аркуша. Тут і далі, де можливо, в квадратних дужках гіпотетичний варіант прочитання.

^b Далі у копії написано: На подленномъ тако.

^b Справа від підпису написано: Место печати.

рецы Виру³⁹, под Лоевомъ⁴⁰ стоячий, коштом его власнымъ будованый, до спокойного з того млына ужываня пожитковъ, которому абысте жаденъ з старшыны и черни наименное не чынили кривды, а ни до неналежныхъ собѣ втручалися пожитковъ, хоча бы и од нас высланные были, и тые не повинны [жа]дное чынити перешкоды, под неласкою нашою и срокгим войсковым каранем.

Дат 20 июня, року 1660.

Юрый Хмелницкий, рукою власною.

Нижче написано: На млынокъ сотникови выбелскому.

На звороті: Юря Хмелницкого на мелницу на речки Виру.

По архиву № 733. 1660 г.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 1–1 а. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

№ 110

1660, червня 28. Корсунь. –

*Універсал Юрія Хмельницького та Якіма Сомка
про дозвіл заслуженому товаришеві Війська Запорозького
Данилові Знойці, вибельському обивателеві, вибирати
пожитки з власного млина, що на річці Снові
в Седневі*

Юрый Хмелницкий, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорозским.

Ознаймуемъ тимъ нашимъ писанемъ старшинѣ и чернѣ Войска его царского величества Запорозького и всякого стану людемъ, которимъ тилко показанно будетъ, меновите пану полковникови чернѣговскому, асауламъ, сотникам, атаманамъ и всему старшему и меншому в томъ полку найдуючомуся товариству, ижъ маючи мы респектъ на заслужоного в Войску Запорозскомъ товариша Данила Знойка, обивателя вибельского, позволилисмо з млина его влосного на рецѣ Сновѣ, в Седневѣ стоячого, вшелякіе отбирати и заживати пожитки, о чомъ кождий вѣдаючи з старшини и чернѣ Войска его царского величества Запорозького, такъ панъ полковникъ чернѣговский з своѣми старшими и меншими всего полку товаришами, яко арендарѣ висилки на якой колвекъ услужѣ нашей застаючіе, помененному Данилови в отбираню з того млина пожитковъ жадной аби не важился чинит перешкоды, сурово приказуемъ, под ласкою нашою и срокгимъ войсковимъ каранемъ.

Данъ з Корсуна дня 28 июня 1660 року.

Юрый Хмелницкий, рукою власною.

Юакимъ Сомко, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорозскимъ.

Нижче написано: С подлѣннимъ читаль находячийся при комисіі у пѣсменных дѣл канцелярист Федор Лампѣвский.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 525. Копія.

*1660, липня 5. Табір під Кодачком. –
Універсал Юрія Хмельницького кївським
торговим людям про вільний проїзд в усі російські міста
з правом проводити в них безмитну торгівлю*

Юрій Хмельницькій, гетман з Войскомъ его царского величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ паномъ полковникомъ, асавуломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска его царского величества Запорозского товариству, также бояромъ, княземъ, воеводамъ и всимъ начальнымъ и подначальнымъ ратнымъ его пресвѣтлого царского величества людемъ и кому одно-колвекъ теперъ и напотомъ сее наше писаніе показано будетъ, ижъ покладаль передъ нами славетный панъ Данило Полоцкій, войтъ мѣста его царского величества Кіева, именемъ всего майстрату Кіевского, универсаль славної памяти небожчика пана родича нашего, въ которомъ же ведлугъ волности стародавной и ведлугъ привилею его царского величества екстрактовнѣ выписано, торговымъ и купецкимъ людемъ, обывателемъ кіевскимъ, описуется вольный мокрымъ и сухимъ путемъ проиждъ и безмытное по всѣхъ городахъ его царского величества ярмарковъ гандлями вшелякими отправанье. Теды и мы, прихилиючися такъ до ласки его пресвѣтлого царского величества, яко и до писанья небожчика пана родича нашего, а не порушаючи ни въ чомъ, даемо сей нашъ листъ паномъ мѣщаномъ кіевскимъ по всѣхъ мѣстахъ его царского величества, на вольное всякимъ путемъ и безмытное розными товарами торгованье. За чимъ всю старшину и чернь Войска его царского величества Запорозского, такожъ высылковъ и мытъ екзакторовъ пилно упоминаемъ и сурово приказуемъ, абы за оказаньемъ сего нашего писанія, любь екстрактомъ изъ книгъ мѣськихъ кіевскихъ и подъ печатью мѣскою вынятого (которое они для певнѣйшого во всемъ обезпеченье въ книги мѣскіе кіевскіе впишуть и екстрактами купцомъ кіевскимъ давати будутъ), зуполную вѣру давши, нигдѣ мыта ярмаркового, ани иншихъ вымыслныхъ датковъ брати не важилися. А хто будетъ спротивный волѣ нашей и сему росказанью нашему, каждого такового суровое без жадной фолькги и баченья не минеть каранье. Боярь зась, князей и воеводъ, и всѣхъ начальныхъ и подначальныхъ ратныхъ его царского величества людей, якобы тымъ же купцомъ кіевскимъ, за указомъ того универсалу, по милости его пресвѣтлого царского величества, не были дѣланы въ путехъ найменшіе кривды и долегливости, жадаемъ.

Данъ въ таборѣ зъ-подъ Кодачка, 5 дня іюля, року 1660.

Юрый Хмельницькій, рукою власною.

У першій з публікацій зазначено: Подлинник писан на лицевой стороне листа, скорописью. Летосчисление означено церковными буквами. В конце акта собственноручная гетманская подпись: “Юрый Хмельницькій, рукою власною”. Тут же, по середине вытиснута войсковая печать на красновосковой массе, которою

обе половины листа склеены. На обороте современным почерком отмечено: “Унѣверсалъ даный купецкимъ мѣщаномъ кїевскимъ, отъ индукты увольняючїй, е. м. пана гетмана Юрїя Хмельницкого. Ветх[ий]”.

Из архива Киевской градской думы.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14853. – Арк. 20–21 (189–190). Копія з Актів ЗР.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 108–109. – № 62.

Каманин И. Сборник исторических материалов, извлеченных из древних актовых книг Киевского центрального архива // Университетские известия. – 1892. – № 2. – С. 24–25. – № 1.

№ 112

1660, липня 8. Табір на Вершинах Ташлицьких. – Універсал Юрїя Хмельницького лубенському отаманові Павлові про заборону косити в Ксензевській луці Лубенського Мгарського монастиря

Юрїй Хмельницкій, гетманъ з Войском его царского величества Запорозскимъ.

П. атамане лубенский Павле!

Пришла на тебе до нас до табуру скарга от велебного отца игумена мгарского, же ся волѣ его милости пана добродѣя моего спротивляючися, луку Ксензовскую, на монастирь Мгарский наданную, покосилес. А еще мало на то маючи, того ж велебного отца игумена мгарского зневажились; глядячи на тебе и Полонѣ и в лѣску перешкоду чинит. Прето ж розказуемъ тобѣ сурово под каранемъ войсковимъ, абы найменшой перешкоды в той луцѣ отцу ігуменови мгарскому не чиниль. Тед[и] вѣдаешъ, же кто на чужомъ кгрунтѣ косит, то не собѣ косить, зачимъ и ты не для себе косиль, але на монастирь, однако жѣ кошть, щос на косаровѣ уложиль, тобѣ [отъ] отца ігумена вернется будетъ, а другїй разъ не важся косити, да ігумена не зневажай, бо самъ в зневагу попадешъ, также и Полонѣя кажи, нечай в лѣску перешкоды не чинит, а що онъ за козакъ, мы у войску, а онъ дома, коли козак, нехай у войско идетъ запевне [г]орла не уидеть, абы теди иначе не были сурово приказуемъ.

Данъ в табурѣ на Вершинахъ Ташлицкихъ⁴¹, іюля 8 дня 1660^a.

Юрїй Хмельницкий, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 30797. – Арк. 15, 16. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Модзалевский В. К характеристике отношений между монахами Мгарского монастыря и лубенскими козаками в 1649–1661 гг. // Киевская Старина. – 1906. – Март – апрель. – Документы, известия и заметки. – С. 68. – № 5. У публікації неправильне датування документа: 1661, липня 8.

^a Далі написано: В подлинном подпис таковъ.

№ 113

1660, липня 8. Табір на Вершинах Ташлицьких. – Універсал Юрія Хмельницького Лубенському Мгарському монастиреві на Ксензевську (Березову) луку, що під Лубнами

Юрій Хмелницький, гетманъ з Войскомъ его цар. вел. Запорозким.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ кождому, кому о томъ вѣдати належит, а меновите старшины и черни Войска его цар. вел. Запорозкого и инимъ всякого стану и кондиціи людемъ, ижъ мы, стосуучися до побожное его м. пана отца добродѣя нашего инътенци и волѣ, которою за отпушення греховъ своихъ и всего Войска Запорозкого луку Ксендзовскую, називаемуую до того и Березовую, под Лубнями лежачую, на монастир общежителній Мгарский особливимъ якимъ унѣверсаломъ своимъ надалъ, и ми такъ, жеби на мнѣ волѣ отцевской не спротивляючися, помененій монастирь при той же луцѣ з лескомъ и з людми, опротивъ тое луки будучими, зоставуемъ, сурово приказуючи и напоминаючи, аби жаденъ з старшини и черни и инихъ всякого стану людей до менованое луки, лѣска и людей найменшое справи и претексту не мѣлъ, анѣ в уживаню и держаню оних монастиреви реченому жадное перешкоди чинит не важился, а хто бы сему писанню нашему противным билъ, таковій кождій за скаргою сурово од насъ караный будетъ.

Данъ на Вершинахъ Ташлицькихъ в табурѣ, дня 8 июля року 1660^а.

Юрій Хмелницький, рука власна^б.

Нижче написано: Сию копию с подлиннимъ унѣверсаломъ свидѣлствовали присутствующие войсковою Лубенской канцелярии:

судія полковий лубенский Василь Стефановичъ,

полковий писар Яковъ Карпѣвичъ,

асаулъ полковій Рекчевскій.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 50. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 110–111. – № 66. У публікації дата: 1664, липня 8.

№ 114

1660, липня 23. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького військовому товаришеві Карпові Мокрієвичу про підтвердження йому надань Богдана Хмельницького на слобідку Ройську і село Сибереж

Юрій Хмелницький, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорозким.

Всеи старшине и черни Войска его царского величества Запорозкого и кождому, кому о томъ вѣдати належит, а меновите пану полковникови

^а Далі написано: На подлинномъ подпісь таковъ.

^б Справа від підпису: Мѣсто печати.

чернѣговському з всѣмъ товариствомъ вѣдомо чинимъ сим нашимъ писанемъ, ижъ яко славної памяти родичъ нашъ п. Карповѣ Мокриевичовѣ, товаришовѣ войсковому, на слободу Роґскую⁴² с принадлежностями и село Сибережѣ⁴³ з грунтами унѣверсаль свой далъ и ствердилъ, такъ и ми сим нашимъ писанемъ ствержаємъ, пилно приказуючи, аби никто з старшини и чернѣ Войска его царского величества Запорожского и всякого стану людей поменному Мокриевичовѣ в тих маетностяхъ предреченнихъ наменшою не былъ перешкою, такъ в спокойномъ держанню, якъ и пожитковъ з нихъ уживанню и кривдъ жаднихъ найменшихъ и видирствъ и наездовъ подданихъ аби нѣкто чинити не важился, под срогостю войсковою и повторе напминаемъ.

З Чигирина дея 23 іюля, року 1660^а.

Юрій Хмельницький, рукою власною^б.

РДАДА. – Ф. 248. – Оп. 1. – Спр. 1812. – Арк. 245 зв. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55597. – Арк. 40. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 2. – Спр. 23. – Арк. 245 зв. Мікрофотокопія.

О п у б л і к о в а н о: *Лазаревский* А. Акты из истории землевладения в Малороссии (1630–1690) // *ЦИОНЛ*. – 1890. – Кн. IV. – С. 112. – № 30.

ГСМЧ. – С. 344–345. – № 110.

№ 115

1660, липня 23. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького писареві Чернігівського полку Карпові Мокриевичу на слободу Гучин

Юрій Хмельницький, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорожскимъ.

Ознаймуем сим писаниемъ нашимъ кождому, кому бы того вѣдати было потреба, а меновите пану полковниковѣ чернѣговському, асауловѣ, сотникомъ, атаманомъ и всей чернѣ Войска его царского величества Запорожского, въ полку Чернѣговскомъ знайдуючимся, и кому колвекъ будетъ показано сіе наше писание, тепер и на потомніе часи, ижъ показивалъ намъ п. Карпъ Мокриевичъ, писар полкосѣй чернѣговскій, унѣверсаль славної памяти родича нашего, въ Богу зешлого, пану Станиславови Кохановському, сотникови полковому чернѣговському, его тестевѣ, на слободу Гучинъ⁴⁴, осажовати и своимъ власнимъ коштомъ греблю на рецѣ Белоусѣ займати и млин будовати, наданній, а по вистановленію млина и осаженню людей на той слободцѣ ему зо млына вѣчне всѣхъ частей трохъ и тоєю слободою диспонувати и владѣти, такъ же вѣчне унѣверсаломъ своимъ ствердилъ. А кди п. Карпъ, писар полковій, зоставши ему зятемъ, в посазѣ такъ тую слободу Гучинъ зо млиномъ вѣчне ему и жонѣ его Аннѣ, а своей цорцѣ, *отдалъ* и записал, а того села зъ млинкомъ ся вцураль.

^а Далі в тексті написано: В подленномъ уневерсалѣ подписано тако.

^б Праворуч від підпису в колі написано: Мѣсто печати.

Прето просиль нас о тое, абисмо ему, п. Карпу Мокриевичу, на тое своим унѣверсалом до спокойного уживання ствердити казаль, якож видячи такъ речъ слушную, оразъ нашимъ унѣверсалом п. Карпу Мокриевичовѣ конфѣрмуем и до спокойного уживання подаем, зачим пилно мѣти того хочемъ и сурово приказуем, абы такъ зо млина припадающих розмиров всѣхъ трохъ частей, яко з тоей слободи користей з старшини войсковой, яко и чернѣ и наименшого ниhto ему не был перешкодою, що для лѣпшой вѣри, повагою унѣверсалу нашего ствердитисмо казали.

Дан въ Чигиринѣ 23 д. іюля, року 1660^а.

Юрій Хмельницькій, рукою власною^б.

РДАДА. – Ф. 248. – Оп. 1. – Спр. 1812. – Арк. 272 зв. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 2. – Спр. 23. – Арк. 272 зв. Мікрофотокопія.

О п у б л і к о в а н о: Л[азаревский] А. Акты из истории землевладения в Малороссии (1630–1690) // ЧИОНЛ. – 1890. – Кн. IV. – С. 111–112. – № 29.

ГСМЧ. – С. 390. – № 125.

№ 116

1660, липня 23. Батурин. –

*Універсал Юрія Хмельницького про взяття під опіку
Сави Унучка, Артема Красковського та Івана Мишука
зі всією любецькою шляхтою*

Юрій Хмельницькій, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ тимъ писанемъ нашимъ старшине и черни Войска его царского величества Запорозского и вшелякое кондиціи людемъ, которымъ тилко о томъ належить вѣдати и сее наше оказанно будетъ писание, ижъ яко небожчикъ славное памяти панъ родичъ нашъ за прихилность и зичливість шляхти всее любецкое к Войску Запорожскому боронил ихъ отъ всяких додегливостей, которые здавна за вѣру нашу православную в нужнихъ потребахъ отважне застановлялись, меновите людей значних, видечи Саву Унучка, сотника любецкого, Артема Красковского, Івана Мишука зо всею тамошною шляхтою, такъ и ми, потвержаючи волю небожчика пана родича нашего, беремъ под претекцію вишененованныхъ особъ и всю шляхту любецкую, приказавшы всей старшине и черни Войска его царского величества Запорожского, жебы имъ нѣхто в добрахъ ихъ отчистих, полях, сѣножатех, озерах, руднях, бортяхъ и иныхъ пожиткахъ наименшое кривди чинить не важилися, а особливо пану Савѣ Унучкови в млинѣ его власномъ на рецѣ Свишнѣ⁴⁵ не задавалъ трудности и не чинилъ перешкоди, такъ же тому жъ млинѣ старий, на Ворзнѣ⁴⁶ стоячий, приворочаемъ, якоби той и вся шляхта в добрахъ своихъ всѣхъ спокоине зостаючи, заживали, кромѣ жадного перенагабаня, иначе не чинечи, чего панъ полковникъ черніговский постерегати и

^а Далі в тексті дописано: В подлинном подписано.

^б Перед підписом у колі написано: Мѣсто печати рейментарской.

противних карати маєть, иншихъ зась, непослушнихъ ему, до насъ отсылати своеволцов, которыхъ ми сурово би и на горле без фолгі карати будемъ.

Данъ з Батурина дня 23 июля 1660^а.

Юрій Хмельницькій, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 660. Копія.

№ 117

1660, серпня 7. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького про заборону чинити кривду чернігівським міщанам

Юрьї Хмельницькій, гетманъ з Войскомъ его царского вел. Запорозкимъ.

Паномъ полковникомъ, осавуломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему товариству старшому и меншому Войска его царского величества Запороз. до вѣдомости доносимъ, ижъ мы, стосуючися до универсалъ и волѣ славное памяти п. родича нашего, далисмо универсалъ мещаномъ черниговскимъ, абы жаденъ з козаковъ Войска его царского вел. Запорозкого въ потребахъ нашихъ посланыхъ жадныхъ кривдъ и вимисловъ, то истъ напитоковъ, чоботъ и якихъ колвекъ достатковъ не вымышлял. А если бы котрий, приехавши до мѣста Чернигова без универсалу нашего, над вымыслъ якие эксцесса зароблялъ, теды полковникови тамошнему, до насъ не отсылаючи, такового карать позволяемъ, по полковнику зась тамошнемъ афектуемъ, жебы отъ месчанъ ничего не вытегалъ, але з сель, до него належачихъ, вшелякую живность брать казалъ, иначей не чинячи, для ласки наше.

З Чигирина 7 августа, року 1660.

Юрьї Хмельницькій, рукою власною^в.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 58266. Копія з оригіналу в Чернігівській думі.

О п у б л і к о в а н о: Ряд универсалов оборонных, данных гетманами мещанам г. Чернигова // Неофициальная часть Черниговских губернских ведомостей. – 1861. – № 15 – С. 97. У публікації неправильне датування: 1664, серпня 7. Перед текстом універсалу зазначено: Подлинное. Конфирмация мисчаном чернеговским. Опис печатки у публікації: Печать изображает козака з мушкетом, на левом плече; у левого бока шабля; правою рукою упирается в пояс. На печати надпись: “Печать его царск. величества[а] Малой России Войска Запорожского”.

^а У тексті далі дописано: В подленномъ по сему.

^б Після підпису написано: Мѣсто печати.

^в Після підпису написано: Мѣсто печати.

№ 118

**1660, вересня 5. Табір з-під Зарубинців. –
Універсал Юрія Хмельницького Василю Семеновичу
Болдаковському на підтвердження ґрунтів рогоських,
якими володіли пращури Болдаковського
ще за Польської держави**

Юрій Хмельницькій, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорозкскимъ.

Ознаймуемъ симъ писмомъ нашимъ кождому, кому о томъ вѣдати належить, а меновите п. полковниковѣ чер[ниговскому] и всѣмъ обивателемъ тамошнимъ козакамъ и мешчанамъ, ижъ Василь Семеновичъ Болдаковскій, козакъ пол[ку] Чер[ниговского], показоваль намъ право полское в 1587 году месеца марта 14, за рукою Миколая Лосятинского, державци любецкого, и другихъ руками виданное, и кгрунта Рогоские еще за держави Полской розграничающее помѣжъ Сѣбережю и Хмелницею⁴⁷ по отцу его на ґрунта Рогоские доставшоесе, просячи себе на то нашего листу. Мы теди, гетманъ, давши его Василя Семеновича слушному прошенію мѣсце и усмотревши з того права слушность те земли з за державы еще Полской к Рогоще принадлежали и пренадлежать и предки онаго уживали те все земле вечно ведлугъ права оного к селу Рогоще⁴⁸ приворочаемъ и подаемъ ему, Болдаковскому, позволяючи теми землями владети и всякие з нихъ собирати пожитки. Мети теди хочемъ и приказуемъ, абы ему, Болдаковскому, нихто з старшихъ и меншихъ в отбиранію с техъ пожитковъ найменшого не важился быть перешкодою, под неласкою нашою и каранемъ войсковимъ.

С табуру с под Зарубанецъ⁴⁹ 5 сентев[рия] року 1660.

Юрій Хмельницькій, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 874. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68476. – Арк. 2–2 зв. Копія.

Ф р а г м е н т и: ОРОМ. – Вып. 1. – С. 30. Публікація уривку документа.

Филарет, еп. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Т. I. – С. 121.

№ 119

**1660, листопада 18. Сміла. –
Універсал Юрія Хмельницького козакам і всім жителям
Прилуцького полку із запевненням їх у тому,
що слід підкоритися польському королеві**

Юрьй Хмельницкий, гетманъ з Войскомъ его корол. милости Запорозким.

Всему старшому и меншому Войска его корол. милости Запорозкому товариству и всему посполству, на Заднѣпрю застаючому, а меновите п. полков-

^а Після підпису написано: М. П.

никови прилуцкому, сотникомъ, атаманомъ и всей черни, доброго здоровья отъ Господа Бога зычимъ.

Дошло намъ вѣдати, же вы всѣ, заднѣпряне, чили моимъ молодымъ не довѣряючи лѣтамъ, чили яко бымъ то з якого учинилъ примусу, іжъ его корол. милости и Речи Посполитой з Войскомъ Запорозкимъ в вѣрное покорылъ подданство, не хочете з нами едностайне и единомыслне прироженому своему голдовати пану, а своимъ упоромъ прагнете кровопролитіа християнского, которое певне, скоро Днепръ станеть (бо заразъ всѣ войска коронние, татарские з всѣми потугами и наши козацкие яко на спротивныхъ на Заднепре пойдутъ), мусить быти. Якого мы не зычачи, ласкавымъ васъ отцевскимъ упоминаемъ сердцемъ, жебысте, поглядаючи, якъ ся Пушкарюм и инымъ бунтовникомъ и ихъ помочникомъ з Божого допущеня за своеволю нагородило, такъ же постерегаючи здоровья своего, жонъ и дѣтокъ и цѣлосты маетковъ своихъ и волностей, кржаве набытыхъ, бунтовъ не вщинаючи и своеволѣ попереставши, подъ высокую отцевскую его корол. милости [руку] наклонили, отъ которого кгда бысмо не были упевнени, же Церковь Божия православная наша при цѣлости, повазе и волностяхъ своихъ будетъ zostавати и насилія жадного терпѣти не будемъ, волѣли бысмо всѣ кровю нашею облити мѣстце, на которомъ потреба была, а нѣжели бысмо ся склонили до подданства его корол. милости; але кгда-смо зрозумѣли, же той миръ и постановене будетъ кгрунтовное и вѣчное, а до того, же и его царское величество, завевшися з его корол. милостю, немало ратныхъ своихъ людей потратилъ, и якъ великие московские з Шереметомъ, з Хованскимъ, з Долгорукимъ и иншими были войска, силамъ еднакъ коронныхъ войскъ вытравати не могучи, до остатней пришли згубы, и межи нашимъ народомъ великое пролитіе крове сталося. Зачимъ и повторе васъ упоминаемъ, жебысте всѣхъ бунтовъ поперестали и унѣверсаломъ... Сомка и бѣгуна Бруховецкого, змышленымъ на имя наше, не вѣрыли. За тымъ васъ Господу Богу поручаемъ.

Писанъ въ Смѣлой⁵⁰, 18 ноеврія, року 1660.

Юрій Хмельницкий, рукою власною⁵¹.

О п у б л і к о в а н о: Памятники. – Т. III. – С. 444–445. – № СХХХVI.

№ 120

*1660, листопада 24. Чигирин. –
Універсал Юрія Хмельницького козакам і всім жителям
Прилуцького полку з застереженням не чинити
опір королівським і татарським військам,
що переправляються через Дніпро*

Юрій Хмельницкий, гетманъ с Войскомъ его королевские милости Запорожским.

Всему старшому и меньшому [Войска] его королевские милости Запорожского Прилуцкого товариществу і всякого чину в том же полку перебуваючимся людемъ. Вѣдомо чинимъ симъ нашимъ писаниемъ, что мы никогда не жел[...]

чего Богу лутшимъ чтобы уж болши кров христіянская за Днепромъ проливалася і всяких способов в ыных давали есмь, чтобы войска коронные и татарские за Днепр переправиватися перестали как ж и доказал [...] такъ были. Но явные с полку Переяславского, што добрѣ вамъ вѣдомо, бунты вчиняють, тогда пусть на тѣх, которые до того [...]а вина на душу падеть, когда войска корунные и татарские и наши пере[...]шися как уж и переправуются, винных ищучи, и невинного укривдят. Однако ж мы того будем скоро постерегати, чтоб полк вашъ, который его королевской милости изначала желательный никакой [...] не поносил [...] толького будьте осторожными, что татаринъ волкъ здѣя часомъ не вѣдають и гдѣ насажутъ впадает и убытки чинит, что до вѣдомости подавши Господу Богу вас поручаемъ.

С Чигирина, дня 24-го ноября 1660 года.

Юрьи Хмельницкиі, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 15489–15538. – Арк. 145–146. Копія.

№ 121

*1660, листопада 24. Чигирин. –
Універсал Юрія Хмельницького козакам
і всім жителям Ніжинського полку
з закликом зберігати спокій*

Юрьи Хмельницкиі, гетман с Войском его королевской милости Запорожскимъ.

Пану полковнику нѣжинскому і всему старшему и меньшому того ж полку товариству, также и посполству доброго здоровья и счасливого покою желаю. Об'являемъ симъ нашимъ писаниемъ, чтоб мнѣ, не желаючи никакой болши в русских краях милостей ваших кровоприлития, в то я было вложили всѣми силами, чтоб войска корунные и татарские на спровоженье Москвы с крепостей намѣрены, понеж ляхи замыслили. Но бунты [у] нас в Переяславскомъ полку начинаются, до того принуждают ради и не раді принуждать намѣрение войскъ корунных до сохранения приводити. И сами переправясь бунтовников сносити, с которыми что ваша милость, пане полковнику нѣжинскиі і все того ж полку товариство і все посполство не имѣте с повинности и желательства нашего. Осторожностью напоминаемъ, чтоб есте Переяславлю блиских обывателей полку Нѣжинского обвестили, что и орды часть выдет, которая извыкла забегати волкомъ впадши разоряти. Однако ж мы о томъ будем старатися, чтоб и тѣ, которые не бунтуют, не мешкая от всяких войск, не чинили неправды какъ разумѣемъ, что и ныне по потверженью от его королевской милости гетманства нашего, как и пред тѣмъ во всем до воли нашей впрям не желаем склоняти будете. Господу Богу при том вашу милость отдаем.

С Чигирина, дня 24-го ноября, лѣта 1660.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 15489–15538. – Арк. 141–142. Копія.

^a Помітка копіїста: Пропущене місце для одного слова.

1660, грудня 9. Чигирин. –

*Інструкція Юрія Хмельницького своїм послам
до польського короля Семену Голуховському, Степану Пітуху,
Яну Креховецькому та Олександру Skorodкевичу*

Informatia do je^o k. mści pana nasze^o mlwego ode mnie hetmana i wszystkiego Wojska Zaporoskiego pp. posłóm naszym Siemionowi Gołuchowskiemu, Stephanowi Pietuchowi, Janowi Krechowieckiemu i Alexandrowi Skorodkiewiczowi dla pamięci dana.

1. Naprzód powinni pp. posłowie naszy je^o k. m. panu naszemu miłosciwemu ode mnie hetmana i wszystkiej starszyny i czerni Wojska Zaporoskie^o przy wiernym poddaństwie naszym należyty ze wszelką uczciwością pokłon oddać.

2. Ciż pp. posłowie naszy mają pokornie prosić, aby je^o k. mśc p. n. m., jako i ich mm. panowie rezydenci przy boku je^o k. m. na ten czas zostający, chcieli dać assecuratią seorsim, że na przyszłym, da Bóg, sejmie Warszawskim nie tylko pacta Hadiackie autoritate conventus potwierdzone będą, ale i w czym nad to Wojska Zaporoskiego według obietnicy je k. m. proźba zajdzie skutek otrzyma. Także od obojga królestwa ich mm. assecuratiej prosić, że na przyszłym sejmie u wszystkich stanów koronnych i W. x. Litt. powagą swoją królewską wymogą Wojsku Zaporoskiemu to, że episkopie, cerkwie i majątności, do nich należące, duchowieństwu naszemu od unitów odebrawszy, tak w Koronie, jako i W. x. Litt., pooddawają, jako i insze puncta constitutią stwierdzone, skutek swój weźmą i de novo, o co będziemy upraszać z miłosciwej łaski je^o k. m. i całej Rzplitej pozwolono nam będzie.

3. Mają i to pp. posłowie naszy je^o k. m. enucleare, że Wojsko Zaporoskie nie tym intentem pod Słobodyszczą szło, aby Wojska koronne, złączywszy się z Szeremetem, miało znosić, ale aby z ich mm. Pany hetmanami o pokoju traktowało, jakoż skoro ich mm. nas łaską je^o k. m. upewnili, że nas pod skrzydła swoje przymuje, natychmiast z wiernym odezawszy się poddaństwem, pokój wieczny uczyniliśmy, i ta to przyczyna, że Wojsko Zaporoskie oziębłe ciągnęło, aby do przyrodzonego nawróciwszy się pana, tym niepospiechem tyrańskie nadwątpiło siły.

4. Wspomnieć i to przed je^o k. m. p. n. m. pp. posłowie naszy powinni, a oraz i prosić, aby żołnierze ich mm., w Ukrainie pod ten czas na usłudze je^o k. m. i Rzptej będąci, ciężej nie byli ludziom ukraińnym wszelkiej wolności nawykłym, nim po mału w należyte wciągną się posłuszeństwo, a ile teraz trzeba z nimi skromnie postępować, kiedy jeszcze za Dnieprem bunt, także i moskiewskie factie nie ustają.

5. Ich mm. panom pieczętarzom koronnemu i litt. pp. posłowie naszy trzeba, żeby się umieli nisko kłaniając, accomodować, na których łasce i promotiej do je^o k. m. wiele nam należy.

6. O przyczynne listy do królestwa ich mm. prosić je^o m. pana marszałka pp. posłowie naszy mają.

7. Prosić je^o k. m., aby ociec metropolit nasz za consensem do nas zjechał, jako pasterz do owieczek swoich.

8. Cię mają prosić je^o k. m., aby je^o mść pan wojewoda czernihowski wcześniej przed sejmem cum plenaria facultate, i mocą tak od je^o k. m., jako i od stanów koronnych, do nas przybyć raczył, a to dla formowania niektórych de novo punctów, Wojsku je^o k. m. Zaporoskiemu potrzebnych, w nagrodę tych, których Wojsko Zaporoskie z commissiej Hadiackiej nie acceptuje. Co żeby trudności jakiej na sejmie nie uczyniło je^o m. pan wojewoda czernihowski, jako kommisarz, powróciwszy od nas uczyni relatią pokornej suppliki naszej do je^o k. m. i ad Ordines Regni, i przyczynę wzniesie za Wojskiem Zaporoskim, które nie extorsive idąc z Rzptą, ale przez uniżoną prozbę iusta petere, da Bóg, na przyszłym sejmie będzie.

9. Sława to je^o k. m., że obce narody u Wojska Zaporoskiego w utrapieniu swym protectiej szukają. Ponieważ tedy i Konstantyn Szerban, wda i gospodar ziem Mołdawskich, niesłusznie z gospodarstwa Wołoskie^o złożony, do Wojska Zaporoskiego się udał, mają ciz pp. posłowie naszy je^o k. m. pana naszego młwego pokornie prosić, aby si fieri potest, zaś z miłościwey łaski na ten że urząd był przywrócony. A jeśli nie można, tedy prosić mają cie posłowie naszy, aby z łaski je^o k. m. miał tu w państwach je^o k. m. reclinatorium. Jednoź słuszna by go restituere na pierwszy urząd, ponieważ Stephan w^{oda} przyczynę do tego dał, miasteczek naszych i wsi wiele, dostając paniej bratowej mojej, zplądrowawszy.

10. Ciz pp. posłowie naszy mają prosić je^o k. m. królowej jej mści, pp. pieczętarzów i ich mm. panów senatorów na ten czas ad latus je^o k. m. zostających, aby assecuratią дано, że na przyszłym, da Bóg, sejmie je^o k.m. i Ordines Regni stwierdzą to wszystko, cokolwiek pod Hadiaczem postanowiono, sejmem stwierdzono, i o co per iusta petita będą je[go] k. m. supplicować. Gdyż jeśliby tego posłowie naszy z łaski je^o k. m. nie otrzymali i ci, którzy są zyczliwemi zdesperowawszy na stronę Moskiewską desciscerent, czego nie daj Boże.

11. Powinni także je^o k. m. prosić o pana Cecurę, Apostoła i Dworeckiego i innych, którzy lubo niełaski je^o k. m. zasłużyli, jednakże zlitowania sama przyrodzona je^o k. m. clementia zażyje. Co obaczywszy beneficiati carscy, zmiękczeją i serce do przyrodzonego skłonią pana, buntów poniechawszy.

12. W ostatku mają prosić ciz posłowie naszy, aby jako naprędsza była odprawa, gdy niektórzy będą co inszego myślić, a mianowicie prostszy.

Dat w Czehrynie dię 9 Decembris A^o 1660.

Jerzy Chmielnicki, hetman z W. w. k. m. Zaporoskim.

О п у б л и к о в а н о: Памятники. – Т. IV. – Отд. III. – С. 54–60. – № XII. Оригінал з військовою печаткою зберігався у бібліотеці К. Свідзінського у збірці Онацевича. Матеріали, зібрані Свідзінським, згодом потрапили до Бібліотеки Ординації Красінських у Варшаві. У 1944 р. бібліотека згоріла, а разом із нею загинула більша частина рукописів, у тому числі зазначена інструкція.

ПЕРЕКЛАД

Інформація, дана на пам'ять від мене гетьмана і всього Війська Запорозького панам послам нашим, Семену Голуховському, Стефану Пітуху, Яну Креховецькому й Олександрю Скородкевичу під час відправлення їх до його королівської милості pana нашого милостивого.

1. Насамперед повинні панове послати наші віддати з цілковитою повагою, при вірному підданстві нашому, належний уклін його королівській милості пану нашому милостивому від мене, гетьмана, і від усієї старшини та черні Війська Запорозького.

2. Вони ж, панове послати наші, повинні покійно просити, щоб його королівська милість пан наш милостивий, а також їх милості пани сенатори, що знаходитимуться на той час при його королівській милості, зволили дати кожний зі свого боку обіцянку про те, що на майбутньому, дай Боже, Варшавському сеймі будуть підтверджені владою конвенту не лише Гадяцькі умови, але буде виконано і те, про що окрім того буде просити Військо Запорозьке, згідно з обітницею його королівської милості. Також вони мають просити і його милість короля, і її милість королеву, аби вони обнадіяли їх у тому, що на майбутньому сеймі своєю королівською владою вони вимагатимуть від усіх чинів коронних і Великого князівства Литовського, щоб єпископи, відібравши в уніатів церкви й майно, що їм належить як у Короні, так і у Великому князівстві Литовському, повернули нашому духовенству, а крім того, обнадіяли у тому, що будуть виконані й інші умови, підтверджені конституцією, і що милостивою прихильністю його королівської милості й всієї Речі Посполитої, нам буде дозволено й те, про що ще проситимемо.

3. Мають також панове послати наші пояснити його королівській милості, що Військо Запорозьке йшло під Слободища не з тим наміром, щоб з'єднавшись з Шереметєвим, знищити коронне військо, але для того, щоб вести переговори про мир з їх милостями панам гетьманами. І як тільки їх милості упевнили нас у прихильності його королівської милості, який нас під крила свої приймає, негайно відповідаючи на це вірним підданством, ми уклали вічний мир. Оце і є справжня причина, чому Запорозьке Військо йшло холоднокрівно: бажаючи повернутися до природного володаря, воно виснажило цією повільністю тиранські сили.

4. Панове послати наші також мають згадати перед його королівською милістю паном нашим милостивим, і разом з тим просити, щоб воїни, їх милості, що перебувають нині в Україні на службі його королівській милості і Речі Посполитої, не були тягарем для українського народу, який звик до всяких вільностей, до тих пір, доки він не прийде поступово в належну покору. А особливо тепер слід з ними помірковано поступити, коли за Дніпром не перестають ще заворушення й продовжуються Московські козні.

5. Панове послати наші мають їх милостям печатникам коронним і литовським навчитись, низько кланяючись, догоджати, оскільки для нас дуже важлива прихильність їх і клопотання перед його королівською милістю.

6. Панове послати наші мають просити його милість пана маршалка про листи-клопотання до їх милостей короля і королеви.

7. Просити його королівську милість дозволити, щоб отець наш митрополит приїхав до нас з писаним повелінням, як пастир до своїх овець.

8. Вони ж повинні просити його королівську милість, щоб його милість пан воевода чернігівський зволив завчасно приїхати до нас перед сеймом з повно-

важною владою як від його королівської милості, так і від коронних чинів, для складання деяких нових пунктів, необхідних для Війська його королівської милості Запорозького взамін тих, які Військо Запорозьке не отримує за Гадяцьким трактатом. І щоб не зустрілося ніякого затруднення на сеймі, його милість пан воевода чернігівський, як комісар, повернувшись від нас, має доповісти про наше покірне прохання його королівській милості та вищим сановникам королівства і удатися з клопотанням за Запорозьке Військо, яке не з примусу пригорнулося до Речі Посполитої, але з покірним проханням приступаючи, на майбутньому сеймі (якщо дасть Бог) буде просити про це.

9. Слава його королівській милості, що чужі народи у нещасті своїм шукають протекції в Запорозького Війська. А оскільки і Костянтин Шербан, воевода і господар Молдавських земель, незаконно скинутий з Волоського господарства, звернувся до Запорозького Війська, то вони ж, пани послі наші, повинні покірно просити його королівську милість пана нашого милостивого, якщо це можливо, з милостивої ласки повернути йому те господарство. А якщо не можна, то ті ж послі наші повинні просити надати йому з ласки королівської пристанок у володіннях його королівської милості. Однак справедливість вимагає повернути йому господарство, відібране за допомоги воеводи Стефана, який поплундровав багато містечок і сел наших, коли хотів захопити дружину мого брата.

10. Ті ж панове послі наші повинні просити їх милостей короля і королеву, їх милостей панів печатників і їх милостей панів сенаторів, що знаходитимуться на той час при його милості королю, щоб вони задовільнили те прохання, щоб на майбутньому сеймі (якщо дасть Бог) його королівська милість і чини королівства підтвердили все те, що тільки постановлене під Гадячем і затверджене сеймом і про що, просячи справедливості, будуть благодіяти його королівську милість. Але якщо б послі наші, з волі його милості короля, не отримали цього, тоді й ті, які є покірними, перейдуть на Московський бік, чого не дай Боже.

11. Вони повинні також просити його королівську милість про панів Цецюру, Апостола, Дворецького і про інших, які хоча й заслужили неблаговоління його королівської милості, але вроджене його королівської милості милосердя саме схиляється до помилування. Побачивши це, прихильники царя зім'якнуть і, припинивши заворушення, схилять серце до природного володаря.

12. Насамкінець, вони ж, послі наші, повинні просити, щоб їх відпустили якнайшвидше, інакше дехто (а саме простий люд) щось запідозрить.

Дано в Чигирині, дня 9 грудня року 1660.

Юрій Хмельницький, гетьман з Війском вашої королівської милості Запорозьким.

№ 123

1660, грудня 12. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Канівському монастиреві на побудову двох млинів

Юрій Хмелницкій, гетманъ з Войскомъ его кор. мил. Запорозкимъ.

Вѣдомо чинимъ сымъ нашимъ писаніемъ кождому, кому того належить вѣдати, ижъ такъ поглядаючи на привѣлей, данный от его королевской милости, яко и до першей стосуючися волѣ нашой, позволяемъ млиновъ два монастиреви Каневскому Пресвятыя Богородица и тамъ застаючої братіи на виживлене, единъ Колачинскій, называемій Черетянка, на новой гребли, а на реци Расавѣ стоячий, а другій при той же рецѣ Биркозовскій, пишно всей старшинѣ и черни Войска его королевской милости Запорозкого товариству напомиѣвши и сурово приказавши, абы в тыхъ менованныхъ млинахъ висоце в Богу превелебному господину отцу Іову Заюнчковскому, архимандритѣ кобринскому, игуменови каневскому, и тамъ мешкаючої братіи, нѣхто найменшее не важился чинити кривды и перешкоды и не втручался до имъ належачихъ пожитковъ, под неласкою нашею и срокгимъ каранемъ войсковымъ.

З Чигирина, дня 12 декаврія 1660.

Юрій Хмелницкій, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 2077. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 5, 8 зв. Копія.

№ 124

1660, грудня 13. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького про підтвердження надання Івана Виговського Канівському монастиреві на слободу Богородичну й затвердження в ній двох ярмарків у свято Різдва Богородиці і на святого Миколая

Юрій Хмелницкій, гетманъ з Войскомъ его королевской милости Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ писаніемъ нашимъ кождому, кому о томъ тепер и на потомъ вѣдати належить, вшелякого стану и кондиціей людемъ, а меновите пану полковникови каневскому и всѣмъ, такъ в мѣстѣ Каневе мешкаючимъ, яко по мѣстечкахъ и селахъ, до того полку належачихъ, знайдуючимся обывателемъ, ижъ яко антецессоръ нашъ панъ Іоанъ Виговскій велебному в Богу его милости отцу Іову Заенчковскому, архимандритови кобринскому, игуменови каневскому и иншимъ игуменомъ монастира того ж, по немъ наступуючимъ, слободу Богородичную близко менованного монастиря храму Пресвятое Богородици позволилъ осажовати и тамъ зобраними корыстовати людами, такъ и мы ни в

^а Нижче у колі написано: Мѣсто печати.

чомь ненарушоне позволяемъ и ствержаемъ, придавши пожитковати тому ж монастиреви ярмарками, которые постановлено на менованной отправовати слободѣ на день Рождества Пречистой Богородици и на день святого Ніколи, аби все отбырали менованного монастиря законники на монастир, що належить ярмарковое, до чого нѣхто жебы не мѣль, кромъ оныхъ, жадное справи, такъ же в той слободѣ не перешкожалъ и до людей, тамъ жиючихъ, не втручался, сурово под срокгимъ каранемъ войсковымъ приказуемъ.

Дать з Чигирина, дня 13 декаврія, року 1660.

Юрый Хмелницькій, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 2077. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 5 зв., 8 зв.–9. Копія.

№ 125

1660, грудня 24. Чигирин. – Оборонний універсал Юрія Хмельницького жителям містечка Яблунівки

Юрьи Хмелницькій, гетманъ з Войскомъ его королевской милости Запорозкимъ.

Всѣмъ вовець и каждому зособьна, кому о томъ вѣдати належить, меновите ихъ милостем паном, так кварцяным войска коронного, яко и зятягового чужоземского оффѣциромъ и всей старшини и черни Войска его королевской милости Запорозкого в Украине на Заднѣпрю будучим вшелякое кондициі людем ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ, ижъ видячи мы щирую прихилност до его к. м. и статечную зычливорост противко Войску Запорозкому всѣхъ обывателей яблуновскихъ, которые освѣдчаючи приязни под нашу утѣкаются оборону, варуемъ ихъ симъ нашим универсаломъ пилно их мл. пановъ кварцяных жадаючи, абы оным обывателем яблуновским, приохочаючи до далшого его к. м. поданства наменшого не чинили утяження и не исправовали нѣяких станциі. О чомъ и вся старшина и чернь Войска его к. м. запорозкого вѣдаючи поменным обывателем жадного абы не важилися чинити опустошения и шарпанини во всѣх их добрахъ ани до мѣстечка Яблунова⁵² над нашу вираженю волю не впиралися. Бо хто колвекъ з своеволников, так татаръ, яко и козаковъ, поважится учинити наменшую им кривду, позволяем теды преречоным мешканцом яблуновским таковых, яко противниковъ волѣ нашої, бити, имати, вязати и до нас отсылати, где и мы назначаем срокгое би и на горле каранне войсковое.

З Чигрина дня 24 декабря 1660.

Юрьи Хмелницькій, рукою власною^б.

О п у б л и к о в а н о: Стороженко Н. Семен Вакуленко, сотник пирятинский (1696–1720) // Киевская Старина. – 1891. – Январь. – С. 119–153. – № 1.

^а Справа в колі написано: Мѣсто печати.

^б Після цих слів написано: М. П.

*1660, грудня 27. Чигирин. –
Інструкція Юрія Хмельницького своєму посланцеві
до польського короля медведівському
сотнику Стефану Опарі*

Informatia do je^o k. mci pana n. młwego ode mnie, hetmana, i wszystkiego Wojska Zaporoskiego Stephanowi Oparze, setnikowi niedzwadowskiemu, dla pamięci dana.

Naprzód posłany nasz wierność poddaństwa naszego majestatowi j. k. mci i listy należyte ze wszelką ma oddać uczciwością.

Ma posła moskiewskiego z hramotą od cara przyslaną praesentować, pokornie prosząc, aby z młciwej j. k. mści łaski nazad był powrócony do Czehryna dla zamiany naszych, którzy w Moskwie zatrzymani.

Ordy pod płaszczykiem pomocy żadnego respectu nie mając państwo j. k. mści plądrują i wniewecz Ukrainę pustoszą, które żeby jawnie swojej poprzestały wynurzać złości powinien j. k. mci prosić, aby umyślnie do chana j. k. mśc z tym posłać raczył.

Prosić j. k. mci ma, aby swoim osobliwym pisaniem wojsko koronne upomnieć raczył, żeby według declaratjej łaski swej mścwej nie kazał u kozaków stanowisk odprawować i krzywd czynić.

Powinien opowiedzieć i to, że za Dnieprem partyzantów moskiewskich nie mało, którzy jeśliby zdesperowali o łasce j. k. mci musiałaby znowu (czego nie daj Boże) z okazji pp. żołnierzów, być zamieszana.

Prosić ma, aby wojsko koronne życzliwym j. k. mci z tę stronę nie naprzykrzało się, na których patrząc, orda wszystkiego złego pomaga, ale żeby na zniesienie buntów za Dniepr szło, które się szerzą za niepospiechem, i orda z tej że okazji nie idzie, pustosząc państwo j. k. mci.

Nasze wojsko z nakaznym hetmanem p. Piotrem Doroszenskim już dawno za Dnieprem z nieprzyjacielem się uciera, według postanowienia terazniejszego, wszystko wojsko koronne za Dniepr nie idzie, lubo nam i ręce ustają pisząc. Ostatek pułków naszych poszłoby za Dniepr już dawno, ale że gości żołnierzów i tatarów w domu mają, trudno iść na wojnę, nie wiedząc, komu żony i dzieci zostawić.

Powinien i to powiedzieć, żeby naszemu niedbalstwu nie przyczytano, kiedy (nie daj Boże) naszych garstka upewniona prętkami succursami nieprzyjacielskiej nie wytrzyma potędze, której niemal codzien przybywają świeże posiłki, a wojsko koronne na to niedba.

I o to ma prosić, aby do dalszej declaratjej z szlachetskich dóbr kozacy nie byli wyciskani, na co osobliwy przywilej wydany.

W ostatku powinien prosić o prętką odprawę i nazad tegoż posła moskiewskiego do Czehryna przystawić.

Dat z Czehryna d. 27 Decembris veteri stylo 1660.

Jerzy Chmielnicki, hetman Wojska j. kr. m. Zaporoskiego.

О п у б л і к о в а н о: Памятники. – Т. IV. – Отд. III. – С. 74–77. – № XV. Копія тогочасна зберігалася у бібліотеці К. Свідзінського у збірці Онацевича. Матеріали, зібрані Свідзінським, згодом потрапили до Бібліотеки Ординації Красінських у Варшаві. У 1944 р. бібліотека згоріла, а разом із нею загинула більша частина рукописів, у тому числі зазначена інструкція.

ПЕРЕКЛАД

Інформація, дана для пам'яті Стефану Опарі, сотнику медведівському, висланому від мене, гетьмана, і всього Війська Запорозького до його королівської милості, пана нашого милостивого.

Насамперед, наш посланець повинен засвідчити вірність нашого підданства маєстату його королівської милості і з належною повагою вручити необхідні листи.

Він повинен представити московського посла з грамотою, надісланою від царя, просячи покірно, щоб його, з милостивої ласки його королівської милості, було відправлено назад у Чигирин для обміну наших, затриманих у Москві.

Орди під плащиком допомоги без будь-якої поваги грабують володіння його королівської милості й остаточно спустошують Україну. Він повинен просити, щоб його королівська милість зволив спеціально послати до хана його милості для того, щоб вони перестали явно засвідчувати свою ворожість.

Має просити, щоб його королівська милість своїм особливим листом усювістив коронне військо, щоб воно, через обіцяну милостиву королівську прихильність, не ставило постойв у козаків і не завдавало їм кривди.

Повинен сказати і те, що за Дніпром немала кількість московських прихильників, які в разі втрати надії на ласку його королівської милості (чого не дай Боже), тоді через кривди від панів жовнірів, повинно виникнути нове заворушення.

Повинен просити, щоб коронне військо з того боку не обтяжувало доброзичливих підданих його королівської милості. Орда, дивлячись на цей приклад, допомагає йому робити всяке зло, а ліпше б воно пішло за Дніпро для знищення заворушень, які поширюються від його уповільнення. І Орда через це не йде геть, спустошуючи володіння його королівської милості.

Наше військо з наказним гетьманом паном Петром Дорошенком уже давно воює за Дніпром з неприятелем, згідно з нинішньою постановою, а все коронне військо не йде за Дніпро, хоч у нас і руки віднялись від писання. Решта наших полків давно пішли б за Дніпро, але в них у домі гості – жовніри й татари; тож важко йти на війну, коли не знаєш, на кого залишити дружину й дітей.

Повинен зауважити і те, щоб не приписували нашому недбалству (не дай Боже), якщо купка наших, запевнена у швидкій підтримці, не витримає ворожої сили, до якої майже щодня прибувають свіжі допоміжні війська, тоді як коронне військо на це не зважає.

Повинен і про те просити, щоб до майбутньої декларації козаки не були витіснені зі шляхетських маєтностей, для чого нам видано особливий привілей.

Нарешті, повинен просити, щоб його разом з московським послом швидко відпустили назад в Чигирин.

Дано в Чигирині дня 27 грудня за старим стилем 1660 року.

Юрій Хмельницький, гетьман Війська його королівської милості Запорозького.

№ 127

1661, січня 17. Жаботин. – Універсал Юрія Хмельницького з підтвердженням купівлі Лубенського Мгарського монастиря земель під Лисою горою на річці Сулі

Юрій Хмельницький, гетманъ з Войскомъ его королевской милости Запорозкимъ.

Всѣмъ вовець и кождому зособна, кому колкевъ о томъ вѣдати належить вѣдомо чинимъ симъ писаніємъ нашимъ, ижъ яко п. Юрій Русѣновичъ з побожности своей мѣстце под Лисою горою на рецѣ Сулѣ зруйнованое, за пять сотъ золотихъ купленое, на монастирь Мгарскій лекговаль, а отецъ игумень коштомъ своимъ на той же през себе гребли поправленой млинъ збудоваль, мы, видячи убозство і недостатки великіе, звлаща сихъ часовъ барзо труднихъ, на виживене мѣстце тое вишмененное, греблю з млинами давними, названними Сивоглазчинъ з двома каменями и Полонѣвъ, также з двома каменями, і з всѣми іншими пожитками тимже отцемъ законникамъ монастиря Мгарского симъ писаніємъ нашимъ сѣтвержаемъ и мѣти хочемъ, аби жаденъ такъ з старшини и черни Войска его кор. милости Запорозкого, яко і всякой кондиціи людей, в спокойномъ держаню отцомъ мгарскимъ того мѣстца, греблѣ з ставомъ и млиновъ всѣхъ трох, найменшою не биль перешкодою и не втручался и пожитковъ всяких отбирати не збороняль, поглядаючи на ласку нашу войсковую і на карност Бозкую.

Писанъ в Жаботине⁵³ 17 иануарія року 1661.

Юрій Хмельницький, рука власна^a.

Нижче написано: С подлинной свидетелствовал прапорщик Яковъ Герасимовъ.

На звороті: 1766 октебра дня таковъ подлинной уневерсал приняль монастира Мгарского Лубенского іеродіаконъ Іовъ.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 45. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59222. Копія.

Там само. – Ф. 10. – Спр. 30797. Копія.

№ 128

1661, лютого 26. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Медведівському св. Миколи монастиреві на млин Євківський, що на річці Медведівці

Юрій Хмельницький, гетманъ з Войскомъ его кор. мил. Запорозкимъ.

Вѣдомо чиним кождому, кому о том належить, а меновите старшим и меншим козаком медведовскимъ и всему посполству тамошнему, ижъ видячи барзо нищетный монастирь святого Николѣ Медведовский⁵⁴, же братія виживитися не

^a Нижче у колі написано: Мѣсто печати гетманской.

можетъ, надаем для помочи на той монастыр млын Евковский Дацковъ Андрѣнковъ Деривянчин, на реци Медведовце⁵⁵ стоячий. Позволилемъ за працу войсковую и иншие пожитки отбирати, пилю теды приказуемо, абы им жаден, яко з козаков, такъ и посполитых людей в отбераню з того млина пожытков всяких, жадной не важился чинити перешкоды и не втручался, под неласкою нашею.

З Чигрына 26 февруаря 1661.

Юрий Хмелницкий, рука власна.

Нижче зазначено: На млын Авдиевъ Деревянчин чернцомъ медведовскимъ.

НМІ України. – РД 15. Оригінал з військовою печаткою.

№ 129

1661, квітня 17. Чигирин. –

Універсал Юрія Хмельницького із заборною сотникові прохорівському і отаманові пекарському вдиратися у володіння Київського Микільського Пустинного монастиря

Юрий Хмелницкий, гетьманъ з Войскомъ его корол. мил. Запорозским.

Сотъникови прохоровському и атаманови пекарск[ому] доносим вѣдати, же нам скаржено, яко бысте перехв[...]а на отца Быковського, законника монастиря святого Киев[ского] Пустинно Николского, чигаючи^б на здоровье, чините и пер[еш]кодою в порому естесте, зачим сурово вам прика[зую], абысте того поперестали и наименьшою переш[ко]дою в поромъ не были, бо если бы зас от того ч[то до] нас такие слыхи доходили, на неласку нашу и срокгос[ти] войское каране заслужили бысте.

Дат з Чигирина 17 априля 1661 року.

Юрый Хмелницкий, рука власна^в.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 58514. Оригінал, військова печатка відпала.

№ 130

1661, квітня 18. Чигирин. –

Універсал Юрія Хмельницького Медведівському монастиреві на пасіку, що на тракті Кобеляцькому

Юрий Хмелницкий, гетманъ з Войскомъ его кор. мил. Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ писаниемъ нашимъ кождому, кому о том тепер и завше вѣдати належит, ижъ покладалъ пред нами вс[ечестный] отецъ ігумень бывшій

^а Аркуш пошкоджено; завершення слова прочитати неможливо.

^б Слово написано нерозбірливо.

^в Нижче написано: М. П.

батуринській, а на сей чась медведовській, з братією своєю лист, данній от его мил. пана Юрія Немирича, подкоморого кievського, старости овруцкого, на пасеку волное стояне в маестности его в трактѣ Кобеляцкомѣ на устѣ речки Кобылячка, впадающую у Ворсколь, кгрунтъ на повмили зо всѣми пожитками, луками, озерами, езами и што-колвекъ надлежат до пасѣчныхъ приходовъ, в которомъ листѣ доложено, если бы отецъ игумень нашъ не мѣлъ зараз пасеки тамъ распложовати пчоли и отбирати пожитков, теди хто-колвекъ на том мѣсцѣ стоялъ пасекою, зараз абы сходилъ или десятину даль с тоей сѣчѣ по под горою луку, сѣножать на том боку Ворскла, хто бы мѣлъ того заживати, абы с того давалъ повинность, там же в Кобелячку на речцѣ Ворсклѣ першую клѣтку, млинъ, коло мучное и ступное от замку от мѣста приворочаемъ к тому жъ монастиру Медведовскому и мы нашимъ унѣверсаломъ все тое ствержаемъ и сурово кождому под срокгимъ караньемъ войсковимъ и подѣ виною тисячею копъ литовских до скарбу войскового взяти приказуемъ, абы кто бы могль бытъ в томъ спречнимъ и того зборонять обняти пасеки и пожитковати, яко власнимъ добромъ монастирскимъ, лѣса рубати и пустошити абы нѣхто не важился, иначе не чинячи.

Дать в Чигиринѣ, дня 18 апреля року 1661^а.

Юрій Хмельницькій, рука власна^б.

ЦДІАК України. – Ф. 826. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 1. Копія з позначкою: Точная копія.

Там само. – Спр. 1 а. – Арк. 54 зв. Копія.

Там само. – Спр. 41. – Арк. 3. Копія з позначкою: С копією свѣдѣтельствоваль святонико-лаевского Пустинно-Медведовского монастира игумень Виссаріонъ.

Там само. – Арк. 10 зв. Копія.

НМІ України. – РД 13. Завірена копія 23.I.1767.

№ 131

1661, бл. жовтня 8. Табір під Росавою. – Інструкція Юрія Хмельницького послам до польського короля Федорові Коробці та Євстафію Тецькевичу

Informatia do jego królewskiej mości pana naszego miłościwego i wszystkich stanów ode mnie hetmana i wszystkiego Wojska Zaporozkiego dla pamięci dana pp. posłom p. Theodorowi Korobce i Eustafiemu Teckiewiczowi. Bez daty około 8.X.1661, oddana w Wilnie w grudniu 1661.

1. Naprzód powinni będą pomienieni pp. posłowie naszy należyty przy wiernym poddaństwie od wszystkiego Wojska Zaporoskiego majestatowi je^o królewskiej mości i wszystkim ich mciom, przy boku znajdującym się, uczyniwszy pokłon, listy dirigowane poddawać.

^а У копії дописано: В подлинномъ подпись таковъ.

^б Нижче написано: Мѣсто печати.

2. Mają declarować, że Wojsko Zaporozkie po przeczytaniu łaski je^o królewskiej mci i wszystkim Rzptej przez wyrazną constitutią sejmową i diploma oświadczonej zostaje ucontentowane obowiązując się przy wiernym poddaństwie na wszelkie je^o królewskiej mości usługi stawać przeciwko każdego nieprzyjaciela tym ohotniej im najlepszego w desideriach swoich tak wojskowych, jako i duchownych, sejmem stwierdzonych, dozna skutku.

3. Aże z chanem jmcią 17 7bris pod Stawiszczami⁵⁶ Wojsko Zaporoskie postanowiło za Dniepr, złączywszy siły, ciągnąc i tam nieprzyjaciela za Bożą pomocą znosić, tedy powinni usilnie jego królewskiej mości prosić, aby jako naprędzej wojska koronne za Dniepr spieszyły, ato wielką będzie pomocą państwu je^o k. mci, gdy wojska przybędą i z nami złączą, na co pogładając, musi orda skromnie się obchodzić.

4. Tego nie mają zapomnie przed je^o k. mcią, iż gdy wojska koronne na Zadnieprze przez Ukrainę pojdą i kędy inędy trakt być nie może, prosić powinni j. k. m., aby żadnych nie wybierali chlebów i stanowiskami ludzi biednych nie ciemęzyli, gdysz i tak orda wniwecz prawie Ukrainę zepsowała.

5. Prosić powinni ciż pp. posłowie naszy, aby miejsce naznaczone było, kędy naszy na odebranie episkopij, cerkwi i dobr duchownych naznaczeni mają commissarzów ich mściów zapewne najdować^o.

6. Więc, że wielu commissarzów ich mciów w constitutią dla odebrania dobr duchownych włożono, trzeba j. k. m. prosić, aby non obstante aliorum absentia trzech lub czterech w Koronie, trzech zaś lub czterech w Litwie z naszemi w równej liczbie deputowanemi, odbierając dobra duchowne od unitów, niesłusznie pozabierane i naszym duchownym disunitom przewracając rzeczy, do skutku, nie odsyłając do żadnych sądów, przywozili.

7. Powinni i o to j. k. mci prosić, aby diploma na sejmie terażniejszym Wojsku Zaporoskiemu conferowane, na pargaminie było pod datą sejmową napisane i pieczęcią zawieszistą koronną obwarowane.

8. I o tą mają j. k. mci pokornie prosić, aby się nie raczył urazać i o wierności Wojska Zaporoskiego inaczej rozumieć, że z niektórą starszyną pod Stawiszczami u chana je^o mci byliśmy i o dalszym z nieprzyjacielem na Zadnieprzu szyrzącem się progressie postanowiliśmy, gdyż tą bytnością naszą chana je^o mci z miejsca ruszyliśmy i ciężaru biednym ludziom ulżyli, którzy wielkie krzywdy z utratą chleba i wszystkich dobytków ponosili.

9. Ażeby je^o k. mśc wiedział, co się tam z chanem imcią w tej conferentiej postanowiło, tedy copią wszytkiego, wyprawiwszy do j. k. mci, odsyłamy.

10. I dalej, w czym tylko będą affectowac pp. posłowie nasi, upraszamy pilno, aby wiara onym była dana, zleciliśmy a o expeditiā jako najprędszą, nie bawiac, pokornie prosimy.

Dat z taboru pod Rosawą⁵⁷ die ueteri stylo A^o 1661.

Jerzy Chmielnicki, hetman W. w. k. m. Zaporozkich.

О п у б л і к о в а н о: Памятники. – Т. IV. – Отд. III. – С. 121–124. – № XXVII. Оригінал з військовою печаткою зберігався в бібліотеці К. Свідзінського у збірці Онацевича. Матеріали, зібрані Свідзінським, згодом потрапили до Бібліотеки Ординації Красінських у Варшаві. У 1944 р. бібліотека згоріла, а разом із нею загинула більша частина рукописів, у тому числі зазначена інструкція.

ПЕРЕКЛАД

Інструкція на пам'ять від мене, гетьмана, і від усього Війська Запорозького панам послам до його королівської милості пана нашого милостивого і всіх станів пану Федорові Коробці й пану Євстафію Тецкевичу. Без числа, близько 8 жовтня 1661 р., віддана у Вільні в грудні 1661 р.

1. По-перше, згадані пани послали наші, віддавши належний уклін, при вірному підданстві від всього Війська Запорозького, маєстату його королівської милості і всім панам, їх милості, що перебуватимуть при королівській особі, повинні віддати вручені їм листи.

2. Вони повинні оголосити, що Військо Запорозьке після проголошення благовоління його королівської милості і всієї Речі Посполитої, ясно висловленого в сеймовій конституції і дипломі, залишається задоволеним, зобов'язуючись при вірному підданстві на всілякі послуги його королівській милості ставати проти будь-якого неприятеля, і тоді ще з більшим бажанням, коли кращого досягне виконання своїх військових і духовних вимог, підтверджених сеймом.

3. А оскільки Військо Запорозьке вирішило 17 вересня, об'єднавши свої сили під Ставищами⁵⁷ з його милістю ханом, іти за Дніпро, й там, за Божою поміччю, бити ворога, тому панове послали мають переконливо просити його королівську милість, аби коронні війська якнайшвидше рушили за Дніпро. І це для держави його королівської милості великою допомогою буде, коли війська прийдуть і з нами з'єднаються, бо дивлячись на це, Орда вимушена буде поступати смирніше.

4. Вони не повинні забути клопотати перед його королівською милістю про таке: якщо війська коронні підуть за Дніпро через Україну, і якщо іншої дороги не буде, тоді повинні просити його королівську милість, щоб жовніри не брали ніякого хліба, і постійно бідних людей не обтяжували, бо і без того Орда цілком спустошила Україну.

5. Ті ж панове послали наші повинні просити, щоб було визначено місце, де наші, для одержання єпископій, церков і маєтностей духовних, обов'язково знайшли б їх милостей комісарів.

6. Оскільки в конституції призначена велика кількість їх милостей комісарів для передачі духовних маєтностей, то треба просити його королівську милість, щоб незважаючи на відсутність інших, три або чотири від Корони, і три або чотири від Литви, з рівним числом наших депутатів, відбираючи маєтності духовні, несправедливо відібрані уніатами, і повертаючи нашим духовним дезунітам, вирішували всі питання, не відсилаючи їх ні в які суди.

7. Повинні просити його королівську милість і про те, щоб дипломи, видані на цей сейм Запорозькому Війську, були написані на пергаменті під датою сейму і скріплені висячою коронною печаткою.

8. І про те повинні покірно просити його королівську милість, щоб він не ображався і не сумнівався у вірності Війська Запорозького, на підставі того, що ми з деякими зі старшин були під Ставищами у його милості хана і визначили те,

що торкалося подальших дій з ворожими силами, що поширюються на Задніпров'ї, бо за допомогою цієї зустрічі ми рушили його милість хана з місця і полегшили тягар бідних людей, які терпіли великі кривди з втратою хліба і всякого майна.

9. Щоб його королівська милість знав, що було постановлено на зустрічі з його милістю ханом, відсилаємо його королівській милості копію всього.

10. І далі, про що тільки будуть старатись, за нашим дорученням, панове посли наші, переконливо просимо, щоб їм довіряли і покійно благаємо про поспішне відправлення їх без затримки.

Дано з табору під Росавою⁵⁸, дня по старому стилю 1661 року.

Юрій Хмельницький, гетьман Військ вашої королівської милості Запорозьких.

№ 132

1662, квітня 4. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького з наказом козакам пускати на свої землі колишніх власників, згідно з Гадяцьким і Чуднівським пактами

Jerzy Chmielnickij, hetman z Wojskiem j. k. m. Zaporoskiem.

Wiadomo czyniemy tem naszym pisaniem kożdemu, komu o tem wiedzieć będzie należało, mianowicie ich mm. pp. dziedzicznym starostom, podstarościem, namieśnikom, residentom w dobrach królewskich i szlacheckich, w Ukrainie zostających, iż widząc, że j. k. m. za jakimiś gwałtownymi occupatiami, według pact Hadiackich i Czudnowskich, iuramentem z obódwóch stron confirmowanych, naszym Wojsk Zaporowskich i wszystkim narodu ruskiego postulatом satisfactiej kończyć nie pozwalał, po was piewając, kazaliśmy pp. starostom i substitutom z majątności Vkrainnych pozieżdżać. A ponieważ j. k. m., pan nasz miłościwy, przez j. m. pana Pawła Teterę, stolnika połockiego, dworzanina i sekretarza, vmyslnego do nas posła przyslanego, obiecując wszystko, według pact pomienionych, do skutku przywieść. Tedy teraz znowu wszystkim ich mm., którzy jeno z dobr własnych i jakim kolwiek sposobem trzymających pozieżdżali, nazad się wracając, też dobra w possessją otrzymywali, żadnej namniejszej nie obawiają się oppraksiej^a. Kozakom jednak, w czyjech że tylko dobrach mieszkającym, żadnego żeby nie czynili quidytum^a dla zawziętej naszej spółnej przyjaźni i dla postanowionego światobliwego pokoju.

D. w Czehyrynie d. ueteri styło 4 aprilis A° D[o]m[i]n[i] 1662.

Jerzy Chmielnickij, ręką swą.

На арк. 424 написано: 1662 Vniwersał Chmielnickiego do kozakow, aby panow swoich przypuskali do possessię.

Vniwersał I. Chmielnickiego na [...] ⁶ do Ukrainy dat. 4 aprilis 1662 № 12.

Vniwersał p. hetmana zaporoskie^o.

Бібліотека кн. Чорторийських у Кракові. – Арк. 421, 424. Оригінал з військовою печаткою.

^a Слово написано нерозбірливо.

⁶ Одне-два слова написано нерозбірливо.

№ 133

*1662, квітня 10. Чигирин. –
Універсал Юрія Хмельницького михайловським
і конончинським сотникам, отаманам і війтам
із заборною перешкоджати Київському Пустинному
Микільському монастиреві у шинкуванні
напоїв та оренді*

Юрый Хмелницкий, гетьманъ з Войском его кор. мил. Запорозким.

П. сотнику, атамане и войте михайловський и конончинский!

Приказуемъ пилно и сурово, абысте того добре дозирали, якобы господиномъ отцемъ, законникомъ монастыра Пустинно Николинского Киевського никто в шынкованю вшеляких напоевъ и во всей аренде, такъ михайловської, яко и конончинской, не перешкожалъ и не держалъ шинку, кром тых, которым злецит отецъ намѣсникъ тамошний, иначе не чинячи, под виною на нас и на монастир заложною, и под великою неласкою нашею.

Дат з Чигирына, дня 10 априля, року 1662.

Юрый Хмелницкий, рука власна.

На звороті: Аби не перешкожано в арендѣ до свято Пустинного Николи належачие им маестности.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-15. – Оп. 3. – Спр. 279. – Арк. 15. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

№ 134

*1677, липня 3. Табір під Чорним Лісом. –
Універсал Юрія Хмельницького до воеводи,
російських військ, козаків і міщан,
що перебувають у Чигирині,
з закликом здати місто*

Милостію Божією, Юрій Гедеонъ Венжикъ Хмелницкій, князь сармацкій и Малоросійской Украины и вождь Войска Запорожского.

Возвѣщаемъ симъ нашимъ явнымъ уневерсаломъ, кому о томъ вѣдати подобаеть, паче же велможному его милости господину воеводѣ и ихъ милостямъ господамъ головамъ ратныхъ людей, полковникомъ, полуполковникомъ его царского пресвѣтлого величества, на залогѣ въ Чигиринѣ перебувающимъ, также господину полковнику, судьѣ, ясаулу, сотнику, атаману, войту, бурмистру и всему народу Малоросійской Украины Войска Запорожского, въ нашемъ столномъ городѣ Чигиринѣ перебувающимъ, заднѣпрскимъ и сегобочнымъ единовѣрнымъ нашимъ християномъ, доброго здоровія и счастливаго перебуванія отъ Господа Бога на долгія вѣки, всѣмъ купно милостямъ вашимъ, донеслася вѣдомость о подѣемѣ войскъ сильныхъ наяснѣйшаго и непобедимаго салтанова величества

турского и хана крымского со многими ордами велможныхъ господарей волоского и мултянского. И мы нашею особою никуды инуды, прямымъ токмо путемъ до нашей отчизны Чигирина. Вѣдаете, ваша милость, зѣло добрѣ общей нашей Малоросійской Украины Войска Запорожского жителемъ, яко славной памяти отецъ нашъ не за какою ползою угоняясь и за славою сего міра, временно господствующею, съ Полскимъ королевствомъ, изволеніемъ Божиимъ, съ милостію вашею войну имѣвъ не за что ино, токмо за привиліи и волности, чтобъ есте милость ваша въ покоѣ жили, какова ваша милость за нашего владѣнія узнали есте. А понеже по насъ ходящіе на гетманство владѣтели, паче же Дорошенко, поддався въ защищеніе наяснѣйшаго салтанова величества турского съ сегобочною стороною и со всѣмъ народомъ, чтобъ и ваша милость принялись намъ; толко донеслось вѣдати, не додержавъ тако своихъ постановленныхъ договоровъ, съ тѣмъ же наяснѣйшимъ его салтановымъ величествомъ турскимъ, и объявленіе пренебрегши, нашъ столный градъ Чигиринъ съ крѣпостію замковою, не вѣдомо какимъ намѣреніемъ, его царскому пресвѣтлому величеству поддалъ и попустилъ; которому не достойно было раздавать отчины нашей, которую легко нажилъ, сами ваша милость княжества нашего Украинного обостранные жители исповѣдаете, не хотя себя, яко наслѣдника, въ поруганіе подать кроваво нажитую отчину нашу, дабы есмы привратили и разоренную исправили, милостію Божіею вышли есмы, чтобъ яко прежде во время владѣнія родителя моего тотъ столной градъ Чигиринъ со всѣмъ воинскимъ нарядомъ пребывалъ и въ нашей державѣ былъ, такъ и нынѣ, с помощію Божіею, имѣти хотимъ. Велможность ваша, господине воевода, и всѣ начальные и меншіе ратные люди его царского пресвѣтлого величества, такожде и нашей Малой Росіи Украинной Войска Запорожского, въ Чигиринѣ градѣ нашемъ столномъ пребывающіе, прочитавъ нашъ універсаль, съ поклономъ своимъ пріятельскимъ отозватися ясневельможному сары-аскиры наяснѣйшаго салтанского величества турского и намъ тотъ городъ Чигиринъ со всею крѣпостію отдать и попустить безъ крови пролитія и Церквей Божіихъ и города разоренія совѣтую. Хотя и самъ разумѣваю, яко въ памяти пребываютъ побранные города отъ турка, Дорошенково то соизволеніе къ разоренію привело, которымъ отдалъ; а нынѣ, дабы болши не дѣлалось разоренія такова, ясневельможный паша сары-аскеръ чрезъ насъ совѣстію обезається своею, склонность вашу увидѣвъ и дружбы, по заступленію своему къ салтанову величеству, изъ неволи свободить обѣщаетъ. А еслибъ милость ваша тому противилися и людей чесныхъ не прислали сдачею города ись пріятствомъ, такожде для постановленія договоровъ, паче жъ отъ начальныхъ его царского пресвѣтлого величества и васъ, чигиринскихъ жителей, когда наступятъ войска, а вы, противляся, на брань соизволите, чего не желаю, города розоренія, самихъ васъ отъ меча погубленіе и въ неволю зобраніе, когда придетъ, потомъ ни на кого не пеняйте.

Писанъ въ таборѣ изъ-подъ Черного лѣсу, іюля въ 3 день, 1677 року.

Георгій Гедeonъ Хмелницкій, князь Малой Росіи Ураины.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. XIII. – С. 252–254. – № 65.

1677, серпня 3. Табір. –
 Універсал Юрія Хмельницького
 до канівських козаків і міщан з закликом
 не чинити ворожих дій проти турків

Милостію Божією, Георгій Геденъ Венжикъ Хмелницкой, князь сарматцкій, Малыя Росіи України, и вождь Войска Запорожского.

Объявляемъ симъ уневерсаломъ нашимъ, кому вѣдати належить въ княжествѣ Малой Росіи нашей Украины Войска Запорожского, а имянно пречестнымъ въ Бозѣ отцемъ духовнымъ и ихъ милостямъ господамъ мірскимъ, старшому и мешому, на какомъ ни будь урядѣ будучему, отъ войсковыхъ людей и черни, въ городѣ полковомъ нашемъ Каневѣ жителямъ, здороваго отъ Господа Бога на многія лѣта со всѣми домовниками употребляти желаемъ. Извѣстно вашимъ милостямъ родительская ревность славные памяти, какъ за ваши волности и за покой всѣхъ васъ крѣпко тщался, какъ и дѣлалось при панованьѣ нашемъ, всякъ Бога бойся христіанинъ скажетъ. А понеже по насъ на урядѣ гетманства наступающіе владѣтели, не желая святаго покоя и житія, свимъ недозрѣлымъ разумомъ и тщеславіемъ вознеса въ гордость, не хотя ни кому здороваго желать, толко себѣ самому, и тѣмъ сами вы видите, на какое разореніе отчизна наша пришла, и христіяня, розсѣявся по всѣмъ землямъ, въ неволю пришли. Однако, пріемля ваша милость то передъ себя, дабы до конца не погибли и городъ вашъ въ запустеніе не пришелъ, не надѣяся ни на кого, толко на милость Божію и на пресвѣтлѣйшаго цесаря его милости защищеніе, какъ есте ваша милость поддались, что намъ донеслось толко слышать, и насъ за своего владѣтеля и отчича совѣтую и хочю имѣти.

По прочитаніи сего нашего уневерсала къ намъ съ дружбою отозватись и съ поклономъ своихъ выбравъ людей нарочитыхъ и съ посреди себя къ намъ прислати, для всякого наученія. Обнадеживаю, что въ домахъ своихъ не трогався, спокойно будете жити. Сами узнаете нашу милость, какою объявимъ. Хотя и не досталися наши первые уневерсалы, которые съ дороги посланы еще были черезъ чигиринского жителя, и тѣ занесены въ Чигиринъ, какъ провѣдали есмо. Того для, паки нынѣ сей уневерсаль посылаемъ, дабы есте не трогаясь изъ домовъ своихъ, сидѣли спокойно со всѣми маятностями.

За объявленіемъ дружбы Дорошенко то сдѣлалъ для своей прихоти, что туркомъ позволилъ; толко бы уже нынѣ болши разоренія не чинилось, ясневельможный его милость паша сары-аскирь черезъ меня совѣстію своею обявуется противъ склонности вашей, и тѣхъ людей изъ неволи за ходатайствомъ своимъ у салтанова величества, сподобити обѣщается. А буде упрямствомъ своимъ пойдете и нынѣ не склонитесь и сами не придете или кого не пришлете, отзываясь, чего не желаю, за наступленіе войскъ, когда къ погибели съ городомъ своимъ придете, ни на кого не жалуйтесь.

Писанъ изъ табора, августа въ 8 день, 1677 г.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. XIII. – С. 257–258. – № 68.

*1678, серпня 23. Табір під Ірклієвим. –
 Універсал Юрія Хмельницького до старшини
 і черні Канівського полку з повідомленням про відрядження
 до них наказного гетьмана Івана Яненка-Хмельницького
 для привернення всіх людей під його князівську владу*

Милостію Божією, Георгій Гедеонъ Венжикъ Хмѣлницкій, князь Малоросійской України, вождь Войска Запорожскаго.

Возвѣщаемъ и до вѣдома подаемъ симъ нашимъ універсалом, кому ни есть належить вѣдати, сирѣчь господину полковнику каневскому, господамъ сотникамъ, ясауломъ, атаманомъ, войту, бурмистру и всѣмъ начальникамъ и меньшимъ, къ тому же полку надлежащимъ, въ городахъ и въ мѣстечкахъ и въ селахъ козакомъ и черни доброго здоровія и счастливаго повожденія отъ Господа Бога на долгія лѣта употреблять желаемъ, яко самимъ намъ. Когда по исходѣ нашемъ со многими нашими войска наяснѣйшаго и непобедимаго салтанова величества, еще прошлаго году приняли есмы подъ оборону нашу и раздѣлили есмы крѣпко, чтобъ ваша милость къ разоренію не пришли и крѣпко уговоривались есмы, якоже и защищеніемъ того же наяснѣйшаго салтанова величества и ханова величества крымскаго и нашимъ, прибыли есте въ добромъ здравіи и при маетностяхъ своихъ мочію нашою и милостію отцовскою, яко отчичъ приложилъ есмь радѣніе, такъ и нынѣ поновляюще и симъ нашимъ універсаломъ уроженаго нашего господина Ивана Яненченка Хмѣлницкаго, для обращенія подъ нашу власть полку вашего, отпустили есмы съ частію татаровъ, приємлюще вашу милость подъ оборону нашу, ни подъ такову, какъ подъ московскою были есте, которую узнали есте, ваша милость, какъ любимую отчизну нашу къ пагубѣ привела, напоследокъ же и нынѣшняго году, пришедши будто на помощь къ Чигирину съ своими силами московскими, князь Ромодановскій съ заднѣпровскимъ гетманомъ, не задержавъ силъ наяснѣйшаго салтанова величества и хана крымскаго, огнемъ до основанія далъ выжечь городъ Чигиринъ и много душъ безчисленнаго христіянскихъ погубили и самы съ стыдомъ, назадъ уходя къ Днѣпру, съ таборомъ, множество людей козаковъ и москви погубили, под мечемъ и въ полонъ предали, Богъ ради убо наказуя отечески вашу милость, чтобъ наша сторона до основанія не разорена была, къ намъ преклоняйтесь, понеже имѣете время, просите помощи у велможнаго визиря, понеже самъ особою своею пребываетъ, а нашої милости не обольститесь ко кровопролитію христіянскому и городовъ и Церквей Божіихъ разоренія, чрезъ защищеніе студеное московское, котораго не усматривая ваша милость къ намъ съ дружбою, послушаніемъ своимъ, отзывается, и знатныхъ людей присылайте, а буде хотите и сами къ намъ пріезжайте, а какъ ваша милость явитися къ намъ, воспріявъ наказъ, въ добромъ здравію возвратитесь, а буде насъ не послушаєте, когда придете къ разоренію и къ пагубѣ, потомъ ваша милость не пожалуйтея и ни на кого не пеняйте, что за время не возвѣщали. По семъ милость нашу препосылая, Господу Богу въ сохраненіе предаемъ.

Изъ табору подъ Ирклеевымъ августа 23 дня 1678 года.
Георгий Геденъ Венжикъ Хмѣльницкій, князь.

О п у б л и к о в а н о: *Маркевич Н.* История Малороссии. – Т. IV. – С. 112–114. – № XX.

№ 137

1678, вересня 12. З-під Ладижина. – Універсал Юрія Хмельницького до черкаських козаків і міщан із закликом визнати владу відправленого до них наказного гетьмана Івана Яненка-Хмельницького

Милостию Божиею, Георгий Геденъ Венжикъ Хмелницкий, князь сармацкий, Малое Россіи Украины, и вож[д]ъ Войска Запорозкого.

Всѣмъ вобец и кождому зособна, кому бы тилко о том вѣдати належало, меновите п. сотнику и п. атаманови черкаскому зо всѣмъ товариствомъ и посполитимъ жителям тамошним до вѣдомости подаем, ижъ по поворотѣ нашомъ з под Канева (где же ся такъ стало *Господь* судия правдивый таковым радцомъ незбожнымъ, ижъ до такъ тяжкои неволѣ подъ мѣчъ через упор свой и домовъ Божиѣх до разоренія привели; пометою быти ни омешъкаетъ), з волѣ наше умыслилисмо од боку нашего, на сем краю оставити урожного и велможного его милости пана Іоана Яненъка Хмелницкого, гетмана нашего наказного, охороняти цѣлост здоровья и набытковъ ваших, до котрого просимо и жадаемо по милостех ваших, абысте, не будучи отмовними, всѣмъ едностайне з вшелякою приязню и поволности своею рачили *отзиватися* оному во всѣмъ вышѣменованному велможному его милости пану гетману наказному нашому, далисмо моць и власт таковую, якою зволит найскутечнѣйшо сумленя души своеѣ обовязатися вдячностю ассекуровати и ласкою своею покривати, таковую и мы князьством не нарушаючи оног сумленя, нѣ в чом неотмовляючи, обещуем противко всѣхъ милостей ваших освѣдчати такъ сегобочним, яко и тогобочнимъ обывателем заднѣпрским, хто тако зволит под моць князства Руского и владзу урожного и велможного его милости пана гетмана нашего наказного, мысль свою наклонивши, удаватися з жычливостю своею, таковым всякая наша на каждом мѣстцу и каждого часу доброчинност одмовна не буде. Тое милостем вашимъ до ознайменя подавши, *Господу* Богу в сохраненіе поручаемъ.

Данъ с под Лодижина⁵⁸ 12 септембра 1678.

Звышъ менованный князь малоросійский.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14103. – Арк. 66 зв. Копія.

1679, лютого 1. Горошин⁵⁹. –
 Універсал Юрія Хмельницького до козаків
 і посполитих Лукомської сотні із закликом переходити
 під його протекцію

Пану сотникови лукомському, атаманови городовому, войтови, всѣмъ старшимъ и менъшимъ, такъ посполитим, яко рицерскимъ людемъ тамошним обополне духовного и свѣцкаго стану доброго от Господа Бога здоровья и смиренного мешканя ужичаем, явно то такъ розумѣемъ вам *ест* о бытности нашей тутейшой на Заднѣпре с потугами силними, такъ наяснѣйшого и незвѣтяжогонаго цесара его милости з солтанами их милостей кримскими, с которими не зычачи руѣнны городовъ и ущербку в людех з милости отцевское при писаню калкги-солтана его милости и з иншими солтанами их милостей засылаем васъ нашим унѣверсаломъ, напоминаючи, абысте взявши любовь противко насъ, яко пана своего дедизного, с поклоном и вѣрним подданством одозвалися, поглядаючи на иншіе города, которіе за склоненемъ своімъ в протекциѣ нашей и ласце отцевской зостають, того и вамъ зичим, иначей если бысте упартостью своею шли, на иншую сторону уха наклоняючи (що васъ не раз омилило), до насъ з межи себе зацныхъ людей не прислали, особливе старшина не мела прибуты, теди мечъ обернувши, которые города не мѣли быт ку нам склонними завчасу, юж ласки не узнають, и на потим нехай на насъ не плачут, коли болшіе силы настигнуть них под Чигириномъ были, а ним бытностью своею будете за сим унѣверсаломъ нашимъ пану наказному нашому Івану Яненку Хмельницкому, полковникови чигиринскому, звыклое послушенство отдайте, того по вас жадаючи, Господу Богу в сохраненіе поручаем.

Георгий Геденъ, князь.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 14103. – Арк. 66. Копія з заголовком: Копѣя листу Юрія Хмельниченька, року 1679, 1 февраля.

Примітки

¹ Виблі – село Куликівського району Чернігівської області, розташоване на лівому березі Десни, за 20 км. від райцентру. – Док. 71.

² Брусилів – село Улянівської сільської Ради Чернігівського району Чернігівської області. – Док. 71.

³ Боромики – село Чернігівського району, якому підпорядковані села Моргуличі, Петрове, Снов'янка. – Док. 71.

⁴ Борки – село в межах сучасної Чернігівської області. – Док. 71.

⁵ Кобиляча Голова – можливо, це сучасна Кобилянка Киселівської сільради Чернігівського району. – Док. 71.

⁶ Київський Видубицький монастир розташований на південній околиці Києва в урочищі Видубичі, примикає до Центрального ботанічного саду НАН України. Заснований у другій половині XI ст. князем Всеволодом Ярославичем як родовий монастир. У 1070–1088 рр. на горі монастиря зведено Михайлівський собор. У 1199–1200 рр. під стінами собору київський

зодчий П. Милоног збудував систему підпірних споруд. Сучасний ансамбль монастиря склався у XVII–XVIII ст. – Док. 4.

⁷ Ольшанка – тепер село Вільшанка Лубенського району Полтавської області. – Док. 5.

⁸ В'язівка – село в Лубенському районі Полтавської області на березі річки В'язівка. – Док. 4.

⁹ Лука – село Лохвицького району Полтавської області, якому підпорядковано село Юсківці. Розташовано на лівому березі Сули. – Док. 5.

¹⁰ Хитці – село Калайдищівської сільради або Шеківської сільради Лубенського району Полтавської області. – Док. 5.

¹¹ Йдеться про універсали Богдана Хмельницького від 22 січня 1653 р. про надання Лубенському Мгарському монастиреві млина в селі Штиках (ДБХ. – С. 279) та 21 липня 1657 р. про заборону робити шкоду в млинах Лубенського Мгарського монастиря. – Док. 5.

¹² На підтримку Лубенського Мгарського монастиря видав ряд універсалів Іван Виговський, зокрема 19 березня, 12 квітня, 18 липня, 25 серпня, 29 вересня 1658 р. – Док. 6.

¹³ Йдеться про надання універсалів Богданом Хмельницьким від 28 квітня 1655 р. на село Хмелів і 1 травня 1656 р. на млин у Липовому Батурицькому Крупицькому Миколаївському монастиреві. – Док. 7.

¹⁴ Обмачів (Обмочів) – село Бахмацького району Чернігівської області, центр сільради, якій підпорядковані села Вербівка, Осіч, Слобідка. Розташований на річці Сейм. – Док. 7.

¹⁵ Медведівка – село Чигиринського району Черкаської області на березі річки Тясмині, за 35 км. від райцентру і за 25 км. від залізничної станції Фундукліївка. Відстань від річкового порту на Дніпрі – Адамівка – 33 км. Сільраді підпорядковані населені пункти Івківці, Зам'ятниця, Демлиці. У 1616 р. в Медведівці було 20 міських будинків і 280 козацьких хат. 1649 р. тут була створена козацька сотня. Після 1654 р. перейшла у користування Богдана Хмельницького. За Андрусівським перемир'ям 1667 р. та “Вічним миром” 1686 р. Медведівка опинилася в складі Польщі. – Док. 9.

¹⁶ Корсунь (після 1944 р. – Корсунь-Шевченківський) – місто, райцентр, розташоване на скелястих берегах притоки Дніпра – Росі. Через місто пролягає траса Київ–Дніпропетровськ. До залізничної станції Корсунь – 3 км. 1200 р. Корсунь зруйнований монголо-татарами. 1584 р. Корсунь отримав магдебурзьке право. У XVII ст. Корсунь став центром українського козацтва. – Док. 10.

¹⁷ Козелецький Георгіївський монастир, чоловічий. Заснований 1654 р. у селі Данівці (тепер Козелецького району) на березі річки Остер. Спочатку всі споруди були дерев'яні. – Док. 11.

¹⁸ Богуслав – місто, райцентр Київської області. Розташований на річці Росі. Залізнична станція, автостанція. Перша літописна згадка 1195 р. – Док. 11.

¹⁹ Лукім'я – село Оржицького району Полтавської області, центр сільської Ради, якій підпорядковані села Дмитрівка, Загребля, Колодна, Нижній Іржавець, Чернета. Розташоване на правому березі річки Сули, за 18 км. від райцентру і 25 км. від залізничної станції Лубни. Вперше згадується в Іпатіївському літописі в 1178 р. під назвою Лукомль. Прикривав правий берег річки Сули від кочівників, але в XIII ст. впав під їхнім натиском. Від фортеці до Сули був прокладений підземний хід. – Док. 14.

²⁰ Мрин – село Носівського району Чернігівської області. Розташоване на річці Острі, за 16 км. від райцентру і за 21 км. від залізничної станції Носівка. Заснована в кінці XVI ст., вперше знадується на початку XVII ст. – Док. 15.

²¹ Ніжинський Благовіщенський монастир, чоловічий. Заснований церковним і політичним діячем, письменником і філософом Стефаном Яворським. Розташований вздовж сучасної вулиці Гоголя. – Док. 15.

²² П'ятницький св. Параскеви монастир у Чернігові. Час заснування невідомий. У XVII–XVIII ст. існував як дівочий. Головна церква Параскеви П'ятниці споруджена в кінці XII – на початку XIII ст. на Чернігівському посаді, біля торгу. Монастир був обнесений огорожею. Закритий 1786 р. – Док. 18.

²³ Села Рудки, Юр'ївка, Рижівка, Березівка, Мохнатин, Янівка, Кашівка тепер у Чернігівському районі Чернігівської області. – Док. 18.

²⁴ Йдеться про універсал Богдана Хмельницького від 11 березня 1649 р. з дозволом Київському Пустинному Микільському монастиреві ловити рибу в Дніпрі (Див. ДБХ, с. 109, № 24). Нині відомо шість універсалів гетьмана Микільському монастиреві: від 26 квітня, 9 серпня 1650 р., 30 листопада 1651 р., 30 березня 1652 р., 30 травня 1650 р. – Док. 23.

²⁵ Городище – село Бахмацького або Менського району Чернігівської області. – Док. 24.

²⁶ Максимівка – село Ічнянського району Чернігівської області. – Док. 24.

²⁷ Михайлівка – село Ковписької сільради Новгород-Сіверського району або Сновської сільради Щорського району Чернігівської області. – Док. 25.

²⁸ Вишгород – місто Київської області, розташоване на правому березі Дніпра, за 18 км. від Києва. Вперше згадується у літописі 946 р. як резиденція княгині Ольги. – Док. 27.

²⁹ Київський Флорівський монастир, жіночий. Відомий з XV ст. Розташований на Подолі на Пустинно-Микільській вулиці. – Док. 28.

³⁰ Село Яблунька знаходиться тепер у Прилуцькому районі, а село Вишенька – у Коропському районі Чернігівської області. – Док. 28.

³¹ Хмельницький-Яненко Павло – київський полковник у 1653, 1654–1656, 1657–1659 рр. Посол до польського короля від Юрія Хмельницького, до московського царя від Петра Дорошенка. Тесть Петра Дорошенка. – Док. 31.

³² Сосниця – тепер селище міського типу, райцентр Чернігівської області. Підпорядковані села Ганнівка і Мала Устя. – Док. 32.

³³ Овдіївка – село Усновецької сільради Лохвицького району Полтавської області. – Док. 32.

³⁴ Чигин – село, тепер Уралівської сільради Середино-Будського району Сумської області. – Док. 32.

³⁵ Жихове – село, тепер Середино-Будського району Сумської області. – Док. 32.

³⁶ Салтикова Дівиця – село Куликівського району. Розташована на лівому березі Десни, за 12 км. від райцентру і за 11 км. від залізничної станції Дроздівка. Згадується 1619 і 1625 рр. – Док. 33.

³⁷ Лісницький Григорій – миргородський полковник в 1653–1654, 1657–1658, 1660 рр., наказний миргородський полковник 1648 р. Лісницький був і в числі вихователів Юрія Хмельницького. Виконував обов'язки генерального військового судді (1657–1661). – Док. 40.

³⁸ Кодак – фортеця, зведена 1635 р. на правому березі Дніпра проти Кодацького порогу. Того ж року зруйнована Іваном Сулимою. 1639 р. відбудована. У другій половині XVII ст. тут перебувала залага запорожців. – Док. 42.

³⁹ Вир – річка, ліва притока Сожу, ліва Десни (бас. Дніпра). – Док. 43.

⁴⁰ Лоев – місто на Дніпрі у Білорусі. Відомий з кінця XV ст. 1649 р. Лоев був зайнятий козацьким полковником Пободайлом. – Док. 43.

⁴¹ Ташлик – село Смілянського району Черкаської області. Розташований за 35 км. на південний захід від м. Сміли та за 4 км. від залізничної станції Сердюківка. – Док. 46.

⁴² Роїще – село Чернігівського району Чернігівської області, розташоване на річці Стрижень (притоці Десни), за 25 км. від райцентру і за 8 км. від залізничної станції. – Док. 48.

⁴³ Сибереж – село Ріпкинського району Чернігівської області, знаходиться за 15 км. від залізничної станції Осняки. На околиці села, ліворуч від шляху до села Ямища, біля витоків річки Якомані (права притока Білоуса), розташоване давньоруське поселення IX–XIV ст. – Док. 48.

⁴⁴ Гучин – село Ріпкинського району Чернігівської області, якому підпорядковані села Трудове і Ямище. Розташоване на річці Білоус, за 25 км. від райцентру і за 8,5 км. від залізничної станції Осняки. Вперше згадується на початку XVII ст. – Док. 49.

⁴⁵ Свишня – річка у Чернігівській області, права притока Білоусу. Тече територією Чернігівського району. – Док. 50.

⁴⁶ Ворзна – річка у Чернігівській області, ліва притока Дніпра. Тече територією Ріпкинського району. Бере початок з болота Галкове. – Док. 50.

⁴⁷ Хмільниця – село Чернігівського району Чернігівської області, центр сільської Ради, якій підпорядковані села Рівнопілля, Рижики, Рябці. Розташоване за 20 км. від райцентру і за 5 км. від залізничної станції Халаявина. Вперше згадується в джерелах під 1623 р. У 1654–1781 рр. в складі Ропської сотні. – Док. 52.

⁴⁸ Рогощі – село Чернігівського району Чернігівської області. – Док. 52.

⁴⁹ Зарубинці – село Григорівської сільради Канівського району Черкаської області. – Док. 52.

⁵⁰ Сміла – місто обласного підпорядкування (з 1939 р.), центр Смілянського району Черкаської області. Розташоване на берегах р. Тясмину (при впадінні в неї Срібнянки), за 30 км. від обласного центру. У місті є дві залізничні станції: ім. Т. Шевченка та Сміла. Територія міста заселена здавна. Виявлені пізньопалеолітичні поселення (понад 15 тис. років). Перші дані про поселення на території Сміли знаходимо в документах XVI ст. Наприкінці XVI ст. на місці колишнього хутора нереєстрові козаки заснували слободу. На початку XVII ст. слобода перетворилася на містечко. – Док. 55.

⁵¹ Аналогічні заклики було відіслано і до інших полків, про що, зокрема, свідчить пошкоджена копія універсалу від 18 листопада 1660 р.: ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 15489–15538. – Арк. 144–145.

⁵² Яблунів – село, центр сільської Ради Канівського району Черкаської області. Розташоване за 7 км. від райцентру, за 25 км. від залізничної станції Таганча. Сільраді підпорядкований Малий Ржавець. – Док. 62.

⁵³ Жаботин – село, центр сільради Кам'янського району Черкаської області. Розташований за 20 км. від райцентру та найближчої залізничної станції Кам'янки. Сільраді підпорядковані селище Сокирне та село Флярківка. Заснований Жаботин у кінці XVI – на початку XVII ст. на місці зруйнованого 1484 р. Менглі-Гіреєм міста Радивонового. Перша писемна згадка належить до 1643 р. – Док. 64.

⁵⁴ Миколаївський Медведівський заштатний монастир, чоловічий. Розташований за 3 км. від с. Медведівки (Чигиринського району Черкаської області), оточений лісом і болотами. Заснований у кінці XVI ст. або на початку XVII ст. – Док. 65.

⁵⁵ Медведівка – річка, ліва притока Збруча, ліва Дністра. – Док. 65.

⁵⁶ Ставище – смт розташоване на річці Гнилому Тикичу (басейн Південного Бугу), за 6 км. від автомагістралі Київ-Одеса, за 17 км. від залізничної станції Жашків. Селище – центр Ставищанського району Київської області. Виникло наприкінці XVI ст., напочатку XVII ст. власність кн. Ружинських. – Док. 68.

⁵⁷ Росава (Русава, Рослява) – село Миронівського району Київської області. Розташоване при впадінні річки Русавки у річку Росаву, на автомагістралі Київ-Дніпропетровськ, за 6 км. від райцентру і залізничної станції Миронівка. – Док. 68.

⁵⁸ Ладижин – смт, центр селищної Ради Тростянецького району Вінницької області. Розташований на березі Південного Бугу, за 19 км. від райцентру, за 6 км. від залізничної станції Ладижин. Через селище протікає річка Сільниця. Ладижину підпорядковані неселені пункти Губник, Лукашівка та Ружицьке. Перша літописна згадка про Ладижин відноситься до 1362 р. З 1648 р. Ладижин став сотенним містом. Жителі селища 1708 р. брали участь у народному повстанні. Багато ладижинців пішло у гайдамацькі загоны. – Док. 74.

⁵⁹ Горошине – село, центр Семенівського району Полтавської області. Розташоване на березі р. Сули та її притоки р. Борж, за 18 км. від залізничної станції Веселий Поділ. Горошине – літописне місто. Виникло як постійне укріплення за часів князювання Володимира Святославича, який побудував на Десні, Острі та Сулі ряд міст-фортець. 1240 р. монголо-татари знищили Горошин. У XVI ст. селом володіли кн. Глинські, Жулкевські, кн. Вишневецькі. – Док. 75.

Яким Гомко

III

Яким Семенович Сомко (р. н. невід. – 18 вересня 1663) – гетьман Лівобережної України (наказний 1660–1662, повноважний 1662–1663). Походив з міщан Переяслава. Його сестра Ганна була першою дружиною Богдана Хмельницького^а.

Сомко дотримувався проросійської орієнтації. Він виступив проти укладеного 17 жовтня 1660 р. Юрієм Хмельницьким Слободищенського трактату, за яким Україна поривала зв'язки з Росією і переходила під владу Речі Посполитої. Відстоюючи союз України з Росією, Сомко і його прихильники домагалися від царського уряду збереження привілеїв козацької старшини, зміцнення її політичної влади і розширення автономії в складі Російської держави. Скликана у Переяславі старшинська рада призначила Сомка наказним гетьманом Лівобережної України.

У кінці 1660 – на початку 1661 р. польське військо, підтримуване татарами, перейшло у наступ. Його загони облягли Ніжин, здійснили напади на міста Переяславського полку, але В. Золотаренко і Я. Сомко організували оборону, зокрема нападники зазнали поразки від Я. Сомка біля Переяслава. Змушений був тікати на Правобережжя і регіментар польського війська київський каштелян Стефан Чернецький. Сомко, вважаючи свою боротьбу за заслугу, претендував на гетьманство, але царський уряд зволікав з вирішенням цього питання.

Тим часом Юрій Хмельницький готував новий похід на Лівобережжя. Населення виступило різко проти татарських руйнувань. У березні 1662 р. з'явилося військо Ромодановського, а козацькі полки, очолювані Ю. Хмельницьким, підійшли під Ірпінь. Вони розбили татар.

Сомко й далі претендував на гетьманство. Його конкурентом виступав ніжинський полковник Василь Золотаренко, вважаючи свої заслуги не меншими. У цих суперечках велику негативну роль зіграв єпископ Мефодій Филімонович, роблячи доноси на різних осіб, зокрема на Я. Сомка і В. Золотаренка. Він удавав, що підтримує Сомка і Золотаренка, а насправді докладав усіх заходів, щоб посварити їх між собою, нацьковуючи одного на іншого і пишучи доноси царю про їх зраду. 27 березня 1662 р. Мефодій надсилає чолобитну, просячи призначити час і місце виборів гетьмана для Лівобережної України, бо, мов, Сомко не

^а У помянник Межигірського монастиря записано рід дружини Якіма Сомка: Род си мил. п. ІАкимовои Сомковой гетмановои Войска Запороз. Помани Господи душа оусопших рабъ своих Сумсона, Татіану, Сумсона, Татіанѣ, Іоакима, Ирину, Марію, Агафію, Іакова, Прокопіа, Самвила, Параскевію, Тимофеа, Даніила, Феодора, Іоанна, Анастасію, Євдокію. Див: ІР НБУВ. – 375/374 с. – Арк. 389.

був обраний, а вважався тільки наказним. Він наполягав і на тому, щоб на раді був І. Брюховецький. Побоюючись такого серйозного конкурента, Сомко вирішив не чекати рішення російського уряду, а скликати полковницьку раду в Козельці. На раду не були запрошені воеводи. Переяславський воевода довідався про це і надіслав до Козельця голову стрільців Батюшкова для розвідки. На раду був запрошений тільки Мефодій. Гетьманом було обрано Якіма Сомка. Це викликало незадоволення городових козаків. За сприяння Мефодія його використав І. Брюховецький. Він писав Мефодієві, що проти Якіма Сомка треба використати В. Золотаренка, а Золотаренкові протиставити Сомка, бо він, мовляв, дбав тільки про себе, а не про батьківщину. Сомкові висунули звинувачення в зв'язках з Юрієм Хмельницьким і Павлом Тетерею, які були опорою шляхти в Україні. Вслід за Брюховецьким проти Сомка виступив й Іван Сірко, який писав Сомку: Кинь мудрувати лукаво і зрада твоя уже явна всьому Війську Запорозькому.

Російський уряд теж не довіряв Сомкові. Адже він не визнав виборів Якіма Сомка на Козелецькій раді 1662 р. тому, що той “не дожидаєсь, против челобитья своего от нас... указу и высланного боярина нашего и воеводы на полную раду для гетманского обирания приезде, также и из Запорогов полков нашего Ивана Брюховецкого, или от него посланцов присылки, и, мимо нашего стародавнего Войска Запорожского обычая, смел дерзнуть учинился, гетьманом в малом городке и не на полной раде без совету всего Войска Запорожского при немногих полковниках самоизволом, забив нашу... милость и жалованье”.

Тим часом у Москві одержували відомості про підготовку нового нападу Юрія Хмельницького з татарами на Лівобережжя. Цар наказав грамотою Ромодановському вирушити для оборони від наступу з Белгорода в українські міста і скликати “полковників і ясаулов, и старших и чернь, и мещан на раду”, тобто скликати “чорну раду” для обрання гетьмана.

Сомко опинився у великій скруті: в оточенні повної недовіри з боку козацтва, старшини і російського уряду. За таких умов він вимушений був шукати опору на правому березі. Тому, коли в червні-липні 1662 р. Юрій Хмельницький разом з татарськими ордами знову рушив на лівий берег й обліг Переяслав, Сомко змушений був узяти участь у боротьбі. Нападникам було завдано поразки і відкинуто за Дніпро. Лівобережні війська облягли Канів і вигнали звідти загопи Юрія Хмельницького. За татарами погнався Ромадановський аж до Ржищева, де сталася велика січа.

Другий раз Хмельницький переправився на Лівобережжя біля Канева. З ним було близько 40 тис. татар, яким він платив ясиром. Татари грабували населення, у зв'язку з чим почалося повстання. Це прискорило відставку Юрія Хмельницького – на початку січня 1663 р. він поклав булаву і постригся в ченці. Гетьманом став Павло Тетеря. Повстання тривало до липня.

Вдаючись до наклепів, Брюховецький уміло використав ситуацію. 17–18 червня відбулася Ніжинська “чорна рада”. Представником для участі у виборах був призначений князь Великогагін, який мав велику суму грошей для підкупів. Тільки Мефодієві з цієї суми видано 300 руб. “на бедность”. За допомогою

Мефодія Брюховецький здобув довір'я царського уряду, зумів завоювати підтримку і серед козаків.

Сомко спирався лише на невелику частину старшини і городового козацтва Лівобережжя та духовенства в особі ігумена печерського Іоанікія Гізеля та ігумена Київського Братського монастиря Іоанікія Галяттовського. Сам Сомко, хоч і мав у своєму розпорядженні військову силу з сімох козацьких полків, але не був певен успіху. Не бажаючи втрачати булаву, він зайняв не вигідну для себе позицію щодо російського уряду, зокрема, погроз. Великогагін ще з Москви мав недвозначні вказівки щодо Сомка. Гетьманом був обраний Брюховецький. Він замінив усіх неприхильних йому полковників, що підтримували Сомка. Якими Сомка з угідниками було віддано Брюховецькому на військовий суд. У таємній інструкції був недвозначний натяк, щоб вони були скарані на смерть. 18 вересня 1663 р. були страчені гетьман Яким Сомко, ніжинський полковник Василь Золотаренко, чернігівський полковник Іоанікій Силич, лубенський полковник Степан Шамлицький, переяславський полковник Офанасій Щуровський, ніжинський осавул Павло Колдей, осавул Кирило Ширай, секретар Сомка. Інші “злочинці” “людей с десять” були відправлені в Москву.

Універсали. Накази

№ 139

*1660, квітня 27. Табір під Биковом. –
Універсал Якіма Сомка Козелецькому
різницькому цеху про надання пільг*

Іоаким Сомко, гетманъ з Войском его царского величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ писанем нашим, кому бы о том вѣдати надлежало всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского величества Запорожского, сотникови, атаманови и всему товариству и посполству козелскому, особливе началним и под началом застаючим государевим людемъ и кому бы тоє наше писанне показано было, ижъ просили насъ мещане козелские цеху резницкого через цехмистра своего на имя Яцъка Солобца и Савостіана Острожаницу, абысмо для подпори тежаровъ мѣских цехъ их, до ратуша прислухаючий, нинейшим унѣверсалом ствердили и право на тот цех их Аксака Стефана, старости острицкого, вцале заховали и при волном купованю бидла и продаваню свежини без перешкоди от людей люзних зоставали, которую их прозбу ведечи слушную, а звлаца, же цеховъ всѣхъ в Церкви Божой при офирах безкровних свѣща от них приносится, прото мы тот цех, им наданный, нинейшим нашим унѣверсалом надаем и ствержаем канонов два в кождий рокъ, коли оний цех споможеться можуть ситит и воскъ на офѣру Божую до церквей отдават позволяем. А ижбы в том порадку цеховом люзние резники, сами мешкаючие и приежжие, такъ же и

козаками менуючися, ни в чом не перешкожали и во всем послушенство резницкому цехуви звичайную повинност, яко и в иных местах захову не отдавали сим нашим унѣверсалом сурово приказуем, якъ же позволяем таковых своевольних забирати и з ратушею Козелскою, зносечисе своеволю таковую, гамовати, якобы нам о томъ далшая скарга не доношена.

Данъ в табуре под Биковом дня 27 априля, року 1660^а.

Іоаким Сомко, гетманъ^б.

Нижче позначка: С подленим читаль писар майстратовий Николай Кукуранко.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54641. Копія з помилковою датою; швидше за все, універсал було видано у 1662 р.

№ 140

Після 1660, червня 28. Корсунь. – Універсал Юрія Хмельницького, підтверджений Якимом Сомком, про дозвіл заслуженому товаришеві Війська Запорозького Данилові Знойці, вибельському обивателеві, вибирати пожитки з власного млина, що на річці Снові в Седневі

Юрій Хмельницькій, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорозским.

Ознаймуемъ тимъ нашимъ писанемъ старшинъ и чернѣ Войска его царского величества Запорозского и всякого стану людемъ, которимъ тилко показанно будетъ, меновите пану полковникови чернѣговскому, асауламъ, сотникам, атаманамъ и всему старшему и меншому в томъ полку найдуючомуся товариству, ижъ маючи мы респектъ на заслужоного в Войску Запорозскомъ товариша Данила Знойка, обивателя вибельского, позволилисмо з млина его влосного на рецѣ Сновѣ¹, в Седневѣ² стоячого, вшелякіе отбирати и заживати пожитки, о чомъ кождий вѣдаючи з старшини и чернѣ Войска его царского величества Запорозского, такъ панъ полковникъ чернѣговскій з своїми старшими и меншими всего полку товаришами, яко арендарѣ висилки на якої колвекъ услужѣ нашей застаючіе, помененному Данилови в отбираню з того млина пожитковъ жадной аби не важился чинит перешкоди, сурово приказуемъ под ласкою нашою и срокгимъ войсковимъ каранемъ.

Данъ з Корсуна дня 28 іюня 1660 року.

Юрій Хмельницькій, рукою власною.

Іоакимъ Сомко, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорозскимъ.

Нижче написано: С подлѣннимъ читаль находячія при комисіи у пѣсменних дѣлъ канцелярист Федор Лампѣвскій.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 525. Копія. Точної дати і місяця, де Я. Сомко підписав зазначений універсал Ю. Хмельницького, встановити не вдалося.

^а Далі в тексті дописано: В подленном подпись.

^б Праворуч від підпису в колі написано: Мѣсто печати гетманской.

№ 141

*1660, листопада 1. Переяслав. –
Проїжджий універсал Якіма Сомка
Гаврилові, який повертався з татарського
полону до Сівська*

Іоаким Сомко, гетманъ з Войском его царского величества Запорозкимъ наказный.

Ознаймуемъ тымъ писаньемъ нашимъ, кому о томъ вѣдати потріба, ижъ идетъ Гаврило зъ полону татарського, бывши при Василью Борисовичу, до Сивска³, гдѣ жилъ предъ тымъ, за которымъ вілці вашихъ милостей упрашаемъ, абы вси оного безъ вшеякихъ турбацій пропускали для ласки его царского величества къ намъ.

Данъ с Переяславля дня 1-го ноября 1660 року.

Милостемъ вашимъ добродѣямъ Іоакимъ Сомко.

О п у б л і к о в а н о: Акты МГ. – Т. III. – С. 193. – № 213.1.

№ 142

1660. –

*Універсал Якіма Сомка вибельському
сотникові Степану Шубі на маєтності
Орлівку і Грабівку*

Привілей 1660 сотникові вибельському Степану Шубі⁴ за його службу и радѣніе далъ маєтность деревню Орловку⁵ да деревню Грабовку⁶ съ вершиною Муравейскою.

Сія привілиа выписана зъ жалованной грамоты великого государя царя и великого князя Алексея Михайловича с. в. 7169 года, мая 26, которою прописання маєтности во владение оному сотнику Шубѣ утверждена сѣя грамота.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54086. – Арк. 52 зв. Копія.

№ 143

*1661, квітня 1. Козелець. –
Універсал Якіма Сомка Козелецькому
шевському цеху про порядок урядування і надання
пільг у відбуванні повинностей*

Іоакимъ Самко, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ всимъ обивателемъ козелецкимъ, такъ сотнику з товариствомъ, якъ войтови зо всѣмъ майстратомъ и посполствомъ, и[жъ] будучи ми право цеху шевского козелского от старихъ вѣковъ наданое,

перед нами покладаное, ухваливши, оное ствержаемъ симъ писаніемъ нашимъ слово в слово выписавши, позволилисмо, абы ведлугъ оного справовали, такимъ способомъ брата з мижи себе волнимъ обрати за цехмистра, кого они улюбят, и оного цехмистра повинни они слухат як найстаршого ихъ належить, а если би который шевчикъ вендровный, пришедши до мѣста Козелца⁷ не оповѣтне, без позволенія цехмистровского, в якого товариша робити мѣль, такую дознаную вину повиненъ дати до скринки братской цеховой, тое що брата ухвалит, и хто бы колвекъ з братѣ ихъ хотѣль цехъ поеднати и работи з товаришами ровно, тот повиненъ цехмистра и братю годити, на чомъ может поеднати, до скринки братской копу дати литовъ[скую], опрочъ воску, Церкви Божой належачого и уконтентованя братіи и сотникови, на *тот* час зостаючому, пол золотого звычайне дати повиненъ, а вшелякого брата цеху того шевского ихъ непослушного они повинни, ведлугъ стародавнихъ своихъ звычайевъ права карати виною, яка в старомъ праве описана, и во всемъ, ведлугъ своихъ давнихъ порядковъ справоватись имъ позволяемъ, показавши над ними всѣми листъ *тот* нашъ, *от* подводъ увольняемъ, абы о томъ добре знаючи сотникъ козелскій, войтъ не важилися у жадного брата цеху шевского подводъ брати и ихъ болше обтяжати, то приказуемъ под неласкою нашею, абы в томъ ништо воли нашей не спротивлялся. И на тое казалисмо имъ выдати сее наше писаніе з канцелярії нашей войсковой при печати войсковой с подписомъ руки нашей.

Дѣялося в Козелцѣ, року 1661, мѣсяця априля 1 дня^а.

Іоакимъ Сомъко, гетман^б.

Особливе того варуемъ, абы ремесниковъ цеху шевского уволено *от* сторожи туремной, и *от* подачки з братерского дому, жебы ихъ цеховой дворъ *от* подачокъ мѣскихъ волень былъ, а они сами не повинни посполу з мѣщанами [и] иними тяглости поносити звиклые.

С подленимъ читаль писар майстратовий Николай Кукуранъко.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54642. Копія.

№ 144

1661, квітня 30. –

*Наказ Якима Сомка своїм послам до царя
Олексія Михайловича сотникам Петрові Івановичу
Челюскину та Богдану Андрійовичу Ємченку*

Список съ инфурмацїи Якима Самка посланцовъ.

Инфурмацїя отъ меня, гетмана Іякимка Самка, Войска его царского величества Запорожского наказного, о чем бить челом его царскому пресвѣтлому величеству, дана паномъ сотникомъ нашимъ Петру Івановичю Челюскину да Богдану Андрѣвичю Ємченку:

^а Далі в тексті дописано: В подлинномъ подписано.

^б Ліворуч в колі написано: Мѣсто печати.

1. Бить челомъ его царскому пресвѣтлому величеству о ратныхъ людехъ противъ неприятелей.
 2. О Богданѣ Коллющенкѣ и при немъ будучимъ о Филкѣ.
 3. О жалованьѣ товариству нашему и всему Войску на сей стороне Днѣпра будучему.
 4. О оберегателныхъ грамотахъ отъ всякихъ наѣздовъ въ полки Лубенской⁸, въ Миргородцкой, въ Прилуцкой⁹ и въ Полтавской и в наши города.
А в низу приписано: Іоакимъ Самко.
- О п у б л и к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. V. – С. 52–53. – № 28. II.

№ 145

1661, травня 15. –

*Наказ Якима Сомка послу до царя
Олексія Михайловича осавулу Ніжинського
полку Іванові Воробею з товаришами*

Список съ інформації, какову подали въ Посольскомъ приказѣ¹⁰ наказного гетмана Якима Сомка посланцы, ясауль переяславской^а Иванъ Воробей съ товарищи, въ нынѣшнемъ во 169 году, маія в 15 день.

Информація посломъ отъ меня, Якима Сомка, гетмана наказного^б, и отъ всѣхъ полковниковъ: нѣжинского, черниговского, прилуцкого, лубенского, миргородского со всѣми сотниками и казаками, Ивану Воробѣю, ясаулу полку Переяславского¹¹ и товарищомъ его, къ его пресвѣтлому царскому величеству отпущенымъ, дня 28 апреля, 1661 даная.

Поклонъ низкій отъ меня гетмана наказного и отъ всѣхъ полковниковъ и отъ всего Войска Запорожского, яко отъ вѣрныхъ подданныхъ его пресвѣтлому царскому величеству и всѣмъ бояромъ отдати имѣють.

Просити покорно имѣють его царского пресвѣтлого величества по писму отъ насъ написаному, о позволеніи на обранье гетмана и о томъ, чтобъ его царское пресвѣтлое величество изволилъ кого отъ боку своего на то обранье выслать, и на той же радѣ чтобъ присланный премногую милость его царского пресвѣтлого величества Войску Запорожскому сказалъ, на чомъ имѣеть войско стояти и пребивати.

Бить челомъ и просить его царского пресвѣтлого величества, чтобъ по премногой своей милости изволилъ насъ пожаловать большими своими ратми на оборону противъ неприятелей. А за присланье нынѣшнихъ войскъ истинно и покорно его царскому пресвѣтлому величеству челомъ бьемъ.

И о томъ бить челомъ его царскому величеству отъ наказного гетмана и отъ всѣхъ полковниковъ, чтобъ милость государская была полкомъ Прилуцкому, Миргородцкому, Лубенскому, чтобъ по указу его царского величества воеводы с

^а У виданні помилково: нѣжинской.

^б У публікації помилково: гетмана нѣжинского.

ратными людьми и въ тѣхъ полкахъ были, какъ въ Переяславлѣ и въ Нѣжинѣ и въ Черниговѣ¹².

Приносить покорное прошение до его царского величества отъ пана гетмана наказного и отъ всѣхъ полковниковъ о Богданѣ Колющенкѣ, которого наказный гетманъ отъ Бѣлой Церквѣ¹³ къ Москвѣ послалъ, чтобъ по премногой милости государской пушень былъ до дому в Переяславль.

Бить челомъ имѣють его царскому пресвѣтлому величеству о Фомѣ Трызничомъ, жителѣ переяславскомъ, который нынѣ въ Смоленску¹⁴ въ вязеньѣ пребываетъ, чтобъ милосердный государь царь, по милости своей, изволилъ его отпустить въ домъ его въ Переяславль.

Иоакимъ Сомко, гетманъ Войска вашего царского пресвѣтлого величества Запорожского наказный.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. V. – С. 59–60. – № 31.V.

№ 146

1661, липня 30. Переяслав. – З универсалу Якима Сомка Ладанському монастиреві на млин, що на міській греблі під містом Варвою

№ 336. IV. Универсалъ Самка 1661. іюля 30.

Иоакимъ Самко, гетманъ зъ Войскомъ его царского величества Запорожскимъ.

Видомо чиню, ижъ стосуючись до универсалу наданнаго черныцямъ монастыря Ладынского¹⁵ отъ антецессоровъ нашихъ, на выживлене зъ млына Грицковаго на мисской гребли подъ Варвою¹⁶, на рици Удаи¹⁷ стоячого, мирки приходячіи и вси пожитки приворочаемъ...

Данъ въ Переясловлю, 30 іюля, 1661 року.

Нижче дописано рукою М. Марковича: Этотъ универсалъ Хмельницкаго или Виговскаго, на который ссылается Самко, до сихъ поръ мною не найденъ. Подъ Самковымъ универсаломъ приписка: Александрѣ Масюковнѣ Демьянѣ Якубовичъ.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56728. – Арк. 543–544. Копія.

№ 147

1661, серпня 16. Переяслав. –

Універсал Якіма Сомка ігумену Лубенського Мгарського монастиря Віктору Загоровському на два млини в Городищі, надані як винагорода за млин, наданий Юрієм Хмельницьким

Іоаким Сомко, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему товариству старшому и меншому Войска его царского величества Запорожского, особливе пану полковнику лубенскому и всему его товариству, такъ же ревѣзоромъ висланимъ отъ насъ, и всѣмъ, кому би о томъ вѣдати потреба указовала, ознаямъ тимъ нашимъ писаниємъ, ижъ стосуючися мы напродъ до унѣверсалу, данного отъ Юрія Хмельницкого, гетмана, на млинъ п. Искранцѣ, теперешного малженства Фединовой, а потомъ до унѣжоное прозби еи жъ, удалисмо с прозбою нашою до господина отца Вѣктора Загоровского, игумена мгарского, абы, маючи належность панскую до того млина, уступилъ; которое уступеня, хотячи мы нагородить отцу игуменовѣ, далисмо в замѣнѣ млинъ въ Городищу¹⁸, каменей два, Луцинского и Янковъ, з ступами просяними, в спокойное уживане, и так даючи, таж мѣти хочем, абы всѣхъ пожитковъ великих и малихъ с тихъ млиновъ господинъ отецъ игумень заживаючи, жадное наименшее нѣ от кого не поносилъ кривди и ущербку, хочай бы хто и писане якое мѣлъ, теди без волѣ наше не маеть тамъ приѣждать и пожитковъ упоминатися, і то под срокимъ войсковимъ каранемъ.

Данъ в Переясловѣ, року 1661 мѣсяця августа 16 дня^а.

Іоакимъ Сомко, гетманъ^б.

Нижче позначка: Акты Мгарского м-ря, л. 12.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 27655. – Арк. 1. Копія.

№ 148

1662, квітня 16. Козелець. –

Акт обрання Якіма Сомка повним гетьманом

Мы, рыцерство е. ц. в-ва Войска Запорожского, полковники, ясаулы, сотники и все старшее и меньшее товариство, для напрасных и бунтовнихъ потреб всего христіянства Малой Росіи, отчиное е. ц. пресв. в-ва, в Козелец собраные, наслѣдуючи славы предков наших, хотячи на тое вѣчне дѣлати, служачи вѣрне е. ц. пресв. в-ву и любо прошлого году за нашою незгодою и нестроениемъ до [з]бытку в отчине нашей пришли есмо, через спустошение

^а У копії дописано: У подлинного такъ подписано.

^б Справа після підпису: Мѣсто печати гетманской.

неприятельское. Однако теперъ за Божиею помощію меж собою строение учинити ждали есмя, а не подаючись ...дале неприятелем нашим в поругание и в поношение, в одном совокупленіи всѣ единодушно раду енеральную меж собою учинити тутъ в городе Козельце, изволили есмя в нынешнемъ въ 1662 году мѣсяца апрѣля 16 дня. И такъ совѣтъ единого правителя ухвалити, ижъ милостию Божиею наша енеральная рада конецъ всесчасливо взяв, выше имянованого дня совершилася, с которой строениемъ нижеписаннымъ вси единогласно упросили милости пана Якима Сомка, бывшего гетмана наказного, а теперъ цѣло ему гетманство совершенное и владѣніе над собою и Войскомъ подали есмя, чтобъ добрыхъ и послушныхъ миловал, а выступныхъ и непослушныхъ противъ заслугъ карал, и какъ лутчи нами справовал, а стороны знаменъ войсковыхъ панъ гетманъ и намъ потребныхъ противъ давного порядку предковъ нашихъ войскового, какъ булавы и с нихъ назначенныхъ печатей, писати до е. ц. в-ва пресв. отъ всего Войска на первое жаданье его милости пана гетмана повинни есмя, и скоро дасть Богъ отъ е. ц. в-ва тѣ печати войсковыя намъ присланы будутъ, мы повинни до рукъ его милости пану гетману отдати, а по нынешней совершенной радѣ нашей тотъ часъ на росказанье его милости пана гетмана до Войска вси с полками нашими на день назначеной поднявшися на святого великомученика Христова Георгія, повинни есмя до боку его милости спешитися и вѣчно под его послушаніемъ на услугахъ е. ц. в-ва пребывать будемъ неотмѣнно, ни в чемъ не противляючися, а тоѣ вышеписанную раду в Козельце учинили есмя и менованого его милости пана Якима Сомка на совершенное гетманство единогласно и единодушно вси старшіе и меншіе упросили есмо при бытности яснѣ в Бозѣ превелебного его милости отца епископа мстиславского и оршанского, блюстителя метрополии Киевской, яко особливаго отца нашего е. ц. пресв. в-ву намъ Войску е. ц. в-ва Запорожского желательного, по которомъ единомысленномъ обиранью, такъ той же именованный его милость панъ гетманъ в Козельце в церкви соборной Преображения Господня, на вѣрную и вѣчную е. ц. в-ву службу и единомысленную намъ всѣмъ и всему Войску Запорожскому любовь, какъ и мы оному не на ложное и неотмѣнное гетманской власти послушенство с обоихъ сторонъ передъ Богомъ и передъ святымъ Еулиемъ при бытіи того жъ яснѣ в Бозѣ превелебного его милости отца Мефодія, епископа мстиславского и оршанского, и при всемъ старшемъ и меньшомъ товариству и посполству присягу учинили есмя, о чомъ для лутчей вѣры при подписи рукъ нашихъ и печати вси притиснувши до рукъ его милости пана гетмана добровольно подали есмя в Козельце мѣсяца апріля 16 дня, году 1662.

А у подлинного листа печати:

Печать епископа отца.

Печать полковн. нѣжинского.

Печать полк-ка черниговского.

[Печать полк-ка] ирклѣвского.

[Печать полк-ка] миргородского.

[Печать полк-ка] лубенского.

[Печать полк-ка] прилутцкого.

[Печать полк-ка] зинковского.

А подо всякою печатью руки:

Прошоный до подписи смиренный Мефодий Филимонович¹⁹, епископ мстиславский и оршанский.

Василей Никифорович Золотаренко²⁰, полк. е. ц. в-ва Войска Зап. нѣжинский.

Иоанникий Силич²¹, полк. В. е. ц. в-ва черниговской.

Матяшъ Папковичъ, полк. В. е. ц. в. Зап. иркѣвской.

Павел Ильяшенко²², полк. В. е. ц. в. Зап. миргородский.

Андрѣй Пирский²³, полк. В. е. ц. в-ва [Зап.] лубенский.

Лазар Горленко²⁴, полк. В. е. ц. в-ва Зап. прилутцкий.

Василий Щама, полк. В. е. ц. в-ва Зап. зинковский.

Нижче позначка: Лл. 71–75 (див. ще Сибір. прик., № 612, лл. 42+41+40)

Зверху на аркушах 31, 32 написано: Малорос. прик. стб. 5859/48.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 15584. – Арк. 30–32. Копія.

№ 149

1662, квітня 17. Козелець. – Універсал Якіма Сомка Лубенському Мгарському монастиреві з підтвердженням права володіння Городиськими млинами

Іоакимъ Сомко, гетманъ зъ Войскомъ его царского величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ тимъ нашимъ виразнимъ писаньемъ всей старшинѣ и черни Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а меновите сотники, атаманови и всему товариству и всѣмъ обывателямъ городискимъ, ижъ якосмо перве сего унѣверсаломъ нашимъ млини городискіе для виживленя братіи на монастирѣ Мгарский ни отколъ жадного подпертя и приходу не маючий, пречестному господину отцу Викторови Загоровскому, ігуменови подавши належачий зъ нихъ приходъ вимеровий братъ и на монастирскую потребу оборочать позволили. Такъ и нинѣйшим унѣверсаломъ тие жъ всѣ млини тому жъ монастиреви на виживлене отцу ігуменови въ моцъ подаемъ, въ которихъ отбыраню звиклихъ доходовъ, абы жаден зъ вишей менованнихъ особъ и посланніе въ справахъ отъ боку нашего жадной перешкоди не чинили и до того ся не втручали суровою приказуемъ; греблю тежъ тую вамъ же для вигадки належитую приказуемъ, яко бы жадной шкоди въ томъ млинѣ отецъ ігумень не поносилъ, которую некто инший толко ви жъ сами нагрожать бисте мусѣли взглядом дозору, а если бы ся кто надъ сюю волю нашу важился въ тихъ млинахъ отцу ігуменови перешкоду и уйму чинити, таковий кождей за даньемъ намъ знати, сурового войскового не уйдетъ караня.

Дать в Козелцо, дня 17 апреля, року 1662^а.

Іоакимъ Сомко, гетманъ^б.

^а У копії дописано: Въ подлинномъ подпись таковъ.

^б Після цих слів напис: М. П. рейментарской.

№ 150

1662, червня 6. Переяслав. – Універсал Якіма Сомка про заборону шинкувати козакам і міщанам на міському ринку в Чернігові

Іоакимъ Сомко, гетман з Войскомъ его царского величества Запорозскимъ.

Всему старшому и меншому товариству Войска его цар. вел. Запорозского полку Черниговскому, мешаномъ и всему посполству доброго отъ Господа Бога здоровья зычимъ. Дошла насъ скарга от мешанъ маестрату Черниговского, на тиіхъ, которые в рынку горилки mezi крамами шинкуючи, тымъ шинкомъ всякимъ людемъ купецкимъ великое уприкрене и докуку чинятъ и у торгу, попившисе и бючисе перешкажають барзей с того заборони Боже з забуреня абы мѣста огнемъ внивечъ не обернули. Прото симъ нашимъ универсаломъ мѣти хочемъ и приказуемъ, абысте вы вси звышменованные козаки и мешчане от сего часу тыхъ шинковъ горилчаныхъ в рынку поперестали и от сего часу не важлились шинкувати. Кто бы засъ той нашей воли выразной и росказаню спротивляючисе смѣлъ надъ сей нашъ универсаль горилку в рынку шинкувати, таковый каждый такъ винны до скаргу войскового тисечу таляров битыхъ заплатитъ мають, яко и особливе сурового войскового не уйдетъ караня. Що вамъ и повторе, абы иначе не было, приказуемъ и того постерегать маестратови черниговскому зносечисе з паномъ полковникомъ черниговскимъ.

Данъ в Персяхъ^а под часъ зѣзду нашего з панами полковниками, дня 6 іюня, року 1662.

Іоакимъ Сомко, гетманъ^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 58268. Копія з оригіналу у Чернігівській думі.

Там само. – Ф. 8. – Спр. 2087. – Арк. 1, 2. Копія.

^а Йдеться про Переяслав.

^б Далі праворуч написано: М. П.

*1662, червня 15. Переяслав. –
Наказ Якіма Сомка своєму посланцеві
до царя Олексія Михайловича сотникові ічнянському
Прилуцького полку Матвію Романовичу*

Списокъ съ инфурмацыи.

Инфурмація до его царского пресвѣтлого величества, данная отъ насъ Іоакима Самка, гетмана, и отъ полковниковъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского посланникомъ нашимъ, пану Матвію Романовичю²⁵, сотнику полку Прилуцкого иченскому съ товарищи, о чемъ имѣеть его царскому пресвѣтлому величеству отъ всего Войска его Запорожского бити челомъ и о чемъ домагатца посольствомъ своимъ, въ году 1662-м, месяца июня 15 дня.

1.Его царскому пресвѣтлому величеству до лица земли вышеимянованный посланникъ нашъ челобитье отдавши, предъ его царскимъ пресвѣтлымъ величествомъ просить имеетъ, чтобъ изволилъ его царское пресвѣтлое величество всю нашу грамоту писаную слушать, и на всѣ наши желанья и обиды боярина, и какъ еще мы преже сего и нынѣ просимъ, вруčiti и обвѣстити имеетъ, ижъ дня 12 июня великому лятцкому казатцкому и татарскому подѣзду отпоръ дали есмь и языковъ трехъ человекъ добывши, посылаемъ.

2.Его царскому пресвѣтлому величеству прошенье подлинное донести имѣеть, чтобъ безо всякого омѣшканья бояромъ спѣшити къ намъ велѣти изволилъ, и съ утѣшными намъ волностями и съ признаками войсковыми, о чемъ и преже сего писали есмь и били челомъ.

3.Его царскому пресвѣтлому величеству известити имѣютъ, что полки Переяславскій, Ирклѣвскій, Кременчюцкій, Лубенскій, Миргородскій, Прилуцкій, Зинковскій²⁶, пѣхотныи всежелателно вѣрныи его царскому пресвѣтлому величеству слуги, еще от святого Георгия всѣ вкупѣ и до сего времени въ полѣ пребываютъ, ожидаючи боярина и на помочь отъ его царского пресвѣтлого величества, а недостаткомъ запасовъ слючаючи и силъ поблизку къ себѣ идучихъ не слышачи, до дворовъ своихъ росоходятъ и розошлися; а Черниговскій полкъ на границѣ пребываетъ Ляцкой отъ Лоева²⁷.

4.Его царскому пресвѣтлому величеству вѣдомо учинимъ о насилствѣ казаковъ въ полку Кременчюцкомъ и о безчестѣ посланцовъ моихъ гетманскихъ съ неверсалами, черезъ Меера въ Кременчюкъ²⁸ пребывающого Ивана Ивановича Березнякава, и отъ Дубовика обвѣчтитъ, что онъ ему въ бунтахъ помогаетъ, и для выразумѣнья ихъ бунтовъ послали есмь листь Кременчюцкій и другой Кгуджоловъ, полковника полтавского, которые листы его царскому пресвѣтлому величеству показати посланецъ князя Василья имѣеть.

5.Его царскому пресвѣтлому величеству предложити имѣеть, что в Полтавѣ²⁹ Германа Бывайла Охотницкаго безвинно собрано и до князя его милости Ромодановского, оковавши, отослано, а ясаула его съ инымъ другимъ товариствомъ безъ милости побито, и еще мало не живыхъ в яму покидали, гдѣ мучилися покойные, пока мѣста померли въ землѣ; а то все съ причины и

наученія епископа и Васютина. А то все предложивъ, тотчасъ его царскому пресвѣтлому величеству о уволненіи и отпущеніи къ намъ Романа Бывайла бити челомъ имѣть, и о указѣ на епископа и на Васюта и на иныхъ непослушныхъ.

6. Его царскому пресвѣтлому величеству известити имѣть, что король полскій пословъ его царского пресвѣтлого величества изъ Варшавы не пустить, покамѣсть самъ с войсками а конфодоратовъ за Днѣпръ отпускаетъ, о чемъ и въ грамотѣ написано.

7. Его царскому пресвѣтлому величеству известить, что мѣсто митропольское Кіевское, за нерадѣньемъ епископскимъ, без пастыря стоитъ два мѣсяца, что не подобаеъ. Бити челомъ его царскому пресвѣтлому величеству, чтобъ изволилъ своимъ царскимъ пресвѣтлымъ словомъ мѣсто митрополицкое Кіевское блюстителя и пастыря наставить Инокентія Гизеля³⁰, всечестного архимандрита Печерского Кіевского, или в Бозѣ преосвященного его милости господина отца Лазаря Барановича, епископа Черниговского и Новгородцкого, и прочая, или повелѣти кого маеъ епископовъ и игуменовъ обрати, а не отца Мефодія, что тотъ смуту учинилъ и войскомъ его не любятъ.

8. Его царскому пресвѣтлому величеству бити челомъ съ Максимкомъ Тесеровкомъ, которого Иванъ Ивановичъ Чаадаев³¹, воевода Кіевскій, взялъ во Дымери и въ тюрму вкинути велѣлъ, которой во Дымери³² живучи, никому зла не чинилъ, и на его царского величества людей непріятелемъ не былъ, и вѣсти Ивану Андреевичю Ржевскому³³ въ Кіевъ давалъ о людѣхъ, самъ сказывалъ, какъ купецкій человекъкъ пребывалъ; и нынѣ многіе Кіевскіе мѣщаня до времени живутъ и въ Корсунѣ и въ Каневѣ³⁴ и по иныхъ городахъ, не подлинно слышимъ, что и въ Кіевъ пріѣзжаютъ и во всѣ его царского величества города сіе Заднѣпрскіе съ товарами и со всѣмъ собравши, отъѣзжаютъ. Просити его царского пресвѣтлого величества, чтобъ изволилъ того человека волнымъ учинити и никакого зла ему и женѣ его не чинити.

9. Его царскому пресвѣтлому величеству посланникъ нашъ бити челомъ имѣть на Семена Кглуховского, что онъ смуту въ городахъ починилъ, идучи изъ Нѣжина³⁵ и Зинковскій полкъ отъ слугъ его царского величества отвратилъ и къ намъ идти велѣлъ; чтобъ его царское величество на таковыхъ дати въ войску грамоту, чтобъ ихъ судити полковникомъ и всему войску и карать по своему обычаю, чтобъ таковыя смуты инымъ чѣмъ уняти не можетъ, и то бѣ есть въ грамотѣ доложено.

10. Его царскому пресвѣтлому величеству слезне бити челомъ посланникъ нашъ имѣть войсковую отправу.

11. Его царскому пресвѣтлому величеству посланникъ нашъ известити имѣть, что Хмельницкій³⁶ посланника нашего къ намъ не отпустилъ.

До которой сей информацыи печать войсковую приказали есмя приложить. Дана в Переяславлѣ, году и дня вышеписанного.

Іоакимъ Сомко, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

*1662, червня 24. Переяслав. –
Наказ Якимом Сомком своєму посланцеві
до царя Олексія Михайловича Федорові Петрущенку*

До его царского пресвѣтлого величества отъ меня Якимом Сомком, гетмана Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, информация дана посланцу нашему Федору Петрущенку, какъ ея имѣеть справити въ своемъ посолствѣ и о чемъ бити челомъ его царскому пресвѣтлому величеству.

Его царскому пресвѣтлому величеству отъ меня гетмана въ стопы ногъ челомъ бити и всему пресвѣтлому его сенату, не только отъ самого гетмана, и отъ всѣхъ полковников, которые съ гетьманомъ въ полѣ стоячи, ожидаютъ милостивого слова какъ скорѣе отъ его царского пресвѣтлого величества.

Его царскому пресвѣтлому величеству объявити о языкахъ татарскихъ, сколько съ нимъ послано и то навестить, что толко самъ своимъ полкомъ Переяславскимъ и тѣхъ татаръ самъ наловилъ, помощію Божіею и счастьемъ его царского пресвѣтлого величества.

Его царскому пресвѣтлому величеству смиренно бити челомъ о премногую милость, чтобъ изволилъ вскорѣ къ намъ боярина обѣщанного на помощь съ ратью прислати съ знаменами войсковыми и съ грамотами, на волности обѣщанными Войску, и на всякое челобитье, по грамотахъ прежнихъ и нынѣшнихъ, чтобъ меня гетмана, какъ вѣрного слугу своего, за знатную службу мою его царского пресвѣтлого величества изволилъ пожаловати и милостиво при своей премногой государской милости нынѣ и на вѣки сохранятьи.

Его царскому пресвѣтлому величеству смиренно быти челомъ, чтобъ велѣлъ денги моѣ въ заемъ его государевымъ ратнымъ людемъ въ Переяславлѣ до рукъ Ивана Ивановича Чаадаева даные, прислати мнѣ съ тѣмъ же посланцомъ съ Федоромъ Петрущенкомъ всѣ, сколько ихъ приходитъ.

Его царскому пресвѣтлому величеству быти челомъ отъ меня гетмана изустно говоря, о премногую милость просити, чтобъ разсмотривъ вѣрность къ своему царскому пресвѣтлому величеству службы гетьманской моей кровавые, и если пригодилася ли, пусть меня изволить, яко вѣрного слугу своего, при своей царской милости сохранятьи и противникомъ моимъ въ поношенія меня, какъ то епископу и Васютѣ, не давати. Если тожъ его царскому пресвѣтлому величеству моя значная и вѣрная служба за уданіемъ враговъ моихъ не могла быти принята, бити челомъ смиренно со слезами, пусть мнѣ его царское пресвѣтлое величество отказъ прислати изволить, такъ я такимъ же чернякомъ быти готов, какъ и иные прочіе казаки, а отъ вѣрной службы не урекаются его царскому пресвѣтлому величеству служить, толко жаль разсмотрѣнья не имѣеть отъ епископа и Васюты наруганія терпѣти и отъ иныхъ противниковъ моихъ нехочю.

Его царскому пресвѣтлому величеству бити челомъ о отправѣ скорой съ милостивымъ государевымъ его царского величества словомъ.

Іоакимъ Сомком, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

№ 153

1663, лютого 28. Переяслав. – Універсал Якіма Сомка Стефану Силичу про підтвердження прав на села Сядрич і Вихвосты

Іоаким Сомько, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорозкимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ Вуйска его царского величества Запорозкого, особливе еднакъ пану полковникови, асаулом, сотником и всему товариству полку Чернѣговського и кому тилко о том вѣдати потреба укажет ознаймуем симъ писанем нашим, иж мы маючи певный респектъ на рожоного брата пана полковника чернѣговского, пана Стефана Силича, и хотячи его до далших услуг охотнѣшим мѣти, надалисмо ему в спокойное уживане и держане сел двѣ Сядрич³⁷ и Выхвосты³⁸, с поддаными и всѣми великими и малыми тых сел пожитками, яко здавна в границах тих были и пожитки належные мѣвали, с тыми всѣми, нѣчого на себе самих, пана полковника черниговского, не выймуючи, тые обѣдвѣ села помененному пану Силичови цале отдаем, пилно того по всѣх ваших милостех теж видаючи, а з владзы наше приказуючи, аби жаден юж окром пана Силича, найменшое не мѣл справы до тых сель, але абы спокойне тые села держачи и пожитки выбираючи, Войску услугу чинил, и на тых селах паном бивал, а ежели бы ся хто важил мимо той выразной волѣ наше, данный унѣверсал, якую кривду чинит, трудность задават, албо в належные пожитки тых сел втручатися, такових пан полковникъ чернѣговский мает вибират, и таковий кождий за данем вѣдомости сроккого не уйдет караня.

Данъ в Переясловлю, року 1663, февраля 28 дня.

Іоаким Сомько, гетманъ.

ДАЧО. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 55. Оригінал з військовою печаткою.

№ 154

1663, [квітня 2]. Козелець. – Універсал Якіма Сомка Козелецькому кушнірському цеху про підтвердження прав і привілеїв

Іоакимъ Сомко, гетманъ з Войскомъ его цар. величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаниемъ всѣмъ обивателемъ козелскимъ, такъ сотнику з товариствомъ, яко войтовѣ зо всѣмъ майстратомъ и громадою, иж видячи ми право цеху кушнѣрского козелского от старих вѣковъ наданное и пред нами покладенное, ухваливши оноє, ствержаемъ симъ нашимъ писаниемъ, позволивши, абы ведлугъ оногo ремесла кушнерского братия справовали в такий способъ брата з межи себе волно имъ обрати себѣ за цехмистра, кого они люблят, и оногo цехмистра повинни они слухат, як найстаршого их надлежит а если би которий кушнѣрчикъ вендровний, пришедши до мѣста неопвѣдне, без

позволенія цехмистровъського, в якого товариша робити мѣль, за такую дознанную вину повиненъ дати до скринки братерской цеховой тое, що *брата ухвалят*, а хто би колвекъ з братіи их хотѣль цех поеднати и робити з товаришами заровно, *тот* повиненъ цехмистра и братню годити, на чомъ *может* поеднати, только до скринки братерской повиненъ дати копу литовской личби опрочъ воску, Церкви Божой належачого, и уконтентоват *брати* и сотниковѣ, на *тот* час застаючому козелскому, пол золотого звичайне дати повинни и вшелякого брата цеху того кушнѣрского непослушного они повинни *будут*, ведлугъ стародавних своих звичаевъ и права карати виною, яка в первомъ их правѣ описана, и во всемъ, ведлугъ своих давних порядковъ справоватися имъ позволяемъ, показавши ми теди над ими всѣми милост нашу, *от* подвождъ увольняемъ, аби о томъ добре знаючи, сотникъ козелский и войтъ не важилис над всѣми брата цеху кушнѣрского подвождъ *брати* и их *большей* отяжати, тое приказуемъ под неласкою нашею, абы в томъ ни хто воли нашої не спротивлялся. И на тое казалисмо имъ видати сие наше писаніе з канцелляріи нашей войсковой при печати войсковой, с подписомъ руки нашей.

Дѣялося в Козелцу року 1663.

Наизди розние, бы и *от* боку нашего были, не повинни отяжати кравцовъ козелских и кушнеровъ даремною работою, только що зробит, повиненъ власниковѣ кождий заплатити так теж на стор[ожу] до турми аби кравцовъ и кушнеровъ мещане козелские не вигоняли, а двор их братерский *от* подачокъ мѣскихъ [увол]няемъ, абы нас скарга жадная о тое болше не доходила, сурово приказуется⁴.

Іоакымъ Сомко, гетманъ⁶.

Нижче написано: С подлиннимъ читаль писаръ майстратовий Николай Кукуранъ[ко].

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54643. Копія.

№ 155

1663, [квітня 2]. Козелець. – Універсал Якіма Сомка Козелецькому кравецькому цеху про надання пільг у відбуванні повинностей

Іоаким Сомко, гетманъ з Войскомъ его цар. велич. Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаниемъ всѣмъ обивателемъ мѣста Козелца, такъ козакамъ, яко и мещаномъ, кому би только о томъ потреба вѣдати, ижъ маючи ми особливий нашъ взгляд на утрапенихъ ремесниковъ цеху кравецького мещановъ козелских и хотя их ласкою нашою окрити, давши имъ сее наше

⁴ Далі в тексті дописано: В подленномъ подписано.

⁶ Праворуч нижче підпису в колі написано: Печат войсковая.

писаніє, такъ мѣти хочемъ, аби *от* подводъ были вся братія цеху кравецкого уволенни и *от* сторожи туремной и иншой, а двор их братерский цеховий аби *от* подачокъ биль уволенъ. Толко саміи братія тежъ вся цеху кравецкого повинна заровно за тими мешчанами козелскими належачие всякие подачи давати, *от* того не уволяемъ, хто теж з мени висланних наших дал би до тимъ же кравцомъ козелскимъ^а на потребу свою зробити, повиненъ за роботу имъ заплатити, якъ ся годит, жеби бѣдние ремесники ни *от* кого кривди не поносили, сурово приказуемъ, аби такъ было, а не иначеї.

Данъ в Козелцѣ дня 2 априля року 1663^б.

Іоакымъ Сомко, гетманъ^в.

Нижче написано: С подленнимъ читаль писар майстратовий Николай Кукуранъко.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54644. Копія.

Примітки

¹ Снов – річка у Брянській області РФ і Чернігівській області України, права притока Десни (басейн Дніпра). – *Док. 140.*

² Седнів – смт Чернігівського району Чернігівської області, центр селищної Ради того ж району, який підпорядковане селище Нове. Розташоване на річці Снові за 25 км, від залізничної станції Чернігів. Вперше згадується як місто-фортеця Сновськ 1068 р. в Іпатіївському літописі. Входило до Чернігівського князівства. – *Док. 140.*

³ Сівськ – місто в Надсеймі. – *Док. 141.*

⁴ Шуба Степан Васильович був вибельським сотником у 1658–1661, 1671 рр., у 1664 р. виконував обов'язки військового канцеляриста. – *Док. 142.*

⁵ Орлівка – село Куликівського району Чернігівської обл., центр сільради, розташоване за 16 км від райцентру і за 17 км від залізничної станції Дроздівка. Вперше згадується у 1661 р. – *Док. 142.*

⁶ Грабівка – село Куликівського району Чернігівської обл., центр сільради, який підпорядковане село Буди, розташована за 20 км, від райцентру і за 23 км, від залізничної станції Дроздівка. Вперше згадується 1635 р. – *Док. 142.*

⁷ Козелець – смт, райцентр Чернігівської області на р. Острі, за 40 км від залізничної станції Бобровиця. Відомий з XV ст. 1649 р. утворена Козелецька сотня Переяславського полку, з 1654 р. – сотенне містечко Київського полку, з 1659 р. його центр. Тут розміщувалася полкова канцелярія. 1656 р. одержав магдебурзьке право. – *Док. 143.*

⁸ Лубенський полк – адміністративно-територіальна і військова одиниця на Лівобережній Україні в другій половині XVII–XVIII ст. Створений 1648 р. на чолі з полковником Герасимом Яськевичем. Після Зборівського договору 1649 р. територія Лубенського полку була розподілена між Миргородським і Кропивенським полками. Відновлено Лубенський полк 1658 р. – *Док. 144.*

⁹ Прилуцький полк – адміністративно-територіальна і військова одиниця Лівобережної України в другій половині XVII–XVIII ст. Створений 1648 р. Межував з Чернігівським (з 1654 р. Ніжинським) та Миргородським полками. – *Док. 144.*

^а Так у рукописі.

^б Далі в тексті дописано: В подленномъ подписано.

^в Після підпису в колі написано: Мѣсто печати войсковой.

¹⁰ Посольський приказ – центральний орган державного управління Росії XVI – початку XVIII ст., що відав в основному дипломатичними відносинами. Утворений 1549 р. Крім зовнішньо-політичних справ, Посольський приказ здійснював керівництво Малоросійським приказом. – Док. 145.

¹¹ Переяславський полк – адміністративно-територіальна і військова одиниця на Лівобережній Україні в XVII–XVIII ст. Як військовий підрозділ існував ще до 1648 р. За зразком Переяславського полку були створені інші полки. – Док. 145.

¹² Чернігів – місто, обласний і районний центр України. Річковий порт на правому березі Десни. Формування Чернігова почалося VII ст. У IX ст. місто було центром східнослов'янських племен. У кінці того ж століття Чернігів увійшов до складу Київської держави. Вперше згадується в літописі під 907 р. – Док. 145.

¹³ Біла Церква – місто обласного підпорядкування, районний центр Київської області. Розташована на р. Рось. Через місто пролягає автострада Київ – Одеса. Виникло на місці давньоруського м. Георгієва (Юр'єва), збудовано 1032 р. за Ярослава Мудрого як опорний пункт для захисту південного кордону Київської держави. – Док. 145.

¹⁴ Смоленськ – місто, обласний і районний центр Російської Федерації. Розташований по обох боках Дніпра. Відомий з 862 р. – Док. 145.

¹⁵ Ладанський монастир засновано водночас з Густинським монастирем на початку XVII ст. на землях князів Вишневецьких поблизу м. Прилуки. Спочатку називався Підгірським і діяв як чоловічий, з 1619 р. жіночий. – Док. 146.

¹⁶ Варва – смт, районний центр Чернігівської області, розташований на р. Удай, за 33 км від залізничної станції Прилуки. Виникла на місці давньоруського міста Варин, яке згадується в літописі під 1079 р. – Док. 146.

¹⁷ Удай – річка в Чернігівській і Полтавській областях, права притока Сули (басейн Дніпра). – Док. 146.

¹⁸ Городище (з 1789 р. Градизьк) – смт Глобинського району Полтавської області, центр сільради, якій підпорядковано сс. Ганнівка, Котляревське, Лізки та Середпілья. Городищенська фортеця, споруджена водночас з заснуванням слободи. Розташоване на підвищеній терасі лівого берега Дніпра на місці городища Черняхівської та ін. культур. Служила опорним пунктом повстанців під час селянсько-козацьких виступів першої половини XVII ст., а також у роки визвольних змагань. – Док. 147.

¹⁹ Филімонович Максим (Мефодій) – ніжинський протопіп, єпископ оршанський і мстиславський. – Док. 148.

²⁰ Золотаренко Василь Микифорович – ніжинський полковник у 1659–1663 рр. – Док. 148.

²¹ Силич Іоаникій – чернігівський полковник у 1657–1663 рр. – Док. 148.

²² Ілляшенко Павло – миргородський полковник. – Док. 148.

²³ Пирський Андрій – лубенський полковник у 1662 р. – Док. 148.

²⁴ Горленко Лазар – козак Прилуцької сотні 1649 р., прилуцький полковник у 1661–1662, 1664–1668, 1672–1677, 1680–1687 рр. – Док. 148.

²⁵ Романович Матвій – ічнянський сотник Прилуцького полку у 1659–1662 рр. – Док. 151.

²⁶ Зіньківський полк – адміністративно-територіальна і військова одиниця Лівобережної України в другій половині XVII ст. Центр у м. Зіньків. Зіньківський полк створений 1661–1662 рр. на місці Галяцького староства в складі 12 сотень. – Док. 151.

²⁷ Лоїв – місто в Гомельській області Білорусії. Розташований на річці Дніпро. Відомий з кінця XV ст. Під час визвольних змагань був зайнятий козацьким полковником Пободайлом. – Док. 151.

²⁸ Кременчук – місто в Полтавській області, тепер обласного підпорядкування, райцентр. Розташований на Дніпрі за 119 км від обласного центру. Вперше згадується у 1571 р. – Док. 151.

²⁹ Полтава – місто, обласний і районний центр України. Розташований на обох берегах р. Ворскли. Вперше згадується в Іпатіївському літописі 1174 р. під назвою Лтава. – *Док. 151.*

³⁰ Гізель Інокентій (бл. 1600–1683) – український освітній діяч, історик. Родом з Пруссії. Закінчив Києво-Могилянську колегію (1642), згодом навчався закордоном. З 1645 р. професор і ректор Києво-Могилянської колегії, де читав курси філософії, логіки та психології. З 1656 р. архімандрит Києво-Печерської Лаври. – *Док. 151.*

³¹ Чаадаєв Іван Іванович – думний дворянин, київський воєвода 1662 р. – *Док. 151.*

³² Димер – смт у Київській обл., розташований за 40 км від Києва на автостраді Київ – Мінськ. Селищній раді підпорядковані села Кам'янка й Рикунь. Димер виник у 1582 р. – *Док. 151.*

³³ Ржевський Іван Андрійович – окольничий у Києві від 1661 р. – *Док. 151.*

³⁴ Канів – місто, районний центр Черкаської обл. Розташований на півночі області, на березі р. Дніпра, за 45 км від залізничної станції Таганча та за 7 км від залізничної станції Ліпляве. – *Док. 151.*

³⁵ Ніжин – місто, районний центр Чернігівської обл. Розташоване на обох берегах р. Остер (притока Десни). Вперше згадується в Іпатіївському літописі 1147 р. як Уненеж. – *Док. 151.*

³⁶ Йдеться про Юрія Хмельницького. – *Док. 151.*

³⁷ Сядрине – село Корюківського району Чернігівської обл., центр сільської ради, якій підпорядковані села Будоще, Самотути, Тельне. Розташоване за 15 км від райцентру і залізничної станції Корюківка. Засноване у першій половині XVII ст. – *Док. 153.*

³⁸ Вихвостів – село Городнянського району Чернігівської області, центр сільської ради, якій підпорядковане село Розвинівка. Розташований за 25 км від райцентру та за 14 км від залізничної станції Голубичі. Вперше згадується наприкінці XVI ст. З 1618 р. у складі Речі Посполитої. У 1648–1702 рр. в складі Городнянської сотні Чернігівського полку. З 1687 р. належало гетьманові Іванові Скоропадському. – *Док. 153.*

Павло Тетєря

IV

Про життя Павла Івановича Тетері (бл. 1620–1671) до 1648 року відомо небагато. Походив з українського шляхетського роду, що поєднав свою долю з козацтвом; за іншими відомостями, Тетеря – переяславський міщанин. Одержав гарну освіту, а за свідченням літописця, був “у науці письмовій вправний і в усяких справах біглий”.

Службу почав в 40-х роках канцелярським підписком у Луцькому гродському суді, де писарем у той час був Станіслав-Казимир Беневський, який згодом став дипломатом. У цей час він познайомився з Іваном Виговським, сестра якого стала його дружиною. Обертався у впливових шляхетських колах. 1648 р. він опинився на українському боці. Брав участь у дипломатичній діяльності. 1649 р. він обіймав посаду писаря Переяславського полку. Того ж року очолював козацьке посольство до трансильванського князя Юрія II Ракоці. Він також супроводжував Тимоша Хмельницького в Молдавію для одруження з донькою господаря Розандою (вересень 1652 р.). У цей час Тетеря постійний учасник дипломатичних переговорів у Чигирині. 1653 р. став переяславським полковником, влітку зустрічав Бутурліна, а в березні 1654 р. разом з генеральним суддею Самойлом Богдановичем Зарудним вів переговори у Москві, складав договірні статті з Росією. Таким чином, завдяки своїм непересічним здібностям Тетеря упродовж 1648–1657 рр. зробив блискучу кар’єру – від підписка Луцького гродського суду до переяславського полковника і одного з найзначніших дипломатів Богданової доби. При дворі польського короля Тетерю вважали творцем Гадяцької угоди.

Наприкінці 1658 р. Тетеря відходить від активної політичної діяльності і стає фактично придворним експертом з українських справ. У 1659–1661 рр. жив у Варшаві при дворі чи в своїх маєтках на Підляшші, час від часу приїжджаючи в козацьку Україну, де залишався впливовою особою.

На початку жовтня 1662 р. Юрій Хмельницький склав булаву, призначивши Павла Тетерю наказним гетьманом. Через якийсь час Тетеря скликав раду в Чигирині, де його обрали гетьманом, але неодностайно. Прибічники Росії не підтримували його кандидатуру. Відразу після обрання Тетеря відкрито перейшов на бік Польщі. Йому довелося вступити в боротьбу з лівобережним гетьманом Якимом Сомком, а потім і його наступником Іваном Брюховецьким, які намагалися об’єднати під своєю булавою обидва береги Дніпра під зверхністю Росії. Запорожці, довідавшись, що Тетеря став гетьманом, пишуть листа, в якому визнають його владу, але радять розірвати спілку з поляками. Тетеря знехтував це

застереження. Підтримуючи невдоволених, запорожці повстають проти Тетері. У травні 1663 р. виступив проти нього паволоцький полковник Іван Попович. Він почав виганяти шляхту зі своїх маєтків. Тетеря хотів його скарати, але Попович став шукати захисту в козацької старшини, в митрополита та Гedeона Хмельницького, обіцяючи полишити шаблю. І справді він це зробив. Та незабаром Попович знову зодяг полковницький жупан, відновив зв'язки з київським воєводою і пообіцяв схилити на свій бік козаків і привести Правобережну Україну в підлеглисть російському цареві. Отримавши від воєводи грамоту, Попович почав готувати повстання проти Тетері. Зв'язавшись з Якимом Сомком, він прибув до Паволочі. Навколо нього почали гуртуватися незадоволені. Попович створив озброєні загони і провів ряд вдалих боїв. У цей час на допомогу полякам підійшли частини козацької старшини, що присягли на вірність королеві і Речі Посполитій. Спільними силами вони облягли в Паволочі Поповича. Не бажаючи бачити місто спустошеним, він добровільно вийшов з нього разом з п'ятнадцятьма своїми товаришами і віддався до рук Тетері. 15 червня того ж року його було страчено.

15 липня 1663 р. польський король Ян-Казимир вирішив іти походом на Лівобережжя. 8 жовтня він був уже в Білій Церкві, де зустрівся з Тетерею, який привів 24 тис. козаків. 13 листопада об'єднані війська переправилися через Дніпро. Рухалися двома колонами. На початку січня вони здобули 52 міста і містечка. Проте 18–19 лютого 1664 р. на військовій раді вирішили повертатися. У Корсуні відбувся суд над І. Виговським. Його звинувачували в організації повстання й одразу розстріляли. Смерть Виговського поглибила прірву між козаками та польськими військами. У Польщі панувала атмосфера громадянської війни, тривали бої між королівськими військами й опозицією.

Після відступу поляків Тетеря залишив Чигирин і перебрався до Корсуня. Він усвідомлював, що шляхом терору не можна добитися перемоги. Гетьман намагався переконати польський уряд вдатися до політичних засобів вгамування, але Варшава проігнорувала цю пропозицію. До грудня 1663 р. основні вогнища повстання були ліквідовані, міста і села Правобережної України були перетворені на руїни.

Наприкінці лютого 1664 р. в Торговиці спалахнуло чергове повстання, яке не могли втихомирити ні протягом цього, ні протягом наступного року. Становище гетьмана стало критичним. У вир боротьби втягнулася старшина і козаки незадоволені політикою Тетері. Зазнавши поразки, останній в другій половині червня 1665 р. залишає території козацької України, прихопивши з собою військовий скарб, клейноди, корогви і частину архіву.

Протягом 1666–1668 рр. Тетеря жив у Варшаві і займався майновими справами. У Луцькому старостві він отримав у користування на 30 років певні землі. Тоді ж вступив до Львівського ставропігійного братства, яке в той час було опорою православ'я.

На початку 1668 р. здоров'я Тетері погіршилося. У квітні наступного року він звернувся з листом до ігумена Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря Феодосія Софоновича, в якому висловив бажання останні роки

провести в Печерському монастирі. 29 квітня 1670 р. він передав свої маєтки у власність матері – черниці Анастасії, І. Гізеля та Ф. Софоновича. Водночас продовжував цікавитися перебігом політичного життя. Встановив дружні стосунки з супротивником П. Дорошенка, одним з претендентів на булаву уманським полковником Михайлом Ханенком.

Недоброзичливе ставлення до колишнього гетьмана нового короля Михайла Вишневецького і сенаторів спонукали П. Тетерю переосмислити свою політичну діяльність. Він приходить до висновку, що орієнтація на Річ Посполиту була помилковою.

Розуміючи, що власними силами козацька Україна не здобуде самостійності, він звернув погляд на Порту. У нього визрівав план за допомогою султана спробувати повернути втрачену владу. Ця акція насамперед стурбувала Польщу, бо Тетеря знав немало таємниць і чудово розумівся в українських справах, а з другого боку, вона викликала зацікавлення в Порти. На початку жовтня 1670 р. колишній гетьман одержав розпорядження прибути на зустріч з султаном. Вона відбулася в Адріанополі чи в Ларісі. Тетеря проінформував султана про внутрішнє становище Речі Посполитої. Надана інформація відіграла значну роль у прийнятті турецьким урядом рішення розпочати війну проти Польщі. Варшава вжила заходів, щоб нейтралізувати противника, яким тепер став Тетеря і через свого посла Франціска Висоцького пообіцяла на початку 1671 р. повернути конфісковані маєтки в разі повернення назад. Переговори закінчилися невдачею і десь наприкінці березня – на початку квітня колишнього гетьмана було отруєно.

Так обірвалося життя талановитого, але суперечливого політичного діяча.

Універсали. Накази

№ 156

1658, травня 18. Київ. –

Дарчий запис Павла Тетері

Киево-Межигірському монастиреві на фільварок

у с. Попівці над р. Трубіж, Калитинський ліс

під с. Циблі та сіножатъ за с. В'юниці

Я, Павел Тетера, вѣдомо чиню тимъ писанъемъ моимъ, ижъ фолварокъ мой власный, правомъ купнымъ набытый, в книгахъ мѣскихъ переяславскихъ записаны на Попувъцах¹ над рекою Трубешемъ² лежачий, зъ сеножатю за селомъ Уюнищами през самыхъ же попувчанъ выделеную и в купу злученую, которой маеть быти близко ста вузь такоже з сема помѣрками под горою, от Попувецъ идучою, лежачими зъ огородами, зъ садами, с пастъовникомъ, моимъ власнымъ коштомъ окопанымъ, до которого то фолварку прилучаю лѣсъ Калитинський з деревомъ садовымъ и зъ займищемъ на четвертъ мили под село Цыбли³ занятымъ и окопанымъ и зо всѣми тыхъ помененыхъ кгрунътовъ пожитъками и принадлеж-

ностями монастиреви Межигорскому⁴ за *отпущение* грѣховъ своихъ вѣчными часы даю, дарую и записую, и самъ ся *поссесии от* того часу тыхъ кгрунтьовъ зрѣкъши помененымъ *отцомъ* межигорскимъ в *моц* и в *держание* вечистое подаю, *отдаляючи от* того всѣхъ крвныхъ и сукъцессоровъ моихъ и не заставаючи никому дороги до дохоженъя тыхъ кгрунтьовъ, яко ни в *чомъ* не пенныхъ и не заведѣныхъ вчѣнными часы, на сѣчо *том* муй записъ вечистое даровизны давши при подписахъ людей *зацныхъ* нижей подписаныхъ се рукою моею подписую.

Писан в Печерском 1658, мая дня 18.

Павел Тетера, рукою власною.

Oczewisto proszony pięczętarz dla świadectwa podpisuję się Hrehory Komoniecku.

Именем пана Феодора Івановича, *писат* не умѣючого, *прошений* подписуюся іеромонах Ісаія печер[ский].

На звороті різними почерками: Справка *от* Тетери на его фолварокъ на Попувцяхъ з сѣножатю и нивамъ, и на лѣсъ Калитинский з займищемъ под Циблями монастиревъ Межигорскому служащая.

1658, мая 18 д.

На оборот лист лист 44.

До книгъ мѣскихъ киевскихъ уписанъ и скорыкгованъ.

Року 1658 *месяца* мая, 19 дня за очевистымъ признанемъ през его *мл. пана* пана Павла Тетеру *том* листъ записъ его *мл.* вечистое даровизны фолварку своего на монастыръ *общезителный* Межигорский для вписанъя в книги мѣские при-нялемъ.

Богданъ Сомковичъ, *войтъ* киевский.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 165. – Арк. 1. Оригінал з печатками.

№ 157

1663, лютого 2. Корсунь. –

Універсал Павла Тетері

**Канівському монастиреві про підтвердження
надань попередників на хутори, млини,
сіножати тощо**

Павель Тетера, гетманъ з Войскомъ его кор. м. Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ листомъ нашимъ кождому, кому о томъ вѣдати *будет* належало, а меновите пану полковникови каневскому и всѣму в повѣтѣ Каневскому знайдуючимся обывателемъ, іжъ мы стосуючися до давныхъ фундації, през святоблывыхъ ктиторовъ монастирови Каневскому⁵ наданыхъ, а меновите до храму Успенія пресвятой Богородици и през *антецессоровъ* нашихъ конфѣрмованый, то есть футоръ и кгрунтъ в Студенцу⁶, другій футоръ Гиравсцизна названый, сеножати Шандерову, коморы в ринку в мѣстѣ Каневѣ⁷ млиновъ два мучныхъ и ступный млинъ, полей и сеножати, названые Пакарскіе озеро назвис-

комъ Попово и до того млыны два Ржавскій и Бирказовскій особливимъ правомъ през антецесоровъ нашихъ наданые. Такъ же и селце Бобрицу⁸, о чомъ права имъ на то даные ширей свѣдчатъ тые права менованому монастиреви належачіе всѣ потвержаемъ и такъ, яко за антецесоровъ нашихъ помененыхъ добръ уживали законници монастира Каневскому, такъ и при насъ абы имъ жаденъ не зборонялъ и перешкоди в томъ не чинилъ, мѣти хочемъ, на що даемъ имъ и сей нашъ листъ при печати войсковои с подписомъ руки нашею.

В Корсуну⁹, февраля 2 дня 1663.

Павель Тетера, рука власна^a.

ЦДІАК України. – Ф. 2077. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 3 зв. Копія.

Там само. – Арк. 8. Копія з копії.

№ 158

1663, лютого 13. Чигирин. – Інструкція Павла Тетері послови до польського короля Андрієві Сельницькому

Instructia ode mnie Pawła Tetery, hetmana z woli całego Wojska Zaporozkiego, do je^o kro. mści pana mego miłościwego dla pamięci przez p. Andrzeja Sielnickiego dana w Czyhrynje d. v. s. 13 februarii anno 1663 (oddana we Lwowie 14 marca t. r.).

1. Naprzód pomieniony posłaniec powinien j. k. mości należyte ode mnie, hetmana, i całego Wojska Zaporozkiego oświadczyć poddaństwo, jako się w liście dołożyło, opowiedzieć o nieznośnych ludzi biednych krzywdach, które od Ordy niewypowiedziane ponoszą, tym tylko lżejsze od niewoli ciężkiej, że jeszcze arkanem za szyję do Krymu nie prowadzi.

2. Ten że posłaniec ma j. k. mci pana m. m^o pokornie prosić, aby jako najprędzej uquietowawszy wojska koronne, przynamni dziesiątek tysięcy ludzi wojennych w Ukrainę dla praesidium wprowadzić raczył, nie odkładając do wiosny, gdyż jeśli by miał chan je^o mość, jako intencją poniekąd wyrozumiewam, z ordami uprzędzić, tedy niepochybna, czego tylko uchowaj Panie Boże, iż Ukraina rada nie rada za nastąpieniem potęgi, j. k. mśc pożegna i pas wolny temu niepróżnującemu narodowi do państwa uczyni. Ztąd j. k. mość pan m. młwy może coniecturować, że chan je^o [miłość] krymski inhiat na Ukrainę, kiedy przez murzow ich mciów już tentuje, abym ja do w. k. mci pana m. m^o bez woli chana j. mci nie odprawował żadnych legatii. O co się i teraz murzowie, zem nie dokładając się ich, pana Hulanickiego do waszej królewskiej mci pana mego miłościwego wyprawili, barzo urażali, i na oczy wyrzucali.

3. Zadnieprzanie lubo się z przjiaznią mnie odzywają, jednakże ja jeszcze tym farbom nie wierząc, mam na nich pilne oko, jakoby pod praetextem obiecanej przyjazni znieacka napadszy z moskwą, szkody nie naczynili i ciby musieli być remissiores i przyść bez krwi rozlania do posłuszeństwa, gdyby j. k. mość pan m. m.

^a Праворуч в колі написано: Мѣсто печати.

z carem j. mcią moskiewskim przyszedł do ugody, którego upor infascinauit i zaraził zadnieprzan, że się nie chcą upamiętać.

4. P. Samczenko ma się poniekąd do dobrego, i jakom z pisanja wyrozumiał, bardziej się jeszcze tym zachęci, kiedy j. k. mśc pan m. m., o co pokornie proszę, assecuracją wyraźną i osobliwym drugim przywilejem ze wszystkimi go zadnieprzanami upewni, że żadnej po nim i po wszystkim zadnieprowskim wojsku requirować nie będzie zemsty, do tej że łaski i wolności równo z nami przypućci.

5. Panowie zaporozczy na pisanie moje łagodnie bardzo odpisali i słowo, jako mi ciż posłancy referowali, dobre dali, nic hostile nie odpowiadając. I do tych j. k. m. p. m. m^o trzeba prosić, aby łaskawie kazał napisać, assecurując i przywileiem upewniwszy, ojcowską dobroczynność przeciwko nim oswiadczyć raczył, dokładając w przywileju, że jako antecessorowie nasi, widząc bardzo potrzebne Zaporozże dla przestrogi od nieprzyjaciela, osobliwy miewali respect i wielce sobie tamtych ludzi, skąd mężne powstaje rycerstwo, poważali i wolności nadawali, tak i my, idąc torem antecessorów moich etc. Pożyteczną rzecz bardzoj. k. m. p. m. m. uczyni, kiedy tak zadnieprzan zapamiętałych, jako przy koszu na Zaporozu zostających, do dobrego skłonnych łaską swoją utwierdzić i wyraźnemi assecuracjami i przywilejami upewni, temuż wysłanemu do rąk dać rozkazawszy, i jako najprędzej onego expediowawszy, o co pokornie majestatu jego królewskiej mości pana mego młwego proszę.

Павел Тетера, hetman z W. w. k. mci Zapo., ręką własną.

О п у б л і к о в а н о: Памятники. – Т. IV. – Отд. III. – С. 254–258. – № LVI. Публікація за оригіналом з печаткою, що зберігався в бібліотеці Костянтина Свідзінського в зібранні Онацевича. Матеріали зібрані Свідзінським, згодом потрапили до Бібліотеки Ординації Красінських у Варшаві. У 1944 р. бібліотека згоріла, а разом із нею загинила більша частина рукописів, у тому числі зазначена інструкція.

ПЕРЕКЛАД

Інструкція від мене, Павла Тетері, гетьмана з волі всього Запорозького Війська, до його королівської милості пана мого милостивого, видана на пам'ять Андрію Сельницькому в Чигирині дня 13 лютого за старим стилем 1663 року. Віддано у Львові 14 березня того ж року.

1. Насамперед згаданий посол повинен засвідчити його королівській милості від мене, гетьмана, й від усього Запорозького Війська належне підданство, як показано в листі, розповісти про нестерпні і невимовні кривди, які чинить Орда нещасним людям, а ці кривди тим тільки кращі за тяжке рабство, що Орда не тягне людей в Крим з арканом на шиї.

2. Той же посол повинен покірно просити його королівську милість пана мого милостивого, щоб, заспокоївши якомога швидше коронне військо, зволив ввести його (хоча б тисяч десять жовнірів) в Україну на допомогу, не відкладаючи до весни, бо на випадок, якби його милість хан випередив військо появою Орди (а цей намір я підозрюю), тоді Україна волею чи неволею, з наступом сил, без сумніву розпрощається з його королівською милістю (від чого нас Господи Боже збережи) і відкриє вільний шлях в королівство цьому підступному народу. З цього його королівська милість пан мій милостивий може зробити висновок,

що його милість хан кримський жадає захопити Україну, коли він вже вимагає від мене через їх милостей мурз, щоб я без його волі не відправляв ніяких посольств до вашої королівської милості пана мого милостивого. Ось чому і зараз мурзи були дуже розгнівані, погрожуючи мені особисто, коли дізналися, що я таємно відправив пана Гуляницького до вашої королівської милості пана мого милостивого.

3. Хоча задніпровці і запевняють мене в дружбі, але я ще не вірю тим обіцянкам і пильно стежу за їх діями, щоб вони під виглядом цієї дружби, напавши з Москвою зненацька, не завдали шкоди. Але і вони могли б стати прихильнішими і без пролиття крові повернулися б до покори, якби його королівська милість пан мій милостивий уклав угоду з царем московським, упертість якого зачарувала і настільки заразила задніпровців, що вони не хочуть опам'ятатися.

4. Пан Самченко подекуди схиляється до добра і як я зрозумів з листа, спокуситься ще більше, якщо ваша королівська милість пан мій милостивий запевнить його і всіх задніпровців (про що покійно прошу) явною порукою і другим особливим привілеєм у тому, що не буде помсти ні йому і нікому з задніпровського війська і що нарівні з нами подаровано їм буде свободу і милість.

5. Панове запорожці дуже ласкаво відповідали на моє писання і, як мені донесли ті ж посли, подякували добрим словом, не сказавши нічого неприємного. І слід просити його королівську милість, пана мого милостивого, щоб він звелів милостиво написати їм, привілеєм запевнивши, і висловити батьківське благовоління, додаючи в привілеї: "як предки наші, вважаючи Запорожжя дуже необхідним для перестороги від неприятеля, мали до нього особливу повагу, високо цінували людей того місця, де народжується мужнє рицарство, поважали й вольності надавали, так і ми, йдучи слідами попередників наших і т. д.". Ваша королівська милість пан мій милостивий здійснить дуже корисну справу, коли і забудькуватих задніпровців, і тих схильних до добра, які знаходяться в коші Запорозькому, утвердить своєю милістю та переконає їх явною порукою і привілеями, повелівши вручити їх тому ж посланцеві, якого слід відправити назад якнайшвидше. Про що покійно прошу величності його королівської милості.

Павло Тетеря, гетьман Віська вашої королівської милості Запорозького, рукою власною.

№ 159

1663, квітня 1. Чигирин. –

Універсал Павла Тетері про оборону маєтків Київського Пустинно-Микільського монастиря

Павель Тетера, гетманъ з Войскомъ его королевской мл. Запорозкимъ.

Ознаймую симъ писаньемъ моимъ кождому, кому толко вѣдати будетъ належало, звласча пп. полковникомъ, сотникомъ, асауломъ и всему старшому и меншому Войска его к. мл. Запор. товариству, ижъ антецессорове мои всѣ велеб-

нихъ отцовъ пустиннониколскихъ киевскихъ при власнихъ добрахъ отъ кролівъ ихъ мм. и пп. здавна поданныхъ и привиліями стверженихъ въ якомъ колвекъ теперъ полку лежачихъ заховали и никому с козаковъ в обиранию пожитковъ наименшее чинити кривди не допускали и овшем, хто бись того важиль, сурово карали, прото я пилно мѣти хочу и срокго приказую, аби жаденъ зъ старшини и черни Войска Запор. вел. отцемъ пустиннониколскимъ по маетностяхъ ихъ где колвекъ будучихъ пожитковъ не уймоваль и грунтовъ не привлащаль и криіомо у подданихъ не скуповаль. А если бы того прыгнуль, аби в якой маетности поменнихъ отцевъ кгрунтъ якій купиль, теди, яко звичай есть, десятину даваль, опрочъ давнихъ козаковъ, з которихъ поль нѣколи не давали, иначей каждого спротивного срокго карати буду.

З Чигирина, 1 априля, року 1663.

Павель Тетера, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 58310. – Арк. 2. Копія.

№ 160

1663, квітня 2. Корсунь. – Наказ Павла Тетері межиріцькому сотникові відшкодувати збитки, завдані Київському Пустинно-Микільському монастиреві

Павель Тетера, гетманъ з Войском его кор. мил. Запорожскимъ.

П. сотнику межырецкий!

Суппликовали мнѣ отцеве пустинно-николские киевские, же в. мс. под час розруху року прошлого на наше войско поветовуючи своего убоztва шкоду тих же дейнекам подобячися, впавши з козаками, чили з своею челядію, въ маетност монастырскую Совинъ, цѣлую спижарню борошна, с которое на два байдаки в двох сотъ бочокъ ледъве бы могл вмастити, забралес, до которого взятемъ килка десят бочокъ и самъ непреятел признаеться. Пилно теды мѣти хочу и сурово тобѣ приказую, абыс не допускаючи на себе другое скарги подѣлуг сумленя законников, яко там было много борошна, любо готовыми грошми, любѣ таковым же борошном зараз, а не одволочне конечно нагородиль, бо если быс легце мѣль то поважит, а нас о тым болше отцеве молествовали, маеш ласку нашу тратячи запевне не увойты срокго войскового каранья, которого тобѣ не зычачи и повторе напоминаемъ.

З Чигрина 2 април. 1663 рок.

Павел Тетера, рука власна.

Нижче дописано іншим почерком: А при том дивуюся тому, жесь минѣ до сего часу з млинувъ ничого не прислав чи не ласка, чись запытав, [...] ^a абы ся забувся постеруг.

ВР РНБ. – Ф. 293. – Спр. 317. Оригінал.

^a Одне слово написано нерозбірливо.

№ 161

1663, квітня 28. Чигирин. – Універсал Павла Тетері Семену Петровичу на його власний млин

Павель Тетера, гетманъ з Войском его кор. мл. Запорозкимъ.

П. полковникови каневскому и всему старшому и меншому товариству [тамош]нему до ведомости доносимъ, [ижъ] яко перед тымъ за антецессоровъ моих, Семень П[етро]вич заживаль спокойне млынка, стоячого на потоци Черлены[мъ], и кгрунтовъ по боку того жъ потоку лежачьх, такъ и за [насъ же]бы помененый Семень Петрович млынокъ и кгрунты [у] спокойном мель заживаню и пожитки ушелякие, якъ [зъ] его власного, (жебы не было пенъное и никому не зай[ма]ное) отбераль, позволяю, чого п. полковникъ ка[нев]ский и вся старшина тамашнея мают постерегати.

Дан в Чегрине 28 априля 1663.

Павел Тетера, рука власна^а.

Нижче дописано: Семену Петровичу на млынокъ за власную суму его куплений.

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 4. – Спр. 6. Мікрофотокопія оригіналу з печаткою: Ч.Г.З. Музей украин. древн. В.В. Тарновського, № 49 Р.

№ 162

1663, травня 11. Чигирин. – Універсал Павла Тетері Київському Флорівському монастиреві на маєтності

Павель Тетера, гетманъ з Войскомъ его кр. мл. Запорозкимъ.

Вѣдомо чиню сим моим писанем кождоу, кому о том вѣдати належит, а меновите с[та]р[ш]ине и черни Войска его кр. мл. Запорозкого, іжъ яко побожные люде з милосердіа христеанского законницам монастыра Флоровского Киевського¹⁰ на выживене надали и лекговали маєтности, прозываемые Дмитровичи¹¹ и Вишенки¹², такъ и я побожных тых людей христеанского учинку нѣ в чомъ не нарушаючи, сим моим унѣверсалом помененым законницам тые ж предреченные маєтности в спокойной поссессіей позволяю мѣти, пилно приказуючи, абы нѣхто им найменшею не важьлся быти перешкодою и не втручался, и жадныхъ кривдъ и выдырствъ наездами и набеганем, нѣяким способомъ обивателем в тыхъ маєтностях ни задѣловаль. Подданные теж тамошніе госпожѣ ігуменіи и зосланыи до ихъ, абы вшелякое послушенство и повинност належную отдавали, яко бы до нас болшь о том скарга не доходила.

З Чегрына, 11 мая 1663 року.

Павел Тетера, рука власна.

^а Справа після цих слів написано: М. П.

Нижче дописано: Послуга и оборона на маестности монастыра Флоровского Киевського.

На звороті: Мой ласкавий пане войте и ввес маестрате кievский ! Якомъ од давных часовъ звыклъ.

На наступному непронумерованому аркуші: Мой ласкавий п. польковнику белоцерковський! Наступыла горячая до мене от маестрату кievського прозба о забраніе никоторих товаровъ.

На наступному непронумерованому аркуші: Законничькам Флора і Лавъра кievськимъ на Дмитровичи и Вишенки.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Розд. II. – Спр. 47. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою (оригінал в Рукописному відділі Санкт-Петербурзького відділення Інституту історії АН РФ).

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 109. – № 63.

№ 163

1663, кінець травня. – Інструкція Павла Тетері пану Яцьковському, послу в Крим

Informatia panu Jackowskiemu, posłowi naszemu, którego wysyłamy do Krymu. Bez daty, ale na końcu maja 1663.

Naprzód według zwyczaju powinien p. poseł nasz tak samemu chanowi j. mci, jako i wszystkim sołtanom, bejom, murzom, agóm, i wszystkiemu krymskiemu rycerstwu przy oddaniu pokłonu wszelaką powolność moją i wszystkiego Wojska Zaporoskiego oświadczyć, obiecując to po nas, że jako teraz przyiaźń naszą z niemi zawziętą i przysięgą nową stwierdzoną statecznie trzymamy, tak onej mocno dotrzymując gruntowną i ni w czym nienaruszoną mieć chcemy.

Gdyśmy prosili przez posłów naszych, aby się sam chan j^o mość osobą swoją dla uspokojenia Ukrainy ruszyć raczył, obiecał nam na ten czas bytność swoją, kiedyby się miał kupić nieprzyjaciel, co nas wielu zafrasowało. Przypominamy chanowi je^o mci: w roku przeszłym bywszego p. hetmana za Dnieprem z Moskwą i z dejnekami¹³ rosprawę którzy zniенаcka skupiwszy się i napadszy wojsko nasze rozproszyli, i nie-małą część miasteczek dymem do góry puścili. A ponieważ i teraz w kilku miastach zadnieprskich na fortecach nie małą część wojska moskiewskiego zostaje, zaczyn niewiele się im trzeba kupić, w jednym tygodniu może ich z dejnekami stanąć dwadzieścia i trzydzieści tysięcy, którym mnie samemu bez pomocy od waszej chańskiej mści rzecz niepodobna nie tylko dać odpor, ale i potkać się z niemi. A to dla tego, że tu mamy między sobą więcej duszmannów, a niżeli dobrych i życzliwych, którzy tam więcej sprzyjają, o najmniejszej rzeczy znać dając, i na Zaporozie uciekając bez wiadomości mojej.

Opowiedzieć ma chanowi jego mści, że świeżo teraz złączywszy się zaporozcy z kałmykami, niespodzianie na Ordę tu przy nas zostającą uderzyli, którzy lubo za łaską Bożą nie wielką szkodę uczynili. Jednak że się ucieszyli i już w tę nadzieie

szerzyć się będą co raz przybierając się w większe siły. Zaczynając niech chan je^o mość uważa, że jeżeli idzie o nas, ale pewnie nie mniej o to, żeby spotężywszy się Krymowi bardziej nie szkodzili, a niżeli przed tym, bo już teraz co żywo z horodów na tę sławę, garnać się do zaporozców będzie, którzy mają dobry na Krym appetit.

Ponieważ tedy zaporozcy chwycili się tego sposobu, że już się poczęli z kołmykami bratać, i już im tu drogę ukazali, trzeba wszystkie sprawy inne na stronę odłożywszy, zaraz chanowi je^o mci tu do nas pospieszać osobą swoją, abyśmy początkom tym złym zabieżeli i tę iskrę złą niedopuszczając, aby z niej ogień wybuchnąć miał, ugasili, bo jeżeliby chan j^o mość nie chciał się zaraz ruszyć na dalszy czas odkładając swoją tu do nas bytność, pewnieby tu u nas uchowaj Boże coś złego urosło. Gdyż ziednoczywszy się z Zadnieprem, czego sobie niektórzy (y wiele jest takich) życzą wszystkimi siłami, wzieliby się za to, jakoby w. chanskij mści i wszystkiemu państwu Krymskiemu szkodzili. W czym jako życzliwy przyjaciel w. chan. mci pamiętając na przysięgę moją postrzegam i gorąco proszę, racz nic nie rozmyślając ani się bawiać ruszyć osobą swoją.

A gdy w. chańska mść przybydź tu do nas raczysz, upewniam w tym, że w. chan. mść wszelakij powolności poznasz po nas, i czegokolwiek zechcesz na uskromienie tego nieprzyjaciela dokazać wszystko za tą swoją sprawisz drogą, bo i Samko i inni do nas się skłaniają, tylko czekają na przybycie waszej chan. mści. Który teraz trudno co ma począć przy Moskwie w Perejasławiu będącey. Nadzieja w Bogu, że szable nie dobywając wasza chan. mść Zadnieprze przychylił do nas, upornym chleba tylko nowego nie dawszy. Ale jest takich wiele, którzy za tym listem, który w. chan. mść pisać raczył do Somka chcą się do nas schylić tylko wszystka rzecz na tym, żebyć w. chańska mść sam swoją osobą najprędzej pospieszyć tu do nas raczył, tak się o to postaramy, żebyśmy tego lata spólnie Zadnieprze uspokoiłi, jakobyśmy już w. chan. mść więcej nie turbowali.

Kończąc tę moję informatię tóż a tóż powtarzam, że gorąca, że wszystką starszyną, którzy przy bytności j. [m.] pana Kutłu Gieriej murzy byli i o tóż upraszają, wnosząc proźbę moję. Racz wasza chańska mść ruszyć się, obiecując sobie da Bóg szczęśliwie tu gościwszy z pociechą do Krymu powrócić.

Po skończeniu tej informatiej przypadła wiadomość od chana j. mci, gdzie postrzegać raczy, abyśmy tak od kołmyków, jako swej woli zaporozkiej ostrożnemi byli, za co chanowi j. mści, że o nas ma staranie i życzliwość swoją wyswiadcza podziękować i opowie, że póki chan j. mść nie będzie u nas w Ukrainie żadnej pociechy ztąd nie spodziewać się, gdyż ledwie nie tak wiele dejneków z tej strony Dniepra między naszym wojskiem, jako i za Dnieprem, a gdy sam chan j. mść tu przybędzie wszyscy muszą być posłuszni i czego zechce chan i. mść dokaże nad każdym nieprzyjacielem swoim.

Gorącą przyczynę wnieść o wyzwolenie brata rodzzonego p. Petrakowskie^o, sługi mego.

О п у б л и к о в а н о: Памятники. – Т. IV. – Отд. III. – С. 319–324. – № LXX. Публікація за оригіналом з печаткою, що зберігався в бібліотеці Костянтина Свідзінського в зібранні Онацевича. Матеріали, зібрані Свідзінським, згодом потрапили до Бібліотеки Ординації Красінських у Варшаві. У 1944 р. бібліотека згоріла, а разом із нею загинула більша частина рукописів, у тому числі зазначена інструкція.

ПЕРЕКЛАД

1663, кінець травня. Інструкція пану Яцьковському, нашому послу, якого відсилаємо до Криму.

Насамперед пан посол наш, здійснивши за звичаєм уклін як самому хану його милості, так і всім солтанам, беям, мурзам, агам і всьому рицарству кримському, повинен засвідчити мою і всього Війська Запорозького цілковиту прихильність, обіцяючи від нашого імені, що ми, як тепер постійно зберігаємо дружбу, укладену з ними і підтверджену присягою, так і в майбутньому бажаємо, міцно дотримуючись її, зберігати її міцно і неперушно.

Коли ми просили через послів наших, щоб сам хан його милість особисто зволив виступити для утихомирення України, тоді він обіцяв нам з'явитися особисто тільки в такому випадку, якби неприятель став збиратися, що нас дуже засмутило. Нагадуємо хану його милості про минулорічну битву за Дніпром колишнього гетьмана з Москвою і дейнеками¹³, які раптово об'єднавшись разом і напавши на наше військо, розсіяли його і немалу кількість містечок догори димом пустили. А оскільки і тепер в кількох містах задніпровських, у фортецях, немала частина московського війська знаходиться, і їм, звичайно, не треба довго збиратися (протягом одного тижня, разом з дейнеками, може їх зібратися двадцять і навіть тридцять тисяч), то мені одному без допомоги вашої ханської милості не тільки неможливо відбити їх, але навіть і зустрітися з ними. І це все через те, що у нас між своїми більше зрадників, ніж доброзичливих людей, а ті перші сприяючи ворогові, про найменші речі йому повідомляють і без мого відома йдуть на Запорожжя.

Має повідомити хана його милість, що зовсім нещодавно запорожці, з'єднавшись з калмиками, несподівано напали на Орду, що знаходиться при нас, і хоча по милості Божій завдали небагато шкоди, проте втішені і обладнані цим успіхом, будуть збирати більші сили і поширювати спротив. При цьому нехай хан його милість зауважить, що тут ідеться не лише про нас, але й про те, щоб запорожці, зміцнившись, не шкодили Криму більше, ніж раніше, бо і тепер уже при новині про славний успіх із міст скоро стануть до запорожців збиратися ті, які прагнуть поживи в Криму.

Оскільки запорожці вдалися до таких заходів, як от братання з калмиками і вже вказали їм сюди шлях, то необхідно, щоб сам хан його милість, відклавши в бік усі інші справи, тепер поспішив до нас особисто для того, щоб попередити це зле починання і погасити цю іскру зла, щоб не дати спалахнути з неї вогню. Якщо ж хан його милість не захоче виступити негайно, відкладаючи на майбутній час своє прибуття до нас, то у нас (бережи Боже) обов'язково трапиться від цього яке-небудь нещастя. А якщо неприятель з'єднається з Задніпров'ям, чого дехто всіма силами бажає (і таких є багато), займуться разом обмірковувати, як би завдати шкоди вашій ханській милості і всьому Кримському ханству. Як доброзичливий друг вашої ханської милості, пам'ятаючи про свою присягу, застерігаю і переконливо прошу, зволь ані трохи не думаючи, негайно відправиться до нас особисто.

А якщо ваша ханська милість вирішить прибути до нас сюди, то запевняю, що ваша ханська милість знайде у нас цілковиту прихильність, і якщо побажаєш чого-небудь досягти для утихомирення неприятеля, усе здійсниш цією мандрівкою своєю, бо і Сомко й інші схиляються на наш бік і чекають лише прибуття вашої ханської милості, бо йому, що знаходиться з Москвою і Переяславі, важко що-небудь почати. Покладаєм надію на Бога, що ваша ханська милість, не оголюючи шаблю, прихилиш до нас Запорожжя, не давши упертим нового продовольства. А є багато таких, які унаслідок листа вашої ханської милості, писаного до Сомка, бажають схилитися до нас, і справа тільки в тому, щоб ваша ханська милість якомога швидше побажав поспішити до нас особисто. Так постараємося разом цього ж літа утихомирити Запорожжя так, щоб у майбутньому вже не турбувати більше вашої ханської милості.

Закінчуючи цю інформацію свою, ще раз повторюю і знову звертаюся з переконливим проханням, разом з усією старшиною, що була в присутності його милості Кутлу-Гірей мурзи і яка просить: зволь ваша ханська милість вирушити і, щасливо погостювавши у нас, з Божою допомогою повернутись з радістю в Крим.

Після написання цієї інформації, одержано повідомлення від хана його милості, в якому застерігає, щоб ми були обережні з калмиками і свавільними запорожцями; за ці турботи і прихильність до нас, посол наш подякує його ханську милість і скаже, що доки хан його милість не буде у нас в Україні, до тих пір не можна чекати ніякого успіху, оскільки з цього боку Дніпра між нашим військом майже стільки дейнеків, скільки і по той бік Дніпра. Коли ж сам хан його милість прибуде сюди, тоді всі змушені будуть підкоритися і що захоче зробити хан його милість з кожним ворогом своїм, те і зробить.

Посол звернеться зі щиросердним проханням про звільнення рідного брата його слуги пана Петраковського.

Павло Тетера, гетьман з Військом його королівської милості Запорозьким.

№ 164

1663, червня 30. Чигирин. –

*Універсал Павла Тетері до козаків Полісся,
яким пропонує взяти під свій захист маєтності
Київського Пустинно-Микільського монастиря^а*

Павель Тетера, гетманъ з Войскомъ его королевской милости Запорожскимъ.

Пану полковникови киевскому, также сотникомъ, асауломъ, атаманомъ и всимъ козакомъ полку Киевского¹⁴, а особливе въ Овручю¹⁵, Лугинахъ¹⁶, Норинску¹⁷, Иванковы¹⁸, Чернобыли¹⁹ и на селахъ полѣскихъ будучимъ, всимъ вамъ ознаймую, ижъ мы, яко завше, поготовю подъ тіе часы неспокойніе, маючи мы з повинности наше христіянское и войсковое пилное старане о Церквахъ

^а Див. ідентичний універсал з іншою датою – документ № 169.

Божіихъ православнихъ и о монастырахъ, абы жадныхъ кривдъ, шкодъ и опустошеня не терпили ни от кого, особливо взявши мы въ нашу войсковую оборону монастырь Пустынскій Кіевскій святого архiereя и чудотворца Николи, и его маетности всюда и в Полѣсе²⁰ будучіе, меновите села: Шепеличи, Ворохобовичи, Павловичи²¹, Летковъ²², Остапи²³, Радогощу²⁴, Клещы, Зубковичи²⁵ и иншіе вси, если бы хто в тихъ селахъ отцомъ николскимъ, богомолцомъ нашимъ зычливымъ, и подданнымъ ихъ якую кривду чинилъ, маетности ихъ заезжалъ, або з нихъ выганялъ отцовъ кгвалтомъ, и безъ позволенія отцовъ менованнихъ и нашего, любо з пановъ шляхты, або козаковъ, будь жолнѣровъ, стации тамъ брати хотѣлъ, абысте того чинить каждому збороняли и не допуцали, скоро вамъ, которому-колвекъ сотникови, тое наше писане указано, або од отцовъ николскихъ чернцовъ ознаймено будетъ, не отсилаючи до насъ, боронити тихъ отцовъ и маетностей ихъ; и абы отцеве николскіе, якіе села и пожитки здавна и передъ войною дотоль держали, тихъ и теперъ нехай спокойне сами без перекази заживають, кгдижъ то чинимо постерегаючи правъ нашихъ, и церковныхъ и инструкцій, которіе намъ служатъ и надани суть отъ его королевской милости, пана нашего милостивого, и од всея Речи Посполитое, водлугъ которыхъ правъ не маеть моци никто иле презъ кгвалтъ наезджати, отнимати маетностей церковнихъ; а еслибы хто о што правомъ чинить перед тимъ зачалъ, теды правомъ и кончати повиненъ о свое; одъ насъ в тотъ часть, кгды права, книги, уряды, рочки и иншія суди в томъ воеводстве Кіевскомъ (яко тые ж конституціи варовали) отворятса, и кгды о томъ универсали его королевской милости и наше войсковіе выйдуть до повѣтовъ Кіевскихъ. А хто бы тотъ терминъ правній упередилъ, и теперъ свѣжо якую колвекъ маетность где церковную пенную, любо и не пенную заехати ся важилъ, такого каждого з маетности однятое выпровадте заразъ, а Церкви приверните, однако безъ кровопролитія, в чомъ васъ всихъ и каждого, кому толко тотъ нашъ универсаль указаній будетъ, упоминаемъ старшихъ и меншихъ под войсковымъ каранемъ, абистеса водлугъ того универсалу завше справовали, на што даемъ тотъ нашъ универсаль под печатю войсковою и съ подписомъ руки моее гетманское.

Писанъ въ Чигирини, 1663, дня 30 іюня^а.

Павель Тетера, рука власна.

О п у б л і к о в а н о: Архив ЮЗР. – Ч. 1. – Т. 4. – С. 21–22. – № XI. У публікації зазначено: Подлинник хранится в собрании документов, принадлежащих Временной комиссии для разбора древних актов. По дополнительной описи № 36.

^а Після дати написано: М. П.

*1663, липня 24. Чигирин. –
Універсал Павла Тетері до всієї старшини
з наказом розглядати скарги Київського
Пустинно-Микільського монастиря на місця
без надіслання їх до гетьманського уряду*

Павел Тетера, гетман з Войском его кор. милости Запорозкимъ.

Паном полковником, сотником, асавулом, атаманом и всим козаком Войска его кор. милости Запорозкого, всим вовец и кождому зособна ознаймуемо, иж под тые часы военные и нам забавные маемо великие барзо и частые доуки розными скаргами о великие и малые речи од духовенства нашего росийского, особливе от отцов монастиря Николского Пустинного Киевского, которые менуючи соби кривди не односят у вас справедливости, што и у нас ест в подивеню немалом, кгда ж завше в городах притомних справа вшелякая осудитися слушний может где латвей и о инъквизицию и о свѣдков вѣдомых. А такъ, абысмо болшей тых молестий не мѣли и вы яко якую справу маете, до нас не одсылаючи, судити, даем вам тую инъформацию: што колвекъ добръ, кгрунтов, млынов и инших пожитков своих отцове николские в яком колвекъ полку прошлых лѣтъ перед войною и за прошлых гетманов, антесесоров наших, тримали и заживали, тое и тепер нехай спокойне держат сами. А кому инъшому того ничого церковного доброго тримат, ани куповат, и жадним способом не позволяем и бороним, поневаж и права духовные и свѣцкие добръ жадних од церквей отдалят не позволяют. А если бы хто о што церковное, што и перед тим отцове тримали, туръбовал, а отцове показали бы на то право на писми або свѣдков людей годних або теж присягою того потвердити хотѣли, то водлуг права идет и вы им позволяйте, а по таком доводи, при отцах и Церкви тая речь зостати повинна, и през вашъ суд абы была допущена. А же Крогулецкий млынки их старожитные недавно якобы купным способом обнѣял, того мы не позволяем, если хочет, нехай ся контентует мѣркою мелницкою и отцом послушним будет, яко мелникъ. А если не хочет, нехай же присягнет, если отцом и много грошей отцом дал за тые млынки. А отцове нехай ему гроши вернут, увольняючи млынки. А если отцом не давал грошей и листу од них не мает, теди ему дорога до истца. А млынки церковные нехай будут волни, иначе теди не чините, упоминаем вас всих, где ся колвекъ такая справа трафит. На што при подписе руки печат приложит казалисмо.

В Чигирини року 1663 июля 24 дня.

Павел Тетера, рука власна.

НМЛ. – Рк. 2649. Оригінал з військовою печаткою.

1663, липня 25. –

*Інструкція Павла Тетері послам
до польського короля Андрієві Гарадзі
та Богданові Олістратенку*

Instructia ode mnie Pawła Tetery, hetmana, i wszystkiego Wojska Zaporozkiego, dnia 25 july veteri stylo a° 1663 dana pp. Andrzejowi Garadzy i Bogdanowi Olistratenkowi, posłom naszym, którzy to sobie mają najpilniej iniunctum upraszać je° k. mci pana naszego młściwego, aby Ukrainę pańską swoją oświecić raczył praesentia, a ta dla czego jest potrzebna, te są rationes.

1. W oczach to nie tylko je° k. mci pana naszego miłościwego i całej Ojczyzny Corony Polskiej było, lecz wszytek zdumiały patrząc świat, na straszne ukraińskie przeszłych czasów rewolucję, kiedy zawziąwszy przedsię malignas intentiones, rozdrażnione animusze (jako się wymawiają) affiontami, do takiego się udali postępku, który nieszczęśliwie wyraził experimenta z jednej strony powinna poddaństwa złamawszy obseruancją, z drugiej nie powetowanemi Ojczyznę dotknawszy plagami, stratami i surowemi nakarmiwszy fluctibus, tak dalece iż w burzach nieszczęśliwych transactyi, przez te lat kilkanaście, jakie się działo i dzieje detrimentum każdy uwazyć może, kiedy zaś za sprawą Bożką i władzą majestatu je° k. mci, twarde przełamane karki z należytych upadły do nog je° k. mci poddanstwem i w nim do tych czas persistunt. Jako antecessor mój, tak i ja tym bardziej, i pilniej postrzegam tego, jakoby namniejsza do urazy wojska nie była occasja, a ile kiedy przeszłe występki ich okryła wieczną amnistyą clementia principis i publico sancito obwarowała serio, jako by o wszystkie praetensye perpetuum było silentium. Gdy zaś teraz słyszemy, że ordinowane od je° k. mci w succurs wojska idą w Ukrainę, acz za to pokornie dziękujemy je. kr. mci panu naszemu miłosciwemu, że pańskie i ojcowskie swoje o nas mieć raczy pieczołowanie, jednakże wcześniej zabiegając, aby na pierwszym wstępie i z pierwszego zapału ci, którym się kiedyś nie wygodziło exprobrare i uindictam sumere nie usiłowali, jako to z wielu przykładów constat, upraszać będą pp. posłowie nasi aby je° k. mć, pańską bytnością swoją raczył oświecić te kraje, bo to dobrze uważamy, iż przy bytności je° kr. mci każdy skromnie się zachować musi.

2. Poniewasz W. x. L. częstokroć eam odnosi consolationem, iż je° k. mśc nie odmawia mu pańskiej bytności swojej, x-a Ruskiego ukraińscy obywatele i Wojsko Zaporoskie mamy to za osobliwe nieszczęście, że nam adimitur aspectus je° k. mci w krajach naszych, i gdyby teraz ie° k. mci pokorną naszą mimo się puscił prozbę musielibyśmy powątpiewać o łasce je° k. mci, i rozumieć, że nam, poddanym swoim wiernym, diffidit. Doniosą tedy pp. posłowie nasi, iż je° k. mci na naszej nigdy się nie zawiedzie zyczliwości, i tak supponat o Ukrainie, jako o W-m x-e L-m.

3. Znacznym factiom moskiewskim i zadnieprskim, które ustawicznie per delegatos occultos interueniunt na tę stronę, gruntownie resistere nie podobna, chyba przy bytności je° k. mci, przy której snadniejszy do posłuszeństwa i usługi żołnierz musi być.

4. O zyczliwości tatarskiej i farbowanej przyjaźni, oznajmiłem je^o k. mci przez pierwsze pisanie, potwierdzam i teraz, referując się na ustną pana Węśławskiego, pisarza je^o k. mci pokojowego relacją, który widział ad oculum oryginał listu beja jednego do mnie pisany, pobudzający do tego, żebyśmy od powinnego odstąpiwszy poddaństwa, z niemi strictam armorum trzymali coniunzionem. Ale nie dosyć, iż w tej materiej pisany był do mnie list, lecz przysłuchał się p. Węśławski, kiedy o tem, że dziele tractował że mną poseł chański Dedeszaga do mnie przysłany.

5. Bytność je^o k. mci, jako uweseli desideria Ukrainy z dawna pańskiej wyglądające praesentiej, tak nie mniej utwierdzi w należytej in fide et obsequio perseuerantiej, kiedy i clemecyą swoją, i potentiam majestatu oczewiscie pokaze je. k. mci Ukrainie, po te czasy, za nieznanie oblicza je^o k. mci niestateczność kochającej. Kiedy zaś poznają dostojeństwo pańskie, już doskonale w statecznym muszą się ugruntować poddaństwie, mając i znając pana za pana, abiectis alienis protectionibus.

6. Wiele należy całej Rzptej, aby je^o k. mśc, jako supremus arbiter państw swoich, nie mniej Wojska swego Zaporozskiego widział porządek i amunicją wojskową, a nie mniej, aby je^o k. mci zupełnie wierząc, że na mianowanych moskiewskich i tatarskich wielkich nie schodzi factiach, wczesnie takowe, na hetmaństwo zaporozkie, z którego ja ustępuje promouował subiectum, którego by tychże factyi nie przełamały molimina.

W czem ia zycliwą je^o k. mci daje przestrożę, pokornie przez tychże pp. posłów upraszając, aby bytności swoiey pańskiej nie odmówił Ukrainie. Takowe tedy rationes pp. posłowie nasi podawszy sub censuram je^o k. mci starać się będą, aby we wszystkim debite włożoną na się wypełnili funkcją.

Dan w Czyhirynie ut supra.

Paweł Tetera, het. z Woj. je^o k. mci Zaporoz.

О п у б л і к о в а н о: Памятники. – Т. IV. – Отд. III. – С. 356–361. – № LXXVI. Публікація за оригіналом з печаткою, що зберігався в бібліотеці Костянтина Свідзінського в зібранні Онацевича. Матеріали, зібрані Свідзінським, згодом потрапили до Бібліотеки Ординації Красінських у Варшаві. У 1944 р. бібліотека згоріла, а разом із нею загинула більша частина рукописів, у тому числі зазначена інструкція.

ПЕРЕКЛАД

Інструкція від мене, Павла Тетері, гетьмана, і всього Війська Запорозького, 25 липня за старим стилем 1663 року дана панам послам нашим Андрію Гарадзі та Богдану Олістратенку, які найбільше мають просити його королівську милість, аби він зволив своєю панською присутністю освітити Україну, і ось ті причини, через які цей візит є необхідний.

1. Не тільки перед очима вашої королівської милості пана нашого милостивого і цілої Батьківщини Корони Польської здійснювались ці події, але і весь світ зі здивуванням спостерігав за цими страшними революціями, що відбувались в Україні в той час, коли уми (як вони говорять), роздратовані гіркими образами, почали вживати злісні задуми і вдалися до такого кроку, який спричинився до нещасливих наслідків. З одного боку, він порушив належне дотримання підданства, а з другого заразив Батьківщину невиліковними хворобами, нищівними

втратами і наповнив її гірким плачем так, що кожний може помітити, яка шкода завдавалася протягом всіх цих років і тепер відбувається від бур, що виникли серед нещасних відносин обох сторін. Коли ж за Божою допомогою і владою величності його королівської милості, уперті голови з належною покірністю впали до ніг його королівської милості і досі залишаються в покорі. Як мій попередник почав, так і тепер я продовжую ще з більшими зусиллями і пильністю попереджувати навіть найнезначніші приводи для незадоволення війська, особливо після милосердної королівської вічної амністії за їх минулі провини і свято затвердженого помилування всенародним велінням – назавжди віддати забуттю всі претензії. Тепер ми чуємо, що допоміжні війська, відправлені його королівською милістю, йдуть в Україну, і покірно дякуємо його королівську милість пана нашого милостивого за те, що він зволив мати про нас королівське і батьківське піклування. Однак тепер попереджуючи, щоб ті, які раніше перетерпіли стільки незгод під час першого вступу військ, при першому пориві не дорікали за них і, чого доброго, не надумали би про помсту, як вже багато разів було, панове послі наші будуть просити його королівську милість зволити освітити ці країни своєю присутністю, бо ми добре розуміємо, що в присутності королівської милості кожен повинен вести себе скромно.

2. Оскільки Велике князівство Литовське часто має те щастя, що його королівська милість не відмовляє йому своїми відвідинами, то ми, українські жителі князівства Руського і Військо Запорозьке, вважаємо для себе особливим нещастям, що позбавлені радості бачити його королівську милість в землях наших. А якби тепер його королівська милість залишив без уваги покірне наше прохання, то нам довелося б сумніватися в прихильності його королівської милості і думати, що його королівська милість не довіряє нам, своїм вірним підданам. Тому панове послі наші запевняють його королівську милість, що він ніколи не помилиться в нашій доброзичливості, і про Україну можна бути такої ж думки, як і про Велике князівство Литовське.

3. Значним московським і задніпровським виступам, які постійно впливають через таємних висланців на цю сторону, не можна з твердістю протистояти, хіба що за присутності його королівської милості, і тоді жовніри стануть більш схильними до покорі і служби.

4. Про доброзичливість татар і про удавану їх дружбу я повідомляв його королівську милість у першому листі, що й тепер підтверджую, посилаючись на усне донесення пана Венславського, писаря і покойового його королівської милості. Він бачив власними очима оригінальний лист одного бея, писаний до мене з метою спонукати нас до того, щоб ми, відступивши від належного підданства, зберігали з ними тісний збройний союз. І мало того, що лист про такий предмет писано було мені, пан Венславський сам чув, як про цю ж справу говорив зі мною Дедеш-ага, присланий до мене посол ханський.

5. Перебування його королівської милості як задовільнить прагнення України, що давно і з нетерпінням чекає на появу свого короля, так і зміцнить її в належній і непохитній покорі й вірності, коли його королівська милість очевидно покаже і своє милосердя і могутність своєї величності Україні, яка до цього часу відзначається непостійністю через незнання обличчя його королівської милості.

Але коли пізнають королівську велич, тоді обов'язково зміцняться у постійній покірності, маючи і визнаючи свого короля за володаря, відкидаючи чужі покровительства.

6. Надзвичайно важливо для всієї Речі Посполитої, щоб його королівська милість, як верховний суддя своїх володінь, як і свого Запорозького Війська, бачив порядок і військову амуніцію. Не менш важливо, щоб його королівська милість, цілком вірячи, що згадані грізні виступи татарські і московські дійсно не зменшуються, поставив на гетьманство запорозьке, від якого я виступаю, таку особу, яка б перешкодила здійсненню цих ворожих планів.

З усією прихильністю попереджуючи в цьому його королівську милість, покійно прошу через тих же панів послів не відмовляти Україні у своєму королівському візиті. Панове послі наші, назвавши ці причини на розгляд його королівської милості, будуть старатися виконати в усьому належним чином покладений на них обов'язок.

Дано в Чигирині, як вище.

Павло Тетера, гетьман з Військом його королівської милості Запорозьким.

№ 167

1663, липня 29. Чигирин. – Універсал Павла Тетері про надання Канівському монастиреві млинка Малчининого в Каневі

Павель Тетера, гетманъ з Войскомъ его кор. мил. Запорозкимъ.

Всѣмъ, кому бы о томъ належало вѣдати, а особливе пану полковникови каневскому и всему старшому и меншому в томъ полку знайдуючомуся товариству, поглядаючи я на великую оскудность святой обители монастира Каневского и на знищення фулварковъ презъ тые лѣта от розныхъ войскъ нашихъ, а що^а болшая од неприятелскихъ, пустилемъ на вижевене тамошней братіи млинокъ Малчининъ в мѣсте, на потоку стоячий, в Каневѣ, в которомъ абы законныки нѣ от кого не маючи трудности, диспонували и отбѣраючи вшелякіе розмѣри в двохъ частехъ, кроме третее мелницкое, которая на господаря того млинка припадаеть, заживали спокойне, а хто бы смѣлъ и важился помененнымъ законникомъ в томъ млинку перешкоду чинить и до приходячихъ з него пожитковъ интересоват, каждый і таковой неласцѣ войсковой подпадет и срокгого войскового не увойдетъ караня.

З Чигирина, іюля 29, 1663 року.

Павель Тетера, рука власна^б.

ЦДІАК України. – Ф. 2077. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 4. Копія.

Там само. – Арк. 8. Копія з копії.

^а Так у копії.

^б Справа у колі написано: Мѣсто печати.

*1663, липня 30. Чигирин. –
Універсал Павла Тетері Київському
Пустинно-Микільському монастиреві
про повернення йому маєтностей, відібраних
паном Вишпольським*

Павел Тетера, гетман з Войском его корол. милости Запорозкимъ.

Пану полковнику киевскому и сотнику норинскому Войска нашего Запорозкого самым буд наказным, которого колвекъ тот нашъ универсал застанет, ознаймуемо, ижъ дошла нас скарга од вел. отцов монастыра Пустинного Киевского, дозорцов маєтностей его, а нам зычливых богомолцов, о том, же под тые часы военные и завоеваня Киева през Москву, пан Вышъполский, не дбаючи на наши оборонные универсалы и сеймовые конституции, которые иле под такие часы военные добръ духовных кгвалтом заезджат боронит^а, а навет и правом о то чинит, тепер, поки належные суды, акъта и уряди въ воеводстве Киевском и его повѣтах, дотол для войны з Москвою вакующие, не отворятя, не позволяют маєтности менованого монастыра в Полѣсю за Овручовом село Лѣтъков и иншыя церковные захат, шкоди и грабежи розные починил, прото мы, видячи зычливість ку Речи Посполитой к нам тых отцов в розных оказыях, не мней респектуючи, иж диоцезия тутошняя митрополитанская, за недавным з того свѣта зойстем належного пастира его мл. отца митрополити, на тот час пастира не маєт, з повинности наше, постерегаючи прав наших и церковных, абы под такие часы ништо маєтностей церковных соби не привлащал, приказуемо вам, абысте тые маєтности однятиє вцалѣ знову тым же отцом николским зараз, без одволоки привернули, поневаж никгди и перед тым пан Вышполский тих маєтностей не держаль, и штобы было загроблено, абы ся все вернуло отцом и подданным их, а если бы хто там мѣль якую претенсию, досит будет мѣти часу правом доходит, а не кгвалтом, кгда ся уряди и суди в том воеводстве отворят, даст Бог и пастыр належный, кгда ся установит, иначей теди не чините, который колвекъ з вас о то от отцов николских будет, жадный зараз их тые маєтности знову отдайте. Никому иншому там жадных речей и пожитков брат не допустите, под каранем войсковым приказуем, на што до сего листу при подписи руки печат приложити казалисмо.

В Чигирини, рок 1663 дня 30 июля.

Павел Тетера, рука власна.

На звороті: Универсал гетманский до панов полковника киевского и сотника норинского, абы село Лѣтъков отцом николским отдали и одиймоват не допустили, а шкоди и грабежи абы вернено.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 58515. Оригінал, військова печатка відпала.

^а В оригіналі помилково: боронят.

*1663, липня 30. Чигирин. –
Універсал Павла Тетері про недоторканість
поліських маєтностей Київського Пустинного
Микільського монастиря^а*

Павель Тетера, гетманъ з Войскомъ его королевской милости Запорозкимъ.

Пану полковнику кievському, также сотникомъ, асавуломъ, атаманомъ и казакомъ полку Кievського, а особливо въ Овручу, Лушняхъ, Каринску, Иванкови, Чернобыли и на селахъ полѣскихъ будучимъ, всѣмъ вамъ ознаймую, ижъ мы, яко завше, поготовю подъ тые часы неспокойные, маючи мы въ повинности наше христіанское и войсковое пыльное старанье о Церквахъ Божіихъ православыныхъ и о монастирахъ, абы жаднихъ кривдъ, шкодъ и спустошеня не терпели ни отъ кого, а особливо взявши мы въ нашу войсковую оборону монастирь Пустинный Кievскій святого архіерея и чудотворца Николы и его маєтности, всюду и въ Полѣсю будучіе, меновите села Шепеличи, Вороховичи, Павловичи, Лѣтковъ, Остапы, Радогощъ, Клещи, Зубковичи и иншіе вси, если бы хто въ тихъ селахъ отцомъ николскимъ, богомолцомъ нашимъ зычливымъ, и подданымъ ихъ якую кривду чинилъ, маєтности ихъ заѣзджалъ, або зъ нихъ выганялъ отцов квалтомъ и безъ позволеня отцовъ менованыхъ и нашего, любо зъ пановъ шляхти, або козаковъ, боць жолнировъ, стацій такъ брати хотѣлъ, абысте того чинить каждому забороняли и не допускали, скоро вамъ которому колвекъ сотникови тое наше писане указано, або одъ отцовъ николскихъ дозорцовъ ознаймено будетъ, не одсылаючи до насъ, боронити тыхъ отцовъ и маєтностей ихъ; и абы отцове николскіе якіе села и пожитки здавна и перед войною ... дотоль держали, тыхъ и теперъ нехай спокойне сами безъ перешкоды заживають. Кгдыжъ то чинимо постерегаючи правъ нашихъ и церковныхъ конституцій, которые намъ служатъ и наданы суть одъ его королевской милости, пана нашего милостивого, и отъ всее Речи Посполитое, ведлугъ которыхъ право не маєтъ моцы и на то, иле презъ квалтъ наѣзджати, одіймати маєтностей церковныхъ; а если бы хто о што правомъ чиниты передъ тымъ зачалъ, теди правомъ и кончити повиненъ о свое; однакъ въ тотъ часъ, кгда права, книги, уряды, рочки и иншіе суды въ томъ воеводствіи Кievскомъ (яко тые жъ конституціи варовали) отворятся, и кгда о томъ универсалы его королевской милости и наши войсковые выйдуть до повѣтовъ Кievскихъ, а хто бы тотъ терминъ правный упередиль и теперъ свѣто якую колвекъ маєтность гдѣ церковную пенную, любо и непенную заѣхати ся важилъ, такого кожного зъ маєтности однятое випровадьте заразъ, а Церкви приверните, однакъ безъ кровопролитія. Въ чомъ васъ всихъ и кожного, кому толко тотъ нашъ унѣверсаль указанный будетъ, упоминаю старшихъ и меншихъ, подъ войсковымъ каранемъ, абысте ся водлугъ того универсалу завше справовали. На што даемъ тотъ нашъ универсаль подъ печатью войсковою и с подписомъ руки моее гетманское.

^а Див. ідентичний універсал з іншою датою – документ № 164.

Писанъ въ Чигирины 1663, дня 30 июля.
Павель Тетеря, рука власна.

У виданні позначка: На оборотѣ помѣтка по польски, но половина оной сверху внизъ оторвана.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. VII. – С. 377–378. – № 123. Публікація за списком з оригіналу, наданим співробітником Археографічної комісії М.Г. Щербаковим.

№ 170

1663, жовтня 10. Корсунь. – Універсал Павла Тетері Канівському Медведівському Миколаївському монастиреві з підтвердженням права володіння усіма маєтками

Павель Тетера, гетманъ [зъ] Войскомъ его королевской милости Запорожскимъ.

Всему старшему и меншому Войска его королевской милосты Запорожского товариству и каждому, кому бы о томъ вѣдати належало, особливе сотникови, атаманови медведовскому з посполствомъ и всѣмъ около монастыра святого Николи Пустинно-Медведовского лежачимъ селамъ ознаймую симъ моимъ писаніемъ, ижъ яко за антецесора моего грунта монастирськіе были обваровани, Трушовци, зо всѣми пожитками, поле для паханя от Медведовки лежачіе, сѣножати за мосткомъ Медведовскимъ, млиновъ три вишняковъ, одинъ под Медведовкою Деревянчинъ, уверхъ речки Грабовцовъ, на Тясминѣ у Ярмакахъ Мовчановъ, Гапоновъ, около монастыра сѣножати во всемъ островѣ и островкахъ малихъ к тому острову належнихъ округъ до половици реки, аби нѣхто ногою не посталъ, лѣсу, лугу не важился рубать, огородовъ, пасѣкъ, лукъ займовать, такъ и я мѣти хочу и симъ унѣверсаломъ моимъ ствержаю, сурово всѣмъ приказуючи, абы жаденъ з старшини и черни Войска Запорожского и посполитихъ людей до того всего, що ся вишъ описано, не втручали и перешкодою найменшою не были, такъ яко бы во всемъ чернцы монастыра помененого заживали спокойне, а если бы кто-колвекъ над сей заказъ нашъ важился в чомъ-колвекъ чернцомъ кривду чинить, таковій кождій яко сваяволній и волѣ моей спротивный срогого не уидеть караня войскового, чого сотникъ и атаманъ медведовский постерегати пилно мають.

Данъ з Корсуна 10 октоврія 1663 року.

Павель Тетера, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 826. – Оп. 1. – Спр. 1-а. – Арк. 38. Копія; арк. 54. Копія.

Там само. – Спр. 41. – Арк. 2. Копія з копій з поміткою: С копією свідествоваль Свято-Николаевского Пустинно-Медведовского монастыра ігумен Висарион.

Там само. – Арк. 10. Копія.

^а Ліворуч у колі написано: Мѣсто печати.

№ 171

1663, листопада 15. Чезани. – Універсал Павла Тетері з повідомленням про обрання київським митрополитом Іосифа Тукальського і віддання йому послушенства

Всемъ, кому только вѣдати налѣжитъ, меновите преложонимъ и всему стану духовному, также старшимъ и меншимъ іакой кольвекъ кондыщией людемъ свіецкимъ въ ціелой дієцезіей метрополіи Кіевское завѣряючимъся, добраго отъ Господа Бога узычивши здоровя, до вѣдомости доношу. Не безъ жаліу великого Церковъ Божаіа зоставала, кгда нелицотиваіа смерть зъ сего свіета оной уневшы архипастыра всю еіе оздобу смертельнымъ рыломъ угасила и до тыхъ часъ утаіла такъ далієце, же каждый зъ позосталыхъ овечекъ, приплакавши, маієстатъ Божый благати мусилъ, абы чымъ рыхліей тую руину новымъ пастыремъ нагородити рачылъ. Чого якосьмо усердно желали, такъ всемогучый желанію нашому поблагословити рачылъ, кгда дієйствомъ Пресвіатого Духа, обой станъ духовный и свѣтскій згодными голосами єдинодушно ясне превелеб[ного] въ Богу его мілость отца Іосіфа Тукальскаго, єпископа бѣлоруского, осиротѣлой метрополіи Кіевской за наступца подали и метрополитою учинили. Прето, яко съ того Церковъ Божаіа вельце тѣшытъ, такъ я дѣйствующому сердцу и усты хвалу отдавши зъ повинности уряду моего до вѣдомости обойга стану духовного и свѣцкого подаіу, жебы во всей дієцезіей метрополитаньской о новообраномъ архипастыру знаючы, оному яко належитъ послушенство отдавали и яко пастыру повиновали.

Данъ въ Чезаине 15 ноеврія 1663 года.

Павель Тетера, рука власна.

О п у б л і к о в а н о: Памятники. – Т. IV. – Отд. III. – С. 390–391. – № LXXXV. Публікація за оригіналом з печаткою, що зберігався в бібліотеці Костянтина Свідзінського в зібранні Онацевича. Матеріали, зібрані Свідзінським, згодом потрапили до Бібліотеки Ординації Красінських у Варшаві. У 1944 р. бібліотека згоріла, а разом із нею загинула більша частина рукописів, у тому числі зазначений універсал.

№ 172

1663, листопада 23. Табір під Кременчуком. – Наказ Павла Тетері норинському сотникові не відбирати медову данину і не чинити шкоди ченцям Кіївського Пустинно-Микільського монастиря

Павель Тетера, гетманъ з Войском его кор. мил. Запорозкимъ.

П. сотнику норынський!

Вѣдаючи я, же з давных час[овъ Ос]тапова, Литковичъ и інших маєтностей монастыра [Пустин]но Николского Киевского тамешным законником так з люд[ей тяг]лых, яко и козаков, там найдуючихся, медовая данина была отдавана,

чего и за анътецессоровъ моих не уймовано, але овшем приказовано дават, а в. м[ило]с[т], мимо волю и вѣдомост мою, важилесся знат на себе, взявъши тую данину в козаковъ, которая тобѣ не належала, обернути и въ иншихъ там приходах тым же законником немалую чиниш перешкоду, зачим пишно по в. м[ило]с[ти] мѣти хочу и срокго приказую, абы скоро зайдет тебе сее мое писанье, поневаж бралес тую данину, зараз без большое турбации, конечно ее законникомъ пустинно николским и вернул, и до наименшее речи з належачихъ там пожитковъ не втручался, и не чинил перешкоды. А еслибыс поваживъши росказане мое собѣ легце, не мѣль тое данины законником привернут, и якую ж колвек в маетностях их чинит кривѣду и задавати трудност, теда запевне ласку мою маеш нарушит, и срокгого войскового не увойдеш караня, котрого тобѣ не зычу.

Дат в таборе з под Кременчука²⁶ 23 ноеврія 1663 року.

Павел Тетера, рука власна.

Нижче дописано: И до козацтва, хто сам козаковат не схочеть, в тых маетностях церковных не примушат жадним способом.

На звороті: Лист гетмански оборонний на Литковичи и Остапи.

Универсал, абы козаки в маетностях церковных дан монастыру отдавали в Полѣсю и абы до козацтва не прымушали, хто не хочет козаком быт.

Року 1663.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 58516. Оригінал пошкоджений, з військовою печаткою.

№ 173

1663, грудня 21. Табір під Прилукою. – Універсал Павла Тетері на ґрунти Лубенському Мгарському монастиреві

Павель Тетера, гетманъ з Войскомъ его кор. мил. Запорозкимъ.

Всему старшому и меншому Войска его кор. мил. Запорозкого товариству и всѣмъ вобецъ, кому би о томъ вѣдати належало, ознаяую, ижъ яко антецессорове мои і иншие люде побожние, помножаючи хвалу Божую и обитель с[вятого] монастыря Мгарского розширяючи, розние кґрунта, яко то млини, стави, поля, сеножати, на выживление братіи надали и универсалами и розними писмами зъ свѣдоцством и обовязками варовали, аби до того наданя ништо не интересовался и не важился отдаляти, такъ и я той обители с[вятой] наданных яких же колвекъ кґрунтовъ не отдаляю, овшемъ стосуючися до побожного дѣла антецессоровъ моихъ, тие всѣ наданя, якъ се в собѣ мають, ствержаючи, варую симъ моимъ виразним универсалом, аби зъ старшини и черни Войска его кор. мил. Запорозкого жаденъ от монастыря Мгарского наданных кґрунтовъ не отлучалъ в отбиранню з тих же добръ приходячихъ пожитковъ не билъ перешкодою и не втручался, вѣдаючи то запевне, же кривди Церкви Божой безъ караня з повинности нашею християнскойю подлежающим праву Войска его кор. мил. Запор. не опустим овшем, каждого такого би и старшого без респекту

ведлугъ виступку карати будемъ, если бы которой мѣлъ легче волю войсковую и виразній сей мой унѣверсаль поважати, а велебним отцом монастыра Мгарского важился в наданню пренагабани и кривду чинити, чого сам панъ полковникъ лубенскій албо от него наказній пилно постерегати маєт, з менших чинячи справедливост, а старших под енералній судей войскових поддаючи декретъ.

Писанъ в табуре под Прилукою²⁷, дня 21 декаврия, року 1663^а.

Павель Тетера, рука власна^б.

Нижче написано: Сию копию с подлиннимъ универсаломъ свидѣлствовали присутствующие в полковой Лубенской канцелярии:

Судія полковій лубенскій Василь Стевановичъ.

Полковій писарь Яковъ Корпѣевичъ.

Асауль полковій Квачевскій.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Розд. II. – Спр. 48. – Арк. 1–1 зв. Мікрофотокопія (копія в Рукописному відділі Санкт-Петербурзького відділення Інституту історії АН РФ).

О п у б л і к о в а н о: ГСМЛ. – С. 76. – № 88 б. З датою: 21 грудня 1662 р.

№ 174

1663. Чигирин. – Універсал Павла Тетері, яким він затверджує за Київським Пустинним Микільським монастирем села Межирічку, Вороб'ївку і Пекарі, що в Канівському полку, на вічне володіння

Павель Тетера, гетманъ зъ Войскомъ его королевской милости Запорозкимъ.

Всімъ вобецъ и каждому зособна, а меновите пану полковнику каневскому, сотником, асавуломъ, атаманомъ и всим казакомъ того полку ознаймуемо, ижъ здавна и часто супликовали до насъ велебные отцове монастыра Пустинного Киевского святого Николы, при показаню правъ своихъ о добра мѣстечко Межырѣчку²⁸ и село Воробѣовку²⁹ и Пекарское³⁰, абысмо, яко добра церковные, Церкви Божой и имъ привернули. Прето мы, постерегаючи того, абы Церковь Божая и мѣстця святіе презъ насъ не шкодовали, овшемъ абы въ цилости были, водлугъ правъ своихъ, привертаемо имъ тые помененые маетности со всимъ вцалѣ, ничого тамъ никому и жадное речи не зоставуючи (козацкіе толко осѣлости, што хто по сей часъ трималъ, и потомъ до воли нашео тримаеът, маєт большъ однакъ одъ сего часу тамъ ново не привлащаючи ничого). Аже за опаснымъ уданемъ выдалисьмо были наши универсалы, абы отъ отцовъ тые маетности были отобрани пережъ тымъ, тые теперь касуемо, а водлуг теперешнего универсалу прикауемъ, абы панъ полковникъ каневскій, зославши зъ ...ми на тіе маетности отцомъ николскимъ въ держане и уживане подалъ безъ

^а Далі в тексті дописано: На подлїнномъ подписъ таковъ.

^б Нижче в колі написано: Мѣсто печати.

омешканя со всимъ, иначе не чинячи и подданные тамошніе абы отцомъ послушни были во всемъ, жаднымъ способомъ ся не бунтуючи, а ни ся до кого иншого не одзываючи, каждого карать позволяемъ. Што все панъ полковникъ каневскій учинить маеть безъ одволоки, за показанемъ того нашего универсалу, которого при подлиси руки, печатю войсковою вѣчне утвердити казалисмо.

Писанъ въ Чигирини, року 1663 ...^a

Павель Тетера, рука власна.

На звороті помітка: Универсаль на Межирѣчку и села Воробіювку и Пекарское и млины, повторе даный року 1663.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. VII. – С. 378. – № 124. Публікація за списком з оригіналу, наданим співробітником Археографічної комісії М.Г. Щербаковим.

№ 175

1664, травня 30. Біла Церква. – Інструкція Павла Тетері послу до польського короля чигиринському полковникові Прокопу Березецькому

Instructia ode mnie, hetmana Wojska j. k. mci Zaporozkiego, i starszyny wszytkij, dana panu Prokopowi Bereżeckiemu, pułkownikowi czyhiryńskiemu, wysłanemu do króla dñę 30 maii v. s. anno 1664 w Białej Cerkwi.

1. Naprzód ode mnie i wszytkiej starszyny życзливей majestatowi j. k. mci, z wiarą i życzliwością повинна pod nogi pańskie złożyć pokłón, i miłościwą pańską zdrowia i szczęśliwego przy pomysłnych szczęśliwościach życząc panowania, ucałuję rękę.

2. Wyrazi, iż wszytka starszyna życзлиwa królowi panu supplikuję, aby do ugaszenia zajętego ognia buntów, które, ledwo nie jak z początku wojny, o sam sparły Kamieniec³¹ zażył król jego mość lekarstwa: z Moskwą zastanowienia pokoju: tym albowiem srzodkiem szczegolnie utrzymać Ukrainę w wiernym królowi panu poddaństwie, rozumieją i uważając, że slepo pospólstwo lępi do moskiewskiej niewole a to dla tego, aby panów nie mieli, których nad sobą władzy i pożytkowania nie chcą.

3. Opowie, jako świežo z poselstwa od chana przybyły, i który, i domu nie dotknawszy się idzie o tatarskiej przyjaźni, po co tak wielka wychodzi Orda, gdy tu próżnowaniem bawi, i sam chan ciągnie: doniesie i to, czego się nasłuchał i czego spodziewać po tej przyjaźni, i jako w Krymie dzieci małych zgadza głos, iż mają za swoich poddanych Ukrainę, i jako się uda z cesarzem w Niemczech wojna, nie tylko Ukrainę, którą sami tatarowie opanować tego chcą lata, ale i o dalsze Koronne pomysłą Państwa, o czym szerszą ustną pan poseł nasz i doskonalszą uczyni relatią.

4. Przekłada starszyna wszytka największe uspokojenia Ukrainy utwierdzenie, kiedy starostwa, w których i przed wojną mieszkali rejestrowi kozacy, nie będą mieć starostów i podstarościch, ale cale kozakom w nadgrode im dawanych żołdów będą dane w używanie. Intraty zaś disponować będą na praesidium czehryńskie i Kodaku³² i insze wojenne wydatki, że bez ciężaru Rzplitej i te praesidia trzymać będą i kozacy służyć wojenną posługę, a w zawdzięczenie tej łaski odstępują pozwolonego prawa

мieszkania w dobrach szlacheckich, z których całe ustąpią do tych starostw, jeśli tylko przystąpi woła i łaska na to jego królewskiej mści i Rzeczj pospolitej, o co i na przyszłym sejmie domawiać i starać chcą, i teraz przez p. pułkownika czyhryńskiego wcześniej przekładają, sposób ten od zwad z kozakami priuatnych, które zaciągają całej Rzpltej zamieszanie, zatrzymania. W czym wcześniej upraszamy o przestroge, jeśli że mamy z tą suppliką na sejm zawodzić, będzie tedy supplikował p. poseł nam u krola je^o mści p. mm. o declaratją, jeśli mają o to w pewnej nadziei będąc skutku prosić czyli dać pokój.

5. Jako naprędkiej należy siłę tutejszymi rzeczom posta naszego odprawić tak uniżenie supplikować będzie o prędką odprawę, z którą pospiech mu zwrotu zalecamy.

Dat w Białej Cerkwi³³ mense et die ut supra.

Paweł Tetera, het. z [Woyskiem] je^o k. m. Zapor.

О п у б л і к о в а н о: Памятники. – Т. IV. – Отд. III. – С. 441–444. – № ХСVII. Публікація за оригіналом з печаткою, що зберігався в бібліотеці Костянтина Свідзінського в зібранні Онацевича. Матеріали, зібрані Свідзінським, згодом потрапили до Бібліотеки Ординації Красінських у Варшаві. У 1944 р. бібліотека згоріла, а разом із нею загинула більша частина рукописів, у тому числі зазначена інструкція.

ПЕРЕКЛАД

Інструкція від мене, гетьмана Війська його королівської милості Запорозького, і від усієї старшини пану Прокопу Березецькому, полковнику чигиринському, посланому до короля дня 30 травня за старим стилем, 1664 року, в Білій Церкві.

1. Насамперед має поклонитися до ніг його королівської милості від мене і від всієї відданої старшини з виявленням належної вірності і відданості і, побажавши здоров'я і щасливого царювання та всякого благополуччя, поцілувати милостиву королівську руку.

2. Оголосить, що вся віддана старшина молить короля пана, щоб для гасіння полум'я заворушень, що спалахнули майже як на початку війни і вже докотилось навіть до Кам'янця³¹, король його милість вжив засоби, уклавши мир з Московією, бо старшина думає, що це єдиний спосіб втримати Україну в вірному підданстві короля пана, особливо, якщо взяти до уваги те, що сліпа чернь радо кинеється в московське рабство тільки для того, щоб не мати панів: вона не хоче, щоб вони держали її під владою своєю і користувались її працею.

3. Посол, який сам щойно повернувся з посольства до хана, не побувавши навіть вдома, розкаже про дружбу татар: для чого Орда виходить в такій кількості, між тим, як тут залишається бездіяльною, а з нею і сам хан вирушає. Донесе і про те, чого там наслухався і чого можна чекати від такої дружби; розкаже, як в Криму маленькі діти говорять, що вважають Україну підвладною собі і як міркують інші, якщо ще тільки добре піде війна з імператором в Німеччині, то вони подумують не тільки про Україну, якою татари хочуть оволодіти цим же літом, але й про віддаленіші коронні володіння. Про все це пан посол наш розкаже детальніше усно.

4. Вся старшина уявляє, що спокій в Україні особливо зміцніє тоді, коли староства, в яких і до початку війни жили реєстрові козаки, не матимуть ні старост, ні підстарост, а цілком будуть віддані в користування козакам, взамін за плату, що їм дають. Вони ж будуть вживати річні прибутки з цих староств на утримання гарнізонів у Чигирині й Кодаці³², а також і на інші воєнні витрати, так що козаки будуть утримувати ці гарнізони і виконувати воєнну службу без будь-якого тягару Речі Посполитій. Як подяка за цю милість, вони поступляться наданим їм правом мешкання в шляхетських маєтках, з яких вони всі перейдуть в ті староства, якщо тільки на це буде воля і ласка його королівської милості і Речі Посполитої. Вони бажать говорити і будуть старатися про це і на майбутньому сеймі і тепер наперед роблять пропозиції через пана полковника чигиринського, це буде краший засіб до припинення всяких приватних суперечок з козаками, що завдають сум'яття в усій Речі Посполитій. У цій справі ми просимо заздалегідь попередити нас, чи звертатись нам до сейму з цим проханням. Посол наш буде отже просити його королівську милість пана нашого милостивого оголосити йому, чи може старшина просити про це з певною надією на успіх чи залишити зовсім цю ідею.

5. Оскільки для вирішення тутешніх справ посла ми якнайшвидше відрядили, тому і він покірно проситиме, аби його швидко відправили назад, що мусить зробити за нашим наказом.

Дано в Білій Церкві³³, місяця і дня вищезазначених.

Павло Тетеря, гетьман з Військом його королівської милості Запорозьким.

№ 176

1664, червня 28. Табір під Насташкою. – Інструкція старшини Війська Запорозького послам до польського короля Семену Половцю і Осипу Куриленку

Instructia z pośrodku nas, starszyny wiernej maiestatowi j. k. mci zaporozkiej, wysłanym panu Symeonowi Połowcowi, oboźnemu wojskowemu, i Yozephowi Kurylenkowi do j. k. mci pana naszego dana dnia 28 junii v. s. anno 1664.

1. Naprzód od nas wszystkich, którzy wiernego majestatowi j. k. mci poddaństwa do ostatniego upadu głów naszych trzymamy i trzymać obowiązujemy, nisko pańskie obłapią nogi i miłościwą ucałują rękę.

2. Przełożą królowi jego mości i ich mciom pp. senatorom, iż tak ciężkim Ukraina zarażona buntem, że jak z kamienia wyciskać musimy ich upamiętanie i nie widzimy sposobu inszego do ugruntowania w Ukrainę wiernego królowi j. k. mci poddaństwa tylko z carem moskiewskim pożądanego pokoju zastanowę a tę prędką, pokosię jeszcze wszystka zyczliwa w wierności trzyma starszyna, o co jako uniżenie supplikuujemy, tak nie wątpimy, iż j. k. mość pan nasz miłościwy wiernej naszej tej około uspokojenia Ukrainy ojcowskim affectem usłucha rady, gdyż inaczej zguby całej musimy spodziewać Ukrainy, kiedy będą buntownicy mieć pozór moskiewskiej obrony.

3. Opowiedzą, iż i po zastanowieniu tractatów z Moskwą, sposób, aby w Ukrainie buntury nie wskrzeszali nie inszy widzimy, tylko, aby pp. dzierzawcy, starostw w Ukrainie, gdzie kozaków i przed tym rejestrowych były mieszkania, i pułki nie trzymali, ale jak kozakom, z dóbr ziemskich przeniesionym, i teraz w starostwach tych, żyjącym wolne, było bez panów zażywanie gruntów, z ostatka intrat tych starostw obiecuje Wojsko nasze, króla jego mci pana naszego na zamkach trzymać w tych starostwach presidia.

4. O tatarów wielkości, a że nic nie robią, i owszem tylko nas życzliwych i wiernych niszczą poddanych w. k. mci i z gruntu znoszą wierne miasta rozumieamy wyraził j. pan wojewoda ruski, a na zbuntowane miasta, ani natrzeć nie odważają, snadno tedy po tej przyjaźni i pomocy, jaki z ich braterstwa wojny ma być tey domowej spodziewany skutek.

5. O prędką a pomjslną supplikować będą odprawę.

W obozie pod Nastaszką³⁴ die et mense ut supra.

Obożny, sędziowie, asauly, półkownicy, setnicy, także i insza starszyna, i wszytka czerń, wierni poddani majestatu j. k. mci pana naszego miłościwego.

Jeśliby jakie cnoty naszej opaczne tłumaczenia do j. k. mci, kto zasyłał jako uniżenie supplikujemy, aby o wierności i życzliwości naszej j. k. mść nie przypuszczał złego rozumienia, tak i o commissarza upraszamy od j. k. mci, któryby rozeznał, z kogo się tu dzieje nierząd i uspokojenia Ukrainy wątpliwy skutek.

О п у б л і к о в а н о: Памятники. – Т. IV. – Отд. III. – С. 449–452. – № XCIX. Публікація за оригіналом з печаткою, що зберігався в бібліотеці Костянтина Свідзінського в зібранні Онацевича. Матеріали, зібрані Свідзінським, згодом потрапили до Бібліотеки Ординації Красінських у Варшаві. У 1944 р. бібліотека згоріла, а разом із нею загинула більша частина рукописів, у тому числі зазначена інструкція.

ПЕРЕКЛАД

Інструкція від нас, запорозької старшини, вірної маєстату його королівської милості, дана послам до його королівської милості pana нашого милостивого пану Семену Половцеві, обозному військовому, і Осипу Куриленку 28 червня за старим стилем 1664 року.

1. Насамперед вони віддадуть низький уклін і поцілують милостиву руку його королівської милості від усіх нас, що до кінця зберігаємо і зберігатимемо вірну покірність його королівській милості.

2. Донесуть його милості королю і їх милостям панам сенаторам, що Україна заражена таким руйнівним бунтом, що ми повинні докладати дивовижних зусиль, аби переконувати нерозважливих, тож ми не бачимо іншого шляху закріплення в Україні вірного підданства королю його милості, як тільки за допомогою якнайшвидшого укладення бажаного миру з царем московським, поки вся віддана старшина залишається вірною. Про це ми уклінно просимо і не сумніваємося в тому, що його королівська милість пан наш милостивий прийме з батьківською прихильністю нашу пораду, що допоможе заспокоїти Україну, в протилежному ж випадку, якщо бунтівники будуть мати на увазі захист Москви, ми обов'язково втратимо всю Україну.

3. Донесуть, що навіть після укладення миру з Москвою ми бачимо один тільки спосіб запобігання майбутнім бунтам, а саме: щоб пани державці тих староств в Україні, в яких і раніше були житла та полки реєстрових козаків, надалі не тримали їх, а користування цими землями віддано було б як тим козакам, що будуть переміщені туди зі шляхетських маєтностей, так і тим, що тепер живуть у тих староствах, а панів би там зовсім не було. З решток річного прибутку цих староств наше Військо його королівської милості пана нашого Запорозьке обіцяє утримувати загони в укріплених замках цих староств.

4. Розкажуть про кількість татар, які тут нічого іншого не роблять, а тільки виснажують нас, відданих і вірних підданих його королівської милості, і до решти руйнують вірні міста. Про це доносив уже, здається, його милість пан воевода руський, так як і про те, що вони не наважуються нападати на повсталі міста. За такої дружби і за такої допомоги їх, легко догадатися, якого кінця цієї міжусобної війни можна чекати від братства з ними.

5. Вони будуть просити також про швидку і сприятливу відповідь.

У таборі під Насташкою³⁴, дня і місяця як вище.

Обозний, судді, осавули, полковники, сотники, а також і інша старшина, і вся чернь, вірні піддані величності його королівської милості, пана нашого милостивого.

Коли б хто посилав до його королівської милості які-небудь сумнівне тлумачення нашої чесності, то ми покійно просимо його королівську милість не робити з цього висновку про вірність і прихильність нашу. Просимо також надіслати до нас комісара від його королівської милості, щоб він дізнався про те, хто тут спричиняє безпорядки і сумнівний результат утихомирення України.

№ 177

***1665, не пізніше 10 квітня. Табір під Кисляком. –
Перелік пунктів капітуляції козацького загону
міста Кисляка, затверджених Павлом Тетерею
і регіментарем коронних військ Вороновським***

Declaratia łaski je^o kr. Rzpltej od j. m. Pawła Tetery, hetmana Wojska je^o kr. mci Zaporozkiego i je^o m. pana Jana Wronowskiego, regimentarza koronnego wojska, pod Kislakiem imieniem je^o kr. mci i Rzpltej panom mołoicom Wojska Zaporozkiego, jako obleżenom i w buntach przed tym będącym, a teraz już jako wiernym je^o kr. mci i Rzpltej poddanym, na pokorną supplikę od nich przy assecuratijy tejże je^o kr. mści łaski pana, a to na te punkta od nich podane:

1. Skoro po wykonaniu na wierne królowi panu naszemu poddaństwa i posłuszeństwa j. m. panu hetmanowi przysięgi, żeby wojska naszego nie rozrywać, ale wszystko w całości w miasta Kalnik, Daszew i Rachny odpuścił, co spuszczaemy na imie pana hetmana dobrodzieia naszego.

2. Żeby żadnego pośmiewiska i urugania nikomu nie było [w] wojsku, bo stąd bywają zwady.

3. Co wojna komu wsięło, aby się tego nikt z panów żołnierzów, jak z towarzystwa wojska kozackiego, nie upominali, by konia, suknie, co ilekolwiek swego kto poznał, aby to wszystko już było przebaczone, gdyż wojna na to była.

4. W miastach tych, które już całe od wojsk zniszczone, mianowicie Kalnik, Daszew i Rachny, żeby od stanowisk żołnierskich wolne byli i chlebów nie brano aż do świętego Piotra, także ani prowiantów we zbożu i pieniężnych żeby nie wyciągano.

5. Panowie starostowie i panowie dziedziczni do tych miast, do swych majątności niech jadą i nasyłają pozwalamy i namniej w tym nie przeczymy, żeby intraty pańskie do rąk ich dochodzili.

6. Żeby starszyny z między Wojska naszego nie odmieniano bez woli wojskowej, oprócz chyba kogo samie zlubią.

7. J. m. pan hetman z łaski swej przy zdrowiach mieniach nas wszystkich całe zachować niech obiecuie i wykona.

8. Panowie starostowie w tych to miastach nie powinni będą turbować żadnego towarzystwa, a toż kogo by co swego poznali bez woli j. m. pana hetmana i żon kozackich, ile w niebytności mężów nie powinni czynić krzywdy i do poddaństwa pociągać, jeżeli ich mężowie będą na usłudze w Wojsku.

9. Panowie żołnierze, starostowie, podstarości nie powinni czeladzi swojej po gościnach rozpuszczać i ludzi łapając męczyć i mordować, aby ich do zamek przewodzili, inaczej takowych swowolnych wolno, złapawszy, do j. m. pana hetmana prowadzić, a pan hetman za krzywdy ludzkie będzie u starszych wojska koronnych o sprawiedliwość prosić.

A w ostatku wszystko spuszczaamy na summienie tak j. m. pana hetmana zaporkiego, jako należnego i prawdziwego starszego naszego, jako i na summienie ich m. panów rycerstwa koronnego dufając, że ich mć z urodzonej cnoty swojej szlacheckiej co nam przyobiecali i rękami się swemi podpisali, wszystkiego dotrzymają, ręcząc i za to, że j. m. pan Wronowski, regimentarz tu bendący na ten czas tu nad wojskiem koronnym ie^o kr. jako i j. m. pan Zamojski, stolnik lwowski, generalny wojska je^o kr. mci koronnego regimentarz, całe i nienaruszenie nam tego dotrzyma.

My tedy niżej podpisane, przeczytawszy od ich podane puncta, uważając to, że przez to może być pomnożenie pospolitego dobra, gdy im miłosierdzie imieniem je^o kr. mci, pana naszego mciwego, pokażemy i że i drudzy, jeszcze w buntach będący, gdy za występki swoje karania nie odnoszą do upamientania przyjsć móg, że to się wszystko, o co w punctach swoich wyżej wyznaczonych prosili, dotrzymać słowem naszym przerzekamy.

AGAD. – Archiwum Zamojskich. – Sygn. 3036. – K. 193–194. Kopia.

ПЕРЕКЛАД

Декларація ласки його королівської милості і Речі Посполитої від його милості пана Павла Тетері, гетьмана Війська його королівської милості Запорозького, і його милості пана Яна Вороновського, рейментаря коронного військового під Кисляком іменем його королівської милості і Речі Посполитої, панам молодцям Війська Запорозького, як колишнім осадженим і бунтівникам, а

тепер уже як вірних його королівської милості і Речі Посполитої підданих, на їх покірне прохання при гарантії ласки його королівській милості пана і на таких поданих ними умовах:

1. Незабаром після виконання перед його милістю паном гетьманом присяги на вірність, підданство і послушенство королеві пану нашому, військо наше не буде розформоване, але все в цілості в міста Кальник, Дашів і Рахни, за наказом пана гетьмана, добродія нашого, має бути відпущене.

2. Щоб ніякого посміховиська і глуму нікому не було у Війську, бо через це бувають сварки.

3. Щоб про відібрані під час війни речі (чи то коня, чи одяг, хто що свого втратив) ніхто з панів жовнірів, як і з товариства козацького війська, не згадував, щоб все те було пробачене, як за воєнних часів.

4. Щоб люди в тих містах, які цілком знищені військами, а саме в Кальнику, Дашеві і Рахнах, були вільні від військових постойв і щоб хліба, провіанту, збіжжя і грошей в них не відбирали аж до святого Петра.

5. Панове старости і дідичі до тих міст і своїх маєтностей хай повертаються і населяють, дозволяємо і зовсім тому не перешкоджатимемо, щоб вони користувалися королівськими прибутками.

6. Щоб старшини з-поміж війська нашого не усували без волі військової, за винятком хіба кого самі оберуть.

7. Його милість пан гетьман має милостиво пообіцяти, що залишить нас здоровими, і цю обітницю виконати.

8. Панове старости в тих містах не повинні будуть турбувати жодного товариша і чинити на свій розсуд без волі його милості пана гетьмана і жінкам козацьким у відсутності їх чоловіків не повинні чинити кривди і до підданства притягати, якщо їх чоловіки будуть на службі у війську.

9. Панове жовніри, старости, підстарости не повинні свою челядь на постойв розпускати і людей хапаючи, мучити і мордувати. Тих, хто чинитиме так, аби до замку приводили, у іншому випадку таких свавільників можна, схопивши, до його милості пана гетьмана приводити, а пан гетьман за кривди людські буде у старших коронного війська просити справедливості.

Насамкінець покладаємося на обіцянку його милості пана гетьмана запорозького, як законного і правдивого старшого нашого, і їх милостей панів рицарів коронного війська, у тому, що їх милості дотримуватимуться всього того, що нам з уродженої своєї шляхетської честі пообіцяли і під чим підписалися власноручно, поручившись і за те, що його милість пан Вороновський, регіментар, який на той час був тут з коронним військом його королівської милості, як і його милість пан Замоїський, стольник львівський, війська його королівської милості коронного генеральний регіментар, цілком і непорушно того дотримуються.

Тоді ми, що нижче підписалися, прочитавши від них подані пункти, зважаючи на те, що це може призвести до збільшення загального добра, коли їм милосердя іменем його королівської милості, пана нашого милостивого, покажемо, так, що й інші, які досі перебувають в бунтах, за проступки свої карання не маючи, могли опам'ятатися, і що все те, про що в пунтках своїх вищезазначених просили, дотримати словом нашим обіцяємо.

1666, грудня 8. Рашівка. –
Універсал Павла Тетері про розміри
та порядок стягнення мита

Павель Тетера, гетманъ з Войскомъ его королевской милости Запорожскимъ.

Ознаймую симъ моимъ писаніємъ кождому, кому о томъ вѣдат надлежитъ, меновите ексалтеромъ нашимъ на сей часъ и напотомъ будучимъ, яко за антецессоровъ моихъ бывало, такъ и за уряду моего нехай будетъ, абы ексалторове войсковіе *от* купцовъ чужоземскихъ, то естъ грековъ, армянъ и турковъ до скарбу войскового выбирали *от* сорока соболей золотихъ шесть, и *от* сорока пупковъ соболихъ золотихъ два, и *от* сорока куницъ золотихъ два, *от* бунта лисиць золотихъ два, а *от* іншихъ товаровъ московскихъ *от* ста талярей быгихъ по золотихъ пяти, знову *от* товаровъ турецкихъ, яко то *от* едвобовъ, коберцовъ, килимовъ, завоевъ, поясовъ, мусулбесовъ, киндяковъ и иннихъ дробнихъ и разнихъ товаровъ *от* ста талеровъ левковихъ два быгихъ, а *от* кипи габи полевку, а хто бы з нашої з землѣ золото, серебро, камѣне дорогое, перла випроважалъ, маєт *от* ста талеровъ по золотихъ пяти давати, если ж бы тежъ кто съ чужой землѣ, такъ з духовнихъ особъ, яко и свѣцкихъ людей, в якихъ колвекъ потребѣ купцовъ мѣлъ, теда ексакторове наши мають, сумненыємъ обовязавши, звичайную брати ексакцію, а кади бы купецъ якій нашъ товари купца чужоземского за свои удаючи, за границу випроважовалъ, такового зо всѣмъ кажемъ забрати, с которого товару половица до скарбу войскового, а половица ексакторамъ нашимъ надлежатъ маєт. При томъ приказуемо, аби ексакторове над уставу болше не брали ничего и купци аби ексакції *отдават* не збороняли.

Данъ з Рашовкѣ³⁵ 8 декаврія 1666 году^а.

Павель Тетера, рука власная.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 1. Копія.

Там само. – Оп. 3. – Спр. 8710. – Арк. 21. Копія з датою: 8 грудня 1667 р.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 60351. – Арк. 276. Копія з датою: 8 грудня 1665 р.

О п у б л і к о в а н о: Федотов-Чеховский А. Акты греческого нежинского братства. – С. 48. – № 8. З датою 8 грудня 1660 року.

Примітки

¹ Попівці – село Київської області, центр сільради. Розташоване за 27 км від райцентру, за 7 км від залізничної станції Копай. Сільраді підпорядковані села Варешки і Кошаринці. Село засноване в кінці XV ст. – Док. 156.

² Трубіж – річка в межах Чернігівської та Київської областей, ліва притока Дніпра. Впадає в Канівське водосховище. – Док. 156.

³ Цибли – село В'юнищенської сільради Переяслав-Хмельницького району Київської області. – Док. 156.

^а Після цих слів написано: В подлинномъ подписано тако.

⁴ Межигірський монастир (“Білий Спас”), що знаходився в північній околиці Києва, перебував у віданні Запорозжя і був притулком для старих козаків. Ліквідований імператрицею Катериною II у 1786 р. – *Док. 156.*

⁵ Канівський монастир містився неподалік Чернечої гори. У XVI ст. у монастирі почали селитися літні козаки. Тут поховані останки скараного у Львові Івана Підкови. 1678 р. монастир спалили турецько-татарські війська. – *Док. 157.*

⁶ Студенець – село Бобрлицької сільради Канівського району Черкаської області. – *Док. 157.*

⁷ Канів – місто, райцентр Черкаської області. Розташований на правому березі Дніпра. Має пристань. – *Док. 157.*

⁸ Бобровиця – село Канівського району Черкаської області. – *Док. 157.*

⁹ Корсунь (після 1944 р. – Корсунь-Шевченківський) – місто, райцентр, розташоване на скелястих берегах притоки Дніпра – Росі. Через місто пролягає траса Київ – Дніпропетровськ. До залізничної станції Корсунь – 3 км 1200 р. Корсунь зруйнований монголо-татарами. 1584 р. Корсунь отримав магдебурзьке право. У XVII ст. Корсунь став центром українського козацтва. – *Док. 157.*

¹⁰ Київський Флорівський монастир, жіночий. Відомий з XV ст. Розташований на Подолі на Пустинно-Микільській вулиці. – *Док. 162.*

¹¹ Дмитровичі – село, напевне, йдеться про Великі Дмитровичі й Малі Дмитровичі, тепер Обухівського району Київської області. – *Док. 162.*

¹² Вишеньки – село, тепер Бориспільського району Київської області. Розташоване неподалік Дніпра на річці Золочі. 22 грудня 1648 р. Богдан Хмельницький передав їх Київському Флорівському монастирю. Згодом село перейшло до Київського Печерського монастиря. З утворенням 1649 р. Бориспільської сотні Київського полку Вишеньки ввійшли до її складу. З 1786 р. стало казенним селом. – *Док. 162.*

¹³ Дейнеки (тур. – люди, озброєні киями) – сільська голоота, наймити, робітні люди, які брали участь у повстанні під проводом М. Пушкаря та Я. Барабаша в Лівобережній Україні. – *Док. 163.*

¹⁴ Київський полк – адміністративно-територіальна і військова одиниця в XVII–XVIII ст., створений 1648 р. Спочатку центром полку був Київ, а потім Козелець (з 1669 р.). Поділявся на 17 сотень. 1651 р. на лівому березі Дніпра до нього були включені: Нова Казар, Бобровиця, Козелець, Заворичі, Остер, Рожівка. Після Андрусівського перемир'я 1667 р. територія Київського полку на правому березі Дніпра ввійшла до складу Польщі. 1669 р. до Київського полку було приєднано частину Переяславського і Ніжинського полків. – *Док. 164.*

¹⁵ Овруч – місто, райцентр Житомирської області. Розташований на лівому березі річки Норини, притоки Ужа. Залізнична станція на магістралі Санкт-Петербург – Одеса. Через місто проходить автошлях Мінськ – Ізмаїл. – *Док. 164.*

¹⁶ Лугини – смт, центр району Житомирської області. Розташований на правому березі р. Жерева (басейн Прип'яті), за 109 км на північ від обласного центру та за 5 км від однойменної залізничної станції. Селищній раді підпорядковано села Глухова, Крупчатка, Лугинки. Вперше згадується в документах в документах у 1606 р. – *Док. 164.*

¹⁷ Норинськ – село Житомирської області, центр сільської ради, розташований за 20 км на південний захід райцентру, за 3 км від залізничної станції Хайч – Норин, на лінії Овруч – Білокорівичі, на автошляху Овруч – Словечне. Сільраді підпорядковані села Мощаниця та Підвалідники. Перша згадка про село датується 1545 роком. – *Док. 164.*

¹⁸ Іванків – село Київської області, центр сільради. Розташований на березі р. Гуйви (притока Тетерева) за 25 км від залізничної станції Града та за 2 км від автошляху Житомир – Сквиря. Сільраді підпорядковане село Березине. Відоме з 1501 р. Є ще село Іванків Зороківської сільради Черняхівського району Київської області, але воно з'явилося у XVIII ст. – *Док. 164.*

¹⁹ Чорнобиль – місто, колишній райцентр Київської області. Розташований на правому березі р. Прип'ять, при впадінні її притоки – річки Ужа; за 133 км від Києва і за 18 км від

станції Янів. Перша згадка про Чорнобиль відноситься до 1193 р. За часів удільних київських князів тут існував замок. – Док. 164.

²⁰ Полісся – територія на півдні Білорусії та на півночі України, переважно в басейні р. Прип'яті. Українське Полісся охоплює північну частину країни, займаючи бл. 19 % її території (у Волинській, Рівненській, Житомирській, Київській, Чернігівській та частково Сумській областях). Лежить у межах Поліської низовини. – Док. 164.

²¹ Павловичі – село Піщанської сільради Овруцького району Житомирської області. – Док. 164.

²² Літків – село Лугинського району Житомирської області. – Док. 164.

²³ Остапи – село Лугинського району Житомирської області. – Док. 164.

²⁴ Радогоща – село Лугинського району Житомирської області. – Док. 164.

²⁵ Зубковичі – село Олевського району Житомирської області. – Док. 164.

²⁶ Кременчук – місто Полтавської області. – Док. 172.

²⁷ Прилука – місто, райцентр Чернігівської області, розташоване на р. Удай (басейн Дніпра). Залізничний вузол. Вперше згадується в Іпатіївському літописі під 1092 р. Одна з фортець Київської Русі. – Док. 173.

²⁸ Межиріч – село Лебединського району Сумської області. Межиріч є також у Канівському районі Черкаської області. – Док. 174.

²⁹ Вороб'ївка – село Новгород-Сіверського району Чернігівської області. – Док. 174.

³⁰ Пекарь – село Сосницького району Чернігівської області. Є Пекарі в Конотопському районі Сумської області. – Док. 174.

³¹ Кам'янець – Очевидно, йдеться про Кам'янець-Подільський – місто, тепер Хмельницької області. – Док. 175.

³² Кодак – село Ордо-Василівської сільради Софійського району Дніпропетровської області. – Док. 175.

³³ Біла Церква – місто, райцентр Київської області. Залізнична станція. Розташована на р. Росі (басейн Дніпра), за 87 км на південь від Києва. На околиці міста проходить автомагістраль Київ – Одеса. Історичним попередником Білої Церкви було давньоруське місто Юр'їв, засноване 1032 р. київським князем Ярославом Мудрим на Росі як фортеця для захисту Київської Русі. – Док. 175.

³⁴ Насташка – село Рокитнянського району Київської області, центр сільради. Розташоване за 17 км на південний захід від райцентру та залізничної станції Рокитне. До шосе Біла Церква – Тараща – 3 км Сільраді підпорядкований населений пункт Колесникове. – Док. 176.

³⁵ Рашівка – село Гадяцького району Полтавської області, центр сільради, якій підпорядковане село Новий Виселок. Розташована на правому березі р. Псла та його притоки р. Рашівки, за 22 км від райцентру і за 25 км від залізничної станції Гадяч. Вперше згадується в історичних джерелах у XVII ст. У середині XVII ст. Рашів – центр сотні Гадяцького (Зіньківського) полку. – Док. 178.

Іван Брюховецький

Іван Брюховецький належав до тих людей в оточенні Богдана Хмельницького, хто тривалий час перебував у тіні. Невідомо навіть де і коли він народився, де і яку одержав освіту. Перша згадка про нього відноситься до 1649 р., коли в козацькому реєстрі він виступає під іменем Іванця серед козаків гетьманської Чигиринської сотні, займаючи становище старшого слуги, якому гетьман довіряв відповідальні дипломатичні доручення.

Наприкінці 40 – на початку 50-х рр. він обіймав посаду управителя гетьманськими маєтностями. Вже тоді Брюховецький виступає як особа, наближена до сина гетьмана, – Юрія Хмельницького; як наставник гетьманича супроводжує його до Києва, відвідує лекції у Києво-Могилянській колегії.

Побічні дані засвідчують, що народився він у Центральній Україні, в українській родині. Здобув ґрунтовну освіту, зокрема володів латинською і польською мовами. Свідченням цього є й той факт, що Хмельницький 1656 р. доручив йому очолювати посольство у Трансильванію до князя Ракоці, з яким наприкінці травня – на початку червня Брюховецький провів переговори.

Пізніше Брюховецький на якийсь час зникає з горизонту і знову з'являється уже як представник інтересів Юрія Хмельницького. За Виговського Брюховецький відвідав Варшаву і був прийнятий королем. У 1659 р. Брюховецький опинився в таборі непримирених противників Виговського і як довірена особа Юрія Хмельницького прибув на Запоріжжя з метою агітації за надання булави гетьманичу. Січовики його в цьому підтримали і, як відомо, Юрій незабаром став гетьманом (обраний близько 26 вересня 1659 р. на раді, після складення булави І. Виговським).

Однак, виконавши доручення Юрія, Брюховецький не поспішав повертатися в “городову” Україну і розпочав на Запоріжжі свою власну кар’єру.

Тим часом авторитет новообраного гетьмана стрімко падав через його неспроможність захистити інтереси України, зокрема під час переговорів з царським послом князем Олексієм Трубецьким у жовтні 1659 р. в Переяславі. Їх результатом став новий українсько-російський договір, що значно обмежував суверенітет України на користь Москви.

Повертаючись під царський протекторат, козацька старшина стояла на основах договору 1654 р., але хотіла здійснити його ревізію і ввести нові пункти, що забезпечували б українську державність, непорушність її території, захищали приналежність до України Північної Чернігівщини і частини Білорусії, що бажали залишитись при Україні, вимагали, щоб московські воєводи не втру-

чалися у внутрішні відносини держави, домагалися свободи дипломатичних зв'язків з іншими державами, зрештою, щоб цар і бояри гарантували договір своєю присягою.

Трубецький, що знаходився з військом біля Дніпра, запропонував новому гетьману розпочати переговори. Після деяких вагань Юрій Хмельницький погодився на це і з старшиною приїхав до Переяслава. Це було фатальною помилкою. Трубецький не збирався вести рівноправні переговори, скориставшись тим, що Ю. Хмельницький з старшинами фактично опинилися у нього на становищі заручників він нав'язав їм свої умови врегулювання відносин. 17 жовтня 1659 р. було затверджено насамперед статті Богдана Хмельницького, які було змінено так, що гетьману ставилося за обов'язок скласти цареві поклін у Москві, він втрачав право вільних відносин з іншими країнами, а київський митрополит повинен був визнати зверхність московського патріарха.

Статтями заборонялося усувати гетьмана без дозволу царя, гетьман не міг ні звільняти, ні призначати полковників, не мав права без дозволу царя починати походи, за наказом царя повинен був іти туди, куди йому буде наказано. Козацькі загони мали залишити Білорусію.

Переяславська угода показала, якими шляхами Москва хотіла знищити українську державність. За спиною гетьмана царський уряд вів переговори з козацькими старшинами, міщанами і духовенством, роздавав землі, звільняв від податків. Воеводи втручалися у внутрішні справи гетьманської влади, яка дедалі більше втрачала своє значення.

Тим часом авторитет Брюховецького, що провів три роки на Січі, зростав. Організаторські здібності, володіння популістськими прийомами, розуміння людської психології та вміння грати на людських слабкостях – усе це допомогло Брюховецькому завоювати популярність.

На авансцену політичного життя він виходить 1660 р., коли здійснив поїздку до Москви. Царська столиця тоді переживала велике потрясіння, викликане битвою під Чудновим та укладенням Слободищенського договору. Повідомлення Брюховецького про те, що Хмельницький підписав угоду з поляками під впливом незначної групи козацької старшини, яка не має підтримки козаків щодо можливого походу польських військ на Москву, були уважно вислухані і належно оцінені. Брюховецький оголошує себе кошовим гетьманом. З цього часу він починає відкриту боротьбу за булаву.

Після підписання Юрієм Хмельницьким Слободищенського трактату лівобережні полки відмовилися визнати владу гетьмана і присягнули на вірність цареві. Наказний гетьман Я. Сомко, відбивши наступ поляків та козаків Юрія Хмельницького, скликав раду, на якій його було проголошено гетьманом. Щоправда, інший претендент на булаву, ніжинський полковник В. Золотаренко, відмовився визнати правочинність виборів і став апелювати до Москви. У цій ситуації Брюховецький рішуче втручається у боротьбу за гетьманську владу і одержує в цьому підтримку Москви. Добре розуміючи владолюбну натуру мстиславського єпископа Мефодія, кошовий гетьман у листах до нього не раз висловлювався за обмеження влади старшини. Він навіть запропонував лікві-

дувати інститут гетьманської влади в Україні, доручивши управління нею царському чиновникові князю Ф. Ртищеву. Це стало відомо Москві, і вона остаточно вирішила підтримувати саме Брюховецького.

У внутрішній політиці Брюховецький удавав, що він відстоює інтереси незаможних верств і козаків та прихилив на свій бік міщан. Таким чином, на початку 1663 р. йому вдалося забезпечити собі широку підтримку.

На прохання Брюховецького цар видав грамоту про скликання в Ніжині "чорної", тобто загальної ради. Перший день виборів 17 червня 1663 р. закінчився загальною бійкою між прибічниками Брюховецького і Сомка, при цьому кілька козаків загинуло. Сомко змушений був шукати захисту у представників царського уряду. На другий день з'ясувалося, що протягом ночі частина козаків, що прийшла з Сомком і Золотаренком, перекинулася на бік Брюховецького. На завершення ради гетьманом став Брюховецький, а Сомко, Золотаренко та їхні прибічники були заарештовані і через три місяці страчені.

До влади прийшла інша старшина. Брюховецький скинув з себе маску оборонця інтересів соціальних низів. Щоб позбутися впливу запорожців, він розподілив їх на загони, які розмістив у різних полках. Водночас обраний гетьман звернувся з проханням до царя заборонити запорожцям безпосередньо зноситися з царським урядом. Приборкавши їх, Брюховецький пішов у наступ на міщан.

Плани зміцнення гетьманської влади привели його до розуміння потреби об'єднання Лівобережної і Правобережної України. Гетьман розпочав універсалами агітувати жителів Правобережної України до виступу проти гетьмана Павла Тетері, який став наступником Ю. Хмельницького.

Змінюється політика Брюховецького і щодо Москви, хоч він діє обережно. У вересні 1663 р. в Україну приїхав спеціальний царський посол Д. Башмаков для укладення договору, але Брюховецький всіляко уникав зустрічі з ним, тому відбулася вона лише в середині листопада у Батурині. Гетьман довго не погоджувався включити до Батуринських статтей, що тут розроблялися, норми, які передбачали б надходження податків з міщан до царської казни, а також утримання московських солдат коштом України. Тому реалізацію цих положень було перенесено на повоєнний час, щоправда ні в 1663, ні в 1664 рр., вони так і не розглядалися.

Сподіваючись на підтримку Москви, Брюховецький з осені 1663 р. неодноразово заявляв про своє бажання приїхати до Москви. Навесні 1665 р. він повідомив про свій намір відвідати Москву, куди прибув 11 вересня. 15 вересня розпочалися переговори гетьмана з представником Малоросійського Приказу боярином П. Салтиковим. На них одразу постало питання про підпорядкування українських фінансів царській казні, хоч гетьман і намагався відтягти розв'язання цього питання.

Усвідомлюючи програшність своїх позицій і намагаючись не втратити довіри царського уряду, 11 жовтня 1665 р. Брюховецький погодився на те, щоб податки, зібрані з українських міщан та селян гетьманською адміністрацією, відтепер надходили до царської казни. Але й така поступка не цілком влаштувала московських політиків і до остаточної редакції Московських статтей вони внесли

істотну поправку – збирання податків покладалося на воєвод, число яких в українських містах мало значно збільшитися. Крім того, віднині все некозацьке населення українських міст підпорядковувалося царським воєводам.

Щоб хоч якоюсь мірою компенсувати втрату владних повноважень гетьмана, цар пожалував Брюховецькому титул боярина, а полковникам – дворян.

Повертаючись до України Брюховецький усвідомлював, що Московські статті підірвуть його авторитет. Залишаючи Москву, він клопотався про виділення йому там окремого двору. Побоювання Брюховецького були небезпідставними. Довідавшись про нові гетьманські титули, колишні його прибічники заявили, що “у нас бояр не було”. Ще більше підупав авторитет гетьмана після того як у середині 1666 р. в Україну почали прибувати царські воєводи для втілення в життя Московського договору, при цьому вони поводитися з населенням вкрай брутально. Як наслідок, у липні 1666 року на Переяславщині розпочалося протимосковське повстання, очолене козаками Переяславського полку. Брюховецький не виявляв ініціативи до придушення повстання, весь час перебуваючи у Гадячі. Внаслідок знеохочення козаків інших лівобережних полків до активних дій проти повстанців, опір на Переяславщині розтягнувся на три чверті року і лише у березні 1667 р., не отримавши відчутних підкріплень від правобережного гетьмана П.Дорошенка, здалися міста, що найдовше трималися – Золотоноша, Домонтів, Піщана та Іркліїв.

Московське підданство, а відтак і влада Брюховецького як промосковського гетьмана стали ще обтяжливішими для населення Лівобережжя, після 20 січня 1667 р., коли Москва та Польща, уклавши в Андрусові перемир'я на 13,5 років, поділили Україну між собою. Це рішення двох держав виглядало проти-природним, а з боку Москви щодо України зрадницьким. Такі висновки випливали з того, що за умовами замирення ці держави перетворювалися з ворогів у співників, кожна з яких мала допомагати іншій тримати під своєю владою ту частину України, яка відходила до неї за Андрусівським договором. Війна між Польщею і Московією була закінчена.

У січні 1667 р. Брюховецький ще залишався лояльним до Москви, проте царський уряд не поспішав інформувати гетьмана про зміст укладеного договору. Не збирався передавати текст договору і стольник І. Телепньов, який їдучи до Києва, 27 лютого заїхав до Брюховецького у Гадяч. Він обмежився лише побіжним повідомленням про укладений договір. Це викликало тривогу Брюховецького, який у листі до царя просив повідомити про зміст перемир'я, щоб про нього можна було оголосити жителям Лівобережжя.

Невдоволення умовами польсько-московського перемир'я насамперед виявилось на Запоріжжі (за 30 статтею договору Польща і Москва брали Запорізьку Січ у обопільне підпорядкування без будь-яких узгоджень з січовиками). 6 квітня 1667 р. поблизу Січі запорожцями було знищене татарське посольство Маамет-Аги, що поверталось з Москви, а 15 травня вони перебили московське посольство на чолі зі стольником Ф. Ладиженським, яке направлялося до Криму. Царський уряд зажадав від гетьмана покарання винних, але для Брюховецького це означало вступити в конфлікт із Запорожжям та перетворити Січ на відкритого

ворога. Лист кошового Остапа Васютенка від 21 травня до гетьмана був не примирливим, а застережливим. Васютенко передав обурення січовиків вчинком Москви, яка помирилася з Польщею коштом України. Вбивство Ладиженського подавалося як кара за великі образи, яких завдає Москва українським містам.

Уцілому протягом 1667 р. в Україні різко погіршилося ставлення до Москви, а гетьман втратив підтримку серед козаків. Запорожці вимагали скликання ради в Солониці, наполягаючи, щоб туди з'явився і Брюховецький.

Погіршилися стосунки між гетьманом та київським воєводою П. Шереметевим, який поскаржився на Брюховецького цареві. Проте стосунки гетьмана з царським урядом і без цього почали псуватися. Демонстративно погане ставлення царського уряду до Брюховецького сприяло зростанню взаємною недовіри, тим більше, що Брюховецький цілком міг дізнатися про контакти царського уряду з правобережним гетьманом П. Дорошенком.

8 лютого 1668 р. стався розрив Брюховецького з Москвою. У своїх універсалах до жителів Новгород-Сіверського та Колонтаєва Брюховецький повідомив, що від Москви було вирішено відійти за спільною згодою старшини Війська Запорозького.

Ймовірно гетьман не мав на меті знищення московських військових людей, прагнучи лише вивести їх до меж Гетьманщини. Адже й московський військовий загін, що знаходився у Гадячі, не був атакований у місті, хоч знищити його тут було неважко. Робилися спроби мирного порозуміння з московськими залогами й в інших містах Гетьманщини.

Розвиток визвольної боротьби в Україні переконливо свідчив, що запізніле прозріння Брюховецького навряд чи допоможе йому втримати владу у своїх руках. Але гетьман не залишав надії. Незважаючи на запевнення П. Дорошенка про готовність скласти з себе повноваження гетьмана Правобережної України, аби об'єднати її з Лівобережною та сполучити війська, Брюховецький ухилився від проведення об'єднаної ради. Втім Дорошенко форсував Дніпро і повів своє військо у напрямку Гадяча, можливо з метою перешкодити вступу московських військ Ромодановського на територію Гетьманщини. Щоправда, раніше ніж це сталося, 7 червня 1668 року поблизу Диканьки на Сербиному полі зійшлися правобережні козаки Дорошенка та лівобережні – Брюховецького. Останні одразу виявили готовність визнати владу Дорошенка і силоміць привели Брюховецького до правобережного гетьмана. Натовп, що складався головним чином з лівобережних козаків, перед очима Дорошенка накинувся на свого колишнього правителя і вбив його. Дорошенко не зміг чи не захотів завадити цьому самосуду. Смерть Брюховецького з різних причин влаштувала майже всіх. Козацька старшина та різні стани населення України не могли йому пробачити промосковську політику, а Москва розцінила як нечуваний злочин спробу гетьмана вирватися з під її опіки.

За наказом П. Дорошенка, проголошеного тут же, на Сербиному полі, гетьманом об'єднаної України, тіло Брюховецького поховали у Гадячі в Богоявленській Соборній церкві.

Прихильність до імені Брюховецького зберегло лише Запоріжжя, де він розпочав свою стрімку політичну кар'єру, незважаючи на попереднє ускладнення

стосунків, запорожці пробачили йому минуле і 1668 року вирушили головними силами в підтримку акції гетьмана проти Москви, розправу над своїм висуванцем сприйняли вкрай негативно, знайшовши йому заміну в особі П. Суховієнка, який оголосив себе прибічником останніх політичних рішень Брюховецького.

УГОДИ

№ 179

*1663, листопада 17. Батурин. –
Батуринські статті, прийняті гетьманом
Іваном Брюховецьким та скріплені підписами
козацької старшини*

Статті Батуринскія, постановленныя съ запорожскимъ гетманомъ и бояриномъ Иваномъ Брюховецкимъ, укрьпленныя его и малороссійскихъ старшинъ подписями.

По указу его величества, государя царя и великого князя, Алексея Михайловича, всея Великия, Малыя и Белья России самодержца.

Великого государя, его царского пресветлого величества, холоп, я, гетман Иван Брюховецкий, с верным его царского величества Войском Запорожским, предложенные нам всем выше упомянутые двух гетманов Хмельницких статьи слушали и приговорили быть тем статьям и для нас так, как они написаны; а во утверждение оных статей, я, гетман Иван Брюховецкий, на сих статьях подписался своеручно.

Судья войсковый, Юрий Незамай, сих статей при гетмане и всей старшине слушав, приговорил тем всем статьям быть так, как они написаны; а в его место писарь судейский, Еремей Тищенко, по его, Юриеву, велению на сих статьях руку приложил.

Вместо судьи войскового, Петра Забелы, писарь его судейский, Ерема Тищенко, руку приложил.

Вместо обозного наказного войскового, Павла Животовского, писарь гарматный, Парфен Марков, руку приложил.

Писарь войсковый Степан Гречанович подписуюсь.

Вместо асаула войскового, Степана Афанасьева, Карп Иванов руку приложил.

Вместо асаула гарматного войскового, Богдана Щербака, писарь, Парфен Марков, руку приложил.

Вместо полковника прилуцкого, Данилы Писоцкого, того ж полку, Степан Шуба, руку приложил.

Вместо нежинского полковника, Матвея Квинтовки, того ж полку писарь, Никифор Алексеев, руку приложил.

Вместо сосницкого полковника, Якова Скидана, того ж полку писарь, Лаврентий Касперов.

Вместо лубенского полковника, Игната Вербицкого, того ж полку писарь, Степан Григорьев, руку приложил.

Вместо зенковского полковника, Василья Шимана, Сосницкого полку писарь, Лаврентий Касперов, руку приложил.

Вместо стародубовского полковника, Ивана Терника, того ж полку писарь, Василий Иванов, руку приложил.

Вместо полтавского полковника, Демьяна Кгутжола, писарь войсковой, Степан Гречаненко, руку приложил.

172, ноября 29 дня, царского пресветлого величества, Войска Запорожского, обозный генеральный, Иван Климович Цесарский, сих всех статей слушав в Карачеве, едучи з Москвы, и приговорил сим всем статьям быть так, как они написаны и гетманскою и старшинскими руками подписаны; в том к сим статьям, в его Иваново место, по его велению, Каневского полку писарь, Лазарь Михайлов, подписал рукою власною.

172, ноября 29, в Карачеве съехался, царского пресветлого величества Тайных Дел, з дьяком з Дементием Башмаковым, да з дьяком Евстратом Флоровым, киевский полковник, Василий Федоров Дворецкий, сих статей слушал и приговорил быть сим статьям так, как они написаны и гетманскою и всей старшины руками подписаны; в том я, Василий, сии статьи подписал рукою своею власною, что быть по тому впредь неподвижно и постоянно.

172, декабря в 8, Войска Запорожского асаул войсковый генеральный, Парфен Михайлович Нужный, да полку Запорожского судья, Поднесенко, Севастьян Иванович, всех статей, под Москвою, в селе Семеновском, слушал и гетманскою и старшинскою рук усмотря подпись, приговорил сим всем статьям, на содержание нашим войсковым быть годны, так, как они написаны; в том, по их велению, Войска Запорожского писарь, Василий Лукьянов, который под тот час ехал с ними из Москвы, руку приложил.

А сверх прежних статей в Батурине, в то же время великого государя Тайных Дел дьяк, Дементий Минич Башмаков, да дьяк Евстрат Хлоров, с гетманом, Иваном Брюховецким, и старшиною статьи постановлены таковы^а:

1

В прошломъ в 171 году, іюля въ 11 день, къ великому государю царю и великому князю, Алексѣю Михайловичу, всея Великія, Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцу, къ его царскому пресвѣтлому величеству, писалъ Мефодій, епископъ Мстиславскій и Оршанскій, съ нѣжинскимъ протопопомъ Семіономъ, что ты, гетманъ Иванъ Брюховецкій, вседушно промысль имѣете, откуда бы взять хлебныхъ запасовъ великаго государя, его царскаго пресвѣтлаго величества, ратнымъ людемъ, которые нынѣ, также и впредь, будутъ для обороны отъ непріа-

^а Наведений вище фрагмент (від слів “По указу его величества” і до цього місця) не включений до ПСЗРИ і поданий за Рігельманом.

тельскихъ приходовъ въ малороссійскихъ городѣхъ; и велѣлъ ты, гетманъ, со всѣхъ мельницъ во всѣхъ полкахъ хлѣбные запасы собирать и въ анбары сыпать, чтобъ къ Семенову дню изготовить. А по чему хлѣбныхъ запасовъ ратному человѣку дать, также и воеводамъ и начальнымъ людямъ чѣмъ сытымъ быть, о томъ великій государь, его царское пресвѣтлое величество, пожаловалъ тебя, гетмана, чрезъ его епископово прошеніе, велѣлъ къ тебѣ прислать кого пригоже, чтобъ съ вами, гетманомъ, о томъ о всемъ подлинно договорясь, постановить и въ совершенье привести не замочавъ. А съ окольничимъ и намѣстникомъ галицкимъ, со княземъ Даниломъ Степановичемъ Великаго Гагинымъ съ товарищи, то дѣло для скорого его отъѣзда къ Москвѣ, и для твоего гетманскаго отхода противъ непріятелей къ Днѣпру, въ совершенье прійтить не могло.

И великому государю, царю и великому князю, Алексѣю Михайловичу, всея Великія, Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцу, его царскому пресвѣтлому величеству, Войска Запорожскаго гетманъ, Иванъ Брюховецкій, и судьи, и полковники, и вся старшина, били челомъ, а въ Батуриной его царскаго пресвѣтлаго величества, тайныхъ дѣлъ дьяку, Дементію Башмакову, да дьяку Евстрату Флорову говорили, чтобъ великій государь, его царское пресвѣтлое величество, пожаловалъ ихъ, велѣлъ для скудости малороссійскихъ жителей и для разоренья отъ непріятелей городовъ и мѣстъ, имать у нихъ своего царскаго пресвѣтлаго величества ратнымъ людямъ на прокормленіе, которые люди в малороссійскихъ городѣхъ для обороны отъ непріятелей малороссійскихъ жителей нынѣ есть и впредь будутъ:

Воеводамъ по мельницѣ съ двѣмя колесы, головамъ и полковникомъ по пятидесять осмачекъ, подполковникомъ и маіоромъ по двадцати по пяти осмачекъ, ротмистромъ и капитаномъ по двадцати осмачекъ, порутчикомъ и прапорщикомъ, и сотникомъ по десяти осмачекъ; рейтаромъ и драгуномъ, солдатомъ и стрѣльцомъ по четыре осмачки всякому человѣку на годъ муки ржаная.

А какъ малороссійскихъ городовъ и уѣздовъ жители обѣихъ сторонъ Днѣпра будутъ в соединеніи, и милостію Великаго Бога и великаго государя, его царскаго пресвѣтлаго величества счастьемъ, непріятелемъ отпоръ будетъ данъ и война успокоится, и сборѣхъ хлѣбныхъ запасовъ на прокормленіе ратнымъ людямъ, какъ великій государь, его царское пресвѣтлое величество, укажетъ.

И на той статьѣ подписано:

Царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманъ Иванъ Брюховецкій приписалъ рукою власною.

Войска Запорожскаго судья Юрь Незамай съ гетманомъ съ Иваномъ Брюховецкимъ по сему писанію бьетъ челомъ, а въ его мѣсто, я, Романъ Ракушка, руку приложилъ.

Я, Степанъ Гречановичъ, писарь войсковый генеральный, руку свою власную приложилъ.

А вмѣсто Петра Забѣлы, судьи войскового, да Стефана Иванова, асаула войскового, да Павла Животовскаго, обознаго наказнаго, да Данила Песоцкаго, полковника прилуцкаго, да Демьяна Кгуджела, полковника полтавскаго, да Ивана Плотника, полковника стародубскаго, да Якова Скидана, полковника сосницкаго,

да Игната Вербицкаго, полковника лубенскаго, да Богдана Щербака, асаула гарматнаго, по ихъ велѣнью, руку приложилъ онъ же, Степанъ Гречановичъ.

Я, дозорца скарба войсковаго, Романъ Ракушка, подписалъ своею рукою.

К сему челобитью, вмѣсто Матвѣя Квинтовки, полковника нѣжинскаго, по его челобитью, отца епископа Мефодія писарь, Иванъ Васильевъ, руку приложилъ.

Иванъ Цесарскій, обозный генеральный войсковый, сей статьи слушавъ, ѣдучи съ Москвы, въ Карачевѣ, приговорилъ быть такъ, какъ она написана; въ томъ, по его Иванову веленью, Кіевскаго полка писарь, Лавринъ Михайловъ, который на тотъ часъ съ нимъ, Ивановомъ, съ Москвы ѣхалъ, руку приложилъ.

А Василій Дворецкій, полковникъ царскаго пресвѣтлаго величества, Войска Запорожскаго кіевскій, сію статью подписалъ своею рукою въ Карачевѣ, ѣдучи съ Москвы, 172 [года], ноября 29 дня.

172 [года], декабря 8 дня, къ сему челобитью, вмѣсто войсковаго генеральнаго асаула, Парфена Михайловича Нужнаго, да полка Запорожскаго судьи, Василья Ивановича Подсѣненка, по ихъ велѣнью, подъ Москвою, въ селѣ Семеновскомъ, ѣдучи съ ними съ Москвы, писарь полка Запорожскаго, Василей Лукьяновъ, руку приложилъ.

2

Вѣдомо великому государю, его царскому пресвѣтлому величеству, учинилось, что Московскаго государства городовъ служилые многіе люди и сѣвскіе драгуны, избывающи отъ служебъ, а крестьяне отъ податей, также и порубежныхъ городовъ Карачева, Брянска, Рильска, Путивля и иныхъ порубежныхъ мѣсть, помѣщиковъ и вотчинниковъ люди и крестьяне, разоря помѣщиковъ и вотчинниковъ своихъ дома и всякіе пожитки, бѣжавъ, живутъ въ малороссійскихъ городѣхъ и въ уѣздѣхъ, и на будахъ, и на винокурняхъ, а иные и нынѣ бѣгають, чтобъ имъ жить въ воляхъ своихъ. И великій государь, его царское пресвѣтлое величество, указал тебѣ, гетману и Войска Запорожскаго старшинѣ говорить, чтобъ в малороссійские во всѣ города послать универсалы подъ войсковымъ жестокимъ караньемъ, и велѣлъ тѣхъ всѣхъ прежнихъ и нынѣшнихъ перебѣжчиковъ, Московскаго государства всякихъ чиновъ людей, в городѣхъ и въ уѣздѣхъ, и на будахъ, и на винокурняхъ, сыскать и переписать, и кто гдѣ живаль, а переписавъ, отослать ихъ всѣхъ по росписемъ въ тѣ города и уѣзды, кто откуда бѣжалъ, а впредь бы учинить заказъ крѣпкой, подъ смертною казною, чтобъ Московскаго государства служилыхъ и всякихъ чиновъ людей, и боярскихъ холопей, и крестьянъ въ малороссійские города никто не принималъ, чтобъ отъ того великаго государя службѣ поруки и податямъ сбору, и пограничныхъ городовъ помѣщикомъ и вотчинникомъ напраснаго разоренья и убытковъ впредь не было.

И гетманъ, и старшина, сей статьи слушавъ, говорили: что тому дѣлу, для того, чтобъ люди къ королю, на Украинѣ будущему, не приклонились, быть немочно, а убийцевъ, и татей, и всякихъ злодѣевъ онъ, гетманъ, и войско, по Переяславской 16 статьѣ, не защищаетъ, а какъ война минется, и въ той часъ будетъ мочно.

В Переясловскихъ статьяхъ 6 статья написана: быти въ Войскѣ Запорожскомъ реестровымъ козакомъ штидесять тысячамъ человѣкомъ, а на жалованье собирать имъ и иныхъ чиновъ людемъ в малороссійскихъ городѣхъ по указной статьѣ, и буде по той статьѣ столькимъ тысячамъ человѣкомъ в казакѣхъ бытъ, и на нихъ поборы сполна ль въ сборѣ будутъ, или на половину? А какъ мы стояли въ Глуховѣ, и въ то время тамошніе жители и сторонніе люди сказывали, что козаки, и мѣщане, и поселяне, и ихъ земли, и мельницы, и всякіе угодыя, и ранды, и коморы не переписаны и оброковъ ни на что не положено, и сколько нынѣ в войскѣ козаковъ, и что имъ доведется дать царского пресвѣтлаго величества жалованья въ годъ, и сколько съ мѣщанъ и со всякихъ ихъ угодій какихъ поборовъ собрать въ годъ мочно, и того тебѣ, гетману, и всей старшинѣ не вѣдомо. Также и козаки безъ переписи, царского пресвѣтлаго величества на услугѣ съ тобою, гетманомъ, и съ вами, начальными людьми, бывають не всѣ, ѣздятъ в полки и изъ полковъ отъѣзжаютъ безъ вашего отпуска, по своей волѣ, а иные и въ войско не ѣздятъ, а проходитъ имъ то даромъ, а только бѣ козаки и мѣщане, и ихъ земли и мельницы, и всякіе угодыя, и ранды, и коморы были переписаны, и то бѣ все было вѣдомо, и въ смѣту положить козакомъ число, а съ мѣщанъ и съ поселянъ и съ ихъ угодій поборы мочно, и въ избылыхъ никто не будетъ.

И гетманъ, и старшина, сей статьи слушавъ, говорили: что подъ сей военной часть, когда непріятели стоятъ надъ шеями, реестра учинить и казны собирать не мочно; а какъ военная пора минуется, и въ тотъ часть будетъ мочно.

4

Какъ по указу великаго государя, его царскаго пресвѣтлаго величества, для его великаго государя дѣль, ѣхали мы къ тебѣ, гетману, и къ старшинѣ, и в дорогѣ слышали отъ жителей малороссійскихъ городовъ, что козельскіе и остренскіе жители и иные многіе корыстовники, покупаючи всякой хлѣбъ въ Глуховѣ и въ иныхъ такихъ же жилыхъ мѣстѣхъ, отпускають за Днѣпръ, для своей корысти, безъ твоего, гетманскаго, и безъ вашего старшинскаго вѣдома, и тѣмъ въ малороссійскихъ городѣхъ хлѣбъ вздороживаютъ, а заднѣпрскимъ измѣнникомъ и татаромъ тѣмъ великое вспоможенье чинять, и чтобъ впредь хлѣба, oprичъ Кіева, не продавать. А буде о томъ заказу учинить не мочно для заднѣпрскихъ жителей, чтобъ они склонялись подъ царскаго пресвѣтлаго величества высокую руку и здѣшной стороны Днѣпра съ жителями соединялись, и имъ бы хлѣба велѣтъ купить указное число съ твоего, гетманскаго, и съ вашего старшинскаго, вѣдома, и гдѣ имъ купить и на которые города провозить, о томъ бы давать имъ универсалы, и они то учнутъ себѣ ставить въ великую доброту, и другъ другу учнутъ то выславлять, и отъ тамошнаго разоренья склоняться на житье на здѣшнюю сторону, потому что за Днѣпромъ нынѣ отъ ляхов и отъ татаръ хлѣба сѣяно мало.

И гетман, и старшина, сей статьи слушавъ, говорили, что на то крѣпкіе универсалы давно выданы и нынѣ выданы будутъ же.

По указу великаго государя, царя и великаго князя, Алексѣя Михайловича, всея Великія, Малыя и Бѣлыя Россіи самодержца, въ Московскомъ государствѣ о винѣ, чтобъ опричь его, великаго государя, его царскаго величества, кабаковъ никто не торговали, а табаку бѣ не держали, учиненъ заказъ крѣпкой. А которые люди в такихъ проступкахъ объявляются, и тѣмъ чинятъ жестокое наказанье и ссылають ихъ въ Сибирь, и въ Астрахань, и въ иные дальніе украинные города на вѣчное житье, а двory ихъ и животы емлютъ на великаго государя безповоротно. А нынѣ малороссійскихъ городовъ многіе жители съ виномъ и съ табакомъ въ Московское государство и въ украинные города ѣздятъ и продають всякимъ людемъ для своей корысти, и отъ того кабацкимъ сборамъ чинится поруха и недоборъ, а межъ людьми смута, и ссора, и смертное убійство, и всякое зло. И тебѣ бѣ, гетману, учинить заказъ крѣпкой подь жестокимъ караньемъ, чтобъ малороссійскихъ городовъ жители всякихъ чиновъ люди, вина и табаку къ Москвѣ и въ украинные города и въ уѣзды отнюдь не возили и не продавали, и тѣмъ бы великаго государя, его царскаго пресвѣтлаго величества, казнѣ порухи не чинили, также бы отъ того и межъ людьми никакого зла не было.

И гетманъ, и старшина, сей статьи слушавъ, говорили, что о томъ универсалы разосланы будутъ по всѣмъ городамъ, буде кто малороссійские жители съ виномъ и съ табакомъ пойманы будутъ въ великороссійскихъ городѣхъ, и у тѣхъ вино и табакъ имать на великаго государя безденежно.

А тѣ статьи по составамъ закреплѣтъ гетманъ Иванъ Брюховецкій своею рукою.

А что въ Батуринскихъ постановленныхъ статьяхъ написано: давати мнѣ, гетману, съ Войскомъ Запорожскимъ, его царскаго пресвѣтлаго величества ратнымъ людемъ, которые на его государевѣ службѣ въ малороссійскихъ городѣхъ въ то время были и впредь будутъ, собирая съ малороссійскихъ городовъ, и я, гетманъ, съ Войскомъ Запорожскимъ, тѣми всѣми малороссійскими городами и съ уѣзды, и со всякими доходы нынѣ челомъ ударили великому государю, его царскому пресвѣтлому величеству, нынѣ и впредь, и во веки: а до тѣхъ мѣсть, пока мѣсть города примуть, хлѣбные запасы собирать и ратнымъ людемъ давати мнѣ, гетману.

О п у б л и к о в а н о: ПСЗРИ. – Т. I. – С. 604–607. – № 368.

Рігельман О. Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі. – С. 342–347.

№ 180

*1665, жовтня 22. Москва. –
Московські статті, прийняті гетьманом
Іваном Брюховецьким та скріплені підписом царя
Олексія Михайловича*

Статті Московскія, постановленныя съ запорожскимъ гетманомъ и бояриномъ Иваномъ Брюховецкимъ, укрѣпленныя подписью царя Алексѣя Михайловича.

Въ прошломъ 171 году, въ іюнѣ мѣсяцѣ, во время рады генеральныя черневыя, по указу великаго государя царя и великаго князя, Алексѣя Михайловича, всея Великія и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержца, и многихъ государствъ и земель, восточныхъ и западныхъ, и сѣверныхъ отчича и дѣдича, и наслѣдника, и государя, и обладателя, его царскаго пресвѣтлаго величества, по обранію на гетманство, я, гетманъ, Иванъ Брюховецкій, в Нѣжинѣ, ему, великому государю, его царскому пресвѣтлому величеству, и его государскимъ дѣтямъ, благороднымъ государемъ царевичемъ, и ихъ государскимъ наслѣдникомъ, по святой Христовѣ непорочной евангельской заповѣди вѣру учинилъ на томъ, что мнѣ, гетману, со всѣмъ вѣрнымъ Войскомъ Запорожскимъ и со всѣмъ міромъ христіанскимъ, и со всѣми малороссійскими городами, и въ нихъ всякихъ чиновъ съ жителями, быти въ вѣчномъ и во вѣки неотступномъ и непоколебимомъ, подъ высокодержавною его великаго государя, его царскаго пресвѣтлаго величества, и его государскихъ дѣтей, благородныхъ государей царевичей, и ихъ государскихъ наслѣдниковъ, рукою, въ подданствѣ на вѣки непремѣнно и неотступно; такъ и нынѣ ему, великому государю царю и великому князю, Алексѣю Михайловичу, всея Великія и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцу, и многихъ государствъ и земель, восточныхъ и западныхъ, и северныхъ, отчичу и дѣдичу, и наслѣднику, и государю, и обладателю, его царскому пресвѣтлому величеству, и его государскимъ дѣтямъ, благородному государю царевичу и великому князю, Алексѣю Алексѣевичу, и благородному государю царевичу и великому князю, Феодору Алексѣевичу, и благородному государю царевичу и великому князю Симеону Алексѣевичу, и ихъ государскимъ наслѣдникомъ, на томъ же на всемъ я, гетманъ, съ Войскомъ Запорожскимъ предъ пресвѣтлымъ престоломъ государскимъ бьемъ челомъ, что мнѣ, гетману, со всѣмъ вѣрнымъ Войскомъ Запорожскимъ, и со всѣмъ міромъ христіанскимъ, и со всѣми малороссійскими городами, которые города и села передъ войною подъ рукою короля польскаго и въ держаньи дѣдичныхъ и недѣдичныхъ пановъ лянцкихъ бывали, а нынѣ под самодержавною его царскаго пресвѣтлаго величества рукою есть и впредь будут быти во вѣки, подъ ихъ государскою высокою и крѣпкою рукою непремѣнно въ вѣчномъ подданствѣ. А для усмиренія частыя в малороссійскихъ городѣхъ шатости, которая за прошлыхъ гетмановъ на Украинѣ бывала, и нынѣ часто за непостоянствомъ малороссійскихъ жителей изрывается, чтобъ Украина съ малороссійскими городами, и мѣстами, и мѣстечками, и съ слободами, и съ селами, и в нихъ всякихъ чиновъ жители, под его царскаго пресвѣтлаго величества, и его государскихъ дѣтей, благородныхъ государей царевичей, и ихъ государскихъ наслѣдниковъ, высокодержавною и крѣпкою рукою, в прямомъ и истинномъ подданствѣ стройно пребываючи, и обыкновенную должность съ городовъ и съ селъ в государскую казну отдаючи, при крѣпкой и отъ непріятелей невредимой оборонѣ государской вѣчно пребывала, понеже надлежащее и отъ Бога врученное дѣло городами и землями владѣти и оныя заступати монархомъ, а не гетманомъ. А чтобъ Богу и всему свѣту явно было, что онъ, гетманъ, съ Войскомъ Запорожскимъ и со всѣми малороссійскими городами и съ селами, въ совершенномъ и

истинномъ подданствѣ государскомъ нынѣ и впредь вѣчно пребыти хоцетъ, и что самою истиною монарха своего знати желаетъ, тогда всякіе денежныя и неденежныя поборы отъ мѣщанъ и отъ поселянъ во всякомъ малороссійскомъ городѣ и селѣ живущихъ, по милосердому государскому разсмотрѣнію погодно въ казну государеву выбиратьи гетманъ съ войскомъ желаетъ и челомъ бьетъ, при которыхъ поборахъ денежныхъ гетманъ же съ войскомъ челомъ бьетъ, чтобъ примѣромъ иныхъ начальнѣйшихъ малороссійскихъ городовъ, и по меньшимъ всѣмъ городамъ малороссійскимъ кабаки на одну только горѣлку были, которые приходы кабацкіе винныя в государеву казну обрѣтатися имѣютъ, также всякіе размѣры хлѣбныя, со всѣхъ мельницъ малороссійскихъ городовъ приходящія, вкупѣ съ данью медовою в волостяхъ малороссійскихъ выбиратьи обыклоу и съ доходами отъ купцовъ чужеземскихъ приходящею, не гдѣ индѣ, токмо въ государеву же казну во всѣхъ малороссійскихъ городѣхъ доходить имѣютъ.

И великій государь, царь и великій князь, Алексѣй Михайловичъ, всея Великія, и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержецъ, его царское пресвѣтлое величество, тебя, гетмана Ивана Брюховецкого, и старшину и все Войско Запорожское жалуетъ, за то милостиво похваляетъ, и по своей государской милости учнетъ васъ держати въ своемъ государскомъ милостивомъ жалованьи и въ призрении, и свыше прежняго, и по вашему челобитью, великій государь, его царское пресвѣтлое величество, укажетъ в малороссійскіе города послать своихъ государевыхъ воеводъ.

2

Также великому государю, его царскому пресвѣтлому величеству, бьетъ челомъ гетманъ съ Войскомъ Запорожскимъ, о вольностяхъ козацкихъ, о судѣхъ, о имѣніяхъ, и о заплатахъ Войску Запорожскому, чтобъ стародавныя права и вольности козацкія, онъ, великій государь, пожаловалъ, и изволилъ подтвердить, и чтобъ козаковъ старшина козацкая, се есть, гетманъ, судьи, полковники, сотники и атаманы въ войскѣ, по городахъ и по селахъ, противъ правъ и звычаевъ стародавнихъ войсковыхъ, судили и карали, а въ тѣ суды козацкіе и въ права войсковыя ни бояринъ, ни воевода, ни стольникъ, ни иной начальныи человѣкъ вступатися и козака въ войскѣ, и по городамъ, и по селамъ, судити и карати не имѣетъ и не будетъ долженъ, опричь вышеписанной старшины козацкой; понеже права, вольности и суды войсковыя, въ статьяхъ съ покойнымъ Богданомъ Хмѣльницкимъ, гетманомъ запорожскимъ, учиненныхъ, и въ статьяхъ Переяславскихъ и Батуриныхъ, обережены есть.

И великій государь, его царское пресвѣтлое величество, сей статьи слушаваъ, гетмана Ивана Брюховецкаго и старшину и все Войско Запорожское пожаловалъ, велѣлъ той статьѣ быть по ихъ челобитью.

Чтобъ дома и хуторы козацкіе, по всѣмъ городамъ и селамъ будучіе, отъ всякихъ становищъ, противъ стародавнихъ вольностей и правъ козацкихъ, вольныя были, и чтобъ бояринъ и воевода всякій съ войскомъ, чрезъ города идущій, и въ городѣхъ стоящій, въ домѣ козацкомъ ни самъ не становился, и ни ратныхъ людей становити велѣлъ, но по домамъ мѣщанскимъ и по сельскимъ

становища ратнымъ людямъ, чрезъ городъ идущимъ, и в городѣ стоящимъ, быти имѣють, также и иные всякія мѣста козацкія, се есть, гаи, сады, займища, сѣножати, поля, огороды, при вольностяхъ ненарушенно, безъ всякія отъ бояръ и воеводъ, и ратныхъ людей, по городамъ будучихъ и чрезъ города идущихъ, шкоды имѣють быти; и при тѣхъ же вольностяхъ козацкихъ после козаковъ, на бою побитыхъ и въ домѣ помершихъ, остальные вдовы, въ домѣхъ и во всѣхъ своихъ имѣніяхъ съ дѣтьми своими сохранены имѣють быти. А если бы вдова козацкая не за козака замужъ пошла, тогда хотя она тратитъ вольность, однако же дѣти козацкіе отпадати отъ вольностей козацкихъ отцовскихъ, черезъ всякую налогу не имѣють.

И великій государь, его царское пресвѣтлое величество, сей статьи слушавъ, указалъ быти по ихъ челобитью, а о береженьи козацкихъ имѣній послать свой государевъ указъ к боярину и воеводамъ въ Киевъ и въ иные малороссійскіе города.

А мельницы козацкія, тѣ которыя на заплотѣ прямыми, а не мірскими деньгами, гачены стоят, при козакѣ и при вдовѣ козацкой вольны со всѣмъ имеютъ быти, также съ мельницъ козацкихъ тѣхъ, которыя на заплотинахъ міромъ сдѣланы и нынѣ отъ міру починиватся обыкли есть, размѣра приходящего, одна половина в казну государеву, а другая половина на козака и на вдову козацкую идти имѣеть; также мельницы мещанскія и мужичьи, опричь имъ третьей мельничной мѣрочки, въ государеву казну подлежати должны будутъ, понеже и всякой козакъ для того голову свою на мѣсто воинское, за достоинство его царскаго пресвѣтлаго величества, носить и умирати готовъ есть, чтобъ вольно и спокойно въ домѣ своемъ жилъ и имѣнія свои безъ помѣшки держалъ.

И великій государь, его царское пресвѣтлое величество, сей статьи слушавъ, гетмана Ивана Брюховецкаго и старшину, и все Войско Запорожское пожаловал, велѣлъ быти по ихъ челобитью.

Также бы вотчины и пасѣки козацкіе противъ техъ же давнихъ вольностей козацкихъ отъ дани медовыя вольны были. А который бы козакъ послушень не былъ и въ войско ходити очурился, тогда таковъ козакъ отъ выше помянутыхъ статей отподати и к градскимъ вольностямъ причтенъ быти имѣеть, понеже государской милосердый указъ о томъ есть, чтобъ тѣ особы изъ того тѣшились, что имъ грамотами надано. Также бьетъ челомъ гетманъ съ войскомъ, чтобъ села и мельницы, въ грамотахъ особамъ заслуженнымъ наданныя, стацѣямъ, казеннымъ поборамъ и арендамъ не подлежали, а тѣ вотчины и пасѣки въ малороссійскіхъ городѣхъ въ трехъ мѣстѣхъ у козаковъ отцовскія, а у иныхъ купленыя.

И великій государь, его царское пресвѣтлое величество, указалъ быти тѣмъ ихъ вотчинамъ и пасѣкамъ по старинѣ и по купчимъ, за кѣмъ вотчины и пасѣки нынѣ есть.

Чтобъ на писаря войсковаго городище съ мельницами и со всѣми принадлежностями, такъ якъ за покойнаго Богдана Хмельницкаго, гетмана Войска Запорожскаго, бывало, на двухъ судей войсковыхъ по мельницѣ, на полковниковъ на всѣхъ по мельницѣ съ двѣмя колесами мучными, и третіе ступное въ себѣ имею-

щія, а въ какомъ мѣстѣ тѣ мельницы помянутымъ особамъ данные имѣють быти, то гетманскому разсмотрѣнью вручитися имать.

И великій государь, его царское пресвѣтлое величество, той статьи слушавъ, гетмана Ивана Брюховецкаго и старшину пожаловалъ, велѣлъ той статьѣ бытъ по ихъ челобитью.

Также бьетъ челомъ великому государю гетманъ со всѣмъ Войскомъ Запорожскимъ, чтобъ великій государь умилосердился, а по своему государскому изволенію козаковъ, за достоинство его царскаго пресвѣтлаго величества частократно на войнѣ труждающихся, платежемъ потѣшити и оной указать имъ изволилъ, который платежъ, въ то время, по милости своей государской, козаковъ доходить будетъ, какъ число войска росписное станеть.

И великій государь, его царское пресвѣтлое величество, по сей статьѣ велить свой государевъ указ учинить, какъ Войску Запорожскому росписное число станет.

3

О избраніи гетманскомъ и о наданіи на булаву гетманскую

Если судомъ Божиимъ нынѣ и впредь будущему гетману смерть случится, чтобъ промежъ войска Запорожскаго козацкаго, а не изъ инаго какого народа и войска, истиннаго козака гетмана, по стародавнымъ правамъ войсковымъ обирать на гетманство, по указу великаго государя, его царского пресвѣтлаго величества, при особѣ, отъ престола его государскаго присланной, вольно Войску Запорожскому было. А обранный гетманъ къ Москвѣ ѣздить и великаго государя пресвѣтлыя очи видѣти долженъ будетъ, такъ какъ нынѣ гетманъ нынѣшній по своему обѣщанію, учинил; а по смерти гетманской булаву и знамя большое, и булаву жъ и знамя меньшее, и бунчукъ, и пушки до гетманскаго обирания, и для шатости малороссійскихъ жителей, долженъ взять обозной войсковой и отвезти къ боярину и воеводамъ, которые в то время будутъ въ Кіевѣ, или въ иномъ въ которомъ малороссійскомъ городѣ.

И великій государь, сей статьи слушавъ, указалъ бытъ такъ, какъ написана, а боярину и воеводамъ изъ Кіева булаву и знамя большое присылать къ нему, великому государю, к Москвѣ; а какъ по его великаго государя, его царскаго пресвѣтлаго величества, указу, и по обранію Войска Запорожскаго новообранный гетманъ будетъ, и въ то время меньшую булаву, и знамя, и бунчукъ, и пушки дано ему будетъ при обраніи, а булавою ж и знаменемъ большимъ новообраннаго гетмана, пожалуетъ великій государь, его царское пресвѣтлое величество, и на подтвержденіе свою государеву жалованную грамоту велить ему дать въ царствующемъ великомъ градѣ Москвѣ.

Чтобъ вся волость Гадицкая при булавѣ была, такъ какъ и за покойнаго Богдана Хмельницкаго, гетмана запорожскаго, было; а въ волости Гадяцкой Зѣнковскаго полка, тѣ города обрѣтаются: Котелва, Опошня, Куземинъ, Грунь Черкасская, Зинковъ, Лютинка, Веприкъ, Рашевка, Комышная, Ковалевка, Бурокъ, чтобъ при Гадичѣ, и тѣ всѣ городки помянутые съ мельницами, съ селами, съ полями и съ иными угоды, къ тѣмъ городамъ належачими, на булаву

гетманскую шли, да въ тѣхъ же городѣхъ мельницы даны будутъ ясауламъ войсковымъ двумъ человѣкамъ.

И великій государь, его царское пресвѣтлое величество, слушавъ сию статью, пожаловалъ гетмана, велѣлъ ему на булаву Гадячь съ тѣми городами дать.

4

О митрополитѣ в Кіевѣ

Чтобъ въ Кіевѣ на митрополию, по указу государскому, русскій святитель съ Москвы посланный былъ, для того, чтобъ духовный чинъ на митрополитовъ под рукою королевскою будущихъ, оглядываяючись, въ шатости войску вредительной, не был, понеже въ статьяхъ Переасловскихъ и Батуринскихъ такъ постановлено, что митрополиту Кіевскому быти подъ послушаніемъ святѣйшаго патріарха Московскаго; и такъ гетманъ съ войскомъ для лучшія всего народа подъ рукою его царскаго величества крѣпости и утвержденія бьетъ челомъ о присланіи въ Кіевъ святителя русскаго.

И великій государь, его царское пресвѣтлое величество, указалъ гетману сказать, что о томъ онъ, великій государь, учнетъ описываться къ цареградскому патріарху, и буде цареградскій патріархъ къ нему, великому государю, учнетъ о томъ писать, и благословеніе о митрополите в Кіевъ подасть, и о томъ его великаго государя указъ будетъ въ то время.

5

О воеводахъ и о ратныхъ людѣхъ, въ которомъ городѣ имѣють быти

По указу великаго государя, его царскаго пресвѣтлаго величества, в городѣхъ при воеводахъ имѣеть быти ратныхъ людей:

В Кіевѣ пять тысячъ, в Переясловлѣ две тысячи; а изъ тѣхъ двухъ тысячъ въ Каневъ пять сотъ человѣкъ перемѣною ходити имѣють; въ Черниговѣ тысяча двѣсти, въ Нѣжинѣ тысяча двѣсти жъ, въ Новѣгородкѣ триста, въ Полтавѣ тысяча пятьсотъ, и изъ тѣхъ на Запорожьѣ тысяча пойдетъ, въ Кременчукѣ триста, на Кодакъ триста, в Острѣ триста, изъ Кіева также и до Мотовиловки триста; изъ Кіева жъ ходити имѣють при гетманѣ сто человѣкъ, для того же бьетъ челомъ великому государю гетманъ съ войскомъ, чтобъ воеводы въ дорогу воинскую гетману и полковникамъ в поле ратныхъ людей изъ городовъ давали, не отговариваяся указомъ государскимъ. О томъ припадаючи до лица земли и в другіе гетманъ съ войскомъ челомъ бьетъ. Тѣ же воеводы, по городамъ будущіе, ни къ какимъ дѣламъ и къ судамъ козацкимъ вступатися нѣ имѣють. А если бы дома и хуторы, гаи, сады, займища, огороды, сѣножати и мѣста козацкія какую поруху и шкоду отъ ратныхъ людей поносили, тогда воеводы, по городамъ будущіе, изъ таковыхъ проступныхъ наказанья чинили, и чтобъ такова поруха и шкода въ вышеписанныхъ имѣніяхъ козацкихъ отъ ратныхъ людей не чинилась, прилежно запрещати ратнымъ людѣмъ воеводы жъ должны будутъ.

И великій государь, его царское пресвѣтлое величество, сей статьи слушавъ, указалъ своимъ великаго государя ратнымъ людямъ в малороссійскихъ городѣхъ

быть по ихъ челобитью, а къ боярину и воеводамъ, которые въ малороссійскихъ городѣхъ будутъ; послать свой государевъ указъ чтобъ они велѣли ему, гетману, въ войну для походовъ, а полковникамъ для посылокъ ратныхъ людей давать изъ тѣхъ городовъ по своему разсмотрѣнію.

6

О арматѣ войсковой

Хотя по милости его царскаго пресвѣтлаго величества Лохвица на армату дана, однако жъ, размышляючи гетманъ, что одной Лохвицѣ тяжело будетъ, надобья и слугъ арматныхъ поносить, тогда бѣтъ челомъ гетманъ съ войскомъ, чтобъ еще другой городъ на армату, се есть, Ромень съ принадлежностями, по милости его царскаго пресвѣтлаго величества, приданъ был.

И великій государь, его царское пресвѣтлое величество, слушав сей статьи, пожаловал гетмана, на армату городъ Ромень дати велѣлъ.

7

О деньгахъ лживыхъ или воровскихъ

Не меньшая ссора межъ міромъ изъ того возрастает, когда нѣкоторые ратные люди деньги воровскія людямъ, на рынкѣ, куплею упражняющимся, даютъ сильно, чтобъ воеводы такимъ самовольнымъ людямъ велѣли чинить наказанье и такихъ ссоръ опасно остерегали.

И великій государь, его царское пресвѣтлое величество, сей статьи слушавъ, указалъ послать свои, великаго государя, грамоты в малороссійскіе города, в Кіевъ и въ иные, къ боярину и воеводамъ, съ большимъ подтвержденіемъ, чтобъ они одно конечно остерегали того накрѣпко, чтобъ такихъ воровскихъ денегъ не было; а если кто впредь учинить, то и тѣмъ людямъ по сыску чинить наказанье, смотря по ихъ винамъ.

8

О называніи измѣнниками

Русскіе бѣ люди козаковъ измѣною въ ссорахъ не безчестили, ибо то зѣло безчестіе словесное честныхъ людей рыцарей, за достоинство его царскаго пресвѣтлаго величества, кровь и раны на бою подъемлющихъ, оскорбляетъ, и чтобъ тѣмъ людямъ, которые учнутъ такими словами безчестить, чинить наказанье по сыску и по разсмотрѣнію.

И великій государь, его царское пресвѣтлое величество, сей статьи слушавъ, указалъ послать свои государевы грамоты къ боярину и воеводамъ, чтобъ за то ратнымъ людямъ чинили наказаніе по сыску и по разсмотрѣнію.

9

О послѣхъ чужеземскихъ

Какъ прежде сего безъ государскія воли до чужихъ окрестныхъ земель, се есть, къ хану крымскому и къ инымъ, не посылавалъ гетманъ своихъ посланцевъ,

такъ и потомъ, памятуя крестное цѣлованье гетманъ тожь исполняти съ войскомъ готовъ.

И великій государь, его царское пресвѣтлое величество, гетмана Ивана Брюховецкаго, жалуетъ за то, милостиво похваляетъ.

10

О привиліяхъ городскихъ

По указу великаго государя, его царскаго пресвѣтлаго величества, привилія королевскія мѣщанамъ на право майдебургское данныя, гетманъ отобравъ у мещанъ подалъ въ Приказъ Малыя Россіи.

И великій государь, его царское пресвѣтлое величество, сей статьи слушавъ, указалъ имъ на право майдебургское дать свои государевы жалованныя грамоты противъ ихъ привилій.

Тѣ всѣ статьи вышеписанныя гетманъ съ войскомъ, на премудрую и милосердную волю государскую подаетъ и, до лица земли припадаючи, покорнѣ милость у престола государскаго просить.

Въ нынѣшнемъ 174 году, октября въ 22 числе, въ день недѣльный, на праздникъ Пречистыя Богородицы Казанскія, по указу великаго государя, царя и великаго князя, Алексѣя Михайловича, всея Великія и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержца, в отвѣтной палатѣ, при ближнихъ боярѣхъ, при бояринѣ и намѣстникѣ астраханскомъ, при князѣ Никитѣ Ивановичѣ Одоевскомъ, да при бояринѣ и намѣстникѣ вологодскомъ, при Петрѣ Михайловичѣ Салтыковѣ, да при окольномъ и намѣстникѣ новоторжскомъ, при князѣ Иванѣ Дмитріевичѣ Пожарскомъ, да при дьякѣхъ, при думномъ при Дементѣѣ Минину сынѣ Башмаковѣ, да при Иванѣ Михайловичѣ, Войска Запорожскаго гетманѣ, Иванѣ Брюховецкѣй, и старшина, и все Войско Запорожское, которые были на Москвѣ, къ симъ къ новопоставленнымъ статьямъ, которыя въ сей книгѣ писаны выше сего, впредь для вѣчнаго утвержденія руки своей подписали^а; а какихъ чинов и что именно, и то писано под всею статьею порознь по статьямъ.

1

Великаго государя, его царскаго пресветлаго величества, холоп, я, гетман Иван Брюховецкій, верного его царскаго пресветлаго величества Войска Запорожскаго, на сихъ подтвержденныхъ статьяхъ и вместо всего Войска Запорожскаго подписую своею рукою.

2

Великаго государя, его царскаго пресветлаго величества, верного Войска Запорожскаго, вместо обозного, Ивана Цесарскаго, подписокъ войсковый, Карп Корнеев, на сихъ подтвержденныхъ статьяхъ в его место, что он грамоты не умеет, руку приложил и за себя.

^а У ПСЗРИ на цьому місці документ завершується; продовження подано за О. Рігельманом.

3

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского вместо судьи, Петра Забелы, подписок войсковый, Дмитртй Пиковцов, на сих подтвержденных статьях по его прошению, что он грамоты не умеет, и за себя руку приложил.

4

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, вместо асаулов двух войсковых, Василья Демьяненка, Павла Константинова, и третьего асаула гарматного, Богдана Щербака, грамоты неумеющих, по прошению их, войсковый подписок, Федор Михайлов, и на всех на сих подтвержденных статьях и за себя руку приложил.

5

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, на сих статьях подтвержденных, войсковый писарь, Захар Шийков, руку приложил власную.

6

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, посланцы от полковника и от всех полку Переяславского, вместо Андрея Романенка, да сотника Степана Корнеева, да сотника Ивана Лещенка, да обозного переяславского Гаврила Ярмоленка, грамоту неумеющих, по прошению их, писарь полку Киевского, Лаврен Михайлов, на сих подтвержденных статьях и за себя руку приложил.

7

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, киевский полковник, Василий Дворецкий, на сих подтвержденных статьях руку свою власную приложил.

8

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, вместо нежинского полковника, Матвея Гвинтовки, грамоты неумеющего, по повелению его, на сих подтвержденных статьях, того же Нежинского полку писарь, Петр Самойлов, и за себя руку приложил.

9

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, лубенский полковник, Григорий Гамалея, на сих подтвержденных статьях руку приложил.

10

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, войсковый писарь, Степан Гречаный, на сих статьях подтвержденных руку свою власную приложил.

11

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, посланцы от полковника Василья Шиманенка и от всего полку Зенковского, Григорий Шиманенко, сын полковничий, и с своими товарищами, вместо Никиты Безпалого, асаула того же полку, грамоты неумеющего, всех вышеписанных имени, руку на сих статьях подтвержденных приложил.

12

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, посланец полку Черниговского, Кирило Давыдов, и вместо его полку руку свою власную приложил.

13

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, посланец полку Черниговского, Иван Домонтов, на сих статьях подтвержденных, за себя и за весь полк Черниговский, руку приложил.

14

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, вместо посланцов полку Полтавского, Демяна Гуджеля и Михайла Степанова, грамоте неумеющих, на сих подтвержденных статьях, по прошению их, того ж полку товарищ, Степан Петров, и за себя руку приложил.

15

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, вместо посланцев полку Миргородского, судьи полкового, Гаврила Алексеева и Григория Гладченка, неумеющих грамоты, на сих подтвержденных статьях, по прошению их за себя руку приложил.

16

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, вместо посланцев полку Прилуцкого, сотника прилуцкого, Савы Тимченка, и сотника краснянского, Дениса Сыча, грамоты неумеющих, на сих подтвержденных статьях, по их прошению, города Козельца мещанский писарь, Петр Созонов, руку свою приложил.

17.

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, вместо посланцев полку Стародубовского, Петра Рославца и

Кузьмы Домощенко, атамана стародубовского, грамоты неумеющих, на сих подтвержденных статьях, по их прошению, в их место, стародубовский мещанин, Иван Низовец, руку приложил.

18

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, вместо посланцев, полку Каневского обозного полкового, Василя Миткевича, и Симона Романенка, и сотника каневского, Андрея Игнатенка, грамоты неумеющих, на сих подтвержденных статьях, по их прошению, Григорий Тимоненко, сын полковничий Зенковского полку, руку приложил.

19

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, вместо посланцев полку Браславского, сотника рашковского, Григория Хриштофорова, сотника яйпольского, Гаврилы Корсунца, да сотника пехотного, Нестора Иванова, грамоты неумеющих, по их прошению, на сих подтвержденных статьях, того ж полку, козак Федор Григориев и за себя руку приложил.

20

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Низового Кошевого Запорожского Войска, вместо Ивана Лященко Горбаня, и Мартына Горба, письма неумеющих, по их прошению, на сих подтвержденных статьях, и их же товарищ куренный, Захарко Андреев, руку свою властную приложил.

21

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, вместо посланцев, полку Нежинского асаула полкового, Василя Многогрешного, да сотников, Матвея Юриева, Ивана Тимофеева, на сих постановленных и подтвержденных статьях, того ж полку писарь полковый, Петр Рачинский, по их прошению и неумеющих грамоте, руку свою власную приложил.

22

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, Нежинского полку сотников, Павла Павлова, Игната Пархомова, Матвея Мартиненка, Юска Никифорова, на сих постановленных и утвержденных статьях, в их место, по их прошению, неумеющих грамоте, Петр Домонтович, канцелярист, свою власную руку приложил.

23

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, вместо сотников, Тишка Даниленка, Герасима Стаскова, Пилипа Иванова, Ильюша Василенка, хорунжего полкового, Дмитра Сафонова, и

прапорщика полкового, Касяна Степанова, неумеющих грамоте, по их прошению на сих постановленных и утвержденных статьях, Карп Мокриевич, канцелярист войсковой, руку приложил.

24

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, полку Лубенского асаула полкового, Левка Назаренка, хорунжего полкового, Герасима Илляшенка, того ж полку писарь Степан Климов, в их место, неумеющих грамоте, и сотников того ж полку, Иосифа Яковлева, и Остапа Григорьева, Михайла Григорьева, Никона Коротила, того ж полку по их прошению руку свою власную приложил.

25

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, полку Лубенского судья, Кирила Гуляченко, на сих утвержденных статьях руку свою власную приложил.

26

Великого государя, его царского пресветлого величества, города Переяславля соборная церкви Успения Пресвятыя Богородицы протопоп Григорий Филимонов сын Бутович, по сих утвержденных статьях руку приложил.

27

Великого государя, его царского пресветлого величества, города Киева войт Данило Полоцкий, и вместо бурмистров, и райцев, и лавников, и всех мещан киевских, к сим утвержденным статьям руку свою власную приложил.

28

Великого государя, его царского пресветлого величества, города Киева наместный писарь, Власий Желескович, на сих подтвержденных статьях, за себя и за всех мещан киевских, по их велению, руку приложил.

29

Великого государя, его царского пресветлого величества, города Переяславля, вместо Горба Иванова бурмистра, и войта Ивана Степанова, и вместо райцев и лавников и мещан переяславских, на сих подтвержденных статьях, черниговский райца Василь Иванов, по их же велению, руку приложил.

30

Великого государя, его царского пресветлого величества, города Нежина войт Александр Петров сын Цурковский, и вместо бурмистров и райцев, и лавников, и всех нежинских мещан, на сих подтвержденных статьях руку и за себя приложил.

31

Великого государя, его царского пресветлого величества, города Чернигова войт Григорий Евфимов, за себя и вместо бурмистров и всех мещан черниговских, на сих подтвержденных статьях руку свою власную приложил.

32

Великого государя, его царского пресветлого величества, города Канева, вместо войта Федора Данилова, и вместо бурмистра Павла Яковлева, и вместо всех мещан каневских, на сих подтвержденных статьях, по их прошению, города Козельца писарь меский, Петр Созонов, руку приложил.

33

Великого государя, его царского пресветлого величества, города Стародуба войт Андрей Шабрицкий, за себя и за всех мещан стародубских, на сих подтвержденных статьях руку свою власную приложил.

34

Великого государя, его царского пресветлого величества, города Стародуба меский писарь, Василий Бернацкий, за себя и за бурмистров, и за райцев, и за лавников того ж города Стародуба, на сих статьях подтвержденных руку свою власную приложил.

35

Великого государя, его царского пресветлого величества, города Остра меский писарь, Андрей Павлов, за себя и вместо войта, бурмистра и райцев, и лавников, и всех мещан остерских, на сих подтвержденных статьях руку приложил.

36

Великого государя, его царского пресветлого величества, города Козельца писарь, Петр Созонов, и за себя и вместо войта, бурмистров и райцев, и лавников, и всех мещан козельских, на сих подтвержденных статьях руку свою власную приложил.

37

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, вместо Зенковского полку миргородских сотников, Андрея Игнатова, Петра Пашенка, неумеющих грамоте, по их прошению, на сих поставленных и утвержденных статьях, канцелярист войсковый, Лаврентий Кашпоров сын руку приложил.

38

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, полку Киевского сотник, Андрей Васильев, за себя и вместо того

ж полку асаула Игната Калницкого, и хорунжего Ивана Дворецкого, сотников Ивана Маковеева, Гаврила Шилова, неумеющих грамоте, по их прошению, на сих постановленных и утвержденных статьях руку приложил.

39

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, вместо полтавских сотников, Костя Кубличенко, Герасима Прокопенка, Михайла Емельянова, Ивана Урсова, Сергея Симеонова, неумеющих грамоте, по их прошению, на сих постановленных и утвержденных статьях, Федор Михайлов, канцелярист войсковый, руку приложил.

40

Великого государя, его царского пресветлого величества, верного Войска Запорожского, вместо сотника Нестора Гаврилова, Андрея Иванова, Марка Павлова, Прокопия Семенова, Афанасия Лазарева, неумеющих грамоте, по их прошению, на сих постановленных и утвержденных статьях, Петро Домонтов, канцелярист, руку приложил.

И октября в 22 числе, великий государь царь и великий князь, Алексей Михайлович, всея Великия, Малыя и Белья России самодержец, его царское величество, указал у ближних бояр, боярина и наместника Астраханского, у князя Никиты Ивановича Одоевского, у боярина и наместника Вологодского, у Петра Михайловича Салтыкова, у окольного и наместника Новоторжского, у князя Ивана Дмитриевича Пожарского, да у дьяков, думного Дементия Башмакова и у Ивана Михайлова, своего царского величества верным подданным, Войска Запорожского гетману, Ивану Брюховецкому, и старшине Войска Запорожского, которые при нем, гетмане, на Москве быть в ответной палате для подтверждения статей и подписания рук, которые статьи он, гетман, с Войском подали ближнему боярину и наместнику Вологодскому, Петру Михайловичу Салтыкову, да дьякам думным, Дементию Башмакову и Ивану Михайлову, которые статьи постановлены в Переясловле в 168 и в Батурине 172 годов, и того ж числа гетман Иван Брюховецкий, старшина и Войско Запорожское, в ответной палате были, и к челобитью своему под теми вышеписанными руки приложили, а кто руки приложил о том писано ниже сего.

В нынешнем в 174 году октября в 22 числе, в день недельный, на праздник Пресвятыя Богородицы Казанской, по указу великого государя царя и великого князя, Алексея Михайловича, всея Великия, Малыя и Белья России самодержца, в ответной палате, при ближних боярах, при боярину и наместнику Астраханском, при князе Никите Ивановичу Одоевском, да при боярину и наместнику Вологодском, при Петру Михайловичу Салтыкову, да при окольном и наместнику Новоторжском, при князе Ивану Дмитриевичу Пожарском, да при дьяках думных, при Дементию Минине Башмакову, и при Иване Михайловичу, Войска Запорожского гетман, Иван Брюховецкий, и старшина и все Войско Запорожское, которые были на Москве, к прежним Переясловским, Батуринским и

нынешнем новопоставленным статьям, впредь, для вечного утверждения, руки свои подписали, а на которых на прежних и на новых статьях, каких чинов и кто именно руки подписали и то писано под сею статьею порознь по статьям, на прежних Переясловских и Батуриных статьях.

1

Сих постановленных и подтвержденных, Переясловских и Батуриных, статей, великого государя, его царского пресветлого величества холопъ, я, гетман Иван Брюховецкий, с верным его царского величества Войском Запорожским и старшиною слушав, подписал своею рукою власною, я же, гетман Войска его царского величества, на сих статьях подписал своею рукою власною, рукою власною, року 1665, месяца октября 22 дня.

2

К сим постановленным и подтвержденным, Переясловским и Батуриным, статьям, великого государя, его царского пресветлого величества, Войска Запорожского, вместо обозного Ивана Цесарского, войсковый писарь, Степан Гречаной, по его велению, что он грамоте не умеет, руку приложил, я ж, Степан Гречаной, вместо ж обозного Ивана Цесарского, по его ж велению, руку приложил.

3

К сим постановленным и подтвержденным, Переясловским и Батуриным, статьям, великого государя, его царского пресветлого величества, Войска Запорожского, вместо судии Петра Забелы, писарь его, Максим Андреевич, по его велению, что он грамоты не умеет, руку приложил.

4

К сим постановленным и подтвержденным, Переясловским и Батуриным, статьям, великого государя, его царского пресветлого величества, холоп, Войска Запорожского, полковник киевский, Василий Дворецкий, руку приложил.

5

К сим постановленным и подтвержденным, Переясловским и Батуриным, статьям, великого государя, его царского пресветлого величества, Войска Запорожского, вместо полковника нежинского, Матвея Квинтовки, писарь его, Петр Рачинский, по его велению, что он грамоты не умеет, руку приложил. Полку Нежинского за асаула полкового, я, Петр Рачинский, Василия Многогрешного, да сотников Матвея Юриева, и Ивана Тимофеева. Юска Гараина, Пашка Сенченка, Павла Павлова, Игната Пархоменка, Матвея Мартинова, Юрия Никифорова, Тимоша Даниленка, Герасима Стаского, Пилипа Иванова, Иляша Василенка, и хорунжего полкового, Дмитра Софонова, и прапорщика полкового, Демяна Степанова, по их же прошению и за себя руку приложил.

6

К сим постановленным и подтвержденным, Переясловским и Батуриным, статьям, великого государя, его царского пресветлого величества, холоп, Войска Запорожского, лубенский полковник Григорий Гамалея за себя и за Лубенского ж полку вместо асаула войскового, Левка Назаренка, и хорунжего полкового, Герасима Иленка, да сотников, Иосифа Яковлева, да Остапа Гришкова, да Михайлова Гришкова, да Николая Каротина, неумеющих грамоты, по их прошению, руку приложил.

7

К сим постановленным и подтвержденным, Переясловским и Батуриным, статьям, великого государя, его царского пресветлого величества, холоп, Войска Запорожского писарь войсковый генеральный, Степан Гречаной, руку свою власную приложил.

8

К сим постановленным и подтвержденным, Переясловским и Батуриным, статьям, великого государя, его царского пресветлого величества, вместо асаула войскового генерального, Богдана Щербака, неумеющего грамоты, по его прошению, Гадяцкого полку обозный писарь, Иван Никонов сын Чертеня, я ж, Иван, и за себя руку свою приложил.

9

К сим постановленным и подтвержденным, Переясловским и Батуриным, статьям, великого государя, его царского пресветлого величества, вместо асаулов генеральных войсковых, Василия Федяненка, да Павла Костельникова, неумеющих грамоты, по их прошению, Лубенского полку козак, Михайлов Яковлев, и за себя руку приложил.

10

К сим постановленным и подтвержденным, Переясловским и Батуриным, статьям, великого государя, его царского пресветлого величества, холоп, Войска Запорожского бунчужный войсковый, Иван Михайлов сын Попов, за себя и вместо хорунжего войскового, Николая Яковлева, неумеющего грамоты, по его прошению руку приложил.

11

К сим постановленным и подтвержденным, Переясловским и Батуриным, статьям, великого государя, его царского пресветлого величества, Войска Запорожского, Переяславского полку, вместо наказного полковника, Андрея Романенка, да сотников, Стефана Корнеева, да Ивана Лященка, да обозного переяславского, Гаврила Ярмоленка, и полку Киевского вместо асаула Игната Калнецкого, да хорунжего Ивана Дворецкого, Киевского полку сотник, Андрей Василиев, по их прошению, неумеющих грамоты, и за себя руку приложил.

12

К сим постановленным и подтвержденным, Переясловским и Батуриным, статьям, великого государя, его царского пресветлого величества, Войска Запорожского, Прилуцкого полку за сотников, Саву Тищенко, Дениса Сыча, по их прошению, неумеющих грамоты, Лубенского полку атаман асаулский, Михайло Яковлев, сын Жабокритский, и за себя свою власную руку приложил.

13

К сим постановленным и подтвержденным, Переясловским и Батуриным, статьям, великого государя, его царского пресветлого величества, Войска Запорожского, Полтавского полку, вместо бывшего полковника Демьяна Кгутжеля, да сотников, Михайла Степанова, да Константина Коблясенка, да Герасима Прокопенка, да Михайла Емелиянова, да Ивана Урсулова, да Сергия Семенова, неумеющих грамоты, по их прошению, канцелярист войсковый, Лаврентий Кашперович, руку и за себя приложил.

14

К сим постановленным и подтвержденным, Переясловским и Батуриным, статьям, великого государя, его царского пресветлого величества, Войска Запорожского, Киевского полку писарь, Лаврентий Михайлович за себя, и вместо того полку сотников, Ивана Маковеева, да Яремы Шилова, неумеющих грамоты, по их велению руку свою власную приложил.

15

К сим постановленным и подтвержденным, Переясловским и Батуриным, статьям, великого государя, его царского пресветлого величества, Войска Запорожского, полку Лубенского, а вместо того ж полку асаула, Левка Назаренка, да Герасима Канпикова, хорунжего, да сотников Иосифа Яковлева, да Иосифа Гришкова, да Михайла Грицкова, да Никона Коптина, неумеющих грамоты, по их прошению Лубенского полку писарь, Степан Климов, руку свою власную приложил.

16

К сим постановленным и подтвержденным, Переясловским и Батуриным, статьям, великого государя, его царского пресветлого величества, Войска Запорожского, полку Лубенского писарь, Стефан Климов, за себя и вместо того ж полку асаула Левка Назаренка, да сотников Иосифа Яковлева, да Остапа Гришкова, да Михайла Грицкова, неумеющих грамоты, по их прошению, руку приложил.

17

К сим постановленным и подтвержденным, Переясловским и Батуриным, статьям, великого государя, его царского пресветлого величества, Войска Запорожского, полку Миргородского, вместо судии полкового, Гаврила Алексева, да сотников, Григория Матвеева, Андрея Игнатова, Петра Пащенко, неумеющих грамоты, по их прошению, Лубенского полку козак, Григорий Сергеев и за себя руку приложил.

18

К сим постановленным и подтвержденным, Переясловским и Батуриным, статьям, великого государя, его царского пресветлого величества, Войска Запорожского, полку Зенковского, вместо полковника, Григория Василиева, да асаула, Никиты Дмитриева, да сотников, Нестора Гаврилова, Андрея Иванова, Марка Павлова, Прокопа Семенова, Афанасия Лазарева, Богдана Савченка, неумеющих грамоты, по их прошению, полковника Василия Шиманенка, сын Григорий, руку подписал.

19

К сим постановленным и подтвержденным, Переясловским и Батуриным, статьям, великого государя, его царского пресветлого величества, Войска Запорожского, полку Черниговского посланный Иван Романов, руку свою власную подписал; я же, Иван, и на сих всех статьях последних подписал.

20

К сим постановленным и подтвержденным, Переясловским и Батуриным, статьям, великого государя, его царского пресветлого величества, Войска Запорожского, полку Черниговского посланный, Кирило Давыдов, руку свою власную подписал, и на сих статьях я ж, Кирило, руку приложил.

21

К сим постановленным и подтвержденным, Переясловским и Батуриным, статьям, великого государя, его царского пресветлого величества, Войска Запорожского, полку Стародубовского, вместо посланных, бывшего полковника, Петра Рославченка, да атаманов, Михайла Рубца, да Козьмы Домоишеева, да Никиты Кирилова, неумеющих грамоты, по их прошению, стародубец Ивашка Никифоров, и за себя руку приложил.

22

К сим постановленным и подтвержденным, Переясловским и Батуриным, статьям, великого государя, его царского пресветлого величества, Войска Запорожского, полку Каневского посланных, вместо обозного Василия Митченка, да сотников, Симона Романова, да Андрея Игнатова, неумеющих грамоты, по их прошению, того ж полку, козак Юрий Миколаев и за себя руку приложил.

23

К сим постановленным и подтвержденным, Переясловским и Батуриным, статьям, великого государя, его царского пресветлого величества, Войска Запорожского, полку Браславского, вместо посланных сотников, Григория Христофорова, Гаврила Корсунця, Нестора Иванова, неумеющих писать, по их прошению и за себя того ж полку козак, Федор Григориев, руку приложил.

К сим постановленным и подтвержденным, Переясловским и Батуринским, статьям, великого государя, его царского пресветлого величества, переясловския соборныя церкви Успения Пресвятыя Богородицы, протопоп Григорий Филимонов сын Бутович, руку свою власную подписал; я ж, Григорий Бутович, протопоп, и на сих статьях руку приложил.

О п у б л і к о в а н о: ПСЗРИ. – Т. I. – С. 615–621. – № 376.

Рігельман О. Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі. – С. 356–375.

Універсали. Накази

№ 181

*1663, червня 20. Табір під Кропивною. –
Універсал Івана Брюховецького з наказом
не перешкоджати та надавати допомогу у вилові
бобрів бобровнику Андрію Кузьменку*

Іванъ Брюховецькій, гетманъ з вѣрним Войском его царского величества Запорожскимъ.

Паномъ полковникомъ нѣжинскому, стародубовскому и чернѣговскому, также сотникомъ, атаманомъ и войтомъ, бурмистромъ по городах и селах, в тих полкахъ znajduющихся, до вѣдомости доносимъ, ижъ посилаемъ бобровника нашего Андрѣя Кузьменка в тие вишменованніе полки для ловленя бобровъ из желѣзами нашими войсковими. Прето где колвекъ помененній бобровникъ нашъ за указанемъ сего листу нашего под желѣза бобровіе подвождь, також де для себе живности, и для ловленя бобровъ людей и помочи потребовати будетъ, аби ему без забави тое усе било, ведлугъ звичаю давного, дано було. Особливе приказуемъ, аби иншіе бобровники побочние, которіе без вѣдома нашего бобри ловят, менованому Андрѣевѣ в ловленю бобровъ перешкодою не били, але жеби оному повиновалися, ведлуг давного звичаю.

Данъ в таборѣ под Кропивною¹, дня 20, іюня 1669^а.

Іванъ Брюховецький, звишъ менований гетман^б.

Для лѣпшой вѣри Яцко Скиданъ², полковникъ Войска его царского величества Запорожского, сосницький подполковник.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 10058. – Арк. 219. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Плохинский М. Материалы для истории внутренней жизни Левобережной Украины. I. Бобровники. II. Стрельцы. – Приложение I. – С. 26. – № 1.

^а Рік в акті зазначено помилковий, з інших документів відомо про перебування Брюховецького у таборі під Кропивною лише 26 червня 1663 р. (див. наступний док.).

^б Нижче написано: На копії тако.

*1663, червня 26. Табір під Кропивною. –
Універсал Івана Брюховецького Батурицькому
жіночому монастирю про підтвердження
земельних надань Григорія Гуляницького,
а також надання черниціям Батурицького перевозу
з вотчиною та села Пальчики*

Іванъ Брюховецький, гетманъ з вѣрним Войскомъ его [царского] пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ писанем нашимъ кождому, кому о томъ вѣдати надлежит, иж ми на просьбу и суплѣку велебной госпожи игумении и усѣхъ инокин монастиря Батурицького³ листы три пана Григорія Гуляницького, полковника бившого нѣжинского, перший в року 1656, мѣсяця февраля 2 д. в Нѣжинѣ, на млинѣ albo на двѣ мѣрци в млинѣ Семеновскомъ, на рецѣ Осотѣ в селѣ Чеплѣвцѣ будучомъ, опрочъ третой мелницкой мѣрки; другий, от того же так полковника тому жъ монастиревѣ, в том же року, в мѣсяцѣ мартѣ 19, на кгрунта до двору Жуковского, в Батурине будучого, належачие; третий, от того жъ пана полковника на Автюшевцѣ селцѣ, тим же законникомъ данние, і перед нами покладанние, во всем такъ, якъ в себѣ написанные сут, цале ствержаемъ и конфѣрмуемъ. Такъ тежъ и ми, видячи убозство, опустошенне законницъ батурицькихъ, пустилисмо имъ на виживлене перевоз Батурицький и отчину Батурицькую, до того и село Палчики. Прето ж суворо приказуемъ, аби жаденъ з старшини и черни Войска его царского величества Запорозского, такъ в млинѣ Семеновомъ, в кгрунтах, до двору Жуковского належачихъ, яко і в селцѣ Автюшевцѣ, перевозѣ, отчизни Батурицькой, в селѣ Палчиках помененним законникомъ найменшой кривди и перешкоди чиныт не важился, кгда ж то имъ за отпушеніе грѣховъ наших и всего Войска Запорожского.

Данъ в таборе из под Кропивной, року 1663 го, июня 26 д.^а

Іванъ Брюховецький, вишменованный гетман^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55671. – Арк. 200 зв.–201. Копія.

^а Після дати зазначено: В подлїнном тако.

^б Нижче в колї написано: Мѣсто печати гетманской.

*1663, червня 27. Табір під Носівкою. –
Універсал Івана Брюховецького про заборону козакам
збиратися в полк у околицях міста Ніжина, брати стації,
чинити ніжинським міщанам шкоди та шинкувати
поза межами дворів*

Іванъ Брюховецкій, гетманъ з вѣрнимъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ кождому, кому бы того вѣдати будетъ потреба, а меновите паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всей чернѣ вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а особливе пану полковниковѣ нѣжинскому, такъже и его наказному, до вѣдомости донесши, ижъ видѣючи мы, же мѣсто Нѣжин презъ [военние] часи, яко и теперь, од рознихъ наездовъ и стяганямъ войск, не меншій упадок поносить й до болшого спустошеня приходить, зачимъ, запобегаючи тому, абы тамошние панове мещане и вси обыватели нѣжинскіе якую колвекъ могли мѣтъ поправу, под оборону нашу беремъ, сурово кождого влаздою нашою навпоминаючи, хотечи того од в. милостей мѣти, ижъ ежели бы трафилось пану полковникови нѣжинскому любѣ за розказанемъ нашимъ, любѣ тежъ самому полкъ буде в якої колвекъ потребѣ стягати, жеби под мѣстомъ нѣгде не стягалъ, ажъ под мѣстечком Девицею⁴, там же ся купили, а тутъ, поблизу Нѣжина самого около, не стягали. Сурово приказавши, такъ тежъ и то варуемъ, ежелися трафить яким полкомъ Войска вѣрного его царского пресвѣтлого величества Запорозкого на службу противко неприятеля до войска, яко и з войска поворочати, теди абы жаденъ на Нѣжинъ самое мѣсто не йшол, [а] иншими шляхамы поза Нѣжиномъ, а то для того, же не меншая имъ кривда бѣдним людем дѣетъ в паханню хлѣба и в рознихъ роботахъ, такъ же жебы не важилися в поляхъ людемъ займовати воловъ, брати зельзъ плуговихъ, то все пыльне сурово прыказавши. А особливе и то тежъ варуемъ и сурово приказуемъ, так товариству, яко и посполству мѣста Нѣжина, яко и рознимъ прыизжаочимъ з горѣлками, [абы] не важили межи коморами и на мѣстѣ шинкувати, опрочъ дворовъ, того не забороняемъ, такъ же которіе конѣ теперь позабирано в подводу приказуемъ, абы всѣ были поворочани, чого всего панъ полковникъ тамошній и его наказній пыльне мѣе постерегати и боронити, и таковихъ своеволних, хто бы упорнимъ мѣлъ zostавати сему унѣверсалу нашому, сурово карати, що иначей абы не било, под ласкою нашою, а на супротивляючихъ срогим каранням войсковимъ.

Данъ в табури под Носовкою⁵, іюня, дня 27, року 1663^а.

Іванъ Брюховецкій, звишъ менованній гетманъ^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54592. – Арк. 460–460 зв. Копія.

^а Після дати написано: В подлїнном тако.

^б Нижче в колї зазначено: Мѣсто печати войсковой.

№ 184

*1663, липня 3. Табір під Переяславом. –
Універсал Івана Брюховецького про підтвердження
права володіння Максаківським монастирем селами
Максаки, Холми, Єдути, Пральники, Високе, Красний Став
з млинами, озерами та перевозом*

Іванъ Брюховецкій, гетманъ з вѣрнимъ Войскомъ его пресвѣтлого царского величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ кождому, кому о томъ вѣдати належит, старшинѣ и чернѣ Войска его прес. цар. вел. Запор., а особливе паномъ полковникомъ и сотникомъ тымъ, в которыхъ польках и сотнях ниже менованые добра монастирские найдуются, такъ с побожности християнської, яко и з самое слушности на прозбѣ велебного отца Юсафа Осиповского, ігумена, и всее братіи общежителного монастиря Максаковського⁶, вси права и привилея, і особливе универсалы анѣтецессора нашего помененъному монастиреви на село Максаковъ⁷, Холмы⁸, Едути, Пральники, Високе, Красный Став, з млинами, озерами, и перевозом, и всѣми пожитками и приналежностями, при тых селахъ найдуючимися, стверждаемъ и конфірмуемъ, поневажъ и от великого государя нашего, от его прес. цар. величества жаловальную грамоту менований монастир на тые жъ села, собѣ даную, маєт. Прето приказуемъ, абы ни хто з старшины и черни Войска его прес. цар. величества Запороз. в держанію тых сель, и въ уживанію озеръ, и перевозу помененъному монастиреви кривды и перешкоды чинити не важился, і помененъныхъ сюль обывателѣ, абы предречонному монастиреви Максаковскому належное послушенство отдавали, що такъ, а не иначе мѣти хотячи, и повторе сурово приказуемъ.

Данъ в таборѣ з под Переясловля, іюля 3, 1663.

Іван Брюховецкій звышъ менований гетман.

ЦДІАК України. – Ф. 143. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 1. Оригінал з військовою печаткою.
ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57687. – Арк. 174–174 зв. Копія.

№ 185

*1663, липня 5. Табір. –
Оборонний універсал Івана Брюховецького
київським міщанам про захист їх
від козацьких постойв і кривд*

Іванъ Брюховецкій, гетман з вѣрнимъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Ознаймуемъ симъ універсаломъ нашимъ кождому, кому тилко показанъ будет, а меновите паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всей старшинѣ и черни Войска вѣрного его царского прес. величества Запорозкого,

і особливо пану полковникови, такъже сотником, и атаманом, і всѣму товариству полку Киевского⁹, до вѣдомости в. милостем доносимъ, ижъ взялисмо под оборону Войска Запорозкого пановъ мещанъ киевских, яко бѣдных, през тую войну спустошоних, хотечи того пилне мѣти, сурово приказуемъ, абысте жаден з войска нашего, такъ тутейшних, яко и теперь изо мною нового и зо славного Запорозя вийшлих, такъ конных, яко и пѣших паном мѣщаном киевским в самом мѣсте, яко и по их футорах и фолварках, и наименшое кривды и шарпанини не важилися чинити, такъ же попасовискъ, ночлѣговъ не одправовали, и вимисловъ жадных не витягали и датковъ, и во всемъ безпечними здоровья своего нѣ в чомъ неваруючи были, і поготовью укаранья примовимъ, нѣ од кого из Войска нашего Запорозкого, такъ старших, яко и меншого, яко и з тамошних козаковъ Киевского полку не мѣли и не поносили [шкоды]. А если бы трафилось на услужѣ нашой будет кому колвекъ, и то за листами нашими, быти в мѣсте Києве, [абы] болшей нѣ в чом не вимишлял, опроч живности. А если бы хто мимо сей унѣверсал нашъ мѣлъ такъ кривды, шарпанину и иние неслушние речи вимишляти, яко ся вишей описало, теди скоро за даньям намъ вѣдати. обещуемъ таковых, яко своевольных, сурово горлом карати, без жадной фолкги. Чого всего пану полковникови тамешному приказуемъ, абы того пилне постерегал и не допускал кривдъ чинити, иначей не чинячи, под ласкою нашею и на спротивляющих се срокгим караньям войсковим.

Дан в таборѣ, іюля 5 дня 1663.

Іванъ Бруховецький, звышъ менованый гетманъ.

НМЛ. – Рк. 2648. Оригінал з військовою печаткою.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 109–110. – № 64.

№ 186

1663, липня 7. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького про підтвердження давніх прав і володінь міста Чернігова, наданих польськими королями та українськими гетьманами

Іванъ Бруховецький, гетманъ з вѣрнимъ Войскомъ его пресвѣтлого царского величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ кождому, кому тылко того вѣдати будетъ потреба, а меновите паномъ полковникомъ, асавуломъ, сотникомъ, атаманомъ, и всему товариству, старшинѣ и черни Войска его пресвѣтлого царского величества Запороз., особливе пану полковникови черніговскому, до вѣдомости доносимъ, ижъ показовали намъ панъ войтъ черніговский из бурмистрами своими грамоту его пресвѣтлого царского величества, имъ данную, ведлугъ правъ ихъ од королей полских на права и волности майдебурские, яко тежъ и славное памяти небожчика Богдана Хмельницкого, антецесора нашего, и іннихъ, по немъ наступуючих, универсалы покладали, где и мы, стосуючися до воли его пресвѣтлого царского величества и антецесоровъ нашихъ, такъ же всѣ

права и привилея оним надание, здавна служачие, симъ листомъ нашимъ стверждаемъ, хотячи мѣти, абы такъ перевозъ Чернѣговский, яко озеръ, хуторовъ, млиновъ, шинковъ и иннихъ мѣскихъ доходовъ спокойне без жадной ни от кого перешкоди заживали, а хто бы мѣлъ преречоним паномъ, мешчаномъ чернѣговскимъ, в спокойном ихъ заживаню помененнихъ добръ якую колвекъ перешкоду чиниты, такового, противного воли его пресвѣтлого царского величества и нашему росказанню, срокго карати без отпусту будемо, що иначе абы не было.

Данъ в таборѣ под Переяславлем, июля 7, 1663^а.

Іванъ Бруховецкий, звышменованный гетманъ^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54497. – Арк. 89 зв.–90. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 237. – Оп. 1. – Спр. 31. – Арк. 1. Копія.

№ 187

1663, липня 7. Табір під Переяславом. – Наказ Івана Брюховецького чернігівському полковнику не порушувати права чернігівських міщан, встановлені привілеями польських королів та українських гетьманів

Іванъ Бруховецкий, гетман з вѣрным Войском его прес. царского величества Запорозкимъ.

Пане полковнику черниговский!

Забѣгаючи тому, абы мѣсто Чернѣговъ и мешчане, в нем будучие, по такихъ военныхъ од неприятелей наездахъ до поправы пришли, видалисмо были нашъ унѣверсал, абы, ведлугъ пунктовъ в немъ описанных, старшина и чернь Войска его пресвѣтлого царского величества Запорозкого жодной ни в чомъ мешчаномъ тамошнимъ перешкоды не чинили, а то для того, абы през поправу того мѣста большая до скарбу войскового авиция приростала. Такъ и теперъ пилно жадаемъ симъ писаннемъ в. милость, въ ласку Христа заховавши, ведлугъ универсалу тимъ же мешчаном в провектахъ их не перешкоджал овшемъ, озеро Пчѣлско, здавна до мѣста належачое, яко ихъ власное привернувши, абысе [в] волоки войтовские не втручался, абы з своей власности кождый слушне тѣшитис могль, и без укривженя людзкого заживаль, тудежъ жадаемъ и пилно напоминаемъ, жеби ся мѣщаномъ тимъ же у шинкарокъ чернѣговскихъ скапечини вибирати не борониль, такъ же поборъ на порох, яко на речъ слушную и потребную, з волости Чернѣговской вибирати дозволяль, учинишь то намъ и собѣ речъ пожитечную, кгда оных при ихъ волности по такихъ утисках военныхъ заховаешъ, иначе теди не учинивъ, для ласки нашео.

^а Після дати написано: В подлѣнномъ унѣверсалу подпись таковъ.

^б Нижче зазначено: У подлѣнного унѣверсалу приложена печать на воску.

Данъ в таборѣ подъ Переясловлемъ, июля 7, 1663^а.

Иванъ Бруховецкій звышъ менованній гетманъ^б.

ЦДІАК України. – Ф. 237. – Оп. 1. – Спр. 30. – Арк. 1. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54497. – Арк. 90–90 зв. Копія.

№ 188

1663, липня 8. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Бруховецького про підтвердження місту Козельцю магдебурзького права

Иванъ Бруховецкій, гетманъ [вѣрного] Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ каждому, кому о томъ вѣдати належить, а меновите пану полковникови кievському, сотникови, атаманови и всему товариству козелскому, так же и инимъ полковникомъ и всей старшинѣ и черни Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского: покладали перед нами славетній Александеръ Долинский, вуйтъ, бурмистеръ и весь майстратъ козелскій¹⁰, такъ грамоту великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, на давніе права и свободы майдебурскіе, одъ королей полских майстратови козелскому наданніе жалованные, и при томъ иніе грамоти государскіе, тому жъ мѣсту служачіе, яко и унѣверсалами прошлыхъ антецессоровъ нашихъ на тіе жъ права майдебурскіе козелчаномъ належніе, до которыхъ то грамотъ его царского пресвѣтлого величества и до унѣверсаловъ стосуючыся, менованого вуйта, бурмистровъ, майстратовихъ и усѣхъ мѣщанъ козелскихъ при правахъ ихъ майдебурскихъ и при привилеяхъ, онимъ здавна наданыхъ, заховавши тіе жъ привилеи и в нихъ описаніе пункта во всемъ ствержаемъ и симъ листомъ нашимъ конфѣрмуемъ, приказуючи такъ полковнику кievському, сотникови и атаманови и товариству козелскому, яко и иннимъ паномъ полковникомъ и всей старшинѣ и черни Войска его царского величества Запорожского, абы пререченому вуйтови, майстратови и всѣмъ мѣщаномъ козелскимъ найменшого въ привилеяхъ ихъ насилія чинити не важился, але що кольвекъ в грамотѣ его царского величества, и в привилеяхъ, и въ унѣверсалахъ описанного и наданного мает, абы безъ жадной турбаціи и перешкоды нѣ од кого того всего заживали, под войсковимъ каранемъ.

Данъ в таборѣ подъ Переясловлемъ, дня 8 июля 1663 году^в.

Иванъ Бруховецкій, звышменованный гетманъ.

ЦДІАК України. – Ф. 237. – Оп. 1. – Спр. 32. – Арк. 5. Копія з заголовком: О потвержденни причиннихъ правъ и привилегий, обозначеннихъ в грамотахъ и универсалахъ, данныхъ Козелецкому магистрату.

^а Нижче написано: В подлѣнномъ подписъ таковъ.

^б Після підпису написано: В подлѣнномъ приложена печат войсковая.

^в Після цих слівъ зазначено: На подлинномъ подписано тако.

*1663, липня 24. Табір під Переяславом. –
Універсал Івана Брюховецького з наказом козакам
не чинити шкоду у володіннях Лубенського Мгарського
монастиря, а жителям селищ Хитці й В'язівка
виконувати встановлені повинності*

Іванъ Брюховецкій, гетманъ з вѣрнимъ Войскомъ его [пресвѣтлого] царского величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ писаніемъ нашимъ кождому, кому о томъ вѣдати надлежить, а меновите паномъ полковникомъ, сотникомъ, атаманомъ, войтомъ и всему товариству Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского старшимъ і меншимъ, коннимъ і пѣшимъ зъ особливою нашою противько монастирей и церквей Божиихъ побожности желаемъ того, аби монастирь общежителный Мгарскій жодной шкоди одъ войскъ нашихъ не поносилъ. Прето приказуемъ, абы жаденъ козакъ старшій і меншій, конній и пѣшій не смѣл и не важился за указанемъ сего листу нашего, такъ въ самомъ монастирѣ Мгарскомъ, яко и въ приналежностяхъ, в грунтахъ, поляхъ, сеножатехъ, и въ фолваркахъ до того жъ монастиря найменшою кривды чинити. Особливе тежъ приказуемъ, абы селяне хицяне¹¹ и вязовецкіе¹² належную повинность ведлугъ грамоты его царского пресвѣтлого величества отдавали и нѣ въ чомъ повинности монастирской звьклою спречними не были, а если бы хто зъ козакувъ сему нашому писанію спречнымъ былъ и якую кривду монастиревѣ въ кгрунтахъ, въ фолваркахъ, и сѣножатехъ, і инихъ приналежностяхъ, такъ же і зневагу чернцомъ тамошнимъ чинить важился, такового кождого, яко волѣ нашої и войсковою противного, за найменшою скаргою сурово карать будемъ.

Данъ въ табури подъ Переяславлемъ, 24 июля, 1663^a.

Іванъ Брюховецкій, звишъ менованный гетманъ^b.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 33–34. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 32–32 зв. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 30797. – Арк. 17–18. Копія.

^a Після цих слів зазначено: Въ подлинномъ таковъ подписъ.

^b Нижче в колі написано: Мѣ[сто] п. рейментарской.

№ 190

1663, липня 24. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького про взяття під гетьманську оборону козака Переяславського полку Павла Рустановича

Іванъ Брюховецькій, гетманъ зо всѣмъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Паномъ полковникомъ, асавуломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему товариству, такъ старшимъ, яко и черни Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, а особливе сотнику, атаману и войту, и всему посполству мѣста Баришполя до вѣдомости доносимъ, иж взялисмо подъ оборону нашу пана Павла Рустановича, козака полку Переяславского, хочачи того всего по вас мѣти, сурово приказуем, абысте поменену Павлови тамъ в Боришполю в дому его и фолваркахъ, в конях и волах, и во вшеляких добрах, и в полях засѣяных, не важилис и не могли найменшее кривди и шарпанини чинити. А если бы що и позабирано было, по сей час и тое все зараз поворочано было конечно, без жадное одволоки, ежели самъ тамъ захочеть мешкати албо тамъ кого пошлетъ, аби техъ добръ его власных до з[...] [...] безпеченемъ здоровья своего былъ и нѣ от кого кривды и премовокъ не поносил. Также хто ему зостають в долгу виннымъ, и тое отдавано было. Того всего той тамошний сотникъ, атаманъ и войтъ повинень постерегати, абы нас найменшая скарга отъ его не доходила. А если бы Рустанович в чом мѣлъ кривду понести, за донесенемъ до нас скарги, онаго сурово на горлѣ карати без отпусту. Що иначей аби не было, под ласкою нашою и срокгимъ каранямъ войсковымъ.

Дан в таборѣ под Переясловлемъ, юлія дня 24, 1663 года.

Іванъ Брюховецькій, звишъ менований гетманъ.

О п у б л і к о в а н о : *Стороженко А.* Местечко Борисполе в 17 веке. – С. 70–71. – № 101.

№ 191

1663, липень–серпень. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького до українського народу на правому березі Дніпра з закликком об'єднатися під його булавою і спільно виступити проти Кримського ханства

Jan Brzuchowiecki, hetman z wiernym Wojskiem je^o przeswieznego carskiego weliczestwa Zaporoskim.

Wszystkiemu prawosławnemu rossyjskiemu przezacnemu narodowi obojga duchownego i świeckiego stanu i wszelkiej conditiej przełożonym i pospolitym ludziom, tak starszynie, jako i czerni, braci naszej miłej, po miastach i wsiach, z tamtego boku Dniepra mieszkającym, dobrego zdrowia i braterskiego z nami

zjednoczenia od P. Boga uzyczywszy, do wiadomości donosim, iż widząc my z sławnym nizowym rycerstwem, na Zaporozu będącym, że Mała Rossja, ojczyzna nasza miła, przez wewnętrzną niezgodę i przez częste bissurmańskie, ladzkie i inne cudzoziemskie posiłki, za nieporządkiem starszych do ostatniej zguby przychodzi, i od niektórych osób, bardziej starszeństwa i łupiestwa-, a niżeli czego dobrego narodowi pragnących, rozerwana zostaje, wyszliśmy z sławnego Zaporozu z zacnym rycerstwem tak, jako od wieku bywało z osobliwej gorliwości pragnąc, abyśmy się w jedno serce i w jedną braterską myśl i miłość, łupiestwa wykorzenili i porządek dobry w oplakanej ojczyźnie naszej uczynili i żeby lud, od bissurmańskich i ladskich posiłków, przez starszych bez potrzeby zaciagnionych, zniszczony, pocieszyli. Któremu to żądaniu naszemu Bóg pobłogosławił raczył, żeśmy na Generalnej Czernockiej radzie, według woli prawosławnego chrześcijańskiego jedynowładnego monarchi i wielkiego hospodara naszego, je^o preświtego carskiego wielicestwa, pod Nieżynem uczynionej doskonałym hetmanem od wszytkiej czerni obranym zostali, gdzie tu na tem boku Dniepra należyty porządek Wojsku uczyniwszy, i miłość braterską między sobą utwierdziwszy, ruszyliśmy ku Dniepru, chcąc i waz- jednej matki, miła bracia nasza, do tej że miłości braterskiej i zwiąsku przychęciwszy, z wami, bracią naszą miłą, w dobrej przyjaźni żyć. Jakoż się spodziewamy po was, braci naszej, że ku nam i wszytkiemu sławnemu nizowemu rycerstwu, skąd dziadowie i ojcowie wasi sławy u całego świata nabyli, przychilicie się, bo kiedy, da Bóg, w kupie będziemy, nie będzie tak często plukac- i niszczyć bisurmanin i inni nieprzyjaciele ojczyzny naszej. Owszem Krym wszytek nie tylko drzeć, ale ostatniej zguby swojej, widząc między nami zgodę, spodziewać się musi, bo jeżeli teraz od małej kupy nisowego sławnego rycerstwa s pola zegnani w morzu się topili, i w jeden kąć ściśniali, pogotowiu, nadzieja w Bogu, ginąć i za morze uciekać pohańcy muszą, gdy zasłyszą o naszym złączeniu. Uważcie w. m. m. p., bracia nasza, że wam niemasz za co przy lachach stać i za nich sibe ubijać, chyba za szlachectwo i za majątności niektórym seduktorom, starszym od lachów nadane, także i z tatarami niemacie dla czego pragnąć przyjaźni, bo waszemi ż dziatkami i żonami swoje ziemie napełnili, chleba i dobytków waszych, wam wrzkomo- usługując, was pozbawiali. A to wszystko za powodem bezbożnych niektórych starszych, którzy żeby swego państwa nie uterali, Orde zaciągają, a tym czasem lud utrapiony do zguby i ubostwa przywodzą, dla którego to swego państwa żeby go nie pozbyli, ciż seductorowie teraz waz- zwodzić będą i zwodze- moskiewską niewolą i naszą szarpaniną że, jakoby car prawosławny wolności nasze starodawne łamie i jakoby my was rabować chcemy, takowych opacznych słów wy, bracia nasza, nie słuchajcie, ale czytajcie kopia z hramoty je^o carskiego wielicestwa, na starodawne wolności wojskowe nadane, spisana. A i to uważcie, wasza miłość, co to za niewola, że i na sławne zaporoskie armate prochy, kule, pieniądze i obzienie je^o car. wieli. posyła, i nas wszytkich żaluje, nie tak, jako lachy, co bywało i od turków nabyta armate i dobycz od zaporozców odymowali, i za prace, nad pohańcami, zwyciężonemi krwawe podięta, polami nagradzali, i teraz jakie zdzierstwa i łupiestwa u was wymyślają, a co większa i główniejsza rzecz jest, przypatrzcie się wy, bracia nasza, jakie prześladowanie wiara nasza prawosławna chrześcijańska i cerkiew Boża z duchownym i świeckim, błagoczes-

tywym i prawowiernym stanem na Wołyniu, Podolu, Podgorzu i po inszych stronach Małorossyjskich cierpi, że ani sacramentów Bożych swiaszczenikom przez ulicę do chorych nosić wolno, ani służby Bożej publice w domach Bożych lachy odprawować pozwalają, ale wszystkie cerkwi, monastery, archymandrye, episkopie prawosławne w tych to stronach w ręcę bezbożnych unijatów z płaczem wszystkiego narodu chrześc. podali; a my od jego car. weli. jednowiernego monarchi naszego w poddaństwie zostając, z tego się najbardziej wszyscy pospolicie cieszym, że wiara nasza prawosławna pod je^o car. wieli. wysoka ręka obficie kwitnie, cerkwi Boże, monastery, archimandrye, episkopie hojnie i szczodrobliwie ukontentowane zostają, i przy wolnościach starodawnych z przybytkiem, pomnożeniem chwały Bożej uznawają, lud zaś pospolity żadnych podaczek i lupiestw od je^o car. wieli. ustawionych niema chyba jeszcze od je^o car. wieli. żalowanie bierzem. Także i od nas żadnego nie spodziewajcie się rabowania, albo, uchowaj Boże, wojny jakiej, bo nie dla tegośmy z sławnego Zaporoża wyszli, żebyśmy miłą ojczyznę, matkę naszą, szarpali i was, bracia nasza, niszczyli, albo, nie daj Boże, krew chrześcijańską między sobą przelewali. Tego my i w pomysleniu nie mamy, ale tej jednej rzeczy chcemy żebyśmy się skupiwszy na pohańców wojnę obrucili, do której wojny od nas na Krym namierzonej prawosławny i wielki gospodar nasz je^o car. weliczestwo na pomoc nam tajszych kałmyckich z wojskami przydać raczył, które kałmyckie wojska na Samary zostają. Obaczcie się, wasza miłość, a nam przez posłańców znać dawajcie, której bratolubnej przyjaźni skoro przez posłańców od was spodziewając się. W opiekę was P. Bogu poruczamy.

Datte w taborze pod Perejaławiem roku 1663.

Iwan Brzuchowiecki, zwysz mianowany hetman. L. S.

О п у б л і к о в а н о: Памятники. – Т. IV. – Отд. III. – С. 371–378. – № LXXX. Копія зберігалася у бібліотеці К. Свідзінського у збірці Онацевича. Матеріали, зібрані Свідзінським, згодом потрапили до Бібліотеки Ординації Красінських у Варшаві. У 1944 р. бібліотека згоріла, а разом із нею загинула більша частина рукописів, у тому числі зазначений універсал. У публікації назва: Uniwersal Jana Brzuchowieckiego, hetmana Ukrainy Zadnieprskiej, bez daty miesiaca, około Lipca 1663 w krotce po obraniu.

ПЕРЕКЛАД

Іван Брюховецький, гетьман з вірним Війском його пресвітлої царської величності Запорозьким.

Всьому православному російському пречесному народу обох, духовного і світського, станів, і всяким чиновним і простим людям, як старшим, так і черні, братам нашим милим, у містах і селах з того боку Дніпра мешкаючим, доброго здоров'я і братерського з нами з'єднання від *Господа* Бога побажавши, до відомості доводимо. Бачачи зі славним нашим Низовим лицарством, яке знаходиться на Запорожжі, що Мала Росія, мила батьківщина наша, через внутрішню незгоду та через часті бусурманські, лядські і інші іноземні війська, через непорядки старших, до останньої згуби доходить, і від деяких осіб, що більше домагаються старшинства і користі ніж чого доброго народові бажать, розірваною стала, вийшли ми зі славного Запорожжя, з чесним лицарством, так як від віків бувало, з особливої горливості прагнемо, щоб ми з єдиним серцем і з єдиною братер-

ською думкою і любов'ю викоренили грабіжництво та добрий порядок в оплаканій Вітчизні нашій вчинили, і щоб покривджений народ від бусурманських і лядських військ, старшими без потреби приведених, (звільнили, і тим) потішили. Яке бажання наше благословив Бог, і ми на Генеральній Чорній раді, що відбувалася під Ніжином, згідно з волею православного християнського єдиновладного монарха і великого господаря нашого, його пресвітлої царської величності, від всієї черні повним гетьманом були обрані. Коли (ж) тут на цьому боці Дніпра належний устрій Війську вчинили, скріпивши між собою братерську любов, рушили ми до Дніпра щоб і вас, однієї матері милу братію нашу до тієї ж любові братерської приєднати, з вами, братією нашою милою, в добрій приязні жити. Також сподіваємося від вас, братії нашої, що до нас і всього славного Низового лицарства, від якого діди і батьки ваші всесвітню славу набули, прихилитеся, бо коли ми, дасть Бог, разом будемо, не буде так часто поливати кров'ю і нищити бусурманин та інші вороги Вітчизну нашу. Авжеж весь Крим не тільки дрижатиме, але останньої своєї згуби муситиме сподіватися, побачивши між нами згоду; бо якщо тепер від малої купи Низового славного рицарства збиті з поля тонули в морі і були загнані у безвихідь, тим більше, сподіваємось на Бога, гинути і тікати за море поганці повинні, коли почують про наше возз'єднання. Зверніть увагу, ваші милості, милостиві пани, братія наша, що вам немає за що при ляхах стояти, і за них на себе смерть брати, хіба за шляхетство і за маєтності деяким седукторам, старшим, від ляхів наданих, також і з татарами немає для чого прагнути приязні, тому що вони вашими дітьми і жінками наповнили свою землю, хліба і добра вашого, вам нібито услужуючи, вас позбавили. А то все з вини безбожних деяких старшин, які щоб не втратити свого панства, Орду приводять, а тим часом змучений народ до загибелі і злиднів доводять, для якого то свого панства, щоб не втратити, ці седуктори зараз вас обманюють і будуть обманювати, лякаючи московською неволею та нашою шарпаниною, нібито цар православний порушує наші стародавні вольності і нібито ми вас грабувати хочемо, таких неправдивих слів ви, братія наша, не слухайте, але читайте копію списану з грамоти його царської величності, про стародавні вольності Війську надані, візьміть до уваги те ваші милості, що то за неволя, коли на славу Запорозьку артилерію порох, кулі, гроші і одяг його царська величність посилає, і нас всіх жалує, не так як ляхи, що бувало і від турків набуті гармати і здобич у запорожців віднімали, і за звитязну криваву працю над поганцями полями нагороджували, та й зараз які здирства та грабунки у вас видумують, а що є важливою і найголовнішою річчю, погляньте ви, братія наша, які переслідування терпить віра наша православна християнська і церква Божа з духовним і світським благочестивим і правовірним станом на Волині, Поділлі, Підгір'ї та в інших краях Мало Російських, що ні Святих дарів Божих священикам вулицями носити не можна, ні службу Божу відкрито в домах Божих ляхи відправляти не дозволяють, але всі церкви, монастирі, архімандрії, єпископії православні в тих краях до рук безбожних уніатів, на плач всього народу хрещеного, віддали; а ми залишаючись в підданстві його царської пресвітлої величності, єдиновірного монарха нашого з того всі якнайбільше тішимося, що віра наша православна під його

царської величності високою рукою рясно квітне, церкви Божі, монастирі, архімандрії, єпископії благоденствують і щедрими приношеннями переповнюються, і при вольностях стародавніх з достатком примноження хвали Божої бачать; народ посполитий жодних поборів і здирств від його царської величності запроваджених не має, хіба що від від його царської величності жалування беремо. Також і від нас ніякого не чекайте грабунку, або, борони Боже, війни якої, бо не для того ми з славного Запорожжя вийшли, щоб милу Вітчизну, матір нашу шарпали і вас, братію нашу, нищили, або не дай Боже кров християнську між собою проливали. Того ми і в помислах не маємо, а одного тільки бажаємо, щоб зібравшись на поганців війну повернули, до якої війни, нами на Крим замисленої, православний і великий господар наш, його царська величність, на допомогу нам тайшів калмицьких з військами прислати звелів, які калмицькі війська на Самарі залишаються. Прийміть до уваги це, ваші милості, і нам через посланців знати давайте, якої братолюбної приязні невдовзі через посланців ваших сподіваємося. В опіку вас Господу Богу доручаємо.

Дано в таборі під Переяславом, року 1663.

Іван Брюховецький, вищеназваний гетьман. М. П.

№ 192

1663, серпня 3. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького Ніжинському монастиреві Різдва Пресвятої Богородиці на млини на Кучаківській греблі

Івань Брюховецкий, гетман з вѣрним Войском его пресвѣтлого царского величества Запорозким.

Ознаймуем симъ писанем нашим всѣм вобецъ и кождому зособна, кто того будетъ потребовать, ижъ мы, выдѣячи манастыръ Нѣжинский Рождества Пречистой Богородицы общежителный, спустошоный од розных неприятелей, а любо то перед тым инние млыны од антецессоров нашихъ на выживлене собѣ наданные мѣли, однак иж тые млины од неприятеля попалены, трудно, яко в полях будучіе, виставитися могутъ, теды з особливою побожности нашеое, ствердивши листъ пана Романа Ракушки, дозорци Скарбу Войскового, на менованный манастыръ Нѣжинский и на чернцов, в нем мешкаючих, даем на выживлене млыны з ступами, которыѣ ся мают будовати на гребли Кучаковской нижей села Плоской, с которых то млынов мают помененныи законныи монастыра общежителного Нѣжинского Рождества Пречистой Богородицы заживатъ мѣрочок двох, на Войско Запорозкое припадаючих, без жадное ни од кого шкоды, що так и нѣ иначей мѣти хочым.

Дат в таборѣ под Переяславлем, августа 3, 1663.

Івань Брюховецкий, звышъ менованный гетман.

На звороті аркуша позначка: Млинъ Кучевский за селом Плоское, гетмана Іоанна Брюховецкого.

На арк. 2. написано: № 20. Унѣверсалъ гетмана Бруховецкого на млин з ступами на греблѣ Кучевской ниже села Плоского стоячий.

ЦДІАК України. – Ф. 145. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 1–2. Оригінал.
ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 61853. – Арк. 208. Копія.

№ 193

1663, серпня 3. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького Ніжинському монастиреві Різдва Пресвятої Богородиці на млин в м. Нові Млини

Іван Брюховецький, гетман з вѣрним Войскомъ его пресвѣтлого царского величества Запорозким.

Ознаймуем сим писаннемъ нашимъ всѣм и кождому зособна, кто того будеть потребовать, а меновите паном полковником, асавулом, сотником, атаманом, старшинѣ и черни и всѣмъ посполитымъ людем, [ижъ] з особливою ласки нашею, а взглядомъ спустошенъя монастыра Нѣжинського Рождества Пресвятої Богородици, стосуючися до универсалов од анѣтецессоров наших и од полковников нѣжинскихъ тому ж монастыреви Нѣжинскому на млын [...] в собѣ мѣющій, на рецѣ Сейму¹³ под мѣстом [Новые Млины] стоячий, жаднымъ того же монастыра [...] дачи прошлыи унѣверсалы ствердивши, при томъ млинѣ заховуем, приказуючи, абы так пан полковник нѣжинский, [...] мо [и панѣ] сотник новомлынський и все товариство тамошнее в менованномъ млынѣ жадною перешкодою не были, вѣдаючи то, же кождый противный воли нашій не уйдуть сrokого караня войскового.

Дан в таборѣ под Переяславом, августа 3, 1663.

Іванъ Брюховецький, звыш менованный гетманъ.

На арк. 1 зазначено: На новый млин, 1663 року, августа 3 дня. По архиву № 2344.

На арк. 2 зазначено: № 15. На млинѣ в Новихъ Млинахъ на рецѣ Сеймѣ стоячий, унѣверсалъ гетмана Івана Бруховецкого.

ЦДІАК України. – Ф. 145. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 1–2. Оригінал пошкоджений.

№ 194

1663, серпня 3. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького про підтвердження права володіння Чернігівською єпископією маєтностями, наданими їй попередніми гетьманами

Іванъ Брюховецький, гетманъ вѣрного Войска его пресвѣтлого царского величества славного Запорожа.

Всѣмъ вовець и кождому зособна, кому бы о томъ вѣдати належало, особливе паном полковникомъ, асавуломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему

старшому и меншому Войска его пресвѣтлого царского величества Запорожского товариству, так тежъ войтамъ, бурмистрамъ и вшелякого стану людемъ в тых полкахъ и сотняхъ знайдучимся, в которыхъ села, здавна до епископіи Чернѣговской належачіе, стоять, до вѣдомости доносимъ, ижъ що колвекъ антecessорове мои, ихъ милость, панове гетманове Войска^а его пресвѣтлого царского величества Запорожского, ясне превелебному в Богу его милости господину отцу Лазару Барановичу, епископу чернѣговскому, новгородскому и всего Сѣвера, маетностей надали, меновите Спаскихъ, езуитскихъ, доминѣканскихъ и шляхетскихъ, з полями, дубровами, отчинами, озерами, перевозами, млинами, особливо млини Кирѣевскіе, под Сосницею¹⁴ будучіе, такъ тежъ млинъ Кролевецкій под Новгородкомъ и иншіе, и особливими своими унѣверсалами ствердили, которіе всѣ унѣверсали всѣхъ бывшихъ гетмановъ сам его пресвѣтлое царское величество своею поважною царскою грамотою для бывшего богомоля о своемъ спасенномъ здравіи покрѣпити изволилъ, теди и ми, гетманъ, теперъ ново на тое гетманство от его пресвѣтлого царского величества и от всего Войска Запорожского, за згоднымъ обебранемъ, щасливе наступивши, тіе всѣ маетности вишѣменованніе, его милости отца епископа черниговского, тимъ нашимъ особливимъ унѣверсаломъ стверждаемъ, приказуючи сурово каждому іс товаришов моихъ, абы и найменшее кривди и перешкоди в держаню тых маетностей, такъ самому его милости отцу епископу, яко и кождому з законныковъ, на тіе маетности от него высланнымъ, не чинил, а то чинимо для того, абы щоденная молитва при безкровной офѣри, такъ за его пресвѣтлое царское величество, яко и всего Войска Запорожского, до Бога всемогущего у олтаря Божого охотней от нихъ приносилася.

Писанъ в табурѣ под Переясловлемъ, іюня^б 3 дня, 1663 року^в.

Іванъ Брюховецкий, звышъ менованный гетман войсковый.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 20. Оригінал.

Там само. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 15204. – Арк. 115–115 зв. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 231. – Арк. 93. Копія з датою 3 липня 1663.

№ 195

1663, серпня 5. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького про надання Чернігівській ратуші Погорілого млина, що на річці Білоус

Іванъ Брюховецкий, гетманъ з вѣрнимъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Пану полковникови, атаманови и всему товариству и посполству чернѣговскому, а особливе ревѣзорамъ нашимъ войсковимъ, до вѣдомости доносимъ,

^а Слово "Войска" написано копієстом на полі, навпроти відповідного рядка тексту.

^б Червень у даті зазначено помилково, виходячи з місяця написання документа та числа місяця, універсал було складено 3 липня, або 3 серпня.

^в Після дати зазначено: В подлинном при печати войсковой гетманской написано.

и жъ на прозбу войта, бурмистровъ и всего майстрату Чернѣговского, на расходи ратушние даемъ на той же ратушъ Чернѣговский млинъ Погорѣлого, на Белоусе¹⁵ рецѣ стоящий, два камени и ступи въ собѣ мѣющий. Прето приказуемъ, абы такъ панъ полковникъ и атаманъ чернѣговский, яко и ревизори войсковые, за указанемъ сего листу нашего въ держане того млина, од насъ на расходи ратушние наданого, жадное перешкоди и трудности не чинили и чинити не важилися под войсковимъ каранемъ.

Данъ в таборѣ под Переясловлемъ, дня 5 августа, 1663^a.

Иванъ Бруховецкий, звишъ менованный гетманъ^b.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54497. – Арк. 90 зв.–91. Копія.

Там само. – Ф. 8. – Спр. 2328. – Арк. 33 зв.–34. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 237. – Оп. 1. – Спр. 29. Копія.

№ 196

1663, сернія 5 . Табір під Переяславом. – Універсал Івана Бруховецького про взяття під гетьманську протекцію поkozаченої любецької шляхти та про підтвердження її майнових прав

Иванъ Бруховецкій, гетманъ з Войскомъ вѣрнимъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ тымъ писанемъ нашимъ старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского и вшелякое кондиціи людемъ, которимъ тилко о томъ належить вѣдати и сее наше оказанно будетъ писание, и жъ яко небожчикъ славное памяти панъ Богданъ Хмельницкий, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого и антецессоръ нашъ, за прихилност и зичлиност шляхти всей любецькой к Войску Запорожскому, боронилъ ихъ от всѣхъ долегливостей, которие здавна за вѣру нашу православную в кождыхъ потребахъ отважне зостановляли, меновите видячи пана Саву Унучка, козака любецького, и Олексѣя Кривопища и зо всею шляхтою тамошною, такъ и мы потвержаючи волю небожчика антецессора нашего, беремъ под протекцію вышечменованныхъ особъ и всю шляхту любецькую, приказавшы всей старшинѣ и черни Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, жеби имъ нѣхто в добрахъ ихъ, в чистих полях, сѣножатях, озерах, бортях и иннихъ пожиткахъ наименшее кривди чинить не важилъ, и особливе пану Савѣ Унучкови в млинѣ его власному на рецѣ Свишнѣ¹⁶ не задавал трудности и не чинил перешкоды, жеби и вся шляхта, в добрахъ своихъ всѣхъ спокойно зостаючи, заживали в томъ, жадного перенагабана иначе жъ не чинячи, чего панъ полковникъ черніговский постерегати и карати мает, и иншихъ зась непослушнихъ ему до насъ отсилати своеволцовъ, которих ми би и на горле без фолги карати будемъ.

^a Після підпису зазначено: В подлїнномъ подпись таковъ.

^b Нижче написано: В подлїнномъ унїверсалѣ приложена печат войсковая.

Данъ в таборе под Переясловлем, дня 5 августа, року Божого 1663^а.
Іванъ Бруховецкій, звишъ менованний гетманъ^б.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 661. Копія.

№ 197

1663, серпня 5. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького про підтвердження прав Чернігівського монастиря великомучениці Параскевії на села Рудки, Березівка, Мохнатин, Янівка та Кошівка

Іванъ Бруховецкій, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, такъже ратнимъ начальнимъ и под началомъ застаючимъ его царского пресвѣтлого величества государевимъ людямъ, а меновите пану полковникови чернѣговскому, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому товариству, в томъ полку найдуючомуся, и кому толко наше сие показано будетъ писаня, до вѣдомости доносимъ, ижъ яко за славное памяти его милости Богдана Хмельницкого, гетмана Войска его пресвѣтлого величества Запорозского, антецессора нашего, законници монастиря Черниговского святяя великомученицы Параскевії¹⁷, наданнихъ себѣ на обытел святую, заживали сѣлѣ Рудки, Березовки, Мохнатина, Яновки, Кошовки, въ одномъ обрубѣ зо всѣми принадлежностями ихъ будучими, такъ и мы, конфирмуючи симъ унѣверсаломъ нашимъ, мѣти жадаемъ, абы жаденъ такъ з старшини, яко и чернѣ, до войска идучие, и з войска повертаючие, ватаги, чатовники наездомъ и мимоездомъ, помененнимъ в тыхъ селахъ людямъ мешкаючимъ, найменшое не чинили кривды, и в спокойномъ держаню и уживанию добръ перешкоды, такъже и млинокъ Кошовский на Белоусе, яко пред тимъ держали с принадлежностями, такъ и теперъ, абы уживаючи, ни от кого не поносили кривды. Государевихъ ратныхъ начальнихъ и под началомъ застаючихъ, его царского пресвѣтлого величества людей, засъ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества сурово под неласкою нашею и срокгимъ войсковимъ караниемъ приказуемъ.

Данъ в табори под Переясловлем, дня 5 августа, року 1663.

Іванъ Бруховецкій, звишъменованій гетманъ^в.

Нижче написано: С подленнымъ читал канцѣляристъ Лукьян Климов.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. Д–10. Копія.

^а Після дати зазначено: В подленномъ тако.

^б Нижче в колі написано: Мѣсто печати.

^в Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати.

№ 197 а

1663, серпня 5. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького Олефіру Радченкові про підтвердження прав на селище Підстовбиці

Іванъ Брюховецкій, гетман з вѣрнимъ Войскомъ его пресвѣтлого царского величества Запорожскимъ.

Пану полковниковѣ чернѣговскому, асауловѣ, сотникомъ, атаманомъ и всему товариству, въ полку Чернѣговскомъ знайдучомуся, посполитимъ и всякаго стану людемъ и кождому, кому бы толко сее наше писаніе показано было, доносимъ до вѣдомости, ижъ мы, стосуючися до воли антецессора нашего, славной памяти Богдана Хмелницкаго, а взглядомъ прислугъ пана Олифѣра Радченка, при селищу Постовбици его власномъ отчистомъ зо всѣми грунтами, сѣножатми, полями и деревомъ бортнимъ и ініми принадлежностями, до того селища здавна належачими, захоуемъ, приказуючи, абы такъ панъ полковникъ чернѣговскій, товариство, яко и ініе всякіе од насъ высланніе особи в помененнихъ грунтахъ, сѣножатяхъ, деревѣ бортномъ и інихъ приналежностяхъ преречонному^а пану Радченковѣ найменшой кривды, шкоди и трудности чинити не важилися; а кто бы колвекъ противній сему унѣверсалу нашему будучи найменшую кривду преречонному въ грунтах, ему належачихъ, учиниль, такого кождого срого за донесенемъ ся до насъ найменшой скарги карати будемъ.

Данъ въ таборе подъ Переясловлемъ, августа 5, 1663 года^б.

Іванъ Брюховецкій, звишь менованній гетманъ^в.

Нижче зазначено: Следствие о маестностяхъ Чернигов. полка 1730 года. Документы Ройской сотни. № 42.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 622. – Арк. 1–1 зв. Копія.

№ 198

1663, серпня 22. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького про заборону козакам і посполитим шинкувати горілкою в Києві, порушуючи цим права Київського магістрату

[Іван Брюховецький, гетман з вѣрнимъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ].

Ознаймуем сим писанем нашим кождому, кому о том вѣдать належит, а меновите атаманове киевскому и всему товариству и поспулству тамошнему.

^а У копії М. Василенка це слово написано двічі.

^б Нижче написано: Въ копії пишеть.

^в Після підпису в колі зазначено: М. п. войсковой.

Дошло нам вѣдат от пана вуйта и от усего магистрату Киевского, иж противко прав и грамот вел. гос[ударя] нашего его цар. пресвѣ. величества, мѣсту Киеву наданных, важаться розные люде так козацкие, яко и посполитые, горѣлкою явне по домах и на рынку шынкovati, которая горѣлка з давных часов при маистрате Киевском зостае. Прето приказуем сым писаннем нашим, абы нѣхто з козаков и з посполитых людей, волѣ его ц. пр. вел. не спротивляючися, не важылся горѣлки тасмне и явне в Киевѣ шынкovati, але жебы щегульне горѣлка ведлугъ правъ ратушѣ Киевскому шынкovана была, поневаж немалые росходы войсковые тое зубожалое мѣсто маеъ. А если бы кто з козаков и жон козацких шынкovать, над росказане наше, горѣлкою важылся, таковых би, яко волѣ Божой и его ц. пр. вел. и нашой войсковою противных, забирать вуйтови и майстратови киевскому позволяем. До чого и атаман киевский абы помочным был сурово приказуем, бо ежели за недбалостю атамановою тое дѣятися будет, певне караным од нас сурово зостанет.

Дан в таборѣ под Переяславом [августа 22 дня, року 1663].

[Иван Брюховецкий, звиш менованный гетман]^а.

О п у б л і к о в а н о: Тищенко М.: Гуральне право та право шинкувати горілкою в Лівобережній Україні до кінця XVIII в. – С. 200–201. – № 6.

№ 199

1663, вересня 21. Табір під Лубнами. – Універсал Івана Брюховецького про взяття під свою протекцію військового товариша Ніжинського полку Марка Кимбаровича

Іванъ Брюховецкий, гетман зъ вѣрным Войском его царского прес. велич. Запорозким.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска вѣрного его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а особливе пану полковныкови нѣжинскому, и сотникови, и атаманови глуховскому и кому тилко показано сее писаня наше будетъ, иж якосмо першым унѣверсаломъ нашим обваровалы и под оборону и протекцию свою взяли пана Марка Кимбаровича, товариша полку Нѣжинского, обывателя глуховского, так и теперь под оборону нашу беремъ, пилно од каждого из Войска Запорозкого жадаючи, и сурово приказуючи абы ему жаден, такъ в дому, в фолваркахъ во вшеляких набытках не важился и наименшой кривды, шарпаня чинити, также в заживаню своим безпечным был, а если бы хто наименшую кривду в чом колвек учинил, теды скоро, за донесеням до нас скарги, обещуем таковых сурово горломъ карати без жадное фолкги, що иначе абы не было.

^а У публікації Тищенка дата універсала та його належність гетьману Брюховецькому наводиться перед документом, при цьому безпосередньо у тексті акту такі елементи універсала як інтитуляція, дата і підпис не відтворюються (в даному випадку подається їх реконструкція).

Дан в таборѣ под Лубнями, дня 21 септеврія, 1663.

Іванъ Бруховецкій, звышменованій гетманъ.

Зверху позначка: По архиву № 2360.

ЦДІАК України. – Ф. 64. – Оп. 1. – Спр. 1206. – Арк. 1. Оригінал.

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 358. – № 167.

№ 200

1663, жовтня 18. Гадяч. –

Універсал Івана Бруховецького до українського народу на правому березі Дніпра з закликом об'єднатися під скипетром російського царя

Іванъ Бруховецкій, гетман съ вѣрнымъ Войскомъ его царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскимъ.

Всему преславному православному христіянскому малоросійському народу обоєго духовного и мирского чину людѣмъ, старшинѣ и черни, братіи нашей милой по городамъ и по селомъ, на той сторонѣ Днѣпра живущимъ, едино-вѣрнимъ святыя Восточныя Церкви, матере нашея единоутробнымъ сынамъ, мира, любви, тишины и братолюбнаго с нами соединенія, всещедрого Бога усердно имѣти желаючи, до вѣдома подаемъ. Не токмо окрестныя всѣ народы, но и сама ваша милость, братья наша милая, признать то имѣете, что въ явной слѣпотѣ и обманѣ видимомъ перебуваете, когда русское имя на себѣ от предковъ своихъ нося, не къ тому монарху, котораго блаженныя памѣти святой и равно-апостольный російскій предокъ до вѣры христіянскіе греческіе весь народъ нашъ російскій привел, прибѣгаете, но отступивъ отъ единовѣрнаго православнаго монарха дѣдичнаго російскаго, Русью будучи, уклоняетесь до иновѣрнія, именемъ и вѣрою несоглашающіяся, обороны лятцкія. Воспомните, ваша милость, братія наша милая, себѣ на давное присловье лятцкое, которое преже сего, и ныне часто обыкли ляхи, поругаючись изъ вѣры нашея православныя, говорить: “Донелѣ свѣт свѣтом, дотолѣ ляхъ русину братомъ быти не может”. А ныне, отлучась отъ нас, единоутробныя братіи своей, тою ж де, что и вы, кровію на крестѣ распятаго Бога откупленные, и отступивъ отъ славныя Запорожскіе столицы козацкіе, откуда славніе предки, отцы дѣды ваши, морем и полемъ славы у всего свѣта добыли, прилѣпилися есте и присовокупилися до иновѣрцовъ и до бусурмановъ, съ которыми предки ваши и наши, мужественно воюючи, во многихъ знатныхъ потребахъ главы свои полагали, а оставя давныя предковъ козацкихъ и всего народа русскаго с ляхами заводы, припомните себѣ, ваша милость, братья наша, нынѣшніе войны начало, признать имѣете, для чево есте вы и мы в купѣ, за пособіемъ Божиимъ, с ляхами битца и воевать стали, естли не за то, что народу нашему русскому великое поруганіе отъ ляховъ и отъ уніатовъ было, если не за то, что вольности козацкіе сламаны и попраны были, естли не для того, что предки и отцы ваши, при волностяхъ козацкихъ одержавшіся, от ляховъ великою и различною мучительскою смертю на мѣдьяныхъ

кобылкахъ, на крюкахъ, на колахъ, на висѣлицахъ жестоко погибли, естли тогда такіе вымышленья, мучительства предки козацкіе, после котораго и недолго терпѣвали, завѣщанья^а отъ ляховъ поносили, какового жъ мучительства по нынѣшнемъ коліконадсятнемъ лѣтнемъ смятеніи вам, братьямъ нашимъ, отъ нихъ надѣятися надобно, прежде того, что вѣра наша православная отнюдь вездѣ снесена будетъ, церкви Божіи унеатомъ и ляхомъ на искорененіе правовѣрныхъ хвалы Божія поданы будутъ, что и нынѣ почасту показуется, матери святыя отъ блаженныя памяти россііскихъ князей маетностіми призрѣны, на кляшторы розныя перемѣнены будутъ, такъ же на самыхъ особахъ своихъ вамъ, братьи нашей милой, надѣятися, что сколько ни есть людей во время приступовъ подъ городами, подъ высокою рукою его царскаго пресвѣтлаго величества будущими, не пропадетъ, тѣхъ всѣхъ сабля ляцкая и татарская зъ женами и зъ дѣтьми выгубити и выкоренити имѣеть, и ныне тое всеѣ, на потомъ будущіе бѣды ясныя знаки отъ ляховъ вамъ, братьѣ нашей дѣютца, никоторый ляхъ исъ Польши на Украину податей и живности съ собою не привезъ, но какъ слышимъ, что въ пожиткахъ и въ домахъ своихъ неволны есте, и кроваво добытые труды ваши силно отъ васъ отбираючи, въ Польшу отпускать почали, а до тое нынѣшніе и потомъ будущіе бѣды никто иной васъ, братью нашу не привель, толко нѣкоторые сводники, межъ вами будущіе, которые для своего шляхетства и для бѣднаго панства, вамъ всѣмъ и всѣму народу россііскому такову пагубу наносятъ, и чего Виговскій с татарами, и с ляхами на Украинѣ не догубилъ, тотъ нынѣ, послѣдокъ народу нашего россііскаго, превратный Тетеря погибельною думою своею короля и ляховъ с татарами на Украину призвавъ, выкоренити постановилъ. А такъ видя мы, братья наша единоутробная, такову отъ ляховъ чрезъ вашихъ же проводцовъ на васъ, и на женъ, и на дѣти ваши намѣренную погибель, сердечно тою болезнуемъ, братски всѣхъ васъ увѣщаючи, намереніе вамъ доброе, какъ братьи своею даемъ: отступите отъ поганцовъ и отъ иновѣрцовъ, приклонитесь къ дѣдичному своему монарху, единовѣрному россііскому, подъ котораго святымъ предкомъ крестъ святыи предки ваши, а не подъ ляцкимъ королемъ, приняли. Не подавайте иновѣрцомъ на поруганіе вѣры своею православныя христианскіе, пусть на всемъ [...] слава народу нашему россііскому безсмертная съ того будетъ, что межъ иными всѣми подъ солнцемъ будущими монархи, и нашъ славный отъ вѣковъ россііскихъ народъ, единовѣрного надъ собою, скипетромъ и діадемою царскою украшенного, православного, а не иновѣрнаго и иного монарху имѣеть. Сойдемся вси в купѣ и, братолюбно взявся за руку, единѣми усты православными и въ праведныхъ, единовѣрнаго монарха нашего искони вѣчнаго россііского, молитвахъ, крѣпкого и сильного в бранѣхъ, Бога на пособіе противъ враговъ взявъ, не даймо поганцомъ и иновѣрцомъ земли Россііскія, матери наша, разоряти и иноземцомъ въ отечествѣ нашемъ надъ собою властителствовать. Разумѣемъ тогда и надежды того по вашихъ милостяхъ, братьѣ нашей милой, есмы, что опамятуетесь и отступивъ отъ татаръ и отъ ляховъ, дѣдичныхъ русскихъ враговъ, о своемъ съ нами соединеніи чрезъ посланцовъ своихъ извѣстно чинити будете, а мы вамъ, яко братьи

^а Такъ у тексті публікаціі.

своей милой, в купѣ с ратными его царскаго пресвѣтлаго величества людьми и съ калмыками готовы на ляховъ и на татар помочи додать. Такову мысль и охоту чтобъ вамъ, братьи нашей, Богъ в сердца ваши вложить изволилъ, братцки отъ сердца желаемъ.

Данъ в Гадичѣ, октября 18 дня, 1663 года.

Иванъ Брюховецкій, вышеименованній гетманъ.

Нижче зазначено М. Маркевича: Печать у того листа войсковая.

О п у б л и к о в а н о: Маркевич Н. История Малороссии. – Т. IV. – С. 44–48. – № 8.

№ 201

1663, жовтня 24. Гадяч. –

Універсал Івана Брюховецького про підтвердження передачі Савою Чорним свого млина у селі Дейманівці Прилуцькому Густинському монастиреві

Іванъ Брюховецкій, гетман з вѣрным Войском его царскаго пресвѣтлаго велич. Запорозким.

Ознаймуем симъ писанням нашим кождому, кому бы того вдать было потреба, а меновите пану полковникови прилуцькому, такъже ревѣзоромъ нашимъ войсковым и иным всякаго стану людем. Показовал перед нами велебный отецъ Іосифъ Феодоровыч, игумен монастыра общежителнаго Густинскаго, черезъ братию свою, к нам присланую, на писмѣ урядовную дарезну, печатю мѣскою прилуцькою запечатованную, перед полковником наказным и атаманом, вуйтом и бурмистрами прилуцькими, 1663 року месяца іюля 12 дня од мешанина прилуцького Савы Чорнаго монастиреви общежителному Густинському на млин свой власный на рецѣ Лисогорце¹⁸, в селѣ Деймановце¹⁹ стоячий, двѣ кола мучные в собѣ мѣючий, доброволне з побожности хрестиянскоѣ сознанныю и вѣчными часи на помененный монастырѣ записанную, просячи, абысмо двома мѣрочками, на Войско належачими, из того млина приходячими, при той третьей мелницкой, од именованного Савы монастиревѣ дарованной, его, игумена, и братию заховали. Мы теды, до такъ слушнои прозбы схилившись з побожности хрестиянскои, для отпущения грѣховъ его царскаго свѣтлаго величества и всего Войска Запорозкого, помененный монастир Густинский при двох мѣрочках войсковых, из того млина приходячих, заховуемъ. Прето приказуем, абы из старшини и чернѣ Войска нашего Запорозкого, из ревѣзоровъ наших войсковых, в уживаню тых двох мѣрочокъ, из того млина приходячих, менованному монастиревѣ Густинскому нѣхто и найменшою не был перешкодою, под срогким караням войсковым.

Дан в Гадячом, дня 24 октоврия, року Божого 1663.

Иванъ Брюховецкій, звышъ менованный гетманъ.

Нижче зазначено: Потвержене на млын Савин в селѣ Деймановцѣ.

На звороті написано: На млын Деймановский Савинъ, от его милости пана І. Брюховецкаго данный, в року 1663, октов. 24.

По архиву № 1022.

№ 202

**1663, жовтня 24. Гадяч. –
Універсал Івана Брюховецького Прилуцькому
Густинському монастиреві на Сірків млин
у селі Валках**

Іван Брюховецький, гетман з вѣрным Войском его царского прес. вел. Запорозким.

Ознаймуем симъ писаннем нашим кождому, кто того будет потребоват, а меновите пану полковникови прилуцькому и всему товариству, в том полку будучому, также ревизором нашим войсковым и вшелякоѣ кондыцьгѣ людемъ до вѣдомости доносим, иж мы, стосуючися до листу славное памяти антецессора нашего, небожчика Богдана Хмелницкого, гетмана Воискъ его царского прес. вел. Запорозких, которым листом он, антецессор наш, надане княжат Вишневецких давное на млынъ, в селѣ Валках²⁰ стоячий, ступное и каменное коло в собѣ мѣючий, Серкув тепер называемый, на общежителный манастыр Густинский данное, подтвердить изволил, и мы теперешним листом нашим ствержаем и пры помененному млынку преречонный манастыр заховуем. Прето приказуем, абы нихто з старшины и чернѣ Войска его царс. прес. вел. Запорозкого, также ревизор и высылчий наш, найменшое перешкоды в держаню того млынка преречоному манастыревы чынити не важылся, под сроким войсковым каранем.

Дан в Гадячом²¹, дня 27 октов. 1663.

Івань Брюховецький, вышѣ менованный гетманъ.

Нижче написано: Потвержене на млын Хвесков Сѣриков у Валках.

На арк. 2 зазначено: Унѣверсал на млын, в селѣ Валках стоячий, двѣ колѣ мѣючий, прозываемый Сѣркув, данный вел. господину отцу ігуменовы и всей братѣи манастыра общежителного Густинского от его милости п. І. Брюховецкого, року 1663, октов. 24.

№ 203

1663, жовтня 24. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького Прилуцькому Густинському монастиреві на Давиденків млин у селі Валках

Іванъ Брюховецкій, гетман з вѣрным Войском его царского прес. вел. Запорозким.

Ознаймуем сим писанем нашим кождому, кто [то]го будет потребоват, а меновите пану полковникови прилуцкому, также ревизором нашим войсковым. Яко перед тым за наданем собѣ старших прошлых манастыр Густинский млынка Давиденкова два каменѣ^а, в собѣ мѣючого^б, в селѣ Валькахъ, на Удаѣ стоячого, держав, и з оного двох мѣрочок, на Войско належачих, уживал, так и мы тепер преречоный манастыр Густинский при менованом млынку Давиденковом цѣло и ненарушене заховуем, приказуючи, абы жаден з старшины и чернѣ воисковое, и ниhto з ревизоров и висылчих наших найменшое sprawy за указанем сего листу нашего не мѣл, под срокгим каранем войсковым.

Дан в Гадячом, дня 24 октов. 1663.

Іванъ Брюховецкій, звышъ менованный гетманъ.

Нижче написано: Потвержене на млын Демянов Давыденков у Вальках.

На арк. 2 написано: Унѣверсал на млын Давиденков манастыреви Густынскому, наданный от его милости п. І. Брюховецкого, року 1663, октов. 24.

По архиву № 1001.

ЦДІАК України. – Ф. 159. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 1–2. Оригінал.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57643. – Арк. 81. Копія.

№ 204

1663, жовтня 24. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького Прилуцькому Густинському монастиреві на млин на річці Удай, що під містом Варвою

Іванъ Брюховецкій, гетман з вѣрным Войском его царского прес. велич. Запорозким.

Пану полковникови прилуцкому, сотникови, атаманови, всей старшинѣ и чернѣ вѣрного Войска его цар. прес. вел., в том полку будучому товариству, и всему посполству до вѣдомости доносим, иж для отпущения грѣхов великого государя нашего его царского прес. вел. и всего Войска Запорозкого и наших, даем на выживлене братиѣ, в манастырѣ Густинском будучей, млын под мѣстом Варвою²², на рецѣ Удаѣ стоячим, чотыры камене и ступы, оден камен Слюсарув,

^а Далі в тексті закреслено “и ступну”.

^б Далі в тексті закреслено “под Варвою”.

другий Ивана Ласкуровского, третий Грицка Иллушки, четвертый Плющенко, з ступами в собѣ мѣючий, позволяючи з помененных з каменей и ступ двох мѣрочок на Войско належачих, помененного монастыра Густынского ігуменови и братиѣ уживати, держати и на свой пожиток обертаги. Прето приказуем, абы пан полковник прилуцкий, сотники, атамана тамошние, а особливе ревизорове нашѣ войсковые и инные всякие высылчие особы в держаню того млына и в одбираню мѣрочок з тих чотырох каменей преходячих, наименшее перешкоды менованному монастыреви Густынскому чинити не важилися, поневаж ѥ пред тым од панив старших той млынок держали, под срокгим войсковым каранем, абы иначе не было.

Дан в Гадячом, дня 27 октоб. 1663.

Иван Брюховецкий, звыш менованный гетманъ.

На арк. 2 написано: На млын под мѣстом Варвою, на рецѣ стоячий Удаѣ, чотыры каменѣ и ступы в собѣ мѣючий, 1663 года октоврия 24 дня, от пана Брюховецкого унѣверсаль. Тепер той один млин роздѣлено на двѣ клѣтки, держит Иван Точеный одинъ камень и ступы, а другой камень Иванъ Люшокъ, и не дают нам двох частюй войсковых, тылко половину, што именуются козакомъ.

ЦДІАК України. – Ф. 159. – Оп. 1. – Спр. 20. – Арк. 1–2. Оригінал з військовою печаткою.
ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56728. – Арк. 432 зв. Копія.

№ 205

1663, жовтня 31. Гадяч. –

Універсал Івана Брюховецького

до українського народу на правому березі Дніпра

з закликом не розпочинати братовбивчої війни

та з порадою приєднатися до Запорозького Війська

і спільно виступити проти ворогів

Jan Brzuchowiecki, hetman z wiernym Wojskiem je^o carskiego prześwietnego weliczestwa Zaporoskiem.

Wszystkiej starszynie i czerni, braciej naszej miłej, ryci:skim i pospolitym ludziom, po horodach i wsiach, na tamtej stronie Dniepra mieszkającym, jako jednowiernej i jednownętrznej braci naszej, prawowiernemi piersiami jedynej teje s. wschodniej Cerkwie Matki naszej wykarmionym, synom braterskiego zjednoczenia od P. Boga użyczywszy, do wiadomości donosimy. Widziemy my to dobrze i dowodnie słyszemy, że wy, bracia nasza miła, czerń, na nas bracią swą ręk swoich podnosić nie chcecie i nie pragniecie braterskiej krwi pić niewinnej, ale do tej wewnętrznej wojny gwałtem was przyciągają waszy krwiepijcy starszy, umyśliwszy wolność kozacką dla swego państwa i szlachectwa wygubić, króla łachów i pohańców tatar zaciągnęli, żeby Ukrainę ładzką i tatarską szablą wykorzenić, i tak z tego jako i z tamtego boku Dniepra, Rossyjską ziemię pustą uczynić, i miasto chwały Bożej w cerkwiach Bożych przez usta prawowiernych chrześcian słynącej, dziakiemu zwierzu i bestiom rykającym puste mieszkanie uczynić, a tak ponieważ wy, bracia nasza,

jedni z nami chrześciance, jednego Boga w Trojcy s. s. niewystawionego, i jego Przczystą Matkę ze wszystkimi s. s. wyznawajcie, i jednego sławnego narodu rossyjskiego plemie zostajemy, odstapcie od pohańców, i od lachów, którzyby radzi, żeby i jednego na świecie rusina i kozaka nie było, lecz z nami w kupie zostawajcie i do nas się nawracajcie, gdyż my, bracia wasza, uzbroiwszy się Bogiem, i jego święta prawda przy wojskach od prawowiernego dziedzicznego rossyjskiego monarchi, od je^o car. przeświat. welicestwa pana naszego miłości. na pomoc nam posłanych, i przy kałmyckich tajszach z potężnymi wojskami z kniazem jmcia Romodanowskim ciągnących następującym na wiarę chrześcijańską, na żony i na dziatki nasze, i na nas samych, lachom, tatarom i wszystkim nieprzyjaciolom odpór dawać i od onych bronić będziemy, głów swoich za wiarę chrześcijańską, za wolności starodawne, za żony i dzieci nasze, a nadewszystko za dostojęństwo prawowiernego monarchi naszego jego car. przeświatnego welicestwa nie oszczędzając i umierać gotowemi zostając. Jest tedy nam za co chwalebnie umierać za wiarę, za wolności, za żony i za dzieciaczki swoje, lecz wy, bracia nasza, uważcie, za kogo niesiecie na plac głowy swoje i przeciw kogo? Przyznać musicie, że za poganina na chrześciance wojujecie, że za nieprzyjaciela dawnego ruskiego za lacha na brata jednownętrznego ręką podnosicie i za pogańską i za ladzka wiarę umierać niewinnie chcecie. Sam ukrzyżowany za grzechy nasze Bóg spodziewamy się że nam dopomoże i zwycięstwo daruje na pohańców, i na lachów, i na tych, kto przy nich stoi i onym dopomaga duszy chrześcijańskie w wieczną niewole bisurmańską prowadzić, a co nam starszy waszy na oczy wyrzucają tych ludzi, których wojsko skaralo, ci waszych starszych duchem natchnieni byli, także myśleli, tatarom i lachom naród chrześcijański pod szablę poddać, nict inszy nie karał tylko same wojsko według praw starodawnych, żony też i dzieci ich i teraz ze wszystkim nie naruszenie zostają. A tak omamieniu złemu nie wiercie lachiemu i tatarskim- i do nas się schylcie. Ponieważ i Sirko z kałmykami, z bohunami, i z nizowym wojskiem ku Czehrnowi ciągnie, to wszystko sobie uważcie, i do nas ze wszystkim dobrym przysyłajcie, nadzieja w Bogu że i noga nieprzyjacielska z Ukrainy nieuciecze, jeśli my w kupie będziemy.

Dan w Hadiaczem, d. 31, 8bris, v. s. a. 1663.

Jan Brzuchowiecki, zwyż mianowany hetman. L. S.

О п у б л и к о в а н о: Памятники. – Т. IV. – Отд. III. – С. 379–381. – № LXXXI. Копія зберігалася у бібліотеці К. Свідзінського у збірці Онацевича. Матеріали, зібрані Свідзінським, згодом потрапили до Бібліотеки Ординації Красінських у Варшаві. У 1944 р. бібліотека згоріла, а разом із нею загинула більша частина рукописів, у тому числі зазначений універсал. У публікації назва: Uniwersal Jana Brzuchowieckiego, hetmana Ukrainy Zadnieprskiej, wydany 31/10, 1663.

ПЕРЕКЛАД

Іван Брюховецький, гетьман з вірним Військом його царської пресвітлої величності Запорозьким.

Всїй старшині і черні, братії нашій милій, лицарським і посполитим людям, що живуть у містах і селах по той бік Дніпра, як єдиновірній і єдиnoutробній братії нашій, вигодованих правовірними персами тієї ж єдиної святої Східної Церкви, матері нашої, від Бога побажавши братського з'єднання, до відомості

доносимо. Бачимо ми те добре і ясно чуємо, що ви братія наша мила, чернь, на нас своїх рук піднімати не хочете, і не прагнете невинну братерську кров пити, але що до цієї внутрішньої війни вас примушують ваші кровопивці старші, які замисливши вольності козацькі знищити заради свого панства і шляхетства, короля ляхів і поганців татар затягнули, щоб Україну лядською і татарською шаблею викоренити, і як по цей, так і по той бік Дніпра, Російську землю спустошити, і замість хвали Божої в церквах Божих, устами правовірних християн проголошеної, спустошені простори для диких тварин та рикаючих звірів залишити, а тому що ви, братія наша, такі ж християни як і ми, єдиного Бога в Святий Трійці неісповідного і його Пречисту Матір з усіма святими визнаєте, і єдиного славного народу Російського племенем залишаєтесь, відступіть від поганців, і від ляхів, які були б раді, щоб жодного на світі русина і козака не було, краще з нами разом залишайтесь і до нас звертайтеся, коли ж ми братія ваша, озброївшись Богом і його святою правдою, при військах від православного дідичного російського монарха, від його царської пресвітлої величності, пана нашого милостивого, нам на допомогу відправлених, і при калмицьких тайшах, та з могутніми військами на чолі з князем Ромодановським, будемо чинити опір ляхам, татарам і всім ворогам, тим що наступають на віру християнську, на жінок і на дітей наших, і на нас самих, голів своїх не шкодуючи за віру християнську, за вольності стародавні, за жінок і дітей наших, а найбільше за гідність православного монарха нашого, його царської пресвітлої величності померти готові; є тоді нам за що померти зі славою, за віру, за вольності, за жінок і за дітей своїх, але ви, братія наша, зауважте, за кого ви несете на поле бою свої голови і проти кого? Визнати мусите, що за поганина проти християнина воюєте, що за ворога давнього руського, за ляха на брата єдиноутробного руку піднімаєте, і за поганську і за лядську віру померти безвинно хочете. Сам Бог, розп'ятий за гріхи наші, сподіваємось нам допоможе і подарує перемогу над поганцями, над ляхами, і над тими хто їх підтримує, і цим допомагає душі християнські у вічну неволю бусурманську спровадити, а що старші ваші закидають нам в очі про тих людей, яких військо скарало, то вони були духом ваших старших просякнуті, так само мислили татарам і ляхам народ християнський під шаблю підвести, і ніхто інший їх не карав, тільки саме Військо, згідно стародавніх прав, а жінки та діти їх і тепер залишаються у цілковитій безпеці. А тому не вірте злomu обману лядському і татарському і до нас схиліться. Тому що і Сірко з калмиками, з богунами, і з Низовим Військом до Чигирина йдуть, і то все візьміть собі до уваги, і до нас же з усім добрим надсилайте, покладаємося на Бога, що жодна нога ворожа з України не втече, якщо ми будемо разом.

Дано в Гадячі, 31 жовтня старим стилем, року 1663.

Іван Брюховецький, вищеназваний гетьман. М. П.

№ 206

*1663, листопада 13. Конотоп. –
Універсал Івана Брюховецького Батурицькому
жіночому монастиреві на перевіз через р. Сейм
під Батурином та наказ монастирським підданім
слухняно виконувати їхні повинності*

Іванъ Брюховецький, гетманъ з вѣрнимъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ писаниемъ нашимъ каждому, кто того потребовати будет, а меновите пану полковниковѣ нѣжинскому, сотниковѣ, атамановѣ, войтовѣ и всѣму послпству батурицькому, так же ревизоромъ нашимъ войсковим, ижъ ми, поглядаючи на спустошене монастира паненского Батурицького, а особливо за отпущение грѣховъ великого государя нашего, далисмо на виживлене честной госпожи Евгении Хлевинской, игумении помененного монастира паненского Батурицького, и всѣмъ инокинямъ, в томъ монастирѣ будучимъ, перевозъ, на рецѣ Сейму под Батуриномъ будучий, с которого перевозу мае помененная игумения зо всѣми сестрами своими, в томъ монастирѣ на сей часъ і на потомъ будучими, пожитки отбираючи, контентоватися без жадной и явной перешкоди. Особливо жъ приказуемъ, аби ведлугъ унѣверсалу нашего, в Кропивнѣ в таборѣ 26 июня той же игумении на села в томъ же унѣверсалу и в листах, от бившихъ полковниковъ, от нѣжинскихъ іменованних, данних, повинность вшелякую іменование в унѣверсалу и в листах бивших полковниковъ селяне, і послушенство игумении предреченого Батурицького монастиря из сестрами отдавали, ни в чемъ волѣ нашей не спротивляючи, под срокимъ а неодвлечнимъ каранемъ войсковимъ.

Данъ в Конотопѣ²³, дня 13 ноеврия 1663^а.

Іванъ Брюховецький, звишь менований гетманъ^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55671. – Арк. 201–201зв. Копія.

№ 207

*1663, листопада 19. Батурич. –
Універсал Івана Брюховецького про заборону
козакам Салтиковської та Конотопської сотень
чинити шкоду обивателям села Мелнинського*

Іванъ Брюховецький, гетманъ з вѣрнимъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозжскимъ.

Паном полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ і всему товариству вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозжского, также

^а Після дати зазначено: В подлїнномъ тако.

^б Нижче в колї написано: Мѣсто печати гетманской.

сотникови салтиковскому, атамановѣ і всему товариству сотнѣ тоей. До вѣдомости вамъ доносимъ и сурово приказуемъ, ижъ скаржили намъ обивателѣ села Мелнинского, же в деревѣ бортном их, в сѣножатех, яко и в озерах, немалую кривду и перешкоду чинятъ. Прето, хотячи того, аби имъ болше того не било, приказуемъ симъ унѣверсаломъ нашим, аби анѣ из сотнѣ Салтиковской, анѣ из сотнѣ Конотопской, товариство тих сотень в их кгрунтахъ, то ест в отчинах, в деревѣ бортном, в синожатех, в озерахъ, помененнимъ мелникам не важилися і найменшой кривди чинити, а естли би имъ хто і найменшую кривду изъ тихъ сотень товаришъ який в кгрунтах ихъ, яко ся вишей помененное, мѣль учинити, теди за донесеннем до нас і найменшой скарги от помененних обивателей меленских, таковий кождий познает, за всякую шкоду и трудность нагорожена значного, а ще не досить обещуемъ таковых проступнихъ волѣ нашей, сурово карати без жадной фолкги, що іначей аби не било.

Данъ в Батуриѣ, дня 19 ноября, року 1663 году^а.

Иванъ Брюховецкий, звишь менованный гетманъ^б.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 57. – Арк. 1121. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ОРОМ. – Вып. 2. – С. 321–322.

№ 208

1663, друга половина листопада–грудень. Батури. – Універсал Івана Брюховецького Маркові Фасевичу про підтвердження права володіння на Торки, Новосілки та Фасевський обруб

Иванъ Брюховецкий, гетман з вѣрним Войском его царского величества Запорозским.

Ознаймуемъ симъ писанием нашим каждому, кому о том вѣдати належитъ, и меновите пану полковниковѣ стародубовскому, сотникомъ, атаманомъ и ревизоромъ нашимъ войсковим. Ижъ мы, стосуючися до грамоти его царского пресвѣтлого величества Маркови Хваеви на его отчину, то есть пустошки, названіе Торки, Новоселки и обрубъ Хваевских, од вѣковъ Хваеви належачий, данное, позволяемъ тому Хваеви вишь менованихъ урочиस्कъ Торокъ, Новоселокъ и всего обрубъ Хваевского, яко дѣдизни и отчини его власное, з млинами, деревомъ бортним, з кгрунтами, инними всѣми приналежностями держати и уживати. Прето пилно и сурово приказуемъ, абы в держаню Торокъ, Новоселокъ, и обрубъ Хваевского, и всѣх приналежностей, менованных Хваевих, такъ панъ полковникъ стародубовскій, сотникъ, атаманъ, яко ревизорове наши войсковіе и ништо инший, з черни, найменшою не был перешкодою. Обивателѣ тежъ вишь менованных урочищъ абы послушенства и повинност вшелякую пану Маркови Хваеви отдавали, не чинячи иначей, под срогимъ каранем войсковимъ.

^а Після дати зазначено: В подлїнномъ подпись.

^б Нижче в колї написано: Место печати войсковой генеральной.

Данъ в Батуринѣ, дня [...] 1663^а.

Иванъ Бруховецкий, звишь менованій гетманъ^б.

Нижче написано: Свидетелствовал корнетъ Иванъ Ващинский. Таковой подлѣнной унѣверсал по освидетелствовании от комиссії обратно принял бунчуковий товариш Григорий Зѣневич.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 140. – Арк. 55. Копія.

Там само. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 614. – Арк. 32. Копія з датою 1605 р.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18141. Копія.

№ 209

1663, грудня 20. Батурин. –

*Універсал Івана Бруховецького глухівському сотникові
Филипові Уманцю про підтвердження права володіння
селом Грем'яче та млинами на річці Рогозній*

Иванъ Бруховецкий, гетманъ з вѣрнимъ Войском его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ писаниемъ нашимъ кождому кому бы о томъ вѣдати надлежало, а меновите пану полковникови стародубовскому, сотникови, атаманови погарскому і всему старшому и меншому того жъ полку Стародубовского товариству, ижъ стосуючися ми до виразной воли его царского пресвѣтлого величества пану Филипови Уманцеви, сотникови глуховскому, на село Гремячое²⁴ в полку Стародубовскомъ, в сотни Погарской, з млинами, на речцѣ Рогозной²⁵ стоячими, с озерами, с полями, с лесами, сеножатми и со всеми здавна и теперъ до того села приналежностями надлежащими лежачое, во всемъ цале и ненарушоне заховуемъ, і опробуемъ, позволяючи преречоному пану Филипови Уманцови з того менованого села Гремячого згола всѣхъ пожитковъ при зуполной диспозиції и владѣніе спокійне заживать, пилно жадаючи і приказуючи, абы такъ панъ полковникъ стародубовский, яко теж сотникъ і атаман погарский и нѣхто інший в спокійном держане из того села с принадлежностями, якося въ грамотѣ царской^в и достатечной виразило пожитков отбирать и въ уживане пану Филипови найменшою, под войсковымъ срогимъ каранемъ, не был перешкодою. Войтъ зась и вся громада Гремяченская, жебы послушенство и звикле повинности пану Филипови конечно отдавали, пилно и срого повторѣ приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 20 дня декабра, 1663 года^г.

Иванъ Бруховецкий, звишіменованный гетман^д.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 11083. – Арк. 15–15 зв. Копія.

^а Після дати зазначено: В подлѣнном тако.

^б Нижче в колі написано: Мѣсто печати рейментарской.

^в У документі зазначено “господарской”.

^г Після цих слів зазначено: В копії тако.

^д Нижче в колі написано: Печат войсковая.

*1664, січня 22. Батурин. –
Універсал Івана Бруховецького до жителів
міста Борзни, у якому, вітаючи їх з рішенням
повернутися під скіпетр російського царя,
наказує переймати прибічників короля
та переправляти їх до нього*

Іван Бруховецький, гетман з вѣрним Воиском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Пану сотникови, атаманови, вуйтови, бурмистрови и всѣмъ обывателем, в Борзнѣ мешкаючым, доброго здоровья од Господа Бога ужычившы, до вѣдомости доношу. Либо то за поводом безбожного Вербицкого далистеса были непрятелем вѣри нашею звести и ошукати. Однак, ижъ теперъ знов в чувство пришлисте и под высокодержавную, великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, руку удалистеса, з жычливостю своею до нас одзиваючыся. Теды, послѣдуючи Спасителевым Словам, рекшого: “Грядуща ко мнѣ не изжену вон”, вас всѣхъ к собѣ пригортаемъ, яко едновѣрную братію свою. И до пана полковника нѣжинского пишу, жебы и он такъ якъ и я вам тое пробачил. Толко пилно вас жадаю, переймайте всяких людей, которіе бы к королевскому табору ѣхали на Борзну, рекомо ласкаве в мѣсто впустивши, принимайте, и до нас присылайте. Также и тых ляхов, которые у вас знайдуются, до нас присылайте. Разумѣю теж, же чулисте о той над нѣмцями и ляхами под Новыми Млынами побѣдѣ, до Ивангородища и до Сичное унѣверсалы наши шлѣте. Ознаймуем теж вам, ижъ княз его мл. Ромодановский, дня 20 ген[варя] з Сум рушив з калмицкими и иными воисками, бо калмики 17 ген[варя], при посланцах моих, то ест в недѣлю прошлую до Сум пришли, а другое войско калмицкое на Пултаву ишло и под Лютенкою через Псел перейшовши, межи Гадячом и Ромном уже зостае, сылен Богъ, же и нога лядзкая з Украины не утечет, кгда ж щогодини виглядаю на калмыки. Корол безбожний Полский три городы, з тых городов которые ему поздавалися, татаром в заплатѣ выдав, толко имен тых городов незнат. А тепер под Глуховом, штурмы стративши, Литовским краем уступоват мае назад, якож Орда уже и уступует, почувши що калмыки идуць з князем, остерѣгаем теды вас, абысте од такових лядзких безбожных замыслов осторожными были, и нам о всемъ ознаймуите и тых ляхов присылайте, за тым вас Господу Богу поручаем.

Дан в Батуринѣ, дня 22 ген[варя] 1664.

Іванъ Бруховецький, звышъменованый гетманъ.

ВР РНБ. – № 30 (35). Мікрофотокопія оригіналу.

*1664, лютого 19. Табір під Воронежем. –
Універсал Івана Брюховецького товаришу
Глухівської сотні Юрію Годуну про надання
двох військових мірок у побудованому ним млині
на річці Ясмань*

Іванъ Брюховецкий, гетман з вѣрним Войском его царского пресвѣтлого величества Запороzkим.

Ознаймуем симъ писанем^а нашим кождому, кому би того вѣдати було потреба, а меновите пану полковникови нѣжинскому, сотникови и атаманови, и вуйтови глуховскому, такъже ревизорови [нашему] войсковому, и кому тилко сее писаня показано будетъ, ижъ видячи мы прислугу под часъ теперешнего [наступаня одъ] короля полского на Глуховъ²⁶, пана Юрия Годуна, товариша сотнѣ Глуховской, обывателя тамошнего, [которій] под час теперешнего обложенья Глуховского щире и вѣрно за его царское пресвѣтлое величество застановлялся и за все Войско [Запорожское], прето в нагороду оноє щирости и заслугъ, его млинъ, его власним коштом выстановленный, на рецѣ Ясмани, [подъ лѣсомъ] Неродом стоячий, на нас двѣ мѣрочки млынових припадаючие, ему до спокойного уживаня пода[емъ і приворочаемъ], абы тых всѣхъ трох мѣрочокъ, з млина своего припадаючих, спокойно заживал, не понося[чи ни отъ кого, такъ отъ] пана полковника, и сотника, и атамана, и од всего товариства, и од ревѣзора нашего, наименшее в том трудности и перешкоди, на що ему и сей унѣверсал выдать казали, для лѣпшеи вѣры, при печати войскової, с подписом руки нашеє.

Данъ в таборѣ, под Воронѣжом²⁷, дня 19 февраля, року Божого 1664.

Іванъ Брюховецкий, звишьменованный гетманъ.

В оригіналі на арк. 2 зазначено: Пану Юрию Годуну от гетмана [...] на млин [...]овский, 1664.

НМІ України. – РД. 73. Оригінал пошкоджений з військовою печаткою. Реконструкція пошкоджених місць за копіями.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55605. – Арк. 53. Копія з датою 19 лютого 1667.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 2814. Копія з датою 19 лютого 1660.

РДАДА. – Ф. 248. – Оп. 1. – Спр. 1814. – Арк. 347. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 345–346. – № 157. З датою 19 лютого 1667.

^а В оригіналі це слово пропущено.

*1664, березня 8. Борзна. –
Оборонний універсал Івана Бруховецького
вдові чернігівського полковника Мартина Небаби
та “зрадника” Курбацького і її дітям на маєтності
у Борзні й Шаповалівці*

Іванъ Бруховецькій, гетманъ з вѣрнимъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ нашей милой вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, и особливе пану полковниковѣ нѣжинскому, сотникови борзенскому и шаповаловскому, и атаманомъ, и всему товариству и посполству, в Борзнѣ и в Шаповаловцѣ²⁸ будучому и мешкаючому, доброго здоровья, образъ Бога узычивши, до вѣдомости доносимъ. Поглядаючи ми на стародавнюю небожчика пана Мартина Небабу, полковника чернѣговского, у Войску Запорожскомъ услугу, которую на пляцу военномъ, смертю од неприятелей поднятою, запечатовалъ, теди малжонцѣ его позосталой и тепер повторе свѣжо овдовѣлой, и дѣтемъ его осиротилимъ даемъ сей унѣверсалъ нашъ оборонній, абы помененная пани Небабиная з дѣточками своими в домахъ своихъ, млинахъ, хуторахъ, поляхъ, синожатыхъ и грунтах, в Борзнѣ и в Шаповаловцѣ будучихъ, наименшее кривди, трудности от шаповаловцовъ^а и от борзенцовъ не поносила, бо ежели вторій мужъ ее Курбацкій зменилъ, однакъ треба бачене на правъ першого малжонства ее мѣти, чего всего панъ полковникъ нѣжинскій, сотники и атамани борзенскій и шаповаловскій постерегать мають, жеби сынова нигде пред права не поминанна за Курбацкого не била, поневажъ и измѣнникъ Курбацкій кровь свою за увесь проступокъ заплатывъ, абы теди нѣхто не важился оной кривди чинити, і повторе симъ писанемъ приказуемъ под суровимъ и неодпустнымъ каранемъ.

Данъ в Борзнѣ дня 8 марта 1733.

Іванъ Бруховецькій, вишь іменованій гетманъ^б.

Нижче написано: Съ подлѣнного свѣдетелствовалъ бунчуковий товаришь Михайло Омеляновичъ.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 52. – Арк. 515. Копія. Дата року помилкова, якщо вірно позначено число і місяць, єдино можливим роком може бути 1664, виходячи з місцезнаходження гетьмана та його інтигуляції в універсали.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18141. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ОРОМ. – Вып. 2. – С. 297–298.

^а У документі: “от шаповаловцовъ и от шаповаловцовъ”.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

№ 212

*1664, березня 12. Ніжин. –
Універсал Івана Брюховецького Лубенському
Мгарському монастиреві про підтвердження права
володіння маєтностями, наданими царем
та гетьманом Богданом Хмельницьким*

Іванъ Брюховецкій, гетманъ зъ вѣрнымъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозским.

Всеї старшинѣ и чернѣ вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского до вѣдомости доносимъ. Самая христіянская повинность того по насъ всѣхъ, правовѣрныхъ христіянахъ, выстагаеть, абы обителѣ и мѣста святые чрезъ своихъ же своевольныхъ людей до знищенья не приходили, прето що колвекъ зъ святобливоѣ побожности, отъ православнаго монарха нашего отъ его царского пресвѣтлого величества, и отъ антецессора нашего славноѣ памяти небожчика Богдана Хмельницкого Мгарская общежительная обитель наданное мѣтеъ, и мы хочемъ, абы тая обитель при томъ всемъ спокойнѣ оставлена была, безъ жадноѣ отъ козаковъ старшихъ и меншихъ перешкоды, и абы тамошныя законники отъ вшелякихъ особъ войсковыхъ ниякой турбаціи и кривды не поносили. А если бы кто кольвекъ зъ козаковъ, меновитѣ лубенскихъ, якую обиду и перешкоду той обителѣ святой въ наданьяхъ и въ якої колвекъ рѣчи чинити важился, а о томъ бы до насъ скарга дойшла, теды таковыхъ, безъ жадноѣ пощады, яко святокрадцовъ, караньемъ войсковымъ карати будемъ.

Данъ въ Нѣжинѣ 12 марта 1664 года.

Іванъ Брюховецкій, звышъ менований гетманъ.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 30 зв.–31. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 110. – № 65. У публікації назва: Список с подлинника, позднейшаго письма, засвидетельствованный лубенскими полковыми старшинами, доставлен в Археографическую комиссию из архива Киевской казенной палаты.

ГСМЛ. – С. 81.

№ 213

*1664, березня 14. Ніжин. –
Універсал Івана Брюховецького
Ніжинському монастирю Різдва Пресвятої Богородиці
про підтвердження прав володіння містечком
Салтикова Дівця з перевозом, ставами і двома млинами,
а також селами Блистова, Стольна, Волосковичі
та Степанівка*

Іванъ Брюховецкій, гетман з вѣрнимъ Войскомъ его прес. царского величества Запорозким.

Ознаймуем сим писанем нашимъ всѣмъ вовець и кождому зособна, а меновите паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ, старшинѣ и чернѣ, и всѣмъ

посполитым, [особливе нашимъ войскимъ] и кому колвек о томъ вѣдати належати будетъ потреба, ижъ мы, стосуючися [до милостивой волѣ в гра]мотѣ великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества, [описанной на мѣ]стечко Дѣвицу Салтык[овую] з перевозомъ на реки Деснѣ, под Дѣвицею будучимъ, з озерами, з двома млынами, на [реци Загоровцѣ]²⁹ стоячими, на село Блистову³⁰, Столную³¹, Волосковичи³², на село Степановку³³, велебному господину отцу игуменови монастыря Рождества Пресвятой Богородицы Нѣжинского³⁴ и всей братѣи, в томъ монастырѣ будучой, данную, во всем [цѣле и] ненарушене [захо]вуетъ при тых же вышреченных мѣстечкомъ Дѣвѣцею зо всѣми приналежностями, при селѣ Блистовѣ, Столной, Волосковичах, при селѣ Степанувцѣ, [пилно приказавши], абы в помененихъ [въ мѣстечки] Девѣци, в селѣ Блистовѣ, в Столной, Волосковичах, в селѣ Степановцѣ войтъ и всѣ селяне належное послушенство и повинност велебному игуменовѣ монастыря Рождества Пресвятой Богородицы Нѣжинского [и всей братѣи], в том монастырѣ будучом, отдавали, абы теды панове полковники, ревизорове наши войскویی, и нихто [иншии] не были [перешкодою] в отбыраню, з вышпомянутих мѣстечка Дѣвицы, сюл Блистовой, Столноѣ, Волосковичи, [и зъ Степановки], пожитков предречонным велебному игуменовѣ и всей братѣи, в монастырѣ Нѣжинском будучой, [под сроким] и неотволочным войсковим каранем, и повторе приказуем.

Дан в Нѣжинѣ, [месяця марта] дня 14, [року 1664].

Иван Бруховецкий, звыш менованный гетман.

В оригіналі на арк. 1 зазначено: По архиву № 2286.

В оригіналі на арк. 2 написано: П. гетмана Бруховецкого на Дѣвицу и на н[овые] млины Задеснянскіе и Загоровскіе. Року 1664.

ЦДІАК України. – Ф. 145. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 1–2. Оригінал пошкоджений. Половина печатки відрізана, від другої залишилися сліди. Пошкоджені фрагменти тексту реконструюються за копіями.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 61824. – Арк. 150–150 зв. Копія з датою 14 березня 1667.

ДАЧО. – Ф. 674. – Оп. 3. – Спр. 1. – Арк. 2. Копія з датою 14 березня 1667.

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 100–101. – № 5. З датою 14 березня 1667.

№ 214

1664, березня 23. Переяслав. –

Універсал Івана Бруховецького до українського народу на правому березі Дніпра з повідомленням про поразку польського війська на Лівобережжі та заклик об'єднатися і спільно виступити проти ворогів

Iwan Brzuchowiecki, hetman z wiernym Wojskiem je^o carskiego prześwieznego weliczestwa Zaporoskim.

Wszystkiemu prawosławnemu chrześcijańskiemu rossyjskiemu narodowi, mianowicie czerni, braci naszej, na tamtej stronie Dniepra po horodach i po wsiach mieszkającym, zjednoczenia i braterskiej zdawna pożądanej miłości od Pana Boga przy dobrym zdrowiu życze. Do wiadomości donoszę: jest za co podziękować w

Trojcy jedynemu Panu Bogu od wszystkich prawowiernych dusz chrześcijańskich rossyjskich, iż za ciepłymi a sprawiedliwymi prawosławnego dziedzicznego rossyjskiego monarchi naszego jego carskiego przeświat. welicze. modłami ucieszyć raczył, iż król polski i z bisurmańską potęgą złączywszy się nie dokazał tego nad narodem rossyjskim co chytrą swoją zgotowany upadek chciał wypełnić. Lecz uleknawszy się potężnych jego car. prześw. welicz. wojsk z nami w kupie [z] wiernym jego przeświatłego carskiego weliczestwa Wojskiem Zaporoskiem za wiarę chrześcijańską, i za cerkwi Boże, i za wszystek lud prawosławny uzbroiwszy się na króla prosto idąc na niego tedy ze wstydem wielkim wszystkich okolicznych monarchów nagana z Ukrainy ustąpił, tak dalece, iż królowi i jego wojsku i z Ukrainy ustępującemu, wmiasto sławy i korzyści, które sobie z opanowania narodu rossyjskiego wolnego obiecywał, jako pewne glosy noszą się śmiercią, a wojsku jego rzeki już Dniepr i Desna i inne przepawy na wielu miejscach grobami zostali, tak też i słachi różne trupem ludzkim okryte i krwią ich nieprzyjacielską oblane były, tak też i ten bok Dniepra Małe Rossja od początku wiecznego wielkiego xięcia jego car. przeświat. wieli. prawosławnego i przyrodzonego naszego monarchi otczynę od nieprzyjaciół lachów i tatar oczyściwszy. Umyślnie z potęgą jego carskiego przeświat. welicze. ku Dniepru ruszyliśmy i szczęśliwie przybyliśmy dla tego, aby i tamtą stronę Dniepra, jako jedne z nami prawosławne rossijskie ciało do jedynego braterskiego zjednoczenia przywieść i od tatar bisurmańskim wilczym- braterstwem chrześcijańską ziemię pustoszących, także i od lachow inowiernych jarzma, i od ludzkich między wami, jako przeniec znajdujących, się kakolow- onych siła Boska i szczęściem jego car. przeświat. weli. Rozwiawszy- oczyścić i do przyrodzonego i istotnego jedynowiernego monarchi naszego i jego car. przeświat. weliczestwa i do nas, braci waszej, zjednoczyć, bo coż ma być lepszego i piękniejszego, jako gdy bracia żyją w kupie, bo coż ma być szpetniejszego i boleśniejszego, jako gdy chrześcijański naród zostaje z soba w niechęci ale już teraz umorzywszy wewnętrzne rosterki w miłości braterskiej zostawać. Coż jest inowiercom lachom, dawnym a prawie od wieku wrodzonym russkiego narodu naszego nieprsyjaciolom smetniejszego-, jako gdy my jedynowierni bracia w kupie braterskim zwiąskiem złączymy się. Na koniec samemu Bogu i jego świętemu majestatowi i wszystkim świętym jego wesele i radość uczynimy, gdy bisurmian, bluźnierców Bozych i inowierców odstapicie, a do prawowiernego w jednym wyznaniu monarchi chrześcijańskiego zostającego do jego carskiego przeświat. welicze. i do nas jedyno watrobnej braci swej przyłączycie się. Coż wam za pożytek z tego, że od nieprzyjaciół bisurmian w pogańską niewolą bracią waszą z płaczem ludzkim niebilosa- przenikającym biorą, drugie zaś dusze chrześcijańskie od lachów okrutniegina-, jako to i Bohun okrutną śmiercią z tego świata od lachów zszedł, a ostatek od niezbożnych tatar w bisurmańskim braterstwie i w inowiernej lackiej przyjaźni bardziej, a niżeli w chrześcijańskim związku smakującym przepada, jako to niemało pod Białą Cerkwią dusz chrześcijańskich przepadło, także Wyhowski, Nosacz i z zięciem, i inszych niemało za wiarę chrześcijańską przepadło a prawie tyrańską z światem się pożegnali, a tak nie czekając większych sił, które z kniazem Romanowskim i kołmykami idących, których dla waszej całości wstrzymywam ze wszystką przyjaźnią do nas nawróccie się, a ponieważ tak na tamtej stronie dobre

початки од Запорожа pokazali się, jako też i my tu ku Dniepru z wojski zbliżyliśmy się, a nieprzyjaciel z Ukrainy ustąpił, tedy pod tak słuszny czas do nas zchylajcie się i tym, którzy z niezbożnym Teterą walczą, dopomagajcie im i do nas o potęgę przysyłajcie z życzliwością niczego się nie wiarując, zaczyn już i na waszej stronie wysoka jego car. wieli. ręka rościaga się, bo gdyż i z Nizu wojska, jako i sami słyszycie, ciagna, w czym sami sobie największą folgę uczynicie gdy wojsk, przy nas będących, uporem swoim na wasze stronienie zaciągając i tam tym pospołu z niezbożnym Teterą wujującym dopomożecie tym samym nam i sobie pracy szkody przez wojska idące ujmiecie, za tym daj Panie Boże, braci naszej milej, pocieszny braterskiej miłości glos posłyszeć i w prędkim czasie z wami się zjednoczyć, czego od Pana Boga wam i sobie jednostajnie żадamy.

Data w Perejasławiu, marti 23, 1664 an.

Iwan Brzuchowiecki, wyż mianowany hetman.

О п у б л и к о в а н о: Памятники. – Т. IV. – Отд. III. – С. 420–425. – № XCIII. Копія зберігалася у бібліотеці К. Свідзінського у збірці Онацевича. Матеріали, зібрані Свідзінським, згодом потрапили до Бібліотеки Ординації Красінських у Варшаві. У 1944 р. бібліотека згоріла, а разом із нею загинула більша частина рукописів, у тому числі зазначений універсал. У публікації назва: Uniwersal Jana Brzuchowieckiego h. W. Z. Zadnieprskich. 23/3, 1664.

ПЕРЕКЛАД

Іван Брюховецький, гетьман з вірним Військом його царської пресвітлої величності Запорозьким.

Всьому православному християнському російському народу, а саме черні, братії нашій, що живе по той бік Дніпра в містах і селах, зичим від Господа Бога доброго здоров'я, з'єднання і братерської, здавна жаданої, любові. Доводжу до відомості, що є за що дякувати в Трійці єдиному Господу Богу всім православним християнським душам російським, і за теплими справедливими православного дідичного російського монарха нашого, його царської пресвітлої величності, молитвами, утішило нас, що король польський, з'єднавшись з бусурманськими силами, так і не довів своєю хитрістю народ російський до занепаду, чого він прагнув. Але злякавшись могутніх військ його царської пресвітлої величності, які з нами разом, з вірним його царської величності Військом Запорозьким, за віру християнську, і за церкви Божі, і за весь народ православний, озброївшись проти короля, йдуть прямо на нього, з великим соромом і від усіх навколишніх монархів доганою з України вийшов. Далеко з України король і його військо відступили, і замість слави і користі, які собі сподівалися добути опануванням російського народу, як про те носяться певні чутки, для війська його річки Дніпро і Десна та інші переправи на багатьох місцях у гроби перетворилися, так само і шляхи різні трупом людським покрилися і кров'ю їх ворожою політі були, так само по той бік Дніпра Малу Росію відвічну великого князя, його царської пресвітлої величності, православного і природженого нашого монарха Вітчизну від ворогів ляхів і татар звільнили. І вирушили ми з військами його царської пресвітлої величності до Дніпра, куди щасливо прибули, з таким наміром, щоб і той бік Дніпра, як єдине з нами православне російське тіло, до єдиного братерського з'єднання

привести, і від татарського бусурманського вовчого братерства, що християнські землі пустошить, також і від іновірного ярма ляхів, так само і від лядського бур'яну, якого так багато знаходиться між вами, як між пшеницею, покладаючись на щастя його царської пресвітлої величності, остаточно звільнити і до природженого і справжнього, єдиновірного монарха нашого, його царської пресвітлої величності, і до нас, братії вашої, приєднати, адже що може бути кращим і прекраснішим, якщо братія живе дружно, і що може бути бридкішим і боліснішим, коли християнський народ живе у ворожнечі між собою, тому тепер, загасивши внутрішні незгоди, в братерській любові мусимо жити. Що може бути сумнішим для іновірних ляхів, давніх, справжніх споконвічних і природних ворогів народу нашого Руського, коли ми єдиновірна братія об'єднаємося в братерський союз. Зрештою самому Богу та його святому маєстатові і всім святим його веселість і радість вчинимо, коли ви від бусурман, блюзнірців Божих та іновірців, відступитеся і до правовірного єдиного з гідних визнання християнського монарха, який ще залишається, до його царської пресвітлої величності і до нас єдинокротобної братії своєї приєднаєтеся. Що вам за пожиток з того, що вороги бусурмани, з плачем людським, що доходить до небес, братію вашу в поганську неволю беруть, що інші душі християнські від ляхів гинуть в жорстоких муках, зокрема і Богун жорстокою смертю, від ляхів прийнятою, з цього світу зійшов, а решта в бусурманському братерстві з безбожними татарами та в приязні з іновірними ляхами знаходячись, ще більше гинуть, а ніж в християнському союзі перебуваючи, як то немало їх під Білою Церквою, душ християнських, пропало, так само Виговський, Носач із зятем, і інших немало за віру християнську пропало, і, справді, в тиранських муках зі світу цього зійшли, а тому не чекайте великих сил, що з князем Ромодановським і з калмиками йдуть, яких я для вашої безпеки затримую, зверніться до нас зі своєю приязню, а поки що, оскільки на тому боці від Запорожжя добрий початок покладено, так теж і ми до Дніпра з Військом наблизились, а також і ворог Україну залишив, тоді під цей слушний час до нас схилийтеся, і тим які з безбожним Тетерею [воюють], дужче допомагайте, і до нас за допомогою надсилайте із зичливістю, нічого не остерігаючись, тому що і на ваш бік висока, його царської величності, рука простягнута, так само і з Низу війська, як і самі ви чуєте, йдуть, і чим самі собі найбільшу полегкість вчинете, коли військо, що біля нас перебуває, своїм опором на ваш бік прилучите і допоможете там, тим що спільно воюють проти безбожного Тетері, тим самим нам і собі працю і шкоду, завдяки війську що йде, зменшите, за тим, дай Господи Боже, братії нашій милій, почути голос втішливої братерської любові і в скорому часі з вами об'єднатися, чого від Господа Бога вам і собі одностайно жадаємо.

Дата в Переяславі, березня 23, 1664 року.

Іван Брюховецький, вищезазначений гетьман.

№ 214 а

1664, березня 23. Переяслав. – Універсал Івана Брюховецького місту Ніжину на магдебурзьке право

Іван Брюховецькій, гетман з верным войском его царского пресветлаго величества Запорозким.

Ознаймуем сим писанієм нашим каждому, кому о том ведати надлежит, а меновите пану полковникови нежинскому и всему товариству старшому и меншому тамошнему, иж ми, стосуючися до воли великого государя нашего его царского пресвѣтлаго величества на потверженне прав и привѣлеевъ, войтови, бурмистром, райцом, майстратови и всем мещаном места Нежина, от королей польских наданных, в грамоте его царского пресветлого величества выраженное, менованного вуйта, бурмистров, райцов, майстрат и все[x] мещан при тих же привилеях и при правах, судах, вольностях, виразно в них описанных, зо всеми пунктами, параграфами, вольностями, судами, войтови и бурмистрам ведлуг описання, в привилеях знайдуючогося, менованными, а меновите при праве майдебургском, здавна месту Нежину наданном, а од великаго государя нашего, его царского пресветлаго величества конфермованном, и особливою грамотою стверженом цале и ненарушне сим листом нашим заховуем, пилно, сурово приказуючи, абы пан полковникъ нежинскі[й], атаман, сотники и все товариство святобливой воле великого государя нашего, его царского пресвѣтлаго величества не спротивляючися, а не теж сему писанію нашему, до тоей виразное воле его царского пресветлаго величества стосуючомуся, впреки идучи, жадного насилія и мешанини и ненадлежное уйму в правах, привилеях, судах и во вшеляких належностях войтови і майстратові Нежинскому, ведлуг ретельного в привилеях описанія им прилеглих чинити и задавати не важился, але жебы войт так, як права их опевають, при своем суде, а бурмистры и майстрат также при належном порядку и при спокойном держан[н]и того всего, що в привилеях описано, без жадное од полковника и од всех козаков нежинских перешкоды, заховани были. На що для лепшої веры и сіе писаніе оным далисмо.

В Переясловли, дня 23 марта 1664^а.

Іван Брюховецькій, звиш іменованный гетма[н].

Нижче написано: Харьков. центр. арх. № 1560 (грамоты Нежина).

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 615. – Арк. 2. Копія з назвою: Потвержение Брюховецким магдебургскаго права Нежину (на основании королевских грамот и царских).

^а Нижче написано: На подлинном подпись.

№ 215

1664, березня 26. Переяслав. – Універсал Івана Бруховецького про підтвердження прав Київського Микільського Пустинного монастиря на Кучуківській острів

Іван Бруховецький, гетман з вѣрним Войском его царского прес. величества Запорозким.

Ознаймуем сим писанем нашим кождому, кому в вѣдати належит, а меновите паном полковником, ясаулом, сотником, атаманом и всей старшинѣ и чернѣ вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а особливе пану полковникови переяславскому, до вѣдомости доносим, иж мы, сто-суючыся до унѣверсалов од розных старших на остров, названий Кучуковский, против Воронкова, над Днестром стоячий, на манастырь Николский Киевський наданий, во всем цале и ненарушене ствержаем и апорубуем, заховуючы помененый манастырь Николский Киевський Пустынный при вышѣреченном островѣ, названом Кучуковском, пилно и сурово приказуем, абы так панѣ полковник переяславский, сотникѣ, атаманѣ, старшина и чернѣ, яко и ништо инший з посполитых людей отцу Алексѣеви Турови, ігуменови николскому киевскому, и всей братиѣ тепер и на потом там будучой, в привлащаню и отбираню пожитков з помененного названого острова Кучуковского найменшою не был перешкодою и повторе под сроким, абы иначе не было, войсковым каранем приказуем, а хто бы мѣл помененному ігуменови в том вышреченном островѣ якую кулвек найменшую кривду чинит албо пожитков з него отбирати зборонят, такого за донесенем до нас найменшоѣ скарги сурово карати будемѣ.

Дан в Переяславлѣ, дня 26 марта, 1664.

Іванѣ Бруховецький, звышѣ менованый гетманѣ.

Нижче написано: На остров, названий Кучуковский, манастыреви Николскому Киевскому.

ВР РНБ. – № 17. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

№ 216

1664, березня 28. Переяслав. – Універсал Івана Бруховецького про підтвердження прав вибельського священика Івана Аврамовича на озеро Недань під селом Виблями

Іванѣ Бруховецький, гетманѣ з вѣрним Войскомѣ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимѣ.

Ознаймуемѣ симѣ писаниемѣ нашимѣ кождому, кто того будет потребовать, и меновите пану полковникови чернѣговскому, сотникамѣ, атаманамѣ и всей старшинѣ и чернѣ, в том полку найдуючойся, а особливе паном ревизорамѣ

нашимъ войскoвимъ, ижъ ми, не нарушаючи, але во всемъ при вольностяхъ такъ духовнихъ, яко и свѣцкихъ людей заховуючи, що кому колвекъ от антицесорoвъ нашихъ надано, яко то отцу Івану Аврамoвичoви, священникoви никoлскoму вибелскoму, здавна до церкви тoе й же святителя Христова Никoлая надано озеро, прозиваемое Недань, именнo под селoмъ Виблями³⁵ будучим, котoрoму и теперъ позволяемъ с тoгo озера пожитoкъ вшелякій собѣ отбирати и привлащати, толкo и сурoво приказуючи, аби анѣ панъ полковникъ чернѣгoвскій, сотники, атамани и вся старшина и чернь, анѣ ревѣзoрове наши войскoвие, в oтoбраннo пожиткoвъ помененнoму отцу Іoану Аврамoвичуви найменшoю не били перешкoдою, подѣ срoгимъ каранямъ войскoвимъ.

Данъ в Переясловѣ, дня 28 марта 1664^a.

Іванъ Брухoвецкій, вишь именованный гетманъ^b.

Нижче написано: Писаль копию унѣверсала подписокъ сотенной Вибелской канцелярії Василий Григориевъ. При снятію сей копии были ниже подписанныи обивателѣ вибелские – хоружий и атаманъ городовій вибелские Павелъ Паляница, асаулъ сотенній Матвѣй Новикъ, Федоръ Новикъ, Михайло Муцкій, Павелъ Петровскій, Пантелѣй Рудяка, Марко Харченко, Афанасъ Крупина, ктиторъ Іванъ Барабашъ, ктиторъ Григорій Подолскій, Онисимъ Притиковскій, Павелъ Трукачъ, Василь Репяхъ. А во мѣсто их, по их велѣнію, тoгo жъ села Вибель дячокъ Іванъ Кошовoй подписался. А с подлиннoгo унѣверсала копия снята в 1750 году при вишь означенихъ свѣдителях, кои могут подѣ совестію показат.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 362. Копія з помилковою датою: 28 березня 1667.

№ 217

***1664, травня 12. Табір під Чигирином. –
Універсал Івана Брюховецького про збереження
за громадами селищ Онисівка, Напорівка, Халявин,
Велика Вєсь і Красне давнього обов'язку виконувати
повинності в м. Чернігові та сплачувати побори
до міської скарбниці, незважаючи на наявність інших
власників та державців згаданих маєтків***

Іван Брухoвецкій, гетман з вѣрнимъ Войскoмъ eгo царскoгo пресвѣтлoгo величествa Запoрoзкимъ.

Ознаймуем сим писанем нашимъ кождoму, кому o томъ вѣдати належит, а менoвите вуйтoмъ и всѣмъ грoмадамъ Онисoвскимъ, Напoрoвскимъ, Халявинскимъ, Великoвескимъ, Краснянскимъ и иншимъ селянoмъ, под чернцями и законницямъ чернѣгoвскими будучимъ. Супликоваль до насъ вуйт и бурмистри и увесь майстрат мѣста eгo царскoгo пресвѣтлoгo величествa Чернѣгoва, ижъ села Онисoвкa³⁶,

^a Після дати написано: В подлинном подписъ таковъ.

^b Нижче в колі зазначено: Мѣсто печати.

Напуровка³⁷, Холявин³⁸, Великая Весь³⁹, Красное⁴⁰, з особливого баченя войскового и нашого его мил. пану воеводе чернѣговскому и столнику князю Ігнатию Григорієвичови Волконскому и головѣ стрѣлецкому Алексѣю Федоровичови Подтопкину для выживленя даные, ведлуг стародавних звичаюв до вшеляких поборов, складок, сторожѣ и иних повинностей мѣських прикладатися збороняют, а не толко тые села, але и чернцом и черничкам чернѣговским данные, тоеж повинности звичайной не одправуют, зачым здавна належних тяжаров и повинностей не вступуючи, анѣ збороняючи, приказуем абы всѣ села его мил. пану воеводѣ и головѣ, чернцом и черничкам черниговским, з особливою бачливости войсковою даные, выш менованые и неменованые, до давних повинностей мѣсцких чернѣговских и до тяжаров прикладатися конечно не збороняли, в чом ижѣ пан воевода, и голова стрѣлецкий, и черницѣ, и чернички заступовати не мают бо ся им трудно выламовати з звичайних повинностей, на що для лѣпшой вѣри и сей унѣверсал вуйтови и всему майстратови чернѣговскому даючи, и тое варуем, абы тым же селяном до отъданя належной их повинности майстрат Чернѣговский перешкодою не былѣ.

Дан в таборѣ под Чигирином, 12 мая, 1664.

Іванѣ Бруховецкій, звышѣ менований гетманѣ.

В оригіналі на арк. 8 зазначено: Унѣверсалѣ мѣсту Чернѣгову на потягане громадѣ до послуг ратушних от Бруховецкого данний.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50899. – Арк. 7–8. Оригінал з військовою печаткою.

Там само. – Спр. 54497. – Арк. 91–91зв. Копія.

Там само. – Ф. 8. – Спр. 2328. – Арк. 34–34 зв. Копія з датою 10 травня 1664.

ЦДАІК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 49. Копія.

Там само. – Ф. 1407. – Оп. 1. – Спр. 92. Копія.

№ 218

1664, травня 17. Табір під Свидівкою. – Універсал Івана Бруховецького про надання прилуцькому полковнику Лазарю Горленкові трьох млинів на річці Удай

Іванѣ Бруховецкій, гетманѣ з вѣрнимъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ писаннемъ нашимъ кождому, кому бы того вѣдати било потреба, и меновите всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, так же и ревѣзоровы нашему войсковому и дозорци тамошнему, в полку Прилуцькомъ будучему, иж мы поглядаючи на значніе и давние прислуги отважние, протѣвности каждаго неприятеля наступуючого, пана Лазара Горленка, полковника вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого прилуцкого, которому в нагороду оных зацнихъ и отважнихъ прислугъ далисмо на рецѣ Удай, у Переволочної⁴¹, прозиваемої Иващишинѣ млинѣ, из каменями двома по сулине^a и другій млинѣ на рецѣ Удай, у мѣсте, на грєблѣ

^a Написано нерозбірливо.

Прилуцкой, прозиваемий Галедь, из каменемъ однимъ, на том же Удаи третий млин у селѣ Смоши⁴² на рецѣ, у Смоши з каменемъ однимъ, на виживленя оному звишменованному пану полковникови отдалисмо, аби из тих помененних млинов, припадаючих двохъ мѣрочок на Войско спокойне заживаль, и вшелякие розмѣри из тих млиновъ отбираль, опрочъ третее мелницкое, в которомъ наданем нашомъ нѣхто, так з старшини и чернѣ, и з ревѣзора нашего войскового, аби в том отбиране розних розмѣровъ и найменшой не билъ перешкодою, але жебы яко найспокойнѣй того заживаль до далшой ласки нашей войскової, на що ему и сей унѣверсаль наш видати казалисмо, при подписе руки и при печати войскової.

Писан в таборѣ под Свидовкою⁴³, дня 17 мая, року Божого 1664.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57770. – Арк. 376–376 зв. Копія.

Там само. – Ф. 2. – Спр. 18964.

№ 219

1664, липня 12. Канів. –

*Універсал Івана Брюховецького про підтвердження
прав Лубенського Мгарського монастиря на села
Тишки, Луки і Хитці*

Іванъ Брюховецкій, гетманъ з вѣрнимъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, а меновите пану полковниковѣ лубенскому, сотникомъ, атаманомъ и всему товариству того жъ полку, такожъ войтови, бурмистромъ и вшелякой кондиціи людемъ, и кому колвекъ будетъ показанъ сей унѣверсаль нашъ до вѣдомости доносимъ, поневажъ небожчикъ Богданъ Хмелницкій, онъ славний гетманъ вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского зъ побожности своей села, прозиваемии Тишки⁴⁴, Луки⁴⁵, Хицы, въ тракте Лубенскомъ для вшелякого послушенства монастиреви святому Мгарскому і въ немъ застаючимъ, велебнимъ въ Богу господиномъ отцемъ игуменомъ и братію застаючої надалъ и своимъ унѣверсаломъ ствердил, прето я тожъ зъ побожности нашей нѣчого не уймаючи, інтецессора нашего небожчика Богдана Хмелницкого, славного гетмана вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, той унѣверсаль ствержаемъ, и при тихъ селахъ велебного въ Богу господина отца игумена мгарского заховуемъ, хочячи того пилно, абы въ тихъ селахъ помененнихъ Тишкахъ, Лукахъ, въ Хицяхъ, ведлугъ звичаю давнего, вшелякое послушенство мужеве отдавали, не поносячи нѣ отъ кого, яко то одъ пана полковника лубенского, сотниковъ, атамановъ того жъ полку и найменшой кривды и зъ повинности належачое, одъ монастира не видираль и до належнихъ пожитковъ своихъ изъ тихъ сель не витягалъ и до жаднихъ послушенствъ своихъ не примушиваль, сурово приказуемъ, але жеби при особливої ласцѣ, такъ інтецессора нашего, яко и при ласцѣ нашей, при помененнихъ селахъ захованны были при велебному отцу игумену изъ братією того жъ монастира

Мгарского, зъ всею братиею, щобы іначей не было, подъ ласкою нашою і на спротивляючихся срогим каранямъ войсковимъ приказавши.

Данъ в Каневѣ, дня 12, іюля, року 1664.

Іванъ Бруховецкій, звишъ менованный гетманъ^а.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 31–32. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 31–31 зв. Копія має заголовок: Унѣверсаль Івана Бруховецкого, гетмана, потвердителный на села Тишки, Луки і Хиці.

О п у б л і к о в а н о: ГСМЛ. – С. 83 –84. – № 97.

№ 220

1664, серпня 15. Канів. – Універсал Івана Брюховецького про дозвіл військовому канцеляристу Карпові Мокрієвичу побудувати власним коштом млин на Седнівській греблі

Іванъ Бруховецкій, гетман с вѣрнимъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Пану полковникови чернѣговскому, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ, и всему товариству вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, и вшелякого стану людемъ, а особливо пану сотникови седневскому и всѣмъ обивателемъ тамошнимъ, яко тежъ пану подскарбему нашему войсковому пану Ракушцѣ доносимъ до вѣдомости, ижъ видячи способние мѣсца на збудоване млина на рецѣ Снови⁴⁶, на греблѣ Седневской⁴⁷ у конци от мѣста, на прорви будучіе, же надаремно вакуют, а с того пожитку никому не мажъ. Теди в нагороду знатнихъ и отважныхъ услугъ, на вшелякомъ мѣсцу оказаннихъ в вѣрномъ Войску Запорожскомъ, пана Карпа Мокрієвича, канцеляристи нашего войскового, надалемъ и позволилемъ оному млинъ з трема колами на помененной греблѣ Седневской, на рецѣ Сновѣ, на прорви збудоват своимъ власнимъ коштомъ, а по збудованю того млина вшелякихъ з него приходячихъ розмѣровъ уживат спокойне вѣчними часи безъ жадного ни от кого нарушеня и перешкоди. Пилно жадаемъ и сурово приказуемъ, аби кождий з старшини и чернѣ вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, вѣдаючи о виразной волѣ нашей, жадное в томъ кривди и перешкоди чинити не важился, и трудности не задавалъ под срогимъ войсковимъ каранемъ, а особливо то варуемъ, абы такъ панъ полковникъ чернѣговскій, яко теж и подскарбій нашъ войсковий в томъ чинитъ ниякой не важился турбаци, а хто би колвекъ мимо сей нашъ унѣверсаль важился хочъ найменшую учинити шкоду звишъменованному пану Карпу Мокрієвичови, канцеляристу нашому войсковому, таковий кождий, за найменшою скаргою, срогого войскового без отпускнуго не уйдет караня, не чинячи іначей, на щосмо для нашої вѣри и важности сей унѣверсаль нашъ звишъ поме-

^а Нижче в колі написано: Мѣ[сто] п. рейментарской.

ненному пану Карпови с подписомъ руки нашей и притисненням печати войсковой далисмо.

В Каневѣ⁴⁸, августа дня 15, року 1664^а.

Иванъ Брюховецкий. звышменованный гетманъ^б.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 519. Копія.

№ 221

1664, серпня 15. Канів. – Універсал Івана Брюховецького про дозвіл військовому канцеляристу Стефану Шубі побудувати власним коштом млин на Седнівській греблі

Иванъ Брюховецкий, гетманъ з вѣрнимъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозским.

Пану полковниковѣ чернѣговскому, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему товариству вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, и вшелякого стану людемъ, а особливе пану Романови Ракушцѣ, подскарбиему нашему войсковому, доносим до вѣдомости, ижъ ми видячи способніе мѣстца на збудовання млина на рецѣ Снови, на греблѣ Седневской на прорви будучие, же надаремно вакують, а с того пожитку никому не машъ, теди в нагороду значних и отважных вѣрнихъ услугъ на вшелякомъ мѣсцу оказанихъ в вѣрномъ Войску его царского пресвѣтлого величества Запорозскомъ, пана Стефана Василіевича Шуби, канцеляристи нашего войскового, надаемъ и позволиемъ оному млинъ з трема колами на помененной Седневской греблѣ, на прорвѣ, своим власнимъ коштомъ збудовать, а по збудованню того млина вшеляких з него припадаючихъ розмѣровъ цале зо всѣмъ уживати спокойно вѣчными часи без жадного ни от кого нарушення и перешкоди, і имъ самим и по них будучому потомству. Пилно жадаемъ и сурово приказуемъ, аби кождий з старшини и чернѣ вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, вѣдаючи о виразной нашей воли, жадной в томъ кривди и перешкоди чинит не важился и трудности не задавалъ под срогим войсковимъ каранемъ. А особливе то варуемъ, аби такъ панъ полковникъ чернѣговский, яко тежъ и дозорца скарбу войскового, в том чинити ниякой не важился турбаціи. А хто би колвекъ мимо сей унѣверсалъ важился хочъ найменшую учинит кривду звишъ менованному пану Стефану Шубѣ, канцеляристовѣ нашему войсковому, таковой кождий за найменшою скаргою до насъ, од него данною, срогого не уйдет карання, не чинячи иначей, на щосмо для лѣпшой вѣри и важности сей нашъ унѣверсал звишъ менованному пану Стефановѣ Шубѣ с подписомъ руки нашей и притисненіемъ печати войсковой далисмо.

^а Нижче написано: На подленном унѣверсалѣ подпись.

^б Після підпису в колі зазначено: Место печати войсковой.

В Каневѣ, августа д. 15, року 1664^а.

Іванъ Бруховецкий, звишъ менованный гетманъ^б.

Нижче написано: С подлѣннымъ сводилъ находячийся при комисіи у письменних дель подканцелярист Іван Говоров.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 1128. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18533. Копія.

№ 222

1664, вересня 13. Канів. –

Універсал Івана Брюховецького про підтвердження прав Глухівського Петропавлівського монастиря на села Холопків і Баничі та Стрільницький млин на річці Клевень

Іванъ Бруховецкий, гетман з вѣрным Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Ознаймуемъ сим писанем нашим кождому, кому о том вѣдати належит, а меновите всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а особливе пану полковникови нѣжинскому, сотникомъ, атаманомъ и всей черни, в том же полку знайдучимся, іжъ яко за прошлых антецессоров наших монастирь Глуховский, заложеня святых верховных апостолов Петра и Павла⁴⁹, при держаню сель Холопковъ и Баничъ⁵⁰ з млыномъ Стрелницким, на реди Клевенѣ стоячого, зоставал, так и теперь тых сель и млынка од того монастира не отдаляя, приказуючи, абы ревизоръ войсковый и нѣхто инший помененному монастиреви жадною в той мѣре перешкоюю не был. А ижъ в той маетности монастирь своим власним коштом на той же рець выставил млынъки, теды и в тых млинах, монастирским коштом выставленых, абы до них жадное справы панъ ревѣзор нашъ и иншие вшелякие, жебы не мѣли.

Дан в Каневѣ, 13 септеврия, року 1664.

Іван Бруховецкий, вишъ менованный гетманъ.

В оригіналі на арк. 2 зв. зазначено: Потвержене на село Холопковъ и Баничы, и на млын Стрелницкий, на Клевенѣ, от его мил. пана Івана Бруховецкого, гетмана Войска его царского прес. вел. Запор. 30 лѣтъ и шест лѣтъ. Гет[ман] Іван Бруховец[кий], унѣв[ерсаль], вл[асною] р[укою].

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 61905. – Арк. 2. Оригінал з військовою печаткою.

РДАДА. – Ф. 248. – Оп. 1. – Спр. 1814. – Арк. 360.

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 373. – № 178.

^а Після цих слів зазначено: При том войсковая печат. В подлѣннымъ подписанно тако.

^б Нижче в колі написано: Место печати.

№ 223

*1664, жовтня 31. Канів. –
Універсал Івана Брюховецького Макошинському
Микільському монастирю про підтвердження прав
володіння двома млинами та Змітневськими,
Сохачівськими, Риботинськими
й Конятинськими озерами*

Іванъ Брюховецкій, гетманъ з вѣрнымъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймую симъ писанемъ нашимъ кождому, кому бы того вѣдати было потреба, а меновите паномъ полковникомъ, сотникомъ, асауломъ, атаманомъ и всему товариству вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а особливе подскарбему нашому войсковому, и кому колвекъ будетъ показан сей унѣверсалъ нашъ, ижъ мы, стосуючися до щедробливой великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества волѣ, и до побожное анѣтецесаровъ нашихъ, гетмановъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, инѣтенциѣ, манастиревѣ Свято Николскому Макошинскому⁵¹, велебнимъ отцемъ игуменуви и всей братиѣ, в томъ же манастирѣ будучихъ, на млинъ Грицковъ, на греблѣ Соснищкой, на рецѣ Убедѣ стоячий, два каменѣ в собѣ мѣючий, из ступнимъ колесомъ, и на млинъ Василювъ, в селѣ Вербѣ стоячий, единъ камень [в собѣ мѣючий], такъ же и на озера Змѣтневскіе, Сохачовскіе, Риботинскіе и Конятинскіе даное, тоже на помененный манастирѣ Макошинскій велебнымъ игумену, теперъ будучому из братіею в немъ будучою, при тыхъ двухъ млинахъ Соснищкомъ и Вербищкомъ, вишей виразне именованыхъ, и при озерахъ, цале и ненарушоне заховаю, приказуючи абы в держанью тыхъ млиновъ и озѣръ тому манастирови Свято Николскому нѣхто з полковниковъ, з товариства нашего войскового, и подскарбѣй войсковий перешкоды и трудности не чинилъ подъ сороккимъ каранямъ войсковимъ, що иначей абы не было.

Данъ в Каневѣ, дня 31 октоврия, року Божого 1664.

Іванъ Брюховецкій, звышъ менованный гетманъ.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 7. Оригінал з військовою печаткою.

№ 224

*Кінець 1664 – початок 1665 року. –
Інформація Івана Брюховецького
зінківському полковнику Василю Шиману
та військовому писарю Степану Шубі,
посланцямъ до московського царя*

1. Земный поклонъ великому государю нашему, его царскому пресвѣтлому величеству, отъ меня гетмана и отъ всего вѣрного войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого чрезъ посланцовъ нашихъ.

2. Кровавое и неусыпное радѣніе и трудъ правой объявить о цѣлости отчины его царского пресвѣтлого величества Малоросійскіе, которая есть преддверіемъ до Великоросіи; а утерявъ через неприсланіе на Украину ратныхъ людей, тогда неизбытная бѣ въ Російской земли, сохрани Боже, война бѣ была.

За сим другим почерком написано^а: “173, февраля въ 14 день великій государь указаль его за то похвалить”^б до упадку Малой Росіи и Украины явные знаки, когда черезъ лѣто и осень и зиму кроваво быючися съ непріятелми, тогда помочи дожидатися не могутъ, утверждаются города тѣ уневерсалами, понеже черезъ лѣто комисія лукавая Лядтцкая удержала, а нынѣ послѣ комисіи моровымъ повѣтріемъ отговариваемся, и послѣ мору, которой, за милостию Божіею, усмирися, давно не знаю какъ миръ утверждати. А Тетеря и Ляхи присылають въ городъ, чтобы не надѣялись на помощь отъ царского пресвѣтлого величества. На свидѣтельство того покажутъ Тетеринъ и Ханенковъ уневерсалы; также и въ Пацовыхъ листахъ многіе прелести Лядцкіе объявляютъ.

Другим почерком: “Писать къ гетману противъ прежнего: для чего князь Семену итить не велѣно, и для нужного пути, и что тотъ полкъ велѣно отдать думному дворянину Якову Тимофѣевичю Хитрово, и ратные люди того полку готовы и посланы будутъ въ Малоросійскіе города тотчасъ; а нынѣ въ Кіевъ отпущенъ съ Москвы околничей и воевода князь Никита Яковлевичъ Львовъ и съ нимъ ратные люди вмѣстѣ; да съ нимъ же ратные конные и пѣшіе люди будутъ изъ Сѣвска и въ Кіевъ будутъ по нынѣшнему зимнему пути”.

4. Черезъ пана полковника Кіевского въ грамотѣ обѣщано изъ Сѣвска боярина прислати съ ратными людми, и вмѣсто боярина толко четыреста человѣкъ съ дворяниномъ съ Федоромъ Васильевичемъ Протасьевымъ пришло; а хотя бѣ и тысяча съ нимъ была указана, что Чернецкому съ тѣми людми чинить? И тѣ, что съ дворяниномъ присланы были, всѣ разбежались. И въ той же грамотѣ и столника князя Семена Ивановича Львова изъ Бѣлагорода указано, и тотъ, въ Ахтыркѣ будучи, ратныхъ людей по домоу роспустилъ; а нынѣ стряпчему Гаврилу Яковлевичю Тухачевскому къ думному дворянину и воеводѣ къ Якову Тимофеевичю Хитрово до Канева нѣкого припроводить, а доколе сберетса войско, и тѣмъ временемъ Чернецкій къ веснѣ приберетса; а Чернецкой, отдохнувъ на становищахъ, городамъ сего боку до Умани, Лысянки и инымъ вновь учнетъ докучать и страхомъ и прелестми изводити, а города, вскорѣ помочи не дождавшися, чтобъ, сохрани Боже, Ляхомъ не сдалися. А за тѣмъ и въ Каневѣ нельзя весновати, непріятель вскорѣ на тотъ бокъ Днѣпра съ людми Лядцкими и казацкими нынѣ по городамъ, въ осадѣ будучи, перешедъ, не такъ легко будетъ поступать какъ прежде сего, что нынѣ сего боку казаки товаровъ и инѣхъ пожитковъ набравъ, назадъ поворотились вскорѣ; а прелстивши за Днѣпромъ города, захотятъ войско въ Великую Росію ийти, что объявитца можетъ изъ листовъ Чернецкого и Пацова, къ хану писаныхъ.

^а Після дати написано: В подлинном подпись.

^б Нижче в колі зазначено: Мѣсто печати.

5. Покажетъ Чернецкого и Тетери листы, къ хану, къ везиру и къ салтану писаны, и будутъ просить, чтобъ къ Калмыкомъ послали гонца, чтобъ Калмыки къ нашимъ городамъ приходили; а ханъ бы, слыша о приходѣ Калмыцкомъ, Орды на помощь къ Чернецкому не прислалъ, а тѣмъ бы временемъ города осилѣли и на Ляховъ силу и смѣлость взяли. А Калмыкомъ стащія, по государеву указу, готова.

6. Слезно просить и радѣть, чтобъ войско изъ Ахтырки, изъ Бѣлагограда, также изъ Сѣвска нынѣ зимою въ Каневъ шло, чтобъ мнѣ въ Каневѣ весновать, потому что покамѣстъ обо мнѣ въ Каневѣ слышатъ, потамѣстъ и держатца; а мнѣ при такомъ малолюдствѣ опасно, о войскахъ идучихъ не слыша, весновать. Конечно, зѣло печалень пребываю, что послілку посямѣстъ не вижу; а при тѣхъ воеводахъ насилу сколко сотъ есть въ Каневѣ.

Другимъ почеркомъ: “Писать къ гетману, что ратнымъ людемъ въ Каневѣ прокормитца будетъ до весны нѣчимъ, конскихъ кормовъ въ Каневѣ нѣтъ”.

7. Знамена и литавры, межъ которыми знамена каштеляна Краковскаго Варшитцкаго суть, и языки Ляцкіе, Немецкіе, и Турецкіе, и Татарскіе, и арматки отдадутъ, также и о низовыхъ Запорожцахъ скажутъ, что не гуляютъ и розбили нѣсколко судовъ Турскихъ, и изъ Тавани города подъ Сѣчь высланныхъ, и шестдесятъ Турковъ поимали, а иныхъ порубили, а трехъ живьемъ взяли, которыхъ отдадутъ въ Приказъ; и скажетъ о томъ, что низовые Запорожцы суды готовятъ морскіе на морѣ и я подошвы тутъ готовить велѣлъ, и будутъ просить посланцы о нѣсколко тысячей полотень на парусы, потому что первые полотна въ Сѣчѣ сгорѣли; и о сотнѣ бердышевъ попросятъ, что надобны на суды на море.

Другимъ почеркомъ: “Послать. За то гетмана похвалить, и жалованье съ дьякомъ съ Евстратомъ Флоровымъ, а на парусы полотна послать изъ Розряда. буде въ Малоросійскіе города не посланы; а сто бердышевъ съ Москвы”.

8. Когда бы воевода Черниговскій ратныхъ людей изъ Полѣсья отъ полковъ не отрывалъ, тогда Ляхи бѣ отступили, понеже конные приходили безъ табору.

9. О привиліяхъ королевскихъ объявить, что изъ тѣхъ двоедушіе въ мѣщанехъ обращаетца, и какую надежду мѣщане себѣ чинятъ и Ляцкому панству, которое къ Руси николи не належитъ, понеже не по правдѣ дѣдичство себѣ надъ Русью Польша приписываетъ, понеже своего дѣдичнаго монарха Русь имѣла; а какъ черезъ лживую помочь, княземъ Рускимъ подданую, Ляхи Малою Росією овладѣли, такъ нынѣ черезъ мечъ изъ Ляцкіе неволи Русь выбилась и природному монархѣ своему поддалась и добила челомъ, не надобно тогда запасные души, которая въ привиліяхъ заключаетца, мѣщаномъ держати, въ которой вещи розсмотрѣнія и указу просити будутъ послацы. А въ тѣхъ привиліяхъ новыхъ досада великая его царскому пресвѣтлому величеству обрѣтается, понеже не пастыремъ, но наемникомъ называетъ его свѣта великаго государя нашего король, также и въ старыхъ немного не во всѣхъ привиліяхъ Жигимонтовыхъ вездѣ укоризна и во Владиславовыхъ обраннымъ царемъ Московскимъ король писался; какъ тогда мочно стерпѣть въ городахъ, подъ высокою рукою его царского пресвѣтлого величества будучихъ, таковыхъ досадныхъ престолу его царского пресвѣтлого величества привиліяхъ. А думной дворянинъ Иванъ Ивановичъ Чаадаевъ въ пріятіе таковыхъ укоризненныхъ привиліевъ перешкоды учинилъ и мѣщаномъ

справитца не далъ, а сказали, будто тѣ привилеи на Москвѣ въ Приказѣ суть, о чемъ посланцы провѣдаютъ, правда ли то, что привилеи Кіевскіе въ Приказѣ были, о томъ скажутъ, что и король государскіе грамоты отбиралъ.

Другим почерком: “Писать къ гетману, чтобъ привилія всѣ, которые у него, прислалъ къ Москвѣ; а въ Кіевѣ быть околничему и воеводѣ князю Никитѣ Яковлевичю Лвову и съ нимъ ратнымъ коннымъ и пѣшимъ людемъ”.

10. Тотъ же воевода Кіевской и купцовъ богатыхъ Кіевскихъ, которые ни подводъ, ни подачи, ни иныхъ доукъ не имѣютъ, не допустилъ въ роспись писать; а скажутъ, что и съ тѣхъ богатыхъ мѣщанъ подачи на покупку подводныхъ лошадей обратили, а бѣдные крестьяне, одну лошадь имѣючи, со слезами горюють, а сытые мѣщане подводъ не знаютъ и бѣдныхъ людей слезъ обтерть. Такъ воевода Кіевской на приходъ Колмыкомъ, по указу государеву, стащии съ мѣщанъ не далъ. Также и иные города ратныхъ людей кормятъ, какъ Кіевляне, однакожъ отъ должности иные надругаютца. Впрямъ слезне именемъ всего войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского бити челом имѣютъ, чтобъ воеводѣ заказано въ томъ дѣлѣ помѣшки чинить.

Другим почерком: “Писать къ гетману, что воеводѣ во всякіе ихъ права вступатца не велѣно”.

11. Скажутъ, что мѣщане, въ привиліяхъ надежду полагаючи, скоро сдавались, и не есть дѣло угодно чтобъ досадные привилія держали. Казацкіе головы за достоинство его царского пресвѣтлого величества умираютъ, а мѣщане съ привиліевъ, досаду престолу государеву имѣющихъ и въ себѣ содержащихся, тѣшатца, и не мало городовъ зимою мѣщане въ тое надежду сдали, а казаковъ неприятелемъ выдали; и добре бѣ достойное дѣло, чтобъ вся рѣчь давнихъ привиліевъ въ грамоты государевы вписана была.

12. Скажутъ о томъ, что вездѣ по желателныхъ городѣхъ крѣпко за достоинство его царского пресвѣтлого величества міръ христіанскій бьется: подъ Калникомъ полковникъ Калницкій Василей Вареникъ, а въ Лысенкѣ полковникъ конный низовой Матвѣй Шулга убиты суть отъ неприятелей, и вездѣ частіе бои бывають съ неприятели.

13. О Иванѣ Сербинѣ, объявятъ, что въ Брянловщину его послано было; и нынѣ Тетеря измѣнникъ прежде въ Брянловль вбѣжалъ и людей, отъ неданія помочи въ отчаяніи будучихъ, скоро прелстилъ; однакоже Иванъ Сербинъ, въ Умани будучи, промысль чинить и уже городъ Торговицу его царскому пресвѣтлому величеству приобрѣли.

Другим почерком: “Похвалить”.

14. А про Опару хотя слухъ прошоль было будто думалъ бусурманомъ, се есть хану, отчаевъ помощи, передаться съ городами, однакожъ покажутъ листы его и Медвѣдовскіе, ко мнѣ писанные; но и то премѣнилось.

15. О проѣзжихъ грамотахъ за краснымъ воскомъ: однакожъ людемъ досадно, какъ и съ чернымъ воскомъ и отъ подводъ ко изнищенію приходятъ, для чего у купцов и у богатыхъ мѣщанъ, которые не знаютъ, умыслилось подать на покупку лошадей подводныхъ собрать, толко бѣ Кіельяне воеводою своимъ не защищались.

“Писать къ гетману, чтобъ Черкасомъ, у которыхъ лошади учнутъ хто про- водить, бить челомъ [...] воеводамъ [...] и въ Сѣвску, а имъ велѣно отыскивать и отдавать, а чего не слышуть, о томъ велѣно писать къ великому государю”.

16. О Иванѣ Самойловѣ, сотникѣ Краснинскомъ, по государеву указу, къ Смоленску посланного, а нынѣ съ частью войска въ Стародубовщинѣ будущего, довѣдатца подлинного вѣдома имѣють: велѣтъ ли ему къ себѣ быть и что ино съ нимъ дѣлать.

“Взять гетману [...]” (Далее оторвано).

17. Понеже камендантъ Александръ Синковской, по государеву указу, на Москвѣ есть, нынѣ и жена его къ нему жъ посылается.

“Взять гетману его къ себѣ [...]” (Далее оторвано).

18. О Самойлѣ, купцѣ Львовскомъ, бити челомъ о указѣ: велятъ ли пус- тить? А то дѣло не угодное, что Кіевляне приимають в Кіевъ и отпускають изъ Кіева Полскихъ купцовъ: для чего жъ въ подѣздъ и для языковъ посылатъ, когда волно купца въ непріятелскую землю отпускать.

“Говорить о томъ съ гетманомъ, какъ о томъ быть лутче, и допросить о томъ думного дворянина Ивана Чаадаева”.

19. Бити челом имѣють, чтобъ на всякую статью въ сей информации и въ листу написанныхъ отвѣтъ данъ былъ.

20. Бити челом имѣють о листахъ, не писанныхъ за государскою великою печатью, для того то, чтобъ утверждати города и людей въ вѣрной службѣ приводити къ соединенію; также для того чтобъ не писаны были, дабы на нихъ писати въ которое время что потребно будетъ.

“Писать къ гетману, что у царского величества ни о какихъ дѣлахъ, о чомъ онъ гетманъ пишетъ, мѣшкоты не бываетъ, и впредь будетъ потому жъ”.

21. Прилѣжно бити челомъ имѣють о воеводахъ до Полтавы и въ Каневъ, понеже не малой пожитокъ потомъ во всякихъ дѣлахъ воинскихъ и не воинскихъ будетъ, естли въ тѣхъ городѣхъ воеводы и ратные люди поставлены будутъ. Такожъ и о строеніи Кременчука не забудутъ.

“Въ Запороги посланъ думной дворянинъ Яковъ Хитрово, а въ Каневѣ воевода есть, а въ Полтаву воеводу пришлютъ”.

22. О вязняхъ, которыхъ множество великое, о разсмотрѣніи бити челомъ; и каковъ государевъ указъ Путивльскому воеводѣ будетъ или есть о ихъ приѣмѣ.

“Татаръ и Турковъ прислать къ Москвѣ, а Поляковъ и Литву отдавать на родину”.

23. Послѣди жъ что ни есть устнѣ посланцы наши говорить учнутъ, бью челомъ о увѣреніи.

Иванъ Брюховецкій, гетманъ вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. V. – С. 236–239. – № 108. Публикація за оригіналом на 12 аркушах. У публикації назва: Списокъ съ информации, которую далъ гетманъ Иванъ Брюховецкой посланцомъ своимъ, зинковскому полковнику Василью Шиману да писарю Степану Шубѣ съ товарищи, а они подали въ Приказѣ Малыя Росіи генваря въ 21 день нынешняго 173 году.

*1665, березня 16. Канів. –
Універсал Івана Брюховецького
про права іноземних купців,
що торгують в Україні*

Іванъ Брюховецькій, гетманъ з вѣрним Войском его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Всѣм вобець и кождому зособна, кому о том вѣдати належить, меновите паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему товариству вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, тутежъ атаманомъ городовим, вуйтом, бурмистромъ и вшелякой кондицѣи людем, кому толко сие писане наше показано будет, а меновите высылчим нашим и полковничким, до вѣдома доносим, ижъ суплѣковали до нас купцы, як грецкие, [такъ] и иншие, тут на Украину приежаючи, же мимо екзактора нашего генерального, нѣкоторіе такъ висилчіе и иншие своеволники кривды оним чинятъ, и наежаючи, ярмарковос вымишляют, що рѣчь неслухная, чему мы запобѣгаючи, жеби они волно туда на ярмарках, отдавши належност екзакторови нашему, гендлювали, и найменшой ни от кого кривды не поносили, зачим срокго сим унѣверсаломъ нашим росказуемъ, абися жаденъ вишѣменованним купцам, и грецким и иним всѣм, з товарами на Украину приежающим з чужих земель, не важиль найменшой кривды и перенагабання чинит и оних шарпат, але так полковники и вся по городах старшина, особливе и нашѣ висилчіе, жадного ярмаркового на них витягати не маеть так же й на ярмарках всюди, доброволне отдавши звичайную належност екзакторовѣ нашему, доброволне гендлювали, кгда ж кождій таковѣи, которій би оним кривду чинитимѣт, срокго от насъ не уйдетъ каранья.

Данъ в Каневѣ, дня 16 марта 1665^а.

Іванъ Брюховецькій, звишѣменованій гетманъ^б.

Нижче написано: С подлинного писалъ войсковій канцелярист Семень Рубецъ.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 60349. – Арк. 224. Копія.

Там само. – Ф. 8. – Спр. 3557. – Арк. 18. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Федотов-Чеховский А. Акты греческого нежинского братства. – С. 48–49. – № 9.

^а Тут і далі курсивом позначено зауваження, вміщені в публікації.

^б У публікації зазначено: Далее в подлиннике одинъ или несколько листовъ утрачено.

*1665, березня 16. Канів. –
Універсал Івана Бруховецького про підтвердження
права грецьких купців, що торгують в Україні,
судитися між собою за власним звичаєм*

Іванъ Бруховецькій, гетманъ з вѣрнымъ Войскомъ его царского пресвѣт. велич. Запорозкимъ

Всѣмъ вобецъ и кождому зособна, кому о томъ вѣдати належить, а меновите паномъ полковникомъ, ясауломъ, сотникомъ, атаманомъ городовимъ и сѣлскимъ, войтомъ, бурмистромъ, и на якої колвекъ услузѣ войскової и нашої будучимъ особамъ, до вѣдомости доносимъ. Суплѣковали до насъ всѣ кгрецькіѣ купцѣ з розными товаришами, з Кгрецьгѣ, з Волохъ, Мултянъ и иныхъ земель, до украинскихъ его царского пресвѣтлого величества городовъ на ярмарки приезджаючыє, просячи, абысмо, ведлугъ звичаю ихъ давнѣго купецкого, позволили имъ самымъ межы собою судитися, то есть въ такой справѣ, гды з грекомъ кгрекъ, а не з обцою якою особою, о купецкую рѣчь заведется. На що и унѣверсаль од славные памяти небожчика его милости пана Богдана Хмелницкого, гетмана Войска Запорозкого, антецессора нашого, собѣ данный, показовали. Ми теды до тїи слушное речы схилившись, и унѣверсаль той ствердившы, приказуемъ, абы жаденъ полковникъ, сотникъ, атаманъ, войтъ, бурмистръ нѣгде грека з грекомъ, заводъ въ купецкой речы мѣючыхъ, судить и декретомъ окривать не важился, але абы, яко звичай имъ есть въ чужыхъ краяхъ заживалый, самы межы собою справы купецкие, о которые грекъ з грекомъ заведется, разсуждали декретовали, такъже и проступнаю челядь ихъ грецкаю ничыему иншому судови, декретови и караню, только имъ самымъ належати маеть, кождого изъ старшыхъ войсковыхъ волѣ сей и унѣверсалови нашому противнѣ, а въ судъ грецкии неналежне втручаючогося карать за скаргою обещуючыся. Однакъ если бы грецькій купецъ заводъ з нашимъ украинскимъ чловѣкомъ маль, теды належному судови повиноватися маеть.

Данъ въ Каневѣ, марта 16, року 1665.

Іванъ Бруховецькій, вышъ менованій гетманъ^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 3557. – Арк. 19. Копія.

Там само. – Арк. 20. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Федотов-Чеховский А. Акты греческого нежинского братства. – С. 49–50. – № 10.

^а Після підпису зазначено: М. П.

*1665, березня 25. Канів. –
Універсал Івана Брюховецького Прилуцькому
Густинському монастиреві на млин на річці Лисогорі
у селі Дейманівці*

Іванъ Брюховецкій, гетманъ з вѣрнымъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ кождому, кому бы того вѣдати было потреба, а меновите пану полковникови прилуцькому, сотникомъ, атаманѣ и всему товариству в томъ полку знайдуючимся, такъ же пану войту и всему майстрату, в Прилуцѣ будучому, и подскарбему нашому войсковому, и кому колвекъ будетъ показано сее писане наше, ижъ, видячи мы, же мѣстце святое, манастырѣ святое живоначалное Троици общежителный Густынский, барзо зостае оскудный в борошно, и велебный в Богу его м. отецъ Авѣксентій, игумен, из братиею того манастыра, не мѣють чимъ прокормитися, прето, видячи ихъ оскудность, а певнымъ будучи того, же великийъ государь нашъ, его царское пресвѣтлое величество, еще манастирамъ и мѣстцамъ святымъ надарае и ущедрое, и я, з побожности всего Войска Запорозкого, млин в селѣ Деймановцѣ на рецѣ Лисогорцѣ з двома колами мучьными, а третимъ коломъ ступнымъ, прозываемый мелниковъ Хвеска, а другого мелника Костѣ коло, конецъ гребли, обывателей села Деймановки в одной клѣтцѣ будучихъ и виставленыхъ ихъ коштомъ, велебному отцу Авксентию, из братиею того манастыра Густинского, розказалемъ, абы из того помененного млина, припадающихъ двохъ мѣрочокъ на Войско, окромъ мелницихъ третее, спокойне собѣ одбырали и заживали, не поносячи в томъ одбыранью нѣ одное и наименшее трудности. На що и сей унѣверсалъ нашъ на тое выдати казалисмо.

Данъ в Каневѣ, мѣсяца марта, дня 23, 1665 року.

Іванъ Брюховецкій, звышъ менований гетманъ.

В оригіналі нижче зазначено: Его м. отцу игумену Густинському на уживане млина в селѣ Деймановцѣ.

В оригіналі на арк. 2 зазначено: Отъ его м. пана гетмана Брюховецкого, на млынъ Хвесковъ и Костинъ в Деймановцѣ, монастырови Густынському наданий. Року 1665, марта 25 дня.

На арк. 2 зв. зазначено: Сего унѣверсалу копію в Енералной войсковой канцелярії осталася. Януар, 30 дня, року 1723.

ЦДІАК України. – Ф. 159. – Оп. 1. – Спр. 22. – Арк. 1–2. Оригінал.

Там само. – Оп. 2. – Спр. 14. – Арк. 1–2. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 755. – Арк. 1. Копія.

№ 228

1665, травня 8. Канів. – Універсал Івана Брюховецького Канівському монастиреві на млин у містечку Піщана на річці Суній

Іванъ Брюховецькій, гетманъ зъ вѣрнымъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ писаніемъ нашимъ кождому, кому о томъ вѣдать будетъ потреба, а меновитъ паномъ сотникови, атаманови и войтови пешанскому, также пану подскарбію нашему войсковому, ижъ мы усердно желаючи, абы хвала Божая въ монастирѣ стародавномъ Каневскомъ не уставала, а до того, уважаячи недостатокъ и черезъ войну на всемъ оскудность того монастиря, въ которомъ не только братія въ томъ монастирѣ, здавна будучая, знайдутся, але тежъ и по спустошенню отъ неприятелей монастиря Терехтемировскаго войскового, велебный отецъ Силвестръ, игумень каневскій, братію терехтемѣровскую въ свой Каневскій монастирь на желаніе наше принялъ. Теды на выживленіе тому жъ велебному отцу игуменови и братіи, ведлугъ прозбы ихъ, дали есмы млынъ цѣлый въ Пещаной, на рѣцѣ Супої⁵², подъ самымъ мѣстомъ стоячий. Прето подъ суровымъ войсковымъ караньемъ приказуемъ, абы съ того млына, въ отбиранию розмѣру на Войско приходячего, то есть двоухъ мѣрокъ, окромѣ третей мелницкой, яко панъ сотникъ пешанскій, атаманъ и войтъ тамошній, такъ и панъ подскарбій войсковый, и дозорцы и нѣхто инший зъ посполитыхъ и общихъ людей велебному отцу игуменови монастиря Каневского и всей братіи, въ немъ будучой, найменшою не былъ перешкодою. На що для лутшой вѣры и твердости, сіе писаніе наше дали есмы.

Въ Каневѣ, мая 8 дня 1665 року.

Іванъ Брюховецькій, звышъ менованый гетманъ.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 51. Копія.

Там само. – Ф. 2077. – Оп. 1. – Спр. 5 – Арк. 4 зв. Копія.

Там само. – Арк. 8 зв. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 111. – № 67.

№ 229

1665, травня 26. Канів. – Інструкція Івана Брюховецького прилуцькому полковнику Лазарю Горленку, посланцеві до московського царя

1. Земное и смиренное мое поклоненіе пресвѣтлому великому государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, престолу отъ меня гетмана и отъ всего Войска Запорожского панъ полковникъ Прилуцкій отдасть; также и ихъ милостемъ паномъ бояромъ, а ноипаче ближнему боярину Петру Михайловичю Салтыкову и дьяку Малоросійского Приказу Ивану Поликарповичю поклонъ.

2. Извѣстить, что по указу милосердному его царского пресвѣтлого величества, Калмыцкое войско одно въ Каневъ пришло, а другое съ Будисѣрз мурзою на низъ Крымъ воевати пошло; за что благодарное и низкое до лица земли челобитье отъ меня гетмана и отъ всего міру христіанского Малоросійского и отъ вѣрнаго войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, предъ пресвѣтлымъ его царского пресвѣтлого величества престоломъ, за такое милосердное его царского пресвѣтлого величества привѣтство, отдасть.

3. Припомянетъ же и то, что тое жъ войско Калмыцкое и ратные люди и войско казацкое вершное посылалось на Яблоновского воеводу и на Ляхов, при немъ будучихъ, подъ Бѣлую Церковь, идѣже маія въ 21 день, за праведными его царского пресвѣтлого величества молитвами и за счастиемъ его государскихъ наслѣдниковъ, над Лягами даровалъ Богъ знатную побѣду, иже гусарского, рейтарского, панцерного, казацкого, нѣмецкого люду не мало на вступномъ бои пропало, но и таборовъ удержати не могъ, но загогъ таборица насилу къ Бѣлой Церкви ушолъ, коней, панцыревъ, збруи и коней гусарскихъ и платья Калмыки добыли гораздо, а языковъ поиманныхъ, съ запалу воинского всѣхъ Калмыки кололи.

4. Кормъ Калмыкомъ добрымъ товаромъ, овечками, хлѣбом, медомъ, пивомъ, виномъ, тютюномъ, по указу государеву, даеця и въ иныхъ вещахъ выгоду имѣють добрую. И думной дворянинъ Яковъ Тимофѣевичъ Хитрово, какъ былъ нынѣ съ дьякомъ съ Евстратомъ Флоровымъ у гетмана, жалованье Калмыцкое, въ зимѣ въ Каневъ присланное, взялъ съ Канева до Бѣлагорода съ собою.

5. После тоея побѣды, самъ гетманъ съ войскомъ и съ ратными людьми изъ Канева выходить и уже полки въ полѣ, и, собравше войско, там пойдетъ, гдѣ Богъ и пора воинская укажетъ.

6. Извѣстить, что при воеводѣ при Федору Васильевичю Прогасеву всѣхъ людей конныхъ и пѣшихъ толко 500 человекъ, и изъ тѣхъ пяти сотъ полковникъ Сила Петровичъ Юрьевъ на Низъ, по указу государеву, своихъ полчанъ взялъ: о чемъ велми гетманъ печаленъ, что не съ кимъ въ поле, для крѣпости табора, вытить, и вмѣсто прибавки при немъ гетманѣ еще людей менши становитца. Сего ради, смиренно и слезно просити будетъ о прибавку людей, понеже тутъ напередъ въ городахъ что добраго сдѣлати надобно, а на Запорожье поспѣтъ.

7. Извѣстить о томъ, что стряпчей Гаврило Яковлевичъ Тухачевской съ Груни назадъ отступилъ до Бѣлагорода, и для того шатость межъ міромъ начинается быть. Такъ и Опара въ своихъ прелестныхъ листахъ тѣмъ міръ прелщаеть, что чрезъ два года послковъ ратныхъ нѣтъ и болши еще назадъ отступаютъ, изъ Канева уходятъ людей; пуще, помилуй Богъ, міръ шататися учнетъ. И для того о прибавку людей, для милости Божей, въ Каневъ просити будетъ, чтобъ крѣпость табору имѣти намъ въ полѣ.

8. Для присланія на митрополию Кіевскою власти Руское съ Москвы имѣть просити, чтобъ чинъ духовный Кіевскій къ Лядцкимъ митрополитомъ не шетався, и чтобъ Русь Малая, услышавъ о присланію Руского на митрополию строителя, утвержалась, и подъ високою его царского пресвѣтлого величества

рукою укрѣплялась, и духовный бы чинь оставилъ двоедушіе, изъ послушанія святѣйшихъ патріарховъ Московскихъ не удалися; ибо для неимѣнія духовной власти съ Москвы Руского, въ воинствѣ теперя и въ державѣ государской шкода чинитца и впредь будетъ, понеже и то недобро, что за порукою архимандричею Шматовичъ отъ думного дворянина выпущень къ Ляхомъ и съ уставщикомъ Печерскимъ ушоль.

9. Объ Рожкѣ жъ, товарищѣ полку Переяславского, съ товарищи отъ думного дворянина Ивана Ивановича Чаадаева, противу уложенія воинского стародавнего, напрасно поиманого и въ тюрьму вкиненого, просити имѣть, чтобъ отпустить его Рожку вельно; а за такое въ уставахъ воинскихъ насиліе, отъ рекомого дворянина учиненное, объ указѣ государевѣ на того жъ думного дворянина просити имѣть, понеже гетманъ не токмо Рожку не отпустилъ бы вины, но теперво и судьи [...], увидя по немъ измѣну, не поблажилъ бы.

10. Извѣститъ о своемъ и всего полку Прилуцкого безчестіи, которое отъ думного дворянина пріялъ, то есть, что въ Кіевъ его впустити, по указу государеву, на низъ не хотѣлъ: тѣмъ непріятель радовался, а войско Запорожское въ смятеніе пришло было. И что купцовъ Львовскихъ и иныхъ Ляцкихъ въ городъ пускали и выпускали, а вѣрныхъ людей государскихъ, которые кровь свою проливають, пустити не хотѣли.

11. Привилія королевскіе, которые у мѣщанъ взяты по мѣстамъ, къ Москвѣ пошлютца; а Кіевскіе мѣщане дали списки, а про подлинныя сказали, что у нихъ взялъ на Москвѣ думной дьякъ Алмазь Ивановъ.

12. Бити челомъ имѣють, чтобъ попомъ, которые изъ Малоросійскихъ городовъ безъ вѣдома гетманского и войскового къ Москвѣ ѣздить и выправливають себѣ маестности, [...] ибо о томъ велми войско ропщеть, что казаки головы свои, съ непріятелями бьются, полагають, а они пожитковъ своихъ управити не могутъ, и казакомъ въ помѣстьяхъ своихъ жити не допускаяютъ и онымъ налоги чинять.

13. Извѣститъ и объявить, что не хотя часто великому государю гетманъ съ войскомъ о пороху докучати, велѣлъ гетманъ завести майданы селитреные, ибо чрезъ се воинское время не меньшее въ городѣхъ къ пушкамъ войсковымъ и у всего въ порохѣ оскуденіе учинилось.

Иванъ Брюховецкій, гетманъ вѣрного войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. V. – С. 281–283. – № 127. Публикація за оригиналом на 8 аркушах. У публикаціи назва: Информація пану Лазарю Горленку, полковнику верного Войска его царского пресветлого величества Запорожского прилуцкому, к Москве высланному из Канева лета 7173, а от воплощения Бога Слова 1665, мая в 26 день.

№ 230

1665, червня 21. Табір під Києвом, на річці Либідь. – Універсал Івана Брюховецького про заборону чинити шкоди у маєтностях, наданих царем Київському Пустинному Микільському монастиреві

Іванъ Брюховецкій, гетманъ з вѣрнымъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ кождому, кто того будетъ потребовать, і меновите всей старшынѣ и чернѣ вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, ижъ мы, стосуючыся до выразной великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества волѣ, в грамотѣ его ж царского пресвѣтлого величества описанной, на розныє маєтности Киевскому Пустинскому Николскому монастырови данной, при тых всѣхъ маєтностяхъ ведлуг государское грамоты пререченой, монастырь з отцем ігуменом и братию его, теперь и на потомъ будущую, во всем цале и ненарушне до далшее ласки и волѣ государское заховуемъ, пилно жадаючы и приказуючы, абы так панове полковник, сотник, старшина и чернь, яко и нѣхто з посполитих людей, в тих вышреченных в грамоти государской, именованных маєтностяхъ помененного монастыра Пустинного Николского Киевского, ігуменови и братиѣ в привлащаню и одбираню з них вшеляких пожитковъ, до волѣ государское, найменшою не был перешкодою, і если бы хто колвекъ смѣл и важился мимо выразную воля государская, и мимо сего унѣверсалу нашего, помянутым отцем монастыра Николского, в тых то маєтностяхъ, и в чом одно колвекъ в грамотѣ государской обваровано, кривду чинити и найменшою перешкодою быти, такого кождого, яко волѣ государской и нашего розказаня противного, без фолжки карати обещуемъ, на що для лѣпшое вѣры и сее писане далисмо.

На Либеди под Києвом⁵³, іюнія 21, 1665.

Іванъ Брюховецкій, звышъ менованный гетманъ.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 52. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

№ 231

1665, червня 24. Табір під Києвом, на річці Либідь. – Наказ Івана Брюховецького про заборону гетьманським посланцям чинити кривди київським міщанам та вимагати у них данини, що не фіксуються в універсалах

Іванъ Брюховецкій, гетманъ з вѣрнымъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Всему старшому и меншому вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого товариству, а меновитѣ паномъ полковникомъ, асауломъ,

сотникомъ, атаманомъ, особливо высылчимъ нашимъ и полковницкимъ, в якихъ кольвекъ справахъ отъ насъ и до насъ їдучимъ, и каждому, кому одно о томъ вѣдати належить, до вѣдомости доносимъ. Частокротъ до насъ скарги зъ розныхъ городовъ доходятъ, ижъ высылчіе наши войсковые, въ потребахъ и въ справахъ войсковыхъ отъ насъ посыланые, а черезъ городъ Кіевъ їдучіе, неналежнѣ собѣ у мѣщанъ кіевскихъ (над особливий листъ нашъ онымъ даный) вымыслныхъ и непотребныхъ датковъ, яко то чоботъ, шапокъ, поясовъ и инныхъ рѣчей домогаются и на нихъ вытягають. Прето и мы, постерегаючи того, жебы такое безчиніе не дѣялося, симъ повторнымъ унѣверсаломъ нашимъ приказуемъ, абы жаденъ козакъ, старшій и меншій, конный и пѣшій, также и высылчіе наши отъ насъ и до насъ зъ листами въ справахъ войсковыхъ їдучіе, кривдъ ниякихъ не робили, вымысловъ и непотребныхъ датковъ у мѣщанъ кіевскихъ не вытягали, подводъ не брали, и найменшоѣ долегливости не важилися имъ чинити: однакъ панове мѣщане кіевскіе хлѣба и соли не повинни збороняти, и тое що именно въ листѣ нашомъ написано будетъ, дати повинны. А если бы хто колвекъ зъ старшого и меншого, конного и пѣшого товариства, також и высылчіе наши, мимо сей унѣверсалъ нашъ, смѣли и важилися паномъ мѣщаномъ кіевскимъ долегливость и кривду найменшую учинити: такового кожного позволяемъ пану атаманови и войтови кіевскому припинити и до насъ знать дати, котрого сурово безъ отпусту карати будемо.

Данъ въ таборѣ подъ Кіевомъ, на Лыбедѣ, іюня 24 дня, 1665 года.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 52.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 111–112. – № 68.

Истомин В., Каманин И. Сборник исторических материалов, извлеченных из древних актовых книг Киевского центрального архива. – С. 25–26. – № II.

№ 232

*1665, серпня 1. Глухів. –
Універсал Івана Брюховецького
військовому товаришу Маркові Кимбаровичу
на дві військові мірки у побудованому ним млині
на річці Березі*

Іванъ Брюховецкій, гетманъ з вѣрнимъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожским.

Ознаймуемъ симъ писаніемъ нашимъ каждому, кому би того вѣдати било потреба, а меновите пану полковниковѣ нѣжинскому вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, также паномъ сотникомъ и всему товариству войсковому і пану сотниковѣ, і атамановѣ глуховскому, а особливе пану подскарбему нашому войсковому и дозорцамъ млиновъ, в полку Нѣжинскомъ будучимъ, і кому колвекъ будетъ показано сіе писаніе наше, ижъ поглядаючи мы на вѣрніе и щиріе услуги пана Марка Кимбаровича, товариша войскового, обывателя мѣста Глухова, которой завше в Войску вѣрномъ его царского

пресвѣтлого величества Запорожскомъ, противъ каждого неприятеля, не жалуючи здоровья своего, одважне ставал і ставатиметь, і услуги войсковіе отпрауе, прето в нагороду помянутихъ праць военнихъ і услугъ войсковихъ одправуючихъ, [въ] млинѣ его, власнимъ коштомъ на рецѣ Березѣ встановленимъ, і греблю занятимъ, из коломъ однимъ мучнимъ, а другимъ ступнимъ, двѣ мѣрочки войсковіе далисмо ему, аби такъ тихъ двохъ войсковихъ, яко і своее третее мѣрочки, всѣхъ трохъ спокойно одбираючи, заживаль до ласки войсковое, не поносячи в томъ одбиранию припадаючого розмѣру із помененного своего млина нѣ од кого наименшее кривди и перешкоди, сурово приказуем, що іначей аби не било под ласкою нашою. а на спротивляючихся, срогимъ каранямъ войсковимъ, на щосмо і сей унѣверсал нашъ при печати войскової із канцеляріи нашео войсковое при подписѣ руки нашео видати казали.

Данъ в Глуховѣ, дня 1 августа, року Божого 1665.

Іванъ Брюховецкій, звиш менованный гетманъ.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55604. – Арк. 51–51зв. Копія.

РДАДА. – Ф. 248. – Оп. 1. – Спр. 1814. – Арк. 360–361. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 358–359. – № 168.

№ 233

1665, грудня 3. Москва. – Універсал Івана Брюховецького з повідомленням про надання царем місту Погару магдебурзького права

Великого государя нашего его царскаго пресвѣтлого величества бояринъ и его жъ царскаго пресвѣтлаго величества вѣрнаго Войска Запорожскаго гетманъ Іванъ Мартыновичъ Брюховецкій.

Пану полковникови вѣрнаго Войска его царскаго пресвѣтлаго величества стародубовскому, сотникови, атаманови, и войтови, и всему посполству, в мѣстѣ Погарѣ⁵⁴ мешкаючимъ, добраго здоровья вамъ отъ Господа Бога узычивши, до вѣдомости доносимъ, ижъ по указу великаго государя нашего, его царскаго пресвѣтлаго величества, при боку нашемъ вашего мѣста Погара панъ райца и иные мѣщане на столицо ездили, челом бьючи великому государю нашему, его царскому пресвѣтлому величеству, ведлугъ правъ и волностей своихъ мѣскихъ, яко жъ по милости Божой, и по ласцѣ его царскаго пресвѣтлаго величества, за стараніемъ нашимъ особливимъ, на волности свои мѣскіе и право майдебурское, которого нѣкгда мѣсто Погар не мѣваль за королей полских, а теперь у великаго государя нашего, его царскаго пресвѣтлаго величества собѣ одержали, зачим абы вѣдаючи каждый изъ тамошнихъ обывателей погарскихъ тѣшились з премногіе милости великаго государя нашего его царскаго пресвѣтлаго величества, себѣ полученное, и тамъ пилно отъ васъ жадаемъ, абысте скоро за прибытіемъ пана райцы вашего и иныхъ особъ, отъ васъ выправленныхъ до насъ, ласкаве оныхъ принявши, жадныхъ укоризнъ, примовокъ, иныхъ неслушнихъ мовъ не вымов-

ляли и нѣ въ чомъ не досаждали, пилю от васъ жадаемъ и приказуемъ, але овшемъ еще ся изъ того тѣшили. А если бы зъ тамошнихъ обывателей такъ козаковъ, яко и посполитыхъ людей, мѣли бѣ въ той мѣрѣ досаждати, таковыхъ п. полковникови и товариству доброволне позволяем карати.

Данъ въ царствующемъ градѣ великомъ Москвѣ, декабря 3, року 1665^а.

Звышъ менованный бояринъ и гетманъ рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 224. – Арк. 795–796. – № 93. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 46.

№ 234

1666, січня 13. Вороніж. – Універсал Івана Брюховецького Маркові Кимбаровичу про підтвердження права володіння селом Береза

Великого государя нашего его царского пресветлого величества боярин и его ж [царского] пресвѣтлого величества вѣрного Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мартынович Брюховецкий.

Ознаймую сим моимъ писанем кожному, кому би того вѣдати было потреба, а меновите пану пулковникови вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого нѣжинскому, сотникови того ж полку глуховскому, а особливе атаманови, войтови и всей громадѣ Березовской, ижъ стосуючися ми пожалувалное великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества грамоти п. Маркови Кимбаровичю, товаришови нашому вуйсковому, на село, ту есть Березу⁵⁵, з млинами и зо всѣми приналежностями, до того ж села належачыми, и зо всѣми пожитками, з него приходячими, держалими, цале заховуемъ, приказуючи, абы вуйтъ и громада, в том менованъном селѣ ж будучая, тому ж п. Маркови Кимбаровичу, товаришови войсковому, належное отдавали послушенство и повинность звыклую грамотѣ его царского пресвѣтлого величества и сему писаню нашому не спротивляючися. А помененный панъ полковникъ нѣжинский, сотникъ глуховский, атаман и товариство в томъ селѣ Березѣ будучое, абы жадное перешкоды в держаню того села п. Маркови Кимбаровичю не чиньли, под сроким каранем войсковим.

Данъ в Воронѣжу, януарыя 13 дня, 1666.

Звышъ менованный бояринъ и гетманъ, рукою власною.

Перед текстом зазначено: По архиву № 2361.

ЦДІАК України. – Ф. 64. – Оп. 1. – Спр. 1207. – Арк. 1. Оригінал.

^а Нижче від дати зазначено: На подлинномъ тако.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

*1666, лютого 2. Гадяч. –
Універсал Івана Брюховецького про підтвердження
попередніх універсалів на горілчану оренду Ніжинському
магістратові, з регламентацією козацьких прав
щодо шинкування горілкою у місті*

Великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества бояринь и его ж царского пресвѣтлого величества вѣрного Войска Запорозкого гетмань Івань Мартинович Брюховецькій.

Ознаймуемъ сим писанием нашимъ каждому, кому того вѣдати будет потреба, а меновите его царского пресвѣтлого величества дворянинови и вѣрного Войска Запорозкого полковникови нѣжинскому, атаманови городовому, сотникомъ и всему товариству и посполству, в Нѣжинѣ znajduючумося. Ускаржилися пред нами пань войтъ з бурмистрами, райцами и всѣми майстратовими Нѣжинскими, же мымо першіе нашѣ з канцелярії войсковой выданніе на аренду горѣлчаную и на й иншиє провента, до тоє жь аренди належачіє, унѣверсали, перешкода не меншая од козаковъ тамошних дѣется в арендѣ гарѣлчаной, которіє то козаки свишше звичайнихъ двохъ на килка казанов гарѣлку робятъ й квартою шинкують. Зачымъ выдачи мы мѣсто Нѣжинское, на так великомъ гостинцѣ стоячое, частими переиздами и наиздами до не меншой утрати и расходовъ приходячое, якъ в першихъ унѣверсалахъ наших постановилисмо и обваровали, жебы козакъ толко на два казани гарѣлку робыль, а гуртомъ, а не квартою продавал, мещанин зась жадень так робытъ, яко и продаватъ гарѣлки не повинен, такъ и теперь сим унѣверсаломъ нашимъ, оніє жь ствердивши, приказуемъ, абы жаден козакъ вишей двох казановъ робытъ, и квартою продаватъ, и перешкоди так в арендѣ гарѣлчаной, яко и в инихъ провентахъ, в першихъ унѣверсалахъ наших выражонихъ, майстратови нѣжинскому чинить не важился, за зневагу зась унѣверсаловъ нашихъ позволилисмо пану войтови, бурмистромъ и всѣмъ майстратовимъ мѣста Нѣжина, каждого выше двохъ казановъ козака горѣлку робячого, а мещанина и козака жь квартою продаючого, однакъ не без вѣдома пана полковника, и атамана тамошнего городового, забыратъ, и той заборъ на расходъ мѣскій ратушній оборочать, в той теди мѣре абы никто не был найменшою перешкодою й повторе сурово приказуемъ.

Данъ в Гадючомъ, февѣрала д. 2, 1666^а.

Звьшъменованній бояринь и гетмань рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54513. – Арк. 461–461 зв. Копія.

^а Після дати зазначено: В подлинном подпись.

^б Нижче в колі написано: Мѣсто печати войсковой.

*1666, березня 1. Гадяч. –
Оборонний універсал Івана Брюховецького
про захист від поборів грецьких купців,
що торгують товарами в Україні*

Великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества бояринъ и его царского пресвѣтлого величества вѣрного Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мартиновичъ Брюховецкій.

Паномъ полковникомъ, ясауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского товариству, такъ же атаманомъ городовымъ, войтомъ, бурмистромъ и на вше-лякой кондиции по городамъ и селамъ застаючимъ людемъ, особливе на услуги якие колвекъ войсковые од нас и од полковниковъ высланнымъ особамъ, и хто только будетъ то потребовать, доносимъ до вѣдомости. Суплѣковали до насъ купцѣ кгрецкие, з розними товарами в сые его царского пресвѣтлого величества заднѣпрские малороссійские города, яко чужоземцѣ, приезджаючыє для ганд-лювъ, же у нихъ розные особы, нѣкоторие, такъ по городамъ на кондыцияхъ застаючыє, яко од нас и од полковниковъ на войсковую услугу посыльные, неналежныхъ собѣ и вымислнихъ датковъ, яко то ярмаркового и торгового, по нихъ мимо ексактора нашего войскового вытягиають и перенагабана и перешкоду въ торгахъ чинятъ; до которого ихъ такъ слушного стосуючыся оповѣданья, а выдачи бысть неслушность тыхъ, вымысли чинячыхъ, и в ихъ кгрецкихъ куп-цовъ вытягиаючыхъ датковъ особъ, далисмо сей нашъ кгрецкимъ купцомъ унѣ-версаль, пилно жадаючи и сурово приказуючы, абы жаденъ з старшины и чернѣ, и нѣхто изъ высланныхъ нашихъ и полковничихъ особъ, всюдѣ по городамъ не важылся у нихъ купцовъ ярмаркового и торгового мимо сей унѣверсаль нашъ (и до ексактора нашего войскового, що тылко од свѣжого товару индукти звик-лой) брати и рознихъ вымислнихъ датковъ по нихъ вымагати, и повторе при-казуемъ.

Данъ в Гадячомъ, марта 1 дня, 1666 року.

Звышъ менованій бояринъ и гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 3557. – Арк. 27. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Федотов-Чеховский А. Акты греческого нежинского братства. – С. 50–51. – № 11.

^а Після підпису в колі написано: М. П.

*1666 або 1667, грудня 15. Гадяч. –
Універсал Івана Брюховецького Прилуцькому
Густинському монастиреві про підтвердження
прав володіння озерами, що при Вовчих Лозах*

Великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества бояринъ и вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского гетманъ Іванъ Мартиновичъ Брюховецкій.

Его жъ царского пресвѣтлого величества дворяномъ и вѣрнимъ Войска Запорозского полковникомъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска Запорозского, на Низ и з Низу идучимъ, товариству, и хто колвекъ будетъ потребовати, симъ нашимъ ознаймуемъ писаніемъ. Презентовали и покладали пред нами велебный отецъ игумень и братія монастиря Густинского антецессоровъ нашихъ на озера, прозиваемія у Вовчихъ Лозъ, около реки Днѣпра лежачіе, з волнимъ в тихъ озерахъ ловленемъ рибу, братіи монастиря Густинского данніе, унѣверсали. Туде ж просили насъ, абисмо по унѣверсаламъ антецессоровъ нашихъ тіе озера у Вовчихъ Лозъ, около реки Днѣпра найдуючися, пры монастирѣ Густинскомъ заховали, на которую ихъ прозбу склонившися, а хотячи того, жеби хвала Божія брала помножене, а за его царского пресвѣтлого величества благородныхъ наслѣдниковъ многолѣтное здорове и за все Войско Запорозское офѣра и молитви щоденніе отпраповани на томъ мѣстцу святомъ были, а дабы братія тимъ опѣране своей осидлости мѣли, озера вышей помянутіе монастиревѣ Густинскому привернувши, всѣ унѣверсали антецессоровъ нашихъ ствержаемъ и конфирмуемъ и по прежнему тими озерами братіи монастиря Густинского владѣти позволяемъ, зачимъ жадаемъ и приказуемъ, абы в томъ владѣннїи братіи Густинской нѣхто не былъ найменшою перешкодою.

Данъ в Гадячомъ, декабра 15 д. 1664 року^а.

Звышъ менованный бояринъ и гетманъ, рукою власною^б.

Нижче написано: С подлиннимъ слѣдовалъ полковой канцеляристъ Яковъ Скриенко.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Спр. 1. – Спр. 442. – Арк. 274. Копія. У копії помилково вказано 1664 рік. Виходячи з інтитуляції гетьмана та місцеперебування Брюховецького, рік видання універсала може бути лише 1666 або 1667, оскільки 15 грудня 1665 р. він ще не повернувся з Москви до України.

^а Нижче зазначено: На подлинномъ подписано тако.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати гетманской.

1667, січня 27. Гадяч. –
 Універсал Івана Брюховецького про передачу
 вдові Миколая Маковського та її синові млинів
 у Кролевіці та Бистрику

Великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества бояринъ и вѣрного Войска Запорозкого гетманъ Иванъ Мартиновичъ Брюховецкій.

Ознаймуем симъ нашимъ писанемъ кождому, кому о томъ вѣдати належит, а меновите его царского пресвѣтлого величества воеводе глуховскому, теперъ и на потомъ будучому, сотникови, атаманови и товариству, вуйтови и посполству кролевецкому, и хто одно того будетъ потребовати. Дать намъ справу Евхимъ Вечорка, товаришъ войсковый (од насъ для вивѣдовання о заводе межи Миколаихою Маковскою з сыномъ и межи нѣкоторымы особами неслухъне ихъ поменихъ Микулаевую и иннихъ [справъ] будучий, до Кролевица⁵⁶ zesланный), іже многие в лѣтахъ старые особы кролевецкіе, фундушъ на мѣской Кролевецкой греблѣ черезъ небожчика Миколая, мужа еѣ, у Понетовского купленний, за своѣ власные гроши быти меновали и сознали, зачимъ же неналежне в той еѣ з сыномъ власный млинъ нѣкаторие особы интересующися [въ] подгледностъ государской казнѣ, или арендѣ, взяли, и пожитки вшелякие з него приходячие одбирали, будго на церковь Божую Кролевецкую обертаючи, на церковь Божую могло бы хто колвекъ з своеѣ побожности з сумпту своего, а не криваве набытую працу з рукъ у людей вырвавши, надане чинити, бо Богъ жертву чистую, а не покаляную приймуе; тое теды все аннигилювавши, и знѣсши симъ нашимъ унѣверсаломъ ведлугъ постановленнихъ статей, же сынъ оной Миколаевой всегда на войсковой зостае услужѣ, цале той млинъ, на греблѣ мѣской Кролевецкой стоячий, Миколаевой и сину еѣ приворочаем, и всѣхъ трохъ мѣрочокъ и всякихъ пожитковъ, з него приходячихъ, одбирати и уживати позволяемъ, до того тежъ и другой еѣ млынъ своимъ коштомъ роблень, в Бистрику⁵⁷ стоячий, на фундушъ од Федора Поповича, бывшего сотника кролевецкого, листъ маючи, ведлугъ описаня статей, всѣхъ трохъ мѣрочокъ заживати и вшелякие пожитки, з него приходячие, одбирати позволивши, пилно мѣти хочемъ и срокго приказуемъ, абы жаденъ з началнихъ и подначалныхъ поготовю сотникъ, атаманъ, и товариство, вуйтъ, арендары кролевецкіе и ни хто з посполитихъ людей Миколаевой и сыну еѣ в томъ млнѣ и в Бистриковского, Новгородского монастыра чернцы найменшой не чинили перешкоды.

Данъ в Гадячомъ, генваря 27, 1667 року.

Звышменованный бояринъ и гетманъ рукою власною.

На арк. 4 зв. зазначено: Гетмана Брюховецького унѣверсалъ на млины, под мѣстомъ и в Бистрику стоячие, 1667 року.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50662. – Арк. 7. Оригінал з військовою печаткою.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 64. – Арк. 720–722. Копія.

1667, травня 2. Гадяч. –
 Універсал Івана Брюховецького про підтвердження
 за Лубенським Мгарським монастирем
 Чигрин-Дубровських та Воронинських озер

Великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества бояринъ и вѣрного войска Запорозского гетманъ Іванъ Мартиновичъ Брюховецкій.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ кождому, кому бы того [была] потреба вѣдати, а меновите всему старшому і меншому вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого товариству, особливе однакъ атамановѣ чигринъ-дубровскому и воронковскому зо всѣми тамошними ихъ обывателями, ижъ стосуючися мы до побожности и унѣверсаловъ прежнихъ гетмановъ его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского, антецессоровъ нашихъ, отцемъ законникамъ монастира Мгарского Лубенского на озера, называемые Сулице, Бѣлосоре, Пѣщаное, Глушець, Плетенища, Белювъ и Запѣсочъ, понад Днепромъ, въ Чигрин-Дубровскихъ и Воронковскихъ грунтахъ лежачіе, даннихъ, всѣ тые озера, якъ всѣ въ себѣ мѣются, пожитками замикаются, не обернувши [на] потребу нашу войсковую, симъ нашимъ унѣверсаломъ для помноженя хвали Божой тому жъ монастиреви Мгарскому на всперте рыбное оскудности ихъ привертаемъ и въ завѣдоване цѣлое мѣти подаемъ. Зачимъ абы оные законники, в отбиранню зъ тихъ помянутихъ озеръ користи, найменшой нѣ отъ кого не мѣли перешкоды, пилно жадаемъ и сурово приказуемъ, варуючи толко тое, если бы не мѣли на тіежъ озера отцеве законники монастира Свято-Николского писминно Киевского правного надання одъ благочестивихъ російскихъ князей киевскихъ, которимъ жодною мѣрою сей нашъ унѣверсалъ противностей не маеть, а если такъ не будетъ і то цале аби законники монастира Мгарского въ спокойномъ держанню тихъ озеръ нѣ отъ кого пренагабання не мѣли, и повторе жадаемъ по кождомъ, сурово приказуемъ.

Данъ в Гадячомъ, мѣсяця мая дня 2, року 1667^а.

Звышъ менованній бояринъ и гетманъ, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 33–33 зв. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 35–36. Копія.

^а Нижче зазначено: Въ подлинномъ тако подписался.

^б Після підпису в колі написано: М. п. рейментарской.

*1667, жовтня 8. Гадяч. –
Універсал Івана Брюховецького Київському
Пустинному Микільському монастирю на право
осаджувати слободи на спустошених землях зруйнованої
Пивської обителі для її відбудови*

Великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества бояринъ и вѣрного Войска Запорозкого гетманъ Иванъ Мартинович Брюховецкий.

Всемъ вовець и каждому зособна, а меновите старшому и меншому вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого товариству, также посполитим людем и каждому, кому о том належыт вѣдати и хто колвек того будет потребовати, сим нашим ознаймуем писанем. Кгдым толко по милости Божой и по его царского пресвѣтлого величества ласце волными голоса старшого и меншого товариства войскового будучи обраный зостал совершенным гетманом, не иншая наша былас з Войском Запорозким, толко тая интенция, которую до першу намѣрилисмо были, помощны вышнего Бога, припровадити, жебы отчына его царского пресвѣтлого величества малым нашим старанем (зостаючы од неприятелей невредима) в покою розшыралася, а мѣстца свята, манастыри и церкви Божие, в которых всегда за достоинство его царского пресвѣтлого величества и его царского пресвѣтлого величества благородных наследников, и за Войско Запорозкое хвала Богу и офѣра безкровная одправуемая, помножене брали. Тут же хотѣлисмо, абы тое, що колвек побожные фундаменторове, з побожности своей мѣстцам святым, яко то городки, села и до них належачие кгрунта, и якие нѣбудь угоди надали, и своими обваровали писмамы, при мѣстцах святых ненарушне зоставали, так якобы братиѣ, на мѣстцах святых мешкаючою, а тыми наданнями цалей владѣючим, и пожитки з них вшелякие одбираючою, нѣ од кого перешкода не дѣялас. Жадалисмо теж и того, жебы, где колвекъ были городки и села, а через диссенцыѣ и междуособие братерское в руины неприятelmi татарами и иньными оберненны, на тых руинах християне, за обволанем слобод приходячыи, розживалися, и до первое прийти могли перфекцыѣ; яко ж на подане велебного до нас отца [Алексѣя] Тура, игумена монастира святого Христова чудотворца Николая Пустынного Киевского и Пивского, а по горливости ку мѣстцам святым нашою, на реставроване монастира Пивского, неприятelmi разореного, теж на тые кгрунта, которые з давных часов до монастира Пивского належали и належат, позволяючы помененнымъ велебному игуменове и братиѣ его оными всѣми угодами владѣти, так же на городищах и селищах монастиреви подлеглих (о которых в давном на то унѣверсалѣ выдано ест) о слободы росказыват, обволить и осажовати давно унѣверсал наш выдалисмо, леч мимошедшими лѣтми, за притомностью татарской и иною неприятелскою, же нельзя было так мѣстца святого монастира Пивского реставровати, яко теж и слобод на городищах и селищах осажовати, велебный игумень тую рѣчь по познѣйшому часови повѣрити мусѣль. Теперь зас же mezi вели-

кими государы, межи царским пресвѣтлым величеством и его кор. мил. учнется мир, и объявлено ест каждому, где хто похочет волное помешкане, велебный ігумен, видячы погодное время, а узнаючы ку мѣстцам святым горливість и ку собѣ нашъ жычливый аффект и склонност по первому ж самому унѣверсалу, так манастырѣ Пивский реставровати, яко и на належачых до того манастыра городищах и селищах слободы осажовати умыслил, яко ж уже в Божый час, и почал ще, дай Боже щасливе на тем, надал абысмо для лугчое крѣпости первую нашу волю и велебного отца ігумена на осажоване слобод (в первом нашем листе спецификованных) лист особливый, осадцѣ Іванови Озовскому даный, ствердили, до которого его жаданя склонившися, ораз и нашъ давный, велебному отцу ігуменови даный, унѣверсал и велебного ігумена лист ствержаем и конфирмуем. А всѣмъ, хто толко похочет, на тые слободы ити жити залецаем, же кождый, ведлуг писаня велебного ігумена листу, без помѣшки мешкати и цале вшеляких волностей спокойное заживати будет, на що и мы, жебы кождый вѣдал о выразной волѣ нашой, на то унѣверсал нашъ выдалисмо.

В Гадячом октоврия 8, 1667 года.

Звышь менованный бояринъ и гетманъ рукою власною.

В оригіналі на звороті зазначено: Од Бруховецкого гетмана лист, позволяющий на реставрацию Пивского монастыря слободы, и потвержающий, абы належачие грунта до того монастыря в цѣлости заживанны булы. 1667.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 180. Оригінал з військовою печаткою.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 21171. – Арк. 27–29. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. VI. – С. 231–232. – № 69.

№ 241

1667, листопада 7. Гадяч. – Універсал Івана Бруховецького військовому товаришеві Прокопу Плоскині про право побудувати млин на річці Свині

Великаго государя нашего его царскаго пресвѣтлаго величества бояринъ и вѣрного Войска Запорожскаго гетман Иван Мартинович Бруховецькій.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ каждому, кому о томъ надлежить вѣдати, яко то его царского пресвѣтлого величества дворянинови и полковникови чернѣговскому, такожъ сотникови, атаманови и всему товариству тамошнему, и хто колвек того будетъ требовать, [ижъ] п. Прокупъ Плоскина, товариш войсковоу, обиватель чернѣговскій, небожчика Іоаникия Силича, бившого полковника черниговского, на фундушъ, або на заняте греблѣ, и на виставление млина на реци Свинѣ, ниже села Березовки Котячой, в Черниговскомъ полку найдуючойся, до того его царск. пресвѣтл. велич. дворянина и полковника чернѣговского, п. Демяна Игнатовича, потверженій листъ презентовалъ. Тут же просить насъ на тот же фундушъ и млинъ о конфирмаціи, до которого наклонившися прозби, а видячы битъ речъ слушную, во всемъ п. Плоскину при томъ его

власномъ фундушѣ и млинѣ заховавши, и листи вишепомянутихъ ствердивши, и конфирмовавши, ведлугъ описання листовъ, цале всѣми з его власного млина приходами пожитковати позволяемъ, в чом аби ниhto пану Плоскинѣ найменшою не былъ перешкодою жадаемъ и приказуемъ.

Данъ в Гадячомъ, ноеврія 7 дня, року 1667.

Звишь менованний боярин и гетманъ рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18647. Копія.

№ 242

1667, грудня 30. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького військовому товаришеві Олексію Заруцькому про право побудувати греблю з млином на Занківських криницях

Великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества боярин и вѣрного Войска Запорожского гетман Иванъ Мартиновичъ Брюховецкій.

Ознаймуемъ сымъ нашимъ писанемъ кождому, кому о томъ видать надлежить, и меновите его царскаго пресвѣтлого величества дворяниновѣ и вѣрного Войска Запорожского полковниковѣ нѣжинскому, сотниковѣ глуховскому, атаманамъ и товариству, войтовѣ и громадамъ Белокопитовскимъ и Студеновскимъ, и хто колвекъ того будетъ потребовать, ижъ пану Алексѣевѣ Заруцкому, товаришовѣ войсковому, обивателеви глуховскому, на криницахъ Занковскихъ, межъ Студенокъ⁵⁸ и Белокопитъ⁵⁹ греблю фундовать и млинъ по силѣ своей будовать, а по совершенію млина, всихъ пожитковъ з него приходячих, и ведлугъ статей его царского пресвѣтлого величества Войску Запорожскому наданных, отбирати и там заживати позволяем. За сымъ жадаемъ и приказуемъ, абы з старшинѣ и чернѣ вѣрного Войска Запорожского, и з посполитихъ людей нѣхто пану Алексѣєви Заруцкому в томъ его млинѣ фундованіи и пожитковъ з него отбиранню найменшою не былъ перешкодою.

Данъ в Гадячом, декаврія 30 дня, року 1667^а.

Звишь менованній боярин и гетманъ рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18661. Копія з архіву Чернігівського дворянського депутатського зібрання (справа про шляхетство роду Дергунів, № 2367, арк. 7).

^а Після дати написано: На подлїнномъ подпись таковъ.

^б Нижче в колі зазначено: М. П.

№ 243

*1668, січня 8. Гадяч. –
Універсал Івана Брюховецького
військовому товаришеві Гнатові Казаченкові
на всі прибутки з побудованих ним млинів
на річці Циблі*

Великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества бояринъ и вѣрного Войска Запорозского гетманъ Иванъ Мартинович Брюховецкій.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ каждому, кому о томъ належит вѣдат, и меновите его царского пресвѣтлого величества дворяниновѣ и полковникове каневскому, атаманѣ и войту лѣплавскому и керебердѣвскому, и хто колвекъ того будетъ требовати, ижъ пану Игнатовѣ Казаченковѣ, товаришовѣ войсковому, обивателевѣ каневскому, его коштомъ и працею на рѣчцѣ Циблѣ⁶⁰ в селах вишпомянутих будованними млинками, по одном колѣ мучномъ в собѣ мѣючимъ, владѣти и диспонувати, а з них вшелякіе приходи и пожитки отбирати позволи- лисмо. Зачимъ жадаемъ и приказуемъ, аби ниhto з старшини и черни поме- неному товаришове войсковому, во владѣнніи тих млинков найменшой не чиниль перешкоды.

Данъ в Гадячомъ дня 8 генваря, року 1668^а.

Звишменованный бояринъ и гетманъ, рукою власною.

Нижче написано: С подленном свидетелствовал ротний квартирмейстеръ Терентей Перепелкинъ. Таковую подленную з комиссии ревизиальной по изве- ренію господина моего бунчукового товариша Якова Лизогуба для отдачи ему принялъ, а на сей копіи росписался староста биловский Василь Ярмарковскій.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 274. – Арк. 1. Копія.

№ 244

*1668, січня 13. Гадяч. –
Універсал Івана Брюховецького
чернігівському священникові Степану Шубі
на села Орлівку, Грабівку та Вершину Муравейську*

Великого государя нашего его пресвѣтлого царского величества бояринъ и вѣрного Войска Запорожского гетманъ Иванъ Мартинович Брюховецкій.

Ознаймуемъ писаніемъ нашимъ каждому, кто только того будет потребовати, меновите его царского пресвѣтлого величества дворяниновѣ и полковниковѣ черниговскому, сотникови вибелскому, атаманамъ и всему товариству Орлов- скому, Грабовскому и Вершинѣ Муравейской, ижъ мы, стосуючися до виразное,

^а Нижче написано: В подлѣнном тако.

великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, волѣ, въ грамотѣ его жъ великого государя описанное, на маестности вишь зовемие Орловку⁶¹, Грабовку⁶² и Вершину Муравейскую⁶³, честному господину отцу Степану Шубѣ, священниковѣ воскресенскому чернѣговскому, зо всѣми до нихъ належностями и угодиями данной, во всемъ цале заховуемъ а опробуемъ, тудежъ яко своею власностю тими селами владѣти, диспонувати и всѣхъ з тихъ сель, яко в грамотѣ великого государя есть написано, и яко ся сами в себѣ мають, приходовъ и пожитковъ отбирати позволяемъ, мѣти хотячи и приказуючи, абы такъ его царского пресвѣтлого величества дворянинъ и полковникъ черниговскій, яко сотникъ выбелскій, и атамання, и все товариство помененныхъ сель, и никто иншій, помененному священнику воскресенскому чернѣговскому в спокойномъ тихъ сель держанню и вшелякихъ зъ тихъ сель пожитковъ отбиранню найменшой не чиниль перешкоди, подъ войсковимъ каранемъ.

Данъ в Гадячомъ, генваря 13 д. 1668 году.

Звишменованній бояринъ и гетманъ рукою власною.

О п у б л и к о в а н о: *Лазареский А.* Акты по истории землевладения в Малороссии (1630–1690 гг.). – Кн. IV. – С. 113–114. – № 32.

№ 245

1668, лютого 10. Гадяч. –

*Універсал Івана Брюховецького до жителів
Новгорода-Сіверського з закликом звільнити місто
від московського війська*

Иванъ Брюховецкій, гетманъ с вѣрнымъ Войскомъ Запорожскимъ.

Господину сотнику вѣрного Войска Запорожского новгородицкому, атаману и товарищемъ и посполству тамошнему доброго от Господа Бога желаемъ здоровья. Не съ нашего единаго, но съ общего всей старшины Войска Запорожского совѣту то учинилось, что отъ руки и пріязни московской отлучилися есмы. Сему, убо в тѣмъ слушные суть причины: когда послы московскіе съ полскими комисары миръ, между собою уговорясь, постановили и присягою подтвердили, что съ обохъ сторон, то есть съ московской и полской, Украину, отчизну нашу милую, разоряти, пустошити, и ни во что всѣхъ великихъ и малыхъ на ней жителей выгубивъ оборотити, отъ которые на насъ умысленной погигбели мы съ Войскомъ Запорожскимъ уходячи, похотѣли съ своею братією давною любовь, от которой мы за неприятелскою войною разлучены были, обновити, и въ братолюбный союзъ вновъ пріити, нежели убо съ Москвою, внутренними, истинно злобою полными врагами нашими пребывати, которыхъ однако не похотѣли есмы изъ городовъ украинскихъ саблею изгнати, но безъ кровопролитія умыслили есмы до московского рубежа в цѣлости провадити, но онѣ, москали, сами закрытую въ себѣ злость объявили, на убытокъ народу нашему, мирно позволеною себѣ не йдучи дорогою, вчали было войну. Тогда, за востаніемъ и волненіемъ народа, на себѣ таковую, каковой намъ желали, узнали шкоду, что мало

живыхъ уйти могло. Такову тогда вам предложивъ и до вѣдомости подавъ розлученія нашего отъ Москвы причину, прилѣжно прошу и имянемъ цѣлого Войска Запорожского упоминаю, чтобъ есте такожь отчизнѣ своей Украинѣ цѣлости желати и объ ней попеченіе имѣти в купѣ съ нами, а отъ той, отъ московской, намъ уготовленной, погибели уходячи, вмѣстѣ, взявъ Бога на помощь, около своихъ непріятелей до московскіхъ, се есть москалей, болши съ ними дружбы не имѣючи, учинили радѣльный промыслъ, такъ какъ бы свой городъ отъ оныхъ, за Божією помощію, очистити могли, не сумнѣваясь ни въ чем. Понеже съ братією нашею той стороны желанное намъ учинилось согласіе. А естли надобно будетъ, не умедля вамъ помочь чинити, также и Орда въ готовности, хотя не въ большой силѣ, на той сторонѣ есть, и ужъ по совѣтѣ нашемъ, с ними часть орды мимо город Остапья въ Московщизну идти намѣривають, отъ которые орды, чтобъ есте всѣ въ осторожности были и городъ держали опасно, достаточно желаемъ.

Данъ в Гадечю, февраля 10 дня, 1668 года.

Выше именованной гетманъ рукою своею властною.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 1. – Спр. 492. – Арк. 31–32 зв. Мікрофотокопія.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. VII. – С. 39–40. – № 14.1. Універсал подається за публікацією. У публікації назва: Списокъ съ списка бѣлоруского писма, каковъ писалъ Брюховецкій къ сотнику, и къ атаману, и ко всѣмъ жителемъ новгородцикимъ, а къ Москвѣ то писмо прислано в нынѣшнемъ во 176 году, марта в 15 день.

№ 246

1668, лютий. Гадяч. –

*Універсал Івана Брюховецького до жителів
Новгорода-Сіверського з закликом допомогти
звільнити Україну від московського війська*

Іванъ Брюховецкій, гетманъ съ вѣрнымъ Войскомъ Запорожскимъ.

Господину сотнику новгородцкому вѣрного Войска Запорожского, атаману городовому и всѣму старшему и меншому товариству, также войтомъ, бурмистромъ, громадомъ и посполитымъ людемъ, такъ в самомъ городѣ Новгородкѣ, какъ и по всѣмъ городамъ и селамъ въ сотнѣ Новгородцкой будучимъ, доброго отъ Господа Бога здоровья желаючи, до вѣдома подаемъ, что за особымъ Божіимъ остерегателствомъ, мы уведомились и узрѣли, что москали съ нами хитро поступают, а съ ляхами помирясь, съ обоихъ рукъ, се есть свое московское и ляцкое, насъ Войско Запорожское и весь народъ христіанскій украинскій выгубляти, и Украину, отчизну нашу, съ основаніемъ разоряти постановили, и на то давъ ляхомъ на наемъ войска чюжеземского четырнадцать миліоновъ денегъ, присягли по нуждѣ отъ нихъ москалей, яко отъ зломышляющихъ намъ непріятелей, отлучились есмы, однако мы не сами, но за згодною всее старшины и черни Войска Запорожского радою, оныхъ съ крѣпостей украинскихъ гоняти умыслили есмы, занеже показалось намъ то неслучно, чтобъ мы о такомъ московскомъ и ляцкомъ намъ и Украинѣ неприбыльномъ намереніи вѣдаючи,

уготованное пагубы ожидать, а самих себя и весь народъ украинскій до вѣдомого упадку о себѣ не радѣючи приводити имѣли; и для того не тѣша болши общихъ непріятелей нашихъ, съ войскомъ и со всѣмъ народомъ тое стороны, яко с братією своею, къ братцкому союзу пришедши, уже за милостию Божією изъ знатныхъ крѣпостей украинскихъ непріятелей москалей нашимъ промысломъ, а згоднымъ казаковъ и послонства послушаніемъ и единоголаснымъ радѣніемъ повыводили есмы, и ихъ гдѣ ни есть в крѣпостяхъ будучихъ будто равнымъ же подобіемъ вывести могли прилѣжно, при помощи Божіей, какъ сами промышляемъ, такъ и надежнымъ особамъ радѣти и промыслъ чинити вручили есмы, и надежда на Бога, что в скоромъ времени и тѣхъ всѣхъ изгонимъ; понеже слобожане под рукою московскою будучи, познавъ и увидя хитрую московскую неправду, что имъ слобожаномъ равную съ нами уготовили пагубу, ихъ московскимъ защищеніемъ возгнушавъ, к намъ Войску Запорожскому склонитися и къ любви братцкой приходити хотятъ: уже недригайловцы, олшанцы и терновцы и иные къ союзу братцкому съ нами приставъ, едино съ нами разумѣютъ. Но какъ къ намъ доходятъ вѣдомости: во многихъ городахъ и селахъ нѣкоторые живущіе люди таковымъ нашимъ радѣніемъ около цѣлости Украйны отчизны гнушаючись, ссоры въ міръ всѣвають, а къ соединенію насъ всѣхъ намеренному не приступаючи, вредительные расколы цѣлости добра посполитого всчинаютъ, и над своею братією немилостивые мучительства и гонительства исполняютъ, чему съ повинности началства нашего поборствуя, всякому даемъ на разсужденіе: удобное лѣ то дѣло непріятеля въ отчизнѣ имѣючи и оногo единодушно не выганяючи, междо собою единъ другого воевати и свою единуютробную братію, яко непріятелей, гонити, чего самъ Творецъ нашъ Іисусъ терпѣти и всякого наступающаго на кровь братню благословити не будетъ; понеже не отъ оногo лѣ толко отъ домового несогласія и внутреннихъ разностей, которые чрезъ прошедшія лѣта междо нами пребывали, Украйна, отчизна наша милая изнищена и изобилное людское житіе разорилось? Не радовались ли окресные наши враги, когда видѣли, что мы сами кровь свою проливали, и сильные свои войска Запорожские, егда тѣ одной стороны, а другіе другой стороны держачись, умалились и на розныхъ мѣстахъ побеждени бывали? Отъ чего нынѣ Господь сохранили да изволить! А такъ прилѣжно желаемъ и упоминаемъ, чтобъ всякъ, преставъ отъ недружбы и отъ гонительства на свою братію, любовь и согласіе междо собою хранили, и своей старшинѣ, належашую отдаючи повинность, зломыслящихъ намъ непріятелей москалей добывати, изъ городовъ выгоняти допомагали, чего и вторицею желаемъ и упоминаемъ.

Писанъ в Гадичю, февраля, 1668 года.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 1. – Спр. 492. – Арк. 33–34 зв. Мікрофотокопія.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. VII. – С. 40–41. – № 14.2. Універсал подається за публікацією. У публікації назва: Списокъ съ списка бѣлоруского писма, каковъ писалъ листъ Брюховецкой къ новгородцкому жъ сотнику и къ атаману и къ войску, и ко всѣмъ жителемъ, а къ Москвѣ присланъ нынѣшняго жъ 176 году, марта въ 15 день.

*1668, лютого 11. Гадяч. –
Універсал Івана Брюховецького до жителів
Колонтаєва з закликком до спільних дій проти Москви*

Иванъ Брюховецкій, гетманъ съ вѣрнымъ Войскомъ Запорожскимъ.

Господину сотнику калантаевскому, атаману городовому и всему товариществу войсковому и посполству тамошнему, доброго здравія, щастливого пребыванія в единой съ нами мысли и братолюбного союза отъ Господа Бога усердно желаючи, до вѣдомости доносимъ: знатно премилостивый Богъ, не предавъ вѣрныхъ своихъ православныхъ христіянъ, в Украинѣ Малой Росіи пребывающихъ, неприятелемъ въ поруганіе и работу, чрезъ Духа Святого о зломъ намѣреніи неприятелскомъ и ляцкомъ намъ и всему вѣрному Войску Запорожскому вѣдати подал: понеже маскали съ ляхами на комисіи на томъ постановили и узаконили, а такъ на комисіи, какъ на Москвѣ съ послами лядцкими бывшими, поприсягались вѣчнымъ покоемъ, огласивъ и обманувъ христіянъ, чтобъ Украину, отчизну милую, и всѣхъ христіянъ въ слободцкихъ городахъ живущихъ, равнымъ обычаемъ, подъ мечъ предати и меншихъ дѣтокъ не щадя, а города, что ихъ найдетца, огнемъ выпалити и ни во что обратить, такъ, чтобъ на тѣхъ украинскихъ и поселенныхъ мѣстахъ дикія поля были; и уже вѣдомые мѣстечка: Бровары⁶⁴, Гоголевъ⁶⁵, и Воронково⁶⁶, отъ кievскихъ москалей въ разореніе приведены съ убыткомъ и кровопролитіемъ невинныхъ людей, до основанія безъ всякой вины нашей разорены, узрѣвъ отъ нихъ отлучитися обдолжилися; и чтобъ они москали не ускорили своему злomu намеренію и замыслу до нихъ учинити, не откладывая въ дальнѣйшее время, умыслили были есмы, съ совету господъ полковниковъ и всей старшины Войска Запорожского, христіянскимъ обычаемъ и рицерскимъ обыкновеніемъ, изъ городовъ украинскихъ ихъ выпроводивъ, до ихъ московскихъ границъ проводить, чтобъ безъ наименьшого убытку могло быти; но егда, въ день суботний, постановлено съ Войскомъ Запорожскимъ, велѣли есмы были изъ Гадича въ свою выходити землю, они москали на Украину и на поселенные города злаго своего намѣренія замысль объявили: егда исходя изъ города съ ружьемъ на христіянъ, и яко на неприятелей, бросились, и отчасти убытковъ въ людехъ починили, тогда народъ, хотя ихъ обману не вѣдалъ, однако же, Божією помощію, единомыслено ставъ, ихъ выгналъ и устрасилъ. И такъ, съ повинности нашей христіянской и братцкой, о томъ зломъ намѣреніи московскомъ вамъ, братіи нашей, вѣдомо учинивъ и опасщи, совѣтуемъ и желаемъ, чтобъ есте вы, братья наша, отъ Москвы отставъ, съ нами и съ вѣрнымъ Войскомъ Запорожскимъ едино разумѣли, не ожидаючи надъ собою злыхъ замысловъ московскихъ исполненія; и вторицею тогда васъ, братью нашу милую, и оберегаючи, желаемъ и наказываемъ, чтобъ доброе дѣло творя, съ нами едино разумѣли, и къ намъ, съ своею желателностію и пріятством, тотчасъ своихъ посланцевъ посылали, чего отъ сердца желаючи, васъ братью нашу милую Господу Богу вручаемъ.

Въ Гадичѣ, данъ февраля въ 11 число, лѣта 1668.

Выше имянованной гетманъ, рукою своею.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 1. – Спр. 492. – Арк. 1–2 зв. Микрофотокопія.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. VII. – С. 41–42. – № 14.3. Універсал подається за публікацією. У публікації назва: Списокъ съ бѣлорусского писма, что писалъ Брюховецкой въ городъ Колонтаевъ къ сотнику и ко всѣмъ жителямъ в нынѣшнемъ во 176 году, февраля въ 11 день, а въ Посолскомъ Приказѣ тотъ листъ списанъ февраля в 24 день.

№ 248

1668, лютого 14. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького до Донського Війська із застереженням про підступність Москви та закликком до братерського єднання

Славного, грозного и непобедимаго Войска Донского атаману и всему рыцерству, на Дону пребывающему, доброго здравія, умноженія славы безсмертной и надъ непріятelmi побѣды отъ Господа Бога получить усердно желаю. Тако всемилостивый Господь в семь нужномъ житіи людемъ, прелестно живущимъ, ихъ неправдамъ и злобамъ долго терпитъ, иже токмо самъ всякого доброе и злое намѣреніе и мысль вѣдати хошет: тѣ прелестнѣйшіе убо пребываютъ, которыхъ бы правду испытавъ пользоваться имѣлъ человек, обаче и Богъ вѣдаетъ, лукавыми дѣянъми къ какому концу живота своего достигнути могутъ. Таковий обманъ людцкой и злоба развращенная правовѣрныхъ бояръ едва мене и всего вѣрного и славного Войска Запорожского, густо увязанные сѣти разпростерши, не уловили: на которыхъ предъ вами, братьею моею, и предъ всѣмъ славнымъ рыцерскимъ Войскомъ Донскимъ, жалуюся, подавая вамъ братіи моей къ разсужденію сію вещь. Аще праведно Москва сотворила, что съ древними главными врагами православному христіянству, ляхами, побратався, оставили сице: чтобъ православныхъ христіянъ, на Украинѣ живущихъ, всякого возраста, и малыхъ отрочать мечемъ выгубить и искоренить, въ слободахъ обрѣтающихся людей, таковыхъ же православныхъ захвативъ, аки скотъ въ Сибирь загнать, славное Запорожье и Донъ разорити и въ конецъ потребить, чтобъ на тѣхъ мѣстахъ, гдѣ славные войска православного христіянства на Запорожьѣ и на Дону обрѣтаются, отъ кровавого труда хлѣба употребляютъ, тамо въ дикія поля и звѣриныя жилища обратити хотятъ: сверхъ того еще съ оскудѣлыхъ ляховъ чтобъ на потребленіе православныхъ христіянъ в Украинѣ, в слободахъ, на славномъ Запорожьѣ и на Дону живущихъ, иноземцами могли осадить бояре бо московскіе, разоренныхъ вспомогаючи ляховъ, четырнадцать миліоновъ денегъ дали и дружбу, которую съ ними вѣчно присягою утвердили не для чего иного, мнѣ мнитца, токмо хотя выбитца изъ подъ царской руки, чтобъ могли, аки в Полшѣ, лянцкимъ побыгомъ и городами владѣти; в Полшѣ бо сенатори всѣ королями, а одного за господина быти мало разумѣють: того ради всѣхъ неповинныхъ людей и начальника Богомъ данного къ нищетѣ и къ хлопотамъ приводятъ, а наконецъ и

сами къ пагубѣ приходятъ. Яко и сего времени тѣ московскіе царики на насъ бедныхъ невинныхъ, которые ему были доброволно безъ насилія поддалися, не для чего иного, токмо вѣдаючи его, православного царя, но бояръ безбожная лукавая мучительная злоба, усовѣтовала присвоити себѣ в вѣчную кабалу и неволю. Обаче всемогущая Божія десница отъ того тяжкого и нестерпимаго ига, уповаю, свободити изволить. Тое убо къ разсужденію вам, братіи моей, подаю, что Москва какъ съ ляхами голодными, непріятелми нашими, перемирье взяли, жидовъ и иныхъ иновѣрцовъ, которые были завоеванные, покрестилися и поженилися на Москве, взявъ на себя ихъ присягу и на волю имъ давъ въ какой хотятъ, любо христіянами были, пребывати въ вѣрѣ, отпустили в Польшу: и тѣ какъ вышли съ Москвы, того времени порушив крестъ святой, древнимъ поганымъ обычаемъ стали держать вѣру. Аще же то праведно ? А нашу братію, православныхъ христیانъ, никакими мѣрами, хотя единой матери нашіе Божіе церкви дѣти, свободити никогда не хотятъ, такъ яко и поганцовъ, жидовъ и иныхъ иновѣрцовъ, но еще въ болшую кабалу и бѣду ведутъ ! Воистинно надъ всѣ поганые народы жесточайшими пребываютъ, в чемъ самое ихъ поганское дѣло свидетелствуетъ, что верховнѣйшого пастыря своего, святѣйшого отца патріарха, который ихъ къ доброму дѣлу, яко пастырь проводжалъ, они же не яко овцы пастыреви были, но его свергши, егда не хотя послушными заповѣди его быти, который научалъ, чтобъ имѣли милость и любовь къ ближнимъ и братіи своей, се есть ко убогим и мірскимъ людямъ, за таковое его глаголаніе въ заточеніе отдали, чтобъ болши ихъ къ доброму дѣлу не наставлялъ; и къ тому святѣйшій отецъ наставлялъ ихъ, чтобъ чиномъ христіанскимъ, а не поганскимъ учреждалися, наипаче дабы не присовокуплялися къ латинской ереси, которая много православію святому вредить. Нынѣ же не токмо штобъ не присовокупитись, но и сами приняли унею и ересь латинскую, егда и ксендзомъ въ церквахъ служить произволили, и самая Москва уже не рускимъ, но латинскимъ писмомъ писати начала. Городы такожъ, которые казаки храбростію своею, не щадя здравія своего, саблею взявъ, Москвѣ подъ державу поддали были, тѣ всѣ Москва ляхомъ в руки отдала, въ которыхъ городахъ, гдѣ ляхи учинили великія смятенія церкви Божіей и православію святому, а православнымъ людямъ утѣсненіе и гоненіе содѣваетца: понеже православнымъ церквамъ насиліе, егда повелѣваютъ церкви обращати на унеяцкіе костелы, а людей бѣдныхъ, православныхъ христیانъ, которой бы не хотѣлъ къ безбожной унеи или ереси латинской пристати, у тѣх не токмо вотчины отнимають, но и самихъ бьютъ и немилостиво мучать и даже до смерти отъ того приходятъ! А еще вы, братія моя милая, обыкли всегда при славѣ, побѣдителствѣ и волности всякой пребывать, совѣтую того ради лутче порадѣйте вы, господа, о златой волности, при которой всѣ богатства, всѣ имения Бог подаетъ, нежели бы вы, господа, обманчивымъ московскимъ жалованьемъ, казною прелщены были. Опасаю, сколь скоро братію мою смирятъ, то тотчасъ в началѣ Украину, потом о искорененіи Дону и Запорожья промышляти будутъ, чего имъ Боже не допомози! Понеже ихъ злое намѣреніе уже объявилось въ нынѣшнихъ недавнихъ временахъ подъ Кіевомъ, въ имянемыхъ городахъ въ Броварахъ, в Гоголевѣ и въ иныхъ, где не щадивъ

и малыхъ дѣтокъ, мужской и женской полъ всѣхъ жителей породы украинскіе и литовскіе высѣкли и выгубили мучителско, произвольте того ради вы, братья моя, разсудить: аще ли христіянски поступаетъ Москва? Не христіянскіе, наипаче поганскіе, обрѣтаются ихъ дѣла, и что ни есть здѣсь починили – описати трудно. Прошу вторицею и опасаю, дабы не предалися вы тою ихъ несчастливою прелщениымъ быть казною, но съ господиномъ Стенкою будете вы единомысленно братцого желателного пріятства, яко же благодаримъ Бога съ Заднѣпровскою братією нашею, на другой сторонѣ будучею, въ нерозорванномъ союзѣ брацкой любви. Чего ради отъ васъ, братѣи моеи, аще ли обыкшая къ намъ дружба и любовь ваша будетъ, не мешкаючи ни часу, за нашимъ посланцомъ своего присылайте, чтобы дружбу вашу совершенно знали и въ ней непремѣнно пребывали, къ которой наставникъ да будетъ намъ всѣмъ Господь, которому съ вами, братѣю моею, отдаюся прилѣжно.

Данъ въ Гадичѣ, февраля въ 14, лѣта 1668.

Ваш, братѣи моеи милой, всего добра желателный слуга, Иванъ Брюховецкій, гетманъ вѣрного Войска Запорожского.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 1. – Спр. 492. Мікрофотокопія.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. VII. – С. 60–62. – № 28. Універсал подається за публікацією. У публікації назва: Воззваніє Брюховецького къ донскимъ казакамъ, в которомъ онъ, разсказавши о намѣреніяхъ московскаго правительства противъ казаковъ, убеждаетъ ихъ стоять за свои вольности – переводъ съ гетманскаго листа, что писалъ Брюховецкой к донскимъ казакамъ: а къ Москвѣ тотъ листъ присланъ в нынешнемъ во 176 году, апрѣля в 26 день.

№ 249

*1668, березня 2. Гадяч. –
Універсал Івана Брюховецького
стародубівському обозному Гаврилові Дашенку
про підтвердження права володіння селом Литовським
та млином на річці Цитві*

Іванъ Брюховецкій, гетман з вѣрнимъ Войскомъ Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаниемъ каждому, кому о томъ вѣдати належати будетъ, а меновите пану полковниковъ стародубовскому, [асау]ловъ, сотниковъ, атаману городовому, и всему старшому и меншому вѣрного Войска Запорожского, в Стародубѣ и во всемъ тамошнемъ полку знайдуючомуся товариству, ижъ показоваль намъ Гаврило Дашенко, обозний полковий стародубовскій, небожчика Василя Золотаренка, полковника нѣжинского, листъ, за вѣрние свои в Войску Запорожскомъ ронячие услуги и отважние дѣла на уживане села Литовского⁶⁷, в ключу Стародубовскомъ лежачого, млина при томъ селѣ, на рецѣ Цѣтвѣ стоячого, и всѣхъ належачихъ до него угодий, собѣ данный, просячи абысмо ведлуг оного при нем село помененное з угодиями заховали. Теди частю до того листа стосуючися, частю вѣрние и отважние в Войску Запорожскомъ знаменитие услуги видячи, до далшихъ звлаща приохочаючи, помененное село Литовское з млиномъ и со всѣми іншими приналежностями при

помененномъ пану Дашенку, обозномъ, заховавши, тотъ небожчика Золотаренка лист симъ унѣверсаломъ нашимъ конфирмуемъ, и жебы ведлугъ того листа помененного села з млиномъ цале уживаль позволяемъ. Зачимъ мѣти хочемъ и приказуемъ, абы такъ панъ полковникъ стародубовскій, асаулъ, сотникъ, атаманъ и все товариство тамошнее, яко и нихто инний, преречонному пану Гаврилу Дашенку, обозному полковому, в спокойномъ того села держаню, и пожитковъ з него всякихъ, особлѣве з млина, отбираню, найменшою перешкодою не были и перепони не чинили, для лѣпшой вѣри сей нашъ унѣверсалъ рукою власною подписавши, печатю войсковою ствержаемъ.

Данъ в Гадячомъ, марта 2, 1668 року^а.

Звышменованный гетманъ рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 8644. – Арк. 88 зв. Копія.

№ 250

1668, березня 2. Гадяч. – Універсал Івана Бруховецького про підтвердження місту Стародубу магдебурзького права

Іван Бруховецькій, гетманъ з вѣрнимъ Войскомъ Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ кождому, кому би о томъ вѣдати належало, особливе пану полковникови стародубовскому, сотникомъ, атамановѣ городовому и всему старшому и меншому вѣрного Войска Запорожского того ж полку товариству, такъ же всѣмъ посполитимъ тяглимъ людемъ, такъ в самому мѣстѣ Стародубѣ, яко и в прилеглихъ до него мѣстечкахъ и селахъ мешкаючихъ. Показовалъ намъ войтъ и бурмистры мѣста Стародубова выразную грамоту царя московского и великого князя Алексея Михайловича на право майдебурское, имъ наданую, в которой виражает, абы войтъ и бурмистри, вольностей мѣськихъ уживаючи, правомъ майдебурскимъ судилися, а винного, ведлугъ артикуловъ права майдебурского, карали, такъ в якої винѣ осужденъ будетъ, зачимъ и ми, стосуючися до выше описанной грамоты, а що болшой не нарушаючи автентичнихъ правъ, и то нашимъ виразнимъ универсаломъ варуемо, пилно мѣти хочачи и срокго приказуючи, абы такъ панъ полковникъ стародубовскій, сотники, атаманъ городовій, и жаденъ з старшины и черни вѣрного Войска Запорожского, войтови, бурмистромъ и всему майстратовѣ стародубовскому в правѣ майдебурскомъ, и в судахъ ихъ не былъ перешкодою, и за волностей ихъ правнихъ не интересовался, такъ якобы на все волности права своего по сему виразному унѣверсалу нашому уживали спокойно, а яко хто колвекъ з старшины и черни вѣрного Войска Запорожского, яко тежъ и з посполитихъ людей важився правъ ихъ нарушати, ихъ

^а Нижче зазначено: В подлинномъ подпись таково.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати рейментарской.

волностей втручатися, такого кожного, яко непослушного, и волѣ нашої противного, за найменшою скаргою бы и на горлѣ карати будемъ, не чинячи иначей.

Данъ в Гадячомъ, дня 2 марта 1668.

Звышменованній гетман, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 63695. – Арк. 89. Копія.

Там само. – Ф. 8. – Спр. 1671. – Арк. 5–6. Копія.

Там само. – Спр. 231. – Арк. 93. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 2. – Спр. 213. – Арк. 12–13. Мікрофотокопія.

Там само. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 18761. Копія.

Там само. – Ф. 208. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 2–2 зв. Копія.

№ 251

1668, березня 2. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького про передачу прибутків з млина на річці Пłosкій, що в селі Осколків, на побудову Стародубівської церкви святого Миколая “до ласки військової”

Іванъ Брюховецькій, гетманъ з вѣрнимъ Войскомъ Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ, хто толко мѣл бы того потребовать, а особливе пану полковниковѣ стародубовскому, асауловѣ, сотникомъ и всему того полку товариству до вѣдомости доносимъ. Супликоваль до насъ войть зо всѣмъ майстратомъ Стародубовскимъ, просячи, абысмо позволили в селѣ Осколковѣ на рецѣ Пłosцѣ⁶⁸, в млинѣ, на церковь святого чудотворца Николи новофундо-ванную, которая и тепер еще не добудована, Стародубовскую, розмѣръ припада-ючій отбирать, которих прозбы не отмовивши, с побожности нашею, для раз-множення в той новобудуючійся церкви хвали Божой, з пререченого млина всѣ розмѣры отбирати на погребу церковную, до ласки войскової, позволилисмо, и симъ нашимъ позволяемъ писанемъ, теди абы такъ панъ полковникъ, сотникъ, атаманъ и все товариство стародубовское, яко и ни хто иншій, в отбираню з того млина розмировъ войтови и мешчаномъ стародубовскимъ найменшою не били перешкодою жадаемъ и приказуемъ.

Данъ в Гадячомъ, марта дня 2, року 1668^а.

Звишь менованній гетманъ, рукою власною.

Нижче зазначено: Церкви Новониколаевской стародубовской такую подлѣн-ную крепость по освѣдѣтельству от коммѣссѣи принял священникъ ново-никольский Іоаннъ Тучанский.

Свѣдетелствовалъ ротмистр Тимофей Сулима.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 71. – Арк. 315. Копія.

Там само. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 320 а. – Арк. 35. Копія.

Там само. – Ф. 222. – Оп. 1. – Спр. 175. Мікрофотокопія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54523. – Арк. 190. Копія.

^а Нижче в колі зазначено: Мѣсто печати рейментарской.

*1668, березня 6. Гадяч. –
Універсал Івана Брюховецького про надання
Стародубівському магістрату двох млинів
на річках Бабинці та Ваблі*

Іванъ Брюховецкій, гетманъ з вѣрнымъ Войскомъ Запорожским.

Ознаймуемъ симъ нашим писаніємъ кождому, кому в томъ вѣдати належати будет, меновите пану полковникови стародубовскому, асаулѣ, сотниковѣ, атамановѣ городовому и всему старшому и меншому вѣрного Войска Запорожского, в Стародубовскомъ полку знайдуючомуся, товариству. Поневажъ панове войт и мешчане стародубовские, права будучи магдебурского в тот часть, кгда под протекцію московского [царя] zostали, на майстрат свои млины, единъ под мѣстом Стародубом, на рецѣ Бабенцѣ⁶⁹ двѣ колѣ з однимъ колом мучным стоячий, а другій в сель Газуцковѣ, на рецѣ Ваблѣ, з однимъ колом мучным, стоячий, наданніе мѣлѣ, и цале оных на свои мѣскіе росходы уживали, теды и мы тепер волность народу своего не тѣлко не умаляючи, але оных з пожитками зрозмножити хотячи, з владзи нашої гетманской предреченіе млини, един под мѣстом Стародубомъ на рецѣ Бабинцѣ, а другіи в селѣ Газуцковѣ на рицѣ Ваблѣ, стоячіе, при панах войту, бурмистрах, райцах, и всѣхъ мѣщанах стародубовских заховуем и цѣле тим владѣти и диспонувати и всякіе пожитки, се ест розмѣри, одбѣрати теперешным универсалом нашим позволяемъ, зачим мѣти хочем и приказуем, абы такъ панъ полковникъ стародубовский, асаулъ, сотникъ, атаманъ и все товариство тамошніе, яко нѣхто инший, паномъ войтовѣ, бурмистромъ, райцам и всему майстрату Стародубовскому в спокойномъ тих млиновъ владѣнии и пожитковъ з ных одбѣранню найменшіе перешкоди и перепони чинит не важился, для лѣпшой той певности рукою власною подписавши, печатью войсковою универсалъ зтвержаемъ.

Данъ в Гадячом, дня 6, марта 1617 року^a.

Звышъ менованный гетманъ, рукою власною^b.

У копії ІР НБУВ має підзаголовок: Універсалъ гетманскій потвердителній млиновъ двох, наданних на урядъ Стародубовскій, едень под городом Стар[одубомъ], на реци Бабенци, а другій в сель Газуцковѣ, 1668 году. № 43, 1720 году.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 1676. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 140. – Оп. 2. – Спр. 213. – Арк. 9–10. Копія.

^a Після дати написано: В подлинной подпись.

^b Нижче від підпису в колі зазначено: Мѣсто печати.

*1668, березня 12. Гадяч. –
Універсал Івана Брюховецького військовому
товаришеві Михайлові Рубцю та його брату Іллі
про підтвердження права володіння маєтками,
наданими попередніми гетьманами*

Іванъ Брюховецкій, гетман з вѣрнимъ войскомъ Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ кождому, кому о том вѣдати належати будетъ, меновите пану полковникови стародубовскому, сотникови, атаманови городовому і всему вѣрного Войска Запорожского старшому и меншому, в самому Стародуби і во всем полку Стародубовском знайдуючомуся, товариству, так же войтови і всѣмъ майстратовим и посполитым стародубовским людемъ. Поневаж з давних часов панъ Михайло Рубецъ, товаришъ войсковый, обывател стародубовский, з рожоним своим, Илею Рубцемъ, села Нижнего, слободки Роженичъ, села Курзновъ, села Бобковъ, селища Черноокова, селища Поховъ, селища Істобков, села Брястлова, села Тимоновичъ, села Карпович, селища Бровличъ, селища Ропсковъ, села Сачковичъ, слободки прозиваеомой Моги-левецъ, селища Красного, Обтенки, Істравскъ, в ключѣ Стародубовском лежа-чих, з млынами і с полями пашенними, сѣножатми и з іними до оних належачими кгрунтами и угодіями, яко своих власних добръ заживает успокойне оными, да з споконвично звлаща, на оние всѣ предречоніе добра от гетманов Войска Запо-розкого, антецесоровъ наших, маєт універсали, теди и мы теперъ симъ универ-саломъ нашимъ тые всѣ выше речоные села, слободки и селища з отчинами, млынами и полями, сѣножатми и з іними вшелякими кгрунтами и угодіями до оних належачими, при пану Михайлу Рубцу и брату его Іллі Рубцу заховуемъ, и спокойне оными, яко своїми власними владѣти, диспонувати, пожитковати оными позволяемъ, зачимъ мѣти хочем и приказуем, абы такъ панъ полковникъ стародубовский, сотникъ, атаман і все товариство, яко войтъ і посполство стародубовское, пану Михайлу Рубцу и брату его Іллі Рубцу во обняття и держанню тых всѣхъ общеименованих селъ, слободок, селищъ и належачих до них отчинъ, млынов, полѣй, сѣножатей і всѣхъ иных угодей найменшою перешкодою не были і в спокойном оных уживанню, и пожитковъ всяких, особливе з млина в селѣ тому ж их стоячого, і власным коштом будованного, отбираню, жадное перепоны не чинили под войсковым каранем.

Данъ в Гадячомъ, марта 12 дня, 1668^а.

Звышъ менованный гетманъ, рукою власною^б.

Нижче написано: К сей копії Василий Рубецъ руку прикладав, а подлинникъ к себе приняв.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50519. – Арк. 143. Копія.

^а Виходячи з формули інтитуляції та тексту універсалу, єдино можливим роком його видання є 1668.

^б Нижче зазначено: У подлинномъ подписано тако.

*1668, квітня 1. Гадяч. –
Універсал Івана Брюховецького Лубенському
Мгарському монастиреві про підтвердження права
володіння двома млинами на Лубенській греблі,
раніше наданими гетьманом, а потім відібраними
московським воеводою*

Іванъ Брюховецкій, гетманъ з вѣрнимъ Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ кождому, кому о томъ вѣдати належить, особливе пану полковникови вѣрного Войска Запорозкого лубенскому, сотникови, атаманови городовому, и всему товариству, такъ же и посполству тамошнему, ижъ з побожности нашої, для помноженя хвали Божой, велебному в Богу господину отцу Калистови Петровичови Балицкому, ігуменови, и всей братиѣ монастира святого всемилостивого Спаса Мгарского Лубенского, млини, прозиваеміе Лесишин, и до монастира, Буринского, на рецѣ Сулѣ, на греблі мѣской Лубенской стоячіе, поневажъ и перед тим од насъ и Войска Запорозкого на тогъ святыи монастирѣ оніе били наданніе, и воевода московскій билъ отдалилъ, знову приворочаемъ, и цале оныє в поссесію свою обнявши, вшелякіє пожитки, то естъ припадаючіє розмѣри, на монастирѣ одбирати позволяемъ, зачимъ пилю мѣти хочемъ, и симъ нашимъ писанемъ приказуемъ, аби такъ панъ полковникъ лубенскій, сотникъ, атаманъ, войтъ, и всѣ обиватели тамошніє, яко и нѣхто іншій, велебному отцу ігуменови, и всей братіи, помененного Мгарского монастира, в обнятію тихъ млиновъ, спокойномъ владѣню и пожитковъ вшелякихъ, з онихъ припадаючихъ, на монастирѣ одбиранию, найменшое перешкоды чинити под войсковимъ каранемъ не важилися.

Данъ в Гадячомъ, априля 1, 1668^а.

Звиш менованный гетманъ, рукою власною^б.

Нижче написано: Сия копия с подлиннымъ унѣверсаломъ свидетелствовали присутствующие в полковой Лубенской канцелярии – судія полковій лубенскій Василь Стефановичъ, полковый писаръ Яковъ Корнеевичъ, асаулъ полковій Рокчевскій.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 53. Копія.

Там само. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 33 зв.–34. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 30797. – Арк. 18–19. Копія.

^а Нижче зазначено: На подлинномъ подпись таковъ.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

*1668, квітня 9. Гадяч. –
Універсал Івана Брюховецького Лавріну Борозні
про підтвердження права володіння маєтками,
наданими попередніми гетьманами*

Іванъ Брюховецькій, гетман з вѣрнимъ Войском Запорожским.

Ознаймуем сьм нашимъ писанием кождому, кому о том вѣдати належить, меновите всей старшинѣ и чернѣ вѣрного Войска Запорожского, а особливе пану полковникови стародубовскому, сотником, атаманом и всему старшому и меншому того жъ полку товариству, показоваль нам панъ Лаврѣнъ Борозна, товаришъ войсковый, обывател стародубовскій, в Богу зешлихъ гетмановъ Запорожских, то есть славное памяти небожчика Богдана Хмельницкого, и небожчика Іоанна Вѣговского, антецессоровъ нашихъ, унѣверсали, до права короля полского вѣчисте ему служачого, на села Горскѣ⁷⁰, Ключи⁷¹, Куршановичи і Ярцево, на селища Бутовское, Заничи⁷², на село Хоромное і на селища Медведово⁷³ и Бахаевское⁷⁴, на млина, и кгрунта, і на всѣ угодиѣ, до тих сель належачие, собѣ данные, просячи абисмо оному, ведлуг тых унѣверсаловъ, тихъ сель и селищъ з ихъ кгрунтами уживати и оными владѣти позволили. Теды мы до такъ слушное прозбы ласково наклонившися, видячи звлаша значние в Войску Запорожском працы і вѣрныя услуги всѣхъ вышеменованныхъ сель, селищъ, млиновъ и грунтовъ до ихъ належачих, позволяемо спокойне пану Лаврѣну Борознѣ заживати, сьмъ нашимъ писаннемъ тїи всѣ права и унѣверсали ему служачие конфѣрмуючи, и потвержаючи, зачим мѣти хочемъ и приказуемъ, абы з старшины и черни вѣрного Войска Запорожского, особливе панъ полковникъ стародубовскій з сотником, атаманъ и старшого и меншого товариства жодень помененному пану Лаврѣну Борознѣ в спокойном тихъ сьулъ, селищъ и належачихъ до нихъ кгрунтовъ, держаню и владѣню найменшою быти перешкодою не важился и перепони жадное чинити не смѣлъ, под войсковым каранемъ.

Данъ в Гадячом, априля 9 дня, року 1668.

Звыше іменованый гетманъ, рукою власною^а.

Нижче написано: Свидетелствовал корнет Іванъ Ващинскій. Таковъ подплюній универсалъ по засвѣдтелствованию от коммисии принялъ по повѣренію господина бунчучного генералного Івана Бороздни писаръ дому его Медведовского Григорій Лялковскій.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 122. – Арк. 200. Копія.

Там само. – Ф. 1407. – Оп. 2. – Спр. 213. – Арк. 14–15. Фотокопія оригіналу.

Там само. – Ф. КМФ-20. – Оп. 1. – Спр. 8. – Мікрофотокопія оригіналу.

О п у б л і к о в а н о: *Ситий І.* Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського. – № 1. – С. 86.

^а Нижче в колі написано: Мѣсто печати.

1668, травня 10. Гадяч. –

*Універсал Івана Брюховецького Батуринському
Крупницькому монастиреві про підтвердження
права володіння селами Обмачів, Хмелів, Любитів,
Заболотів та Озаричі*

Іванъ Брюховецкій, гетманъ з вѣрнимъ Войскомъ Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ писанемъ кождому, кому о томъ вѣдати потреба укажет, а меновите пану полковниковъ нѣжинскому, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ, и всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорозкого, в полку его застаючим, ижъ мы, прихилиючися до давнихъ прав, привилиевъ и фундушовъ од побожныхъ так монархов, яко и ктиторовъ манастыреви святителя Христова Николая Крупницкому Батуринскому и ігуменомъ прежним, со всею ихъ братією на тот час і в нинѣшное, и потомъ наступуючіе времена застаючою, наданних, намнѣй, тежъ поглядаючи на потвержалные унѣверсалы славное памяти антецессора нашого небожчика Богдана Хмелницкого, гетмана Войскъ Запорожскихъ, и инныхъ антицессоровъ наших, и къ онимъ волю нашу стосуючи, симъ писанемъ нашимъ, тежъ с побожности нашей, абы тая святая обывтелъ цале и ненарушне при правахъ своихъ zostавала, всѣ прежныя наданя на манастыр, меновите луг, пуци над Сеймомъ рекою з бортми, взявши од озера Стучок до Бортного Дуба, з санными покосы и озерами Старое, Зброшенное, Кривое, Лозовицу, остьчъ з лѣсомъ по озеро Усороч, селце Обмочовъ⁷⁵ со всѣми пожитками, Красный Борок⁷⁶, млынъ вешнякъ в Веровцѣ з ставомъ, надъ тоєю рѣчкою, Цетовщину, шляхетскую землю с полсмъ пашеннимъ, з сѣножатю и озера, на футоръ в Коренецкой понад рѣкою Ромномъ⁷⁷, млинъ вешнякъ со всѣми пожитками, з лѣсомъ за Липовымъ, и понадъ тоєю ж рѣчкою в куть, к тому жъ млиновъ сѣножать, островъ противъ Коренецкой, в селѣ Хмѣловѣ⁷⁸ сѣчъ з садомъ, з лукою сѣножатною, два млыны по колесу вешняки на Будищахъ з лѣсомъ около тихъ млиновъ з обоихъ сторонъ по Пустую греблю от Смѣлого і от Хмѣлова, село Хмѣлувъ со всѣмъ пожитками, з млинами вешняками, и с полемъ пашеннимъ, понадъ тоєю рѣкою Божокъ⁷⁹ з млинами вешняками, Любутовъ⁸⁰ з болотомъ, Озаричи⁸¹ зо всѣми пожитками, село Спаское Поле⁸² зо всѣми пожитками и с пущею и всѣми угодиі, до вишей описанныхъ селъ, млынковъ и кгрунтовъ, яко ся з давныхъ часовъ заховали и ограничовали, ничего не отнимуючи, описанными и уживанными ствержаемъ, и теперешнему велебному господину отцу Мынѣ, ігуменови крупницкому батуринскому, и по немъ наступуючимъ, со всею в Христѣ братією подаемъ, пишно и сурове приказавши, абы такъ панъ полковникъ нѣжинский, асаулы, сотники, атаманы, товариство Войска Запорозкого, такъ же войты и вся чернѣ помененному отцу ігуменови николскому крупецкому батуринскому, и всей его братіи, тепер и в потомніе часы в томъ монастырѣ застаючою, а на послушаніе в тые села и млыны для отбирания пожитковъ посланной, и у вишше іменованныхъ селахъ, кгрунтахъ, сѣножатехъ, озерахъ, млинахъ, яко ся виразило, и во всѣхъ маетностяхъ, приналежитостяхъ у отбѣраню и уживаню пожитковъ монастировъ належачихъ, найменшою не были перешкодою и овшемъ от находящихъ якихъ колвекъ трудностей, абы панъ полков-

никъ з старшиною заступать и боронил, а спречних и непослушных, и до нас не отсылаючи, сурово карать, мѣти хочемъ и повторе приказуем.

Дан в Гадячом, року 1668, месяца мая, дня 10.

Звыш менованный гетманъ, рукою власною.

На арк. 2 зазначено: По архиву № 1469.

ЦДІАК України. – Ф. 154. – Оп. 1. – Спр. 12. Оригінал з військовою печаткою.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 61898. – Арк. 291–291 зв. Копія.

О п у б л і к о в а н о: *Лазаревский А.* Акты по истории монастырского землевладения в Малороссии (1636–1730 гг.). – Кн. V. – С. 58–59. – № 8.

ГСМН. – С. 229–231. – № 93.

№ 257

1668, травня 25. Гадяч. –

*Універсал Івана Брюховецького Батуринському
жіночому монастиреві про підтвердження
права володіння Батуринським перевозом,
Жуківськими ґрунтами, селом Отюши та прибутками
з двох млинів на річці Осоті*

Іванъ Брюховецкий, гетман з вѣрним Войском Запорожскимъ.

Ознаймуем сим нашим писанем кождому, кому о том вѣдати належит, меновите пану полковниковѣ нѣжинскому, сотниковѣ, атамановѣ городовому и всему товариству, также войтовѣ и посполству батуринскому, ижъ яко з давних часов законници монастира Батуринского за листом полковников бивших нѣжинских, а за нашими виразними унѣверсалами з млина на Осотѣ рець в селѣ Чеплѣвецѣ⁸³ и другого млина в Батуринѣ стоячого, из одного каменя, в Новихъ Млинахъ, себѣ наданного, розмѣровъ, так же кґрунтов до двора Жуковского, в Батуринѣ стоячого, належачих, и села Отюши зо всѣми приналежностями и угодиями, особливе перевозу Батуринского, од нас наданого, спокойне уживали, так і теперъ ми всѣ тие листи и унѣверсали наши, на тие надания оним служачие, сим унѣверсалом нашимъ ствержаючи и конфирмуючи, тих всѣхъ добръ уживати і пожитки вшелякие на всперте свое потреби привлащати оним позволяемъ. Зачимъ пилно мѣти хочем і приказуем, аби такъ панъ полковникъ нѣжинский, сотникъ, атаманъ и жаденъ з товариства батуринского, яко и нѣхто инший, помененним законницям батуринскимъ в спокойном тих више поменутихъ млиновъ, кґрунтовъ и села Отюши зо всѣма угодиями, держаню и пожитковъ всякихъ з тих всѣхъ добръ привлащаню, а особливе з перевозу Батуринского интрати приходячой, одбираню, найменшой чинити перешкоди и задавати трудности, под срокгим войсковим каранем, не важился.

Данъ в Гадячом, мая 25-го, 1668^а.

Звыш менованный гетман, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55671. – Арк. 201 зв.–202. Копія.

^а Після дати зазначено: В подлїнном тако.

^б Нижче в колї написано: Мѣсто печати гетманской.

Примітки

¹ Кропивна – село Золотоноського району Черкаської області, центр сільради. Розташована на р. Кропивні (басейн Золотоноші), за 11 км від райцентру, за 9 км від залізничної станції Золотоноша, по шосе Київ – Кременчук. Виникла 1616 р. – *Док. 181.*

² Скидан Яків (Ясько) – сосницький полковник у 1663–1664 рр. – *Док. 181.*

³ Батуринський Новомлинський Корибутівський Бобріківський монастир – заснований як чоловічий у середині XVII ст. на лівому березі річки Сейм і затоки річки Бобрік. Містився між селами Нові Млини і Корибутівка. З 1658 р. діяв як жіночий. Підпорядковувався Батуринському Крупицькому Миколаївському монастиреві, 1786 р. його володіння були секуляризовані. Існував до 1827 р. – *Док. 182.*

⁴ Дівиця – йдеться про Салтикову Дівицю, село Куликівського району Чернігівської області, центр сільради. Розташована на лівому березі Десни, за 12 км від райцентру і за 11 км від залізничної станції Дроздівка. Вперше згадується 1619 р. У 1654–1782 рр. сотенне містечко Дівицької сотні Ніжинського полку. – *Док. 183.*

⁵ Носівка – місто, райцентр Чернігівської області. Розташована на річці Носівці. Давньоруське поселення Носів згадується в Іпатському літописі під 1147 р. Універсал подається за публікацією. У XVI ст. відоме під назвою Носове. У середині XVII ст. належало київському воеводі Адаму Киселю. – *Док. 183.*

⁶ Максаківський Спаспреображенський монастир – розташований на лівому березі р. Десни неподалік від села Максаки Менського району. Час заснування невідомий, відновлений 1642 р. – *Док. 184.*

⁷ Максаки – село Менського району Чернігівської області на лівому березі Десни. – *Док. 184.*

⁸ Холми – смт Коропівського району Чернігівської області, центр сільради. Розташовані на правому березі р. Убеді (притока Десни). – *Док. 184.*

⁹ Київський полк – у 1649 р. мав такі межі: на південному заході межував з Білоцерківським і Канівським полками, на півночі і сході, лівим берегом Дніпра, межував з Чернігівським, Ніжинським і Переяславським полками. У 1649 р. Київський полк поділявся на 17 сотень, з них 14 називалися за місцевостями. У 1654 р. на території полку з'явилися нові сотні, що не згадувалися раніше. – *Док. 185.*

¹⁰ Козелець – смт, райцентр Чернігівської обл. на р. Острі, за 40 км від залізничної станції Бобровиця. Відомий з XVI ст. У 1649 р. утворено Козелецьку сотню Переяславського полку, з 1654 р. Козелець – сотенне містечко Київського полку, з 1669 р. – його центр, де розміщувалася полкова канцелярія. 1656 р. Козелець одержав магдебурзьке право. У Козельці відбулася Козелецька рада 1662 р., де було обрано гетьманом Я. Сомка, законність обрання якого царський уряд не визнав. 1663 р. затверджено герб Козельця. – *Док. 188.*

¹¹ Хитці – село Лубенського району Полтавської області, розташоване в урочищі Шимберево, на правому березі р. Удай. – *Док. 189.*

¹² В'язівок – село Лубенського району Полтавської обл. в урочищі Данилів Острівок на правому березі р. Сліпород (притока р. Сули). – *Док. 189.*

¹³ Сейм – річка, ліва притока Десни (басейн Дніпра). Бере початок на схилах Середньоросійської височини в Белгородській обл. Росії. Довжина 748 км На берегах Сейму розташовані смт Батурин і села Матіївка і Обмачів Бахмутського району, села Головенька та Нові Млини Березнянського району. – *Док. 193.*

¹⁴ Сосниця – смт, райцентр Чернігівської області. Розташована на правому березі р. Убідь (притока Десни), за 18 км від залізничної станції Мена. Давньоруське місто, фортеця в Чернігівській землі. Вперше згадане в Іпатському літописі під 1234 р. Центр сільради, який підпорядковані села Ганівка та Мале Устя. – *Док. 194.*

¹⁵ Білоус – річка у Чернігівській області, права притока Десни (басейн Дніпра). Бере початок біля села Пушкарів Ріпкинського району. – *Док. 195.*

¹⁶ Свишня – річка в Чернігівській обл., права притока Білоусу (басейн Дніпра). Тече територією Сосницького району. – *Док. 196.*

¹⁷ Чернігівський П'ятницький монастир – час заснування невідомий. У XVII–XVIII ст. існував як дівочий. Зазнав пошкоджень під час повстання проти Москви у 1668 р. Відбудований на кошти чернігівського полковника В. Дуніна-Борковського. У 1750 р. в монастирі була пожежа. – *Док. 197.*

¹⁸ Лисогір – річка, ліва притока Удаю (басейн Дніпра). Початок у Роменському районі Сумської області. Гирло біля смт Дігтярі Срібнянського району Чернігівської області. – *Док. 201.*

¹⁹ Дейманівка – село Пирятинського району Полтавської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Прихідьки, Шкурати. Розташована на лівому березі р. Удаю, за 14 км від райцентру і залізничної станції Пирятин. Заснована в XVII ст. Входила до Пирятинської другої сотні Лубенського полку. – *Док. 201.*

²⁰ Валки – село Прилуцького району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Боршня і Мілки. Розташовані на р. Удай, за 12 км від райцентру і залізничної станції Прилуки Чернігівської обл. Вперше згадуються 1629 р. – *Док. 202.*

²¹ Гадяч – місто, райцентр Полтавської обл. Розташоване на правому березі річки Псла, де в нього впадає річка Грунь. Залізнична станція. Згадується з XVII ст. – *Док. 202.*

²² Варва – смт, райцентр Чернігівської обл., на р. Удай. Підпорядковане село Воскресенське. Варва виникла на місці давньоруського м. Варин, яке згадується в літописі під 1079 р. У 1648–1781 рр. сотенне містечко Прилуцького полку. – *Док. 204.*

²³ Конотоп – місто обласного підпорядкування Сумської обл., райцентр. Розташований на лівому березі р. Єзучі (притока Сейму), залізнична станція на лінії Москва – Київ. Вперше згадується в першій половині XVII ст. – *Док. 206.*

²⁴ Грем'яч – село Новгород-Сіверського району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Богданове, Веселе, Гай, Діброва, Колос, Мурав'ї, Новосілівка. Розташований на правому березі річки Судості (притока Десни), за 45 км від райцентру і за 12 км від залізничної станції Вітемя. Вперше згадується у 1604 р. – *Док. 209.*

²⁵ Рогізна – річка в Чернігівській області, права притока Десни (басейн Дніпра). Бере початок поблизу села Михальчиної Слободи Новгород-Сіверського району Сумської області. – *Док. 209.*

²⁶ Глухів – місто, райцентр Сумської області на р. Єсмані, залізнична станція. Підпорядковане село Сліпород – *Док. 211.*

²⁷ Вороніж – смт Шосткінського району Сумської області. Розташований на берегах річки Осот (притока Єсмані), за 2 км від залізничної станції Воронізька на лінії Хутір Михайлівський – Конотоп. – *Док. 211.*

²⁸ Шаповалівка – село Борзнянського району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковане село Велика Доч. Вперше згадується наприкінці XVI ст. як одне з прикордонних укріплень між Батурином і Борзною на шляху до Києва. – *Док. 211 а.*

²⁹ Загорівка – річка в Чернігівській області, права притока Борзни (басейн Дніпра). Тече територією Бахмацького і Куликівського районів. – *Док. 213.*

³⁰ Блестова – село Менського району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковане село Дерепівка. Розташована за 28 км від райцентру і за 15 км від залізничної станції Вересоч. Вперше згадується під 1151 р. – *Док. 213.*

³¹ Стольне – село Менського району Чернігівської області, центр сільради, якій підпорядковані села Дмитрівка, Лазарівка, Черногорці. Розташоване за 24 км від райцентру і залізничної станції Мена. Вперше згадується під 1238 р., коли було зруйноване ордами Батия. – *Док. 213.*

³² Волосківці – село Менського району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковане село Степанівка. Розташовані за 15 км від райцентру і залізничної станції Мена. – *Док. 213.*

³³ Степанівка – село Борзнянського району Чернігівської області. Центр сільради, який підпорядковані села Березівка і Воловиця. Розташована на річці Десні, за 28 км від райцентру, та за 20 км від залізничної станції Вересоч. – *Док. 213.*

³⁴ Ніжинський Вітхоріздвяний Георгіївський монастир – заснований у першій половині XVII ст. – *Док. 213.*

³⁵ Виблі – село Куликівського району Чернігівської області, центр сільради. Розташоване на лівому березі Десни, за 20 км від райцентру і за 7 км від залізничної станції Муравська. Вперше згадується 1635 р. У 1654–1782 рр. центр Вибельської сотні. – *Док. 216.*

³⁶ Онисівка – можливо, мається на увазі Онисівка, яка фіксується в описах Лівобережної України кінця XVIII–XIX ст. у межах Чернігівського повіту. – *Док. 217.*

³⁷ Напурівка (Напорівка) – можливо, мається на увазі Напурівка, яка фіксується в описах Лівобережної України кінця XVIII–XIX ст. у межах Чернігівського повіту. – *Док. 217.*

³⁸ Холявки – село Ніжинського району Чернігівської області. – *Док. 217.*

³⁹ Велика Вісь – село Ріпкинського району Чернігівської області. Центр сільради, який підпорядковане село Звеничів. Розташована за 15 км від райцентру і за 6 км від залізничної станції Осмяки. Вперше згадується в середині XVII ст. – *Док. 217.*

⁴⁰ Красне – село Чернігівського району. Центр сільради, який підпорядковані села Золотонішка і Скорінець. Розташоване за 24 км від залізничної станції Чернігів. – *Док. 217.*

⁴¹ Переволочна – село Прилуцького району Чернігівської області, центр сільради. Розташована на річці Удаї, за 22 км від райцентру і залізничної станції Прилуки. Вперше згадується в Іпатському літописі під 1092 р. – *Док. 218.*

⁴² Смош – село Прилуцького району Чернігівської області. Центр сільради, який підпорядковані села Високе, Заудаївське і Комуна. Розташований на р. Смош (притока Удаю), за 19 км від райцентру і залізничної станції Прилуки. – *Док. 218.*

⁴³ Свидовець – село Бобровицького району Чернігівської області. Центр сільради, який підпорядковані села Буглаки і Татарівка. Розташований за 16 км від райцентру та 9 км від залізничної станції Кобижча. – *Док. 218.*

⁴⁴ Тишки – село Лубенського району Полтавської області. Центр сільради, який підпорядковане село Крутий Берег. Розташоване на річці Удаї, за 16 км від райцентру та залізничної станції Лубни. – *Док. 219.*

⁴⁵ Луки – можливо, маються на увазі Луки, які фіксуються в описах Лівобережної України кінця XVIII–XIX ст. у межах Лубенського повіту. – *Док. 219.*

⁴⁶ Снов – річка, тече в Брянській обл. Росії та Чернігівській області України, права притока Десни (басейн Дніпра). – *Док. 220.*

⁴⁷ Седнів – смт Чернігівського району. Центр сільради, який підпорядковане селище Нове. Розташований на р. Снові, за 25 км від залізничної станції Чернігів. – *Док. 220.*

⁴⁸ Канів – місто, райцентр Черкаської області. – *Док. 220.*

⁴⁹ Глухівський Петропавлівський монастир – був розташований поблизу села Будищі (нині Глухівського району Сумської області), за 24 км від м. Глухова, на правому високому березі р. Клевень. – *Док. 222.*

⁵⁰ Баничі – село Глухівського району Сумської області, центр сільради. Розташовані за 22 км від райцентру. – *Док. 222.*

⁵¹ Макошинський Миколаївський чоловічий монастир – заснований на початку XVII ст. на правому березі р. Десни. 1650 р. одержав маєтності від Адама Киселя та його брата Миколи. Деякий час був закритий, відновлений 1660 р. – *Док. 223.*

⁵² Сулій – річка у Київській, Черкаській та Чернігівській областях, ліва притока Дніпра. Бере початок біля міста Бобровиці Чернігівської обл. Тече Придніпровською низовиною. Гирло в Золотоніському районі Черкаської обл. – *Док. 228.*

⁵³ Либідь – річка, притока Дніпра, тече через Київ. Починається з джерела поблизу ст. Київ-Волинський, впадає в Дніпро з правого берега, біля селища Корчуватого. – *Док. 230.*

⁵⁴ Погар – місто Стародубівського повіту на р. Судості, тепер місто Брянської області Росії. – *Док. 233.*

⁵⁵ Береза – село Глухівського району Сумської області, центр сільради. Розташована за 8 км від райцентру і за 10 км від залізничної станції Глухів, на лінії Конотоп-Глухів. Відома з першої половини XVII ст. – Док. 234.

⁵⁶ Крелевець – місто на річці Реті і її притоці Свидні. Райцентр Сумської області. Заснований 1601 р. – Док. 238.

⁵⁷ Бистрик – село Крелевецького району Сумської області, центр сільради. Розташований на березі річки Реті (притока Десни), за 12 км від р. Десни та райцентру і залізничної станції Крелевець. – Док. 238.

⁵⁸ Студянець – потік, ліва притока Сноу, права притока Десни (басейн Дніпра). – Док. 242.

⁵⁹ Білокопитове – село Дубовязівської сільради Конотопського району Чернігівської області. – Док. 242.

⁶⁰ Цибля – річка, ліва притока р. Трубіж, (басейн Дніпра). – Док. 243.

⁶¹ Орлівка – село Куликівського району або село Новгород-Сіверського району Чернігівської області. – Док. 244.

⁶² Грабівка – село Куликівського району Чернігівської області. Центр сільради, який підпорядковане село Буди. Розташована за 20 км від райцентру і за 23 км від залізничної станції Дроздівка. Вперше згадана 1635 р. – Док. 244.

⁶³ Вершина Муравейська – село Куликівського району Чернігівської області. Центр сільради, який підпорядковане село Кошарище. Розташована за 11 км від райцентру. На території села залізнична станція Муравійка. Вперше згадується 1608 р. – Док. 244.

⁶⁴ Бровари – місто, райцентр Київської області. Розташовані за 22 км від Києва, на автостраді Київ – Санкт-Петербург та залізниці Київ – Москва. Вперше місто згадується під 1628 р., тоді воно входило до Остерського староства. 1649 р. в Броварах була утворена козацька сотня. – Док. 247.

⁶⁵ Гоголів – село Броварського району Київської області. Центр сільради, розташований за 18 км від райцентру, за 15 км від найближчої залізничної станції Бровари. Сільраді підпорядковане село Зоря. Виник в часи Київської Русі, 1239 р. був зруйнований монголо-татарами. – Док. 247.

⁶⁶ Воронків – село Бориспільського району Київської області. Центр сільради, розташований за 15 км від райцентру, за 16 км від автотраси та за 17 км від залізничної станції Бориспіль. У літописі згадується під 1109 р. як Ворониця. Після Батиевої навали знову з'являється в документах 1624 р. – Док. 247.

⁶⁷ Литовське – можливо, мається на увазі Литовське, яке фіксується в описах Лівобережної України кінця XVIII–XIX ст. у межах Стародубівського повіту. – Док. 249.

⁶⁸ Плоска – річка, притока річки Іпуть. – Док. 251.

⁶⁹ Бабинець – річка, на якій розташовувалося полкове місто Стародуб. – Док. 252.

⁷⁰ Гірськ – село Щорського району Чернігівської області. Центр сільради, який підпорядковані села Липівка та Хрінівка. Розташоване на р. Снові, за 33 км від райцентру і за 22 км від залізничної станції Городня. – Док. 255.

⁷¹ Клюси – село Щорського району Чернігівської області. Центр сільради, який підпорядковане село Плохів. Розташоване за 45 км від райцентру і за 37 км від залізничної станції Городня. Вперше згадується 1620 р. – Док. 255.

⁷² Заничі – можливо йдеться про село Заньки Ніжинського району Чернігівської області, розташовані за 18 км від райцентру і за 10 км від залізничної станції Вертіївка. Засновані в середині XIV ст. – Док. 255.

⁷³ Медведове – можливо, мається на увазі Медведове, яке фіксується в описах Лівобережної України кінця XVIII–XIX ст. у межах Стародубського повіту. – Док. 255.

⁷⁴ Бахайське – можливо, мається на увазі с. Бахаричі, яке фіксується в описах Лівобережної України кінця XVIII–XIX ст. у межах Стародубського полку. – Док. 255.

⁷⁵ Обмачів – село Бахмацького району Чернігівської області. Центр сільради, які підпорядковані села Вербівка, Осіч, Слобідка. Розташований на р. Сеймі, за 29 км від райцентру та залізничної станції Бахмач. Вперше згадується 1636 р. – *Док. 256.*

⁷⁶ Борок – село Козилівської сільради Корюківського району Чернігівської області. – *Док. 256.*

⁷⁷ Ромен – річка, права притока Сули, ліва притока Дніпра. Бере початок у Конотопському районі. Гирло біля м. Ромни Сумської області. – *Док. 256.*

⁷⁸ Хмелів – село Роменського району Сумської області. Центр сільради, які підпорядковані села Заклимок, Касянєве і Солодухи. Розташований за 22 км від залізничної станції Ромни. – *Док. 256.*

⁷⁹ Божок (з 1922 р. Червоний ранок) – село Кролевецького району Чернігівської області. Центр сільради, розташований за 12 км від залізничної станції Кролевець. – *Док. 256.*

⁸⁰ Любитів – село Присеймської сільради Конотопського району Сумської області. – *Док. 256.*

⁸¹ Озаричі – село Присеймської сільради Конотопського району Сумської області. – *Док. 256.*

⁸² Спаське – село Сосницького району Чернігівської області. Центр сільради, які підпорядковані села Гутище, Філонівка і Якличі. – *Док. 256.*

⁸³ Чапліївка – село Шосткинського району Сумської області, центр сільради. Знаходиться за 30 км від райцентру і за 23 км від залізничної станції Воронізька на лінії Хутір-Михайлівський – Конотоп. Відома з середини 50-х рр. XVII ст. – *Док. 257.*

Петро Дорошенко

VI

Петро Дорофійович Дорошенко (1627–1698) походив з давнього козацького роду. Його дід Михайло Дорошенко був козацьким гетьманом у 1625–1628 рр., вперше згаданий у документах про Хотинську битву (1621), він загинув 1628 р. під час походу до Криму. Батько Петра Дорошенка був полковником. Де П. Дорошенко навчався – невідомо, але він добре володів латинською і польською мовами, знав історію, був добрим промовцем, що свідчить про рівень його освіти. Брав участь з 1648 р. у визвольній війні під керівництвом Богдана Хмельницького, 1649 р. записаний до реєстру Запорозького війська як писар Чигиринського полку. 1657 р. за дорученням Хмельницького їздив до Швеції на переговори. Того ж року став прилуцьким полковником.

Після смерті Богдана Хмельницького підтримував Івана Виговського, допомагав йому у боротьбі з Пушкарем і Барабашем. Визнав наступника Виговського Ю. Хмельницького, під час Чуднівської кампанії опинився у таборі полковників, які переконали гетьмана піти на спілку з поляками. Після фактичного роз'єднання України на дві частини – знаходиться на Правобережжі. За Павла Тетері він – спочатку генеральний осавул, з 1665 р. черкаський полковник. Виступив з претензіями на булаву після усунення татарами в серпні 1665 р. Опари, медведівського сотника, що після втечі з України Тетері прагнув, заручившись ненадійною підтримкою Криму, стати гетьманом. Придушивши восени за допомогою тих самих татар промосковську опозицію на Правобережжі, Дорошенко залишився тут єдиним кандидатом у гетьмани (за Величком, був проголошений гетьманом на Покрову). Гетьманські повноваження Дорошенка на початку 1666 р. підтвердила загальна козацька рада. Незважаючи на те, що у кількох найважливіших пунктах краю (Біла Церква, Чигирин, Корсунь) знаходилися польські гарнізони, а Дорошенко номінально визнав польську верхність, дехто з істориків вбачає, що вже в цей час гетьман починає проводити курс на політичну самостійність України (в лютому на Лисянській раді Дорошенко заявив лояльній до Польщі старшині полку серденят, що у козаків немає можливості одночасно утримувати як своє, так і польське військо).

У 1666 р. Дорошенко намагався поширити свою владу й на Лівобережжя, надсилав сюди козацькі загони, видавав універсали із закликами визнати його владу, скинути Брюховецького та, незважаючи на сприятливі умови, спроби об'єднати розділені частини України були не досить послідовними і наполегливими, тому не призвели тоді до успіху, хоч намагання Москви встановити свої порядки на Лівобережжі викликали там невдоволення, найбільшим проявом якого стало повстання козаків Переяславського полку.

У січні 1667 р. Москва і Польща завдали Україні несподіваного удару, уклавши в Андрусові перемир'я на 13,5 років на умовах поділу між ними українських земель – Лівобережжя відходило до Росії, а Правобережжя поверталось під владу Польщі. При цьому Запорозька Січ, без її відома, потрапляла під владу обох держав. Наслідком змови Москви і Польщі стало офіційне закріплення розколу України, всупереч волі самих українців. Ця угода остаточно перекреслювала українсько-російський договір 1654 р., найважливішою і першочерговою умовою якого був захист українського народу від ворогів, а також зобов'язання Москви ніколи не віддавати Україну польському королю. Царський уряд за допомогою міжнародного трактату намагався здійснити інкорпорацію України, свідомо зламавши договір 1654 р., за яким він зобов'язувався зберігати “права і вольності” Української держави та її статус як суб'єкта міжнародного права. Андрусівське перемир'я призвело до посилення протурецьких і протатарських настроїв у середовищі козацької старшини.

Після першого повідомлення про Андрусівське перемир'я Петро Дорошенко відправив послів до турецького султана, оскільки польсько-московський трактат постав перешкодою на шляху здійснення програми правобережного гетьмана щодо злуки обох частин України.

Ще наприкінці 1666 р. стався епізод із ліквідацією Дорошенком і татарами полку польського регіментаря Маховського, що з'явившись на Правобережжі, почав знищувати тут населення. Так почалися відкриті воєнні дії правобережного гетьмана проти Польщі. Тому статті Андрусівського трактату передбачали отримання Польщею союзницької допомоги від Москви для опанування Правобережною Україною. Таку допомогу Москва надавала. Так, якщо протягом 1667 р. під контроль Дорошенка перейшли фортеці в Чигирині і Корсуні, утримувати які зголоднілі польські солдати були вже нездатні, то спроба оволодіти Білою Церквою зрештою виявилася безуспішною, внаслідок забезпечення значними запасами провіанту виснаженого польського гарнізону київським воєводою П. Шереметевим.

У серпні на Правобережжі з'явилася на допомогу гетьманові орда, під проводом калги-султана Керим-Гірея, і у вересні об'єднані сили козаків і татар розпочали похід проти Польщі, відомий під назвою Підгаєцької кампанії. У другій половині вересня Дорошенко, маючи 24 тисячі козаків і 40 гармат та кілька десятків тисяч татар Керим-Гірея, був уже в Галичині. Туди ж до нього прийшли й три тисячі турецьких яничарів із 12 гарматами.

Проти цих сил польський гетьман Ян Собеський виставив п'ятнадцяти-тисячне регулярне військо. Відбивши перший сильний приступ, Собеський витримав під Підгайцями двотижневу облогу, знаходячись у вкрай скрутному становищі. Від поразки поляків врятували запорожці, які під проводом Сірка перетнули Перекоп і спустошили північний Крим. Напад Сірка викликав паніку у татарських союзників Дорошенка. 16 жовтня Крим-Гірей нашвидкоруч уклав трактат з Собеським про “вічну приязнь і непорушний мир”. За його умовами козаки мали залишатися у польському підданстві. 19 жовтня 1667 р. була підписана угода і з Дорошенком, згідно з якою шляхта могла повертатися до своїх

маєтків на Правобережжі, що зрештою не означало ліквідації тут козацької влади. Правобережні полки фактично склали окрему державу. Загалом наслідки війни не могли влаштувати ні Дорошенка, ні Польщу, тому реального компромісу у відносинах досягнуто не було.

Андрусівська змова двох держав за рахунок України, поділ її території, викликали бурхливе обурення й протест усього українського народу – як на правому, так і на лівому березі Дніпра.

На початку 1668 р. на Лівобережжі відбулися події, що сприяли оволодінню Дорошенком цією частиною України. Тут гетьман Брюховецький вирішив очолити протимосковський рух, який невпинно поширювався у полках Лівобережної України протягом попереднього року. Скликана ним старшинська рада прийняла рішення вигнати царських воєвод з українських міст та перейти під протекцію турецького султана. До Стамбула було відправлено посольство з відповідним дорученням, а стосунки з Москвою, після незграбних спроб вивести царські гарнізони з України мирно, дійшли до стану відкритої війни. За цих обставин на Лівобережжя вирушив Дорошенко. Брюховецького, який вважався винуватцем запровадження в Україні московських порядків, було вбито, а Дорошенка 8 червня 1668 р. проголошено гетьманом обох боків Дніпра. Таким чином, розірвані частини України знову об'єднувалися.

Однак цілісність України виявилася нетривкою. Остерігаючись наступу на Правобережжя з боку польських військ, які в цей час здійснювали рух Західною Україною, в липні гетьман повернувся за Дніпро для організації відсічі. У той час, коли він перебував у Чигирині, на Лівобережжі ситуація катастрофічно загострилася: Гетьманщина потрапила під двосторонній удар з боку Москви і Криму. На Сіверщину прийшла московська армія Григорія Ромодановського, яка деблокувала московський гарнізон у Ніжині і прийшла на допомогу чернігівській залозі. На території Чернігівського полку розгорнулися жорстокі бої, внаслідок яких наказний гетьман Дорошенка чернігівський полковник Дем'ян Ігнатович (Многогрішний), не маючи сил для довгого протистояння, не отримавши допомоги, спираючись по суті лише на свій полк, змушений був вступити з Ромодановським у переговори про підданство Москві. На територію південних полків прибула кримська орда, яку привів Петро Суховієнко, ставленик запорожців, визнаний кримським ханом за гетьмана. Попри намір Суховієнка залучити козацькі сили та орду до знешкодження московського війська, насамперед він вдався до ліквідації тут влади Дорошенка, розмістивши в деяких важливих містах татарські залози. Це спричинило до розгортання тут внутрішньої війни між прибічниками Дорошенка та Суховієнком, якого підтримували татари, а війна з військом Ромодановського обмежилася лише його витісненням до московських кордонів. Брати Петра Дорошенка Григорій та Андрій, яких він відправив на Лівобережжя, не мали військових сил, які б могли переломити ситуацію і зберегти його владу на тривалий час в більшості лівобережних полків, хоч окремі з них трималися Дорошенка ще досить довго.

У цей час турецький султан дав згоду на прийняття козаків під свою протекцію. Після дійсної чи вдовоної пропозиції обрати гетьманом Ю. Хмельницького,

в березні 1669 р. турецькі послы на Корсунській раді визнали за гетьмана Дорошенка. Тут же було укладено й формальний договір козаків з Туреччиною. Між Чигирином і Стамбулом почалися жваві дипломатичні відносини; при султанському дворі постійно знаходився український резидент.

З 1669 р. Дорошенко також вів переговори з Польщею. Використавши коронування нового короля Михайла Вишневецького, він вимагав автономії у межах Київського, Чернігівського та Брацлавського воєводств, та скасування унії. Тим часом уманський полковник Михайло Ханенко, який був проголошений гетьманом, просив у поляків автономії лише для козаків, тому польський уряд визнав гетьманом Ханенка.

1671 р. почалася війна Польщі з Правобережною Україною, внаслідок якої поляки відібрали у Дорошенка низку важливих міст. На допомогу Дорошенкові 1672 р. прийшли турки, а тому поляки змушені були залишити Поділля, яке вони зайняли попереднього року. Неготовність Польщі в цей час до великої війни з Туреччиною змусила її до підписання мирного договору в Бучачі, найганебнішого, як вважають польські історики, в історії Польської держави. Польща зрікалася прав на Поділля, що перетворювалося на турецьку провінцію, і на козацьку Україну, яка ставала самостійною державою під протекцією султана. Польща зобов'язалася платити Туреччині щорічну контрибуцію – 22 тисячі червінців. Договір виявився нежиттєздатним. У 1673 р. війна поновилася, а поляки взяли певний реванш, розбивши турків під Хотином. Проте на Правобережній Україні суттєво нічого не змінилося, частина українських земель (Поділля і частина Галичини) залишилися турецькою провінцією, де турки обертали храми на мечеті, грабували міста, забирали людей у полон.

Дорошенкові дісталися лише спустошені Брацлавщина та частина Київщини, звідки населення тікало на Лівобережжя, Слобожанщину та Запоріжжя, звинувачуючи його в тому, що він закликав до України турків і татар. Маючи раніше підтримку народу, Дорошенко втратив його довір'я, незважаючи на те, що у внутрішній політиці гетьман завжди зважав на його інтереси. Петро Дорошенко прагнув зберегти державну організацію України, в умовах коли усі навколишні держави намагалися її остаточно знищити. Розчарований у тому, що сил для досягнення мети виявилось недостатньо, а боротьба призвела до катастрофічних наслідків, він сам вирішив зректися гетьманства. Вважав неприйнятним робити це перед новим лівобережним гетьманом Іваном Самойловичем та воєводою Григорієм Ромодановським, тому в жовтні 1675 р. поклав у Чигирині гетьманські клейноди перед запрошеними сюди запорожцями Сірка. Сподіваючись порозумітися з царським урядом, який відновив претензії на Правобережжя після укладення Польщею Бучацького договору, гетьман присягнув царю. При цьому Сірко виконав взаємну присягу, пообіцявши, що цар прийме Дорошенка у підданство з усім товариством на умовах збереження військових вольностей та захисту Правобережжя від турків, татар і ляхів. Проте втручання Сірка, що самочинно вдався до посередництва, викликало різко негативну реакцію у Москві, де відмовилися визнати Дорошкову присягу, вимагали від нього присягти перед Самойловичем та Ромодановським і впустити царські війська в

Чигирин. Перебування Дорошенка при владі не допускалося за жодних обставин, для чого зрештою було вирішено вдатися до сили.

19 вересня 1676 р. Дорошенко після недовгого бою здав Чигирин козацько-московським військам Самойловича та Ромодановського. Спробував оселитися в Сосниці на Чернігівщині, проте весною 1677 р. на вимогу царського уряду був відправлений до Москви. У 1679–1682 рр. був воєводою у В'ятці. Потім жив у селі Ярополчому під Москвою, де й помер 1698 року.

Угоди

№ 258

*Після 10 серпня 1668 року. –
Проект договору гетьмана Петра Дорошенка
з Туреччиною, на основі якого були укладені
Корсунські статті у березні 1669 року*

1

Готовы есми воевати со всякимъ непріятелемъ повелительства твоего. А во утверженіе сихъ уговоровъ посланъ былъ посоль Османъ Чаузысь въ лѣто отъ Рожества Христова 1668, въ 10 день августа.

2

По договору и уставленію, бывшемъ во время Богдана Хмельницкого, гетмана, того жъ хоцеть и Петръ Дорошенкоъ гетманъ, купно съ послами, посланными къ солтанову величеству, сирѣчь да утвердитъ сицевая примиренія и уставленія, впредь реченная, ибо и онъ самъ всегда есть готовъ сопротивъ стати всякому непріятелю салтанова величества, егда будетъ нужда и потреба.

3

Надъ то просимъ, да рати, которые повинуютца салтанову повелительству, сирѣчь кримскіе, черкескіе, нагайскіе, такожь и бучацкіе и иные сицевые, которые имуть приходити въ помощь нашу и пособство, давъ есмя будутъ подъ властію и правительствомъ нашего гетмана, а потомъ и его наслѣдниковъ, для того дабы тые рати слушали гетмана и купно съ войскомъ казацкимъ, когда будетъ потреба, возмогутъ находити и нападати на непріятельская мѣста, или и отъ насъ хранимая.

4

Во утверженіи же сихъ объемлю азъ, гетманъ, и все войско казацкое, военное знамя, якоже булаву и знамя, еже отъ турковъ имянуетца туй.

5

Егда же изволить сицевыми знамены насъ почтити и помиловати салтанъ Оттомайскій, не хоцемъ, да того ради возмнися, яко подданіе быти и весма порабощенныи, ниже данниками и коимъ либо податемъ повинни, но отъ всѣхъ податей свободни и отъ тяжкихъ бремень жестоты чужди быти желаемъ. Къ тому желаемъ, дабы гетмана не перемѣняти, его же Войско Запорожское себѣ избереть, и въ его мѣсто иного не поставляти, но точію да знамена оная воинская будутъ токмо знаменованія и свидѣтельства правого пріятелства и согласія войскъ казацкихъ съ крѣпостію Оттоманскою и съ татары, и да будутъ передъ нашимъ гетманомъ во всякой войнѣ будущей противъ недруговъ казацкихъ или салтановыхъ, или противъ татарскихъ готови.

6

Когда рати салтановы или татарское войско придуть на помощь казакомъ и входятъ для пособія ихъ во отчество и въ страны ихъ и въ мѣста ко отвращенію силы непріятелскія, не хоцемъ, чтобъ они будовали своя храмы молитвенныя, именуемыя мечети, ниже иная якая зданія, еже вредить вѣрѣ христіанской. Надъ то идѣже обритаютца церкви русскія, да не возмогутъ ихъ разоряти и грабити, чтобы свои построити мосхѣи. Къ сему когда будутъ казаки почтени знаменми салтановыми, тая же самая знамена да чтуть и турки, а въ честь же за любовь тѣхъ знаменъ да не возмогутъ чуждыхъ имѣнія грабити и градовъ палити, и ни единого мужска или женска пола изъ казацкого рода плѣнити, и въ царствующій градъ Костянтинополскій отводити, а дерзнувшій то сотворити весма убіенъ быти маеть, и зешлім (?) той родъ [быти маеть], которой будетъ противень родъ войску казацкому.

7

Войска, приходящія изъ Волохъ и Мултянъ въ наше пособіе, да не возмогутъ тщеты творити всѣмъ тѣмъ мѣстомъ, монастыремъ, церквамъ, которые суть подъ властію гетманскою. Священницы же, живущіи въ нашей земли, да будутъ въ мирѣ и безъ всякаго страха, и безъ боязни, и ужаса да придутъ. Подобнѣ вси иже хиротонію приѣмлють отъ святѣйшаго патріарха Цареградского, а живутъ въ Кіевѣ и въ Гадичѣ, чтобъ ихъ свой митрополитъ правилъ и рядиль.

8

Дабы гетманъ нашъ всегда былъ утверженъ въ своемъ достоинствѣ, даже до послѣднего дня живота своего, тако чтобы его никто не^а возмогъ изъ власти салтановы переменяти, и изъ сѣдалища его низвергати. Казаки паки съ нами несогласующии, аще начнутъ творити соборища и стануть противъ намъ творити коварство и сѣти прелестей, да не возмогутъ инаго себѣ творити гетмана, того ради яко мы зѣло доволни есмы и усердія маемъ (?) къ господствованію сего гетмана, и согласны есмы единодушно ити на противники наша, даже до послѣднего отмщенія.

А занеже рускій народъ нынѣ роздѣлился въ различныя страны людей, а держать едину и ту жъ вѣру со Греки, не токмо въ сии страны, но и въ иныхъ предѣлахъ и по границахъ, сирѣчь изъ единыя страны Премьшля, Самбора и отъ града Кіева и далѣе даже на двѣнадцать миль изъ другія страны, изъ рѣки Вислы, и изъ иные третіе страны, сирѣчь отъ Мемна, и изъ четвертыя страны отъ Сѣвска и Путивля, вси суть казаки, надѣмся, что и сии въ малѣ времени сіе установленіе пріемлють и съ нами согласни будутъ, что сотворити съ великимъ прележаніемъ за помощію Божією гетманъ нашъ потщится, да и тии свободятца отъ державшихъ ихъ в порабощеніи и подъ игомъ бѣднѣйшии, которыхъ егда къ нашей привратимъ власти, величайшая сотворимъ прилежанія, да и тии никоего не^а творять коварства и пагубы противъ салтана и татарскому хану, обаче хотя намъ толь многіе народы не повинуютца, но или полякомъ и Москвѣ подданными, суть же отъ своихъ царей увѣщеніями или паче пенязми понуждены, да творять тщету людемъ повелительства турского, или да противляютца ордамъ татарского хана, обѣщаемся съ ними ничего не^а дѣяти и всячески отъ содружества ихъ уклонятися и дружества съ ними хранитися, и яко на противники салтана Оттаманскаго единодушно ратовати, купно съ гетманомъ, да отмстимъ ради салтана Оттаманскаго, яко противникомъ, избѣгомъ наступающе на нихъ сильно.

10

Желаемъ къ тому, да не будутъ нашествія и грабленія окрестъ намъ подданныхъ мѣсть и предѣловъ, турского салтана повелительству подданныхъ, тако на мѣстахъ сущихъ близъ рѣки, именуемая Деркусъ, яко же сущихъ близъ Буга или на мѣстахъ оныхъ, яже суть близъ Сочавы.

11

А занеже народъ рускій не вѣсть иного языка кромѣ природного, прилежно молитъ нашъ началникъ и господинъ, да егда къ намъ возвратятцы послы отъ салтанова величества, грамоты писаны будутъ гетману и ко всему войску казацкому или по руску или по греческу. Послы паки, иже будутъ приходить въ наши страны, да всячески глаголють рускимъ діалектомъ.

12

Просимъ царского престола, да по преставленіи теперяшняго патріарха Царегородскаго, именуемаго Мефодія, никто не^а наступитъ, развѣ того, его же соборъ архіерейскій, купно въ клирики избереть. Таковое жебы никоимъ же образомъ переменѣнну [не] быти, но сидѣти на престолѣ даже до послѣднего жизни своя дыханія. Сіе же вчиненіе цѣло сохранитца и впредь будущимъ патріархомъ. Аще же нѣкто отъ архіереевъ, или изъ клириковъ дерзнетъ смущати и низлагати праведнаго патріарха, и смѣетъ възйти на престолъ патріаршій, или златомъ, или дары, сицевыя люди, нашествующіи и державшіи вещь чужду, крѣпце казними да будутъ и силне.

13

Егда приидеть время ратованія съ коимъ нибудь непріятелемъ и приидуть отсюда войска [та]гарска въ помощь намъ, въ страну нашу, не имуть жити въ селахъ и градѣхъ по своему хотѣнію и любленію, ниже что насиліемъ брати, но да живутъ на мѣстахъ имъ назначенныхъ и да пребываютъ въ нихъ доволни пищею и оброки, отъ насъ позволеными. Тож де само сохранять и наши казаки, егда пойдуть, призвани суще на по[мо]щь салтану, еже есть да доволни будутъ тѣмъ, еже имъ свободно соизволитца.

14

Егда который казакъ будетъ имѣти судъ съ туркомъ, аще винить будетъ турчетъ или казакъ, всякъ долженъ судитися предъ своимъ старшиною и отъ него казненъ быти по мѣрѣ своего преступленія. Аще кто невиненъ явитца, да свободенъ отпуститца всячески.

15

Да не сотворить турскій салтанъ мира, ниже ханъ татарскій, съ пограничными и близкими обладатели, изряднѣ еже съ королемъ полскимъ и съ царемъ московскимъ союза дружества да не творить безъ вѣдомости и согласія нашего гетмана и всего войска казацкого, ниже да будутъ договоры тако на брань, якоже на миръ приклонныя безъ вѣдомасти обоихъ странъ и соизволенія. Аще же салтанъ турскій или ханъ татарскій установитъ миръ и совершитъ договоръ или въ дому или въ поли съ непріятелями казацкими, или на тщету Войска Запорожского, то явно глаголем, яко нашъ гетманъ той покой ни во что будетъ имѣть, яко намъ вредный и пагубный, тѣмъ же убо дабы твердо и постоянно быти миру, потреба есть, да той будетъ съ явственною вѣдомостью гетманскою и Войска Запорожского, ибо аще рати козацкіе тщету нѣкую примуть и злѣ постраждутъ отъ своихъ супостатъ, потреба есть отмщеніе дѣяти тако Войску Запорожскому, яко же и турскому о сотворенной обидѣ, кромѣ всякого разоренія воспріятого мира нашего, занеже воистинну обѣ стороны взаемъ суть соединенныи, единымъ тѣломъ сотворены противъ своихъ недруговъ.

16

Заключеніе напоследокъ да будетъ, яко аще салтанъ турецкій и ханъ татарскій сего постановленія нашего пріяти не восхоцетъ, всеконечно умыслить насъ сотворити поддаными и данниками весма, и все восхоцетъ низвергати, гетмана изгоняти по своему изволенію, инаго же на его мѣсто поставляти, монастыри и церкви наши разоряти и новыя мечети созидати, и нашихъ митрополитовъ переменять, и дани на нихъ выбирать, и съ ихъ престоловъ низлагати, податей отъ насъ Руси зыскивати, и иныя вещи ядомыя, ячмень, овесъ и дрова, и кою нибудь иную вещь и малѣйшую насиліемъ вземлюще, да пріязнь нашу отринуть и сопротивлятца симъ статьямъ нашимъ, тогда убо гетманъ и Войско Запорожское потщитца, да инымъ коимъ о себѣ промыслить способомъ, мѣста своя сохраняюще и держаще подъ властію и господствомъ своимъ свободная и отъ

всякихъ временъ явственныхъ всячески волная и отнюдь недвижимая, обаче никогда же противъ величеству салтанову воююще, ниже руки наши подносяще обычаемъ непріятельскимъ, развѣ еще прежде убѣждены и понуждены будемъ отъ турецкого или татарского войска.

17

Егда Войско Запорожское плѣнить когда нѣкій градъ или мѣсто съ помощію турецкого войска, то мѣсто взятое да будетъ подъ областію гетмана и Войска Запорожского, никоея тамо [не] оставующе стражи, ни же крѣпости творяще турецкіе.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. VIII. – С. 218–220. – № 73. Публикація має назву: 1669, май. Доставленныя въ Москву, в маѣ 1669 г., договорныя статьи о подчиненіи Петра Дорошенка съ Войскомъ турецкому султану. Статьи, на чемъ Дорошенко поддался Турскому салтану, привезены изъ Царягорода.

№ 259

І. 1670, травня 10. –

*Інструкція Петра Дорошенка генеральному
військовому писарю Михайлу Вуяхевичу та колишньому
генеральному військовому судді Герману Гапоновичу,
посланцям на переговори з королівськими
комісарами у Острозі*

Наказъ отъ меня, Петра Дорошенка, гетмана, и ото всего Войска Запорожского господину Михайлу Воеховичю, писарю Войска Запорожского генеральному, и господину Герману Гапоновичю, судьи бывшему войсковому, и съ ними всѣмъ изъ разныхъ полковъ людемъ, на комисію, въ Острогъ нареченную, по совѣту всего Войска посланнымъ посломъ и комисаромъ нашимъ, къ комисарскому, о пожелаемой обоимъ странамъ съ комисары отъ его королевского величества и Рѣчи Посполитыя и Великого княжства Литовского, какъ ни есть ихъ милостямъ нареченныи въ згодѣ, договариванью, мая 10 дня 1670 году.

І статья

Вѣра греческая руская древняя та и сицевая, съ нею же стародавняя Русь къ Корунѣ Полской приступила, дабы при своихъ свободахъ и волномъ употребленіи пѣніе дотолѣ, донелѣ языкъ народа руского осязаетъ во всякихъ градѣхъ, мѣстечкахъ и селехъ такъ въ Коруне Полской, какъ и въ Великомъ княжствѣ Литовскомъ было, также на сеймахъ, въ войскахъ, на трибуналахъ, не токмо въ церквахъ, но яственно въ ходахъ, въ посѣщеніи больныхъ, въ причастіи святыхъ таинъ, въ погребеніи умершихъ и во всемъ совершенно такъ, яко пѣнія своего чины вѣры римскія волно и яственно употребляютъ, твердѣйшаго потребно постановленія.

2

Той же вѣрѣ греческой имать быти сила дана волного созиданія и строенія церквей и монастырей, новыхъ и старыхъ, починки и маетностей. А что древнія церкви и монастыри издавна на церкви вѣры греческіе рускія древнія созидаемыхъ, при техъ имуть пребывати не унеяты, но вѣры православныя греческія Русь, которыя церкви, монастыри, епископіи, архимандріи, и игуменства и иные власти со всѣми къ нимъ належащими имѣніи отъ унеятовъ взяты и ко владѣнію православнымъ должны отданы будутъ. Также унея, которая противна есть вѣрѣ греческой православной русской и которая несогласіе между полскимъ и рускимъ православнымъ народомъ множить, ни коимъ обычаемъ обновлятися дабы не могла, и всякихъ церквей, монастырей строителей на унію созидать строить, такъ въ маетностяхъ его королевского величества, яко и въ дѣдичныхъ духовныхъ и мірскихъ сенаторскихъ и всякіе шляхты чиновъ нигдѣ не допущено было. Такожъ паны, дѣдичныя державцы, и ихъ уряды римскія вѣры подъ нашими духовными мірскими и иноки вѣры православныя рускія ни коему суду подлежати не должны, кромѣ належащаго имъ вѣрѣ русской православной пастыря.

3

А что въ общей отчизнѣ общія права, волности и украшения взаимно обоимъ народомъ належати имуть, тогда отецъ митрополитъ кievскій нынѣ и впредь будущіе не уніяцкіе съ четырьми владыки, луцкимъ, лвовскимъ, премышлскимъ, хелмскимъ и съ пятымъ Великого княжства Литовского мстиславскимъ, по ихъ сущему чину, въ сенатѣ засѣдати имуть съ таковымъ оберегателствомъ и волнымъ гласомъ, какъ въ сенатѣ засѣдаютъ ихъ милостѣ ксензы бискупы вѣры римскія, противъ Гадицкіе комисіи постановленія. О чемъ наши комисары крѣпко уговариватися будутъ. Мѣста жъ его милости отцу митрополиту по его милости ксензу арцыбискупѣ лвовскомъ, а владыки послѣ бискуповъ назначитися имуть быти должны.

4

Въ воеводствѣ кievскомъ чины сенаторскіе, дворные и земскіе не имуть быти даваны исповѣдателемъ вѣры римскіе, токмо шляхтѣ вѣры рускія православнія достойнымъ тѣхъ чиновъ. Въ воеводствахъ же Черниговскомъ и Брянскомъ тѣ жъ достоинства сенаторскія на перемѣну подтвержены, чтобъ были тако, яко по отшествіи сенатора вѣры рускія [не] имать быти наслѣдникомъ сенаторъ вѣры римскія, постановленія потребно. Равнымъ же подобіемъ, дабы милость общая умножалась въ корунныхъ мѣстехъ и въ Великомъ княжствѣ Литовскомъ, гдѣ ни есть вѣры греко-рускія церкви суть купно мѣщане вѣры рускіе не унеяцкіе, также какъ и римскіе общихъ волностей и свободъ употреблять имуть и всякому ко уряду руская вѣра да не будетъ помѣшкою.

5

Академію^а въ Кіевѣ чтобъ строити волно, въ которой греческимъ, латинскимъ и рускимъ языкомъ Русь учити имѣють, и дабы правами и волностями такъ были укрѣплены, какъ краковская академія. Также, что между студентами и учениками прилучая къ задору не было, всѣ училища езуитцкія, которые въ Кіевѣ прежде были иные, не греко-рускія, гдѣ индѣ изъ Кіева перенестъ королевское величество указати изволилъ, о семъ договариватись надобно.

6

Также другую академію въ Могилевѣ бѣлорускомъ, или здѣ въ Украинѣ, гдѣ къ строенію суще обрящется мѣсто, дабы волно строити, и чтобъ та академія, какъ и кіевская, равнымъ подобіемъ правами и волностями охранена была.

7

Также школы и друкарни, сколько ихъ потребно буде, безъ трудности чтобъ волно строити было, и ученіе исправляти, и всякія книги печатати.

8

Что ни есть досадителствъ и преступленій и убыткомъ отъ Войска Запорожского король государь и Рѣчь Посполитая быти начинаютъ, дабы те, вѣчного ради покоя, въ вѣчное запамятованіе положено и уморено и никогда ни объявляли и не воспоминали. И тако намъ Войску Запорожскому обѣщевано, дабы всякого чину люди, отъ высочайшаго и болшаго, не вынимая, такъ съ Войска Запорожского, какъ и отъ духовнаго чина шляхетцаго и прибылыхъ людей, которые ни есть и какимъ нибудь обычаемъ съ Войскомъ Запорожскимъ пребывали и есть, никакова отмщенія ни престоль государскій, ниже сенатъ и вся Рѣчь Посполитая, на послѣдокъ же и никто отъ прибылыхъ противу ихъ всякого, особно отъ болшихъ до меньшихъ, не предлагать ничего, ноипаче всѣ несладости, и то все, что ни есть въ войну учинилось, сердцемъ христіанскимъ обще себѣ подароваль, единъ на другаго ни явно, ниже тайно умышляти не имать вражды, отмщенія и вымысловъ.

9

Къ тому жъ опалы^б всякія, такъ подъ тѣми, которыя суть отъ составовъ Войска Запорожского, какъ подъ шляхтою, которая при Войскѣ Запорожскомъ держалась, также при духовномъ чину вѣры нашея греко-рускія, отъ кого ни есть умоленные, также и отъ зачатія войны, якоже и въ нынѣшнихъ лѣтахъ и часѣхъ данные, всѣ купно и всякіе особно дабы извержены и ни во что обращены, такъ дабы оныя ни нраву коему, также и имѣнію существу, не вредили. А которыя бѣ гдѣ ни есть обрѣтались, запамятованія отпущены, дабы изъ книгъ извержены

^а Помітка в публікації: Против слова "Академію" в подлиннике на поле написано "училища".

^б Помітка в публікації: Против слова "опалы" в подлиннике на поле написано "кадуки".

были и явственнымъ правомъ вычернены были. Также и всякія писма и сеймовыя констытуцїи нашимъ волностямъ всего Войска Запорожского и всего народа нашего греко-русского противныя, чтобъ снесены и утолнены были, комисары наши договариватись конечно будутъ.

10

Войско Запорожское въ воеводствахъ въ Кіевскомъ, въ Черниговскомъ и въ Брянславскомъ по ту границу, какова съ комисіи постановлена будетъ, такъ и въ королевскихъ, княжскихъ и всякихъ дѣдичныхъ шляхетцкихъ маетностяхъ, также и въ духовныхъ, въ городѣхъ и въ селехъ, чтобъ безо всякого премѣненія, какъ нынѣ есть оставлено, и чтобъ всякъ казакъ прямыхъ своихъ домовъ, хуторовъ, фолварковъ, мельницъ, становъ, поль, лѣсовъ, займищъ, сѣножатей и всякихъ угодей, также варенія пивъ, куренія винъ и сыченіе медовъ, держанія корчемъ, такъ въ королевскихъ, какъ и въ шляхецкихъ дѣдичныхъ маетностяхъ во всѣхъ трехъ воеводствахъ вышешепянутыхъ, безо всякіе помѣшки пановъ и ихъ старость, употребляялъ волно и покойственно, комисаромъ подобаеъ постановленія чинити.

11

И для того, чтобъ не было помѣшки въ волностяхъ казацкихъ, и тѣмъ паче дабы на вѣчно помянутые времена пожелаемой покой твердо могли быти, между обоими не нарушаясь странами, ограниченія Украйны въ воеводствахъ въ Кіевском, въ Черниговскомъ и въ Брянславскомъ, отъ Коруны отдѣленного и въ тѣхъ воеводствахъ заключающагося Войско Запорожское требуетъ, въ которомъ ограниченіи всѣ полки Войска Запорожского Кіевскій, Паволоцкій, Брянславскій, Уманскій, Калницкій, Подолскій и Торговицкій, будучи отлучены волностей, такъ какъ старинныя полки Чигиринской, Черкаской, Каневской, Корсунской и Бѣлоцерковской дабы безопасно могли употреблять и тихо и мирно въ своихъ имѣніяхъ распространити, и въ томъ бы не было казакомъ помѣшки: не токмо корунныя войска и литовскіе на Украйну никогда не должны бывать и никакихъ себѣ доправляти хлѣбовъ въ повѣтѣхъ въ ней будучихъ не належущихъ, но всѣ такъ сенатори воеводствъ украинскихъ вышреченныхъ, какъ и таковы дѣдичныя наѣзжати на мѣста и села въ томъ ограниченіи во Украйнѣ будучей, и своихъ слугъ присылати не имѣють, но въ годъ чрезъ своихъ высланныхъ изъ своихъ имѣній отъ всенародія себѣ податей належущихъ, по общему договору и постановленію, всякихъ выискивать будетъ имѣти образецъ. А инако, если бы господа дѣдичныя путь на Украйну наѣзжати и обыкновенныя нетерпѣливости изъ своихъ имѣній казаковъ выгоняти хотѣли, или ихъ утѣсняя къ своему принуждалъ подданству и послушанію, того ради не можетъ быти постоянный покой.

12

Домы, футоры, фолварки и всякіе земли казацкіе отъ всякихъ купно поборовъ и податей, которые бы ни были съ Украйны на всенародіе впредь положены, совершенно волнія имуть быти, такъ въ королевскихъ, яко и въ дѣдичныхъ

маетностяхъ. Самихъ же людей вездѣ казаковъ, въ Украинѣ будущихъ, аще и ограничаны имуть быти, однако же особливо доложеніемъ въ конституцію оберегати потребно, дабы ни къ какимъ малымъ услугамъ панскимъ ни отъ самого господина въ его имѣніяхъ, ниже отъ старость и ото всякихъ насилствъ никоимъ образомъ не таскали, дабы всякихъ волностей употребляя ко власти начальства гетмана запорожского токмо належалъ, и тому жъ свое во услугахъ воинскихъ отдавали послушаніе гетману Войска Запорожского казаки. Естли бы въ Коруну и въ Великое княжество Литовское, о какихъ ни естъ дѣлехъ, или и въ своихъ дѣлехъ, прилучилось бы ѣхать, чтобъ никакихъ мытъ и перевозовъ, и по дорогахъ и по переправамъ отъ него не имано, и ни какимъ подобіемъ не вымагали и не задерживали.

13

А хотя никакія коронныя и Великого княжства Литовского войска на Украину на границу никогда уступати не имуть, однако, если бы война какова въ границахъ украинныхъ отъ непріятелей имѣла быти, а помочи бы гетманъ Войска Запорожского требовалъ именемъ, тогда войска корунные, по первой гетмана Войска Запорожского къ коруннымъ гетманомъ о присылкѣ на помочь, помочствовати и Войско Запорожское въ такомъ же собраніи, въ какомъ требовати имуть, должны быти. Однако жъ тѣ корунные посылки подъ начальствомъ гетмана Войска Запорожского имуть быти, и по усмиреніи непріятеля тотчасъ въ Коруну паки съ Украины возвращати безъ замедленія будутъ, за вѣдомомъ гетмана Войска Запорожского.

14

Также войска запорожскіе охотные, конные и пѣшіе, подъ начальствомъ гетмана запорожского будущіе, какъ всегда пребываютъ на оборону пограничья отъ непріятелей, такъ чтобъ съ маетностей королевскихъ и духовныхъ въ воеводствахъ въ Киевскомъ, Черниговскомъ и Брянславскомъ обрѣтающихся, по приказу того жъ гетмана Войска Запорожского, безо всякія помѣшки сохраненіе свое въ живности и во одѣяніи имѣли, и съ тѣхъ же воеводствъ людей постановленіямъ сеймовымъ податей платежъ одерживали, и уговариватися довлѣеть.

15

На булаву гетмана Войска Запорожского староство Чигиринское привиліемъ дабы подтвержено было. Также во всей Украинѣ уставы во имѣніяхъ дѣдичныхъ и въ королевскихъ ни отъ кого безо всякія препоны гетману якъ Войска Запорожского, чтобъ какъ нынѣ, такъ и впредь будущимъ для войсковыхъ расходовъ належали.

16

А на армату войсковую староства Лысянское, Корсунское и Богуславское купно имуть быти.

17

Обозному жъ, судіямъ, ясауломъ, писарю войсковымъ генералнымъ, полковымъ ясауломъ, полковымъ сотникомъ и инымъ старшинамъ Войска Запорожского, чтобъ противъ Гадицкіе комисіи доходъ ровный королевскій на староствахъ другихъ (а не на тѣхъ, что на булаву и на армату назначены суть) украинскихъ осмотрѣнїемъ назначенъ былъ и въ предъидуція времена наданный.

18

Войска Запорожского когда будетъ королю государю и Речи Посполитой въ Полскую страну на какую службу надобно, тогда не гетманы великіе, полный и корунный, но самъ королевское величество указъ къ гетману Войска Запорожского присылати имѣеть, а если бы отъ границъ украинскихъ далече на ту службу потребно было идти, тогда самъ гетманъ съ Войскомъ Запорожскимъ съ Украйны, по указу королевского величества, не имѣеть быти высыланъ, но часть войска съ наказнымъ гетманомъ поспѣшити должны будутъ. И на той услугѣ въ Полскихъ странахъ, или како ни есть обрящены будутъ, тому войску за тѣ службы особой платежъ, по милости короля государя, доходити долженъ. Которуб службу сверша, волно паки въ дома свои на Украйну безо всякого насилствія отпущены имуть быти.

20

Терехтемировъ и тамошней монастырь, со всѣми къ нему належачими селы и съ землями, при гетманѣ и при Войскѣ Запорожскомъ въпредъ идущіе времена сохраненъ имѣеть быти.

21

Митрополита кїевского, дабы оного, его же всѣ духовные и мірскіе руского православного украинского народа чины съ гетманомъ и съ Войскомъ Запорожскимъ волнымъ избранїемъ оберутъ пастыремъ, подтверждено отъ Войска Запорожского. А иного жъ такова, на которого Войско Запорожское и всѣ чины православно-російскіе украинскіе не изволяютъ, ни коимъ образомъ на мѣсто митрополїи кїевскіе дабы не воспоминали и за украинскою границею нарицатися митрополитомъ кїевскимъ никому не допушчали, прилежно комисаромъ нашимъ договариватися потребно.

22

Святая Софія соборная церковь, яко и инья всѣ церкви и монастыри, такъ въ Кїевѣ и по инымъ мѣстамъ будучіе, дабы по древнимъ правамъ во всѣхъ своихъ, всякія церкви и монастыри во своихъ належачихъ къ себѣ имѣнїяхъ, безо всякого нарушенія и ни отъ кого умаленія всѣ монастыри и церкви Божїи не имѣли, остерегати комисаромъ нашимъ на комисїи вручено.

23

Присмотрѣвся въ книгахъ уложенія прошлые конфедерации, въ которой никогда не бывали ни изъ которыя таковыя думы двѣ статьи, противныя и

вредителныя вѣры нашей православной греко-русской не уніяцкой, а всякое зло творити уніятюмъ, а всенародный покой разрушати: церкви, монастыри и имѣнія церковныя насилствомъ отнимати позволяя. Егда въ первой статьи, охраненіе престола римского оберегши, и ту прибавку и дѣйствіе греческое у уніятювъ въ церкви. А на другомъ мѣстѣ, подъ имянованіемъ вѣры греческіе (другій доводъ) не противяся указу судейскому владычества Премышльскаго и архимандріи Лещинскія въ Пинскомъ повѣтѣ, и гдѣ бы ни есть были церкви уніятюмъ врученныя обрѣтши, никоимъ образомъ постоянного покоя надѣяться не можемъ, дабы оныя подданія уніяцкія устремився всегда права королями ихъ милостей, православной Русіи данныя и постоянствомъ всего съѣзду Рѣчи Посполитыя подтвержденныя, нарушати, нынѣ, съ такимъ своимъ своеволствомъ написаннымъ правомъ имѣли церквамъ и нашимъ духовнымъ дати тишину, ни мало не начаемся.

24

Для того жъ, что мы ко всей Рѣчи Посполитой о снесенія, противъ прежніе комисіи Гадицкіе, того возмущенія уніяцкаго, отъ него же всякое зло походить, били есмы челомъ на сеймъ коронацыи его королевскому величеству и Рѣчи Посполитой, нашу инструкцію наказъ посылая докучали, такъ и нынѣ тѣ вышепомянутыя обѣ вписанныя статьи о нихъ изъ прошлые конфедерацыи дабы впрямъ вычернены и извержены были, или на предъидущемъ дастъ Богъ сеймѣ конституцыею снесены, и впредь въ правахъ уложеній судейскихъ никакова воспоминаенія о русской уніи чтобъ не посмѣли писатися, но единой Руси не уніяцкой древнія права и нынѣшнія подтверженія обережено, договариватись и обѣщательство оберегателное отъ ихъ милостей господъ комисаровъ его королевского величества и Рѣчи Посполитыя на снесеніе тѣхъ уніятювъ въ конфедерацыю прилученныхъ не по дѣлу правъ, комисары наши одержати имуть, а безъ того оберегателства къ совершенію комисіи приступати не будутъ могли.

Въ комисіи Острожской напечатано:

Михаилъ, Божіею милостію король. А въ титулѣ: кievскій, смоленскій, сѣверскій, черниговскій, въ двухъ уневерсалехъ. А внизу у перваго уневерсала: не токмо низовымъ, но и городовымъ казакомъ и всѣмъ жителемъ украиннымъ, подъ государствованіемъ нашимъ будучимъ, имѣють быти. В другомъ уневерсалѣ въ титулѣ королевской: смоленскій, черниговскій, сѣверскій, написано жъ запорожскимъ низовымъ казакомъ.

А послѣ того имяновано: особно, чтобъ благочестіе въ церквахъ вѣры греческой не гинуло въ тѣхъ во всѣхъ мѣстахъ, гдѣ нибудь заходитъ владѣніе и счастливое его королевского величества государствованіе. И по припискѣ въ королевскихъ титулахъ Чернигова и Сѣвера и Смоленска кажется, что онъ король тѣ всѣ мѣста къ себѣ присвояетъ.

Въ томъ же листу ниже написано:

Тогда также, какъ то уже обязательство на души и на совѣсти своей и всего войска чрезъ пословъ своихъ приняли отъ всѣхъ храненей^а постороннихъ

^а Помітка в публікаціі: На поле "защищенной".

монарховъ, аще ли бы ся въ какихъ до того часа обрѣтали, отвязуютца и тѣхъ всѣхъ вѣчно отрицаются, и яко къ нимъ никогда возвращатись не будутъ, предъ Богомъ обѣщаются.

Ниже жъ того написано:

Посолствъ никакихъ безъ вѣдомости наяснѣйшаго престола его королевского величества или ясневелможныхъ вождовъ коронныхъ, принимать, ни отпускать, ни такожде къ кому нибудь къ постороннымъ посылать не имѣютъ. Паче жъ въ вѣрности и никогда неизмѣнномъ послушаніи его королевскому величеству и Рѣчи Посполитой пребывая, противъ всякихъ непріятелей Коронныхъ и Великого княжества Литовского, когда токмо указъ ясневелможныхъ господъ воеводъ Коронныхъ доидеть, во всякой воинской готовности, подъ знамя, которое ужъ изъ рукъ его королевского величества взяли, ставитца и смѣло, подобіемъ предковъ своихъ, непріателемъ отпоръ давать должны.

Въ томъ же листу:

При томъ, что булава, бунчюкъ, печать, комышина, съ сейму преди будущаго Войску Запорожскому отдано будетъ.

А въ договорехъ написано, что низовымъ запорожскимъ казакомъ быть подъ обороною обоихъ великихъ государей.

Да въ той же комисіи напечатано отъ королевского лица:

Что ни есть, хотя тайные, или явное Войска Запорожского противъ должной вѣрѣ и поприсяженнымъ договорамъ Подгаецкимъ противъ насъ и Рѣчи Посполитой по се время погрѣшило, какъ чрезъ комисію Острожскую достаточно простили есмы и въ запомнѣніе и вѣчное очищеніе пустили есмы, такъ и нынѣ, по милости добра общаго и для успокоеія тамошнихъ краевъ, всѣ досады, преступленія и отступства, чрезъ кого ни есть изъ Войска нашего Запорожского и какимъ ни есть образомъ починены, въ вѣчное запомнѣніе пушаемъ и что никто не долженъ мять^б быть про то не будетъ долженъ обнадеживаемъ, съ тѣмъ однако обязательствомъ, въ комисіи изображенномъ, чтобъ отъ всѣхъ защищенной и изъ ссылокъ посторонныхъ манарховъ отвязались, и ихъ бы вѣчно отреклись, и доводъ того дѣломъ самимъ учинили, и что къ нимъ впредъ возвращатись не будутъ, предъ Богомъ обязались, что на души и на совѣсти своя и всего Войска послы низовые запорожскіе приняли.

А Острожская та комисія съ низовыми запорожскими казаки, за печатью коронною и за рукою королевскою. За справою подканцлера короннаго Андрея Олшевского, бискупа хелмского. А напечатана въ Варшавѣ, 1670 году, декабря въ 22 день.

Въ той же комисіи констытуция, утвержающая сице:

Какъ есмы любовно приняли отъ Войска нашего Запорожского челобитье, такъ постоянной ихъ къ намъ и къ Рѣчи Посполитой обнадеженіи вѣрѣ и подданству, комисію чрезъ велможныхъ комисаровъ нашихъ изыщенствомъ прошлаго сейму назначенныхъ, въ Острогъ постановленную, во всѣхъ статьяяхъ и запятыхъ подтврждаемъ и ту въ совершенство привести обѣщаемъ, объявляя всему Войску нашему Запорожскому, такъ Низовому, какъ и городовому, ми-

^б Помітка в публікації: На поле "истасканъ".

лость нашу королевскую, которой во всѣхъ достойныхъ челобитьяхъ не отговоримъ, и привилія къ вѣчной памяти тѣмъ же на подтверженіи волности данной изъ концеляріи нашей изящество сейму нынѣшнего подтверждаемъ.

Нижче помітка: Арх[ив] м[инистерства] и[ностранных] д[ел]. Мало-р[оссийские] д[ела] 1670 г., № 8, л. 1–20.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. IX. – С. 196–208. В публикації назва: Статьи, предложенны гетманомъ Петромъ Дорошенкомъ на сѣздѣ съ польскими комисарами въ Острогъ, и утверженіе этихъ статей. Списокъ съ списка съ статей гетмана Петра Дорошенка, каковы посланы для договоровъ съ полскими комисары въ Острогъ, а къ Москвѣ прислалъ гетманъ Демьянъ Игнатовичъ во 178 году.

II. 1670, жовтень. – Інструкція Петра Дорошенка послам Війська Запорозького на коронний сейм

Інструкція отъ мене Петра Дорошенка, гетмана, и Войска всего его королевской милости Запорозкого, даная выправленнымъ паномъ посломъ нашимъ на сеймъ зъ обрады Войска Запорозкого, въ року 1670, мѣсяца октоврія.

Греческая руская старожитная вѣра тая и такая, зъ якою старожитная Русь до Короны Полской приступила, абы при своихъ свободахъ и правахъ и волномъ уживаню набоженства зоставала, поки языкъ народу руского засягаеть во всякихъ мѣстахъ, мѣстечкахъ и селахъ, такъ въ Коронѣ Полской, яко и въ Великомъ князствѣ Литовскомъ, также на сеймахъ, въ войскахъ, на трибуналахъ, не толко въ церквахъ, але публично въ процессіяхъ въ навижаню хорыхъ, въ причашаню святыхъ таинъ, хованю умерлыхъ и во всемъ згола такъ, яко набоженства своего станы вѣры римское волно и публице заживають, кгрунтового потреба постановленя.

Той же вѣры греческой маеть быти моць дана волного становления и фундованя церквей, монастыров новыхъ, яко и старыхъ, поправованя. А що ся тычетъ церквей, монастыровъ и добръ, здавна на церкви вѣры греческой русской старожитной фундованыхъ, при тыхъ мають зоставати не уняты, але вѣры православно-греческой Русь. Которыи церкви, монастырѣ, епископіи, архимандріи, игуменства и иншіе власти со всѣми до нихъ належными добрами отъ унѣятовъ отобраны и до владѣнія православнымъ поданы будутъ повинны. Унѣя зась, которая есть противна вѣры греческой православно-русской, и которая незгоду межи полскимъ и рускимъ православнымъ народомъ множить, жаднымъ обычаемъ потомъ обновлятися абы не могла, и всякихъ церквей, монастыровъ, фундушовъ на унѣю фундовати, будовати и розширяться, такъ въ добрахъ его королевской милости, яко и въ дѣдичныхъ духовныхъ и свѣцкихъ сенаторскихъ и шляхты всякое становъ нигдѣ не допущено было.

Также панове дѣдичные, державцы и ихъ урядникове вѣры римское надъ духовными нашими свѣцкими и законниками вѣры православно-русской не унѣятцкой жадное юриздикції, мѣти не повинны, опрочъ належного имъ русской православної вѣры пастыра.

А же въ сполной отчизнѣ сполные права, волности и оздобы взаемне обоимъ народамъ належати мають, теде отецъ митрополита кievскій теперъ и напотомъ будучій, не уніяцкій зъ чотырма владыками: луцкимъ, лвовскимъ, премысскимъ, хелмскимъ и зъ пятымъ зъ Великого князства Литовского мстиславскимъ, ведлугъ власного ихъ порадку, въ сенатѣ засѣдати зъ такою зъ повагою и волнымъ голосомъ, яко въ сенатѣ засѣдають ихъ милостѣ ксенжа, арцибискупы вѣры римское, яко мѣль въ Гадецкое комисіси постановленя. О тое наши послове мають умовлятися. Мѣстце однакъ его милости отцу метрополиту по его милости ксендзу арцыбискупѣ лвовскомъ, а владыкомъ по бискупахъ назначитися быти повинны.

Въ воеводствѣ кievскомъ дикгнетарства сенаторскіе, дворные и земскіе не мають быти даваны вѣры римскіе визнавомъ, тькмо шляхтѣ вѣры русской православной годнымъ тѣхъ урядовъ. Въ воеводствахъ зась Чернѣговскомъ и Браславскомъ тыи жъ достоинства сенаторскія на перемѣну конферованы, жебы были такъ, ижъ по зейстю сенатора вѣры русской [не] маеть быти сукцессоромъ сенаторъ вѣры римской, постановленя потреба. Ровнымъ тежъ способомъ абы милость обопольная множалася въ мѣстехъ коронныхъ и въ Великомъ князствѣ Литовскомъ, гдѣ колвекъ къ греко-русской церкви засягали. Заровно мѣщане также вѣры русской не унѣяцкой, яко и римской сполныхъ волностей и свободъ заживати мають и жадному до маистрту вѣра руская нехай не будетъ перешкодоу.

Академію въ Кіевѣ абы фундовати волно, въ которой грецкимъ, латинскимъ и рускимъ языкомъ учити Русь маеть, и жебы правами и волностями такъ была укрѣплена, яко академія кролевская, до того жебы межи студентами и жаками оказіи до звары не было. Всѣ школы езуицкіе, которые въ Кіевѣ передъ тымъ были и иншіи вѣры, не греко-русской, гдѣ индей зъ Кіева перенести король его милость розказати рачиль, допоминатися посломъ нашимъ треба.

Другую также академію въ Могилевѣ бѣлорускомъ, albo тутъ въ Украинѣ, гдѣ ся ей до фундованя слушное знайдесть мѣстце, абы фундовати, и жебы и тая рознымъ, яко и кievская, способомъ правами и волностями была обварована.

Кгимназія, теж школы, въ которыхъ бы по латинѣ учица, и друкарнѣ, колко ихъ потреба будетъ, абы безъ трудности становити было волне, и волно науки отпраовати, и книги всякіе друковати.

Що колвекъ уразъ шкодъ и проступковъ отъ Войска Запорозкого король панъ и Рѣчь Посполитая быти почитають, абы тое, для вѣчного покою, въ вѣчное запомнѣнье пущено, уморено и никгды не взмовлено и не вспомиано, и такъ намъ Войску Запорозкому ассекуровано, жебы всякое кондиціи люде, отъ найменшого до наибольшого, никого не выймуючи, такъ зъ Войска Запорозкого, яко тежъ духовного, шляхецкого и людей приватныхъ, которые колвекъ и якимъ колвекъ способомъ зъ Войскомъ Запорозкимъ зоставали и зостають, жадное помсты и на маестатъ панскій, а не сенатъ, а не вся Рѣчь Посполитая, а на остатокъ а не жаденъ зъ приватныхъ противко имъ кождому зособне, отъ наибольшихъ до наименшихъ, нѣчого не претендовалъ, и овшемъ всѣ несмаки и тое, що ся колвекъ презъ войну дѣяло, все християнскимъ сердцемъ зобополне собѣ въ

запомнѣніе подавши, жадной еденъ на другого, а ни явной, а не потаемной не маеть сновати вражды, помсты и практики.

До того кадуки всякіе, такъ подь тыми, которые суть къ члонковъ Войска Запорозкого, якъ подь шляхтою, которая ся при Войску Запорозкомъ казала, также под станомъ духовномъ вѣры нашей кгреко-русской, отъ кого жъ колвекъ упрошоный, и такъ отъ зачатя войны, яко и на сихъ лѣтахъ и часехъ данные, всѣ огуломъ и кождый зособна, абы скасовано и внивечь обернено такъ, абы оный не чіему, а не гонорови, а не власности добръ не шкодили. А которые бѣ гдѣ колвекъ знайдовалися по скасованю, абы изъ книгъ выкинены были и правомъ публичнымъ скасованы стали, такъ тежъ и писма всякіи, и конституціи сеймовые, волностямъ нашимъ, всего Войска Запорозкого, и цѣлого народу нашего греко-русского противныи, жебы снесены и анигилованы были, послове наши упоминатися повинны будутъ.

Войско Запорозкое въ воеводствахъ Кіевскомъ, Чернѣговскомъ и Браславскомъ по тую границу, яка въ нижшомъ пунктѣ выражена, такъ въ королевскихъ, княжихъ и всякихъ дѣдичныхъ шляхецкихъ добрахъ, яко тежъ и духовныхъ, въ мѣстахъ и селахъ, абы безъ жадное отмѣны, якъ теперь есть зоставало. А жебы жаденъ казакъ своихъ власныхъ домовъ, хуторовъ, фулварковъ, млыновъ, ставовъ, полювъ, лѣсовъ, займищъ, сѣножателей и всякихъ кгрунтовъ, также вареня пивовъ, куреня горѣлокъ и сыченя медовъ, держаня корчемъ, такъ въ королевскихъ, яко и въ шляхецкихъ дѣдичныхъ добрахъ, во всѣхъ трехъ воеводствахъ вышней помененныхъ, безъ жадное отъ пановъ и ихъ старость перешкоды, заживаль волне и спокойне, належитъ посломъ нашимъ о тое умовлятися.

Межи Короною и Войскомъ Запорозкимъ абы тымъ мощнѣй и вѣчне тривати могла належитая згода, пассомъ насъ Войско Запорозкое, то есть воеводства Подолского по Межибожомъ, Кіевское и Браславское все по Горинь зъ повѣтомъ Пинскимъ, Мозырскимъ, Рѣчицкимъ, оные яко предъ тымъ подь залогами нашими будучіе въ осѣдлости, и права наши выдѣливши, абы одграничити рачили, пилно послове наши при томъ стояти повинны.

И для того жъ, жебы не было помѣшки въ волностяхъ козацкихъ, и тымъ барзей, абы на вѣкопомные часы пожаданный могль покой, кгрунтовъ не тримати межи обоими не взрушающей стороны ограниченя Украйны въ воеводствахъ Кіевскомъ, Черниговскомъ и Браславскомъ, отъ Короны выдѣленого и въ тыхъ воеводствахъ замыкаючогося, Войско Запорозкое потребуеть. Въ которомъ ограниченю полки всѣ Войска Запорозкого, иле Кіевскій, Паволоцкій, Браславскій, Уманскій, Калницкій, Подолскій и Торговицкій, зоставши отпассованы волностей такъ, якъ полки стародавныи Чигиринскій, Черкасскій, Каневскій, Корсунскій, и Бѣлоцерковскій, жебы могли безпечне заживати и спокойне въ своихъ добрахъ роспростиратися. Въ чомъ, абы не было козакам перешкоды, не толко войска коронные и литовскіе въ Украйну никгды неповинны бивати и жадныхъ зымовыхъ собѣ мѣвати и доправоватися въ повѣтахъ, въ ней будучихъ, не належатимуть, але и всѣ такъ сенаторовѣ воеводства украинныхъ вышереченныхъ, яко и панове дѣдичные наѣжджати на мѣста, мѣстечка и села въ томъ

ограниченю Украйны будучіе, и своихъ слугъ насылати не мають. А то зъ тыхъ мѣрь, ижъ уже отъ лѣтъ двадцати и килкохъ козацтво безъ дѣдичныхъ пановъ, старость, урядниковъ жити наложившися, жаднымъ обычаемъ въ послушенствѣ и подданствѣ пановъ быти не могутъ, овшемъ за наименшимъ, безъ которого быти не можетъ на себе вложенымъ тяжаремъ, бунтъ подняти, пановъ албо урядниковъ забивати, стиснены будучи долегливостями, завжды готовы. Документа того явные зъ Немирова, въ которомъ, кгда панъ Дубровскій, староста тамошный, сотника и козаковъ немировскихъ въ войско за паномъ Тетерею зъ королемъ его милостью прешлымъ, за Днѣпръ идучимъ, выбирающихся потопити казалъ, товариство ихъ на Запороже побѣгши, а звинигородцы подстаростого своего и кривного, съ чого его милости пану Вилчаковскому и рейтарію на выбраню тамъ хлѣба застающихъ позабывавши, Сѣрка и Сулимку на бунтъ и поднесене на его королевскую милость и Рѣчь Посполитую руки побудили и срокую були въ Украинѣ вщали войну, таковыя и тымъ подобныя склоненя ся до непокою показали, – послове наши домовлятися будутъ слушного отъ дѣлу для трывалого покою.

Домы, хуторы, фолварки и всякіи кгрунта козацкіи отъ вшелякихъ огуломъ чиншовъ и податковъ, которыи бы зъ Украйны били зъ посполитихъ напотомъ ухвалены, цале волны быти мають, такъ въ королевскихъ, яко и въ дѣдичныхъ добрахъ самыхъ зась особъ козаковъ, всюда по Украинѣ будучихъ, любо мѣсть ограниченье быти. Особливимъ однакъ въ констытуціи доложеньемъ варовати треба, абы до наименшихъ услугъ панскихъ не отъ самого пана въ его добрахъ, а не отъ старостовъ и отъ жадныхъ насылковъ жаднымъ обычаемъ не потягано, якобы волностей вшелякихъ заживаючи, до власти реименту гетмана запорозкого тылко належалъ. Къ тому жъ свое въ услугахъ войсковыхъ отдавалъ послушенство гетманови Войска Запорозкого.

Козакови кгда бы до Короны и до Великого князства Литовского въ якихъ колвекъ справахъ, а хочъ и въ приватныхъ своихъ потребахъ, трафилося ѣхати, абы жадныхъ цѣль и мыгъ по шляхахъ, перевозахъ и переправахъ отъ него не витягано и жаднымъ способомъ не обтяжано и не затрудняно.

А любо жадныи коронныи и Великого князства Литовского войска въ Украйну за границу вступовати никгда не мають. Однакъ, кгда бы война яка въ границахъ украинскихъ быти отъ непріятелей якихъ мѣла, а посылковъ бы гетманъ Войска Запорозкого именовъ потребовалъ бы, теды войска коронныя, за першимъ гетмана Войска Запорозкого до гетмановъ коронныхъ одезванемся, оразъ посылковати гетмана и войско запорозкое въ такой купѣ, въ якой потребовано будетъ, повинны. Однакъ же тыи коронныя посылки подъ реементомъ гетмана Войска Запорозкого быти мають и по укоюю непріятеля, оразъ до Короны знову зъ Украйны поворочати немѣшкане будутъ, за вѣдомомъ гетмана Войска Запорозкого.

Войска тежъ грошовые охотные, конные и пѣхотные, подъ реементомъ гетмана Запорозкого будучіе, яко завше ставають на оборону погранича отъ непріятелей, такъ, албы зъ добръ королевскихъ и духовныхъ въ воеводствахъ Киевскомъ, Чернѣговскомъ и Браславскомъ найдующихся, за ордонансомъ того

жъ гетмана Войска Запорозкого безъ не чьей перешкоды выхованье своевь живности и одежи мѣли. Изъ тыхъ же воеводствъ людей, подлугъ ухвалы сеймовое, податковъ заплату одерживали, умовлятися належитьъ.

Войска Запорозкого кгда будетъ королеви пану и Рѣчи Посполитой въ край полскій на якую услугу потреба, теды не гетманы великій и полный коронныи, але самъ король его милость указъ до гетмана Войска Запорозкого прислати маеть. Однакъ же, если бы отъ границъ украинскихъ далеко на тую услугу ити было треба, теды самъ гетманъ зъ Войскомъ Запорозкимъ зъ Украйны, указомъ короля его милости, витяганъ не маеть быти, але часть войска зъ наказнымъ гетманомъ послѣшити будетъ повинна. И на той въ краяхъ Полскихъ услузѣ, албо въ якіе колвекъ обернено будетъ мѣстца, тому войску за тьи услуги особливая плата, зъ ласки короля пана, доходити повинна. Которую услугу отправовавши, волно знову ку домоу своимъ на Украйну, безъ наименшого насилованя маеть быти отпушено.

Замокъ Бѣлоцерковскій, поневажъ мы, Войско Запорозкое, его королевской милости додержати и отъ непріятели всякого боронити можемъ, абы оттоль президіумъ, черезъ которое мѣсто Бѣлоцерковское пришло до руины, было зведено, и жебы арматы наши зо всею амуницею зъ замку бѣлоцерковского намъ были отданы, которые тамъ въ замку за гетманства пана Тетеры впроважены.

Яко о зведенъ президіума зъ замку Бѣлоцерковского, такъ, жебы кгда зъ власти московское въ диспозицію короля пана Кіевъ приверненъ будетъ, жадного тамъ коронного и чужоземского, также и литовского войска, не впроважано, овшемъ яко въ ограниченю нашомъ украинскомъ мѣсто лежачое волно было оставлено.

Терехтемировъ и монастыръ тамошный, зо всими до него належачими селами и кгрунтами, при гетману и Войску Запорозкому вѣчными часами захованъ быти маеть.

Метрополиту кіевского абы того, которого всѣ духовныи и свѣцкіи руского православного украинского народу станы зъ гетманомъ и Войскомъ Запорозкимъ волною елекцією оберуть, пастыремъ потвержено. Иншого зась такого, на которого Войско Запорозкое и всѣ станы православно-російскіи украинные не изволяютъ, жаднымъ обычаемъ на катедру митрополии кіевской жебы не натручано и за границею украинскою зватися метрополитомъ кіевскимъ никому не допущано, послове наши умовлятися повинны.

Святая Софѣя, церковь катедральная, яко иншіи всѣ церкви и монастыръ такъ въ Кіевѣ, яко и по иншихъ мѣстцахъ будучіе, абы подлугъ старожитныхъ справъ въ своихъ всихъ, до себе каждой церкви и монастырови належныхъ добрахъ и кгрунтахъ, безъ жадного нарушеня и не отъ кого уймы, вси монастыръ и церкви Божии зоставали, варовати надобно. Особливе монастыръ Печерскій Кіевскій абы, подлугъ давныхъ привилеювъ королей ихъ милостей и князей рускихъ, ненарушне зоставаль, просимъ.

Преизрѣвшися въ книзѣ прошлое конфедерации, въ которой не бывали никгда, зъ жадной такой обрады два пункта противные и шкодливые вѣры нашей

православою кгреко-русской, не унѣтцкой, а все злое броити унѣтомъ и покой посполитый взрушати, церкви, монастырѣ, и бенефиція церковные кгвалтовне одеймовати позволяющие: кгда въ першомъ пунктѣ оборону костела рымского варовавши, и той придатокъ и обрядъ кгрецкое унѣятовъ церкви. А на другомъ мѣстцу, подъ титуломъ религѣи кгрецкой, другій доводъ не кгвалтячи правами владичтва Премысского и архимандріей Лещинской въ повѣтѣ Пинскомъ, и гдѣ колвекъ были бы церкви унѣятовъ втручонные найшовши, жаднымъ обычаемъ покою сталого сподѣватися не можемъ: бо абы тыи субъекта униціи наложившиися, завжды права королями ихъ милостями Русѣ православной данни и повагою цѣлого зѣѣзду Рѣчи Посполитое апробованыи, взрушати теперь за такимъ о своей своеволѣ написанымъ правомъ мѣли, церквамъ и духовнымъ нашимъ дати покой намнѣи не дуфаемъ.

Для того жъ, якосмо до всей Рѣчи Посполитой о знесенѣ, подлугъ першой комисіи Гадацкой, той колотнѣ унѣцкой, зъ которой все злое походить, суплековали на сеймъ коронаціей его короля милости и Рѣчи Посполитой инструкціей нашею, посылаючи кучыли, такъ и теперь тыи вышпомененыи обидва о нихъ втрученыи пункта зъ конфедераціей прошлой, абы албо были цале вымазаны и выкинены, албо на теперешномъ, дастъ Богъ, сеймѣ конституціей знесенныи и напотомъ въ книги правъ жадной взасѣнки о русской унѣи абыся писати не важно, але одной Русѣ неунѣцкой права давныи и теперешныи аппробаціи варовано, домовлятися, и ассекурацію варованую его королевской милости и Рѣчи Посполитой на скасованье тыхъ унѣтовъ въ конфедерацію втрученыхъ неслушне правъ послове наши одержати старатимутся. А безъ того варунку до кгрунтового покою приступити не будетъ снадно.

Достоеинства всякіе духовные, въ вакованье приходячіе, то есть, метрополія, епископіи, архимандріи: Печерская, Виленская, Городенская, Жидичинская, Лещинская, Полоцкая, Мстиславская, Супралская, Дерманская, Дубенская, Черейская, Уневская, Слуцкая и иншіе монастырѣ, мужеского и женского законвъ, въ добрахъ королевскихъ и дѣдичныхъ всѣ въ Коронѣ и Великомъ князствѣ Литовскомъ будучіе, абы, опрочъ волное елекціи, безъ жадного на урожене шляхецкое, або иншое, респекту нѣкому не были даваны, толко подлугъ канонвъ святыхъ отцовъ годному, и залечене одъ его милости отца метрополиты православного кievского маючому чоловіку. А метрополиту послѣ елекціей, сакрою отъ святѣйшого патріархи константинопольского утверженому, абы отъ короля его милости не даваны были, що жебы вѣчнымъ правомъ, въ конституцію вписанымъ, постановлено было, коммысаре наши, нашимъ всего Войска Запорозкого и народу руского именемъ, упоминатися должны будуть.

Писма наши рускіе, абы знову въ канцелярыи всѣ Коронныи и Великого князства Литовского впроваженя были и внесены, и оными абы декрета отъ всѣхъ судовъ въ справахъ рускихъ споряжены.

Также посолства отъ насъ до маестатовъ королей, пановъ и Рѣчи Посполитой, нашимъ прирожонымъ діалектомъ въ написаныхъ инструкціяхъ отбирано, и респонса устне и отписанье такимъ же писмомъ давати, абы было постановлено на сеймѣ, наши послове домовлятися будуть должны.

Упомнятся червоныхъ золотыхъ тысячи, которые панъ Тетера взялъ по небожчику отцу митрополиту Балабану, и аппаратовъ всѣхъ митрополитанскихъ, въ Бѣлой Церкви зложонныхъ, а черезъ Стахорского забраныхъ, у кого суть, абы вернены были теперешнему его милости отцу митрополиту кievскому нашему.

Также ся упомянуть справъ, привилеевъ скарбовъ, знаковъ, корогвей, бунчуковъ, армать, наметовъ и иншихъ клейнотовъ войсковыхъ, а при дитяти небожчика Ковалевского и скарбовъ при немъ забраныхъ, тестаменту, и речи небожчика отца Заенчковского, и много иншого охендозтва, Тетерею забраныхъ и въ Полску запроваженихъ, кгда жъ всѣ комисарскіе трансакціи волностей Войска Запорозкого, подлугъ правъ и привилеевъ великихъ княжатъ литовскихъ, отъ Кгдемина, Олгерда, Витолда, Свидригала и иншихъ, а королей ихъ милостей полскихъ, Казимира, Яна Албрихта, Александра, Жикгмунта першого, Жикгмунта Августа, Стефана, Жикгмунта третего, Владислава и прешлого короля его милости Яна Казимера, въ скарбцу войсковомъ будучые, онъ Тетера зъ собою забралъ неналежне и вывезлъ зъ Украйны неоповѣднымъ способомъ, чего всего Войску Запорозкому если бы не мѣло быти вернено, теды Войско Запорозкое вшелякимъ способомъ своихъ належностей по старому допрошати не перестанеть и ласцѣ Рѣчи Посполитой подуфати не можетъ, поки въ той мѣри не станется оному въ такъ слушной прозбѣ досыть учиненя.

Тежъ паней Даніелевое Выговской и дѣтямъ его, яко нендзной вдовы, тымъ же Тетерею забраные добра и суммы грошовые абы оразъ поворочалъ, послове просити будутъ.

Всѣ зась его контракты бы наисубтелиѣйшими концептами, фундакціи и легкаци на колекгii отцовъ езуитовъ, на кляшторы и семинаріи чиненые, и тоєю штукаю достатки неполеchonны, войсковымъ доходомъ и скарбомъ укученые, абы заступати не важилися, войску всему шкоды, а его приватной персонѣ богатствъ зъ окраденя скарбцу войскового не допомогали, послове наши обваровати мають.

Зъ Пива, который все Полѣсе и часть Украйны, меновите монастырь Межигорскій и добра метрополитанскіе и иншого духовенства всѣ спустошилъ и внѣвечь обернулъ, поворачаня приять и всее черезъ него въ томъ же монастырѣ Межигорскомъ забраной худобы, оразъ тежъ справедливости и слушного скараня пишно упомнѣтися повинны.

Нижче зазначено: Арх[ив] м[инистерства] и [ностранных] д[ел]. Мало-р[оссийские] д[ела] 1670 г., № 16.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. IX. – С. 300–311. – № 77. В публікації назва: Инструкция, данная от Петра Дорошенка отправленным на польский сейм послам Запорожскаго Войска.

Універсали. Накази

№ 260

*1666, березень. Медведівка. –
Універсал Петра Дорошенка Лебединському
монастиреві про взяття під гетьманську протекцію
і оборону лебединських ченців та осілих
біля монастиря людей*

Петро Дорошенько, гетманъ зъ Войскомъ его ко[ролевской] мил. Запорозкимъ.

Всему старшому и меншому Войска его кор. мил. Запорозкого товариству, меновите паномъ наказнымъ нашимъ, паном полковникомъ, чатовникомъ, ватагомъ власным и кому тилко сее наше писане показано будетъ, доброго узичивши здоровія, доношу до вѣдомости, іжъ поглядаючи^а мы зъ побожности^б нашей христьянской, абы хвала Бозкая ширилася, и ждалцы имени Божого ни наименшой нѣ от кого не узнавали кривди, и яко всюды мѣ [с]ца святие отъ вшелякихъ утисковъ звиклисьмо заступати и обороняти, такъ и особливо обитель святую общежительную монастира Лебединского¹ и законниковъ в ней мешкаючихъ, биручи подъ протекцію и оборону свою^в, и тежъ видане въ томъ письмѣ моемъ, вкладаючи абы и тымъ людемъ, которые около того жъ монастира мешкають, жадной [не] было кривди^г, а зносль^д а то отдающимъ то изъ лишнихъ буде тєразѣише часы не меншимъ от тоей обители [с]в[я]той, Портникомъ^е так же посланцемъ до насъ изъ чимъ и от насъ поворочающимъ черезъ нихъ безвениѣйшая естъ завше дорога, акот жебы на оной теже бы певне работниковъ тамъ было исканя. Претомъ дабы жадный безъ выразного нашего уневерсалѣ, на ежемы миш взвали, и цала нѣчимъ мѣсца въ того онъ не убѣжалъ, так же зъ мѣсца то[го] абы сам нѣхто людмѣ знайдучимися^е руковати не важился безъ волѣ моѣ, пилно ж[а]даю их сурово под неласкою и с[у]ровним войсковымъ караниемъ каждому сему писму спречному приказую, а в остатку всего того, абы панъ полковникъ корсунской, яко ктиторъ тое обители в то възрѣлъ. Пилно а пилно ты[м] оному залєцевшы и повторе, [абы] мя нѣ на кого от закон[ник]овъ монастира того [на] укрывжєне не дождала скарга, сурово приказиваю.

^а У копії помилково: “чотніє”.

^б У копії помилково: “покорности”.

^в У копії помилково: “огорозькою”.

^г У копії помилково: “кривжитки”.

^д Написано нерозбірливо.

^е Написано нерозбірливо.

^є У копії помилково: “знаючих”.

В Медведовце², 1666 року, марта¹.

Петро Дорошенко, гетмань⁶.

ЦДІАК України. – Ф. 1253. – Оп. 1. – Спр. 1. Копія пошкоджена.

№ 261

1666, червня 22. Черкаси. – Універсал Петра Дорошенка у Переяславський полк про схвалення рішення полчан перейти у королівське підданство

Петро Дорошенко, гетмань з Войскомъ его кор. мил. Запорозкимъ.

Всѣмъ вобецъ и кождому зособна, кому бы о томъ вѣдати належало, так старшинѣ, черни, яко и іншим, по мѣстах, мѣстечкахъ посполитымъ на Заднепру мешкаючимъ людемъ, и кому тылко сее наше показано будет писане, добрѣ от Господа Бога, узычивши здоровя, мимо мнѣ и всему Войску его кор. мил. Запорозкому, при боку моим застаючому, так барзо вдячную и потѣшную одбирати новину, же полкъ Переяславский³ з преизрєня Бозкого, видячи великое межи людьми тамейшими настроєніє, а до того упомятаня пришедши, доброе и всѣмъ нам правовѣрнымъ здоровое зачал дѣло. Поневажъ при вѣрне зычливымъ своимъ королеви, пану нашему милостивому, одозваннымъ подданстве до соединєнія у прежное приводит любвѣ з нами братерское, за счо Богу всемогучому и Его пренасвятийшой ласце всѣмъ подяковавши, усердіємъ и далєй просити повинны, абы совершенство межи нами рачил сполнити. Тутєжъ и в. милостем за такую зычливість, с которою през своихъ старшихъ до мене одзывается. Не мнѣй дякую и далєй прошу, абысте в оной неотминными оставали. А я добрым моим сумненем подеймаюся и ласкою моею всѣхъ упевняю, же всѣми моими силами и здоровієм за вас самых, жон, и дѣтей ваших оставлятися обещаю. В том повторе вельце прошу, жебысте в. милостѣм и до конца при статечной своей цале оставали зычливости и в тым найживым Богом в. милостей просим, жебы южъ межи нами большъ кровопролитія не было, а счо се стало, Бозкому то гнѣву приписать, счо се тежъ дияло одєнь другому не вспоминаючи, и большъ межи собою забойства не чинячи, вѣчными часы нехай уморєно будет.

Дат в Черкасах, 22 іюля, 1666.

Петро Дорошенко гет[ман], рука власная.

Нижче написано: Оригінал. Підпис і печатка на червонім воску, досить виразна. Два піваркуші.

Напис на звороті: На Заднипре.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 15418. – Арк. 53–54. Копія.

¹ Нижче написано: На подлѣнномъ подписалъ.

⁶ Після підпису в колі написано: М. П.

№ 262

1667, березня 1. Медведівка. – Універсал Петра Дорошенка до Війська про мобілізацію у зв'язку з небезпекою ворожого нападу внаслідок польсько-московського порозуміння

Петро Дорошенко, гетманъ з Войском его королевской милости Запорожским.

Паном польковником городовым і пехотным і сотником, атаманом, всему старшому і меншому Войска его королевской милости Запорожского товариству, кому кольвекъ сей нашъ универсалъ показанъ будетъ, доброго здоровья от Господа Бога вашим милостям мѣти зычу здоровье. Поневаж на розних войско польское купитца мѣсцах, вцале [не]зычливим умыслом замышляють. А до того королевская его милость с Москвою учинил згоду през комысаровъ своихъ, якожь [и при] очах посланца моего, от енера[ла з] Бѣлоі Церкви пошли рейтарие до Киева, а то все чинятъ, совокупляючи сылы на здоровье, и худобы наши, и головы наши, для чего і нам статі не добро, але належить о собѣ старатися, якосмо не были посмѣвском неприятелем нашим, прето, южь о нашу шкуру ідет [торг], и грозя[т] силою, вамъ сим моим писаньем і оразъ приказую і напоминаю, хто только козаком імянуетца, і кождьї, миючи Бога і свое здоровье, бы і посполитїи человекъ, приспособляючися, порошок и пульки і всякой роштунокъ, яко до войны належить, меновите і борошно, і оружье, ежели всех ідетъ о здоровья, кождому теды противко себѣ і вшелякую готовость імѣти приспособивъвши, буду[чи], гдѣ войсковая от нас укажетъ, імѣти приналежность, за данем теды от нас повторної вам вѣдомості, абы сес всѣ якъ коньные, такъ і пѣшіе до войска выходили. А тимъ часомъ о вшелякую готовость прошу пильно і сурове, абы іначей не было приказую.

З Медведовъки, марта 1 дня, 1667 року.

Вышменованнї гетманъ Войска его королевской милості Запорожскїи.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 15422. – Арк. 22–24. Копія.

№ 263

1667, березня 2. Чигирин. – Наказ Петра Дорошенка паволоцькому полковнику про розміщення у Паволоцькому полку та на Поліському тракті “чужоземних корогв” полковника Левка Переяславця

Мнѣ вельце ласковїи пане полковнику паволоцкой, приятелю мой !

Достаимся листъ до рукъ от вашъ милости, до мене диспонуванї свѣжо тымъ человекомъ с ыншими листами, с которых всѣх выразумелемъ, что ся дѣеть і что за замысль неприятелей на здоровья і худобы наши чигають, иж тоже

явно познавая, і его милости пана енерала выразумѣю злость, коли мѣсто зыклоі і намъ бы належитой приязни, неприязнью почал значне платить, а гды такъ много людей с полку вашей милости невинных, яко ж ваша милость о том знатѣ дашь, зымавши с того свѣта тиранско погладил. А в остатку і на здорovie вашей милости, якому выразумѣлемъ съ его писма чигаѣть, которого копию вашей милости посылаю, такъ теда видя всю явную его милости пана енерала к вашей милости спядлость (?), а не зычечи вашей милости такъ самую на здорovie своем мѣти небѣзпеченство, яко и краю всему спустошения, для захованя целости добра посполитого всѣхъ вас, посылаю там до вас пана Левка Переясловца полковником нат корогвямі чужеземскими с людмі, при боку его ордыноваными, в полкъ Паволоцкой⁴ і тракте Полеским, давши во всемъ, зносячися, цѣлости добра посполитих постерегати, а мнѣ во всем знаті давати, яко теж краі Полескиі посполу с вашею милостию в зычливости к ним утвержалъ. Иже той же пан енерал страшить нас нѣбы малых детей войсками московскими, теда того обовлятися не треба, бо гдыж войска і у нас суть, яко козацкие, такъ тежъ ы татарские суть готовы, і прудшей могутъ стати нежели ему Москва на помощь прийдѣть, извлаща не першая с Москвою видатися будѣмъ, а только не даючи от себѣ причины, войска свои в скорой мноти держу, і поневаж они суть до злого побудкою, нехай же не дивять, а взявші Бога при невинности моей на помощь старатимися, жебы неприятелі, на нас наступуючи, в замыслехъ своих не отнесутъ потехи, яко вашъ милость такую информацияю подаю, ежели бы его милость пан енерал мель на тебѣ самого, альбо на города полку вашъ милости по неприятельску наступоваті, теда боронячи здорovia своего быті, [од] наступцов, и родного брата, яко неприятеля, абы вашъ милость пан полковникъ нашему над корогвямі чужеземскими полковнику Левку Переяславцю в полку своемъ становиска гдѣ самъ належней будѣш розумѣти расположил і живности с потребу их самих і коней их давать людям приказал. Тое [од] вашъ милости пильно жадаючи, Господу Богу в сохранение вашъ милости поручаю.

Из Чигирина, 2 марта, року 1667.

Петро Дорошенко, гетманъ Войскъ[а] его королевской милости Запорожского.

Нижче написано: Копия слово в слово.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 15422. – Арк. 24–26. Копія.

№ 264

1667, травня 11. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка про взяття під гетьманську протекцію Настаської шляхти

Петъро Дорошенко, гетманъ зъ Войском е. к. м. Запорозкимъ.

Всему старшому и меншому Войска е. к. м. Запорозкого товариству, такъ же ординованимъ до Войска з воли нашой чатовником, ватагом, высланым от боку

нашого, по яковой же колвек войсковою послужѣ, и кому колвекъ будетъ показано, доброго от нас узичившы здоровья, сым моимъ до вѣдомости доношу писаннемъ. Поневажъ панове шляхта настаская ни въ чом стародавней приязни своей противко нас, Войска е. к. м. Запорозкого, не нарушаючы цале, под час теперешный не показавши по собѣ жадной в приязни отмѣнности, яко зичливые нам, Войску Запорозкому, под нашу удаются протекцию, теди, взявши их под особливую охорону нашу, цале мѣты хочемъ и пилно жадаемъ, абы иле колвек домовъ шляхецких з давних часов мешканем своимъ у Настасце⁵ найдуеться, были волны от вшелякихъ тяжаровъ меских, а[бы] такъ с чатовников Войска нашего е. к. м. Запорозкого, яко и татарского тежъ особливе, жаден из самых обывателей настаских, оным также обывателем паном шляхтѣ настаской найменшой не важился чинити долегливости, вынявши тое, еслибы на котором за доводомъ слушнымъ мѣла би ся якая показати превротнѣст, о такомом каждомъ, зносячися з паном полковником паволоцкимъ, тые жъ насташане намъ доносити и знати давати о такихъ повинны. Тое и повторе волею нашею потвержаемъ, абы не било иначе.

З Чегрина, мая 11 дня, року 1667.

Петро Дорошенько, гетманъ, рука власная.

Паном шляхтѣ настаской оборонний особливе.

На звороті написано: Паном шляхте, мешкаючой здавна домами в Настасце, оборонний.

НМІ України. – РД. 179. Оригінал з військовою печаткою.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 1483. Копія.

№ 265

1667, червня 10. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка Пустинно-Миколаївському монастирю про підтвердження за прикріпленням до нього Пивським монастирем монастирських маєтностей

Петро Дорошенко, гетманъ з Войском его к. мил. Запорозким.

Всему старшому и меншому Войска его к. мил. Запорозкого товариству, высланным по послугах войсковых от боку нашего чатовником и кому колвекъ о том будет належало вѣдати, ознаймуем тым нашим писанем. Поневажъ з давныхъ вѣковъ славное памяти анѣтецессорове наши славного Войска Запорозкого, яко горливые православной церкви восточной матки сынове, з побожностью своей, звыкъли были тое заховивати, же не толко до жадних добръ монастирскихъ и иньних духовным наданихъ фундаментаций не вѣтручалися, и оных на свой пожитокъ оборочати и заживати не важилися, але и овѣшем монастири и церкви Божие гойними ялмужьними з кравих власних трудовъ своих, надаряли и оние украшали. Яковим наданемъ и до тих часовъ розние монастири

тѣшачися за продковъ наших^а благают маестат Божый, которых то анѣтецессоровъ моих и я, тором идучы, и хотячи усиловъное тое заховати, абы добра монастырские и вшелякие церковъние фундаце вѣдѣ были захованы, по кожѣдом з старшины и черни Войска его к. мил. Запор. товаришу жадаю и цѣле мѣти хочу, абы монастыр Пивъскій^б, цале до обывтели святого Николи Пустинного Киевъского належачий, при вшеляких своих добрах, такъ рухомых, яко и лежачих, яко в ставах, млинах, сѣножатех, пасѣках, озерах и инных яких же колвекъ кгрунѣтах по вшеляких своих волностях зоставал и нѣ от кого в помеченных добрах своих найменшого не узнавал усчербку, и абы без вѣдома отца ігумена святого николского пустинного киевского, або в монастыру Пивском резидуючим законникам нѣхто добръ и кгрунтовъ монастыря Пивского не важился заживати, бо иначе кождый волѣ нашой спречный горломъ каранный будеть.

З Чегирина, 10 іюня, 1667.

Петъро Дорошенко, гетман, рука власна.

Нижче помітка: Оборонный, на монастыр Пивъскій.

ВР РНБ. – Мікрофотокопія. – №23. Оригінал з військовою печаткою.

№ 266

1667, червня 27. Чигирин. – Оборонний універсал Петра Дорошенка Київському Пустинно-Миколаївському монастиреві на села Тростянець і Гвоздов

Петро Дорошенъко, гетманъ зъ Войскомъ его королевской милости Запорозскимъ.

Всему старшому и меншому Войска его королевской милости Запорозского товариству, меновите паномъ наказнымъ нашимъ полковникомъ городовымъ и пѣхотнымъ, сотникомъ, атаманомъ, чатовникомъ, ватагомъ, всей черни, и кому тылко показано будетъ, сымъ нашимъ ознаймуемъ писанемъ, ижъ яко въ першыхъ универсалахъ нашихъ вшелякую обваровалисмо цѣлость и охрану сѣлъ Тростянца и Гвоздова, поневажъ на томъ всѣ наши завше ложымо стараня, абы маетности обывтелей святыхъ от вшелякихъ тяжестей волни зоставали, такъ и теперъ тоежъ повторяемъ, пишно жадаючи, абы од вшелякихъ наѣздовъ, становискъ, подводъ браня и стацій вымаганя, яко мѣстца святого маетности, волни были и найменшоѣ нѣ од кого не узнавали кривды и доуки. А мѣлъ бы хто волѣ нашой и выразному сему универсалови пречытъ и надѣ розказане наше якую жъ колвекъ отъ обывателей тростянецкихъ и гвоздовскихъ затыгъ бы о утяжене ихъ до насъ на себе скаргу, таковыхъ кождыхъ, за доводомъ певнымъ, безъ жадноѣ фолкги срукго бы и на горлѣ, подлугъ проступку, каранный будеть. Чого яко не

^а В оригіналі написано: “нашым”.

зичимъ нѣкому такъ, абы над волю нашу не дѣялося, сурово и повторе всѣмъ вовець приказуемъ.

З Чегирина, 27 іюня 1667 року.

Петро Дорошенько, гетманъ, рука власна^а.

Нижче написано: На обороте приписка: Оборонный на села Тростянець и Гвоздов, прозываемыя маетности монастыря Пустынно-Свято-Никольского Киевского. Подлинник хранится в собрании документов, принадлежащем Временной комиссии для разбора древних актов. По дополнительной описи № 37.

О п у б л і к о в а н о: Архив ЮЗР. – Ч. I. – Т. 4. – С. 27–28. – № XIV.

№ 266 а

1668, січня 11. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка Прилуцькому Густинському монастиреві на безперешкодний вилов риби в Дніпровських озерах Вовчі

Петро Дорошенко, гетман з Войскомъ его королевской милости Запорозскимъ.

Ознаймуемъ тимъ писаніемъ нашимъ всѣмъ вовець, под рейментомъ власти наше будучимъ, кому тилко будетъ показано. Поневаж славное памяти антецессорове наши с побожности своее виразними унѣверсалами то обваровали, абы братія монастыря Густинського волное ловене рыбъ в озерахъ Днепрових, Вовчію прозываемыхъ, на виживене свое мѣли. Теди из месца нашего, до оныхъ же писмъ стосуючися, то ж потвержаемъ, а оразъ пилно мѣти хочемъ и приказуемъ, абы жаденъ рейменту нашего, такъ з старшини, яко и черни Войска его королевской милости Запорозского помененного монастыря братіямъ албо ихъ послушникомъ найменшою перешкодою в ловеню рыбъ в тихъ наданныхъ мѣсцу святому гетманскому виразними писмами [в] озерахъ быти не важилися. Когда ж за донесеннямъ наименшое скарги каждого, якъ над волю старшихъ и над самую слушность поступуючого, сурово карати декларуемъ.

Дать в Чигиринѣ 1668, януарія 11 дня^б.

Петро Дорошенко, рука власна^а.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 442. – Арк. 275. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Бутич І. Універсали гетьмана України Петра Дорошенка монастирям // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2001. – Т. 7. – С. 100–101. – № 2.

^а Після підпису зазначено: М. П.

^б Далі в тексті зазначено: На подлинномъ подпись таковъ.

^в Ліворуч нижче підпису в колі написано: Мѣсто печати гетманской.

№ 267

1668, лютого 22. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка Пивському монастирю на Максимівський перевіз та усі прибутки з нього

Петро Дорошенко, гетманъ зъ Войскомъ е. к. м. Запорозкимъ.

Всему старшому и меншому Войска Запорозкого товариству, и кому тылко вѣдати о томъ належить ознаймуемъ тымъ нашимъ писанем, иж стосуючыся до побожного надання антецесоровъ нашихъ, а з месца своего особливый ку месцем святымъ, в которихъ хвала Божія и завше народъ христіанскій молитвы отправованы бываеъ, мѣючи респектъ, далисмы цале перевоз на Днепрѣ, Максимовскій прозываемый, зо всѣми з того огуломъ приходами и пожитками, на вспарте мѣсца святого а на выживане велебнымъ отцемъ в монастирѣ, Пивской прозываемымъ, мешкаючым, яко и перед тымъ бывало, пилно варуючи, и под нелаской войсковою приказуючи, абы в том найменшой, так з старшины и черни, яко тежъ и з посполитыхъ, которымъ колвекъ переезджати там трафлятимется, жаденъ велебнымъ отцемъ монастиря помененного быти не важился перепоной и сперекой, якобы тым перевозом цале завѣдуючи, ку всперте мѣсца святого и ку власной своей потребѣ без жадной перешкоды з оного походячыє акцѣденції спокойне могли отбирати, кгда ж спротивляючимся выразной воли нашой сурово карати без похибы и без отпущу декларуемъ.

Дат в Чегрыне, 1668, февруарія 22 дня^а.

Петро Дорошенко, гетманъ рука власная^б.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 22593. – Арк. 149–149 зв. Копія.

№ 268

1668, квітня 9. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка Київському Пустинно- Миколаївському монастиреві про підтвердження прав на климятинські (жовнинські) маєтності та маєтності у Веремієвці, Чигирин-Дуброві, Лапинцях, Городищі, Максимівці та Власівці

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ его к. мил. Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска Запорозкого товариству, на якої колвекъ войсковою услуге будучому, и кому оной будетъ показанно, ижъ прихилиючыся ми до давнихъ правъ надання прежнихъ королей маєтностей на святую обитель общего монастира св. Николи Пустинного Киев-

^а Нижче зазначено: Подлинной універсаль подписано тако.

^б Після підпису зазначено: Запечатанъ гетманской войсковою печатей.

ского, яко то маєтности називаємое Климятина, а нынѣ Жовнина, маєтности въ Еремѣвки, Чигирин-Дуброви, Лапинець, Городища, Максимовки, Власовки, которые то маєтности церкви Божей монастыра общежителного святого Николы Пустинного Киевского всѣ до того мѣсца святого придаемъ и приворочаемъ до спокойного завѣдованія и пожиткованя. А поневажъ теперъ по многочасти суть спустошеніе, теди и подданнымъ тамошнимъ жилцамъ волно и свободно будоватися и селитися кромѣ жадное перешкоди позволяемъ, о чомъ кождій вѣдаючи з старшого и меншого Войска Запорожского товариства, аби ниhto жадного дѣла и потребности до помененныхъ маєтностей не имѣючи, во всѣ пожитки, отголя приходячие, и во всѣ приналежности, которые належать до ихъ, втручати не смѣль и подданнымъ, тамъ живучимъ, Церкви Божей найменшой кривды чинити не важился, а ни тамъ отъ святой обители на завѣдоване зосланному сурово наупоминаемъ, приказавши всѣмъ тамошнимъ мешканцамъ и подданнымъ, жеби вшелякую повинностъ и послушенство безъ спреки отдавали, кто зась будетъ противній воли нашей и сему писаню, таковой срокгого не уидеть каранья.

Данъ въ Чигирине, 9 дня, априля, року 1668.

Петро Дорошенко, гетманъ, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 58310. – Арк. 1. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 54. Мікрофотокопія.

№ 269

1668, квітня 29. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка про взяття під гетьманську оборону сіл Київського Флорівського монастиря Дмитровичі та Яблунька

Петро Дорошенко, гетманъ зъ Войскомъ е. к. м. Запорозкимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска е. к. м. Запорозкого, меновите пану полковниковѣ кievскому, бѣлоцерковскому и серденяцкому и всему, такъ конному, яко и пѣшому, в городахъ и в тягненню товариству будучому, ознаймуем. Гди всѣ наши старанія на то кладемо, абы мимо все церкви и монастырѣ Божіи в неуставаню хвали Его святой приналежнѣи з своихъ власностей и добръ в потребахъ належачихъ вспиралися, для того теды Дмитровичи, Яблонку, села любо презъ войну надпустошенніе, монастыреви святыхъ мученикъ Флора и Лавра⁷ інокінъ кievскихъ належачіе, под нашу взявши охорону, абы мененнихъ сель жадніи з старшихъ і меншихъ становисками, мимоездами, ночлѣгами, попасами и якими жъ колвекъ хлѣбовъ вимаганемъ и наименшою трудностю утяжати и в розживаню ся тихъ людей ку подпоре мененному монастыру шкодити не важился, якобы з мененныхъ сель інокінъ з честная тоей с обители своей, якую жъ колвекъ в потребахъ церковнихъ и своихъ мѣли подпору. Обыватели зась мененныхъ сель абы во всемъ госпозѣ ігуменіи фроловскои повиновалися и повинностъ свою полнили, сурово приказуемъ и иначей жебы не было, под горломъ пригрожуемъ.

В Чигринѣ, 29 априля 1668 года^а.

Петро Дорошенко, гетман, рука власна^б.

Нижче помітка: Съ подленьмъ съводила игуменія Калисфена Милославская.

ЦДІАК України. – Ф. 167. – Оп. 2. – Спр. 2. – Арк. 51. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Бутич І. Універсали гетьмана України Петра Дорошенка монастирям // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2001. – Т. 7. – С. 101. – № 3.

№ 270

1668, червня 9. Табір над вершиною Говтвою. – Універсал Петра Дорошенка про взяття під гетьманську протекцію острицьких обивателів

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска Запорозкого конному и пешому, з войска и до войска идучому товариству, и на якої колвекъ услуже войскової будучому, ознаймуемъ, ижъ мы, видячи добрую прихилность и статочную жичливість противко насъ и Войска Запорозкого обивателєй остраниских, оних под нашу забираемо протекцію и войсковою вкриваемо ласкою, которой, в самой речі, абыся от неприятеля во всемъ ущерблены и надруинованние будучи, узнавали, симъ виразнимъ универсаломъ нашимъ варуемъ, жеби ни хто з старшини и менших войскових ниякими стацками, становисками, мимоѣздомъ, наѣздами, подводъ бранѣмъ, попасами, ночлигами и найменшими трудностями утяжати мененних обивателєй остранискихъ не важилсѧ, такъ тежъ и до млина Ваковского, под войскової гребли стоячого, яко и до перевоза мѣского, мѣсту тому на поратованне и набут мѣти данного, ни хто не втручалсѧ, и найменшее не задавати в уживанію оних млина и перевоза, от насъ имъ поручонних, перешкоди, пилно мѣти хочемъ и приказуемъ. А хто би воли сеей нашої билъ противний и над виразний тотъ универсалъ поступовати поважилсѧ, сурового, за донесенемъ знати, таковий не уйдет каранія, упевняемъ.

В таборе, над вершиною Говтвою, 9 юня, 1668^в.

Петро Дорошенко, гетманъ, рука власна^г.

Нижче помітка: С подлинним свѣдѣтелствовали судія полковий Стефанъ Барановский, писар Семен [Катериничъ], полковий хоружій Игнатъ Шило. хоружій полковий Петро Савенко.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 55. Мікрофотокопія.

^а Нижче зазначено: В подлѣнномъ подписано тако.

^б Після цих слів написано: Мѣсто пѣчати.

^в Нижче зазначено: На подлинномъ подпись.

^г Після цих слів у колі написано: Мѣсто печати.

№ 271

1668, червня 12. Табір. – Оборонний універсал Петра Дорошенка на захист маєтностей Лубенського Мгарського монастиря та про непритягнення монастирських селян до військових потреб

Петро Дорошенко, гетманъ зъ Войскомъ Запорозскимъ.

Вѣдомо чиню симъ писаніємъ нашимъ паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска Запорозского конному и пѣшому, до войска и зъ войска идучому, и на якої же колвекъ услуже войсковою будучому товариству, яко тежъ и чужоземскому войску, и кому толко будетъ показано, ижъ ми, мимо всѣ наши около цѣлости отчизни стараня, особливую кладемо на томъ печаловитость, аби особливая охорона, зашитъ и спокойность обителѣй и монастирей святыхъ, где за всего Войска Запорозского здоровье Богъ Всемиловивій молитвується, зоставала. Прето и обитель Мгарская, яко и їхъ мешканци, кгрунта, футоры, млини, абы въ якої наймѣншой зоставали спокойности и жаденъ зъ старшихъ и меншихъ войсковихъ людей, яко и чужоземскихъ найменшой трудности, становисками, стациями, подводъ браньемъ, наѣздами, попасами и якими будъ вимислами и ексакціями онихъ селянъ монастирскихъ утяжати, а ни зъ млиновъ и футоровъ, щобъ собѣ уживати не важился, сурово симъ унѣверсаломъ варую и обострую, подъ неотступнимъ бы и на горле на спротивность волѣ сей каранемъ.

Въ табури, іюня 12, 1668^а.

Петро Дорошенко, гетманъ, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 7 зв.–8. Копія

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 10. Мікрофотокопія має заголовок: Унѣверсалъ Петра Дорошенка, гетмана, жеби ниhto подводами, становисками, наѣздами, попасами и прочими ексакціями подданихъ монастирскихъ не отягощали.

О п у б л і к о в а н о: ГСМЛ. – С. 74. – № 86.

№ 272

1668, червня 12. Табір біля річки Ворскли. – Універсал Петра Дорошенка про підтвердження маєтностей за Лубенським Мгарським монастирем

Петро Дорошенко, гетманъ зъ Войскомъ Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ писаніємъ нашимъ паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска Запорозского товариству, такъже посполитимъ людемъ и кому колвекъ показано будет, иж

^а Нижче зазначено: У подлинного тако подписано.

^б Після підпису в колі написано: М. П. гетманской.

прихилияючися ми до давнього надання селъ, млинов, хуторовъ, сеножатей и инних заходовъ на святую обитель Мгарскую Преображенія Христа Бога нашего, превелебному в Богу отцу игуменови тамошнему и всей братіи, и до универсального утвержденъя антецесоров нашихъ, а чинячи для щоденнихъ молитовъ, которіе в той святой обители отправуются за всего Войска Запорозкого цѣлости, теди всѣ тіе села, млини, хутора, сеножати, всякіе заходи и всѣ тому монастиреви Мгарскому належачіе кгрунти, откол би братіи тамошней виживлене било, симъ нашимъ виразнимъ подаемъ и до спокойного пожиткованя вручаемъ писанемъ, о чемъ кождий вѣдячи з старшого и меншого Войска Запорозкого товариства, такъ тежъ панъ полковникъ лубенскій со всѣми полку своего людьми и панове мешчане тамошніе себи жадной найменшой перешкоди в тихъ всѣхъ добрахъ вишей величеннихъ святой обители в спокойномъ держане и обертане ку пожиткови превелебному отцу Калисту Балицкому, игумену мгарскому, и всей братіи трудности и втручаня се над волю нашу никто чинити не важился. А мешканци посполитого стану, в тихъ живучіе селахъ, прилежачися мѣстцу святому Мгарскому, жеби вшелякую повинность и послушенство належное отдавали без упору, пилно приказуем, ни иначе имѣти хочемъ. Ктоби зась билъ противний воли нашої и сему приказу нашому, таковий от насъ сродного без фолпки войскового не уйдець караня.

Дать в табуре от реки Ворскли, дня 12 июня, року 1668^а.

Петро Дорошенко, гетманъ рука власна^б.

Нижче зазначено: Сію копію с подлиннимъ универсаломъ свідетельствовали присутствующіе в полковой Лубенской канцелярії судія полковій лубенскій Василь Стефановичъ, полковій писарь Яковъ Корнѣевичъ, асаулъ полковій Рокчевскій.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 56. Копія.

Там само. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 6 зв.–7. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 118. – № 73.

№ 273

***1668, червня 21. Табір під Ромнами. –
Універсал Петра Дорошенка про надання двору
у Новгороді-Сіверському, який раніше належав
гетьману Іванові Брюховецькому, чернігівському
та новгородському архієпископу Лазарю Барановичу***

Петро Дорошенъко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Пану сотникови зо всѣмъ товариствомъ, вуйтови зо всѣми мешчанами Новгородка Сѣверского⁸ ознаймуем симъ писанем нашим, иж мы з волѣ нашео

^а Нижче зазначено: В подлѣнномъ подписъ таковъ.

^б Після підпису в колі написано: В подлѣнномъ подписъ таковъ.

подалисмо преосвященному его милости господину отцу архиепископови чернѣговскому и новгородскому Лазареву Барановичову двор небожчика Бруховецкого в волное диспонуване и заживане. Волно его милости там своего дворника мѣти, всякие запасы складати и ведлуг потребности своеѣ жити, о чом знаючи вы всѣ, абысте не толко жебы якую перепону в том чинили, леч от всѣх заходячых боронили и заступали, а то для ласки наше собѣ в далший часъ позысканя.

Данъ в таборѣ под Ромном, року 1668, іюня 21 дня.

Петъро Дорошѣнко, гетманъ, рука власна.

На звороті зазначено: На двор Бруховецкого его мил. [пр]с[в]ящ[енному] архиепископови гетмана Петра Дорошенка. Аппо D[omi]ni 1668. Унѣверсалъ гетмана Петра Дорошенка на двор в Новгородку Бруховецкий, в катедру данный.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 29. Фотокопія оригіналу з військовою печаткою.

№ 274

***1668, червня 28. Табір під Ромнами. –
Універсал Петра Дорошенка чернігівському,
новгородському та усього Сівера архієпископу
Лазарю Барановичу про підтвердження прав на маєтності
Чернігівської архієпископії, Новгородській архімандрії
та Троїцькому Пустинному монастиреві***

Петро Дорошенко, гетман з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ каждому, кому о томъ вѣдати належит, меновите паном полковником чернѣговскому, нѣжинскому и стародубовскому, сотником, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска Запорозкого товариству, в тых полках найдуючомуся. Ижъ згожаючи мы волю нашу з унѣверсалами антецессоров нашихъ небожчика Богдана Хмельницкого, небожчика Іванна Виговского, Юрия Хмельницкого и инних, ясне в Богу преосвященному его мил. господину отцу Лазареву Барановичову, архиепископови чернѣговскому, новгородскому и всего Сѣвера на добра, з давныхъ часов до архиепископѣ Чернѣговской, архимандріѣ Новгородской и Троецкого Пустинного монастыря належачие, также ксендзовскіе, езуитскіе, доминиканскіе и шляхетскіе маєтности з млинами, перевозами, полями, лѣсами, заходами, озерами и инными, до них належачыми, кгрунтами и угодиями надаными. А до того поважаючи з давныхъ часов его мил., на том святителства достоинствѣ зостаючого, в церквѣ православной росііской праці и неусыпные труды, тые всѣ добра до архиепископѣ Чернѣговской и Новгородской, такъ з давныхъ часов належачые, яко и ксендзах, езуитах, доминиканах и шляхте маєтности обнятыє, цале при его мил. господину отцу Лазарю Барановичю, архиепископу чернѣговском и новгородском зо всѣми належачыми до них кгрунтами и угодиями заховуемъ. А поневаж монархове антецессоров нашихъ преречоных унѣверсалы потвердили, теды и мы

оние сим унѣверсалом нашим конфирмуючы и апробуючы, всѣхъ тыхъ добръ маетностей з полями, лѣсами, заходами, отчинами, озерами, з млынами, перевозами и инными кгрунтами, особливе сюль Плоского⁹, Ковчина¹⁰ и Кукшина¹¹, под Нѣжиномъ будучихъ, з млынами Петровскими, Киселевскими и Ущисныенскими (?), такъ же перевоза на рецѣ Деснѣ под монастыремъ всемилостивого Спаса найдуючогося, владѣючи, заживати его мил. и по немъ наступуючыи сукцессоромъ позволяемъ. Теды мѣти хочемъ и приказуемъ, абы панове полковники чернѣговский, нѣжинский и стародубовский, сотники, атамани и все товариство, в тыхъ полкахъ найдуючыися, ясне в Богу преосвященному его мил. господину отцу Лазареву Барановичову, архиепископову чернѣговскому, новгородскому и всего Сѣвера и наступнимъ, або сукцессоромъ его мил., в спокойномъ тыхъ добръ маетностей имъ належачихъ, млиновъ, перевозовъ и инныхъ, яко ся вишей описало, якихъ где же колвекъ кгрунтовъ и угодий владѣнія, и пожитковъ всякихъ з нихъ одбирания, не толко найменшее перешкоды и противности не чинили, але якъ бы спокойне его мил. заживалъ оныхъ, поневажъ всѣ в тыхъ помененныхъ полкахъ найдуются, конечно постерегали, иначе не чынячи.

Данъ в таборѣ под Ромномъ, июня 28, 1668.

Петро Дорошенько, гетманъ, рука власна.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 28. Фотокопія оригіналу з військовою печаткою.

№ 275

1668, червня 28. Табір під Ромнами. – Універсал Петра Дорошенка Батурицькому жіночому монастирю про підтвердження прав на монастирські володіння

Петро Дорошенко, гетманъ зъ Войскомъ Запорозскимъ.

Всему старшому и меншому Войска Запорозского, а меновите пану полковниковѣ нѣжинскому, сотниковѣ, атамановѣ городовому и всему товариству, такъ тежъ войтови и всему вобецъ посполству батурицькому ознаймуемъ тимъ нашимъ писаниемъ. Поневажъ по смерти небожчика Бруховецкого обѣдвѣ сторонѣ Дняпра за помочю Божию до соединения з собою по прежнему пришли и все Войско Запорозское едностайне на тое згодилося, ижъ урядъ гетманства Войска Запорозского намъ вручило, такъ теди належитъ намъ з повинности уряду нашего того постерегати, того абы нѣкому найменшая кривда и жадное безправе, кому жъ колвекъ в уживаню своихъ добръ належите не дѣялося, зачимъ и законницы монастыра Батурицького¹², яко за виразними универсалами антецессоровъ нашихъ з побожности ихъ тое себѣ мѣли, ижъ з млина на рецѣ Ретѣ¹³ в селѣ Палчикахъ¹⁴ и Отюшѣ¹⁵, яко тежъ в Батуриць з одного камня в Новихъ Млинахъ¹⁶, себѣ наданного розмѣровѣ, такъ тежъ кгрунтовѣ до двору Жуковского, в Батуриць стоячогое, належачихъ, ѣжъ сѣль вишпомененныхъ со всѣми приналежностями и угодиями и перевозу Батурицького спокойне ку вспертю и потребамъ своимъ

заживали, такъ и ми, конфѣрмуючися до воли помененнихъ антецессоровъ нашихъ, законницы монастыря Батуринаго при томъ всемъ заховуемъ и всѣхъ пожитковъ, яковыя жъ бы колеккъ могли бити зъ сѣль Палчиковъ и Атюшгъ, кгрунтовъ, двора Жуковского, перевозу Батуринаго и розмѣровъ зъ млинковъ помененнихъ, въ спокойное уживане на вигоди и пожитковане свое пускаемъ и симъ виразнимъ унѣверсаломъ нашимъ ствержаемъ и конфирмуемъ тие наданя пререченимъ законницамъ антецессоровъ нашихъ, въ чомъ аби нѣхто зъ старшини и черни Войска Запорозского, яко и зъ людей посполитихъ воли нашої не перечилъ и отъ законницъ помененнихъ батуринскихъ нѣчого того отбирати и онихъ турбовати не важился, пилно жадаемъ и подъ срокгостю суду войскового приказуемъ.

Зъ табору съ подъ Ромна¹⁷, 28 июня 1668^a.

Петро Дорошенко, гетманъ, рука власна^b.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55673. – Арк. 205 зв.–206. Копія.

Тамъ само. – Ф. 2. – Спр. 22594. – Арк. 151–151 зв. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Бутич І. Універсали гетьмана України Петра Дорошенка монастирямъ // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2001. – Т. 7. – С. 101. – № 4.

№ 276

*1668, червня 28. Табір у селі Чубнах. –
Універсал Петра Дорошенка глухівському сотникові
Пилипу Уманцю про підтвердження його прав
на село Гремяче з усіма належними до нього володіннями
у Стародубівському полку*

Петро Дорошенко, гетманъ зъ Войскомъ Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ полковникови Войска Запорожского стародубовскому и всему старшому і меншому того жъ полку товариству и кождому, кому би о томъ вѣдати належало, ижъ поглядаючи мы на значніе і стародавніи у Войску Запорожскомъ пана Филипа Уманца, сотника Войска Запорожского глуховского, услуги, село его власное, передъ тѣмъ ему служачое, называемое Гремячое, въ полку Стародубовскомъ будучое, приворочаемъ. Зачимъ пилно мѣти хочемъ и симъ нашимъ срого приказуемъ писаніемъ, аби жаденъ зъ старшини и черни Войска Запорожского помененному пану Филипови Уманцеви, сотникови глуховскому, такъ въ обняте, яко и спокойномъ держане, и пожитковъ съ того села уживаня, найменшою не былъ перешкою и трудности вшелякое не задавалъ такъ, якоби на всемъ по первому цале безъ жадной нарушеня правъ панъ Филипъ Уманецъ зъ того села Гремячего зо всеми грунтами, яко ся въ собѣ маеть, уживалъ приходячихъ пожитковъ. А если бы хто колеккъ надъ сее виразную волю нашу важился оному перешкою быти, такого кождого, яко своевольного, і воли нашої противного, сурово бы и на горлі карати будемо.

^a Нижче зазначено: В подлѣнномъ тако.

^b Після цихъ слівъ написано: Мѣсто печати гетманской.

Данъ в табуре, в селѣ Чубнах, июня 28, 1668 году^а.
Петро Дорошенко, гетманъ, рука власна^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 11083. – Арк. 15 зв. Копія.

№ 277

1668, червня 29. Табір. – Універсал Петра Дорошенка про підтвердження борзенській громаді прав на володіння млином, розташованим на міській борзенській греблі

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніємъ всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорозкого, меновите, пану сотникови, атаманови и всему товариству борзенскому и кождому, кому бы о томъ вѣдати належало, поневажъ мѣстечко зубожалое Борзна¹⁸, мѣючи убогую громаду у собѣ, которая на поратоване для рознихъ наездовъ и росходовъ мѣскихъ од пана Артема Мартиновича, полковника своего нѣжинского, держала млинокъ, називаемій Якубенковъ на рѣчцѣ Борзнѣ на греблѣ мѣской Борзенской стоячій, з двома колами, теда и ми, ведлугъ того жъ писаня полковницкого, тую жъ громаду борзенскую при томъ млинку до ласки войскової заховуемъ. Пилно прето мѣти хочемъ и симъ нашимъ писанемъ приказуемъ, абы в томъ млинку помененной громадѣ борзенской жаденъ з старшини и черни не былъ перешкодою и до приходячихъ пожитковъ з помененного млинка не интересовался, и повторе пилно приказуемъ.

Дано в таборе 29 июня, року 1668.

Петро Дорошенко, гетманъ рука власная^в.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 3126. – Арк. 11. Копія.

№ 278

1668, липня 5. Табір під Срібним. – Універсал Петра Дорошенка про підтвердження Прилуцькому Густинському монастирю на млини – Шкуратишин, Хвеськів, Іриків та Дем'янівський Давиденків

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуемъ сим [наши]м писанем кождому, кому о том вѣдати належит, а меновите пану полковникови прилуцькому, сотником, атаманом, и всему Войска Запорозкого полку Прилуцького старшому и меншому товариству, ижъ стосу-

^а Нижче зазначено: В копії тако.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто войскової печати.

^в Нижче написано: Мѣсто печати рейментарской.

ючися мы до унѣверсалов од небожчика Хмелницкого, антецессора нашего, отцомъ законником густинским данных, млыны на гребли манастирской стоячый, Шкуратишин прозываемый, также Хвесков, ъриков и Демяновъ Давиденков, в в[ойску] будучые, при их, отцех законниках густинских заховуемъ и цале оными владѣти и вшелякие пожитки одбирати на манастир Густынский так [ъ те]перешнему превелебному в Богу господину отцу Авксентию, игуменови, з братиею, яко и по нем наступуючым сукцесором по[зволяемъ]. Зачым мѣти хочем и приказуем, абы такъ панъ полковникъ прилуцкий, яко и жаден з старшого и меншого товариства оным в по[мененныхъ] тых млынов владѣнню и пожитковъ одбиранию наименшое переказы чынити и трудности задавати не важилса, иначе не чынячи.

Дан в таборѣ под Срѣбным¹⁹, июля 5, 1668.

Петъро Дорошенько, гетман, рука власная.

На звороті написано: Петро Дорошенко, гетманъ з Войском Запорозкимъ.

Ознаймуемъ сим нашим писанем кождому, кому о том вѣдати належит, меновите пану полковникови прилуцкому, сотником, атаманом и всему старшому и меншому товариству в полку Прилуцкому найдуючомуся, ижъ мы всѣ унѣверсалы од небожчика славное памяти Богдана Хмелницкого отцомъ законником Густинским [потвержаемъ].

На аркуші 2 написано: Его м. отцу игуменови и всей братиѣ Густинского манастира на млини шкуратининс[кіе] и валковскіе конфирмація 1668 года іюля 5 дня от его милости пана Петра Дорошенка, гетмана, з Войском Запорозким, потверженъе на млыни Шкурати[нський] и Валковский.

ЦДІАК України. – Ф. 159. – Оп. 1 – Спр. 25. – Арк. 1–2. Оригінал.

О п у б л і к о в а н о: Бутич І. Універсали гетьмана України Петра Дорошенка монастирям // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2001. – Т. 7. – С. 101–102. – № 5.

№ 279

1668, липня 5. Табір під Срібним. – Оборонний універсал Петра Дорошенка про захист оржицьких обивателів від військових повинностей та про підтвердження їх прав на відбирання пожитків з перевозу через річку Оржицю на Оржицьку церкву

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ кождому, о томъ вѣдати потребууючому, мѣновите всѣй старшинѣ и чернѣ Войска Запорозкого и на якую колвекъ услугу войсковую высланымъ нашимъ, такожъ чатовникам, ватагомъ, до войска идучымъ и з войска повертаючымъ, ижъ видячы мы мѣстечко Оржицу²⁰ спустошное и знищное, обивателѣй тамошнихъ под нашу особливую беремо оборону, од вшелякихъ тяжаровъ уволняючи. Теды мѣти хочемъ и пилне приказуем, абы жаденъ з старшины и чернѣ Войска Запорозкого, з высланныхъ нашихъ, и чатов-

ников, и ватажников, купами и поединцемъ через Оржицу идучых, становисками, ночлегами, попасами, одпочинками, вымаганемъ стацѣй и яких колвекъ датков, бранем подводъ, овшем шарпанинами и наименшыми трудностями обывательей оржицких обтяжати и акгрововати не важилься подь срокгым войсковым каранем, которое противного кождого не оминет. А поневажъ за антецессоров наших перевоз на реце Оржици човновый ишол на церковь Оряницкую, которая на разореніѣ тепер ся реставрует, теды и мы того не уймаючи, з оного доходы прыходячыє на церков одбирати обывателемъ оржицким, однакъ до ласки войсковое, позволяем. В чом абы нѣ од кого не было перешкоды, сей нашъ унѣверсаль з подписомъ руки и притисненемъ печати наше войсковое далисмо.

З табору, з под Срибного, июля 5, 1668.

Петро Дорошенко, гетман Войска Запорозкого^а.

Нижче написано: Подлинникъ принадлежит Оряницкой церкви, сообщенъ комиссії Н. Д. Борисяковимъ.

ІР НЕУВ. – Ф. 2. – Спр. 21445. – Арк. 1. Копія.

№ 280

1668, липня 5. Табір під Срібним. – Універсал Петра Дорошенка Прилуцькому Густинському монастиреві про підтвердження прав на два млини – під містом Варвою та селом Дейманівкою

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ пану полковниковѣ прилуцкому, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска Запорозского того полку товариству и кому одно колвекъ о томъ вѣдаты належить, ижъ превелебный в Богу господинъ отецъ Авксентий, игумень густинский, показоваль намъ унѣверсали од небожъчика Бруховецкого: едень на млинъ под мѣстомъ Варвою, на рецѣ Удай стоячий, теперъ на двѣ клѣтки, з которихъ одну з двома каменями и третимъ ступнимъ, Иванъ Точеный, другую з двома жъ каменями Иванъ Лошакъ, мещане варъвинскіє, держать, роздѣленный; другый на млынъ Деймановский, Хведковъ и Костинъ прозиваемый, собѣ данніє, просячи абысмо оніє потвердили, теды мы, таковой оного прозбѣ не одмовившы, тіє абы преречоніє унѣверсали симъ нашимъ унѣверсаломъ конфѣрмуемъ и аппробуемъ и тими млинами владѣти и вшелякіє з онихъ на святую обитель Густинскую пожитки одбирати превелебному господину отцу Авксентію, игуменови, сукцессоромъ его и всей братии позволяемъ. Зачымъ приказуемъ, абы панъ полковникъ прилуцкий, сотники, атамани и все того полку товариство, и нѣхто иншыи преречоному господину отцу игуменовѣ густинскому, сукцессоромъ его и всей

^а Нижче зазначено: Мѣсто печати.

братіи в спокойномъ тихъ вишей вираженнихъ млиновъ владеніе и пожитковъ з онихъ на святую обитель отбирання найменшою не били перешкодою и кривди чинити не важилися, абы иначей не было, и повторе симъ нашимъ приказуемъ унѣверсаломъ, которий власною рукою подписавши, притисненіемъ печати нашей войсковою стверждаемъ.

Данъ в таборѣ под Сръбнимъ, июля 5, 1668^а.

Петро Дорошенко, гетман, рука власна^б.

Нижче написано: С подлѣннимъ свѣдѣтелствовали: бунчуковий товаришь Петръ Горленко, обозний полковий Яковъ Огроновичъ, писарь полковий Івань Шнурчевский. 1767, Пр[илуцкий] п[олк].

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 231. – Арк. 97–97 зв. Копія.

Там само. – Ф. 1. – Спр. 57645. – Арк. 85. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 159. – Оп. 2. – Спр. 16. – Арк. 1. Копія.

№ 281

1668, серпня 2. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка про підтвердження за Панянським Печерським монастирем, розташованих під Новгородом-Сіверським сіл – Радичів, Іванків і Мезин

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

[Ознаймуемъ симъ нашимъ] писанемъ всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорозкого, особливе пану полковникови стародубовскому, сотником, ата[маном и всему стар]шому и меншому того полку товариству и кождому, кому о томъ вѣдати належит. Поневаж честная госпожа Афанасія [Соломѣвая, ігум]енія монастира паненского Печерского сюл Радичова²¹, Іванкова и Мѣзина²², под Сѣверскимъ Новгородкомъ лежачых, яко власне [прирожоннимъ правомъ с]обѣ належачих, за унѣверсалами антецессоров нашихъ уживала, теды и мы тепер оной цале тие села при ней за[ховавши, вшеля]кіе з онихъ пожитки одбирати и подданими владѣти позволяемъ. Зачимъ мѣти хочемъ и приказуемъ, [аби жаденъ з стар]шины и чернѣ Войска Запорозкого и нѣхто иншый помененной госпожи игуменѣ паненской печерской в держаню тихъ [маетностей и од]бираню вшелякихъ з нихъ пожитковъ найменшою не былъ перешкодою. Подданные засъ жебы належитое и повинное отдавали з себе послушенство, счо абы такъ, а не иначей было, и повторе приказуемъ.

Данъ в Чегиринѣ, августа 2 дня 1668.

Петро Дорошенко, гетман, рука власна.

ЦДІАК України. – Ф. 128. – Оп. 1 а вотч. – Спр. 5. – Арк. 2. Оригінал пошкоджений (ліва верхня частина документа втрачена); пошкоджені фрагменти відновлено за копіями.

^а Нижче написано: В подлѣнномъ тако.

^б Після цих слів у колі зазначено: Мѣсто печати гетманской.

Там само. – Арк. 1. Копія.

Там само. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 15204. – Арк. 79. Копія з датою 2 серпня 1664.

О п у б л і к о в а н о: Бутич І. Універсали гетьмана України Петра Дорошенка монастирям // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2001. – Т. 7. – С. 102. – № 6.

№ 282

1668, серпня 10. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка про підтвердження прав Глухівського Петропавлівського монастиря на села Холопків, Баничі, сілця Везонку, Ховзовку, Будища, на Стрільницький млин та інші маєтності

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуемъ сим нашим писанем всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорозкого, а меновите пану полковникови нѣжинскому, сотникови, атаманови и всему товариству, также войтови и посполству глуховскому и каждому, кому о том вѣдати належит. Ижъ не нарушаючи мы привилейов од монарховъ и унѣверсаловъ од антецессоров наших и панов православных, отцом законником монастыра святых верховных апостоловъ Петра и Павла Глуховского на добра, нижей спецификованые, даные, але оные сим унѣверсалом нашим апробуючие и подиймуючие, при велебном в богу господину отцу Иннокентію Быковскому, теперешному игумену, и всей братіѣ помененного монастыра Глуховского²³ села Холопков и Баничі²⁴ з приналежностями и млын Стрелницкий, на рецѣ Клевенѣ²⁵ стоячий, также на их монастырских кгрунтах новосѣлые деревнѣ оба селца Везонку, Ховзовку²⁶, и Будища²⁷ зо всѣми их пожитками и млыны их власным коштом, еденъ под монастырем, другой под Везонкою побудованные, и Каменскіе озера цале заховуемъ и вшелякіе з оных пожитки и доходы отбирати и до уживаня монастырского привлащати позволяем, в чом абы з старшины и чернѣ Войска Запорозкого жаден и нѣхто инный перешкоджати, до тых сіол, млынов и угодий втручатися и до приходячих пожитковъ интересоватися не важился, пилно и срокго под войсковым каранем приказуем.

Данъ в Чигирынѣ, августа 10, 1668.

Петро Дорошенко, гетманъ, рука власна.

Внизу аркуша в оригіналі написано: Іннокентію Биковському, ігумену глуховському, на маєтності.

В оригіналі на звороті повторено початок універсалу: Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ. Ознаймуемъ симъ нашим писанем всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорозкого, а меновите пану полковникови нѣжинскому, сотникови, атаманови городовому и всему товариству, также войтови и посполству глуховскому и кому колвекъ о том вѣдати належит. Ижъ видячи мы.

В оригіналі на аркуші 2 зазначено: Петра Дорошенка, гет[манский] унѣв[ерсал] над[анный], ігумену Інокентію Быковскому

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 61904. – Арк. 1–2. Оригінал з військовою печаткою.

Там само. – Ф. 8. – Спр. 231. – Арк. 95. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 374. – № 179.

Бутич І. Універсали гетьмана України Петра Дорошенка монастирям // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2001. – Т. 7. – С. 102. – № 7.

№ 283

1668, серпня 20. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка пану Олефіру Радченкові на спадкові ґрунти

Петро Дорошенко, гетман з Войскомъ Запорожскимъ.

Пану полковниковъ чернѣговскому, асауловъ, сотникомъ, атаманомъ и всему товариству, въ полку Чернѣговскомъ знайдуючомуся, посполитимъ и всякого стану людемъ, кождому, кому бы толко сее наше писаніе показано было, доносимъ до вѣдомости, ижъ стосуючися мы до воли антецессора нашего славной памяти Богдана Хмельницкого гетмана, яко и инихъ, по немъ наступаючихъ, а взглядомъ прислугъ пана Олефѣра Радченка, при его власномъ селищу отчисломъ зъ ґрунтами, всѣми сѣножатми, полями, и деревомъ бортнимъ, и иними здавна до того селища належностями, заховуемъ, приказуючи, абы такъ панъ полковникъ чернѣговскій, товариство, яко и ініе всякіе особы въ помененнихъ ґрунтахъ, сѣножатяхъ, дереви бортномъ и инихъ приналежностяхъ вишреченному пану Радченковъ найменшой кривди, шкоди и трудности задавати не важился, а хто бы колвекъ, спротивляючися сему нашому унѣверсалу, вишеименованному пану Радченковъ въ належитихъ ему ґрунтахъ найменшую важился учинити кривду, теди кождій таковій, за донесенем ся до насъ скарги, срогому караню подлегати будетъ.

Данъ въ Чигиринѣ, августа 20 дня, року 1668.

Петро Дорошенко, гетманъ, рука власна.

О п у б л і к о в а н о: Лазаревский А. Акты по истории землевладения в Малороссии. – Кн. IV. – С. 114. – № 33.

№ 284

1668, серпня 22. Чигирин. – Оборонний універсал Петра Дорошенка колишньому генеральному обозному Тимофію Носачу на його маєтності у Корсуні і біля Корсуня

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашым писанем кождому, кому о том вѣдати належит, меновите всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорожского, а особливе пану полковникови корсунскому, сотникови, атаманови городовому и всему товариству,

также войтови и посполству тамошнему. Кгды з ласки Бога Всемогущего панъ Тимошъ Носачъ²⁸, бывший обозный енералный, старинный а заслужонный Войска Запорозкого товаришъ, з московское неволи до милое повернул отчизны, теды мы, миле оного принявшы, яко чоловѣка в старых звлаща лѣтех неволею зненднѣлого, под нашу особливую войсковую взялисмо оборону, мѣти то хотячы, абы оний безпечен будучы во всем своего здоровья, домами, хуторами, млинами, полями, сѣножатми и всѣми иншими, власне собѣ належачыми в Корсуню и около Корсуня будучыми крунтами владѣль, и яко перед тым, такъ и теперь, оних заживал спокойне. Зачым приказуемъ и срокго упоминаем, абы нѣхто з старшины и чернѣ Войска Запорозкого и особливе обывателей корсунских пану Тимошеви Носачеву в такихъ всѣх, яко ся выше описало вл[адѣнхъ], перешкоди наименшое чинити, яко й оных ся интересовати, анѣ жаднимъ способомъ втручатися не важил, вѣдаючи о том, же кождый сему унѣверсалови и выразной в нем волѣ нашей и самой слушности противный срокго войскового не увойдетъ караня.

Дан в Чегиринѣ, августа 22, 1668.

Петъро Дорошенко, гетманъ, рука власна.

НМІ України. – РД. 118. – Арк. 1. Оригінал з військовою печаткою.

№ 285

Не раніше 1668, серпня 22. Чигирин. – Оборонний універсал Петра Дорошенка Київському Пустинно-Миколаївському монастиреві на містечко Тростянку

Петро Дорошенъко, гетманъ з Войском Запорозкимъ.

Всему старшому и меншому такъ пехотных, яко и комонных полков Войска Запорозкого товариству, сим нашим ознай[муем писанем], ижъ мы з наше ку церквам святымъ, в которих ся и хвала Божая помножает, и за Войско Запорозкое святии отправо[вуют] молитвы повинное побожности, на Тростянку, местечко, маетность монастыря святого отца Николы Пустинного Кие[вского] даем нашъ сей оборонный унѣверсаль, цале на том постановившы нашу волю, жебы там и послушники от е[го милости] отца ігумена и всѣхъ отцев велебных того предреченного мѣсца святого для догляданя убозства и господа[рства, яко] ся может находити, зосланным, спокойне резыдовали и вшелякии оттол мѣсцу святому належныи по[житки] до монастыря помененного безперешкодне доходили. Прето абы в томъ местечку становискъ нѣхто [не] важился без виразное волѣ и ухвалы войскового мѣти и иным назначати, такъ же обывателем наименшых кривд чинити, стаций и выдатков ся неналежных домагати, пилно сим унѣверсаломъ варуем и под суро[вим] войсковым каранем, абы иначей не было приказуем.

Дат в Чегиринѣ 22 августа, року 16[...]

Петъро Дорошенъко, гетманъ, рука власна.

Нижче написано: Оборонний на Тростянку.

На звороті помітка: Петра Дорошенка універсал на Тростянку.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 279. – Арк. 16. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою. Текст пошкоджений, за мікрофотокопією дату року встановити не можна. За інтитуляцією Дорошенка документ видано не раніше 1668 року.

№ 286

1668, серпень. Чигирин. – Оборонний універсал Петра Дорошенка Пивському монастирю на монастирські озера

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуемъ сим нашим писанемъ всей старшинѣ крыловской, боровицкой и кременчуцкой, особливе рыбалкам тих городов найдуючимся, ижъ в Богу велебный отецъ Лаврентий, намѣстникъ монастира Пивского, жалобную намъ перекладалъ скаргу, кгда от рыбалки помененных городов, вламавшыся сваволне в озера мимо вѣдомост старших, собѣ неслушне з добръ чужих привлащаючи пожытокъ, вишей менованному монастиреви великий и барзо шкодливый чините ущербокъ, що мы видячы кривды святое обители Пивское, з умыслу посланца нашего з сим універсаломъ посылаемъ, который скоро там дойдетъ, абысте того ж часу з озеръ уступили и болше там лову не чинили и не кривдили Церкви святой, инаچه если бы на свой упоръ чинячи, и на наше росказане не дбаючи, не мѣлесте от того зараз зыйти, нити позабырати, и шкоды починеные абысте конечно нагрожали, тумуж высланому од нас злецилемъ вамъ, старшынѣ менованых городовъ, абысте ему в томъ были помочными, пилно приказуем.

Данъ в Чегиринѣ, августа [...] ^a року 1668.

Петъро Дорошенко, гетманъ, рука власна.

Під печаткою зазначено: До Крилова, Боровици и Кременчука.

ВР РНБ. – Мікрофотокопія. – № 25. Оригінал з військовою печаткою.

№ 287

1668, вересня 2. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка вибельському сотникові Василю Борковському про повернення йому села Борківка, в Березинській сотні Чернігівського полку

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуем симъ нашимъ писаніемъ кождому, кому о том вѣдати належить, а меновите пану полковникови чернѣговскому, сотником, атаманом і всему

^a Число закрито печаткою.

старшому и меншому Войска Запорозкого того полку товариству, іжъ поглядаючи мы на щиріе у Войску Запорозкомъ пана Василя Борковского, сотника вибелского, услуги, значние рыцерскіе дѣла, село Борковку, в полку Чернѣговскомъ в сотнѣ Березинской лежачое, ему отчистим правом належачую маетность, которую Мефодий, епископъ, неслушне былъ завладѣль и од его оддалилъ, нынѣшнимъ унѣверсалом нашимъ з млинами, полями, сѣножатми, пуццями, озерами, кгрунтами и зо всѣми з давних часовъ належачими до него угодіями, оному приворочаемъ і в спокойную подавши поссессію, владѣти, як поссессорови належить, диспонувати и вшелякіе пожитки з одбиранемъ от тяглих людей повинности мѣти позволяем. Зачимъ мѣти хочемъ и приказуемъ, абы такъ панъ полковникъ чернѣговский, яко і жаденъ з старшого и меншого товариства пану Василю Борковскому, сотникови вибелскому, в спокойном того села Борковки владѣню і пожитков вшеляких з оного одбираню перешкоджати, анѣ жадънихъ до того села належачих кгрунтовъ и угодій интересовати не важился. І тягліе тежъ люде, въ Борковце мешкаючіе, аби пану Борковскому, яко поссессорови своему, належачое послушенство і повинности отдавали, сщо все аби такъ, а не иначе было і повторе приказуемъ.

Данъ в Чигиринѣ, септеврія 2, 1668^а.

Петро Дорошенко, гетманъ, рука власная^б.

ЦДІАК України. – Ф. 983. – Оп. 1. – Спр. 69. – Арк. 7. Копія має заголовок: Копія унѣверсалу гетмана Петра Дорошенка на село Борковку в 1668 году.

О п у б л і к о в а н о: Лазаревский А. Акты по истории землевладения в Малороссии (1630–1690) // ЧИОНЛ. – 1890. – Кн. IV. – С. 115. – № 34.

№ 288

1668, вересня 3. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка Лебединському Георгієвському монастирю про підтвердження прав на маєтності та на осадження на своїх ґрунтах поселенців

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніємъ всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорожского, а особливе пану полковникови корсунскому, сотникомъ, атаманомъ и всему того полку товариству и кождому, кому о томъ вѣдати належит, ижъ взглядъ маючи на значное чрезъ прошліе внутренніе войны монастиря Лебединского спустошене, а запобѣгаючи тому, абы не толко оній до остатное не приходилъ руини, але жебы въ ономъ при обжѣтих достатках хвала Божія грѣмѣла и ширилася, отцом законникомъ лебединскимъ всѣми здавна отъ побожных ктиторовъ на монастир наданными кгрунтами, полями, заходами, сѣножатми и

^а Нижче написано: В подленном сего унѣверсалу подписано тако.

^б Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати.

инними угодами владѣти и якъ хотя до своихъ пожитковъ приводити позволяемъ. А до того людей на своихъ монастирскихъ кгрунтахъ осажовати и оними диспозовати не збороняемъ, о чемъ аби кождей з старшини и чернѣ Войска Запорозкого вѣдаючи, особливо панъ полковникъ корсунскій, отцовъ законниковъ лебединскихъ в ихъ монастирскихъ кгрунтахъ утискати не важился и подданныхъ, на земляхъ монастирскихъ осѣдающихъ и будующихся, зганяти и от монастирского послушенства отдаляти не имѣлъ, подѣ строкгимъ войсковимъ каранѣемъ пилно приказуемъ.

Данъ въ Чегринѣ, септеврия 3 дня дня, 1668 року.

Петро Дорошенко, гетманъ, рука власна^а.

Нижче помітки: На справочной копії подпись таковъ.

К сей справочной копій подписались Киево-Софійского кафедрального монастира Ианѣкий, ігумень, і так[ож] соборній еромонахъ Иефраимъ, кафедральной казначей ъеромонахъ Давидъ.

С подлѣннимъ свѣдетелствоваль правящий за писара соборного Максимъ Яновский.

ЦДІАК України. – Ф. 912. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 1. Копія з датою 3 вересня 1668.

Там само. – Ф. 1253. – Оп. 1. – Спр. 1 а. – Арк. 3 зв.–4. Копія з датою 2 вересня 1668.

Там само. – Ф. 1407. – Оп. 4. – Спр. 8. Фотокопія.

О п у б л і к о в а н о: Ситий І. Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського // Сіверянський літопис, 1998. – № 1 – С. 86–87. – № 5.

Бутич І. Універсали гетьмана України Петра Дорошенка монастирям // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2001. – Т. 7. – С. 102. – № 8.

№ 289

1668, вересня 13. Чигирин. – Оборонний універсал Петра Дорошенка Лубенському Мгарському монастирю про заборону лубенському полковнику притягати монастирських підданих до повинностей

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозскимъ.

Пану полковниковѣ лубенскому, сотниковѣ, атамановѣ и всему товариству, такъ же войтовѣ и посполству тамошнему ознаймуем, ижъ дойшло передъ насъ од превелебного въ Богу господина отца ігумена мгарского скарга, же в милость подданныхъ монастира святого Мгарского, до своихъ неналежне тяжаровъ потягаючи, не толко обтяжаєте онихъ, але монастыровѣ святому тим самимъ кривду и въ пожиткахъ уйму чините. Зачимъ, яко инніе всѣ святіе монастыри въ особливомъ нашомъ респектѣ мѣємо, такъ наддежъ тое святое Мгарское мѣстце въ ненарушеной заховати хочячи, цѣлости и обфитость розмножити въ ней, усилюючи жадаемъ и пилно приказуемъ, абысте до подданныхъ той святой обители

^а Нижче написано: Мѣсто печати. Мѣсто печати катед[ральной].

не інтересуючис, до жаднихъ собѣ повинности неналежной, домоганья тяжаровъ не потягали овшемъ, во всем онимъ дали покой, такъ якобы подданніе цале повинность належную господину отцу ігумену мгарскому и братіи его оддаючи, спокійне отъ васъ мешкали и под часъ тревожливій въ монастиру ся хоронилися.

Дань въ Чегиринѣ, септеврія 13, 1668^а.

Петро Дорошенко, гетманъ, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 7 зв.–8. Копія має заголовок: Універсалъ Петра Дорошенка, гетмана, дабы старшина свѣтская до подданныхъ монастирскихъ жадной претенсіи не імѣла и ничимъ не отягощала.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Арк. 11. Мікрофотокопія.

№ 290

1668, жовтня 21. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка Полтавському Хрестовоздвиженському монастиреві на млин у селі Петрівцях, на річці Ворсклі

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніємъ кождому, кому о томъ вѣдати надлежить, а меновите пану полковникови полтавскому, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска Запорозкого того полку товариству, ижъ хотячи, аби в обителѣ святой Полтавской чрезъ оскудность живности хвала Божия не уставала, а до того вѣдаючи, же за позволенемъ антецессоровъ нашихъ той обители законники з млина Яцкового Демиденкова в Петровцахъ, на рецѣ Ворсклѣ стоячого, вшелякихъ з давнихъ часовъ розмѣровъ заживали, тот же млинъ, которій былъ отдаленъ, з побожности нашої имъ отцомъ законникомъ полтавским конфермуем, і аби спокійне всякихъ з него приходячихъ пожитковъ заживали, симъ писаніємъ нашимъ позволяемъ, зачим жадаемъ и пилно приказуемъ, абы такъ панъ полковникъ полтавскій и жаденъ з сотниковъ, з старшого и меншого товариства, яко из посполитихъ людей, по[менен]ной обители Полтавской отцомъ законникомъ в за[живане] спокійномъ того млина и отбираню з него на монаст[ир] або на свое в живности в спарте пожитковъ перешкоди чинити и трудности задавати не важились, счо абы такъ, а не иначе было, и повторе приказуемъ.

Дань в Чегиринѣ, октоврия двадцятого первого, року 1668.

Петро Дорошенко, гетманъ, рука власна^в.

Нижче помітка: Свидѣтелствовавъ Полтавского м[онастиря] ігумень Анфілокий.

^а Після цих слів зазначено: У подлинного тако подписано.

^б Нижче в колі написаноом: Мѣсто печати гетманской.

^в Нижче в колі зазначено: Мѣсто печати.

№ 291

1669, січня 1. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка до козацтва з повідомленням про перемогу над Суховієм та поясненням суті своїх переговорів з Москвою

Петръ Дорошенко, гетманъ съ Войскомъ Запорожскимъ.

Паномъ полковникомъ, и ясауломъ, сотникомъ, атаманомъ, и всѣмъ старшимъ и меншимъ Войска Запорожского товариществу, также войтомъ и всѣмъ посполитимъ, такъ духовного, яко и мірского чину людемъ, доброго отъ Господа Бога здоровья и счастливого перебуванія при пожеланомъ покоѣ на многіе лѣта употреблять желаючи, вѣдомо чинимъ симъ писаніемъ нашимъ, что всегда ненавидящій добра душевный неприятель ищетъ того, якоби межъ православными христіяны любовъ братцкую незгодою засмутити, изъ брани и кровопролитія радость себѣ имѣти. Впрямъ обрадовалъ было Господь Богъ нашу упадающую Украину и соединились поки къ первой згодѣ и любовного соединенія братцкого обѣ стороны Днѣпра, подъ стародавней regimentъ гетманства нашего совокупились и съ пожеланого покою утѣшились. А врагъ нашъ душевный, что творить: соединя свои сѣти съ тѣлеснымъ врагомъ бусурманиномъ, вывелъ бутто на помощь калгу салтана съ ордами Суховея съ запорожцами, которые спустошив тотъ край Заднѣпрскій долгимъ своимъ стояніемъ, перешли и на сю сторону, и такимъ обычаемъ перелестми своими, изводя огнемъ и мечомъ, пустошатъ, которому мы ихъ намѣренію, при помощи Божіи, хотячи предварити, поставили есми кругомъ ихъ по всемъ городамъ и по дорогамъ спереди и созади войска наши такъ, что гдѣ ни есть придуть, вездѣ ихъ, какъ гонитця неприятелей, потчивавають, отъ чего Бѣлогородцкая орда вся до единого уже въ свою землю пошли, и отъ салтана безперестанно утекають и одва уже десятая часть войска осталась съ салтаномъ. И имѣемъ въ Бозѣ надежду, что мы с великою радостію нынѣ, перебуваючи власно какъ въ тенетѣ, в свою землю возвратятся^а. Я ото всяя души прилѣжного радѣнія моего, какъ я началъ о томъ, взявъ Бога на помощь, чтобъ нашу милую отчизну при цѣлости стародавнихъ волностяхъ въ пожеланомъ покоѣ, за regimentомъ моего гетманства, могль вскорѣ оглядати и печаловати, такъ нынѣ съ Москвою, по совету все старшины и черни, Войско Запорожское хотячи прийти до згоды, не для того съ ними имѣю ссылку и списыванье, чтобъ я войска ихъ имѣлъ наводити на Украину, но

^а Так у тексті

о томъ прилежно промышляю, чтобъ всѣхъ, даже до единого, изъ городовъ, съ Кіева, изъ Переясловля, изъ Чернигова, съ Нѣжина, изъ Остря, повиводили, и въ скоромъ времени очистивъ, въ згодѣ съ нами жили. О чемъ вамъ вѣсно учинивъ, прилежно желаемъ, чтобъ гдѣ ни есть приѣдутъ московскіе люди въ малой и въ великой путь, такъ къ Чигирину дорогу имѣючи, какъ отъ насъ возвращаючись, также до Кіева съ Москви и къ Москвѣ изъ Кіева, изъ Переясловля и изъ иныхъ, вездѣ довольно ихъ, яко намъ желательныхъ, пропускали и хлѣба и соли не жалѣли, такъ какъ и наши въ ихъ землю ѣздятъ и доброволно отпущены бывають. А то вамъ, чтобъ вы чинили, желаючи святого покою, въ земли нашей давно пожеланого, доколе къ болшимъ самымъ деламъ придемъ, с ними договаривати и пребывати въ мирѣ и всякой тишинѣ, и онѣ того жъ себѣ желаютъ, когда всѣхъ нашихъ, въ неволю побраныхъ, поотпускали изъ далнихъ странъ, отыскавъ, всѣхъ до единого отпустили, впрямъ и насъ желаютъ^а. Сіе вамъ объявивъ обыкновенное наше желателство, и Господу Богу вручаю.

Данъ изъ Чигирина, генваря 1 дня, 1669 году^б.

Петръ Дорошенко, рукою власною.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. VIII. – С. 6–7. – № 2. Публікація з назвою: Списокъ съ списковъ бѣлорускихъ листовъ Петра Дорошенка.

№ 292

1669, січня 4. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка до ніжинського полковника з повідомленням про перемогу над Суховієм

Петро Дорошенко, гетманъ с Войскомъ Запорожскимъ.

Пану полковнику Войска Запорожского нѣжинскому, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому того полку товариству доброго здоровья и счастливого житія отъ Господа Бога желаючи, вѣдомо чинимъ, что непріатели бусурманы съ помошникомъ своимъ Суховеємъ такъ знатные разоренья и спустошенья, которые всѣмъ вамъ суть явны, на той сторонѣ Днѣпра починивъ, съ такимъ же замысломъ злымъ своимъ на сю сторону переправили, гдѣ не о чемъ иномъ, толко чтобъ отчину нашу Украйну до остатка спустошили и въ конецъ разорили, въ чемъ имъ Боже не допоможи, умышляютъ на самый Чигиринъ, то свое злое намѣреніе имѣли. но за Божією помощію, а за нашимъ радѣтельнымъ промысломъ отпоръ отнесши и в своемъ войскѣ великой уронъ виде, за Тясминъ не мѣшкая уступили, и для обману людцкого, какъ обыкли прежде прелестію изводитъ, а потомъ и за все то обнажати и въ неволю брать, въ полкъ Корсунской до Олшаные пошли, и тамъ по тому жъ, за милосердіемъ Божіимъ, по своимъ злымъ мыслемъ ничего не учинили, потому что панъ Семень Корсу-

^а Так у тексті

^б Нижче написано: У подлинного листа подпись руки.

нець, полковникъ пѣхотный запорожскій, съ полкомъ своимъ въ Олшаной будучи, належашій тѣмъ непріятелемъ отпоръ даєть и знатно ихъ розными способы громить, сего ради надежда въ Бозѣ, когда вся Украина постоянно за свою обиду взявся, на нихъ руки поднесеть, что непріятели въ скоромъ времени, яко много уже ихъ въ свою землю пошло, со стыдомъ съ Украйны отходити имуть. А что еще на Заднѣпріи превратный Дмитряшко непріятелскую держачи руку, такожь съ малымъ собраніемъ самъ людемъ помѣшку чинить, прилежно вась желаємъ, чтобъ ви съ другими, вблизи будучими межъ собою полками, сослався, единогласно, яко прямимъ и постояннымъ рицерскимъ людемъ належитъ, о томъ, какъ бы тотъ измѣнникъ посрамленъ и за поиманіемъ къ намъ присланъ былъ, промышляти хотѣли, зане с неславою бы то всего войска было, естли бы вы единогласно того превратника не усмирили. Къ сему же вамъ прилежно вручаючи охоты, и паки о приложеніи радѣнія теплого желаємъ.

Данъ в Чигиринѣ, генваря 4 дня, 1669 лѣта^а.

Петро Дорошенко, гетманъ, рука власная.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. VIII. – С. 7. – № 2. II.

№ 293

*1669, лютого 7. Чигирин. –
Універсал Петра Дорошенка митрополиту
київському, галицькому і всієї Русі Йосифу Нелюбовичу
Тукальському на містечко Стайки та на перевіз
через річку Дніпро*

Петро Дорошенъко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуємъ симъ писанемъ нашимъ паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска Запорозкого товариству, такъ же пану полковникови каневскому, всѣмъ обивателямъ стаецкимъ и кому колвекъ показано будетъ. Ижъ для благословения пастырского и для щоденныхъ побожныхъ молитвъ за насъ и все Войско Запорозкое пустилисмо ясне в Богу преосвященному его милости отцу Іосифу Нелюбовичу Токалскому, милостию Божьею православному архиепископу, митрополиту киевскому, галицкому и всея России ексарху святейшого апостолского трону Константинопольского, пану и пастыреви нашому на ку лепное (?) выстатчане мѣстечко Стайки, любо опустошалое, з послушенствомъ подданихъ и перевозомъ на Днепрѣ, противъ Стаекъ будучимъ, позволивши людемъ, тамъ прыходячимъ, селитися и зсланому от его милости пана пастыра тамъ осажовати, и збирати обивателей, и самому во вшелякомъ безпеченствіи отбирати належное послушенство и повинность от подданихъ, такъ же завѣдуючи перевозомъ на Днепре Стаецкимъ, жити. О чомъ кождий вѣдаючи з старшого и меншого Войска Запорозкого товариства, абы его

^а Після цих слів написано: А у подлинного листу подпись руки.

мил. отцу метрополити киевскому, пану и пастыреви нашему, в обнятию от насъ конфермованого местечка Стаекъ и перевоза тамошнего никто наименшее перешкоди чынити не важился до[...] посланному от его мил. там и людем мешкаючым и фундуючымся ниякое выразати кривды, а обыватели стаецкие жебы вшелякое отдавали послушенство, пилно и сурово прыказуем, назначыли на противного воли нашей и сему писаню срокгое войсковое без всякое фолкги каране.

Дат в Чигирине, дня 7 февраля, року 1669.

Петъро Дорошенько, гетманъ, рука власна.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 57. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 231. – Арк. 98–98 зв. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 119. – № 74.

№ 294

1669, березня 13. Корсунь. – Універсал Петра Дорошенка про підтвердження прав Київського Микільського монастиря на перевіз через річку Дніпро, між Пекарями і Прохорівкою

[П]етър[о Дорошенко, гетманъ з Войском Запорозкимъ].

[Всѣм]ъ, кому о том вѣдати потреба укажет, меновите еднакъ пану полъковникови каневскому зо всѣмъ старшим и меншим Войска Запорозкого того ж полку товариством ознаймуем сим писанем нашим, иж якосмо поглядаючи на унѣверсалы анѣтецессоровъ наших, Войска Запорозкого гетманов, перед нами покладаные, дали недавных часовъ велебному господину отцу ігуменови монастиря святого архиерея и чудотворца Николая Пустинного Киевского з братією потвержалный унѣверсаль нашъ на перевоз, з давных часов межи Пекарями и Прохоровкою, на рецѣ Днепрѣ бывалый, такъ и теперешного часу, тоеѣ ж волѣ нашей не отмѣняючи, мѣти хочем и владою нашою гетманскою приказуем, абы жаденъ з старшины и чернѣ полку Каневского, также и арендаровъ перевозных на обоих сторонах и береговых пристанях Днепра, оных згонити, и наименшою быти перешкодою, не важилься, а то под неласкою нашою и срокгим [на] спротивных волѣ нашей каранем, тым же писанем атаманови городовому з товариством кононецкому и войтови приказуем, абысте пустых пляцовъ, менуючих быт по кривных своих, до осѣдана иным людем приходячим не збороняли, кгдаж то все церковное ест, и повторе под срокгим каранем приказуем.

Данъ в Курсонѣ, 13 марта, 1669 року.

Петъро Дорошенько, гетманъ, рука власна.

Внизу аркуша написано: Потвержалний, на перевоз отцом николским киевским.

На звороті зазначено: Потвержалный, на перевоз отцом николским у Пекарах до Прохоровки.

НМІ. – РД. 33. Оригінал з військовою печаткою.

№ 295

1669, березня 29. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка оржицьким жителям про підтвердження наданих прибутків з перевозу через річку Оржицю на побудову церкви

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ писаниемъ нашимъ пану полковникови лубенському, сотникомъ и всему старшому и меншому того полку товариству, и кому колвекъ о томъ вѣдати надлежитъ, ижъ поглядаючи на знищення людей оржицкихъ, а зичачи хвали Божией умноженя, якосмо прошлого року перевозъ човновий, на рець Оржици будучий, на будоване церкви тамошное конфермовали, такъ и теперь, поневажъ еще в будовли церковь не взяла skutku, тот же перевозъ надаемъ к обивателемъ оржицкимъ, аби доходъ приходячий з него отбирати, такожъ не на свою, але на церковную потребу оборочати, до ласки войсковою позволяемъ, мѣти теди хочемъ и приказуемъ, аби нѣхто имъ, оржичанамъ, в владѣню того перевоза и в одбираню з него на церковь доходовъ найменшой не важился чинити перешкоди, под неласкою військовою.

Данъ в Чегринѣ, марта 29 дня, 1669 года.

Петро Дорошенко, гетманъ, рука власна^а.

Нижче помітка: 1767 года, марта 26 дня такоїй подлинной принялъ и подписался іерей Стефанъ Семенович Орлѣцкій.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 51003. – Арк. 78. Копія.

Там само. – Ф. 2. – Спр. 21146.

№ 296

1669, квітня 27. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка Лисянському монастиреві про підтвердження прав на село Неморож, стави та млини

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуем сим нашим писанем всему старшому и меншому Войска Запорозкого товариству и кому о том вѣдати належит, ижъ яко антецессорове наши до королевских, на Неморожоз село, з ставами [и] млынками наданих, служачых

^а Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати войсковою.

привилеіовъ, и мы также стосуючыся, ствержаем сим унѣверсалом нашим, варуючи, абы до тых реченных обители святой Лысянской належных добръ жаденъ з старшого и меншого Войска Запорозкого товариства и посполитых людей не втручался и нѣякои не важился чынити перешкоды. Подданные тежъ до помененого монастыра вшелякое ведлугъ звычайю, абы отдавали послушенство приказуемъ. А хто бы ведлугъ волѣ и выразного сего от нас даного унѣверсалу в спокойном уживаню обители менованой Лысянской добръ належачых важылся якую задавати трудности, таковый от Бога запевне прыймет отмщенье, яко и от нас за донесенем скарги срокго будет караный.

Данъ в Чыгирынѣ, априля 27 дня, 1669.

Петъро Дорошенъко, гетманъ, рука власна.

Нижче дописано: Отцу ігумену лысянскому потвержене на добра.

Бібліотека Львівського державного університету, відділ стародруків. Мікрофільм оригіналу з військовою печаткою.

№ 297

1669, близько липня. Табір під Росавою. – Універсал Петра Дорошенка Київському Пустинно-Миколаївському монастирю про захист його маєтностей – сел Кононч і Савин

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуемъ сим писанем нашим всему старшому и меншому Войска Запорозкого товариству и кождому, кому о том вѣдати належит, ижъ дошло нам вѣдати, же переезджаючие через Конончъ и через Савинъ особы, хоч в потребах, хочъ в непотребях войсковых едучи, великіе и наддер неслушние неуважне в тих двох селах маєтностей монастыра святого Николи Пустинного Киевского чинят людем кривды, збытки и утяженя от чого мы тые обѣдвѣ села [и] прочех людех, в них мешкаючих, уволнити хотячи, даемо сей наш унѣверсал оборонний в руки отцовъ з монастыра Пустинного Киевского зосланных, срокго приказуючи, аби жаден з старшого и меншого товариства войскового переездом и мимоездомъ, хочъ бы и переезджое, власною рукою нашею подписаное и печатю військовою притисненное мѣлъ якое [писане], над слушност збытковъ, кривды и утяженя в пререченых селахъ мешкаючим манастирским подданным чинити, подводъ брати и датковъ жадних справоватися от сего часу не важился, и поготовю тот, хто бы без выразного писаня нашего ехал, в тых селах манастирских много собѣ позволяти не маєт. Кзды ж от такового каждого, яко от своевольного шарпача, отцамъ законникамъ, в тых селах резидуючим, и всѣмъ манастирским боронитися и ничего з дани ему не давати позволяемъ, выражаючи тое, если бы хто одинъ, хочъ з старшины, хочъ з чернѣ над сей выразный унѣверсалъ нашъ и надъ волю нашу в нем описаную найменшое поважился, в тых селах преречоных, мешкаючим людем учинити утяженя, таковых за данем нам знати срокгого, на горлѣ, войскового не уйдет караня. Докладаемъ теж всем унѣверсаломъ нашим тым,

абы козаки, в тих маестностях монастырских мешкаючие, тые що завше и жадное виказнѣ Войска пилнуют, хоч не подданство, однакѣ належное повиновангѣ отцамъ, тут резидуючим, отдавали, а найменшое им прикрости не чинили. А тые, що тылко козаками именуются, а до Войска не ходят и тепер, при боку нашом ити не хотячи, в домах ся бавяты, конечно абы з тяглыми людми поровнявшнем, вшелякую, якъ подд[анные], отцамъ николским отдавали повинност и послушенство. Що абы такъ а не [иначе] было, сроког кождому под горлом приказуем.

Данъ в таборѣ над Росав[ою] [...].

Петъръ Дорошенко, гетманъ рука вла[сна].

Печатка військова.

ВРНБ. – Мікрофотокопії. – № 20. Нижній правий край універсалу пошкоджено, внаслідок чого втрачено дату документа, імовірно, за місцем видання універсалу та його контекстом, універсал видано близько липня 1669 року.

№ 298

1669, грудня 7. Чигирин. – Оборонний універсал Петра Дорошенка Київському Пустинно-Миколаївському монастирю на маєтність Городище, прикріпленому до нього Пивському монастиреві

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуемъ сим нашим писанем всей старшинѣ и черни Войска Запорозкого, а особливе посланцем в яких колвекъ справах войсковых, от нас и до нас проезджаючим, и кому колвекъ о том вѣдати належит. Ижъ маєтностку монастыра Святого Николы Пустинного Киевского, Городищем прозывается, при монастыру Пивском лежачую, раз под нашу войсковую взявши оборону, от вшеляких войсковых тяжаров, и от докуй мимо ездных, выразным обваровалисмо унѣверсалом, а же нѣкоторые з посланцовъ особы, на той нашой оборонный унѣверсал не поглядаючи, подданым пререченого монастыра дѣют прикрост и насилством берут подводы, теды симъ унѣверсаломъ нашим прежний оборонный потвержаючи, такую отцу намѣстнику пивскому даемо моць, абы нѣкому у подданных николских подвод не допушал брати. А ораз кождому старшому и меншому, иле в посланцах ездячому товариству, сроког приказуем, абы не толко подводъ у подданных пререченых монастырских в Городисчу брати, але и иных прикростей и збытковъ там чинит не важилися, под суровым каранем.

Данъ в Чегиринѣ, 7 декавр., року 1669.

Петъро Дорошенъко, гетманъ, рука власна.

ВР РНБ. – Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

**1670, лютого 2. Чигирин. –
Універсал Петра Дорошенка Канівському
монастирю про підтвердження прав
на монастирські маєтності**

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ писаніемъ нашимъ кождому, кому о томъ вѣдати належить, а особливе пану полковникови каневскому, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всѣмъ посполитымъ людямъ. Іжъ згоджаючися мы з привиліями зешлого короля его м. и з унѣверсалами антецессоровъ нашихъ гетмановъ запорозкихъ отцомъ законникомъ монастыра Каневского даными, всѣ фундацѣи и наданя, то есть село Бобрицу²⁹, село Бабичи³⁰ з млиномъ и село Мелчичи з полями, сѣножатми, гаями и зо всѣми кгрунтами до, ныхъ належачими, млинъ, на Ржавци будучій, млинъ Быркозовскій, млынъ Колачинскій, Керетянського прозиваемый, на рѣчце Рясавѣ стоячіе, млинокъ Малчининъ, на Потоцѣ в Каневѣ найдуючийся, хуторъ, на Студенцу будучій, з кгрунтами, хуторъ Гиравщину, сѣножать Шиндеровскую, на рецѣ Рясавѣ лежачую, коморы, от козака Федора Пуха наданые, в рынку в мѣстѣ Каневѣ стоячіе, млини мучныи и ступныи, млынъ, поле, и сѣножать в селѣ Пекарахъ найдуючіеся, озеро Поповымъ прозываемое, на томъ боку Днѣпра лежачое, также слободку Богородичную, подле монастыра лежачую, з двома ярмарками на ней отправуючимися и зо всѣми от тяглыхъ людей повинностями, и иншее всѣ кгрунта и угодѣя, ширей в привиліяхъ королевскихъ и унѣверсалахъ антецессоровъ нашихъ описаные, цале и ненарушне при монастыру Пресвятой Богородицы Каневскомъ, заховуемъ и симъ унѣверсаломъ нашимъ ствердивши, оныхъ всѣхъ маєтностей, скулъ, млиновъ, хуторовъ, полѣй, сѣножатей, озеръ и всѣхъ кгрунтовъ отцомъ старшому и всѣмъ законникомъ помененного монастыра Каневского спокойне заживати позволяемъ. Мѣти теди хочемъ и срокго приказуемъ, аби пан полковникъ каневскій и нѣхто з старшины, товариства и посполства полку Каневского помененного монастыра отцомъ законникомъ в владѣню тыхъ всѣхъ выжей помененныхъ добръ и в спокойномъ оныхъ заживанно перешкоджати и жаднымъ способомъ до оныхъ интересовати не важилися под суровымъ войсковымъ каранемъ.

Данъ в Чегиринѣ, року 1670, мѣсяця февраля, 2 дня.

Петро Дорошенко, гетман, рука власна^а.

ЦДІАК України. – Ф. 2077. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 1 зв. Копія.

Там само. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 61. Мікрофотокопія з копії.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 123–124. – № 79.

Бутич І. Універсали гетьмана України Петра Дорошенка монастирям // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2001. – Т. 7. – С. 103. – № 10.

^а Праворуч від підпису в колі зазначено: Мѣсто печати.

*1670, грудня 19. Чигирин. –
Універсал Петра Дорошенка
Видубицькому монастирю про підтвердження прав
на ґрунти Калиновщизну, Кальний Луг, Гнилецьщизну
і на озеро Глушець та про надання села Лісники,
з правом осадження у ньому людей*

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуемъ сымъ писанемъ нашимъ всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорозского и кождому, кому о томъ вѣдати належить, ижъ стосуючися до унѣверсаловъ антecessоровъ нашихъ гетмановъ Запорозскихъ, кґрунта Калиновщизну, Калній Лугъ, Гнилецщизну, и озеро Глушець зо всьми, при нихъ найдуючимися, угодіями, яко здавна до монастира святого архистратига Михаила Выдубецкого Кіевского слущнимъ правомъ належніе, при превел. господину отцу Феодосіе Углицкому, ігумену выдубицькому и при всей его братіи цале заховуемъ. А жебы в тих кґрунтах превелебному отцу ігумену и всіеи братіи монастира Выдубицького не было найменшое перешкоды и найменшого ни от кого утиснення, яко симъ унѣверсаломъ нашимъ пилно варуемъ такъ, кґди бы оны отцове законники выдубецкіе, ігумень и вся братія в тих кґрунтахъ своихъ вишей речонихъ ознеймованыхъ и повѣданныхъ полях, кошенеємъ сѣножатей, рубанеємъ пушцы, з ловленеємъ озеръ и иншимъ яковимъ способомъ найменшую от кого узнали кривду, вложитися за ихъ кривду повагою нашою и кождого зе подручныхъ нашихъ карати срого декларумъ, респектуючи тежъ на знищенее того же святого мѣстца монастиря Выдубицького конфермуемъ тамошнимъ отцомъ ігумену и всее братіи село, або некгдися бывшое местечко, Лесники³¹ зо всѣма приналежностями, позволяючи имъ отцомъ и людей там збирати и осажовати и всякіе оттоль отбирати повинности и пожитки, зачимъ срого приказуемъ, абы жаденъ зъ старшины и чернѣ войсковое имъ отцомъ законникомъ выдубицькимъ так в владѣняхъ Лесники, яко и в отбиранѣ зъ нихъ всякихъ пожитковъ найменшой не чиниль перешкоды людемъ, зась в Лесникахъ будучимъ, и быти хотячимъ пригрожаемъ, абы всякое отцу ігуменови выдубецкому и всеи братіи отдавали послушенство.

Дан в Чегирине: декаврия 19, 1670.

Петро Дорошенко, гетман, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 65. Мікрофотокопія оригіналу.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 6959. Копія, засвідчена 30 червня 1769.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 125–126. – № 82.

Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей. – К., 1874. – Отд. III. – С. 260.

№ 301

**1672, лютого 26. Чигирин. –
Універсал Петра Дорошенка
Прилуцькому Густинському монастирю
про підтвердження прав на Водичні озера**

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозскимъ.

Пану полковниковѣ полтавскому, сотниковѣ келебердѣвскому, тамошному жъ и потоцкому, городовимъ атаманамъ и всему старшому и меншому того полку Войска Запорожскаго товариству, тамъ же и посполитимъ людемъ, кому толко вѣдати о томъ належати будетъ, симъ нашимъ писаніемъ ознаймуемъ, ижъ мы, видячи пред нами презентованній унѣверсали, которими антецессорове наши прошлыи гетманове Войска Запорожскаго озера, в ключу Келебердѣвскимъ и Потоцкамъ найдуючийся, Водѣчній прозиваючийся, на виживленіе велебнихъ отцевъ иноковъ святой обителѣ монастира Густинского Прилуцкого конферовали, даемъ и от себе на тіе жъ реченіи озера сей нашъ оунѣверсаль велебнимъ отцемъ инокомъ помененного монастиря Густинского моцъ и владзу над оними мѣти, ствержаючи пилно. Теды жадаемъ и упоминаемъ, абы каждый, уважаючи християнско жъ в той реченной святой обители, завше ей за все Войско Запорожское святии молитви офѣруеть, нѣхто такъ з старшихъ, яко и меншихъ Войска Запорожскаго товариства, в завидованіе онихъ озѣръ и в спокойномъ оних же заживане велебнимъ отцемъ вишьменованнимъ найменшее ловленемъ рыбъ быти перепоною и до оних ся упорне втискати и втручати жадное мѣрою не важилися, а над унѣверсаль сей поступаючого каждого, за донесенемъ скарги найменшой, карати сурово кажемъ суду войсковому.

Писанъ в Чигирине, 26 февраля, року 1672^а.

Петро Дорошенко, гетманъ, рука власна^б.

Нижче помітка: С подлѣннимъ свідѣтелствовали: бунчуковий то[вариш] Петръ Горленко, обозний полковий Яковъ Огроновичъ, писарь полковий Іванъ Шнурчевский. 1767, Пр[илуцкий] п[олк].

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 231. – Арк. 101. Копія.

№ 302

**1672, липня 10. Табір під Скибинцями. –
Універсал Петра Дорошенка у Паволоцький полк
з повідомленням про перемогу над польськими військами
та над військом гетьмана Михайла Ханенка**

Пану полковникови паволоцкому, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ [и всему ста]ршому и меншому Войска Запорозскаго того полку товариству, такъ же

^а Нижче написано: В подленномъ тако.

^б Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати гетманской.

войтомъ [и всѣмъ] посполитымъ, доброго отъ Господа Бога зычачи здоровья, симъ нашимъ [писанемъ ознаймуемъ], ижъ скоросмо притягли з войсками ку рецѣ Богу³², оскочилисмо на якого [...] частно войска, идучого з Бершади³³ ку Ладыжину³⁴. На полѣ тое войско [...] покрано промысломъ нашимъ, бо не могло ся болей боронитися на тых мѣстахъ, которое в килку десять корогвей отъ обоихъ гетмановъ коронныхъ свѣжо з Полши было [...], [а Ханенко] выйшолъ на отсѣчь до своихъ облеженныхъ противко войска нашего зъ Ладыженна [...] не выратовалъ, але и тое лядское до згубы подвѣлъ войско, бо за ласкою Бога Всемогущаго не тылко при насъ теперь уже застають и лядские гусарские и розныхъ полковъ бубны и корогвы, [якие] войсками нашими побралисмо, але и з нихъ самыхъ, хйба хто на барзомъ конѣ по уфалокъ уйшолъ, и то до лѣсовъ добравшися, одны там же на пляцу трупомъ пали, а другии живцемъ в войско чужоземское розобраны, а при арматахъ вся пѣхота лядская и Ханенкова, которая была выйшла о килка тысячъ, пропала же, жаденъ не уйшолъ з той поражки, окромъ з езды хто на барзомъ коню былъ по уфалокъ. А скоро по той надъ ними поражицѣ прибылъ самъ ханъ особою своею до насъ з свѣжими кримскими, ногайскими, черкескими, белгородицкими и турецкими потугами, при которыхъ не тылко тутъ колотниковъ всюда помыслые¹ повскромити за ласкою Божою сподѣваемся, але бы и з самымъ королемъ о Церкви Божии, о вольности войсковыи и за цѣлость всей Украйны чинити росправу митимомъ з нимъ, що все до вѣдомости вамъ подавши, поручаемъ вас Господу Богу.

З табору, з под Скибинець³⁵, іюля 10, 1672.

Петро Дорошенко, гетманъ, рука властна.

Нижче написано: Подлинник писан на полулисте бумаги, на обороте которого надпис: “До Паволочи и во всѣ города того полку”. Под надписью помета: “Городам з Лисянки або [...]”. Подпись Дорошенка собственноручная, подле подписи приложена Дорошенкова печать, на красном воску, под кустодіей. Вѣрно: К. М. Оболенскій. С подлиннымъ свѣрять С. Иванов.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 13501. – Арк. 95–95 зв. Копія. У даних місцях універсалу зазначено пропуски, зроблені у копії копійстом при передачі тексту з оригіналу стосовно тієї частини тексту що не збереглася, деякі ймовірно з втрачених слів подаються курсивом у дужках.

№ 303

*Не раніше 1672, грудня 13. Чигирин. –
Універсал Петра Дорошенка з наказом
козацькій старшині прибути до Корсуня
для відсічі ворогу*

Петро Дорошенко, гетман Войска Запорожского.

Господамъ сотником, атаманом, городовымъ і всей старшинѣ, также войтамъ і всему посполству местечек полку Паволоцкого и Белоцерковского, Синявинъ, Рокитного, Кошеватого, Лесевичю, Настаски, Антонова, Волотарки, Торчицково, Любачова, Пятигоръ и иныхъ, доброго отъ Господа Бога здоровья и тихомирного

пребывания желаю. Понеже неначаемые гости, королевское величество полскою, чрез свое истинное прежде сего обнадежения, что никогда на Украину с войскомъ коруннымъ не имѣл приходити войною, но и звычайными договорами и добрымъ способомъ, хотѣлъ с нами помириться, ныне, когда есмы войска всѣ турецкие и хана его милость из земли нашей отпустили, самъ своею особою со всѣми своими силами пришел і в нѣкоторые мѣста войска свои впровадилъ і впроважитъ хочет. Вы тогда, давно знаючи ляцкие хитрые обманы, а за оманами наступающее мучительство, из домов своих рушилис, добро есте учинили, о томъ есмы вѣдомость восприяв, отсылаемъ вас тѣмъ нашимъ уневерсаломъ, жадая и приказывая, чтоб есте всѣ з женами и з детми своими прямо в Корсунь шли. Гдѣ не для чево иново и господина обозного нашего заслали есмы, толко чтоб то мѣсто крепчайше укреплять. Мы и сами не й инуди (?) куды, толко там же к Корсуне с войскомъ нашимъ и съ войсками крымскими с калгою Нурадын-салтаномъ настоящими имѣемъ прибыти вскоре, и отголь при Божией помощи со всякимъ неприятелемъ росправу чинити, тѣмъ вас истинно и необманно обнадеживаемъ. Тотчас готови будете истинно надежду имѣем, что такие посланки уже к нам предупревают, с которыми какому нибуди неприятелю отпоръ дати не будемъ стыдиться. Чтоб есте тогда всѣ сумнительства на сторону отложив, прямо к Корсуні шли. И паки приказываю, за тѣмъ вас Господу Богу вручаю.

Из Чигирина, декабря 13 числа.

[Петро Дорошенко, гетман, рука власна.]

ЦДІАК України. – Ф. 229. – Оп. 5. – Спр. 6. Копія.

№ 304

**1673, квітня 25. Чигирин. –
Універсал Петра Дорошенка Київському
Пустинно-Миколаївському монастиреві про права
прикріпленого до нього Пивського монастиря
на перевіз через річку Дніпро**

[Петро До]рошенко, гетманъ [з Войск]омъ Запорозкимъ.

П. сотникови вороновскому, и атаманови городовому тамошнему, доброго от Господа Бога здоровья мѣти зычачы, ознаймуемъ тымъ нашимъ писанемъ, ижъ мы, мѣючи особливый респектъ на мѣстце святое монастира святого отца Николы Пустинного Киевского, яко и на принадлежачую до него обител Пивскую, позволилисмо на выховане братѣи законниковъ, в Пивахъ зостающее, поромови их на Днѣпрѣ, от монастиря ихъ до пристани сегобочное, а от сего боку знову под монастирь ходити, жаднымъ способомъ нигде ниже не позволяючи возити. Мѣти теды хочемъ и приказуемъ, абысте о той нашой вѣдаючи волѣ, не важилися онымъ жадное в томъ чинити перешкоды, того однакъ постерегаючи, жебы на томъ перевозѣ опрочъ людей купецких з сее на тую и з тамтое на овую стороны ништо инший, а особливе прочане не мѣли волного переходу, тое вамъ приказавши, Богу васъ поручаемъ.

З Чигирина, априля 25: 1673.

Петро Дорошенко, гетманъ рука власная.

ВР РНБ. – Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

№ 305

1673, травня 13. Чигирин. – Оборонний універсал Петра Дорошенка Терехтемирівському монастиреві на перевіз через річку Дніпро, села, поля, ґрунти, озера та інші угіддя

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ писаніемъ нашимъ всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорозского, а особливе пану полковниковѣ каневскому, асаулумъ, сотникомъ, атаманомъ и всему того полку товариству и кождому, кому о томъ вѣдати належить, ижъ яко антецессорове наши, гетманове Войска Запорозкого, з давныхъ часовъ монастира Терехтемировского и фундаторами, и ктиторами были, такъ и мы, до тои побожности чуючися, быти повинны, яко той монастирь в своєї хочемо мѣти по Богу оборонѣ, такъ для обжитого хвали Божое отправованя, перевозъ на Днѣпрѣ, села, поля, кґрунта, озера и всѣхъ угодіѣ, з давныхъ часовъ до того святого мѣстца належачіе, при томъ же монастиру заховуемъ и оразъ превелебному господину отцу Артемію Силницкому, ігумену терехтемировскому, з братією всѣхъ тыхъ угодій, подлугъ давного обыкновенія, заживати позволяемъ. Зачимъ старшому и меншому товариству, особливе пану полковнику каневскому, приказуемъ, абы в заживаню перевоза, сюль и всѣхъ давныхъ монастирскихъ кґрунтовъ помененному отцу ігуменови и всей его братіѣ наименшая не дѣялася перешкода. А люде тяглые, в селахъ манастырскихъ живучіе, яко отдавати повинность суть должны такъ, жебы теперешнему отцу ігуменови и сукцессоромъ его всякое належное з отдаванемъ повинности чинили послушенство, пилно и сурово приказуемъ.

Данъ в Чегиринѣ, мая 13, року 1673.

Петро Дорошенко, гетман, рука власна^а.

Нижче зазначено: Що суть, сѣи крѣпости ордонансовъ выписаніе в катедрѣ Переяславской, которіе собственною своею рукою прежде сей преписани, при обыкновенной печати выданы. Катедральный намѣстникъ іеромонахъ Германъ, що суть.

ЦДІАК України. – Ф. 2077. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 1. Засвідчена копія.

Там само. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 77. Мікрофотокопія.

Там само. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 36. – Арк. 9. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 131. – № 91.

Бутич І. Універсали гетьмана України Петра Дорошенка монастирям // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2001. – Т. 7. – С. 103. – № 11.

^а Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати.

№ 306

*1673, грудня 16. Чигирин. –
Універсал Петра Дорошенка Київському
Пустинно-Миколаївському монастирю про дозвіл
прикріпленому до нього Пивському монастиреві займатися
заготівлею дров на цьогобічному боці Дніпра*

Петро Дорошенко, гетманъ Войскомъ Запорозким.

[Полковникови чеги]рынскому, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому [и меншому] товариству и посполитымъ людемъ околичности Чигиринской, [а особливе] мѣста Крылова³⁶, Вороновки³⁷, Бужина³⁸, Боровицѣ³⁹ и инъныхъ обывателемъ ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ, иж есмо респектомъ [святой] обители монастиря Николи Пустинного Киевского, в которомъ [за нас и за] все Войско Запорозкое, молитвы святыи отправаються завше, [позволили] велебному господину отцу Исаакию намѣсниковѣ Пивского [монастыря] по дрова з тамътого боку на сюю сторону посыла[ти], такъ на монастырскую потребу, яко и тымъ людемъ которые под монастыремъ мешкаючи, подданство и послушенство належитое отдають монастыреви. З того теды монастыря Пивского, хто колвек з послушниковъ и з подданныхъ тамошнихъ за вѣдомостю и знакомъ отца намѣсника тамошного на сюю сторону по дрова выезджатиметь, абы нѣхто ихъ грабити над дровами и забирати, и наиначей турбовати приезджающихъ и поворочающихъ нѣ в чѣмъ ся не важиль, цале мѣти хочемъ и абы иначей не было, под войсковымъ каранемъ сурово приказуемъ.

Писанъ в Чегиринѣ, 16 декабря, року 1673.

Петъро Дорошенко, гетманъ, рука власна.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 191. – Арк. 1. Оригінал пошкоджений з військовою печаткою. Пошкоджені фрагменти (втрачено верхню ліву частину тексту) реконструюються за копією.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 22595. – Арк. 153–153 зв. Копія.

№ 307

*1674, серпня 12. Чигирин. –
Універсал Петра Дорошенка про взяття під гетьманську
оборону монастиря Миколи Пивського*

Петр[о Дор]ошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Всѣмъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ курѣннымъ и всему старшому и меншому городовыхъ и охотницькихъ комонныхъ и пехотныхъ полковъ Войска Запорозкого регименту нашого товариству, такъже старшине и меншымъ войскъ чужоземськихъ турецкимъ и татарскимъ в чатахъ и в тягнѣню будучимъ, кому колвекъ сее писане наше показано будетъ ознаймуемъ, ижъ любо от всего Заднѣпра за приводомъ неприятелскимъ головную мѣлисмо вражду, однак от велебного господина отца Исаакія, намѣсника монастиря святого Николи Пивського, з

иноками, там застаючим, и от убогих людей, при монастыру живучих городиских, вшелякою тихости и смиреня ку собѣ узнавалисмо. Прето тежъ оного господина отца Ісаакія, намѣсника пивского, з монастырем из его братією и всѣх людей городиских, при том же монастырѣ поблизу мешкаючих, в нашу особливую взялисмо охорону, абы теды такъ в тягнѣню будучих, яко теж и в чаты ходячим войска нашѣ козацкии и чужоземскии не толко нашего намѣсника, на тот монастыр и на людей, в монастырскомъ послушенствѣ будучих городиских, жадной налоги наступованем наименшим не чинили, але жебы вымаганем без указу нашего войскового датков, стаѣти, прикрости чернцом и людем не задѣвали, такъже мимоходами людей шарпати, albo конѣ, albo быдла своеоволне там торговати за показанем сего нашего унѣверсалу нѣхто з старшых и меншых Войска Запорожского товариства, и з войскъ чужоземьских жадной кривды чинити, абы ся не важил, своим [универсаломъ] под срокою карністю войсковою сурово приказуем, а чужоземской старшыни и войска велце упрашаем.

Писанъ в Чигиринѣ, 12 августа, року 1674.

Петъро Дорошенко, гетман, рука власна.

ВР РНБ. – Мікрофільми. – № 3. Фотокопія оригіналу з військовою печаткою.

№ 308

1675, лютого 21. Чигирин. – Закличний універсал Петра Дорошенка до веремієвського отамана з товариством, до війта, міщан і посполитих із зверненням переселитися на правий бік Дніпра до Бужина

Петръ Дорошенко, гетманъ Войска Запорожского.

Вамъ, товариству городовому еремѣвскому, и всему товариству, войту съ мѣщаны, и съ посполствомъ, близъ Днѣпра живущимъ, доброго от Господа Бога здоровія желаю. Вѣдомо чинимъ симъ нашимъ писмомъ, понеже чужоземскіе силы и наши на той сторонѣ Днѣпра, взявши Бога на помощь, починають совокуплятись, какъ ихъ уже подлинно всѣ Заднѣпряне насмотрятся, а вы, живучи подъ бокомъ нашимъ, чего впредъ ждате умыслили: погибели ли или отъ насъ милость имѣте христіянскую? Такъ и нынѣ, для сохраненія васъ, которого часу съ женами и съ детми, и съ животами своими на сю сторону къ Бужину переходите, но впредъ уже не успѣете, какъ мы своею особою съ бесчисленными силами чужеземскими на ваши городки умыслили тутъ, при помощи Божіей, куды намъ потребно будетъ. А вы на сей сторонѣ надежны будете, всякіе цѣлости и безопаства здоровья и имѣнія своего. И симъ васъ обнадеживъ, Господу Богу вручаемъ.

Писанъ въ Чигиринѣ, февраля в 21 день, 1675 году.

Петр Дорошенко, гетманъ Войска Запорожского.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. XII. – С. 80. У публікації назва: Список с универсалу Петра Дорошенка.

1677, квітня 10. –

*Свідчення Петра Дорошенка про шляхи,
якими турки можуть пройти в Україну
та його прохання про збереження
свого майна*

185, апрѣля въ 10 день, у думного дьяка у Ларіона Иванова съ товарищи, Петръ Дорошенко былъ на розговорѣхъ.

И по указу великого государя царя и великого князя Феодора Алексѣевича, всея Великія и Малыя и Белья Росіи самодержца, думной дьякъ Ларіонъ Ивановъ спрашивалъ Петра Дорошенка о путехъ турецкого салтана подь Кіевъ.

И Петръ Дорошенко сказалъ:

Естли турецкой салтанъ, по злomu своему намѣренію, похочеть идти къ Кіеву на Каменецъ-Подолский, и ему путь належить:

1. Изъ Адрианаполя къ Дунаю ходу недѣлю и болши, а отъ Дуная на Ясы недѣлю жъ, а отъ Ясъ на Цецору и на Днѣстръ 10 дней скорымъ походомъ съ запасы, потому что подь Каменцомъ мостъ на Днѣстрѣ сделанъ, а отъ Каменца къ Кіеву 60 или 70 миль полского счету, а по руски, естли положить 60 миль, и того 300 верстъ, а буде положить 70 миль, и того 350 верстъ.

Всего изъ Адрианаполя на Каменецъ подь Кіевъ ходу будетъ добрымъ путемъ и скорымъ ходомъ 5 недѣль.

2-й путь. На Тягинъ ходу отъ Дуная недѣлю, и на Днѣстрѣ подь Тягинимъ мостъ. Отъ Тягина на Пѣщаное ходу полторы недѣли, и подь Пѣщанымъ рѣку Богъ переходять. Отъ Пѣщаного къ Кіеву 3 недѣли, для того, что переправы частые и болота.

Всего ходу подь Кіевъ полшесты недѣли.

3-й путь. Въ Запороги отъ Дуная на Тягинъ же ходу 3 недѣли черезъ рѣки, а водою судами в Сѣчу стануть недѣлю, и надобно имъ и Бугъ переправлятьца, и на той рѣкѣ казаки часто ихъ бьютъ.

Турки жъ хотять городъ дѣлати у Хортиць, отъ Сѣчи Хортица на низъ ходу до ней 3 дни, отъ того урочища Хортицы еще ходу день урочище до Кучкасъ, и тамъ городъ конечно мыслятъ дѣлатъ, для того, что на томъ мѣстѣ зѣло узокъ Днѣпръ, и какъ тамъ сдѣлають городокъ, то ни въ свою землю казаковъ и [...]муловъ брать не пустять.

Отъ Сѣчи до Кодака въ малоросійскіе города миль съ 12 полского счету, а по руски 70 верстъ, и тамъ конечно городъ дѣлатъ мыслятъ, въ чемъ онъ оберегаетъ, сохрани Боже, какъ то мѣсто они непріатели осядутъ, то ужъ ни единого въ Запороги казака не пропустят, и уже на нихъ будетъ невозможно наступать водою въ землю ихъ ходить, что и на море, что и на море уже не пропустять казацкихъ челновъ, толко на то мѣсто изъ городовъ малоросійскихъ ходъ на море, а инуды никуды нельзя. И то бъ о томъ мѣстѣ заранѣ имѣти попеченіе. А отъ Кодака до Чигирина миль съ 20 полского счету, а по руски съ 100 верстъ. А какъ въ Кодакѣ будетъ городокъ татарской, то, сохрани Боже,

тїсно пропадетъ Запорожье, но уже изъ малоросійскихъ городовъ полемъ и водою всегда на обїдъ и на вечеръ приходитъ стануть, потому что Кодакъ близко малоросійскихъ городовъ.

Да онъ же Петро Дорошенко великому государю биль челомъ словесно, чтобъ великій государь пожаловаль его, велѣль ему дать свою великого государя грамоту въ Чигиринъ къ столнику и воеводѣ и къ чигиринскому полковнику на его въ Чигиринѣ дворъ и лавки и монастыри его и братьей, чтобъ постою въ ихъ дворахъ и обидъ никакихъ не было, и въ деревняхъ, и въ загородныхъ дворахъ, и въ пасѣкахъ, и въ сѣножатехъ, и въ мельницахъ, и въ нивахъ отъ сего времени ни малого убытку не чинили, и прикащику его, которой тамъ оставленъ для береженія, на кого учнетъ въ его обидѣ бить челомъ, чтобъ воевода и полковникъ судъ и управу чинили.

Да онъ же биль челомъ, чтобъ великій государь пожаловаль братьей его, велѣль имъ дать свою великого государя жаловальную грамоту на все выписанное, потому что онъ тамъ все свое имѣніе, изъ молодыхъ лѣтъ собирая, все ростерялъ, такъ и на сей сторонѣ пришедъ, не имѣя подлинного мѣста для житья, все одною зимою ростерялъ, безъ корму жена и сынъ живутъ, не имѣя подлинного жилища.

Да онъ же биль челомъ, чтобъ великій государь пожаловаль его, велѣль свой великого государя милостивой указъ учинить, гдѣ ему найти подлинное себѣ жилище и мѣсто назначенное, и безъ стыда объявляеть бѣдное свое житіе, едва онъ не на снѣгу зимоваль.

Бьетъ челомъ великому государю Петръ Дорошенко, чтобъ великій государь пожаловаль его своею государскою грамотою къ воеводѣ чигиринскому, полковнику жъ чигиринскому на его въ Чигиринѣ дворы и коморы матери и братьевъ его никакихъ бы становищъ въ ихъ дворѣхъ и ни обидъ, также въ фолваркахъ, хуторахъ, пасѣкахъ, въ сѣнныхъ покосѣхъ, мельницахъ и засѣвахъ ни малыхъ не было отъ сего времени.

А дворнику, который тамъ живетъ отъ него для дозору, буде на кого бить челомъ учнетъ въ его обидахъ, также и братьемъ его, воевода и полковникъ пристойную управу чиниль. Да онъ же бьетъ челомъ, чтобъ грамота увѣщательная напередъ послана была на все на то, что написано, потому что всѣ животы свои, изъ молодыхъ лѣтъ собирая, потерялъ, а на сю сторону перешедъ, не имѣетъ подлинного мѣста къ житію и здѣся все въ одну зиму пропало, жена и дѣтище безъ корму, нынѣ не на подлинномъ житіи и селеніи, и доложить бы великого государя о его нуждѣ, чтобъ моглъ вѣдать о своемъ извѣстномъ житіи и назначенномъ мѣстѣ, потому что одва не на снѣгу зимоваль.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. XIII. – С. 92–94. – № 20.

Примітки

¹ Лебединський Миколаївський монастир – був розташований серед лісу неподалік Медведівки коло Лебедина, оточений болотами. Заснований у XVI – на початку XVII ст. Був зруйнований, відновлений 1730 р. – Док. 260.

² Медведівка – село Чигиринського району Черкаській області, за 20 км від райцентру. – Док. 260.

³ Переяславський полк – адміністративно-територіальна та військова одиниця на Лівобережній Україні у XVII–XVIII ст. Як військова частина існував ще до повстання Богдана Хмельницького. За зразком Переяславського та інших прикордонних південних полків у 1648 р. було створено усі полки Гетьманщини, вже як адміністративно-територіальні та військові одиниці. Переяславський полк 1649 р. поділявся на 19 сотень. – Док. 262.

⁴ Паволоцький полк – заснований 1651 р. До складу полку були включені західні міста Білоцерківського полку (Паволоч, Сквиря, Антонів, Торчиця) і північні сотні Кальницького (Вінницького) полку (Борщагівка, Погребище, Тетіїв). Межували з ним Вінницький, Уманський, і Білоцерківський полки та на заході Волинське воеводство. Відомі полковники: Хмельський Іван (1651–1653), Суличич Михайло (1653–1654), Богаченко Михайло (1654–1657), Попович Іван (1657–1658), Богун Іван (1658–1664). Гришина Ярош (1664–1670), Гамалія Григорій (1672–1673), Дорошенко Андрій (1673–1674), Гамалія Яків (1674). – Док. 262.

⁵ Насташка – село, центр сільради Рокитнянського району Київської області. Розташована за 17 км на південний захід від райцентру і залізничної станції Рокитне, на відстані 3 км від шосе Біла Церква–Тараща. Сільраді підпорядковане село Колесникове. Заснована 1577 р. – Док. 265.

⁶ Пивський Пустинно-Миколаївський монастир – заснований 1629 р. як пустиня ченцями Київського Пустинно-Миколаївського монастиря для нагляду за земельними володіннями на Лівобережжі. Був розташований за версту від Городища (тепер смт Градизьк Глобинського району на схилі гори Пивихи на лівому березі Дніпра). Під горою було викопано печеру, збудовано церкву, зруйновану під час нападу кримських татар. Було зведено нову дерев'яну Миколаївську церкву та інші будівлі у XVIII ст. – Док. 261.

⁷ Київський Флорівський (Фролівський) жіночий монастир – відомий з XV ст. У 1710 р. був об'єднаний з Вознесенським монастирем, переведеним з Печерська у зв'язку зі спорудженням Старої Печерської фортеці. – Док. 269.

⁸ Новгород-Сіверський – місто, райцентр Чернігівської області. Розташований на правому березі Десни. Вперше згадується у “Повчанні Володимира Мономаха своїм дітям” в описі розгрому половецького загону у 1078–1079 рр. За свідченням археологічних даних місто виникло наприкінці X ст., як одна з фортець на кордоні Русі. У 1097 р. за рішенням з'їзду князів у Любечі Новгород-Сіверський став столицею Сіверського князівства. – Док. 273.

⁹ Плоске – село Решетилівського району Полтавської області, центр сільради, якій підпорядковані населені пункти Браїлки, Левенцівка, Твердохліби, Чередники. Розташоване за 22 км від райцентру та за 24 км від залізничної станції Решетилівка. – Док. 274.

¹⁰ Ковчин – село Куликівського району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Авдіївка, Петрівське, Українське. Розташований на лівому березі Десни, за 9 км від райцентру і за 10 км від залізничної станції Дроздівка. Вперше згадується 1661 р. У XVII ст. тут була збудована Георгіївська церква, при якій у XVIII ст. діяли козацька школа і шпиталь. – Док. 274.

¹¹ Кукшин – село Ніжинського району Чернігівської області, центр сільради, якій підпорядковане село Зруб. Розташований за 30 км від райцентру і за 18 км від залізничної станції Вертіївка. Вперше згадується 1624 р. – Док. 274.

¹² Батурицький Новомлинський Корибутівський Бобриківський монастир – заснований як чоловічий у середині XVII ст. на лівому березі річки Сейм і затоки річки Бобрик. Містився між селами Нові Млини і Корибутівка. З 1658 р. діяв як жіночий. Підпорядковувався Батуринському Крупицькому Миколаївському монастиреві, 1786 р. його володіння були секуляризовані. Існував до 1827 р. – Док. 275.

¹³ Реть – річка, ліва притока Есмані, ліва притока Десни (басейн Дніпра). На берегах річки знаходяться населені пункти Бистрик і Тулиголове Крелевецького району Сумської обл. – Док. 275.

¹⁴ Пальчики – село Городищенської сільради Бахмацького району Чернігівської області. – Док. 275.

¹⁵ Нові Млини – село Борзнянського району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Кербутівка і Червона Гірка. Розташовані на р. Сейм за 16 км від залізничної станції Доч. Вперше згадані в писемних джерелах в 1630 р. – Док. 275.

¹⁶ Атюша – село Коропського району Чернігівської області, центр сільради, якій підпорядковані села Кучі, Лубенець, Пуста Гребля, Рубанників. Розташована за 22 км від райцентру та за 15 км від залізничної станції Алтинівка. Заснована 1650 р. – Док. 275.

¹⁷ Ромни – місто, райцентр Сумської області. Вперше згадане в Лаврентіївському літописі під 1096 р. як одне з міст-фортець, що захищали східні кордони Київської Русі від нападів половців. Збереглися залишки городища на території сучасного міста Ромен на березі річки Ромен в урочищі Підгородок. – Док. 275.

¹⁸ Борзна – місто, райцентр Чернігівської області на річці Борзни, за 14 км від залізничної станції Доч. Заснована в XVI ст. – Док. 277.

¹⁹ Срібне – смт, райцентр Чернігівської області. Центр селищної ради, якій підпорядковані села Артемівка і Никонівка. Розташоване на річці Лісогорі (басейн Дніпра), за 45 км від залізничної станції Прилуки. Вперше згадується в літописі 1174 р. як Сребряне. Знищене ордою Батия 1239 р. З 50-х рр. XIV ст. – під владою Великого князівства Литовського. У 1569 р. включене до складу Корони Польської, стало власністю князів Вишневецьких. – Док. 278.

²⁰ Оржиця – смт, райцентр Полтавської області. Розташована на правому березі річки Оржиці, за 42 км від залізничної станції Лубни. Оржицькій селищній раді підпорядковані села Маяківка (кол. Остапівка) і Онишки. – Док. 279.

²¹ Радичів – село Коропського району Чернігівської області, центр сільради. Розташований на річці Десні, за 30 км від райцентру. – Док. 281.

²² Мезин (Мізин) – село Коропського району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковане село Курилівка. Розташований на р. Десні, за 47 км від райцентру і за 35 км від залізничної станції Вороніж. – Док. 281.

²³ Глухівський Петропавлівський монастир – розташований поблизу с. Будищі Глухівського району Сумської обл., за 24 км від Глухова, на правому високому березі річки Клевень, пам'ятка архітектури бароко. Час заснування невідомий (за деякими даними 1230 р.). – Док. 282.

²⁴ Баничі – село Глухівського району Сумської області, розташоване за 22 км від райцентру на автодорозі Шостка–Суми. Центр сільради. – Док. 282.

²⁵ Клевень – річка, права притока Сейму, ліва притока Десни (басейн Дніпра). – Док. 282.

²⁶ Ховзівка – село Вязівської сільради Путивльського району Сумської області. – Док. 282.

²⁷ Будища – село Баницької сільради Глухівського району Сумської області. – Док. 282.

²⁸ Носач Тимофій – прилуцький полковник у 1649–1651 рр., брацлавський полковник у 1651–1653 рр., генеральний обозний у 1655–1665 рр. – Док. 284.

²⁹ Бобровиця – село Канівського району Черкаської області, центр сільради. Розташована на Дніпрі, за 6 км від райцентру, за 13 км від залізничної станції Ліплява. – Док. 299.

³⁰ Бабичі – село Межирицької сільради Канівського району Черкаської області. – Док. 299.

³¹ Лісники – село Хотівської сільради Києво-Святошинського району Київської області. – Док. 300.

³² Бог, Буг – річка, ліва притока Дніпра. – Док. 302.

³³ Бершадь – місто, райцентр Вінницької області. Розташована при злитті річок Дожни і Берладники. Залізнична станція. – Док. 302.

³⁴ Ладижин – смт Тростянецького району Вінницької області, центр селищної ради. Розташований на правому березі Південного Бугу, за 19 км від райцентру, за 6 км від залізничної станції Ладижин. Через селище протікає річка Сільниця. Селищній раді підпорядковані населені пункти Губник, Лукашівка та Ружицьке. – Док. 302.

³⁵ Скибинці – село Борщагівської сільради Погребищинського району, або село Глибочицької сільради Тростянецького району Вінницької області. – Док. 302.

³⁶ Крилів – містечко Чигиринського полку, на правому боці Дніпра, нині затоплене Кременчуцьким водосховищем. – Док. 306.

³⁷ Воронівка – містечко Чигиринського полку, на лівому боці Дніпра, нині затоплене Кременчуцьким водосховищем. – Док. 306.

³⁸ Бужин – містечко Чигиринського полку, на правому боці Дніпра, нині затоплене Кременчуцьким водосховищем. – Док. 306.

³⁹ Боровиця – містечко Чигиринського полку на правому боці Дніпра, нині село Чигиринського району Черкаської області. – Док. 306.

Демко Многогрішний

VII

Дем'ян Гнатович Многогрішний (рік народження і смерті невідомі), гетьман Лівобережної України (грудень 1668 – березень 1672 рр.). Син посполитого з міста Коропа. Козацьку службу почав за Богдана Хмельницького. У козацькому реєстрі 1649 р. він записаний військовим осавулом. У грудні 1650 р. разом з брацлавським полковником Данилом Нечаєм подав до Київського гродського суду королівську грамоту, що підтверджувала Зборівську угоду 1649 р. Напередодні Берестецької битви Іван Богун послав Многогрішного в погоню за поляками, що відступали від Кам'яця, але під Купчинцями він зазнав поразки. З 1665 р. Многогрішний відомий як чернігівський полковник. У 1668 р. він взяв участь у протимосковському повстанні, коли з більшості українських міст були вигнані російські воеводи (хоч на початку повстання чернігівських козаків і міщан очолив новий полковник Іван Самойлович, але принаймні вже в квітні Многогрішний зміг повернути собі полковничий уряд). У Чернігові протягом весни і літа козаки та поспільство намагалися захопити замок, де заховався воевода зі своїм військом, який проте так і не було здобуто. Після того, як на Лівобережжі з'явився Петро Дорошенко, Многогрішний став його прибічником, при цьому справив на нього враження людини, на яку можна покластися.

Повстання спричинило інтервенцію Москви; ще з весни Ромодановський взяв в облогу Котельву. Проте, коли Петро Дорошенко в червні став гетьманом обох боків Дніпра і козаки вирушили під Котельву, облога була знята. У цій операції разом зі своїм полком брав участь і Многогрішний. Російські війська на деякий час змушені були відступити з України.

Незабаром Дорошенко отримав приватні вісті з правого берега Дніпра, які змусили його повернутися до Чигирина. Перед поверненням Дорошенко призначив Многогрішного наказним гетьманом на Лівобережжі, доручивши йому вигнати воевод з Переяслава, Ніжина і Чернігова. Але, коли московська армія, що повернулася до України, звільнила від облоги зазначені міста, а під Черніговим переважними силами атакувала козаків Многогрішного, останній, не отримавши допомоги від Дорошенка, змушений був у жовтні почати переговори з Москвою. У грудні 1668 р. у Новгороді-Сіверському Многогрішний на організованій ним старшинській раді домігся проголошення себе сіверянським гетьманом, що означало його остаточний розрив з Дорошенком.

3–6 березня 1669 р. у Глухові відбулася рада, на якій у присутності Ромодановського та інших російських чинів, а також архієпископа Лазаря Барановича Многогрішного було обрано гетьманом України (фактично, Лівобережної), при

цьому було укладено новий договір з Москвою, так звані Глухівські статті, якими визначалося політичне і правове становище Лівобережної України у складі Російської держави.

Глухівські статті склалися з 27 пунктів. Підтверджуючи Березневі статті 1654 р. вони були доповнені новими пунктами. За Глухівськими статтями, гетьманському урядові заборонялися безпосередні дипломатичні зв'язки з іноземними державами гетьманові надавалося право утримувати наймане військо (1000 чоловік) та клопотатися перед царським урядом про надання українській козацькій старшині дворянських звань. Гетьманський уряд зобов'язувався встановити тридцятитисячний козацький реєстр, обмежити перехід селян у козацтво та повернути в Росію всіх кріпаків-утікачів, які оселилися в Україні. Царський уряд погодився на зменшення в Україні кількості російських воевод (залишивши їх тільки в Києві, Ніжині, Переяславі й Чернігові) та на обмеження функцій воевод лише військовими справами. Глухівські пункти дещо послабляли централізаторську політику царизму в Україні.

Довідавшись про обрання Многогрішного гетьманом, Дорошенко не захотів миритися з втратою своєї влади на Лівобережжі. Весною він відправив на Лівобережжя частину війська, щоб у такий спосіб прихилити народ під свою булаву. Многогрішний, зі свого боку, вислав проти нього компанійські городові полки на чолі з наказним гетьманом Стриєвським. Улітку під Рогинцями загони Дорошенка зазнали поразки. Війна тривала з перемінним успіхом до вересня, коли Дорошенко відкликав своє військо. Проте на цей час він ще продовжував утримувати за собою Лубенщину. Лише у 1670 р. Многогрішному вдалося силою привернути до себе населення всього Лівобережжя. Зміцнення влади Многогрішного на Лівобережжі стало однією з причин розміщення російської охорони в Батурині, куди було перенесено гетьманську столицю з Глухова. Російську залогу при Многогрішному мала утримувати Гетьманщина, в той час як російські охоронці слідкували за діями самого гетьмана.

У відносинах з Москвою гетьман вимагав, щоб були визначені кордони з Польщею, і хотів приєднати до України прикордонне місто Гомель, чого бажали також його мешканці. Тому Многогрішний самочинно взяв його під свій захист (що згодом стало одним із головних висунутих проти нього звинувачень). Водночас Многогрішний налагоджував стосунки з Дорошенком, про що недоброзичливці не забарилися донести Москві.

На початку 1672 р. Многогрішний відкрито заявив московським послам, що він листується з Дорошенком, і хотів, аби цар прийняв Дорошенка під свою руку.

Як гетьман Лівобережжя Многогрішний намагався встановити мир і порядок. За допомогою компанійців він приборкав непокірних його владі у південних лівобережних полках, боровся зі старшинською олігархією, одноосібно знімав і призначав полковників, чинив суд і розправу.

Прагнення до єдиновладдя, різкість у поведженні викликали незадоволення гетьманом з боку старшини. Ймовірно, обурювало старшину і бажання закріпити владу за своїми родичами. Так, 1671 р. він призначив свого брата Василя наказним гетьманом. Невдовзі проти гетьмана виникла старшинська змова, а плани

старшини позбавити влади гетьмана зустріли повне розуміння і підтримку з боку московського оточення при Многогрішному. У ніч з 12 на 13 березня 1672 р. гетьмана було схоплено в Батурині опозиційними старшинами, звідки його таємно від Війська було відправлено у Москву (6 квітня, внаслідок зради київського духовенства, московським воєводою у Києві було заарештовано також і його брата Василя). У Москві Многогрішного було піддано тортурам, звідки його разом з родиною заслали до Сибіру, дозволивши взяти із собою тільки найнеобхідніші речі. Невелике майно гетьмана наказали витратити на недобудовані церковні споруди. На засланні колишній гетьман спочатку потрапив до Тобольська, потім до Селенгінська. Звільнений з ув'язнення 1688 р., був записаний на військову службу, а 1696 р., постригся в ченці. Наприкінці життя перебував в Іркутську; остання згадка про нього відноситься до 1701 р.

Угоди

№ 310

1669, січня 19. Москва. –

*Статті подані до затвердження царю
посольством на чолі з генеральним обозним
Петром Забілою, відправленим до Москви
Дем'яном Многогрішним, відповіді царя
передані посольству боярами та інструкції царя
щодо додаткових статей, які можуть бути порушені
на раді, відправлені князю Григорію Ромодановському*

1

Бьютъ челомъ великому государю, его царскому величеству, гетманъ и все войско, будущее при немъ, чтобъ великій государь пожаловаль, велѣль вины ихъ имъ отдать и впредь бы тѣ ихъ вины воспоминавенны не были, и изволилъ бы великій государь держать ихъ въ своемъ государскомъ милостивомъ жалованѣ и въ призьбни.

И великій государь нашъ, его царское величество, государь християнскій, милосердый, жалуеть гетмана и все войско, при немъ будущее, вины ваши милостиво прощаеть и отпускаеть, и впредь тѣ ваши вины воспоминавенны не будутъ. А вамъ бы подданымъ, по своему обещанію, его царскому величеству служити вѣрно и всякіе шатости отставить, и впредь ни на какіе прелести не уклонятца и бытъ подъ его великого государя самодержавною высокою рукою въ вѣчномъ подданствѣ по прежнему, нѣотмѣнно, безо всякіе измѣны.

2

Милости великого государя просятъ, чтобъ имъ быть въ прежнихъ своихъ волностяхъ, и чѣмъ пожалованъ былъ прежней гетманъ Богданъ Хмельницкій, и чтобы имъ все было подтверждено.

И великій государь нашъ, его царское величество, жалуетъ гетмана и все при гетманѣ будущее войско, хочеть подь своею царского величества самодержавною великою рукою держать въ правахъ вашихъ и волностяхъ по прежнему, и ничѣмъ права и волности ваши нарушены не будутъ.

3

Что гетманъ Богданъ Хмельницкій въ прежнихъ статьяхъ постановилъ, чтобъ царского величества воеводамъ съ ратными людьми быти въ Переясловлѣ, въ Нѣжинѣ, въ Черниговѣ, и нынѣ бы царское величество въ малоросійскихъ городѣхъ воеводамъ и ратнымъ людямъ быти не указалъ, понеже отъ нихъ многіе ссоры и досадительства бывали, того для и война вчалась. А которые доходы довелися взять на великого государя въ казну, и тѣ бы сборы положить на гетмана, а гетманъ къ тому приставить вѣрныхъ людей, а учинить бы тѣ сборы, какъ Украина въ первое достояніе приидеть.

И великій государь нашъ, его царское величество, указалъ въ малоросійскихъ городѣхъ воеводамъ быть по своему государскому разсмотрѣнію, въ которыхъ пристойно, а не во всѣхъ, въ которыхъ были послѣ Переясловского договору до нынѣшней войны, и о томъ говорить на радѣ. А отъ тѣхъ воеводъ въ тѣхъ городѣхъ жителемъ злостей никакихъ впредь не будетъ, потому что права ихъ и вольность даны будутъ имъ, а воеводамъ въ права ихъ и въ волности и въ суды вступатца ни во что не велѣно. А ратнымъ его царского величества людямъ въ городѣхъ быть, по его государскому милостивому разсмотрѣнію, для всякіе крѣпости, чтобъ впредь въ малоросійскихъ городѣхъ быть по ихъ обыкновению, какъ написано въ статьяхъ гетмана Богдана Хмельницкого.

4

Бьютъ челомъ великому государю, его царскому величеству, о нарядѣ при городѣхъ будущемъ купленомъ, и отъ войска ляхкого завоеваномъ а отъ воеводъ побраномъ, чтобъ то имъ было отдано.

И великій государь нашъ, его царское величество, по сему челобитью, указалъ у нихъ посланцовъ взять роспись, въ которомъ городѣ и сколко пушекъ купленныхъ и завоеванныхъ взято и которые воеводы побрали.

И посланцы говорили, что тому наряду подадутъ они роспись на радѣ.

5

Бьютъ челомъ царскому величеству о уволеніи полону, которой побранъ во время приходу боярина и воеводы князя Григорья Григорьевича Ромодановского, Нѣжинского и Черниговского и Стародубовского полку людей.

И великій государь нашъ, его царское величество, указалъ у нихъ посланцовъ взять роспись, о которое время и какова чину люди тѣхъ полковъ побраны

въ полонѣ, и на бояхъ ли, или въ городѣхъ и въ уѣздѣхъ, и гдѣ кто нынѣ изъ нихъ пребываютъ. А нынѣ къ великому государю нашему, къ его царскому величеству, бояринъ и воевода князь Григорей Григорьевичъ Ромодановской писалъ, что онъ, по писму гетмана Демьяна Игнатова, отпустилъ изъ неволи Черкаского полону 161 человекъ, да съ Москвы же и изъ городовъ отпущено полоняниковъ, малоросійскихъ городовъ жителей, всякого чину 408 человекъ, и достальныхъ велѣно сыскивать и отпускать безо всякого задержанья. А которые воеводы и ратные люди были въ малоросійскихъ городѣхъ, а иные ратные люди въ нынѣшнюю войну взяты на боѣхъ и задержаны нынѣ въ Чигиринѣ и въ иныхъ малоросійскихъ городѣхъ, и они бѣ тѣхъ воеводъ и ратныхъ людей изъ малоросійскихъ городовъ отпускали потомужъ безо всякого задержанья.

6

Чтобъ по прежнимъ постановленнымъ статьямъ Богдана Хмелницкого войску реестровому, которые будутъ всегда на службѣ, было царского величества милостивое жалованье и заплата изъ его царского величества казны.

И великій государь нашъ, его царское величество, по сей статьѣ, о реестровомъ войскѣ указалъ говорить на радѣ.

7

Естьли царское величество пожалуетъ, вины ихъ отдать имъ велить и волностями ихъ надарить противу статей Богдана Хмелницкого, тогда бы царское величество изволилъ послать свои царского величества обнадеживалные грамоты ко всѣмъ полкомъ, чтобъ они на его царского величества жалованья были надежны и непоколебимы.

И великій государь нашъ, его царское величество, по сему прошенью, свои царского величества обнадеживалные грамоты ко всѣмъ полкомъ послати указалъ, а иные и посланы. И по сему великого государя указу, его великого государя милостивые обнадеживалные грамоты во всѣ полки сеѣ страны Днѣпра посланы съ тѣми же посланцы, съ обознымъ съ Петромъ Забѣлою съ товарищи.

8

Бють челомъ царскому величеству, чтобъ отъ духовенства, а имянно отъ протопопа нѣжинского, кромѣ архіепископа черниговского, листовъ не принимать, потому что отъ того была междоусобная брань.

И къ великому государю нашему, къ его царскому величеству, нѣжинской протопопъ Симеонъ прежь сего на ссоры ничего не писывалъ и впредь писать не учнетъ. А пріѣзжалъ онъ къ великому государю нашему, къ его царскому величеству, бити челомъ за нихъ же гетмана и за все войско, будущее при немъ. А какіе у нихъ въ прежнихъ ихъ дѣлѣхъ есть улики, и тому они посланцы на епископа Мефодія и на него протопопа дали улики на писмѣ. И посланцы говорили, что они о томъ говорить учнутъ на радѣ.

9

Бьютъ челомъ царскому величеству: какъ напередъ сего заслуженные пожалованы были честью дворянскою, чтобъ они при томъ же чину и чести пребывали. А которые впредь заслужать, а гетманъ и старшина бити челомъ объ нихъ учнуть, и чтобъ царское величество и тѣхъ къ той же дворянской чести изволилъ пожаловать. А кому гетманъ и старшина за услуги дадутъ мельницу или деревню и универсалъ свой дадутъ и царскому величеству бити челомъ учнуть, и чтобъ царское величество пожаловалъ на тѣ маестности свои царского величества грамоты.

И великій государь нашъ, его царское величество, указалъ тому быть по ихъ челобитью.

10

Чтобъ города Кіева полякомъ не отдавать: что они на сеймѣ постановили, всѣ церкви православные отдать на костелы римскіе и преподобныхъ отцевъ чудотворные мощи хотять розвести въ Польшу въ розные мѣста, и отъ того у нихъ на Украинѣ смута немалая. И на свидѣтельство того дѣла послали къ царскому величеству листы, писанные изъ Польши до архимандрита Инокентія Гизеля, которые онъ писалъ къ Лазорю архіепископу Бороновичу.

И великій государь нашъ, его царское величество, слушавъ присылныхъ листовъ, указалъ игумену и посланцомъ сказать, что въ тѣхъ листахъ до Кіева и до малоросійскихъ городовъ о утѣсненіи православные христіанскіе вѣры причины никакой нѣтъ, и отъ кого они присланы и къ кому и за чьими руками, того не написано.

11

Чтобъ царского величества послы и посланники и гонцы во дворѣхъ казацкихъ не становились и подводъ у сотниковъ и отамановъ и у товарищевъ войсковыхъ насилствомъ не брали, а чтобы впредь дворы имъ отводили и подводы давали старшина городовая, а сами бѣ они по полемъ и по дворамъ подводъ не брали. А у кого что возмутъ въ подводы, и то бѣ отпускали назадъ.

И великій государь нашъ, его царское величество, по тому ихъ челобитью о ямщикахъ указалъ говорить на радѣ, какъ быть впредь пристойнѣе и лучше.

12

Когда войско царского величества пойдетъ противъ непріятелей, и чтобъ они въ украинныхъ городѣхъ въ казацкихъ дворѣхъ не становились, а становились бы у мѣщанъ и волностей казацкихъ не отнимали, и мужиками и измѣнниками ихъ не называли, и въ проводники ихъ не имали. Также и русскихъ людей, которые на Украину зашли давно, къ Москвѣ ихъ не выбирали. Да и въ томъ на Украинѣ смута была великая, что съ Украины выбирали драгуновъ и бѣглыхъ людей по многіе лѣта, и то они чаяли, что то чинилось не по указу великого государя, его царского величества.

И великій государь нашъ, его царское величество, ратнымъ людемъ въ казацкихъ дворѣхъ становитца не указалъ, а впредь становитца имъ у мѣщанъ и

у мужиковъ. А кто учнетъ вольности ихъ отнимать и измѣнниками и мужиками казаковъ учнетъ называть, и тѣмъ царское величество указалъ чинить по сыску наказанье. А бѣглецовъ изъ малоросійскихъ городовъ отдавать, потому что то дѣло государственное и напередъ сего въ договорныхъ статьяxъ прежнихъ гетмановъ о томъ написано.

13

Которые статьи они посланцомъ своимъ вручили, и въ томъ во всемъ полагаютца на волю и на милость царского величества: какъ ему великому государю всесильный Богъ на сердца положить, такъ бы при волностяхъ ихъ сохранили изволилъ.

И что гетманъ во всемъ полагаетца на волю царского величества, и то онъ учинилъ добро, и за то великій государь нашъ, его царское величество, его гетмана и все войско, будущее при немъ, жалуеть, милостиво похваляетъ, и хочеть подъ своею царского величества самодержавною высокою рукою держать въ милостивомъ своемъ жалованьѣ и въ призрачьнѣ неотмѣнно.

14

Прежъ сего воеводы казакомъ у мѣщанъ дочерей имать за себя и домовъ и земель покупать не велѣли, а до того времени такого обычая у нихъ не бывало. И бьютъ челомъ, чтобъ они сохранены были при прежнихъ своихъ волностяхъ.

И великій государь нашъ, его царское величество, по сему челобитью, указалъ ихъ посланцовъ допросить: которой воевода и въ которыхъ городѣхъ такіе заказы чинилъ? А великого государя нашего, его царского величества, указу такова нигдѣ не бывало.

И посланцы говорили, что они о томъ учнуть говорить на радѣ.

15

Чтобъ поволено было имъ отъ окрестныхъ государей всякіе присылные листы принимать и прочитать, а прочитавъ, до великого государя отсылать и отъ себя бы къ нимъ писать.

И великій государь нашъ, его царское величество, указалъ въ той статьѣ отказать, потому что и прежний гетманъ Богданъ Хмельницкой, хотя и на обоихъ сторонахъ былъ гетманомъ, и ему ни съ которыми государи ссылки чинить не велѣно.

16

О колгѣ и о измѣнникѣ Суховеенкѣ вѣдомо чинять, что они перешли за Днѣпръ и стали около Чигирина и Смѣлы, а хотять поиски чинить надъ Дорошенкомъ, а учиня надъ нимъ поискъ, хотять итить войною на сю сторону Днѣпра, и чтобъ царского величества войска для того были опасны.

И великій государь нашъ, его царское величество, гетмана и все войско, будущее при немъ, за тѣ вѣдомости жалуеть, милостиво похваляетъ, и они бы и впредь того оберегали и къ великому государю нашему, к его царскому вели-

честву, и къ бояромъ и воеводамъ въ полки и въ города о всякихъ вѣдомостяхъ писали.

17

Бьютъ челомъ царскому величеству о отданіи въ нынѣшняя время побранныхъ полку боярина и воеводы князя Григорья Григорьевича Ромодановского съ товарищи колокола, ризы, сосуды, книги, образы и всякое серебро побранное сыскавъ чтобъ было имъ отдано. А у кого что есть, и то они вѣдаютъ.

И великій государь нашъ, его царское величество, по тому челобитью, церковные утвари указаль сыскивать въ Путивлѣ, въ Сѣвску, во Брянску и въ иныхъ городѣхъ, а что сыщется, и то отдавать, а противъ бы того и гетману всякіе церковные утвари, что взяты царского величества изъ городовъ, сыскивать и отдавать.

18

Бьютъ челомъ за нѣжинского и менского войтовъ, которые отпущены при посланцахъ, о чемъ они царскому величеству бити челомъ учнутъ, и чтобъ на тѣ дѣла царского величества былъ имъ милостивой указъ.

И великій государь нашъ, его царское величество, указаль у войтовъ взять челобитные и по тѣмъ ихъ челобитнымъ его царского величества указъ имъ будетъ.

19

Естьли у царского величества учинитца комисія съ которымъ ни есть государемъ, или съ королевскимъ величествомъ, или съ ханомъ крымскимъ, а тутъ бы былъ вспоминъ о Войску Запорожскомъ, и чтобъ царское величество пожаловалъ, и ихъ высланнымъ быти позволилъ, потому что и на первой комисіи, какъ особъ ихъ не было, и о томъ Войско Запорожское въ немалой скорби были.

И великій государь нашъ, его царское величество, на съѣздѣхъ при послѣхъ высланнымъ ихъ, для ихъ дѣлъ, быти поволилъ.

20

Челобитье приносятся о увольненіи взятыхъ мужей и женъ во время казни Якима Самка и Василья Золоторенка и иныхъ.

И великого государя нашего, его царского величества, на то ихъ челобитье указъ будетъ въ то время, какъ они у его царского величества утвердятца въ подданствѣ и стануть его царскому величеству служить вѣрно.

21

Объявляютъ о листахъ Феофила Бобровича, что посланные его листы, и съ тѣхъ листовъ съ посланцы своими для вѣдома послали списки.

И великій государь нашъ, его царское величество, Феофила Бобровича изъ малоросійскихъ городовъ указаль взять къ Москвѣ и грамота его царского величества о томъ послана.

Бьютъ челомъ царскому величеству о скоромъ отпуску посланниковъ ихъ и обнадеживаньи его царского пресвѣтлого величества грамотъ ко всему войску.

И великій государь нашъ, его царское величество, посланцовъ ихъ указаль отпустить не задержавъ и свою царского величества грамоту ко всему войску послати велѣлъ. И по указу великого государя грамота ко всему войску послана.

А изъ которого наказу и изъ статей се перечневые статьи выписаны, и съ того наказу и съ статей списки слово въ слово посланы къ боярину и намѣстнику бѣлогородскому, ко князю Григорью Григорьевичю Ромодановскому съ товарищи, въ тетратѣхъ, съ симъ великого государя наказомъ и съ сими указными статьями вмѣстѣ. Да сверхъ сихъ указныхъ статей, по указу великого государя царя и великого князя Алексѣя Михайловича, всеа Великія, и Малыя, и Бѣлыя Росіи самодержца, написаны статьи вновь:

Буде впредь которой гетманъ, забывъ страхъ Божій и великого государя премногую неизреченную къ себѣ милость, учнетъ въ малоросійскихъ городѣхъ чинить какіе ссоры, также какъ и Ивашка Брюховецкой учинилъ ссору, и имъ того межъ себя остерегать и провѣдывать и о томъ писать къ великому государю, а тѣмъ гетманскимъ никакимъ ссорамъ вѣры не нять. А буде въ малоросійскихъ городѣхъ учнутъ чинитца какіе ссоры отъ жителей отъ кого ни есть, и гетману и старшинѣ потомужъ того провѣдывать и о томъ писать къ великому государю, къ его царскому величеству, а тѣхъ людей, отъ кого какіе ссоры въ малоросійскихъ городѣхъ учинятца, держать за крѣпкими сторожи, до указу великого государя, и о томъ писать къ нему великому государю. А буде на государевыхъ ратныхъ людей, которые будутъ въ малоросійскихъ городѣхъ съ воеводы, учнутъ бити челомъ Черкасы въ какихъ обидахъ и въ налогахъ, и воеводамъ на тѣхъ ратныхъ людей давать Черкасомъ судъ, а у того суда быти ихъ судьямъ, для того чтобъ воеводы судили въ правду, а поноровки никому ни въ чемъ не чинили.

Статьи жъ запасные говорить на радѣ, смотря по тамошнему:

1

Въ Андросовскомъ договорѣ написано, что Кіевъ отдать въ нынѣшнемъ во 177 году, въ апрѣлѣ. А Черкасы за то стоятъ, чтобъ полякомъ Кіева не отдавать. И о Кіевѣ что на радѣ говорить и что въ томъ учинить?

На радѣ говорить: въ перемирномъ Андросовскомъ договорѣ о Кіевѣ договоренось: на которой срокъ отдать было, и то имъ вѣдомо. А нынѣ за нѣкоторыми многими причинами съ полскіе стороны на тотъ срокъ Кіеву отдачи, до сѣздовъ великихъ и полномочныхъ пословъ обоихъ сторонъ, не будетъ. А каковъ царского величества на томъ сѣздѣ съ полскими послы малоросійскихъ городѣхъ о дѣлѣхъ [...] все будетъ имъ вѣдомо посланцомъ ихъ, которые ихъ посланцы будутъ на сѣздѣ.

2

Какъ у царского величества съ полскими послы будутъ съѣзды о вѣчномъ миру, а гетманъ учнетъ о томъ говорить, чтобъ казацкимъ посланцомъ на томъ съѣздѣ быть, и будучи при договорѣхъ съ послами ихъ посланцомъ бы сидѣть. И о томъ у нихъ, для чего и для какихъ дѣлъ они посланцовъ своихъ на тотъ договоръ слать похотятъ, о дѣлѣхъ спрашивать ли, и то что имъ съ послами засѣдать вмѣстѣ позволить ли ?

На съѣздѣхъ казацкимъ посланцомъ быть поволить. А для какихъ дѣлъ посланцовъ похотятъ они послать, чтобъ тѣ дѣла царскому величеству были вѣдомы и о дѣлѣхъ ихъ спрашивать, чтобъ они про дѣла объявили. А сидѣть ли имъ съ послы, или, будучи при тѣхъ посолскихъ договорѣхъ, при послѣхъ стоять, о томъ договоръ учиненъ будетъ на съѣздѣ съ послами, тогда имъ о томъ и указъ будетъ. А выбрали бѣ они въ ту посылку на посолской съѣздѣ съ Гвинтовкою.

3

Напередъ сего гетманы съ полскимъ королемъ и съ ханомъ крымскимъ и съ иными государствами ссылались. Нынѣ имъ ссылатца или отговаривать, чтобъ не ссылатца?

Отговаривать, и сказать имъ, чтобъ они ни съ которымъ государемъ ссылокъ не держали и о всякихъ дѣлѣхъ писали къ царскому величеству, а царское величество будетъ ихъ охранять и о ихъ дѣлѣхъ до государей писать повелить царское величество, чтобъ имъ ни отъ кого обиды не было.

4

Которые воеводы, по указу великого государя, были въ ихъ черкасскихъ городѣхъ, а они на нихъ учнутъ бить челомъ во взяткахъ и во всякихъ налогахъ.

И противъ того на радѣ говорить: надобно было имъ на воеводу бить челомъ, не вчиная кровей, а нынѣ они сами виноваты: отъ царского величества отложились и поддались было бусурману, и разграбя ихъ воеводскіе дома, съ женами и дѣтми поотдавали ихъ въ Крымъ, и управы стало дать не на кого, и впредь бы они того не дѣлали, и били челомъ, кто ихъ станеть впредь обижать, царскому величеству, а собою не управлялись и дурна никакова не дѣлали.

5

А которые воеводы царского жъ величества въ украинныхъ городѣхъ во время ихъ измѣны купецкихъ людей задержали и животы ихъ у нихъ побрали, и имъ не отдають, и про то царское величество велитъ сыскать и сыскавъ, велѣтъ тѣ ихъ животы, что у кого взято, отдать. А они бѣ купцы царскому величеству били челомъ правдою, лишнего ничего не приписывали: что кто у нихъ взялъ, о томъ бы и били челомъ. А которые царского величества рускіе купецкіе люди также были въ черкасскихъ городѣхъ для торговли, а кто ихъ пограбилъ, потомужъ все сыскать гетману и отдать все сполна тому, у кого что взято.

6

О поборѣхъ отговаривать, чтобъ нынѣ поборовъ безъ полскихъ съѣздовъ положить на нихъ не мочно. А учинять въ томъ договоръ, и поборъ на нихъ положить, впредь договорясь царского величества послы королевского величества съ послы, какъ съ тоѣ стороны Днѣпра, такъ и съ сеѣ стороны ровно. А толко они похотятъ, чтобъ на нихъ поборы положить нынѣ, и обложатца сами, и тѣми сборы стануть платить реэстровымъ казакомъ за ихъ службы, по чему они же положатъ, а изъ государевы бы казны ничего казакомъ не давать и реэстровымъ казакомъ положить вѣдомое число, сколько ихъ тысячъ будетъ, съ ними говоря. А сколько быть тысячамъ, того подлинно не договорено.

7

Позженымъ и до конца разоренымъ городомъ и волостямъ дать тѣхъ городовъ и мѣсть жителемъ лгота, по послѣдней мѣрѣ, въ городѣхъ мѣщаномъ на 5 лѣтъ или на 6 лѣтъ, волоснымъ мужикомъ на 3 годы или на 4. А толко казаки на мѣщанъ учнутъ указывать, что дана лгота и денежныхъ сборовъ собирать не съ кого, и имъ на жалованье дать будетъ не изъ чего, – и реэстровымъ казакомъ сказать: естли бы они въ измѣнѣ не были и, сходясь съ бусурманы, войны не чинили, такова бѣ въ малоросійскихъ городѣхъ и разоренья не было и лготы бѣ давать было не для чего, всегда бѣ съ нихъ поборы были, и съ тѣхъ поборовъ заплата имъ была, какъ ведетца, полная всегда. А то имъ нынѣ, будетъ чего заплаты доходить не станеть, стало самимъ отъ себя.

8

Чтобъ учинить на Москвѣ нарочной дворъ и на томъ дворѣ гетмановымъ выборнымъ присланнымъ людемъ, двумъ или тремъ человѣкомъ, на Москвѣ жить, и какіе обидные дѣла в черкасскихъ городѣхъ царского величества отъ воеводъ или отъ ратныхъ людей учинитца, и гетманъ и полковники изъ полковъ писали бѣ къ нимъ выборнымъ своимъ людемъ, кому то дѣло, по указу царского величества, вручено, и въ тѣхъ дѣлахъ тѣмъ людемъ, кому какая обида учинитца, указъ имъ будетъ безъ московскіе волокиты, и росправа всякая учинена имъ будетъ въ правду.

9

И о сей статьѣ договоръ учинить, чтобъ сей статьѣ быть:

Когда къ великому государю, къ его царскому величеству, доведетца гетману послать посланцовъ своихъ для какихъ его государскихъ великихъ дѣлъ или для среднихъ, сколькимъ быть человѣкомъ и въ колкихъ конѣхъ [...]»^а

О п у б л и к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. VIII. – С. 36–42. – № 11. Публикація з поміткою: Статьи выписаны изъ наказу и изъ статей же, каковы подали ближнему боярину и оружейничему и намѣстнику Ржевскому Богдану Матвѣевичу Хитрову съ товарищи, генваря въ 19 числѣ нынѣшняго 177 году, и что на тѣ статьи великого государя указ. Наприкінці документа зазначено: Сипсокъ писан тетрадью на 19 полулистахъ (Малорос. Дѣла Моск. Гл. Архива М-ва Ин. Д., 1669 г. № 2).

^а Далі текст обривається, у публікації зазначено: „конца нѣтъ”.

1669, березня 6. Глухів. –

*Глухівські статті, ствержені від імені царя
його посланцями кн. Григорієм Ромодановським,
Артемоном Матвєєвим та Григорієм Богдановим на раді
під час обрання Дем'яна Многогрішного у гетьмани*

Лѣта 7177, февралѣ в 12 день, великій государь, царь и великій князь Алексѣй Михайловичь, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержецъ, указаль боярину и воеводѣ и намѣстнику Бѣлогородскому князю Григорью Григорьевичу Ромодановскому, да стольнику и полковнику и намѣстнику серпуховскому Артемону Сергѣевичу Матвѣеву, да дьяку Григорью Богданову, ѣхати [въ] Малыя Россіи въ его великаго государя черкасскіе города, [въ] Войско Запорожское сей стороны Днѣпра, и пожаловаль велѣль учинить въ Глуховѣ раду, а на радѣ велѣль бытъ преосвященному архіепископу Лазарю Бороновичу черниговскому и новгородскому, обозному, судьямъ, ясауламъ, полковникамъ и всей старшинѣ и козакамъ, и по ихъ праву велѣль имъ обратъ гетмана, кого они межъ себя излюбятъ. А какъ изберутъ гетмана, и великий государь, его царское пресвѣтлое величество, велѣль на радѣ вычестъ статьи, каковы были даны, по указу его царскаго пресвѣтлаго величества, прежнему гетману Богдану Хмѣльницкому и всему Войску Запорожскому, на какихъ статьяхъ были подъ високою рукою его царскаго пресвѣтлаго величества, прежній гетманъ Богданъ Хмѣльницкій и все Войско Запорожское. А иныя статьи указаль великій государь, его царское пресвѣтлое величество, по ихъ челобитью, учинить вновь для подтвержденья Войску Запорожскому, чтобъ впредь такія измѣны и междуусобія и христіанской крови разлитіе не было, какъ учинилося отъ измѣнника отъ Ивашка Выговского, отъ Юраска Хмѣльницакого, отъ Ивашка Брюховецкаго и отъ иныхъ единомысленниковъ. А какъ они гетмана оберутъ, и имъ съ тѣмъ новообраннымъ гетманомъ ему, великому государю, царю и великому князю Алексію Михайловичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцу, его царскому пресвѣтлому величеству и его государскимъ дѣтямъ, великому государю, благовѣрному царевичу и великому князю Алексѣю Алексѣевичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, великому государю, благовѣрному царевичу и великому князю Федору Алѣксѣевичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, великому государю, благовѣрному царевичу и великому князю Симеону Алексѣевичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, великому государю, благовѣрному царевичу и великому князю Іоанну Алексѣевичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, и ихъ государскимъ наслѣдникамъ намъ вѣчное и вѣрное подданство, по непорочной евангельской заповѣди Господни вѣру учинить и крестъ цѣловать, и быти имъ у него великаго государя, его царского пресвѣтлого величества, и у его государскихъ наслѣдниковъ въ вѣчномъ подданствѣ неотступно въ прежнихъ правахъ и въ вольностяхъ, по прежнимъ его великаго государя, его царского пресвѣтлаго величества жалованнымъ грамотамъ, каковы

были даны прежнему гетману Богдану Хмѣльницкому и инымъ гетманамъ и всему Войску Запорожскому.

И въ нынѣшнемъ во 177 году марта въ 3 день, по указу великаго государя, царя и великаго князя Алексѣя Михайловича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержца, бояринъ и воевода и намѣстникъ бѣлогородской князь Григорій Григорьевичъ Ромодановскій съ товарищи, въ Глуховѣ раду учинили, и указъ великаго государя, его царскаго пресвѣтлаго величества, на радѣ гетману и обозному и судѣи и всей старшинѣ и войску говорили:

“Присылали они къ великому государю, царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцу, къ его царскому пресвѣтлому величеству, какъ отъ духовныхъ, такъ и отъ всего войска старшины и черни, бити челомъ въ винахъ своихъ, Максаковского монастыря игумена Иеремея Ширковича, да генеральнаго обознаго Петра Забѣлу съ товарищи, что они, забывъ страхъ Божій и свою присягу великому государю, его царскому пресвѣтлому величеству, послушавъ измѣнника Ивашка Брюховецкаго и бояся отъ него смертныхъ убивствъ, измѣнили. А нынѣ узнавъ свою измѣну, ему великому государю, его царскому пресвѣтлому величеству, вину свою принесли и доби́ли челомъ. А впредь обѣщались ни на какія прелести и смутныя и на всякія ссорныя слова не уклоняться, и стоять въ своемъ обѣщаніи и въ правдѣ крѣпко и неподвижно. И великій государь, его царское пресвѣтлое величество, государь христіанскій всемилосердый, какъ Богъ пріемлетъ кающихся, такъ и онъ государь милосердый вины ихъ, прошенія ради за нихъ своихъ государскихъ благородныхъ чадъ, благороднаго великаго государя, царевича и великаго князя Алексѣя Алексѣевича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, и благороднаго великаго государя, царевича и великаго князя Феодора Алексѣевича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, и благороднаго великаго государя, царевича и великаго князя Симеона Алексѣевича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, и благороднаго великаго государя, царевича и великаго князя Іоанна Алексѣевича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, и архіереевъ и богомольцевъ своихъ, святѣйшихъ вселенскихъ патріархъ, святѣйшаго вселенскаго Паисія, папы и патріарха великаго града Александріи и судіи вселенскаго, и святѣйшаго Іоасафа, патріарха московскаго и всея Россіи, богомольца жъ своего, а вашего родѣтельнаго пастыря, архіепископа Лазаря Бороновича черниговскаго и новгородскаго, прошенія его ради слезнаго, великій государь, яко отецъ милосердый, милосердую надъ ними, вины ихъ велѣлъ имъ отдать, и въ вѣчное памятованіе пустить изволилъ, и къ прежнему своему царскаго величества государскому милосердію принять изволилъ. А если бъ впредь, забывъ страхъ Божій и великаго государя, его царскаго пресвѣтлаго величества, премногую и неизреченную милость, стали бъ къ какой измѣнѣ и къ суетнымъ и ссорнымъ словамъ и письмамъ приставати и вѣрять, и учинять какую шатость и междоусобіе, и великій государь, его царское пресвѣтлое величество, ужъ къ тому терпѣти не будетъ, прося у всемогущаго Бога милости и Пречистыя Богородицы помощи, и взявъ святѣй и животворящій Крестъ и во всѣхъ своихъ государскихъ милосердыхъ къ нимъ дѣлѣхъ освидѣтельствовався всемогущимъ Богомъ, станеть

самъ своею государскою особою въ подданство приводить и своевольныхъ унимати, сколько всемогущій Господь Богъ помощи подасть. И о сей своей государской милости и о наказаніи, великій государь, его царское пресвѣтлое величество, изволилъ самъ изъ своихъ государскихъ устъ Максаковского монастыря игумену Іеремею Ширковичу, да генеральному обозному Петру Забѣлѣ съ товарищи, къ гетману и къ старшинѣ и къ войску указалъ сказати”.

Да преосвященному жъ архіепископу Лазарю Бороновичу черниговскому и новгородскому да обозному, судьямъ, ясауламъ, полковникамъ и всей старшинѣ говорено:

Указалъ великій государь, его царское пресвѣтлое величество, по ихъ правамъ и вольностямъ, гетмана обратъ, кого они излюбятъ. И обозный, и судья, и полковники, и вся старшина и чернь по своимъ правамъ и вольностямъ обрали гетмана Даміана Игнатова, а какъ обрали гетмана, и бояринъ и воевода и намѣстникъ бѣлогородской князь Григорій Григорьевичъ Ромодановской съ товарищи на радѣ прежнія статьи, каковы даны въ прошломъ во 162 году, прежнему гетману Богдану Хмѣльницкому и всему Войску Запорожскому, и сверхъ прежнихъ статей новыя статьи, которыя на многихъ радахъ постановлены, и нынѣ, по указу великаго государя, вновь прибавлены, велѣли вычестъ и укрѣпить, и на тѣхъ статьяхъ гетманъ Даміанъ Игнатовъ, и обозный, и судья, и ясаулы войсковые, и вся старшина и козаки, которые на радѣ были, великому государю, царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцу, и его государскимъ наслѣдникамъ по святѣй непорочной евангельской заповѣди, на вѣчное подданство вѣру учинили на томъ, что имъ быти подѣ ихъ государскою самодержавною высокою рукою неотступно.

А на радѣ были и къ статьямъ руки приложили:

Преосвященный архіепископъ Лазаръ Бороновичъ черниговскій и новгородскій.

Максаковского монастыря игумень Іеремей Ширковичъ.

Гетманъ Даміанъ Игнатовъ.

Обозной Петръ Михайловъ сынъ Забѣла.

Судьи: Иванъ Самойловъ, Иванъ Домонтовъ.

Ясаулы: Матвѣй Никитинъ сынъ Гвинтовка, Павелъ Грибовичъ.

Писарь генеральный Карпъ Ивановъ сынъ Мокрѣвъ.

Бунчужный Лукашъ Заборовскій.

Хорунжій войсковый Василь Свириденко.

Писарь арматній войсковый Никифоръ Александровъ.

Полковники: нѣжинской Филиппъ Ивановъ сынъ Уманецъ, стародубовской Петръ Ивановъ сынъ Рословченко, переяславской Иванъ Еуфименко наказный, кievской Константинъ Солонина, полка пѣхотнаго кошевый Афанасій Савенко, прилуцкой наказный полковникъ Яковъ Трофимовъ и ясауль полковый, ко[мо]нный полковникъ Михайло Кіяшко, полковникъ пѣхотный Иванъ Берло.

Ротмистры: Афанасій Ивановъ, Андрей Нестеровъ, Петръ Ворошило.

Капитанъ Александръ Станиславичъ.

Судьи полковые: нѣжинской Федоръ Завацкой, переяславской Юрья Николаевъ.

Обозные полковые: нѣжинской Матвѣй Матвѣевъ, стародубской Гаврило Дашенко, кievской Яковъ Ивановъ.

Ясаулы полковые: нѣжинской Игнатъ Парпура, стародубскіе Василий Юрьевъ, Дмитрій Турченинко, кievской Трофимъ Яковлевъ, Самойло Присановский, Иванъ Тихій, Николай ясауль, Гаврило ясауль, стародубской Василий Лапа.

Атаманъ черниговской Станиславъ Кохановской, стародубской Тимофей Алексѣевъ.

Подписки канцеляріи войсковые: Петръ Домонтовъ, Иванъ Быховець, Ярема Яремовъ, Сергѣй Андреевъ, Семень Алифиренко, Андрей Тихоновъ.

Писари полковые: нѣжинской Павелъ Михайловъ, стародубской Иванъ Воробей, переяславской Михайло Буркжецкій, кievской Андрей Васильевъ.

Хорунжіе полковые: нѣжинскій Романъ Сергѣевъ, Василий Валкодичъ стародубскій, кievскій Михайло Михайловъ, пѣшого полка Тимофей Ивановъ, Прокофій Емеренко, Игнатій Путинъ, Павелъ Кресчевскій, Янъ Ворона.

Порутчикъ Янъ Олбрыхтъ.

Сотники полка Черниговскаго: Василий Бурковской, Павелъ бѣлоусовской Товстолѣсъ, Сава Внучко любецкій, Филон Свяцкій сибер[еж]скій, Агей Ивановъ слабинскій, Андрей Тишиненко сосницкій, Филиппъ Марченко столянскій, Василий Марченко синявскій, Германъ Михайловъ киселевскій, Василий Олещенко вольнскій, Федоръ Ковтуненко.

Нѣжинскаго полка: Константинъ Ивановъ батуринскій, Григорій Карпенко, Кондратій Ивановъ Хорошего Озера, Григорій Проскурненко борзенскій, Павелъ Павловъ шаповаловскій, Иванъ Евтушенко новомлинскій, Феско Химинъ короповскій, Стефанъ Нестеренко рожественскій, Яска Жураховскій глуховскій, Василий Яценко кролевецкій, Савва Прокофьевъ воронежскій, Леско Лысенко коноптоской, Федоръ Михащенко, Иванъ Городцкій.

Стародубскаго полка сотники: Павелъ Хромченко стародубской, Овдѣй Рословченко почепской, Гаврило Еремѣнко погарской, Захаръ Стефановъ новгородской, Василий Исаенко шептакувскій, Андрей Есимоновскій мглинскій, Иванъ Рубченко тапалскій.

Переяславскаго полка сотники: Панко Булунъ, Григорій Волошинъ, Иванъ Щербина.

Киевскаго полка сотники: Григорій Алферьевъ кievскій, Гаврило Карповъ козельскій, Максимъ Стефановъ острецкій, Анисимъ Коробка бобровицкій, Иванъ Кононовъ гоголевскій, Яковъ Васильевъ мурафейскій.

Пѣшого полка сотники: Леонтій Кириловъ, Данило Гавриловъ.

Прилуцкаго полка сотникъ Феско Семеновъ.

Капралъ Хриштопъ Россоханскій.

Мѣщане нѣжинскіе: войтъ Александръ Цурковской, бурмистръ Яковъ Ждановъ, писарь Филиппъ Константиновъ, Гаврило Тимошевъ, Иванъ Воробей.

Черниговскіе: войтъ Григорій Якимовъ, райца Романъ Остаповъ, Павелъ Филимоновъ, Федоръ Михайловъ.

Переяславскіе: Иванъ Щербина райца, писарь Михайло Буркжецкій, Трофимъ Коцарь, Пётро мѣщанинъ.

Стародубскіе: войтъ Константинъ Ларіоновъ, бурмистры Сергѣй Потаповъ, Борисъ Карповъ, райца Иванъ Низовець, Парфень Антоновъ, писарь Василій Барнацкій.

Новгородка Сѣверского: войтъ Никифоръ Пожарскій, писарь Трофимъ Якимовъ, Алексѣй Андреевъ сынъ Карачъ, Давыдъ Машковецъ.

Погарцы: войтъ Костантинъ Ивановъ, бурмистръ Григорій Кропива, райца Игнатій Трофимовъ, райца Семень Климовъ, Ларіоновъ Бокланскій.

Почепскіе: войтъ Иванъ Иванъ Ивановъ.

Глуховскіе: войтъ Федоръ Яковлевъ, бурмистръ Андрей.

Менскіе: войтъ Стефанъ Кирьяновъ, Стефанъ Филоновъ, Феско, менскій бурмистръ.

Коропскіе: войтъ Адамъ Русановъ, Андрей Емецъ.

Города Кролевска: войтъ Евстафій Лукьяновъ, бурмистръ Григорій Романенковъ, бурмистръ же Иванъ Никифоровъ.

Статьи постановлены въ Глуховѣ:

1. Били челомъ великому государю, его царскому пресвѣтлому величеству, гетманъ и все войско сей стороны Днѣпра, чтобъ великій государь пожаловаль, велѣль вины ихъ имъ отдать, и впредь бы тѣ ихъ вины воспоминаены не были, и изволилъ бы великій государь держать ихъ въ своемъ государскомъ милостивомъ жалованьи и въ призьреньи.

Великій государь, его царское пресвѣтлое величество, государь христіанскій милосердый, жалуеть гетмана и все войско, при немъ будущее, вины ихъ милостиво прощаеть и отпускаеть, и впредь тѣ ихъ вины воспоминаены не будутъ, а имъ бы подданымъ, по своему обѣщанію, его царскому пресвѣтлому величеству и его государскимъ наслѣдникамъ служить вѣрно, и всякія шатости отставить, и впредь ни на какія прелести не уклоняться, и быть подъ его великаго государя самодержавною высокою рукою въ вѣчномъ подданствѣ по прежнему неотступно, безо всякіе измѣны.

2. Милости у великаго государя просятъ, чтобъ имъ быти въ прежнихъ своихъ правахъ и вольностяхъ, и чѣмъ пожалованъ былъ прежній гетманъ Богданъ Хмѣльницкой, и то бы имъ все было подтверждено.

Великій государь, его царское пресвѣтлое величество, пожаловаль гетмана и все войско сей стороны Днѣпра правами и вольностями по прежнему ихъ праву, и ни чѣмъ права и вольности ихъ нарушены не будутъ.

3. Гетманъ Богданъ Хмѣльницкой въ прежнихъ статьяхъ постановилъ, чтобъ царскаго величества воеводамъ съ ратными людьми быти въ Переясловлѣ, въ Нѣжинѣ, въ Черниговѣ, и нынѣ бы царское величество въ малороссійскихъ городѣхъ воеводамъ и ратнымъ людямъ быти не указаль. Понеже отъ нихъ многія ссоры и досадительства бывали, того для и война зачалась. А которые доходы довелись взять на него великаго государя въ казну, и тѣ бы сборы положить на гетмана, а гетманъ къ тому приставить вѣрныхъ людей, а учинить бы тѣ сборы, какъ Украина въ первое достояніе придетъ.

Великій государь, его царское пресвѣтлое величество, указаль быть въ малороссійскихъ городѣхъ воеводамъ и ратнымъ людемъ, для обороны отъ непріятелей, и чтобъ впредь въ малороссійскихъ городѣхъ шатости и измѣны ни отъ кого никакія не было, а указаль быти воеводамъ и ратнымъ людемъ в городѣхъ по прежнимъ статьямъ и нынѣ вновь подтвердить въ статьяхъ, а воеводамъ быти въ Кіевѣ, въ Переасловлѣ, въ Нѣжинѣ, въ Черниговѣ, во Острѣ. А въ права ихъ и въ вольности и суды и всякія дѣла воеводамъ вѣдать не указаль, какъ кіевскому воеводѣ, такъ и инымъ воеводамъ, а указаль имѣти начальство надъ ратными людьми, которые присланы на оборону во всякомъ строеніи. А если бы кто всякаго чина жителей городовъ и мѣстъ, или сель, или деревень, о обидахъ отъ ратныхъ людей учнуть бити челомъ великому государю и воеводамъ приносить челобитныя, и по указу великого государя, его царского пресвѣтлого величества, судить тѣхъ ратныхъ людей воеводамъ, да при тыхъ же судѣхъ указаль быти во всякомъ городѣ, где будутъ воеводы, для великія правды и скорыя росправы, изъ малороссійскихъ жителей знатнымъ и добрымъ и разумнымъ людемъ, чтобъ вмѣстѣ съ воеводою были при тѣхъ судѣхъ, и судили, и по суду и по указъ чинили, какъ о томъ указъ великого государя, его царскаго пресвѣтлого величества, належитъ. А о поборѣхъ указаль малороссійскихъ городовъ быти по ихъ обыкновенію, какъ написано въ статьяхъ гетмана Богдана Хмѣльницкаго.

И гетманъ, и вся старшина, и козаки, и мѣщане приговорили сей статьѣ быти такъ.

4. Чтобъ по прежнимъ постановленнымъ статьямъ Богдана Хмѣльницкаго войску реэстровому, которые будутъ всегда на службѣ, было царскаго величества милостивое жалованье и заплата изъ его царскаго пресвѣтлого величества казны.

Великій государь, его царское пресвѣтлое величество, о реэстровомъ войскѣ указаль говорить на радѣ, сколько быти войсковыхъ козаковъ тысячамъ на сей сторонѣ Днѣпра. А что въ той ихъ статьѣ написано: войску заплата изъ его царскаго пресвѣтлого величества казны, и того въ тѣхъ статьяхъ Богдана Хмѣльницкаго не положено, а положено, что быти поборамъ, гдѣ достоинъ собирать въ скарбъ царскаго пресвѣтлого величества, и изъ того сбора давать на войско по реэстру, кому что въ статьяхъ постановлено.

И гетманъ, и вся старшина, и козаки приговорили на сей радѣ: гетману тысяча золотыхъ червонныхъ на годъ, писарю войсковому и обозному по тысячѣ золотыхъ польскихъ, на судей войсковыхъ по триста золотыхъ, на писаря судейскаго по сту золотыхъ, на писаря да на хорунжаго полковаго по пятидесять золотыхъ, на хорунжаго сотнитскаго тридцать золотыхъ, на полковниковъ по сту ефимковъ, на ясауловъ полковыхъ по двѣсти золотыхъ, на ясауловъ войсковыхъ по четыреста золотыхъ, на сотниковъ по сту золотыхъ, реэстровымъ козакамъ быти тридцати тысячамъ человѣкамъ, а давать на человѣка по тридцати золотыхъ польскихъ.

А что въ которомъ полку будетъ козаковъ, и тому учинить реэстръ, а быти козакамъ реэстровымъ, а въ реэстрѣ писать, которые старые козаки и мноую

службу служили, а чего старыхъ козаковъ въ полкѣхъ въ тридцати тысячахъ не достанетъ, и въ то число принимать въ козаки мѣщанскихъ и поселянскихъ дѣтей. А на Войско Запорожское на тридцать тысячъ быти поборамъ со всякихъ маетностей безъ выбора, чей кто ни есть, кромѣ монастырей, и изъ тѣхъ поборовъ давати великаго государя жалованья гетману съ начальными людьми и козакамъ по прежнимъ утвержденнымъ статьямъ, а будетъ тѣхъ поборовъ столько гетману и начальнымъ людемъ и козакамъ на жалованье противъ положенья сполна не достанетъ, и тѣ поборы раздѣлять по сбору, сколько того сбора будетъ.

А у которыхъ полковниковъ и у начальныхъ людей маетности есть, и на тѣ ихъ маетности жалованныя великаго государя грамоты даны, и тѣхъ подданныхъ полковникамъ и всякимъ начальнымъ людемъ, за которыми маетности, судити ихъ имъ и приносы вольные у нихъ принимать и сѣна и дрова готовить, а поборы съ нихъ на жалованье козакамъ собирать ровно. А до архіепискуплихъ и епискуплихъ и до монастырскихъ до подданныхъ ихъ, въ податѣхъ на Войско, дѣла нѣтъ.

А съ сего времени во архіепискупли и въ монастырскія вотчины вновь никого не принимать, быть старымъ и учинить имъ книги, сколько за архіепископомъ и за монастыремъ въ вотчинахъ ихъ мужиковъ, а изъ мужиковъ въ реэстръ въ козаки не писать и не принимать. А съ протопопскихъ и поповскихъ маетностей, поборы на козаковъ иматъ противъ уложенья козацкихъ маетностей, а съ городовъ со всякихъ доходовъ, какъ Господь Богъ междоусобіе ихъ успокоитъ и придутъ до прежнихъ своихъ прибытковъ. А во льготѣ в тѣхъ поборѣхъ быти по городамъ, и мѣстамъ, и селамъ, и деревнямъ, которые безъ остатка пожжены и разорены, и для того разоренья положена льгота: Переяславию, Нѣжину, Любечу, Воронежу, Кролевицу и инымъ городамъ, которые также разорены, льготы на десять лѣтъ, Чернигову, Остру на сѣмъ лѣтъ, мѣстамъ, мѣстечкамъ и селамъ на три лѣта.

5. Если царское пресвѣтлое величество пожалуетъ, вины ихъ надарить, противъ статей Богдана Хмѣльницкаго, тогда бы царское пресвѣтлое величество изволилъ послать свои царского величества обнадеживанныя грамоты ко всѣмъ полкамъ, чтобъ они, на его царского пресвѣтлого величества жалованье, были надежны и непоколебимы.

Великій государь, его царское пресвѣтлое величество, по сему челобитью, свои царского величества обнадеживанныя грамоты ко всѣмъ полкамъ послати указалъ. И по сему великаго государя указу, его великаго государя милостивыя обнадеживанныя грамоты во всѣ полки сее стороны Днѣпра посланы с тѣми жъ посланцы ихъ, съ обознымъ с Петромъ Забѣлою съ товарищи.

6. Какъ напередъ сего заслуженные пожалованы были честью дворянской, чтобъ они при томъ же чинѣ и чести пребывали, а которые впредь заслужатъ, а гетманъ и старшина бити челомъ объ нихъ учнуть, и чтобъ, царское пресвѣтлое величество, и тѣхъ къ той же дворянской чести изволилъ пожаловать. А кому гетманъ и старшина за услугу дадутъ мельницу или деревню, и универсалы свои дадутъ, и царскому пресвѣтлому величеству бити челомъ учнуть, и чтобъ

царское величество пожаловалъ на тѣ маетности свои царскаго величества грамоты.

Великій государь, его царское пресвѣтлое величество пожаловалъ ихъ, по ихъ челобитью.

7. Чтобъ города Кіева полякамъ не отдавать, что они на сеймѣ постановили всѣ церкви православныя отдать на костелы римскіе, и преподобныхъ отцевъ чудотворныя мощи хотять розвезти въ Польшу въ розныя мѣста, и отъ того у нихъ на Украйнѣ смута немалая.

Великій государь, его царское пресвѣтлое величество велѣлъ сказать. Въ перемирномъ Андрусовскомъ договорѣ о Кіевѣ договоренось, на который было срокъ отдать, и то имъ самимъ вѣдомо. А нынѣ за нѣкоторыми многими причинами съ польскія стороны, на тотъ срокъ Кіеву отдачи, до сѣздовъ великихъ и полномочныхъ пословъ и комиссаровъ не будетъ. А каковъ договоръ на томъ сѣздѣ съ послы и съ комиссары о Кіевѣ будетъ, и имъ вѣдомо будетъ отъ посланцевъ ихъ. А посланцамъ ихъ, съ великими и полномочными послы, указалъ великій государь, на сѣздѣ быть. А какъ быти и о какихъ дѣлѣхъ, и тому особая статья ниже сего. А что посланцы ихъ, будучи на Москвѣ, объявили на письмахъ о утѣсненіи благочестивыя вѣры и святыхъ Божіихъ церквахъ, будто небереженіемъ великихъ и полномочныхъ пословъ, ничего о церквахъ Божіихъ въ статьяхъ не положено. А въ Андрусовскихъ договорныхъ статьяхъ постановлено и укрѣплено: русскимъ всякаго чина людямъ, которые въ сторону королевскаго величества в мѣстѣхъ, чрезъ тѣ договоры достаются, вольное имѣть быти употребленіе вѣрѣ греческаго закона, безо всякаго въ отпращиваніи службы Божіи затрудненія, и когда утверженіе вѣры греческія укрѣплено, тогда и церквамъ Божіимъ свобода во отпращиваніи службы, всегда Церковь Божія стоитъ вѣрою. Церковь бо ничтоже ино есть, но развѣ нашими душами созданный домъ, и имъ бы впредь во всякихъ дѣлѣхъ розсматривать съ прилежаніемъ и разсуждать мудро, а мѣлкоумныхъ укрѣплять. А буде и есть какое утѣсненіе въ Корунѣ Польской и въ княжествѣ Литовскомъ церквамъ Божіимъ, и великій государь, его царское пресвѣтлое величество великимъ и полномочнымъ посламъ укажетъ о томъ утѣсненіи, противъ Андрусовскихъ договорныхъ статей, комиссарамъ говорить на сѣздѣ. И что о томъ договорятся, и то будетъ имъ впредь вѣдомо чрезъ посланцевъ ихъ, которые будутъ на сѣздѣ, только тѣ дѣла належать той стороны Днѣпра, а не вашія, сами они похотѣли быть во отлученіи отъ царскаго пресвѣтлаго величества, и отъ нихъ и учинились подъ королевскаго величества рукою прежде сѣздовъ и Андрусовскихъ договоровъ, и по тому ихъ отлученію и въ Андрусовѣ договоръ учиненъ.

И гетманъ, и вся старшина, и козаки положили о отданіи Кіева на волю великаго государя, его царскаго пресвѣтлаго величества, а если положено будѣтъ на сѣздѣ Кіевъ отдать, чтобъ великій государь велѣлъ утвердить на сѣздѣ, чтобъ благочестивыя вѣры не гонили, хотя та сторона и отлучилась, будь на волѣхъ ихъ, возможно царскому пресвѣтлому величеству и въ Переяславлѣ учинить митрополию, какъ и прежде сего бывало. А архіепископъ Лазарь Боровичъ говорилъ, чтобъ учинить въ Черниговѣ, Черниговъ де старѣе Переяславля и княженіе древнес.

8. Чтобъ царскаго пресвѣтлаго величества послы и посланники и гонцы во дворѣхъ козацкихъ не становились, и подводъ у сотниковъ и у атамановъ и у товарищевъ войсковыхъ насильствомъ не брали, а чтобы впредь дворы имъ отводили и подводы давали старшина городовая, а сами бѣ они по полямъ и по дворамъ подводъ не брали. А у кого что возмутъ въ подводы, и то бѣ отпускали назадъ.

Великій государь, его царское пресвѣтлое величество указалъ для своихъ государскихъ всякихъ дѣлъ быти выбранному, кого гетманъ и старшина и все войско сее стороны Днѣпра выберутъ, и жити ему указалъ великій государь на Москвѣ погодно на особомъ устроенномъ дворѣ, и при немъ человекъ пять, или шесть, чтобъ гетману о дѣлѣхъ и объ обидахъ на воеводъ, и ратныхъ людей, или иныхъ какихъ дѣлъ, что есть въ малороссійскихъ городѣхъ, писати къ выбранному, а выбранной будетъ приносить тѣ пѣсьма приказнымъ людямъ, а тѣ приказные люди стануть доносить до великаго государя, а изъ Кіева и отъ гетмана и изъ иныхъ городовъ, гдѣ будутъ воеводы, посылать къ Москвѣ къ выбранному черезъ свои подводы до Путивля, а изъ Путивля посланы будутъ до Москвы до двора, гдѣ будетъ дворъ, чтобъ впредь съ Москвы отъ него великаго государя къ гетману, посланнымъ частымъ не быти, также и гетману къ великому государю не часто посылати, а посылати для самыхъ нужныхъ дѣлъ. А какъ съ Москвы отъ великаго государя будетъ посланъ кто для великихъ дѣлъ, и тому посланному давать по двадцати подводъ съ проводники, а гонцамъ давать по три подводы, для того, что у козаковъ и у мѣщанъ малороссійскихъ городовъ многія подводы въ городѣхъ теряютъ, и отъ того имъ чинятся многіе убытки. А посланцамъ быть въ годъ по три или по четыре пріѣзда для самыхъ нужныхъ дѣлъ, и чтобъ при тѣхъ посланцахъ, челяди человекъ два или три, а больше того не посылать.

Гетманъ, и вся старшина Войска Запорожскаго бьютъ челомъ великому государю, чтобъ имъ всякія письма посылать къ Москвѣ съ своими гонцами, каковы ни есть прилучатся вѣсти, отсылати къ Москвѣ, а не въ Путивль къ воеводамъ, а посланцу быть саму-третью. А о посланцахъ, когда Войско Запорожское будетъ о своихъ обидахъ посылати до его царскаго пресвѣтлаго величества, тогда не самъ-другъ, но какъ слушное дѣло: если три особы знатныя будутъ, тогда по три человекъ съ собою имати людей, а посланцы нечастые будутъ, развѣ два или три. А что выборному жить на Москвѣ, и о томъ осмотрясь въ дѣлѣхъ своихъ впредь учнуть бити челомъ.

Великій государь, его царское пресвѣтлое величество указалъ быти по ихъ челобитью. А подводы давать по городамъ посланцамъ по три подводы человекъ, а челяди ихъ по подводѣ человекъ.

10. Да о тѣхъ же подводѣхъ указалъ великій государь говорить гетману, чтобъ учинить на мѣстѣхъ почту, и чтобъ на тое почту кто изъ черкасскихъ жителей нанялся, а давать ему заплату по уговору, а въ тотъ договоръ вполы платитъ изъ поборовъ малороссійскихъ городовъ, а другую половину великій государь укажетъ изъ своей великаго государя казны изъ путивльскихъ или изъ сѣвскихъ доходовъ противъ договора, чтобъ въ тѣхъ подводѣхъ учинити помочь.

А посланнымъ отъ его царского пресвѣтлого величества собою на дворѣхъ не ставитися и подводъ не имать, а ставитися и подводамъ указаль быти, по ихъ челобитью.

Гетманъ, и вся старшина говорили: стануть на то сыскивать охотниковъ, и какъ сыщутъ, и о томъ впредь великому государю его царскому пресвѣтлому величеству извѣстно будетъ.

11. Бити челомъ великому государю, его царскому пресвѣтлому величеству, когда изволеніемъ Божиимъ случится гетману смерть, или ино что, чтобъ великий государь пожаловаль, велѣль имъ обирати гетмана по ихъ праву, и чтобъ съ своего государскаго милосердія пожаловал, велѣли дати в войско гетману войсковыя клейнота: знамя, булаву, печать, литавры.

Великій государь, его царское пресвѣтлое величество пожаловаль, велѣль быти по ихъ челобитью, присланныя клейнота знамя, булава, печать, литавры держать в береженьи, а буде случится истеря, и въ то мѣсто будетъ прилано отъ царского величества.

12. Чтобъ поволено имъ было, отъ окрестныхъ государей всякіе присильные листы принимать и прочитать, иа прочитавъ, до великого государя отсылать и отъ себя бы имъ къ нимъ писать.

Великій государь, его царское пресвѣтлое величество указаль, въ той статьи гетману и всему войску отказать. Потому, что прежній гетманъ Богданъ Хмѣльницкій и иные гетманы, хотя и на обѣихъ сторонахъ были гетманами, и имъ ни съ которыми государи ссылки чинить не велѣно, для того, что отъ того чинятся в малороссійскихъ городѣхъ многія ссоры.

13. Когда войско царского пресвѣтлого величества пойдетъ противъ непріятелей, и чтобъ они в украинныхъ городѣхъ въ козацкихъ дворѣхъ не становились, а становились бы у мѣщанъ, и вольностей козацкихъ не отнимали, и мужиками и измѣнниками ихъ не называли, и въ проводники ихъ не имали. Также и русскихъ людей, которые на Украину зашли давно, къ Москвѣ ихъ не выбирали. Да и въ томъ на Украинѣ смута была великая, что съ Украины выбирали драгуновъ и бѣглыхъ людей по многія лѣта, и то они чаяли, что то чинилось не по указу великаго государя, его царского пресвѣтлого величества.

Великій государь, его царское пресвѣтлое величество ратнымъ людемъ въ козацкихъ дворѣхъ становитися не указаль, а впредь становитися имъ у мѣщанъ и у мужиковъ. А кто учнетъ вольности ихъ отнимать и измѣнниками и мужиками козаковъ называть и тѣмъ, царское пресвѣтлое величество указаль чинить по сыску наказанье. А бѣглецовъ изъ малороссійскихъ городовъ служилихъ людей солдатъ, драгуновъ и всякихъ чиновъ людей, также и людей боярскихъ и крестьянъ, которые не похотя великому государю, его царскому пресвѣтлому величеству служить, а люди боярскіе и крестьяне, своровавъ убійство учиня или разбой, или ино что своровавъ, или не похотя дать оброку, бѣгають на своевольство в его великаго государя черкасскіе города, и тѣхъ бѣглецовъ, всякихъ чиновъ людей изъ малороссійскихъ городовъ отдавать безо всякаго задержанія, а отъ тѣхъ бѣглецовъ многія ссоры приходятъ и отъ того многая смута бываетъ. А на прежнихъ радахъ въ договорныхъ статьяхъ укрѣплено и душами

вашими утверждено. Что тѣхъ бѣглецовъ не принимать, а которые объявятся, и тѣхъ отдавать.

14. Малороссійскихъ городовъ всякихъ чиновъ жители, которые до нынѣшнія войны Московскаго государства ратные люди поимали въ полонъ, быть имъ, въ сторонѣ царскаго пресвѣтлаго величества, а будетъ который уйдетъ въ малороссійскіе города собою, къ сродникамъ своимъ, или кто гдѣ жилъ, в прежнія свои мѣста, не учиня никакого воровства, и тымъ жить въ старыхъ своихъ мѣстѣхъ по прежнему, гдѣ кто жилъ, а буде сбѣжить, своровавъ, и тѣхъ отдавать.

Великій государь пожаловалъ, велѣлъ быть сей статьѣ по ихъ челобитю.

15. Прежъ сего воеводы козакамъ у мѣщанъ дочерей имать за себя и домовъ и земель покупать не велѣли, а до того де времени такого обычая у нихъ не бывало, и бьютъ челомъ, чтобъ сохранены были при прежнихъ своихъ вольностяхъ.

Великій государь, его царское пресвѣтлое величество, по сему челобитю, какъ будутъ воеводы на свободѣ изъ полону, укажетъ давать съ ними очные ставки. И по очнымъ ставкамъ, буде которые воеводы заказы чинили и если про то сыщется, и за то имъ отъ великаго государя быти въ жестокомъ наказаньи.

16. Бьютъ челомъ царскому пресвѣтлому величеству объ отданіи въ нынѣшнее время побранныхъ полку боярина и воеводы князь Григорья Григорьевича Ромодановскаго, съ товарищи, колокола, ризы, сосуды, книги, образы и всякое серебро побранное сыскавъ, чтобъ было имъ отдано. А у кого что есть и то они вѣдаютъ.

Великій государь, его царское пресвѣтлое величество, по тому челобитю, церковныя утвари указалъ сыскивать въ Путивлѣ, въ Сѣвскѣ, во Брянскѣ и въ иныхъ городѣхъ. А что сыщется, и то отдавать: а противъ бы того и гетману всякія церковныя утвари, что взяты царскаго величества изъ городовъ, сыскивать и отдавать.

17. Если у царскаго величества учинится комиссія съ которымъ ни есть государемъ, или съ королевскимъ величествомъ, или съ ханомъ крымскимъ, а тутъ бы былъ вспоминъ о Войскѣ Запорожскомъ, и чтобъ царское величество пожаловалъ ихъ высланнымъ, при своихъ царскаго величества комиссарѣхъ быти позволилъ, потому что и на первой комиссіи, особъ ихъ не было, и о томъ Войско Запорожское въ немалой скорби было.

По указу великаго государя, его царскаго пресвѣтлаго величества, на съѣздъ посланы будутъ великіе и полномочные послы о вѣчномъ мирѣ говорить, и для того съѣзда великій государь указалъ быти посланцамъ ихъ съ великими и полномочными послы и комиссары, только бѣ гетманъ и все войско, кого они въ то дѣло выберутъ на съѣздъ, чтобъ на радѣ тѣхъ посланцевъ объявили, кто имяны и для какихъ дѣлъ, а чтобъ посланцамъ ихъ на съѣздѣхъ съ послы и съ комиссары не сидѣть, чтобъ отъ того больше ссора не приходила. А когда какіе разговоры будутъ, которые належатъ о дѣлѣхъ малороссійскихъ городовъ, и въ то время они посланцы позваны будутъ, царскаго величества къ посламъ, и тѣ дѣла будутъ имъ объявлены. А будетъ призовутъ послы царскаго пресвѣтлаго

величества и Коруны Польскія и княжества Литовскаго комиссары, и тымъ посланцемъ потому жъ приходити и о утвержденіи благочестивыя вѣры, и о церквахъ Божіихъ, и о иныхъ своихъ дѣлѣхъ говорити, только безо всякихъ ссоръ и съ тихими и слушными разговоры.

И гетманъ, и вся старшина, и козаки приговорили: на Польской посольской сѣздѣ обѣихъ сторонъ царского пресвѣтлого величества и Коруны Польскія и княжества Литовскаго къ посламъ и комиссарамъ въ посланцахъ быть Федору Завацкому судѣ полка Нѣжинскаго, Лаврентью Борознѣ, Леонтью Артемьевичу Полуботкову, Еремѣю Еремѣеву, а на сѣздѣ имъ при польскихъ послѣхъ сидѣть, потому, что царское величество ихъ за службы пожаловалъ дворянскою честью. А какъ они служивали напередъ сего и польскому королю, имъ также за службы давано шляхетство и привиліи королевскія на то у нихъ есть, кто заслужилъ шляхетство, тотъ по ихъ праву сидѣть можетъ. А на передъ сего какъ у королей ихъ козацкіе послы на сеймахъ бывали, и они будучи на сеймахъ сиживали въ ровенствѣ, какъ повѣтовые послы, да и нынѣ къ Дорошенку присыланы посланцы отъ Рѣчи Посполитой, чтобъ для королевскаго обиранья на элекцію посланцы ихъ были. А коли посланцевъ на элекцію зовутъ, то имъ дадутъ и мѣсто, гдѣ сидѣть, а стоять николи не будутъ. А только имъ не сидѣть, и имъ за честь свою стоять и того не уступать, развѣ они великому государю, его царскому пресвѣтлому величеству негодны и въ томъ будь воля его государская. А на комиссіяхъ посланцамъ ихъ немочно жъ что не быти, для того Брюховецкій похотя измѣнить, сзывалъ ихъ и говорилъ, будто на комисіи учинили договоръ такой, что козаковъ побить и перевести, а достальныхъ королю отдать. А потомъ вскорѣ послѣ комисіи изъ Польши листы съ статьями в малороссійскихъ городѣхъ объявились, а въ тѣхъ статьяхъ написано. Царское де величество королю польскому ихъ отдалъ, чтобъ они королю поддались, не дожидаясь отдачи. А буде не поддадутся и какъ отданы будутъ, и имъ быть въ вѣчной неволѣ. А какъ бы на комисіи при договорѣхъ посланцы ихъ были, и тѣ договоры слышали и отъ тѣхъ посланцевъ старшина и козаки и чернь вѣдала, и они бы тѣмъ ссорамъ не вѣрили, и у нихъ бы и междоусобія и измѣны не было.

18. Напередъ сего гетманы съ польскимъ королемъ и съ ханомъ крымскимъ, и съ иными государствами ссылались, и чтобъ нынѣ имѣти ссылку о всякихъ дѣлѣхъ, которыя належатъ къ малороссійскимъ городамъ.

Великий государь, его царское пресвѣтлое величество, ни съ которыми государемъ ссылокъ держати не указалъ. А буде дѣла какія случатся о чемъ писать, и чтобъ писали къ великому государю, к его царскому величеству, а царское величество гетмана и все войско во всякомъ своемъ государскомъ милосердіи сохранять и о ихъ дѣлѣхъ до государей писать велѣтъ, и о дѣлѣхъ, что будетъ писано и тѣ письма, по указу царскаго величества, къ нимъ присланы будутъ.

19. Буде впредь который гетманъ, забывъ страхъ Божій и великого государя премногую к себѣ милость, учнетъ въ малороссійскихъ городѣхъ чинити какіе ссоры также, какъ Ивашко Брюховецкій учинилъ, и имъ того межъ себя остерегать и провѣдывать и о томъ писати къ великому государю, а тѣмъ гетманскимъ никакимъ ссорамъ не вѣрять.

И гетманъ и старшина и козаки приговорили сей статьѣ быть такъ.

20. Буде гетманъ какую проступку учинить, oprичъ измѣны, и его безъ указа великаго государя, его царского пресвѣтлаго величества не перемѣнять. А укажетъ великій государь сыскать и по сыску указъ учинить, по ихъ праву.

И гетманъ и старшина и козаки приговорили сей статьѣ быть такъ.

Великій государь, его царское пресвѣтлое величество, велѣлъ сказать: воеводы и ратные люди, которые, по указу его царского величества, были въ малороссійскихъ городѣхъ, и Ивашка Брюховецкаго измѣною отведены въ Чигиринъ, а учинилось то за ихъ всѣхъ старшины неосторожностію, что ему поступили тое измѣну учинить, и о тѣхъ воеводахъ и ратныхъ людѣхъ указаль великій государь имъ от себя отписать къ Дорошенку, чтобъ тѣ воеводы и ратные люди были освобождены и отпущены къ великому государю. А которые малороссійскихъ городовъ были во взятѣ и по указу великаго государя свобождены и отпущены больше пятисотъ человекъ.

И гетманъ и старшина и козаки на милости великаго государя били челомъ, и къ Дорошенку архіепископъ черниговскій и новгородскій Лазарь Бороновичъ и гетманъ и старшина и козаки писать приговорили.

21. А буде въ малороссійскихъ городѣхъ учнуть чиниться какія ссоры отъ жителей, отъ кого ни есть, и гетману и старшинѣ потому жъ того смотреть и остерегать накрѣпко, и о томъ писать къ великому государю, къ его царскому величеству, а тѣхъ людей, отъ кого какія ссоры въ малороссійскихъ городѣхъ учинятся, имъ унимать и наказывать и карать смертію, по правамъ ихъ, какъ о томъ постановлено на прежнихъ радахъ.

И гетманъ и старшина и козаки приговорили сей статьѣ быть такъ.

22. Вѣдомо великому государю, его царскому пресвѣтлому величеству, учинилось, что всякое междоусобіе, невинныхъ кровей разлитіе и отведеніе въ плѣнъ къ бусурманамъ отъ своевольныхъ людей, которые, забывъ страхъ Божій и свое обѣщаніе, затѣвають всякіе ссорныя и смутныя слова и отъ того чинятся великія бѣды, оставя свои работы пахатные мужики, будники, винокуры, а отзываются козаками, и отъ того бѣды и разоренія чинятся великія, а прямымъ козакамъ чинять безчестіе, и для того чтобъ учинить полковника изъ малороссійскихъ городовъ и при немъ бы быти тысячи человекамъ козакамъ реэстровымъ. А буде гдѣ учинятся какія отъ кого шатости и измѣна и ему полковнику тѣхъ своевольныхъ унимать по своимъ правамъ, какъ о томъ ихъ права належать. А тому полковнику и тысячи человекамъ давати имъ по договору на годъ, а чтобъ они были на устроенномъ мѣстѣ, гдѣ пристойно ко всѣмъ полкамъ съ сее стороны Днѣпра.

И гетманъ и старшина и козаки приговорили сей статьѣ быть такъ.

23. Малороссійскихъ городовъ жители приѣзжаютъ въ Московское государство и въ украинные города, и привозятъ вино и табакъ, и продаютъ всякимъ людемъ для своей корысти и отъ того кабацкимъ сборамъ чинится поруха и недоборъ, и чтобъ учинить заказъ крѣпкой подь жестокимъ наказаньемъ, чтобъ малороссійскихъ городовъ жители, всякихъ чиновъ люди, вина и табаку къ Москвѣ и въ украинные города и въ уѣзды отнюдь не возили и не продавали, и

тѣмъ бы, великаго государя, его царскаго пресвѣтлаго величества казнѣ, порухи не чинили. А въ порубежные города по уговору, буде надобно, на кабаки привозить вольно.

Гетманъ и старшина, сей статьи слушавъ, говорили, что о томъ унѣверсалы разосланы будутъ по всѣмъ городамъ: буде кто малороссійскіе жители съ виномъ и съ табакомъ пойманы будутъ въ великороссійскихъ городѣхъ, и тѣхъ съ виномъ и съ табакомъ высылать. А буде приѣдутъ тѣже вдругіе, и у нихъ имать, на великаго государя, безденежно.

24. О именіяхъ козацкихъ, которые свои власные грунты имѣютъ вѣчные, отеческіе, дѣдичные, купленные, се есть поля, лѣса, сѣнные покосы, пруды, мельницы и иные всякіе пожитки, тогда и о томъ смиренно его царскаго пресвѣтлаго величества просимъ, чтобъ товариство войсковое совершенно при прямыхъ грунтахъ и пожиткахъ были сохранены. А когда случится, что на государевѣ службѣ смерть постигнетъ отъ непріятели, или своею смертію умереть, тогда при тѣхъ грунтахъ жена [и] наслѣдіе его, чтобъ тѣхъ добръ прямыхъ, послѣ отца своего остальхъ, по тому жъ всѣмъ владѣли. А если бы козакъ заслуженный имѣлъ по смерти, тогда чтобъ жена его по смерти вольна была отъ всякихъ обидъ, се есть становищами, поборами, подводами не отягчали всякая старшина войсковая потамѣсть, доколѣ замужъ поидеть, если за козака, то вольность будетъ имѣти. А если за мужика, то будетъ подлежати должности градской.

Великій государь, его царское пресвѣтлое величество, пожаловаль по сей статьѣ указаль противъ правъ ихъ и вольностей и своихъ царскаго пресвѣтлаго величества жалованныхъ грамотъ, также какъ и прежде сего данное имъ и купленное и заслуженное дано противъ королевскихъ привилій.

25. А когда войска непріятельскія, татарскія и заднѣпрскія козацкія, имѣли на сю сторону Днѣпра наступати войною, тогда смиренно просимъ его царскаго пресвѣтлаго величества о скорыя посылки противъ того непріятели на споможение, а не о комъ иномъ, только его царскаго пресвѣтлаго величества о бояринѣ и воеводѣ и намѣстникѣ бѣлогородскомъ о князѣ Григорьѣ Григорьевичѣ Ромодановскомъ-Стародубскомъ, чтобъ онъ насъ по государеву указу, отъ наступающихъ непріятелей, купно съ нами отпоръ даваль, и не такъ, какъ прежде сего, что Войско Запорожское писывали, прося себѣ о скорыя посылки, и всегда продолжали, и за тѣмъ непріятели наступивъ, страну сію до последнія пагубы привели и изнищили. Для чего нынѣ смиренно просимъ его царскаго пресвѣтлаго величества, скоро дадимъ вѣдати о наступающихъ непріятеляхъ на Украйну, чтобъ въ то время ратные его царскаго пресвѣтлаго величества люди и съ его милостью бояриномъ безъ продолженія были присланы на оборону, покамѣсть его милость бояринъ поспѣшитъ, чтобъ воеводы, будучіе малороссійскихъ городѣхъ, сколько будетъ надобно, не возбраняли давать.

О сей статьѣ извѣстно будетъ великому государю, его царскому пресвѣтлomu величеству, и о ратѣхъ указъ великаго государя, его царскаго пресвѣтлаго величества будетъ, а рати великаго государя въ добромъ обыкновеніи пребываютъ устроениемъ и рассмотрѣниемъ великаго государя, и обыкли у бояръ и

воеводъ ходити со всякимъ ратнымъ строеніемъ и отпоръ давать непріятелемъ, о томъ имъ и самимъ видимо. А скоростью и нестроеніемъ и дерзостно ходити не обыкли. А будетъ непріятели великаго государя на малороссійскіе города наступать будутъ, и по указу великаго государя, ратные люди на вспоможеніе будутъ. А будетъ по нынѣшнему нестройному послѣдному пути нескорѣ будутъ, и того себѣ въ немилость великаго государя не ставить. А изъ городовъ отъ воеводъ и отъ ратныхъ людей городовая оборона будетъ, а изъ города ходити оборонять вылазками. А буде гетману идти в походъ для прихода непріятельскихъ и своевольныхъ людей, и ему давати изъ Нѣжина, изъ Чернигова по двестѣ человекъ пѣхоты, а быти имъ в походѣхъ съ гетманомъ, на его гетманскихъ лошадяхъ и кормахъ.

26. О выданьи намъ арматы, что воеводы въ замки изъ городовъ, изъ мѣстъ нашихъ малороссійскихъ позабирали тогда, какъ мы его царскому пресвѣтлому величеству добивали челомъ прежде сего. Такъ и нынѣ смиренно просимъ и молимъ, чтобъ намъ отданы были.

Великій государь, его царское пресвѣтлое величество, по сему челобитью, указалъ мѣдныя пушки отдать, которыя у нихъ взяты. А которыя у поляковъ взяты, и тѣхъ отдавать не указалъ.

Чтобъ царское пресвѣтлое величество пожаловалъ, велѣлъ гетману и арматѣ быти въ Батуриѣ.

Великій государь, его царское пресвѣтлое величество, пожаловалъ, велѣлъ быти по ихъ челобитью.

27. По указу великаго государя, его царскаго пресвѣтлаго величества, и по согласію всего Войска Запорожскаго, сее стороны Днѣпра, на радѣ въ Глуховѣ, бояринъ и воевода и намѣстникъ бѣлогородской, князь Григорій Григорьевичъ Ромодановской съ товарищи, да гетманъ Демьянъ Игнатовъ, и обозный и судьи войсковые, ясаулы, писарь и полковники и вся старшина и козаки приговорили: писать на ту сторону Днѣпра, Коруны Польской и Великаго княжества Литовскаго, къ гетману Войска Запорожскаго къ Петру Дорошенку, и ко всей старшинѣ и къ козакамъ, возвѣщаючи о обращеніи подданства къ его царскому пресвѣтлому величеству, и о избраніи гетмана Демьяна Игнатова, Войска Запорожскаго сей стороны Днѣпра, что онъ гетманъ Демьянъ, и вся старшина и войско, оставя всякія ссорныя и непотребныя слова и совѣтъ лукавый измѣнника Ивашка Брюховецкаго, и познавъ истинную милость и благодѣяніе великаго государя, его царскаго пресвѣтлаго величества, въ винахъ своихъ доби́ли челомъ на вѣчное подданство неподвижно. И за сіе успокоеніе и за милость великаго государя, его царскаго пресвѣтлаго величества, воздавъ благодареніе ко всемогущему Богу, постановили, чтобъ между себя ся сторона, съ тою стороною Днѣпра войны не имѣти и пребывати въ любви и въ совѣтѣ, и своевольныхъ, которые оставя покой и тишину, радуются о войнѣ междоусобной, и тѣхъ унимать. А какъ, по указу обоихъ великихъ государей, великаго государя неашего, его царскаго пресвѣтлаго величества, и королевскаго величества, великихъ и полномочныхъ пословъ и комиссаровъ утверженіе положено, чтобъ отъ хана крымскаго имъ отлучитися, и больше того съ ними никакого совѣта не

имѣти. А если бы стали силы хана крымскаго наступати, и за помощію всемогущаго Бога, противъ тѣхъ силъ, в соединеніи крѣпко и неподвижно стоять.

И гетманъ и старшина и козаки приговорили сей статьѣ быть такъ^а.

Запись по которой приведенъ гетманъ и начальныя люди, козаки и мещане.

Язь, великаго государя его царскаго пресвѣтлаго величества Войскъ Запорожскихъ сей стороны Днѣпра гетманъ Демьянъ Игнатовъ, обозный, судья, писарь, есаулы, полковники, сотники, и со всякими чиновными людьми, и съ Войскомъ Запорожскимъ сей стороны Днѣпра, обѣщаемся предъ святымъ Евангеліемъ по непорочной заповѣди Господа Бога и Спаса нашего, Иисуса Христа, якожь во святомъ Евангелии указался, еже ей ей, на томъ: служити намъ, великому государю, царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцу, и его благовѣрной государынѣ, царицѣ и великой княгинѣ Маріи Ильичнѣ, и ихъ государскимъ благороднымъ чадамъ, великому государю, царевичу и великому князю Алексѣю Алексѣевичу всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, великому государю, царевичу и великому князю Симеону Алексѣевичу всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, великому государю, царевичу и великому князю Іоанну Алексѣевичу всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, и ихъ государскимъ наслѣдникамъ правдою и въ вѣчномъ подданствѣ пребывати постоянно во вѣки, и всякую истинную и желательную услугу обѣщаемся его царскому пресвѣтлому величеству совершити, и съ посторонними государи безъ вѣдомости его царскаго пресвѣтлаго величества никакой ни съ кѣмъ ссылки не имѣти, и иногo государя себѣ, Войску Запорожскому сее стороны Днѣпра, не желати и не искати, подъ государствами, которыя подъ ними государи, не подыскивати. А гдѣ услышимъ какихъ непріятелей польскихъ, или турскихъ, или крыскихъ, или коихъ иныхъ государствъ собраніе, и мнѣ гетману и всѣмъ намъ, за достоинство его царскаго пресвѣтлаго величества и его государскихъ наслѣдниковъ, по обещанію нашему, противъ всякаго ихъ государскаго непріятелиа стояти и промыслъ к помочи дѣлати и битися, не щадя головъ своихъ. А гдѣ повелитъ его царское пресвѣтлое величество быти на своей великаго государя службѣ, Войска Запорожскаго сей стороны Днѣпра съ ратными людьми и съ его царскаго величества бояры и воеводы и съ ратными людьми, потому жъ промыслъ имѣти и съ непріятели битися, и въ належащихъ нуждахъ войсковыхъ ни въ которое государство измѣною не отъѣхать и воеводѣ не выдать и не покинуть, и будучи на урядѣ гетманскомъ и намъ начальнымъ людемъ и Войску, словъ ссорныхъ и мятежныхъ не слушать и никакимъ плевелосѣятелямъ не вѣрити, и гетмана намъ какъ старшимъ, такъ и войску не покинуть и непріятелиа государскому не выдать. А что изображено въ статьяхъ, въ Плуховѣ писанныхъ и руками утвержденныхъ, при [пре]освященномъ архіепископѣ Лазарѣ Бороновичѣ

^а Далі у ПСЗРИ подано статті та чолобитні ніжинських та київських міщан (с. 818 – 821), які не включено до цього видання.

черниговскомъ и новгородскомъ, и при бояринѣ и намѣстникѣ бѣлогородскомъ, при князѣ Григорьѣ Григорьевичѣ Ромодановскомъ, да при стольникѣ и полковникѣ и намѣстникѣ серпуховскомъ, при Артемонѣ Сергѣевичѣ Матвѣевѣ, да при дьякѣ при Григорьѣ Богдановѣ, и на прежнихъ радахъ постановленнымъ статьямъ, и то обѣщаемся сдержати до смерти. А буде въ чемъ ни есть не сдержимъ, Господь Богъ насъ да казнить въ душахъ и въ тѣлесахъ и въ дѣтѣхъ и въ наслѣдствѣ нашемъ, нынѣ и въ предбудущіе вѣки.

А рада совершилась и гетмана выбрали, и статьи руками закрѣпили и передъ святымъ Евангеліемъ обѣщались и цѣловали на вѣчное подданство, марта въ 6 день.

О п у б л і к о в а н о: ПСЗРИ. – Т. I. – С. 804–818, 821–822. – № 447.

Універсали. Накази

№ 312

*1668, червня 28. Чернігів. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про підтвердження прав Максаківського монастиря
на монастирські маєтності*

Демянъ Ігнатовичъ, полковникъ Войска Запорожского чернѣговский и всѣго Сѣвера наказный гетманъ.

Полку моего паном сотникомъ и всему полковому старшому и меншому товариству, а особливо п. сотнику менскому и киселювскому, атаманѣ и товариству, в тых сотнях будучому, от Господа Бога доброго здоровья узычившы, до вѣдомости доносимъ. Дойшло насъ вѣдати от превелебного в Богу отца Іереміяша Шыркевича, игумена монастиря Максаковского¹, же поля, кгрунта монастирские обиватели Менской сотнѣ и Киселювской без вѣдома игуменского поорали. На которіе и лысть оборонный мы отцу игуменовы з братією монастиря тамошнего дальысмо были прежнихъ часовъ, и теперь свѣжо превелебному в Богу отца игумена помененного монастиря з братією при ласцѣ нашей заховуючи сымъ листомъ, то ест прежде данный лыст ствержаем и при всѣхъ добрах ихъ цале а непорушоне, на далшіе часы заховуючи, мѣтъ хочемъ и приказуемъ, абы такъ от сотниковъ полку моего, яко и от усего товариства превелебный отецъ игумень з братією своею в добрахъ власнихъ монастирскихъ, намнѣй кривды и перешкоди не поносячи, яко найспокойнѣй, ведлугъ листовъ, от мене ствержоных, своихъ добръ вѣчне ужывали, и яко поссессорове в держанню оныхъ мощни были, а гдѣби хто мымо сее приказане мое з сотниковъ, з атамановъ или з товариства полкового хочъ наймнѣйшою перешкодою помененному игуменовѣ и братіи его был, а опрется скаргою до насъ из сымъ листомъ, такового не якъ товариша, але яко зрадцу и протывника волѣ нашей сурово без фолжги карат

ведлугъ заслуги обещуемъ, чого всего постерѣгати злецылисмо пану сотниковѣ менскому и киселіовскому.

Данъ в Чернѣговѣ, іюня 28, року 1668.

Звышъменованный полковникъ чернѣговскій и всего Сѣвера гетманъ наказный^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57688. – Арк. 175 зв.–176. Копія з назвою: Коигъя лыста Демяна Ігнатовича, полковника Войска Запорозского черниговского и всѣго Сѣвера и наказного гетмана, наданного на маєтности монастыра Максаковского, которій такъ в собѣ маєтся.

Там само. – Ф. 8. – Спр. 255. – Арк. 45 зв. Копія.

№ 313

1668, липня 6. Максаківський монастир. – Універсал Дем'яна Многогрішного поспільству Новгорода-Сіверського про підтвердження прав на отримання прибутків з Путивського перевозу у селі Перегувці на потреби Успенської церкви Пресвятої Богородиці

Демянь Ігнатовичъ, полковникъ Войска Запорозского и всего Сѣвера, и гетманъ наказный.

Ознаймую симъ писанемъ моимъ, кому бы того вѣдати было потреба, и меновите пану полковникови стародубовскому, сотникови и атаманови новгородскому, и всѣму товариству тамошнему, а зособна вуйтови и всѣму посполству. Суплѣковали до мене войтъ, и бурмистри, и все посполство мѣста Новгородка Сѣверского ведлугъ надання перевозу, Путивского прозиваемого, в селѣ Перегувцѣ от антецессора нашего Григорія Гуляницкого, полковника нѣжинского, на церковь Божую Успеня Пресвятія Богородицы, прето и я, видячи слушное надане, а спустошене церкви Божое, той же прозиваемый перевозъ Переговскій, мнѣ владою ясне велможного его милости пана гетмана Войскъ Запорозкого повѣроною, стверджаю и до ласки велможного его милости пана гетмана, добродѣя моего и ласки войсковое даю, абы з того перевозу приходячихъ пожитковъ встановленіе особи, ктитори церковніе, отбъраючи, на расходъ и потребу церковную оборочали, в томъ не поносячи от пана полковника стародубовского и сотника новгородского и найменшое перешкоды, пилно жадаю и сіе писане мое при печати нашой с подписомъ руки моея даю.

Данъ в монастырю Максаковскомъ, 6 іюля, року 1668^б.

Демянь Ігнатовичъ, полковникъ чернѣговскій, гетманъ наказный сѣверскій^в.

Нижче помітка: Рум[янцевская] оп[ись], п[олк] Старод[убовский], т. 139.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18634. Копія.

Там само. – Ф. 40. – Спр. 756. – Арк. 1. Копія.

^а Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати полковничой.

^б Нижче зазначено: Подпись таковъ.

^в Після цих слів написано: М. П.

№ 314

*1668, липня 21. Чернігів. –
Універсал Дем'яна Многогрішного військовому
товаришеві Юрієві Буначенку на три мірочки
з млина, побудованого ним власним коштом
у селі Шептаках*

Демян Игнатович, полковникъ Войска Запорожскаго черниговскій и всего Сѣвера гетман наказній.

Ознаймую симъ писаніємъ моимъ каждому, кому бы того вѣдати было потреба, меновите п. полковниковѣ стародубовскому, сотниковѣ шептаковскому, ижъ товаришъ войскowyй на имя Юрій Буначенок, обивательъ шептаковскій, своимъ власнимъ коштомъ млинъ, на рѣчцѣ Ромѣ греблю занявши, зъбудоваль зъ двома колами, однимъ мучнимъ и ступнимъ, в том же селѣ Шептаках². Зачимъ вѣдаючи помененного товариша войскового заслуги, зъ его власного млина всѣхъ трехъ мѣрочокъ припадаючихъ спокойне позволяемъ отбирати, наживати и на свой пожитокъ оборочати, абы въ томъ отбиранню ни от кого и найменшой не поносилъ трудности сурово приказуемъ, и то до ласки самого велможного его м. пана Петра Дорошенка, гетмана Войска Запорозского и войсковои^а позволяем.

Данъ въ Черниговѣ, дня 21 июля, 1668 года.

Демянъ Игнатович, полковникъ черниговскій, гетманъ наказній сѣверскій^б.

Нижче написано: Арх[ив] Черн[иговского] дв[орянского] деп[утатского] собр[анія], дело о дв[орянстве] рода Бунаковъ.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18648. Копія.

№ 315

*1668, липня 21. Чернігів. –
Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження
прав стародубівського полкового сотника
Павла Андрієвича на куплене ним урочище Семківщина,
з належними до нього бортними деревами
та сіножатями*

Демянъ Игнатовичъ, полковникъ Войска Запорозского черниговскій и наказній гетманъ сѣверскій.

Паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ, и всему старшому и меншому товариству, особливе войтомъ, лантвойтомъ, бурмистромъ и посполитимъ людемъ, отъ Господа Бога доброго здоровья узичивши, до вѣдомости

^а У копії написано: "войскового".

^б Нижче написано: На подленномъ тако.

доносимъ, ижъ панъ Павелъ Андрѣвичъ, сотникъ полковый стародубовскій, бывши в насъ въ Чернигови пред нами, наказнымъ гетманомъ сѣверскимъ, а мѣючи листъ купній на урочище Семковщину, отъ Василя Роштиненка сознанный, покладалъ перед нами, и просилъ, абысьмо ему для спокойнѣйшого держанъя въ помененномъ урочищи дерева бортного и зо всѣмъ грунтомъ, то есть синожатыми, сей листъ нашъ дали. Прето мы, ему не отъмовивши, тую его куплю ствержаючи, и при оном его заховуючи, по кождомъ мѣтъ хочемъ и приказуемъ, абы ему въ той отчинѣ, въ деревѣ бортномъ, и в сѣножатыхъ, и во всѣмъ грунтѣ его купленномъ ни отъ кого наймѣншее шкоды не было. А еслибъ хто смѣлъ мимо сіе потверженіе наше такъ пану Андрѣвичу въ грунтахъ его хочъ малою перешкодою бытъ, такового за данемъ знати срого безъ фолкги карать обещуемъ.

Данъ въ Черниговѣ, року 1668, июля 21.

Демянъ Игнатовичъ, полковникъ черниговскій и гетманъ наказный сѣверскій^а.

Нижче помітка: С копії 1810 г. в бумагах Шираве, в Арх[иве] Черн[игов-ской] комм[исии] Павел Андреевич – Хромченко, сын Андрея Лазаревича Хромца.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 11451. Копія.

№ 316

1668, липня 21. Чернігів. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання церкві чудотворця Христова Миколи, у Стародубові, млина з одним колом, у селі Осколкові на річці Писці

Демянъ Игнатовичъ, полковник Войска Запорозкого черниговскій и гетманъ наказный сѣверскій.

Пану полковникови стародубовскому, асаулѣ, сотникомъ, атаманомъ и всѣму в томъ полку будучому товариству, и кому колвекъ вѣдати того потреба будет, ознаймуемъ. Бивши в насъ ктиторове и мешчане стародубовскіе, оповѣли, же церковь чудотворця Христова Николы ново зфундованную мѣючи, образами и аперотами украсит не могут под часъ теперешный, того и просили нас задля того украшения церковного, абысьмо тым же ктитором млынъ в селѣ Осколковѣ на рѣцѣ Пѣсцѣ с каменем однимъ стоячым дали, о чемъ мы задля розширення фалы Божое ни в чомъ не отмовляючи, далисьмо до спокойного держаня и уживаня. Зачымъ по кождомъ старшомъ и меншомъ мѣти хотячи, приказуемъ, абы такъ в держаню того млынка, яко и в отбираню з него размѣру надмнѣйшою перешкодою не были. А хтобы смѣлъ и важился мимо воля и росказане наше якою^б малую в том перешкодою бытъ, такового без фолкги сроког карат приобѣцуемъ.

^а Після цих слів зазначено: На копії тако.

^б У копії "якою".

Данъ в Чернѣговѣ, іюля 21, року 1668.

Демянь Ігнатовичъ, полковникъ чернѣговскій, гетманъ наказный сѣверскій^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 320 а. – Арк. 38. Копія.

№ 317

**1668, липня 21. Чернігів. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
стародубським міщанам про підтвердження
магдебурзького права, прав на прибутки з двох млинів,
під містом Стародубом на річці Бабинці і у селі Газукові
на річці Ваблі та про надання на міські потреби
Шаршовицького млина на річці Росусі**

Демянь Ігнатовичъ, полковникъ Войска Запорозского чернѣговскій и всего Сѣвера гетман наказній.

Ознаймую сим писанієм моим, кому бы того вѣдати было потреба, и меновите пану полковникови Войска Запорозского стародубовскому, асаулови, сотникови, атаманови городовому, и всему старшому и меншому Войска Запорозского в Стародубовском полку знайдуючомуся товариству. Поневаж ясневелможній его милость панъ Петро Дорошенко, гетман Войскъ Запорожских, мнѣ уряд гетманства Сѣверского злецил, абым в сых краях так войсковыми делами, яко и всякими пожитками, до Скарбу Войскового приходячими, завѣдовати, и оними резидовати и диспоновати, и ведлугъ слушной прозбѣ людей, жаднихъ на расход потребующий до дальней ласки людем, од велможного его милости пана гетмана, добродѣя моего, роздават. Якожъ панове войтъ и мешчане стародубовскіе показовали нам права, то ест унѣверсали гетмановъ розних, антецессоровъ наших, им на права свои майдебурскіе, от его царского величества собѣ мѣючіе, и на млини для расхода мѣского имъ наданніе, то ест на млинъ под мѣстом Стародубовом, на реке Бабенцѣ стоячий, двѣ колѣ мучних в собѣ мѣючий, а другій в селу Газуковѣ, на реце Ваблѣ, з одним колом мучнимъ, стоячий, же мѣли, еднакъ я ведлугъ прозбы помененних пановъ мешчанъ тіе млини для расхода мѣского привернувши, над тіе еще млини для расхода мѣского, которіе части мѣючи у себе, млин Шаршовицькій на реце Росусе, кол мучних в собѣ мѣючий две, з третим каменем Артешковским и четвертым каменем Вистриковским, до ласки велможного его милости пана гетмана и войскової далисмо, абы на вшелякій расход мучний з тихъ помененних млиновъ припадаючих розмѣровъ, двохъ мѣрочокъ млинових, опрочъ третее мелницкое, спокойне отбираючи, на потребу мѣскую целя на ездовъ оборочали, в правѣ тежъ майдебурском мешчаном стародубовским служачим, имъ наданніе, абы нѣхто и найменшою не был перешкодою сурово приказуем.

^а Після підпису зазначено: Мѣсто печати.

Данъ в Чернѣговѣ, дня 21 июля, року 1668^а.

Демянь Игнатовичъ, полковникъ чернѣговскій, гетманъ наказній сѣверскій^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54516 а. – Арк. 169 зв.–170. Копія.

Там само. – Спр. 54522. Копія.

Там само. – Спр. 63696. – Арк. 39. Копія.

Там само. – Ф. 8. – Спр. 231. – Арк. 94. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 18761. – Арк. 12 зв.–13. Копія.

Там само. – Ф. 208. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 2 зв.–3. Копія.

Там само. – Ф. 1407. – Оп. 2. – Спр. 213. – Арк. 14–15. Копія.

№ 318

1668, серпня 12. Чернігів. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Максаківського монастиря на маєтності у Ніжинському полку

Демянь Игнатовичъ, полковникъ Войска Запорозкого чернѣговскій, гетманъ наказній сѣверскій.

Пану полковникови нѣжинскому, асауловѣ, сотникомъ, атаманѣ, и всему старшому и меншому Войска Запорозкого в томъ полку будучему товариству, а особливе однакъ паномъ сотникомъ борзенскому и шаповаловскому, атаманѣ городовою, в тыхъ сотняхъ застаючимъ, и кому бы толко показано сіе наше писаніе до вѣдомости доносимъ. Пречестный во іеромонасахъ отецъ Еремѣй Ширкевичъ, ігумень монастиря всемилостиваго спаса Максаковского оповѣдалъ и ускаржался, же в маєтностяхъ, им от антецессоровъ нашихъ (в полку Нѣжинскомъ будучихъ) наданныхъ, от некоторыхъ неуважныхъ людей войсковыхъ подданнымъ кривда дѣється, и для того ихъ подданіе не хотятъ звичайнаго до монастиря отдавати послушенства. Зачимъ постерѣгаючи мы по дан[ной] намъ от ясневелможного его мил. пана гетмана владзы того, абы монастырскіе добра ни от кого ненарушоны зоставали, жадаемъ, и владзою, намъ подданою старшинства, приказуемъ, абы з старшины и чернѣ в належачихъ до Максаковского монастыря маєтностяхъ, в людей жаднихъ выдырствъ и кривды не важились чинит, поневажъ того монастыря законники, тіе маєтности мѣючи, за велможного его мил. пана гетмана и за все Войско Запорозкое безпрестанно, в монастырѣ застаючи, всемилостиваго Спаса молят. А ежели бы которій з старшины и чернѣ смѣлъ и важился якую хочъ найменшую учинити кривду, теды, за даннемъ вѣдати и за скаргою такого, обѣцуюмъся карат, чого постерѣгати пану полковникови нѣжинскому, атаману городовому и сотникомъ борзенскому и шаповаловскому приказуемъ.

Данъ в Чернѣгове, августа 12, року 1668^в.

Демянь Игнатовичъ, полковникъ чернѣговскій, гетманъ наказній сѣверскій^г.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255. – Арк. 47. Копія.

^а Нижче написано: На подленномъ тако.

^б Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати.

^в Нижче зазначено: В подлинномъ подписано.

^г Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

*1668, жовтня 14. Мена. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про затвердження за чернігівським вйтом
Григорієм Яхимовичем половини Неданчинської рудні*

Демянь Ігнатович, полковникъ Войска Запорозкого чернѣговский, гетман наказный сѣверский.

Ознаймуемъ симъ писаньемъ кождому, кому бы того вѣдати было потреба, а меновите всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорозкого теперъ и на потомные часы, кому тилко будет показано сие писанье наше. Показоваль намъ Григорий Яхимовичъ, войтъ чернѣговский, мамрам Петра Дриня, рудника неданчинского, на копѣ пядесят личбы литовское, который рудни мѣючи, собѣ половицу в той рудни, всякой набытой звичайный розмѣр половицу [зѣ] самое руднѣ [браль], а половицу [даваль] Анѣдриеви Медведеви, а же под час приходу под Чернѣгов неприятелского московитина, не уйстившися пану Грегорию Яхимовичу, вуйтови чернѣговскому, помененний Дриня зовсѣмъ на той бокъ Днепра на мешканье пойшол, и тая вся сумма ведлугъ мамраму, даного на Дринѣ, пану войтови завантовала. Прето, видячи я правний мамрамъ, а хочячи абы пан вуйтъ чернѣговский на своемъ не шкодовал, при той половицѣ руднѣ, якос его власной Дрининой, пана вуйта чернѣговского за тую сумму заховалисмо, и в поссесию ему до спокойного уживанья рудницкого оддали, абы тую половицу на себе отобравші, свою челяд для работи завѣль и собѣ всякий пожиток привлащал, [а] Скарбови Войсковому звичайний трибутъ в том мѣетъ оддавати. Зачимъ пилно кождого жадаю^а, абы всякая старшина, такъ в обнятю и в держанью тоеи руднѣ пану войтови чернѣговскому, ему самому, нѣхто не был и найменшою перешкодою пилно жадаю, на що для лѣпшой поваги и сее писанье мое при печати полковой и при подписѣ руки моей з канцеляриѣ полковое видати казали.

Писан в Менѣ, дня 14, октоврия, року Божого 1668.

Демян Ігнатович, полковникъ Войска Запорозкого чернѣговский, гетман наказный сѣверский.

На звороті написано: Право наказного гетмана Демяна на половину руднѣ п. Григорію Яхимовичу, вуйту чер[ниговському], данное за долгъ Петра Дринѣ. В року 1668.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 27. Фотокопія оригіналу.

^а У копії помилково: "додаю".

*1668, жовтня 19. Чернігів. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про підтвердження прав чернігівського отамана
Івана Домонтовича на села Смолин і Максим*

Демянь Игнатовичъ, полковникъ Войска Запорожского чернѣговский, гетманъ наказній сѣверский.

Ознаймуемъ симъ моимъ писаніемъ, кому того вѣдати было потреба, а меновите всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорожского, такъ же и пану сотниковѣ слабинскому, атамановѣ смолинскому и максимовскому, войтам и громадам, в помененних селах мешкаючимъ, до ведомости доносимъ. Покладалъ нам панъ Иван Домонтовичъ, атаман нашъ чернѣговский, унѣверсали славной памяти небожчика Богдана Хмелницкого, гетмана Войска Запорожского, и инних гетманов Войска Запорожского на села Смолин³ и Максим⁴, за услуги, здавна в Войску Запорожском поднятїе, ему в нагороду услугъ наданїй. Прето, видячи рѣчь слушную, а звлаща прислуги его до нас и до всего Войска Запорожского щирїе, стосуючися до унѣверсаловъ небожчика Хмелницкого и инних гетмановъ Войскъ Запорожскихъ, симъ унѣверсалом нашим ствержаемъ и до спокойного держанїя подаем, аби вѣдаючи о том панъ сотникъ слабинскїй, атамания помененных сель Смолина и Максима, и в обнятїи, и держаннѣ жадное и найменшой не били перешкодой, але спокойно всѣхъ припадаючихъ пожитковъ такъ з млиновъ тамъ ево на Лебедѣ, з кгрунтовъ цале заживаль и отбираль до дальней ласки самого велможного его милости пана гетмана и Войска Запорожского. Войтом и громадам, в тих селах в Смолинѣ и в Максимѣ мешкаючимъ, приказуемо, аби вшелякое послушенство звиклое ведлугъ росказанїя пана Івана Домонтовича отдавали и во всем ему повиновалися, и некому иншому. На что для лучшей поваги и певности сей унѣверсаль нашъ при подписѣ руки и при печати полковой с канцелярїй нашої полковой видать казали.

Писанъ в Чернѣговѣ, року Божого 1668, місяця октябра 19 дня^а.

Демянь Игнатовичъ, полковникъ Войска Запорожского чернѣговский, гетманъ наказній сѣверский.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55600. – Арк. 44. Копія.

^а Після цих слів зазначено: В копій пишеть.

№ 321

**1668, грудня 22. Новгород-Сіверський. –
Універсал Дем'яна Многогрішного стародубівському полковому
обозному Гаврилові Дащенку про підтвердження
прав на село Литовське, млин на річці Цитві
та інші угіддя у Стародубівському ключі**

Демянь Игнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского сѣверский.

Ознаймую симъ моимъ кождому, кто того будетъ потребовати, писаниемъ, и меновите пану полковниковѣ стародубовскому, асауловѣ, сотникомъ, атаманомъ городовимъ, и всему товариству, войтомъ, и всему того полку посполству, ижъ панъ Гаврило Дащенко, обозний полковий стародубовскій, унѣверсаль небожчика славное памяти гетмана Бруховецкого и іншихъ моихъ антецессоровъ, прошлихъ гетмановъ, листи показоваль, за вѣрние свои в Войску Запорожскомъ услуги и отважние дѣлности, на уживане села Литовского, в ключу Стародубовскомъ лежачого, при том селѣ млина, на рецѣ Цѣтвѣ стоячого, и всѣхъ до него належачихъ угодий, собѣ даннихъ, просячи нас, абысмо оного при томъ селѣ заховали. Теди мы частю до листовъ стосуючися, а частю на его поглядаючи услуги, при ономъ селѣ зо всѣмъ, яко ся зверху поменило, заховуемъ оного, по кождомъ жадаючи, абы жадний старший і менший товаришъ, яко и посполитий человекъ, не важился и найменшою быти в томъ держаню перепоню пану обозному полковому стародубовскому. А если бы кто мимо сей нашъ унѣверсаль спротивнимъ дерзнулъ быти, такового безъ фолкги карать обещуемъ.

Данъ в Новгородку⁵, декаврия 22.

Демянь Игнатовичъ, гетманъ Войска его царского величества Запорожского сѣверский^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 8644. – Арк. 89 зв. Копія.

№ 322

**1669, січня 1. Сосниця (?). –
Наказ Дем'яна Многогрішного
генеральним старшинам обозному Петру Забілі,
осавулу Матвію Гвинтовці, судді Івану Домонтовичу
та іншим козацьким посланцям, відправленим у Москву
до царя з проханнями від Війська**

Наказъ до великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, отъ насъ гетмана Войска вашего царского пресвѣтлого величества Запорожского Сѣверского Демьяна Игнатовича, отъ обозного, судей, полковниковъ, ясауловъ,

^а Нижче в колі зазначено: Мѣсто печати.

сотниковъ, и всего Войска Запорожского, и православного народа малоросійскаго христіянскаго посломъ нашимъ обозному Петру Михайловичю Забѣлѣ, ясаулу Матвѣю Никитичю Кгвинтовкѣ, судѣ Ивану Домантовичю генералныхъ войсковыхъ, атаману городовому черниговскому Станиславу Коханенку, Федору Ходневичю, судѣ полку Стародубовскаго, Михайлу Рубцу, сотнику стародубовскому, Богдану Войтеховичю, подписку канцеляріи войсковые, съ товарищи, о чемъ великому государю нашему его царскому пресвѣтлому величеству добивати челомъ имѣють, и смиренно просити, и молити, въ нынѣшнемъ въ 1669 году, генваря 1 дня, поданъ и врученъ.

1

Прежде, когда до великаго государя нашего, его царскаго пресвѣтлаго величества, наши послы къ Москвѣ пріѣдутъ, имѣють отъ насъ гетмана Войска его царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскаго Сѣверскаго, отъ полковниковъ: нѣжинскаго, стародубовскаго, сотниковъ, атамановъ, и всего Войска Запорожскаго, и народа православнаго христіянскаго малоросійскаго всенароднаго нижайшій нашъ поклонъ до лица земли великому государю нашему, его царскому пресвѣтлому величеству, припадаючи до ногъ и престола, смиренно, со всякимъ усердіемъ отдати, и его царскому пресвѣтлому синклиту.

2

Потомъ великому государю нашему, его царскому пресвѣтлому величеству, бити челомъ имѣють отъ насъ гетмана Войска Запорожскаго и всего народу малоросійскаго вѣрныхъ подданныхъ, за такову его премногую и неизреченную отеческую милость, что намъ подданнымъ своимъ слугамъ нижайшимъ вины наши, яко отецъ милосердый, милосердую надъ нами, въ вѣчное забвеніе и въ запамятованіе пустити изволилъ и къ прежнему своему царскаго пресвѣтлаго величества отеческому государскому милосердію пріяти изволилъ, чтобъ тѣ вины наши никогдажъ не были воспоминаенны. И на томъ великому государю нашему, его царскому пресвѣтлому величеству, припадаючи до лица земли и до пресвѣтлаго престола, вси со всѣмъ народомъ православнымъ христіянскимъ смиренно челомъ бьемъ и молимъ: смилуйся надъ нами подданными слугами своими, въ непремѣнномъ и въ милостивомъ жалованьѣ своемъ царскаго пресвѣтлаго величества и хранить изволилъ.

3

Бити челомъ великому государю нашему, его царскому пресвѣтлому величеству, и просити имѣють отъ насъ Войска Запорожскаго и отъ всего православнаго народа христіянскаго малоросійскаго, чтобъ насъ, при давныхъ нашихъ волностяхъ, намъ Войску Запорожскому и всему народу наданныхъ, а имянно, как и его царское пресвѣтлое величество славныя памяти гетману Войска Запорожскаго Богдану Хмельницкому и всему Войску Запорожскому надати и подтвердить изволилъ, и при тѣхъ насъ слугъ и подданныхъ своихъ нынѣ сохранилъ и подтвердилъ, ибо не за что иное Войско Запорожское частые при великомъ

государѣ нашемъ, его царскомъ пресвѣтломъ величествѣ, расколы всчинали, толко отъ того: когда по смерти Богдана Хмельницкого, по немъ наступающіе гетманы, для своей чести и себѣ примноженія маетности, Войску Запорожскому умаляли волностей, се есть Юрьи Хмельницкой, а по немъ иные гетманы, а нынѣ вси имѣють бить челомъ великому государю нашему, его царскому пресвѣтлому величеству, просити, чтобъ насъ при оныхъ сохранилъ и грамоту свою на тѣ волности выдати велѣлъ.

4

Хотя въ тѣхъ статьяхъ славные памяти Богданъ Хмельницкой, гетманъ Войска Запорожского, и все Войско Запорожское добивали челомъ великому государю нашему, его царскому пресвѣтлому величеству, чтобъ въ городѣхъ украинскихъ были воеводы въ столныхъ съ ратными его царского пресвѣтлого величества людьми на оборону отъ непріятелей, а имянно: в Переасловлѣ, в Нѣжинѣ, в Черниговѣ. Тогда, вмѣсто обороны, пушую намъ пагубу и изнищеніе они нанесли. А то в той мѣрѣ, когда ратные люди вашего царского пресвѣтлого величества въ нашихъ городѣхъ у бѣдныхъ людей крадежами частыми, пожарами и убойствомъ до смерти, и различными и розными мучителствы людемъ докучали, а сверхъ того къ нашимъ нравомъ и обычаемъ не навыкли, а когда на какомъ ни есть зломъ дѣлѣ изъ ратныхъ людей воровскихъ на кражѣ или на убойствѣ поймають, тогда къ тѣмъ же помянутымъ воеводамъ, какъ челобитную подадутъ, а въ челобитной, чтобъ святую управу учинили, всегда продолживали и не чинили. Для того не отъ чего иного сія нынѣшняя война всчатися и возрасти [могла], толко отъ того, а когда еще измѣнникъ Брюховецкой всчалъ въ тожь время. Однако его царскому пресвѣтлому величеству государю нашему бити имѣють отъ насъ Войска Запорожского и отъ всего народа христіанского малоросійского, чтобъ изволилъ ратныхъ людей своихъ съ нашихъ городовъ свестъ, а впрямь на томъ постановить, чтобъ мы въ казну великого государя нашего, что доведетца, въ годъ со всей Украины давали оброкъ чрезъ своихъ людей, которыхъ Войско Запорожское отбереть ту казну отбирати, а кто будетъ гетманомъ в Войскѣ Запорожскомъ, въ казну его царского пресвѣтлого величества долженъ отсылати, и то еще не сихъ же временъ, но когда Украина изнова къ своему первому существу могла бѣ пріити. На томъ у великого государя милости просити, потому что тѣ жъ воеводы, не смотря на постановленные статьи, въ казацкіе права и волности вступались и казаковъ судили, чего никогда въ Войскѣ Запорожскомъ не бывало, что сихъ временъ Войско Запорожское претерпѣло. А какъ Войско Запорожское будетъ себѣ волности имѣти, никогда не будетъ подлежати измѣнѣ и въ постоянствѣ будетъ пребывати непремѣнно и непоколебимо, когда себѣ вольность Войско Запорожское имѣти будетъ.

5

Бити челомъ имѣють великому государю нашему, его царскому пресвѣтлому величеству, отъ насъ гетмана, и отъ полковниковъ, и есауловъ, сотниковъ, атамановъ, черни, и всего Войска Запорожского и всего народа

православного христiянского, чтобъ тотъ нарядъ нашъ прямой, куплень и заво-
еванъ отъ войска ляцкого, а нынѣшняго времени у насъ воеводы въ городъ
поотбирали, чтобъ намъ привращены и отданы были. И на то о милосердомъ и
милостивомъ отеческомъ указѣ вашего царского пресвѣтлого величества къ
воеводамъ чтобъ были, припадаючи до лица земли, смиренно просимъ и молимъ,
чтобъ при насъ были. А тотъ нарядъ нашъ не войною у насъ побранъ, но такъ
насилствомъ, которые всегда при войскѣ ходили.

6

По указу великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества,
когда бояринъ и воевода и намѣсникъ бѣлогородской, князь Григорей Григорье-
вичъ Ромодановской Стародубовской съ товарищи, подъ города войною под-
ходили малоросiйскіе, и въ то время такъ въ Нѣжинскомъ полку, въ Черни-
говскомъ и въ Стародубовскомъ много полону набрали и съ собою завезли до
великоросiйскихъ городовъ розныхъ мужеского полу людей, женского, великого
и малого возраста, и по се время въ неволѣ пребываютъ. И о томъ великому
государю нашему, его царскому пресвѣтлому величеству, имѣють бити челомъ
и смиренно просити о милосердомъ и милостивомъ указѣ, чтобъ вездѣ грамоты
своего царского пресвѣтлого величества по городомъ розослать изволилъ, чтобъ
на волю пушдали. А которые въ городѣхъ нашихъ было неволниковъ, тотчасъ
всѣхъ до единого выпускали.

7

Понеже онъ великій государь нашъ, его царское пресвѣтлое величество, съ
премногіе своей милости и жалованья отеческаго къ намъ, подданнымъ своимъ,
вѣрнаго Войска Запорожского, за прошлыхъ гетмановъ приобѣщал [...]^а

10

[...] заслуженные будутъ, а гетманъ и вся старшина войсковая будутъ доби-
вати челомъ ему, свѣту помазаннику Божию, и грамоту свою причинную будутъ
писати, чтобъ потомужъ съ премногіе своей милости къ томужъ причестъ къ той
чести дворянской. А естли бы гетманъ и вся старшина, усматриваючи това-
рыща заслуженного въ Войскѣ Запорожскомъ же, за его великого государя, цар-
ского пресвѣтлого величества здоровья своего противъ всякого непріятеля
наступающаго не будетъ жалети и прямо будетъ стояти, а будетъ гетманъ и вся
старшина за его заслуги дастъ ему мелницу, или и деревню, и универсалъ свой
выдастъ на вспоможенъ, на раны и на всякой убытокъ къ милости войсковой.
А потомъ, когда будетъ гетманъ и вся старшина добивати челомъ его царскому
пресвѣтлому величеству объ немъ, что будетъ достоинъ, всегда дабы тѣхъ дохо-
довъ употреблялъ, о выданіи грамоты великого государя нашего, его царского
пресвѣтлого величества, – о семъ мы просимъ и молимъ, чтобъ по челобитью и

^а У цьому місці у виданні помітка: За сим одного или двух листов в подлиннике не достаєть.

заступленію гетманскому великій государь нашъ свою грамоту выдати изволилъ, чтобъ не токмо ему самому, но и женамъ и дѣтемъ въ вѣчность выдана была. И о томъ милосердаго указу государя нашего смиренно просимъ и молимъ.

II.

В немалой смутѣ гетманъ и все Войско Запорожское застаеть, что ваше царское пресвѣтлое величество Кіевъ столный городъ царствующій прежде время, отколь на весь свѣтъ благодать Божія возраде и возсія на томъ мѣстѣ, а теперь которые его королевскому величеству изново отдати и уступить изволили. А на томъ всей Украинѣ и утверженіе належитъ и есть, что Войско Запорожское, какъ и сперва тое войны и съ его королевскимъ величествомъ и съ Рѣчью Посполитою не за что иное почали воевати и бити, толко за то, когда его королевское величество хотѣли церкви Божіи на костелы обращати. Но, о всесильный Богъ, не истерпя ихъ замысловъ, за свою обиду ставъ, Войско Запорожское послалъ и возбудилъ, якоже и показалъ того, что всѣхъ Ляховъ съ Украины вывели, очесомъ всѣмъ есть достовѣрно и явно. Про то нынѣ все духовенство братства Кіевского и все Войско Запорожское послыша то, что конечно королевскому величеству будетъ отданъ и уступленъ, гдѣ уже на нынѣшнемъ сеймѣ постановили, что всѣ церкви Божіи православныя, которые блаженные святые памяти святыи Владимиръ Великій строилъ съ правотверными и православными великими князи, предками вашего царского пресвѣтлого величества, уже имѣють быть отданы и на костелы римскіе обращены, и святые и чудотворные мощи преподобныхъ отецъ святыхъ в Польшу розвожены, постановили, въ чемъ, егда тотъ слухъ вездѣ былъ, въ немалой смутѣ вся Украина пребываетъ, и Войско Запорожское почало о томъ усумнѣватися и скорбити. О чемъ всѣ, припадаючи ницъ до лица земли и пресвѣтлого престола вашего, его царского пресвѣтлого величества, со всѣмъ духовенствомъ братства Кіевского и отъ всего духовенства, архіепископовъ, и епископовъ, архимандритовъ, и игуменовъ, и всякого чину духовного и мірского и войска Запорожского просимъ и молимъ: смилуйся, великій государь нашъ, ваше царское пресвѣтлое величество, помазанникъ Божій, не подавай своей отчины во иго латинское церковей Божіихъ и святыхъ и чудотворныхъ мощей преподобныхъ отцевъ, зане тѣ непрестанно у престола всесильного Бога молятъ о умирении міра и о покоѣ святомъ и о тишинѣ за ваше царское пресвѣтлое величество и за весь синклитъ и за насъ войско Запорожское, что за вѣру православную будемъ стояти и не попускати иновѣрнымъ. Что, для лучшего увѣренія, на свидѣтельство того яснопредосвященный в Бозѣ превеликій его милость отецъ Лазарь Бороновичъ, архіепископъ черниговскій, новгородскій и всего Сѣвера, до преподобнѣйшого в Бозѣ превеликого господина отца Инокентія Гизеля, архимандрита Лавры великія святые чудотворные Кіевопечерскіе, изъ Польши все духовенство православное писма свои прислали, а преподобный отецъ архимандритъ до предосвященного архіепископа черниговского, а онъ же до васъ великого государя нашего, вашего царского пресвѣтлого величества, православныхъ особъ духовныхъ посылаетъ, объявляючи такое ляцкое намѣреніе и постановленіе, замысли чтобы тамъ учинити и

православіе выкоренити, которые писма вамъ великому государю нашему, вашему царскому пресвѣтлому величеству, будутъ объявлены.

12.

И о томъ вамъ великому государю нашему, вашему царскому пресвѣтлому величеству, объявляемъ: когда отъ вашего царского пресвѣтлого величества послы и посланники, или посланцы и гонцы, или въ какихъ ни есть дѣлѣхъ ѣдутъ исправляти государственные дѣла, тогда тѣ посланцы, когда въ наши города приѣдутъ, не смотря старшины градскіе, сами во дворѣхъ казацкихъ становятца, и подводы, хотя у сотника и атамана, товарища войскового, насилствомъ берутъ. А когда кто за своимъ конемъ [...]

Наприкінці зазначено: Списокъ писанъ тетрадью, в лист, на девятнадцати полулистах (Малорос[сийские] дѣла Моск[овскаго] гл[авнаго] архива м[инистерства] ин[остранных] д[ел]. 1669 г., № 2).

О п у б л и к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. VIII. – С. 23–27. – № 9.П.

№ 323

1669, січня 4. Сосниця. –

*Наказ Дем'яна Многогрішного чернігівському
наказному полковникові про захист прав чернігівського
магістрату на послушенство любецьких міщан*

Мой ласкавий приятелю, пане полковнику наказний чернѣговский!

Увѣдомимо нехай в. мил. будетъ, ижъ мы углядаючи през нещасливие часы ущербокъ чернѣговскому войту, и всему майстрату з бурмистрами, и з мещани, и всѣмъ стався немалій ущербокъ, з канцелярій нашої войсковой майстрату Чернѣговскому унѣверсаль выдали и ведлугъ нашего универсалу виданого приказуемъ в. милости, абысь во всемъ заховався и помочнимъ zostаваль, в чомъ будутъ потребовати, и то минѣ дано знати, же Унучокъ любецких мещанъ под свой рейментъ притягаеть и пожитокъ собѣ мѣть не знат за яких причинъ, абыся скоро, за податою писма моего, нашимъ словомъ приказаль Унучку жадной справи до любецких мещанъ не мить и под свой рейментъ не привлацати, бо позволилисмо пану войту чернѣговскому любецкими мещанами владѣти и всякое послушенство щобъ отдавали. А ежелибъ през сее писмо наше Онучокъ мѣль еще до того утручатися, то в. мил. оному зганъ тое конечно, абы през сей нашъ указъ иначе не було. А скоро прочитавши сие наше писане, отдай в. мил. до рукъ пану войту чернѣговскому, що обо всемъ увидомивши и приказавши, щобъ ведлугъ писма справовался. За тимъ в. мил. Господу Богу поручаю.

З Сосници⁶, генваря 4, 1669^a.

^a Нижче зазначено: В подлїнномъ подпись таковъ.

В. милости всего добра жичливий приятель, Демянь Игнатовичъ, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого сѣверский^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54497. – Арк. 92 зв. Копія.

№ 324

1669, січня 4. Сосниця. – Універсал Дем'яна Многогрішного про звільнення Чернігова від надання підвод і кормів

Демянь Игнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запороз. сѣверский.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ каждому, кому того вѣдати было потреба, а меновите пану полковникови нашому наказному чернѣговскому, сотникомъ, атаманови городовому, и всему товариству старшому и меншому, и кому колвекъ будетъ показанъ сей унѣверсалъ нашъ, ижъ видячи мы, же мѣсто Чернѣговъ през теперешнюю войну до великого знищеня прийти мусѣлъ, а кгды еще теперъ частими переездами гонцы у подводяхъ, яко и в кормахъ конскихъ и в напиткахъ наприкраютя, а не могутъ нѣ одколь собѣ помочи и поратунку узяти, теды, хотячи того, абы бѣдныя люде врознь для тихъ причинъ не розійшлися, увольняемъ от тихъ подводъ цѣлкомъ, абы нѣкому не давали такъ самого его царск. пресвѣтлого величества боярина, и воеводы киевского, и намѣстника смоленского Петра Василиевича Шереметова, яко и воеводскимъ рознимъ гонцамъ и посланникомъ рускимъ людемъ, яко и нашимъ посланцомъ, опрочъ великое нужды, ежели бы уже великого государя нашего грамота была таможная. А сторони корму конского, также овса, що можна, а самимъ гонцамъ хлѣба, соли безъ вымысловъ, и напитоковъ в тожъ, не вымишляючи, на томъ переставали що принесуть, чого мѣте панъ полковникъ наказный постерегати и не допускати своеволѣ, приказуемъ. И заховуемъ тежъ ихъ при давнихъ правахъ всякихъ, отъ гетмановъ Войскъ Запорозскихъ, антецессоровъ нашихъ, наданныхъ на всякие пожитки, то есть озерахъ, перевозѣ, селахъ на войта, на ратушъ, на бурмистровъ, яко перед часи заживали и пожитки всякие одбирали, теди и теперъ, абы нѣхто в томъ и найменшее трудности не задавалъ, при тихъ же всякихъ пожиткахъ заховуемъ, и мѣти хочемъ, и сурово приказуемъ, абы нѣхто не был перешкодою, под срокимъ каранемъ войсковимъ, и повторе приказуемъ.

Данъ в Сосници [генваря], дня 4, року 1669.

Демянь Игнатовичъ, гетман Войска его царского пресвитл. велич. Запороз. сѣверский^б.

Нижче написано: Подлинникъ в Чернигов. думѣ.

^а Після цих слів написано: В подлѣнномъ унѣверсалѣ приложена печат гетманская.

^б Нижче написано: М. П.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54497. – Арк. 91 зв.–92. Копія з датою 4 [...] 1669. Назва місяця у копії відсутня. Виходячи з місцезнаходження гетьмана та інтитуляції, найвірогідніше, що універсал було видано у січні. Хоча у березні цього ж року Д. Многогрішний також був у Сосниці, проте, ставши на Глухівській раді повноважним гетьманом, він більше не йменувався “гетьманом сіверським”.

Там само. – Спр. 58269. Копія з датою 7 [...] 1669.

№ 325

1669, січня 13. Батурич. –

Універсал Дем'яна Многогрішного про надання села Будище з двома млинами у Понурницькій сотні Чернігівського полку Рихлівському Микільському монастиреві

Демянь Ігнатовичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, особливе пану полковникови чернѣговскому, сотникови, атаманови и всему товариству понурницькому, такъ теж кому сей нашъ будетъ показанъ унѣверсаль, доносимъ до вѣдомости, ижъ мы поглядаючи такъ на оскудност новофундованого монастира Рыхловского Свято Миколского⁷, яко теж абы за щасливість его царского пресвѣтлого величества и многолѣтное пановане, за наше и всего Войска Запорозкого здоровя и добра посполитого всем у престола Божого маестат его святый, благалщику побожному христьянскому стосуючыся чыну на сестентаментъ братии помененного монастира Рыхловского село Будище, в полку Чернѣговскомъ, в сотнѣ Понурницькой, лежачое, зо всіми принадлежностями такъ, яко ся в собѣ маєт, и млыны два, в томъ же селѣ стоячыє, одинъ Максима Короповского з двумя колами, другий Авраменка, обивателя кролцейского^а, з двумя колами, конферовалисмо, и двѣ мѣрочки, на Войско прыпадаючие, обѣратъ и на свой пожитокъ оборочат позволилисмо. Зачым, ані жаденъ такъ з старшыхъ, яко и меншихъ Войска Запорозкого, особливе панъ полковникъ чернѣговский, сотникъ и атаманъ понурницький, и ниhto з товариства полку Чернѣговского в держаню и пожиткованю вышѣ помененного села и в ним застаючых млынов, найменшою не важылися бытъ монастиреви Рыхловскому перешкодою, сурово повагою сего нашего унѣверсалу приказуемъ.

Писанъ в Батуричѣ, 13 январья, року 1669.

Демянь Ігнатович, гетман з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

На звороті помітка: Унѣверсаль от пана гет[мана] Демяна на Будище.

ЦДІАК України. – Ф. 144. – Оп. 1. – Спр. 3. Фотокопія оригіналу.

^а Так в оригіналі.

*1669, березня 9. Глухів. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про підтвердження місту Погару магдебурзького права
та прав на села Чауси і Яковлевичі,
з млином у селі Савост'яновичах
на річці Бойні*

Демянь Игнатовичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ тымъ писаніємъ кождому, кому о томъ вѣдати надлежить, а меновите пану полковниковѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовскому, сотниковѣ, атамановѣ и всему товариству погарскому. Поневажъ великій государь нашъ его царское пресвѣтлое величество указаль войту и всѣмъ мѣщаномъ погарскимъ правомъ майдебурскимъ в ратушу, ведлугъ звичаю, судитися, и на то свою государскую жалованную грамоту выдати имъ мѣщанамъ, позволивши имъ селомъ Чаусами⁸ и Яковлевичами⁹ з млиномъ на Боинѣ рецѣ в Савостяновичах, з каменьми двома, стоячимъ, для росходу ратушного мѣти изволили. Теды мы стосуючися до тоей жалованной его царского пресвѣтлого величества имъ, мещаномъ, данной грамоты и универсалу небожчика Брюховецкого, симъ унѣверсаломъ нашимъ варуемъ, пилно мѣти хочячи по кождомъ з старшихъ и чернѣ козацкое, жадаемъ и приказуемъ, абысте жаденъ старшій і менъшій козакъ, а особливе сотникъ, атаманъ городовый з товариствомъ [погарс]кіе, войтовѣ и всѣмъ магистратовымъ присяжнимъ погарскимъ въ ихъ майдебурскихъ правахъ на судехъ перепоны в маетностяхъ и в млину, на ратушѣ Погарскій наданнихъ, кривды и шкоды задавати не важилися, але цале якъ звичай в майдебурій идет, абы помененніе панове магистратовые сами ся судили, якъ в іншихъ городахъ идет ратушній порядокъ, а если бы хто мимо сей унѣверсаль нашъ имъ, панамъ магистратовимъ, в судѣхъ, якъ и в держаніяхъ ратушнихъ полеценнихъ селахъ важился найменшую задати трудность, и до чого ему не належно схотѣл би ся интересовати, таковой кождый, яко нарушникъ и гвалтовникъ волѣ государской и нашей гетманской, за скаргою сурово каранъ от насъ будет, а не иначе.

Данъ в Глухове¹⁰, марта 9 д., 1669^а.

Демянь Игнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского^б.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 58. Оригінал.

Там само. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 8679. – Арк. 51. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50460. – Арк. 36. Копія.

Там само. – Спр. 54539. – Арк. 215. Копія.

^а Після цих слів зазначено: В подлѣнномъ подписъ такова.

^б Ліворуч від підпису в колі написано: Мѣсто печати войсковой генералной.

*1669, березня 9. Глухів. –
Універсал Дем'яна Многогрішного чернігівському,
новгородському і всього Сівера архієпископу
Лазарю Барановичу з підтвердженням прав
на маєтності та наданням млинів на річці Ваблі
у селі Бобрику Стародубівського полку*

Демянь Ігнатовичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ сим нашим писанієм кождому, кому о том вѣдати надлежит, меновите паномъ полковникомъ чернѣговскому, нѣжинскому и стародубовскому, сотником, атаманам и всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского товариству в тѣхъ полкахъ найдуючомуся, ижъ згожаючи ми волю нашу з унѣверсалами антецессоровъ наших, небожчика Богдана Хмелницкого, небожчика Івана Виговского, Юрія Хмелницкого и иныхъ ясне в Богу преосвященному его милости господину отцу Лазарови Барановичовѣ, архієпископовѣ чернѣговскому, новгородскому и всего Сѣвера на добра из давнихъ часовъ до архієпископій Чернѣговской, и архимандрій Чернѣговской и Новгородской, и Троецкого Пустинного¹¹ монастира належачіе, также на ксензовскія, езуитскіе, домѣниканскіе и шляхетскіе маєтности з млинами, перевозами, полями, лѣсами, заходами, озерами и иннихъ до нихъ належачими кгрунтами и угодіями наданими, а до того поважаючи давнихъ часовъ его милости на томъ святителства достоинствѣ застаючого в Церквѣ православної російской праці и неусипніе труди, тіе всѣ добра до архієпископій Чернѣговской и Новгородской, такъ з давнихъ часовъ належачіе, яко и по ксензахъ, езуитахъ, домѣниканахъ и шляхте маєтности обнятіе цале прі его милости господину отцу Лазару Барановичу, архієпископу чернѣговскому и новгородскому, зо всѣми належачими до нихъ кгрунтами й угодіями заховуем. А поневаж его царское пресвѣтлое величество антецессоровъ нашихъ преречоннихъ унѣверсали ствердилъ и вновь маєтности надалъ, теди ми симъ оніе унѣверсаломъ конфирмуючи і аппробуючи, всѣхъ тѣхъ добръ, маєтностей, з полями, лѣсами, заходами, отчинами, озерами, и млинами, перевозами, и инними кгрунтами, особливо села Козла и Буянокъ со всѣмъ ихъ обрубомъ, млина, на Бѣлоуцѣ под Чернѣговомъ стоячого, и сель Плоского¹², Ковчина¹³ и Куншина, в уйзде Нѣжинскомъ знайдуючихся, з млинами Петровскими, Киселювскими и Кучевскими, также перевоза, на рецѣ Деснѣ под монастиремъ всемилостивого Спаса найдуючогося, и всѣхъ маєтностей в Новгородскомъ и Глуховскомъ уйздахъ давними и новоданными владѣючи, заживати его милости и по немъ наступуючимъ сукцессоромъ позволяем, хотячи, абы тая ж хвала Божія и офѣра безкровная за Войско Запорозское не устаючи отправовалася. А поглядаючи на спустошеня теперешнее маєтностей его милости й зруйнованя онихъ, и мы вновь млини на рецѣ Ваблі¹⁴ в сель Бобрику¹⁵, найдуючіеся в полку Стародубовскомъ и у архієпископій Чернѣговской,

его милости преосвященному Лазару Барановичу, архієпископу чернѣговскому и новгородскому и всего Сѣвера, до спокойного уживаня подаем, хотячи сіе нена-рушоне мѣти, пилно приказуемъ, абы панове полковники чернѣговскій, нѣжинскій и стародубовскій, сотники, атаманя и все товариство, в тих полках найдуючієся, ясне в Богу преосвященному его милости господину отцу Лазареву Барановичови, архієпископовѣ чернѣговскому, новгородскому и всего Сѣвера, и сукцессором его милости, в спокойномъ тихъ добр маетностей и належачих до них млиновъ, перевозовъ и инних, яко ся вышей описало, яких же колвекъ кгрунтовъ и угодій владѣнію и пожитков всяких з них отбираню не толко найменшое перешкоди и противности не чинили, але бы, яко спокойне его милости, заживаль оних, поневаж всѣ, [хто] в тѣх помененных полках найдуются, конечно постерегали, иначей не чинячи.

Данъ в Глуховѣ, мѣсяця марта 9 дня 1669 року^а.

Демянь Ігнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 15204. – Арк. 116. Копія.

№ 328

**1669, березня 9. Глухів. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про підтвердження прав Глухівського
Петропавлівського монастиря на села Холопків,
Баничі, Ховзовку, Будище, Везонку, на перевози
Мутинський, Каменський, на млини, озера
та інші монастирські маєтності**

Демян Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Ознаймуемъ симъ нашим писанемъ всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорожского, а меновите пану полковникови нѣжинскому, сотникови, атаманови и всему товариству, также войтови и посполству глуховскому и каждому, кому о том вѣдати належит, иж не нарушаючи мы привилейов от монархов и унѣверсалов од антецессоров наших и пановъ православных отцом законником монастиря святых верховных апостоль Петра и Павла Глуховского¹⁶ на добра нижей спецификованые даныи ж, але оные сим унѣверсалом нашим апробуючи и конфирмуючи, [п]ри велебном в Богу господину отцу Иннокентію Быковскому, игуменѣ, и всей братии помененного монастиря Глуховского села Холопков¹⁷ и Баничи¹⁸ з приналежностями, и млын Стрѣлницкий, на рецѣ Клевени¹⁹ стоячий, также на их монастирском кгрунтѣ, осѣлые деревни Ховзовку²⁰, Будища²¹ и Везонку зо всѣми их пожитками и млыны, их власным коштом, едны под

^а Після цих слів зазначено: В подленномъ при печати войскової гетманской написано.

манастырем, другие под Везонкою, побудованные, также перевозы Мутинский и Каменский з озерами, к ним приналежними, цале заховуем и вшелякие з оных пожитки и доходы *отбирати*, и до уживаня, и кгрунтованя монастирского привлащати позволяем, в чомъ абы з старшины и чернѣ Войска Запорозского жаден и ништо инший перешкоджати, до тых сѣлъ, млыновъ и угодий втручати и до приходячих пожитков *интересовати* не важился, пилно и срокогю под войсковыми [каранем] приказуемъ.

Дан в Глуховѣ, 9 марта, в року 1669.

Демян Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 61906. – Арк. 3. Оригінал.

Там само. – Спр. 50524. – Арк. 151–151 зв. Копія.

Там само. – Спр. 50525. – Арк. 152–152 зв. Копія

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 374–375. – № 180.

№ 329

*1669, березня 9. Глухів. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
Глухівському Петропавлівському монастиреві
на село Мацьково, на млини на Новій Глухівській греблі
та про підтвердження на Мутинський
і Каменський перевози на річці Сейм*

Демянъ Ігнатович, гетманъ Войска его царского пресвѣт. величества Запорозкого.

Ознаймуем сим нашим писанемъ всей старшинѣ и черни Войска Запорозского, а меновите пану полковникови нѣжинскому, сотникомъ, атаманом, и всему старшому и меншому того полку товариству, и кождому, кому колвек о том вѣдати належит, иж взгляд мѣючи мы на упрощене велебного в Богу господина отца Инокентія Быковского, игумена, и всѣхъ законников монастира святых верховних апостоль Петра и Павла Глуховского, которіе сих часов военных за наступленіемъ под Глуховъ войскъ и междособныя брани зо всіх манастырскихъ добръ и достатков своих вынищены zostали, через що и хвала Божія, на том святомъ мѣстцу *отправуючаяся*, *ест* погамована, і хочачи, абы помененый отець ігумень з братією в живности и потребах оскудности не поносил и погамованих на хвалу имени Божого в ихъ обители забралѣ голось на внесенную до насъ *от* ясне в Богу преосвященного его мил. отца архієпископа чернѣговского и всего Сѣвера, пана и пастыра нашего, и *от* обывателей глуховских ис станцією. З особливого также респекту и побожности нашої помененому отцу ігумену зо всею братією монастира того Глуховского, для ради способнѣйшого и лѣпшого им выживленя и монастирского строеня, деревенку также прилеглуую, называемую Мацково²², зо всіми к ней приналежностями, к тому и млыны, на новой гребли под Глуховом, прежде панам належачіе, а тепер през войну

запустѣли, и перевоз Мутинский²³ спол с Каменским, на рецѣ Сейму²⁴ зъ лежащими, до них озерами, цале даемо и вшелякіе з выш помененой деревенки, з млынов, и з перевозов, и озер приходячіе пожитки отбирати оным позволяем, зачим абы з старшины и черни Войска Запорозского жаден помененному отцу ігумену и братіи его в пожиткованю добръ найменшою не важился быти перешкоюю, под срокгимъ войсковым каранемъ приказуемъ.

Данъ в Глуховѣ, 9 марта, в року 1669.

Демян Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣт. величества Запорозкого.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 61907. – Арк. 4. Оригінал з військовою печаткою.

Там само. – Спр. 50525. – Арк. 152. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 375–376. – № 181.

№ 330

1669, березня 9. Глухів. –

*Універсал Дем'яна Многогрішного вдові
військового товариша Марка Кимбаровича*

*Агафії Євфимівні про підтвердження прав на село Березу,
на млин та інші маєтності, набуті її чоловіком*

[Демянъ] Ігнатовичъ, гетманъ з Войском его [царского прес]вѣтлого величества Запорозким.

[Ознаймуемъ тимъ листомъ нашимъ ко]ждому, кому бы о томъ вѣдат было потреба, а меновите [пану полковниковѣ нѣжинскому, сотниковѣ, атамановѣ], и всему товариству глуховскому, войтови, и всей громадѣ [березовской], [иж формуючися ми до жалованное] великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества грамоты и унѣверсалу [небожчика Бруховецкого Марку Кимба]ровичу, товаришу войсковому, на село Березу²⁵ и на млынок, его коштом там же виставлений, [данныхъ, а до того поглядаючи на значніе] его, Марка, которий за живота своего в Войску Запорозкомъ освѣдчалъ услуги, по немъ жену его Агафію Евхимовну пр[и] [за]слугахъ вышепомяненьхъ, ведлугъ правъ войсковыхъ, заховуемъ. По кождомъ того пилне [мѣти хотячи, жадаемъ и приказуемъ], абысте жаденъ такъ з старшины, и черни козацкое, знаючи о его царского пресвѣтлого величества [жалованной грамотѣ] и о нынѣшнемъ нашемъ конфирмованимъ панѣ Агафії Марковой Кимбар[овичовой на тоє село Березу и на млинокъ да]нномъ листѣ, найменшого утяженя и перешкоды в том держаню, [въ] ставахъ, сѣножатехъ [и в одбираню з того млинка, ей вла]снымъ коштомъ виставленного, припадаючихъ розмѣровъ задавати не важился. Аа жителѣ, [въ томъ селѣ Березѣ тягліи, кр]омѣ козаковъ, мешкаючіе, абы звычайное, ей паней Марковой, яко посессорце своей, отдавали [послушенство, приказуемъ]. Зас же если бы хто, противячися поважной жалованной грамотѣ государской [і волѣ нашой, а мимо то] якую бы важился паней Марковой задати кривду, теды такового кождого за данемъ [до насъ знати, срокгое] войсковое не минеть каране, що иначей абы не было.

Данъ в Глуховѣ, марта 9 дня, 1669.

[Демянь Игнатовичъ], гетман з Войском [его царс]кого [пресвѣтлого] велич. Запорозкимъ.

На звороті позначка: Демян Игнатович, гетман з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким, [аб]ы тимъ нашимъ писанемъ каждому бы того вѣдати потр[ебуючому] [...] [глу]ховскому.

ЦДІАК України. – Ф. 64. – Оп. 1. – Спр. 1208. – Арк. 1. Оригінал пошкоджений. Текст в дужках подано за публікацією М. Василенка.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57488. – Арк. 80.

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 359–360. – № 169.

№ 331

**1669, березня 9. Глухів. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про звільнення міста Переяслава на десять років,
а Переяславської волості на три роки, від суспільних
та приватних податків, подимних чиншів,
дорочних платежів, грошей на підводи та самих підвод,
мита на товари, чопових, капещизни
та інших повинностей**

Демянь Игнатовичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Ознаймуемъ симъ писаніемъ нашимъ каждому, кому би того вѣдати было потреба, а меновите пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого переяславскому, сотникомъ, атаманови городовому, і всему товариству старшому і меншому, іли кому колвекъ будетъ показано сіе писаніе наше теперъ і на потомніе часи. Видячи мѣсто Переясловль мещанъ і волощанъ знищонним і прочъ разошлихъ, хотячи того, абы знову до першое своее перфекціі прийти могло, за помощію Божое его царского пресвѣтлого величества на Енеральной радѣ в Глуховѣ приговорили, і в статтяхъ его царского пресвѣтлого величества написано, мѣсту Переясловлю²⁶ мещаномъ слободи на десять год, а волощаном на три годи от даты сего унѣверсалу нашего от всяких такъ публичнихъ, яко і приватних податковъ, поборовъ, подимних чиншовъ, дорочних платежей, грошей подводних, подвод самих, митъ отъ товаровъ, чопових, капещизнѣ, і вшеляких іних повинностей, кому колвекъ належачих, также нашим универсаломъ увольняемъ, надаемъ и приказуемъ, абы тих мещанъ переяславских при той волности, от его царского пресвѣтлого величества і насъ Войска Запорожского імъ наданное, и слободи позволенное до десяти лѣтъ вцале заховуемъ. Тудежъ что колвекъ ведлугъ давнихъ правъ и привиліевъ, грамотъ его царского пресвѣтлого величества і прошлих гетмановъ от Богдана Хмельницкого, и грунтовъ в ограниченне мѣстом і приходовъ, мѣсту належачих и ратушу, то есть ваговое, воскобойное, мильное, солодовное, резницк[ое], поколотщина, дегтярное

і інші приходи, мѣсту належачіе, при тих всѣхъ пожиткахъ цале заховуемъ і симъ унѣверсаломъ нашимъ конфірмуемъ, и в обнятте, держанне и отбиранне вшелякихъ приходоувъ, ратушу належачихъ, подаемъ, абы цѣлкомъ тихъ пожитковъ, безъ жадной перешкоди і трудности, спокійне отбираючи, заживали, а [зъ] старшини войсковое и чернѣ аби никто не былъ і найменшою перешкодою в тихъ пожиткахъ пилно і сурово приказуемъ. Стороны гонцовъ подвод двѣ давати за грамотою его царского пресвѣтлого величества, а поселъ бы і у сту коней ішоль, подводъ десять дати, а тіе подводи на дванадцять мил от Переясловля до Кіева, а з другой стороны до Нѣжина, а не далей, опрочъ тихъ подводъ никому болше не давати, і тіе подводи, с узиду Переясловского, мають быти ведлугъ грамоти его царского пресвѣтлого величества, на що для лѣпшей поваги и на противнихъ волѣ нашей і войскової, сей унѣверсалъ с подписомъ руки и притисненнемъ печати з канцеляріи видали пану войту і всему майстрату Переясловскому.

Писан в Глуховѣ, дня 9, марта, 1669^а.

Демянь Ігнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Нижче написано: Свѣдетелствовав писарь майстратовий Симонъ Кондратовичъ.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54629. – Арк. 532. Копія.

№ 332

***1669, березня 12. Короп. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про звільнення міста Коропа на п'ять років,
а Коропівської волості на три роки, від суспільних
та приватних податків, подимних чиншів,
дорочних платежів, грошей на підводи та самих підвод,
мита на товари, чопових, капещизни
та інших повинностей***

Демянь Ігнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ кождому, кому бы того вѣдати було потреба, а меновите пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского нѣжинскому, сотникамъ, атамановѣ городовому и всѣму товариству старшому и меншому или кому кольвекъ будетъ показано сіе писаніе наше теперъ и на потомные часы. Видячи мѣсто Короповъ²⁷ мѣщанъ и волощанъ знищонныхъ, и прочъ розойшлихъ, хотячи того, абы [знову] до першой своей перфекції прійти могли за помощію Божією его царского пресвѣтлого величества [на Енеральной радѣ в Глуховѣ приговорили, і в статтяхъ его царского пре-

^а Нижче зазначено: В подлїнному подпись таковъ.

свѣтлого величества] написано, въ мѣстѣ Короповѣ мѣщанамъ слободы надаемъ на пять годъ, а волощанамъ на три года, отъ дати сего уневерсала нашего, отъ всякихъ, такъ публичныхъ, яко и приватныхъ податковъ, поборовъ подымныхъ, чиншовъ дорочныхъ, плаченія грошей подводныхъ, подводъ самихъ, мить отъ товаровъ, чоповыхъ, капщизнѣ и вшелякихъ иныхъ повинностей, кому колвекъ належачихъ, также отъ становискъ, станцѣй, ночлеговъ и попасовъ войсковыхъ, тимъ нашимъ уневерсаломъ увольняемъ, надаемъ и приказуемъ, абы тыхъ мѣщанъ короповскихъ при той вольности, отъ его царскаго пресвѣтлаго величества и нас Войска Запорожскаго имъ наданное, и слободы позволенное на пять лѣтъ вцале заховуемъ. Тутъ же што колвекъ ведлугъ правъ и привиліевъ грамотъ его царскаго пресвѣтлого величества и прошлыхъ гетмановъ [отъ] Богдана Хмельницкаго, грунтовъ въ ограниченню мѣстомъ, а такъ и ми, стосуючися до универсаловъ, мѣсту Коропу на села наданнихъ, на росходы мѣскіе, то есть село Райгородокъ²⁸, Лукновъ²⁹, Журновки, Риботинь³⁰, Сохачи³¹, до того тежъ млинъ на рѣцѣ Коропѣ³² Пилиповъ придаемъ, абы тѣ села, мѣсту подлегляя, и подачи вшелякіе отдавали. Тутежъ еще придаемъ село Рожественное³³, Кирил[ов]ско[е], Краснопуль, Былку³⁴, абы помененныхъ сель войты съ громадами своими въ тожъ до кожгихъ складокъ мѣскихъ на прѣзди разные абы помощными были, сурово подѣ срогимъ караніемъ неотпустнымъ войсковымъ приказуемъ, абы по вистю тоей слободы повинны подлегати звиклому датковѣ до Скарбу Войскового, на чемъ будетъ уфала, сторони гонцовъ подводъ двѣ дати за грамотою государскою, а по семъ бы и у сту коней ишолъ, подводъ десять дати, а тѣ подводы до Кролевця, а с другой стороны до Сосницы, а не далей, а опрочъ тыхъ подводъ никому больше не да[ва]ти, а тѣ подводы съ уряду короповскаго мають быти, ведлугъ грамоти государской. На що для лепшей вѣры и на спротивныхъ воли нашей войскової сей уневерсалъ съ подписомъ руки и притѣсненіемъ печати зъ канцеляріи войскової выдати пану войту казалисмо короповскому.

Писанъ въ Коропѣ 12 д., марта, 1669^а.

Демянъ Игнатовичъ, гетманъ Войска его царскаго пресвѣтлого величества Запорожскаго^б.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 239. – Арк. 35–36. Копія з відсутньою датою року.

ЦДІАК України. – Ф. 222. – Оп. 2. – Спр. 20 а. – Арк. 94. Копія.

Там само. – Ф. 1407. – Оп. 4. – Спр. 9. Копія з датою 14 березня 1669.

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 295–296. – № 128. З датою 11 березня 1669.

Ситий І. Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім. В.В.Тарновського // Сіверянський літопис. – 1998. – № 1. – С. 87. – № 6.

^а Після цих слів зазначено: В копії підпись.

^б Нижче в колі написано: Мѣсто печати рейментарской.

№ 333

1669, березня 15. Сосниця. –

Універсал Дем'яна Ігнатовича про дозвіл Макошинському Покровському монастиреві побудувати греблю з млином, із залученням до будівництва величківської, киселівської та домишлинської громад

Демян Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского.

Пане сотнику киселювский!

Приказуемъ тебѣ, абис войтомъ приказал величковскому, киселювскому, домишлинскому и всѣмъ громадам помененныхъ сѣль, за показанемъ сего унѣверсалу нашего, до гаченя греблѣ величковской, на [ко]торой греблѣ, з ласки войсковой и нашое, госпожи Анастасии Бобурчанской, ігуменѣ макошинской, надалося млин, о що и повторе сурово приказуемъ, абы иначе не было, кромъ росказаня нашого.

Дан в Сосниця, марта 15 дня, року 1669.

Демян Ігнатович, гетман Войска его царского пр. вел. Запорозкого.

На арк. 2 написано: По архиву № 1371.

ЦДІАК України. – Ф. 152. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 1–2. Оригінал з військовою печаткою.

№ 334

1669, березня 16. Сосниця. –

Універсал Дем'яна Ігнатовича про надання “до ласки войсковой” військовому товаришеві Юрію Борковському млина у Баклановській Муравейці

Демян Ігнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского.

Ознаймуем сим писанем нашим каждому, кому бы того вѣдати было потреба, а меновите пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского чернѣговскому, сотникови, атаманови, и всему товариству, старшому и меншому, вуйтови зо всѣм майстратом Чернѣговским, и кому колвекъ будет показано сее писанге наше тепер и на потомние часи, ижъ видячи мы здавѣна значные и отважние услуги у Войску Запорозком отправуючие пана Юрия Борковского, товарища нашего войскового, который од зачатое войны, не жалуючи здоровья своего противѣко каждого неприятеля его царского пресвѣтлого величества и Войска Запорозкого наступуючого, зостановляється и зостановляється при боку нашом готов будетъ. Прето в нагороду тых значныхъ услуг, а повабляючи и иных до такових же подобныхъ, надалисмо ему млынок у Баклановой Муравейци³⁵ до ласки нашой войсковой, с которого млынка мѣет на себе отбират двѣ мирочки войскових, опроч мелницкой, счо до того варуем и

ствержаєм, абы вѣдаючи о таковой волѣ нашої каждая старшина войсковая пану Юрію Бурковському, товаришеви войсковому, в держаню оного млынка ништо и наименшою не был перешкодою и трудности не задавал, пишно и сурово под срукгим карангем войсковим приказуем. На що для лѣпшое вѣри и поваги сей унѣверсал наш с подписомъ руки и с притисненом печати с канцеляри нашої войсковой видати казали.

Дан в Сосниці, дня 16 марта, року 1669.

Демян Игнатович, гетман Войска его царского прес. величества Запорозкого.

Нижче написано: По описи № 5.

На арк. 12 зв. зазначено: На Муравейский млинок. Року 1669.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50901. – Арк. 11–12. Оригінал з військовою печаткою.

№ 335

*1669, березня 16. Сосниця. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
військовому товаришеві Юрію Борковському
на село Борковку*

Демянъ Игнатовичъ, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Ознаймуемъ симъ писаніемъ нашимъ каждому, кому би того вѣдати было потреба, а меновите пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого чернѣговскому, сотникови, атаманови, і всему товариству старшому и меншому, войтови березинскому^а, і кому колвекъ будетъ показано сіе писане наше тепер и на потомніе [часи, ижъ видячи мы значные и одважние] услуги у Войску Запорожскомъ отправуюючіе пана Юрія Борковского, товариша нашего войкового, которій од зачатое войны, не жалуючи здоровья своего, противко каждого непріятелиа его царского пресвѣтлого величества і Войска Запорозкого наступуючого, зоставлялся, і зостановляти при боку нашомъ готовъ будетъ. Прето в нагороду тихъ значнихъ услугъ, а повабляючи іншихъ до такихихъ же подобнихъ, надалисмо ему по отцу его власніе кгрунта, село Борковку зо всѣми принадлежностями, кгрунтами, полями, сѣножатми, озерами, якъ тилко здавна заживал небожчикъ отецъ его правомъ от королей полскихъ наданнихъ ему в томъ, яко поссессорови, никого ближшого не узнавши. А до того, кгда завше на вслугахъ войковыхъ знайдется і знайдоватися будет, при томъ именованномъ селѣ Бурковцѣ, якъ ся в себѣ маєт, зо всѣмъ до належного и звиклого послушенства пану Юрію Борковскому, товаришеви войсковому, отдаемъ і симъ унѣверсаломъ нашимъ конфермуемъ, абы вѣдаючи о таковой волѣ нашої, каждая старшина войсковая в обнятю, в держаню і в отбираню вшелякихъ повинностей звиклихъ і датковъ припадаючихъ и до послушенства звиклого ништо

^а У копії помилково: "березинским".

і найменшою не был перешкодою и трудности не задавал, пишно и сурово под срогим каранемъ войсковимъ приказуемъ. Помененного села Борковки войтъ з громадою своею абы звиклое вшелякое послушенство за росказанемъ, яко панови своему и посессорови отдавали, а никому іншому, повторе приказуемъ. На що для лѣлшой вѣри и поваги, на спокойное держане, сей унѣверсалъ нашъ с подписом руки и притисненемъ печати с канцеляріи нашої войскової видати казали.

Данъ в Сосниці, марта 16, 1669 году.

Демянъ Ігнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого^а.

ЦДІАК України. – Ф. 983. – Оп. 1. – Спр. 69. – Арк. 7 зв.–8. Копія має заголовок: Копія унѣверсалу гетмана Демяна Ігнатовича на тоє жь село Борковку, данъ 1669 году, марта 16.

№ 336

1669, березня 25. Сосниця. – Наказ Дем'яна Многогрішного менським сотнику і отаману передати Макошинському Покровському монастиреві млин у селі Величківцях

Демян Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Пану сотнику и отаману менским, вѣдомо чыним сим писанем нашим, иж который млын, наданий на манастьрь паненский Макошинский, в селѣ Величковць³⁶, Цеклинского млин, посланий на указ нашъ, запечатал скринню з розмѣром, що приказуем абы печат отобравши, у в оном млыни належачий розмир брат и до ласки нашеое войсковое пожитковат, ни в чом им и наименшое перешкоды не чинит, в том вас увѣдомивъши и приказавъши, абы иначе не было.

Дата в Сосниці, дня 25 марта, року 1669.

Демян Ігнатович, гетман [Войска] его царского прес. велич. Запорозкого.

ЦДІАК України. – Ф. 152. – Оп. 1. – Спр. 3. Оригінал з військовою печаткою.

Там само. – Ф. 40. – Спр. 758. – Арк. 1. Копія.

^а Перед підписом зазначено: “В подленном сего унѣверсалу подписано тако”, після підпису праворуч в колі написано “мѣсто печати”.

№ 337

**1669, квітня 8. Батурич. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
військовому товаришеві Івану Поручці
про дозвіл зайняти греблю на річці Блатинці
між землями Макошинського монастиря
та військовими грунтами і побудувати на ній млин**

Демян Ігнатович, гетман з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ сим нашим писанем всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского прес. величества Запорозкого, а меновите пану полковникови чернѣговскому, сотникови сосницкому и кому колвекъ будет потреба, иж пану Івану Поручцѣ, товаришу войсковому, за значніе з давних часов одважніе в Войску Запорозком заслуги, и в далший час до оних повабленя, зайнятою греблю на рѣтци Блатинци, межи смежними, з одной стороны монастира Макошинского, і з другой войсковими кгрунтами, на которой мѣет ставити млыновыи фундушъ, на вѣчное и спокойное ему держаня даемо. Зачим по вышѣ писаной старшинѣ и чернѣ жадаем пилно, абы в становленю на греблѣ фундушѣ млиновом, найменшая пану Івану Поручцы нѣ од кого не чинилася кривда. А если бы мѣла якая винайти, неласки войсковою будет подлеганымъ. На що для лѣпшой вѣри и певности сей нашѣ унѣверсал з подписом руки и притисненем войсковою печати з канцелярыѣ войсковою наказалисмо видати.

Дан в Батуричѣ, априля 8, 1669.

Демян Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 17. Мікрофотокопія оригіналу.

№ 338

**1669, квітня 24. Батурич. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про підтвердження прав Макошинського
Микільського монастиря на Грицьків млин
на Сосницькій греблі, на річці Убедь, та на Змітненській,
Сохачівській, Риботинській і Конятинській озера**

Демян Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Ознаймуем сим писанем нашим кождому, кому бы о том вѣдати было потреба, а меновите паном полковником, сотником, асаулом, атаманом и всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а особливе дозорцомъ нашымъ войсковымъ, и кому колвекъ будет показан сей

нашъ унѣверсаль, ижъ мы видячи великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества данную грамоту монастыревѣ свято Николскому Макошинскому, велебным отцам игуменовѣ и всей братиѣ, в том же монастыреви будучим, до того стосуючися до славное памяти антецесоровъ наших, гетмановъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, и унѣверсаловъ, им наданных, на млинъ Грицков, на греблѣ Сосницкой на реци Убеди³⁷ стоячий, два камени в себѣ мѣючий, такъже и на озера Змѣтневские, Сохачевскіе, Риботинские и Конятинские, мѣти хочем и сим нашим унѣверсалом варуем, абы помененный монастыр Макошинский, велебным игуменом тепер будучим отцем Пафнутием з братією, в нем будучою, при тых вышменованых млынах Сосницком и Вербенском, и при озерах цале и ненарушне захованъ былъ. Абы в держаню и спокойном уживаню найменшоѣ нѣкто с полковниковъ и с товариства войскового, также и з людцовъ наших войсковых, нѣякоѣ перешкоды и трудности под сроким войсковим каранем не важился чинити, що иначе абы не было.

Данъ в Батуринѣ, апрѣля 24, 1669.

Демян Игнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 14. Мікрофотокопія оригіналу.

№ 339

1669, травня 17. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного Батуринському Паняньському монастиреві про підтвердження прав на раніше надані маєтності

Демянъ Игнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Ознаймуемъ симъ нашим каждому, кто будет [того] потребовати, писанемъ, а меновите паном полковниковы Войска его царского пресвѣтлого величества нѣжинскому, сотниковѣ, атамановѣ, и войтови, бурмистромъ, и всему товариству і посполству батуринскимъ, ижъ честная госпожа Евгения Хлевинская, игуменія, из сестрами монастыра Батуринского, презентовала прошлых Войска Запорожского гетмановъ, антецесоровъ наших, унѣверсали, наданние и прислужаючие монастиревѣ Батуринскому паненскому на село Отышу со всѣми угодиями, на млин в Чеплѣвецѣ, другий в Батуринѣ, третий в Отыши селѣ и в Нових Млинахъ на один камень, также на село Палчыкы³⁸, и на дворъ з кгрунтами Жуковский Батуринский, которые ми видячи слушне о том законницам наданне, и свою стосовавши волю, тие всѣ млины и села, двор Жуковский и кгрунта при монастиревѣ з побожности нашео заховуемъ. Зачим каждого стану людей жадаючи, приказуемъ, аби нихто в держане и отбиране того наданя пожитковъ не знайдовался бити перешкоюю намененного монастыра законницямъ. А особливе перевозъ на Сеймѣ под мѣстом Батуринским, по давним им наданним

правам, надавши, при вищереченних наданнях сим нашим уконфірмовалисмо унѣверсаломъ, а если би хто важился нарушити виразний волѣ нашей сей унѣверсал, то кождий не отминет срокгости права войскового.

Данъ в Батуриѣ, мая 17, 1669^а.

Демянь Игнатович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55671. – Арк. 199 а. Копія.

№ 340

*1669, травня 26. Батурин. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про підтвердження прав ніжинського полковника
Пилипа Уманця на село Гремяче у Погарському тракті
Стародубівському полку, та на прилеглі до нього млини,
озера, поля, сіножаті, ліси і все, що при собі має*

Демянь Игнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского^в.

Ознаймуемъ симъ писаниемъ нашимъ кождому, кому би то вѣдати было потреба, і меновите пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовскому, асаулови, сотникомъ, і всему товариству, старшому и меншому, в томъ полку знайдуючомуся, и кому колвекъ будетъ показан сей универсал нашъ теперъ и на потомніе часи. Великий государъ нашъ его царское пресвѣтлое величество, стосуючися до унѣверсаловъ славное памяти небожчика Богдана Хмельницкого, славного гетмана Войска Запорожского, и по немъ гетманов наступуючих, антецесоровъ наших, за значніе и отважніе прислуги у Войску Запорожскомъ поднятїе, поглядаючи на тое, пану Филипу Івановичу Уманцови, товаришеви войсковому, а тепер полковникови нѣжинскому, которий з молодихъ лѣт своихъ противко кождих неприятелей его царского пресвѣтлого величества і Войска Запорожского наступуючих, не жалуючи здоровья своего, мужне і стале отпоръ давалъ и кров на военных игрисках проливал, прето в нагороду тих значних прислугъ, а повабляючи і иних до таких прислугъ, село Гремячое³⁹, в трактѣ Погарскомъ лежачое, у полку Стародубовскомъ прелеглое, зо всѣмъ, то есть зо млинами, озерами, полями, сеножатами, лесами і отчиною, яко ся в собѣ през часи мѣло, і в своемъ в обрубѣ зо всемъ зоставало, грамотою своею государскою по унѣверсалах гетманов, яко вишшеѣпоменных антецесоров наших, ствердил и до спокойного уживаня, і припадаючих пожитковъ отбирания надалъ, такъ видячи я слушное право, в тожъ

^а Нижче написано: В подлѣнном тако.

^б Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати гетманскої.

^в У тексті копії: "Запорожский".

стосуючися до его царского пресвѣтлого величества грамоти і универсалов гетманов Войскъ Запорожских, своимъ универсаломъ конфѣрмуемъ і ствержаемъ и до спокойного уживаня, всяких пожитков отбирания подаемъ. Абы вѣдаючи старшина вишпоменная полку Стародубовского и чернь о таковой волѣ нашей, так в обняте и в держане і в отбыраню всяких пожитковъ ни хто ему и наименшее не был перешкодою и трудности не задавал, под срогим караннѣмъ неотпустне войсковимъ горловимъ приказуемъ, абы никому іншому послушенство [и] подданство отдавали, толко пану Филипови Уманцеви. На що для лепшой поваги сей универсал нашъ при печати войсковой і при подписке руки наше с канцелярії выдати казали.

Писан в Батуринѣ, дня 26 мая, 1669 году^а.

Демянъ Ігнатовичъ, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 11083. – Арк. 16–16 зв. Копія.

№ 341

*1669, червня 1. Батурин. –
Універсал Демяна Многогрішного військовому
капелану, священику, Лаврентію Касперовичу
на село Дурні під Салтиковою Дівцею
та на Лопатинський млин на річці Снов
під Седнівом*

Демянъ Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Ознаймуем сим нашим писанем паном полковником нѣжинскому и чернѣговскому, сотником седневскому и девицкому, атаманом тамошным, особливе атаманови и войтови дурновским, и каждому, того потребуячому. Показывал и освѣдчал намъ пречестный въ Богу *господин* отецъ Лаврентій Касперович, священникъ на тот час и капелан нашъ войсковый, унѣверсалы антецессоровъ наших на селце Дурнѣ⁴⁰, под Салтиковою Девицею⁴¹ лежачое, и на млын Лопатинский, на рецѣ Снови⁴², под Седневомъ⁴³ стоячий, ему за безпрестанные значіе, будучого в свѣцкомъ стану, а праве криве одважные прислуги на выживлене данные, просячи нас, абысмо его при том селци и при млынѣ помеченных заховали, теды мы якъ од немалого часу той в свѣцк[омъ] стану знайдучогося, вѣдячи ку пресвѣтлому маестатови его царского пресвѣтлого величества жычливост и вѣрност, и ку нам и Войску Запорожскому горячую любов и склонность, яко ко[...] [...]ствием Божым зостал в духовном стану, жебы за достоинство его царского пресвѣтлого величества, и за насъ и все Войско Запо-

^а Нижче написано: В копії тако.

^б Після підпису в колі зазначено: Мѣсто войсковой печати.

розкое в безкровныхъ офѣрахъ маестать вышнего о одпущеніе грѣховъ молит-
ствовалъ, антецессоровъ нашихъ универсалы конфирмовавшы, оное селцо Дурнѣ,
а в замѣни Лопатына млына Рымшын млын, на той же греблѣ на реци Снови под
Седневомъ стоячий, яко ся в собѣ маєть, пречестному в Богу *господину* отцу
Лаврентию Касперовичу приворочаемъ и надаемъ, позволившы, яко поссессорови,
з Дурневъ и зо млына, в одмѣни данного, Рымшынського, вшелякие приходячыє
пожытѣки отбѣрати. Зачимъ по кождомъ з Войска Запорозкого старшомъ и меншомъ
товарыству жадаемъ и срокго приказуемъ, абы помененному священникови в тыхъ
наданныхъ в селци Дурняхъ и млынѣ, *наименшое* не важилися чынити перешкоды,
под срокгымъ войсковымъ каранемъ, на що и сее наше писане оному далисмо.

В Батуринѣ, іюня 1 дня, 1669 року.

Демянъ Ігнатович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого велич. Запорозкого.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 1–2. Мікрофотокопія оригіналу.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68476. – Арк. 5–5 зв. Копія.

Там само. – Ф. 40. – Спр. 759. – Арк. 1. Копія.

№ 342

**1669, червня 1. Батурин. –
Універсал Демяна Многогрішного
військового капелану, священнику Лаврентию Касперовичу
про надання йому Римшиного млина
на річці Снові**

Демянъ Ігнатович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества
Запорозкого.

Пану полковникови чернѣговскому, сотникови, атаманови, і войтови
седневському, а особливе, дозорцомъ нашимъ войсковымъ и кождому потребуячому,
симъ нашимъ вѣдомо чинимъ писанемъ, ижъ мы з побожности своей, а ради од-
пущения своихъ грѣховъ, на выживлене велебному *господину* отцу Лаврентию
Касперовичу млын, на рецѣ Сновѣ каменей в собѣ два мѣючий, прозываемый
Рымшин, далисмо, позволивъши оному вшелякие з него приходы одбирати.
Зачимъ жадаемъ и срокго приказуемъ, абы нѣхто в томъ его млынѣ в спокойномъ
держаню, і вшелякихъ з него пожитковъ одбиранию помененному *господину* отцу
Лаврентию Касперовичю перешкоды *наименшое* чинити под войсковымъ
каранемъ не важилься.

Данъ в Батурины, іюня 1 дня, року 1669.

Демянъ Ігнатович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запо-
розкий.

На звороті зазначено: Право на млынъ Рымшинъ, [Черниговскому Елец-
кому] монастирю, з млыномъ даное отъ отца Лаврентія, капелана, въ Седневи.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 10. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

*1669, червня 8. Батурин. –
Універсал Дем'яна Многогрішного про захист
монастирських маєтностей Батуринського
Новомлинського Корибутівського монастиря
від новомлинських козаків і посполитих*

Демянь Игнатовичъ, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Пану сотникови, атаманови з товариством, войтови зо всѣмъ посполствомъ городовимъ новомлинскимъ до вѣдомости подаем. Дойшла насъ скарга од велебной в Богу госпожи Евгеніи Хлевинской, игумений Батуринского монастиря Бобрыковского паненского, же якобы жителе новомлинские, козаки и посполитие люде, в наданных здавна од побожных ктиторов на монастир Бобриковский кгрунтах, то есть в озерахъ, станах, отчинах, полях, сѣножатях, займищах, мимо права и унѣверсали от бивших гетманов, антецессоровъ наших, наданих, а звлаца и мимо жалованную его царского пресвѣтлого величества н[а] тии кгрунта виданную грамоту, великии утиски в зловленю рыбъ, в зкошуванню сѣножатей шкоди чинят и тим обители святой намнѣй^а задають прикрост. Прето ми, постерегаючи того, аби впред обител оная од таких людей своеволнихъ на кгрунтах помененихъ не поносила ущербку, по васъ жадаемъ и сурово приказуемъ, абисте конечно такъ козаки, яко и посполитие люде, в вишемененних кгрунтах монастирских Бобриковских наименьшой шкоди задавати не важилися, а если бы хто з козаков албо с посполитихъ людей, якую колвекъ кривду в поменених озерахъ, отчинах, станах, поляхъ, сѣножатях монастирских еще хотѣлъ задати, теди таковий кожний за скаргою срокгого од нас не уйдетъ каранья з утраченемъ своих маєтковъ.

Дан в Батуринѣ, июня 8, року 1669^б.

Демянь Игнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского^в.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55672. – Арк. 202. Копія.

Там само. – Спр. 61885. – Арк. 271. Копія.

^а Так у копії.

^б Нижче написано: В подлѣном тако.

^в Після підпису в колі написано: Мѣсто печати гетманской.

*Не раніше 1669 – не пізніше 1671, червня 17. Батурин. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про підтвердження прав військового товариша
Станіслава Кохановського на спадкові маєтності –
на село Левенки з слобідкою Пихторовкою
та на село Євтюшково, з млином,
у Стародубівському ключі*

Демянъ Ігнатович, гетман з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ кождому, кому бы того вѣдати была потреба, а меновите пану полковниковѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовскому, асауловѣ, сотникомъ, и всему товариству старшому и меншому, и кому колвекъ будетъ показано сее писаніе, ижъ покладалъ намъ право панъ Станѣславъ Кохановский, товаришъ войсковый, обыватель чернѣговскій, на села Левенки из слободкою Пихторовкою, и на село Евтюшково з млыномъ в ключу Стародубовскомъ, по кривномъ своимъ Кохановскомъ служачое, теда мы, видячи реч слушную, а звлаца здавна у Войску его царского пресветлого величества Запорожскомъ щыре и зособливе противъ кождыхъ непріятелей, на его царское пресвѣтлое величество и на Войско Запорожское наступуючих, з одвагою, не жалуючи здоровья своего, зостановлялся, кров проливалъ, и при боку в очах наших зостановляет, прето мы нѣкого близшого до тых помененныхъ сель и добръ не узнавши, помененного пана Станіслава Кохановского, товариша войскового, обывателя чернѣговского, при тых селах Левенках и слободкою Пихторовкою и селомъ Евтюшовымъ з млыномъ, зо всѣми кгрунтами, то ест полями, синожатыми, лѣсами, дубровами и деревомъ бортнымъ, и зо вшелякими пожитками, якъ ся в собѣ мѣют, его заховуемъ и симъ унѣверсаломъ нашимъ конфірмуемъ. Зачимъ пилно жадаемъ и сурово приказуемъ, абы панъ полковникъ стародубовский, постеригаючи того, жебы в однятю и в держаню помененныхъ сель и млына зо всѣми приналежностями найменшое трудности и перешкоды в отбираню вшеляких пожитковъ панъ Станѣславъ Кохановский от товариства войскового и посполитыхъ людей не поносилъ, чого панъ полковникъ перестерегатъ маєт, под срокимъ каранемъ повторе приказуемъ, що іначей абы не было.

Писанъ в Батуринѣ, дня 17 іюня, року 1709.

Демян Ігнатович, гетман з Войском его царского пресвѣтлого велич. Запорожскимъ^а.

На звороті дописано: Унѣверсалъ Многогрішного на село Левинку.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 20582. – Арк. 1. Копія. У копії стоїть невірна дата: 1709, замість якої пізніше дописано іншу, теж невірну: 1663.

^а Нижче зазначено: Мѣстце печати Войска Запорож.

**1669, червня 20. Батурин. –
Універсал Дем'яна Многогрішного Рихлівському
Микільському монастиреві про надання монастирю
Городищенських озер та про послушенство йому жителів
сіл Городище, Великі Будища і Вишеньки**

Демян Ігнатович, гетман з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Пану полковникови чернѣговському, сотникови понурницькому, атаманови з товариством до вѣдомости доносим. Поневаж во имя святого іерархи Христова чудотворца Николая монастирь в Рыхляхъ будоватися зачалъ, теда потреба абы оная обитель для хвалы Божое, яко барзѣй монастиреви прилежить, во всѣ оздобы была реставрована. Позволилисмо прето, абы села Городище,⁴⁴ Будище Великое⁴⁵, Вишеньки⁴⁶ до того монастирського реставрованя были послушными, и во всемъ велебному в Богу господину отцу ігуменови тоєи обителѣ Рихлѣвской монастирь во всѣ оздобы своѣ совершитя, отдаваню повинности не были спротивными, але овшем жебы помененныхъ сѣлъ всѣ посполитые люде на послушание монастирьское [...] знайдовались готовыми. Зачымъ по вас того жадаемъ и приказуемъ, абысте жаден, так панъ полковникъ чернѣговский, яко тежъ сотникъ понурницький з товариствомъ, в тих приданих монастиреви селах всяких трудностей задавати не важились, и до жаднихъ иныхъ, кромъ монастирских, потребъ помененыхъ селян не потягали. При тих же селахъ казалисмо озера Городищѣские для выкормленя велебному господину отцу ігуменови з братиею, позволяючы оному з тих озѣръ всякий пожитокъ в ловленю рыбъ одѣбирати, и на монастирский пожитокъ оборочати. А тежъ во всемъ владѣню и пожиткованю абы ниhto з старшихъ и меншихъ войсковых и з посполитыхъ людей не важилься велебному в Богу господину отцу ігуменови рѣхлѣвскому з братиею быти перешкодою, повторе варуемъ и приказуемъ, счо аби иначе не было.

Данъ в Батуринѣ, іюня 20, року 1669.

Демян Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

ЦДІАК України. – Ф. 144. – Оп. 1. – Спр. 4. Мікрофотокопія оригіналу.

№ 346

**1669, червня 22. Батурин. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про підтвердження прав ніжинського священника
Павла Савича на село Топчіївку та на млин
у тому ж селі**

Демянь Игнатович, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ тимъ писаніемъ нашимъ кождому, кому того будетъ вѣдати потреба, пану полковниковъ нѣжинскому, сотниковъ, атамановъ, войтовъ олишевскимъ, иж по жалованной великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества грамотѣ на село Топчѣвку⁴⁷ пречестному господину отцу Павлу Савичу, священнику святопречискому нѣжинскому, данной, при ономъ селѣ и млинѣ в том же селѣ Топчѣвцѣ, его власнимъ коштомъ ставлений, заховуемъ, а оразъ зтвердивши то унѣверсаломъ нашимъ, по кождомъ з старшини и черни пишно мѣти хочем [и] приказуемъ, аби такъ полковникъ нѣжинский, сотникъ олишевскій, в томъ спокойномъ держанню пречестному господину отцу Павлу Савичу, священнику свято пречистскому нѣжинскому, найменшую не важился быт перешкодою, а ежели бы хто вышереченному господину отцу Павлу в отбиранню з того села Топчѣвки, и з млина приходячих пожитков важился задати якую трудность, теди таковой^а кождий срогости войсковою, [за] скаргою, не вуйдетъ, а не йначей.

Дата в Батуринѣ, июня 22 дня, року 1669.

Демянь Игнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Нижче написано: Сію копію унѣверсала заручилъ владѣльца прежній Максим Почека, намѣсникъ нѣжинский.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 5121. – Арк. 7. Копія.

№ 347

**1669, липня 1. Батурин. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про схвалення наміру максаківського ігумена
оточити Максаківський монастир валом і парканом
та побудувати при ньому фортецю силами монастирських
селян, із заборною козацькій старшині перешкоджати
цим роботам**

Демянь Игнатович, гетман з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

^а У тексті помилково написано: “полковой”.

Паном полковникомъ нѣжинскому, чернѣговскому, сотником, атаманом и всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого товариству до вѣдомости доносим, ижъ велебный в Богу отец ігумень всемилостивого Спаса максаковский ознаймиль намъ, что монастырь оный Максаковский для обороны своеи монастирское замышляеть до кола валом^а и парканом обваровати и фортецу, подлугъ силы монастирское, селами до того монастира прислушными, учинити хочеть. Прето мы, уважывши собѣ тое за рѣчь слушную, абы мѣстце святое при оборонѣ навет от чать неприятельских татарских zostавати могло, такое велебного отца ігумена дѣло похваляемъ. Пилне з старшины и черни козацкое жадаючи, приказуемъ, абы так панъ полковникъ нѣжинский [и] чернѣговский, и всякая старьшина, в тих полкахъ найдучаяся, в обварованю монастирском найменшою не важилася быти перешкодою, и селяномъ монастирскимъ на роботу оную монастирскую выходити не возбраняла. До чого селяне абы не были противными приказуем. А если бы хто з старшины и черни войсковое велебному в Богу господину отцу ігуменови максаковскому того строити зборонил и над волю нашу противность чинил, теды таковий каждый карности войсковою за скаргою подлегатимет, а не иначе.

Данъ в Батуринѣ, іюля 1, року 1669.

Демянь Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Нижче зазначено: На укруптоване монастира Максаковского.

ЦДІАК України. – Ф. 143. – Оп. 1. – Спр. 11. Мікрофотокопія оригіналу.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255. – Арк. 51 зв. Копія.

№ 347 а

***Не раніше 1669 – не пізніше 1671, липня 21. Батурин. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про підтвердження прав Ніжинського монастиря
Різдва Пресвятої Богородиці на Салтикову Дівицю,
на перевіз, озера та млини в селах Степанівка,
Стольна і Волосковичі***

Демянь Ігнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, а меновите паном полковникомъ нѣжинскому и чернѣговскому, сотниковѣ, атамановѣ городовому и войтовѣ дѣвицкимъ, и всѣмъ посполитимъ людемъ, такъ тежъ кому сей нашъ унѣверсаль будетъ показанъ, доносимъ до вѣдомости. Поневажъ великій нашъ государь его царское пресвѣтлое величество, з прямой отцевской своей щедробливой милости, для помноженя хвали Божой и вспартя недостатку, монастиревѣ Рождества Пресвятія Богородици Нѣжинскому

^а У тексті помилково написано: “валум”.

грамоту свою на мѣсто Девицу Солтиковскую з озерами, перевозомъ, и вше-
лякимъ послушенствомъ выдалъ. Такъ тежъ и антецессорови наши, въ Богу
зешліе гетмани, правами своими ствердили. Теди и ми, стосуючися до воли его
царского пресвѣтлого величества и антецессоровъ нашихъ, монастиревѣ поме-
ненному Рождества Пресвятой Богородици Нѣжинскому права, даніе на мѣсто
Солтикову Дѣвицу, перевозъ и озера, такъ тежъ на два млини, в селѣ Степановцѣ
зостаючіе, на два млини в селѣ Столной, на млинъ одинъ в селѣ Волосковичахъ
симъ нашимъ унѣверсаломъ конфѣрмуемъ и по кождомъ мѣти хочемъ, абы такъ
з старшихъ и меншихъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорож-
ского, а особливе панъ полковникъ нѣжинскій и чернѣговскій, сотникъ, атаманъ
городовій и войтъ мѣста Девицы Солтиковой в перевозѣ, озерахъ, послушенствѣ
людемъ, до помененного монастира Рождества Пресвятой Богородици Нѣжин-
ского належачимъ, также и в отбиранію з вишъ помененнихъ млиновъ припа-
даючихъ пожитковъ, то есть с товарискихъ половину, а с посполитихъ двѣ
мѣрочки, кром мелницкое, найменшою не были монастиревѣ перешкодою, симъ
нашимъ унѣверсаломъ сурово приказуемъ.

Писанъ в Батуринѣ, дня 21 іюля, року 16[...]^а.

Демянъ Игнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества
Запорожского^б.

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 102–103. – № 7.

№ 348

*1669, липня 28. Батурин. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про підтвердження прав Івана Биховця на млин,
розташований на річці Смолянці, і на слободи Будище
і Бужанка, наданих за його та його батька заслуги
перед Військом, з дозволом побудувати на своїй землі,
на річці Ясмани, ще один млин*

Демянъ Игнатовичъ, гетманъ с Войском его царского пресвѣтлого величества
Запорожскимъ.

Вѣдомо чиним сим писанием нашим, *господам* полковнику черниговскому і
нѣжинскому, сотником короповскому, понурницкому, і всякому, кому о том
вѣдати потребно будет. Понеже взирая мы на значные и мужественные трудъ и
заботи *господина* Івана Быховца, товарища войскового, жителя олишевского,
который *от* зачатія и сперта войны в войске за цѣлость общего добра на розныхъ
мѣстех бывал і мужество свое являл, а по нем сынъ его Иванъ Быховенко, яко во
всякихъ справахъ воинскихъ угодень, потому *ж от* молодыхъ лѣтъ своихъ в Войске
всякимъ, подобне кождому, и трудъ собою *ж* прикладая и понося, такъ взирая к
правамъ и ко уневерсаламъ прежныхъ гетмановъ нашихъ, имъ на прямые ихъ земли, на

^а У публікації зазначено: Год пропущен.

^б Перед підписом зазначено: В копії пишеть.

вешнячок мелницу, на речце Смолянци⁴⁸, возли Шевікових^а угодей стоящую, і на протоке Розлете на одно жорно, въ прямом ево имѣніем строенъ, да на слободку Будище и Бужанка⁴⁹ с мелницами вешними, в воздаяние тѣхъ служб ево наданных, сим уневерсалом нашим подтверждаемъ, і охраняя их во всемъ тихомъ отое^б держали. От всякого старшого и от черни желая, приказываем, чтоб такъ господа полковник нѣжинской и черниговской, сотники короповской и понурницкой ниякой им в мелницах і слободкахъ не были помѣшкою, и жителей будищенских и бужанских ниякими подате[ми] волочити, ни ничим отягчати не дерзали. А естли би хто господину Ивану Быховцу учинитъ въ ево владѣ як[ую] обиду, и такой всякъ жестокости войсковые не уйдет, тому ж господину Ивану Быховцу на старом мѣсте, гдѣ ево мелница била, на реки Османи, под леском Трояком, мелницу виш ставит, а на Смолянце во всьмъ закопат, яко на прямой своей землѣ, заплоту, ото основавши, сыпат, и мелницу строити позволяем. А чтоб им в том строене належащую им мелницъ прибыл и користи [якие] будет имать, не был ништо помѣшкою, и тут лесок, до еи куплений, чтоб не посмѣл [ништо] пустошит, под заповеде[немъ] тысячи золотых, оберегаем и приказываем. На чем и уневерсал нашъ при печати и подпие руки для лутчия вѣри в предыдущие времена дати приказали есмы.

Писан в Батурине, июля 28 дня, лѣта 1669.

Демян Игнатовичъ, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Нижче зазначено: А у того уневерсала печат войсковая приложена.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-41. – Спр. 109. – Арк. 32, 26–27. Копія з назвою: Список з белоруского писма, с привилія гетмана Демяна Игнатовича, якої дан товарищу войсковому Ивану Быховцу.

№ 349

1669, липня 30. Батурин. –

Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав за вдовою Авдотією Красненською та її синами Захарієм і Костем Івановичами на залишені після смерті чоловіка млини

Демянъ Ігнатовичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ пану полковникови нѣжинскому, сотникови кролевецкому, атамановѣ городовому з товариствомъ, войтови з посполствомъ и кождому, кому того будетъ вѣдати потреба, іжъ респектуючи ми на тое, аби права и волности козацкіе безъ всякого нарушеня в потомніе часи

^а У тексті копії слово написано нерозбірливо.

^б Так у тексті копії можливо московський канцелярист не зміг правильно перекласти слово „спокойне”.

были заховани, яко теж и жони козацкие, з позostalими дѣтми, аби подлугъ правѣ войсковихъ по смерти мужей своихъ, сидячи на удовимъ столцу, при вшеляких добрах своихъ и мужнихъ спокойное пожите мѣли, Овдотию Ивановую Красненскую, удову козачку и обивателку короповскую, з синами еи, Захариемъ Ивановичемъ и Костемъ Ивановичемъ, при вшеляких добрах, то ест млинах, на рецѣ Ретѣ под селомъ Подолиах, от небожчика Івана, мужа ей, будованихъ, где небожчик Іван, муж ей, фундуючи, и ровъ на килка сот сажен, на них копаючи, коштъ свой тратиль, заховуемъ, позволяючи оной Овдотии з синами еи вишь реченнымъ Захарии Ивановичу и Константию Ивановичу, з помененнихъ млиновъ колѣсъ мучнихъ и ступнихъ чотирох всѣ трѣ мѣрочки в подѣлахъ своихъ припадающий пожитокъ отбирати и на користь себѣ оборочати. Прето по кождомъ того жадаемъ и приказуемъ, аби такъ панъ полковникъ нѣжинский, сотникъ, атаман, войтъ кролевецкий, и кождий с посполитих людей в томъ держаню и уживаню панюю Авдотии и синомъ ей найменшую, до ласки войсковой, не билъ перешкодою. На що унѣверсалъ сей при печати войсковой и подписѣ руки видати з канцелярии войсковой нашей казалисмо, що аби не било иначеи.

Данъ в Батуриу, юля 30 дня, року 1669^а.

Демянь Ігнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 65028. – Арк. 8–8 зв. Копія.

№ 350

1669, серпня 22. Чернігів. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження розпорядження чернігівського і новгородського архієпископа Лазаря Барановича стосовно прав

Демян Ігнатович, гетман з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорожским.

Ознаймуемъ тым нашимъ писанем паномъ полковникови нѣжинскому, чернігівскому, сотникомъ, атаманомъ, товариству, в тых полкахъ знайдуючомуся, и кождому, кому о томъ вѣдати будетъ потреба. Поневажъ ясне в Богу преосвященный его милость отецъ архієпископъ чернігівский и новгородский Лазарь Барановичъ, мѣючи под властію своею запустѣлои архимандрии Чернігівской села, то ест Овдѣвку⁵⁰, Горьбовъ⁵¹ з перевозами и из иншыми угодиями, знову до тое их архимандрии святои пречистой Елецкой Чернігівской приворочаетъ, и превелебному в Богу господину [его] мил. отцу Іоаникию Галятовскому, архи-

^а Нижче зазначено: В подленомъ подписано тако.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

мандритъ свято пречискому чернѣговскому в моцъ подаеть, кабы поменутии села Овдѣвка и Горѣбовъ, при архимандрии той Чернѣговской зоставали позволяеть. Теды и мы до такого духовного згожаючыся порядку, иж бы конечно вышреченни Овдѣвка и Горѣбовъ, з перевозами и зо всякими угодиями, яко здавна належалим, так и теперь, чтоб при той же архимандрии Чернѣговской зоставали, заховуемъ. А ораз мѣти хочем и приказуемъ под войсковим каранем, абы так панъ полковникъ чернѣговскій [и] нѣжинскій, и кождый з старшыны и черни козацкое, превелебному в Богу господину его милости отцу Іоаникию Галятовскому, архимандрите чернѣговскому, в тых селах, перевозах и в иных угодиях, яко до архимандрии тоеи Чернѣговское здавна належачых, жадною найменшою быти не важился перешкодою, и в одбираню з тых сѣль пожитковъ не задавали трудности. Однакъ и тое варуем, абы обывателѣ овдѣвские и горбовские превелебному в Богу отцу архимандрити чернѣговскому належное отдавали послушенство. На що для лѣпшого вѣры той унѣверсал нашъ при печати войскової и подписом руки выдати казалисмо.

В Чернѣговѣ, дата августа 22, 1669.

Демян Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

На звороті зазначено: Унѣверсалъ гетмана Демяна Ігнатовича архимандриту елецкому Іоаникию Галятовскому на село Авдѣвку и Горбовъ с перевози.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 1–1 зв. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

Там само. – Ф. 40. – Спр. 761. – Арк. 1. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 159–160. – № 56.

№ 351

1669, вересня 3. Батурин. –

*Універсал Дем'яна Многогрішного мірошникам
Саві і Яремі на тимчасове отримання усіх прибутків
з побудованого ними млина на річці Шостці
у селі Пироговці, та наступним закріпленням
за ними третьої (мірошницької) мірки у млині,
дві інші з якого мають іти на Військо*

Демян Ігнатовичъ, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Ознаймуем сим писанем нашим кождому, кому бы того было потреба, а меновите пану полковнику стародубовскому, асаулѣм, сотникомъ новгородскому, атаману городовому и всему товариству старшому и меншому, особливе войту теж новгородскому, и всѣмъ посполитим людем до вѣдомости доносим, ижъ в Новгородском уѣзде, в селѣ Пироговъце⁵² Сава и Ярема, мельники, уфундовали млын на рѣцѣ на Шусцѣ⁵³ з едным колом мучѣным своим

власным коштом, нѣкого до того не притягаючи. А уробивши, почали молот *от* святого пророка Илиі в мисяцу іюлю в числѣ двотцятюм, що за поднятую працу их *от* того ж часу, як пустили воду на коло, надалисмо слободи на чверть до дванадцатого числа *месяца* октоврия. А по видержаню оной слободы мѣють до Скарбу Войскового двѣ мѣрочки дават, а при своей части третей мѣют застават и на себе мѣрочку третую *от*бирать. А в держаню оной слободы с товариства войскового старшого и меншого абы оным и найменшоѣ перешкоди никто не важился чинить. А если б през указ наш мѣл хто кривду чинит, а за донесенемъ скарги обещуем такового кожного непослушного нам без фолкги карат. На що для лѣпшшой вѣри и певѣности сей унѣверсал з канцеляриі, с подписом руки и с притисненем печати войсковой *видат* казали.

Писан в Батуринѣ, дня 3, септеврия, року 1669.

На звороті зазначено: Унѣверсаль на Пироговский млинѣ.

По архиву № 359.

ЦДІАК України. – Ф. 148. – Оп. 1. – Спр. 3. Оригінал з військовою печаткою.

№ 352

1669, вересня 6. Батурин. – Унѣверсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Батуринського Крупицького Микільського монастиря на раніше надані маєтності

Демян Игнатович, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуем сим писанем нашим каждому, кому о том вѣдати потреба укажет, а меновите пану полковникови нѣжинскому, асаулом, сотником, атаманом, и всей старшинѣ, и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого велич. Запорозкого, в полку его застаючим, ижъ мы прихилияючися до давних прав, привилеовъ и фундушовъ, од побожных такъ монарховъ, яко и ктиторов монастиреви святителя Христова отца Николая Крупицкомъ Батуринскому и ігуменом прежним со всею их братиею на тот час, и в нынешние и на потом наступающее время застаючою, наданных, намнѣй теж поглядаючи на потвердалние унѣверсали славное памяти Богдана Хмельницкого, гетмана Войск Запорозких и инных антецессоров наших, и к оным волю нашу стосуючи, тим писанем нашим тож с побожности нашею, абы тая святая обител цале и ненарушне при правах своих заставала, всѣ прежнѣе наданѣя на монастирь, меновите луг, пуши над Сеймомъ рекою з бортми, взявши од озера Стусокъ по бортного дуба, з сеними покоси и озерами старое заброшенное Красний Борокъ, млинокъ вешняк, Веровце з ставом над тоєю ж рекою Цетовщину, шляхетцкую землю с полем пашеннимъ, з сеножатю и озерами, на хутор в Коренем[кое] понад рѣчкою Ромном, млин вешняк зъ всѣми пожитками, з лѣсом за Липовим, и понад тоєю

ж рѣчкою в кут к тому ж млинкови сеножат, островъ против Коренецкое в селѣ Хмѣловѣ, сѣчь з селом, з лукою, з сѣножатою, два млини по колесу вешняков на Будищах, з лѣсом, а около тых млиновъ з обохъ сторонъ по пустую греблю од Смѣлого и од Хмѣлова, село Хмѣлов зо всѣми пожитками, з млинами вешняками, и с полем пашенним понад тоєю ж горою Божок з млинками вешняками, Любитовъ, Заболотов, Озаричи зо всѣми пожитками, село Спаское Поле зо всѣма пожитками, и с пущею и зо всѣми належностями до вишейописаных селъ, млинов и кгрунтовъ, яко ся з давных часовъ заховали и ограничовали, нѣчого не уймаючи, описаними и уживаными ствержаем и теперешнему велебному господину отцу Минѣ, ігуменови крупницкому батуриинскому, и по нем наступуючим, со всею о Хрѣстѣ братиею подал, пилно и сурово приказавши, абы так панъ полковник нѣжинский, асаули, сотники, атамани и товариство Войска Запорозкого, также войти и вся чернь помененному отцу ігуменови николскому и крупницкому батуриинскому, и всей его братіи, тепер и в потомние часи в том манастиру зостаючом, и на послушание в тие села, и млини для одбираня пожитковъ посланим [въ] звышъменованих селах, кгрунтах, полях, сѣножатех, озерах, млинках, яко ся виразно, и всѣхъ приналежностях в одбираню и уживаню пожитковъ, манастиреви належачих, найменшою не были перешкодою. Овшем од заходячих яких колвекъ трудностей абы панъ полковникъ нѣжинский з старшиною заступил и боронил и спречлихъ и непослушних, до нас не одсилаючи, сурово карал, мѣти хочем и повторе приказуем.

Данъ в Батуриинѣ, септеврія 6 дня, року 1669.

Демян Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

На арк. 2 написано: Потвержена на всѣ маестности манастирские Демяна Ігнатовича, гетмана, року 1669, дня септеврія 6.

По архиву № 1470.

ЦДІАК України. – Ф. 154. – Оп. 1. – Спр. 13. Оригінал з військовою печаткою.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 61899. – Арк. 292–293. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 231–233. – № 94.

№ 353

1669, вересня 8. Батуриин. –

Наказ Дем'яна Многогрішного канцеляристові Іеремії Єфремовичу до стольника і полковника Артемона Матвієва

1. Отъ меня гетмана Демьяна Ігнатовича отдати низкое мое пріятельское челобитье и поздравленіе и спросити о здравіи его милости, какъ всемилостивый Богъ во здравіи моего любимого пріятеля и благодѣтеля хранить.

2. Предложити имѣть столнику и полковнику и намѣснику серпуховскому Артемону Сергѣевичю, благодѣтелю и заступнику моему многомилостивому, мою великую скорбь, что меня бѣдного подданного и слугу нижайшаго полков-

никъ сумскій Гарасимъ Кондратьевичъ имянуючи своеволникомъ, и посылалъ въ тѣ полки въ полтавской, въ миргородской и въ лубенской, чтобъ ко мнѣ тѣ полки не сдавались. Хотя и грамоты великого государя нашего будутъ у васъ, приказалъ, чтобъ тѣмъ государскимъ грамотамъ вѣры не поняли, но себя имянуючи гетманомъ. Я, храни Боже, не желалъ есмь того гетманства и нынѣ его не желаю, и для лутчего увѣренья сказку товариства войскового жителей гадецкихъ, Стефана Мокреевича да Кирила Мартыновича, за ихъ руками, на полковника сумского къ тебѣ, благодѣтелю моему, посылаю. И вѣдаючи о семъ, что милость твоя, благодѣтелю мой, у великого государя нашего пребываеши великимъ намъ заступникомъ и ходатаемъ, бью челомъ милости твоей: изволь великому государю нашему, помазаннику Божию, сію статью и сказку объявити, потому что въ великой скорби и все Войско Запорожское о семъ есть. Прилѣжно прошу о милосердомъ указѣ на него полковника Гарасима Кондратьева, буде онъ желаетъ себѣ того чину, Боже ему помощи, чтобъ кровь христіанская не проливалась. А я и въ то время себѣ не желалъ, какъ онъ вижу желаетъ того чину. А про Хоружевку и Костентиново, что онъ приобщаетъ къ Недригайлову онъ же полковникъ. А то никогда не бывало и нынѣ не належитъ. О семъ пишу милости твоей, чтобъ недостойно не приобщалъ, но какъ прежде сего было въ своемъ обыкновеніи, и нынѣ такъ пусть будетъ, прилежно прошу Демьянъ Игнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. IX. – С. 63–65. Публикація має назву: Списокъ съ наказу, каковъ далъ сеѣ стороны Днѣпра гетманъ Демьянъ Игнатовичъ канцеляристъ Іеремею Ефремовичу съ товарищи въ нынѣшнемъ во 178 году, сентября въ 8 день, къ столнику и полковнику къ Артемону Сергѣевичу Матвѣеву.

№ 354

*1669, жовтня. Батурич. –
Універсал Дем'яна Многогрішного про надання
військовим товаришам Василю Болдаковському
та Станіславу Кохановському військової частки
прибутків з їх власного млина, розташованого
під Черніговом на річці Стрижні*

Демьянъ Игнатович, гетман Войска его царского прес. величества Запорозкого.

Ознаймуем сим писанем нашимъ каждому, кому о томъ вѣдати будетъ потреба, а меновите пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого чернѣговскому, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ, и всему старшому и меншому, в том полку знайдуючомуся товариству, войтови, бурмистромъ, и всякого стану людемъ, и дозорцомъ млыновъ войсковыхъ, иж поглядаючи мы на щоденные праці в Войску Запорозкомъ и роспиране, в рицерскихъ способахъ, противко жадного неприятеля, пановъ Василя Болдаковского и Станислава Кохановского, товаришовъ войсковыхъ, в нагороду

оних, млын их власний, на греблѣ, под мѣстом Чернѣговомъ, на рецѣ Стрыжнѣ⁵⁴ стоячий, не вытягаючи належытых до Скарбу Войскового вприхоженна двох мѣрочокъ далисмо. Зачѣмъ пилю по вишь виражоных старшого и меншого приказавшы, жадаемъ, абы в одбѣраню з оного собѣ в прихоженя розмѣровъ, и приверненя до пожитьков, в заживаню всѣх мѣрочокъ найменшою не важылися бити паномъ Василию Болдаковскому и Станиславу Кохановскому перешкодою. А которые бы мѣли сей виразной волѣ нашей ставати в перенагабания спротивными, таковыи кождый за донесенем скарги сурово войсковым каран будетъ правомъ. На що для лѣпшой вѣры сей нашъ унѣверсалъ з подписом руки и приписанем печати войсковою з канцеляриѣ казалисмо выдати.

Дан в Батуринѣ, октоврия [...]а, 1669 року.

Демян Игнатович, гетман Войска его цар. прес. велич. Запорозкого.

Нижче помітка: Паном Василию Болдаковскому и Станиславу Кохановскому на млин их власний.

На звороті написано: На млинъ, под городом Чернѣговомъ стоячий, которымъ тепер черницѣ владѣють.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 34. Оригінал з військовою печаткою.

№ 355

1669, листопада 10. Батурин. –

Універсал Дем'яна Многогрішного із закликом до командирів, що перебувають як на службі польського короля, так і на службі Війська Запорозького, не порушувати майнові права Церкви взагалі, і Лубенського Мгарського монастиря зокрема

Демянъ Игнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Ознаймуем сим писанеіи нашим, а меновите паномъ полковником его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, пану Михайлу Киящѣ комонному, его милости пану Андрѣю Муращѣ, его королевской мил. пѣхотнымъ, Савѣ, Андрѣю, Маджуцѣ, Якову, Федоровѣ, сотником, атаманѣ куринной и всему Войску Запорозкому, на услузѣ его царского пресвѣтлого величества от насъ будущому комонному и пѣшому, купами и поединцемъ, в тягненню под незичливіе городи тягнучимъ, и кому колвекъ будет показанъ сей универсалъ нашъ, доброго здоровья в. м. од Господа Бога узичивши, кождому ест доброму рицеровѣ, памятно, же у Войску Запорозкомъ за антecessоровъ нашѣх гетмановъ славных бивало, же нѣ о що иное не стараючися, тилко о святіе монастири и о славу несмертельную, и завше за тое кровь свою проливали, и церкви святіе, щедробливыми датками обмишляли и давали, а не такъ, якъ теперъ, где но почувши ихъ

⁵⁴ У даті число місяця не проставлене.

добра монастирські пустошат и внивечь оборочають, почитаючи и Церковь Божію за ізмѣну, а бедніе законники негде и нѣ с ким воини не точат, але за его царского пресвѣтлого величества достоинство, и за насъ Войско Запорозкое Господа Бога безпрестанно у престола Божого просят. Зачимъ запобѣгаючи тому, и [водлугъ] давному звичаю войсковому, аби не чинилѣ, при той же славі квітнулѣ, прето и мы, видячи святобливое монастира превелебного его мил. господина отца ігумена мгарского зо всею братією его унесенную до насъ прозбу, аби од войскъ нашихъ запорозких и полских не узнали в добрах своих и в маетностях, имъ од Войска Запорозкого наданнымъ, и наименшое кривди, зачимъ под оборону нашу войсковую беремъ, и сей універсал нашъ оборонній выдаемъ, варуючи того пилне и сурово приказуючи, под сроким горловимъ неотпустним на спротивних волѣ нашой каранемъ, если бы помененого святого монастира Мгарского в добрах своих, то есть в хуторах, в пашнях, у млинах, у маетностях, то есть селах, которие имъ належат, и наименшую кривду, шарпанину, узнати мѣлѣ, або хто станцію одправоватъ важился, опрочъ що з листом нашимъ будет ѣхати, тимъ хлѣба и оброку не оборонили давати, а од того всего увольняемъ. И сурово повторе приказуемъ, аби нѣхто такъ з старшини, и чернѣ войсковое под тоєю ж карністю горловою не важился кривды чинити, що иначе аби не било, пилно мѣти хочемъ.

Писан в Батуринѣ, ноеврія 10, 1669^а.

Демянъ Ігнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого^б.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 8–9. Копія.

Там само. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 59. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 122–123. – № 77.

№ 356

1669, листопада 11. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про звільнення Максаківського монастиря від постачання стації на Військо

Демян Ігнатовичъ з Войскомъ его царского прес. величества Запорозким.

Паномъ сотникови борзенському и шаповаловському, атаманом до вѣдомости доносим. Любъ то писалося было до вас, жебы у маетностях монастирских брали стацію, однакъ взглядом оскудности монастира Максаковського з оных сюль, щосте загадали были по селах стаціѣ, одпустилисмо на прозбу его мил. господина отца ігумена максаковського, абысте дали тамъ покуй, пилно приказуемъ, особливе тобѣ, сотнику шаповаловский, приказую, же якъ чую, же много кривдѣ селам, до монастиру належачим, чинишь, а такъ од сего часу, кгди ся будеш до

^а Нижче зазначено: У подлїнного тако подписанно.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати гетманской.

тих сель интересовати, теди конечно не уйдешь срококого караня, а то абы иначе не было.

Дата в Батур[инѣ] ноевр. 11, 1669.

Демян Игнатович, гетман Войска его царского прес. велич. Запорозкого.

ЦДІАК України. – Ф. 143. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 7. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 767. – Арк. 1. Копія.

Там само. – Спр. 768. – Арк. 1. Копія.

№ 357

1669, листопада 11. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного у Стародубівський полк щодо необхідності прийняття застережних заходів, внаслідок можливого вторгнення білгородських татар на Лівобережжя

Демянъ Игнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Господину полковнику Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубскому, ясауломъ, сотникомъ, атаманомъ городовымъ и всему въ томъ полку обрѣтающемуся посполству симъ нашимъ чинимъ вѣдомо писаниемъ. Дошло насъ во объявленіи съ желателные стороны слышати, что къ Дорошенку, или и инымъ тое стороны Днѣпра властителемъ, Бѣлогородцкая орда вышла, которая, чего ей наивысшій Боже въ замыслѣхъ не помози, имѣть на сю сторону Днѣпра скорымъ обычаемъ вторгнути. Сего ради мы, съ должности нашей гетманской васъ остерегаючи, прилѣжно даемъ [вѣдати], чтобъ вы, безопасно не имѣючи по селамъ житія, городовъ держались и запасы всякіе имѣли, чтобъ оная волчимъ обычаемъ въ приходѣ и въ ущербленіи людей и именіяхъ не учинила обманы. Старшина вышеописанная, чтобъ не лготя^а всенародно, в крѣпости ихъ держали. На что наше полагаемъ, приказуя, суровое каранье.

Данъ въ Батуринѣ, 11 ноября, лѣта 1669 году.

Демянъ Игнатовичъ, гетманъ Войска его царского величества Запорожского.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. IX. – С. 133. – № 32. Публікація з позначкою: Назаді підписано: “Уневерсалъ присланъ 12 ноября. (Арх[ив] м[инистерства] и[ностранных] д[ел]. Малор[оссійские] д[ела], 1669 г., № 58, л. 63)”.

^а Так у публікації.

*1670, січня 5. Батурин. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про надання на прилуцьку ратушу млина
Мусія Юхименка, розташованого у селі Смоші*

Демянь Игнатович, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ писаниемъ нашим пану полковниковъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского прилуцкому, сотникомъ, атаманомъ, особливо дозорцомъ войсковимъ, висланимъ нашимъ, и кождому, кому того вѣдати будет потреба, ижъ респектуючи ми на великий ратуши Прилуцкое недостаток, которій щоразъ приймаючи частии наѣзди, скарбницу свою мѣскую мѣтеъ оскудну, теди мы оной вспоможене хотячи учинити, млинъ Мойсѣевъ Ювхименковъ з двома каменями мучними, в селѣ Смошѣ⁵⁵ стоячий, надалисмо, позволяючи войтовъ прилуцкому всякий с того млина припадаючий розмѣръ до скарбу ратушного мѣского черезъ своих на тое виставленних вѣрних людей одбирати. Зачимъ, по кождомъ того з старшини и черни козацкое мѣти хотячи, жадаемъ и приказуемъ, абисте такъ панъ полковникъ прилуцкий, яко тежъ дозорци войсковии, албо вислании наши, в томъ пожиткованю войтовъ и всѣмъ майстратовимъ прилуцким, жадною перешкодою бити не важилися, а если би хто якую важилъся задати, до ласки нашое, кривду, теди таковий кождий за скаргою срокгости войсковое не увойдетъ, на що и унѣверсалъ нашъ для лѣпшое певности видати казалисмо.

Писанъ в Батуринѣ, генвара месяца, дня 5, року 1670^a.

Демянь Игнатович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского^b.

Нижче написано: Читал писар городовий прилуцкий Антонъ Дворковский.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54560. Копія.

Там само. – Спр. 57646. – Арк. 87. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 4900. – Арк. 39. Копія.

^a Нижче зазначено: На подлинном подписано тако.

^b Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

1670, січня 5. Батурин. –

Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав на спадкові маєтності чоловіка, на села Пустошки, Торки, Новосілки та Фаевський обруб вдові військового товариша Марка Фаєнка Пелагеї та її дітям

Демянь Ігнатовичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ тимъ писанемъ нашим пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовскому, сотникови, атаманови, войтови новгородским, товариству и посполству, и кождому, кому того будет вѣдати потреба, поневажъ небожчикъ Макарь Фаєнко, товаришъ войсковый на рицерскомъ мѣстцу голову свою положилъ, теда жона его Пелагия з позоставленими сиротами, дѣтками своїми, при власних добрахъ своїхъ отчистыхъ цале зоставати маєтъ, на котории добра унѣверсалы от антецессоровъ наших, в Богу зешлих гетмановъ, мѣючіе, то ест на села Пустошки, Торки, Новосѣлки⁵⁶, и на обрубъ Фаевский⁵⁷ показала. Прето мы, заховати хотячи оную удову при ласцѣ нашой войсковой, власнии добра еи при оной заховуемъ, абы такая, яко [въ] тыхъ добрахъ поссесория, безъ вшелякои шкоды з поменених сѣлъ, и з млиновъ своихъ належние користи отбирала, в которомъ отбираню и пожиткованю абы кождий старшій и меншій товаришъ и посполитий человѣкъ помененной Пелагии Фаевой найменшою быти перешкодою не важился. А если бы хто, знаючи о томъ унѣверсалѣ нашомъ, важился якую задавати в томъ держаню реченой Пелагеи шкоду, тогды таковий, яко нарушител правъ, срокго каранний будет, что абы не было иначей того, конфермованний унѣверсалъ нашъ при звиклой нашой енеральной войсковой печати и подпису руки з канцелярии войсковое видати казалисмо.

Писанъ в Батуринѣ, месяца генваря, дня 5, року 1670.

Демянь Ігнатовичъ, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Нижче зазначено: Конфѣрмація гетмана Многогрішного на Пустошки, Торки, Новосѣлле и обрубъ Фаевского, и на добра власніе отчистіе, и на млини.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 614. – Арк. 31. Копія.

*1670, січня 8. Батурич. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про підтвердження прав гадяцького протопопа
Григорія Бутовича на села Сарі і Крутки та на млин
з трьома колами на Гадяцькій міській греблі,
на річці Псел, з наданням Полошкового озера,
лісу Островерхого з нивою, лукою і сіножатями
належними до лісу*

Демянь Ігнатовичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлаго величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ тымъ нашимъ писаніємъ пану полковниковѣ гадяцкому, сотниковѣ, атамановѣ, войтовѣ, товариству и посполству, и кождому, кому того вѣдати будетъ потреба. Поневажъ славной памяти антицессорове наши прежніе гетманове, респектуючи на пречестнаго господина отца Григорія Бутовича, протопопа гадяцкого, щоденные праці, на которыхъ безпрестанно за его царское пресвѣтлое величество, за Войско Запорожское, маестать Божій благаеть, въ нагороду того села Сары⁵⁸ и Крутки⁵⁹ вкупѣ со млынкомъ Харьковимъ мельниковимъ на рецѣ Пслѣ⁶⁰, на греблѣ мѣской гадяцкой стоячимъ, въ которомъ найдется коль три, ку виживленію надали, тедеи и мы до того зсылаючись, пречестнаго господина отца протопопа гадяцкого при всемъ ономъ наданью захоуемъ, а оразъ обваровавши, тѣмъ нашимъ листомъ по кождомъ жадаемъ, приказуючы, абы такъ полковникъ гадяцкій, сотникъ, атаманъ съ товариствомъ, яко тежъ и войтъ, и посполитые люди въ припадаючихъ зъ тѣхъ сель изъ млина пожиткахъ пречестному господину отцу протопопу перешкодою найменшою не были. Особливо тежъ зо Псла вступуючее Полѣшково озеро, лѣсъ, Островерхого называемый, зъ нивемъ и лукою при лѣсѣ ономъ и сѣножатями будучими, въ тожъ пречестному господину отцу протопопу гадяцкому приворочуемъ. В которыхъ заходахъ, яко то въ озерѣ, въ лѣсѣ, въ нивахъ, сѣножатяхъ абы такожъ ниhto зъ козаковъ и зъ посполитыхъ людей найменьшую прикрость задавати не важился. А если бы кто зъпротивнымъ будучи, якую важился задати кривду, тогда таковой каждый, яко нарушитель правъ, срого каранъ за скаргою будетъ.

Данъ въ Батуричѣ, месяца генваря, дня 8, року 1670^a.

Демянь Ігнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 241. – Арк. 73. Копія.

^a Нижче написано: Въ копії пишеть.

**1670, січня 18. Батурин. –
Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження
прав Лубенського Мгарського монастиря на села Луки
і Хитці з усім до них належним**

Демянь Игнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, и кому колвекъ будет показанъ сей унѣверсал нашъ, тепер и на потомніе часи, ижъ славной памяти в Богу зейшлие гетманове Войскъ Запорозских, антецессорове нашѣ, звикли завше мѣстца святыє вшелякіми датками ущедряти, и маєтностми надавати, а до того и великій государъ нашъ его царское пресвѣтлое величество по тих унѣверсалах гетмановъ Войскъ Запорозких, наданніе монастиреви всемилостивого Спаса Мгарского и превелебному господину отцу ігумену зо всею во Христѣ братією на маєтности, то *єсть* на село Хитці⁶¹, на село Луку⁶², и на вшелякіє кгрунти, сеножати, займища и поля грамотою своею государскою ствердити и подати зо всѣмъ, якъ ся в собѣ мѣют, до спокойного и вѣчистого уживаня рачил, прето и ми яко *тот же* наступующий на той урядъ гетманства Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, тие оунѣверсали антецессоровъ наших и до грамоти царской им пречестному господину отцу ігумену и всей братѣй наданное стосуючися, симъ универсалом нашим конфѣрмуемъ, ствержаемъ и надаемъ, аби тих всѣхъ маєтностей и кгрунтов прилеглых, якъ ся в себѣ мают, каждая старшина, так панъ полковникъ лубенский в обнятію, в держаню жадними не наприкраючися витяганем стацѣи, подводъ, становисками и иншими всякими датками, спокойне били держачими и нѣ од кого *найменшой* трудности і перешкоди себѣ не узнали, пилно и сурово приказуемъ, под срокгим каранемъ войсковим. А до того теж войтове звиш помененних сель аби вшелякое послушенство превелебному в Богу отцу ігумену мгарскому отдавали, яко тому звичай зостаєт, а хто бы упорнимъ з подданих им был, тихъ, яко своихъ власних подданих, карати, ведлуг заслуги. позволяем.

Писанъ в Батуринѣ, дня 18 генвара, 1670^а.

Демянь Игнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого^б.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 50–50 зв. Копія.

Там само. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 60. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 123. – № 78.

ГСМЛ. – С. 82–83. – № 96.

^а Нижче зазначено: На подлѣнномъ подпись таковъ.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати рейментарской.

1670, січня 18. Батурин. –
 Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження
 прав Лубенського Мгарського монастиря
 на Вовчанські млини

Демянь Ігнатович, гетман з Войском его царского пресвѣтлого величества Запороз.

Ознаймуемъ сим нашим писаніемъ кождому потребууючому того вѣдати, а меновите пану полковниковѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского лубенскому, сотниковѣ и атамановѣ тамошнему, и всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского товариству и посполству, и кому колвекъ показано будетъ сее писаніе, ижъ стосуючися ми до великого *государя* нашего его царского пресвѣтлого величества наданоѣ грамоты, тудежъ и одѣ антецессоровѣ нашихъ славное памяти зешлихъ з того свѣта прошлихъ гетмановѣ въ тожъ наданнихъ унѣверсаловѣ велебнимъ в Богу *господиномъ* отцемъ іеромонахомѣ ігуменомъ и всей еже о Христѣ братіи, будучою в монастиру Мгарскомѣ, на млини Вовчанскіе, которіе честніи отцеве своимъ власнимъ коштомъ и працею тую греблю на рецѣ Вовчанцѣ⁶³, под селом Вовчинцами⁶⁴, займали и фундовали. Въ тожъ и мы потрафляючи, надаемъ велебному в Богу *отцу* ігумену мгарскому сей нашъ унѣверсалъ зъ канцеляріи войсковое с подписомъ руки и печати нашої войскової, подтвержаючи, абы вишей менованимъ *отцемъ* монастиря Мгарского інокомѣ, на той греблѣ стоячихъ млиновѣ мелники, въ одбиранію припадаючого розмѣру не били перешкодою, варуючи мелницкоі третей мѣрочки, а ежели козацку служитъ, теди по половинѣ повиненъ *брат*. Прето по вишей менованной старшинѣ и чернѣ казацкое жадаемъ, абы не обижаючи и не нарушаючи въ наданію на монастирь вишей виражонихъ пожитковѣ, изъ посессіи ихъ не *отриваючи*, не важилися того чинити, лечъ цале и ненарушоне, молебствуючи за его царского пресвѣтлого величества маестат и за нас, Войско Запорозское, въ диспозицію онимъ *отцемъ* подавши, спокойне держали и пожитковали. А если бы хто спротивнимъ быти мѣлъ и честнымъ *отцемъ* перешкоду чинил, а нас тое вѣдати дойдеть, такового на горлѣ карати *обещуемъ*, сурово приказуемъ.

Данъ въ Батуринѣ, генваря 18, 1670^a.

Демянь Ігнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлага величества Запорозского^b.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 9–9 зв. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 12–13. Копія без дати.

О п у б л і к о в а н о: ГСМЛ. – С. 79–80. – № 92. З датою: 8 січня 1670 р.

^a Нижче зазначено: У подлинного тако подписано.

^b Після підпису в колі написано: Мѣсто печати *гетманской*.

*1670, лютого 7. Батурин. –
Універсал Дем'яна Многогрішного про надання
права кийвським міщанам на безмитне перевезення
товарів ріками Дніпром, Десною, Прип'яттю
і Березиною*

Демянь Игнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаньемъ кождому, кому о томъ вѣдати будетъ потреба, а меновите паномъ полковникомъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ городовымъ, и всему старшому и меньшому товариству, особливо жъ войтомъ, бурмыстромъ, райцомъ, и лавникомъ, и тежъ на вшелякой кондици зостаючимъ людемъ, и на залоги, отъ боку нашего зосланнымъ, ижъ мы мѣючи особливый респектъ на пановъ войта, бурмыстровъ, райцовъ и лавниковъ мѣста его царского пресвѣтлого величества Киева, а поглядаючи на ихъ презъ неспокойные часы недостатки и убожество, а найбарзѣй, не опускаючи антецессоровъ нашихъ, въ Богу зъ сего свѣта зошлыхъ гетмановъ, добродѣйства, и здавна ухваленыхъ звычаевъ, з владзы нашей гетманской, до тоей же ухвалы стосуючися, дозволяемъ всѣмъ обще мѣщаномъ киевскимъ, за вѣдомомъ и позволеньемъ звишьвиражоныхъ мѣста Киева владцовъ, гандлѣ розные мѣти, ходячи байдаками и шугалеями Днѣпромъ, Десною⁶⁵, Припетью⁶⁶ и Березинемъ⁶⁷ рѣками, горѣ и вниз за розними пашнями и товарами, тудежъ въ нашихъ городахъ на семь боцѣ Днѣпра сухимъ путемъ гандлевати, а по ярмаркахъ заробляти, абы з того могли собѣ винайдовати пожитки вездѣ ѣздячи. Зачимъ теди панове полковники Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, асаулы, сотники и атаманья городовая, и все старшее и меньшее товариство, тежъ войты, бурмыстры, райцы, и лавники, и вшелякой кондици, и въ якомъ колвекъ городѣ и мѣстечку, и на залогахъ отъ боку нашего будучіе люде, за вѣдомомъ пановъ войта, бурмыстровъ, райцовъ и лавниковъ мѣста его царского пресвѣтлого величества Киева, мешаномъ киевскимъ Днѣпромъ, Десною, Припетью и Березинемъ рѣками, въ тамошныя краѣ зъ пашнею розною и товарами идучымъ, и взадъ поворочаючымся, и тутъ въ нашихъ городахъ товарами гандлюючымъ, найменьшоѣ кривды, перешкоды и здирства ниякого въ задержанью и в пропусканью чинити не важилися, листовъ не вымышляли, и индуктъ до Скарбу Войскового приналежащихъ не вытягали (бо мы отъ того ихъ увольнили) под войсковымъ неотпустнымъ горловымъ караньемъ.

Данъ в Батуринѣ, февраля 7 дня, 1670 року.

Демянь Игнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 124–125. – № 80.

№ 364

**1670, лютого 12. Батурин. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про надання Івану Рославцю, в нагороду заслуг
його брата, стародубівського полковника Петра Рославця,
військової частки з прибутків у Почепівському млині,
розташованому на річці Псі**

Демянь Ігнатовичь, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Ознаймуем симъ писаньемъ кождому, кому бы того потреба будет, а меновите пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовскому, сотникови и атаманови городовому, и всему товариству, войтови, и всему посполству почепскому, и кому колвекъ будетъ показан сей унѣверсаль тепер и на потомние часы, иж поглядаючи мы на щырие и вѣрныя заслуги пана Петра Рославца, полковника стародубовского, который за [...] великого государя нашего его царского прес. величества, и за Войско Запорозкое, противко каждыхъ неприятелей наступуючихъ мужне зостановлялся, прето в нагороду тыхъ его правъ пану Івану Рославцеву, брату рожиному его, обивателеви почепскому, млин у селѣ [...]ишови, стоячий на рецѣ Псѣ, яко ся в собѣ мѣеть, зо всѣмъ, двохъ мѣрочокъ на Войско припадаючихъ, опреч мелницкой третей, до дальней ласки войсковою, на одбиранье и спокойное держанье симъ унѣверсаломъ надаем. Зачимъ, абы вѣдаючи всякая старшина войсковая, в томъ наданью и в отбираню припадаючихъ пожитковъ и найменшое трудности нѣхто не задавал, пилно приказуемъ под срокомъ каранемъ войсковимъ.

Писан у Батуринѣ, дня 12 февр., 1670.

Демянь Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого велич. Запорозкого.

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 4. – Спр. 10. Фотокопія оригіналу з військовою печаткою.

О п у б л і к о в а н о: Ситий І. Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського // Сіверянський літопис. – 1998. – № 1. – С. 87–88. – № 7.

№ 365

**1670, лютого 24. Батурин. –
Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження
прав військового товариша Михайла Рубця
та його рідного брата Іллі на власні (спадкові і надані)
грунти, села, селища та слободи**

Демянь Ігнатовичь, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ кождому, кому бы того вѣдати было потреба, а меновите пану полковниковѣ Войска его царского пресвѣтлого

величества Запорожского стародубовскому, і всей старшинѣ и чернѣ, в томъ полку znajduющимъся, и кому колвекъ будетъ показан сей унѣверсаль наш, теперь и на потомные часы, иж стосуючися мы до унѣверсаловъ гетмановъ Войскъ Запорожских, антецессоров наших, пану Михайли Рубцеви, товаришеви войсковому, обывателеви стародубовскому, на власные кгрунта в тракте Стародубовском лежачіе, дѣдичніе и наданніе, стверженніе і [въ] поссессію ему до спокойного владѣнія и держання наданіе, а до того і поле даючи, на щиріе и давніе заслуги его у Войску Запорожскомъ, *от* зачатое войны поднятїе, в нагороду тых заслугъ своимъ уневерсалом всѣ тые кгрунта, а меновите з братом ево рожоним Илією Рубцомъ держачими, на села прозываемые села Нижнего, слободки Руженичъ, села Курзнов, села Бобков, селища Черноокова, селища Полховъ, селища Истобковъ, села Брахлова, села Тимоновичъ, села Карповичъ, селища Бровничъ, селища Рожковъ, села Сачковичъ, слободки, прозываемой Могилевцов, селища Красного, и Отенки, Истровской в ключю Стародубовском лежачих, з млынами, з полями пашенными и сѣножатми и зо всѣми іными угодыями до тых кгрунтовъ прилеглыми, в обрубах своихъ застаючимы, ствержаем і до спокойного уживання и держання в поссессію, яко их власніе кгрунта вѣчисте дѣдичніе, отцевскіе подаем и конферуемъ, абы во обнягттю і в держанню помененных сел, селищъ, кгрунтов всяких, якія в своем в обрубѣ мѣють, покойнѣ заживали и приходы всякіе брали, варуочи в том абы всякая старшина войсковая, особливе панъ полковникъ стародубовский и *найменшоѣ* трудности и перешкоды не чинил, под сроким каранем войсковымъ приказуемъ, а особливе млина своимъ власнымъ коштомъ направованым у селѣ Топали на рецѣ Топали стоячого, абы всѣхъ трох помененныхъ Рубцу мѣрочокъ покойнѣ заживат, не поносячи ни *от* кого і *наименшоое* трудности. Пилно и повторе приказуем войтовѣ помяненныхъ селъ в маенностяхъ пановъ Рубцовъ мешкаючих, абы ведлугъ звичаю своего вшелякое послушенство *отдавали*, а которыи бы спротивные имъ і сему уневерсалу нашему мѣли заставати, таковыхъ паномъ Рубцомъ волно карати, на що для лѣпшии поваги и памяти сей уневерсаль с подписомъ руки и притисненемъ печати з канцеляриі нашею войсковое выдад казали.

Писанъ в Батуричѣ, дня 24 февруарія, року 1670^а.

Демянъ Ігнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Нижче написано: К сей копии Василий Рубецъ руку приложилъ, а подленной к себе принявъ.

ІР НБУВ. – Ф. 1 – Спр. 50519. – Арк. 143–144. Копія.

^а Нижче написано: У подлинном писано тако.

*1670, березня 21. Батурин. –
Оборонний універсал Дем'яна Многогрішного
любецькій шляхті (Саві Унучку, Івану Скугору,
Федорові Красковському, Олексію Кривопищу,
Нечипорові Богушу, Семенові Селицькому, Артемові Злобі,
Прокопові Величківському, Василю Демидовичу)
на її спадковій маєтності, з накладенням обов'язку
на любецьких шляхтичів служити Війську самим,
або споряджати на свої кошти козаків*

Дем'янъ Игнатовичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского черніговскому, сотникомъ, атаманомъ и вшелякой кондиції, вѣдати того потребуемъ, людемъ симъ нашимъ ознаймуемъ писанемъ, ижъ схиляючися ми до унѣверсаловъ славной памяти в Богу зшлихъ гетмановъ, антецессоровъ своихъ, на вѣчистіи добра Савѣ Унучку, Івану Скугору, Федору Красковскому, Алѣксѣю Кривопище, Нечипору Богушу, Семену Селицкому, Артему Злобѣ, Прокопу Величковскому, Василю Демидовичу, шляхте любецкой наданихъ, симъ унѣверсалнимъ листомъ нашимъ конфермуемъ, заховуючи оныхъ при власнихъ ихъ кгрунтахъ, земляхъ, сѣножатехъ, озерахъ, отчинахъ бортнихъ и заходахъ лѣсныхъ. Варуемъ и приказуемъ кождымъ, аби з старшини и черни войсковое вищреченной любецкой шляхтѣ в добрахъ ихъ пожиткованю, особливе пану Савѣ Унучку в млинѣ его власномъ на рецѣ Свиржнѣ, а в другомъ, на рецѣ Ворзнѣ⁶⁸ стоячомъ, найменшее перешкоды и кривди чинити не важился, поневажъ оная шляхта любецкая, яко од зачатое у войску войны за цѣлост добра посполитого зоставлялася, такъ и тепер кождій шляхтичъ з служби своей, хто будетъ тихъ кгрунтовъ уживати, ведлугъ стародавнего порадку на добромъ коню з роштункомъ военного козака, если не самъ, до боку нашого повиненъ будетъ выставляти, а которій бы не хотѣлъ шляхтичъ, пожиткуючи оними кгрунтами, вонного з служби своей козака до боку нашого висилати албо самъ на услугу войсковую виежати, таковій кождій од держания кгрунтовъ одподатиметь, о чомъ предложивши, упоминаемъ, же кождого кривду шляхтѣ помененной чинячого, и [за] скаргою би и на горлѣ карати сурово, а не иначею обещуемъ.

Данъ в Батурине, месяца марта 21 д., року 1670^а.

Дем'янъ Игнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского^б.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18222. – Арк. 3. Копія.

Там само. – Ф. 40. – Спр. 664. – Арк. 35. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Василенко Н. Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права XVII–XVIII вв. – С. 66. – № 43.

^а Нижче написано: В подленном тако.

^б Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати.

№ 367

1670, березня 25. Батурич. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Київського Видубицького монастиря на місто Літковичі, із захистом належних до міста земель від втручання до них козацтва

Демянь Ігнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величест. Запорожского.

Ознаймуемъ сымъ писаньемъ нашимъ всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, особливе атаманови лѣтковскому, и кождому, кому того будетъ вѣдати потреба, ижъ мы, заховуючи мѣсто Лѣтковичи при монастиру Выдубецкомъ Київскомъ⁶⁹, от побожныхъ ктиторовъ надатое, пилно мѣти хочемъ и сурово приказуемъ, абы такъ вся старшина [и] чернь Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, в томъ держаню велебному в Богу *господину* отцу игуменови зъ братією монастиря оного кривдъ чинити, яко тежъ особливе атаманъ лѣтковскій зъ товариствомъ в тамошней землѣ пахарной, в отчинах бортныхъ, в озерахъ, сѣножатяхъ, и во всѣхъ кгрунтахъ, огородахъ пустовских, при томъ мѣстѣ Лѣтковицахъ знайдучихся, перешкодъ и найменшихъ утисковъ задавати не важился. И если бы хто, мимо тотъ унѣверсалъ нашъ, якую важился задати в помененномъ мѣстѣ монастырскомъ найменшую кривду, тогди кождій шкоду такъ чинячий, за поднесенемъ скарги, сурово каранъ будетъ, а не иначе.

Данъ в Батурынѣ, марта месяца 25, року 1670^a.

Демянь Ігнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского^b.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 242. – Арк. 1. Копія.

Там само. – Арк. 3. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 62. Мікрофотокопія оригіналу.

№ 367 а

1670, квітня 8. Батурич. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Олефіра Радченка на село Підстовбиці

Демянь Ігнатовичъ, гетманъ зъ Войскомъ его царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскимъ.

^a Нижче написано: На подлинномъ подписался.

^b Після цих слів в колі зазначено: Мѣсто печати гетманской.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ всей старшинѣ и чернѣ Войска его царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскаго, и каждому, кто того будетъ потребовати, ижъ яко антецессорове наши, славной памяти въ Богу зешліи гетмани, Олефѣра Радченка при отчистихъ его добрахъ, то есть при селци Подстовбици, з приналежними грунтами, сѣножатми, полями, деревомъ бортнимъ заховали, такъ и мы, до тоей волѣ схиляючися, а до того поглядаючи на его пана Олифѣрови прислуги, оніи добра его отчистіи и купленніи симъ унѣверсаломъ нашимъ конфѣрмуемъ, варуючи и пилне приказуючи, абы такъ панъ полковникъ чернѣговскій и кождый старшій и меншій Войска Запорожскаго товаришъ, яко тежъ з висланныхъ нашихъ, реченному пану Олифиру Радченку въ томъ держанню и пожиткованню жадной найменшой кривды задавати не важилися, але жеби цѣлкомъ, яко поссессоръ, тихъ своихъ отчистихъ добръ панъ Олефѣръ заживал. На что для лѣпшой поваги и певности тотъ унѣверсалъ нашъ поменному пану Олефѣру, которимъ ся щитити маеть, выдати казалисмо.

Данъ в Батуринѣ, априля 8 дня, 1670 року^а.

Демянь Ігнатовичъ, гетманъ Войска его царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскаго.

Нижче зазначено: Следствѣе о маетностяхъ Чернигов. полка 1730 года. Документы Ройской сотни, № 42.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 622. – Арк. 1 зв. Копія.

№ 368

*1670, квітня 17. Батурин. –
Універсал Дем'яна Многогрішного про взяття
під гетьманську протекцію містечка Оржиці,
із заборною військовим, що переїжджають
через містечко, вимагати від міщан стації
та інших поборів*

Демянь Ігнатович, гетман з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ каждому, о томъ вѣдати потребуячому, меновите всей старшинѣ и черни Войска Запорозкого, и на якую колвекъ услугу войсковую высланнымъ нашимъ, также чатовником, ватагом, до войска идучым, и з войска повертаючымъ, ижъ видячи мы мѣстечко Оржицу спустошеноѣ и знищеное, обывателей тамошнихъ под нашу особливую беремо оборону, од вшелякихъ тяжаровъ увольняючи. Теды мѣти хочем и пилне приказуем, абы жаден з старшины [и] чернѣ Войска Запорозкого, з высланныхъ нашихъ и чатовниковъ и ватажниковъ, купами и поединцемъ черезъ Оржицу идучыхъ, становисками, ночлегами, попасами, одпочынками, вимаганемъ стацѣи и якихъ колвекъ датковъ,

^а Нижче зазначено: Въ копіи пишеть.

бранемъ подводъ, овшем шарпанинами и найменшими трудностями обывателей оржицкихъ обтяжати и акгрововати не важылься под судовым войсковым каранем, которое противного кожного не обминет. А поневажъ за антецессоров нашихъ перевоз на реце Оржици човновый ишол на церков Оржицкую, теды и мы того не уймуючы, з оного доходы приходячыє на церковъ одбирати обывателем оржицким, однакъ до ласки войсковое, позволяем. В чом абы нѣ од кого нѣ было перешкоды. Сей нашъ унѣверсалъ з подписом руки и притисненем печати наше войсковое далисмо.

З Батурина, мѣсяця априля 17, року 1670.

Демян Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого^а.

Нижче зазначено: Подлинник принадлежит Оржицкой церкви, сообщен комиссии Н. Д. Борисяком.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 21447. – Арк. 5. Копія.

№ 369

**1670, квітня 19. Батурин. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про підтвердження прав стародубського полковника
Петра Рославця на збудований ним млин
та осаджену слободу**

Демянъ Ігнатович, [гетманъ зъ Войском] его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Всѣм вобецъ и каждому зособна, кому бы о том вѣдати належало, а меновите всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого товариству до вѣдомости доносимъ. Поневажъ панъ полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовский Петро Рославецъ близко старого пограничя Московского млынъ коштомъ своимъ на реци Рогу постоиль и слободку за старанемъ своимъ осадиль, теды и мы, оноє слободы осажане ствердивши, пану полковникови стародубовскому, ведлугъ волѣ своеи, людей на тоє мѣстце затыгати, а теж ему, пану полковникови, всѣмъ тымъ владѣти, и з млына оного вшелякии доходы одбирати позволяемъ. Прето по кождомъ того жадаемъ и приказуемъ, абы о томъ старшый и менший товаришъ войсковий знаючи, теперь и на потомъ, так в слободѣ оной, яко и в млину кривды задавати пану полковникови не важилься. На що и унѣверсал тотъ при печати нашей войсковой и подписѣ руки видати казалисмо.

З Батурина, априля, дня 19, року 1670.

Демян Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого велич. Запорозкого.

ДАЧО. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 351. Оригінал.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68475. – Арк. 74. Копія без інтитуляції, підпису і місця видання.

^а Нижче зазначено: Мѣсто печати.

№ 370

**1670, квітня 21. Батурин. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про підтвердження прав Лубенського Мгарського
монастиря на млини, Лесишин і Дмитра Буринського,
розташовані на Лубенській греблі, на річці Сулі**

Демянь Ігнатович, гетманъ зъ Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Ознаймуем сим нашим писаніємъ кождому, кому о том вѣдати належит, особливе пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величес. Запорозкого лубенському, сотникови, атаманови городовому, и всему товариству, также и посполству тамошнему, поневажъ славной памяти антецессорове наши с побожности своей, для помноженя хвали Божой, на монастирь святей Все-милостивого Спаса Мгарский Лубенский два млины, прозываеміе Лесичинъ и Дмитра Буринского, на рѣцѣ Сулѣ⁷⁰, на греблѣ мѣской лубенской стоячіе, з шестма колами, чотирма мучними, а двома ступними отдали, теди и мы, стосуючися до воли и побожности славной памяти антецессоровъ наших, тоє наданъе конфѣрмуемъ и вшелякіе пожитки, то ест припадаючіе розмѣри, на монастирь вишменований отбирати позволяем. Зачим пилно мѣти хочем и сим нашим писаніємъ потвержаем, абы такъ панъ полковникъ лубенский, сотникъ, атаманъ, войтъ и всѣ обиватели тамошніе помененному Мгарскому монастиреви в одбиранно вшелякихъ припадаючих пожитковъ найменшой чинити перешкоди, под суровимъ войсковим каранемъ, не важилися.

Данъ в Батуринѣ, априля, дня 21, року 1670^a.

Демянь Ігнатович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запороз.^б

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 53. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 64. Копія.

Там само. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 49 зв.–50. Копія.

№ 371

**1670, квітня 21. Батурин. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про підтвердження прав Лубенського Мгарського
монастиря на місце під Лисою Горою, на річці Сулі,
подароване монастирю ченцем Русиновичем**

Демян Ігнатович, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Ознаймуемъ сим нашим писаніємъ кождому, кому о том вѣдати належит, особливе пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества

^a Після цих слів зазначено: В подлинном такъв подпись.

^б Нижче в колі написано: Мѣсто печати рейментарской.

Запорозкого лубенскому, сотникови, атаманови городовому, и всему товариству, такъ же и посполству тамошнему, ижъ яко отецъ монахъ Русинович, з побожности своей, мѣсце под Лисою Горою, над рекою Сулою, за пят сот зол. купивши, на монастирь Мгарский Лубенский лекговал, такъ и я, тому не контрадикуючи, во всем ствержаю, аби жаденъ од пановъ полковниковъ, сотниковъ, атамановъ и обивателей тамошних, до того мѣстца не интересуючися, найменшой перешкоди чинити не важилися, под суровим войсковим приказуемъ караніемъ, и пожитки от того мѣстца, на помененний монастирь припадаючіе, собѣ, якъ найспокойней, одбирали жадаемъ.

Дат в Батуриѣ, 21 априля, року 1670^а.

Демянъ Игнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣт. велич. Запорозкого^б.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 49 зв. Копія.

Там само. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 63. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 52. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50985. – Арк. 31. Копія.

№ 372

1670, квітня 22. Батурич. – Оборонний універсал Дем'яна Многогрішного київському магістратові на захист міського права шинкувати горілкою, із забороною київським козакам займатися продажем горілки вроздріб

Демянъ Игнатовичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Пану полковникови, сотникови, атаманови городовому киевскимъ и всѣмъ обивателямъ, особливе козакомъ, в городѣ Киевѣ мешкаючимъ, до вѣдомости доносимъ. Дано намъ од пана войта и од всѣхъ майстратовыхъ киевскихъ знати, же нѣкоторые козаки киевские мимо право, од его царского пресвѣтлого величества и од антецессоровъ нашихъ в Богу зешлыхъ славное памяти гетмановъ на ратушное шинковане горѣлокъ городу Киеву данное, въ домахъ своихъ и по иныхъ мѣстцахъ, горѣлки квартою на роздробъ шинковати важаться и тымъ не меншую городу Киеву, албо рачей ратушному скарбу перешкоду чинятъ. Прето мы, хотячи такъ мѣти, ижъ бы болшая перешкода од такихъ людей ратуши киевской не дѣялася, симъ нашимъ унѣверсаломъ упоминаемъ, абы юж од того часу жаден и найменший козакъ мимо ратушный шинокъ квартою на роздробъ, кроме гурту, горѣлокъ шинковати не важился. А если бы хто еще и мимо тотъ унѣверсалъ нашъ мѣлъ горѣлку шинковати, теды таковий кождый за доводомъ слушнымъ од ласки войсковое одпадатимет з утратою своего убозства, чого пану полковникови киевскому постерегати належит.

^а Нижче зазначено: Въ подлинномъ подпись таковъ.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати рейментарской.

Данъ въ Батурине, априля 22 дня, року 1670.

Демянь Игнатовичъ, гетманъ его царского пресвѣтлого велич. Запорозкого.

О п у б л и к о в а н о: Университетские известия // Материалы киевской городской общины. И. Каманин. – Вып. 3. – С. 27.

Акты ЗР. – Т. V. – С. 125. – № 81.

№ 373

1670, квітня 25. Батурич. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання Чернігівському Єлецькому монастиреві перевозу через річку Десну, проти Ониськіва хутора під Черніговом, та на Богородицьке озеро

Демянь Игнатович, гетман з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуем сим писанем нашим кождому, кому бы того вѣдати было потреба, а особливо, пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого черниговскому, сотникови, атаманови городовому, такъже войтови, бурмистром и всему маистратови тамошному, ижъ мы, поглядаючи на высокіе и побожные дѣла превелебного в Богу его мил. госпо-дына отца Іоаникия Кгальятовского, архимандриты черниговъского, для помно-жения хвалы Божой и реставрованя монастира Єлецкого Черниговъского Пресвятое Богородицы Успения⁷¹, з особливого респекту нашего в звышъме-нованому его мил. отцу архимандрити черниговъскому мѣстце на перевозъ на рецѣ Деснѣ, противъ хутора Онисова, под Черниговом, такъже и озеро, названое Богородичное, межи Серединкою и межи Ладинкою, за Слабиномъ застаючим, в поссесии подалисмо. При том хочем мѣти, аби такъ пан полковникъ чернѣ-говский, сотник, атаман, яко и войтъ, бурмистри и вѣсь маистратъ найменшое перешкоди в обнятію, держаниу, и одбираниу пожитков, такъ в перевозѣ, яко и озерѣ в звышъменованым, превелебному в Богу его мил. отцу архимандрити черниговъскому чынити под суровым войсковым каранием не важилися. А превелебный в Богу его мил. отецъ архимандрита черниговский абы вшелякие пожитки, на монастир для выживления братий припадаючие, такъ з перевозу, яко и з озера, одбирал, позволяем. На що для лепшого утверження далисмо сие писа-ние наше з подписом руки и притиснением печати войсковое.

Писанъ в Батуричѣ, 25 априля, року 1670.

Демян Игнатович, гетман з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

На звороті написано: На перевоз Онѣсовскій и озеро Богородичное, 1670 году.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 12. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

1670, травня 9. Батурин. –
 Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження
 прав Прилуцького Густинського монастиря
 на млини в селах Валки і Дейманівка
 та під містом Варвою

Демянь Ігнатович, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашим писанемъ пану полковънику Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского прилуцкому, сотникомъ, атаманом и всему старшому и меншому того полку товариству, и кому колвекъ о том вѣдати будет потреба. Поневаж славной памяти в Богу зешлые антецессарове наши, респектуючи на оскудность монастиря святого Троецького Густинского, для которое оскудности, абы Божия не уставала хвала, для вспартя оное на млини ныжей помененые, [зъ] своей побожности повидавали унѣверсалы, до которое то стосуючыся, абы было вспоможенем хвали Божей, превелебному в Богу отцу Ауксентию, игумену монастиря вышпомененного, и братиѣ его, тые права на млына потвердилемъ, то *ест* на млын Давыденков, в которомъ каменей два мучных и третій ступи, в селѣ Валках⁷², на рецѣ Удаѣ⁷³ стоячий; на млын Сѣркувъ, там же, в селѣ Валках, на той рецѣ Удаѣ, с каменем мучным и колом ступнымъ; на млын под мѣстом Варвою⁷⁴, зостаючим на рецѣ Удаѣ з чотирма каменми мучными и колом ступным, и на млын Феска и Кости, в селѣ Деймановъци, на рецѣ Лисогорцѣ⁷⁵, с колами двома мучными, а третѣмъ ступнымъ, с которыхъ млиновъ превелебному в Богу его м. господину отцу Ауксентию, игумену монастиря вышпомененного, и братиѣ его вшелякие розмѣри и припадаючие пожитки, кром части мелницкой и товариских Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, половици одбирати, варуючи, позволяемъ. Зачым абы пан полковник прилуцький, сотники, атаманя и всѣ того полку товариство, и ништо инший преречоному превелебному в Богу отцу игуменови густинскому и братиѣ его в спокойномъ вышпомененных млынов владению и пожитковъ отбиранию на святую обител найменшої перешкоды чинити не важилсѣ, под суровимъ войсковымъ приказуем каранемъ.

Писан въ Батуринѣ, дня 9 мая 1670 году.

Демян Ігнатович, гетман з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

У оригіналі на арк. 2 зазначено: От его милости пана Демяна Ігнатовича на млыни монастыревѣ Густынскому, 1670 году, мая 9 дня в Валках, Варвѣ и Деймановцѣ, имѣющіеся.

У оригіналі на арк. 2 зв. зазначено: З сего унѣверсалу принят в Енеральной войсковой канцелярії списокъ, генваря 16, 1723 року.

ЦДІАК України. – Ф. 159. – Оп. 1. – Спр. 26. – Арк. 1–2. Оригінал.

Там само. – Оп. 2. – Спр. 17. – Арк. 1–1 а. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57647. – Арк. 89–89 зв. Копія.

Там само. – Ф. 40. – Спр. 762. – Арк. 1. Копія.

№ 375

*1670, травня 19. Батурин. –
Універсал Дем'яна Многогрішного про надання
військовому товаришеві Якову Тищенку усіх прибутків
з побудованих ним власним коштом млинів*

Пану полковниковѣ чернѣговскому, сотниковѣ понорницькому, дозорцамъ войсковимъ, высланимъ нашимъ и кождому, того потребууючому, до вѣдомости доносимъ, ижъ поглядаючи мы на значніе и отважніе пана Якова Тищенка, товарища войскового, прислуги, которій отъ молодихъ лѣтъ своихъ на рознихъ въ Войску Запорожскомъ мѣстцахъ, противъ кождого наступуючого неприятеля, не щадячи здоровья своего, дѣлность свою освѣдчалъ, въ чомъ и теперъ не устаеть, а жебы и въпредь до такихъ же военныхъ послугъ былъ охотнѣйшимъ, млинѣ его власнимъ коштомъ въ селѣ Будищи на рецѣ Домѣшинцѣ⁷⁶, з однимъ каменемъ и ступами, а межи Городища и Оболонья на рецѣ Бистрицѣ⁷⁷, зъ каменями двома и ступами, имъ добудованніе, при немъ захоуемъ, позволяючи оному съ тихъ млиновъ припадаючіе всѣ мѣрочки на свое виживленѣе отбирати и користовати. Зачимъ по кождомъ того жадаемъ и приказуемъ, абы такъ панъ полковникъ чернѣговскій, сотникъ понорницькій и жаденъ зъ высланихъ нашихъ, якъ тежъ дозорци войсковіе, въ томъ пожиткованю помененному и учтивому Якову Тищенку, жадной найменшой кривди задавати не важились, на що и унѣверсаль тотъ видати розказалисьмо.

Въ Батуринѣ, мая.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 1651. – Арк. 5. Копія.

Там само. – Спр. 1652. – Арк. 6. Копія з датою 19 липня 1660. Обидві копії без інтитуляції і підпису гетьмана, з неповними, або помилковими датами. Точна дата і належність універсала Д. Многогрішному встановлена за регестом цього документа з фонду О. Оглоблина (ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 215. – Арк. 42. Тут же зазначено, що копія універсала знаходиться в архіві Чернігівського дворянського депутатського зібрання під № 5307).

№ 376

*1670, травня 19. Батурин. –
Універсал Дем'яна Многогрішного про надання
військовому товаришеві Василеві Заліському,
у збудованому ним разом з Яковом Тищенком млині,
розташованому між Городищем і Оболонню,
четверої частки (мірки) з прибутків*

Демянь Игнатовичъ, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Пану полковникови чернѣговскому, сотникови понурницькому, дозорцомъ войсковымъ, высланимъ нашимъ, и кождому, того потребууючому, до вѣдомости доносимъ. Ижъ поглядаючи мы на значные и одважные пана Василя Залѣского,

товарыша войскового, прислуги, который од молодых лѣтъ своихъ на розныхъ в Войску Запорозкомъ мѣстахъ, противъ кожного наступающою неприятеля, не щадячы здоровья своего, вѣрность свою освѣдчалъ, в чомъ и теперь не устаетъ. А жебы и впред до таковыхъ же военныхъ послугъ былъ охотнѣшымъ, з млина его, власнымъ коштомъ посполу з Яковомъ Тищенкомъ, межи Городища и Оболоня будованого, четвертую части розмѣру припадающую при немъ заховуемъ, позволяючы оному з того млына припадающую четвертую часть мѣрочки на свое виживлене одбирати и користовати. Зачымъ по каждомъ того жадаемъ и приказуемъ, абы такъ панъ полковникъ чернѣговский, сотникъ понурницкий и жаденъ з высланныхъ нашихъ, яко тежъ дозорцы войсковые в томъ пожиткованю помененному Василю Залѣскому жадное наименшее кривды задавати не важилися, на що и унѣверсаль тотъ выдати розказалисмо.

З Батурина, мая 19 дня, року 1670.

Демянь Игнатович, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

IP НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 22958. – Арк. 1. Оригінал.

№ 377

1670, червня 10. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про дозвіл військовому товаришеві Василеві Заліському та козаку Пилипові Шкураю засипати греблю на річці Бистриці та побудувати на ній млин

Демянь Игнатовичъ, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Пану полковниковы Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского чернѣговскому, сотникови понурницкому, всему старшому и меньшому вишъ помененного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского товариству и каждому, кому сей нашъ будетъ показанъ унѣверсаль, доносим до вѣдомости, ижъ Василий Залѣский, товаришъ войсковый, обиватель оболонский, так теж и Филипъ Шкурай, козакъ оболонский, докладалисмо^а у насъ, абисмо позволили греблю на реци Бистрицѣ, на мѣстцу вишшей греблѣ Кучуковской, и помеж берега Городиского и берега Оболонского, фундовати, и млинъ своимъ коштомъ ставити, що мы за слушную речъ уваживши, аби тимъ болшъ люде розживалися и откул бы интрата Войску Запорозскому помножалася, позволилисмо. По каждомъ теди мѣти хочемо, абы такъ и з старшихъ, яко и меньших, вищепомененныхъ Войска Запорозского Василю Залескому, товаришу [войсковому], и Филипови Шкураю, обивателемъ [оболонским], в фундованню греблѣ и робленіе млина наименшой перешкоди чиниты не важилися, под суровимъ приказуемъ войсковимъ караннемъ, а помененній Василь Залѣский и Филипъ

^а Так у копії.

Шкурай по доконченни греблѣ и млина мають намъ ознаймѣти, що абы так а не иначей было.

Писанѣ в Батурине, 10 июня, року 1670^б.

Демянѣ Игнатовичѣ, гетманѣ з Войскомѣ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимѣ^в.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 8815. – Арк. 11–11зв. Копія.

№ 378

*1670, червня 18. Батури. –
Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження
прав обозного Стародубівського полку Гаврила Дащенка
на село Литовське, на млин при тому селі,
розташований на річці Цитві, та на інші належні
до села угіддя^г*

Демянѣ Игнатовичѣ, гетманѣ з Войскомѣ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимѣ.

Ознаймуемѣ симѣ нашимѣ писанемѣ кождому, хто того будетѣ потребовать, а меновите пану полковниковѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовскому, асауловѣ, сотникомѣ, атаманомѣ городовимѣ и всему товариству старшому и меншому, войтомѣ и всему того полку посполству, ижѣ панѣ Гаврило Дащенко, обозний полковий стародубовскій, унѣверсалѣ небожчика славное памяти гетмана Бруховецкого и иннихѣ антecessоровѣ прошлихѣ гетмановѣ листи показоваль, за вѣрніе свои в Войску Запорожскомѣ услуги и отважніе дѣлности на уживане села Литовского, в ключу Стародубовскомѣ лежачего, при томѣ селѣ млина на рецѣ Цѣтвѣ стоячого, и всѣхѣ, до него належачих, угодий, собѣ даннихѣ, просячи насѣ, абысмо оного при томѣ селѣ заховали. Тѣди мы частю до листовѣ стосуючися, а частю на его поглядаючи услуги, при томѣ селѣ зо всѣмѣ, яко ся зверху поменило, заховуемѣ оного, по кождомѣ жадаючи, абы жадний старший и менший товаришѣ, яко и посполитий человекѣ, не важился и найменшою быти в томѣ держаню перепону пану обозному полковому стародубовскому, а если бы кто мимо сей нашѣ унѣверсалѣ противнимѣ дерзнулѣ быти, такового безѣ фолкги карать обещуемѣ.

Писанѣ в Батурины, дня 18 июня, року 1670^д.

Демянѣ Игнатовичѣ, гетманѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского^е.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 8644. – Арк. 89. Копія.

^б Після цих слів зазначено: В подленномъ написано такъ.

^в Нижче в колі написано: Мѣсто печати гетманской.

^г Див. подібний універсал з іншою датою – документ № 321.

^д Після дати зазначено: В подлинномѣ подпись таково.

^е Нижче в колі написано: Мѣсто печати рейментарской.

**1670, червня 30. Батурин. –
Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження
прав Київського Пустинно-Миколаївського монастиря
на опіку над Пивським монастирем та на маєтності,
надані для його відновлення**

Демянь Ігнатовичь, гетмань Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого и хто колвекъ одно того будетъ потребовати, видячи мы рады диссенції и междуусобія братерского православногo християнскогo, се есть за резерванем ся [...] тимъ тогобочнихъ заднѣпрскихъ людей неприятели татарами и иншими розними в Украине подѣланніе руйны, же в тожъ и монастирь Пивскій под протекцію и властію монастиря святого чудотворца Христова Николая Пустинного Киевского найдуючійся, и своїми маєтностями, угодіями всякими нижейменованными, в разореніе и в запусѣніе, через тих же неприятелей, пришоль, а хотячы жебы за его царского пресвѣтлого величества и за его царского пресвѣтлого величества благороднихъ наслѣдниковъ, за насъ и за все Войско Запорозкое, на томъ мѣстцу святом Пивскомъ хвала Божая одправовалась и помножене (яко з давнихъ часов прошлихъ) брала, монастирь на Пивскомъ мѣстцу, где и давно биваль, велебному в Богу гослодину отцу Алексѣю Туровы, игуменови монастиря святителя Христова Николая Пустинного Киевского, будовати и реставровати, тудежъ где колвекъ городищъ и селищъ, здавна тому мѣстцу святому служачих, найдуются слободи, на нихъ обволивати, а людемъ всяким на тіе городища и селища приходиты, будоватися и житы позволяем. А напередъ того нѣмъ на тіе селища люде сходитимутся, жеби братіи, в томъ монастиру мешкаючой, виживлене могло биты, всѣ кгрунта, тому монастиревѣ з давних а вѣкопомнихъ часовъ служачіе, од рознихъ побожныхъ фундаторовъ наданніе, нижей спецификованіе, оразъ з побожности наше приворочаем и вшеляких з тихъ кгрунтовъ угодій и пожитковъ, яко ся сами въ собѣ за писанемъ побожныхъ фундаторовъ мають, всѣ засъ листи на тіе места, села, кгрунта и всякіе угодіи мѣючіе, симъ нашимъ листомъ конфирмуем и апробуем. А то тіе суть городища, селища и кгрунта, Климятинь, а ныне ся називает Жовнинь, уходы Климятинскіе, або Жовнинскіе, около Сулы, Белобережа, Бражняя Лука, Домонтовская Лука, Александрово озеро, Старецъ озеро и инніе озера уступніе и запусѣніе около тихъ урочищъ, противко Веремѣвки, уходы Чигирин Дубровскіе, около Сулы и Днепра, ажъ до Пивовъ, городище Лопатинци, вишей Лапинецъ, озеро Золотое Дно, Максимовка, перевоз на Сулѣ, а з Сулы черезъ Днѣпръ до Старой Слободи, давнѣйшихъ Воронихъ Лузь. Противко Воронихъ Лузь Солоница озеро, там же озера около монастиря Пивского до Корданки, где упадаеть у Днѣпръ под Уласовкою, то есть Дѣдъ, на листе Бѣлобереже, а по туй сторонѣ Днепра од Крилова озера

суть розніе по границу, которая называется озеро Дубокъ, всего уходу на сѣмъ миль, почавши от Белобережа, ажъ до озера Дубка. Зачимъ жадаемъ и приказуем, аби жаденъ з старшины и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, а нѣхто з посполитих людей велебному отцу игуменови монастыра Николи Пустинного Киевского в реставрованю монастыра Пивского также в обволиванию на городищахъ і селищахъ слободъ, а людем, на слободи приходячим, в службѣ и в отбираню з тих вишепомянутихъ угодій вшелякихъ пожитков и сукцессоромъ его велебного отца игумена найменшою не былъ перешкодою. Особливо той братіи, которую велебній отецъ игумень ныколскій кievскій для реставрованя и будованя монастыра Пивского и для обнятия вышреченнихъ угодій, монастырю належачихъ, до Пивовъ пришлетъ, жебы нѣхто не бил перепною в томъ ихъ дѣле, и найменшого утеженья не важился чинити и повторе приказуемъ.

Писанъ в Батуриѣ, д. 30 июня, року 1670^а.

Демянъ Игнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 58142. – Арк. 18. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 194. – Оп. 1. – Спр. 70. – Арк. 530–531. Копія.

№ 380

1670, липня 7. Батури. –

Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав генерального військового судді Івана Домонтовича на села Смолин і Максимівку, з грунтами, млинами, сіножатями, лісами та озерами

Демянъ Игнатовичъ, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Всѣмъ вобецъ и кождому зособна, кому того будетъ вѣдати належало, а меновите пану полковниковѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского чернѣговскому, сотниковѣ слабинскому, атамановѣ смолинскому и максимовскому, войтам и громадамъ, нижей в помененних селах мешкаючим, доносимъ до вѣдомости. Поневаж славной памяти в Богу зешліе антицессорове наши гетмани, користуючи в заслугахъ пана Івана Домонтовича, на тот час судіи Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского енерального, которій з одвагою здоровья своего у Войску Запорожском значне поносилъ, за вдячности и до далшой войскової повабляючи охоты, села, названніе Смолинъ и Максимъ, з грунтами, млинами, сѣножатми, лѣсами, озерами вступними и всѣми належитостями, конферованніе унѣверсалами (которіе нам показивал), вѣдели, теди

^а Нижче зазначено: На подлѣнику подписанно тако.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто гетманской печати.

и ми такихъ же, похвали годнихъ, узнавши пана Івана Домонтовича в помененной царскому величеству прислузѣ, на тіе вишьпомененніе села унѣверсаломъ нашимъ такіе права змоцнилисмо и по кождимъ, такъ з старшихъ, яко и менших, Войска его царского пресвѣтлого величества мѣти хочем, а меновите пану полковниковѣ чернѣговскому, сотниковѣ слабинскому и максимовскому, аби в заживаню тих помененних сель, в отбираню в нихъ вшелякихъ припадаючихъ пожитковъ, пану Домонтовичу найменшою не били перешкодою, а войтам и громадам аби зоставали послушними, сурово симъ нашим унѣверсаломъ приказуемъ, что аби такъ, а не иначе было.

Писанъ в Батуринѣ 7 юля, року 1670^а.

Демянъ Ігнатовичъ, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорожскимъ^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55601. – Арк. 48. Копія.

№ 381

*1670, серпня 2. Батурин. –
Універсал Дем'яна Многогрішного про дозвіл
брату стародубського полковника Петра Рославця
Івану побудувати греблю і млин на річці Вуйсі*

Демянъ Ігнатович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Всей старшинѣ и черни Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого и кождому, кому сей нашъ будетъ показан универсал, доносимъ до вѣдомости, ижъ мы, поважаючи собѣ пана Петра Рославца, полковника стародубовского, дѣлност, которая черезъ отважные труды и працы, подняtie в Войску Запорозком, слинетъ, за его інтепозицією, брату оного Івану Рославцу, жителеви почеповскому, на его власном купленом кгрунтѣ, греблю на рецѣ Вуйсѣ, [въ] селищу Барѣин, фундоваты и млинъ на ней ставити, так тежъ по збудованю млина вшелякие припадаючие пожитки одбиратъ, помененному пану Івану Рославцу позволилисмо и кождому так з старшихъ, яко и менших Войска его царского пресв. величества Запорозкого абы найменшое перешкоды в фундованю гребли, будованю млина и одбыраню з него пожитковъ пану Івану Рославцу чинити не важилися, сурово симъ нашимъ приказуем универсалом.

Писан в Батуринѣ, августа 2, 1670.

Демян Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого велич. Запорозкого.

ДАЧО. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 352. Оригінал з військовою печаткою.

^а Нижче написано: В копії пишеть.

^б Після підписув колі зазначено: Мѣсто печати.

№ 382

*1670, серпня 25. Седнів. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про надання Чернігівському Єлецькому монастиреві
села Серединки з млинами та усім іншим,
що до нього належить*

Демянь Ігнатович, гетман з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а особливе пану полковникови киевському, сотникомъ, атаманомъ городовымъ и курѣннымъ, в воеводствѣ и полку Киевскимъ зостаючимъ, и кождому, кому тий нашъ будетъ показанъ унѣверсалъ, доносим до ведомости, ижъ мы, бачечы оскудност манастыра Пресвятое Богородици Елецкой, архиманѣдрыи Чернѣговьской, для которой абы хвала Божая не уставала, з побожности нашею и належитости хрестыанское, село Серединку⁸⁰, в воеводствѣ Киевскомъ лежащее, з млинами и всеми приналежностями, до Серединьки належачыми, превелебному в Богу его мил. господынови отцу Іоаникѣю Кгялятовскому, архимандритѣ манастыра Пресвятыя Богородици Елецкой Чернѣговского, и братыи его конѣферовалисмо. Которому его мил. отцу архимандрыте абы жоден, такъ [зъ] старшихъ, яко и меншихъ Войска Запорозкого, особливе пан полковъникъ киевский, сотник, атамани, в полку Киевскимъ зостаючыє, в спокойнымъ держаню и одбѣраню пожитковъ в звышѣ з помененного села Середынковъ и млинов, до Серединки належачыхъ, наименшее перешкоды чынити не важилися симъ нашымъ сурово приказуемъ унѣверсаломъ.

Писанъ в Седнѣве 25 августа, року 1670.

Демянь Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

На арк. 2 зазначено: На село Серединку з млинами 1670 году Демяна Ігнатовича.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 1–2. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

№ 383

*1670, серпня 27. Сосниця. –
Універсал Дем'яна Многогрішного про надання
Макошинському Покровському монастиреві
військової частки з млина на Масалієвій греблі,
на річці Убедь*

Демянь Ігнатович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Ознаймуем симъ писаньем нашимъ каждому, кому бы того вѣдать было потреба, а меновите пану полковъникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского чернѣговскому, сотъникови и атаманови сосницкому, и кому колвекъ будетъ показано сее писане наше. Ижъ видячи мы оскудность великую монастыря Свято Покровского паненского Макошынского⁸¹, в которомъ завѣше при офѣрахъ безправныхъ за великого *государя* нашего его царского пресвѣтлого величества, и за увес синѣклит, и за Войско Запорожское маестать святыи *благают*. А такъ вспираючи оскудность монастыря, пречестное *госпожи* Анастасиѣ Бабирчаньки зо вѣсѣми сестрами, и поглядаючи на тое, абы хвала Божия помнажалася, на виживления пречестной *госпожи* игумениѣ макошынської у Гаврила Макошынского клѣтъцы, камень середнѣй на рецѣ Убедѣ, на Масалаевой греблѣ двѣ мѣрочьки войсковые, опроч третей мелницкой, мѣють на себе спокойне одбирати, не поносячи нѣ од кого жадноѣ перешкоды в ономъ одбиранию, за симъ варуем и сурове приказуемъ, абы такъ [у] взятю того камня, и припадаючи *пожитковъ* и *найменшоѣ* перепоны з старшины войсковое и самого мелника *честная* *госпожа* не поносила, але спокойне одбираючи *заживала*. На що и сей унѣверсалъ нашъ при печати войсковой и при подпысе руки наше з канцеляриѣ выдати казали.

Писанъ в Сосниці, дня 27 августа, року 1670.

Демян Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величес. Запорожского.

Нижче зазначено: На манастиръ святой Покровский Мокошынский паненский.

На арк. 2 написано: Унѣверсалъ рейментарский на кгрунта новопостроеного Сосницкого манастира.

По архиву № 600.

ЦДІАК України. – Ф. 152. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 1–2. Оригінал з військовою печаткою.

№ 384

**1670, серпня 28. Сосниця. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про отримання до Військового Скарбу річної стації
з Стародубівського полку за 1670 рік від стародубівського
полковника Петра Рославця**

Демянъ Ігнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Ознаймуемъ симъ писаніемъ нашимъ каждому, кому бы того вѣдати было потреба, ижъ от пана Петра Рославца, полковника Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовского, отобрали роковое стації теперешнего року 1670 до Скарбу Войскового на *прыходъ* грошми готовое сумми зо всего полку, якъ ся в собѣ мает, опрочъ самого Новгородка, тысячей четири

золотых лѣчби полское, и талярей девять десят. Теды ему на тож, на том квитѣ сей нашъ при подписѣ руки, и печати войсковое, з канцелярей нашею видати казали.

Писан у Сосницѣ, дня 28 августа, року 1670.

Демянъ Игнатовичъ, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 2. – Спр. 213. – Арк. 213. Копія.

№ 385

1670, серпня. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання Прилуцькому Густинському монастиреві села Дейманівки

Демянъ Игнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Пану полковникови Войска его царского прес. велич. Запорожского прилуцькому, сотникови, атаманови и войтови сребренскому и кому сей нашъ будетъ показан унѣверсаль, доносим до вѣдомости, ижъ Богъ всемогущий з милосердя своего грешным и утрапленным людем же поратованя здоровья мѣстце обяснивъши, судами показал, которое мѣстце без хвалы Божой зостават не може, и тым барзѣй, абы ся помножала тым, которые в нѣй будутъ працюват, то ест монастирови Густинскому на сустантаментъ село Деймановку⁸² конферовалисмо, абы теды вшелякое належытое з того села помененого послушенство отдавали, и жаден, такъ з старшыхъ, яко и меншых Войска Запорожского, а меновите панъ полковникъ прилуцкий, сотникъ, атаман и войтъ сребренский найменшое перешкоды в одбѣраню того села владѣню и послушенству монастирови Густинскому чинити не важилса, сурово симъ нашимъ приказуемъ унѣверсалом.

Писанъ в Батурине, августа, року 1670.

Демянъ Игнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого велич. Запорожского.

В оригіналі на звороті зазначено: З сего унѣверсалу списокъ Енер[алной] В[ойсковой] канцелярѣи оставлен януар. 16.

По архиву № 1025.

ЦДІАК України. – Ф. 159. – Оп. 1. – Спр. 28. – Арк. 1. Оригінал.

Там само. – Оп. 2. – Спр. 22 а. – Арк. 1. Копія.

№ 386

1671, січня 1. Батурич. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання Макошинському Покровському монастиреві військових часток з Хвеськового млина

Демянь Ігнатович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Паномъ полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого черниговському, сотникови, атаманові городовому, вуйтови и бурмистром и всему товариству и посполству мейскимъ, особливе дозорцом млынов войсковыхъ сымъ нашимъ ознаймуемъ писанем, иж абы такъ хвала Божья розшырене брала, яко и молитвы щоденные за его царского пресвѣтлого величества маестать, и за насъ Войско Запорозкое, у престолов *Господныхъ*, при безкровныхъ офѣрах не уставали, леч одправовалися, надалисмо монастиреві Свято Покровскому Макошинському для оскудности пищи, в млынѣ Хвесковскомъ, з усѣхъ двоохъ мучныхъ, третого ступного, куль, двѣ, на войско припадаючыє, мѣрочки, госпожи ігуменыѣ макошинской, Анастасыѣ Бабырчанцѣ з сестрами, *отбирати* розмѣръ, до ласки войсковое. Зачымъ такъ з старшыны, яко и посполытыхъ жадаючы, абы в том нашом наданю мѣстце святое не узнало трудности, приказуемъ.

Данъ в Батурынѣ, януарыа 1, 1671 року.

Демян Ігнатович, гетман з Войскомъ его царского пресвѣтлого велич. Запорозкимъ.

На підклеєному аркуші: Милосцѣ пану Максиму, жителю березинському, моему благодѣтелю писаніє.

На арк. 4 зазначено: По архиву № 1374.

ЦДІАК України. – Ф. 152. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 1. Оригінал з військовою печаткою.

№ 387

1671, січня 4. Батурич. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання Київському Михайлівському монастиреві млинів на Слобідській та Золотаревій греблях, на річці Остер, під містом Остром

Демянь Ігнатович, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Ознаймуемъ симъ писаньемъ нашимъ пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого киевському, сотникомъ, атаманомъ, вуйтомъ, бурмистромъ, и всему в том полку товариству и посполству, особливе высланимъ нашимъ, и дозорцомъ Скарбу Войскового, и кому колвекъ показано

будеть, ижъ видячы великий недостаток обители святого архистратига Христова Михаила Золотоверхого Киевского⁸³, а оскудность з братиею превелебного в Богу его мил. господина отца Феодосия Сафоновича, игумена михайловского, з чого абы хвала Божая в церквах его святых не уставала, леч множилася, при которой и щоденные молитвы за его царское пресвѣтлое величество маестат и за нас, Войско Запорозкое, при безкровных офѣрах одправовалися, вспоможеня надалисмо тепер и на потомные часы [в млинах] на рецѣ Остри⁸⁴, [на] гребли Слободьской, под мѣстом Остром⁸⁵ лежачой, клѣтокъ двѣ, з двома колами мучьними [и] з ступним третим, Богданова Вуйничова, а двѣ колѣ мучных в Золотаревой даемо, позволивъши ему всякие, з тых млиновъ приходячиѣ, розмѣри, до вспоможеня обытели святой, через своих, на тое виставленных, вѣрних людей одбирати. Зачим по кожѣдим того з старшини и черни Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого жадаем и приказуемъ, абы так панъ полковѣник киевский в том пожитъкованю превелебному в Богу его мил. господину отцу игумену жадной перешкодою, яко инный кто, быти не важилися. А если бы хто якую важился задати превелебному в Богу его мил. господину отцу, игумену михайловскому, в нашем наданю кривѣду, тогъды кожъдый за скаргою срокогго войскового не увойдетъ караня, на що и унѣверсаль нашъ з канцеляриѣ войсковое казалисмо видати.

Писан в Батуриѣ, дня 4 генваря, року 1671.

Демянъ Игнатович, гетман з Войскомъ его царского пресвѣтлого велич. Запорозким.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 66. Оригінал з військовою печаткою.

№ 388

1671, січня 4. Батурин. –

*Універсал Дем'яна Многогрішного про дозвіл
осадити Полковничу слободу, на річці Стічній,
у Погарській сотні, стародубському полковникові
Петру Рославцю*

Демянъ Игнатовичъ, гетман з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Всей старшинѣ и черни Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого и каждому, кому того вѣдати будет потреба, особливе паном сотником, отаманом городовым и сѣльским, и всему товариству полку Стародубовьского, так теж вуйтом, бурмистромъ, райцомъ, маист[р]ато[ви]м и всѣмъ обывателем, по мѣстах и селах в полку Стародубовском зостаючым, доносимъ до вѣдомости, ижъ мы, поглядаючы такъ на вѣрное его царскому пресвѣтлому величеству пана Петра Рославца, полковѣника стародубовьского, так и нашому реиментъови и всему Войску Запорозкому оддане зычливости и услуги, на уоктенътоване оныхъ, до ласки маестату царского, слободу под именем пана полковѣника стародубовского, на мѣстыцу над рекою названю Стечъна в полку

Стародубовъском, в сотнѣ Погарской лежачым, кликати и осажоват [по]зволилисмо. Которому [пану Петру] Рославъцу, полковникови стародубовъском, абы жаденъ з старшыхъ и менъшыхъ Во[йска] Запорозкого, особливе паны [сотники], атаманы, товариство и кому колвекъ сей нашъ будетъ показанъ унѣверсаль, в кликаню, осажованю и владеню тоей слободы найменьшое чынити перешкоды не важилса, под суровим караньем войсковым, симъ нашым приказуем унѣверсаломъ.

Писанъ в Батуринѣ, дня 4 генваря, року 1671.

Демян Ігнатович, гетман з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

ДАЧО. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 353. Оригінал з військовою печаткою.

№ 389

*1671, січня 13. Батурин. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про підтвердження дозволу чернігівського, новгородського
та усього Сівера архієпископа Лазаря Барановича заснувати
Глухівський Преображенський жіночий монастир
з призначенням його ігуменею Афанасії Євфимівни*

Демянъ Ігнатович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Всѣмъ вобецъ и каждому зособна, кому бы того вѣдати потреба было, особливе пану полковникови нѣжинскому, сотникови, атаманови глуховскому и всей старшинѣ, товариству и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, войтови, бурмистромъ, райцомъ мѣста Глуховского⁸⁶ и кому сей нашъ будетъ показанъ универсал, доносим до вѣдомосты. Поневаж яснепреосвященный в Богу его мил. господин отецъ Лазарь Баранович, архієпископъ черниговскій, новгородскій и всего Сѣвера пан и пастирь, упатривши побожност чест[ной] инокини Афанасий Евфимовны, за прозбою еѣ, на хгрунте еи власном, в мѣсти Глуховѣ, манастырь паненскій Преображения Господня заживати и фундовати за благословеннем своим позволил, и игуменею для порядку монастирского постановил, теѣды и мы, стосуючися до воли его мил. пана и пастира, и абы ся тым барзій хвала Божия розширила, и такъ святобливой честной инокинѣ Афанасии Евфимовны похваливши умисль, лист его мил. пана и пастира конфирмовалисмо и вишь помененный монастирь Преображения Господня в Глухови фундоват позволилисмо, яко еѣ з того совѣта сукцессорном, владѣти на вѣчныя часы змоцнил писмом, такъ тежъ и село Березу, од его царского пресвѣтлого величества наданое, на виживлене и порадокъ монастирскій, чест[ной] инокинѣ Афанасии Евфимовнѣ, игуменѣ, сим нашим универсаломъ утвердилисмо і такъ, абы жаденъ з старшых и менших Войска Запорозкого, особливе пан полковникъ нѣжинскій, сотникъ, атаман глуховскій, войтъ, бурмистры мѣста Глухова и найменшою з товариства полку Нѣжинского,

так в будованю монастира, и яко у держаню села Березы честной инокини Афанасии Евфимовнѣ, игуменѣ монастира паненского, найменшою не важился быт перешкодою, сурове сим нашим приказуем унѣверсалом.

Писанѣ в Батуринѣ, генвара 13 дня, 1671 року.

Демян Ігнатович, гетман з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Зверху аркуша зазначено: По архиву № 2363.

ЦДІАК України. – Ф. 149. – Оп. 1. – Спр. 4. Оригінал з військовою печаткою.

Там само. – Ф. 40. – Спр. 765. – Арк. 1. Копія з датою: 17 січня 1671 р.

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 361. – № 170.

№ 390

1671, лютого 15. Батурин. –

Універсал Дем'яна Многогрішного про взяття під протекцію Київського Флорівського монастиря і його звільнення від повинностей і податків, із заборонаю козакам використовувати для випасів монастирську землю – Куничне

Демян Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, особливе пану полковникови киевскому, сотнику, атаманови и всему товариству тамошнему, такъ тежъ войтови, бурмистромъ, райцомъ, майстратовим и всѣмъ посполитым мѣста Києва людем доносим до вѣдомости, ижъ такие люде ж непобожное ко хвали Божой и святых его, але якоменѣлое справуетъ серце, которие бачачы паненского монастира Киевского святыхъ мученикѣ Флора и Лавра убозство, не толко абы мѣли для своей вѣхъ (?) ратовать недостаткахъ спасеня, там еще сами до знищеня зостають поводомъ, с тыхъ причинѣ, ижъ що естъ належачихъ до помененного монастира килка хатѣ, называемыхъ Куничиним, и тыхъ непрестанно розними откграбують тяжарами и податками. Чого мы запобигаючы, абы ся тому помененному монастирови у хвалѣ Божой не дѣялася зима, под свою взялисмо протекцію, и гды жаденѣ так з старшихъ, и меншихъ Войска Запорозкого в названыхъ Куничникахъ попасов на лузѣ одправовати, подводѣ брать, яко и з панов майстратовых, жадных до себе не важилися вимагати подачокъ, под суровым симъ нашим универсаломъ приказуемъ каранемъ.

Писан в Батуринѣ, февраля 15, 1671.

Демян Ігнатович, гетман з Войском его царского пресвѣтлого велич. Запорозкимъ.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 67. Мікрофотокопія оригіналу.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 126–127. – № 83.

№ 391

**1671, лютого 17. Батурич. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про підтвердження прав Межигірського монастиря
на село Чернин з усім до нього належним,
що при собі має**

Демянь Ігнатович, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, особливе пану полковникови киевскому, сотникомъ, атаманомъ, и всему товариству, в томъ полку зостаючому, такъ тежъ атаманови, войтови черниньському, и всеи громадѣ села Черниньского⁸⁷, и кому сей нашъ будет показанъ унѣверсаль доносимъ до вѣдомости. Поневаж славной памяти в Богу зешлый Богдан Хмельницький, гетманъ і антецессоръ нашъ, респектуючи на спустошенъе через розних непрыятелей монастиря Межигорского⁸⁸ з побожносты хрестыанское и милости ку хвалѣ Божой на выживлене братиѣ манастиря Межигорского и на уживане село Чернинъ надалѣ, теды и мы, до так святобливого чыну нашу стосуючы волю, антецессора нашего конфирмуем право, а до уживаня село Чернин зо всѣми принадлежностями такъ, яко ся в собѣ маєть, превелебному в Богу господину отцу ігумену межигорскому и братиѣ его ведлугъ давного часу нашимъ унѣверсаломъ позволилисмо. Абы теды жаденъ з старшихъ и меншихъ Войска Запорозкого, особливе панъ полковникъ киевский, сотники, атаманы и нѣхто з товариства полку Киевского в владеню и уживаню села Чернина манастиреви Межигорскому не важылся чынити перепоны. Такъ теж войтъ зо всею громадою чернинскою абы належитое отдавали послушенство, сурово симъ нашимъ прыказуемъ унѣверсаломъ.

Писанъ в Батурыне, 17 февраля, року 1671.

Демян Ігнатович, гетман з Войском его царского пресвѣтлого велич. Запорозкого.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 68. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 126–127. – № 84. Датовано 16 лютого 1671.

№ 392

**1671, лютого 19. Батурич. –
Універсал Дем'яна Многогрішного про надання
“до ласки войскової” чернігівському полковникові
Івану Лисенкові сіл Осьмаки і Дягове, з млинами
на Осьмаківській греблі, на річці Мені**

Демянь Ігнатовичъ, Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого гетманъ.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлаго величества Запорожского, особливе пану сотниковѣ менскому, атамановѣ, и всему товариству, в полку Чернѣговскомъ застаючому, такъ теж атамановѣ, войтовѣ и всей громадѣ села Осѣмаковского и села Дягови⁸⁹, и кождому, кому сей нашъ показанъ будетъ унѣверсалъ, доносимъ до вѣдомости, ижъ мы, респектуючи на вѣрніе і ширіе пана Івана Лисенка, полковника чернѣговского, так противко его царскому пресвѣтлому величеству, яко и нашему рейментови услуги, также на поднятїе не разъ з одвагою здоровья своего и утратою субстанци своей в Войску Запорожскомъ с кождимъ неприятелем, на уконтентованее онихъ и до далшихъ повабляючи Войска Запорожского прислугъ, село Осѣмаки, зо млинами на греблѣ Осѣмаковской, на рецѣ Менѣ⁹⁰ стоячими, зо всѣми принадлежностями, якии в себѣ маеть, і село Дягову, кромѣ млыновъ, на уживанне и пожиткованне пану Івану Лисенку, полковниковѣ чернѣговскому, до ласки нашеое и войсковое, конферовалисмо, абы до тыхъ вышпомененнихъ сель Осѣмяковъ и Дягови жаденъ з старшихъ и меншихъ Войска Запорожского не интересовался, і найменшой в владѣнію і пожиткованню з тихъ сель и млыновъ Осмяковскихъ, пану Івану Лисенкови не важился чинити перепони. Особливе зась войтъ села Осѣмаковского и села Дягови абы належитое отдавали послушенство, под строкгимъ, симъ нашимъ уневерсаломъ приказуемъ, караннемъ.

Писан в Батуринѣ, 19 февраля, 1671.

Демян Ігнатович, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлаго величества Запорожскимъ^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56145. – Арк. 3. Копія.

№ 393

1671, лютого 28. Батурин. –

*Універсал Дем'яна Многогрішного про надання
Чернігівському Єлецькому Успенському монастиреві
села Надинівки*

Демянъ Ігнатович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, особливе пану полковникови киевскому, сотниковы козелскому, атаманови, и всему товариству полку Киевского, такъ тежъ атаману, войтови, и всей громадѣ села Надыновки⁹¹, и кому сей нашъ будетъ показанъ унѣверсалъ, доносимъ до вѣдомости, ижъ мы, респектуючи на оскудность монастира Успения Пресвятой Богородицы Елецкого Чернѣговского, абы хвала Божая не уставала, але тымъ барзей множилася, при которой бы такъ за здорове и щастливое пановане его царского пресвѣтлого величества, яко и нашеое и всего миру христьянского, святая одправовалася офѣра, на виживлене превелебному в Богу его мил. госпо-

^а Після підпису в колі написано: Мѣсто печати гетманской.

дыну отцу Іоаникию Кгалятовскому, архимандритѣ чернѣговскому, и братиѣ его, село Надиновку з кгрунтами, лесами, сеножатми, полями, озерами, станами, и іншими приналежностями, такъ якося в собѣ *мает*, з побожности нашео конфѣрмовалисмо, и всѣ пожитки з села, озера одбирать и на ужыване манастирское оборочать позволилисмо. Варуючы сщо, абыс жаден з старшых и меншых Войска Запорозкого, особливе пан полковникъ киевскій, сотникъ, атаманъ козелскій, и ниhto з товариства полку Киевского, *найменшою* в владѣню и ужываню села Надыновки такъ, якъ ся описало, превелебному в Богу его м. *господину* отцу архимандритѣ чернѣговскому и всей братѣи его не важился быти перешкодою. Войтъ зас зо всею громадою надиновскою абы вшелякое превелебному в Богу его м. *господину* отцу архимандритѣ чернѣговскому вполняли послушенство ведлугъ належитой повинности, сурово симъ нашим приказуемъ унѣверсаломъ.

Писанъ в Батуринѣ, февраля 28 дня, року 1670.

Демян Ігнатович, гетман з Войскомъ его царского пресвѣтлого велич. Запорозкимъ.

На аркуші 2 зв. зазначено: На село Надиновку 1671 году Демяна Ігнатовича.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 1–2. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

№ 394

1671, березня 25. Київ. –

*Універсал Дем'яна Многогрішного про надання
Межигірському монастиреві озер Козаровських
і Ясногородських, з островом
під селом Чернином*

Демянъ Ігнатович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, особливе пану полковникови киевскому, сотником, атаманѣ, и всему, в том полку знайдуючомуся, товариству, и кождому, кому сее писане наше показано будетъ, доносимъ до вѣдомости, ижъ превелебному в Богу его м. *господину* отцу Феодосію Васковскому, ігуменови манастира Межигорского, из братиеню его, далисмо на виживлене озера Козаровские и Ясногородские з островом подъ селомъ Черниномъ, абы вшелякие припадаючыя пожитки (яко тежъ и береговое) в помененныхъ озерахъ, спокойно одбѣраючы, заживали, позволилисмо. В котором владѣню и одбираню пожитковъ превелебному в Богу его *мил. господину* отцу и игуменови Межигорскому из братиеню его абы старшина войсковая жадною не били перешкодою, пилно и сурово симъ нашим приказуемъ универсаломъ.

Данъ в Киевѣ, дня 25, марта, 1671 року.

Демянъ Ігнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого велич. Запорозкого.

На звороті написано: Универсалъ от велможного его мил. пана Демяна Ігнатовича, гетмана Войскъ пресвѣтлого его цар. вел. Запорозкихъ, на озера Ясногородский и Козаровский нашему Межигорскому монастиру.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 69. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 127–128. – № 85.

№ 395

1671, березня 28. Київ. –

Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження права Київському Братському монастиреві ситити мед, щоб отримати кошти на виготовлення свічок на церковні свята

Демянь Ігнатовичъ, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Ознаймуемъ симъ писанем нашым кождому, кому того вѣдати будет потреба, а меновите пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, сотникови, атаманови киевскому, такъ теж войтови, бурмистромъ, райцом и всему маистратови мѣста Києва. Поневаж его царское пресвѣтлое величество з премногое отцевское своеѣ милости ку обителем святым, особливе обители Брацкой Киевской, для порядку церковного, то ест для самых свѣчокъ на празники, в грамотѣ его царского пресвѣтлого величества описаные, превелебному в Богу его мил. господынови отцу Варлаамови Ясинскому, ректорови коллекгииму Киево Могилянського и игуменови брацкому киевскому, ситити мед позволил, и своею государскою утвердил грамотою, теда и мы, до святоблиной его царского пресвѣтлого величества стосуючыся воли, нашим конфирмуемъ унѣверсалом, варуючи, абы жаденъ з старшихъ и меншихъ Войска Запорозкого, особливе панъ полковникъ киевский, войтъ, бурмистры, райцы, и ниhto з посполитыхъ людей мѣста Киевского и сукцессоровъ его не важылься быт перешкодою, под строкгим войсковым каранем, симъ нашым приказуем унѣверсалом, которое безъ фолпки за донесенем скарги над непослушным его царского пресвѣтлого величества и нашої волѣ екстендоване будетъ.

Писанъ в Києве, 28 марта, року 1671.

Демян Ігнатович, гетман з Войскомъ его царского пресвѣтлого велич. Запорозким.

На звороті написано: Унѣверсал монастира Братского Киевского на сычене меду от его мил. пана гетмана Демяна Ігнатовича 1671.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 186. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

О п у б л і к о в а н о: Киевские губернские ведомости. – 1856. – № 27.

Мицик Ю. З матеріалів до історії Києво-Могилянської Академії // Наукові записки НаУКМА. – Т. 20: Історичні науки. – К., 2002. – С. 51. – № 5.

1671, березня 28. Київ. –

Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Київського Пустинно-Миколаївського монастиря на маєтності і містечка Жовнин, Чигирин-Дуброва, Веремієвка та Власівка

Демянь Ігнатович, гетьманъ с Войском его Царского Величества Запорозкого.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ паном полковником, асавулом, сотником, атаманом и всему старшому и меншому Войска Запорозкого товариству, на якій колвекъ войскової услужѣ будучому, такъ же войтом, и всим обывателям жовънинскимъ, чигиринъдубровъскимъ, вереміевскимъ и уласовскимъ, іжъ што славное памети зойшлий его мил. панъ Богдан Хмелницкий, гетманъ Войскъ Запорозких, и иншие, по нем идучие антецессорове наши, прихиялючися до правъ и побожних ктиторов на монастир *свят[ого]* Николы Пустинного Киевского, на маєтности и местечка Жовнина⁹², Чигиринъдубровы, Вереміевки⁹³ и Уласовки наданых, помененые местечка до того монастиря *свято* Николского привернул, на сей час теда, за жаданемъ и покладанем через велебного *господина* отца Алексея Тура, ігумена монастиря *свят[ого]* Николы Пустинного, абым я тые универсалы прежних антецессоров наших на тые местечка и приналежности, до них належачие, во въсем, яко слушъные и правные, ствердил и змоцнил, што теда мы, видячи быт реч слушную, абы за его цар. пресвѣт. велич. и за его цар. велич. благородныхъ наслѣдниковъ, за нас самых и всего православного его цар. велич. Войска Запорозкого здорове уставичне *Господа* Бога помененый отецъ ігумен николский з братиею своєю законною молил, сим нашим универсалом помененые универсалы, на тые местечка служачие, во въсем, яко слушъные, ствержаем и змоцняем. О чом кождый вѣдаючи з старшого и меншого Войска Запорозкого товариства, абы ниhto жадного дѣла и потреби до помененых маєтностей не мѣючи, во всѣ пожитки оттоля приходячие и во всѣ приналежности, которие належат з *оних*, втручати не смѣль, и подданым, там живучим, Церкви Божей найменшой кривды чинити не важился, ани там от *святой* обители на завѣдоване зосланому. Сурово напминаем, приказавши всѣм тамошним мешканцом и подданым, жебы вшелякую повинност и послушенство без спреки отдавали. Которий зась будет противный воли нашої и сему писаню, таковой сrockого не уйдет караня.

Данъ в Києве, 28 марта 1671 року.

Демянь Ігнатович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

На звороті зазначено: Потвержене его мил. пана Демяна Ігнатовича, гетмана Войска его цар. пресвѣтлого велич. Запорозкого, на Жовнин, Чигирин-Дуброву, Веремієвку и Уласевку, року 1671, марта 28 дня.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 70. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

№ 397

1671, квітня 5. –

Універсал Дем'яна Многогрішного про надання Макошинському Микільському монастиреві перевозу через річку Десну в місті Макошині

Демян Ігнатович, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, особливе пану полковниковѣ чернѣговскому, сотнику менскому, атаману макошинскому, и всему товариству тамошнему, такъ тежъ войтови, и всей громадѣ Макошинской, и кождому, кому сей нашъ будетъ показанъ унѣверсаль, доносимъ до вѣдомости, иж з належитой побожности хрѣстіянскої, постерѣгаючи, абы хвала Божия, о которой все фундаментомъ йдуть речи, в своей не уставала перфекцій, а вспомагаючи недостатокъ конвенту монастирського свято Николского Макошинского, на вспоможеня хвали Божой и виживленя братіи закону вышменованного, превелебному в Богу господинові отцу Пафнутію Кондратовичу, ігуменові свято николскому макошинскому, на рецѣ Деснѣ в мѣстечку Макошинѣ⁹⁴ перевозъ конферовалисмо, абы припадаючіе пожитки з оного перевозу одбираючи, спокійне заживали, симъ нашим унѣверсаломъ позволяемъ. Зачим абы такъ панъ полковникъ чернѣговскій, сотникъ менскій, атаманъ макошинскій, яко и все товариство и обиватели тамошніе, помененному монастиреві свято Николскому Макошинскому в держаню оного перевозу найменшой перешкоди и трудности задавать не важилися, жадаемъ и под суровымъ приказуемъ каранемъ.

Писанъ дня 5 априля, року 1671.

Демянъ Ігнатовичъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 4755. – Арк. 6. Копія.

№ 398

1671, квітня 11. Батурин. –

Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Макошинського Покровського монастиря на Бихівське озеро, розташоване в Макошинському стані

Демянъ Ігнатович, гетман з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, особливе пану полковникові чернѣговському, сотникові мѣнсько-

^а Праворуч від підпису в колі написано: Мѣсто печати.

му, атаманови, войтови макошинскому и всему товариству, в том застаючому полку, и каждому, кому сей нашъ будетъ показанъ унѣверсал, тепер и на потомные часы доносим до вѣдомости, ижъ мы, поглядаючи на оскудность монастыра Пресвятоѣ Богородицы Покровской панен макошынских, абы хвала Божя в том не уставала, и жебы ся за щесливое пановане и многолѣтное здорове его царского пресвѣтлого величества, тудежъ и за насъ недостойныхъ, отпраовало набоженъство, на помененый монастыр панен макошынских, з побожности наше, озеро Быховое названое, в стану Макошынскомъ лежачое, на выживленіе конферовалисма, и на свой пожитокъ оборочать позволилисма. Абы теды жадень з старшихъ и меньшихъ Войска Запорозкого, особливе панъ полковникъ чернѣговский, сотникъ менъский, атаманъ, войтъ макошынский и ни хто з товариства, в том полку застаючого, в том озерѣ Быховом, монастыреви панен макошынскихъ наименьшее не важился чинити перепоны, сурово симъ нашимъ приказуемъ унѣверсаломъ.

Писанъ в Батурине, дня 11 априля, року 1671.

Демянъ Игнатович, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

На аркуші 2 зв. написано: По архиву № 1375.

ЦДІАК України. – Ф. 152. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 1–2. Оригінал з військовою печаткою.

№ 399

1671, червня 7. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на село В'язівець, з усім що до нього належить

Демянъ Игнатович, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, особливе пану полковникови, сотникови, атаманови лубенскому, и всему товариству, в том полку застаючому, и кому сей нашъ будетъ показанъ унѣверсалъ, доносим до вѣдомости. Поневажъ славной памяти в Богу зейшлие антецессоровѣ нашие гетмани з побожности своей и горливости ку хвалѣ Божей, на помножене оной, и недостатокъ монастира Мгарского Лубенского суплементуючи, для которого аби Божая не уставала хвала, село Вязовець⁹⁵ зо всѣми принадлежностями конферовали, теди и ми, такъ побожному антецессоровъ нашихъ не контрадиктуючи чину, и овшемъ до святобливой ихъ стосуючися волѣ, а найбарзѣй абы за доброе здоровя, щасливое и долголѣтное его царского пресвѣтлого величества пановане, и насъ з Войскомъ Запорозким, не препоминаючи у престола Божого, маестатъ его благали, право на помененное село превелебному в Богу его м. господину отцу іеромонаху Макарію Русьновичу, игумену монастира Мгарского Лубенского, сукцессорамъ и братиі его,

симъ нашим конфѣрмуем оунѣверсаломъ. Зачим аби з старших и менших Войска Запорозкого, и жаденъ з товариства войскового в владеню и пожиткованю села Вязовця превелебному в Богу его милости господинові отцу игумену мгарскому и братіи его найменшой не важился чинити перешкоди, под срокугим войсковим каранем сим нашим приказуем оунѣверсаломъ. Войть зась вязовецкій зо всею громадою належитое ведлугъ давного звичаю манастиреви Мгарскому повиненъ будет отдавати послушенство.

Писанъ в Батурина 7 июня, року 1671^а.

Демянъ Игнатович, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким^б.

Нижче написано: Сію копію с подлиннимъ унѣверсаломъ свидѣлствовали присутствующие в полковой лубенской канцелярии: судія полковій лубенскій Василь Стефановичъ, полковій писарь Яковъ Корнѣевичъ, асаулъ полковій Рокчевскій.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 51. Копія.

Там само. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 71. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50986. – Арк. 33–34. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 54–55. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ГСМЛ. – С. 74. – № 86. З датою: 7 червня 1771 р.

№ 400

1671, липня 7. Батурина. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання пану Михайлові Зіновичу млина у селі Понурниці, за заслуги у Війську Запорозькому його батька Зіновія Ігнатовича

Демянъ Игнатович, гетман з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Всей старшинѣ и чернѣ его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, особливе пану полковникови чернѣговскому, сотником, атаманом, и всему товариству, в том полку зостаючому, и кому сей нашъ будетъ показан унѣверсаль, дано симъ до вѣдомости, ижъ мы, респектуючы на значные в Богу зешлого пана Зѣновія Игнатовича в Войску Запорозкомъ заслуги, которий з одвагою здоровья своего и утратою субстанции противъ кождому подоймовал неприятелеви, на остатокъ за достоенство его царского пресвѣтлого величества и за целост добръ посполитых щыре ставаючы, своею запечатоваль кровю в зелялой такъ зацных рицерскихъ дѣль, позосталому его сынови, пану Михаилу Зѣновичу, млын в селѣ Понурниці⁹⁶ на урядъ на [...]ючы, конфирмовалисмо и прыпадаючыє войсковіє пожитки одбираѣ позволилисмо. Зачым жаденъ з старших и

^а Нижче написано: В подлѣнномъ подпись таковъ.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати рейменторской.

менших Войска Запорозкого, особливе панъ полковникъ чернѣговскій, сотники, атаманы и нихто з товариства полку Чернѣговского в держаню и пожиткованю з млына вышъ помененного пану Михаилу Зѣновичу наименшею не важилъся бытъ перешкодою, сурово симъ нашимъ прыказуемъ унѣверсаломъ.

Писанъ в Батурине 7 юля, року 1671.

Демянь Игнатович, гетман з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкымъ.

На звороті зазначено: № 1. Универсаль гетмана Дем'яна Игнатовича 1671 года на мельницу въ селѣ Понурницы. Сію мѣльницу предок мой купилъ. Переписано. На млын Зѣнковскій в Понорницѣ, а отвамя (?) пры продажы займища даний, от пана Дем'яна Многогрѣшного наданий.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50529. – Арк. 19. Оригінал пошкоджений з військовою печаткою.

№ 401

1671, липня 30. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрѣшного про дозвіл Прилуцькому Густинському монастиреві побудувати млин на річці Удай

Демянь Игнатович, гетман з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорозкого его царского пресвѣтлого величества, особливе пану полковниковѣ прилуцькому, сотником, атаманом и всему товариству, в том полку застаючому, кому колвекъ сей нашъ будетъ показанъ унѣверсаль доносимъ до вѣдомости, иж з христіанское побожности, для розширення хвали Божой, такъ теж абы за достоенство его царского пресвѣтлого величества насъ и Войска Запорозкого у престолу Божого маестат Его святій благали, млин на своим же кгрунтѣ и своею греблѣ, на реци Удай, монастирови Прилуцькому Густинському будувати позволилисмо, и всѣ три мѣрочки, то ест на войско двѣ мѣрочки припадающіе, третую мелницку, по будованію млина отбѣрат конфирмовалисмо. Зачимъ абы жаденъ з старшихъ и менших Войска Запорозкого, особливе панъ полковникъ прилуцькій, сотники, атаманы и нихто з товариства, в том полку застаючого, такъ в будованю вышъ помененного млина, яко в владенію, и з его пожиткованню, монастирови Прилуцькому Густинському наименшею не важився бытъ перешкодою, под срокгим войсковим каранемъ, повагою нашою гетманскою прыказуемъ.

Писанъ в Батурине, 30 юля, року 1671^a.

Демянь Игнатовичъ гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ^b.

^a Після цих слів зазначено: На подлѣнном подписъ таков.

^b Нижче в колі написано: Мѣсто печати гетманской.

№ 402

**1671, липня 30. Батурич. –
Лист Дем'яна Многогрішного прилуцькому
полковникові Семену Третяку з розпорядженням
забезпечити за Прилуцьким Густинським монастирем
право залучати до спорудження монастирських гребель
жителів сіл Боршни, Дідовців, Дем'янівки, Харитонівки,
Васьковців та Сокиринців**

Мнѣ велце ласкавый приятелю, пане полковнику Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого прилуцкій!

Нашу приятелскую в. м. залевичьши приязнь, при которой доброго здоровья от Господа Бога в позный вѣкъ одбирати зо всѣмъ товариством в. м. зичим. Превелебный в Богу его м. *господинъ* отецъ Авксентый, ігумень манастыра Густинского Прилуцкого, просил нас, абы тые села, которие перед тим гачовали их греблѣ, яко то село Боршна, Дѣдовцѣ, такъже в селѣ Демяновцѣ гребли гатили, село Харитоновка, Васковцѣ и Сокиринцѣ, теды так слушной прозбѣ его не одмовивши, на в. м., яко на кгосподара тое спущаем, жадаючи в той мѣре, кгдаы того потреба укажетъ, и до в. м. прозбы од пречесного отца игумена зайдетъ тымъ селамъ, яко ся вишей поменило, потрафляючи в тое тилко бы не в робочий час, без людзкое трудности на тот час приказал і своимъ писаням заслал, абы греблѣ гатили и направовали. О тое пилно до в. м. повторе жадаючи, нашу при том приязнь приятелскую залевичьши, Господу Богу в. [милость] поручаемъ.

З Батурина, дня 30 іюля, 1671 року.

В. м. всего добра зичливый приятел, Демян Ігнатович, гетман з Войском его царского пресвѣтлого велич. Запорозким.

На звороті зазначено різними почерками: Моему велце ласковому приятелю пану Семену Третяку, полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого прилуцькому, оддат належит.

Лист гетманский, щобъ гатили гребли монастырские ведлуг давной повинности. Дан 30, 1671.

По архиву № 981.

ЦДІАК України. – Ф. 159. – Оп. 1. – Спр. 30. – Арк. 1. Оригінал.

№ 403

1671, вересня 24. Батурич. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Макошинського Покровського монастиря на поля і сіножаті поблизу Макошина

Демянь Ігнатович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого черниговскому, сотникови менскому, атаманомъ городовомъ, и макошинскому, и всему товариству, такъ теж войтови, и всему посолству тамошным, и каждому, кому сей нашъ будет показанъ универсалъ, до вѣдомости доносим. Поневаж пречестная госпожа игуменя монастиря святого Покровского паненского Макошинского, мѣючи собѣ наданый универсал од Григория Гуляницкого, полковника бывшего нѣжинского, на поля и сеножати, поблизу Макошина лежачие, панские, прето стосуюсися мы до оного своим универсалом конфирмуем. И абы вшелякие припадаючие пожитки з помененых полъ и сеножати, яко здавна вышгмененному монастыри паненскому Макошинскому ишли, позволяем. В чомъ абы пан полковникъ черниговский, сотникъ, атаман менские, так теж атаман, все товариство и войтъ макошинские, жадною не важилися бытъ перешкодою, пилно жадаючы и сурово приказуемъ.

Данъ в Батуричѣ, сентеврия 24, 1671 року.

Демян Ігнатович, гетман з Войскомъ его царского величества Запорозкым.

На арк. 2. зазначено: По архиву № 1376.

ЦДІАК України. – Ф. 152. – Оп. 1. – Спр. 8. Оригінал з військовою печаткою.

№ 404

1671, жовтня 3. Батурич. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання борзенському магістратові двох військових мірок з Леськового млина, розташованого під містом Борзною, на річці Борзні, на Кустівській греблі

Демянь Ігнатовичъ, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозжского.

Всеи старшинѣ и черни Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозжского, особливе пану полковникови нѣжинскому, сотникови и атаманови борзенскому и всему товариству в томъ полку зостаючому, доносимъ до вѣдомости, ижъ ми респектуючи на частие мѣста Борзенского⁹⁷ доуки, которие од людей войскових переходячих поноситъ, для принятия оних, и на расходъ мѣський, на вспартѣ майстратови Борзенскому, млинъ Лесковъ на Кустовской⁹⁸ гребли, под мѣстомъ, на Борзнѣ⁹⁹ рѣцѣ, з однимъ каменемъ мучнимъ и ступними

колесами, до ласки войсковое и наше конферовалисмо, з которого млина двѣ мѣрочки войсковие и припадаючие з него пожитки на потребу свою майстратови Борзенскому одбират позволилисмо. Аби теди жаденъ з старшихъ и с меншихъ Войска Запорожского, особливе панъ полковникъ нѣжинский, сотникъ и атаман борзенский в одбираню двохъ мѣрочокъ и пожитковъ, припадаючих з того млина, найменшой не важилися чинити перешкоди, симъ нашимъ сурово приказуемъ унѣверсаломъ.

Писано в Батурине, 3 октоврия, року 1671.

Демянъ Ігнатовичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 19959. – Арк. 78. Копія.

Там само. – Спр. 3126. – Арк. 4. Копія.

№ 405

1671, листопада 11. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на Святе Озеро під Домонтовим, з усіма іншими належними до нього озерами

Демянъ Ігнатович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, особливе пану полковникови переяславскому, сотником, атаманом, и всему товариству, в том полку застаючому, и кождому, кому сей нашъ будет показанъ унѣверсаль, доносим до вѣдомости, ижъ мы з побожности христьянской и з особливою повинности нашої, докладаючи стараня, абы ся Божая въ обителехъ святыхъ множила хвала, а найбарзѣй абы за щасливое пановане и многолѣтное его царского пресвѣтлого величества, тудежъ наше и всего Войска Запорозкого здоровья у престола Божого маестать Его святей хвалили, на монастирь Мгарский Лубенский на виживлене и на ловлене рибу станѣ. под Домонтовом лежачий, то есть Святое Озеро зо всѣми озерами, до него принадлежними, конфѣрмовалисмо, под такою еднакъ кондиціею, абы монастирь в ловленю рибу, з паном полковником заровно зносячися и коштъ важачи, такъ в борошнѣ, в сѣтяхъ, яко и в рибалках по половицѣ полуу уживали. Панъ полковникъ зась, сотники, атамани и ни хто з помененного полку товариства реченному вишъ монастиреви Мгарскому абы найменшой в ловленю рибу, в станѣ, названномъ Святое Озеро, и инших до того стану принадлежачихъ озерах до ласки нашої не были перешкодою, повагою сего нашего унѣверсалу приказуемъ.

Писанъ в Батуринѣ 11 ноемврія, року 1671^б.

^а Нижче в колі написано: Мѣсто печати.

^б Після цих слів зазначено: В подлинномъ таковъ подпис.

Демянь Ігнатовичъ, гетманъ зъ Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 51 зв. Копія.

Там само. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 72. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 5–6. Копія.

№ 406

*1671, грудня 12. Батурин. –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про підтвердження волі глухівського сотника
Данила Рубана про передачу свого власного млина
в селі Зазірках військовому товаришеві
Михайлу Миклашевському, та про надання гетьманом
Миклашевському самого села Зазірки*

Демян Ігнатович, гетман з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, особливе пану полковникови нѣжинскому, сотникови, атаманови, и всему товариству глуховскому, так теж вуйтови и всѣмъ посполитимъ, мѣста его царского пресвѣтлого величества Глуховского¹⁰⁰, людемъ, и кому колвекъ сей нашъ будет показан унѣверсал, доносимъ до вѣдомости. Поневаж в вѣкуистую [до] дому своего панъ Данило Семеновичъ Рубан, сотник глуховский, пана Михайла Миклашевского, товариша войскового, а слугу нашего, принявши, приязни, млин в селѣ под Глуховомъ, названомъ Зазерке, на рецѣ Ворглѣ¹⁰¹, з двома каменями стоячий, своимъ фундованій и будованій коштомъ, в моц, держаня и доброволное подалъ шафоване, теди и мы не конѣтрадикуючи пана Рубана волю, але и овшемъ респектуючи, на пана Миклашевского, слуги нашего, щоденіе и вѣрніе при боку нашему послуги, котории доброї также *ожидают* заплати, *выш* помененній млин от пана Рубана, пану Миклашевскому *отданий*, нашимъ конфирмуемъ универсаломъ, до которого млина з ласки нашеє и самое село, под Глуховомъ наданое, Зазѣрки, в полку Нѣжинскомъ, [до] вотчини Глуховской *належає*, зо всѣми приналежностями на виживлене оному конѣферовалисмо. Прето жаденъ, так з старшини, и товариства войскового, яко тежъ и старшины мѣсткое, и посполитих людей, в держаню и пожиткованю трох мѣрочок з реченного млина, такъ тежъ в владѣню села Слободки, найменшою пану Миклашевскому не важился бытъ перешкодою. Вуйтъ зась помененного села зо всею громадою абы належитое отдавали послушенство, сурово повагою сего нашего унѣверсалу приказуем.

Писан в Батуринѣ декабрия 12 дня, року 1671.

Демянь Ігнатовичъ, гетман з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

^а Нижче в колі написано: Мѣсто печати рейментарской.

№ 407

1671, грудня 13. Батурич. – Універсал Дем'яна Многогрішного про звільнення новоміських мельників від міських та військових поборів

Демянь Ігнатовичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Всеі старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, особливе пану полковникови нѣжинскому, сотникови, атаманови и товариству, такъ тежъ войтови, бурмистрамъ, майстратовимъ и всему посполству новомлинскому, и кому сей нашъ показанъ будетъ унѣверсал, доносимъ до вѣдомости, ижъ ми, з наше гетманское постерегаючи повинности, абы на греблѣ новомлинской в Войску Запорозскомъ в интратѣ не дѣялася уйма, але тимъ барзѣй до належнихъ приходовъ войсковихъ чинячи способнѣйшими всѣхъ, мелниковъ новомлинскихъ одъ вшелякихъ, не толко войсковихъ, але и мѣстскихъ увольняемъ тяжаровъ и подачокъ, меновите отъ браня подводъ. Абы теде жаденъ з войское и мѣстское старшины, и нѣхто с товариства поменного новомлинскимъ мелникамъ мимо нашъ унѣверсаль кривди чинити и подачокъ вимагати не важилися, подъ срокимъ войсковимъ каранемъ приказуемъ, которое над противнимъ нашему унѣверсалови несфолкгованое будетъ.

Писанъ в Батуричѣ, дня 13 декаврия, року 1671.

Демянь Ігнатовичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Нижче написано: № 6806.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54619. – Арк. 409. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 5024. – Арк. 20. Копія.

№ 408

1672, січня 8. Батурич. – Універсал Дем'яна Многогрішного про звільнення стародубівського магістрату від показанщини, податку що раніше надходив на користь Війська

Демянь Ігнатовичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ писаніемъ нашимъ кождому, кому о томъ вѣдати потреба, а меновите пану полковниковѣ Войска его царского пресвѣтлого величества

Запорожского стародубовскому, асауломъ, сотникомъ и атаману городовому, и всему того жъ полку товариству, а особливе висланнымъ нашимъ, ижъ из особливаго респекту нашего пановъ майстратовихъ стародубовскихъ мѣскихъ от належное намъ от нихъ показанщини, яко теперь, такъ и впред, до далшой ласки нашой, увольняемъ, от которыхъ аби ништо, над сей унѣверсаль нашъ, тоей показанщини вимагати не важилося, пильно и сурово приказуемъ.

Данъ з Батурина, генваря 8, року 1672^а.

Демянъ Ігнатовичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Нижче написано: С[тародубовский] п[олк], 1729–1730.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 231. – Арк. 99. Копія.

Там само. – Ф. 1. – Спр. 63697. – Арк. 40. Копія.

Там само. – Ф. 40. – Спр. 530. – Арк. 3. Машинописна копія.

№ 409

1672, січня 9. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав військового товариша, наказного полтавського полкового писаря, Богдана Войтеховича на село Дубровну, в Седнівській сотні Чернігівського полку

Демянъ Ігнатовичъ, гетманъ з Войскомъ его царск. пресв. велич. Запорожскимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царск. пресв. велич. Запор., особливе пану полковниковѣ чернѣговскому, сотниковѣ, атамановѣ седневскому, и всему товариству полку Чернѣговского, и кому колвекъ сей нашъ показанъ будетъ унѣверсаль, доносимъ до вѣдомости. Поневажъ славной памяти в Богу зешлие гетмани, антецессорове нашиє, поглядаючи на подняtie небожчика пана Івана Войтеховича, обивателя седневского, около осаженя слободки, названной Дубровна, працѣ, по смерти его, позосталой жонѣ, осиротѣлимъ дѣтямъ для сустаменту, помененную Дубровну, въ полку Чернѣговскомъ, сотнѣ Седневской лежачую, со всѣми конферовали принадлежностями, теди ми, далеко барзѣй на отважние позосталого потомка небожчиковского Богдана Войтѣховича, товариша військового, въ Войску Запорожскомъ респектуючи дѣла, который чрезъ немалій часъ в бѣсурманскихъ застаючи рукахъ, здорове и субстанцію свою нарушилъ, такъ тежъ за досвѣдчение и вѣрно щоденніє къ намъ услуги, помененое село Дубровну, по отцу зешлимъ, слушнимъ правомъ, яко синовѣ, належачое пану Богдану Войтѣховичу, товаришевѣ військового, а на тотъ часъ писаревѣ полтавскому полковому, нашимъ ствердилисмо унѣверсаломъ, подъ срогимъ войсковимъ варуючи каранемъ, абы жаденъ такъ з старшихъ, яко и меншихъ Войска Запор. и посполитихъ людей в держанню, пожиткованню вишъ-

^а Нижче написано: В копіі пишется по сему.

помененного села пану Богдану Войтѣховичу найменшою не важился быть перешкодою. Войтъ зась села Дубровной зо всею громадою, абы належитое пану Богдану Войтѣховичу отдавали послушенство, сурово приказуемъ.

Писанъ в Батуриѣ, дня 9 генваря, року 1672.

Демянь Игнатовичъ, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

О п у б л і к о в а н о: Сулимовский архив. Фамильные бумаги Сулим, Скоропуть и Войтеховичей XVII–XVIII вв. – К., 1884. – С. 263–264. – № 174. Публікація за копією.

№ 410

1672, січня 22. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав військового товариша Дем'яна Постоленка на село Савинці, розташоване в Сорочинській сотні Миргородського полку

Демянь Игнатовичъ, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорожскимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, особливе пану полковниковѣ миргородскому, сотниковы сорочинскому, атаманови и всему ж того полку товариству, и кому кольвекъ сей нашъ будетъ показанъ унѣверсалъ, доносимъ до вѣдомости. Поневажъ за вѣрніе свои и отважніе в Войску Запорожскомъ услуги панъ Демянь Ивановичъ Постоленко, товаришъ войсковій, обиватель миргородский, такъ от его царского пресвѣтлого величества наданную себѣ грамоту, яко и от славной памяти в Богу зешлих гетмановъ, антецессоровъ нашихъ, на село, названное Савѣнцѣ¹⁰², в полку Миргородскомъ, в сотнѣ Сорочинской лежачое, перед нами презентовалъ листы, теды и мы, до его царского пресвѣтлого величества грамоты і антецессоровъ нашихъ стосуючися воли, абысь тежъ и нашою за свои отъваги напоном могли считатся ласкою, право Демяна Игнатовича Постоленка, товариша войскового, нашимъ конфѣрмовалисьмо унѣверсаломъ, и помененное вишь село, зо всѣми принадлежностями, такъ, яко ся в собѣ маєть, в моць и спокойное держанне до уживанья подалисмо. Прето аби жаденъ з старшихъ и меншихъ Войска Запорожского, то есть панъ полковникъ миргородскій, сотникъ, атаманъ сорочинскіе, и ниhto з товариства в владѣню и уживанню села Савинцовъ Демяну Ивановичу Постоленку, товаришевѣ войсковому, найменшою не важилься битъ перешкодою, сурово повагою сего нашего унѣверсалу приказуемъ.

Писанъ в Батуриѣ, дня 22 генваря, року 1672.

Демянь Игнатовичъ, гетман з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ³.

³ Нижче написано: М. П.

Нижче зазначено: Арх[ив] Депар[тамент] Герольдії, дѣло о двор[янствѣ] Потѣшного-Постоленко, копія засвѣдѣтелствованная въ 1785 г., въ Миргород[ском] Нижнеземскомъ судѣ.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 27560. – Арк. 3. Копія.

Примітки

¹ Максаківський Спаспреображенський монастир – розташований на лівому березі р. Десни неподалік від села Максаки Менського району Чернігівської області на місці поселення доби бронзи та ранньослов'янських часів. Час заснування невідомий. Відновлений 1642 р. ченцями Трубчевського монастиря. У 60–70-х рр. XVII ст. для захисту від татарських нападів навколо монастиря споруджено земляний вал з дерев'яною стіною; монастир було перетворено на фортецю. – *Док. 312.*

² Шептаки – село Новгород-Сіверського району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковане селище Гончарівське. Розташовані на лівому березі Десни, за 34 км від залізничної станції Жидиничі. Або Шептаки – село того ж району та області, центр сільради, якій підпорядковані села Клевин, Кролевець-Слобідка, Узруй. Розташовані за 15 км від райцентру і за 10 км від залізничної станції Узруй. Відомі з першої половини XII ст. – *Док. 314.*

³ Смолин – село Чернігівського району та області. Центр сільради, якій підпорядковане селище Гончарівське. Розташований на лівому березі Десни за 34 км від залізничної станції Жидиничі. – *Док. 320.*

⁴ Максим – село Козелецького району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Лебедівка і Соколівка. Розташований на річці Десні, за 48 км від райцентру та за 28 км від залізничної станції Чернігів. – *Док. 320.*

⁵ Новгородок (Новгород-Сіверський) – місто, райцентр Чернігівської області. У XVII–XVIII ст. сотенне містечко, спершу Ніжинського, потім Стародубівського полків. – *Док. 321.*

⁶ Сосниця – смт, райцентр Чернігівської області. Розташована на правому березі р. Убідь (притока Десни), за 18 км від залізничної станції Мена. Центр сільради, якій підпорядковані села Ганнівка та Мале Устя. Давньоруське місто-фортеця в Чернігівській землі. Вперше згадане в Іпатському літописі під 1234 р. – *Док. 323.*

⁷ Рихлівський Свято-Микільський чоловічий монастир – після секуляризації заштатний монастир в Кролевецькому повіті Чернігівської губернії. Заснований 1666 р. чернігівським полковником Д. Многогрішним біля села Понорниці Коропського району Чернігівської області. – *Док. 325.*

⁸ Чауси – село Стародубівської сотні (повіту), нині в Брянській обл. Росії. – *Док. 326.*

⁹ Яковлевичі – село Стародубівської сотні (повіту), нині в Брянській обл. Росії. – *Док. 326.*

¹⁰ Глухів – місто, райцентр Сумської області на р. Єсмані. – *Док. 326.*

¹¹ Чернігівський Троїцький Іллїнський монастир – розташований на терасах Болдиних гір. Складається з двох частин – колишнього Іллїнського та Троїцького монастирів, об'єднаних ландшафтом і архітектурою в єдиний ансамбль. Згідно з літописом монастир заснував св. Антоній Печерський у 1069 р. – *Док. 327.*

¹² Плоске – село Носівського району Чернігівської обл. Розташоване за 25 км від райцентру і залізничної станції Носівка. Вперше згадується на початку XVII ст. – *Док. 327.*

¹³ Ковчин – село Куликівського району Чернігівської обл., центр сільради, якій підпорядковані села Авдіївка, Петрівське, Українське. Розташований на лівому березі Десни, за 9 км від райцентру і за 10 км від залізничної станції Дроздівка. Вперше згадується 1661 р. – *Док. 327.*

¹⁴ Вабля – річка, права притока Судості, що впадає в Десну (басейн Дніпра). – *Док. 327.*

¹⁵ Бобрік (Бобровиця) – місто, райцентр Чернігівської обл. Розташований на р. Бистриці. Залізнична станція. У XVI ст. Бобріця – містечко Остерського староства Київського воєводства. З 1654 р. сотенне містечко Київського полку. – Док. 327.

¹⁶ Глухівський Петропавлівський монастир – розташований поблизу села Будищі Глухівського району Сумської обл., за 24 км від м. Глухова на правому високому березі р. Клевені. Час заснування невідомий (за деякими даними 1230 р.). – Док. 328.

¹⁷ Холопків (з 1946 р. Перемога) – село Глухівського району Сумської області, центр сільради. Розташований за 15 км від райцентру і за 5 км від залізничної станції Баничі. – Док. 328.

¹⁸ Баничі – село Глухівського району Сумської області, центр сільради. Розташовані за 22 км від райцентру. – Док. 328.

¹⁹ Клевень – річка в Чернігівській обл., притока Гайспорової Струги (басейн Дніпра). Тече територією Менського району. – Док. 328.

²⁰ Ховзівка – село Вязівської сільради Путивльського району Сумської обл. – Док. 328.

²¹ Будища – село Батізької сільради Глухівського району Сумської обл. – Док. 328.

²² Мацькове – село Баницької сільради Глухівського району Сумської обл. – Док. 329.

²³ Назва походить від села Мутин, яке зараз знаходиться в Кролевецькому районі Сумської обл. – Док. 329.

²⁴ Сейм – річка, ліва притока Десни (басейн Дніпра). Бере початок на схилах Середньоросійської височини у Белгородській області Росії, тече Сумською і Чернігівською областями України. Довжина 748 км – Док. 329.

²⁵ Береза – село Глухівського району Сумської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Білове, Іващенкове, Кривенкове і Шакутівщина. Розташована за 8 км від райцентру, за 10 км від залізничної станції Глухів. – Док. 330.

²⁶ Переяслав (з 1943 р. Переяслав-Хмельницький) – місто, райцентр Київської області. Лежить на берегах річок Трубіж і Альга. Через місто проходить автотраса Київ – Черкаси. – Док. 331.

²⁷ Короп – смт, райцентр Чернігівської області, за 26 км від залізничної станції Алтинівка. Засновано у другій половині XVI ст. З 1618 р. – під владою Корони Польської, з 1635 р. – центр волості Новгород-Сіверського повіту Чернігівського воєводства. Після 1648 р. – сотенне місто Ніжинського полку (з 1659 р.). Коропська сотня безпосередньо підпорядковувалася гетьманові. З 1672 р. тут розміщувалася козацька артилерія. – Док. 332.

²⁸ Райгородок – село Коропського району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковане село Жорнівка. Розташований на р. Десні за 12 км від райцентру і за 25 км від залізничної станції Кролевець. Уперше згаданий у джерелах 1654 р. – Док. 332.

²⁹ Лукнове – село Райгородської сільради Коропського району Чернігівської області. – Док. 332.

³⁰ Риботин – село Коропського району Чернігівської області, центр сільради. Розташований на р. Десні за 4 км від райцентру та за 29 км від залізничної станції Алтинівки. Заснований наприкінці XIII ст. У 1649–1781 рр. у складі Коропської сотні Ніжинського полку. – Док. 332.

³¹ Сохачі – село Риботинської сільради Коропського району Чернігівської області. – Док. 332.

³² Коропець – річка в Чернігівській області, ліва притока Десни (басейн Дніпра). Тече територією Коропського району. – Док. 332.

³³ Рождественське – село Воздвиженської сільради Ямпільського району Сумської області. – Док. 332.

³⁴ Білка – село Тростянецького району Сумської області, центр сільради. Розташована за 8 км від райцентру і за 25 км від залізничної станції Скрягівка. – Док. 332.

³⁵ Бакланова Муравейка – село Куликівського району Чернігівської області, центр сільради. Розташована за 19 км від райцентру і за 1,5 км від залізничної станції Бакланове. – Док. 334.

³⁶ Величківка – село Киселівської сільради Менського району Чернігівської області. – Док. 336.

³⁷ Убідь (Убедь) – річка в Чернігівській області, права притока Десни (басейн Дніпра). Тече територією Коропівського, Менського, Новгород-Сіверського і Сосницького районів. На берегах Убеді розміщені смт Ховми Коропівського району, смт Макошине Менського району, смт Сосниця. – Док. 338.

³⁸ Пальчики – село Городищенської сільради Бахмацького району Чернігівської області. – Док. 339.

³⁹ Грем'яче – село Новгород-Сіверського району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Богданове, Веселе, Гай, Діброва, Колос, Мурав'ї, Новоселівка. Розташоване на правому березі Судості (притока Десни), за 45 км від райцентру і за 12 км від залізничної станції Вітемя. – Док. 340.

⁴⁰ Дурні (з 1921 р. Миколаївка) – село Менського району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Гребля, Моцне, Муравка, Подин, с-ще Домниця. Розташовані на правому березі Десни за 50 км від райцентру і за 19 км від залізничної станції Дроздівка. – Док. 341.

⁴¹ Салтикова Дівиця – село Куликівського району Чернігівської області. Розташована на лівому березі Десни за 12 км від райцентру і за 11 км від залізничної станції Дроздівка. Згадується з 1619 р. – Док. 341.

⁴² Снов – річка, тече в Брянській області Росії та Чернігівській області України, права притока Десни. – Док. 341.

⁴³ Седнів – сотенне місто Чернігівської сотні, тепер смт, райцентр Чернігівської обл., розташований на річці Снов за 25 км від залізничної станції Чернігів. Уперше згадується як давньоруське місто Сновськ в Іпатському літописі під 1068 р. – Док. 341.

⁴⁴ Городище – село Бахмацького району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Веселе, Пальчики, Часниківка, Шумин. Засноване на початку XVII ст. Крім цього, в області є ще два села з такою ж назвою – Городище Менського району, засноване в другій половині XVII ст., та Городище Бучківської сільради Новгород-Сіверського району. – Док. 345.

⁴⁵ Великі Будища – села у Гадяцькому і в Диканському районах Полтавської області. Скоріше над усе йдеться про Великі Будища Гадяцького району, що виникли на початку XVII ст. – Док. 345.

⁴⁶ Вишеньки – село Коропського району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Бужанка, Черешеньки, Чернявка. Розташовані за 19 км від райцентру та за 32 км від залізничної станції Кролевець. Уперше згадуються 1669 р. – Док. 345.

⁴⁷ Топчіївка – село Серединської сільради Чернігівського району. – Док. 346.

⁴⁸ Смолянка – річка в Чернігівській області, ліва притока Десни. На берегах Смолянки розміщене смт Олишівка Чернігівського району. – Док. 348.

⁴⁹ Бужанка – село Вишенківської сільради Коропського району Чернігівської області. – Док. 348.

⁵⁰ Авдіївка – село Корюківського району Чернігівської області. Входило до складу Ніжинського полку, пізніше – в Новгород-Сіверській сотні Стародубського полку. – Док. 350.

⁵¹ Горбове – село Куликівської сільради Новгород-Сіверського району Чернігівської області. – Док. 350.

⁵² Пирогівка – село Красненської сільради Бахмацького району Чернігівської області. – Док. 351.

⁵³ Шостка – річка, ліва притока Десни. Тече в Шосткинському районі Сумської обл. – Док. 351.

⁵⁴ Стрижень – річка, права притока Десни. Бере початок у Сумській області. Тече через м. Чернігів. На березі Стрижня розміщене с. Роїще Чернігівського району. Таку ж назву має ліва притока р. Коропця, що тече територією Коропського району. – Док. 354.

⁵⁵ Смош – село Прилуцького району Чернігівської області, розташоване на р. Смож (притока Удаю), за 19 км від райцентру і залізничної станції Прилуки. Центр сільради, якій підпорядковані села Високе, Заудаївське, Комуна. Вперше згадується 1629 р. У 1654–1781 рр. входило до складу Прилуцького полку як ратушне село. – Док. 358.

⁵⁶ Можливо, маються на увазі Новосілки, які фіксуються в описах Лівобережної України кінця XVIII–XIX ст. у межах Стародубського повіту. – Док. 359.

⁵⁷ Фаївський обруб – володіння військового товариша Марка Фая, який загинув 29 лютого 1668 р. під Новгородом-Сіверським під час виступу гетьмана Брюховецького проти Москви. Обруб був розташований в Новгород-Сіверській сотні Стародубського полку, на місці якого було заселене село Фаївка. – Док. 359.

⁵⁸ Сарі – село Гадяцького району Полтавської області. Центр сільради, якій підпорядковано села Донцівщина, Київське, Малі Будища, Саранчова Долина, Червоний Кут. Розташовані на правому березі р. Псел, за 7 км від райцентру та за 9 км від залізничної станції Гадяч. Згадуються 1636 р. в складі Черкаського староства. З 1648 р. відносилися до Гадяцького, з 1661 р. до Зінківського полку, з 1672 р. до першої сотні Гадяцького полку. Довгий час належало Бутовичам. – Док. 360.

⁵⁹ Крутьки – село Чернобайвського району Черкаської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Чехівка, Чобітки, с-ще Жовтневий Промінь. Розташовані на лівому березі Кременчуцького водосховища за 18 км від райцентру та 20 км від залізничної станції Золотоноша. – Док. 360.

⁶⁰ Псел (Псьол, Псло) – річка, бере початок на західних схилах Середньоросійської височини, тече в Белгородській і Курській областях Росії та Сумській і Полтавській областях України, ліва притока Дніпра, впадає в Дніпродзержинське водосховище. – Док. 360.

⁶¹ Хитці – село, у Полтавській області. Є три села з такою назвою – Краснолуцької сільради Гадяцького району, Калайдинської та Шеківської сільрад Лубенського району. – Док. 361.

⁶² Лука – село Лохвицького району Полтавської області. Центр сільради, якій підпорядковане село Юсківці. – Док. 361.

⁶³ Вовчанка – річка в Полтавській області. Тече територією Лубенського району. На берегах Вовчанки розташоване село Вовчик. – Док. 362.

⁶⁴ Вовчик (Вовчок, Вовчки) – село Лубенського району Полтавської області, центр сільради. Розташований на р. Сулі за 25 км від райцентру. З 1648 р. в складі Лубенської сотні Лубенського полку. – Док. 362.

⁶⁵ Десна – річка в межах Росії та України, ліва притока Дніпра. – Док. 363.

⁶⁶ Прип'ять – річка, найбільша права притока Дніпра. Бере початок у Волинській області. – Док. 363.

⁶⁷ Березина – річка в Білорусії, права притока Дніпра. Тече територією Центрально-Березинської рівнини, заплава заболочена, судноплавна на 500 км від гирла. – Док. 363.

⁶⁸ Ворзна – річка в Чернігівській області, ліва притока Дніпра. – Док. 366.

⁶⁹ Київський Видубицький монастир – заснований у другій половині XI ст. князем Всеволодом Ярославичем як родинний монастир. – Док. 367.

⁷⁰ Сула – річка, ліва притока Дніпра. Бере початок біля села Жовтневе Сумського району і області. Пирло в Полтавській області. – Док. 370.

⁷¹ Чернігівський Єлецький Успенський монастир – заснований у 60-ті рр. XI ст. чернігівським князем Святославом Ярославичем (1027 – 27 грудня 1076) на Захід від Дитинця у Хвойному лісі, звідки й дістав свою назву. 1239 р. спалений монголо-татарами, відбудований 1445–1495 рр. У 1635–1648 рр. належав єзуїтам. Під час Національно-визвольної війни монастир було відновлено. – Док. 373.

⁷² Валки – село Прилуцького району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Боршня і Мілки. Розташовані на р. Удаї за 12 км від райцентру і залізничної станції Прилуки. Вперше згадуються 1629 р. – Док. 374.

⁷³ Удай – річка в Чернігівській і Полтавській областях. Права притока Сули. Бере початок поблизу с. Рожнівки Ічнянського району. Має звивисте русло, заплава річки подекуди заболочена. – Док. 374.

⁷⁴ Варва – смт, райцентр Варвинського району Чернігівської області на р. Удаї. Підпорядковане село Воскресенське. Варва виникла на місці давньоруського м. Варин, яке згадується в літописі під 1079 р. У 1648–1781 рр. – сотенне містечко Прилуцького полку. – Док. 374.

⁷⁵ Лисогір – річка, ліва притока Удаю (басейн Дніпра). Початок бере у Роменському районі Сумської області. – Док. 374.

⁷⁶ Домишня – річка, ліва притока Десни. – Док. 375.

⁷⁷ Бистриця – річка, ліва притока Десни. На річці розташовані села Оболоня і Будище Коропського району Чернігівської області. – Док. 375.

⁷⁸ Оржиця – смт, райцентр Полтавської області. Розташована на правому березі р. Оржиці, за 42 км від залізничної станції Лубни і 183 км від Полтави. Центр сільради, якій підпорядковані села Маяківка (кол. Остапівка) й Онішки. Перші згадки про село відносяться до 1552 р. як про замковий Канівський ухід. – Док. 381.

⁷⁹ Оржиця – річка в Київській і Полтавській областях, права притока р. Сули. Заплава до 600 м завширшки, з багатьма озерами, у нижній течії заболочена. – Док. 381.

⁸⁰ Серединка – село Чернігівського району. Центр сільради, якій підпорядковані села Сіножицьке, Топчівка. Розташована за 31 км від райцентру і залізничної станції Чернігів, Перша згадка про Серединку відноситься до 1670 р. – Док. 382.

⁸¹ Макошинський Покровський монастир – жіночий, заснований 1640 р. Адамом Киселем на околиці села Макошин на березі Десни. – Док. 383.

⁸² Дейманівка – село Пирятинського району Полтавської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Прихідьки, Шкурати. Розташована на лівому березі р. Удаю за 14 км від райцентру і залізничної станції Пирятин. Заснована в XVII ст. Входила до Пирятинської другої сотні Лубенського полку. – Док. 385.

⁸³ Київський Михайлівський Золотоверхий монастир – заснований 1108 р. київським князем Святополком Ізяславичем на місці Дмитрівського монастиря. 1108–1113 рр. в ньому споруджено Михайлівський Золотоверхий собор. У XII ст. монастир був місцем поховання князів. – Док. 387.

⁸⁴ Остер – річка в Чернігівській області, ліва притока Десни (басейн Дніпра). Бере початок поблизу села Кальчинівки Бахмацького району. На Острі розміщені м. Ніжин і с. Липів Ріг Ніжинського району, смт Козелець і Данівка Козелецького району, м. Остер. – Док. 387.

⁸⁵ Остер – місто Козелецького району Чернігівської області. Міській раді підпорядковані села Береміцьке, Любичанинів і Поліське. Розміщений на лівому березі Десни (притока Дніпра) у місці сполучення з нею р. Остер. Знаходиться за 43 км від залізничної станції Бобрик. Пристань на Десні. Можливо, згадується в літописі під 998 р. як місто “на Встри”, засноване великим київським князем Володимиром Святославичем, яке у літописних звістках XII ст. неодноразово зустрічається під назвою Городець (отождоженість з городищем у с. Старгородка під сучасним Остром). – Док. 387.

⁸⁶ Глухів – місто, райцентр Сумської області. Розташований на р. Єсмані. Міській раді підпорядковане село Сліпород. Вперше згадується в Іпатському літописі під 1152 р. як місто Чернігівського князівства. – Док. 389.

⁸⁷ Семинь – літописне село між Черніговом і кол. Гориченом на правому березі р. Десни. Вперше згадане в Суздальському літописі за Лаврентіївським списком під 1152 р. – Док. 391.

⁸⁸ Межигірський Спасопреображенський монастир – у Межигір'ї біля Києва (тепер Нові Петрівці), заснований, за переказами, ще в домонгольські часи, але пізніше запустілий. Відновлений у першій половині XVI ст. Розквіт монастиря припадає на XVII ст. завдяки діяльності ігумена Афанасія і особливо Ісаї Копистенського. Межигірський монастир перетворився на великий церковний осередок (напередодні Хмельниччини – понад 150 ченців), поширив вплив на церковно-релігійне і культурне життя Лівобережжя, беручи участь у заснуванні там

нових монастирів – Густинського, Ладинського і Мгарського. У 1651 році, під час наступу військ кн. Януша Радзивіла на Київ, монастир був спустошений, але незабаром за ігумена В. Лебедевича (пом. 1663 р.) відбудований. Період особливого розвитку монастиря припадає на час ігуменства Т. Васьковського, який залучив до опіки над Межигірською обителлю гетьмана І. Мазепу та Військо Запорозьке Низове. 1687 р. монастир дістав право ставропігії; у XVIII ст. був одним з найзначніших і найбагатших монастирів в Україні. В цей час були збудовані мурований храм Преображення, дзвіниця (1766 р.), церква св. Петра і Павла (1768 р., коштом кошового отамана П. Калнишевського), Братський корпус – споруджені архітектором І. Григоровичем-Барським. 1786 р. російський уряд закрив монастир. 1787 р. його будівлі були пошкоджені пожежею, а 1798 р. на місці монастиря була заснована Межигірська фаянсова фабрика, що працювала до 1874 р. 1880 р. монастир був відновлений, спочатку як чоловічий, а з 1894 р. перетворений на жіночий; за радянської влади ліквідований. У ньому розміщувався мистецько-керамічний технікум (1923–1931 рр.), а у 1930-х рр. будівлі Межигірського монастиря були знищені партійним керівництвом, щоб розмістити на його території дачі керівників партії та уряду. – Док. 391.

⁸⁹ Дягове – село Менського району Чернігівської області, центр сільради, розташоване за 10 км від райцентру і залізничної станції Мена. – Док. 392.

⁹⁰ Мена – річка, права притока Десни, ліва притока Дніпра. – Док. 392.

⁹¹ Надинівка – село Козелецького району Чернігівської області. Центр сільради, який підпорядковане село Копачів. Розташована на р. Десні за 46 км від райцентру. Відома з середини XV ст. – Док. 393.

⁹² Жовнин (Жовніне) – село, центр сільради Чернобаївського району Черкаської області. Розташований на лівому березі Кременчуцького водоймища при впадінні річки Сули в Дніпро за 48 км на південний схід від райцентру та за 58 км від залізничної станції Золотоноша. – Док. 396.

⁹³ Вереміївка – село, центр сільради Чернобаївського району Черкаської області, розташована за 50 км від райцентру. Відома з 1612 р. – Док. 396.

⁹⁴ Макошине – смт Менського району Чернігівської області. Центр сільради, який підпорядковане село Остапівка. Розташоване на правому березі Десни за 12 км від райцентру і залізничної станції Мена. Виникло на початку XVII ст. – Док. 397.

⁹⁵ В'язівка – село Лубенського району Полтавської області в урочищі Данилів Островок на правому березі р. Сліпороду (притока р. Сули). – Док. 399.

⁹⁶ Понорниця – смт Короського району Чернігівської області. Центр сільради, який підпорядковані села Зелена Поляна і Рихли. Розташована за 25 км від райцентру. Вперше згадується 1654 р. У другій половині XVII–XVIII ст. Понорниця – сотенне містечко Чернігівського полку. – Док. 400.

⁹⁷ Борзна – місто, райцентр Чернігівської області. Розташована на р. Борзенці за 14 км від залізничної станції Доч. Міській підпорядковані населені пункти Забілівщина, Кинашівка. Любомудрівка. Заснована у XVI ст., 1634 р. одержала магдебурзьке право. – Док. 404.

⁹⁸ Кустівці – історичний район м. Прилук, розміщений у східній частині між передмістями Бровари і Плискунівка. – Док. 404.

⁹⁹ Борзна – річка в Чернігівській області, ліва притока Дочі (басейн Дніпра). Тече територією Борзнянського району. Бере початок біля Великої Загорівки. На її берегах розташоване с. Мала Загорівка. – Док. 404.

¹⁰⁰ Глухове – село Черноглазівської сільради Полтавського району Полтавської області. – Док. 406.

¹⁰¹ Воргла – річка, ліва притока Клевені, права притока Сейму (басейн Дніпра). – Док. 406.

¹⁰² Савинці – село Миргородського району Полтавської області. Центр сільради, який підпорядковані населені пункти Зелений Кут, Зірка, Олєфіїрівка, Семеренки. Розташовані на правому березі р. Псел за 35 км від райцентру та залізничної станції Миргород. Входили до Великосорочинської сотні Миргородського полку. – Док. 410.

Ми́хайло Ха́ненко

VIII

Михайло Ханенко (бл. 1620–1680) належав до козацької старшини польської орієнтації. Його батько Степан на початку XVII ст. служив у Запорозькому Війську за Петра Сагайдачного. Під час однієї сутички з татарами визволив з полону дочку якогось королівського старости; з нею згодом одружився.

Майбутній гетьман Михайло Ханенко був старшим сином у родині (його братами були Сергій та Лаврін). Уперше в джерелах він згадується 1656 р. як уманський полковник, тобто ще за життя Богдана Хмельницького. У 1659 р. його зустрічаємо серед козацької старшини, яка була невдоволена Переяславським договором Юрія Хмельницького з Москвою, договором, що фактично перекреслив Переяславську раду 1654 р., і вів до ліквідації автономії України.

Після того, як Іван Брюховецький був убитий, Петро Дорошенко на деякий час став гетьманом по обидва боки Дніпра. Він призначив Д. Многогрішного наказним гетьманом, а сам пішов на Правобережжя. Князь Ромодановський одержав наказ царя виступити в Україну, як тільки Дорошенко перейде на правий берег Дніпра. Давши відсіч переважаючим силам Ромодановського, Многогрішний, не отримавши дієвої допомоги від Дорошенка, змушений був піти з Москвою на переговори. На початку березня 1669 р. у Глухові було зібрано раду, на якій затвердили гетьманом Дем'яна Многогрішного. Тим часом Запорожжя висунуло свою кандидатуру на посаду гетьмана – військового писаря Петра Суховія (ним він був проголошений ще в серпні 1668 р.).

Суховій, взявши на підмогу татар, спочатку спробував закріпитися на Лівобережжі, поміж іншим відтиснує звідси московські полки за межі Гетьманщини, потім підступив до Чигирини, але зазнав поразки від Дорошенка і ледве врятувався втечею на Запорожжя. Навесні 1669 р. Суховій знову з'являється в Україні з татарами. На річці Росі біля Канева його козаки і татари оточили Дорошенка. Але турецький султан звелів татарам зняти облогу і не чіпати Дорошенка, як турецького підданого.

Татари пішли додому, а козаки розділилися: одні з них перейшли на бік Дорошенка, а інші пристали до тих правобережних козаків, що на раді в Умані обрали гетьманом уманського полковника Михайла Ханенка. Восени цього ж року, як свідчив Самовидець, козаки Ханенка і Суховій, що став при ньому військовим писарем, залучивши кримських татар, вирушили знову проти Дорошенка. Проте під Стеблевим вони знову були розбиті полками Дорошенка і його союзниками загоном Івана Сірка та білгородськими татарами. Після цієї поразки Ханенка Дорошенко відібрав у нього Умань.

Ханенко почав шукати підтримки у Польщі і досяг своєї мети; він був визнаний поляками на протипагу Дорошенкові гетьманом Правобережної України. Цим він був зобов'язаний запорожцям, оскільки через запорозьких комісарів велися переговори з королем. Результати переговорів запорожців з поляками були апробовані королем і підтверджені сеймовою комісією 22 грудня 1670 р. Переговори велися в Острозі. Від запорожців у переговорах брали участь: Семен Богаченко, Яків Ярошенко, Роман Малюк, Іван Полтавець, Іван Завиша, Степан Білий, Василь Олексієнко з товаришами, а також військовий запорозький писар Андрій Тарасенко. Сам Ханенко був визнаний гетьманом на підставі дещо змінених гадяцьких статей. Приймавши присягу Речі Посполитій, він одержав булаву, бунчук, печатку і комишину.

Про це стало відомо в Москві 27 січня 1671 р. від архімандрита Києво-Печерської лаври Інокентія Гізеля.

Оголосивши Михайла Ханенка гетьманом Правобережної України, польський уряд почав готуватися до боротьби з Дорошенком і з цього приводу звернувся за допомогою до Москви, але підтримки не одержав. Свою відмову цар передав через послів до Польщі.

Незважаючи на відмову, становище Дорошенка було скрутним і він, попереджуючи небезпеку, знову заговорив про бажання піддатись Московській державі і клопотати, щоб цар наказав гетьману Дем'яну Многогрішному не пропускати посланців з Січі до польського короля і не давати їм жалування. Дорошенко доводив, що всі суперечки і тертя виникають від запорожців. Але в Москві до донесень Дорошенка поставились так само скептично, як і до прохань короля. Таким чином, Петрові Дорошенку довелося боротися зі своїми противниками власними силами і за допомоги кримського хана, з яким він знову вступив у союз.

Навесні 1672 р. турки в числі 300 тисяч перейшли Дунай і вдерлися в Поділля, де приступили до облоги Кам'янця. В серпні місто взяли, після чого християнські храми були перетворені на мечеті, шляхтянок і жінок замошних міщан забрали в гареми, а хлопчиків в яничари. Дещо раніше під Четвертинівкою Ханенко з поляками Лужицького спробував перекрити Дорошенкові та кримській орді шлях на зустріч з турками, проте був розбитий. Ханенко з поляками змушений був відступати у напрямку західно-українських земель. Зрештою король Михайло Корибут-Вишневецький мусив був укласти в Бучачі з турками угоду, згідно з якою Правобережна Україна і Поділля були віддані Порті.

1673 р. Михайло Ханенко здійснив черговий похід проти Дорошенка, сподіваючись відшукати дружину, яку Петро Дорошенко взяв в Умані. Готуючись до походу, Ханенко відіслав листа на Січ, в якому просив у запорожців військової допомоги за винагороду. Останні направили на допомогу військо, очолюване полковниками Макухою та Суховієм, які свого часу претендували на гетьманську булаву. У боротьбі проти Петра Дорошенка загони Ханенка зазнали поразки під Стеблевом. Після зруйнування загонами Дорошенка і турецько-татарськими військами Умані, Ладижина та інших міст М. Ханенко добровільно здався лівобережному гетьманові Іванові Самойловичу. На Переяславській раді 19 березня 1674 р. він поклав булаву і бунчук, присягнувши на вірність Москви, після

чого отримав маєтки в Гетьманщині. Проте Ханенко політичної діяльності не припинив.

Останні шість років колишній гетьман жив у Козельці, Лохвиці та Києві. У 1677–1678 рр. був обвинувачений у зносінах з Польщею. Самойлович за царським наказом тримав його в ув'язненні в Батурині. Ханенкові пощастило довести свою невинність, але незабаром він помер (1680).

Універсали. Накази

№ 411

*1672, травня 9. Ладижин. –
Універсал Михайла Ханенка
в Ніжинський полк із закликом вирушити
на Чигирин проти гетьмана Петра Дорошенка*

Михайло Ханенко, гетманъ з Войскомъ его корол. милости Запорозкимъ.

Всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого [величества Запороз]^a кого, по тотъ бокъ Днѣпра знайдуючомуся товариству, особ[ливе их милостем панам] полковникови нѣжинскому, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всѣмъ [якъ войсковым, такъ и по]сполитымъ ратнымъ, и покуй святыи в христьянствѣ правдыве [милым того полку оби]вателямъ братѣи моеи доброго отъ Господа Бога здоровья [желаем вашим милостям] од якихъ часовъ мое естъ з Войскомъ его королевской милости Запорозким [и с Низу в городаы прийдучим], вѣдаю, же давно ваша милость братия моя, голосные о [том по поведениях] нашихъ маєте у себе вѣсти. Лечъ же замысловъ чиих же колвекъ [яко] жа-денъ з смертелныхъ знати не можетъ, для того що за интенция [выхода] в городаы моего причина, не барзо давнимъ часомъ при щиромъ моемъ брат[скомъ ото-звании его] милости пану Забѣлѣ, обозному Войск его царского пресвѣтл[ого величества Запо]розкихъ енералному, а наказному гетманови, досить ретелне и до[статочно], где якъ тотъ листъ мой, такъ и копѣи з листовъ Дорошенковихъ до [шайтан]ской о посылки противко христьянству, писаныхъ тому жъ пану Забелѣ, от мене [посланныхъ], певне розумѣю, же не суть утаены передъ в. милостями, толко на тое не мнѣй уболѣваю [...]шу, же за иншими многими войсковыми забавами оразъ и до в. милостей всѣхъ братѣ [и моеи] мѣлой, тогдѣжъ не одозвалемся, а толи и теперь еще не упилненный, и овшемъ найпогоднѣйший до зеднаня собѣ христьянской и братерской у в. милостей любви часъ выдѣячи, коли король его милость, панъ мой милостивый, с правдивымъ монархою христьянскимъ, з его царскимъ пресвѣтлымъ величествомъ вѣчный замкнувши

^a Тут і далі в квадратних дужках позначено пропуски, зроблені копійстом у копії при передачі тексту з оригіналу. В тих місцях, де текст не зберігся, він відновлюється за аналогічним універсалом, виданим до Переяславського полку.

покой, якобы едѣнокупними своими наступивши на неприятеля креста святого
сылами з помочу Божею подвигнули Церковь святую, а затамовавши кровь
христианскую, невинне од килдесять лѣтъ льющуюся, ижъ звязаныхъ в неволѣ
тяжкой бѣсурманской христиане арканы скинуты могли, таковую одну мысль и
раду передъ себе взяли, теперъ хочъ позно пишу до в. милостей братѣи моей и
тое ознаймую, же я, уховай Боже, не для уряду гетманства и жадного сечъ
свѣтнего зыску, але для щекгульного з неволничой правѣ бѣсурманской протекции
народу христианского освобоженя, в которую доброволне всѣхъ насъ Дорошенко
для своего гетманства отдаты усывоваль. Статеч[но при е]го милости пане
моемъ милостивомъ дѣдычномъ христыянскомъ монарсѣ держуся [и умирати]
пры немъ за достоинство найяснейшего его маестату, винъ на себе и готова
[быти] сужу, до которой моей и всего Войска Запорозкого милой и здоровой
отчиз[ни] зо всѣмъ народомъ православно христианскимъ о висвобожене его з
неналежного турецкого подданства завзятости, яко тутъ полки нѣкоторые, а
особливе Уманский, [побил] впередъ серденять у себе, Торговицкий, Браславский
и Подолский, охоче скло[нилися] и иншие всѣ города и полки того жъ собѣ
желаютъ, тылко за старшиною [своею при]йти до того не могутъ. Такъ и в.
милость, братѣя моя, борзѣи еще не [имѣя] к тому доброму и пожитечному дѣлу
жадной нѣ отъ кого перепони, [вѣда]ючи, же и ободва христианские монархове
нашѣ, его царское пресвѣтлое величество и король его милость панъ мой милос-
тивый братерско згодилися и южъ [про]мышлевають бридкого бѣсурманина [до]
упадку, жебысте не иначе, тилко такъ, [якъ] монархове наши промежку собою
братерско и згодне з намѣ жыли, а една[кож о] подвигнение Церквей Божихъ
и всякихъ мѣсць святыхъ запустилыхъ и в попѣлѣ през войны оберненнихъ, и
о высвобожене здавна и в нынѣшныхъ часѣхъ для нещасливого уряду гетман-
ства черезъ Дорошенка, не тилко з сего боку Днѣпра, але и з вашей стороны без
лечбы в тяжкую татарскую и турецкую неволю отданныхъ невинныхъ душъ хри-
стианскихъ, сполне з нами лежачи старане свое тежъ не мнѣи вчасне забѣгаючи
цѣлости сколко сыль помочи и способовъ подати рачить Господь Богъ, жебысте
в. милость братѣя моя з своей стороны отважне на Чигиринъ наступовали и
неусыпный около неприятеля нашего, назвыскомъ тылко христианина, але
поступкомъ злымъ и шкодливимъ отчизнѣ, ровного опекунови своему, который
для задержаня себе на гетманствѣ з душею и с тѣломъ себе и невинный народъ
православный российский запродавъ, Дорошенка, завчасу рицерский хотѣли
чинити промысль. Велце о тое милостей вашихъ прошу, тутъ зась з стороны
нашой южъ есть певный и з уставичнымъ налогомъ промысль, бо чуючи великой
быти потуги з везиромъ турецкимъ по сьомъ боцѣ южъ Дуная, любо и такъ
силние маю, опрочъ запорозкихъ и городовыхъ, коронѣи при собѣ войска по
старому, и самъ король его милость, панъ мой милостивый, для отпору тому по
неприятелеви вырушити не поленился, и южъ простуетъ ку Камянцу. О чомъ
всемъ знаючи, в. милость, братѣя моя, жебысте яко могучи, налѣгали на
Чегиринъ, и повторе о тое велце просячи, по христианьску везвавши братерскую
згуду милостей вашихъ, [яко тежъ згода] будетъ протывко жаданю моему, най-
прудший миле [уг]ля[даю ответ], шириую мою в. милостемъ офѣрную жычли-
вость и таковой [же предався] оныхъ приязны зостаю завше.

З Ладыжина, 9 мая 1672.

В. милостемъ, братѣ [и] моей [всего добра] жычливымъ [братомъ].

Михайло Хане[нко, гетманъ Войска его королевской милости Запорозкого],
рука [власна].

Нижче зазначено: Подлинникъ, за собственноручною подписью гетмана Ханенка, писанъ на листѣ бумаги, почти свосѣмъ истлѣвшемъ. Подлѣ подписи приложена печать, на зеленомъ поску, подъ кустодіею. На оборотѣ надпись: До полку Нѣжинского, пилно, пилно.

Вѣрно. К.М. Оболенскій.

Съ подлиннымъ свѣрять С. Иванов.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 13490. – Арк. 61–63. Копія.

№ 412

1672, травня 29. Ладизжин. – Універсал Михайла Ханенка в Переяславський полк із закликом вирушитина Чигирин проти гетьмана Петра Дорошенка

Михайло Ханенко, гетманъ з Войскомъ его королевской милости Запорожскимъ.

Всему старшему и меншому Войска его царского пресветлого величества Запорожского по сей сторонѣ Днепра обретающемуся товариству, имянно: их милостямъ господам полковнику переяславскому, ясауламъ, сотником, атаманом и всѣмъ такъ войсковымъ, как и общимъ раднымъ, и по ком святые в христіанствѣ истинно милующимъ того полку жителемъ братии моей возлюбленной доброго отъ Господа Бога здравия и желаемыхъ во всемъ житиі счаstem, какъ самому себѣ усердно имѣти желаю вашимъ милостям. От каковыхъ временъ мое есть с Войскомъ его королевской милости Запорожскимъ и с Низу здѣсь в города пришествія, вѣдаю, что давно ваша милость братія милая, гласны с о томъ и по поведенияхъ нашихъ имѣете у себе вѣдомости. Но что замысловъ чьихъ ни есть какъ здѣсь у нас, такъ и у вашихъ милостей, ништо из смертныхъ знати не можетъ. Того ради что за намѣрение наше и какая есть выхода моего в города вина не велмы давнымъ временемъ. При истинномъ моемъ брацкомъ отозваніи его милости господину Забѣле, обозному Войскъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскихъ генеральному, а наказному гетману, довольно яственно и достаточно в лицѣ написалъ есмь. Гдѣ какъ тотъ листъ мой, так и списки с листовъ Дорошенковыхъ к шайтанскому величеству о помощи против христіанства писанныхъ, к тому ж господину Забѣле посланные, подлинно разумію, во что несуть утаены предъ милостями вашими токмо на сие вязщше болѣти должнствую. Что за нашими многими войсковыми упражненіи, купно і к вашимъ милостямъ всѣмъ братіи моей возлюбленной, тогда же не отозвоятся, аще ли и ныне еще не забываютъ. И паче чинов и вшимъ к примиренію себѣ христіанскомъ

брацком ваших милостей любви время видя, когда его королевское величество, государь мой милостивый, с ыстинным монархоу христианскимъ съ его царскимъ пресветлымъ величествомъ вѣчный заключив покой, якобы единокупными своими наступив на неприятели креста святого силами с Божиею помощию подвинулі Церковь святую и утола кров христианскую невинно от колика десят лѣтъ проливающуюся, и связанных в неволе татарской бусурманской христиан, арканы скинуты могли, таковую едину мысль и совѣтъ пред себе взяли. Нынѣ хотя поздно пишу к вашимъ милостямъ братиі моеі и сие объявляю, что я, сохрани Боже, не для чина гетманство и никоторого сего свѣтнаго поисканья, но для сущаго из неволничей сущей бусурманской обороны, народа христианского освобождения, в которую добровольно всѣхъ нас Дорошенко для своего гетманства отдати усилывал. Постоянно при его королевской милости государе моем милостивомъ дѣдичномъ и христианскомъ монархе держуся и умирати при нем за достоинство найяснѣйшаго его престола вин на себе и готова быти сужу, которой моеі і всего Войска Запорожского милой и здоровой отчине со всѣмъ народомъ православнымъ о высвобоженіи его от неналежащаго турку подданства предприятия, яко здѣ полки нѣкоторые, а имянно Уманскіи, побил прежде серденят у себе, Торговицкіи, Брасловскіи, Подольскіи, охотно склонились и иные всѣ города и полки того себѣ желают, токмо, за старшиною своею прийти к тому не могутъ, такъ і ваша милость, братия моя зелне еще не имея к тому доброму и полезному дѣлу никоторой ни от кого препони, а к тому вѣдая, что оба христианские монархи наши, его царское пресвѣтлое величество и его королевское величество государь мой милостивой брацки согласились и промышленяють о упаденіи мерзкого бусурмана, чтоб есте не инако, но только такъ, какъ монархи наши между собою брацко и согласно с нами жили. Однако ж о подвигение милой отчизны яже уже упадаю о исцеление Церквей Божиихъ и всякихъ мѣсть святыхъ запустивших і в пепел чрез войны обращенныхъ и о высвобождение издавна і в нынешнихъ временахъ для несчастливого чина гетманства чрез Дорошенка не толко с сее стороны Днепра, но и с вашии стороны без числа в тяжкую татарскую и турецкую неволю отданныхъ невинныхъ душъ христианскихъ, купное с нами полагая радѣния своей также ващые временно предваряя целости сколько силъ помочи и способовъ подати изволить Господь Богъ, что есте милость ваша братия моя из своей стороны дерзновенно на Чигирин наступали и неусыпнымъ о неприятеле нашемъ названіемъ токмо христианина, но начинаніемъ злымъ і вредительнымъ отчине равного блостителю своему, который для задержания себе на гетманстве з душею и тѣломъ себе и невинный народъ православный христианский запродавал, Дорошенко, за время рыцарскимъ чинити хотѣли промысль. Дѣло о сие милостей вашихъ прошу. Здѣ паки с стороны нашей есть уже пеодлинный, что всегдашнимъ налогомъ промысл, вого я великие быти силы и с везиремъ турскимъ на сей сторонѣ уже Дуная. Либо и такъ бо сильные имею, кромѣ запорожскихъ и городовыхъ, коронные при себѣ войска. По старому и самъ король его милость, государь мой милостивый, для отпору тому неприятелю двинути не поленился и уже идетъ к Камянцу Подольскому, о чемъ о всемъ вѣдаю, ваша милость, братья моя, чтоб есте какъ могучи налегали на Чигиринъ

и сугубо о сие зѣло прося и любовное с нами по христіянским воззав брацкое соединение милостей вашихъ, какое тежъ соизволение будетъ противку желанию моему, на скорый любезный углядало ответ, истинное мое милостямъ вашимъ обещаю желателство, и таковой же взаимнойпредався оныхъ дружбе пребываю всегда.

Изъ Ладъжина, мая 29 дня, 1672 году.

Вашимъ милостямъ, братіи моеи всего добра совершенно желаеымъ братомъ Михайла Ханенко, гетманъ Войска его королевского величества Запорожского.

Нижче дописано: Таковы жъ восемьъ універсаловъ писаны сее стороны Днепра въ Полши.

РДАДА. – Ф. 124. – Оп. 5. – Спр. 9. Копія зъ заголовкомъ: Списокъ съ универсала белорусского писма, каковъ писалъ Михайло Ханенко въ Переяславский полкъ къ старшимъ.

ІВАН САМОЙЛОВИЧ

Самойлович Іван Самійлович (р. н. невідомий – 1690), гетьман Лівобережної України (1672–1687). Народився у містечку Ходорків (тепер Попільнянського району Житомирської області) в сім'ї священика. Навчався в Києво-Могилянському колеґіумі. Переселився з батьком на Лівобережжя й осів в Красному Колядині Прилуцького полку, що неподалік від Козельця. Спочатку був красноколядинським сотенним писарем, потім веприцьким (Лубенська сотня) і красноколядинським сотником. Займав посаду охочекомонного полковника у Брюховецького, який доручав йому дипломатичні і військові місії. За гетьманування Многогрішного виконував обов'язки чернігівського полковника (1668–1669) і генерального судді (1669–1672). Після усунення від гетьманства Д. Многогрішного, в червні 1672 р. на раді в Козачій Діброві Самойлович був обраний гетьманом. При цьому під час виборів гетьмана старшиною було поставлено кілька вимог, які обмежували гетьманську владу. Самойлович прийняв ці вимоги і в перші часи свого гетьманства проводив лінію старшинської верстви, впроваджуючи у державі правління козацької старшини. Він не скликав загальних рад, а всі справи вирішував на радах, що склалися з козацької верхівки. Створив інститут бунчукових товаришів, до якого входили переважно сини старшин, що перебували в близькому оточенні гетьмана. Проте, за його правління, що тривало 15 років, помітною стала й політика гетьмана на зосередження в своїх руках одноосібної влади та на її майбутнє закріплення за своїми синами, що вело до перетворення Гетьманщини у державу з монархічними рисами.

Самойлович намагався об'єднати всі українські землі і боровся проти тенденцій Запоріжжя вести окрему політику. Прагнув під своїм реґіментом об'єднати Лівобережну і Правобережну Україну, боровся проти правобережного гетьмана Петра Дорошенка. Самойлович також порушив питання про приєднання до Гетьманщини і території слобідських полків (Слобожанщини), але зіткнувся з рішучим опором Москви.

У зовнішній політиці Самойлович був противником московсько-польської згоди коштом України. Підтримував лінію порозуміння Москви з Кримом і Туреччиною. Проте нова турецька навала (Чигиринські походи 1677, 1678 рр.), тотальне спустошення Правобережної України, що закінчилося “великим згоном” (примусовим переселенням людності на Лівобережну Україну) поклали край політичним планам Самойловича, а “вічний мир” Москви з Польщею 1686 р., проти якого виступав Самойлович, остаточно ствердив поділ козацько-гетьманської держави і втягнув Гетьманщину в нову війну проти Туреччини і Криму.

У внутрішній політиці був прихильником сильної авторитарної гетьманської влади. Як “абсолютний владитель малоросійського панства” Самойлович, мабуть, перший з гетьманів сформулював свій погляд на владу гетьмана як інститут монархічного типу. І він, і його сини не раз заявляли в офіційних документах, що гетьман є “зверхній владця і господар вітчизни” і що тільки “найвищий неба і землі справца отміного дочасного живота” може гетьманську “власть переменити”. Прагнучи забезпечити спадковість гетьманської булави за своїми синами, Самойлович надавав їм кращі полковницькі уряди та великі маєтки. Так, стародубським полковником став його старший син Семен, а після його смерті молодший – Яків, а чернігівським полковником був призначений інший син гетьмана Григорій.

За Самойловича, завдяки зростанню населення Лівобережжя, відновлюється торгівля з Західною Європою, активізуються торгові зносини з Москвою, чорноморсько-балканськими країнами, а також з Доном і Кавказом. Зростає внутрішня торгівля (між Північчю і Півднем Гетьманщини, між Гетьманщиною та Запоріжжям, Слобожанщиною і Правобережжям), розвиваються різні галузі промисловості (млинарство, гуральництво, гутництво, селітроваріння, рудництво, будництво тощо).

Відроджується занепале в умовах Руїни культурне життя. За ініціативою Самойловича на його кошти та кошти козацької старшини з’являються нові величні будови церков (Чернігів, Мгар).

Водночас завершується процес опанування Москвою Української церкви, яка 1686 року за допомогою Самойловича потрапила під зверхність московського патріарха.

За Бучацьким мирним договором 1672 р. Туреччина захопила більшу частину Правобережної України, що дозволило Росії, не порушуючи Андрусівського перемир’я 1667 р. з Польщею, виступити з претензіями на Правобережжя. На початку 1674 р. було організовано похід російської армії та лівобережних козаків на чолі з Самойловичем на Правобережжя, в результаті якого у березні на старшинській раді у Переяславі було проголошено про об’єднання з Лівобережною Україною десяти правобережних полків – Черкаського, Канівського, Білоцерківського, Корсунського, Брацлавського, Уманського, Могилівського, Кальницького, Чигиринського й Павлоцького.

Скориставшись невдалими наслідками походу російсько-українського війська на Крим у 1687 р., невдоволена зміцненням гетьманської влади та користолюбством гетьмана старшина, вступивши у таємні переговори з царським урядом, висунула проти Самойловича ряд тяжких обвинувачень, у тому числі й у зрадницьких стосунках з кримським ханом. У своєму зверненні вона запропонувала усунути Самойловича та обрати нового гетьмана. У Москві не стали розглядати представлені звинувачення, практично одразу давши дозвіл на його арешт. У липні 1687 р. Самойловича було заарештовано і заслано до Сибіру в місто Тобольськ, де 1690 р. він і помер. Було також репресовано і його сім’ю.

Угоди

№ 413

*1672, червня 17. Козача Діброва. –
Конотопські статті, стверджені від імені царя
його посланцями кн. Григорієм Ромодановським,
Іваном Ржевським та Афанасієм Ташликовим на раді
під час обрання Івана Самойловича у гетьмани*

Лѣта 7180, маія въ 25 день, великій государь, царь и великій князь Алексѣй Михайловичъ, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержецъ, указалъ боярину, и воеводѣ, и намѣстнику бѣлгородскому князю Григорью Григорьевичу Ромодановскому, да думному дворянину и намѣстнику медынскому Ивану Иваовичу Ржевскому, да дьяку Афанасью Ташлыкову ѣхати Малыя Россіи его великаго государя въ черкасскіе города, въ Войско Запорожское сее стороны Днѣпра, и пожаловалъ велѣлъ учинить въ Конотопѣ раду, а на радѣ велѣлъ бѣти преосвященному архієпископу Лазарю Барановичу черниговскому и новгородскому, обозному, судьямъ, ясауламъ, полковникамъ и всей старшинѣ и козакомъ, и по ихъ праву велѣлъ имъ обратъ гетмана, кого они межъ себя излюбятъ. А какъ изберутъ гетмана, и великій государь, его царское пресвѣтлое величество, велѣлъ на радѣ вычестъ статьи, каковы были даны, по указу великаго государя, его царскаго пресвѣтлаго величества, прежнему гетману Богдану Хмѣльницкому и всему Войску Запорожскому на какихъ статьяхъ были подъ високою рукою, его царскаго пресвѣтлаго величества прежній гетманъ Богданъ Хмѣльницкій и все Войско Запорожское. А иныя статьи указалъ великій государь, его царское пресвѣтлое величество, по ихъ челобитью, учинить нынѣ вновѣ для подтверженія въ Войскѣ Запорожскомъ, чтобъ впредь измѣны и христіанскаго кровопролитія не было, какъ учинилось отъ измѣнниковъ, отъ Ивашка Выговскаго, отъ Юраска Хмѣльницкаго, отъ Ивашка Брюховецкаго и отъ иныхъ единомысленниковъ. А какъ они гетмана оберутъ, и имъ съ тѣмъ новообранимъ гетманомъ ему великому государю, царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцу, его царскому пресвѣтлому величеству и его государскимъ дѣтемъ, великому государю, благородному царевичу и великому князю Феодору Алексѣевичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, великому государю, благородному царевичу и великому князю Іоанну Алексѣевичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, великому государю, благородному царевичу и великому князю Петру Алексѣевичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи и ихъ государскимъ наслѣдникамъ на вѣчное и вѣрное подданство по непорочной евангельской заповѣди Господни вѣру учинить и крестъ цѣловать, и быти имъ у него великаго государя, у его царскаго пресвѣтлаго величества и у его государскихъ наслѣдниковъ въ вѣчномъ подданствѣ неотступно въ прежнихъ правахъ и въ вольностяхъ, по прежнимъ его

великаго государя, его царскаго пресвѣтлаго величества жалованнымъ грамотамъ, каковы были даны прежнему гетману Богдану Хмѣлницкому, и инымъ гетманамъ, и всему Войску Запорожскому.

И въ нынѣшнемъ во 180 году, іюня въ 17 день, по указу великаго государя, царя и великаго князя Алексѣя Михайловича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержца, бояринъ, и воевода, и намѣстникъ бѣлогородской, князь Григорій Григорьевичъ Ромодановской съ товарищи, по прошенію генеральныхъ обознаго Петра Забѣлы съ товарищи и полковниковъ и при нихъ будущаго Войска Запорожскаго, раду учинили межъ Путивля и Конотопа въ Козацкой Дубровѣ, конецъ валу, и указъ великаго государя, его царскаго пресвѣтлаго величества на радѣ Лазарю Барановичу, архіепископу черниговскому и новгородскому, и обозному и судьямъ и всей старшинѣ и войску говорили:

“Въ нынѣшнемъ во 180 году, въ мартѣ мѣсяцѣ въ разныхъ числѣхъ, къ великому государю, царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцу, къ его царскому величеству, писалъ ваше святительство съ дворовыми своими людьми съ конюшимъ съ Яковомъ Хапчинскимъ, да съ кухмистромъ съ Григорьемъ Межинскимъ, объявляя про измѣну бывшаго гетмана Демка Игнатова, по письму всей генеральной старшины. А вы, обозный Петръ Забѣла, и вся генеральная старшина со всѣмъ Войскомъ Запорожскимъ, къ великому государю нашему, къ его царскому пресвѣтлому величеству съ генеральнымъ съ писаремъ съ Карпомъ Мокрѣвымъ, да съ стародубскимъ полковникомъ съ Петромъ Рословцемъ съ товарищи писали жъ, съ слезнымъ своимъ челобитьемъ, что вы истинные царскаго величества подданные, усмотря тайные бывшаго гетмана Демка Игнатова измѣнничьи ссылки, той стороны Днѣпра съ гетманомъ съ Петромъ Дорошенкомъ, и проискиванье въ подданство турецкому салтану, которыми тайными ссылками и васъ великаго государя нашего, его царскаго пресвѣтлаго величества подданныхъ, въ вѣчную бусурманскую неволю завести хотѣлъ, тогда вы, постерегая того и помня къ великому государю нашему, къ его царскому величеству, свое вѣрное подданство и во всякомъ послушаніи предъ святымъ Евангеліемъ обѣщаніе, того измѣнника взяли, къ великому государю нашему, къ его царскому величеству, съ тѣмъ вышеименованнымъ генеральнымъ писаремъ съ товарищи прислали, и били челомъ, чтобъ великій государь нашъ, его царское величество, васъ вѣрныхъ подданныхъ своихъ пожаловалъ, велѣлъ по вашимъ правамъ, для обирания новаго гетмана, учинить раду, а на раду послать боярина и воеводу и ратныхъ людей. А вы по вѣрному своему и вовѣки неотступному подданству, какъ прежде, такъ и нынѣ служити великому государю нашему, его царскому пресвѣтлому величеству и наслѣдникамъ его царскаго величества обѣщаетесь, и надѣясь великаго государя нашего, его царскаго величества на милость, всѣхъ полковниковъ, на сей сторонѣ будучихъ, чрезъ письмо обнадежили быть въ подданствѣ у великаго государя нашего, у его царскаго величества, по правамъ и вольностямъ вашимъ и по Глуховскимъ статьямъ. А что къ великому государю нашему, къ его царскому величеству, его Демкова измѣна, и о той измѣнѣ явныя свидѣтельства на обличеніе его къ великому государю нашему, къ его царскому

величеству прислали. И великій государь нашъ, его царское величество, видя к себѣ вашу вѣрную службу и истинное радѣніе, что вы тому измѣннику Демкѣ и брату его и товарищамъ ихъ въ ихъ замыслѣхъ намеренія совершити не дали, и къ той измѣнѣ не подлежали, и на злыя и смутныя и прелестныя его Демковы слова не склонялись, и во всемъ христіанскомъ народѣ малороссійскихъ городовъ жителемъ сее стороны Днѣпра быти подѣ державою великаго государя нашего, его царскаго величества, утвердили, и кромѣ его царскаго величества инаго государя до смертей вашихъ имѣти не хотите, жалуесть, милостиво похваляетъ и впредь въ своей государской милости неотмѣнно держать изволяетъ, и вы бѣ и впредь на его государскую милость были надежны безо всякаго сумнѣнія, и жалуесть васъ прежними вашими правами и вольностями по прежнимъ глуховскимъ статьямъ, которыя права и вольности ваши никогда нарушены не будутъ. А вы бѣ прежніе всѣ статьи подтвердили, а новыя статьи, которыя вамъ къ прежнимъ статьямъ будутъ надобны, становили”.

Да преосвященному жѣ Лазарю Барановичу, архіепископу черниговскому и новгородскому, и обозному, и судьямъ, и писарю, и полковникамъ, и всей старшинѣ, и козакамъ говорено:

“Указалъ великій государь, его царское величество, по ихъ правамъ и вольностямъ, гетмана обратъ, кого они излюбятъ”.

И обозный и судьи и писарь и полковники и вся старшина и козаки, по своимъ правамъ и вольностямъ, обрали гетмана Ивана Самойловича. И бояринъ, и воевода, и намѣстникъ бѣлогородской князь Григорій Григорьевичъ Ромодановской съ товарищи, на радѣ, прежнія Глуховскія статьи и нынѣ которыя по указу великаго государя вновь прибавлены велѣли вычестъ и укрѣпить, и на тѣхъ статьяхъ гетманъ и полковники, которые вновь учинены, великому государю, царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцу, и его государскимъ наслѣдникамъ, по святѣй непорочной евангѣльской заповѣди, на вѣчное подданство вѣру учинили на томъ, что имѣ быти подѣ ихъ государскою высокою рукою неотступно. А по которой записи гетманъ Иванъ Самойловичъ къ вѣрѣ приведенъ, и та запись подѣ статьями.

А на радѣ были и къ статьямъ руки приложили:

Преосвященный архіепископъ Лазарь Баранович черниговскій и новгородскій.

Новгородка-Сѣверскаго Спаскаго монастіря архимандритъ Михайло Лежайскій.

Нѣжинской протопопъ Семіонъ Адамовъ.

Гетманъ Иванъ Самойловичъ.

Обозный Петръ Забѣла, въ его мѣсто руку приложилъ сынъ его Степанъ.

Судьи: Иванъ Домонтовъ, Павелъ Животовской, вмѣсто его руку приложилъ кievскій полковникъ Константинъ Солонина.

Писарь Сава Прокоповъ.

Ясауль Иванъ Лысенко, въ его мѣсто руку приложилъ Юрѣя Гречаной.

Хорунжій Григорій Карповъ.

Бунчужный Леонтій Полуботокъ.

Полковники: переясловской Дмитрияшко Райча, въ его жъ мѣсто руку приложилъ его жъ полка писарь^а Кирило Бувайло; нѣжинской Филипъ Уманецъ, вмѣсто его руку приложилъ писарь Павелъ Михайловъ; кievской Константинъ Солонина; полтавской Демьянъ Кгутжель, вмѣсто его руку приложилъ черниговской полковникъ Василий Бурковской; миргородской Иванъ Дубяга, вмѣсто его руку приложилъ его полка писарь Макарь Мрессевскій; черниговской Василий Бурковской, стародубской Петръ Рославецъ, въ его мѣсто руку приложилъ того жъ полка писарь Иванъ Казаковичъ; прилуцкой Лазарь Горленко; лубенской Иванъ Сербинъ, въ его мѣсто руку приложилъ писарь его Федоръ Васильевъ; гадицкой Семень Остренко, въ его мѣсто руку приложилъ писарь того жъ полка Степанъ Мокрѣвъ.

Переяславскаго полка: обозный Григорій Рубанчикъ, судья Юрья Николаевъ, ясаулъ Романъ Романовъ, хорунжій Федоръ Забужской; сотники: переяславской Максимъ Хоменко, барышевской Павелъ Моркотунъ, барышпольской Василий Носачъ, воронковской Кирило Брайко, басанскій Сава Матяшенко, березанскій Федоръ Бузинарской, гелмязовской Семень Якубенко, золотоношской Войца Сербинъ, кропивенскій Процикъ Кулженко, ирклеевской Филипъ Андреенко, пещанскій Моисей Федоренко, домонтовскій Тишко Сашченко, бубновской Богданъ Омельяненко, леплявской Семень Евхименко, яготинской Лавринъ Скоченко, а в ихъ мѣсто руку приложилъ того жъ полка писарь Кирило Бувайла.

Нѣжинскаго полка: обозный Матвѣй Матвѣевъ, судья Федоръ Завацкой, писарь Павелъ Михайловъ, хорунжій Василий Игуменко, ясаулъ Игнатъ Парпура, сотники: нѣжинскіе Абакумъ Тарасовъ, Илко Пилипенко, Марко Борсукъ, носовскій Артемъ Мартиновъ, вертѣвской Иванъ Семеновъ, кобызской Федоръ Андреевъ, мринской Козма Якимовъ, олшевской Иванъ Пригара, девѣцкой Петръ Ивановъ, прохоровской Григорій Хоменко, борзенской Тарасъ Забѣленко, шаповаловской Петръ Павленко, бахмацкой Яковъ Пащенко, ивангородскій Демко Ивановъ, новомлинской Степанъ Федоровъ, конотопской Иванъ Жданенко, глуховской Яковъ Жураховскій, коропской Матвѣй Мартиновъ, рожественской Юрья Никифоровъ, кролевецкой Василий Яковлевъ, воронежской Сава Григорьевъ, а въ ихъ мѣсто руку приложилъ того жъ полка писарь Павелъ Михайловъ.

Мѣщане [нѣжинскіе]: войтъ Александръ Цурковскій, бурмистры Еремѣй Конискій, Яковъ Ждановъ, писарь мѣской Филипъ Васютинской.

Полтавскаго полка: обозный Артемъ Донецъ, хорунжій Дорофей Петрашенко, судья Юрья Тоболецъ, ясаулъ Леонтій Ивановъ, ясаулъ Стецко, сотники: полтавской Герасимъ Прогонской, будянской Дмитрій Харченко, [старосан]жаровской Павелъ Тарасовъ, новосанжаровской Иванъ Трушъ, бѣликовской Андрей Бѣлокунъ, кобиляцкой Григорій Бражной, Карпъ сокологурской, Михайло кишинской, Мартинъ переволочанской, Яцко ке[ле]бердянкой, опошнянской Мелешко Матвѣевъ, зинковской Левко Гавриловъ, шишаловской Григорій Оробецъ, юрасовской Левко Тарасовъ, бѣлоцерковской Иванъ Вергунъ, остаповской

^а У публікації помилково написано: “козакъ”.

Яковъ Махновъ, говтянской Алексѣй Черкашенецъ, а в ихъ мѣсто руку приложилъ того жъ полка писарь Иванъ Кириловъ.

Кіевскаго полка: обозный Афанасій Савенко, судья Юрья Незамай, ясауль Семень Жила, писарь Петръ Домонтовъ, хорунжій Яковъ Александровъ, сотники: кіевской Федоръ Андреевъ, козельской Гаврило Жиленко, острицкой Иванъ Дворецкой, бобровицкой Игнатъ Каленицкой, гоголевской Иванъ Яковенко, моровской Иванъ Шуменко, а въ ихъ мѣсто руку приложилъ того жъ полка писарь Петръ Домонтовъ.

Черниговскаго полка: ясауль Никифоръ Калениковъ, обозный Константинъ Угровецкой, хорунжій Степанъ Силинъ, писарь Михайло Слободецкой, сотники: бѣлоуской Павелъ Товстолѣсъ, вибельской Яковъ Близниченко, слабинской Иванъ Утвенко, сибере[ж]ской Филонъ Звякой, сѣдневской Михайло Савенко, городницкой Гришко Романовъ, березенской Сава Ювенко, менской Федоръ Онисковъ, сосницкой Степанъ Зорченко, столенской Филипъ Марковъ, киселевской Кондратъ Бутовичъ, синявской Василій Марковъ, вольнской Василій Коледа, понурницкой Федоръ Ковтуненко, а вмѣсто ихъ руку приложилъ того жъ полка писарь Михайло Свободецкой.

Миргородскаго полка: обозный Яковъ Федоровъ, судья Андрей Ивановъ, ясаулы Грицко Яцковичъ, Ефимъ Федоровъ, хорунжій Иванъ Ивановъ, писарь Макаръ Мрокевской, сотники: миргородской Феско Сахненко, сорочинской Иванъ Борисенко, устивицкой Иванъ Майданъ, хорольской Грицко Мищенко, а въ ихъ мѣсто руку приложилъ того жъ полка писарь Макаръ Мрокевской.

Стародубскаго полка: обозный Гаврило Дощенко, ясауль Василій Юрьевъ, писарь Иванъ Козаковъ, сотники: стародубовской Козьма Дашкевичъ, почепской Авдѣй Рославецъ, погарской Лазаръ Тимофеевъ, бакланской Михайло Морской, новгородской Захарій Степановъ, шептаковской Василій Исаенко, мглинской Иванъ Берло, топальской Михайло Рубецъ, а въ ихъ мѣсто руку приложилъ того жъ полка писарь Иванъ Казаковъ.

Прилуцкаго полка: писарь Семень Раковичъ, обозный Василій Себастьяновъ, судья Иванъ Маценко, ясауль Григорій Чернявской, хорунжій Андрей Семеновъ, сотники: Михайло Раковичъ, варвинской Иванъ Андреевъ, иченской Иванъ Вовченко, сребрянской Данило Темченко, краснянской Павелъ Загурской, иваницкой Сава Мищенко, журавской Матвѣй Быченко, монастырской Левко Карасенко, корабутовский Яцко Драпѣка, а въ ихъ мѣсто руку приложилъ того жъ полка писарь Семень Раковичъ.

Лубенскаго полка: судья Левко Свѣчка, ясаулы Никита Бурой, Яцко Лещенко, хорунжій Матвѣй Гадученко, писарь Федоръ Васильевъ, сотники: лубенской Паско Цупченко, лукомской Алексѣй Михайловъ, дубровской Иванъ Луненко, пирятинской Гапунъ Забровский, яблунвской Петръ Ворона, чернуской Лавринъ Игнатенко, городиской Трофимъ Ничипоренко, лохвицкой Юско Отрокъ, сенецкой Михайло Добовяченко, глинской Грицко Ивановъ, роменской Максимко Ильяшко, смѣловской Леонтій Сивяченко, косянтиновской Иванъ Лубенець, а в ихъ мѣсто руку приложилъ того жъ полка писарь Федоръ Васильевъ.

Гадицкаго полка: обозный Михайло Андреевъ, судья Ефимъ Вечурка, ясаулъ Андрей Исаенко, хорунжій Андрей Метла, сотники: гадицкой Федоръ Донецъ, веприцкой Богданъ Савченко, грункой Михайло Михайловъ, котелвенской Ерема Гнилосѣренко, куземенской Кондрать Клименкуць, лютенской Иванъ Скаженоженской, бурковской Андрей Исаенко, рашевский Феско Савощенко, комышенской Игнатъ Супруненко, а въ ихъ мѣсто руку приложилъ того жъ полка писарь Степанъ Мокрѣвъ.

Статьи Конотопскія

1. Быти у великаго государя, царя и великаго князя Алексѣя Михайловича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержца, и у его царскаго величества благородныхъ чадъ, у благовѣрнаго государя, царевича и великаго князя Феодора Алексѣевича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, у благовѣрнаго государя, царевича и великаго князя Іоанна Алексѣевича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, у благовѣрнаго государя, царевича и великаго князя Петра Алексѣевича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи и у наслѣдниковъ ихъ государскихъ въ подданствѣ новообранному гетману Ивану Самойлову и обозному и судьямъ и писарю и полковникомъ и сотникомъ и всей старшинѣ и всему Войску Запорожскому, всякаго чина и возраста людемъ и черни, по прежнимъ статьямъ, каковы постановлены при прежнихъ гетманѣхъ, и по Глуховскимъ постановленнымъ и утвержденнымъ, и объщаніемъ гетманскимъ и всей старшины и всего Войска Запорожскаго предъ святымъ Евангеліемъ закрѣпленнымъ и руками подписаннымъ, какъ тѣ статьи сами в себѣ содержатся.

Обозный Петръ Забѣла, и вся старшина, и козаки, выслушавъ сей статьи, объщались великому государю и его царскаго величества благороднымъ чадамъ и ихъ наслѣдникомъ служить до смерти живота своего неотмѣнно.

2. Били челомъ великому государю вся генеральная старшина, обозный Петръ Забѣла, судьи Иванъ Самойловъ, Иванъ Домонтовъ, писарь Карпъ Мокрѣвъ, и полковники, и сотники, и вся старшина и все Войско Запорожское, чтобъ они вѣдали, какъ постановленіе миру учинилось межъ обоими великими государями, какъ царскимъ величествомъ, также и королевскимъ величествомъ, и о Кіевѣ. И по указу великаго государя, его царскаго величества, чрезъ ближняго боярина и намѣстника тверскаго князя Юрья Алексѣевича Долгоруково съ товарищи, также и королевскаго величества великихъ и полномочныхъ пословъ Яна Гнинскаго воеводы хелминскаго съ товарищи, договоры учинены и подтвержены на перемирныя лѣта, а иныя статьи отложены на съѣздъ до 182 года. А городъ Кіевъ, за нарушеніемъ королевскаго величества съ стороны, великий государь, его царское величество уступить никогда не велить.

Обозный, и вся старшина, и козаки на милости великаго государя, его царскаго величества, что ихъ пожаловалъ, о постановленіи мира и о Кіевѣ велѣлъ имъ объявити, бьютъ челомъ.

3. Великому государю, его царскому величеству били челомъ генеральные обозный Петръ Забѣла, да судьи Иванъ Самойловъ, да Иванъ Домонтовъ, писарь Карпъ Мокрѣвъ, и полковники и сотники и вся старшина и все Войско Запо-

рожское, чтобъ они отъ нынѣшняго новообраннаго гетмана никакой неволи и жесточи, какъ отъ измѣнника Демка было, не терпѣли, и чтобъ онъ надъ ними, войсковою старшиною, никакой справедливости безъ совѣта всей старшины и безвинно не чинилъ. А за преступленіе бѣ, естли кто въ томъ объявится, судомъ и доводомъ войсковымъ казнилъ и отъ чина, егда кто того недостойнымъ будетъ, отставлялъ, такожь и съ инымъ товариствомъ войсковымъ и посполитымъ народомъ, дабы не по волѣ своей, но по суду и праву посполитому поступалъ.

И великій государь, его царское величество, пожаловалъ генеральныхъ обознаго Петра Забѣлу, да судей Ивана Самойлова, Ивана Домонтова, писаря Карпа Мокрѣва и всю старшину, и кто по нихъ будутъ, и все Войско Запорожское, велѣлъ той статьѣ быть по ихъ челобитью.

4. Великому государю, его царскому величеству, они жъ генеральная старшина обозной и судьи и писарь и все Войско Запорожское били челомъ, чтобъ тотъ же новообранный гетманъ безъ указа великаго государя, его царскаго величества, и безъ совѣта ихъ старшинъ, къ постороннимъ монархомъ и къ инымъ государемъ и ни къ кому, а наипаче къ Дорошенку, ни о чемъ не писалъ, и съ изустными своими ссылки ссылатись не дерзалъ

И великій государь, его царское величество и той статьѣ указалъ быть по ихъ же челобитью.

5. Какъ были у великаго государя, у его царскаго величества, на Москвѣ наяснѣйшаго великаго государя Михаила, Божіею милостию короля польскаго и великаго князя литовскаго, русскаго и иныхъ его королевскаго величества великіе и полномочные послы Янъ Гнинский воевода хелминской съ товарищи, и будучи великаго государя съ бояры и думными людьми въ отвѣтъ, говорили: что де бывший гетманъ Демко Игнатовъ, королевскаго величества въ сторонѣ, въ воеводствѣ Мстиславскомъ и въ повѣтахъ въ Мозырскомъ и въ Рѣчицкомъ, заѣхалъ многіе мѣста по рѣку Сожь, послѣ Андрусовскаго договора минуя три годы. И буде королевскаго величества в сторонѣ в тѣхъ мѣстѣхъ великаго государя, его царскаго величества подданные малороссійскіе жители по рѣку Сожь заѣхали, и съ тѣхъ мѣсть тѣмъ людемъ уступить, и впредь королевскаго величества земель и всякихъ угодій вновь не заѣзжать, и никакихъ задоровъ и зацѣпокъ не чинить, а жить королевскаго величества съ людьми спокойно. А для лучшаго въ рубежахъ исправленія, великаго государя, его царскаго величества, и великаго государя, его королевскаго величества, назначены межевые и росправные судьи, которые обои межевые судьи, съѣхався въ тѣ краи, учинивъ во всякой правдѣ и истинѣ предъ святымъ Евангеліемъ обѣщаніе, межи осмотрятъ и всякую справедливость учинять, какъ будетъ пристойно.

Обозный, и вся старшина, и козаки приговорили сей статьѣ быть такъ.

6. Вѣдомо великому государю, его царскому величеству учинилось, что Дорошенко, измѣня государю своему, его королевскому величеству, поддался со всею своею купою турецкому салтану, и для того его подданства турецкой салтанъ всчинаетъ съ королевскимъ величествомъ войну. И естли, отъ чего сохрани Боже на государства королевскаго величества оный салтанъ съ силами своими и Дорошенко наступятъ и королевскаго величества войскамъ будутъ сильны: и

новообранному гетману и всей старшинѣ и всему Войску Запорожскому въ то время Дорошенку никакой помочи начальными людьми и иными не чинить, и въ томъ начальныхъ людей и войсковыхъ привести къ вѣрѣ, что имъ отнюдь никакой помочи Дорошенку самимъ не чинить ни которыми дѣлы, и своихъ полковъ подначальныхъ людей отъ того унимать и возбранять, чтобъ у великаго государя, у его царскаго величества съ королевскимъ величествомъ въ томъ недружбы не было.

Обозный, и вся старшина, и козаки приговорили сей статьѣ быть такъ.

7. А что въ Глуховскихъ статьяхъ постановлено: малороссійскимъ жителемъ служилыхъ людей, солдатовъ и драгуновъ и всякихъ чиновъ людей, которые не похотя великому государю, его царскому величеству служить, также людей боярскихъ и крестьянъ, которые учиня убийство или разбой, или иное что своровавъ, въ малороссійскіе города прибѣгутъ, не принимать и у себя не держать, и по той статьѣ измѣнникъ Демко, малороссійскимъ жителемъ заказа о томъ никакого не учинилъ и, по тайной своей измѣнѣ, о принятіи тѣхъ бѣглецовъ попустилъ. И нынѣ великому государю нашему, его царскому величеству бьютъ челомъ безпрестанно великороссійскихъ городовъ стольники и стряпчіе и дворяне и всякаго чина служилые и жилецкіе люди, что въ малороссійскихъ городѣхъ жители людей ихъ и крестьянъ, которые учиня имъ всякое разоренье и смертное убивство и грабежь и пожогі, принимаютъ и отъ того имъ чинится великое разоренье. И новообранному гетману и генеральной старшинѣ и всему Войску Запорожскому никакихъ бѣглыхъ людей и крестьянъ впредь не принимать; а которые до сего времени приняты, и тѣхъ отпустить послѣ нынѣшняго договора вскорѣ.

Обозный, и вся старшина, и козаки приговорили сей статьѣ быть такъ, и о томъ во всѣ полки универсалы свои разошлютъ.

8. Да въ Глуховскихъ статьяхъ написано: естли у царскаго величества учинится коммисія съ которымъ ни есть государемъ, или съ королевскимъ величествомъ, или съ ханомъ крымскимъ, а тутъ бы былъ вспоминъ о Войскѣ Запорожскомъ, и чтобъ царское величество пожаловалъ ихъ, высланнымъ при своихъ царскаго величества комиссарѣхъ быти позволилъ, потому что и на первой коммисіи особъ ихъ не было и о томъ Войско Запорожское в немалой скорби было. И великій государь съ своими царскаго величества великими и полномочными и комиссары на договорѣхъ, противъ постановленія и по прошенію всего Войска Запорожскаго сее стороны Днѣпра гетмана и всей старшины, посланцомъ ихъ войсковымъ быти указалъ. И по указу великаго государя, его царскаго величества, съ великими и полномочными послы, съ ближнимъ окольничимъ и намѣстникомъ чебоксарскимъ, съ Васильемъ Семеновичемъ Волинскимъ съ товарищи, Войска Запорожскаго посланцы кіевской полковникъ Константинъ Солонина съ товарищи посыланы на съѣздъ, въ село Мигновичи, и въ селѣ Мигновичахъ у великихъ и полномочныхъ пословъ съѣздовъ не было, для того что королевскаго величества великіе и полномочные послы и комиссары Янъ Гнинской воевода хелминской съ товарищи проѣхали къ великому государю, къ его царскому величеству къ Москвѣ. А на Москвѣ великаго госу-

даря, его царскаго величества бояре и думные люди говорили: что великій государь, его царское величество при нихъ боярѣхъ и думныхъ людѣхъ указалъ быти въ отвѣтѣ своего царскаго величества подданнымъ Войска Запорожскаго посланцамъ, полковнику кievскому Константину Солонинѣ съ товарищи, для прислушиванья ихъ украинскихъ дѣлъ: и королевскаго величества великіе и полномочные послы царскаго величества бояромъ и думнымъ людемъ говорили, что имъ о томъ отъ государя ихъ, отъ его королевскаго величества не наказано и полной мочи имъ не дано, и за тѣмъ, тѣмъ посланцамъ при нихъ боярѣхъ и думныхъ людѣхъ въ отвѣтѣ быть не мочно, и чтобъ впредь царскаго величества съ великими и полномочными послы посланцамъ ихъ на съѣздахъ не быть, для того, что съ обѣихъ сторонъ межъ великими государи въ ихъ государскихъ великихъ дѣлѣхъ мотчаніе и несходство бываетъ. А царскаго величества у великихъ и полномочныхъ пословъ, гдѣ на съѣздѣхъ о малороссійскихъ городовъ сее стороны Днѣпра какіе договоры и вспоминъ будетъ, и о томъ царское величество велитъ ихъ Войско Запорожское увѣдомливать письмами.

Обозный, и вся старшина, и козаки приговорили сей статьѣ быть такъ, и положились на волю великаго государя, его царскаго величества.

9. Вѣдомо великому государю, его царскому величеству учинилось, что бывшій черниговской полковникъ Васька Игнатовъ у Чернигова учалъ дѣлать выводы и роскаты прибавочные, для того, чтобъ царскаго величества у ратныхъ людей воду отнять и всякая тѣснота учинить, да Черниговскаго полка сотникъ Левонъ Полуботченко занялъ водяной проѣздъ на Стрижѣ рѣкѣ и засыпалъ плотиною и поставилъ мельницу. А въ томъ мѣстѣ и на той рѣкѣ мѣльницъ прежь сего отнюдь не бывало.

И великій государь нашъ, его царское величество велѣлъ вамъ гетману и всей старшинѣ и войску свой царскаго величества указъ сказать, чтобъ тое мѣльницу снести и плотину розкопать и учинить проѣздъ по той рѣкѣ по прежнему, а выводы и роскаты у Чернигова потому жъ отломать и впредь на рѣкахъ, гдѣ есть къ городомъ водяной путь, плотинъ не дѣлать и мѣльницъ не ставить, чтобъ въ томъ утѣсненія царскаго величества людемъ въ малороссійскихъ городѣхъ не было, и водяной путь для провоза хлѣбныхъ запасовъ былъ чистъ, и о томъ заказать накрѣпко.

Обозный, и вся старшина, и козаки приговорили сей статьѣ быть такъ.

10. Генеральные обозный Петръ Забѣла съ товарищи, и полковники, и вся войсковая старшина, и козаки говорили: въ Глуховскихъ де статьяхъ в 22 статьѣ написано, чтобъ для своевольныхъ людей учинить полковника изъ малороссійскихъ городовъ и при немъ быти тысячи человѣкомъ козакамъ реестровымъ. Буде гдѣ учинятся какіе отъ кого шатости и измѣна, и ему полковнику тѣхъ своевольныхъ унимать. А нынѣ бьютъ челомъ великому государю, чтобъ его царское величество ихъ пожаловалъ, у гетмана полковнику и козакомъ тысячи человѣкомъ, и у полковниковъ ни у кого компаніямъ быти не указалъ, для того, отъ такихъ компаній малороссійскихъ городовъ и мѣсть и мѣстечокъ и сель жителямъ всякое чинится разореніе и обиды.

И великій государь, его царское величество пожаловалъ велѣлъ, той статьѣ быть по ихъ челобитью.

Запись, по чему приведенъ новообранный гетманъ къ вѣрѣ

Великаго государя, его царскаго пресвѣтлаго величества Войскъ Запорожскихъ, азъ гетманъ Иванъ Самойловъ, обозный, судья, писарь, ясаулы, полковники, сотники, и со всякими чиновными людьми, и Войскомъ Запорожскимъ, общаемся Господу Богу всемогущему, предъ святымъ Евангеліемъ, по непорочной заповѣди его, яко же въ семь святомъ Евангеліи указа[ло]ся, еже ей ей на том: служити намъ великому государю, царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцу, и его благовѣрной государынѣ царицѣ и великой княгинѣ Наталіи Кирилонѣ, и его государскимъ благороднымъ чадомъ, великому государю, царевичу и великому князю Феодору Алексѣевичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, великому государю, царевичу и великому князю Іоанну Алексѣевичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, великому государю, царевичу и великому князю Петру Алексѣевичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи и ихъ государскимъ наслѣдникомъ правдою и вѣчно въ подданствѣ пребывати постоянно, и всякую истинную и желательную услугу его царскому пресвѣтлому величеству совершити, и ни съ которыми посторонними государи, не только что въ недружбѣ съ его царскимъ величествомъ пребывающими, и съ тѣми, съ которыми государи, его царское величество въ явной дружбѣ и любви и въ ссылкахъ, безъ указа и повелѣнія его царскаго пресвѣтлаго величества никакой ни съ кѣмъ ссылки не имѣти, и инаго государя себѣ Войску Запорожскому сее стороны Днѣпра не желати и не искати, и подъ государствами, которыя подъ державою великаго государя, его царскаго пресвѣтлаго величества пребываютъ, не подыскиватись ни которыми мѣри. А гдѣ услышимъ какихъ непріятелей любо, отъ чего сохрани Боже, польскихъ или турецкихъ, или крымскихъ, или коихъ иныхъ государствъ собраніе, и мнѣ гетману и всѣмъ намъ, за достоинство его царскаго пресвѣтлаго величества и его государскихъ наслѣдниковъ, по общанію нашему, еже нынѣ предъ симъ святымъ Евангеліемъ общаемся, противъ всякаго ихъ государскаго непріятели стояти и промыслъ къ помочи чинити и битися, не щадя головъ своихъ и до самыя смерти. А гдѣ повелѣтъ намъ его царское пресвѣтлое величество быти на своей великаго государя службѣ Войска Запорожскаго сее стороны Днѣпра съ воинскими людьми и своего царскаго величества съ бояры и воеводы и съ воинскими жъ людьми, и намъ надъ непріятели потому жъ промыслъ имѣти и съ тѣми непріятели битись, и въ належащихъ нуждахъ войсковыхъ, ни въ которое государство измѣною не отъѣхать, и воеводъ и ратныхъ людей не выдавать и не покинуть. И будучи мнѣ на урядѣ гетманскомъ и намъ начальнымъ людемъ и войску всему словъ ссорныхъ и мятежныхъ ни отъ кого не слушать и никакимъ плевелосѣятелямъ не вѣрити. А намъ, старшинѣ, также и войску, гетмана не покинуть и непріятели государскому не выдать, а быть намъ у его царскаго пресвѣтлаго величества и его царскаго величества у благородныхъ чадъ и у наслѣдниковъ ихъ въ подданствѣ, по его царскаго величества милостивымъ жалованнымъ грамотамъ и по старымъ статьямъ, каковы даны прежнимъ гетманамъ, и по правамъ нашимъ и вольностямъ, и каковы статьи поставлены въ Глуховѣ, также и на нынѣшней радѣ при преосвященномъ архіепис-

копѣ Лазарѣ Барановичѣ черниговскомъ и новгородскомъ, и при бояринѣ и намѣстникѣ бѣлгородскомъ при князѣ Григорѣ Григорьевичѣ Ромодановскомъ, да при думномъ дворянинѣ и намѣстникѣ медынскомъ при Иванѣ Ивановичѣ Ржевскомъ, да при дякѣ Афанасѣ Ташлыковѣ, и руками подписаны и объщаніемъ нашимъ предъ святымъ Евангеліемъ закрѣплены.

И тѣ всѣ статьи, которыя имянованы суть выше сего, я новообранный гетманъ и старшина и все Войско Запорожское, всякаго чина и возраста люди имѣемъ сдержати до смерти своей такъ, какъ мы предъ симъ святымъ Евангеліемъ объщаемся. А буде въ чемъ ни есть не сдержимъ, или въ чемъ преступить помысль, и Господь Богъ да казнитъ насъ, на душахъ и на тѣлѣсѣхъ нашихъ, нынѣ и въ предбудущіе вѣки.

Да у вѣры жъ были, которые въ чины выбраны вновь, генеральные: судья Павель Животковской, писарь Савва Прокоповъ, ясаулъ Иванъ Лысенко, Леско Чернякъ, хорунжій Григорій Карповъ, бунчужный Левонтій Полуботокъ, полковникъ гадицкой Семень Остренко.

О п у б л и к о в а н о: ПСЗРИ. – Т. I. – С. 888–896. – № 519.

№ 414

1672, червня 17. –

*Повідомлення царю князя Григорія Ромодановського
про обрання гетьманом Івана Самойловича,
про доповнення до Глухівських статей
та про присягу гетьмана*

Государю царю и великому князю Алексѣю Михаиловичю, всеа Великія и Малыя и Бѣлыя Росіи самодержцу, холопи твои Гришка Ромодановской съ товарищи челомъ бьютъ.

Въ нынѣшнемъ, государь, во 180 году, іюня въ 13 день, писалъ к тебѣ, великому государю, я, холопъ твой Гришка, о приѣздѣ товарищей своихъ, думнаго дворянина Ивана Ивановича Ржевского и дяка Афанасья Ташлыкова и о походѣ своемъ на раду къ Конотопу¹. И іюня жъ въ 14 день, писали къ намъ, холопомъ твоимъ, вашего царского величества Войска Запорожского сее стороны Днѣпра подданные, генеральная старшина, обозной Петръ Забѣла² съ товарищи, и прислали въ обозъ въ Старой Окопъ, отъ Путивля³ въ десяти верстахъ, чтобъ намъ, холопомъ твоимъ, итти, для твоихъ великого государя дѣлъ, и сойтитца съ ними и учинитъ раду. И мы, холопи твои, съ твоими, великого государя, ратными людьми изъ Окопа пошли іюня въ 15 день, и вашего царского величества Войска Запорожскаго съ подданными, съ генеральными, и съ войсковою старшиною, и съ Войскомъ Запорожскимъ сее стороны Днѣпра сошлись того жъ числа въ Казачѣ Дубровѣ, конецъ валу, отъ Путивля въ пятнадцати верстахъ, на рѣчкѣ Красенѣ. И милостію, государь, Божією и твоимъ великого государя царя и великого князя Алексѣя Михаиловича, всеа Великія, и Малыя, и Бѣлыя Росіи

самодержца, и вашего царского величества благородныхъ чадъ, благовѣрнаго государя нашего царевича и великого князя Феодора Алексѣевича, всеа Великія, и Малыя, и Бѣлыя Росіи, и благовѣрнаго государя нашего царевича и великого князя Іоанна Алексѣевича, и благовѣрнаго государя нашего царевича и великого князя Петра Алексѣевича, всеа Великія, и Малыя, и Бѣлыя Росіи, вашими государскими праведными молитвами и счастиемъ, раду учинили безмятежно іюня въ 17 день. И вашего царского величества Войска Запорожского сее стороны Днѣпра вся старшина и казаки волными гласы гетмана обрали генералнаго судью Ивана Самойлова, булаву, и знамя, и бунчюкъ ему, взявъ, дали. А мы, холопи твои, на подтвержденіе гетманства, на булаву, и на армату, и на староство твои государскіе жаловаванныя грамоты ему гетману дали, и прежніе Глуховскіе статьи потвердили и новыя, которые къ намъ, холопемъ твоимъ, присланы, постановили и руками подписали. И гетманъ, принявъ твое государское жалованье, булаву, знамя и грамоты, на твоей государской милости вамъ великому государю, вашему царскому величеству, билъ челомъ, и пришедъ в твой великого государя шатерьъ, передъ Спасовымъ образомъ и предъ святымъ Евангелиемъ, по совершенію вашего царского величества богомолца, Лазаря Бороновича, архіепископа черниговского и новгородскаго, молебнаго пѣнія, новообранной гетманъ Иванъ Самойловичъ и старшина, которые послѣ Демка Игнатова вновь учинены, по святой непорочной евангелской заповѣди Христа Бога нашего, вѣру учинили при насъ, холопей твоихъ. А каковы, государь, нынѣ на радѣ постановлены статьи, и съ тѣхъ статей и съ крестоприводной записи списки съ сею отпискою и съ сеунчомъ послали къ тебѣ великому государю мы, холопи твои, столника Тимофея Ржевского, іюня въ 21 день, а отписку и съ статей и съ крестоприводной записи списки велѣли подать въ приказъ Малыя Росіи. А товарищей своихъ, думнаго дворянина Ивана Ивановича Ржевскаго, да дьяка Афонася Ташлыкова, и дворянъ, и переводчика, и подьячихъ къ тебѣ великому государю къ Москвѣ отпустилъ тогожь числа. А я, холопъ твой Гришка, съ твоими, великого государя, ратными людьми пошолъ къ Суджѣ, для того били челомъ тебѣ, великому государю, вашего царского величества богомолецъ Лазарь Бороновичъ, архіепископъ черниговскій, и власти, и гетманъ Иванъ Самойловъ, и генералная старшина, и полковники, и казаки, а мнѣ, холопу твоему, говорили, чтобъ мнѣ въ Сѣвескъ съ твоими, великого государя, ратными людьми не ходить, а итти бѣ ихъ краемъ къ Суджѣ, для обнадеживанія и укрѣпленія ихъ малоросійскихъ городовъ.

Подана іюня въ 25 день.

Помѣта на отпискѣ думнаго дьяка Григорья Богданова: великому государю и бояромъ чтена. Взять къ отпуску и записать въ книгу.

А новыя статьи, которые, по указу великого государя царя и великого князя Алексѣя Михайловича, всеа Великія, и Малыя, и Бѣлыя Росіи самодержца, прибавлены вновь сверхъ прежнихъ статей, ко утверженію Войска Запорожского, таковы:

Быти у великого государя царя и великого князя Алексѣя Михайловича, всеа Великія, и Малыя, и Бѣлыя Росіи самодержца, и у его царского величества благородныхъ чадъ, у благовѣрнаго государя царевича и великого князя Феодора Алексѣевича, всеа Великія, и Малыя, и Бѣлыя Росіи, у благовѣрнаго государя царевича и великого князя Іоанна Алексѣевича, всеа Великія, и Малыя, и Бѣлыя Росіи, и у наслѣдниковъ ихъ государскихъ въ подданствѣ новообранному гетману Ивану Самойлову, и обозному, и судьямъ и писарю, и полковникомъ, и сотникомъ, и всей старшинѣ и всему Войску Запорожскому, всякого чину и возраста людемъ и черни, по прежнимъ статьямъ, каковы постановлены при прежнихъ гетманехъ, и по Глуховскимъ постановленнымъ и утвержденнымъ и обѣщаніемъ гетманскимъ и всей старшины и всего Войска Запорожского предъ святымъ Евангеліемъ закрѣпленнымъ и руками подписаннымъ, какъ тѣ статьи сами въ себѣ содержатца.

Обозной Петръ Забѣла и вся старшина и казаки, выслушавъ сей статьи, обѣщались великому государю и его царского величества благороднымъ чадомъ и ихъ наслѣдникомъ служить, до смерти живота своего, неотмѣнно.

Да въ Глуховскихъ же статьяхъ написано: если у царского величества учинитца комисія съ которымъ ни есть государемъ, или съ королевскимъ величествомъ, или съ ханомъ крымскимъ, а тутъ бы былъ вспоминъ о Войскѣ Запорожскомъ, и чтобъ царское величество пожаловалъ ихъ, высланнымъ при своихъ царского величества комисарехъ быти позволилъ, потому что и на первой комисіи особъ ихъ не было, и о томъ Войско Запорожское въ немалой скорби было. И великій государь съ своими царского величества великими и полномочными послы и комисары на договорехъ, противъ постановленія и по прошенію всего Войска Запорожского сее стороны Днѣпра гетмана и всей старшины, посланцомъ ихъ войсковымъ быти указалъ. И по указу великого государя, его царского величества, съ великими и полномочными послы съ ближнимъ околничимъ и намѣстникомъ чебоксарскимъ, съ Васильемъ Семеновичемъ Воынскимъ съ товарищи, Войска Запорожского посланцы, кievской полковникъ Костянтинъ Солонина съ товарищи, посыланы на сѣздъ въ село Мигновичи, и въ селѣ Мигновичахъ у великихъ и полномочныхъ пословъ сѣздовъ не было, для того, что королевского величества великіе и полномочные послы и комисары, Янъ Гнинской, воевода хелминской съ товарищи, проѣхали къ великому государю, къ его царскому величеству, къ Москвѣ. А на Москвѣ великого государя, его царского величества, бояре и думные люди говорили, что великій государь, его царское величество, при нихъ боярехъ и думныхъ людехъ указалъ быти въ отвѣтъ своего царского величества, подданнымъ Войска Запорожского посланцомъ, полковнику кievскому Костянтину Солонинѣ съ товарищи, для прислушиванья ихъ украинскихъ дѣлъ. И королевского величества великіе и полномочные послы царского величества бояромъ и думнымъ людемъ говорили, что имъ о томъ отъ государя ихъ, отъ его королевского вели-

чества, не наказано и полной мочи имъ не дано, и за тѣмъ посланцомъ при нихъ боярехъ и думныхъ людехъ въ отвѣтъ быть не мочно, и чтобъ впредь царского величества съ великими полномочными послы посланцомъ ихъ на съѣздахъ не быть, для того, что съ обоихъ сторонъ межъ великими государи в ихъ государскихъ дѣлахъ мотчаніе и несходство бываетъ. А царского величества у великихъ и полномочныхъ пословъ гдѣ на съѣздахъ о малоросійскихъ городѣхъ сее стороны Днѣпра какіе договоры и вспоминъ будетъ, и о томъ царское величество велитъ ихъ Войско Запорожское увѣдомливать писмами.

Обозной и вся старшина и казаки приговорили сей статьѣ быть такъ, и положили на волю великого государя, его царского величества.

10

Генералные обозной Петръ Забѣла съ товарищи и полковники съ войсковою старшиною и казаки говорили: въ Глуховскихъ де статьяхъ, въ 22 статьѣ, написано, чтобъ для своевольныхъ людей учинить полковника изъ малоросійскихъ городовъ и при немъ быти тысячи челоукомъ казакомъ реэстровымъ: буде гдѣ учинятца какіе отъ кого шатости и измѣна, и ему полковнику своевольныхъ унимать. А нынѣ быють челомъ великому государю, чтобъ его царское величество ихъ пожаловаль, у гетмана полковнику и казакомъ тысячи челоукомъ, и у полковниковъ кумпаніи ни у кого быть не указаль, для того, отъ такихъ кумпаній малоросійскихъ городовъ и мѣсть и мѣстечекъ и сель жителей чинитца всякое разореніе и обиды.

И великій государь, его царское величество, пожаловаль, велѣль той статьѣ быть по ихъ челобитью.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. IX. – С. 911–916^а.

^а У примітці зазначено: За сим 2, 3, 4, 5, 6, 7, и 9-я статьи дословно сходны с помещенными в накази князю Ромодановскому (№ 367, лист 5, столб. 871–875), с следующими добавлениями: а) Под 9-ю статью: “Обозной и вся старшина и казаки на милости великого государя, его царского величества, что ихъ пожаловаль, о постановленіи миру и о Кіевѣ велѣль имъ объявити, быють челомъ”; б) Под 5-ю статью: “Обозной и вся старшина и казаки приговорили сей статьѣ быть такъ”; в) Под 6-ю: “Обозной и вся старшина и казаки приговорили сей статьѣ быть такъ”; г) Под 7-ю: “Обозной и вся старшина и казаки приговорили сей статьѣ быть такъ, и о томъ во всѣ полки универсалы свои розошлютъ”; д) Под 9-ю: “Обозной и вся старшина и казаки приговорили сей статьѣ быть такъ”.

1674, березня 17. Переяслав. –

*Переяславські статті, прийняті гетьманом
обох сторін Дніпра Іваном Самойловичем і скріплені
його присягою та присягою правобережної старшини*

Государю, царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцу, холопи твои Гришка Ромодановской съ товарищи челомъ бьютъ.

Въ нынѣшнемъ, государь, во 182 году, марта в 6 числѣ, писали къ тебѣ, великому государю, царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцу, мы, холопы твои, съ полковникомъ и головою московскихъ стрѣльцовъ, съ Никифоромъ Коломбовымъ, о посылкѣ Заднѣпрскія стороны къ генеральной старшинѣ и во всѣ полки, которые учинились подъ твоею, великаго государя, высокодержавною рукою въ вѣчномъ подданствѣ, къ черкасскому, къ каневскому, къ бѣлоцерковскому, къ корсунскому, къ брясловскому, къ уманскому, къ калницкому, къ подольскому, къ паволоцкому, къ торговицкому полковникамъ, и къ старшинѣ, и къ козакамъ, и ко всему посполству, и писали къ нимъ мы, холопи твои, и вашего царскаго величества Войска Запорожскаго сее стороны Днѣпра подданный, гетманъ Иванъ Самойловичъ, чтобъ они полковники, и старшина, и козаки, и все посполство съѣхались въ Переяславлѣ и учинили раду и выбрали гетмана по своимъ правамъ и вольностямъ, кого они излюбятъ. И марта, государь, къ 15 числу Заднѣпрскія стороны генеральная старшина, и полковники съ начальными людьми, и съ козаки въ Переяславлѣ съѣхались, и милостию, государь, Божією и твоими, великаго государя царя и великаго князя Алексѣя Михайловича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержца и твоихъ, великаго государя, благородныхъ чадъ, благовѣрнаго государя царевича и великаго князя Феодора Алексѣевича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, благовѣрнаго государя царевича и великаго князя Іоанна Алексѣевича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, благовѣрнаго государя царевича и великаго князя Петра Алексѣевича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, праведными молитвами и счастьемъ, раду учинили безмятежно марта въ 17 день, и вольными и тихими гласы обрали гетмана Ивана Самойловича, и милости у тебя, великаго государя, просили, чтобъ ваше царское величество надъ ними умилосердился, велѣлъ у нихъ быть на обѣихъ сторонахъ Днѣпра, одному гетману, ему Ивану Самойловичу, и быти бѣ имъ подъ твоею, великаго государя, высокодержавною рукою въ вѣчномъ подданствѣ, по ихъ правамъ и вольностямъ, на таковыхъ же статьяхъ, чѣмъ ты, великій государь, ваше царское величество, пожаловалъ сее стороны Днѣпра его гетмана Ивана Самойловича, и старшину, и козаковъ, и все посполство. И къ тому, государь, своему челобитью и къ статьямъ, каковы статьи на радѣ постановлены противъ прежнихъ статей, они старшина руки приложили, и на тѣхъ, государь, статьяхъ, тебѣ, великому государю, вашему

царскому величеству и твоимъ, великаго государя, благороднымъ чадамъ и вашимъ государскимъ наслѣдникамъ, по святѣй непорочной евангельской заповѣди на вѣчное подданство вѣру учинили, что быти имъ подъ вашей царскаго величества высокодержавною рукою неотступно. А съ сею государь, отпискою, и съ сеунчемъ, и съ статьями, и съ крестоприводной записи со спискомъ, къ тебѣ великому государю, царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцу, къ Москвѣ послали мы, холопи твои, копѣйнаго и рейтарскаго строю полковника Ивана Сасова, марта въ 19 день.

Лѣта 7182, ноября въ 29 день, великій государь, царь и великій князь Алексѣй Михайловичъ, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержецъ, указаль боярину, и воеводѣ, и намѣстнику бѣлогородскому князю Григорью Григорьевичу Ромодановскому съ товарищи, учиня обсылку своего царскаго величества съ подданнымъ гетманомъ съ Иваномъ Самойловичемъ, и собрався съ своими великаго государя ратными конными и пѣшими людьми, а гетману со всѣмъ Войскомъ Запорожскимъ идти за Днѣпръ, и турскаго салтана надъ подданнымъ гетманомъ Петромъ Дорошенкомъ и его владѣнья надъ городами, за помощію всемогущаго Бога, чинить воинской промысль вскорѣ, а буде гетманъ Петръ Дорошенко, и полковники, и начальныя люди к нимъ, боярину и воеводамъ и къ гетману учнутъ присылать, что они великаго государя подъ высокодержавною рукою въ вѣчномъ подданствѣ быти хотятъ, и о томъ къ великому государю велѣно писать наскоро. А на каковыхъ статьяхъ его Дорошенка тое стороны съ городами подъ его великаго государя высокодержавную руку принять, и о томъ къ нимъ боярину и воеводамъ и къ гетману, присланы его великаго государя указныя статьи, а въ статьяхъ написано, какъ за помощію всемогущаго Бога и молитвами Пресвятыя Богородицы, а великаго государя, его царскаго пресвѣтлаго величества, и его государскихъ наслѣдниковъ счастьемъ, а ихъ боярина и воеводъ, и гетмана службою и промысломъ, учинятся подъ его великаго государя самодержавною рукою въ подданствѣ, тое стороны Днѣпра многіе полки съ городами и съ мѣстечками, и имъ, боярину и воеводамъ и гетману, велѣно послать отъ себя тое стороны Днѣпра къ полковникамъ и ко всѣмъ начальнымъ людямъ и къ козакамъ, чтобъ они къ нимъ боярину и гетману съѣхались. А какъ они съѣдутся, и имъ говорить, чтобъ они, тое стороны Днѣпра начальныя люди и все войско, выбрали себѣ, вмѣсто Петра Дорошенка, инаго гетмана добраго и досужаго, наипаче вѣрнаго челоуѣка, и учинить о томъ раду. А какъ гетмана на радѣ оберутъ, и новообранному гетману булаву и бунчукъ и знамя на гетманство отдать, и во всякой вѣрности и въ службѣ привестъ къ вѣрѣ. А буде полковники, и ясаулы, и сотники, и всѣмъ войскомъ тое стороны Днѣпра учнутъ бити челомъ великому государю, чтобъ у нихъ учинить гетманомъ Ивана Самойловича на обѣихъ сторонахъ Днѣпра, надъ всѣмъ Войскомъ Запорожскимъ, или съ сей стороны кого учнутъ просить на ту сторону въ гетманы. И боярину, и воеводѣ, и гетману Ивану Самойловичу, по челобитью полковниковъ, и ясауловъ, и сотниковъ, и всего Войска, велѣно учинить по ихъ челобитью. И по указу великаго государя, царя и великаго князя

Алексѣя Михайловича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержца, бояринъ и воевода князь Григорій Григорьевичъ Ромодановской съ товарищи, собрався великаго государя съ ратными конными и пѣшими людьми, пришли въ Веприкъ, а гетманъ Иванъ Самойловичъ съ Войскомъ Запорожскимъ въ Гадичъ, и съѣхався и договорясь о дѣлѣхъ великаго государя, къ воинскому промыслу пошли къ Днѣпру и за Днѣпръ, и милостию всемогущаго Бога и Пречистія Его Богоматери заступленіемъ и всѣхъ святыхъ помощію, а великаго государя, царя и великаго князя Алексѣя Михайловича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержца, и его государскихъ благородныхъ чадъ, благовѣрнаго государя, царевича и великаго князя Феодора Алексѣевича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, благовѣрнаго государя, царевича и великаго князя Іоанна Алексѣевича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, благовѣрнаго государя, царевича и великаго князя Петра Алексѣевича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, праведными молитвами и счастьемъ, въ походѣ боярина и воеводъ князя Григорья Григорьевича Ромодановскаго съ товарищи, и гетмана Ивана Самойловича со всѣми великаго государя ратными людьми, и по посылкахъ ихъ Заднѣпрскія стороны Петрова полка Дорошенки, генеральные старшина, обозный Иванъ Гулакъ, ясауль Яковъ Лизогубъ, судья Яковъ Петровъ, да его жъ Дорошенковъ намѣстникъ Анофрій Ивановъ сынъ Носовъ, да десяти полковъ: Черкасской, Каневской, Бѣлоцерковской, Корсунской, Брясловской, Уманской, Калнищкой, Подольской, Могилевской и Торговицкой полковники да Паволоцкаго полка старшина, со всѣми тѣхъ десяти полковъ городами и мѣстечками, и со всѣмъ поспольствомъ, учинились въ вѣчномъ подданствѣ великаго государя, его царскаго величества подъ высокодержавною рукою. И марта въ 5 день, бояринъ и воевода князь Григорій Григорьевичъ Ромодановской съ товарищи, и гетманъ Иванъ Самойловичъ писали Заднѣпрскія стороны къ генеральной старшинѣ и ко всѣмъ вышеписанныхъ полковъ къ полковникамъ и ко всѣму поспольству, чтобъ они, полковники, съ начальными людьми и съ козаки для обранія гетмана, приѣхали на раду въ Переясловль вскорѣ, не дожидаясь зимнему пути разрушенія и воднаго роспаленія, и чтобъ имъ послѣ рады поворотиться в дома свои нынѣшнимъ же зимнимъ путемъ. И марта къ 15 числу Заднѣпрскія стороны генеральная старшина и изо всѣхъ полковъ полковники съ начальными людьми и съ козаки въ Переясловль съѣхались, и при бояринѣ и воеводахъ, при князѣ Григорьи Григорьевичѣ Ромодановскомъ, съ товарищи, и при гетманѣ Иванѣ Самойловичѣ раду учинили, марта въ 17 день. И на радѣ били челомъ великому государю, царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцу, чтобъ великій государь пожаловаль ихъ старшину и все поспольство, велѣлъ у нихъ учинить гетманомъ Ивана Самойловича на обѣихъ сторонахъ Днѣпра надъ всѣмъ Войскомъ Запорожскимъ, и быти бѣ имъ въ подданствѣ у него великаго государя, по ихъ правамъ и вольностямъ, на таковыхъ же статьяхъ, чемъ онъ великій государь пожаловаль сее стороны Днѣпра гетмана Ивана Самойловича, и старшину и козаковъ и все поспольство. И бояринъ и воевода князь Григорій Григорьевичъ съ товарищи, заднѣпрскіхъ полковъ старшинѣ и козакомъ говорили: “великій государь, его

царское величество, пожаловалъ ихъ, велѣлъ у нихъ, по ихъ челобитью, быти гетману Ивану Самойловичу на обѣихъ сторонахъ, и быти имъ у него великаго государя, въ подданствѣ, по прежнимъ ихъ правамъ и вольностямъ и ни чѣмъ права ихъ и вольности нарушены не будутъ". А на каковыхъ статьяхъ имъ старшинѣ и козакомъ, и всему посольству великаго государя подъ высокодержавною рукою быть, и тѣ статьи имъ чтены и укрѣплены. И на тѣхъ статьяхъ генеральная старшина и полковники великому государю, царю и великому князю Алексѣю Михайловичу всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцу и его государскимъ наслѣдникамъ, по святѣй непорочной евангельской заповѣди на вѣчное подданство вѣру учинили на томъ, что имъ быти подъ ихъ государскою высокою рукою неотступно.

Статьи постановленыя в Переясловѣ

1. Быти у великаго государя, царя и великаго князя Алексѣя Михайловича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержца, и у его царскаго величества государскихъ благородныхъ чадъ, у благовѣрнаго государя, царевича и великаго князя Феодора Алексѣевича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, у благовѣрнаго государя, царевича и великаго князя Юанна Алексѣевича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, у благовѣрнаго государя, царевича и великаго князя Петра Алексѣевича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, и у наслѣдниковъ ихъ государскихъ въ вѣчномъ подданствѣ генеральной старшинѣ заднѣпрскихъ полковъ обозному, ясаулу, судѣ, полковникамъ, сотникамъ и всей старшинѣ и всему Войску Запорожскому всякаго чина и возраста людемъ и черни по симъ постановленнымъ и утвержденнымъ и обѣщаніемъ ихъ, всей старшины всего Войска Запорожскаго, предъ святымъ Евангеліемъ закрѣпленнымъ статьямъ и руками подписаннымъ, какъ тѣ статьи сами в себѣ содержатся.

Обозный Иванъ Гулакъ, и вся старшина, и козаки, выслушавъ сей статьи, обѣщались великому государю, и его царскаго величества благороднымъ чадамъ и ихъ государскимъ наслѣдникамъ служить до смерти живота своего неотмѣнно. и противъ турскаго салтана, и крымскаго хана, и всякаго непріятеля стоять и биться, не щадя головъ своихъ, и кромѣ государя своего, царя и великаго князя Алексѣя Михайловича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержца, и его государевыхъ благородныхъ чадъ и ихъ государскихъ наслѣдниковъ, у турскаго салтана, и у крымскаго хана, и ни у которыхъ окрестныхъ государей въ подданствѣ не быть.

2. Обозный, и старшина, и козаки били челомъ великому государю, его царскому величеству, а боярину и воеводамъ князю Григорью Григорьевичу Ромодановскому съ товарищи и гетману Ивану Самойловичу говорили: буде турской салтанъ и крымской ханъ и иные непріятельскіе люди учнутъ на нихъ наступать войною и царское величество боронить ихъ укажетъ ли?

И бояринъ и воеводы, князь Григорій Григорьевичъ съ товарищи, и гетманъ имъ старшинѣ и козакомъ говорили: великій государь, его царское величество ихъ старшину и все Войско Запорожское и все посольство, отъ непріятеля креста святаго, отъ турскаго салтана и отъ крымскаго хана и отъ иныхъ непри-

ятелей, своими государскими войски боронить укажетъ. А имъ противъ того непріятелиа на оборону, въ которыхъ мѣстѣхъ и которымъ полкамъ быть и отпоръ непріятелиемъ давать, и чтобъ о томъ постановить статьи.

Обозный, и вся старшина, и козаки приговорили заднѣпрскихъ всѣхъ полковъ полковникомъ съ козаками, въ наступленіе непріятелискихъ людей, сбираться на рѣкѣ Росавѣ межъ Канева и Корсуня. А непріятелию отпоръ давать, съ которой стороны, отъ чего сохрани Боже, приходъ ихъ непріятелиской будетъ.

3. Безъ указа великаго государя, его царскаго величества, къ постороннимъ монархамъ ни въ которыя государства и ни къ кому, заднѣпрскія стороны гетману и старшинѣ ни о чемъ не писать, и ссылки имъ ни съ которыми государи не чинить, для того, что отъ того чинятся въ малороссіскомъ народѣ многія ссоры. А будетъ дѣла какія случатся о чемъ писать, и они бѣ писали къ великому государю, къ его царскому величеству, а царское величество его гетмана и старшину и все посполство во всякомъ своемъ государскомъ милосердіи сохранять, и о ихъ дѣлѣхъ до государей писать укажетъ, и что будетъ писано, тѣ письма по указу царскаго величества къ нимъ присланы будутъ. А которые всякіе присыльные листы писаны къ великому государю отъ окрестныхъ государей, и имъ тѣ листы, распечатывая, присылать къ великому государю къ Москвѣ.

Обозный, и вся старшина, и козаки приговорили сей статьи быть такъ.

4. Если на государство Польское турской салтанъ съ силами своими, или иные какіе непріятелискіе люди наступятъ, и заднѣпрскія стороны гетману и старшинѣ и всему Войску Запорожскому въ то время непріятелискимъ людямъ ни какой помочи отнюдь не чинить ни которыми дѣлы, и своихъ полковъ подначальныхъ людей отъ того унимать и возбранять, и безъ повелѣнія великаго государя на вспоможеніе ни къ кому никого не посылать.

И обозный, и вся старшина, и козаки приговорили сей статьи быть такъ.

5. Буде впредь который гетманъ, забывъ страхъ Божій и великаго государя премногую и неизреченную милость, учнетъ въ малороссійскихъ городѣхъ чинить какія ссоры. И имъ того межъ себя остерегати и провѣдывать всякими мѣрами, и провѣдавъ, писать къ великому государю, а тѣмъ гетманскимъ никакимъ ссорамъ не вѣрять.

Обозный, и вся старшина, и козаки приговорили сей статьи быть такъ.

6. Буде гетманъ какую проступку учинить, oprичъ измѣны, и его, безъ указа великаго государя, его царскаго величества, не перемѣнять, а о той проступкѣ укажетъ великій государь сыскать, и по сыску указъ учинить по ихъ правамъ.

Обозный, и вся старшина, и козаки приговорили сей статьи быть такъ.

7. Били челомъ великому государю, его царскому величеству, генеральная старшина и полковники, и козаки, и все посполство: когда, изволеніемъ Божиимъ, случится гетману смерть, или ино что, чтобъ великій государь пожаловалъ, велѣлъ имъ обирать гетмана по ихъ праву.

Великій государь, его царское величество, пожаловалъ, велѣлъ быти по ихъ челобитью.

8. Бѣглецовъ изъ малороссійскихъ городовъ служилыхъ людей, солдатъ, и драгуновъ, и стрѣльцовъ и всякихъ чиновъ, также и людей боярскихъ и крестьянъ, которые, не похотя великому государю, его царскому величеству, служить, а люди боярскіе и крестьяне, своровавъ, убійство учиня, или разбой, или ино что, и не хотя дать оброку, бѣгають на своевольство въ его великаго государя малороссійскіе города, и тѣхъ бѣглецовъ и всякихъ чиновъ людей не принимать, и у себя не держать, и отдавать ихъ изъ малороссійскихъ городовъ безо всякаго задержанія.

Обозный, и вся старшина, и козаки приговорили сей статьи быть такъ.

9. Били челомъ великому государю, его царскому величеству, старшина и козаки, и все посольство, чтобъ великій государь малороссійскихъ городовъ всякихъ чиновъ жителямъ, которыхъ до нынѣшня войны Московскаго государства ратные люди поймали въ полонъ, указалъ быть в сторонѣ своего царскаго величества, а буде который уйдетъ въ малороссійскіе города собою къ сродичамъ своимъ, или кто гдѣ жилъ, въ прежнія свои мѣста, не учиня никакого воровства, и тѣмъ бы жити въ старыхъ ихъ мѣстахъ по прежнему.

Великій государь, его царское величество, пожаловалъ, велѣлъ сей статьѣ быть по ихъ челобитью, а буде которые такіе полонные люди сбѣжать, что своровавъ, и тѣхъ имъ отдавать безо всякаго задержанія.

10. Буде въ малороссійскихъ городѣхъ учнутъ чиниться какія ссоры отъ жителей и отъ кого ни есть. И гетману и старшинѣ того смотрѣть и остерегать накрѣпко, и о томъ писать къ великому государю, къ его царскому величеству, а тѣхъ людей, отъ кого какія ссоры въ малороссійскихъ городѣхъ учинятся, унимать и наказывать и карать смертию, по правамъ ихъ.

Обозный, и вся старшина, и козаки приговорили сей статьи быть такъ.

11. Малороссійскихъ городовъ жители приѣзжаютъ въ Московское государство и въ украинные города, и привозятъ вино и табакъ, и продаютъ всякимъ людемъ для своей корысти, и отъ того кабацкимъ сборамъ чинится поруха и недоборъ, и чтобъ учинить заказъ крѣпкой подь жестокимъ наказаньемъ, чтобъ малороссійскихъ городовъ жители всякихъ чиновъ люди, вина и табаку къ Москвѣ и въ украинные города и въ уѣзды отнюдь не возили и не продавали, и тѣмъ бы великаго государя, его царскаго величества, казнѣ порухи не чинили. А въ порубежные города по уговору, буде надобно, на кабаки привозить вольно.

Обозный, и вся старшина, и козаки приговорили буде кто малороссійскихъ городовъ жители съ виномъ и съ табакомъ пойманы будутъ въ великороссійскихъ городѣхъ, и тѣхъ съ виномъ и съ табакомъ выслать. А буде приѣдутъ тѣ же другіе, и у нихъ вино и табакъ имать на великаго государя безденежно.

12. Великому государю, его царскому величеству, били челомъ старшина и все Войско Запорожское, чтобъ они отъ гетмана никакой неволи и жесточи не терпѣли, и чтобъ онъ надъ ними, войсковою старшиною никакой справедливости, безъ совѣта старшины, безвинно не чинилъ. А за преступленіе бѣ, если кто въ томъ объявится, судомъ и доводомъ войсковымъ казнилъ, и вотчину, егда кто того недостойнъ будетъ, отставлялъ. Также и съ инымъ товариствомъ войсковымъ и посполитымъ народомъ, дабы не по воли своей, но по суду и праву посполитому поступалъ.

Великій государь, его царское величество, пожаловаль ихъ старшину и кто по нихъ будетъ, и все Войско Запорожское, велѣлъ сей статьѣ быть по ихъ челобитью.

13. Били челомъ великому государю, его царскому величеству, обозный Иванъ Гулакъ и вся старшина, и козаки: у Петра де Дорошенка учинены полковники съ серденяты, и чтобъ великій государь, его царское величество, пожаловаль ихъ, серденятамъ у нихъ и у полковниковъ ни у кого кумпаній быть не указаль, для того, что отъ такихъ де кумпаній малороссійскихъ городовъ и мѣсть и мѣстечекъ и сель жителямъ всякое чинится разореніе и обиды, также бы и запорожцамъ стацей и кожуховъ, и никакія одежды не собирать.

Великій государь, его царское величество, пожаловаль, кумпаніямъ и серденятамъ у гетмана и у полковниковъ быть не указаль и на запорожскихъ козаковъ стацей и никакія одежды собирать не указаль же.

14. Они жъ обозный и вся старшина, великому государю, его царскому величеству, били челомъ объ имѣніяхъ козацкихъ: которые свои грунты имѣютъ вѣчные, отцовскіе и дѣдовскіе, купленные и иные всякія пожитки, и чтобъ великій государь тѣмъ всѣмъ пожаловаль ихъ по прежнему. А когда кому на его государевѣ службѣ смерть случится отъ непріятеля, или своею смертію умереть, чтобъ женамъ ихъ и дѣтемъ, потому жъ всѣмъ владѣть. А если бы козакъ заслуженный имѣлъ померти, тогда чтобъ жена его по смерти вольна была отъ всякихъ обидъ, се есть, становищами, поборами, подводами не отягчали всякая старшина войсковая, потамѣсть, доколѣ замужъ пойдетъ. Если за козаки, то вольность будетъ имѣти, а если за мужика, то будетъ подлежать должности градской.

Великій государь, его царское величество, пожаловаль, по сей статьѣ указаль противъ правъ ихъ и вольностей и своихъ царскаго величества жалованныхъ грамотъ также, какъ и прежь сего наданное имъ и купленное и заслуженное дано противъ королевскихъ привилій.

15. Когда войско царскаго величества пойдетъ противъ непріятелей, и чтобъ они въ украинныхъ городѣхъ въ козацкихъ дворѣхъ не становились. А становились бы у мѣщанъ, и вольностей козацкихъ не отнимали, и мужиками и измѣнниками ихъ не называли и въ проводники ихъ не имали.

Великій государь, его царское величество, ратнымъ людемъ въ козацкихъ дворѣхъ становиться и вольностей ихъ отнимать не указаль. А становиться ратнымъ людемъ у мѣщанъ и у мужиковъ. А кто учнетъ вольности ихъ отнимать и измѣнниками и мужиками козаковъ называть, и тѣмъ царское величество укажетъ чинить, по сыску, наказанье.

16. Собирать въ казну царскаго величества на его государево жалованье. И изъ того сбора давать на войско по реестру: гетману тысяча золотыхъ червонныхъ на годъ, писарю войсковому и обозному по тысячѣ золотыхъ польскихъ, на судей войсковыхъ по триста золотыхъ, на писаря судейскаго сто золотыхъ, на писаря да на хоружаго полковаго по пятидесять золотыхъ, на хоружаго сотническаго тридцать золотыхъ, на бунчужнаго гетманскаго сто золотыхъ, на полковниковъ по сту ефимковъ, на ясауловъ полковыхъ по двѣсти золотыхъ, на

ясауловъ войсковыхъ по чотыреста золотыхъ, на сотниковъ по сту золотыхъ, реестровымъ козакамъ быти двадцати тысячамъ человѣкамъ, а давати на человѣка по тридцать золотыхъ польскихъ. А что въ которомъ полку будетъ козаковъ и тому учинить реестръ. А быти козакомъ реестровымъ, а впредь въ реестръ писать, которые старые козаки и многую службу служили, а чего старыхъ козаковъ въ полкѣхъ въ двадцати тысячахъ не достанеть, и въ то число принимать въ козаки мѣщанскихъ и поселянскихъ дѣтей. А на Войско Запорожское на двадцать тысячъ быти поборамъ со всякихъ маетностей безъ выбора, чей кто ни есть, кромѣ монастырей, и изъ тѣхъ поборовъ давати великаго государя жалованья гетману съ начальными людьми и козакамъ, по утвержденнымъ статьямъ. А буде тѣхъ поборовъ столько гетману и начальнымъ людямъ и козакамъ на жалованье противъ положенья сполна не достанеть, и тѣ поборы раздѣлять по сбору, сколько того сбора будетъ. А у которыхъ полковниковъ и начальныхъ людей маетности есть, и на тѣ ихъ маетности великаго государя жалованные грамоты даны. И тѣхъ подданныхъ полковникомъ и всякимъ начальнымъ людямъ, за которыми маетности, судити ихъ имъ и приносы вольные у нихъ принимать и сѣно и дрова готовить, а поборы съ нихъ на жалованье козакомъ собирати равно. А до митрополичьихъ, и до архіепискуплыхъ, и до епискуплыхъ, и до монастырскихъ до подданныхъ ихъ въ податѣхъ на войско дѣлать нѣтъ. А съ сего времени въ митрополичьи и въ монастырскія вотчины вновь никого не принимать, быть старымъ и учинить имъ книги, сколько за митрополитомъ и за монастырями въ вотчинахъ ихъ мужиковъ, а изъ мужиковъ въ реестръ въ козаки не писать и не принимать. А съ протопопскихъ и поповскихъ маетностей поборы на козаковъ иматъ противъ уложенья козацкихъ маетностей.

17. Били челомъ великому государю, его царскому величеству, заднѣпрскія стороны обозный и вся старшина и козаки, чтобъ его царскаго величества посломъ и посланникомъ и гонцомъ во дворѣхъ козацкихъ не становитись, и подводъ у сотниковъ и у атамановъ, и у товарищевъ войсковыхъ насильствомъ не брати, а дворы имъ отводить и подводы давати старшинѣ городской, а самимъ имъ по полямъ и по дворамъ подводъ не брать. А у кого возьмутъ в подводы, отпустить назадъ.

Великій государь, его царское величество, указаль для своихъ государскихъ дѣлъ быть выбранному, кого гетманъ и старшина, и все войско тое стороны Днѣпра выберутъ, и жити ему указаль великій государь на Москвѣ погодно на особомъ устроенномъ дворѣ и при немъ человѣкамъ пяти или шти, чтобъ гетману о обидныхъ всякихъ дѣлѣхъ и о всемъ, что въ малороссійскихъ городѣхъ есть, писати къ выбранному. А выбранной будетъ приносить тѣ письма къ приказнымъ людямъ, а тѣ приказные люди стануть доносить до великаго государя. А изъ Кіева и отъ гетмана и изъ иныхъ городовъ, гдѣ будутъ воеводы, посылать къ Москвѣ къ выбранному черезъ свои подводы до Путивля, а изъ Путивля посланы будутъ до Москвы до двора, чтобъ впредь съ Москвы отъ великаго государя къ гетману посланнымъ частымъ не быти. Также и гетману къ великому государю нечасто посылати, для самыхъ нужныхъ дѣлъ. А какъ съ Москвы отъ великаго государя будетъ посланъ кто для великихъ дѣлъ, и тому посланному давати по двадцати подводъ съ проводники, а гонцомъ давати по три

подводы, для того, у козаковъ и у мѣщанъ малороссійскихъ городовъ многія подводы въ городѣхъ теряють, и отъ того имъ чинятся многіе убытки. А посланцамъ быть въ годъ по три, или по четыре приѣзда для самыхъ нужныхъ дѣлъ, и чтобъ при тихъ посланцахъ челяди человѣка два или три, а больше того не посылать.

18. Обозный же и вся старшина били челомъ великому государю, чтобъ имъ всякія письма посылать къ Москвѣ съ своими гонцами, каковы ни есть прилучатся вѣсти. А не в Путивль къ воеводамъ, а посланцу быти саму-третью. А о посланцахъ, когда Войско Запорожское будетъ о своихъ обидахъ посылати до его царскаго величества, тогда не самъ другъ, но какъ слушное дѣло: если три особы знатныя будутъ, тогда по три человѣка съ собою имати людей, а посланцы несчастые будутъ, развѣ два или три.

Великій государь, его царское величество, указалъ быти по ихъ челобитью. А подводы давать по городамъ посланцомъ по три подводы человѣку, а челяди ихъ по подводѣ человѣку.

19. По указу великаго государя, его царскаго величества, учинены почты по дорогѣ отъ Кіева сее стороны Днѣпра въ малороссійскихъ городѣхъ, въ Нѣжинѣ, да въ Батуричѣ, и изъ малороссійскихъ городовъ къ царскому величеству всякіе письма велѣно принимать на тѣхъ почтахъ.

20. Если у царскаго величества учинится коммисія съ которымъ ни есть государемъ, или съ королевскимъ величествомъ, или съ ханомъ крымскимъ, и по указу великаго государя, его царскаго величества на сѣздѣхъ съ великими и полномочными послы малороссійскихъ городовъ посланцомъ не быть, для того, что межъ великими государи въ ихъ государскихъ великихъ дѣлѣхъ мотчанье и несходство бываетъ. А царскаго величества у великихъ и полномочныхъ пословъ гдѣ на сѣздѣхъ о малороссійскихъ городѣхъ обѣихъ сторонѣ Днѣпра какіе договоры и восминъ будетъ, и о томъ царское величество укажетъ ихъ, Войско Запорожское увѣдомливать письмами.

Обозный Заднѣпрскія стороны и вся старшина, и козаки приговорили сей статьѣ быти такъ, и положились на волю великаго государя, его царскаго величества.

Запись, по которой приведены къ вѣрѣ Заднѣпрскія стороны старшина

Великаго государя, его царскаго величества Войска Запорожскаго, азъ Иванъ Гулакъ, ясаулъ Яковъ Лизогубъ, судья Яковъ Петровъ, полковники, сотники и со всякими чиновными людьми, Войскомъ Запорожскимъ, обѣщались Господу Богу всемогущему передъ святымъ его Евангелиемъ, по непорочной заповѣди его, якожь ей ей, на томъ служить намъ великому государю, царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцу и его благовѣрной государынѣ царицѣ и великой княгинѣ Наталіи Кириловнѣ, и ихъ государскимъ благороднымъ чадамъ, великому государю, царевичу и великому князю Феодору Алексѣевичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, великому государю, царевичу и великому князю Іоанну Алек-

сѣвичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи, великому государю, царевичу и великому князю Петру Алексѣвичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи и ихъ государскимъ наслѣдникамъ правдою и въ вѣчномъ подданствѣ пребывати постоянно, и всякую истинную и желательную услугу общаемся его царскому величеству совершати, и ни съ которыми посторонними государи, не только что не въ дружбѣ съ его царскимъ величествомъ пребывающими, и исъ тѣми, съ которыми государи, его царское величество, въ явной дружбѣ и любви, безъ указа и безъ повелѣнія его царскаго величества никакой ни съ кѣмъ ссылки не имѣти, и инаго государя себѣ, Войску Запорожскому тое стороны Днѣпра, не желати и не искати, и подѣ государствами, которыя подѣ державою великаго государя, его царскаго величества, пребываютъ, не подыскиватись ни которыми мѣрами. А гдѣ услышимъ какихъ непріятелей любо, отъ чего сохрани Боже, турскихъ, или крымскихъ, или иныхъ государствъ собраніе, и намъ всѣмъ за достоинство его царскаго величества и его государскихъ наслѣдниковъ, по общанію нашему, еже нынѣ предъ симъ святымъ Евангеліемъ общаемся, противъ всякаго ихъ государскаго непріятелиа стояти и промыслъ къ помочи чинити и битися, не щадя головъ своихъ и до самой смерти. А гдѣ повелитъ намъ его царское величество быти на своей великаго государя службѣ, Войску Запорожскому обѣихъ сторонъ Днѣпра съ воинскими людьми и своего царскаго величества съ бояры и воеводы и съ воинскими жъ людьми, и намъ надѣ непріятелиа промыслъ чинити и битись, и въ належащихъ нуждахъ войсковыхъ ни въ которое государство измѣною не отѣхати и воеводѣ и ратныхъ людей не выдавать и не покинуть, и будучи намъ подѣ высокодержавною рукою великаго государя, его царскаго величества, словъ ссорныхъ и мятежныхъ ни отъ кого не слушать и никакимъ плевелосѣятелямъ не вѣрити. А намъ, старшинѣ, также и войску гетмана не покинуть и непріятелиа государскому не выдавать, и быти намъ у великаго государя и его царскаго величества у благородныхъ чадѣ и у наслѣдниковъ ихъ государскихъ въ подданствѣ, по его царскаго величества милостивымъ грамотамъ и постановленнымъ статьямъ, каковы постановлены въ Переясловлѣ на нынешней радѣ при бояринѣ и воеводахъ и наместникѣ бѣлогородскомъ при князѣ Григорѣ Григорьевичѣ Ромодановскомъ съ товарищи, и руками подписаны и общаніемъ нашимъ предъ святымъ Евангеліемъ закрѣплены.

И тѣ всѣ статьи, которыя имянованы суть выше сего, мы старшина и все Войско Запорожское, всякаго чина и возраста люди, имѣемъ держати до смерти своей такъ, какъ мы предъ симъ святымъ Евангеліемъ общаемся. А буде въ чемъ ни есть не сдержимъ, или въ чемъ преступити помыслимъ и Господь Богъ да казнить насъ на душахъ и на тѣлесѣхъ нашихъ, и дѣтей и наслѣдниковъ нашихъ, нынѣ и въ предбудущіе вѣки.

О п у б л и к о в а н о : П С З Р И . – Т . I . – С . 968–977. – № 573.

1685, червня 10.

*Відповіді гетьмана Івана Самойловича
на статті оголошені окольничим Леонтієм Неплюєвим*

На поважнии наказу монаршого, ихъ царского пресвѣтлого величества статьи, через ближнего околничего и воеводу сѣвского и намѣстника карачевского Леонтія Романовича Неплюева мнѣ, гетману, іюня 10 д[ня] предложени, отъ мене, гетмана, покорный отзыв. Року 1685.

По указу великихъ государей, царей и великихъ князей, Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Росии самодержцовъ и многихъ государствъ и земель восточныхъ и западныхъ и сѣверныхъ обладателей, ихъ царского пресвѣтлого величества, и сестры ихъ государской, великой государыни, благовѣрной царевны и великой княжны Софії Алексѣевны, прибывши в Батуринь ко мнѣ, гетману, ближний, ихъ царского пресвѣтлого величества околничий и воевода сѣвский и намѣстникъ карачевский Леонтий Романовичъ Неплюевъ говорилъ, что великіе государи, ихъ царское пресвѣтлое величество, и сестра ихъ, великая государыня, благовѣрная царевна и великая княжна Софія Алексѣевна, изволили прислати его, ближнего околничего и воеводу, ко мнѣ, гетману, з своею монаршою грамотою и з милостивымъ словомъ и велѣли спросити о моемъ здоровю.

И я, гетманъ, тое милостивое великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества и сестры ихъ, великой государыни, благовѣрной царевны и великой княжны Софії Алексѣевны слово (а ще и в печали моей о преставленіи сына моего Семіона прилучшойся) отъ усть его, околничего, принялъ радостно, до истиннаго сердца, и поважную ихъ монаршую грамоту вычиталемъ честно, а такъ за тое милостивое слово имъ, великимъ государемъ, и сестрѣ ихъ, великой государинѣ, благовѣрной царевнѣ, при низкомъ моемъ челобитю, покорне благодарствую, а на статейнии дѣла во кротцѣ до превысокого монаршого престола покорне жъ отзываемъ.

В первой стати

Изволили великія государи, ихъ царское пресвѣтлое величество и сестра ихъ, великая государыня, благовѣрная царевна и великая княжна Софія Алексѣевна черезъ него, околничего и воеводу Леонтія Романовича, прежній свой монарший поновити указъ, чтобъ я, гетманъ, в дѣло о избраніи на киевский престолъ митрополита, со всякимъ тщаніемъ и радѣніемъ совѣтуючи з духовнымъ чиномъ и со всею старшиною, вступалъ неотложно. А в якомъ тому митрополиту на киевскомъ престолѣ быти поведеніи, и якое святѣйшому и всеблаженнѣйшому отцу кирь Іоакиму, патріарсѣ московскому и всея Росии, и по немъ будучымъ святѣйшимъ и всеблаженнѣйшимъ патріархамъ московскимъ отдавати послушаніе, и в якихъ дѣлехъ духовныхъ судити, и в якихъ не судити и доносити до суда и решенія святѣйшого и всеблаженнѣйшого патріархи и во всемъ якъ ся имѣѣтъ митрополитъ справовати, о томъ бы при обраніи его з

разсужденіемъ написати стати и подписомъ рукъ и притисненемъ печатей онымъ закрѣпивши, присылати к великимъ государемъ для вѣдома, да и новообранного митрополита для освященія и рукоположенія архипастырского патріаршого присылати жъ в царствующий великий градъ Москву.

А такъ я, гетманъ, по должной моей подданской вѣрности, послушень будучи ихъ царского пресвѣтлого величества и сестры ихъ, великой государыни, благовѣрной царевны и великой княжны Софии Алексѣевны указу, по правой христіанской вѣре имѣючи ревность о благочиніи церквей Малоросійскихъ, яко же прежде сего чинилъ мое всѣмъ особамъ чину духовного прилѣжное предложеніе, абы они, соглашаючися з нами о избраніи на вдовствующий киевскій престоль митрополита имѣли тщаніе, по которому моему предложено подлугъ здѣшнего старинного обыкновенія назначена была еще около прошлого праздника Вознесенія Господня волная елекція, еще и нынѣ писалъ я до преосвященнаго его милости отца Лазара Барановича, архиепископа чернѣговского и новгородского, прекладаючи, чтобъ елекція вже неотложно на день святыхъ апостоль Петра и Павла была зложена и вершена и чтобъ онъ, схиляючися подъ монаршую, ихъ великихъ государей, волю, выдалъ своиѣ до стану духовного зывателныи унѣверсалы, абы всѣ к тому дѣлу належныи особы на день назначонный в Киевъ до Святой Софии зехалися, и о избраніи на той митрополитанскій вдовствующий престоль пастыра дѣло вершили.

Якіе про то онъ, ясне преосвященный его мил. отецъ архиепископъ, будучи блюстителемъ и митрополитанского престола, выдалъ свои унѣверсалы, и якіе я, гетманъ, при оныхъ свои всюда розослалъ листы, тыхъ копии для вѣдома великимъ государемъ преречоному околничому далемъ в руки.

А якіе онъ, околничей, подалъ мнѣ до елекции розговору своего стати; тыи послалъ я на мѣстце елекційное з асауломъ Иваномъ Мазепою.

А понеже здавна в той землѣ и епархіи киевской такое бывало обыкновеніе, же на обране митрополита и свѣцкіе власть имѣючи особы, к духовному собору зезджалися; теды и я теперь на той в Киевѣ елекции назначилъ быти Василию Борковскому, полковникови чернѣговскому, Ивану Мазелѣ, асаулови войсковому, Леонтію Полуботкови, полковникови переяславскому, Григорию Карповичю, полковникови киевскому и Якову Жураховскому, полковникови нѣжинскому, з товариствомъ; которыи, будучи на елекции духовнаго чина, мовамъ и согласию должны будутъ прислухатися. З которого елекційного согласія, кого престоленная Божая премудрость по предвидѣнію своему предпоставитъ быти митрополитомъ, о томъ вскорѣ отголь повинни намъ дати знати, а мы имъ великимъ государемъ и сестрѣ ихъ великой государынѣ, благовѣрной царевнѣ, учинимъ донесене.

А яковымъ правомъ новоизбранному митрополиту чинъ свой исправляти, о томъ соборъ духовный на той же елекции маеть учинити стати и прислати ихъ ко мнѣ за руками; а я одослати ихъ к великимъ государемъ умыслнымъ посланымъ долженъ буду.

А яко я, гетманъ, будучи вѣрнымъ ихъ великихъ государей подданымъ, для истинного, якъ в мірскомъ, такъ и в духовномъ чинахъ подъ высокодержавною

ихъ царского пресвѣтельства рукою в Малой Росии единомислія, по истиннѣ того желаю, чтобъ митрополитъ былъ киевскій подѣ благословеніемъ и послушаніемъ святѣйшого и всеблаженнѣйшого киръ Іоакима, патриархи московского и всея Росии и по немъ наступающимъ святѣйшихъ патриарховъ, такъ (мню) и чинъ духовный не будетъ в томъ упоренъ. Толко я з старшиною и зо всѣмъ народомъ малоросійскимъ бю челомъ и прошу покорне великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества, и великой государынѣ сестры ихъ, благовѣрной царевны и великой княжны Софии Алексѣевны, дабы они, великіе государи по премногой и превеликой своей милости, превысокою своею монаршею честію посредствующи и запобѣгаючи тому, абы на мене, гетмана и на домъ мой, также и на тыхъ особъ, которыи преречоную елекцію отправовати будутъ, отъ святѣйшого константинопольского патриархи не навелося неблагословеніе, изволили послати наскорѣ грамоту свою монаршую к ему, святѣйшому константинопольскому патриарху, чтобъ онъ своего на киевской митрополии будущою начала святѣйшому и всеблаженнѣйшому отцу киръ Іоакиму, патриарху московскому и всея Росии по любвѣ единовѣрного и равночестного архиерейства, такъ для причинъ старинной російской едности, яко и для превысокой монаршой, ихъ царского пресвѣтлого величества, единой подѣ солнцемъ благочестной звѣрхности уступилъ соборнымъ писаніемъ, що за однимъ ихъ монаршимъ милостивымъ словомъ невозбранно онъ учинити восхоцеть. А то для того сей пунктъ докладаю, же вѣдомо мнѣ, что греческіе духовныи власти, за малою виною, до поданя неблагословенія бывають склонъны. А я, будучи чловѣкъ дочасный, обавлятися того мушу, жебы, что елекцію отправовати будутъ и тотъ особа, что митрополитомъ обранъ будетъ, отъ такого неблагословенія были свободны, премилостивого монаршого вскорѣ надобѣ намъ заступленія, о которое покорне просимъ.

И когда великіе государи, ихъ царское пресвѣтлое величество и сестра ихъ великая государиня благовѣрная премудрости Божой тезоименитая царевна превысокимъ своимъ разсужденіемъ и милостивымъ призрѣніемъ по благословеніи святѣйшого и всеблаженнѣйшого патриархи изволили такъ у себе положить, абы по степени в російскихъ митрополіахъ Киевская митрополіа была первою; тедею тоею милостію всѣ чины малоросійского народа доволствуются. А у мене якое изобрѣлося писмо греческое святѣйшого патриархи константинопольского Парфенія, зѣло к учиненю елекции приличное, того копию даль я в руки преречоному околничому, а власное послалемъ на елекцію всѣмъ для вѣдома.

В тыхъ протостатяхъ, якіе о исправленіи чина митрополита киевского написаны быти имѣють, да будетъ благопотребно доложить тое, чтобъ его митрополитанскіе о духовныхъ дѣлахъ в своей ему епархии суды были тверды и чтобъ за свое преступленіе осужденники на митрополита челобитя не могли заносити и челобите такое у святѣйшого не было бы приимовано для того жебы клиръ митрополии Киевской, к тому не привыкльй, не имѣлъ з того отягощенія и засмущенія. Что однакъ прислушаетъ до догматъ вѣры святой и до уврачеванія в церкви Божой якои, чога Боже уховай, вредителной вещи, о томъ митро-

полить святѣйшому и всеблаженнѣйшому отцу докладивати и, з церквю Великоросійскою согласуючися, его святѣйшого архипастыремъ своимъ почитати будетъ долженъ, и если святѣйшій по приключившемуся якому дѣлу зложити соборъ изволить, тогда и митрополить киевскій по званію прибыти к тому повиненъ, если в томъ якая ему не будетъ перепона.

И для того тутъ скорое посылки поважное грамоты ихъ великихъ государей до святѣйшого константинопольскаго патріархи о уступцѣ митрополии Киевской покорне допрошаемъ, же в сторонѣ Полской найдутся многие особы такіе, которыи именуютъ себе быти сынами митрополии Киевской, которыи аще и не по истиннѣ бы были восточной церкви сынами, однакъ и своею прихотю и людскою побудкою, удаючися благочестія ревнителями, схотятъ намъ чинити пакость, подвижуще святѣйшого константинопольскаго патриарху на выдане намъ и новообраному митрополиту неблагословенія; про то в скоромъ времени отъ великихъ государей до его святѣйшого патриарха, в Константинополь потреба бѣ послати грамоту.

У второй стати

Великіе государи, ихъ царское пресвѣтлое величество, и сестра ихъ, великая государиня благовѣрная царевна и великая княжна Софія Алексѣевна указали мнѣ, гетману, извѣстити, что отъ Озовскихъ и Крымскихъ Татарскихъ своевольныхъ наездовъ, чтобъ подъ ихъ монаршіе украинныи Великоросійскіе и Малоросійскіе города такъ смѣло не подпадали и спустошенія христіанству не наносили, чинячи защищеніе, изволяютъ милостиво указати учинити приспособлене тритисячное число людей ратныхъ, которыи бы всегда найдовалися на крайномъ отъ поля мѣстцу и постерегали цѣлости христіанъ православныхъ.

Где я, гетманъ, якъ перше по моей вѣрности до ихъ, великихъ государей, доносилъ, что дѣло тое есть потребно, такъ и нынѣ докладаю, когда тыхъ военныхъ людей тритисячная по указу монаршомъ тамъ на Украинѣ устроится готовность, теѣ тылко отъ наглыхъ татарскихъ чамбуловъ людямъ украиннымъ будетъ заступленіе, но и на всякое нестроеніе можетъ быти осторожность.

Слушне и благопотребне и тое, великихъ государей, и сестры ихъ, благовѣрной царевны исправило повелѣніе, чтобъ Розряду Сѣвскаго ратныи люде были в домехъ и имѣли готовность до войны належитую, ижъ бы во время якой нужной потребы зо мною могли злучитися.

В третьей стати

О Посожскихъ селахъ объявилъ мнѣ, гетману, ближній околничій Леонтий Романовичъ великихъ государей и сестры ихъ великой государинѣ благовѣрной царевны указъ, что до короля польскаго ихъ, великихъ государей, поважная грамота монаршая послана, чтобъ король по прежнимъ ихъ монаршимъ грамотамъ и договорамъ выслалъ на границу пограничныхъ судей для успокоеня пограничныхъ споровъ, з якое грамоты монаршое, по премногой ихъ монаршой милости и списокъ ко мнѣ присланъ. За которую то милость я, гетманъ, зо всѣмъ Войскомъ Запорозкимъ и зо всѣмъ народомъ малоросійскимъ, подъ ноги ихъ монаршіе бю челомъ и яко найпокорнѣй благодарствую.

А подлугъ прежнихъ моихъ покорныхъ имъ, великимъ государемъ, чиненыхъ докладовъ, яко села оныи Посожскіе заханы в сторону ихъ, царского пресвѣтлого величества безъ жадное трудности и по давнему праву належать до реименту нашего, до полковъ Чернѣговского и Стародубовского, и люде в нихъ жилии такіи найдуются, которыи давно козаками бывали; а в статяхъ примирныхъ Андрусовского договору Речицкому повѣту именныхъ границъ не написано, але глухо о томъ положено, яко жъ не домовлялася того лядская и литовская сторона, абы мѣстечко Яриловичи и мѣстечко Городня имъ были отграничены, которыи того жъ повѣту Речицкого названы будучи и теперъ в числѣ иншихъ мѣстъ в полку Чернѣговскомъ найдуются, такъ я и нынѣ зо всѣмъ войскомъ и зо всѣмъ народомъ прошу покорне ихъ великихъ государей и благовѣрной сестры ихъ милостивого призрѣнія; когда і суды тьи з ихъ царского пресвѣтлого величества стороны на пограничье зосланы будутъ, абы по монаршому указу имъ приказано, будучи и на зездѣ пограничномъ, тыхъ сюль в сторону Полскую и Литовскую не уступали, а держали бѣ межу по реку Сожъ.

А села тьи и для того в сторону ихъ великихъ государей надобны, жебы на нихъ на границы, якая по рецѣ Сожѣ есть прилична, была краеви Малоросійскому осторожность, для которое осторожности можно держати в нихъ войсковыхъ людей; бо прежде сего безъ такое осторожности подѣ часъ войны стороны Полской военнии люде, в мѣстѣ Гомлѣ найдуючися, великіе краеви сему Малоросійскому дѣвали пакости, и якъ в Стародубовскомъ, такъ и в Чернѣговскомъ полкахъ, много сель и деревень попустили.

А поневажъ и теперъ ляхи жадного добра ихъ, великихъ государей нашихъ, сторонѣ не ищутъ, але стараючися смирити себе з Турчиномъ, противъ царства Російского зло умышляють, то запобѣгаючи тому злему, если местечка Гомля, такъ шкодливого и пакостного завладѣти будетъ нелзе, принамнѣй села оныи Посожскіе, дабы были в сторонѣ ихъ, великихъ государей, удержаны, з которыими по Сожъ граница можетъ быти крѣпка. А мѣстечко тое Гомель хороше бѣ якимъ колвекъ способомъ в сторону великихъ государей привлациити, бо якъ приидеть сторонѣ ихъ великихъ государей до войны з стороною Полскою, то будетъ тое мѣстечко по прежнему намъ шкодити, а если бѣ в сторонѣ великихъ государей остало, то было бѣ ку шкодѣ сторонѣ Полской.

А не тылко села оныи Посожскіе имъ, великимъ государемъ, крѣпкою при Божой помочи рукою в своей монаршой, ихъ царского пресвѣтлоства, области держати во вѣки я зычу; але и тую узнаваю потребу, чтобъ ихъ монаршое премудрое и многомогучое промышленіе Кіеву, старожитному граду, преславной ихъ монаршой отчинѣ в земляхъ належащихъ граница была разширена, ибо в Андрусовскихъ договорахъ на одну милю з того боку Днѣпра межу в земляхъ ему положено, якою тамъ живучимъ людемъ доволствоватися невозможно. А в Кіевѣ не тылко стариннии люде жити хочуть, але и новотнии могли бѣ туда приходити, когда бы по премилосердному ихъ, великихъ государей, и сестры ихъ, великой государынѣ, благовѣрной царевны призрѣніе ку пожитку и ку лучшему града того розширенню граница была поправлена.

Когда убо, по указу монаршому, выправованы будутъ на пограничье помежнии суди на зездѣ пограничный противъ судей Полское стороны, тогды прошу

покорне, дабы по указу монаршому ихъ, великихъ государей, и сестры ихъ, великой государинѣ, благовѣрной царевны мнѣ о томъ дано знати з такимъ повеленіемъ, чтобъ и я отъ себе выправилъ людей, которыи бы зосланнымъ отъ великихъ государей судямъ в спорахъ пограничныхъ могли быти помочны.

На четвертую

Козаковъ запорозкихъ нестатечныи поступки и непостоянства вже имъ, великимъ государемъ явны. Я теда, гетманъ, з моей подданской вѣрности, яко по прежнихъ монаршихъ указахъ, такъ и по нынѣшнему ихъ царского пресвѣтлого величества и сестры ихъ, великой государынѣ, благовѣрной царевны и великой княжны Софии Алексѣевны повеленію, иле сила моя знесеть и иле станеть способу, о утишеніи ихъ шатостей тщатіе имѣю и впередъ имѣти буду.

На 5

Донского войска станицамъ если всегда бивати к царствующему великому граду Москвѣ ихъ монаршое изволяетъ благоволеніе; то я, вѣрный подданный усердно желаю, дабы тое было в лучшее утвержденіе ку пресвѣтлому монаршому престолу ихъ донское вѣрности и в постоянную во вѣки службу.

На 6

В Киевѣ ратныхъ людей сее поры довлѣтъ и сее число, яко тамъ по указу ихъ монаршомъ найдутся. А если в пришлый часъ, в заграничномъ краю якое повоженье, которого бы остерегатися належало, оказоватимется, тогды я, гетманъ по моей подданской вѣрности, о прибавку оныхъ учиню до пресвѣтлого ихъ монаршаго престола покорное донесенье. Однакъ нынѣ надобѣ в Киевѣ великихъ государей указу до воеводъ, городомъ началствующимъ, чтобъ ихъ исправленіемъ и дозоромъ была всякая осторожность и в караулахъ крѣпость, що по вѣрности моей подданской покорне докладую.

В седмой статьѣ

Великіе государи, ихъ царское пресвѣтлое величество, и сестра ихъ, великая государыня, благовѣрная царевна София Алексѣевна, черезъ его жъ околничого и воеводу, позволили объявити свой государскій указъ, чтобъ якъ помыслилъ тутъ о хлѣбахъ продажныхъ, з якими за границу торговлии люде ити хочуть и учинити бѣ тимъ пропускъ по моему догляду, усматривая, чтобъ в Малой Росии в хлѣбѣ скудости и дороженія не навелося. Теда я, хочъ до сего часу такихъ торговыхъ людей за границу не пропускалъ, однакъ теперь, видячи тое же з милости благоподавца Бога, за щастьемъ ихъ монаршимъ, в Малой Росии всюда хлѣбовъ изобилно, а много такихъ людей обрѣтается, которыи изобилность хлѣба имѣючи, денегъ з гола при своей нуждѣ не имѣють, велѣлемъ имъ, торговымъ людямя, отворити путь в Литовскіе краи и буду смотрѣти в той хлѣбной продажи на далшее повоженье, в которомъ если до високой цены знаки тутъ окажутся, то знову тотъ путь замкнути будетъ можно. А в Полесе, до

Короны Польской належное, для того я хлѣбовъ взети не велѣлъ, что тамъ найдутся свавольныи затыжныи люде, которыи и торговыхъ людей изобижаютъ.

В осмой статьи

Преречоный околничий и воевода Леонтій Романовичъ объявилъ и предпоставилъ мнѣ, гетману и всей старшинѣ милостивое и премилостивое монаршое жалованье, что великіе государи, ихъ царское пресвѣтлое величество и сестра ихъ, великая государыня, благовѣрная царевна София Алексевна, по моему подданскому челобитью, изволили мене, гетмана, старшину и все Войско Запорозкое милостиво пожаловати дачею двоихъ арматъ, вѣсу немалого и дѣла оздобного и крѣпкого, з написомъ великихъ государей царей, на одной отца, а на другой дѣда ихъ, великихъ государей, блаженныи и вѣчныи памяти достойныхъ; якіе то арматы, даръ превеликій и славный, я, гетманъ, з старшиною, благодарне принявши, яко обрадовалемъся тоєю превеликою монаршою милостию, такъ многократне под ноги ихъ монаршіе упадаючи, имъ, великимъ государем, и сестрѣ ихъ, великой государынѣ, благовѣрной царевнѣ, много покорне челомъ бю; и на безсмертную ихъ монаршую славу и хвалу, якъ на мѣстцу, такъ и в походахъ Войска Запорозкого имѣти ихъ в первомъ числѣ межи войсковыми арматами постановляю и въ чинъ ввожу. А тое покорне докладая, же з прислания тыхъ арматъ, такъ преименитого и превеликаго намъ, Войску Запорозкому, монаршого дара, всюда пошла великая слава, что ихъ царское пресвѣтлое величество и сестра ихъ, великая государыня, милостиво и премилостиво на насъ, гетмана, и на все войско приизирати изволяютъ.

В девятой статьи

Объявилъ и тую онъ, ближний околничий и воевода Леонтій Романовичъ прещедрую и премилосердную монаршую милость, что великіе государи, ихъ царское пресвѣтлое величество, и сестра ихъ, великая государыня, благовѣрная царевна София Алексевна, по превеликой своей благостинѣ, имѣючи мене, вѣрного своего подданого в премилостивомъ приизрѣнии, изволили за мои верныи подданскіе службы милостивымъ пожаловати жалованьемъ, повелѣли, особно мнѣ и дѣтемъ моимъ дати вотчину в Кромскомъ уездѣ, в Речицкомъ стану, деревню Красное на рѣчце Кромы, деревню Брусавицу, на рѣчце Брусавицѣ, деревню Лужки, деревню Пассерково, деревню Волково з крестьяны, з землею, з лесами и зо всякими угоди[ями], и з мельницами, в которыхъ деревняхъ именуется крестьянскихъ дворовъ тяглыхъ и мотныхъ пятьдесятъ и два, а землѣ по дачамъ семьсотъ двадцать семь четвертей в поле, а вдвое по тол[о]кахъ. А такъ я, вѣрный ихъ царского пресвѣтлого величества подданный, тую ихъ великихъ государей, и сестры ихъ, великой государынѣ, благовѣрной царевны, милость такъ великую и такъ милосердную благодарне принявши, яко наипокорнѣй имъ, великимъ государемъ, и сестрѣ ихъ, великой государынѣ, покорнымъ и униженнымъ поклоненіемъ челомъ бю, и по моей должности, якъ мнѣ вѣра моя кажетъ, з дѣтми моими вѣрне и вѣчне имъ, великимъ государемъ, и сестрѣ ихъ,

великой государынѣ, благовѣрной царевнѣ служить общаюся. А по тому премилосердному ихъ монаршому указу деревнѣ оныи в владѣнье мое приняти выслалемъ умыслного человѣка.

В десятой статьи

И тое великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества, и сестрѣ ихъ, великой государынѣ, благовѣрной царевнѣ Софії Алексевны, милостивое жалованье з усть его жѣ, ближнего околичного и воеводы Леонтія Романовича, есть мнѣ вѣдомо, что они, великіе государи, указавши в Белгородскомъ Розрядѣ, в Олешенскомъ уездѣ, осмотрѣти и обыскати мѣстца на пасѣку, мнѣ, гетману, для особой потребности, якое превеликое милости монаршое я благодарень будучи, жду впередь премилостивого о томъ указу ихъ государского, если тылко тамъ обыщется мѣстце волное и никимъ не обнятое.

В II ой

Когда великіе государи, ихъ царское пресвѣтлое величество, и сестра ихъ, великая государиня, благовѣрная царевна Софія Алексѣевна, приспособляючи свои многочисленныи силы къ оборонѣ своихъ богохранимой державы краевѣ от наступленія неприятельского, изволили указати всякого чина ратнымъ людемъ по всѣхъ преславного царствія своего странахъ быти в надлежащей военной готовности, также порубежныи и украиные города поправить и укрѣпити, теде тое дѣло велми есть надобное и благопотрибное. Для якихъ мѣрѣ и я подданское, з истинной вѣрности моей, смѣлъ вносить для ихъ монаршого пресвѣтлого престола покорное предложенье.

А любо великіе государи, ихъ царское пресвѣтлое величество, превысокимъ и премудрымъ своимъ разсмотреніемъ розсуджати изволяютъ, что до солтана турского в нынѣшнее время, отъ ихъ великихъ государей, посылцѣ быти неудобно, потому что и прежнихъ посылка еще не в давныхъ временехъ имѣлася и чтобъ онъ, турскій салтанъ, частыми присылками паче не возгордѣлся; однакъ я, верный ихъ царского пресвѣтлого величества подданный, плохимъ моимъ разумомъ и теперь уважаю, же потреба б нынѣ от великихъ государей къ салтану турскому тую посылку неотложне учинити, а не упускати того времени, в которое онъ, салтанъ турскій, до всего можетъ быти прихилень.

Поврежденіе в примирью немалое то найдется, что статью в Крымскихъ договорахъ о непerezываню з сего на той бокъ Днѣпра людей, добре закрѣпленую, потомъ в Цариградѣ при бытности отъ ихъ, великихъ государей, посла, дьяка Прокопія Возницина отмѣнено, написавши в записъ солтанскій тое, жебы людемъ всякимъ з стороны ихъ царского пресвѣтлого величества в сторону солтанову на той бокъ Днѣпра переходити было волно, чога в жадной монархии посполитому народу еще не допущано. А могло тое поврежденіе и безъ вѣдома солтана турского дѣятися самимъ усилованемъ зешлого везира Кара Мустафи Паши, который прозбою волоского владѣтеля Дуки увѣденъ будучи, на томъ стоялъ упорне.

И то немалая Войску Запорозскому и народу малороссійскому дѣялася обида, же тотъ владѣтель бывшій волоскій, Дука воевода, заступленямъ того жѣ

поганого везира, взявши в свою власть увесь край, межи Днѣпромъ и Днѣстромъ будущий, над примирными Крымскіе договоры важился близко Днѣпра кликати свободы и хотѣлъ осажовати города и мѣста. Для чего и полковниковъ и осадчихъ былъ поименовалъ, и якъ явными, такъ и тайными прелестями переманювалъ людей з сее стороны на тую Днѣпра сторону, а в примирныхъ Крымскихъ договорахъ, якъ людей не перезывати, такъ и городовъ не строити варовано, а Крымскіе примирные договоры чинены за вѣдомомъ солтана турецкого.

Надто той же волоскій владѣтель заборонилъ былъ нашимъ людямъ з сее царского пресвѣтлого величества стороны ездити на той бокъ Днѣпра, не тылко по дрова, але и для добычей рыбныхъ и звѣриныхъ, а в Крымскихъ договорахъ постановлено, же межи рѣками Днѣпромъ и Бугомъ, якъ турецкое и татарское стороны людемъ, такъ и ихъ царского величества стороны промышленникомъ около рыбы и звѣру дбати мѣло быти волно.

И тое до поврежденія покою есть знакомъ, что бей казикерманской козаковъ запорожскихъ не пускаетъ внизъ рѣки Днѣпра на рыбную, звѣриную и соляную добычъ, а в Крымскихъ договорахъ была мова, щобъ тое волности запорожцомъ не увоймовано.

А что отъ Азова черезъ всѣ примирные лѣта зла оказуется, тое вже есть явнымъ примиря поврежденіемъ, бо якъ перше бывший там Суимъ бей, з корогвами в чамбулы ходячи, многое множество душъ христіанскихъ з праведное ихъ царского пресвѣтлого величества державы в неволю бесурманскую выволочилъ, за що и караный не былъ, такъ и нынѣшний бей, тожъ з корогвами в чамбулы выходячи, сего лѣта много людей на ловляхъ рыбныхъ, якіе и за листами моими гетманскими добувалися, погромилъ и погналъ в неволю, и подъ Торъ загоны отправуючи, тожъ в людехъ великие имъ, великимъ государемъ, починилъ шкоды.

Если теды, держачи з солтаномъ турецкимъ и з ханомъ крымскимъ перемиръе, теперь отъ ихъ, великихъ государей, о такихъ вишей выраженныхъ примиря нарушеняхъ посылки до солтана турецкого не учинити и на тыи поврежденія достаточное поправы не упоменутися, когда Турчинъ могъ бы и мусѣлъ все по волѣ ихъ, великихъ государей, учинити; то на потомъ, чи будетъ на тое такое удобное время, поневажъ онъ маєть теперь немалыи трудности в заводахъ военныхъ з розными монархами.

А о лядской сторонѣ зо всякихъ вѣдомостей видѣти дается, же того всяко зычытъ, щобъ з Турчиномъ помиритися и по слабости нынѣшней силы ихъ можно разумѣти, что в войнѣ долго не могутъ стояти.

Яко теды для тыхъ вышей писаныхъ причинъ и потребъ, якіе до поправы примирныхъ варунковъ належать, такъ и для иншихъ мѣръ, о чемъ устне з ближнимъ околничымъ и воеводою Леонтиемъ Романовичемъ мѣлемъ мову, потребна быти здається отъ великихъ государей до солтана турецкого посылка. Однакъ я тое превысокому и премудрому монаршому разсмотренію и преможной ихъ великихъ государей, царского пресвѣтлого величества волѣ полецаю, и презиящному великой государини, благовѣрной царевны подаю рассужденію.

Наконецъ

Тут я великимъ государемъ, ихъ царскому пресвѣтлому величеству и сестрѣ ихъ, великой государинѣ, благовѣрной царевнѣ Софії Алексѣевнѣ покорне доношу, же з дѣлами ихъ монаршими вышей намененными преречоный околничый и воевода Леонтий Романовичъ до мене, гетмана, в Батуринь прибывши, замешкаль немалое время. А тому замешканю тая стала причина, же по першой моей оной тяжкой печали, якая з преставленія наймилшой дщери моей бояринѣ Параскевиі Ивановны еще не утолилася, постигла мене з судьбъ Божихъ другая тяжкая жъ печаль, и к болѣзни моей неуличоная приложилася рана, же любимый первородный сынъ мой Семіонъ Ивановичъ, полковникъ стародубовский, надежда старости моя, скончилъ животь свой, в котормъ угасъ свѣтилникъ утѣхи моее. О якой скорби того власне дня, якъ его, околничого, мѣлемъ приймовати, упередила до мене смутная и жалостная вѣдомость, и еще з нимъ, околничимъ, не видѣвшися, рыдалемъ горко и обливаемъ себе слезами моими. Але когда того жъ дня онъ, околничый, увидѣвшися зо мною объявилъ мнѣ превеликую и премилосердную ихъ царского пресвѣтлого величества и сестры ихъ, великой государинѣ, благовѣрной царевны Софії Алексѣевны милость, теды тая монаршая предобрая благость двигнула мене з плача глубокого и воздыханія моего и надеждою обрадованія ослабила мя. А притомъ и онъ, околничый, будучи здравого разума и разсужденія, увѣщевателными словесами своими в той томѣ горкіа печали вспомогль мене много, предлагаючи мнѣ къ исцеленію болѣзненнымъ раны моеи полезныя предложенія. Онъ же, по своему ко мнѣ обыклому приятству, и потрудился зо мною з Батурина немаль за шесть миль за реку Десну до монастыра Макошинского, где я, по природному отцевскому усердію, тому покойному сынови моему чинилъ послѣднее цѣлованіе, которого тѣло, по его еще за живота желанію, для погребенія рекою Десною проводилося к монастыру Печерскому Киевскому. Же теды не иншая причина, тылко тая горкая печаль моя его, околничого, тутъ поудержала, о томъ покорне имъ, великимъ государемъ, докладаю.

При бытности тутъ у насъ преречоного околничого Леонтія Романовича принесенъ ко мнѣ листь з чужое землѣ з мѣста Сакъѣ, гдѣ на рецѣ Дунаю всегда мость бываетъ и войска турскіе ку Полской сторонѣ мѣвають тамъ переправу. А писалъ той листь одинъ святое Афонское Горы житель, знакомецъ мой; много онъ моее ку собѣ имѣлъ прихилности и при своемъ отселя отездѣ былъ обязанъ моимъ такимъ словомъ, чтобъ онъ из чужое землѣ даваль мнѣ о всемъ знати. Прето онъ, хочай з трудностю черезъ Полскую и Венгерскую землѣ туда перше в Волоскую землю, а потомъ до Сакъ пробравшися, потщался писати ко мнѣ листь свой, в котормъ выписаль обширне все тамошнее повожене, в котормъ и желателная турецкая склонность ку сторонѣ великихъ государей нашихъ есть доложена. А такъ я листь тотъ и его переводъ далемъ в руки ему, околничому, чтобъ онъ донѣслъ до пресвѣтлого престола великихъ государей нашихъ, где зычу я, абы тотъ листь при лицахъ монаршихъ былъ вычитанный и выразумный, в котормъ понеже дается зрозумѣти, что Турская сторона желаетъ выдѣти кого колвекъ з посланныхъ отъ великихъ государей нашихъ; то я уважаю,

же одною бы посылкою нынѣ много позыскалося пожитку сторонѣ ихъ царского пресвѣтлого величества, а иле взглядомъ оныхъ выжей намѣненныхъ в примирю вредителствъ.

При его жъ околничого и воеводы Леонтія Романовича Неплюева тутъ бытности прислалъ ко мнѣ листъ свой полковникъ чернѣговский, ознаяуючи о вѣдомостехъ, якіе писалъ к нему з Полское землѣ его повинный, а посылалъ онъ, полковникъ, умыслного своего посылщика в Полщу для провѣдованя вѣстей за моимъ гетманскимъ розказанем. И тотъ теде листъ полковничый, з писмомъ з Полщи к нему присланнымъ, подалъ я в руки ему, околничому. В томъ писмѣ, з Полщи присланномъ, доложено тое, что поляки искати хочуть покою в Турчина, а из иншихъ многихъ вѣдомостей тоежъ намъ доносится: и была у насъ недавно передъ симъ такая вѣдомость, же если бы отъ папежа римского не зайшло упомнене и не принесено грошовое вспоможене, то конечно мѣли они, поляки, оставити цесара рымского, а вступити в трактатъ примирный з Турчиномъ, о чомъ вже доносилемъ имъ, великимъ государемъ. А якимъ они и теперь способомъ з Турчиномъ хотять згодитися о томъ я, доходячи моимъ розсужденіемъ, говорилъ з нимъ, околничимъ, и злецилемъ донести имъ, великимъ государемъ, словесно.

Все тое вышей описаное донесене наше премудрому и Богомъ действующему разсмотренію великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества и сестры ихъ, великой государинѣ, благовѣрной царевны Софии Алексѣевны, подлагаючи, яко есмъ во всемъ послушникъ преможной ихъ монаршой волѣ, такъ и в сихъ дѣлехъ, что великіе государи укажутъ, я з Войскомъ Запорозкимъ тымъ доволствоватися, а вѣрне имъ, великимъ государемъ, служити обовязуюся.

Иванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска вашего царского пресвѣтлого величества Запор[озкого]^а.

Нижче написано: Подлинникъ писанъ на семи листахъ бумаги, сшитихъ тетрадю. Подпись гетмана собственноручная. Вѣрно: К. М. Оболенскій. Съ подлиннымъ свѣрять С. Иванов.

ІР НБУВ. – Ф.2. – Спр. 13518 – 13635. – Арк. 11–26. Копія.

^а Даний документ хоч і має офіційний характер, проте це особиста відповідь гетьмана, а не двостороння угода між станами Гетьманщини (насамперед її Військом) та Московією. Відомі й інші послання Самойловича до царського двору, з приводу тих питань, які ставилися перед ним (з приводу планованої спілки Москви і Польщі проти Туреччини – 22 січня 1686 р., або можливого наступу військ на Крим – 3 січня 1687 р.). З цих матеріалів, що представляють насамперед офіційні пропозиції гетьмана, для прикладу наводиться лише зазначений документ.

Універсали. Накази

№ 416

*1672, червня 21. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича
про підтвердження прав ніжинського пречистенського
священника Павла Савича на село Топчіївку та на млин
при цьому селі*

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Ознаймуемъ тимъ писаніємъ нашимъ кождому, кому того будетъ вѣдати потреба, пану полковниковѣ нѣжинскому, сотниковѣ, атамановѣ и войтовѣ олишевскимъ, иж по жалованной великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, грамотѣ на село Топчѣевку⁴ пречестному господину отцу Павловѣ Савичу, священниковѣ свято пречискому нѣжинскому, данной, при ономъ селѣ и млинѣ^а, в том же селѣ Топчѣевцѣ, его власним коштомъ ставленнимъ, заховуемъ. А ораз то унѣверсаломъ нашимъ ствердивши, по кождомъ з старшини и черны, пилно мѣти хотячи, приказуемъ, абы такъ панъ полковникъ нѣжинский, сотникъ олишевской в томъ спокойномъ держаню пречестному господину отцу Павлу Савичу, священнику свято пречискому нѣжинскому, найменшою не важилися быт перешкодою. А ежели бы хто вышереченному отцу Павлу в отбиранню з того села Топчѣевки [и] з млина приходячихъ пожитковъ важился задати якую трудность, теды таковой кождій сурогости войсковое за скаргою не увойдетъ, ани иначе.

Данъ в Батуринѣ⁵, іюня 21 дня 1672 року.

Іванъ Самуйловичъ, гетман Войска его царского величества Запорожского, рукою^б.

Нижче зазначено: Сію копію унѣверсала заручилъ владѣльца прежній Максимъ Почека, намесникъ нѣжинский.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 5121. – Арк. 7 зв. Копія.

^а У тексті копії написано: “млинѣ”.

^б Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати.

**1672, червня 21. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича
стародубівським міщанам про підтвердження
магдебурзького права та прав на млини – під Стародубом,
на річці Бабинці; в селі Газуках, на річці Ваблі;
в селі Шаршовицькому, на річці Росусі; в селі Артешках
і в селі Вистрикові; про надання сел Кустичі і Сергіївка
та про звільнення стародубівських міщан
від торгового мита**

Іванъ Самуйлович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Всей старшинѣ и черни Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а именно пану полковникови стародубовскому, обозному, судѣ, асаулови, сотникови, атаманови стародубовскому, иншим сотником, атаманом, такъ городовимъ, яко и сѣлскимъ, такъ тежъ войтови, бурмистром, вшеляким урядом, всему товариству и посполству, в полку Стародубовском^б найдуючимся, и кому колвекъ тилко сей нашъ унѣверсал будет презентованъ, даемо вѣдати. Поневаж великій государ нашъ, его царское пресвѣтлое величество, з урожоной своей отцевской милости, на челомбите славной памяти в Богу зешлих гетмановъ Войскъ Запорозкихъ, антецесоровъ наших, обивателям мѣста его царского пресвѣтлого величества Стародубовского на вшелякіе волности надал права майдебурскіе и своею государскою ствердил грамотою, теди и ми, до тоей же стосуючися государской воли и грамотѣ, аби тимъ кгрунтовнѣйша в мѣстѣ Стародубовском зоставала майдебурія на даное имъ право, повагою сего нашего унѣверсалу конфирмуемо. На росходи зась и на розніе мѣста Стародубовского потреби, а звлаща на приняте войскових и от насъ высланих людей, на wsparтя конфермовалисмо млини, то ест млинъ под мѣстом, на рѣце Бабинце, з двома колами, стоячій, млинъ в селѣ Газуках, на рецѣ Ваблѣ⁷, з однимъ коломъ, млинъ в селѣ Шаршовицком, на рецѣ Росусе, з двома колами, млинъ в селѣ Артешкахъ, с каменем одним, млинъ в селѣ Вистрикове, с каменем одним. Особливе зась на пана войта стародубовского і пановъ майстратових, аби на свой оборочали пожитокъ, два надалисмо села, називаеміе Кустичи, и Сергіевскъ. Опрочь того, всѣхъ купцовъ мѣста его царского пресвѣтлого величества Стародубовского на рознихъ торгахъ, ярмарках, в державѣ нашего рейменту розними товарами гандлюющих, од вшелякихъ митъ, цель и отбирання индукти цале увольняемо. Зачим аби жаденъ такъ з старшихъ, яко и менших Войска Запорозкого, звлаща панъ полковникъ стародубовскій, сотникъ, атаман и нѣхто с посполитих людей до вишь помененних млиновъ на росходи мѣскіе, и до сел, на майстрат наданих, с так барзѣй до судовъ майстратових в криминалних и поточних одправуючихся справах, не интересовалися и жадного импедименту не важилися чинити под сроким войсковим [каранем], повагою сего нашего унѣверсалу приказуем.

Писанъ в Батуринѣ, 21 іюня, 1672.

Иванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54516 а. – Арк. 170–170 зв. Копія.

Там само. – Спр. 63698. – Арк. 41–41 зв. Копія.

Там само. – Спр. 68476. – Арк. 15–16. Копія.

Там само. – Ф. 8. – Спр. 226. – Арк. 5–5 зв. Копія.

Там само. – Спр. 231. – Арк. 102. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Спр. 18761. – Арк. 4–4 зв. Копія.

Там само. – Ф. 208. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 9 зв.–4. Копія.

О п у б л і к о в а н о: *Ситий І.* Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського // Сіверянський літопис. – 1998. – № 1. – С. 88. – № 8.

№ 418

1672, червня 22. Батурин. –

***Універсал Івана Самойловича про надання
Чернігівському Єлецькому Успенському монастиреві
села Авдіївки у Ніжинському полку, сіл Надинівки
і Серединки, з млинами, ставами, станами, озерами,
грунтами, полями та сіножатями у Київському полку
і сел Онисіва та Горбова, з перевозом через річку Десну
у Чернігівському полку***

Иванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, особливе пану полковниковѣ кievскому, чернѣговскому [и] нѣжинскому, сотникомъ, атаманомъ городовимъ и сѣлскимъ, и всему товариству, в тих полкахъ застаючому, и каждому, кому бы колвекъ того вѣдати было потреба и тот нашъ былъ презентованъ унѣверсал, доносимъ до вѣдомости, ижъ з немалымъ то православныхъ християнъ приходило жалемъ, кгда от давнихъ часовъ черезъ неприятеля Креста святого монастир Елецкий Чернѣговский Успенія Пресвятой Богородици⁸ зруйнованый и пустуючій стоялъ, для чого антецесорове нашиє милостію Божією и Пресвятой Богородици, будучи побужденіє для ради спасенія своего, якобы мѣстце святое реставроват могли и до першое хвалу Божую привелы, село в полку Нѣжинском, названое Овдѣвкву⁹ з его перевозами и иншими угодіями, села в полку Кіевскомъ Надиновку и Серединку з млинами, ставами, станами, озерами, кгрунтами, полями, сѣножатми, село зась Онисовъ и Горбовъ, в полку Чернѣговскомъ лежачое, зо всѣми приналежностями, такъ тежъ перевоз на рецѣ Деснѣ, противъ хутора Онисова, под Чернѣговомъ стоячій, на потреби храма Святого и виживлене братіи монастирской превелебному в Богу его милости пану отцу Іоаникію Кгальятовскому, архимандритѣ

^а У колі написано: Мѣсто печати.

чернігівському, конферовали и надали. До тоєй же и оныхъ антецессоровъ нашихъ стосуючися побожности и абы хвала Божая для обфѣтости не уставала, але жебы такъ барзѣй множилася, а еще бы за достоинство великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества, за Войска Запорожского и нашое здорове, и добра посполитаго цѣлость, щоденне у престола Божого маестат Его святій благалы, надание от антецессоровъ нашихъ права на вишреченніе села монастыровѣ Елецкому Чернігівському, симъ нашимъ ствержаемъ унѣверсаломъ. Прето вшелякіє доходи и припадаючіє пожитки тако з сель, яко з млиновъ, ставовъ, становъ, перевозовъ, кгрунтовъ, полъ, сѣножатей, лесовъ и иншіи акцѣденціи превелебному в Богу его милости отцу архимандритѣ чернігівському и братиі его отырат и пожитковат дозволяемо. А такъ варуемъ и сурово повагою рейменту нашего гетманского приказуемъ, абы жаденъ з старшихъ и меншихъ Войска Запорожского, особливе панъ полковникъ кievскій, чернігівскій, нѣжинскій, такъ з сотниковъ, атамановъ, товариства, яко и посполитого народу, в тихъ полкахъ зостаючого, до вишъ реченнихъ сель, млиновъ, становъ, ставовъ, озеръ, перевозовъ, кгрунтовъ и иншихъ приналежностей [не] интересовалися, [во] владѣнію и в спокойномъ уживаню найменшою не важилися быт перешкодою. Войти засъ тихъ помененныхъ сель з всеми своими громадами абы такъ его милости отцу архимандритѣ чернігівському, яко и братѣи его, для потребъ монастырскихъ на тие ж села висланой, ведлугъ звичаю, належитое отдавали послушенство, вторицею приказуемъ.

Писан в Батуринѣ, дня 22 іюня, року 1672^а.

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского величества Запорожского^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 2793. – Арк. 9–9 зв. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 159–160. – № 57.

№ 419

**1672, червня 24. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича
про підтвердження прав Макошинського Покровського
монастиря на Хвеськівський і Цеклінський млини
в селі Величківцях та на Бихівське озеро**

Іванъ Самуйлович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ кождому того потребууючому, а имено пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского чернігівському, сотникови менскому, атаманомъ городовому и макошинскому, и всему старшому и меншому, в томъ же полку найдуючомуся товариству, такъ

^а Нижче написано: В подленномъ подписано.

^б Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати войскової гетманской.

тежъ войтови и посполству тамошним, и кому колвекъ тылко сей нашъ унѣверсал будетъ презентъован. Выдячи мы госпожи Анастасиѣ Бабырчанцы, ігуменѣ макошинскоѣ, унѣверсалы од прошлыхъ гетманов и полковниковъ розныхъ на монастыръ свято Покровский Макошинский¹⁰ в наданю млинов, одного Хвесковского з двома колами мучными, третим ступным, другого млынка Цеклѣнського, в селѣ Величковцѣ, зо трома колами, до того тежъ озеро Быховце, в стану Макошинскомъ найдуючося, такъ тежъ поля, синожати панские, поблизу Макошина лежачие, зо всѣми принадлежностями презентъованые, прето и мы, стосуючися до того жъ побожного учинку, а барзѣй уважаючи то, абы при бескровныхъ офѣрахъ за царского пресвѣтлого величества достоинство, такъ тежъ и насъ самихъ, и за все Войско Запорозкое маестатъ Его в тымъ былъ стверженъ благаный, безъ жадноѣ кондициѣ, унѣверсалы за поменненые добра, монастыреви паненскому Макошинському наданые, повагою сего нашего унѣверсалу такъ ствержаемо, жебы такъ панъ полковникъ чернѣговский, яко старшиѣ и менъшиѣ в томъ же полку, жаденъ з товариства в заживанѣ поменненыхъ добръ и найменшоѣ препедициѣ и кривды поменненоѣ госпожи ігумениѣ макошинскоѣ, з еѣ сестрами, не важилися чинити, и повторе подѣ утраченѣемъ ласки нашею и войсковое сурово приказуемъ.

Писанъ в Батуринѣ, дня 24 іюня, 1672.

Іванъ Самуйлович, гетманъ Войска его царского величества Запорозкого.

На аркуші 2 зв. зазначено: Унѣверсалъ черницамъ макошинскимъ, наданый на млыны, 1672, іюня 24, № 13.

По архиву № 1377.

ЦДІАК України. – Ф. 152. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 1–2. Оригинал.

№ 420

***1672, червня 24. Батурин. –
Універсалъ Івана Самойловича
про підтвердження правъ Макошинського
Микільського монастиря на млин на Сосницькій греблі,
на млин-вешняк у селі Верба, на Змітненські, Сохачівські,
Риботинські і Конятинські озера, на перевіз на річці Десні
у Макошині та про звільнення монастиря
від військовихъ податківъ і повинностей***

Іванъ Самойлович, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, меновите пану полковникови чернѣговскому, сотникамъ, атаманамъ, дозорцамъ и всему того жъ полку товариству и кождому, кому бы колвекъ сей нашъ бивъ показанъ унѣверсаль, доносимъ до вѣдомости. Поневажъ великій государъ нашъ его царское пресвѣтлое величество з ней зречення своєю отцевскіа щедроти и

ку хвале Божіей милости, видячи монастиря свято Николского Макошинского¹¹ оскудность, для которого бы хвала Божія не уставала, млинь Грицковъ з двома каменми и з ступнимъ коломъ, на греблѣ Сосницкой, на рецѣ Убедѣ, также млинь вешняк з однимъ каменемъ, в селѣ Вербѣ стоячий, а до тихъ майно, озера Змѣтневскіе, Сохачовскіе, Риботинскіе, Конятинскіе, зо всѣми тонями и уходами на помененній Макошинскій монастир надавъ и своими государскими обваровавъ грамотами, до которой его царского пресвѣтлого величества прошліе гетмани наши стосуючися волѣ з побожности своєю на вспоможенія тихъ же недостатковъ монастирскихъ, перевозъ на рецѣ Деснѣ, в мѣстечку Макошинском будучій, придали и своими конфирмовали унѣверсалами, теди до тоей же его царского пресвѣтлого величества стасуючися мы волѣ, в грамоти его царского пресвѣтлого величества, якъ и прошлыхъ гетмановъ нашихъ, поважного чину правъ, наданыхъ монастиреви свято Николскому Макошинскому, на млини, озера и перевозъ, такъ яко в грамоти его царского пресвѣтлого величества, в себѣ специфікуемъ, нынѣшнимъ нашимъ ствержаемъ и змоцняемъ унѣверсаломъ, и вшелякіе з млиновъ на Войско двѣ мѣрочки, кромѣ мелницкой, припадаючие пожитки з озер, зас и перевозу цѣлкомъ отбирать позволяемъ. А для лѣпшого утверждѣнія хвали Божой монастир Макошинский и маетностей, до того монастира належачихъ, под нашу взявши оборону, от вшелякихъ войсковихъ тяжаровъ, становискъ, ночлѣговъ, попасовъ, одпочинковъ, статцѣй и подвод вимаганія уволюемъ. Прето абы панъ полковникъ чернѣговскій, сотникъ и атамани, и нѣхто з войскового товариства в млинах, озерах, в перевози монастиреви Макошинскому, в владѣнію и пожиткованню не билъ перепною, ани те же в маетностяхъ ихъ на указъ нашъ жадний не важилися чинит екзацій, сурово повагою сего нашего унѣверсалу приказуемъ.

Писанъ в Батуриѣ, 24 іюня 1672 року.

Іванъ Самойлович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 21. Оригінал.

Там само. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 4755. – Арк. 7. Копія з датою 27 червня 1672.

№ 421

1672, червня 27. Батурин. –

*Універсал Івана Самойловича про дозвіл ченцям
Максаківського монастиря укріпити монастир
оборонними мурами*

Іванъ Самуїловичъ, гетманъ Войска его царского прес. величества Запорозкого.

Паномъ полковникомъ Войска его царского прес. величества Запорозкого, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ городовимъ, сѣлскимъ, курѣнским и всему старшому и меншому, в тихъ же полкахъ найдуючомуся, товариству даемо вѣдати. В особливой, мы, в Богу превел. господина отца Іеремѣи Ширкевича, ігумена

максаковского¹², поступокъ и замысль в тимь мѣючи, ижъ монастырь свой такъ для оборони монастырское, яко и для людей, поблизу монастыря зостающих, варуючися вторгнення неприятелей Христа Господня татарского, умыслиль до кола валомъ и парканомъ обточити и обваровати, а хотячи помененную фортецу селами, до того монастыра прислушними, совершити, внесль прозбу до нас, абысмо ему то от себе лекговали. Прето видячи рѣчь потребную и барзо вигодную, пилно жадаючи, приказуемъ, абы такъ панъ полковникъ нѣжинскій, яко и чернѣговскій, и все старшее и меншее тых же полковъ товариство в обварованю и в фортификаваню помененной обывтели святой и наименшою не важилися быти перешкодою, селяном монастырским и иным, до монастыра належачим, селам на роботу не збороняли виходити. Селяномъ зась всѣмъ сурово приказуемъ, абы не были спречными до тоеѣ работы. А ежели хто з старшины albo черни в Богу пре[велебному] его мил. господину отцу ігуменови максаковскому зборонил бы обывтели святоѣ фортификавати, теды за донесенемъ скарги обецуемоя такого сурово неодпустне карати.

Писанъ в Батуринѣ 27 іюня, 1672^a.

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского величества Запорозкого, рукою^б.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255. – Арк. 51. Копія.

№ 422

1672, червня 28. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про безперешкодну торгівлю грецьких купців в Україні

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Всѣмъ вобецъ и кождому зособна, кому о томъ вѣдати належить, меновите паном полковникомъ, асаулом, сотникомъ, атаманомъ, и всему товариству Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, тудежъ войтом, бурмистромъ, і вшелякое кондициѣ людемъ, кому толко сее писане наше показано будетъ, а меновите высилчим нашим и полковничимъ, до вѣдомости доносим, иж суплѣковали до насъ купци кгрецкие и иншие, тут на Украину приезджаючие, же мимо ексактора нашего Енерального нѣкоторие, так висилчие, яко и городовие, кривди онимъ чинятъ, и неслушние побори по нихъ витягають, чому мы запобѣгаючи, жебы они всегда волно на ярмарках, отдавши належность ексакторови нашому, гандлювали и наименшее нѣ от кого кривди не поносили, зачимъ срокго симъ унѣверсаломъ нашимъ росказуемъ, абы ся жадень вишменованный купцам кгрецкимъ, и иншимъ всѣмъ, з товарами на Украину при-

^a Нижче написано: В подлинном подписано.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати рейментарской.

езджаючимъ з чужих земель, не важил найменшое кривди и пренагабання чинить и онихъ шарпать. Але такъ полковники, яко и вся по городахъ старшина, а особливе нашѣ вислание, жадного ярмаркового на нихъ витягати не мають такъ, жеби на ярмаркахъ всюди, доброволне отдавши звичайную належность ексакторови нашому, доброволне гендлювали, кгдажъ кождий таковий, которий би онимъ кривду чинити мѣль, срокого от насъ не уйдесть караня.

Данъ в Батуринѣ, 28 июня, 1672 року^а.

Іванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского величества Запорожского, рукою^б.

Нижче написано: С подлѣнного списалъ войсковий канцеляристь Данило Сьмоновский.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 60350. – Арк. 225–225 зв. Копія.

Там само. – Ф. 8. – Спр. 3557. – Арк. 23. Копія.

О п у б л і к о в а н о: *Федотов-Чеховский А.* Акты греческого нежинского братства. – С. 51–52. – № 12.

№ 423

1672, червня 28. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження права грецьких купців у справах, що виникають між ними, судитися власним судом

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Всѣмъ вовець и кождому зособна, кому о томъ вѣдати належить, а меновите паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ городовимъ и сѣльскимъ, войтомъ, бурмистромъ, и на якуй колвекъ услузь войсковой и нашої будучимъ особамъ, до вѣдомости доносимъ. Супликовали до насъ всѣ кгрецькие купцѣ з розными товарами, з Кгрециѣ, з Волохъ, Мултянъ и инънихъ земель, до украинскихъ его царского пресвѣтлого величества городовъ на ярмарки приезджаючие, просячи, абысмо вѣдлугъ звичаю ихъ давнего купецкого, позволили имъ самимъ межи собою судитися, то есть въ таковой справѣ, кгда зъ грекомъ кгрець, а не зъ общею якою особою, о купецкую рѣчь завелися, на що и унѣверсаль отъ славное памяти небожчика его милости пана Богдана Хмелницкого, гетмана Войска Запорожского, антецессора нашего, собѣ данний показовали¹³. Мы теды до такъ слушноѣ речи сѣхилившись, и унѣверсаль той ствердивши, приказуемъ, абы жаденъ полковникъ, сотникъ, атаманъ, войтъ, бурмистръ, нѣгде грека зъ грекомъ, заводъ въ купецкой речи меючихъ, судити и декретомъ окривати не важился, але абы звичай ихъ, [якъ] есть въ чужихъ краяхъ, заховали бѣ сами межи собою sprawy купецкие, о которие грекъ з грекомъ заведется, розсуждали и декретовали. Також и проступная челядъ ихъ грецькая ни чьему

^а Нижче написано: На подленномъ подпись таковъ.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

иньшому судови, декретови и караню, толко ихъ самихъ подлегати маеть. Кождого зъ старшихъ войсковыхъ, воли сей и унѣверсалови нашому противного, а в судъ грецкій неналежне вѣтручаючогося, карать за скаргою обещуючи. Однакъ если бы грецкый купецъ заводъ з нашимъ украиньнимъ человекомъ мѣль, теди належному судови повиноватися маеть.

Данъ в Батурини, іюня, дня 28, 1672 року.

Иванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского величества Запорожского, рука^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 3557. – Арк. 22. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Федотов-Чеховский А. Акты греческого нежинского братства. – С. 52-53. – № 13.

№ 424

1672, липня 1. Батурин. –

Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на село В'язівок

Иванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, особливе пану полковникови лубенскому, асаулови, сотникомъ, атаманомъ и всему товариству, войтомъ, бурмистромъ и всему в томъ полку посполству, и кому тилко потребууючому показано будетъ, ижъ ми такъ до волѣ антесесоровъ наших, прешлих гетмановъ стосуючися (которіе монастир Преображенія господня Мгарский¹⁴ видячи убогий, на виживене або подпору надали били село Вязовокъ¹⁵), яко аби хвала Божая на многих мѣстцах брала помножене, при которой аби и за его царское пресвѣтлое величество и всѣхъ насъ одправовалися, аже ко Богу молби стараючися, тот же село Вязовокъ надаем монастиреви Мгарскому и симъ нашимъ конфирмуемо универсаломъ, и аби превелебній в Богу господинъ отецъ Макарій Русановичъ, ігумень мгарский, з братією з того села отбираль на потреби монастирскіе пожитокъ, далисмо в держане. Зачимъ по кождомъ з старшини и чернѣ жадаемъ, аби мѣстцу святому того села в держаню, и селяном ни од кого не била перешкода, срокго приказуемъ и противного ему виразное волѣ нашео универсалови кождого карать без фолкги будетъ.

Данъ в Батурини, іюля 1, 1672⁶.

Иванъ Самойловичъ, гетман Войска его царского величества Запорозкого⁸.

Нижче написано: С подлѣнного читал полковий канцелярист Григорий Бѣлашъ. 1767 года, іюля 20 дня, такову подлѣнную крепость я принял и росписался, Мгарского Лубенского [монастиря] іеродѣяконъ Іовъ.

^а Після підпису зазначено: Мѣсто печати.

^б Нижче написано: На подлѣнномъ подпись таковъ.

⁸ Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50987. – Арк. 35. Копія.
ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 34–34 зв. Копія.
Там само. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 73.
ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 14–15. Копія.
О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 128. – № 86.
ГСМЛ. – С. 85. – № 98 б.

424 а

**1672, липня 1. Батурич. –
Універсал Івана Самойловича Лубенському
Мгарському монастиреві про підтвердження прав
володіння селами В'язівок, Ольшанка, Лука, Хитці,
Піски й іншими маєтностями**

Іванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, меновите пану полковникови лубенскому, сотником, атаманомъ, и всему того ж полку товариству, и каждому, кому бы колвекъ толко тот нашъ показанъ былъ унѣверсалъ, дано симъ до вѣдомости. Поневажъ славной памяти давніе въ Богу зешліе гетмани, антецессоровѣ нашіе, упатруючи помноженъе хвали Божой, абы для недостатку обывтелѣ святіе не упадали, але абы тимъ барзе з вивишенъемъ церковъ святихъ и православное христіянское кгрекоруское множилися вѣри, зъ побожности своей, на выживленіе и вспарте нужнихъ потребъ монастиревѣ Мгарскому Лубенскому село Вязовокъ з приналежностями, село Олшанку зъ вишнимъ и нижним млиномъ, такъ тежъ луки, прозиваеміе Барнадинскіе из лескомъ под фолваркомъ занятимъ, и села Лука, Хиць и Пѣски названіе, и перевозъ, на Лисой горѣ найдуючийся, такъ, яко ся в себѣ мают, надали и своїми утвердили унѣверсалами. Теди и ми до антецессоровъ нашихъ стосуючися побожности, наданніе на помененній монастир права нашимъ нынешнимъ зѣтвержаемъ уневерсалом и вшелякіе припадаючіе на войско такъ зъ сель, яко и млиновъ, пожитки одбирать позволилисмо. Зачимъ абы жаденъ зъ старших и менших Войска Запорозкого, особливо панъ полковникъ лубенский, сотники, атамани и ни хто зъ товариства в томъ полку застаючого въ спокойномъ держанью, владеню, уживанью и пожиткованю з помененнихъ сель монастиревѣ Мгарскому Лубенскому не важилса найменшою бытъ перешкодою, повагою и влаздою нашою гетманскою сурово приказуемъ.

Писанъ въ Батурине 1 іюля, року 1672^а.

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского величества Запорозкого^б.

О п у б л і к о в а н о: ГСМЛ. – С. 75–76. – № 88.

^а Нижче написано: В подлинном подпись таков.

^б Після цих слів зазначено: Мѣсто печати гетманской.

*1672, липня 1. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича
про підтвердження прав Батуринського
Крупницького Микільського монастиря на село Хмилів,
з трьома млинами та усім іншим
до нього належним*

Іванъ Самуйлович, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Всей старшинѣ и черни Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а особливе пану полъковникови лубенскому, сотникови роменъскому, атаманови хмиловскому, такъ теж войтови, бурмистру и вшелякои кондициѣ людем до вѣдомости доносим, иж мы, хотячы, абы хвала Божая уставичне за достоинство его царского пресвѣтлого величества и за Войско Запорозкое у престола Господня в церквях его святых, помноженя беручи, одправляласмо, з горливости нашею ку церкви святой православной достоинство пишно постерегаем, жебы жадное мѣстце святое и найменшой нѣ од кого не поносили кривды. Зачым, ведлуг даной его царского пресв. величества на манастыр святителя Христова Николая Крупецкий Батуринский¹⁶ село Хмилов¹⁷ зо всѣми прыналежностями и з трома на рецѣ Хмиловцѣ млинами, грамоты, такъ теж водлуг даных од прошлых гетманов на тое ж село Хмилов з тими ж трома млинами, в полъку Лубенском, в сотнѣ Роменской лежачую, зо всѣми прыналежностями. Прето и мы, стосуючися до такой святобливой интенциѣ и хвалебного учинку, тое ж село Хмыловъ зо всѣми прыналежностями, и з трома млинами на рецѣ, а найбарзей изъ одбѣзкими там кгрунтами, потвержаючи сим нашим^а, на помененный монастыр свято Николский Крупецкий Батуринский для слушного выживленя надаем. Зачым повагою сего нашего унѣверсалу в таковий способ ствержаем, жебы так пан полковник лубенский, и сотник роменский, так теж атаман хмеловский, и каждый такъ з войскових, яко и посполитых людей найменшое в пожыткованю помененного села превелебному в Богу отцу Іосафу, ігумену крупецкому, з братиею его не важилися чиниты кривды, сурово приказуем.

Писан в Батурынѣ 1 іюля 1672 року.

Іванъ Самуйлович, гетман Войска его царского величества Запорозкого, рука вл[асна].

На аркуші 2 зв. помітка: Унѣверсалъ гетмана велможного его милости Іоана Самойловича, гетмана, потвержений, на кгрунта всѣ Хмелиовскіе, 1672, юля 1 дня, № 13.

По архиву № 1471.

ЦДІАК України. – Ф. 154. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 1–2. Оригінал з військовою печаткою.
ІР НБУВ. – Ф. 1 – Спр. 61899. – Арк. 293. Копія.

^а Так у тексті, за змістом не вистачає слова „листом”.

*1672, липня 4. Батурич. –
Універсал Івана Самойловича
про підтвердження прав військового товариша
Михайла Миклашевського на село Зазірки та на млин
на річці Ворглі, побудований його тестем
Данилом Рубаном*

Іванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ кождому, кому бы того вѣдати належало, особливе пану полковниковѣ нѣжинскому, сотниковѣ и атаманови глуховскому, и всему того ж полку товариству, такъ теж войтови, бурмистромъ и посполитому мѣста Глуховского народови, ижъ панъ Данило Семеновичъ Рубанъ, обывател глуховскій, до вѣкуистой пана Михайла Миклашевского¹⁸, товариша войскового, принявши в домъ свой, приязнѣ, млинъ на рець Воргль¹⁹, в селѣ Зазѣрках²⁰, з двома каменями, стоячий, своимъ власнимъ фундованій и будованій коштомъ, доброволне в моць, держаніе, и спокойное подал уживаніе, такъ теж село Зазѣрки, которое прошлый Демко гетманъ за верніе послуги его на виживленіе был надал, теди и ми, до тоеи же поважной вѣрности, такъ млинъ, от тестя названого Рубана, яко и село Зазѣрки, на виживленіе наданое, симъ нашимъ конфирмовалисмо унѣверсаломъ, зачимъ, абы жаден з старших и менших Войска Запорожского, особливе панъ полковник нѣжинскій, сотникъ, атаманъ глуховскій и ниhto такъ з товариства и посполитих людей до млина и села вишпомененного пану Миклашевскому наданого, не интересовалися, и жадной в уживаню не важилися чинити перешкоди, суворо повагою и владзею нашею гетманскою приказуемъ.

Писан в Батуричѣ 4 июля, року 1672.

Іван Самойлович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского^а.

Нижче написано: Стефан Миклашевскій, атаман.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 1692 а. – Арк. 83. Копія.

^а Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати.

*1672, липня 4. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про надання
військовому товаришеві Василю Заліському
млинових часток у трьох млинах, співвласниками
яких навпіл є: першого – Яків Тищенко, другого
і третього – Пилип Шкурай*

Іванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніємъ, кождому того потребууючому, а именно пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского чернѣговскому, сотникови, атаманови понорницкому, и всему старшому и меншому того жъ полку товариству, и кому колвекъ тилко сей нашъ унѣверсаль будетъ презентовать. Мѣючи ми в особливому респектѣ рицерского чину людей дѣлности и отваги, котории такъ за его царского пресвѣтлого величества достоинство, яко и за милую отчизну, и греко-рускую, розніе з неприятelmi утарчкѣ одправуючи, з утратою не тилко сумпту, але здоровья своего застановляються, видячи теди ми такіе дѣлности и отваги пана Василя Залѣского, товариша войскового, обивателя оболонского, а хотячи его за оніе ласкою нашею и войсковою уконтентовати, з млина его власним своимъ коштомъ, посполу з Яковомъ Тищенкомъ, межи Городищем²¹ и Оболонемъ²² будованого, на рецѣ Бистрицѣ²³ стоячого, позволяемо четвертую часть розмѣру, албо мѣрочки, ему на виживленне отбирати и користовати. А що засъ мѣеть помененныи Василь Залѣский два млини вишшей Городища, на той же рѣцѣ Быстрицѣ, подле Будища²⁴, в кождомъ млину по одному колесу, которих то двохъ млиновъ половину Филипу Шкураю продавъ, теди и зъ тоей половины млиновъ ихъ, за ихъ услуги в Войску Запорожскомъ, хотячи онихъ уначити охотнѣйшими до услугъ войсковихъ, половину розмѣру на ихъ пожиткованне і користь позволяемо отбирати и на свой пожитокъ оборочати. Зачим пилно жадаемъ и приказуемъ, абы такъ панъ полковникъ чернѣговский, яко и панъ обозний, судья, асаулъ полковие, особливе сотникъ, атаманъ понорницкии, и все старшее и меншее того жъ полку товариство, и наименшее кривди и перешкоди помененним панамъ Василию и Филипу в отбиранию пожитковъ з помененнихъ млиновъ не важилися чинити, и повторно сурово повагою уряду нашего приказуемо.

Писанъ в Батурине, 4 июля, 1672^a.

Іванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 8815. – Арк. 12–12 зв. Копія.

^a Нижче написано: В подленномъ такъ.

^б Після цих слів у колі зазначено: Мѣсто печати гетманской.

1672, липня 5. Батурич. –
 Універсал Івана Самойловича про підтвердження
 прав військового товариша Дмитра Бондаренка на млин,
 на Сосницькій греблі, що на річці Убедь

Іванъ Самуйлович, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Всей старшинѣ и черни Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а меновите пану полковникови чернѣговскому, сотником, атаманом з товариством, и войтови зо всѣмъ посполством сосницьким, и кождому, кому толко сее писанне наше показано будет, ознаймуемъ, иж Дмитро Бонѣдаренко, товаришъ войсковий, обывател сосницький, поневаж взглядом заслуг своих войскових, за дозволенем пред тым бывшего уряду гетманского, млынъ у конца греблѣ мѣское сосницкое, од поля на рецѣ Убедѣ прорву занявши, власным своим коштом построиль, на заставок тры. Прето мы, слушност углядѣвши, из фондушу на тое занятя млына, о который уряд Сосницький своего пред нашим еще урядом до гетмана вносили прычину, зрозумѣвши, же старим млином на теѣ греблѣ немашь перешкоды и овшей, же на той греблѣ слушная была речъ построити млын, такъ мелники, яко и сосничане призволилися, который млын кгда помененный Дмитро Бондаренко, товариш войсковий, обывател сосницький, на пререченом мѣстцу постановившы, водлуг фондушу, ему наданого о унѣверсаль, ведлуг права войкового, упрашалъ. Яко ж мы, зрозумѣвши власную ему з приходов того млына належитост, сей нашъ унѣверсаль видати казалисмо, абы предреченому Дмитрови, так панъ полковник чернѣговский, яко жаденъ старшый и меншый з товариства войкового в том одбераню з того млына доходовъ и мѣрочок найменшою не былъ перешкодою, повагою уряду нашего ствержаем и приказуем.

Писан в Батурынѣ, 5 июля 1672 року.

Іванъ Самуйлович, гетман Войска его царского величества Запорозкого, рукою.

На аркуші 52 зв. зазначено: Дмитрови Бондаренкови, обивателеви, на млинъ, в середине того унѣверсалу менованый, наданъе.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50468. – Арк. 51–52. Оригінал.

**1672, липня 5. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича
про підтвердження прав Батуринського
Бобріківського Воздвиженського монастиря
на села Пальчики, Атюшу, на Жуківський ґрунт і перевіз
через річку Сейм у Батурині та на млини – в Чапліївці,
Батурині, Атюшах і Нових Млинах**

Іванъ Самойловичъ, гетман з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозским.

Ознаймуемъ сим нашимъ кождому, кто будет потребовати писаниемъ, а меновите паномъ полковниковъ Войска его царского пресвѣтлого величества нѣжинскому, сотниковъ, атамановъ городовому, войтовъ, бурмистромъ и всему товариству и посполству батуринскимъ, ижъ честная госпожа Евгенія Хлевинская, игуменія, з сестрами монастира Батуринского, презентовала прошлихъ Войска Запорожского гетмановъ унѣверсали на млинъ в Чеплѣвцѣ²⁵, другий в Батуринѣ, третий в Отюши²⁶ селѣ, и в Новихъ Млинахъ²⁷, у Туцкого млинѣ, на один камен, также на села Палчики, Атюшу, и на двор з кґрунтами Жуковскими Батуринский, которие ми видячи слушне оним законницям надание, и свою стосовавши волю, тие всѣ млини и села, дворъ Жуковский и кґрунта, при монастиревѣ з побожности нашео заховуемъ. Зачимъ [от] каждого стану людей жадаючи, приказуем, аби никто в держаню и отбираню того наданя пожитковъ не знайдовался бити перешкодою паненского монастира законницамъ, особливе перевозъ на Сейму, под мѣстом Батуринским, по давним им наданним правом надавши, при вишеречених наданияхъ сим нашимъ уконфѣрмовалисмо унѣверсалом. А если бы кто важился нарушити виразний сей волѣ нашой унѣверсал, то кождий неотмѣнно срогкости права войскового не вуйдет.

Данъ в Батуринѣ июля 5, року 1672^a.

Иванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского величества Запорозкого^b.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55672. – Арк. 203 зв. Копія.

Там само. – Спр. 61899. – Арк. 293. Копія.

^a Нижче написано: В подлѣнном тако.

^b Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати гетманской.

1672, липня 7. Батурич. –
*Універсал Івана Самойловича про надання
 Київському Братському монастиреві права ситити
 мед під час свят, шість разів на рік*

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Всѣмъ вобецъ и каждому того потребуячому, а именъно пану польковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого киевскому, сотникови, атаманови киевскому жъ, і всему старшому и менъшому того жъ полку товариству, такъ тежъ вуйтови, бурмистромъ, райцомъ и всѣму мѣста Києва маѣстратови даемо вѣдати. Видячи великий государь нашъ такъ потребное мѣсце святое, обитель Братскую Киевскую, всему нашему малоросійскому народови, особливе для цвиченя въ наукахъ визволенихъ дѣтокъ кгреко-рускихъ, не въ такомъ достатъку, яко ся годить, застаючое, а хотячи помененую обитель святую, яко звиклъ з особливоѣ своеѣ горливости Церкви Божиѣ, такъ наданемъ правъ, яко и щедробливимъ своѣмъ государскимъ даткомъ украшати, отческою своею милостию всперти и въспомогти, для потребъ монастырскихъ, а найбарзѣй для украшеня свѣщами дому Божого, иле подъ часъ фесту знаменитого, яко звичай паномъ студентомъ есть в колликвиумъ Киево-Могилианскомъ, виражаючи Господови честь, под часъ служби Божой на процесіѣ херувимской и иншихъ процесіахъ и актахъ публичнихъ зъ походнями и свищами честно виходити, такъ тежъ и для слушнѣйшого честныхъ отцевъ маѣстровъ сустенътаменъту, которыѣ щоденние праці и фатикги в цвиченю млодѣ кгрекоруское въ школахъ Киево-Могилеанскихъ ноносятъ, надалъ на обитель святую грамоту или право, позволяючи в Богу превелебному его милости господину отцу Варлааму Ясѣнскому, ректорови колекквиумъ Киево-Могилеанской и ігуменовѣ братскому киевскому, каждого року, рази шест мед (для свѣчокъ и для виживленія маѣстровъ, яко ся вишей поменило) ситити на певъные празники, его царского пресвѣтлого величества описание грамотою, то ест: на Богоявление Господа Бога и Спаса нашего Иисуса Христа, на Благовѣщення Пресвятой Богородици, на Возъдвижение Честнаго Креста, на трехъ святителей святого Великого Василия, Григорія Богослова, Іоанъна Златоустого, и святаго равъноапостольного великого князя Владимера, и святыхъ страсотерпецъ Бориса и Глеба. Прето и мы таковому богоугодному его царского прес. величества охоче стосуючися дѣлу, тую ж грамоту, или право, симъ нашимъ унѣверсаломъ конѣфѣрмуемо, сурово приказуючи, абы жаденъ з старшихъ и менъшихъ Войска Запорозкого, а особливе панъ польковникъ киевскій, такъ тежъ сотникъ, атаманъ киевскій, особливе зась вуйтъ, бурмистри, райци и ниhto з посполитихъ мѣста Києва людей жадною мѣрою и найменъшоѣ препедициѣ и кривѣди в сиченю меду на поменение празники в Богу превелебному его милости господину отцу, ректорови колълекквиумъ Киево-Могилианскому, и сукцессором его, не важился чинити. А если бы хто мѣлъ быти спротивнымъ виразной его царского

пресвѣтлого величества грамотѣ и нашей воли, такового за донесенемъ скарги, зъ заплаченемъ вини до скарбу войскового, неотпустне обещуемъ срокго карати.

Писанъ в Батуринѣ, дня 7 іюля, 1672 року.

Иванъ Самуйловичъ, гетманъ [Войска] его царского величества Запорожского, рукою.

Нижче зазначено: Съ подлинника, писаннаго на бумажномъ, поперекъ перенутомъ листѣ.

О п у б л и к о в а н о: Памятники. – Т. II (Изд. 2). – Отд. I. – С. 468–470. – № 32. У публикаціи має назву: Универсалъ гетмана Ивана Самойловича о дозволеніи, согласно царской жалованной грамотѣ, Кіево-Братскому монастырю съитить медь къ шести праздникамъ въ году, 1672 года, 7 іюля.

№ 431

1672, липня 8. Батурин. –

*Універсал Івана Самойловича про надання
писарю Ніжинського полку Павлу Михайловичу
села Кошелівки та прибутків з військових часток
у Колибабиному млині на річці Берестівці*

Иван Самойлович, гетман с Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Господину полковнику Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского нѣжинскому, сотнику вертѣвскому і всему того полку товариству, якож атаману і войту кошелевскому, и хто токмо требовати сего будет, симъ нашимъ писаниемъ вѣдомо чинимъ, что разсмотря мы на войсковыя прислуги господина Павла Михайловича, товарища войскового и жителя нѣжинского, и самѣ ево прислуги удоволствуя, его село Кошелевку с мельницею Колибабинимъ за тѣмъ ж селом на рекѣ Берестовке з двумя колесы, с мучнымъ и ступнымъ, стоячею, по лубви нашей і войсковой, надали есмы, і всякие приходящие доходы такъ с села, какъ и с тое мельницы помянутые Колибабины две доли войсковыя отбирати ему, господину Павлу, поволили есмы. І в томъ бы господинъ полковникъ нѣжинской, сотникъ вертѣвской, і инной ни хто ко отбиранию пожитковъ ис тое мельницы приходящихъ, тако и мы, взирая на его поднятые в Войске Запорожскомъ услуги, тѣ права подтвердили и съ его прямыя мельницы на рекѣ Острѣ, на заплоте нѣжинской, з дву жерновъ двѣ мерки, на Войско належашіе, кромѣ третьиыя мельничніе, да с третьихъ ступъ доходы отбирати соизволили есмы, чтобъ ни хто от старшихъ и меншихъ ни единъ Войска Запорожского, особливо господинъ полковникъ нѣжинский, сотникъ и атаманъ городской, і все товарищи полку Нѣжинского, также і вес майстратъ Нѣжинскій во владѣнній мельницы дѣдичныя і во отбирании доходовъ с тое мельницы господину Павлу Михайловичю полку Нѣжинского никакоеи не учинили помешки, жестоко симъ нашимъ універсаломъ приказуемъ.

Писано в Батурине іюля въ 8 д[ень] 1672 року.

Іван Самойлович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, рукою^а.

На аркуші 107 зв. написано: К сему списку писарь Павел Михайлович руку приложилъ, а подлинной к себѣ.

РДАДА. – Ф. 124. – Оп. 1. – Спр. 32. – Арк. 107–108. Копія з заголовком: Другой універсал гетмана Івана Самойловича, дан ему ж, Павлу Михайлову.

№ 432

**1672, липня 10. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича
Макошинському Покровському монастиреві
про захист монастирських земель
від макошинських жителів**

Іванъ Самуїловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Пану сотникови менскому, атаманови, войтови макошинскимъ симъ нашимъ писанемъ ознаймуемо. Постерегаючи мы того пильно, абы фундаторовъ побожних и горливыхъ Церкви Божой строѣтелей наданя ненарушне при обителехъ святыхъ zostавали, зачим, взявши мы вѣдомость, ижъ обитель святая монастыра Макошинського девичого немалую поносит кривду и утяжена в добрахъ своѣхъ, особливе в поляхъ, прето сурово повагою владзи наше приказуемо, абы сотъникъ менський, атаманъ, и все товариство макошинское, так тежъ войтъ того ж мѣстечка Макошина, атаман, госпожи Анастасиѣ Бобирчанъци, ігуменѣ монастыра Макошинського, так тежъ и сестрамъ еѣ в паханю на помененихъ поляхъ хлѣба и наименьшее не важилися чинити кривди. А хто би, будучи спротивний воли нашей, важилься кривду чинити, такого за донесенем скарги срокго обещуемъ карати.

Писанъ в Батурине дня 10 іюля 1672.

Іванъ Самуїлович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорос., рука власна.

На звороті написано: Монастиреви Макошинскому.

По архиву № 1378.

ЦДІАК України. – Ф. 152. – Оп. 1. – Спр. 9. Оригінал.

^а Нижче написано: У сего універсала печат войсковая.

*1672, липня 10. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про підтвердження
прав Тетяни Хваєвої на спадкові маєтності
загиблого чоловіка Марка Хвая – на Торки, Новосілки,
Хваєвський обруб з млинами, бортними деревами
та усім іншим до нього належним*

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ кождому, кому бы в том вѣдати належало, і меновите пану полковнику Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовскому, сотникомъ і атаманомъ, и ревизоромъ нашимъ, и всему того полку товариству и посполству. Стосуючися мы до великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества грамоти небожчику славное памяти Маркови Хваеви, товаришови войсковому, на его отчину, то ест пустошки, названние Торки, Новоселки, на обрубъ, от вѣковъ Хваевскій прозиваемій, иж Хваеви належачий, яко дѣдизна и отчизна, з млинами, деревомъ бортнимъ, з кгрунтами и всѣми, якъ в себѣ мѣть, приналежностями, наданное, а по смерти его, яко близшим, жонѣ власной, Татяне^а Хваевой з потомками належачое, при тих всѣхъ имѣняхъ вишпомянутих пустошках Торках, Новоселках и обрубѣ Хваевском з всѣми доходами, млинами, деревомъ бортнимъ и кгрунтами, при Татянѣ Хваевой з потомками не[бо]жчиковскими заховуем, позволили держати, и яко своимъ власнимъ владѣти, зачимъ [абы] никто не важился быти перешкодою в ей держаню, срокго сымъ нашимъ приказуемъ унѣверсаломъ, по кождому неотпустним проступному караня.

Данъ в Батурине, іюля 10, 1672.

Іванъ Самуйловичъ, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запор., рукою.

Нижче написано: Гетмана Самуйловича конфѣрмація на отчину, то ест на пустошки, названние Торки, Новоселки и обрубъ Фаевский, з млинами, кгрунтами, деревом бортним и всѣми приналежностями.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 614. – Арк. 33. Копія.

^а В універсалі гетьмана Д. Многогрішного вдову Марка Фая названо Пелагеєю.

*1672, липня 10. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про взяття
під протекцію київських міщан, із заборонаю переїжджим
військовим людям вимагати від них провіант, напої,
одяг та підводи*

Іванъ Самуйлович, гетманъ зъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозским.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, а меновитѣ пану полковникови кievскому, сотникомъ, атаманомъ городовимъ и сельскимъ, и всему старшому и меньшому тогожъ полку товариству, зъ особна тежъ войсковимъ людемъ, мимоѣздомъ, проѣздомъ и купами идучим, такъ конно, яко и пѣшо, также отъ боку нашого, яко и отъ розноѣ войсковоѣ старшины высланимъ, любо въ войсковыхъ, любо тежъ и въ приватныхъ своихъ справахъ, доносимъ до вѣдомости. Дошло намъ вѣдати, ижъ обывателѣ мѣста его царского пресвѣтлого величества кievские, для незносныхъ тяжаровъ вытяганьемъ мѣськихъ екзакцій на розные мимоѣзды и наѣзды, въ немалое знищенье, а правѣ и до остатнего убозства приходять. Которому-то такому здирству и незноснымъ тяжаромъ запобѣгаючи, взявши мы подъ особливую ласки наше протекцію и оборону всѣхъ того мѣста его царского пресвѣтлого величества обывателей, увольняемъ оныхъ отъ всѣхъ тыхъ помѣненныхъ тяжаровъ, сурово приказуючи, подъ неодступнымъ войсковимъ караньемъ, абы мимоѣзджіе, наѣзджіе и тежъ купами идучіе войсковые люде, такъ комонно яко и пѣшо, а особливо отъ боку нашого въ якихъ же кольвекъ справахъ высланье, такъ тежъ и иншіе, одъ пановъ полковниковъ яко и одъ иншоѣ войсковоѣ старшины высланье, жадного утѣмженья майстратови мѣста его царского пресвѣтлого величества Кievскому и всѣмъ обывателемъ кievскимъ вытяганьемъ збыгныхъ кормовъ, напоевъ, особливо неналежачихъ собѣ поклоновъ, такъ тежъ вымоганьемъ чоботъ, шапокъ, панчоухъ, поясовъ, сафяновъ и иншихъ неналежныхъ датковъ не важилися чинити. То тежъ докладаемъ, жебы и подводѣ у нихъ не важилися брати, опрочъ того, если що именно будетъ въ листу нашомъ написано и выражено, корму повинны будутъ дати, а не большей. А если бы хто, мимо волю нашу, важился неналежныхъ датковъ вымогати, особливо фуками и погрожками пановъ майстратовыхъ контемптовати, такового, яко проступцу и непослушного волѣ нашой и своеволника, позволяемо, звязавши, до насъ присылати, который сурового нашого не уйдетъ каранья.

Писанъ въ Батуринѣ, 10 іюля, 1672 року.

Іоанъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, рукою.

В публікації зазначено: Тут же рядом приложена войсковая печать, выгиснутая на красновосковой массе. На обороте современным почерком отмечено: "Оборонный листъ паномъ кievяномъ".

*1672, липня 10. Батурич. –
Універсал Івана Самойловича про підтвердження
прав Київської Успенської соборної церкви Богородиці
збирати “помірне” на церковні видатки*

Іванъ Самуйлович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского.

Всѣмъ вовець и каждому того потребууючому, а меновитѣ, пану полковникови кievскому, сотникови и атаманови тогожъ мѣста Кіева и всему старшому и меньшому Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского товариству, и кому кольвекъ тилько сей нашъ унѣверсалъ будетъ презентованъ, доносимъ до вѣдомости. Поневажъ побожные дому Божого строѣтели, зъ святобливоѣ своєї интенціи, надали помѣрне, яко ся въ собѣ замыкаеть, на церковь Божую Успенія Пресвятой Богородици соборную Кіевскую, для потреби и расходовъ еѣ церковныхъ, теда и мы таковой ихъ святобливой интенціѣ ничего не контрадикуючи, на тоежъ помѣрне, для украшенія дому Божого, унѣверсалъ нашъ потвержалный зъ канцеляріѣ наше казали есмы відати, еднакъ, подъ таковыми кондиціями, ежели тоє помѣрне зъ давныхъ часовъ на иншую святую обитель также для потребъ церковныхъ не ишло. Зачимъ пильно жадаючи, сурово повагою владзы наше приказуемо, абы жаденъ зъ старшихъ и меньшихъ Войска Запорозского, а особливо панъ полковникъ кievскій, сотникъ и атаманъ тогожъ мѣста Кіева помѣненымъ мѣста его царского пресвѣтлого величества паномъ майстратовымъ, яко ктиторомъ церкви Успенія Пресвятой Богородици соборной, въ отбиранью помѣрного на потреби тогожъ дому Божого и найменьшоѣ не важился кривды чинити. А хто бы мѣлъ быти волѣ нашой спротивный, теда такового яко нарушителя правъ, за донесеньемъ найменьшоѣ скарги, сурово обѣцуемся карати.

Писанъ в Батуричѣ, іюля 10 дня, 1672 року.

Іоанъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, рукою.

В публікації зазначено: Тут же рядом приложена войсковая печать, вытиснутая на красновосковой массе. На обороте современным почерком отмечено: “На помѣрне паномъ кievянам”.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 129–130. – № 88.

*1672, липня 11. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про заборону
київським козакам завдавати шкоду київським міщанам,
порушуючи міські права на шинкування горілки*

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, а имено ихъ пану полковникови киевскому, сотникови, атаманови того ж места Києва и всему товариству, в томъ же мѣстѣ Києвъ найдуючомуся, так теж всѣм посполитымъ людем киевским, и кому колвекъ тылко сей нашъ унѣверсалъ будетъ презентован, даю симъ до вѣдомости. Суплѣковали до насъ панъ войтъ, бурмистры, райцы, лавники и весь майстратъ мѣста его царского пресвѣтлого величества Києва, даючи намъ о томъ вѣдати, иж товариство, у мѣста Києва найдуючеєся, такъ теж нѣкоторые и посполитые люди киевские, нарушаючи помененымъ паномъ майстратовымъ киевскимъ права, так од великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, яко нигдысь и од королей польскихъ, на аренду (то есть зас тылко въ ратушу самом киевском волно ест шинковать и давати горѣлку, а не по рознымъ мѣстцамъ въ Києви) для расходовъ мѣськихъ наданые, шинки горѣлчалные потаемне держать, през що немалая шкода и убытокъ, як самому мѣстцу, такъ и великого государя нашего казнѣ, дѣтєся. Давши теды мы мѣстце слушной ихъ прозбы, сурово повагою владзы нашею приказуємъ, абы жаден с товариства войскового, въ мѣсти Києви мѣшкающого, так теж ни хто из посполитыхъ людей киевскихъ, жадныхъ шинковъ горѣлчаныхъ не важилися, а ни публичне, а ни потаемне, держати. А если бы на кимъ мѣлося довести, жебы мѣлъ потаемний горѣлчаный шинокъ держати, теды таковой, за донесенемъ найменшого скарги, з заплаченемъ вины до Скарбу Войскового, срокго будетъ каранъ.

Писанъ въ Батуринѣ, іюля 11 дня, року 1682.

Іванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, рукою власною.

Під текстом зазначено: Приписка на оборотѣ: листъ заповедный на потаемные шинки, даный въ року прошломъ 1682, месяца іюля, 11 дня, отъ ясне великого его милости пана Іоанна Самойловича, гетмана Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского.

О п у б л і к о в а н о: Каманин И. Материалы Киевской городской общины // Университетские известия. – К., 1892. – № 2. – С. 29–30. Рік у публікації вказано помилковий. Форма підпису документа властива лише для універсалів 1672–1673 рр. У липні 1682 р. інтигуляція гетьмана мала б іншу форму – “гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ”. Датується 1672 р. з огляду на перебування Самойловича в липні 1673 р. в Гадячі.

№ 437

1672, липня 12. Батурин. –

Універсал Івана Самойловича про заборону козакам і посполитим чинити кривду в маєтностях Батуринського Бобриківського Воздвиженського монастиря

Іванъ Самуйлович, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Пану сотникови, атаманови з товариством, войтови зо всѣмъ посполствомъ городовимъ [ознаймуемъ], ижъ дошла насъ скарга од велебной в Богу Евгений Хлевинской, игуменій Батуринского монастиря Бобриковского паненского²⁸, о томъ, якобы жители новомлинскіе, козаки и посполитіе люде, в наданых здавна од побожныхъ ктиторовъ на монастирь Бобриковский в кгрунтахъ, то *ест* озерахъ, станахъ, *отчинахъ*, поляхъ, сѣножатяхъ займищахъ, мимо права и унѣверсаловъ, од бывшихъ гетмановъ наданыхъ, а звласча и мимо жалованную его царского пресвѣтлого величества на тыи кгрунта выданную грамоту, великое укривженіе в зловленню рыбъ и в скошуваню сѣножатеи шкоди чинят и тим обителі святой намнѣй задають прикрост. Прето мы, постерегаючи того, абы вперед обител оная од такихъ людей своевольнихъ на кгрунтахъ помененныхъ не поносила ущербку, по васъ жадаемъ и сурово приказуемъ, абысте конечно такъ козаки, яко и посполитіе люде в вышменованныхъ кгрунтахъ монастирскихъ бобриковскихъ найменшой шкоди задавати не важилися, а ежели бы хто з козаковъ, albo з посполства якую колвекъ кривду в помененнихъ озерахъ, *отчинахъ*, станахъ, поляхъ, сѣножатахъ монастирскихъ задавалъ, теди таковий кождий за скаргою срокгою од насъ не уидеть караня з утраченемъ своихъ маєтков.

Писанъ в Батуринѣ 12 іюля, 1672 року.

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запор., рукою.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 61886. – Арк. 272. Копія.

Там само. – Спр. 55673. – Арк. 204 зв.–205. Копія.

№ 438

1672, липня 13. Батурин. –

Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав міста Чернігова та урядовців магістрату на села Петрушин, Свин, Киселівка, Березянка та Хмельниця, на перевіз через річку Десну, на озера, млини та інші міські володіння

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Всѣмъ вовець и кождому того потребууючому, а меновите пану полковниковѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского черниговскому,

сотникови и атаманови городовому, и всему того ж полку товариству, и кому колвекъ тилко сей нашъ унѣверсалъ будетъ презентованъ, даемо вѣдати. Видячи великий государь нашъ, его царское пресвѣтлое величество, сталую такъ ку государскому своему маестатови, яко и ку всему Войску Запорожскому, всего майстрату Черниговского и всѣхъ од мала до велика того ж мѣста Чернигова жителей вѣрность и во всемъ дохованую статечность, а хотячи оних за такое вѣрное служеніе и радѣнѣе отческою своею милостию уконтентовати, всѣ права и привилея од королей полских на добра, то есть на село Петрушинъ²⁹, на озера мѣскіе, землѣ волокъ тридцать, такъ тежъ на млини, еденъ на рецѣ Бѣлоусъ³⁰, Погорѣлій, другій зась на рецѣ Стрижнѣ³¹, Василя Ялоцкого, райци черниговского, стоячіе, и перевоз на рецѣ Деснѣ³² ратушови Черниговскому для росходовъ мѣскихъ наданіе, такъ тежъ, на войтовство черниговское, землѣ пашенное волокъ двадцать, до того селъ три, одно Свинъ, другое Киселювка³³, третое Березанка, зо всѣми приналежностями, то есть з полями, сѣножатми, и озеро Пчилскъ, на бурмистровъ, зась такъ же землѣ пашенной волокъ дванадцат и село Хмелница³⁴, на писара мѣского волокъ чотири, своею государскою грамотою змоцнилъ и ствердилъ. Прето и ми такъ воли, яко и потвержалной великого государя нашего стасуючися грамоты, повагою влаdzi нашей оную ствержаемъ и змоцнюемо, сурово приказуючи, аби такъ панъ полковникъ черниговскій, яко и сотникъ, атаманъ городовій и все того ж полку товариство, и найменшой кривди пану войту, бурмистромъ, райцомъ, писареви и всему майстратови Черниговскому в одбиранню пожитковъ звишъ помененнихъ добръ, то есть такъ ратушови Черниговскому, яко нимъ самимъ здавна служачихъ и приналежачих, наважилися чинити, и повторе повагою влаdzi нашей приказуемо, жадаючи тежъ ми пилно, жеби за щастемъ великого государя нашего владѣніемъ такожъ мѣста его царского пресвѣтлого величества Чернигова всѣ жители могли до першой фортуни своихъ перфекцій прийти, од всѣхъ тяжаровъ войсковихъ онихъ, то есть од становискъ, станціи, ночлѣговъ, попасовъ и от даня подводъ из боку нашего висланімъ, і хиба би барзо нужная потреба мѣла бити, симъ нашимъ унѣверсаломъ увольняемо. Поселъ зась би пугу коней ишоль, подводъ тилко десят дати, а тіе подводи на дванадцат миль од Чернигова до Остра³⁵, а з другое стороны до Сосниці³⁶, а не далее, опрочъ тихъ подводъ никому болшей не повинни дати, а тіе подводи з уезду Черниговского мають бити, ведлугъ грамоти его царского пресвѣтлого величества, счо для лѣпшой поваги на спротивнихъ волѣ нашей, и з притисненемъ печати з канцеляріей войсковое казалисмо видати стороны. Засъ гонцовъ з грамотою великого государя нашего, к намъ просту-ючимъ, тилко подводъ двѣ дати мають, а не болшей.

Писанъ в Батуринѣ, 13 июля, року 1672^а.

Иоанъ Самойлович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, рукою^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54497. – Арк. 93–93 зв. Копія.

Там само. – Ф. 2. – Спр. 2327. – Арк. 35 зв.–36 зв. Копія з датою 13 червня 1672.

Там само. – Ф. 8. – Спр. 233. – Арк. 31–31 зв. Копія.

^а Нижче написано: В подлинномъ подпись таков.

^б Після цих слів зазначено: В подлѣнномъ унѣверсалѣ печать гетманская.

1672, липня 13. Батурин. –
 Універсал Івана Самойловича про надання
 Київському Михайлівському Золотоверхому монастиреві
 двох млинів на річці Остер під містом Остром

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Ознаймуем сим писанемъ нашим пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого киевскому, сотником, атаманом, войтом, бурмистром, и всему в том полку товариству и посполству, особливе висланным нашим, и дозорцомъ Скарбу Войскового, и кому колвекъ показано будетъ, ижъ видячи мы великий недостаток обители святого архистратига Михаила Золотоверхого Киевского³⁷, и о скудности з братиею превелебного в Богу его милости господина отца Феодосия Сафоновича, игумена михайловского, з чого абы хвала Божая в церквах Его святых не уставала, леч множилася, при которой и щоденные молитви за его царское пресвѣтлое величество маестать, и за насъ Войско Запорозкое, при безкровных офѣрахъ одправовалися, вспоможеня надалисмо теперь и на потомние часы, на рецѣ Остры, [на] греблѣ слободской, под мѣстом Остром лежачой, клѣток двѣ, з двома колами мучними, з уступним третим, Богданова Вуйначова, а двѣ колѣ мучнихъ в Золотаревой даемо. Позволившы ему всякие з тыхъ млынов приходячиѣ розмѣри, до вспоможеня обители святой через своих на тое виставленнихъ вѣрнихъ людей одбырати. Зачимъ по кождомъ того з старшины и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, жадаемъ и приказуемъ. Абы так панъ полковник киевский в том пожиткованю превелебному в Богу его милости господину отцу игумену жадною перешькодою, як и ингъний кто, быти не важился. А если бы хто якую важился задати превелебному в Богу его мил. господину отцу игумену михайловскому в нашом наданю кривду, тогъди каждый за скаргою срокгого войскового не уидеть караня, на що универсал нашъ з канцеляриѣ войсковое казалисмо видати.

Писан в Батуринѣ, дня 13 июля, року 1672.

Іванъ Самойлович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запор., рукою.

На звороті зазначено: Рок 1672, іюля 13. Унѣверсал виданий з канцеляриѣ на монастирѣ архистратига Михаила Киевского ясневелможного его мил. п. Іюана Самойловича, на млини строити на слободци.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – № 24. Мікрофотокопія оригіналу.

*1672, липня 19. Батурич. –
Універсал Івана Самойловича про підтвердження
прав Катерини Грязної на села Ладинку і Янівку,
в Слабинській та Полковій сотнях
Чернігівського полку*

Івань Самуйловичь, гетмань з Войскомь его царского пресвѣтлого величества Запорозкимь.

Всѣмъ вовець и кождому того потребууючому, а меновите пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского черниговскому, сотнікови того жь мѣста Чернѣгова, атаманови яновскому и ладинскому, и всему, в том же полку знайдуючомуся, товариству, и кому колвекъ тилко сей нашъ универсалъ будет показанъ, даемо вѣдати. Поневажъ п. Катерина Борисовая Грязная, презъ всѣ часи правеоплаканіе военныє, под оборону и протекцѣю в Богу зейшлихъ гетманов, антецессоромъ нашихъ, од початку войны утикалася, шукаючи ласки для притуленя голови з дитками своїми, в нѣкоторихъ добрахъ своїхъ, в которомъ своемъ удавану ся завше узнавала ласку, прето и мы, таковому в Богу зейшлихъ антецессоровъ нашихъ побожному послѣдуючи учинку, а надто уважаючи оной старость лѣтъ, на сустентаментъ и виживлене помененной паней Катеринѣ Грязной село Ладинку, в трактѣ полку Чернѣговского, в сотнѣ Слабинской, и село Яновку, в том же трактѣ в сотнѣ Полковой, з млиномъ Николаевимъ, нижей тойжъ Яновки, на лузѣ, на рецѣ Здвизѣ стоячимъ, лежачіє зо всѣми приналежностями, до ласки нашеє и войсковое надаемо и конфѣрмуємо. Зачимъ сурово приказуємъ, абы жаденъ з старшихъ и меншихъ Войска Запорозского, особливе панъ полковникъ чернѣговскій, сотникъ тамошний, атаман [яновскій] и ладинскій, и все товариство полку того жь помененого, паней Грязной в одбиранню з помененихъ добрь, то ест села Ладиньовки, и села Яновки, такъ тежъ и зо млина, пожитковъ не важилися быти перешкодою, и повторе повагою владзи нашеє приказуємъ. Войти засъ реченніхъ сѣлъ Ладиньовки и Яновки, з громадами абы вшелякое належитое послушенство панѣ Грязной отдавали, приказуємъ.

Писанъ в Батуричѣ, июля 19, 1672.

Івань Самойловичь, гетмань Войска его царского пресвѣтлого величества Запор., рукою^а.

ЦДІАК України. – Ф. 108. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 1–3. Копія із заголовком: Універсал наданий Катеринѣ Грязной на села Ладинку и Яновку со всѣми надлежащїми угодіями, 1672 года.

^а Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

№ 441

1672, липня 21. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав березинського священика Лаврентія Ніклулевського на млин, на річці Березній, під Гусівкою

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Всей старшинѣ и черни Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, а меновите пану полковникови черниговскому, сотникови березинскому, и всѣмъ, кому толко сей нашъ показанъ будетъ унѣверсаль. До вѣдомости доносим, иж респектуючи на щоденніе духовніе праці и молби велебного господина отца Лаврентія Нѣклулевского, священника березинского благовѣщенского, которіе пред маестатом Божиимъ за достоенство его царского пресвѣтлого величества, и за щасливое всего Войска Запорозского повожене оферует, млинъ на рецѣ Березной, под Гусавкою, куплею ему набытій, стоячій, и коштомъ его власнимъ в высипаню греблѣ займаній, з однимъ каменемъ, позволилисмо, абы на его самого з приходомъ своимъ и пожиткомъ ишоль. В которомъ млинѣ помененном отцу Лаврентому абы жаденъ такъ панъ полковникъ черніг[овский], сотникъ березинскій, и нѣхто з старшого и меншого, такъ войскового товариства, яко и мѣского посполства, не важилися быти перешкодою, а нѣ теж о мѣрочку войсковую, абы не поносилъ нѣ одной доуки, иле абы зо всѣмъ спокойне того млина, и з него пожитковъ до ласки войскової уживаль, симъ унѣверсаломъ нашимъ ствержаемъ.

Писанъ в Батуринѣ, 21 іюля, 1672 року^а.

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, рукою^б.

Нижче написано: С подлиннимъ сводилъ канцеляристь сотенний березинский Семень Давидович.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 9159. – Арк. 95. Копія.

№ 442

1672, липня 22. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про повернення за судовим вироком лубенському писареві Хомі Тризні мастків, що були у нього раніше захоплені лубенським жителем Плисом та іншими лубенцями

Іванъ Самуйлович, гетман з Войском его ц. пр. вел. Запор.

Всѣмъ вобецъ и кождому, того потребууючому, а именно пану полковникови лубенскому, сотникови, атаманови городовому и всему того ж полку товариству,

^а Нижче написано: В подлинномъ подписано тако.

^б Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати.

так тежъ войтови, бурмистромъ и всѣмъ посполитимъ людемъ мѣста Лубень, и кому колвекъ тилько сей нашъ унѣверсалъ будетъ презентованъ, чинимо вѣдомо. Поневажъ Плисъ небожчикъ, житель лубенскій, запомнѣвши тако боязни Божой, яко и права на виступних сурово описаного, всѣ добра п. Фоми Тризни, писара лубенского, ажъ до и найменшой рѣчи з подручними собѣ зрабоваль, и зрабовавши, в пожитковане своевольной купѣ поменение добра позволил розобрати, где за внесенемъ до насъ плачливоѣ пана Фоми Тризни прозби, для позискованя правнимъ поступкомъ добръ своихъ, зацнихъ особъ в Лубнѣ на тую справу депутовалисмо, то естъ пана Самойла Завиского, пана Анѣдрея Василичевича, писара судейского, которие то вишь поменение особи, ведлугъ артикуловъ правнихъ, послѣдуючи святой справедливости, в нагороду зрабованихъ презъ помененого Плиса всѣхъ добръ дощенту пана Фоми Тризни, правнимъ поступкомъ всѣ кгрунта Плисовские, в Лубняхъ лежачие, и рухомие речи, так тежъ двори зо всѣми будинками, и з лисами, и синожатми, озерами, ѣзами, з полями и садами, такъ по той сторони Сули рѣчки, яко и по сей сторонѣ будущими, пану Фомѣ Тризнѣ, в вѣчную посессию и держане, и моць в неозо[...] присудили и подали. Прето и мы, охотне таковому святобливому суду и праву стосуючися, всѣ вишь поменение добра Плисковские декретомъ правнимъ пану Фомѣ Тризнѣ, за власние его добра зрабование послужоние, и подание, повагою влади наше умощняемо, и змоцнивши приказуемо, аби такъ панъ полковникъ лубенскій, яко сотникъ, атаманъ городовий, и все старшое и меншое того жъ полку товариство, войтъ, бурмистръ, и хто жъ колвекъ з посполитихъ людей и найменшою перешкою пану Фомѣ Тризнѣ, писарови лубенскому, в пожиткованю тихъ добръ, правомъ ему присужонихъ, не важилися быти. Счо для лѣпшоѣ поваги сей нашъ унѣверсалъ з канцеляриѣ наше, з подписомъ руки и притисненемъ печати войсковое, казалисмо выдати.

Писанъ в Батурины, 22 июля, 1672 року.

Іванъ Самойлович, гетман Войска его ц. пр. вел. Запор.

Нижче написано: С подлинника, наход[ящегося] у В. В. Тарновского, 6.12.[18]83 г.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68476. – Арк. 71–71 зв. Копія.

№ 443

1672, липня 24. Батурин. –

*Універсал Івана Самойловича про надання
чернігівському священнику Стефану Шубі греблі
на річці Сухий Вир під Лоевом, з рудоносною ділянкою землі
біля греблі та дозволом побудувати рудню*

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царьского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ писаннем нашимъ, кому того будетъ потреба вѣдаты, а меновите пану полковникови чернѣговскому, сотникомъ, атаманомъ и всему

Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого в том полку товариству. Иж стосуючися мы до наданя прежлыхъ гетмановъ, которіе, в Богу пречестному господину Стефану Шубѣ, священнику чернѣговскому, еще свицкому будучому, за великіе при Войску Запорозкомъ прислугѣ надали, меновите греблю, на рецѣ, прозиваемой Сухом Выру, под Лоевом, на которой, млынка, з двома колами, власным своим коштомъ перед тымъ будовати были позволили, теперъ тую помененную грѣблю з мѣстцом на котором рудню будовати ему, отцу Шубѣ, позволилисмо, сым нашим поновляючи стверждаем унѣверсалом. Мѣти того кождой старшинѣ и чернѣ хотячи, абы помененному господину отцу Шубѣ в тыхъ от нас потверженыхъ наданяхъ, во отбираню и заживаню пожитковъ, также и в будованню на той помененной греблѣ руднѣ, жадною найменшою не были перешкодою, пилно приказуемъ. А хто бы с помененной старшини и черны мѣл бы виразному нашему унѣверсалу быти противный, таковый неласцѣ нашей и войсковою подлугати мусить.

Писанъ в Батуринѣ, іюля 24, 1672 року.

Іванъ Самуйлович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запор., рукою.

На звороті зазначено: Унѣверсал на греблю, под Лоевомъ найдуючюся, Івана Самуйловича, 1672, іюля 5^а.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 1–2. Мікрофотокопія оригіналу.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 769. – Арк. 1. Копія з датою 27 липня 1672.

№ 444

1672, липня 28. Батурин. –

Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав військового товариша Василя Борковського на села Авдіївку, Казилівку, Ховми, Бобровку, Борківку та інші належні до них маєтності

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, а меновите пану полковникови чернѣговскому, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ і всему товариству, в том полку найдуючомуся, вѣдомо чинимъ, ижъ памятаючи на давніе услуги в Войску его царского пресвѣтлого величества Запорозскомъ пана Василія Карповича Борковского, товариша військового, в которихъ праве з детиних лѣт, прес отвази и ущербу здоровья своего вѣкъ свои провадячи, яко жичливій и вѣрній целости добра посполитого и отчизни сынъ, в вочах наших и всего Войска Запорозского за достоинство его царского пресвѣтлого величества з розними неприятелми немало навалнихъ и прикрих

^а На звороті число місяця універсалу не відповідає зазначеному під текстом, очевидно помилкове.

одправлял експедицій, респектомъ теди тих его одвагъ, невчасовъ^а и праць ж его военных, а повабляючи до далших оного войскових праць, в сотнѣ Понурницкой села Овдѣвку, Казиловку и Ховми з двома греблями на рець Убеди, на которых рудня и млин з одним каменемъ мучнимъ, а в уѣзде Чернѣговскомъ деревню Бобровку и млинъ на рѣще Рудце Грицковский, за Седневом стоячий, з двома колами мучними, да его ж отчистую маетность в сотнѣ Березинской село Борковку, зо всѣми такъ в тих вишепомянутих селах, деревнѣ, яко и в его отчистой найдуючимися кгрунтами лесовими, пахатними и зо всѣми угодіями далисмо, которіе то села, деревня, млины и рудня на его мает ити пожитокъ. Посполитие ж тамъ в тих селах и деревнѣ мешкаючіе люде абы вшелякое помешенному пану Васілію Карповичу Борковскому отдавали послушенство. В томъ теди спокойномъ держаню і уживанню панъ полковник чернѣговский, и вся того полку найдуючаяся старшина, и чернѣ абы и наименшого перешкодою не били, сурово повагою сего нашего, ему данного, унѣверсалу, теперь и на потомніе часи ствержаемъ.

Данъ в Батуриѣ, іюля 28 дня, року 1672^б.

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, рукою^в.

ЦДІАК України. – Ф. 983. – Оп. 1. – Спр. 69. – Арк. 8 зв. Копія з заголовком: Копія унѣверсалу гетмана Івана Самуйловича на село Овдѣвку, Казиловку, Ховми и на Бурковку в 1672 году.

№ 445

1672, серпня 1. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання Ніжинському Красноостровському монастиреві перевозу у Салтиковій Дівиці і млинів у селах Стольному і Велповичах

[Іванъ Самуйлович, ге]тман Войска его [царского в]еличества Запорозкимъ. [Всей старшинѣ и чернѣ] Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, а меновите паномъ полковникомъ въ Нѣжинскому и Черниговскому [полках], сотникови и ата[манови] и войтови дѣвицкымъ и всѣмъ посполитымъ людем и кому сей нашъ унѣверсаль показанъ будет, подаемъ до вѣдомости, иж видячи [мы] оскудост и недостатокъ монастыра обывтели святого Рожества Кра[сн]оостровского Нѣжинского, теды на помноженъе хвалы Божей и на подпартъе святой обывтели перевузъ Салты[ко]вой Девиць³⁸ и млыны два в селѣ Столнов, а особливе еденъ млынъ в селѣ Велповичах, велебному в Богу отцу ігуменови и братіи того монастыра до ласкы войсковое надаемъ и сым нашымъ конфирмуемъ унѣверсаломъ. Зачым абы ей помененой старшины и черны Вой-

^а Так у тексті копії.

^б Нижче написано: У подленного сего унѣверсалу подписано тако.

^в Після цих слів праворуч у колі зазначено: Мѣсто печати.

ска его царского пресвѣтлого величества, такъ в перевозъ, яко теж и в *отбе-
ранню* из помененныхъ млыновъ пожитковъ, двоухъ войсковыхъ мѣрочокъ,
велебному в Богу *господину отцу* ігуменови и братии того монастыра жадное
наименшее не было перешкоди, пилно повагою сего нашего унѣверсалу при-
казуем.

Писанъ в Батуринѣ, августа 1, 1672 року.

[Іван] Самойлович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества
Запорозкого.

ЦДІАК України. – Ф. 145. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 1. Оригінал з пошкодженою печаткою.
Верхній лівий кут документа відірваний.

№ 446

1672, серпня 4. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Прилуцького Густинського монастиря на село Дейманівку і монастирські млини

Іванъ Самуйловичъ, гетман з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества
Запорозким.

Ознаймуем тимъ писанемъ нашимъ пану полковникови Войска его царского
пресвѣтлого величества Запорозкого прилуцкому, асаулови, сотникомъ, атама-
номъ и всему старшому и меншому того полку товариству, и кому колвекъ о
томъ будетъ потреба. Поневажъ славной памяти в Богу зешлые антецессорове
наши, респектуючи на оскудность монастыра святого Троецкого Густинского³⁹,
для которе оскудности абы Божая хвала не уставала, на *вспарте* оное, на млыны
ныжей помененные, з побожности своей повыдавали унѣверсали, до которе и я
стосуючися волѣ, абы было вспоможенемъ хвали Божое, превелебному в Богу
отцу Авксентию, ігумену монастыра *вышпомененного*, и братии его тые права на
млыны потвержаемъ, то естъ на млынъ Давиденковъ, в которомъ каменей два
мучных, в селѣ Валках⁴⁰, на рѣцѣ Удай⁴¹ стоячих, на млыны под мѣстом Вар-
вою⁴², зостаючих на той же рѣцѣ Удаю Івана Точоного и Івана Ляшка, з двома
каменми мучними и колом. Также и село Деймановку⁴³ з млыном, называемии
Мелниковъ Хвеска, и другого мелника Костѣ, тамошных же обывателей дей-
мановских, в одной клѣтце, кулѣ мучних двое, а третое ступное, на рѣцѣ Лисо-
горцѣ будучих и выставленых их коштом, с которыхъ млыновъ превелебному в
Богу отцу Авксентию, ігумену монастыра *вышпомененного*, и братии его
вшелякие розмѣри и припадаючие пожитки, кром части мелницкое отбырати
позволяем, Зачим абы панъ полковникъ прилуцкий, сотники, атаманя, и все того
полку товариство, и ниhto инший преречоному превелебному в Богу отцу
ігуменови густинскому и братии его в спокойном *вышпомененных* такъ млыновъ,
яко и села Деймановки, владѣню и в отбыраню всяких пожитков на обывтел
наименшои перешкоды чинити не важилися. Деймановские ж жителѣ з себе
винны быти мают належитое мѣстцу с[вятому] отдавати послушенство.

Мелники теж, козаки вышпоменутих млыновъ, где бы ся знайдовали, которыхъ цѣлост волностей войскових доховуючи, маюти з млинов припадаючие пожитки вполъ ити, а мелником мужем третая част. Мѣти того хотечи, жадаем и приказуем, а не иначе абы было.

Писан в Батуринѣ, мѣсяца августа 4, року 1672.

Иванъ Самуйлович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

На аркуші 2 написано: Унѣверсал видан з канцеляриѣ честному господину отцу Авксентию, ігуменуви монастыра Густинского, на млини и на село от его милости пана гетмана Самуйловича, на млины валковские, варвинские, на село Деймановку.

ЦДІАК України. – Ф. 159. – Оп. 1. – Спр. 31. – Арк. 1, 2. Оригінал.

Там само. – Оп. 2. – Спр. 19. – Арк. 1–1 а. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57651. – Арк. 97. Копія.

№ 447

1672, серпня 5. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Чернігівського Паняньського монастиря святої великомучениці Параскевії на раніше надані маєтності

Иванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Ознаймуемъ тымъ писанем нашим кождому, кому о том вѣдати належит, меновите пану полковникови чернѣговскому, асаулом, сотникомъ, атаманом и всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого того полку товариству, ижъ мы, стосуючися до пожалованое великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества грамоты, которую изволил его царское пресвѣтлое величество, ведлугъ унѣверсалу Юрия Хмелницкого, на села з угодиями монастыреви святыя великомученици Парасковеи паненскому Чернѣговскому надати, всѣ тые наданя, яко сут в грамоте государской выражены, так оніе мы, видячи того монастыра великую оскудость, сим нашим нинейшим, поновляючи, ствержаем унѣверсаломъ. Зачым по кождому мѣти хочемъ, абы з старшини и черны войсковое, в держаню и заживаню законници помененного Чернѣговского паненского монастира того наданя, яко ся в собѣ маеть, нѣ от кого жадное не мѣли кривды и долегливостей, пишно приказуемъ.

Писан в Батуринѣ, августа 5, 1672 року.

Иванъ Самуйлович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, рукою.

ЦДІАК України. – Ф. 160. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 1. Оригінал з військовою печаткою.

*1672, серпня 7. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про підтвердження
прав генерального асаула Івана Лисенка
на село Осмаки, з млинами на Осмаковській греблі,
що на річці Мені, та на село Дягову*

Іванъ Самойлович, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожским.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлаго величества Запорожского, особливе пану польковниковѣ чернѣговскому, сотниковѣ менскому, атамановѣ, и всему товариству, в польку томъ застаючому, так теж войтовѣ, и всей громадѣ села Осмаковъ⁴⁴ и села Дягови⁴⁵, и кождому, кому сей нашъ будетъ показанъ унѣверсаль, доносимъ вѣдати, иж мы, респектуючи на вѣрніе і щиріе пана Івана Лисенка, асаула Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского енералного, такъ спротивко его царскому пресвѣтлому величеству, яко і нашому рейментовѣ услуги, такъ теж на поднятіе не разъ з одвагою здоровья своего и утратою субстанціи своеи в Войску Запорожскомъ, з кождимъ неприятелемъ, праці, на уконтентованне онихъ, и до далшихъ повабляючи Войска Запорожского услуг, село Осмаки, з млинами на греблѣ Осмаковской, на рецѣ Менѣ⁴⁶ стоячими, зо всѣми приналежностями, якии в себѣ маеть, і село Дягову, кромѣ млыновъ, на уживанне и пожиткованне пану Івану Лисенку, асауловѣ енеральному войсковому, до ласки нашею и войсковое конферовалисмо. Абы до тых вишпомененних сель Осмаковъ и Дягови жаденъ з старшихъ и меншихъ Войска Запорожского не интересовался і найменшого в владѣнію и пожиткованню з тых сель і млыновъ Осмаковскихъ пану Івану Лисянковѣ не важилися чинити перешкоди, особливе зась войтъ села Осмаков и села Дягова п. Івану Лисенковѣ належитое послушенство отдавали, под срокомим, симъ нашимъ унѣверсаломъ приказуемъ, караннемъ.

Писанъ в Батуринѣ, августа 7 дня, 1672.

Іванъ Самуйлович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлаго величества Запорожского, рукою^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56148. – Арк. 5. Копія.

^а Після підпису в колі написано: Мѣстце печати гетманской.

№ 449

**1672, серпня 29. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про надання
Полтавському Спаському Панянському монастиреві
Шутиківського та Крупчишиного млинів,
на Будиській греблі, на річці Ворсклі**

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ тим писаніемъ нашимъ пану полковниковъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого полтавскому, сотниковъ, атамановъ городовому, з товариствомъ, особливе атамановъ и войтовъ з посполствомъ будищенским, и кому колвекъ того вѣдати потреба укажетъ, ижъ видячи ми оскудность великую монастира всемилостивого Спаса паненского Полтавского⁴⁷, з побожности нашею, честной госпожѣ Александрѣ Жуковнѣ, преречоного монастира паненского игуменіи, із еи сестрами, млини два на рецѣ Ворсклѣ⁴⁸, на греблѣ Будиской стояючи, Шутиковъ и Крупчишинъ, з колами четирима мучними и двома ступними, зо всѣми з тих млиновъ приходячими пожитками, до ласки войсковое надаем, и цале з тихъ млиновъ вышмененнихъ двѣ мѣрочки, на войско припадаючихъ, кромѣ третее мелницкое, в спокойное заживене отбѣратъ позволяем, в чомъ абы такъ панъ полковникъ полтавский, яко и старшина будиска, и нѣхто инший госпожѣ игуменіи з сестрами еи не важилися бити и найменшою перешкодою, пилно жадаемъ и приказуемъ. Селяне тежъ Чарнецкого Яру⁴⁹, под послушенствомъ застаючіе войтовим, честной госпожѣ игуменіи помененного монастира Полтавского звиклоє з себе аби отдавали послушенство и повинность, сурово приказуемъ.

Писанъ в Батуринѣ, августа 29 дня, 1672^а.

Іванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 457. – Арк. 5. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59364. – Арк. 30. Копія.

№ 450

**1672, вересня 10. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про заборону
індукторам збирати мито з українських купців
у Стародубі**

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ зъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ сымъ нашимъ писаннемъ кождому, [кому] того вѣдати будетъ потреба, особливе индуктиторомъ нашимъ, подаемъ до вѣдомости, ижъ занесена

^а Нижче зазначено: В подлинном універсалѣ подписано тако.

была передь нами одь пана полковника стародубовского и его полчанъ жалоба, же индукторе, ведлугъ нашего уневерсалу справуючися, не тылко зъ чужоземскихъ и посторонныхъ купцьовъ, лечъ и збожія продаючого, и з дегтю товару цла вымагають. Зачимъ мы тому запобѣгаючи, пишно приказуемъ, абы индуктаре зъ одного тилко чужосторонного полского и литовского привозячогося краму и товару належитое отбирали, а тыхъ выше помянутыхъ, и зась зъ нашихъ украинныхъ людей в мѣсте Стародубскомъ жадныхъ цловъ вымагати не важилися, сурове повторе приказуемъ.

Писанъ въ Батурине, септемврия 10, 1672 р.

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского^а.

Нижче написано: Изъ акт[овыхъ] книг магистр[атскихъ] стародуб[овскихъ].

ЦДІАК України. – Ф. 208. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 1. Копія.

№ 451

Не раніше 1672 – не пізніше 1673, вересня 17. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав переяславського і гадяцького протопопа Григорія Бутовича на села Сары і Крутки; на Харків млин, на Гадяцькій греблі, на річці Пслі; на Полюшкове озеро; на Островеверхий ліс та на ниву, луку і сіножаті при цьому лісі

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ съ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ писаниемъ нашимъ пану полковниковъ Войска его царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскаго гадяцкому, сотниковъ, атамановъ, войтовъ, товариству и посполству, и кому кольвекъ показано будет. Поневажъ славной памяти антецессоры наши, респектуючи на пречестнаго господина отца Григорія Бутовича, протопопа переяславскаго и гадяцкаго, щоденные працы, же безпрестанно за его царское пресвѣтлое величество, и за Войско Запорожское, и всѣхъ насъ маестать Божій благаеть, въ нагороду села Сары и Крутки, вкупѣ со млиномъ Харьковымъ мельниковымъ, на рецѣ Пслѣ, на греблѣ мѣской гадяцкой стоячимъ, коль три в себе маючом, къ уживанью надали, теды и мы, до того схиляючися добраго учинку, пречестнаго господина отца протопопа переяславскаго и гадяцкаго при томъ наданю заховуемъ, и оразъ обваровавши, тѣмъ листомъ нашимъ по кождымъ жадаемъ и приказуемъ, абы такъ панъ полковникъ гадяцкій, сотникъ и атаманъ съ товариствомъ, яко и посполитые люди въ помененномъ наданью, и зъ него приходахъ, и зъ млина пожиткахъ пречестному господину отцу протопопу не важился и найменьшей чинити кривды. Особливе тежъ зо Псла вступаючеся озеро, прозываемое

^а Після підпису в колі написано: Мѣс. печ. войсковою.

Полюшково, лѣсъ, Островерхаго названный, з нивемъ, и зъ лукою при лѣсѣ ономъ, и сѣножатями, яко его купное при немъ заховавши, абы и въ томъ не было ни отъ кого кривды расказуемъ. Войты засъ сарскій и крутковскій съ тяглыми вшелякое послушенство пречестному господину отцу протопопу отдавали, и атаманы тѣхъ сель съ товариствомъ постерегали войскового караня, и не важилися чинить перешкоды, бо противнаго каждаго волѣ нашей срогимъ войсковымъ каранемъ карать будемъ.

Данъ в Батуриѣ, сентября 17 дня.

Иванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскаго, рукою^а.

ІР НЕУВ. – Ф. 8. – Спр. 241. – Арк. 77. Копія. В даті не зазначено рік, проте за типом підпису Самойловича, який гетьманом застосовувався в універсалах лише у 1672–1673 рр., документ може бути датовано тільки цими роками.

№ 452

1672, вересня 26. Батурин. –

Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Глухівського Петропавлівського монастиря на села Холопків, Баничі, Ховзовку, Будища, Вензонку, Мацьково, на Мутинський перевіз, на Стрільницький млин та інші маєтності

Иванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Всѣмъ вовець и каждому того потребуячому, особливе пану полковникови нѣжинскому, сотникови глуховскому, атаманови городовому, войтови и всему Войска его царского пресвѣтлого величества того полку товариству, яко и посполству, сым нашим ознаймуем писаннемъ, ижъ наклонившиися мы до прозбы в Бозѣ превелебного господина отца Інокентія Быковского, ігумена з братією глуховского, а выдячи от прошлых гетманов на оный монастыр святыхъ верховнихъ апостолов Петра и Павла⁵⁰ для вспоможенія надання, то ест села Холопковъ⁵¹, Баничи⁵² с приналежностями, млынъ Стрѣльницкий, на реци Клевени⁵³ стоячий, так теж на их монастырскомъ кгрунтѣ осѣлые деревнѣ Ховзувку, Будища, Вензонку, Мацьково зо всѣми их пожитками, млынки, власным их коштом будованіе, едны под монастырем, другіе под Вензонкою, яко и наданіе на новой греблѣ под Глуховом, также перевоз Мутинский, теды, стосуючися до надання и приверненія тых вышписанныхъ сѣл и млинов ку мѣстцу святому, в котором хвала Божия завше отправоватис мѣтъ, оныє владзою нашей войсковое ствержаемъ, цале при помененномъ мѣстцу святом заховуючи, абы з оных вшелякіє пожитки и доходы до уживанія и кгрунтованнѣя монастырскаго привлащали и отбєрали, отцу ігумену з братією позволилисмо, в чом абы од поме-

^а Після цих слів праворуч у колі написано: Мѣсто печати.

неной старшины и черны так в тих селах, яко и млынах, и всяких угодіяхъ оным отцем законникам жадной найменшой не было перешкоды, пилно повагою сего нашего унѣверсалу приказуем.

Писан в Батурине, септеврїа 26, 1672.

Иванъ Самойлович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запор., рукою.

На звороті другого аркуша написано: Унѣверсал велебнымъ отцем законником монастира Глуховского на млыны и села, от его мил. пана Ивана, даный, Самойловича, гетмана Войска его царского пресв. вел. Запор.

Иван Самуйлович гетман, унѣверсал [...] ігумена Іннокентія Быковского [...].

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 61908. – Арк. 5. Оригінал пошкоджений з військовою печаткою.

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 376–377. – № 182.

№ 453

***1672, вересня 27. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича
про підтвердження прав стародубівського
полкового обозного Гаврила Дащенко на дві греблі –
в урочищі Шутковщина, на річці Берестянці
та у селі Митничах, на річці Бабинці, з розташованими
там млинами – одним, збудованим Дащенком на свої кошти,
другим, побудованим разом з стародубівським війтом***

Иванъ Самуйлович, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стар[одубовско]му, асаулови, судии полковым, сотником, атамановѣ городовому и всему старшому и меншому того полку товариству, ознаймуем, ижъ показовалъ нам учтивый панъ Гаврило Дащенко, обозный стар[одубовск]ий, небощика Василя Золотаренка, полк[овни]ка нѣжинского, и Ивана Плотника, и Петра Рославца, полк[овник]ов стар[одубовск]их, за вѣрныя свои у Войску Запорозком прислуги, даныя собѣ на фундованіе гребел универсали, ведлуг которых универсаловъ, там же в уезде Стар[одубовск]ом, першую на певном урочищу, прозываемом Шуковщинѣ, на речцѣ Берестянцѣ, занял греблю, а другую у селѣ Мытничах, на речцѣ Бабинцѣ, на которых и млины, один своимъ коштомъ самъ выставыв, а другой сполне з паном войтом стар[одубовск]им, и просил нас, абысмо тые полковничие универсали нашим гетманскимъ потвердивши, позволили цале с такъ млынковъ приходячие пожитки из войсковою частью отбирати. Теды мы, стосуючися до тых универсалов, и барзей респектуючи на его при Войску Запорозком уставичныя пращи и услуги, особливе и до далшихъ его повабляючи, тые приходячие з млинов, его власным коштомъ выставленых, пожитки цале при нем з войсковими частми заховуемъ, и оныя сим нашим ствержаем

универсалом. И имѣти то хотячи, абы помененному Гаврилу Дашенъку, обозному полковому стар[одубовско]му, нѣхто з старшини войсковое, и жаден с товариства в тых его млынкахъ і в отбиранию з них и заживанию пожитков, жадное и наименшее не важилися чинити кривды и перешкоды, пишно и сурово повагою сего нашего универсалу приказуем.

Дан з Батурина, септевріа 27, 1672.

Іван Самуйлович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запороского, рукою.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 1559. – Арк. 17. Копія.

№ 454

1672, вересня 27. Батурин. –

Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Глухівського Петропавлівського монастиря на млин в селі Богданівці, що на річці Шустці

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Ознаймуем съм нашимъ писанемъ кождому, кому будет належати вѣдат, а меновите пану полковникови нѣжинскому, сотникови, атаманові городовому и всему товариству, вуйтові и посполству воронижским, иж превелебный в Богу господин отецъ Иннокентий Быковский, игумен монастиря святыхъ верховныхъ апостоль Петра и Павла Глуховского, мѣючы в селѣ Богдановцѣ⁵⁴ на рѣчцѣ Шустцѣ млын з двома колами на греблѣ (межы млинами з едно стороны монастиреви Новгородскому, а з другое Афанасию, атаману бывшому новгородскому, належачами) сѣлской стоячихъ, а монастиреви Глуховскому належачий, просил насъ, абы тот млын и з него прыходячий пожиток спокойно, яко перед тим, держалъ и жадное в том не узналъ трудности и перешкоды. Зачымъ мы, так на прозбу отца игумена глуховского з братиею схилившися, яко абы хвала Божая розширене брала, и за его царского пресвѣтлого величества маестат и всѣхъ насъ Войско Запорозкое одправовалися при безкровныхъ офѣрах, иже к Богу молбы, так мѣты хочем, абы так пан полковникъ нѣжинский, якъ сотник, атаман воронижские и кождый з товариства и посполитыхъ не важилися отцу игумену чинити в держаню того млына кривды, съмъ нашимъ приказуем унѣверсаломъ.

Дан в Батурынѣ, септевріа 27, 1672.

Іванъ Самуйлович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запор., рукою.

На звороті написано: Отцу игумену глуховскому, на млын Богдановский служачий, сей унѣверсалъ от его мил. пана Івана Самуйловича, гетмана Войска его царского пресв. вел. Запороз., монастиреви Глуховскому.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 61909. – Арк. 6. Оригінал з військовою печаткою.

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 377–378. – № 183.

*Не раніше 1672, вересня. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича
про підтвердження прав військового товариша
Якова Тищенка на прибутки з млина на річці Домишинці,
у селі Будища, побудованого ним власним коштом
і млина на річці Бистриці, між Городищем та Оболоню,
побудованого Тищенком разом з Василем Заліським*

Всей старшинѣ и черни Войска Запорожского, а особливе пану полковнику черниговському, сотниковѣ понорницькому, и всѣмъ, кому о томъ вѣдати надлежить, ознаймуемъ, ижъ презентоваль намъ панъ Яковъ Тищенко, товаришъ войсковий, житель вишенский, унѣверсаль бывшего гетмана, даний ему для собираня всѣхъ мѣрочокъ зъ млина, его коштомъ на греблѣ власной, працею своєю, на рецѣ Домишинѣ, въ селѣ Будищи, о одномъ каменѣ и ступами, побудованого, также и зъ другого млина, о двохъ каменяхъ и третихъ ступахъ, на рецѣ Бистрицѣ, межи Городища и Оболоня, изъ Василемъ Залѣскимъ, ихъ же працею и коштомъ побудованого, и всѣ мѣрочки на пожиток ему, Якову Тищенку, на его домовіе потреби. И просилъ въ томъ нашої ласки, жебы и за нашого гетманского ураду тіе всѣ мѣрочки били при немъ захованны. Мы теда, яко иншихъ у Войску щире працюючихъ людей прозби въ себе пріймуемъ и чинимъ слущнимъ рѣчамъ досить, так вѣдаючи и сего преречонного Якова въ козацкомъ быти реестрѣ, для пришлихъ его праць, якіе въ Войску ронити повиненъ, всѣ тіе мѣрочки и пожитки, якіе передъ тимъ его доходили, и теперъ при немъ заховуемъ. Мѣти то хочемъ и приказуемъ, абы нѣхто якъ зъ старшини, такъ и зъ чернѣ, ему въ томъ жадной найменшой перешкоди чинити не важились.

Данъ в Батуринѣ, септеврия.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 1653. – Арк. 7. Копія. Універсал не має інтитуляції, підпису та точної дати. Належність універсала І. Самойловичу встановлена за регестом з фонду О. Оглоблина (ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 215. – Арк. 42).

*1672, жовтня 15. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича
до ніжинського полковника і полкової старшини
про звільнення на один рік жителів Ніжина
від стації*

Івань Самуйлович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Всѣмъ вобец и кождому того потребууючому, а именно пану полковникови нѣжинському, сотникови, атаманови городовому, особливе висланому нашому,

сим нашим писаньем вѣдомо чинимо, иж респектуючи мы на знищенє жителей нѣжинських, для которого по спалєню мѣста своего и до сєго часу до першой перфекції не могут прийти, а особливе уважаючи немалую од розних мимоѣздов, наѣздов оним дѣючуюся доуку, которим в приймованю звикли людзко ставитися, взглядом тєди оних знищеня, яко теж и взглядом іх людскости, которую розним особам в потребах войскових, через іх мѣсто простуючим, висвѣдчают, увольняемо всѣх од мала до велика поменєних жителей нѣжинських од даня стациі сегорочное. Прето аби пан полковник нѣжинский, сотник, атаман городской, особливе наш висланий, за показанєм сєго нашего унѣверсалу и наимєньшєе вибиранєм стациі не важилися поменєним житєлем нѣжинским завдавати трудности и оное витягати, пильно повагою владзи наше приказуємо.

Писан в Батурины, 15 дня, октоврия 1672 року.

Івань Самуйлович, гетман Войска єго царского прєсвѣтлого величества Запорозкого.

О п у б л і к о в а н о: *Морозов О.* Гетьманські універсали. З архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату // Київська старовина. – 1995. – № 2. – С. 12–13. – № 1. Публікація за оригіналом з Ніжинського краєзнавчого музею.

№ 457

1672, листопада 2. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання військовому товаришеві Кузьмі Василевичу військової частки прибутків, з його млина на Березянській греблі, що на річці Березні

Іван Самуйлович, гетман з Войском єго царского прєсвѣтлого величества Запорозким.

Пану полковникови Вуйска єго царского прєсвѣтлого величества Запорозкого Черниговскому, сотникови, атаманови и войтови березнянскому, и всемь, кому вѣдати того належит, ознаймуєм сым писаннєм нашим, иж видячи мы учтєвого Кузму Василевича, товарища войскового, обывателя березнянского, здавна значные при Войску Запорозком прислуги, и в далшыи час оного ку лепшым приохочаючи, в нагороду єму з млына єго власного, на мѣской гребле на реце Березной стоячого, з єдного мучного кола увєс розмер и войсковую част отберати и цале з нею пожитковати до ласки войсковое позволилисмо. Которому абы так того млына владєнню, яко з него пожит[ков отбирания] от пана полковника черниговского и от всей старшины и черны Березнянской жадной наимєншой не было перешкоды, пилно повагою сєго нашего унєверсалу приказуєм.

Дан з Батурина, ноеврия 2, 1672 р.

Іван Самуйлович, гетман Войска єго царского прєсвѣт. велєч. Запор.

На аркуші 1 зв. написано: Кузме Василевичу, козаку березнянскому, на єго власный млын.

О п у б л і к о в а н о: *Ситий І.* Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім. В.В. Тарновського // Сіверянський літопис. – 1998. – № 1. – С. 88–89. – № 9.

*1672, грудня 1. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича
про підтвердження прав Батуринського Крупицького
Микільського монастиря на село Обмачів, на млини,
озера та інші монастирські володіння*

Іванъ Самуйлович, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Всей старшинѣ и черни Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, а особливе пану полковнику нѣжинскому, сотниковѣ батуринскому и атаману, так теж войтови, бурмистромъ і вшелякой кондиції людемъ до вѣдомости доносимъ, іжъ мы, хотячи, абы хвала Божія уставичне за достоинство его царского пресвѣтлого величества і за Войско Запорожское у престола Господня в церквахъ Его святых, помноженіе беручи, отправлялис, того з горливости нашею ку церкви святой православной Восточной пилю постерѣгаемъ, жебы жадное мѣсце святое и найменшой нѣ од кого не поносили кривды. Зачимъ ведлугъ данной его царского пресвѣтлого величества на монастирь святителя Христова Николая Крупицкого Батуринского на село Обмачевъ⁵⁵, зо всѣми принадлежностями, такъ с полями, сѣножатми, озерами, грамоти, такъ теж ведлугъ даныхъ от прошлыхъ гетмановъ побожныхъ на тоє село Обмачевъ потвержалніє унѣверсали, в полку Нѣжинскомъ, сотнѣ Батуринской лежачое, зо всѣми принадлежностями. Прето и мы, стосуючися до такой святобливой интенції и хвалебного учинку, тоєж село Обмачевъ зо всѣми добрами, с полями, з лѣсами, сѣножатми и озерами здавна до монастира святителя Христова Николая Крупицкого Батуринского належит, тож з побожности нашею, абы тая святая обывел цале и ненарушне при правахъ своихъ зоставала, всѣ прежніє наданя на монастирь ствержаемъ, да к тому ж монастиру надано от пана канцлѣра коронного, меновите лугъ, пуши на Сейму з бортнимъ деревомъ, взявши от озера Стучокъ до рѣчки Быстрика, до бортного дуба з осѣчу хуторомъ по дорогу от Быстрика до рѣчки Усорочи кругомъ от Усорочи до Недодѣла и озера Рочища, в конецъ великого дубового лѣса и Лозовецкого озера, да между тимъ ограниченемъ сѣножати и озера, и млинъ-вешнякъ в Уверовце з греблею и ставомъ, млинъ на рецѣ Местейцѣ, з давнихъ часовъ належний монастиру Батуринскому, там же на Сейму реки, под Батуриномъ, в Мѣзевомъ млинѣ, середнѣй камен, наданный до монастира святителя Николая Крупицкого Батуринского от Сави Гавриловича Полонця, мешанина батуринского, и мы тые млини, из оренди визволяемъ, абы волніє были зо всѣми колами и ступами, и иными пожитки над рѣкою Сеймомъ, Цетовщину шляхецкую землю, с полемъ пашенимъ, сеножатми, и озерами, на хутор и зо всѣми належностями, и до того описаного села млиновъ и грунтовъ, яко ся з давнихъ часовъ заховали и ограничовали, нѣчого не уймаючи, нашимъ унѣверсаломъ ствержаемъ и теперешнему велебному в Богу отцу Іоасафу, ігумену крупицкому батуринскому, и по немъ наступаючимъ, со всею о Христѣ братією, подаемъ, пилю и сурово приказавши, абы такъ полковникъ

нѣжинский, сотники, атамани, асаули и товариство Войска Запорожского, так же войти и вся чернь помененному отцу ігуменовѣ николаевскому и всей его братіи, тепер и в потомніе часи в томъ монастыру застающей, и на послушание в село Обмачевъ и млини для отбираня пожитковъ посилаѣ селян, всѣ абы должность подданскую до монастыра отбували, і в више именованномъ селѣ, грунтах, поляхъ, сѣножатяхъ, озерахъ, лѣсахъ, млинахъ (яко ся виразиль) и всѣхъ принадлежностях в отбиранню и уживаню, пожитков монастыревѣ належачих, найменшою не были перешкодою овшемъ, иж задавающих якихъ колвекъ трудностей, абы панъ полковникъ нѣжинский з старшиною заступаль и борониль, а викронихъ^а и непослушнихъ, и до насъ отсилаючи, сурово караль, мѣти хочемъ, повторе и подесеяте приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 1 декабра 1672 року.

Іванъ Самуїлович, гетман Войска его царского величества Запорозкого, рукою.

На аркуші 2 зазначено: Подтвердителной на село Обмачевъ со всѣми пожитки принадлежатими, въ 1672, декабра 1.

По архиву № 1472.

ЦДІАК України. – Ф. 154. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 1–2. Оригінал з військовою печаткою.

№ 459

1672, грудня 3. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Макошинського і Рихлівського монастирів на Василів млин у селі Вербі, що на річці Понурниці

Іванъ Самуїлович, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Всѣмъ вобецъ и каждому зособна, кому о томъ вѣдати належить. А именньо пану полковникови чернѣговъскому, сотникови понурницкому, атаманови вербицкому и всему того жъ полъку товариству симъ нашимъ писанемъ даемо вѣдати. Поневажъ в Богу превелебний его мил. господинъ отецъ Серафѣонъ, ігумень рихловъский⁵⁶, з превелебнимъ в Богу его мил. господиномъ отцемъ Пафнутиемъ, ігуменомъ макошинъскимъ, посполу в млинѣ Василевомъ, в селѣ Вербѣ⁵⁷, на рецѣ Понурниці стоячом, з каменей двохъ мучнихъ и з третихъ ступъ часть войсковую для сусеньтованя братіи своеѣ од прошлихъ гетмановъ мѣлъ собѣ наданую, теди и мы, ничого тому не конѣтрадикуючи тую жъ часть войсковую в помененомъ Васи́лиевомъ млинѣ, повагою сего нашего унѣверсалу ствердивши, помененимъ отцемъ ігуменомъ рихловскому и макошинъскому для сусеньтаменъту братіѣ конѣферуемо и надаемо. Зачимъ абы панъ полковникъ

^а Так в оригіналі, можливо писар хотів написати – упорнихъ.

чернѣговський, сотникъ понурницький, атаманъ вербецький и все того жъ полку товариство в одбираню части войсковоє, в помененомъ млинѣ Василювомъ, з двохъ каменей мучьнихъ и з третихъ ступъ и найменьшою не важилися помененим отцем ігуменомъ быти перешкодою, пильно мѣти хочемо и повагою владзи наше приказуємо.

Писан в Батурини, 3 декаврия 1672.

Іванъ Самуйлович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запор., рукою.

Праворуч від підпису дописано: С того ж млина позволяєм отцу ігумену рихловському кожного року належачую до Скарбу Войскового поколѣщину одбрати, в чом мелникъ того млына не маєт ся зборонити, приказую.

На аркуші 2 зазначено: Отцемъ ігуменомъ рихловському и макошиньському на млинъ унѣверсаль.

ЦДІАК України. – Ф. 144. – Оп. 1. – Спр. 10. Оригінал.

№ 460

1673, січня 8. Батурин. –

Універсал Івана Самойловича

*про підтвердження прав військового товариша
Кирила Яковича на три млини – на річці Молодві,
на річці Ковні у селі Бахаричах та на річці Псі*

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, а особліве пану полковниковѣ стародубовському, и сотниковѣ того ж полку почеповському, так же атаманом сѣлицкимъ бахаричовському и синковскому, в уездѣ Почеповскому знайдуючимся, и кождому, кому тилко сей нашъ показанъ будет унѣверсаль, ознаймуемъ, иж мы респектуючи на розныє в Войску его царского пресвѣтлого величества Запорожскомъ пана Кирила Яковлевича, товариша войскового прислуги, млинковъ тры, еденъ на рецѣ Малодвѣ стоячий, а другий в селѣ Бахаричахъ на рецѣ Ковнѣ, его власнимъ коштомъ фундованые, а третий купний, на рецѣ Псѣ стоячий, повагою войсковою и тымъ нашимъ унѣверсаломъ в спокойное заживание оному ствержаемъ, хотячи мѣти, абы менованный Кирило Яковлевичъ, не маючи жадной нѣ от кого в помененихъ млиновъ заживаню трудностей и перешкоди, цале весь розмѣръ и часть войсковую з тих то трохъ млинковъ собѣ отбираль и на свой власний оборочаль пожиток. На що даючи ему тотъ нашъ унѣверсаль при подписѣ руки нашей, и печат войсковую притиснути розказалисмо.

В Батуринѣ, генваря 8, 1673^a.

^a Нижче зазначено: В подлинномъ подпис таковъ.

Іванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 63847. – Арк. 386. Копія.

Там само. – Ф. 2. – Спр. 27559. – Арк. 2. Копія.

№ 461

**1673, січня 11. Батурич. –
Універсал Івана Самойловича про дозвіл
обозному Прилуцького полку Василю Себастьяновичу
на прибутки з двох млинів в селі Турбинцях,
на річці Лисогір – з першого, що належить обозному,
на усі прибутки та з млина Івана Голушанина –
на військову частку**

Іванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, а меновите пану полковниковѣ прилуцкому, сотниковѣ и атамановѣ городовому і всему товариству, в томъ их полку найдуючомуся, и кому толко сей нашъ показанъ будетъ унѣверсаль, ознаймуемъ, ижъ ми, мѣючи особливий респект на вѣрніе в Войску Запорожскомъ пана Василя Себастьяновича, обозного полку Прилуцкого, услуги, а повабляючи оного до далших до тихъ же, позволилисмо ему з млиновъ двохъ в селѣ Турбинцях⁵⁸, на рѣчцѣ Лисогору⁵⁹ стоячихъ, з одного его власного, з двохъ колъ мучнихъ и третого ступного, всѣ три розмѣрѣ мѣрочки, а з другого млина, Іванова Галушина названного, з одного кола мучного, част вой[ско]вую спокойно отбирати и на свой власний пожиток оборочати. І тимъ унѣверсаломъ нашимъ ствержаючи, пишно приказуемъ, аби ему ништо такъ с товариства, яко і з дозорцовъ Войскового Скарбу, в уживаню онихъ млиновъ и витяганю з нихъ по[житков] и покабанщин и колющинъ (от которихъ оного, взглядомъ тихъ же услугъ войсковихъ, уволнилисмо) наименшое не важился чинити крив[ди] и задавати трудности.

З Батурина, генваря 11, 1673 року^а.

Іванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорос., рукою^б.

Нижче написано: Таковъ подлѣнній унѣверсаль к себѣ принялъ, а к сей копій руку приложилъ войсковий канцеляристъ Петр Севастіянвичъ.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55652. – Арк. 156. Копія.

^а Нижче написано: В подлинномъ подпись такъ.

^б Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати.

**1673, січня 18. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про дозвіл
київським міщанам на вільну купівлю збіжжя
в містах і селах, на річці Десні, та безперешкодне його
перевезення річкою, як по воді, так і по кризі, до Києва**

Іванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Паномъ полковникомъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, сотникомъ, атаманомъ городовымъ, также войтомъ, бурмистромъ до вѣдомости доносимъ, ижъ будучи у насъ панъ войтъ киевский з иншими маистратовыми тамошними, вносили прозбу свою, абысмо мешчаномъ киевскимъ по мѣстахъ и селахъ, около Десны найдуючихся, так на вспарте оскудности их, яко теж и для запасу его царского пресвѣтлого величества служивым людем, купити збожя, и суднами водою люб теж ліондом до Києва спровадити позволили. На которую ихъ прозбу ласкаве схилившись, на потребу вшелякого збожя на помененых мѣсцах купити им и, яко будуть мочи, albo ліондомъ albo водою, до Києва спровадити не отмовилисмо. Прето абы им нѣхто так з товариства, яко и посполитых людей, в купованю и проваженю оного збожя до Києва, найменшое не важилися чинити кривды и задавати трудности, пилно жадаемъ и приказуемъ.

З Батурина, генваря 18, 1673 року.

Іванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресветлого величества Запор., рукою вл[асною].

Нижче помітка: На обороте 2-го листа приписка: “П[аномъ] мешчаном киевским на купование волное збожя од ясне велможного п. гетмана Іоанна Самойловича. Року 1673, генваря 18.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 130. – № 89.

Каманин И. Материалы Киевской городской общины // Университетские известия. – 1892. – № 2. – С. 28.

Ф р а г м е н т и: Грушевська О. Гетьманські універсали місту Києву. // Исторично-географічний збірник. – К., 1926. – Т. 2. – С. 30.

**1673, березня 1. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав
Межигірського монастиря на село Чернин,
Козарівські та Ясногоські озера з островом
під селом Чернином**

Іванъ Самойлович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Всей старшинѣ и черни Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, особливе пану полковникови киевскому, сотникомъ, атаманом, и всему

в том полку найдуючомуся товариству, так теж атаманови, войтови, и всей громадѣ села Чернинского⁶⁰, и кождому, кому толко сей нашъ будетъ показанъ унѣверсалъ, ознаймуемъ. Поневаж славной памяти в Богу зейшлий гетманъ Богданъ Хмельницкий, антецессор наш, респектуючи на спустошене, через розних неприятелей монастыра Межигорского, з побожности и милости христьянской, ку хвалѣ Божой, на виживлене братиѣ монастыра Межигорского и на уживане село Чернинъ из озерами Козаровскими и Ясногорскими, з островом, под тым же селом Чернинъ знайдуючимся, надал, теды и мы, до того ж его зданя нашу стасуючи волю, повагою сего нашего универсалу ствержаемъ, и до спокойного уживаня тое село Чернинъ, зо всѣми приналежностями, то ест озерами Козаровскими и Ясногорскими, з островом, такъ яко ся в собѣ мають, превелебному в Богу господину отцу ігуменови монастыра Межигорского и братиѣ его надаем, и вшелякие приходячие пожитки, ведлугъ давного звичаю, одбирати позволяем. В чомъ абы жаденъ з вишь помененное старшины и ништо инший в владѣню и уживаню того села и озѣр монастырови Межигорскому не важился чинити перешкоды, сурово сим нашимъ приказуем унѣверсаломъ. Войтъ зась того помененного села Чернина зо всею громадою своею абы належитое монастырови Межигорскому отдавалъ послушенство, пилно навпоминаем.

Писан в Батуригѣ, марта 1, 1673 року.

Іванъ Самуйлович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запор., рукою.

На звороті написано: Монастирови Межигорскому на село Чернин и озера Козарскіе и Ясногорскіе, от его милости пана Івана Самуйловича, гетмана Войскъ его прес. цар. вел. Запорозкого, унѣверсалъ тот даный и служачий монастыреви, року 1673, марта 1.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 75. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

№ 464

1673, березня 2. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл Межигірському монастиреві відновити на Переяславській греблі млини, які були раніше куплені монастирем у Павла Тетері

Іванъ Самойлович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Ознаймуемъ симъ нашимъ, кождому, кому о том вѣдати належит, писанем, меновите пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого переяславскому, сотникови, атаманови городовому, и всему старшому и меншому того полку товариству, так теж войтови, бурмистром, и всему майстратови мѣста тамошнего Переяславского, и хто одно того будетъ потребовати, иж позволилисмо велебному в Богу господину отцу Феодосію

Васковскому, ігуменови монастыра Межигорского, з братиею млины, на мѣстцу давнем монастырском, на греблѣ мѣской переяславской будучом, которые куплены сут у небожчика Павла Тетеры за певную сумму в записях, з ратушов Переяславского и Киевского виданых, вписаную, фундоват и оные коштом их власным вистановлять. Которое то позволене и тие всѣ права, помененному монастырови на тые млины служащие, повагою сего нашего унѣверсалу ствержаем. По каждым теды мѣти хотячи, жебы так з старшины войсковой, яко и мѣской, и ништо инший в томъ фундованю млинов жадное перешкоды и трудности чинити не важился, пишно жадаем и сурово приказуем.

Писан в Батуринѣ, марта 2 дня, 1673.

Іванъ Самуйловичъ, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, рукою.

На звороті зазначено: Монастиреви Межигорскому на фундоване млину в Переясловлю универсаль от велможного его мил. пана Івана Самуйловича, гетмана Войска его прес. цар. вел. Запорозкихъ, нашему монастырови Межигорскому даный и служащий.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 76. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

№ 465

*1673, березня 5. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про підтвердження
прав військового товариша Лавріна Борозни
на спадкові маєтності – на села Горськ, Ключи,
Куршани, Ярцеве, на селища Бутовське, Заничі,
Медведеве, Бахаєвське, на млини, ґрунти
та інші угіддя*

Іванъ Самойлович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Всей старшинѣ и черни Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, особливо пану полковникови стародубовскому, сотником, атаманом, и всему того полку товариству, и кождому, кому одно сее наше будетъ показано писане, ознаймуем. Поневаж славной памяти в Богу зейшлие гетманы, антецессорове наши, стосуючися до прав, од его королевской милости наданых, за заслуги пану Лаврину Борознѣ, товаришови войсковому, на село Горськ⁶¹, Ключь⁶², Куршиновичи, Ярцово, на селища Бутовское, Заничи, и на селища Медведево и Бахаевское, на млины, и на кґрунта, и на всѣ угодия, до тых сель належачие, правом своим конфермовалы, теды и мы, до того ж их зданя нашу стосуючи волю, а звлаща поглядаючи на значние п. Борозны в Войску Запорозком услуги, и до далшых оного повабляючи, всѣ права так ствержаем универсалом и при помененних маєтностях цале заховуем, которыми, яко своими власными, диспонуват позволяем. Прето абы жаденъ з старшихъ и меншихъ

Войска Запорозкого, особливе пан полковникъ стародубовскый, и ниhto инший з тамошнее старшины, ему, Лаврѣну Борознѣ, товаришови войсковому, в маестностях, в млинах, его коштомъ фундованых и будованых, кгрунтахъ, селищах и инших вишь помененних угодиях не важилися чинити кривды, жадаем и приказуем.

Дан з Батурина, марта 5 дня, 1673.

Иванъ Самуйлович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, рукою.

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 4. – Спр. 11. Фотокопія оригіналу з військовою печаткою.

О п у б л і к о в а н о: *Ситий І.* Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського // *Сіверянський літопис.* – 1998. – № 1. – С. 88–89. – № 10.

№ 466

1673, березня 12. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання місту Борзні двох млинів на річці Борзні для компенсації міських витрат на потреби Війська

Иванъ Самуйлович, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Всей старшинѣ и черны Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, особливо пану полковниковѣ нѣжинскому, сотниковы и атамановѣ борзенскому, и кому толко сей нашъ листъ показанъ будетъ, ознаймуемъ, ижъ, респектуючы мы на частіе мѣста Борзны⁶³ для войскових потребъ росходы, и стосуючыся знову до прошлых гетмановъ, тому жъ мѣсту Борзнѣ служачихъ унѣверсаловъ и наданя млиновъ, в томъ сымъ нашимъ потвержаемъ листомъ, дабы в млинах, в першомъ, названномъ Якубовскомъ, з однимъ коломъ, а в другомъ з однимъ мучнымъ также коломъ, Лесковымъ, на рецѣ Борзнѣ⁶⁴ стоячыхъ, мѣрочки обидвѣ, на войско припадаючіе, для тых мѣских росходовъ урядъ Борзенскый до часу отбераль, позволяемъ, и абы в томъ имъ нѣхто з старшины вышь менованной и з инших не былъ перешкодою, пилно жадаемъ и приказуемъ. Особливе тежъ, абы Гаврило и Яковъ Плющенкы, мещане борзенскіе, без жадного одмагания и одмовы, во всѣхъ своих мѣских повинностях войтовы, бурмистромъ и урядовы тамошнему Борзѣнскому вшелякое отдавали послушенство и належитую повинность, особливе сурово приказуемъ.

Писанъ в Батуринѣ, 12 марта 1673 року^а.

Иванъ Самуйлович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, рукою^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 19959. – Арк. 48 зв. Копія.

Там само. – Спр. 3126. – Арк. 3. Копія.

Там само. – Спр. 206. – Арк. 4. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55737. – Арк. 458. Копія.

^а Нижче написано: В подлинномъ подпись такъ.

^б Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати.

**1673, квітня 11. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про підтвердження
прав міста Прилуки на Юхименків млин у селі Смошах,
прибутки з якого мають компенсовувати витрати міста,
пов'язані з потребами Війська**

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозжскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанямъ пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого прилуцкому, и всему старшому и меншому того полку товариству, дозорцамъ войсковимъ, тамъ теж висланнымъ нашимъ, и кождому, кому того вѣдати належить, ижъ стосуючися ми до писаня, которое од прошлого гетмана майстратови Прилуцкому было дано, оноє нашимъ тепер унѣверсаломъ потвержаемъ, и то на тоє, же уважаючи ратуша ихъ Прилуцкого для рознихъ наездовъ частіє расходи, а приходовъ оскудностъ, и полегку имъ до приймованя вшелякихъ войсковихъ людей учинити хотячи, млинъ Мойсѣевъ Ювхименковъ з двома колами мучними, а з третимъ (которое тепер ново прибудовали) ступнимъ, в селѣ Смоши⁶⁵ стоячий, надалисмо и позволилисмо войтови прилуцкому всякій з того млина припадаючий розмѣръ з войсковими мирочками до скарбницѣ ихъ Прилуцкого ратуша черезъ своихъ вѣрнихъ, на то виставленихъ, людей одбирати. Зачимъ в томъ отбѣраню и пожиткованю такъ панъ полковникъ прилуцкій, яко и всякого стану люде, также и од насъ висланныє, албо и дозорци войтовыи, всякому Прилуцкому майстратови найменшою аби не били перешкодою, пилно приказуемъ. Бо если би о томъ од нихъ на кого скарга зайшла, такоїй од насъ неласцѣ и карности войскової подлеглимъ будетъ, на що и сей унѣверсалъ для лѣпшой певности онимъ видать казалисмо.

Писанъ в Батуринѣ 11 априля 1673 года.

Іванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, рукою^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 4900. – Арк. 39 зв. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54561. – Арк. 264–264 зв. Копія.

Там само. – Спр. 57652. Копія з датою 1 квітня 1673.

^а Нижче в колі написано: Мѣсто печати рейментарской.

**1673, квітня 24. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про підтвердження
прав Київського Братського монастиря шість разів
на рік під час свят ситити мед для отримання
коштів на церковні потреби**

Іванъ Самойлович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Всем вобецъ и каждому того потребууючому, а меновите пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого киевскому, сотникови, атаманови киевскомъ, и всему старшому и меншому того жъ полку товариству, так теж войтови, бурмистром, райцом киевским, всему нашему малоросійському народови, особливе для цвиченя в наукахъ вызволеных дѣток греко-руских, не в такомъ достатку, яко ся годних^а, зостаючое, а хотячи помененую обител святуую, як звьклъ з особливоѣ своєї горливости, царства Божого^б, так наданъем правъ, яко и щедробливим своим государским датком, украшати, для потреб монастирскихъ, а найбарзий для украшена свѣщами дому Божого, иле под час фестъ знаменитого року, звичай паном студеньтом ест в коллегіуму Киево-Могилянського и ігуменовѣ братскому киевскому, каждого року, разы шест мед сьтити на певные празники, его царского пресвѣтлого величества описаные грамотою, то ест на Божоявленіе Господа Бога и Спасителя нашего Ісуса Христа, на Благовищеніе Пресвятой Богородицы, на Воздвиженъе Честного Креста, на трех святителей святого Великого Василя, Григорія Богослова, [Іоанна Златоустого] и святого равноапостолного Великого князя Владымера, и святых страстотерпецъ Бориса и Глеба. Прето и мы, такому богоугодному его царского прес. величества стосуючися охоче дѣлу, тую ж грамоту, или право, сим нашим универсалом конфирмуемо, сурове приказуючи, абы жаденъ з старшихъ и меншихъ Войска Запорозкого, а особливе п. полковник киевский, и з старшини того ж полку и мѣста, найменшої препедици и кривды в сыченю меду на помененые празники в Богу превелебному его милости господину отцу Силвестру Головчичу, ректоровѣ киево-могилянскому, и сукцесором его, не чинили. А если б хто мѣл быти спротивным в той мѣри, таковий, за донесенем скарги, сурового войскового не уйдет караня.

Дан в Батурини, априля 24, року 1673.

Іванъ Самуйлович, гетман Войска царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

На звороті написано: Унѣверсал Монастирю Братскому Киевському⁶⁶ на сычєние кануковъ, от Самуйловича, 1673.

^а Так в оригіналі.

^б Так в оригіналі.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 189. – Арк. 13. Оригінал з військовою печаткою. Даний універсал, який було видано новому ігумену і ректору С. Головичу, схожий з універсалом, виданим його попереднику В. Ясинському 7 липня 1672 р.

О п у б л і к о в а н о: *Мицик Ю.* З матеріалів до історії Києво-Могилянської Академії // Наукові Записки НаУКМА. – Т. 20: Історичні науки. – К., 2002. – С. 51. – № 6.

№ 469

1673, липня 2. Гадяч. –

Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Чернігівської, Новгородської та усього Сівера архієпископії на маєтності у Ніжинському, Чернігівському і Стародубському полках

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Всѣмъ, кому о том вѣдати належит, меновите паном полковником Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого нѣжинскому, чернѣговскому и стародубовскому, и всей в тих полках старшинѣ и чернѣ, сим нашим ознаймуем писанем. Поневаж великий государь нашъ его царское пресвѣтлое величество ясне в Богу преосвященному его милости господину отцу Лазару Барановичу, архієпископови черниговскому, новгородскому и всего Сѣвера, маєтности, то ест села з полями, млынами, кгрунтами, лесами, гаями, синожатми и зо всіми иншими, где иле колвекъ у тых помененных трох полках найдуючимися принадлежностями, до власти и держаня его милости належачие, од антецессоров наших гетманов бывших надание, своею государскою рачил ствердити грамотою, теды и мы, до того ж стосуючися наданя, свой унѣверсаль на вси помененние маєтности в тых вишѣ реченных полках, то ест на села, поля, млины, кгрунта, лесы, гаѣ, сѣножати и иншыє належности помененному его милости господину отцу архієпископови до его власности придаем и сымъ листом нашим ствержаемъ, в чомъ жебы полковники и иншая старшина в уживаню того наданя его милости отцу архієпископови не важилися быти жадною и найменшою перешкодою, под срокгимъ войсковим каранем пишно и сурово приказуемъ.

Данъ в Гадячомъ⁶⁷, июля 2 дня, 1673 року.

Іванъ Самуйлович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запор., рукою.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 49. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

№ 470

1673, липня 2. Гадяч. –

**Універсал Івана Самойловича писарю
Ніжинського полку Павлу Михайловичу
про підтвердження наданого йому права побудувати
млин власним коштом**

Іван Самойлович, гетманъ с Войском его царского пресвѣтлого величест[в]а Запорожскимъ.

Всей старшинѣ и черни Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, особливо господину полковнику нѣжинскому, сотником, атаману городовому, і всему товариству полку Нѣжинского, также войтомъ, бурмистромъ, і всему майстрату, і всякому, кому сей нашъ показан будетъ уневерсал, вѣдомо чинимъ. Понеже славное памяти к Богу отшедших гетманов, предков нашихъ, *господинъ Павел Михайлович, писарь полку Нѣжинского, имѣл права и крѣпости на строение мелници на своей прямой отчинѣ и соизволения с товарищей помянутому Павлу Михайловичю никоторою не был помешкою, во владѣнне того села с мелницею і в отбираниі приходящих доходов прилѣжно жадаемъ и жестоко приказуемъ. Також войтъ тамошней кошелевской чтоб всякое и звичное со всею своею чернью ему ж господину Павлу в послушание і должность приказываем.*

Писано в Гадиче иуля во 2 де[нь] 1673 року.

Іван Самойлович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, рукою.

Нижче помітка: Да у того ж листа печат войсковая приложена.

На аркуші 109 зв. написано: К сему списку писарь Павел Михайлович руку приложил, а подлинной універсал к себѣ.

РДАДА. – Ф. 124. – Оп. 1. – Спр. 32. – Арк. 109–110. Копія з заголовком: Списокъ з бѣлоруского писма гетмана Івана Самойловича с уневерсалом, каков дан Нѣжинского полку писарю Павлу Михайлову.

№ 471

1673, липня 22. Гадяч. –

**Універсал Івана Самойловича про підтвердження
прав переяславського і гадяцького протопопа
Григорія Бутовича на відбирання повинностей
від жителів сіл Сарі і Крутки**

Іванъ Самойлович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Пану полковниковѣ Войска его царского пресвѣтлаго величества Запорожского гадяцкому, сотниковѣ, атамановѣ городовому и войтовѣ тамошнему,

особливе атаманамъ и войтомъ села Сарь⁶⁸ и Крутковъ, и всѣмъ, кому о томъ вѣдати надлежитъ, ознаймуемъ. Супликоваль до насъ въ Богу пречестный отецъ Григорій Бутовичъ, протопопъ переяславскій и гадяцкій, ускаржаючися на сарскихъ и крутковскихъ жителей, же ему належитого послушенства и звиклой повинности тяглые люди, яко подданные, не хотять изгола, отягаются отдавати, и просиль насъ усильно, абысмо ему казали подтвердити тую его отъ насъ и Войска Запорожскаго данную новымъ поваги нашей войсковою уневерсаломъ. Теды мы, уваживши слущную его въ той мѣрѣ просьбу, особливо вѣдаючи его къ набоженству горливість, же непрестанно ведлугъ поволанья своего протопопскаго за достоинство великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества, также за насъ и все Войско Запорожское маестать Божій благаеть, а жебы и въ далшій часть до ублаганья Его жъ маестату Бозкаго былъ охотнѣйшимъ и горливымъ, а до того видячи, же завше рознимъ, якъ духовнаго, такъ и свѣтскаго стану людямъ, въ дому его вшелякая, отколъ толко кто прійдетъ, зъ выраженьемъ чести бываеть выгода, теди въ нагороду его тѣхъ учинностей и людскости хочемъ то мѣти, и сурово приказуемъ тѣмъ поменнымъ жителямъ сарскимъ и крутковскимъ, жебы ему, отцу протопопу, вшелякое належитое послушенство, что только онъ, яко подданнымъ своимъ роскажетъ, дѣлати, также и повинность звиклую, которой тилько от ихъ требовати мѣеть, безъ вшелякаго отягання ся, и уховай Боже спротивленя ся отдавали, особливе рыбалки тѣхъ же сель поменныхъ, жебы свои повинности чинячи, досить рыбу десятую зъ полову своего давати не отмовлялися, жебы насъ нѣякая скарга отъ его отца протопопа на васъ не доходила. Поневажъ мы для того тѣхъ поселянь отъ вшелякихъ замку нашего належныхъ уволнили повинностей и отъ мѣскихъ долегливостей, же ани на сторожу, ани у подводу, ани работизнѣ ниякую помикати ихъ не буде, толко абы отцу протопопу вышпомянутому вшелякая отъ нихъ чинена была выгода, и повторе сурово приказуемъ.

Данъ в Гадячѣ, іюля 22 дня, 1675 року^a.

Иванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлаго величества Запорожскаго.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 241. – Арк. 75. Копія. Дата в копії помилкова, про що свідчить форма підпису гетьмана, яку він використовував лише у 1672–1673 рр. Зважаючи на те, що 22 липня 1672 р. Самойлович знаходився у Батурині, єдино можливим роком видання універсала є 1673.

№ 472

1673, серпня 21. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про розподіл церковних володінь між Чернігівською архієпископією і Новгородською архімандрією

Иванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

^a Після цих слів зазначено: Въ копії підписано.

Паномъ полковникомъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, и всѣмъ всякого, такъ свѣцкаго, яко и духовнаго стану людемъ, и кому сіе писаніе показано будетъ, ознаймуем. Поневажъ яснѣ в Богу преосвященнаго его милости господина отца Лазара Барановича, архієпископа черниговскаго, новгородскаго и всего Сѣвера, выразное на томъ стало позволене, же въ маетностяхъ, на архієпископію Чернѣговскую и архимандрію Новгородскую наданыхъ, оучинилъ роздѣль, до архієпископіи своєї Чернѣговской привернулъ села Чулатовъ, Остроушки, Прокоповку, Колѣевку, Юриновку, Слободку з дворцемъ и до дворца з усѣми належностями, Улановъ, Суходолщину, Ястровщину, Слободку противъ Суходолщини, Полошковъ, Обложки, Тулиголовъ, Быстрикъ, Черницкую Слободку, Шатрищи, Ивотъ, Погребки, Преображенское з млиномъ Локотковскимъ и Богдановскимъ, Слободку против Оуска, чотири млина на рецѣ Ромѣ⁶⁹, стан Мошинский, двор новый Бруховецкого, а поташъ, в Будищахъ робленний, в старомъ дворѣ в Стасах, пашня, быдло, конѣ и овцы, во всѣхъ дворцахъ застающее, по половинѣ маєт быти, до архимандріи зась Новгородской висоце в Богу превелебному его милости отцу Михайлу Лежайскому, архимандритѣ новгородскому, маєтности пуцаєть тіє: Спаское з млинами Кіриевскими, Ксензовку, Мелню, Мѣзинъ з станомъ, Игнатовку, Кублиевку, Оусобычи, Студянку, Дегтяровку, Карасювку з млиномъ Ласковскимъ, Горки з дворцемъ, и з станомъ Селецкимъ, Горбовъ, Слободку под Монастирскимъ, Олтарь, Глазовъ, Жиховъ, Пригаровку, млинъ Кролевецкій, при которомъ слободка, Бобиские грунти, где ся робить поташъ, и рудню з слободкою. Прето, стосуючися мы до волѣ ведлугъ аффектацій его милости отца архієпископа, сей унѣверсалъ потвержалный на обѣ стороны видати казалисмо, под срокгимъ войсковимъ приказуючи каранемъ, [а]бы такъ п. полковник, яко и инная вся старшина, вшелякіє люде в помененыхъ маєтностяхъ (которие якои [изъ] сторонъ належать ихъ милостямъ) жадною найменшою в оуживаню ихъ пожитковъ и доходовъ не важилися бити перешкодою. Ихъ тежъ милости не мают ся утручати в жадніє козацкіє грунти, особливо в семь нашемъ варуемъ оунѣверсалѣ, ни прежъ себе самыхъ, ни прежъ державцовъ и оурядниковъ своихъ.

В Батуринѣ 21 аугуста, 1673 року^а.

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожскаго^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 15204. – Арк. 118–118 зв. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 766. – Арк. 1. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 286–288. – № 124.

^а Нижче написано: В подлинномъ подписано тако.

^б Після цих слів у колі зазначено: Мѣсто печати рейментарской.

**1673, вересня 5. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про дозвіл
військовому капелану Лаврентію Касперовичу
перекопати луку Лажницький Ріг і утворити озеро
біля Десни**

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніємъ паномъ полковникомъ нѣжинскому и чернѣговскому, сотникомъ, атаманомъ, войтомъ и товариству, и посполству, особливе сотникомъ нѣжинскому и девицкому, и кождому, хто толко того будетъ потребовати. Докладалъ намъ в Богу велебный господинъ отецъ Лаврентій Касперовичъ, капеланъ нашъ войсковій, же намѣреніе маєт, где колвекъ бы мѣль уподобавши луку, видячи, и оному з пожиткомъ быти можетъ, а именно, оуглядѣвши напередъ прозиваемую луку Лажницькій Рогъ, в рецѣ Деснѣ, вышшей Салтиковой Девици, противко села Хибаловки лежачій, при Божой помощи своимъ власнымъ коштомъ и працею перекопати, а просто Десну в Десну пустити, оную зась Лажницкую луку и Рогъ на пожитокъ собѣ озеромъ учинити, просячи нас, абысмо ему, отцу Лаврентію, тую луку Лажницкую роскопати и озеро з Десни оучинити позволили. Теди мы оуважаючи, же о слушную рѣчь нас просить, которая намъ нѣ в чомъ нѣкому шкодити не будетъ, овшемъ пожитокъ, если Господь Богъ до совершенія приведетъ, принести можетъ, тую луку Лажницкую и инніе себѣ, где к уподобаню винайти, внизъ и вишьъ гори Десни реки, может, где сам схочет, на Деснѣ реци луки прокопати, подъ симъ, за оучиненю з озера свого Лажницкого и инихъ, неведомъ, сѣтми и чимъ хотя рибу ловити и пожитковати, самое теж озеро (или озера), яко свое власное, продати и к лѣпшому пожитковѣ своему оборочати позволилисмо и позволяемъ. Зачимъ жадаемъ и розказуемъ, абы такъ панове полковники, сотники, атаманя и нѣхто з старшини и чернѣ, и со всякихъ посполитихъ людей, такъ в копаню луки або лукъ, яко подъ симъ учинено, з озера или з озер ловленю рибу, велебному отцу Лаврентію и сукцессоромъ его не важилися найменшое перешкоди чинити, под виною до Скарбу Войскового, и совитостю акторови двома стами талярей, и под особливимъ войсковимъ каранемъ.

Писанъ в Батуринѣ, дня 5 септеврія, року Божого 1673^а.

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, рука власна^б.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255. – Арк. 53–53 зв. Копія.

Там само. – Ф. 40. – Спр. 628. – Арк. 1. Копія.

^а Нижче написано: В подлинномъ подписано.

^б Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати рейментарской.

1673, жовтня 6. Батурич. –

Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Київського Флорівського монастиря на належні йому села Яблонку, Вишеньки і Дмитровичі, на ліси, поля, сіножаті, стави, млини та інші володіння і привілеї

Іванъ Самойловичъ з Войскомъ, гетманъ его царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Пану полковниковѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского кievскому, сотниковѣ, атаману городовому, особливе пану войтови кievскому, бурмистромъ, и всѣмъ маистратовимъ тамошнимъ, и всѣм, кому о томъ вѣдати належить, и кому толко показанъ будетъ сей нашъ уневерсаль, ознаймуемъ. Поневажъ прешліе гетмани, с побожности своеи, монастирь святихъ мученикъ Флора и Лавра паненскій⁷⁰, у Кіеве, у мѣсте найдуючіся, зо всѣми до него принадлежитосмы, то естъ з селамы, Яблонкою⁷¹, Вышенкамы⁷² и Дмитровичами⁷³ названними, и при нихъ здавна зостаючимы грунтамы, меновите леса-мы, полями, сеножатми, ставамаы і млинамаы, особливе и іс подданнымаы, куничники там же в месте Кіеве, [вѣ] монастиру помененномъ мешкаючимы, водлугъ старожитнихъ ихъ милостей королей полскихъ привилегіевъ? мѣвали у своеи оборонѣ, теди и мы, стосуючіся до святобливого ихъ и побожного учинку, тотъ поменній монастирь Кіевскій, зо всѣми до нихъ приналежитими, яко ся поменило, кгрунтамаы, взявши онои под свою оборону, всѣ тому монастиревѣ належніе права, повагою сего унѣверсалу нашего при немъ заховуючи, ствержаемъ и до того позволяемъ законницамаы того монастира меду присного кади двѣ на потреби церковніе, то естъ для свѣчъ, на рокъ разъ ситити и испродати, пилно жадаючи и приказуючи старшинѣ вишпомененной воисковой и маистратови мѣскому Кіевскому, жебы того монастира и в нем мешкаючимъ законницамаы, в маетностяхъ, у вишменованнихъ селахъ Яблонце, Вишенкахъ, Дмитровичахъ, и во всѣхъ ихъ кгрунтахъ, особливо у сиченю меду, жадною не были перешкоюю и наиеншею. Тих тежъ помененнихъ сель жителѣ и куничники жебы всякую повинность свою, якъ перед тимъ, такъ и теперь, отдавати того святихъ мученикъ Флора и Лавра монастира законницамаы не отмовлялися, особливе приказуемъ.

Данъ з Батурина октоврия 6, 1673 года^а.

Іванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества рукою власною^б.

Нижче помітка: Сь подленого съводида игуменія Калисфена Милославская.

ЦДІАК України. – Ф. 167. – Оп. 2. – Спр. 2. – Арк. 52. Копія.

Там само. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 78. Мікрофотокопія оригіналу.

^а Нижче написано: В подлинномъ подписано тако.

^б Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати.

1673, жовтня 14. Батурич. –
**Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав
 Київського Межигірського монастиря на два млини
 на Острицькій греблі, на річці Остер**

Іванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого киевскому, сотником, атаманѣ, и всему того полку товариству, особливе сотникови острицкому, атаману городовому и войтови тамошнему, и каждому, кому о томъ вѣдати належить, сим нашим писанем ознаймуем, иж супликовал до нас превелебний в Богу *господинъ* отецъ Феодосий Васковский, игумень *монастиря* Межигорского Киевского, з братиею, просячи, абысмо розказали им видати нашъ универсалъ на потвержене наданых им млинов, на гребли Острицкой, на рецѣ Остру стоячих, одного Купрѣевского названого, а другого Івана Коростышевца, которых оны од килка лѣт заживали. Теды мы, поважуючи его отца игумена ку набоженству горлиност и прозбу его, до нас внесеную, особливе респектуючи на припадокъ того *монастиря*, которий з допущеня Божого през огон стался, и для спартя того припадку, розказалисмо видати нашъ сей универсалъ, през которий тые менование млины при том *монастиру* менованом Межигорскомъ заховуем, и жебы онъ, помяненный отецъ игумень, з братиею приходячие [съ тыхъ млиновъ] пожитки, з козацкого [збожья] половину, а з мужицкого двѣ части и поколѣщину одбираючи, заживал, того ж повагою ствержаемъ. В чомъ абы ему жадное не важился чинити ништо перешкоды и задавати трудности, пилно жадаем и сурово приказуем.

Писанъ в Батурини, октоврия 14 дня, 1673 року.

Іванъ Самуйлович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запор., рукою.

На звороті написано: Универсал от пана гетмана Івана Самойловича на потвержене млынов, на гребли Есковой, на рецѣ Острѣ будучиѣ, *монастиреви* Межигорскому належачиѣ. В року 1673, дня 14 октобра.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Спр. 79. Мікрофотокопія оригіналу.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 131–132. – № 92.

№ 476

1673, грудня 10. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання Прилуцькому Густинському монастиреві військових прибутків з млина Феська Новомлинського, що на Варвинській греблі

Іван Самуйлович, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Всѣм, кому о том вѣдати належит, меновите пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого прилуцкому, всей старшинѣ полку того, и сотникови варвинскому, и кому сее писане наше показано будет, ознаймуем, иж взглядом повинности христiанской, з особливого [ку] церквам Божиимъ и монастирам належитого нашого респекту, для вспартя кождих манастыреви Густинскому Прилуцкому потребъ, обмыслили сме в полъку Прилуцкомъ, на гребле Варванской, млын, з двома колами стоячий, Феска Новомлинского, в котором господину отцу Авксентію, ігуменови того ж помеченного монастира, двѣ мѣрочки, яко з мужицкого, которіе мѣли на войсковый пожиток, пустили смо одбирати на той манастырь, и в пожиток прыводити позволяли сме, окром тоеи третои мѣрочки не брали. на кгосподара того млина ити мѣтеъ. В котором войскових двох мѣрочек на той манастырь одберанно ему, отцу ігумену, абы нѣхто спречный не будучы, так старшина, яко и з черни, не важылся быти жадною перешкодою, пилю и сурово приказуем.

Писан в Батурынѣ, 10 декабра 1673 г.

Іванъ Самуйлович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запор., рука.

На аркуші 2 зазначено: От его милости пана гетмана Іюана Самойловича на млин Варвинский. Рок 1673, дек[абръ] 10.

По архиву № 1017.

ЦДІАК України. – Ф. 159. – Оп. 1. – Спр. 33. – Арк. 1–2. Оригінал з військовою печаткою. Там само. – Оп. 2. – Спр. 20. – Арк. 1. Копія.

№ 477

Не раніше грудня 1673. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про права іноземних купців в Україні та про розміри мита встановленого на товари, які ними ввозяться до України

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ паномъ полковникомъ Войска его царского пресветлаго величества Запорозскаго, обознимъ, судьямъ и асауломъ

полковимъ, сотникомъ, атаманомъ городовимъ, и всему старшому и меншому войсковому товариству, такъ тежъ войтамъ, бурмистрамъ, і вшелякого стану преложоннимъ і посполитимъ людемъ, а особливо купцомъ чужоземскимъ и нашимъ украиннымъ, разними гандлями бавячимся, і всѣмъ, кому бы о томъ вѣдати надлежало, иж в зуполное держание і завѣдованіе до вѣрнихъ рукъ здавна Украинѣ, от антецессоровъ нашихъ, прошлихъ гетмановъ, постановленную, з уряду всей старшини и чернѣ Войска Запорозскаго, для вспартя уставичнихъ и немалихъ на посполитую потребу росходовъ войсковихъ, уставленную индукту пану Дмитрашковѣ Райчи, годному и знатному войсковому человѣкови, жеби от вшелякихъ купецкихъ товаровъ з за границы в Украину, а з Украины за границу проваженнихъ и тутъ в городахъ купуючихъ и продающихъ, то есть суконь, поташью, пенки, лоевъ, ганишу^а, воску, дегтя, соки, горѣлки, пашнѣ и іншихъ купеческихъ речей, которіе водою и суходоломъ проваженны, и гуртомъ, а не на роздробъ, тутъ в городахъ нашихъ украинскихъ бывають, и давнимъ обычаемъ от ста золотихъ по два золотихъ до Скарбу Войскового належитую отбираль повинность, позволивши за певную сумму, за тысячей осмнадцать, на теперешний рокъ от пресвѣтлаго праздника Воскресенія Христова, повѣрилисмо, і вручилисмо, зачимъ вѣдаючи об томъ каждій с старшини и чернѣ войскової, абы ему пану Думитрашковѣ в держанію мененной индукти, і в збиранню належитой от купецкихъ своихъ и чужоземскихъ людей повинности, жаденъ найменшой не важился чинити перешкоди, овшемъ остерегаючи пилно, жеби з якою перешкодою, люб и найменшою Скарбовѣѣ Войсковому не было ущербку і повазѣ нашой гетманской спротивности, во всемъ, в чомъ бы толко слушне до того онъ же, екзакторъ нашъ войскової, по войскової, мѣской, и где колвекъ старшинѣ жадалъ учинности и помочи, аби оное ему даровали, сурово подъ срогостію кари войскової симъ нашимъ остерѣгаемъ унѣверсаломъ. Людемъ зась купецкимъ украинскимъ, и чужоземскимъ, такъ и рускимъ з государства его царского пресвѣтлого величества Московского, розними гандлями бавячимся и з вшелякими товарами з за границы в Украину, і з Украины за границу перезжаючи, и тутъ в городахъ купними і проданими рѣчами вишьописанными торгуючими, аби належитую от товаровъ своихъ на ярмаркахъ, подлугъ давнего звичаю, без отмови і всякого спротивенства, такъ самому пану Думитрашковѣ, яко екскторомъ его, на рознихъ мѣсцяхъ застаючимъ, подъ утраченнемъ всѣхъ товаровъ и срогою карністю отдавали индуктовую повинность, приказуемъ. А кто би іс купцовъ своихъ, товаровъ мавъ утаити, а обявилося, теди за вину все тое утаенное дозволяемъ ему, пану Думитрашковѣ, до Скарбу Войскового отбирати.

Данъ в Батуричѣ^б.

Звишьменованный гетманъ, рука власна^в.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 8710. – Арк. 25. Копія без дати. Універсал датується за формою підпису.

^а Так у копії.

^б Нижче написано: В подленномъ подписано тако.

^в Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати.

**1674, січня 29. Табір під Воронівкою. –
Універсал Івана Самойловича з повідомленням
у Ніжинський полк про результати походу за Дніпро
та розпорядженням ніжинській старшині прислати
до нього у табір під Іркліїв відомості про ситуацію
у містах полку**

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царск. пресв. велич. Запорозкимъ.

Пану полковникови наказному нѣжинскому, атаману городовому, тако же жъ войтомъ, бурмистромъ и всѣмъ в томъ полку, кому о томъ вѣдати належить, доброго отъ Господа Бога здоровья и щасливого повѣженя мѣти зичимъ. Не зачимъ иннимъ то ся стало, жесмо вамъ до сего часу, виправившись по указу великого государя нашего его царск. пресв. вел. з бояриномъ его милости Ромодановскимъ и изъ войсками, при насъ найдуючимися, для устроения народови християнскому порядку в своемъ оборотѣ и повоженю, не переслали вѣдомости, толко за тимъ же одлеглыми украинскими городами ку Днепру ишлисмо, в правдѣ лучше би на Черкаassy просто сюди за Днѣпръ, але мусилисмо под теперешний зимний часъ [...] ровъ тутъ кругъ покладать, бо трудно было войска, а звлаци лѣпше и тяжари военніе презъ поля провадити. Еднакъ теперъ засилаемъ вамъ тоєю вѣдомостю, же за ласкою Божією и праведними великого государя молитвами, щасливе и тихъ, безъ жадного перенагабаня неприятелского, на сю сторону, через Днѣпръ перешлисмо, где як ся намъ в тихъ оказияхъ поводити будетъ, будемо вамъ и въ далший часъ давати знати. Толко о семъ всемъ напомнимъ, абысте тамъ, у городахъ полку своего, до повороту нашего вшелякий слушний^а порядокъ, которий до цѣлости в то належить, жаднихъ межи себе плевосиятелнихъ не вмищаючи, заховивали, и намъ часто о своемъ поваженю через посланцовъ своихъ просто на Ирклѣвѣ виправуючи, ознаймовали, жебысмо взаимней засилаючи вѣдомостями о поваженю своемъ вы тамъ, а мы тутъ, тѣшитися могли, чого упрейме зичачи, поручаемъ васъ Господу Богу.

Данъ в табори з Вороновки⁷⁴, генваря 29, 1674^б.

Звишменованный гетманъ рука власная.

ІР НБУВ. – Ф. 61. – Спр. 1559. Копія має назву: Актикація листу ясновельможного его милости пана Івана Самойловича, гетмана его пресв. царск. велич. Войска Запорозкого, року 1674, февр., дня 9 в тіє слова.

О п у б л і к о в а н о: *Модзалевський В.* Отрывки из нежинских магистратских книг 1657–1674 годов. – Чернигов, 1887. – С. 42–43.

^а У копії: “слушнихъ”.

^б Після цих слів написано: При которомъ писмѣ при печати подпись руки в тіє слова.

№ 479

1674, березня 15. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Самойловича про взяття під гетьманську оборону “заслуженого у Війську” пана Федора Кандиби

Іванъ Самойловичъ, гетманъ зъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Пану полковниковѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского корсунскому, сотниковѣ, атамановѣ и всему старшому и меншому того полку товариству, такъ тежъ войтовѣ, бурмистрамъ, и всѣмъ тамошнымъ обывателямъ, и кому колвекъ только сей унѣверсалъ нашъ показанъ будетъ, ознаймуемъ, ижъ вѣдаючи мы значне пана Федора Кандыбу у Войску Запорожскомъ, презъ отваги свои здавна заслужоного, а хочяти оному тую войсковую заслугу ласкою нашою нагородити, беремъ оного, яко долшихъ услугъ войсковыхъ потребенного, подъ оборону нашу завше, естли бы хто колвекъ такъ съ товариства войскового, яко жъ посполитыхъ людей, мѣле оного, якимъ православнымъ^а способомъ, за якій доводъ турбовати, теди владзою сего нашего писаня пилно приказуемъ, абы хто колвекъ зъ нимъ якій мѣтеъ заводъ, передъ урядомъ нѣякимъ, такъ рыцерскаго, яко и мѣского стану, росправы не мѣлъ, але жебы нашого Войскового Енералного суду въ о правахъ своихъ, якихъ де колвекъ удавалися изъ нимъ, всѣ передъ нашимъ судомъ Енералнымъ росправу мѣли. А если що кому що на его переведется, теди за слушнымъ доводомъ слушную зъ него отримаеъ ведлугъ права святого справедливостъ, кожного упевняемъ.

Писанъ въ таборѣ подъ Переясловемъ 15 марта, 1670 году.

Звышъменованный гетманъ, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 1648. – Арк. 1. Копія з неправильною датою; має бути 1674 р.

№ 480

1674, березня 19. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл місту Ніжину на використання допомоги приміських сіл (з тих які нікому не надано у володіння) для утримання військових посланців, гінців та інших переїжджих, що їдуть через місто

Іванъ Самойловичъ, гетманъ зъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Пану полковникови нѣжинскому, сотникомъ, атаманомъ, и каждому, кому о томъ вѣдати потреба, ознаймуемъ, ижъ донеслъ намъ вѣдати панъ Александръ

^а Так у копії.

^б Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати.

Цурковскій, войтъ нѣжинскій, з майстратовими своїми, будучи у насъ на радѣ в Переяславлю, что частии в мѣсти Нѣжинѣ приймаючи посланци, гонцѣ и иншии наизды згола на таковий росходъ мѣскій не мѣють сумму, чим би могли в пріймованю наездовъ свою мѣскую всперти оскудность, а що есть до Нѣжина в додаваню оброковъ, подводъ, сѣна и в иншихъ на росходы потребахъ не чинится вспоможеня. Прето мы, хотячи на таковую мѣскую потребу учинити помочъ, села всѣ, Нѣжинови прилучаючи, приворочаемъ, жебы с тыхъ сѣлъ всѣхъ, що есть около Нѣжина, окромъ тихъ, котории кому есть в наданю, подводы в Нѣжинѣ для почту давати, оброки зсипати и сѣна на приездъ росходный достарчати было неодмовно. В чомъ абы такъ самъ панъ полковникъ нѣжинскій, и наказный его, яко тежъ сотники мѣскіи, атаманъ городовий, и жаденъ с товариства пану войтови и всему майстратови Нѣжинскому перешкоды чинити в томъ ихъ порядку, трудности задавати не важился, симъ унѣверсаломъ нашимъ кождому приказуемъ сурово. А если бы хто смѣлъ мимо волю нашу на тыхъ селахъ в выстарченю подводъ оброковъ, сѣна, дровъ ратуши Нѣжинской чинити перешкоду, теды таковий каждый срогого не уйдетъ караня, а не иначе.

Дата в табори з подъ Переясловля, марта 19 дня, 1674^a.

Звишменованный гетманъ, рука власная.

Нижче написано: Которий то унѣверсаль од слова до слова и до книг нынешнихъ есть принятый и вписанный.

ІР НЕУВ. – Ф. 61. – Спр. 1559. – Арк. 10–10 зв. Копія має назву: Актикація унѣверсалу ясневелможного его милости пана гетмана Войска его пресв. цар. вел. Запорозкого Івана Самойловича з рады переяславское, марта 22 дня.

№ 481

1674, червня 19. Табір під селом Ліплявою. – Універсал Івана Самойловича про взяття під військову оборону Пивського монастиря

Іванъ Самойлович, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Паном сотником чигирин-дубровскому, омелницкому, кременчуцкому и уласовскому, атаманам городовим, и всему товариству, так теж войтомъ, и всем посполитим людем ознаймуем сим нашим писаньем, иж якосмо разъ узали под оборону нашу войсковую монастир Пивский⁷⁵ зо всіми его принадлежностями и обваровалисмо их спокойное мешканье повагою нашою войсковою, жеби ни от кого не поносили жадное в добрах своих кривди, тако и тепер, мѣючи тот поменений монастир под тоєю ж обороною нашою войсковою, хочем то мѣти, жебы спокойне мѣли там мешкачие законники помешканье и безпечно своих тых належитых заживали добръ. Зачим приказуемъ сурово всим тих поменених мѣстечках околичних мешканцом, жебы жадное и наименшее законником

^a Нижче написано: У которого то унѣверсалу при печати подпись руки в тіе слова.

монастира Пивского ни в чом [не] важилися чинити кривди и перенагабанья, а если бы хто смѣлъ якую чинити кривду якую^а або якое колвекъ перенагабанье, и примовиска неслущниа наносил, таковий каждый, за донесенем нам вѣдомости, сроккого войскового не уйдет от нас караня.

Дат з табору, з под села Лѣпльви⁷⁶, на рушаню, іюня 19, 1674 року.
Звишменованний гетман, рука власна.

ВР РНБ. – № 30. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

№ 482

1674, червня 27. Табір під Черкасами. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав військового товариша Михайла Миклашевського на Зазірський ґрунт і греблю

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Всѣмъ, кому о томъ вѣдати надлежитъ, пану полковнику нѣжинскому, сотникови глуховскому, атаманови, войтови, и всему старшому и меншому товариству и посполству ознаймуемъ, ижъ Михайло Миклашевскій, товаришъ войсковий, обывател глуховскій, презентовал намъ од Полинаруи Вилчинской, інокинѣ монастира девичого П[етропав]л[ов]ского, данный, на гребелку Булчалскую и ґрунтъ Зазѣрскій, продажній свой записъ, абы тотъ продажній записъ былъ нашимъ конфѣрмованъ унѣверсаломъ, пилне жадалъ от насъ. Мы tedy, заховавши той его запис при увазѣ, тимъ нашимъ листомъ универсалнимъ зтвержаемъ, позволяючи оному тимъ ґрунтомъ и гребелкою, в Глуховскому уездѣ лежачою, владѣти и вшелякую з тоей купленною землѣ корист пашенную, лѣсную и сѣнную одбирати, и млинокъ збудовати, если его уподобано пристояти будет. Прето по кождомъ жадаемъ и приказуемъ, абы такъ старшина и чернь войсковая, яко тежъ урядъ, реченному Миклашевскому найменшую не были перешкод[ою] и жадной в томъ ґрунтѣ трудности задавати не важилися. На счо для лѣпшого защиту тотъ унѣверсалъ нашъ при печати и подпису рукъ наших видать казалисмо.

З табору, з под Черкас, іюня 27, року 1674.

Звишменованній гетманъ, рукою власною.

Нижче зазначено: Стефан Мииклашевский.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 1692. – Арк. 82. Копія.

^а Так у оригіналі.

№ 483

1674, серпня 26. Табір під Каневом. – Проїзний універсал Івана Самойловича, колишньому димерському коменданту Іллі Новицькому на проїзд до Києва

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Вам сотником, атаманом городовым, вуйтом, бурмистром и вшелякое кондыциѣ людем сым нашим ознаймуемъ писанемъ, ижъ пан Іліашъ Новицкий, комендантъ, за позволенем нашим, едет ку Киеву, теды ему там и казакомъ, из ним едучимъ, хлѣба, соли и коней корму везде давати прыказуем.

Данъ в таборе под Каневом, августа 26, 1674.

Звышменованый гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14047. – Арк. 7. Оригінал з військовою печаткою.

№ 484

1674, вересня 30. Табір під Переяславом. – Проїзний універсал Івана Самойловича на проїзд до Коропа дружині колишнього димерського коменданта Іллі Новицького

Іванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Вамъ, атаманѣ городовои и сѣльской, такъ тежъ войтомъ по местахъ и селахъ, и всѣмъ, кому о томъ вѣдати належить, симъ нашимъ ознаймуемъ писанемъ, ижъ панъ Іелияшъ Новицкий, комендантъ бивший димерський, посилаетъ жону свою з челядю, за позволенемъ нашимъ, до Коропа⁷⁷ на мешъкане. Зачимъ абысте помененного пана коменданта жонѣ, туда простуючой, з челядю, звичайного, при висвидченю вшелякоѣ вигоди, корму давати незборяли, приказуемъ.

Данъ з табору под Переяславлемъ, 30 септеврия, 1674.

Звышменованный гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14045. – Арк. 4. Оригінал з військовою печаткою.

*1674, грудня 14. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича
про підтвердження прав Новгородської (Сіверської)
архімандрії на медову данину, як з посполитих
так і військових людей, з тих що збирають мед
у церковних маєтностях*

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаниемъ всѣмъ, кому бы о томъ вѣдати належало, а особливе пану полковниковѣ стародубовскому и чернѣговскому, з асауломъ, сотникомъ, атаманѣ городовою и сѣлскою и всему ихъ войсковому товариству и посполству в томъ полку, а найбарзѣй в маєтностяхъ архимандріею Новгородскою жиючому, поневажъ не *от* насъ сихъ недавнѣхъ часовъ, а нѣ антецесоровъ уряду нашего прешлѣхъ гетманов, але старожитнихъ лѣтъ *от* православно російскихъ княжатъ и монархов, еще на початку фундаціею монастыря всемилостивого Спаса архимандріею Новгородскою при конферованію и побожномъ наданію добръ вшелякихъ и маєтностей тому мѣстцу святому таковое зособна захованя и утвержено в томъ постановленѣ, абы кождий, хто би колвек мѣль не тилко з посполитыхъ, але и з войсковыхъ людей, належачую до того мѣстца святого вѣкуистимъ правомъ *отчину* держаты, певную каждого року, своего часу, отдават медом повинность, теды и мы, такъ старожитно захованого постановленя не измѣнюючи, овшемъ ненарушне, жодний уряду нашого з християнскій ку домоу Божіимъ повинности хотячи доховати, всѣмъ, такъ посполитимъ людемъ, подданімъ жиючимъ, хтобы колвекъ тилко держалы манастирскую *отчину*, то есть дерева бортніе, абы належитую в рок стародавнимъ обичаемъ, без вшелякой отмови и турбаціи мѣстцу святому медовую *отдавал* повинность, пилно жадаемъ, і приказуемъ. Счо жебы тымъ скутечнѣи и без [в]шелякой трудности албо ущербъ мѣсца святого доходилъ *от* всѣхъ посполита, тяглих и войсковыхъ людей, уживаючих тою власности, повинень панъ полковникъ стародубскій, сотник новгородскій, и атамання сѣль ма-настирских пилно того постерегаты, злецаемъ и навпоминаемъ.

Данъ в Батуринѣ, 14 декаврія, 1674.

Звишенованный гетманъ, рука власна.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 114. – Арк. 36 зв.–37. Копія.

**1675, січня 9. Батурич. –
Універсал Івана Самойловича про дозвіл
стародубському полковникові Петру Рославцю
осадити село Юдинове та дві слободи на річці Стічній,
у Погарській сотні Стародубського полку**

Іван Самуйлович, гетман з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Ознаймуем сим нашим писаньем всим вобецъ и каждому зособне, кому бы о тим вѣдати належало, особливе всей старшинѣ и черни Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого. Поневаж антецессорове уряду нашего, прешлые гетманы, поглядаючи на щире *от* давного часу в [Войску] Запорозком ложенные услуги [пана Пе]тра Рославца, на сей часть полковника стародубовского, позволили ему село, названое Юдиново, на реци Стечной, в томже полку Стародубовскомъ, в сотни Погарской лежачое, и слободокъ двѣ, одну над тоєю ж рекою Стечною, под іменем Полковничим [на]зиваемую, а другую над рекою Рогом, з млыном, осажовати, а осадивши, оными спокойне владѣти, на которое то село и грамоту государс[кую его] царского пресвѣтлого величества подтверждалную за вложеньям ся и залеценям его ж пресвѣтлому маестатови вѣрности одержал. Теды и мы, стосуючися до великого государя нашего волѣ и особливого нашего в том заживши над мененым паном полковником стародубовскимъ респекту, бы намнѣй позволеного ему осажованья того села и слободок и за осаженемъ уживанья в спокойного не *отмѣняем*, овшем повагою сего нашего унѣверсалу ствердивши, равне, яко перед тым, и тепер, оным владѣти и вшелякие належне отбирати повинности позволяем. В чом абы нѣ *от* кого, а особливе з старшины и черни войсковоу панѣ полковникъ стародубовский жадной найменшой не мѣлз перешкоди, тут же ораз сим нашим варуем унив[ерсалом]. Войтомъ зас тамошним з всим поспол[ством] выш описаного села и слободок, абы звычайную з себе повинность и послушенство вшелякое тому ж пану полковникови отдавали, [приказу]ем.

Данъ в [Ба]туринѣ, генваря 9, 1675.

Звыш менованни[й гетман], рука влас[на].

ДАЧО. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 353. Оригінал пошкоджений.

№ 486 а

**1675, лютого 11. Батури́н –
Універсал Івана Самойловича про заборону
козакам Салтиковської та Конотопської сотень
чинити шкоду обивателям села Мелинського**

Іванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Всѣмъ, кому о томъ вѣдати надлежить, а имено пану полковниковѣ нѣжинскому, сотникомъ салтиковскому и конотопскому, также атаманом тамошнимъ і всему помененних сотень [товариству] симъ нашим ознаймуемъ писанием, [...] ^а внесль намъ вѣдати же, не меншую в отчинахъ своихъ то есть в деревѣ бортномъ, также в озерахъ, в синожатахъ, в займищах, в кгрунтахъ поносятъ так *от* товариства, яко и *от* посполитих людей в сотнѣ Салтиковской и Конотопской, а мучнихъ ^б кривду. Аби теди болшей помененного села Меленского жители в заживаня власних своихъ добръ не поносили од пограничних и прилеглих собѣ сель кривды и долегливостей, а особливо *от* краснянцов, беремъ тих под протекцію нашу, для чого повагою власти нашею сотниковѣ салтиковскому и конотопскому также атаманом тамошнимъ і всему товариству и всѣмъ посполитимъ людемъ сурово приказуемъ, жеби помененого села Мелинского жителемъ і наименшее в отчинахъ ихъ то есть в деревѣ бортномъ, также в озерахъ, в синожатах, в займищахъ, в кгрунтахъ не важилися кривды чинити, а хтоби противячися выразной волѣ нашей важился онимъ якую в поменених добрахъ ихъ кривду чинити, такового за донесенемъ скарги срокогю обещуемъ карати.

Писанъ в Батури́нѣ, 11 февраля, 1675 году.

Звишь менований гетманъ, рука власна^в.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 57. – Ч. VII. – Арк.1122-1123. Копія.

№ 487

**1675, березня 16. Батури́н. –
Універсал Івана Самойловича колишньому черкаському
полковнику Якимові Головченку про підтвердження
прав на куплений млин у селі Масалаївці, на річці Убеді,
та на хутір, ґрунти і сіножаті при тому ж млині**

Іванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресвитлого величества Запорозкого.

^а В копії очевидно пропущено рядок тексту.

^б Так в тексті копії.

^в Перед підписомъ зазначено “в подлѣномъ подпись”, після підпису – “место печати войсковой генеральной”.

Пану полковникови чернѣговскому, сотникови сосницкому, атаманови масалаевскому, также войтомъ тамошнимъ, и всѣмъ, кому о томъ вѣдати будетъ належало, симъ нашимъ ознаймуемъ писанемъ, іжъ перейшовши з Черкасъ панъ Якимъ Головченько, полковникъ бившій черкаский, на сюю сторону на мешкане, а хотячи статечне раз поприсяжоное к его царского пресвитлого величества маестатови додержати вѣрности и ку нашому реѣментови своеѣ доховати зичливости, и кгрунтовное собѣ заложивши в Сосниці мешкане, для вспартя уставичнихъ потребъ домовихъ ку пожиткови своему за власную свою суму, то ест за пять сотъ золотихъ личби полское купиль у Евсѣя Мороза, обивателя сосницкого, млинъ, в селѣ Масалаевци⁷⁸, з полтора коломъ мучнимъ, на рецѣ Убедѣ стоячий, тут же и хуторъ з кгрунътами, з синожатыми, и инъними належитостями, до того ж млина приналежачами, яко шире о томъ фхъ купчие опѣвають. Прето абы полковникъ чернѣговский и иншая старшина войсковая, так тежъ од боку нашего вислание, в заживаню волномъ и в одбираню належатихъ собѣ з поменого млина и хутора пожитковъ и наименьшое пану Якиму Головченку не важилися чинити кривди и перешкоди, повагою сего нашего унѣверсалу приказуемъ.

Писанъ в Батуриѣ 16 марта 1675 року.

Звышменованный гетман, рука власна.

На аркуші 2 зв. зазначено: Универсалъ гетмана Самуйловича, данъ на Масалаевку Якиму Головченку.

ЦДІАК України. – Ф. 128. – Оп. 1 а вотч. – Спр. 6. – Арк. 1. Оригінал з військовою печаткою.

№ 488

**1675, квітня 26. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича
про підтвердження виключних прав
Максаківського монастиря на відбирання повинностей
від підданих монастиреві селян, із заборонаю залучати
їх до виконання військових повинностей**

Иванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣт. величества Запорожского.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, а имено пану полковникови нѣжинскому, обозному, судѣ, асауловы полковымъ, сотныкомъ борзенскому и инымъ, атаманомъ городовымъ, войтомъ и всѣмъ, кому о томъ вѣдати належало би, симъ нашимъ пысаніемъ ознаймуемъ, іжъ якосмы разъ, з повинной нашей ку мѣстцамъ святымъ христьянской горливости, конферованіе и на вспарте в уставичнихъ потребахъ наданіе села монастиреви всемилостивого Спаса Максаковскомъ, под особливую взяли оборону и протекцію, такъ с под оной и на завше не выпускаючи, абы жаденъ и за вся братия монастиря Максаковского з старшины войсковой и городской, а

особливе Нѣжинского полку мененого монастира подданных селянь до найменшой власной своей и городово́й повинности албо в подачки и послуги не важылся посягати. И овшемъ жебы без всякой от кого ж колвекъ перешкоды, належитую тылко повинность монастиревѣ отдавалы, пылно варуемъ и з умислу сымъ нашымъ на сей часъ обгоструемъ унѣверсаломъ.

Данъ в Батури́нѣ 26 априля 1675.

Звышменованій гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57687. – Арк. 173 зв. Копія з назвою: Копѣя листа Івана Самуйловича, гетмана з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, на груннта монастиря Максаковского наданного, который в себѣ мається.

Там само. – Ф. 8. – Спр. 255. – Арк. 48. Копія.

Там само. – Ф. 40. – Спр. 771. – Арк. 1. Копія з датою 26 квітня 1673.

ЦДІАК України. – Ф. 143. – Оп. 1. – Спр. 15. Мікрофотокопія оригіналу.

№ 489

1675, червня 14. Батури́н. –

Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав чернігівського, новгородського і всього Сівера архієпископа Лазаря Барановича на села Ушню, Воловицю та Степанівку, з млинами, озерами та іншими належними до них володіннями

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а именно пану полковникови чернѣговскому и нѣжинскому, обозному, судѣ, асаулови полковым, сотникови менскому, атаманѣ городово́й и сѣлско́й воловицкому и степановскому, и всѣмъ, кому би тилко вѣдати о том належало сим нашим писаньем ознаймуемъ, іжъ, поглядаючи ми й уважаючи так значние и немалые, а найбарзѣй сих часов примножение, в розних дворовых, поточних и посполитому Церкви Божой добрь служачих потребах, ясне в Богу преосвященного его милости господина отца Лазаря Барановича, архієпископа чернѣговского, новгородского и всего Сѣвера, пастира нашего, росходы, а хотячи оние для его архієрейско́й, ку помноженю хвали Божой, трудолюбной печаловитости и святителских молитвъ, которими ден и ноч Бозкий про найсвятѣйший маестат, за достоинство православного монархи нашего, царского пресвѣтлого величества, и за щасливое а успокойное насъ, малороссийского народу помешканье, горливе благати не уставае, слушним з мѣстца уряду нашего и повинности христианско́й всперти поратованьемъ, кгда не мѣлисми инакшого обмислити, теды яко Ушню, такъ и до ней здавна приналежачие, которие з оною веспол до замку нашего Батури́нского, для особливых росходов наших, были видѣлели села Воловицю⁷⁹ и

^а Після підпису в колі написано: Мѣсто печати гетманско́й.

Степановку⁸⁰, з годными при них млынами, и зособна названые Дубравинские млыны, яко ся в собѣ мают, тудеж и озера Кладковскіе, до Ушенского ж стану приналежные три, прозиваемые два Малины Великий и Малый, а третое Славух, на спокойное тих сѣль, млынов ѥ озеръ владѣнїе и волное з них приходячих звичайних пожитков одбиранѣе, его милости преосвященному пастирови нашему конферуем. Зачим аби в том всем нѣхто з старшини и черны войсковою, а особливе полку Чернѣговского, жадной наименшой перешкоди не важился чинити, под суровостю кари войсковою и неласкою нашою сим нашим варуем и обострюем унѣверсаломъ. Войтом зас воловицкому ѥ степановскому з мужами, и мелником Дубровинских млынов абы зосланим его милости отца архиепископа належитое послушенство и звиклую до двору повинность, безъотмовне и всякого спротивенства отдавали, пишно приказуем.

Данъ в Батуринѣ 14 іюня, 1675.

Звышменованный гетман, рука власна.

На звороті зазначено: Унѣверсаль гетмана Самуйловича на село Ушно, Воловицю и Степановку з млинами, данние в катедру 14 іюня 1675 року.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 54. – Арк. 1. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

№ 490

1675, червня 15. Батурин. –

Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав військового канцеляриста Богдана Войцеховича на млин, на річці Рудці, між селами Дубрівкою і Смичином у Чернігівському полку

Іванъ Самойлович, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Ознаймуем сим нашим писанем кождому, кому тилко о том вѣдати належит, а меновите пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого черниговскому, сотником седневскому и городницкому, атаманѣ, и всему старшому и меншому в тых сотняхъ знайдуючому товариству, также войтом, и всему посполству, иж респектуючи мы на знатные и одважные в Войску Запорозком п. Богдана Войцеховича, товариша військового, а на сей час канцеляристу нашего, счире поднятие услуги, теди в нагороду оных и до далших таких же повабляючи, з млына его, власным коштом и працею за нашим вѣдомом и позволенем збудованого, на рецѣ Рудци⁸¹ межі селами Смичином⁸² и Дубровкою⁸³ стоячого, всѣ тры припадаючие зъ тѣрохъ коль розмѣровие части, то ест двѣ войсковие, а третью мелницкую позволяемъ одбырати. Зачим абы так панъ полковникъ черниговский, яко иншая того полку старшина, и посполитие, в держаню того помяненного млина и в спокойном з него одбираню вшеляких приходячимхъ пожитковъ жадное наименшое не важился чинити трудности и перешкоды, пишно и сурово повагою сего нашего универсалу приказуем.

Дан в Батури́нѣ, іюня 15 дня, 1675.

Звышменованный гетман, рука власна.

На арк. 2 написано: Иванъ Самойлович, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким. Ознаймуем сим нашим писанем.

На арк. 2 зв. написано: Унѣверсаль пана Івана Самойловича, гетмана, на млинѣ mezi Дубровкою и Смичином будучій, року 1675, іюня 15 дня, Богдану Войцеховичу данне.

ЦДІАК України. – Ф. 983. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 1–2. Оригінал з військовою печаткою.

№ 491

1675, червня 26. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл військовому товаришу, новгородському писареві Івану Васильовичу Бабаку відбирати із збудованого ним млина, на річці Деряжній, нижче села Шатрищ, усі прибутки

Іванъ Самуйлович, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Ознаймуем сим нашим писанем пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовскому, сотникови новгородскому, атаманови городовому, и всему старшому и меншому того полку товариству, также атаману, и войтови села Шатрищ⁸⁴, и кождому, кому тилко о томъ вѣдати належит, иж респектуючи мы на значные и счирие п. Івана Васи́лиевича, товариша войскового, и на сей час писара новгородского, здавна в Войску Запорозким подняtie услуги, а в нагороду оныхъ и до такихъ же дальших повабляючи, позволилисмо з млына, его власным коштом, нижей села Шатрищъ, на рецѣ Деряжній⁸⁵ встановленого, з кол трохъ, одного ступного, а двохъ мучныхъ, всѣ приходячие пожитки, то ест и част, на войско приналежающую, до ласки нашею и войсковое, одбырати, и цале оным владѣти. Зачим абы каждый вѣдающий о таковой воли, жадною найменшою, так з вышъпомяненой старшины, яко и ни хто инший, реченному Іванови Бабаку в держаню того млина и в одбыранню з него всѣхъ приходячих пожитков не был трудностью и перешкодою, пи́лно жадаем и сурово приказуем.

Дан в Батури́нѣ, іюня 26 дня, 1675 року.

Звышменованный гетман, рука власна.

На звороті зазначено: Унѣверсаль гетмана Івана Самуйловича писару новгородскому Івану Васи́лиевичу на владѣніе мелницею на рѣчцѣ Деряжнѣ.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 58. – Арк. 1. Оригінал.

№ 492

1675, липня 6. Батурин. –

Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав крелевецького сотника Івана Маковського на млин, на міській греблі Крелевця, на річці Свидні

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Пану полковникови Войска его царского прес. величества Запорозкого нѣжинскому, атаманови крелевецькому и всему товариству, также войтови тамошнему, и всѣмъ, кому о томъ вѣдати належить, симъ нашимъ ознаймуемъ писанемъ. Повинность уряду нашего гетманского то по насъ витягаеть, абы каждый товаришъ войсковий в добрахъ своѣхъ, а иле *отчистихъ*, спокойне могль належитое собѣ заживати волности. З тихъ теде мѣръ пана Івана Николаевича Маковського, сотника крелевецького, за его вѣрние в Войску Запорозкомъ, ку его *государскому* маестатови, и ку нашому реѣменътови, прислуги, осудивши бити ласки нашее годного, позволилисмо ему з млына его власного, в Крелевци⁸⁶, на греблі мѣской, на рецѣ Свиднѣ⁸⁷, купленимъ способомъ од Панятовського набитого, стоячемъ, вшелякие розмѣровие хлѣбние доходи, то *ест* три мѣрочки всѣ, на власний свой пожитокъ одбираючи, оборочати. Зачимъ, знаючи о таковой волѣ нашой, абы вся вишь менованая войсковая старшина и хто колвекъ з посполитихъ людей в одбираню з помененого млина припадаючихъ розмѣровихъ пожитковъ и наименьшого не важилса помененому сотникови крелевецькому быти перешкодою, повагою сего нашего унѣверсалу пилно варуем.

Писан в Батуринѣ, 6 іюля 1675.

Звышменованный гетман, рука власна.

На аркуші 22 зв. написано: Пану Івану Николаевичу, сотникови крелевецькому, на млин мѣский, на Свиднѣ стоячий, от Самуйловича. 1675.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50672. – Арк. 21–22. Оригінал з військовою печаткою.

№ 493

1675, липня 10. Батурин –

Універсал Івана Самойловича про призначення Іллі Новицького командиром над охочими людьми компанійського полку, що знаходиться у Переяславі

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запор.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, особливе людем войсковим охочим, военную трактуючимъ услугу, и кому би тилко вѣдати о том належало, сим нашимъ писанемъ ознаймуем. Ижъ за сполною войсковою старшины при нас застаючою обрадою, умислилисмо над компанѣями нашими розно на части подѣленими чоловѣка постановити и заховати порядокъ,

жебы в одном компутѣ старшого ж на то над собою мѣли одного старшины и за его поводом, по указу на том, належную войсковую отпраляли службу, якожь значного до того углядѣвши чоловѣка и такъ в вѣрности ку пресвѣтлому царского величества маестатови, и в зычливости непорушноно намъ и Войску Запорозкому сталого, яко зособна в дѣлах рицарскихъ досвѣдчоного мужа, пана Ілляша Новѣцкого, бывшего коменданта дымерского, той то ряд старшинства и зуполную звѣрхност повагою нашою над мененными охочих людей компаньями злецилисмо и належный знакъ войсковый, при котором отвагою своею на славу и ласку нашу войсковую самим собѣ заробляти мают, вручилисм ради и справовати ними во всем, а иле що до военного дѣла належит зопустили: жебы на каждом мѣстцу, где тилко по указу нашом в военной оставати будет службѣ, слушний межи ними, яко то и на сей часъ в Переясловлю заховал порядокъ. Зачим, вѣдаючи кождий з старшины войсковой, абы ему пану Новѣцкому в справованю тими охочими людми, жадець найменшой не важился против виразной в том волѣ нашой чинити перешкоди, пишно жадаем и сурово варуем. Людем зас охочих компанѣй наших, иле их есть, кром Мовчанового полку, абы знаючи его зазъ старшого своего, належною чест и повинное во всемъ, а найбарзѣй в дѣлах военных и оказиях, безъ всякого спротивенства отдавали послушенство, и за его, а не своей волѣ, военную для ласки нашой трактовали услугу, срокго навпоминаем и приказуем. А онъ, панъ Новѣцкий, своей постерегаючи повинности, з подручних собѣ миловати, а виступного и непослушного, подлугъ виступку, и до нас не отсилаючи би, на горле карати волен есть, докладаем.

Данъ в Батуриѣ 10 іюля, 1675.

Звышменованный гетман, рука власна.

ЦДІАК України. – Ф. 2. – Спр. 14140, 14074. – Арк. 116. Оригінал з печаткою, розірваний надвое.

№ 494

1675, липня 17. Батурин. –

*Універсал Івана Самойловича про відправлення
військових людей Андрія Дзаренка під командування
Іллі Новицького*

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Вамъ, старшинѣ городовоной и войсковоной, и всѣмъ, кому бы о том вѣдати належало, ознаймуемъ, ижь яко инших охочих войскових теперешних, не в спокойнех и военнех часов, такъ и оказателем сего листу нашего Андрѣя Дзаренка з товариством само[...] [...]чтивартя, видячи ми способных до военного дѣла и потребных люд[ей] ку оборонѣ милой отчизни нашой, и запасшыи их звычайнем борошнем, оз[...] [орди] новалисм ради в тропи за паном Новицким, бывшим комендантом дымерскимъ, ку Переяславлю, жебы воспол з иншими войсковыми людми[...] [вру]чили ему пану Новѣцкому в команду, повѣреними зостаючи [...] счире и зычливе трактовали службу, зачим абысте им в том з[...]

вѣрѣ давши, доброволне пропускали и звычайного запасами ж [...] и всюди на попасах и на лѣжах, ежеля здалие, также и подводи [...] давати не збороняли, пилно жадаемъ и приказуемъ, а особливе же на назначенное собѣ прибувши мѣсту з оними до полку [...] были приняты докладом.

В Батуринѣ, 17 июля, 167[5(?)].

Звышменованый гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14052. – Арк. 12. Оригінал пошкоджений з військовою печаткою. Для документа приймається дата 17.07.1675, оскільки за змістом він пов'язаний з попереднім універсалом № 494.

№ 495

1675, вересня 18. Табір під Каневом. – Закличний лист Івана Самойловича до корсунського полковника Федора Кандиби, із закликом перейти на Лівобережжя під руку царя та його гетьманський регімент

Мой ласковий пріятелю, пане полковнику корсунській!

Високой то вашей принимаемъ увазе, и розсудному въ той мѣрѣ обаченю ся, жесте заповзятой вѣдомости о зближеню ся войскъ царскаго величества московскихъ и козацкихъ, при насъ съ бояриномъ его милостию княземъ Ромодановскимъ знайдуючихся, ку Днѣпровѣ, вспомнѣвши присягу свою, подъ пре-высокую державу великого государя нашего монарха христіянскаго и нашъ рейментъ склоняючись, до насъ атамана своего городского, съ пристойностию поважности, значного, прислали, которую склонность принявши, миле дякуемъ, а на жаданье ваше, ведлуг мешканья вашего, такую нашу зъ милости христіян-ской засылаемъ порадѣ. Поневажъ отъ всего есте презъ уставичные утиски войска злопамяталого Дорошенкова отпали, же не мѣтимете чимъ войска на-шего, кгдабысмо вамъ для оборони отъ непріятелей заставили сусентовати, яко намъ той же атаманъ предложилъ, теди слушне учините, кгда на сію сторону Днѣпра перейти замишляйте, жебысте принамнемъ цѣлости здоровья своего охранили, бо сами выдите, же барзо на зле тамъ заводить. Зачимъ скоро за повзятъемъ листу сего нашего, абысте заразъ, яко найпорадочнѣй, зо всѣми сво-ими дворами и святостями церковними зъ города выбирались, не варуючись жадного отъ войскъ нашихъ перенагабана, измѣраючи на Каневъ за Днепръ, где схоче хто на мешканье простовали. А мы писали до пана асаула нашего енерального, жебы зъ войскомъ тамъ зоставалъ, на заставѣ нимъ, ижъ вы всѣ зъ мѣста выбравшись, ку Днѣпру изблизете, особливе абы постерегалъ, жебы отъ войскъ, вамъ выбираючимся, жадной не было кривды приказались. Дастъ Богъ, же знову, хто будетъ живъ, перейдетъ въ свое мешканье, кгда съ войска успо-коить, а теперъ, яко ся оменило выдѣти, же трудно тамъ промешкати, прето

абысте в оборону царского величества и нашу ласковую за Днѣпръ, на сей бокъ поспѣшали, жадаемъ и зычимъ, яко зычливый вамъ во всемъ пріятель.

Ивань Самуйловичъ, гетманъ Войска его царскаго величества Запорожского.
Данъ в табурѣ, съ подъ Канева, септврїя 18, 1675.

Нижче зазначено: Надпис на оном уневерсале таков: “Моему ласковому пріятели вѣ пану Федору Кондыбѣ, полковниковѣ Войска его царскаго пресвѣтлаго величества Запорожского корсунскому”.

IP НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 1649. – Арк. 2. Копія.

№ 496

1675, листопада 6. –

Універсал Івана Самойловича до чигиринської старшини та жителів Чигиринського полку із закликом радити Дорошенкові приїхати зі старшиною до Батурина і скласти тут гетьманські повноваження, за що їм буде виявлено царську ласку, інакше вони будуть розглядатися як вороги

Ивань Самойловичъ, гетманъ обоихъ сторонъ Днѣпра съ Войскомъ его царскаго пресвѣтлаго величества Запорожского.

Всеи старшинѣ, при Дорошенкѣ въ Чигиринѣ будучимъ, имянно господину обозному, судѣ, ясауломъ енералнимъ, также полковнику чигиринскому, сотникомъ, атаманомъ городовымъ, и селскимъ, и куреннымъ, и всеи старшинѣ и меншимъ Войска Запорожского товарищемъ, особно войтомъ, бурмистру, и всѣмъ посполитымъ духовного и мірскаго чину людемъ, въ полку Чигиринскомъ живущимъ, добраго отъ Господа Бога здоровья и счастливаго пребыванія имѣти желаю. Не помалу тому удивлятись имѣемъ, что Дорошенко болши дву лѣтъ, о чемъ и вы подлинно вѣдаете, когда мы, по указу царскаго пресвѣтлаго величества, съ бояриномъ его милостію княземъ Ромодановскимъ и съ войсками рушивъ было сперва недалеко отъ Днѣпра, потомъ стояли и у самого берега Днѣпра подъ Каневымъ, имѣлъ съ нами частокротъ листовные пересылки, не хотѣлъ повѣрити совѣсти нашей, которымъ его стокротъ упоминая, обовязовали есмы, что будетъ при всякой своей цѣлости не толко самъ и свойственныя и всѣ, при немъ будучіе, пребывать, толко бъ хотѣлъ опямятовся, приступити къ тому, что отъ бусурманской лживой обороны турецкой отложився, склонился царскому величеству и христіанской съ нами згоды и единства, оставя чинити межъ народомъ украинскимъ съ Войскомъ Запорожскимъ смуту и розность. А что болши призывали есмы его къ себѣ, чтобъ приїхалъ особою своею съ старшиною и гетманство сложилъ и присягу на подданство царскому пресвѣтлому величеству передъ тѣми, которымъ великій государь нашъ, монарха христіанскій, повѣрилъ о сдержаніи цѣлости сего краю промышляти и до тихомирнаго успокоенія приводити учинилъ. Невѣдомо для чего не хотѣлъ того тогда

учинить, толко знать на бесчестіе чрезъ листы, для упорной обыклости своей, такъ чрезъ протопопа уманского и чрезъ Семена Тихого Зарудного, въ остаткѣ чрезъ Василковскаго сына, къ намъ отзывался, и розныхъ, ничего себѣ подлиннаго не имѣющихъ, и паче святое дѣло розрывающихъ, употребляль способовъ и чиниль договоры, сомнѣваясь о милости и оборонѣ царскаго величества, въ которой подлинно, за милостию Божіею, всякъ ему великому государю покорися, вмѣстѣ съ нами безпечално живутъ. Тѣмъ гордился нашимъ желателствомъ, а нынѣ Сѣрково желателство въ большой чести имѣеть. Понеже за прибытіемъ его въ Чигиринъ, хотя вѣдалъ, что онъ Сѣрко и Фроль съ Есинеемъ къ тому менши належатъ, однакожъ, не боясь ничего о здоровѣ своемъ и о пожиткахъ и ни мало на что, не толко на оборону разсуждая, скоро со всѣмъ ему увѣрился, гдѣ хотя на склоненіе царскому пресвѣтлому величеству и на общее братство межъ собою или взаимно себѣ учинили присягу. Однако, когда уже не надлежаще паче дѣла, и умышляя подобно на замѣшаніе Украины, в листу своемъ, къ намъ нынѣ присланномъ, подписался царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманомъ. И мы за истинною его тое присягу и склонность къ царскому пресвѣтлому величеству не имѣемъ, и всей заднѣпрской сторонѣ оголошая, хошемъ имѣти, чтобъ онъ Дорошенкокъ, для совершеннаго исполненія присяги, къ намъ въ Батуриный пріѣхалъ, и нашей, а не Сѣрковой и Фроловой помощи и заступленія до царскаго пресвѣтлаго величества употребляль, понеже не токмо ему самому, но и всѣмъ вамъ есть то явно, что уже 2 года, какъ я, по милости Божіи и царскаго пресвѣтлаго величества, въ Переясловлѣ, за згодною обоихъ сторонъ Днѣпра Войска Запорожскаго старшины радою, и соизволеніемъ всей черни и волными гласы, обранъ есмь надъ обоими сторонами, аще и не желать есмь того себѣ, гетманомъ, и царскаго пресвѣтлаго величества грамотою на томъ утверженъ есмь. Для того симъ моимъ листомъ вамъ вѣдомо учинивъ, увѣщеваемъ, совѣтуйте ему, чтобъ онъ впрямъ оставя вымысловъ чинити и гетманомъ писатись, буде желаетъ, чтобъ отчина наша Украина безъ кровопролитія и всякаго замѣшанія пришла ко успокоенію, пріѣхалъ самъ къ намъ, съ кѣмъ разумѣть, съ объявленіемъ своей къ царскому пресвѣтлому величеству склонности и намъ, гдѣ милость царскаго пресвѣтлаго величества тѣмъ себѣ и вамъ получить. А естли бы не пріѣдетъ, и тако предваряя, чтобъ на Украинѣ не было розни, такъ бы съ вами поступали, яко съ противники, чего кромѣ згоды и пріятства брацкаго не желая, наше объявляемъ и Господу Богу въ сохраненіе поручаемъ.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. XII. – С. 312–314.

№ 497

1675, листопада 28. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про звільнення іноземних купців від підсудності українським судам у їхніх купецьких справах

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Паномъ полковникамъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, асауломъ, сотником, атаманомъ городовимъ, сѣлскимъ и вшелякимъ урядомъ мискимъ, а именно маѣстратови Нѣжинскому и всѣмъ, кому о томъ вѣдати будетъ належало, симъ нашимъ ознаймуемъ писанемъ. Суплѣковали до насъ всѣь jednostайне чужоземские купци, на сей часть в Украинѣ мешкающие, то есть кгреки и волохи, жалобливе просячи, жебисмо не попустили ихъ урядомъ разнимъ, особливе маѣстратови Нѣжинскому судити и овшемъ абысмо подлугъ давного ихъ звичаю позволили имъ самимъ межи собою в заводахъ купецкихъ суди одправляти и вшелякие правные заистя успокоѣвати. На що для тымъ снажнѣйшого одержаня од насъ на тое унѣверсалѣ показовали намъ в Богу зойшлого небожчика Хмелницкого и иншихъ прошлихъ гетмановъ, антецессоровъ нашихъ, унѣверсали, подлугъ которихъ жаденъ урядъ до суду и права своего ихъ не потягалъ. Теды и мы, хотячи онихъ при давномъ ихъ купецкомъ суди одправляти, и вшелякие заистя и трудности правние успокоѣвати, вѣдаючи теди о таковой волѣ нашой, аби жаденъ урядъ такъ войскової, яко и мѣскій, а особливе маѣстратъ нѣжинскій, мененихъ чужоземскихъ купцовъ до суду и права своего, и в наименьшомъ ихъ заводѣ не важился потягати, повагою власти нашею мощно обваровавши, сурово приказуемъ. А если бы давностю, албо якимъ иньшимъ способомъ, якоѣ затрудненоѣ справи не могли сами между собою успокоѣти, абы имъ ништо з апелляциею до суду нашего енералного не зборонялъ удаватися приказуемъ.

Писанъ въ Батурини 28 ноеврия, 1675 року.

Звышменованный гетманъ, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 3557. – Арк. 24. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Федотов-Чеховский А. Акты греческого нежинского братства. – С. 53-54. – № 13.2.

№ 498

1676, січня 2. Батурин. – Універсал Івана Самойловича з подякою корсунському полковнику Федору Кандибі за перехід на Лівобережжя та дозволом безперешкодно займати і купувати ґрунти у Ніжинському полку

Іоанъ Самуйловичъ, гетманъ зъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозскаго, а особливо пану полковниковѣ нѣжинскому съ полковою старшиною и сотниками, и всему того полку товариству, кому о томъ вѣдати надлежатиметь, ознаймуемъ, ижъ взглядомъ звычайу на знатные службы пана Федора Кандыбы, полковника корсунского, такожъ и за тое то заповзятъемъ вѣдомости о зближеню ся войскъ ихъ царскаго величества московскихъ и козацкихъ, при насъ съ бояриномъ его милости князя Ромодановского знайдующихся, ку Днѣпровѣ, вспомнѣвши присягу свою, подѣ высокую державу и нашъ рейментъ, отъ войска злопамяталного Дорошенка отъпавши, на мешканье ся на сю сторону Днѣпра перейшолъ. Якую склонность принявши, миле дякуемъ, и на жаданье, ведлугъ мешканья его на сему боку Днѣпра, такую до далшой уваги, по милости великого государя нашего, христіянскаго монарха, засылаемъ ласку, ижъ позволяемъ ему пану Кандыбѣ, полковниковѣ корсунскому, въ полку Нѣжинскомъ волные занимать и покупать грунти. Зачимъ абысте вы, полковникъ нѣжинскій, зо всею старшиною и сотниками, знаючи въ той волѣ нашой, ему, пану Кандыбѣ, въ зайшлихъ и покупленью ся грунтовъ жадной и наймалѣйшой перешкоды чинити не важилися, чего миле жадаемъ и приказуемъ.

Данъ въ Батуринѣ, 1676, генваря 2 дня.

Звишь менованный гетманъ, рукою власного^а.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 1649. – Арк. 3. Копія.

№ 499

*Не раніше 1676, березня 1. Батурин. –
Наказ Івана Самойловича із заборною
лукновським отаману і війту з громадою втручатися
у займище, надане комонному полковнику
Іллі Новицькому*

Атамане и войте лукновскій з товариствомъ и мужами!

Дошло нас видати, же вы потаемне [не] имѣючи жадного вступу, и ни отъ кого позволенія, займище Виктоотчина^б бившее выпустошили, за що не безъ кары вамъ всѣмъ отъ насъ будетъ, поневаж тое займище, ижъ давно вручилисмо и цале отдали Илияшовѣ пану Новицькому, полковниковѣ нашему комонному, в держане, о чомъ вѣдаючи еще еслибисте ся мѣли у тое займище вторгнути[ся], вины тысячу талярей заплатите и карани особливе будете.

Данъ в Батуринѣ, марта 1 дня, 1607.

Иоанъ Самойловичъ, гетьманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозскаго^в.

^а Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати.

^б Написано нерозбірливо.

^в Нижче в колі зазначено: Мѣсто печати рейментарской.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 73. – Арк. 45 зв. Копія. Наказ датується не раніше 1 березня 1676 р., оскільки уряд комонного полковника І. Новицький отримав не раніше липня 1675 р., відтак не міг ним бути названий до цього часу.

№ 500

1676, квітня 18. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл Максаківському монастиреві брати на монастирські потреби дрова з Радичівської пуци та інших прилеглих місць

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Вшелякой старшинѣ, такъ войсковою, яко мѣской, и сѣлской, по городахъ и селахъ знайдуючойся, симъ нашимъ ознаймуемъ писанемъ, ижъ зносили до насъ в Богу превелебный отецъ Іеремѣя Ширкевичъ, ігуменъ максаковскій, прозбу свою, жадаючи, жебысмо позволили ему где около Десни дровъ на потребу монастирскую витяти. Яко ж давши мѣсце прозби его, позволилисмо оному з Радичевской пуци, вверхъ Десны лежачое, (и где бы индей оуподобалося) дровъ, що тилко будетъ потреба, на монастирскіе потреби вивезти. Зачимъ кгда в мененную пуцу людей своихъ для дровъ виправить, жеби ништо такъ з старшини, яко и з посполитихъ людей, не зборонялъ онымъ дровъ рубати звѣрхностю владзи нашею пилно варуемъ и приказуемъ.

Писанъ в Батурич, 18 априля 1676^а.

Звищъ менованный гетманъ, рука власна^б.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255. – Арк. 56. Копія.

Там само. – Ф. 40. – Спр. 770. – Арк. 1. Копія з датою 18 квітня 1673 р.

№ 501

1676, квітня 19. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про заборону підданам Прилуцького Густинського монастиря записуватися в козаки

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Вам, всѣмъ жителем села Мацѣювки⁸⁸, тым нашимъ ознаймуемъ писанемъ, ижъ дойшла нас од велебного в Богу *господина отца* ігумена густинского скарга, же вы подлугъ звичаю, якъ належитъ подданым, не *отдаєте* монастиреви повинности, бунтуетеса и хочете в козацтво вписоватися, не порозумѣвши, же

^а Нижче зазначено: В подлинномъ подписано.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати рейментарской.

опрочъ того, в яком теперъ застаєте, іншому не можете выдолати поволанню, а надто зосланого его, который загадуєт вам на послушенство, переухваляєтеся забити. Прето, яко не помалу нас тое мусить обходити, такъ тым унѣверсалом нашим вас заславши, розказуем, жебысте, понехавшы тых бунтовъ, ведлугъ старынного у вас заховалого порядку, звыклоє послушенство и повинност монастыреви Густинскому отдавали. А в козацтво мужики абы не вписовалися и на засланого перехвалокъ не чынили, бо и тых трох мужиковъ, которые свое-волно, не хотячы отдавати повинности, в реєстръ козацкий вмазалися, жебы их з оного вылучылъ. Писалисмо о том до пана полковника прилуцкого, о що и повторе розказавшы, Богу в. м. поручаем.

З Батурына, априля 19, 1676 р.

Звышменованный гетман, рука власна.

На звороті написано: Унѣверсаль от его м. п. гетмана, абы подданные монастыря Густинского в козацтво не вписовалися. Даний року 1676, април. 20 д. По архиву № 985.

ЦДІАК України. – Ф. 159. – Оп. 1. – Спр. 37. – Арк. 1. Оригінал.

№ 502

Не раніше 1676, квітня 20. Батурин. –

Наказ Івана Самойловича

*охочекомонному полковникові Іллі Новицькому
відправити розвідувальний загін чоловік з двадцять
під Тягиню, щоб отримати відомості про пересування
турецьких військ*

Мой ласкавий пріятелю, пане Новицькій!

Фрасуємся тымъ не помалу, же самых певныхъ вѣстій о томъ неприятелю, особливо о войскахъ турецькихъ не маємо, гдѣ теперъ обертаются. А такъ жадаємъ вашей милости пильно. Порадившися съ товариствомъ своимъ, изъ своей компанѣи выберѣте чоловікъ двадцать, а не большеї, самых певныхъ и свѣдомыхъ добрѣ тыхъ краевъ, ажъ подъ самую Тягиню навѣдатися, жебы очима своѣми обачили, если тамъ єсть войско неприятельское, альбо нѣтъ. Для того-то кажемо малую личбу люду послати, жебы всѣ крыємо ишли, нѣгдѣ себе не показуючи людемъ и по лѣсахъ застаючися. Пильно, пильно жадаємъ в. м. о тое, безъ откладу постарайтесь такъ учинити. Тилько прошу, нехай истотнѣ сполнять тое, жебы ажъ тамъ были, а не гдѣ индѣї. А мы ласку освѣдчати имъ обѣцуємъ, за ихъ, дасть Богъ, поворотомъ. А нехай скоро и отголь поворочаються, нигдѣ не блукаючи. При томъ Богу васъ поручаемъ. А жебы ихъ не запынено у дорозѣ на Днѣпрѣ, проѣзджій листъ нашъ посылаємъ.

З Батурина, 20 априля, 1673 року.

Вашей милости ласкавий пріятель, Иван Самуїловичъ, гетманъ Войска его царского пресв. велич. Запорозск., рукою.

Нижче зазначено: Був сложен пакетом и запечатан перстневою гетманскою печаттю, на обороте имеет следующий адрес: “Моему ласковому пріятелеви, пану Іеліяшови Новицькому, полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого комонному, пильно пильно належить”.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 130–131. – № 90. Наказ опубліковано з помилковою датою; в цей час І. Новицький ще не перейшов на Лівобережжя, не став на службу до І. Самойловича, та не отримав від Самойловича уряд полковника.

№ 503

1676, липня 16. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Київського Пустинно-Миколаївського монастиря на ґрунти, стави, луки, озера та Максимівський перевіз через Дніпро

Иванъ Самойлович, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Ознаймуемъ сим нашим писанемъ паном полковником, асаулом, сотником, атаманом, всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого товариству, и каждому, кому бы о томъ вѣдати належало, ижъ поменаючи мы поваги унѣверсалов, от антицессоровъ наших велебным отцомъ игумену и всѣмъ законником монастиря святого чудотворца Николи Пустинного Киевского подлуг правъ ихъ стародавнихъ выданих, кгрунта ихъ земельные и водные, ставы, луки, и озера и волное выловенъе рыбъ в поноженью от Белоберезя⁸⁹, и до озера, Дубномъ названого, по том и по сем боку Днѣпра, идуча от Пивов, Городища, Максимовки и перевозъ через Днѣпр Максимовский, при них отцахъ законникахъ цале заховуючи, и спокойне ихъ имъ заживати позволяючи, симъ нашимъ потвержаемъ унѣверсалом, пильно мѣти хотячи и приказуючи, абы жаденъ з старшины и черны Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого и нѣхто инший им, помененнымъ отцомъ николским, такъ в станах, луках, озерах, и всѣхъ тыхъ помененныхъ кгрунтах, яко и в перевоза Максимовского, на Днѣпрѣ здавна имъ належного, [въ] спокойномъ заживаню наименшее чинити не важилсѣя перешкоды, под срокимъ войсковимъ каранемъ.

Данъ в Батуринѣ, іюля 16, 1677.

Звышменованный гетман, рука власна.

ВР РНБ. – № 31. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

*1676, липня 16. Батурич. –
Універсал Івана Самойловича про підтвердження
призначення Ілляша Новицького полковником
комонного полку, із повідомленням у полк чекати
на його прибуття*

Іоанъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Пану асаулови полку комонного, сотником, атаманѣи курѣнной, и всему старшому и меншому того полку товариству, сим нашимъ писаньемъ ознаймуемъ. Якосми в недавном листѣ нашомъ найменили и освѣдчили на том волю и неотменное зезволенге наше, мѣти над вами цѣлимъ полковником пана Ілляша Новицького, чоловѣка в вѣрности пресвѣтлому царского величества маестатови непохибного, в повинной рейментови нашому зычливости сталого и в дѣлности рыцерской досвѣдноного. Такъ тепер сами тое на нем выкониваючи skutкомъ, вручилисми ему належный до тоей полковницкой над вами звѣрхности знак войсковый и злецили сыми часы тому васъ побувати. Прето, кгда до васъ панъ полковникъ вашъ прибудеть и ведлугъ засланного юж указу нашего до порядной готовности росказаньем своим зогрѣеть васъ, абысте вѣдаючи о нѣотмѣнной волѣ нашей, и знаючи его за старшого над собою, належное в том, и во всем, послушенство при звиклом выражаню чинили, безъ жадного спротивенства отдавали и зычливими нам и ему поуфалими были. Пилно тое по васъ мѣти хочем и приказуем, по нем зас, яко сами держимо, иж, поступуючи ведлуг науки, собѣ от насъ даной, вѣдатимет якъ в том дѣле справоватися, и з вами, яко чоловѣкъ от молодых лѣт военную трактующий услугу, умѣти будет пристойне во всем заховати, жебы з своею и вашою всѣхъ царскому величеству и нам прислугою, и от всей войска тепер и на потом славою и похвалою быти мѣло, так будте и вы певны чого упевнюем, и Господу Богу васъ поручаемъ.

З Батурина, іюля 16, 1676.

Звышменованный гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14061. – Арк. 23. Оригінал з військовою печаткою.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 136. – № 97.

**1676, липня 21. Батурич. –
Наказ Івана Самойловича охочекомонному
полковникові Іллі Новицькому зосередити
під Новгородком компанійців, які знаходяться
на постої у Стародубському полку та вирушити з ними
під Сосницю до Макошина на з'єднання з компанійцями,
що розташовуються у Чернігівському полку**

Мой ласковий пріятелю, пане полковнику комонный!

Любо мѣемъ южь у себе вѣдомость о предсѣвзятости Рославцевой, который самъ не знаетъ, що головою своєю вихрить, еднакъ же и в. м. нам о томъ и о стародубцахъ, ижъ до насъ змѣряють, ознаймуешь. Мило намъ есть тое, и вдячно, и дякуемъ в. м. за тое. Зъ стороны товариства полку вашого, въ Стародубскомъ полку на станці зостаючого, такову нашу засылаемъ науку, жебы ведлугъ указу нашего первшого, выбравши борошно на селахъ архимандричихъ, нижей Новгородка зтягалися. А кгда ся зтягнутъ, теда маешь в. м., рушивши, простовати селами по-надъ Десною и зближитися ажъ къ Сосницѣ, и тамъ лучитися съ товариствомъ тымъ, которое въ полку Чернѣговскомъ становиско мѣеть, бо въ Макошинѣ селѣ черезъ Десну переправоватися в. м. будетъ потреба. А ведлугъ указу нашего справившися, мѣти будешь повторный отъ насъ указъ, гдѣ маешь съ полкомъ своимъ на певную услугу обернутися. Такову заславши науку, Господу Богу в. м. поручаемъ.

Зъ Батурина, 21 іюля, 1676.

А любо есьмо намѣнили вышей зближитися в. м. къ Сосницѣ, еднакъ, лѣпшей будетъ, кгда въ Макошинѣ селѣ переправившися, тамъ в. м. будешь лучитися и купити товариство, бо тамъ и оболонье хорошее, и паша, и дрова доволные.

В. м. всего добра зычливый пріятель, Іванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского величества Запорозского, рукою.

Нижче написано: Быв сложены пакетомъ и запечатаны войсковою печатью, имеют адрес следующий: “Моему ласкавому пріятелеви, пану Ильяшови Новицкому, полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского охочому комонному, пишно належитъ”.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 137. – № 98.1.

№ 506

**1676, липня 22. Батурич. –
Наказ Івана Самойловича охочекомонному
полковникові Іллі Новицькому зосередити дві сотні
компанійців свого полку в Кистрі і затриматися в ній,
поки стародубська старшина обере там
поміж себе “старшого”**

Мой ласкавий приятелю, пане полковнику комонній!

Любо черезъ товариство в. м. будучое у насъ писали есми до в. м., информиючи, жебысь оразъ двигнувши тые двѣ полку своего сотнѣ, тутъ на певное тягнулъ мѣстце, еднакъ, за прибытьемъ до насъ старшины стародубовской (которую не бавячи назадъ отпустили есми, и отъ боку нашего значную особу тамъ до нихъ выслали), жадаемъ в. м., жебысь до певного часу, скупившись, въ Кистрѣ задержался, нѣмъ панове стародубовцѣ старшого mezi собою оберуть и до первшого прійдуть порядку. И хочъ тая выслана отъ насъ зъ ними особа тамъ же въ Стародубѣ на Кистерѣ простовати будетъ, еднакъ в. м. жадного своего при оной не пускаючи, и жадному зъ своихъ быти тамъ не позволяючи, на рѣчи поглядай, якій mezi ними станеть порядокъ и дальшій ихъ будетъ прокресъ. О тое в. м. пилно и повторнѣ жадаючи, Господу Богу за тымъ поручаемъ.

Зъ Батурина, 22 дня іюля, 1676.

В. м. всего добра зычливый приятель, Іванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского величества Запорозского, рукою.

Нижче написано: Быв сложены пакетом и запечатаны войсковою печатью, имеют адрес следующий: “Моему ласкавому приятелю, пану Ільяшови Новицькому, полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского охочому комонному, пилно належитъ”.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 137. – № 98.2.

№ 507

**1676, липня 26. Батурич. –
Універсал Івана Самойловича про підтвердження
прав Київського Межигірського монастиря
на монастирські маєтності**

Іоанъ Самуйловичъ, гетманъ обоихъ сторонъ Днепра з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, именно паном полковником, обозним, судям, асаулом полковим, сотником, атаманиѣ и вшелякое кондиціи преложоним и посполитим людем, а

особливе в Переяславском і Київском полку мешкаючим, и хтобы тилко вѣдати того тепер и на потом потребенъ былъ, сим нашимъ писаніемъ ознаймуемъ. Поневажъ великий государь нашъ его царское пресвѣтлое величество, якъ единъ под солнцемъ православіемъ сияючій монарха, з горливости монаршеской, ку помноженю хвалы Божой, которая жеби не уставала, овшемъ якъ на іншихъ мѣстцахъ святіхъ, такъ и в старожитномъ общежителномъ монастиру Києво Межигорском⁹⁰ помножала и прилежніе день и ношъ у пристолу Божого за достоинство пресвѣтлого его государского маестату и вивишенье народовъ христіянскихъ отправовалися, милостиве заховавши при томъ мѣстцу святомъ вшелякіе добра, от антecessоровъ уряду нашого, прешлихъ славное памяти Войска Запорозкого гетмановъ, и побожныхъ фундаторовъ здавна наданіе, и свѣжо от насъ конферованіе, и за власную сумму стараньемъ пречестнихъ ігуменовъ и братіи тамошной набутіе, то *ест* села Рудни, Переводи, мльни по рознихъ мѣстцахъ стоячіе, пасѣвки, футори, сади, дуброви, лѣси, боры, отчину медовую, поля, сѣножати, озера, луки, двори, дворика в Переясловлю и где индеи и огуломъ всякіе кгрунта и угодія по обихъ сторонахъ Днепра знайдуючіеся, яко ся в собѣ мають и граничат и яко в грамоте государской, ведлугъ правъ унѣверсаловъ и купчихъ писмъ достаточне описано, повагою тоей то своею государской жалованой грамоти обваровати изволили, якобы на сей часъ будучий превел. отецъ Феодосій Васковскій, ігумень межигорский, з братією, а по немъ наступуючіе сукцессорове, вспокойне тими всѣми добрами владѣти и, безъ найменшой от кого жъ колвекъ перепони и задаваня кривди і шкоди онимъ, волне могли тепер и на потомъ пожитковати. Теды и мы, з мѣстца уряду нашого и з особливою ку тому жъ мѣстцу святому прихилности зичачи, якоби по немалой руинѣ, войсками неприятелскими в осѣдлостяхъ и добрахъ заданой, за щастемъ его жъ царского пресвѣтлого величества могло до першой за часомъ прийти цѣлости, пишно и сурово, под строгостю кари войсковою, аби его милости отцу ігуменови и братіи в спокойномъ владѣню тими всѣми обители святой приналежними добрами и в уживаню з нихъ походячихъ пожитковъ жаденъ з старшини и черні войсковою, а особливо Переяславского и Київского полку обивателей, и хто жъ колвекъ, найменшой перешкоди и кривди чинити противъ виразной волѣ монаршеской и нашой не важился, повагою сего унѣверсалу нашого варуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 26 іюля 1676.

Вишѣменованный гетманъ, рука власна^а.

Нижче зазначено: Оборонний на всѣ добра монастира Межигорского. С подлинимъ читал канцелярыст Колнишимовский.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 402. – Арк. 25. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 137–138. – № 99.

^а Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

*1676, липня 31. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про відправлення
комонного полковника Ілляша Новицького з полком
до Дніпра для захисту Лівобережжя від ворогів,
із розпорядженням закласти табір під селом
Яблунівкою Лубенського полку*

Іванъ Самойловичъ, гетманъ обоихъ сторонъ Днепра з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска царского пресвѣтлого величества Запорозкого, по городахъ и селахъ знайдуючойся, и всемъ, кому о томъ належитъ вѣдати, ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ, ижъ маючи мы певную вѣдомостъ и пересторогу отъ многихъ певныхъ и намъ зычливыхъ особъ, же давный внутрений ворогъ Дорошенко, якъ передъ тымъ по всѣ часы не о що инъшое старався, толко абы завше своимъ затяганемъ бесурмянь, и з нами з едноченемся моглъ людемъ невиннымъ в спокойномъ мешканю зашкодити, такъ и тепер не погамовавшись, отъ тое ижъ превратности своей злохитрой и завзятости злобливой по стародавнему затягнулъ до себе частъ орды з Крыму для зашкоженя краеви нашому, ижъ якобы при немъ оная поблизу Чигрина зостае. Теды стараючися мы о ненарушную цѣлостъ краю нашего и запобегаючи злomu неприятелскому намѣреню, жебы не захотѣлъ той то неприятелъ на сей бокъ вторгнути, и надаячися подъ сей часъ робочий, в полю людей обезпечоныхъ заставшы, ушкодити, умыслѣне отъ боку нашего пана Ілляша Новицкого, полковника комонного, зо всѣмъ полкомъ его тамъ ку Днепру для встренту и постраху неприятелей выправуемъ. И приказалисмо оному, абы прибувши тамъ, в полку Лубенскомъ, коло Яблонова, з своимъ полкомъ стануль, и з кимъ належитъ, ведлугъ и информации нашей зносячися, мѣль всюду пилное око, и о замислахъ и поступкахъ неприятелскихъ засягаючи вѣдомостей, поки тамъ зоставатиметъ до указу нашего, якъ найпрудшей намъ даваль знати. Зачымъ кгда звышъмененный пан полковникъ нашъ на певное мѣсце за указомъ нашимъ простуючи, где колвекъ, такъ в дорожѣ, по городахъ, яко и на самомъ томъ мѣсцу, по старшинѣ якої повѣлности потребоватиметъ, абы оному намнѣй не отмовляючыся, оную виодвѣчано, для ласки нашей пилно жадаемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 31 юля 1676 року.

Звыменованный гетманъ, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14062. – Арк. 24. Оригінал з військовою печаткою.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 138–139. – № 100.

№ 509

**1676, серпня 3. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича з наказом
до старшин в містах і селах забезпечувати підводами
для підвозу провіанту комонний полк Іллі Новицького,
який прямує до Дніпра**

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Вшелякои кондиции старшинам по городах и селах зостаючим, кому бы вѣдати о том належало, ознаймуем, іжъ ордыновалисми пана Іляша Новицкого, полковника комонного охотного, з полком его в полкъ Лубенский ку Днепру, для обереженя от вторгнення на сей бокъ зчас того под теперешный робочий часть, неприятелского. Бо чим в завзятой своей дорозѣ, где бы до возковъ под борошно мѣлъ якої подводы потребовати, абы ему албо товариству его, за показаньемъ сего листу, ништо давати не збороняно, пилно приказуем.

В Батуринѣ, 3 августа 1676.

Звышменованный гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14070. – Арк. 32. Оригінал з військовою печаткою.

№ 510

**1676, серпня 14. Батурин. –
Наказ Івана Самойловича охочекомонному
полковникові Іллі Новицькому виступити зі своїм полком
у похід на з'єднання з козацькими полками, що будуть
при ньому, та військом князя Ромодановського**

Мой ласкавий пріятелю, пане полковнику комонный!

Яко есьмо и инымъ паномъ полковникомъ, меновитѣ, полтавскому, гадяцкому, миргородскому и лубенскому такій нашъ заслали указъ, абы они оразъ, не чекаючи уже отъ насъ другого, зо всѣмъ полковъ своихъ коннымъ и пѣшимъ товариствомъ, при вшелякихъ военныхъ порядкахъ и зъ таборами въ походы военный рушали, и, скоро простуючи, насъ у верху Хорола переймали альбо поджидали. Такъ и вашей милости симъ листомъ нашимъ теперь заславши, жадаемъ и приказуемъ, абысь в. м. скоро за отобраньемъ оногo, заразъ, зо всѣмъ полку своего товариствомъ и таборомъ, при вшелякомъ военномъ порядку, знявшия посполу зъ паномъ Павловскимъ, рушалъ и верхомъ Сулы простоваль до Костянтинова, и, тамъ ставши, на нашъ пріездъ очекивалъ, кгдажъ неотмѣнивъ на сіихъ дняхъ, и мы въ Божій часть, особою нашою, зо всѣми тяжарами военными рушивши, тудажъ маемъ змѣряти, и тамъ, межи вершиною Хорола, зъ бояриномъ его милостью княземъ Ромодановскимъ злучатися. Тое в. м. намѣнивши и приказавши, за тымъ Господу Богу въ сохраненіе поручаем.

Зъ Батурина, августа 14 дня, 1676.

В. милости зычливый прїятель, Иванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресв. велич. Запорозского, рукою.

Нижче написано: Быв сложен пакетом и запечатан войсковою печатью, имеет на нем адрес следующий: “Моему ласкавому прїятелевѣ, пану Ильяшови Новѣцкому, полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского комонно-охотному отдати”. Тут же отмечено: “Принесен 26 августа”.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 139–140. – № 101.

№ 511

***1676, вересня 12. З пристани на Дніпрі. –
Наказ Івана Самойловича охочекомонному
полковникові Іллі Новицькому прийняти до себе
в полк військових товаришів, що прибули
у гетьманський табір з війська Гоголя***

Мой ласкавій прїятелю, пане Новицькій!

Якъ скоро товариство до насъ въ таборъ зъ войска Гоголева прибуло, такъ заразъ до в. м. оныхъ отпустили есьмо. Которых абы в. м. до своего полку прїнялъ, жадаемъ, а яко до новопрїшлыхъ къ намъ людей можешъ ставитися ласкавѣй. О що и повторнѣ в. м. жадаючи, поручаемъ Господу Богу.

Зъ пристани Днѣпроваѣ, септеврїя 12, 1676.

В. м. во всемъ жичливый, Иванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запор., рукою.

Нижче написано: На пакете, запечатанном войсковою печатью, адрес тот же, что и на предьидущем: “Моему ласкавому прїятелевѣ, пану Ильяшови Новѣцкому, полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского комонно-охотному отдати”.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 140. – № 103.

№ 512

***1676, вересня 13. Табір під Лубнами. –
Наказ Івана Самойловича охочекомонному
полковникові Іллі Новицькому та ротмістрові
Якову Павловському щодо захисту жителів Корсуня
від військ Гоголя***

Мои ласкавыи прїятелѣ, пане Новицькій и пане Павловській!

Если ся вамъ придасть, за оказією, приторкнути ко Корсуню, тедъ съ тамошными людьми, яко недавно на попелиска собраными и убогими, якъ найлас-

кавѣй хотѣте обыходитися, бо оны насъ о тое, жебы ни отъ кого не узнавали жадноѣ кривды и долегливости, вельцѣ просили, а мы отъ в. м. пишно того жадаемъ. О тое зась ихъ упоминайте и утвержайте именовемъ нашимъ, же если бы отколь, меновитѣ отъ Гоголя хто мѣлъ зъ войскомъ на ихъ наступати, альбо яковыми оманами черезъ письма свои шалбѣрскіи запрошати и намовляти подъ свою власть, упевнюючи, яко простыхъ людей и не уфундованыхъ добрѣ мѣшканьемъ, малеваною своею ласкою и охороною. Теды, жебы ничому згола не вѣруючи, на наше около нихъ старанье печаловитое были надежными, а зъ ними яко зъ неприятелемъ билися, и въ городъ свой не пускали. О тое вашихъ милостей и повторнѣ жадаючи, Господу Богу въ сохранение поручаемъ.

Зъ табору подъ Лубнями, 13 септеврѣя, 1676.

Вашимъ милостемъ зычливый прѣятель, Иванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресв. велич. Запороз., рукою.

Нижче написано: Быв сложен пакетом и запечатан войсковою печатью, вытиснутою на красновосковой массе, имеет адрес следующий: “Моимъ ласкавымъ прѣятелемъ, пану Ильяшови Новицкому, полковникови комонному, и пану Якову Павловскому, ротмистрови нашому, отдать”.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 140–141. – № 104.

№ 513

1676, жовтня 11. Батурина. –

*Наказ Івана Самойловича комонним полковникам
Ілляшу Новицькому та Якову Павловському
надати у Черкасах охорону з тридцяти чоловік стольнику
і полковнику Василю Тяпкіну та військовому канцеляристу
Івану Дорошевичу, що їдуть разом у справах до Чигирина*

Мои ласкавыи прѣятелѣ, панове полковники комонные.

Его царского пресвѣтлого величества столникъ и полковникъ Василий Михайловичъ Тяпкинъ в певныхъ государскихъ дѣлехъ з Москвы до Чигрина едетъ, з которымъ и мы посполу канцеляристу нашего войскового Ивана Дорошевича туда ж в Чигрынъ посилаемъ. Зачымъ, кгда оные, прибувшы до Черкасъ, в. милостемъ о собѣ дадут знати. Теды жадаемъ [от] в. милостей, абысте з своихъ полковъ избравшы товариства гождого на конехъ добрыхъ человѣка тридцят, имъ в конвой придали, якобы ихъ тое ваше товариство з Черкас до Чигрина, и з Чигрина на сей бокъ Днепра опровадили. О своемъ зас повоже[ню], где и на яковомъ мѣсцу зостаєте, и яковые откол усе маєте вѣдомости, намъ ознаймуте жадаемъ и за то Господу Богу в сохранение в. милостей поручаемъ.

З Батурина, 11 октоврѣя, 167[.].

В. милостемъ всего добра зычливый Иванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пр. велич. З., рука.

На звороті написано: Моимъ ласкавымъ приятелямъ пану Іляшеви Новицкому и пану Яковови Павловскому, полковникомъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого комоннымъ, належить.

16 октоврия, 1676, отданый в Сосновци лист ясне велм. его мил. пана гетмана з Батурина.

IP НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14043. – Арк. 2. Оригінал з військовою печаткою. У тексті універсалу зазначено неловну дату (не вистачає останньої літери); датування за поміткою на звороті документа.

№ 514

1676, листопада 21. Батурин. – Універсал Івана Самойловича Батуринському Бобріківському монастиреві про послушенство монастирських підданих

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашымъ писаніемъ всѣмъ, кому вѣдати належит, особливе пану полковниковы Войска его царского пресвѣтлаго величества Запорозкого нѣжинскому, сотникомъ батуринскому и новомлинскому, атаманъ городской и сѣлской, и всѣмъ тамошнѣмъ обивателемъ. Поневажъ прошлыи гетмани, здавна помножаючи хвалу Божію, респектомъ знищеня монастира паненского Батуринского, для подпори оному и Бобріковскому названому, за ігуменіи, честной госпожѣ Евгеніи Хлевынской, законницамъ, перевозъ на Сейму, под мѣстомъ Батуриномъ, село Палчики з кгрунтами Жуковскими, такъ же млинъ у Чеплѣвцѣ, будучий под Новыми Млинами, з однимъ каменемъ, третій там же, з однимъ каменемъ, на Сейму, ихъ, куплений, четвертый в селѣ Отюшѣ, яко и самое село Отюшу зо всѣми угодиямы надали, а при томъ и кгрунта рознии, шляхецкие, от небожчика Силича наданыи, то ест леси, сеножати за Сеймомъ, дереве бортное и озера, при ихъ мененномъ монастиру и законницахъ заховали. В которихъ тепер свѣжо по многихъ заводахъ межы имы и отцами законниками монастира Крупицкого Батуринского, и межы жителямы новомлинскими, за вѣдомомъ и позволенемъ нашимъ, певніи особы чинили розграничене и поставыли^а копцѣ, и знакы починили, жебы южъ кождый, своего пилнующи, у ихъ помененніи Силичовскыи кгрунта не впирался и монастиру святому не чинилъ прикрости. Теды и мы, ихъ святоблिवымъ прикладомъ поступуючи, все тое, такъ перевозъ на Сейму и село Палчики з кгрунтами Жуковскими й кгрунта Силочовскіи, яко се в собѣ мают, з сеножатми й деревемъ бортнимъ и озерами, й лесами, яко и млини Чеплѣвскыи, Новомлинскый, наданий и куплений, Батуринскый и Отюскый, особливе и Отюшу, село з кгрунтами шляхецкими, при нихъ заховуем, а повагою сего листу нашего ствержаючи, владѣти помененными селами зо всѣми угодиями, с ласки нашей войсковой, и пожитки з ныхъ брати позволяемъ, в чомъ абы нѣхто не важился имъ чинити жадной прикрости, сурово приказуемъ. Особливе сѣлскимъ громадамъ росказуемъ, жебы честной госпожѣ ігуменіи и законницамъ поме-

^а В іншій копії написано: “постановили”.

неного монастира вшелякого послушенства с повинности отдавати не от-
мовлялися.

Данъ в Батуриѣ, 21 ноеврия, 1676.

Звышменованный гетманъ, рука власна.

ІР НЕУВ. – Ф. 1. – Спр. 61888. – Арк. 276. Копія.

Там само. – Спр. 55673. – Арк. 182 б. Копія.

Там само. – Ф. 2. – Спр. 13518–13635. – Арк. 179–180 зв. Копія з датою 21 листопада 1687.

О п у б л і к о в а н о: Лазаревский А. Акты по истории монастырского землевладения в Мало-
россии (1636–1730) // ЧИОНЛ. – Кн. V. – С. 63–64. – № 4.

№ 515

1676, грудня 1. Батуриѣ. – Універсал Івана Самойловича про розмежування володінь сел Воловиці і Ушні (належних до Чернігівської, Новгородської та усього Сівера архієпископії) та села Кладківки

Іванъ Самуйлович, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества
Запорозким.

Всѣмъ, кому тылко о томъ вѣдати тепер и на потом належатимет, сим на-
шимъ ознаймуем унѣверсаломъ. Поневаж през многие часы жителѣ суюов
Воловици и Ушнѣ, подданые ясне в Богу преосвященного, его милости госпо-
дина отца Лазара Барановича, архипастира чернѣговского, новгородского и всего
Сѣвера, з кладковчанами неслухные в сѣножатя и иншыые половые кгрунта,
до сюль своих належные, мѣли з собою заводы. Теды з умыслу юж зсыланая од
нас певная особа, меновите Андрѣй Василевич, писар судов нашихъ Войсковыхъ
Енералныхъ, на апелацию его милости господина отца архипастира, захавшися
до них, посполу з велебнымъ отцемъ архидиякономъ Параским, певное, подлуг не
тылко славного тамошнихъ старынныхъ людей, леч и присягою помолвенного
зознаня, межи ними в том учинил розгранычене и звичайными, якие и од якого
мѣстца кгрунта и сѣножатя до Воловици и Ушнѣ, а якие до Кладковки при-
належат, назначил копцами. Так абы тое розграныченя вѣчне юж тривало поста-
новленя, и мы, повагою сего унѣверсалу нашого, оное ж пилю варуючи, кон-
фѣрмуем. Если бы хто, а меновите з кладковчанъ, в отдѣленые розграниченем,
Воловицѣ и Ушнѣ, маетностямъ, его милости архипастира, сѣножат и иншыхъ
их кгрунтов половыцѣ, од того часу болшъ мѣль вдиратися части и завод в тое
знову взновлювати, albo якую ж колвек кривду чинити, таковий теды же тым
же винам и карностям, с яковые помененная од нас зсыланая особа в декре-
талном своем листѣ положил, неодмѣнне подлегати будет, декляруем.

Дан в Батуриѣ, 1 декаврия, 1676.

Звышменованный гетман, рука власна.

На звороті зазначено: Розграничене межи Воловицею и Кладкувкою.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 67. – Арк. 1. Мікрофотокопія оригіналу з військовою
печаткою.

№ 516

1676 (?). –

***З універсалу Івана Самойловича Київському
Пустинно-Миколаївському монастиреві
на маєтності***

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ кождому, кому о томъ вѣдати належить, а меновите паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого товариству, ижъ стосуючися привилеевъ давныхъ королевскихъ и записовъ вичистыхъ, видячи выразные унѣверсалы, *от* антецессоровъ нашихъ, зешлыхъ гетмановъ запорозкихъ, монастиреви святого чудотворца Николы Пустынного Киевского, такъ на волное заживане земляныхъ и водныхъ крунтовъ [...].

ВР РНБ. – № 32. Микрофотокопія оригіналу.

№ 517

1677, січня 20. Батурич. –

***Універсал Івана Самойловича носівському
городовому отаманові Панкові Самокиші
на військову частку прибутків з його власного млина,
розташованого на річці Острі***

Іванъ Самойлович, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозжскимъ.

Всѣмъ, кому о томъ надлежить вѣдати и кому колвекъ показанъ будетъ сей унѣверсаль нашъ ознаймуемъ, ижъ позволилисмо Панковѣ Самокишѣ, атамановѣ городовому носовскому, з его власного млина на рецѣ Острѣ стоячого, при господарской части и Войску належную часть розмѣровъ на себе зупольна до ласки нашей отбирати и спокойно всѣмъ тимъ розмѣромъ пожитковати. В чомъ абы, вѣдаючи о той нашой волѣ, нѣхто не важилъся помененному Самокишѣ жадной перешкоды и долегливости чинити, повагою сего унѣверсалу нашего варуемъ и кождому противному волѣ нашой сурово приказуемъ.

Данъ в Батуричѣ, 20 януарія, 1676 року^а.

Звишъ менованный гетманъ, рука власна^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 61813. – Арк. 128. Копія.

^а Нижче написано: У подлинномъ подписано.

^б Після підпису в колі написано: Мѣстце печати рейментарской.

1677, березня 6. Батурин. –

*Інструкція Івана Самойловича, виврядженим до Москви,
генеральному судді Івану Домонтовичу і генеральному писарю
Саві Прокоповичу з приводу укріплення Чигирина*

Інструкція кь великому государю нашему, кь его царскому величеству, отъ мене гетмана Івана Самойловича, гетмана Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, и всей войсковою генеральной старшины, имянемъ всѣхъ полковниковъ, сотниковъ, ясауловъ, атамановъ и всего старшого и меншого Войска Запорожского, городского товариства и посполитого народу украинского, въ нужныхъ дѣлѣхъ его жь великого государя и нашихъ войсковыхъ, посломъ нашимъ, особамъ войсковымъ генеральнымъ, Івану Домонтову судѣи, Савѣ Прокопову писарю, дана въ Батуринѣ, 1677 году, марта въ 6 день.

Которые то высланные особы, ставъ предъ наяснѣйшимъ великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, престоломъ, прежде имѣють отъ мене гетмана и отъ всего Войска Запорожского и народу посполитого украинского нижайше до лица земли его царскому пресвѣтлому величеству у стопы ногъ отдати поклонъ, а притомъ вѣрное всѣхъ насъ Войска Запорожского и никогда неизмѣнное ему великому государю объявивъ подданство, должны будуть вѣчныя и истинные наши его царскому пресвѣтлому величеству предложить службы и покорственно его великого государя просити выслушать тѣ всѣ нижеописанные статьи.

Потомъ донесуть, что мы, не спускаясь совершенно на самой чигиринскіе старшины урядъ, послали въ Чигиринъ на полковничество хорунжего нашего, войскового генерального Григорья Карпова и приказали, чтобъ всѣхъ городовъ и сель жителемъ, около Чигирина по той и по сей сторонѣ Днѣпра обрѣтающимися, велѣлъ имянемъ нашимъ навозить деревья сею зимнею дорогою, а навозивъ, далъ половину ратнымъ его государскимъ людемъ на починку замковую, а половину другую на мѣщанскую, какъ бы кой часъ весна станеть, тамошніе города, нижней и верхней, были укрѣплены. И доложить, что ужъ лѣсу много навозили.

А о басняхъ, изъ усть неразумныхъ посполитыхъ людей чигиринскихъ исходящихъ на государскихъ ратныхъ людей, именовать, что писали есмы кь помянутому хорунжему нашему, приказывая, дабы совѣтно царского пресвѣтлого величества съ столникомъ и полковникомъ выборного полку салдацкаго, съ Матвѣемъ Осиповичемъ Кровковымъ, живучи, берегъ всякого порядку и ненадобныхъ тѣхъ словъ легкомысленныхъ людей, а постерегши наказывалъ и какъ належить доброе согласіе творилъ.

О запалахъ пушекъ чигиринскихъ, что велики учинились, сказать: никто де ихъ не розсѣкаль, а паче жь сами отъ пороху, что давно дѣланы и часто изъ нихъ стрѣливали – порозорвались. Да и мы со всею старшиною, будучи въ Чигиринѣ, видали, что отъ пороху порозорвало великіе у запаловъ дыры. А пушекъ всѣхъ, великихъ и малыхъ, мѣдныхъ и желѣзныхъ, болши пятидесять четырехъ нѣтъ.

А прежде сего хотя было ихъ большое число, однако черезъ розные замѣшанія украинскіе пороспропали, о которыхъ можетъ и самъ Дорошенко, кому належить будетъ, пріѣхавъ къ Москвѣ, какимъ образомъ гдѣ дѣвались, достаточно скажетъ.

За тѣмъ объявити хотя непотѣшные вѣдомости, которые въ сихъ дняхъ отъ извѣстныхъ знатныхъ кіевскихъ людей, в Турской землѣ торговымъ образомъ бывшихъ, а изъ Волоской земли пришедшихъ и нам желательныхъ купцовъ в прибытіи его великого государя столника Семена Ерофеевича Алмазова и приказу Малыя Росіи подьячего Внифантя Парфеньева къ намъ дошли о намереніи и зломъ предпріятіи непріятели креста святаго, турецкого салтана, что скоро по веснѣ имѣетъ пріитти конечно со всѣми своими бусурманскими силами войною въ Украину, понежъ съ поляки въ подлинникъ ужъ вѣчной учинили миръ. О которомъ намѣреніи хотя иные пускаютъ голоса, что подъ Кіевъ имѣютъ итти, однакожъ голосня эта рѣчь носитца, что подъ Чигиринъ, которого оборонити безъ ратныхъ людей его царского пресвѣтлого величества однѣми своими войсковыми людьми невозможно во время наступленія того непріятели гордаго, для розныхъ причинъ.

1. Буде бы не быть его великого государя ратнымъ людемъ, тогда тотчасъ тамошнего полку чигиринского жителя, послыша о приближеніи непріятелскомъ подъ Чигиринъ, усумнѣлись бы и не осаживаясь на той сторонѣ Днѣпра, покинувъ Чигиринъ, и всѣ иные города тамъ той стороны покинувъ, съ страху переходить на сю сторону принуждены были.

2. Также и съ сей стороны войско правленія моего, которые бы послали туды для обороны, особо тѣхъ полковъ поднѣпрскихъ Лубенского, Миргородцкого, Гадицкого и Полтавского казаки украинскіе, которые близъ Чигирина и Запорожья обрѣтаютца, не токмо не поспѣли бѣ поити, паче жъ разумѣвая еще, что отъ великого государя никакой ужъ не будутъ имѣти помощи и обороны, отчаяли бы надежды о цѣлости своей, и однѣ въ Запороги, а иные къ полякамъ уходили изъ Украины, а иные къ туркамъ и въ иные въ какіе государства посторонніе шли бѣ, понеже утопающій, какъ пословица есть, не разсуждая и за бритву хватаетца, толко бѣ избытъ могъ бѣды и здоровья своего соблюсть. И такъ чрезъ то весь бы сей край, избави Боже, пришолъ бы къ послѣдному разоренію.

Сего ради, смиренно припадая до лица земли предъ пресвѣтлѣйшимъ государскимъ престоломъ, просити великого государя послы наши будутъ, чтобъ не токмо тѣ ратные государскіе люди, 2000 человекъ, въ Чигиринѣ были, которые нынѣ по указу государскому обрѣтаются, но еще и третьюю тысячу дабы по милости своей государской указать изволилъ прибавить со всѣми воинскими и хлѣбными запасы, какъ скорѣе, откуда его государское изволеніе будетъ.

А кажетца намъ прибавить пристойно будетъ ту тысячу ратныхъ его государскихъ людей въ Чигиринъ изъ Нѣжина, которыхъ мы бы порадѣли со всѣмъ туды бы спровадить, и имѣютъ много по милости государской всякихъ запасовъ, паче жъ наряду и пороху. А буде изъ Нѣжина тѣхъ запасовъ не трогать, тогда битъ челомъ великому государю, дабы указать изволилъ изъ Путивля

ратнымъ своимъ государскимъ людемъ запасу, и что надобно будетъ въ Чигиринъ на подводахъ, хотя Сумского полку жителемъ отвезтъ, потому что зѣло добра изъ Путивля степью все къ Днѣпру дорога, мочно будетъ сколько надобно чего, покамѣстъ непріятель придетъ, навозить.

Также и о томъ доложить, что и мы съ своей стороны воинскихъ людей съ мушкеты, также 3000 казаковъ пѣшихъ, охочихъ и городовыхъ, со всѣми запасы туды же въ нижней городъ къ чигиринцамъ ввезти хотимъ. Для того тотчасъ въ надежду милости великого государя нашего, велѣли есмы изъ полковъ нѣкоторыхъ снадобья людей городовыхъ съ мушкеты выслать и запасы по всѣмъ полкамъ, для своихъ тѣхъ казаковъ, такъ съ посполитыхъ людей, какъ и съ мелниковъ противъ уставы прибрать.

Къ тому бить челомъ пресвѣтлому царского величества престолу именемъ нашимъ, дабы великій государь, для славы имени своего царского, пожаловалъ насъ подданныхъ своихъ своею государскою милостию и указалъ прислать чрезъ какова человѣка изъ своей государской казны нынѣ тысячъ съ 50000 литовского счоту, чтобъ пѣхоту ту охочюю полковъ трехъ, въ которыхъ полтретьи тысячи, хотя по 3 рубли на человѣка, а конной четвертой полкъ охочей же, 500 человѣкъ, которые также въ то время надобны будутъ, какъ воинскіе люди для обороны сего краю и для постраху непріятельского, хотя бы по 5 рублевъ поделѣтъ, а при тѣхъ денгахъ дабы то войско охочее приманить къ большой охотѣ грамотами своими государскими жаловальными и обнадеживальными обослати изволилъ, которые надобны на всѣ четыре полки.

А когда бы навозили запасовъ и потѣшили, по милости его государскою, тѣхъ охочихъ казаковъ пѣшихъ хотя по 3 рубли, а конницу по 5, тогда надежда въ Бозѣ, что тотъ непріятель, пришедъ подъ Чигиринъ, не улучилъ бы въ замыслахъ своихъ утѣшенія, паче же чаяли бы, за счастиемъ его царского пресвѣтлого величества, во всю пору обыкшую. Туркомъ къ войнѣ служащую, могла бы та крѣпость въ цѣлости на славу его великого государя въ Украинѣ тѣмъ образомъ задержатись, и всю Украину, а особо сю сторону, отъ опасенія оборонити, потому что мужественнѣе бы онѣ при другихъ такъ той, какъ и сей стороны при ратныхъ его государскихъ людехъ и при такихъ возможеніяхъ ставъ, могли непріятельскому наступленію, при Божіей помощи, давати отпоръ, какъ и зѣло бы пристойнѣе дѣло того тамъ непріятели во все лѣто задержать, а задержавъ, мочно бы здѣ по воли какіе надобно противъ его прибрать силы, а хотя къ Днѣпру на осень, для постраху ему, а своимъ, въ осадѣ будучимъ, для выручки приблизить. А въ осень, когда непріятельскіе силы надотрутца и изнужився назадъ къ своимъ рубежамъ пустымъ мѣстомъ уходити похотятъ, потому что на пустыни зимовать ему не мошно, тогда бы возможно за Днѣпръ съ свѣжимъ войскомъ переправясь, сколько Богъ помощи подастъ, его бить, наипаче когда бы сколько мочно калмыковъ надежныхъ и башкирцовъ великій государь указалъ какъ скорее призвать. Къ тому жъ случаю и намъ бы поволить съ своимъ царского пресвѣтлого величества бояриномъ и воеводами по нихъ отъ себя особо послати, призывая ихъ къ воинскому сему походу. А покамѣстъ бы силы государскіе и наши прибрались, мочно будетъ того непріятели охочимъ

казакомъ, конницѣ и городовымъ поднѣпрскимъ, во все лѣто изъ лѣсовъ и невеликими ватагами урывать и распространяти ему тамъ не давать, потому что естли для промыслу надъ нимъ и поиску добычи въ ихъ земли въ Крымскую, Бѣлогородцкую, Волоскую въ сихъ прошлыхъ годѣхъ хаживали, и нынѣ не мало ихъ наготовились, какъ снѣгъ сбежить, идти на розныя мѣста для языка, по повелѣнію нашему, много, паче здѣсь едва не очима видя, неусыпного бы надъ нимъ промыслу употребляти.

А не задержавъ бы тое чигиринской крѣпости, разсудя всѣ окрестія“ воинскія, опасаемся, дабы тотъ лукавой поганецъ, пришедъ въ ту тамъ Украину и сторону, не похотѣлъ на сю сторону Днѣпра со всѣми своими силы, не займаю Кіева, переправливатца, отъ которого было бы недобро, избави Богъ не токмо Украинѣ Малой Росіи, но и Великой въ то время, чего не желаемъ быти, потому, буде бы сюды перевалился, тогда всѣ города великими своими силы положивъ (понежъ здѣ ни одного такова нѣтъ, которой бы ему безъ силы оперетца могль) и до Кіева бы всѣ прѣзды залегли, и трудно бы помочи и хлѣба людемъ государскимъ, тамъ будущимъ, завести.

А орды бы тотчасъ вездѣ пошли, разоряя, не допуская войскамъ нигдѣ собиратца, какъ тому въ подобіи извѣстные суть у насъ доводы, отъ нарочитыхъ людей намъ донесенные, бутто турки съ поляки прошлой осени, послѣ воинскихъ боевъ, между собою постановивъ миръ, учинили договоръ такой, что общими силами сю сторону подъ владѣніе свое подбивать имѣють, а подбивъ ляховъ, турки повинны будутъ за уступленіе той тамъ стороны поступитца. И для того надобно тепло просить его великого государя, дабы не обнадеживаясь указать изволилъ всѣмъ своимъ государскимъ силамъ загодъ приготовить и здѣ въ Путивлѣ и въ Сѣвску приближився стояти, понежъ тогда, какъ ужъ непріятель наступитъ, войска поспѣшеніемъ бы утрудилось и охоту къ воинскому дѣлу утеряло бы, на которой мужество и храбрость воинская къ задержанію цѣлости всѣхъ насъ належить.

Потомъ покорственню его царского пресвѣтлого величества просить противъ тѣхъ всѣхъ изображенныхъ статей скорого на нихъ и имянного его государского указу и скорого себѣ отпуску, дабы есмы доброй поры даромъ не утерявъ, могли загодъ тѣхъ городовыхъ людей съ нужду и охочихъ въ Чигиринъ вослать и всякими надобьями изрядно тамъ ихъ озапасивъ, надлежащіе къ предваренію непріятелскому намѣренію способы промыслить.

О мѣди, которая тамъ на замкѣ чигиринскомъ давно и нынѣ розорванныхъ пушекъ части обритаютца и даромъ лежатъ, помянуть и просить царского пресвѣтлого величества, дабы за позволеніемъ и по указу его государскому могли ту мѣдь отгуду забрать и здѣсь мѣдные полевые пушки вылить, какъ и пристойно та мѣдь даромъ лежати не будетъ и не истеряетца, но на потребу нашу воинскую обратитца.

А понежъ къ той же чигиринской крѣпости во время наступленія непріятелского надобенъ инженеръ, тогда по указу великого государя дабы присланъ былъ человекъ нарочитой доброй и въ томъ дѣлѣ совершенно искусной, которой бы къ крѣпости примѣняясь, непріятелскіе подкопы перенималъ.

Потомъ послы наши и о Ханенкѣ предлагать и всѣ дѣла его достаточно объявить, которые онъ за возбужденіемъ короля полскаго дѣлать хотѣлъ.

И дабы сія наша инструкция предъ пресвѣтлѣйшимъ его государскимъ престоломъ въ лутчемъ призреніи была, повелѣли есмы, при подписи руки нашей, печать обыкшую войсковую приложить.

В Батуринѣ, году и дни вышеписанного.

Иванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царскаго пресвѣтлого величества Запорожскаго.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. XIII. – С. 37–43. – № 11.

№ 519

1677, березня 7. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання полковому судді Полтавського полку Кості Кублицькому третьої частини військового байраку Соколи

Иванъ Самойлович, гетманъ Войска его царскаго прес. вел. Запорожскаго.

Пану полковниковѣ полтавскому, атаманови тамошнему городовому, особливе атаманѣ сѣлской и всему товариству, и хто того вѣдати потребоватимет, симъ нашимъ писанемъ ознаймуемъ, ижъ респектуючи мы на подняте у Войску Запорожскомъ услуги пана Кости Кублицкаго, судѣ на сей часъ полку вашего, подалисмо ему третью часть байраку войскового, называемаго Соколѣ, под сели уезду вашего знайдуючимся, в завѣдоване, позволивши ему третью часть, жебы неспустошене мѣти [въ] дозорѣ в чим аби нѣ од кого жадной не мѣлъ трудности, пылно приказуем. Особливе тутже и тое варуемъ, абы не тылко тоей части, которуюсмо полецили пану Кублицкому, але, що и болшая еще часть зостається и тое, самоволне нѣхто пустошити не важилса, под виною до Скарбу Войскового ста галеров.

Данъ в Батуринѣ, марта дня 7, 1677 року.

Звышъменованъный гетманъ.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55256. – Арк. 41 зв. Копія з назвою: Лист Кости Кублицкому, данный ему од пана гетмана на Соколого третьей части, переписан слово в слово, который так ся в собѣ маєт.

№ 520

1677, березня 25. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання села Кладківки чернігівському, новгородському і всього Сівера архієпископу Лазарю Барановичу

Иванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царскаго пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а особливе пану полковникови нѣжинскому, сотникови, атаманови тамошнимъ, и всему их войсковому старшому и меншому товариству, и кому бы толко вѣдати о том належало, сим писаньем нашим ознаймуемъ, иж поважаючи мы синовско пастырскую, ясне в Богу преосвященного его милости господина отца Лазаря Барановича, архиепископа чернѣговского, новгородского и всего Сѣвера, пастыра нашего малороссийского, по килка крот внесемную до нас прозбу, яко село Ушню⁹¹ перед симъ, такъ тепер и Кладковку⁷⁶, до того ж належную, зо всѣми приналежитостями для вспартя в уставичных дворових расходах, его милости до ласки нашей и войсковою в спокойное держанье и владѣнья конферуемъ. Зачим вѣдаючи о том кождий з старшины и черны войсковою, и особливе Нѣжинского полку, абы жадень в спокойном владѣню и держаню оного села Кладковки, найменшой перешкоди и трудности самому его милости пану и пастиреви, и от его милости там резидуючим, чинити не важился, повагою сего унѣверсалу нашего, пилю, под срокгою карністю войсковою варуемъ. Войтови зас и посполитим тяглым людям тамошным, абы вшелякую ведлугъ звичаю до двора пастирского повинность и належитое послушенство безъ отмови и спротивенства отдавали, тут же сурово приказуем.

Данъ в Батуринѣ, марта 25, 1677.

Звышменованный гетман, рука власна.

ЦДІАК України – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 71. – Арк. 1. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

Там само. – Арк. 2. Мікрофотокопія копії.

№ 521

1677, березня 26. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про зраду ніжинського протопопа Симеона Адамовича та стародубського і переяславського полковників Петра Рославця з Дмитрашкою Райчею разом з іншими їх радниками

Іоанъ Самуйловичъ, гетманъ зъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Пану полковникови Войска е. ц. п. в. Запорозкого стародубовскому, обозному, судьи, асаулови полковому, сотникомъ, атаманомъ городовымъ и всему ихъ войсковому товариству, такъже войтомъ, бурмистромъ, и вшелякое кондыции преложенымъ и посполитымъ людямъ, в томъ полку мешкающимъ, доброго мѣти зичимъ одъ Господа Бога здоровья и щасливого на всемъ поваженя. Есть то южъ вѣдомо не тилко самим в. милостямъ старшини, будучой у насъ на звыкломъ зъездѣ межи святого Рождества Христова, лечъ и всимъ немалъ посполитимъ людямъ, яко головные вороги наши и злосливые подъ усимъ народомъ украиньнимъ, подступця Семионъ Адамовичъ, бывший нижинский протопопа, всему злomu начальникъ проклятый Рославецъ, давный неупота и нестатокъ

Дмитрашко и другіе ихъ незбожные сполсовѣтники, сполнымъ духовнымъ и войсковымъ тутъ, въ Батурѣни, судомъ были сужены, и любо зъ того жъ кождому своя, ведлугъ [кон]ферованыхъ декретовъ, назначена была карность, жебы болше такме, которіе на збырь ц. п. в. и нашой войсковою збогатившися, сами не вѣдали, що чинили въ злости своею, межи нашимъ Войскомъ Запорозкимъ не ширилася и неславы на увесь нашъ украинный народъ своею оныхъ нецнотю не навлекали. Мы, однакъ, сподиваючися по нихъ щирого упоменатаня за такую ихъ противко насъ неприязнь, христіянскую нашу освѣдчили всимъ милость. Особливе самому ихъ пранципалови и предводителеви, бывшему нѣжинскому протопопи, даровавши его животомъ, за причину горячою его милости отца архиепископа и инного духовенства, позволили были зостати чернцомъ (чого самъ собѣ у суду плачливе жадалъ) и на выполнене того, зложивши терминъ до Масницѣ, отослалы были его до пастира въ Черниговъ. Аже онъ и тамъ Богу солгавъ и по выйстю зложеного термину быти чернцемъ не захотевъ знамъ самъ. Панъ Богъ вѣдаючи его въ запамятаной мисли и серцу утаенную незбожность, же и въ чернецствѣ не пересталъ бы разъ завзятыхъ нецнотливыхъ факцій строити, для которихъ и помочниковъ своихъ всехъ потаивъ бивъ на судѣ, яко негодному ласки своею Бозкой того не допустив. Теды теперь, выданный будучи зъ выроку и позволеня пастырского тои то бывший нѣжинский протопопа, южъ не за попа, але за простого свѣцкогo чоловѣка подъ право наше посполитое, а видячи, же болше своей скрितой незбожности утаити не можетъ, самъ доброволне тамъ же, въ Черниговѣ, передъ тамошнею полковою старшиною и урядомъ мѣскимъ достатечне всѣ свои дѣла, якъ зъ хтилымъ крови нашої, з Думитрашкомъ, зъ проклятымъ Рославцемъ, и зъ иными помочниками своими на здорове наше наступити и шкодливе замешане въ отчизнѣ учинити хотели, вызналъ и власною своею рукою для липшого доводу тоежъ на писмѣ ретелне выразивъ, о чомъ близкий бывшего протопопа нѣжинского и проклятого Рославця конфидентъ противный Дмитрашко скоро почувши, любо досить словомъ нашимъ былъ упевненный на здоровья и субстанции, однакъ яко негодникъ той добродители нашой, чуючися въ своей незбожности, заразы злодійско отъ жоны на той бокъ до ляховъ повиявся. Иншимъ засъ такимъ же нецнотамъ запобѣглисмы и въ лѣпшомъ, а злюпіели (?) перше маемъ опатрениа, зачимъ абы тое то доброволное на себѣ и всихъ своихъ совѣтниковъ Адамовичово визнание, власною его жъ рукою выписанное, (которую руку и милости ваши многіе могутъ познати) и в. милостямъ всѣмъ досконале вѣдомо было, з умыслу на сей часъ посилаемъ, и абысте оное передъ собою при згромаженю всихъ вслухъ вычитавши, и о явныхъ здрайцахъ царскихъ и нашихъ вѣдаючи, на потомную памятку въ далшіе часы до книгъ мѣскихъ не тилко в самомъ полковомъ городѣ, але и по инныхъ оголошаючи, вписовати розказали, жадаемъ и тое все в. милостемъ до вѣдомости подавши, Господу Богу зо всѣмъ поручаемъ.

Зъ Батурина, 26 марта 1677 р.

Звышменованный гетманъ, рука власна^а.

^а Після підпису в колі зазначено: М. П.

Нижче зазначено: Изъ акт[овой] кн[иги] Старод[убовского] маг[истрата] 1661–1730 гг.

ЦДІАК України. – Ф. 208. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 1–2. Копія.

№ 522

*1677, травня 1. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про надання
місту Переяславу прав на прибутки, які мають йти
на міські потреби, з млина, що відновлюється на місці,
яке належить місту, на Переяславській греблі
під селом Попівкою*

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Всѣмъ вовець і кождому зособна, а меновите пану полковникови переяславскому, і всему старшому і меншому Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского того полку товариству, и кождому, кому о том вѣдати належатиметь, ознаймуемъ сим нашим писаніем, иж респектуючи мы на зруйнованне мѣста Переясловля, а зичачи, жебы оное до першее могло прійти оздоби, а барзѣй жеби в не менших расходах мѣских панъ войтъ тамошній з своїмы магистратовими якое ж колвекъ могль мѣти вспарте, позволяемъ пану Кирилови Савоновичови, войтови переясловскому, из зуполним майстратом тамошним мѣстце млиновое, на греблѣ мѣской Переяславской, под Попувцями лежачое, а з давних часовъ до ратуша Переяславского належачое, на двѣ заставки згодное заняти, млинъ реставровати, і на якоеж колвекъ поратование уставичнихъ расходовъ мѣских пожитокъ привлащати. Зачимъ жебы такъ панъ полковникъ переяславскій, и жаденъ с полчанъ его, яко і нихто іній з старшихъ і менших Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского товариства о той нашей виразной волѣ вѣдаючи, помененному пану войтови переяславскому і всему майстратови тамошнему в занятте мѣстця того, в фундование млина, і в привлащание з него пожитковъ жадное найменшее перешкоди чинити не важилися, пилно мѣти хочемъ і приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, мая 1, 1677 года^а.

Звышменованній гетманъ, рука власна^б.

Нижче зазначено: Свѣдетелствоваль писаръ майстратовий Симонъ Кондратовичъ.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54630. – Арк. 533–533 зв. Копія.

^а Нижче написано: В подлѣнном подпись таковъ.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

№ 523

*1677, травня 9. Батурич. –
Наказ Івана Самойловича воронізькому
сотникові Саві Григоровичу про звільнення млина
Івана Биховця, на річці Ясмань, від стягнення
військової частки*

Пане сотнику воронижский!

Любосми были в милости перед симъ розказали з млына пана Івана Биховця, двѣ части розмѣровъ на росходи войсковые брати. Еднакъ кгда теперъ самъ пан Биховець прибувши, тутъ дал устне нам справу, же тот млынъ своимъ коштом и працею строивъ, и греблю, свою част, своими роботниками завше гатить. Теды абыс конечно от сего часу до его власного млына не казалъ дозорцеви своему втручатися и найменшое трудности и перешкоди чинити, чтобы онъ з своего того млына, якъ перед тым, такъ и тепер спокойне всѣх пожитковъ заживавъ, пишно жадаем и затим Богу в. м. поручаемъ.

З Батурина, 9 мая 1677 року.

В. милости во всем зичливый Іванъ Самуйлович, гетман Войска его царского пр. велич. Запорозкого.

На звороті написано: Пану Савѣ Григоріевичу⁹³, сотникови воронижскому, *отдат.* Млыну Османскому унѣверсал [о] невзиманіи части войскової.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50921. – Арк. 38. Оригінал.

№ 524

*1677, травня 14. Батурич. –
Універсал Івана Самойловича про надання права
Максаківському монастиреві запасатися деревом
у вільних пуцах, розташованих у верхній течії Десни
від монастиря*

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Всѣмъ, кому о томъ вѣдати належить, ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ. Поневажъ обител святая монастиря Максаковского мал не кожного року щоразъ свѣжое потребуеъ направи, о которую нас велебній господинъ отецъ ігумень тамошній з братією своєю часто молествуют, теды мы, чинячи досить ихъ жаданю, а барзѣй з побожности нашею жичачи, щобъ обитель тая святая в направленю брала поправу, позволяемъ имъ назавше, коли колвекъ потреба будетъ, вверхъ Десны в волныхъ еднакъ пуцахъ (частокротне при оуоставичныхъ забавахъ нашихъ и нас о томъ не турбуючи), дерева якого хотя виготовляти и на низъ до своего манастиря спускати. Зачимъ пишно мѣти хочемъ и приказуемъ,

жебы ништо имъ в випущенно и в спроваженю дерева з волныхъ пущъ не чиниль
найменшаго затрудненя и перешкоди.

Писанъ в Батуригъ, мая 14, 1677^а.

Звышъ менованній гетманъ, рука власна^б.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255. – Арк. 55. Копія.

№ 525

1677, червня 1. Переяслав. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл київським міщанам на безмитне провезення збіжжя по річці Десні

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества
Запорожского.

Всѣмъ, кому о томъ вѣдати належитъ, а именъно сотникомъ, атаманомъ
подесненскимъ, меновите в полку Нѣжинскомъ и Чернѣговскомъ найдуючимся,
дозорцомъ и всѣмъ тамошнимъ жителемъ, який же колвекъ на себѣ уряд мѣю-
чимъ, войтомъ, бурмистромъ, и всякого чину людемъ вѣдомо чинимъ. Супли-
ковали до насъ мещане киевские, просячи о унѣверсалъ, за которимъ бы могли
розние судна, то есть байдаки, дубовъки збожемъ на рецѣ Деснѣ, меновите въ
полку Нѣжинскомъ и Чернѣговскомъ, такъ для потребъ своихъ власнихъ, яко и
для поратованя инъшихъ киевскихъ жителей, наладованіе до Киева, а негде
инъдем спровадити. Давши теде мы слушной фхъ мѣсце прозби, позволилисмо
помененимъ мещаномъ киевскимъ всѣ тие судъна, которіе теперь весъною
на рецѣ Деснѣ збожемъ якимъ же колвекъ поналадовували, без наименшого
задержаня для потребъ фхъ самихъ, яко и для пораштованя хлѣбомъ всего мѣста
до Киева добровольне спровадити. Прето повагою сего нашего унѣверсалу
пильно приказуемо, аби сотники, атаманя, дозорци, войти, бурмистри и всякого
чину люде, якие же колвекъ на себѣ уряди мѣючие, в полку Нѣжинскомъ и
Чернѣговскомъ найдуючиеся, безъ жадного задержання помененихъ мещанъ
киевскихъ з збожемъ на рецѣ Деснѣ, не вимагаючи у онихъ разнихъ датковъ,
вольно пропушали. А хто бы ся надъ волю нашу в проваженю збожа онимъ
важилъ якую трудность задавати, таковий за донесенемъ наименшой до насъ
скарги сурово будетъ каранъ. Еднакъ то пильно варуемъ, абы жаденъ з мещанъ
киевскихъ помененого збожа въ гору Днѣпромъ, то есть в Литовъские краѣ, не
важился проводить подъ утраченемъ всего добитку своего. То тежъ докладаемъ,
жебы сотники, атаманя уѣзду полку Чернѣговского и Нѣжинского впередъ уже
никому, особливе кгда бы хто з заграницы для збожа прибулъ, не допушали
викуповувати збожа, приказуемо. Еднакъ всѣ тие збожа киевские, яко ся вышей
приказало, жебы вольно били отпушени, приказуемо.

^а Нижче зазначено: В подлинномъ подписанно.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати рейментарской.

Писанъ з Переясловля, іюня 1 дня, 1677 року.

Вишменованный гетманъ, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50604. – Арк. 37. Оригінал.

О п у б л і к о в а н о: Лазаревский А. Гетманские универсалы о киеском городском хозяйстве (1677–1719) // ЧИОНЛ. – К., 1902 – Кн. XVI. – Вып. 4. – Отд. 3. – С. 74–75. – № 1.

Акты ЗР. – Т. V. – С. 133. – № 93. В публікації дата: 1.06.1674.

№ 526

1677, липня 16. Батурич. –

Наказ Івана Самойловича

*чигиринському полковнику про недопущення
порушення прав Максаківського монастиря
на володіння маєтностями, під Максаківкою і Пивами,
та Максимівським перевозом на Дніпрі*

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Панъ полковникъ чигиринский!

Позволилисмо и унѣверсалом нашим потвердили велебнымъ отцом ігумену и всей братии манастира святого чудотворца Николи Пустинного Киевского, абы оныє под Максаковкою и под Пивами всѣми им належными кгрунтами, станами, луками и озерами спокойне владѣючи, волный собѣ, подлугъ давных правъ, перевозъ там же под Максимовкою мѣли. Зачымъ кгда пором свой оныє спорядят и перевозки через Днѣпръ отпраляти им будет, абыс имъ в. м. жадное не чинил и чинити не допустил наименшое в том перешкоды, пилно о тоє переказавши, поручаем вашу милость Господу Богу.

З Батурина, року 1677, іюля 16.

Звышменованный гетман, рука власна.

ВР РНБ. – № 35. Мікрофотокопія оригіналу.

№ 527

1677, липня 16. Батурич. –

*Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав
Київського Пустинно-Миколайівського монастиря
на маєтності біля Максимівки та Пивів, на Максимівський
перевіз через Дніпро, на озера, стави, луки і ґрунти*

Іоанъ Самойлович, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Ознаймуемъ сим нашим писаньемъ паном полковником, асаулом, сотником, атаманом, всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого вели-

чества Запорозкого товариству, и каждому, кому бы о томъ вѣдати належало, ижъ поглядаючи мы повыш унѣверсалов, от антецессоров наших велебным отцомъ игумену и всѣмъ законником монастыра святого чудотворца Николы Пустынного Киевского, подлугъ правъ ихъ стародавних, выданных, кгрунта их земляные и водные, ставы, луки и озера, и волное выловлення рыб з похонженю от Белоберезя аж до озера, Дубком названого, потом и по сем боку Днѣпра идучи, *от* Пивов, Городище и Максимовки, и перевоз через Днѣпр Максимовский, при них отцах законниках цале заховуючи, и спокойне ижъ им заживати позволяючи, симъ нашимъ потвержаемъ унѣверсалом, пилно мѣти хочючи и приказуючи, абы жаденъ з старшины и черны Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, и нѣхто инший помененным отцом николским такъ в ставах, луках, озерах, и всѣхъ тых помененных кгрунтах, яко и в перевози Максимовском на Днѣпрѣ, здавна им належного, спокойном заживаню, найменшое чинити не важилса перешкоды, под сроким войсковымъ каранемъ.

Данъ в Батуринѣ, іюля 16, 1677.

Звышменованный гетман, рука власна.

ВР РНБ. – № 33. Мікрофотокопія оригіналу з печаткою.

№ 528

*1677, серпня 16. Табір на Солониці. –
Універсал Івана Самойловича до чигиринського
та інших виборних городових полковників,
ніхотних полковників та іншого полкового товариства
з повідомленням про прибуття військової допомоги
та закликом протриматися в Чигирині проти ворогів
ще кілька днів до її отримання*

Мои ласковые приятелѣ, пане полковнику чегиринский, панове полковники выборные городовые, панове полковники пѣхотные зо всѣмъ старшимъ и меншимъ полков своих товариством!

Ужесте праве голову нам проѣли, просячы о посилки скорые, всѣх немал повысылали есте людей з листами, вѣдаем мы и сами же не без обтяженя вашего мусит быти, але що ж чынити, трудно едное години перелетѣти, выправылисмо, юж з паном Яковом Корицким, з килка тысяч войска пѣхотного, такъ московского, яко и нашего полкъ серденятский, которое вѣдайте же тамъ до вас скоро прибудет, толко до приходу оног подѣржѣтеса с килка дний, а и полкъ Лубенский⁹⁴, там же ординовалисмо, и сами в тропы зо всѣми потугами идемо, чого ж юж болше в. м[илос]тем о послылках вонтпити, иле по милости Божой болшую нел половину мѣста, волную од насилия неприятелского мѣючы, якъ зможете еще з килка дний неприятелеви вапонуитеса, зачымъ дай Боже в скором часу всѣх в. м[илос]тей оглядати жычим, ижъ Богу всѣх вас в сохранение поручаем.

З табору на Солоницѣ, августа 16, 1677.

Іванъ Самуйлович, гетман Войска его царского пр. вел. Запорозкого.

На звороті помітка: Моїм ласковим приятелям пану Григорию Карповичу чегиринському, пану Якову Жураховському и пану Данилову Рубану выборным городовым, пану Гарасимови Василенку и пану Ясиковскому охотным пѣхотным полковникам Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, зо всѣм старшим и меншим полковъ своих товариством, в Чегирѣнѣ застаючим.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14153. – Арк. 133. Оригінал з військовою печаткою.
О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 144–145. – № 106.

№ 529

1677, вересня 26. Батурина. –

Наказ Івана Самойловича комонним полковникам Іллі Новицькому та Якову Павловському простежити, щоб звільнені від служби Донська сотня і запорожці, розходячись, не чинили кривди жителям Черкас; прислати реєстри своїх полків для визначення стацій та надати відомості про татар, що з'явилися під Ржищевом

Моѣ ласкавые панове полковники комонные!

Пѣхота тая, которая въ Черкасѣхъ по росказанью нашему zostавала, Донская славетная сотня и Запорожцѣ, которымъ приказали есьмы вамъ послушенство отдавати, не глядячи на тое що ещен мы до Лубенѣ не дойшли, а они обоихъ сотниковъ своихъ прислали до насъ съ фурією, абысьмо заразъ имъ одежу давали и станцію выгодную назначили. А они къ намъ только теперъ въ осени пришли. Зачимъ на томъ есть наша воля, и зъ тымъ тыхъ-то сотниковъ ихъ отправили есьмы, куды хто хочеть, нехай идетъ. Бо они и въ Черкасѣхъ стоячи, незносные людямъ чинятъ кривды, чого вы доглядѣте, якъ будутъ они росходитися, жебы людей до остатку не пошарпали. Бо хочай бысьмо ихъ и въ полкъ улучили, якъ хотѣли есьмо. То они и добрыхъ попсуютъ. Васъ теды жадаемъ, еще не рушаючи оттоль, обоѣхъ своихъ компанѣй всѣхъ людей и коней зреестровавши, до насъ реєстры присылайте, жебысьмо зрозумѣли, гдѣ (якъ часъ тому будетъ) указати вамъ станцію. А що тежъ у васъ поводится, ознаймуѣте намъ. Мѣли есьми вѣдомость, же около Ржищова и иншихъ тамтыхъ мѣстечокъ были татаре втарчкою. О чомъ вы чи мѣли есьте вѣдомость, и чи не посылали за ними людей своихъ въ погоню? Дайте намъ о всемъ знати. При томъ поручаемъ васъ Господу Богу.

Зъ Батурина, 26 септемврія, року 1677.

Вашимъ милостемъ всего добра зычливый, Иванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресв. величества Запороз., рукою.

Нижче написано: Быв сложен пакетом и запечатан військовою печатю, имеет на нем адрес следующий: “Моимъ ласкавымъ пріятелемъ, пану Ільяшови Новицькому, и пану Яковови Павловському, полковникамъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого комоннымъ отдати”.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 145. – № 107.

*1677, жовтня 8. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про надання
Лубенському Мгарському монастиреві села Піски*

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а особливе пану полковникови лубенскому, сотникови, атаманови, войтови, и всему товариству и посполству тамошнему, и кому колвекъ о томъ вѣдати належить, ижъ суплѣковали до насъ законники монастиря святого всемилостивого Спаса Мгарского Лубенского, пречестнїй господинъ отецъ Макарій Русѣновичъ, игумень, з братією, допрошаючи, абисмо ихъ на вспарте потребъ ихъ монастирскихъ маєтностью осмотрили. Теды мы, тую ихъ прозбу принявши, а зичачи з побожности нашої, аби в обители святой того монастиря, з достатковъ належатих потребъ обфитая хвала Божїя разширалася, надаемо онимъ з ласки войсковое село Пѣски⁹⁵, в ключу Лубенскомъ, за Сулою, лежачое, на которое сей нашъ выразнїй унѣверсаль видати розказавши, позволяемъ имъ, отцу игуменуви и всей братїи монастиря помененного, онимъ зуполне владѣти, и такъ з людей тяглихъ тамошнихъ повинности, яко изо всѣхъ до него належнихъ кгрунтовъ звичайнїе на свое имъ вспарте отбирати пожитки. Зачимъ аби подлугъ той виразной волѣ нашої в владѣние того села и примишляния з него пожитковъ и всякихъ повинностей помененному отцу игумену и его братїи, такъ панъ полковникъ лубенский, яко и жаден з старшого и меншого товариства, такъже войти и всякий з мещанъ тамошнихъ найменшое не чиниль и чинити не важился перешкоди, войтъ зась того помененного села Пѣсокъ з людми тяглими тамошними, аби подлугъ посполитого звичаю во всемъ господину отцу игуменуви и его братїи повиновалися и всякую отдавали повинность, цале мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ 8 октаврія, року 1677^a.

Звишъ менованний гетманъ, рука власна^b.

Нижче написано: С подлиннїм уневерсаломъ свѣдетелствоваль прапорщик Яско Герасимовъ.

1767 году июня 20 д. такову подлїнную крепость я принялъ и росписался Мгарского Лубенского монастиря іеродїяконъ Іовъ.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50988. – Арк. 37. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 11–11 зв. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ГСМЛ. – С. 72–73. – № 85.

^a Після цих слів зазначено: В подлїнном тако.

^b Нижче в колї написано: Мѣсто печати гетманской.

*1677, жовтня 8. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про надання
значним військовим товаришам Данилові Рубану
і його зятеві Михайлові Миклашевському військової частки
прибутків з трьох їх власних млинів – у селах Зазірках,
Кочергах та Ворглі*

Іоанъ Самуйловичъ, гетман з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Всей старшинѣ и чернѣ [Войска] его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, именно пану полковникови нѣжинскому, сотникови глуховскому, атаманови городовому и сѣлскимъ, также урадови тамошнему мѣстцкому и всѣмъ тоей сотнѣ обивателемъ, симъ нашимъ писаніемъ ознаймуемъ, ижъ яко зо млиновъ власнихъ пана Данила Рубана и зятя его, п. Михаила Миклашевского, товаришовъ знатнихъ войскових, в сотнѣ Глуховской, а в селѣ Зазѣркахъ на рецѣ Ворглѣ, в селѣ Кочергахъ⁹⁶ на реце Есманѣ, и в селѣ Ворглѣ на рецѣ Ворглѣ жъ стоячихъ, певная намъ до Скарбу Войскового часть розмѣрових пожитковъ належала, однакъ респектуючи ми такъ самого пана Рубана наданіе, и свѣжо теперъ в Чигринѣ, подъ часъ турецкѣго наступства, зычливе и отважне роненніе услуги, яко и п. Миклашевского, также в рознихъ оказияхъ досвѣдчоніе, всю тую войсковую половину вшеляких пожитков, котория в млинахъ ихъ намъ належала, до ласки нашей при нихъ заховуемъ, в чомъ абы нѣхто з старшини и чернѣ, особливе з висланнихъ нашихъ, имъ, пану Рубану и п. Миклашевскому, вѣдаючи о таковой нашей волѣ, не важился жадной и наименшой перешкоды и долегливости чинити, повагою сего унѣверсалу нашего варуемъ и пишно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 8 октоврія 1677 року.

Звишменованный гетманъ, рукою власною^а.

Нижче написано: Стефан Миклашевский.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 1692 а. – Арк. 79. Копія.

^а Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

1677, жовтня 17. Батурич. –

**Наказ Івана Самойловича комонним полковникам
Іллі Новицькому та Якову Павловському вислати
розвідку за річку Буг, у зв'язку з можливим поверненням
ворожих військ, і тимчасово розташувати людей
своїх полків в Каневі, Мошнах, Деренківці, Драбівці,
Черкасах та інших містах**

Мои ласкавые пріятели, панове полковники комонные!

Листъ вашихъ милостей до насъ писанный, и реестры компанѣй вашихъ зъ рукъ присланныхъ товариства вашего принявши, не отмовили бысьмо ся уже вамъ, по працахъ вашихъ въ войску поднятыхъ, позволить на становиска, якожь готовы суть мѣстца, зъ назначенья нашего, на которыхъ мѣти будете свой отпочивокъ. Але зайшла насъ новина несподѣваная и неподобная, которая не только отъ Чегирина въ нашихъ краяхъ розголосилася, але зъ Кіева и до Москвы донеслася, же якобы неприятели турки, по своемъ срамотномъ зъ-подъ Чегирина отходѣ, мѣючи з того собѣ скрупулъ немалый, зъ чіеесь побудки, хотятъ на отворотъ, при легкихъ таборахъ съ войсками своими подъ Чегиринъ вторгнутися, и чого перше не доказали, того теперъ надъ тымъ городомъ доказати прагнутъ, въ малолюдствіе его застати сподѣваючися. Якая поголозка ижъ есть тому поганинови до тяжкихъ его къ войнѣ поступковъ, иле близко зимы, незвычайная, любо у насъ не маеть вѣры досконалоѣ, однакъ, не легцѣ важачи фортелѣ неприятельскіе, а варуючи звлаща, абысьмо отъ Бога данноѣ намъ славы зъ ошуканства неприятельского не утерjali, осторожность на тое мѣти хочемъ. За чимъ вашихъ милостей пильно о тое жадаемъ, абысте для своее въ пришлый часть на ласку нашу прислуги, постаралися о тыхъ неприятельскихъ замыслахъ досконалоѣ засягнути намъ вѣдомости. За донесеньемъ сего писанья нашего, згоднѣ зъ собою знесшися, выправьте зъ-межи компанѣй своихъ, если не большей, то принамнѣй зъ тридцать чоловѣкъ, людей добрыхъ и отважныхъ, на конехъ добрыхъ, за реку Богъ, абы въ тыхъ краяхъ рѣчивистѣ безъ отмѣны побувавши, коли не языка, то певную и досконалую о неприятельскихъ оборотахъ и замыслахъ постаралися завзяти вѣдомость, якую абысьмо черезъ васъ мѣли, сами в. м. якъ найзычливѣй и найлѣпшей въ тое своимъ промысломъ вложѣтеся. Кгдыжь бы тые повѣсти о неприятелехъ мѣли до skutку приходити, при чулости войскъ нашихъ маемъ колмыковъ на помочъ нашу прибылыхъ (о которыхъ при вашихъ посланныхъ зъ Полтавы черезъ Насвѣта, асаула полкового, принесена намъ вѣдомость), теды и до отпору латвую можемъ мѣти готовость. Только о вѣдомости досконалые въ той мѣрѣ в. м. пильно повторнѣ жадаемъ. А нѣмъ товариство ваше тое, яке за Богъ выправите, назадъ до васъ повернетъ. До того часу станьте в. м. сами, взявши зо ста три товариства, въ самомъ Каневѣ (о чомъ и до пана полковника листъ нашъ посылаемъ). А другихъ людей своихъ компанѣй, в Мошнахъ, в Деренковцѣ, въ Драбовцѣ, в Черкасѣхъ и въ иншихъ городкахъ по килько-десять расположѣте, яко мога, еднакъ скромнѣ маючи свое

и коней своихъ виживленье. А скоро товариство тое изъ-за Богу повернуть, и певную намъ принесесть вѣдомость, же не справдятся тые о неприятелехъ поголоски, то тогожь часу на становиска вамъ ити укажемъ. А на сей часъ поручаемъ в. милостей Господу Богу.

Зъ Батурина, 17 октовріа, року 1677.

Вашимъ милостемъ зычливый, Иванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресв. велич. Запороз., рукою.

Нижче написано: Быв сложены пакетами и запечатаны войсковою печатью. имеют адрес следующий: “Моимъ ласкавымъ пріятелемъ, пану Ильяшеви Новицкому, и пану Якову Павловскому, полковникомъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского комоннымъ, пыльно, пыльно отдати”.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 145–145. – № 108.1.

№ 533

1677, жовтня 30. Батурин. –

*Наказ Івана Самойловича комонним полковникам
Іллі Новицькому та Якову Павловському відвести
свої полки на лівий берег Дніпра та розташувати їх
на постій в Лубенському, Миргородському
і Прилуцькому полках*

Мои ласкавые панове полковники комонные!

Поневажь тые поголоски, о якихъ мы вамъ передъ симъ ознаямивши. досконалѣ довѣдоватися приказовали о неприятельскомъ отворотномъ подъ Чегиринѣ намѣреніѣ, яко зъ языковъ, зъ Полтавского полку до насъ свѣжо припроваженныхъ, зрозумѣли есьмо, отмѣнилися. То уже по войсковыхъ трудахъ пора вамъ съ товариствомъ отпочинуту. Теды засылаемъ вамъ обоимъ ординансъ нашъ таковой, абы большъ тамъ зъ товариствомъ не трудячися, на сюю перейшли сторону Днѣпра, и затымъ в. м. пане Новицкій, зъ полкомъ къ Лубнямъ простовати, а въ дорозѣ ровно по половинѣ еще роздѣливши товариство, часть въ Лубенскій, а часть в Миргородскій полки расправити указуемі. А в. м., пане Павловскій, къ Прилуцѣ зо всимъ товариствомъ ити правецъ назначаемъ, и въ томъ полку до волѣ нашей станути позволяемъ. А до пановъ полковниковъ тыхъ полковъ отселя, впередъ вашего тамъ прибытья, зашлемо мы наши указы, абы полковъ вашихъ товариству слушное и належитое было виживленье. В. м. тежь именемъ нашимъ товариству своему прикажѣте, абы яко въ дорозѣ, въ тягненью вашомъ, яко найскромнѣй зъ людьми обходилися, такъ и на тыхъ становискахъ жадныхъ вымысловъ и наименьшихъ збытковъ господаромъ своимъ не чинячи. на томъ переставали, яко зъ волѣ нашей до пановъ полковниковъ городовыхъ заслана будетъ устава. Грошовыхъ жадныхъ датковъ нехай не вытѣгаютъ, але только на самимъ собѣ и конемъ своимъ перестаютъ виживленью. А на одежу онымъ особливый нашъ обмысль будетъ. О скромность теды пыльно, пыльно вамъ приказавши, поручаемъ вашихъ милостей Господу Богу.

Зъ Батурина, 30 октоврія, 1677.

Вашимъ милостемъ зычливый, Иванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресв. велич. Запороз., рукою.

Нижче написано: Быв сложены пакетами и запечатаны войсковою печатью, имеют адрес следующий: “Моимъ ласкавымъ пріятеlemъ, пану Ильяшеви Новицкому, и пану Якову Павловскому, полковникомъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского комоннымъ, пыльно, пыльно отдати”.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 146–147. – № 108.2.

№ 534

*1677, грудня 6. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про надання
військовим товаришам Данилові Рубану та Михайлові
Миклашевському села Зазірки “до ласки войскової”*

Іоанъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Пану сотникови глуховскому, атаману городовому, всему товариству, также атаманови, и войтови села Зазѣрки и всей громадѣ тамошной, ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ, ижъ респектуючи мы на счирие прислуги пана Данила Рубана, товариша войскового, и зятя его, пана Миклашевского, позволяемъ имъ до ласки наше войсковое селомъ Зазѣрками владѣти и звиклюю з него себѣ повинность отбирати. Прето абы нѣхто такожъ не чинилъ в томъ перешкоди, а атаманъ и войтъ з громадою села Зазѣрокъ жеби послушенство належитое отдавали, пилно мѣти хочемъ и симъ унѣверсаломъ нашимъ розказуемъ.

Писанъ в Батуринѣ, декаврія 6, 1677 року.

Звишменованній гетман, рукою власною^а.

Нижче помітка: Стефанъ Миклашевский.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 1692 а. – Арк. 81. Копія.

Там само. – Спр. 777. – Арк. 53. Копія.

№ 535

*1677, грудня 20. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича стародубівському
городничому Івану Дерев'янци на військову частку
з побудованого ним млина на річці Ревні*

Іванъ Самуйлович, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

^а Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

Пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовскому, обозному, судѣ, асаулови полковым и сотникови, атаманови городовому тамошному, и кому тьлко о том вѣдати належатимет симъ нашимъ ознаймуем писанем, ижъ яко и иныхъ войсковихъ заслужонных, особливого войскового респекту годных, звыклисмы при ласце нашей заховивати, так и Ивана Деревянку, городничого стародубовского, респектуючи на его значные войсковие в том полку роненые прислугы и подеймованые працы, при той же заховавши, позволяем ему з млына его, на рѣчцѣ Ревнѣ построеного, при господарской своей части и войсковую розмѣров приходячих част на себе до ласки наше и войсковое одбирати и ными спокойне пожитковати, также и кгрунтъ, прозываемый Антонов Лужокъ, якося в собѣ мает, подлуг певного там розграниченя, ему ж в своем спокойном держаню и завѣдованю позволилисмы мѣти. Зачим, вѣдаючи о таковой нашей волѣ, абы нѣхто з помененное старшины войсковое и якой же колвекъ кондыциѣ людей ему Иванови, так в одбираню з того млына приходячихъ всѣхъ розмѣровъ на себе и ихъ пожиткованю, яко и в владѣню помененым кгрунтом, жадной найменьшой перешкоды и кривды чинити не важился, повагою сего унѣверсалу нашего пилно варуем и приказуем.

Дан в Батуруину, декаврия 20, 1677.

Звышменованный гетман, рука власна.

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 4. – Спр. 12. Фотокопія оригіналу.

№ 536

Не пізніше 1677, грудня 30. Полтава. – Підтвердження Іваном Самойловичем судового рішення полтавського уряду у справі повернення осавулові Полтавського полку Іванові Насвіту ґрунтів тестя

Запись панов Иванов Насвѣтов о сѣножат тестовскую, принятъ до книг мѣских полтавских, которий такъ ся в собѣ мѣеть:

Року Божія 1678, месяця септеврія 23 дня.

Пред насъ Кости Кублицкого, судѣ полку полтавского, при битности теж Никифора Золотаренка, дозорци Скарбу Войскового, от ясне велможного его милости пана гетъмана Ивана Самойловича, Олешка Кованки, атамана городского, Петра Мисенка, Семена Яременка, войта, Левка, бурмистра, и при многих оющихъ зацнихъ персонахъ постановившихъ пред насъ панъ Иванъ Насвѣтъ, асаул нашъ полку Полтавского, прекладал скаргу свою в тенъ способ: “Панове, без битности моей, яко ходил за неприятелем при боку пана Прокопа Левенца, полковника полтавского, и не могу вѣдати для якой то причини Петро Петрашенко зажил собѣ Мисана з Старого Санъджарова для свядомья о моей тестовщинѣ кгрунтов, а я мѣю зацнихъ стариннихъ персонъ, же то явний фалшъ в мовеню и в признатю Мисановом, становлю зацную персону Наума Кгуджуленка и многих зацнихъ персонъ”. По вислуханню повѣсти пана Ивановой Насвѣтовой^а припозванъ

^а Так у документі.

к той повѣсти Наум Кгуджоленко. Тен визнал под боязню Божию: “Напрасно то втручається Петро Петрашенко в кгрунта Степанцеви, тестя Насвѣтового. Я вѣдаю, же то сѣножат власная Степанъцева, а тепер Иванова Насвѣтова”. По вислуханю повѣсти Наумовой Кгуджуленковой, а на жаданя акѣтора, велѣлисмо записати и потребующей сторонѣ выдати при печати нашой мѣской полтавской.

Дѣялося в Полтавѣ, року и дня вишь мененного.

Пред насъ Прокопа Левенца, полковника полтавского, и при бытности на тотъ часть Леска Нѣщенка кишѣнского, Анѣдрия Олексенка переволочанского сотьника и инѣшого товариства, ставши Грицко Оглобля, который бил еше у Лядщину, за пана Лукомского, у Степанця, тестя пана Насвѣта, овчаремъ, зезнал под сумѣленем душѣ своей, ижѣ то власная, якося вишей в сем листу свѣдчоном виражаетъ, сѣножат мененного тестя Насвѣтова, которое зезнание тут же на жадане пана осаулого велѣлисмо записати.

В Полтавѣ, 1677, декавр. 30 дня.

Потвержене руки власной самого велможного его мил. пана гетъмана Іоана Самойловича при печати войсковой:

А жеби сей декретъ справи Насвѣтовое тим бил вановуший (?), и щоб позваная сторона, албо рачей противная, чинила ему досит ведле того ж декрету, якоби водем его успокоила и наклади правниие поворочала, и шкоди всѣ нагородила, повагою нашуею гетъманскою ствержаем.

Іванъ Самойлович, гетъман Войска его цар. вел. Запорожского, рука власна^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55256. – Арк. 52 зв.–54. Копія

№ 537

1678, лютого 27. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання “до ласки войсковой” значному військовому товаришеві Маркові Івановичу Борсуку села Припутні

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского нѣжинскому, асауловѣ, сотниковѣ борсуковскому, атаманомъ, и всему старшому и меншому того полку товариству, и кождому, кому о томъ вѣдати належит, ознаймуемъ тимъ нашимъ писаниемъ, ижѣ респектуючи мы на зичливіе услуги, въ Войску Запорожскомъ роненіе, значного товариша полку Нѣжинского пана Марка Івановича Борсука, а до долшихъ заохочуючи, надалисмо оному село Припутнѣ⁹⁷, до ласки нашой войсковой, позволяючи оное въ свое владѣніе отобравши, звичайниие з него повинности отбирати. Прето жебы ему такъ самъ панъ полковникъ, яко и нихто иншіи з старшини и чернѣ полку Нѣжинского, въ

^а Після підпису в колі написано: Печат войсковая.

завладѣню и держаню села того и в отбираню зъ него звичайнихъ повинностей, жадное найменшее кривди и перешкоди чинити не важилися, пилно мѣти хочемъ и приказуемъ. А особливе тут же приказуемъ войтовѣ зъ мужами села Припутня, жебы ему, помененному пану Бурсуковѣ, въ отдаваню послушенства и въ висвѣдченю звиклое повинности были поволними.

Писанъ въ Батуринѣ, февраля 27, року 1678^a.

Звишменованній гетманъ, рука власна.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 1050. – Арк. 41. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 126–127. – № 25.

№ 538

1678, квітня 13. Батурин. –

Універсал Івана Самойловича про призначення Федора Мовчана прилуцьким полковником

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанем паномъ обозному, судѣ и асаулови полковымъ, также сотником, атаманомъ городовимъ и сѣлским, и всему старшому и меньшому полку Прилуцкого товариству, тут же войтомъ, и всѣмъ посполитим людемъ, в том полку мешкаючымъ, обывателемъ. Поневаж панъ Іванъ Маценко, бывший полковник ваш прилуцкий, доброволне зреклься своего старшинства и за оное намъ подяковалъ, а старшина вашего ж полку тут, в Батуринѣ, бувшая з товариствомъ певнымъ, за позволенем нашимъ, згодливими голосами своими на той полковницький урядъ пана Федора Мовчана обволали и над себе вынесли. Теды и мы, его, пана Мовчана, знаючы быти в Войску Запорозком заслужоного, годного и до дѣлностей рыцерскихъ способного мужа, цале на том старшинствѣ подтверждаемъ. Где оразъ нашъ унѣверсалъ ему, помененному полковникови прилуцкому, подавши, мѣти хочемъ и приказуемъ, абы оному все старшее и меньшее полку Прилуцкого товариство, належитое пошанованье и во всем поволное послушенство отдавали. Знаючи о томъ, иж онъ, помененный панъ полковникъ, всякого доброго и послушного миловати, а спротивного и непослушного, подлугъ слушности и заслуги, кожного карати маеть, на тое власть совершенъную оному даемъ.

В Батуринѣ 13 априля, 1678 року.

Звишменованный гетман, рука власна.

Бібліотека у Ліллі Індіанського університету. – I. S. – № 48. – 1678. Оригінал.

О п у б л і к о в а н о: *Struminsky B. Ukrainien Hetmans Universalj (1678–1727) at the Lilly Library of Indiana University // Harvard Ukrainin Studies. – 1981 – Vol. 5. – Nr 3. – P. 340–341, 347.*

^a Після цих слів зазначено: У подлинного унѣверсалу подпись.

**1678, травня 16. Табір під Ромнами. –
Наказ Івана Самойловича комонному полковникові
Іллі Новицькому вирушити на з'єднання з Лубенським
і Миргородським полками та царським військом
князя Ромодановського**

Мой ласкавий пріятелю, пане полковнику комонный!

Засылаючи вашу милость симъ нашимъ пилнымъ ординансомъ, жадаемъ и приказуемъ, абысь в. м. зо всѣмъ полкомъ своимъ и зъ таборомъ оногo, съ того гдѣ теперъ найдуется мѣстца, завтра, то есть, въ пятницу, яко найранѣй рушивши, притягнулъ на пору обѣдную до тыхъ байраковъ, у которыхъ мы въ томъ року зъ войсками, рушивши отъ Бобрика, а не дотягнувши до Артополота стояли. Тамъ tedy станувши, ожидайте нашого зъ войсками прибыгья, жебысьмо всѣми полками въ одностайный обозъ скупившися, ряснѣйше оказались царского величества войскамъ, которые дня завтрешного певнѣ зъ бояриномъ его милостью княземъ Ромодановскимъ на Артополотѣ стануть (о чомъ посланный нашъ, панъ бунчужный войсковый, отъ боярина его милости повернувши, певную намъ учинилъ реляцію). Пишемо и до пановъ лубенского и миргородского полковниковъ, абы зъ полками своими, цалгѣ, не оставляючи таборовъ, до Артополота ишли, и на томъ же станули мѣстцу, гдѣ и в. м. станути маешъ. Листъ tedy нашъ до пана полковника миргородского належный яко найскорѣй оному до рукъ належныхъ отослати в. м. хотѣй. О тое все и повторнѣ пильно, пильно жадаючи, поручаемъ вашу милость Господу Богу, и нашу тежъ засылаемъ зычливость.

Зъ табору зъ-подъ Ромна, мая 16, року 1678.

Вашей милости зычливый пріятель, Иванъ Самуїловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣт. велич. Запороз., рукою.

Нижче написано: Быв сложен пакетом и запечатан войсковою печатью, имеет на нем адрес: “Моему ласкавому пріятелеви, пану Ильяшови Новицькому, полковникови комонному его царского пресвѣтлого величества Запорозского, пильно, пильно отдать”.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 147. – № 109.

**1678, червня 18. Табір на Бочках, проти Лукомля. –
Універсал Івана Самойловича про підтвердження
прав Полтавського монастиря на Чернецький ґрунт,
розташований на річці Голтві, вище Решетилівки**

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Всѣмъ, кому колвекъ о томъ вѣдати належит ознаймуем. Поневаж о кґрунтъ, названній Чернецкій, на рѣчце Голтвѣ, вижей Решетилівки⁹⁸, лежачій,

отцове законники монастира Полтавского з Максимом Потеряйкомъ, обивателемъ балаклийским, в оній втручаючимся, роспираючися за сознаниємъ свѣдомих о томъ старинихъ людей, перевели право, и декретъ *от* пана полковника миргородского и *от* старшини тамошней одержали, ижъ оній имъ власне на монастиръ належить и належати маеть, теи и ми, повагою звѣрхности нашої, тое право и декретъ ствержаемъ и (если хто с перечнихъ тому доводовъ досконале не покажетъ) вѣчне тогъ кгрунтъ при монастирю помененномъ захованній быти хочемъ, приказуючи, абы ниhto *от*цомъ превелебному игуменови и всѣмъ законникомъ монастира помененного в заживаню оногю не чинилъ перешкоди.

Данъ в таборѣ на Бочкахъ, противъ Лукомля⁹⁹, июня 18, року 1678^a.

Звышменованный гетманъ, рука власна^б.

Нижче зазначено: С подлѣнимъ читаль канцеляристь Иванъ Момонтов.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 2. – Спр. 153. – Арк. 56 а. Копія.

№ 541

1678, червня 18. Табір на Бочках, проти Лукомля. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Полтавського монастиря на володіння селом Петрівкою “до ласки войскової” та на млини

Іоанъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаниємъ пану полковникови полтавскому, обозному, суддѣ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ, войтомъ, всему старшому и меншому того полку товариству, и кождому, кому о томъ вѣдати надлежить, ижъ село Петровку¹⁰⁰, в полку Полтавскомъ лежачое, зо всѣми приналежностями, и з млинами, и звиклими *от* людей тяглихъ повинностями, якосмо прежде монастира Полтавского *от*цомъ законникомъ писмами нашими до ласки войсковое в спокойное владѣние потвердили, такъ и симъ нашимъ виразнимъ унѣверсаломъ, тую жъ волю нашу ствержаючи, позв[оляем] превелебному в Богу господину *отцу* Лазарови Бузке[вичу], игуменови помененного монастира Полтавского, з братиею его преречоннимъ селомъ Петрувцами владѣти и такъ зъ млиновъ онихъ и з иншихъ угодѣй пожитки на вспарте оной обители привлащати, яко и *от* людей посполитихъ повинное *отбирати* послушенство. В чомъ аби такъ панъ полковникъ полтавскій, яко и ниhto инший, ему, *отцу* игумену помененному, з братиею наименшое не учинилъ перешкоди. А люде посполитие петровские абы в повинномъ послушенствѣ неотмовно оному повиновалися, мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ в таборѣ на Бочкахъ противъ Лукомля, року 1678, июня 18.

Звышменованный гетманъ, рука власна^б.

^a Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

№ 542

1678, червня 18. Табір на Бочках, проти Лукомля. – Універсал Івана Самойловича про надання Полтавському монастиреві гирла річки Орель від містечка Китай до річки Дніпро з усіма тонями, озерами і їзами

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского товариству, и каждому, кому о томъ вѣдати належить, ижъ углядаючи мы побожное житіє превелебного въ Богу господина отца Лазара Бузкевича, игумена, и всехъ законниковъ общежителного монастира Полтавского, которые не тилко синовне свое заховують начало, але и о добудоване на хвалу Божую всемирного Воздвижения Креста Господня Великого того жъ монастира храму прилѣжное мають старане, уважилисмо зъ побожности нашей и зъ особливою к нимъ прихилности освѣдчити имъ нашу ласку, але кгда оние сами въ своихъ недостаткахъ монастирскихъ, до насъ удаючися, възгляду нашего дотрималися, а такъ на вспарте онихъ трапезного въ живности недостатку, надаемо онимъ, отцу игуменови преречоному и всей его братіи, усте рѣчки Орель¹⁰¹, възвзяши от мѣстечка Китая до реки Днѣпра, зо всѣми тонями, озерами и езами, позволяючи имъ цале тамъ станъ свой имѣти и всякими способами рыбніе половы на свой монастирскій привлащати пожитокъ. Зачимъ мѣти хочемъ и приказуемъ, абы имъ, отцу игуменовы полтавскому и въсей его братіи, на томъ устю Орель во всѣхъ езахъ, тоняхъ и озерахъ рыбъ ловити нихто не перешкоджалъ, особливе кодачане, и на Низъ и з Низу идучое городовое товариство, абы найменшее перепоны і кривди онимъ не чинили, овшемъ Петрашко втручатися в той станъ от сего часу не повиненъ, що цале во вѣчність имъ отцомъ, zde сымъ писанемъ утверждаемъ, и аби иначе не было, повторе сурово приказуемъ.

Данъ в таборѣ на Бочках, противъ Лукомля, року 1678, июня 18 дня^а.

Звышъменованній гетманъ, рука власна^б.

Нижче написано: Свѣдѣтелствовалъ м[онастиря] Пол[тавского] игумень Анфелокий.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59358. – Арк. 20. Копія.

^а Нижче зазначено: На подлѣнномъ тако.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

№ 543

1678, липня 6. Табір на Бужинській пристані. – Дозвіл Івана Самойловича комонному полковникові Іллі Новицькому, залишитися з кількома десятками чоловік свого полку в Чигирині, з наказом не покидати місто до подальших розпоряджень

Мой ласкавий приятелю, пане полковнику комонній!

Поневажъ ваша милость, по отходѣ зъ Чигрина полковъ Нѣжинского и Лубенского, умыслили есте въ килька-десять коней своего полку товариства еще тамъ на якій часъ остатися, теды таковий поступокъ в. м. милѣ похваляемъ, и жадаемъ, абысь зъ тымъ своимъ товариствомъ до дальшой волѣ нашей оттоля зъ Чигрина не отходилъ, казали тамъ чи не дождетеса якої певности о неприятельскихъ оборотахъ. И о собѣ намъ почасту, зостаючи тамъ, давайте вѣдати. А мы в. м. о собѣ ознаймуемъ, ижъ сего дня притягнули есьмо на Бужинскую пристань (надъ якою и такъ рокъ стояли есьмо), и взявши Бога на помочь, будемъ черезъ Днѣпръ на тую сторону переправлятися заразъ. О чомъ давши вѣдати, Господу Богу затымъ в. м. поручаемъ.

Зъ табору на пристани Бужинской, 6 іюля, 1678.

Вашей милости всего добра зычливый приятель, Иванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пр. велич. Запороз., рукою.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 147–148. – № 110.

№ 544

1678, серпня 15. Табір на Бужинських полях. – Універсал Івана Самойловича про виправлення з табору Ілляша Новицького з компанійцями під бережні міста для їх захисту від татарських наїздів

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Всѣмъ старшинамъ городовымъ и каждому, кому о томъ вѣдати належит, ознаймуемъ сим писанем нашим, ижъ для обороны городов бережных от наездовъ татарскихъ и для защиту людскихъ добытковъ отпустилисмо з табору пана Ілляша Новицького, полковника комонного, зо всею его компанією, межи города бережные. Теды где колвекъ оный, подлугъ указу нашего поступуючи, приторкне до людского мешканя, абы ему и всей его полку компаніѣ живности належитое давано, мѣти хочем и приказуемъ.

Писанъ в таборѣ на полях Бужинских, августа 15, року 1678.

Звышменованый гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14085. – Арк. 47. Оригінал з військовою печаткою.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 148. – № 111.

**1678, серпня 16. Табір на Бужинських полях. –
Наказ Івана Самойловича комонним полковникам
Іллі Новицькому та Якову Павловському розташувати
компанійців у придніпровських містах для охорони
Лівобережжя від ворогів та перехоплення втікачів
на ворожу сторону**

Мои ласкавые пріятели, панове Новицкій и Павловскій, полковники комонные!

Засылаемъ вашимъ милостемъ указъ нашъ, абысте в. м. панъ Новицкій въ Веремѣвцѣ, а панъ Павловскій въ Жовнинѣ, а Юрьця въ Чигиринѣ-Дубровѣ станули съ своими компаніями, зъ которыхъ своихъ становискъ, зъ вышшихъ мѣстцъ горѣ Днѣпра, а зъ низшого внизъ Днѣпра оголосили себе по городахъ людемъ, ижъ в. м. есте ординованы отъ насъ для задержанья цѣлости Украйны, и жебы вамъ отовсюлю давано знати, старшинѣ именемъ нашимъ приказали. Сторожу свою вверхъ около Ирклѣва и ажъ до самой Сокѣрной для объѣздокъ, а внизъ къ Кременчуку посылайте. И если бы гдѣ непріятели вторгнулися загономъ отважилися, старайтеся при помочи Божой, згоднѣ съ тобою зносячися, громити оныхъ. И князю Каспулату, тутъ же и намъ о втврчкахъ давайте знати, що зъ помочью вамъ и зъ похвалою быти можетъ. Утѣкачовъ тежъ не тьлько переймуте, и, запынаючи, отъ всего ихъ обирайте, але и вѣшати ихъ яко здрайцовъ прикажѣте, и Юрьцѣ о томъ же прикажѣте^а. А зъ якого бы полку оные вырывалися, и сколькихъ зымавши кажете вѣшати, намъ давайте знати. О тое все пильно, пильно приказавши, зычимъ вашимъ милостемъ доброго здоровья.

Зъ табору на поляхъ Бужинскихъ, августа 16, року 1678.

Вашимъ милостемъ всего добра зычливый пріятель, Иванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресв. велич. Запороз., рукою.

Нижче написано: Быв сложен пакетом и запечатан войсковою печатью, имеет адрес следующий: “Моимъ ласкавымъ пріятеlemъ, паномъ Ильяшеви Новицкому и Яковови Павловскому, полковникамъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского комоннымъ отдати”.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 148–149. – № 112.

^а У даному місці в публікації зазначено: Эти три слова прибавлены рукою самого гетмана.

№ 546

**1678, серпня 23. Табір на Бужинській пристані. –
Наказ Івана Самойловича комонному полковникові
Іллі Новицькому віддати 800 баранів та 60 кращих яловиць
з військової худоби, що знаходиться у Вереміївці,
посланцям черкаського князя Каспулата**

Мой ласкавий приятелю, пане полковнику комонній!

Респектуючи на потребу князя Каспулата Муцаловича Черкаського и войска при немъ застаючого, хочемъ мѣти, абы старшина веремѣвская зъ быдла нашого войскового, тамъ въ Веремѣвцѣ застаючого, осмь сотъ борановъ досужшихъ и шестьдесятъ яловиць лучшихъ ему князю Каспулату въ дорогу выдали. Скоро теды онъ князь Каспулатъ людей своихъ для отобранья того товару пришлетъ, в. м. заразъ з межи своей компанѣи вышли ростропного чоловѣка, абы того товару столько, якъ ся описало, выличивши, поряднѣ зъ тымъ посланыхъ князя Каспулатовыхъ выправиль. А що ся товару такъ рогатого, яко и дробины отъ того выдатку останеть, тое опяте тамошней же веремѣвской старшинѣ в дозоръ полѣчивши, прикажѣте, абы въ цѣлости до далшой воли нашой тое было доховано. О що в. м. жадаючи, зычимъ доброго отъ Господа Бога здоровья.

Зъ табору на Бужинской пристанѣ, 23 августа, року 1678.

Атаманъ веремѣвскій сей листъ нашъ обачивши, въ выданью товару не маеть перечити.

В. м. зычливый, Иванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пр. велич. Запороз., рукою.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 149–150. – № 114.

№ 547

**1678, вересня 4. Переяслав. –
Наказ Івана Самойловича комонному полковникові
Іллі Новицькому направити в Канів дві сотні компанійців
на допомогу для захисту міста від татар, а у випадку
значних сил ворога передати канівському полковникові
пораду гетьмана – організувати евакуацію жителів
на Лівобережжя**

Мой ласкавий приятелю, пане полковнику комонній !

Пишуть до мене панъ полковникъ каневскій и Короткевичъ, ознаймуючи, ижъ неприятели татаре прійшовши подъ Каневъ, чиняте подъ мѣсто налогу. А пѣхота полку пана Кожуховского, на берегу стоячи, не хочеть на той бокъ Днѣпра перевозитися для додання ему пану полковникови каневскому послилку. Гдѣ разумѣемъ мы, ижъ пѣхота вымовляється ити въ Каневъ для того, що тамъ

вже барзо омаль людей позосталося, и виживленья собѣ належитого, запасовъ своихъ не маючи, не можетъ мѣти въ томъ оголоченомъ городѣ. Зачимъ, яко есьмо для всякоѣ подпоры каневцомъ, до найлѣпшого и доброго ихъ, в. м. туды зъ полкомъ комоннымъ ординовали, такъ теперъ тое вашому польцаемъ баченью. Если в. м. уважишъ, же потуги непріятельскоѣ подъ Каневъ не будетъ (яко и мы того не сподѣваємося), теды для отпертя тоѣ татарскоѣ налоги, роскажи в. м., абы конечиѣ, хочъ не вся тая пѣхота, еднакъ сотце и другое вскорѣ въ Каневъ поспѣшило и послылковало тамошнихъ позосталыхъ обывателей. А если бѣ мѣли бысте такую вѣдомость, же купа значная непріятелей мѣла прійти подъ Каневъ, то будь в. м. радою пану полковникови тамошнему, абы зъ остаткомъ тыхъ людей убогихъ на сей бокъ свою перенеслъ цѣлость, кгдажъ для того що ихъ городъ оголоченъ зъ людей, хочъ бысьмо рады были, не можемъ ихъ такъ скоро посылковати. О вѣдомость досконалую и о языкахъ пильно, пильно в. м. старайтесь, и намъ вскорѣ о всемъ давайте знати. И повторнѣ о тое упоминаючи, поручаемъ в. м. Господу Богу.

Зъ Переясловля, 4 дня септеврѣя, року 1678.

Вашей милости всего добра зычливый пріятель, Иванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресв. велич. Зап., рукою.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 150. – № 115.

№ 548

1678, вересня 4. Переяслав. – Наказ Івана Самойловича канівському полковникові Давиду Пушкаренкові та пану Григорію Короткевичу перевести жителів Канева на Лівобережжя

Мой ласкавый пріятелю, пане полковнику каневскій, и пане Короткевичъ!

Кгда увѣдомилися есьмо о поступку обывателей вашихъ каневскихъ, же цалѣ пострахъ на себе взявши, опоноватися непріятелеви не схотѣли, але перше жоны своѣ и дѣти зъ худобами на сей бокъ переправили, а потомъ и самы отъ своихъ оспѣдлостей сюды жъ переходять, и вже, для видомого малолюдствія, слабая есть надѣя обороны вашей. Теды тотъ утискъ Божому причитавши навѣженью, маете отжаловати своѣ будынки. Возмѣте передъ себе рѣчи дорожшыє, абы жоны ваши и дѣти зъ худобами рухомыми въ безпечнѣйшой зоставали цѣлости, и сумненья ваши, присягою на вѣрность царскому величеству обовязанные, не были нарушены. А такъ всѣ в. м. зъ того боку Днѣпра на сей перейдѣте, и хто бы зъ вами ити не хотѣлъ, то и того для спольной одностайности, силомочью зъ собою оттоль выпровадьте. А перешодши на сей берегъ, самы собою, прикладомъ войсковымъ, для цѣлости людей побереговыхъ задержитесь на берегу, отколь и на Каневъ поглядати можете, а жоны и дѣти зъ тяжарами сюда до Переясловля выправуйте. Будеть вамъ помочнымъ пѣхотного полку товариство, кгдажъ пишемъ до полковника пѣхотного наказного, абы если ся зрушилъ зъ Пѣщаной, тамъ зъ вами въ селѣ Лыплявомъ и въ иныхъ черезъ часть

якій задержался. А гдѣ якую-кольвекъ о непріятелю отберете вѣдомость, давайте намъ знати якъ найскорѣй. При томъ поручаемъ васъ Господу Богу.

Зъ Переясловля, 4 дня септеврія, року 1678.

Выправуемъ зъ умыслу пана Ильяша Новицкого зъ полкомъ его комоннымъ туда къ берегу, для всякоѣ помочи и порады вамъ, которому устнѣ дали есмы обширную науку, якъ в. м. поступовати маєте.

В. милости зычливый пріятель, Иванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресв. велич. Запороз., рукою.

Нижче написано: Быв сложен пакетом и запечатан войсковою печатью, имеет на обороте адрес: “Моему ласкавому пріятелю, пану Давидови Пушкаренкови, полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского каневскому, и пану Григорію Короткевичу отдати”.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 150–151. – № 116.

№ 549

1678, жовтня 15. Батурина. – Універсал Івана Самойловича про залишення полків Іллі Новицького і Якова Павловського у побережних містах

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Паном сотникомъ комоннымъ и всему старшому и меншому товариству полку пана Ільяша Новицкого, здоровья доброго от Господа Бога упреиме мѣти зычим. Яко не тайна ест нам ваша добрыхъ молодцовъ в военныхъ окказіяхъ поднятая праца, такъ не спускаемъ того з памяти нашей рейментарской, абысмы вас не мѣли слушным уконтентовати респектомъ, таковымъ з которого бысте вы были корыстны. А ижъ под сей час для слушныхъ причинъ такъ вашу компанію, яко и полкъ пана Павловского зоставуемъ там в побережнихъ мѣстах, того не мѣйте в. м. за жадную прикрост, але и овшемъ, подлугъ звыклого своего чирствого послушенства и упреимой ку нам зычливости, охочого до указу нашего на той войсковой услужѣ попрацуете. Будучи того певны, же мы з мѣстца нашего рейментарского ласковый на в. м[ило]стей взгляд мѣти будем, и так одежею потребною, яко и просторшымъ на зиму становискомъ уконтентуемъ. Надто слушне можете з праць своихъ отважныхъ тѣшитися, кдгы их на услужѣ православного христіянского монархи, якъ щиріе христіянской вѣри вызнавцы роните, у которого то монархи христіянского вже явно ест ваша вѣрност. Поручаем при том в. м[ило]стей в сохраненіе Господу Богу.

З Батурина, октоверія 15, року 1678.

Звышменованный гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14100. – Арк. 63. Оригінал з військовою печаткою.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 154. – № 121.

*1679, лютого 22. Батурич. –
Універсал Івана Самуйловича про заборону
козакам Сосницької, Березанської та інших сотень
привласнювати з куплених ними монастирських млинів
військовій частки прибутків*

Іоанъ Самуйлович, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Ознаймуемъ тымъ унѣверсаломъ нашимъ пану полковниковѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого чернѣговскому, сотникомъ, атаманомъ, товариству и кождому, кому о томъ вѣдати будетъ потреба. Дошло нас вѣдати, ижъ нѣкоторое того полку товариство в сотнѣ Сосницькой, Березинской и в иных, покупившы млыны в подданных по розных селах свято глинских монастыра Чернѣговского, не перестают на своей купленой звычайной мелницкой третюй части, але взглядомъ своих волностей козацких и тьи двѣ части державци тых сел велебному господину отцу игумену з братиею глинскою правомъ государским и нашим наданых з млыновъ реченныхъ, им власне належных, не попускаючи задержують, черезъ що не меншая обители святой, и в ней мешкаючым законником, кривда и перешкода дѣется. Прето уважившы мы таковыхъ козаковъ неслухност, которые вѣдаючи и знаючи о держаню за правом яковых през пред державцовъ сель, млыновъ и иныхъ угодий смѣют млыны одкуповувати, и оного куплею державцовъ од часты належные одпирати, и тым наругу правам государскимъ и нашим войсковым чинити. Нонѣшним универсаломъ нашимъ забегаючи тому, абы вперед так не было, касуемъ. А ораз мѣти хочемъ и сурово приказуемъ, абы кождый, вѣдаючи о таковой волѣ нашей, не толко в монастирских маетностях, но и во всяких держанях помененою куплею, кромъ мелницкое части третеи, перешкоды не чинил, и двох частей, державци належных, з млына не забирал. А если бы хто над сей заказ нашъ звлаща в монастирских свято глинских маетностях, яко ся наменило, з млыновъ двох частей користи отдавати не хотѣлъ и тым обител святую и законников в ней будучих кривдил, таковой за скаргою не уйдетъ од насъ, яко противник волѣ нашей, караня.

Дан з Батурина, февраля 22, 1679.

Звышменованный гетман, рука власна.

На аркуші 40 зв. написано: На козацкии частки в млынах тых.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50922. – Арк. 39–40. Оригінал з пошкодженою військовою печаткою.

*1679, березня 9. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича у відповідь
на прохання старшини Полтавського полку усунути
з посади полтавського полковника Прокопа Левенця
та призначити з поміж них нового полковника*

Іоанъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Паномъ обозному, судьи, асаулови полковимъ полтавским, сотникомъ, атаманомъ городовимъ и курфннимъ, товариству и посполству, и всѣмъ в полку томъ Полтавском обивателем, вѣдати того потребующимъ, наше заславши поздоровъне, ознаймуемъ, ижъ сими днями до нас з листомъ козаковъ двохъ товариство полку вашого Полтавского [зослало], и в листе ономъ подписались Демянъ Гуджуль, Федор Жученко, Павел Герцикъ и иншие, ускаржаючися на пана Прокопа Левенця, полковника теперешнего полтавского, тое докладаючи в листе, же якоби на их здоровья похвалки чинить, самихъ безчестит, перестает з винниками и броварниками и з инихъ слугами, тутже жадают нас в томъ листи, не о справедливости просячи, алѣ жебисмо особу якую енералную от себе вислати до вас в Полтаву для одобрання от пана Левенця уряду его полковницкого, а з межи них кому другому оний вручили, навет и достъ прийдучихъ не хотячи ему того терпѣти. Зрозумѣвши теди ми з их листу, же не для чего намъ под сей час туди енералное особи зсилати, а гамуючи их такъ наглуу и скорую рѣчь, оразъ по вас з мѣстца нашего рейментарского мѣти хотячи, приказуемъ сурово, и такую нашу вамъ волю освѣдчаемъ. Хто колвекъ з старшого и меншого полку вашего товариства, которий би вѣдал и знал доводне якую против его царского пресвѣтлого величества и нашому рейментови гетманскому походячую нежичливість Левенцову и неправду, тие всѣ нехай даст Богъ, дочекавши святого Воскресения Христова, посполу з нимъ же полковникомъ до насъ в Батурин прибувають, а тут хоч би рудному батку, не толко ему полковниковѣ, и кому иншому, если би ся мѣло що на якого показати несполгуют. До тих однакъ часъ жадною мѣрою абистѣ ему полковникови не важилися отмѣнности чинити, алѣ цалѣ его во всемъ слухалы, под неласкою нашою гетманскою повторе приказуемъ. Годится намъ и вамъ на его вспомянути прислуги, котории подоймовал прошлого року в очах наших, не жалуючи здоровья своего, против неприятелей, а иншие з ваших же товаришей, которие в листе подписались, в той часъ гвалтовный утѣкши на сю сторону Днепра, по подводами криючися, песок терли, и сами можете розумомъ дойти того хто. Да и иншие з тих же подписанних особ, нехай часу своего за себе опровадятся и виводъ дадутъ, тогди прави будуть, що и сими часами оние межи собою строили. При тим о заховане вшелякое скромности и отдаваня старшому послушенства жадаючи, залицаемо нашу приязнь.

З Батурина, марта 9 д., 1679 року^а.
Звишь менованний гетман, рукою власною^б.
ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59371. – Арк. 48. Копія.
Там само. – Ф. 8. – Спр. 231. – Арк. 104–105. Копія.

№ 552

1679, квітня 7. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання на переяславський магістрат броварної скапщини

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Пану полковникови переяславскому зо всею его полковою старшиною и зо всѣмъ старшимъ и меншимъ товариствомъ, тудежъ і всему тамошнему посполству переяславскому ознаймуемъ, иж респектуючи ми на зубожалость великую мешанъ переясловскихъ, им ратушніе уставичніе росходи надаем в помочъ до аренды шинковъ, пану войтови і всѣмъ тамошнимъ маестратовим, скапщину броварную, то естъ у посполитих тяглих людей от варення пива по пол осмачки солоду и по золотому грошей брати, и тое все на свою ратушную потребу мѣскую оборочати. О чом вѣдаючи аби такъ панъ полковникъ, яко и все товариство, ему, помененному войтови, з мѣщанами найменное в том перешкоди не важилися чинити. Посполитіе засъ тяглие люде, хотячіе пиво варити, жеби неотмовне належитій доход, якож ся вижей от вару пивного отдавали и подлугъ давнего звичая з ратуша квить собѣ на тое брали, пилно упоминаем и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 7 априля, 1679 года^в.

Звишменованний гетманъ, рука власна^г.

Нижче написано: С подлѣнним свѣдетелствовал писар магистратовий Симон Кондратовичъ.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54631. – Арк. 434. Копія.

№ 553

1679, травня 7. Батурин. – Оборонний універсал Івана Самойловича Полтавському монастиреві на Рудний ліс і монастирські ґрунти

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ кождому, кому о томъ вѣдати належить, всему старшому и меншому Войска Запорозского товариству, а особливе

^а Нижче зазначено: На подленномъ тако.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати войскової.

^в Нижче зазначено: В подлѣнномъ подпись таковъ.

^г Після цих слів у колі написано: Мѣсто печати.

старшинѣ полтавской и всѣмъ тамошнимъ обывателямъ, ижъ жалобливе предложилъ намъ вѣдати превелебній господинъ отецъ Лазарь Бузкевичъ, игумень монастыра Полтавского святого, з братією всего того монастыра, кривду дѣючюся в спустошенно лѣса монастирского, которий то лѣсъ нѣкоторые полтавскіе обывателѣ, на тое святое мѣсце не респектуючие, на свою потребу рубати важатся, в чомъ просилъ насъ оній о рейментарскую оборону. Зачимъ звиклою и повинною побожностью нашою зичачи мы тому Полтавскому монастиреви для хвали имени Божого розширення, якъ иншіе всѣ кгрунта до оного належніе при цѣлости заховуемъ, такъ и тотъ лѣсъ, Руднимъ прозиваемій, в совершенной мѣти хочемъ оборонѣ, и такъ хтобы в томъ лѣсѣ дерево на свою потребу рубати важился, такового каждого, не толко на худобѣ, але на горлѣ карати росказуемъ, чого панъ полковникъ полтавскій постерѣгати и подлугъ сего унѣверсалу данного всякого карати повинень.

Данъ в Батуринѣ, мая 7, року 1679.

Звишьменованій гетманъ, рука власна.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 2. – Спр. 153. – Арк. 30. Копія.

№ 554

1679, травня 20. Батурин. –

*Універсал Івана Самойловича про дозвіл Макошинському
Микільському монастиреві насипати греблю
і побудувати млин на річці Братовій, на землі, подарованій
монастиреві сосницьким жителем Іваном Поручкою*

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ всѣмъ, кому бы колвекъ в томъ належало вѣдати, меновите пану полковникови чернѣговскому, сотникови сосницкому и всему того полку старшому и меншому товариству, и посполитымъ людем, ижъ респектуючи мы на убозство и недостатки старожитнего монастыра свято Николского Макошиньского, для вспартя оного, з ласки нашої рейментарской и войсковою, надаемъ в Богу господину отцу Пафнутію Кондратовичу, игуменови, и всей его братий макошиньскимъ, в зуполное держане и завѣдоване. А при томъ позволилисмо ему, отцу игуменови, з братією, на рѣцѣ Братовой, в кгрунтѣ ихъ же монастирскомъ, на томъ мѣсцѣ (якое имъ Іванъ Поручька, жител сосницький, з побожности своей даровал) греблю заняти и млынок побудувати, тое однак варуючи, если оное мѣсце не ест кому в чомъ пенное и заняте греблѣ не будет людем якимъ перешкодою в кгрунтахъ. В чомъ абы нѣхто не важился бути перешкодою варуемъ. Войтъ зась з мужами бутовские, жебы належитое послушенство отдавали, пилно приказуемъ.

Дан в Батуринѣ, 20 мая, 1679 року.

Звишьменованный гетман, рука власна.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 24. Фотокопія оригіналу з військовою печаткою.

№ 555

1679, липня 5. Табір під Івангородом. – Універсал Івана Самойловича про надання Ніжинському Красноостровському монастиреві села Талалаївки

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Пану полковникови нѣжинському, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ, и всему старшому и меншому того полку товариству, и всѣмъ, кому бы толко о томъ вѣдати належало ознаймуемъ, ижъ, респектуючи мы на оскудост монастира Нѣжинського и в немъ недоставки, *от* прошлыхъ внутрѣныхъ военныхъ ростирковъ учиненныи, а хотячи и пилно з мѣсца нашего и монастырского о тое стараючися, абы яко в іньшихъ монастырахъ, такъ и в той обытели под високою и щасливою державою, православною рукою монархи нашего, его царского пресвѣтлого величества, хвала Божая помножатися могла, надаемъ велебному в Богу Куй[...]вичу, *отцу, и* росказуемъ господареву ігуменови и всей того монастира Нѣжинского братии до держаня *отдати* село Талалаевку¹⁰², в чомъ абы нѣхто з старшини и черни войсковою, и всякого стану людей не важился найменшою бути помененнымъ законъникомъ нѣжинским перешкодою. Войтъ теж и всѣ мужове талалаевские жебы звиклое послушенство и належитую, ведлугъ своей силы, повинност ему, *отцу* ігуменови, з братиею, *то* ижъ послушникомъ, без найменшого спротивенства *отдавали*, цале мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ в таборѣ под Івангородомъ, 5 іюля, 1679 року.

Звишменованній гетман, рука власна.

На аркуші 2 зв. написано: Гетмана Івана Самойловича на Талалаевку село, року 1679.

Тут же іншим почерком напис: Унѣверсаль на Талалаевку Самойловича.

ЦДІАК України. – Ф. 145. – Оп. 1. – Спр. 21. – Арк. 1–2. Оригінал пошкоджений з військовою печаткою.

№ 556

1679, листопада 16. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл значному військовому товаришеві Федору Кандибі відбирати повинності на перевезення дров, на сінокіс і скиртування сіна від людей, що поселилися біля його хутора в селі Семенівці, із звільненням їх від військових повинностей

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Пане сотнику конотопській, атамане городовій и войте тамошній !

Маючи ми респектъ на годніе заслуги п. Федора Кандиби, значного товариша войскового, позволилисмо ему завѣдовати и владѣти людми тими, якіе з того боку Днѣпра зайшлими будучи, около хутора его в селѣ Семяновцѣ¹⁰³ за рѣчкою поосѣдали, якихъ именуют бити хат з двадцет, которіе люди повинни ему п. Кандибѣ, як до воженя дров, так и до кошени и пратаня сѣна бити послушними. Зачимъ абисте ви старшина конотопская, знаючи о той волѣ нашей, тихъ помеченнихъ п. Кандибѣ подданихъ от нас людцовъ, жадними посполитими тяжарами и становиском войсковимъ не обтяжали и жеби войгъ семяновскій до своего ихъ не потягаль послушенства, жадаемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуригъ, ноеврія 16, 1679.

Звишменованній гетманъ, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55186. – Арк. 22 зв. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 216–219. – № 84.

№ 557

1679, листопада 25. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Новгородського Спаського монастиря відбирати медову данину від козаків і тяглих людей, що беруть мед з бортних дерев у монастирських маєтностях

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаниемъ каждому, [кому] о томъ вѣдати належить, а меновите паномъ полковникомъ чернѣговскому, стародубовскому и нѣжинскому, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ, и всему товариству и посполству, в тих полкахъ найдуючимся, яко перед симъ видалисмо нашъ виразный унѣверсалъ, позволяючи висоце в Богу превелебному его мил. отцу Михаилу Лежайскому, архимандриту монастира всемилостивого Спаса Новгородского¹⁰⁴, в маєтностях до того монастира, а рачей до архимандріей, здавна належитыхъ и вѣчистыми правами утвержденных, з бортного дерева, якъ од тяглихъ людей, такъ и од козаков, данъ медовую отбирати, так и теперъ симъ нашимъ унѣверсаломъ тую нашу рейментарскую волю и цале потвержаемъ, а оразъ приказуемъ, абы козаки, в маєтностях оных мешканючіе, а отчинами, то есть бортними деревами завѣдуючіе, поневаж тые пожитки старожитними працами суть утвержени и до волностей козацких оные не належат, конечно данѣ медовой повинность, подлугъ давнего звичаю, его мил. отцу архимандриту, без спереки отдавали, в чомъ абы ставалося досыгъ, старшина постерегати повинни.

Данъ в Батуригъ, дня 25 ноеврія, року 1679.

Звишменованний гетманъ, рука власна.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 114. – Арк. 36 зв. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 821. – Арк. 1. Копія.

№ 558

**1679, грудня 10. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про підтвердження
прав Полтавського монастиря на млини
на Остапівській греблі, на річці Пслі, залишені монастиреві
видинським митрополитом Герасимом**

Іванъ Самойлович, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Усему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, а меновите пану полковниковѣ миргородскому и всѣмъ, кому тилко о томъ вѣдати надлежатимет, симъ нашимъ ознаймуемъ унѣверсаломъ, ижъ яко святое памяти небозчикъ в Богу преосвященный господинъ отецъ Герасимъ, метрополита видинский, за живота своего зо млиновъ, на греблѣ Остаповской мѣской, на рецѣ Пслѣ стоячих, а за власніе свои гроши покупленних, набытую част і розмѣровъ припадающую, на себе одбираючи, спокійне, с нею пожитковаль и иншими власностями, яко то полями, сѣножатми, луками, озерами и лѣсомъ Межискискомъ, где церковь святого великомученика Георгія, под Бакалею лежачими, своєю ж власною суммою набытими, владѣль, тень писарь при превелебному в Богу отцу Лазару Бубліевичу, ігуменовѣ монастиря Полтавского, з братією, такимъ же способомъ, такъ тіе млини, якъ и всѣ помененніе кгрунта, але не кому іншому, тилко на монастир Полтавский от небозчика святое памяти лекгованніе, заховуючи, позволяем з нихъ вшелякіе собѣ привлацати пожитки, инше спокійне владѣти, в чомъ теди абы помененний отецъ ігумень з братією нѣ отколь жадной трудности, перешкоди и наименшой долегливости не узнаваль, повагою сего унѣверсалу нашего пилно варуемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, року 1679, декаврия 10.

Звишменованний гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 3253. – Арк. 6. Копія.

№ 559

**1679, грудня 11. Батурин. –
Розподіл Іваном Самойловичем скарбових грошей
між товариством комонного полку Іллі Новицького,
переданих полковнику для виплати**

Ясневелможный его милост панъ гетманъ, з респекту посылаемъ через пана Гліаша Новицького, полковника комонного, на полкъ его скарбовых грошей.

Асаулови 20 золотих.

Обозному 9 зол.

^а Після підпису в колі написано: Мѣсто печати реинентарской.

Хоружому 10 золотих.
Писарови 10 зол.
Подасаулови 7 золотих.
Трубачом двом по 6 зол.
Церуликови шест золотых.
Сотником по 9 зол.
Атаманом по 4 золот.
На каждого товариша по талярови.
З Батурина, декавр. 11, року 1679.
Іванъ Самуйлович, гетман Войска его царского пр. велич. Запор.
Нижче написано: Суммы всей тысяча осмьсот шестдесят зол.
ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14101. – Арк. 64. Оригінал з військовою печаткою.
О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 159. – № 127.

№ 560

**1680, лютого 13. Батурина. –
Наказ Івана Самойловича комонному полковнику
Іллі Новицькому знешкодити татарську чату,
яка перейшла на Лівобережжя**

Мой ласкавий приятелю, пане полковнику комонный!

Свѣжо теперъ отъ пана полковника гадяцкого дойшла намъ такая вѣдомость, же первая чата татаръ, въ прошлый вовторокъ, зъ вечора, на Максимовцѣ противъ Городища, на сей бокъ Днѣпра перейшла, и степомъ тымъ промежи Псломъ и Хороломъ лежачимъ пошла, не знати только, гдѣ хотять ударити загонами. О чомъ увѣдомивши в. м., жадаемъ пилно, абысь зъ товариствомъ своимъ въ готовности належитой застаючи, и зносячися зъ паномъ полковникомъ гадяцкимъ, старался надъ тыми неприятелями, если бѣ гдѣ оказались, промысль военный учинити, яко бы тутъ, на семь боку не роспростиралися. О чомъ и до пана полковника лубенского пишемъ, абы такъ же зъ товариствомъ учинити старался. За тымъ поручаемъ в. м. Господу Богу.

Зъ Батурина, 13 дня февраля, 1680 року.

В. м. во всемъ зычливый приятель, Іванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пр. величества Запороз.

Нижче написано: На пакете адрес сходен с предъидущими.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 162. – № 130.1.

*1680, лютого 14. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про надання
своєму синові Семену сіл Гремячого, Борщєва,
сілця Перегона, млинів на річці Ворі, озер, сіножатей,
полів та інших угідь у Погарській сотні
Стародубського полку*

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніємъ всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского и кождому, кому о томъ вѣдати будет потреба, ижъ гди милій синъ нашъ, панъ Сімеонъ, жич цале завше есть готовимъ во всякихъ военныхъ дѣлехъ пресвѣтлому его царского величества маестату ку цѣлости христіянству чинити услугу, и вже почасті трудъ и працю военныхъ понесши годніе свои прислуги, якъ преславному маестату монаршому, такъ и рейменту нашему гетманскому, певніе оказалъ знаки, а малженскимъ, за благословіємъ Божимъ и за поводомъ нашимъ родителскимъ, обовязавшися станомъ, потребенъ есть, такъ для своего з своими домовниками вихованя, яко и для пристойного пріймованя людей, особливого wsparтя и подпоможєнія. Тєды мы, в надѣю монаршой ласки и войскової зичливости, отцевским нашимъ усердіємъ и рейментарскими респектами надалисмо оному и симъ нашимъ унѣверсаломъ надаємо село Гремячое¹⁰⁵, с полями, сѣножатми, з озерами, з млиномъ, такъже село Борщєвъ зо всѣми кгрунтами и приналежностями, и селце Перегон, з млинами на рецѣ Ворѣ стоячими, и з иншими до него призвоитими угодіямы, в полку Стародубовском, в сотнѣ Погарской лежачіе, где звѣрхностю нашею позволяемъ ему тими сєлами совершенно владѣти и всякіє, якъ от тяглихъ людей, подлуг звичаю, повинности, такъ и з млиновъ и зо всѣхъ угודій пожитки отбирати. Зачимъ яко тепер за живота нашего и за власти рейментарской певни того естесмо, же каждій з старшини и чернѣ Войска Запорожского по своей ку намъ зичливости своей, виразной волѣ нашой спротивитися, и в том помененномъ наданю синовѣ нашему чинити перепони не схочетъ, такъ усердно жадаемъ и велце просимъ на потом, кгда найвишший неба и землѣ справца отмѣною дочасного живота власть нашу перемѣнит, аби рейментомъ остаючіє войсковіє люде, старшіє и меншіє, респектуючи на нинѣшніє наши рейментарскіє труди и праці, якіє з прислугою своему монарсѣ за цѣлость православія и за цѣлость слави всего Войска Запорожского чрезъ не меншее время (Богу то и свѣту явно) вѣрне, не толко не щадячи здоровья, але з нарушенемъ оногo ронилисмы, сєго виразного унѣверсала нашого не нарушали, але жеби помененному синовѣ нашому, пану Сімеоновѣ, для нинѣшной и для пришлої его услуги, и для нашой такой упрєимой прозби, вижєреченимъ наданемъ спокойне владѣти и пожитковати оттолъ походячими цѣле користовати допустили. О що, яко многократне просимъ, такъ для потомной того надання твердости, далисмо сей

нашъ синовѣ нашому виразний унѣверсалъ, з подписомъ руки власной и з притисненем печати войсковой.

В Батуринѣ, февруарія 14 дня, року 1680^а.

Звышъменованный гетман, рука власна^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 63902. – Арк. 508–508 зв. Копія.

№ 562

1680, лютого 19. Батурин. –

*Наказ Івана Самойловича комонному полковникові
Іллі Новицькому, чинити опір ворогу, який може з'явитися
на Лівобережжі з боку Криму чи від Немирова*

Мой ласкавий пріятелю, пане полковнику комонный!

Зъ розныхъ городовъ були въ насъ о томъ такіе вѣдомости, же прошлыми вильготными часы Днѣпръ пустило было. Еднакъ, кгда теперъ потужные морозы пановати почали, и не только текучіе рѣки, але и багнистіе озера всюді мощно скрѣпило, черезъ которые всюды и латвий есть переходъ. Теды конечнѣ потреба сподѣватися, сеи остатноѣ зимноѣ дороги непріятельского вторгнення, хочъ не отъ Криму, то отъ Немирова, гдѣ-колвекъ на сюю сторону. Зачимъ, яко належить, по теперешномъ зимномъ повоженью зрозумѣваючи пилную осторожность мѣти, жадаемъ в. м. пилно, абысь въ готовности належитой зо всѣмъ товариствомъ своимъ найдуючися, пилное отъ Днѣпра мѣлъ завше око. И если бы, ховай Боже, непріятелѣ отколь мѣли появиться, жебысте надъ ними промышль належитый при Божой помочи чинити старалися. О тое пилно и повторнѣ в. м. жадаючи, Господу Богу за тымъ поручаемъ.

Зъ Батурина, 19 дня февраля, 1680 року.

Вѣдаемъ и то, же моркотно^в в. м. приходитъ не въ дому запусъ мѣти. А такъ ты Пилипа, а найпаче того молодого скрипника взявши, роскажи имъ заговѣйную заиграти.

В. м. во всемъ зычливый пріятель, Иванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пр. величества Запороз.

Нижче написано: На пакете адрес на имя Новицкаго сходен с прежними.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 162–163. – № 130.2.

^а Після цих слів зазначено: В подлинномъ унѣверсалѣ подпись таковъ.

^б Нижче в колі написано: Мѣсто печати.

^в Так у публікації.

1680, лютого 25. Батурина. –

Наказ Івана Самойловича комонному полковникові Іллі Новицькому, з огляду на появу біля Кременчука татар, вислати вверх і вниз по Дніпру по 5 чоловік, щоб розвідати чи повністю скресла крига на річці, (якщо скресла – залишити полкове товариство на місцях попереднього розташування)

Мой ласкавий приятелю, пане полковнику комонній!

Слушнѣ тое в. м. учинилѣ, же видячи прошлыхъ дней крѣпкіе морозы, подлугъ указу нашего першого, зъ толарыствомъ своимъ на край полку Лубенского вийшоль, и в Лукомлѣ постояль черезъ часъ певный, кгдажъ, яко къ намъ дойшла вѣдомость, такъ и в. м. маешъ того свѣдомъ быти, розумѣемъ, же прошлыми недавними часы, отъ ворога Хмелниченка зо три ста коней татаръ перебранныхъ, удвоконь, прибѣгало къ Днѣпру против Кременчука, а то довѣдаючися о хану своемъ, где ся обертаеть. А обачивши згола трудный собѣ на Днѣпрѣ переходъ, назадъ покрутился, и болоховцовъ кременчуцкихъ заспѣвши в Крыловѣ, безпечнѣ зъ добычею къ дому поворочаючихся, килконадцать чоловѣковъ значнѣ одныхъ поранили, а другіе ледво отбилися отъ нихъ поганцовъ. А теперъ поневажъ знову на вильготномъ часѣ стало, tedy пошлѣте в. м. отъ себе чоловѣкъ зъ десять, жебы чоловѣкъ пять горѣ, а пять унизъ Днѣпра проѣхавши, всюда оглѣдѣли. И если вцалѣ вже всюды пустило рѣку, tedy позволяемъ в. м. товариство все, по прежнему, распорядивши на становиску, и приказавши онымъ заховать скромность, также и на своемъ мѣстцу кого розумѣючи оставивши, самому сюда къ домови зѣхати, и не описуючися большей о томъ до насъ. За тымъ доброго здоровья и щасливого въ томъ святомъ посту повоженя взаемъ в. м. зычимъ.

Зъ Батурина, 1680, февраля 25 дня.

В. м. зычливый во всемъ приятель, Иванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресв. величества Запороз.

Нижче написано: На пакете адрес на имя Новицького сходен с прежними.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 163. – № 130.3.

**1680, березня 23. Батурич. –
Універсал Івана Самойловича про надання
місту Переяславу на 1680 рік прибутків з горілчаних,
дьогтьових та тютюнових міських шинків, із заборонаю
займатися шинкуванням горілкою козакам**

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаниемъ кождому, кому о томъ вѣдати належит, особливе пану полковниковѣ переяславскому, обозному, судѣ, асауломъ, полковимъ сотникомъ, атаманомъ, и всему того полку старшому и меншому товариству, ижъ любо сталося тоє зо всей старшини войсковое общого постановленя, же для зобрания на заплату войску грошей аренда во всѣхъ полках и городах сут утверждени, однакъ мѣсто Переясловль взглядомъ значное руини і его знищеня, в особливомъ нашомъ рейментарскомъ маючи респектѣ, дани жадное арендовное з него до скарбу нашого войкового не витяжаемъ, леч пану Івану Волиушному, войтовѣ, бурмистромъ, райцомъ и всѣмъ мѣщанамъ переясловскимъ шинки горѣлчаніе, дегтовіє і тютюніє на сей тысяча шестсотъ осмьдесятый от середопустя починаючийся рокъ, в моце и завѣдованіє пуцаемъ, и якъ дату дорочную, такъ и за сии всѣ на доходи их мѣскіє, особливе на при-
способленіє потребних до оборони городовое запасовъ, даруемъ, где, звичаемъ своимъ мѣскимъ стародавним, помененіє войтъ, бурмистри, райци и мещане жи яки оніє в области своей, якъ самою мѣстѣ, такъ і на подворках мѣти миют, недопускаючи нѣкому иншому (опрочя пивних и медових волнихъ шинковъ) горѣлчанихъ мѣти корчемъ, а так тую волю нашу симъ виразнимъ унѣверсаломъ нашимъ потвержаючи, мѣти хочемъ и приказуемъ, аби отимъ войтови, мѣщаномъ жаденъ з старшини и чернѣ переясловское найменшое в тих шинках чинити перешкоди, горѣлокъ своихъ гвалтомъ новишнихъ до ратуша накидати, и в домах і подворках козацких потайних, под стратою чести и добръ, шинковъ горѣлчаних держати не важилися. Хто зас [зъ] сторони привозитимет шинкувати горѣлку, тотъ повиненъ войтовѣ и мѣщаномъ оповѣщатися, а хтоби, привозную горѣлку маючи, оповѣстити ей не хотѣль, але утаиваль для якоє ратушу перешкоди, таковий под вину страти всей горѣлки подпадати повиненъ, що все аби такъ а не иначей било, повторе приказуемъ.

Данъ в Батуричѣ, 23 марта, 1680 року^а.

Звишъ іменованій гетманъ, рука власна.

Нижче зазначено: Свѣдѣтелствоваль писар магистратовий Симонъ Кондратович.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54632. – Арк. 435–435 зв. Копія.

^а Нижче зазначено: В подлѣномъ подпись таковъ.

№ 565

1680, березня 29. Батурич. – Оборонний універсал Івана Самойловича Максаківському монастиреві на села Максаків і Ховми

Іоанъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Паномъ полковникомъ чернѣговскому и нѣжинскому ознаймуемъ, ижъ превелебній в Богу господынъ отецъ Іеремѣя Ширкевичъ, ігумень монастира Максаковского, просилъ насъ о охорону двохъ сюль своихъ Максаковъ¹⁰⁶ и Ховмовъ¹⁰⁷, жебы оніе от шарварковъ, около поправы городовъ дѣючихся, волны были, а чинили свое послушенство около справованія иншихъ потребъ манастырскихъ. Іншіе засъ села, у владѣній его отца ігумена будучіе, могутъ где, власне, належить, подлугъ сыли своее, помогати укріпяти города, подлугъ общее всего народу ухвалы. А такъ тіе двѣ селѣ Максаки и Ховмі уволяемо мы от тыхъ шарварковъ общихъ и рейментарскою звѣрхностю нашою захоуемъ цале на отдаванне послушенства преречонному отцу ігуменови и всей его братіи, где оразъ жадаемъ, абы панове полковники чернѣговскій и нѣжинскій, и вся полковая и городовая старшина до той волѣ нашої стосуючися, тыхъ сюль двохъ до жодныхъ общихъ рабствъ не потягали, іначей не чинячи.

Данъ в Батуричѣ, марта 29, року 1680^а.

Звышъ менованный гетманъ, рука власна^б.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255. – Арк. 48 зв. Копія.

№ 566

1680, квітня 29. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження рішення переяславських міщан, замість наданої Переяславу на 1680 рік горілчаної аренди, дозволити шинкувати горілкою у місті усім, хто сплатить за це до міської ратуші податок, з міщан по п'ять золотих, а з козаків по талеру – на чверть року

Іоанъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского переяславскому, обозному, судѣ, асауловѣ, сотникови полковим, туде ж атамановѣ городовому, і всему старшому і меншому того полку товариству,

^а Після цих слів написано: В подлинномъ подписано.

^б Нижче в колі зазначено: Мѣсто печати гетманской.

такъже войтовѣ, і всѣмъ обивателемъ тамошнимъ ознаймуемъ, поневаж обрадившия всѣ сполне, такъ с товариства войскового, яко тежъ и посполитого стану мѣского обивателѣ переяславскіе, постановили у себе згодливе, аби аренды горѣлчаное на сей рокъ у Переясловле не било, але по пять золотихъ аби мѣщанинъ кождій, горѣлкою шинкуючий, яко закъ по таляру на чверть року до ратуша на мѣскіе росходи отдавалъ, теди і мы, склоняючися до сполной іхъ ухвали и згодливого на тоє всѣхъ обивателей переяславскихъ постановлення, позволяемъ імъ и симъ нашимъ унѣверсаломъ ствержаемъ ихъ жаданне, аби подлугъ вишменованой, од нихъ постановленной, квоти, кождій такъ з чину козачого, яко теж и мѣского стану обивателей переяславскіхъ, которій тилко шинковатимет горѣлкою, меновите козакъ по таляру, а мешчанинъ по пять золотихъ, на чверть року, на росходи мѣскіе отдавалъ, до ратуша без всякое спереки на сей рокъ. В чомъ аби жадное обивателямъ переяславскимъ нѣхто не важился задавати трудности, і перешкоди не чиниль, симъ нашимъ рейментарскимъ варуемъ унѣверсаломъ.

З Батурина, 29 априля, 1680 року^а.

Звишменованній гетман, рука власна^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54633. – Арк. 436–436 зв. Копія.

№ 567

1680, травня 26. Батурина. –

Універсал Івана Самойловича про відправлення значного військового товариша Івана Ломиковського до полку охочекомонного полковника Іллі Новицького для виплати скарбових грошей полковому товариству

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Пану Іляшови Новицкому, полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого комонному охочому, сотником, атаманом и всему того полку товариству, доброго од Господа Бога узичивши здоровья, ознаймуем, ижъ хотячи мы цѣлорочные ваши ку его царскому пресвѣтлого величества маестатови, и реементу нашому зычливе роненые працы ласкою нашою реементарскою нагородити, посылаем од боку нашего пана Івана Ломѣковского, товариша значного військового, которому з скарбу нашего військового, давши певную суму, злецилисмо оному, абы онъ грошовымъ всѣхъ вас, уважаючи по годности и заслугахъ, уконтентовал датком. А в. м. вдячне грошей оныхъ принявши, абысте в далший час зичливые монаршому его царского пресвѣтлого величества маестатови, и нам реементарови хотили отдавати услуги, и где того потреба звичная

^а Нижче зазначено: В подлѣнномъ подписъ тако.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

укажет, не лениве, але то хочь попрацовати, будучи и в далший час неотмѣнной ласки нашій ку собѣ надежными, жадаем. Той же вась упоминаем, абысте без указу и позволения нашего в самохотные в поля походы не вдавалися и ватагъ отправовати не важилися, а нѣ в полкъ з нищим переходити, але на тое собѣ реесментарского нашего ожидали указу, который, если того слушная указоватимет потреба, зашлемо пану полковникови вашему, а пан полковникъ вамъ оный указ освѣдчити повинен будет. При том Господу Богу вась поручаемъ.

Данъ з Батурина, мая 26, року 1680.

Звыш менованный гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14111. – Арк. 74. Оригінал з військовою печаткою.

№ 568

1680, червня 13. Батурин. – Наказ Івана Самойловича комонному полковникові Іллі Новицькому перевести полк на розташування між Хмелевим і Медвежим

Мой ласкавий пріятелю, пане полковнику комонній охочій!

За присланье языка в. м. дякуемъ. А що тежъ писалъ в. м. взглядомъ того своего товариства, которое еще не уконтентовано отъ насъ грошовымъ даткомъ, теда памятовати будемъ мы и о тыхъ. И, дасть Богъ, здойметеса зъ нами, въ той часть и тые, якъ и иншіе, звыклымъ нашимъ будутъ уконтентованы респектомъ вцалѣ, въ томъ в. м. упевняемъ. Тутъ же в. м. освѣдчаемъ, же маемъ волю в скоромъ часѣ зъ его милостью ближнымъ бояриномъ княземъ Голицынымъ (который вже рушивши отъ Сѣвска черезъ Сеймъ переправуется) и з иншими повидатися и обо всемъ межи собою посовѣтовати. За чимъ жадаемъ и вашей милости, заразы зъ теперешнего своего мѣстца рушивши зъ товариствомъ, просто идѣте на Медвѣжое, и тамъ черезъ Ромень переправившись, станьте межи Хмѣлевымъ и Медвѣжимъ, гдѣ есть якъ байраковъ чимало, такъ и воды зъ потребу. И тамъ ставши, чекайте на далший нашъ къ собѣ указъ. А мы тоже и васъ зъ собою до бояръ ихъ милостей маемъ взяти. Зычимъ притомъ в. м. доброго здоровья.

Зъ Батурина, 13 дня іюня, 1680 року.

В. м. зычливый пріятель, Іванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресв. величества Запорозского.

Нижче написано: На пакете, подписанном на имя Новицкаго адрес сходен с прежними.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 163–164. – № 131.

№ 569

*1680, серпня 18. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про надання
“до ласки войскової” військовому товаришеві
Івану Ломіковському села Вишеньки, з наказом вишенській
громаді виконувати належне послушення і повинності*

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Вамъ войтови и всимъ громаднимъ посполитимъ, людемъ с[ела] Вишенокъ обивателемъ, ознаймуемъ, ижъ з респекту нашего рейментарского пану Івановѣ Ломѣковскому, товаришеви войсковому, щоденне при дому^а нашомъ на войсковихъ услугахъ працюючому, подалисмо у власть и в завѣдованіе село Вишенки¹⁰⁸, до ласки нашей войскової, отколь маєть быти ему, п. Ломѣковскому, до wsparтя господарства всякого услуга и вигода, теди приказуемъ пилно, абисте вы войтъ и всѣ громадніе люде вишенскіе ему пану Ломѣковскому во всемъ, яко оказуеть звичай, отдавали послушення и повинность.

Данъ в Батуринѣ, августа 18 дня, року 1680.

Звишменованный гетманъ^б, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 58310. – Арк. 10. Копія.

№ 570

*1680, жовтня 12. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про підтвердження
прав Лубенського Мгарського монастиря на вилов риби
по річці Сулі, вздовж берегів, де знаходяться монастирські
грунти, та на тримання горілчаних шинків
у монастирських селах*

Іоаннъ Самуйлович, гетман з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорозского, особливе лубенским, и всего того полку Лубенского обивателемъ, и кождому, кому о том вѣдати належит, ознаймуемъ, ижъ просилъ насъ рейментара превелебній въ Богу господинѣ отецъ Макарій Русиновичъ, ігуменъ монастиря Мгарского Лубенского, абы для вигоди ихъ зъ братією монастирское, въ рецѣ Сулѣ, там, где кгрунта ихъ монастирскіе прилѣгают, ловлѣ рибніе при них били заховані, и жебы в селах іхъ монастирских шинки от общее полковое аренди били волни. Зачим такъ для

^а Написано нерозбірливо; можливо, “при боку”.

^б У копії слово “гетманъ” написано двічі.

вспартя того святого мѣстца, на якомъ въ пріймованю гостей значные суть росходы, яко и для особливоу его отца ігумена зъ братією къ намъ прихилной зичливости, заховуемъ цале при них ловлѣ рыбніи в рецѣ Сулѣ потол, покол ихъ грунта засягают и варуем подъ винами срокгого каранья, абы жаденъ зъ рибалокъ мѣских лубенских зъ сѣтми и з иншими посудками, там являтися не важил. И шинки теж горѣлчаніе, поневажъ въ тих прошлих роках, з респекту всѣхъ старшихъ и меншихъ полчанъ лубенскихъ, они отецъ ігумень зъ братією, от аренды выдѣленніе, въ моци своей мѣли, подтвержаемъ симъ писаніемъ нашимъ, абы въ прошліе лѣта арендою общою имъ въ оних неперешкожано такъ, жеби тіе зъ шинков зиски на потребу монастирскую цале были збираны и привлащани, що аби не било иначей, пилно приказуемъ.

Данъ въ Батуринѣ, 12 октоврія, року 1680^а.

Звишменованній гетманъ, рука власна^б.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 11 зв.–12. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 18–19. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 30797. – Арк. 6. Копія.

№ 571

1680, жовтень. Батурин. –

Універсал Івана Самойловича в охочекомонний полк Іллі Новицького, з дозволом на розміщення в містах Лубенського і Миргородського полків, де вони будуть отримувати стацію, та заборонаю відбирати “живність” у людей

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ зъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Всему старшому и меншому полку комонного охотничкого товариству, доброго отъ Господа Бога здорова зычимъ. Тую працу вашу, якую по указу нашому, черезъ все лѣто сее въ полю стоячи, подоймовали есте, похваляемъ барзо. А на пришлую царского величества и нашу войсковую службу всѣхъ васъ добрыхъ молодцовъ латвыхъ мѣти хотячи, позволяемъ вамъ зъ поля зыйти на звыклые въ городаы полковъ Лубеского и Миргородского становиска, для чого и пана Ильяша Новицкого, полковника вашого, отъ боку нашего ординуючи, злѣщили есьмо ему зъ тыми панами полковниками городовыми о томъ знесться, и около станціѣ вашей досконалое учинити распоряженъе. А яко въ прошлыхъ лѣтехъ о скромности вашей на становискахъ было отъ насъ вамъ залѣценъе, такъ и теперъ жадаемъ и упоминаемъ васъ пильно, абысте на тыхъ своихъ становискахъ смѣрнѣ поступуючи, и тоєю живностью що господарѣ заживають контентуючися, не важилися чинити жадныхъ вымысловъ, а заховывали себе во

^а Нижче зазначено: У подлинного тако подписано.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати гетманской.

всемъ такъ, яко бысте не нарушили къ собѣ зычливой пріязни нашей, якую вамъ и на сей часъ залѣцаемъ.

Данъ въ Батуриѣ [...] октоврія, року 1680.

Звышменованный гетманъ, рука власна.

Нижче написано: Тут же рядом приложена войсковая печать, вытиснутая на красновосковой массе. Ветх.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 164. – № 132.

№ 572

1680, грудня 10. Батурин. –

Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав значного військового товариша Федора Жученка на січ, розташовану на річці Орель, вище Зармицької

Иванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ пану полковниковѣ полтавскому, обозному, судѣ, асауломъ, сотникомъ, атаманови городовому, и всему товариству, такъ же войтови, бурмистромъ, и всему посполству тамошнему, и каждому, кому о томъ вѣдати надлежитъ, ижъ маючи мы донесенне, же сѣчъ на рѣчцѣ Орель, ввыше Зармицкой, найдуючаяся, здавна надлежитъ п. Федорови Жученкови, значному товаришови войсковому, и що заживаль оное небожчикъ Андрей Рыбець, то дѣялося з власного его Жученкова позволеня, подтвержаемъ симъ нашимъ писанемъ оную сѣчъ, яко никому не пенную, ему, пану Федору Жученкови, у вѣчное заживане, позволяючи всякій одтоль, якій можетъ з промыслу своего, позысковати пожитокъ, а такъ варуемъ и приказуемъ пилно, абы ему пану Жученкови у владѣню и в заживаню тоє сѣчи ништо жадное и наименшее не чинилъ перешкоди.

Данъ в Батуриѣ, декаврія 10 д., року 1680.

Звишъ менованный гетманъ, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 58172. – Арк. 68. Копія.

№ 573

1680, грудня 27. Батурин. –

Універсал Івана Самойловича олишівському городовому отаманові Леонтієві Шрамченку на ранг олишівського сотника

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Вамъ, атаманови городовому олишевскому, и всему старшому и меншому тамошней сотнѣ товариству, доброго здоровья зычачы, ознаймуемъ, ижъ еще такъ

рокъ проступилъ, не мнѣй, сотникъ вашъ бывший Семень Супруненко очима своими видячи здрайцовъ наших, на тотъ бокъ Днѣпра утѣкающих, не хотѣлъ намъ зычливе в перенятю оних услужити, чимъ и противъ всею отчизни оказался неправымъ, за що тогда ж мѣлисмо его з наказаніемъ от сотницкого уряду отставити. Але за дѣлами нашими уставичними до сего часу тому не сталося досыт, тепер теды тую волю нашу в скуток приводячи, его, Семена, такъ за тот проступокъ, яко и для того же его заслуги жадной не знаемъ, отставляем от того сотництва, а на его мѣстце посилаем до вас п. Левка Шрамченка, который до услугъ войскових можетъ бити згожий. А такъ приказуемъ вамъ, абысте всею сотнею своею зобравшись, его, Левка Шрамченка, за старшого сотнѣ приняли, и короговъ ему в руки вручили, и чинили ему поволность и отдавали послушенство, якъ ваша указуетъ повинност и слушность. Чиньти в том волѣ нашей досыт, без жадного спротивенства. А онъ, сотникомъ вашимъ будучи, повинень будетъ з вами любовне обходитися. При том поручаем вас Господу Богу.

З Батурина 27 декаврія, року 1680.

Звишменованный гетман, рука власна.

На звороті написано: Унѣверсаль, данній от Івана Самойловича, гетмана, на рангъ сотничества олишевского Леонтию Шрамченку.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50482. – Арк. 77. Оригінал з військовою печаткою.

О п у б л і к о в а н о: Василенко Н. Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права 17–18 вв. – С. 49. – № 26. З датою 11 грудня 1680.

№ 574

1681, лютого 6. Батурин. –

*Наказ Івана Самойловича комонному полковникові
Іллі Новицькому перевести свій полк до Іркліїва
та Кропивної для знешкодження чати немирівських
татар та кам'янецьких черемисів, яку було виявлено
під Чигирин-Дубровою*

Мой ласкавий пріятелю, пане полковнику комонный!

Припроважено до насъ посланого отъ вашей милости черемиса, о которомъ писалъ в. м., же взяло его товариство полку вашего, въ Чигринъ-Дубровѣ застаючое, зъ чаты татаръ немиривскихъ и черемисовъ каменецкихъ, которые зъедночившись зъ собою, подпадали тамъ у чотырохъ стахъ коней для облову. А тотъ черемисъ сказаль передъ нами, же не товариство ваше взяли его, але мѣстскіе люде, оскочивши его подъ городкомъ, кгдажъ якобы былъ онъ отблудилъ отъ товариства своего. Ужежъ яко-кольвекъ есть взятый, еднакъ о замыслахъ непріятельскихъ, що бы мѣли прійдучого лѣта дѣяти не знаетъ. А понѣважъ теперъ не сподѣваемся силного непріятельского на сей край нашъ наступства, опрочъ малыхъ утарчокъ, теды жадаемъ в. милости, жебысь зъ полкомъ своимъ зкупившись, и взявши зъ собою борошна и оброку для коней зъ

потребу, ведлугъ першого листу нашего, ишоль до Иркльєва. А тамъ прибывши, можешъ в. м. половину полку своего выправити до Кропивной, для людскоѣ полежки и для лѣпшоѣ выгоды товарискимъ конемъ въ сѣнахъ. А самъ зъ другою половиною полку ставши у Иркльєвѣ, зхотѣте в. м. охочо попилновати на утарчки неприятельскіє, азали бысте могли, при помочи Божой, намъ рейментаровѣ своему и отчизнѣ прислужитися працою своею. И зхоти в. м. яко найпрудшей поспѣшити до Иркльєва, азали бѣ тую чату гдѣ напудити. Вѣдаемъ, же тая чата черемиская и татарская, подѣ Чигринь-Дубровою будучая, не захочеть такъ упорожнѣ назадъ повернути, але конечнѣ захочеть для облову въ полкѣ Переяславскій уторгнутися. Теды писали есмы и до пана полковника переяславского, жебы вышовши зъ Переяславля стануль у Воронковѣ и Баришполѣ зъ своимъ выборнымъ товариствомъ и компанѣєю, для остороги того краю отъ оноѣхъ чаты. Съ которымъ в. м. часто зносячися, и намъ тежъ часто давай знати. Пилно жадаючи того, Господу Богу васъ поручаемъ.

Зъ Батурина, февраля 6 дня, року 1681.

В. милости во всемъ зычливый, Иванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресв. велич. Запороз.

Нижче написано: На пакете, надписанном на имя Новицкаго адрес сходен с прежними. Там же отмечено: “Дано зъ Батурина, 9 дня февраля, въ Лубнахъ”.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 164–165. – № 133.

№ 575

1681, лютого 8. Батурин. –

*Наказ Івана Самойловича комонному полковникові
Іллі Новицькому перехопити татар, які з’явилися
під Домонтовим та Піщаною*

Мой ласкавый пріятелю, пане полковнику комонный!

Писаль до насъ панъ полковникъ лубенскій, ознаймуючи, же сими днями около Домонтова и Пущаной орда поголосовала. А такъ мы розумѣемъ, же то не иншая, тилько тые черемисы, которые и подѣ Чигирин-Дубровою были, бо и устнѣ намъ сей черемисъ взятый подѣ Чигиринь-Дубровою въ роспросѣ повѣдалъ, же мѣли оныє татаре еще горѣ Днѣпра вдарити для облову, жебы не ни зъ чимъ было имъ поворочати назадъ. За чимъ, по першомъ розказанью нашомъ, жадаемъ в. милости, абысь заразы зъ полкомъ своимъ поряднѣ туда поспѣшили, и тамъ, якій Господъ подасть промысль, надѣ оными учинити старался. О чомъ и повторнѣ в. м. жадаючи, поручаемъ Господу Богу.

Зъ Батурина, февраля 8 дня, року 1681.

В. милости зычливый пріятель, Иванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пр. велич. Запороз.

Нижче написано: На пакете адрес на имя Новицкаго сходен с прежними. Там же отмечено: “Данъ зъ Батурина, 11 дня февраля, въ Иркльєвѣ”.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 165. – № 133.2.

1681, лютого 10. –

*Універсал Івана Самойловича генеральному
військовому асаулові Леонтію Полуботку
на маєтності в Чернігівському полку*

[Іван Самойлович, гетман з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким].

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ всѣмъ вообще и каждому, кому о томъ вѣдати будетъ належало, всей старшинѣ и чернѣ его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского, а особливо пану полковниковѣ черниговскому, обозному, судіи, и асаулам, полковимъ сотникамъ, атаманамъ, и всему рядовому товариству, ижъ маючи мы в особливомъ нашомъ рейментарскомъ респектѣ годніе в Войску Запорожскомъ пана Леонтія Полуботка, перед тѣмъ значного, и не подлими урядами справуючого, товариша, а теперъ за рейменту нашего асаула войскового енералного, услуги, которіе онъ от молодости лѣтъ своихъ, яко за прошлихъ гетмановъ, антецессоровъ нашихъ, такъ и за рейменту нашего въ оказіяхъ военных за достоинство пресвѣтлого монаршего престола оказалъ значне, а повабляючи ласкаве, жебы и въ пришііе часы о такихъ взятости охота его не уставала, ствержаемъ ему маєтность, негдѣсь Александра Розсудовского будучую, зъ грунтами разсудовскими лесовими и пахатними зъ озерами и всякими угодіями зъуполне як ся в себѣ маєтъ, з людьми въ ней ослѣими, в обрубѣ своємъ, в ключѣ Любецкомъ, в полку Черниговскомъ положеніе мающую, которая отъ антецессоровъ нашихъ ему надана, универсаломъ нашимъ пред симъ потверженна, где вже онъ панъ Полуботокъ, асауль, вѣластнимъ своимъ коштомъ на одной греблѣ Рудню, а на другой Димерку на речки Борзнѣ выставилъ. А прилучаемъ к той маєтности Разсудовщинѣ¹⁰⁹ мы, властію зверхности нашей рейментарской, селце Губичи¹¹⁰ помежъ положенемъ найдуючемою, з всѣми его принадлежностми, которимъ такъ, якъ и Розсудовщинною, панъ Леонтій Полуботокъ, асауль войсковій, владѣти маєтъ. Тутъ же ствержаемъ ему пану Леонтію Полуботкови, асаулови войсковому, село Савинки¹¹¹, въ ключу Сосницкомъ, въ томъ же полку Черниговскомъ, лежащее, однакъ ласкове оному пред симъ наданное, зо всѣми до него належними грунтами, зъ полями сѣножатми, лесами, борами, из млинами на греблѣ Самотужного, по вышей того села Савинокъ, на речцѣ Убедѣ¹¹² построєнными, з млиномъ Мисковимъ противко того жъ села, на той же речцѣ Убедѣ виставленнимъ, з греблею новою, прозиваемою Долгою, низшей села на Убедѣ жъ лежачую, из млиномъ Безпалчого, в селѣ Козляничахъ¹¹³, на той же рѣчцѣ низше всѣхъ пол[...] стоячемъ. А к тимъ млинамъ еще, взглядомъ его впреимних в Войску Запорожскомъ услугъ, надаемо ему млинъ Прокоповъ Плоскининъ, близко Чернигова, на речцѣ Свинѣ стоячій, два каменѣ млива и ступи просяніе и суконніе в себѣ мающій. А ижъ онъ панъ Леонтій Полуботокъ, асауль войсковій, въ томъ полку Черниговскомъ, в предреченномъ ключу Любецкомъ, маєтъ четвертую часть кгрунту Мишикувщини, звиклимъ подлугъ посполитого права способом у Филипа Ивановича

Короткого, товариша полку Черниговского, за певную сумму грошей купленную, записами укгрунтованную, и слушными рубежами ограниченную, з млиномъ на речцѣ Свишнѣ¹¹⁴ виставленнимъ, двѣ колѣ млива маючимъ, з селищемъ и людми, и з борами и з деревомъ бортнимъ и до бортей зъгоднимъ, которая та часть кгрунту маеть свое положеніе зъ одной стороны над рѣчкою Белоусомъ, а протягаеться од рѣчки Свишнѣ до рѣчки Должика по Домавинное и по Сучій Лугъ, теды мы к той купленной части еще такую жъ другую часть, того жъ назвиска кгрунту Мышикувщинѣ, сумежъ с тоею жъ куплею лежачую, до речки Белоуса протягаючюся, якую былъ Унучко неслушно себе привлащилъ людми, якіе въ той части всѣми ж и з млиномъ, чрезъ Унучка на речцѣ Свишнѣ построенними, особливей слободки, близъ той же части, та томъ же Мишикувскомъ кгрунтѣ уз рѣчку Белоусъ, которая граничить чрез Мокриевича, осаженіе, который [...] неналежне такъ же заживаль, рейментарскою нашею звѣрхностю ему жъ пану Леонтию Полуботку прилучивши, все тое оному утвержаемъ въ зуполное и спокойное владѣніе и заживанье, а такъ жадаемъ и пилно мѣти хочемъ, абы такъ въ нашихъ, яко и антецесорских наданях, а притомъ і властныхъ купляхъ, которіе въ семъ универсалѣ суть вираженни, а именно описани, предречонному пану Леонтиевѣ Полуботкови, асауловѣ войсковому Генералному, теперь самому, и потомъ его потомкамъ, въсѣми тими добрами, подлугъ его универсалу нашего, слушне владѣти, маючий жаденъ из старшини и чернѣ войсковое, и з людей обоихъ не важился чинити наименшее перешкоди, въ чом бы виразнѣй воля наша была объяснена и ненарушне захована, велѣлисмо ему видати сей нашъ универсалъ с подписомъ властной руки нашей і притисненіемъ войсковою печати.

[Звишъ менованный гетман, рука власна].

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 60762. – Арк. 8 зв.–10. Копія. Універсал має заголовок: В універсалѣ гетмана Самойловича 1681 году, мѣсяца февраля, 10 числа данного, написано.

№ 577

1681, березня 14. Батурич. –

Універсал Івана Самойловича про відміну дозволу на тримання вільних горілчаних шинків у Переяславі (за сплату відповідних податків до переяславського магістрату) та повернення права на шинкування горілкою у 1681 році (а також на продаж дьогтю і тютюну) магістратові

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ кождому, кому о томъ вѣдати належить, а особливе пану полковникови переяславскому, обозному, суди, и асауломъ, польковимъ сотникомъ, атаманови городовому, и всему товариству, тутже и всѣмъ посполитимъ обивателямъ тамошнимъ. Не з иныхъ причинъ, только з тих респектов, аби мѣсто Переяславское в своихъ знищеняхъ мѣло

подпоможене, и люде в немъ мешкаючіе литвѣй роживатися могли, оказовалисмо в прошлихъ лѣтахъ ласку нашу, же шинки горѣлчаніе ку поратунку тамошнимъ росходамъ били заховани, як то особливе такъ рокъ, всѣмъ до шинковъ способность маючимъ, належитое отбираючи, оборочати на поспольскую всего мѣста Переяславского потребу, а ижъ тепер дійшло намъ з вашого донесеня вѣдати, же тие всякому волніе шинки однимъ тилко тимъ людямя, якіе шинкують, чинять великіе зиски, а мѣсту всему немашь оттоль жадного пожитку и людемъ посполитим улаженя, теди на сей тысяча шестьсотъ осмѣдсятъ первій рокъ тие шинки волніе через сей листъ нашъ завстягаемъ цале, а оразъ позволяемъ майстратови переяславскому в одном ратушу переяславском тие шинки горѣлчаніе, а при тих дегтевіе и тютюнніе держати і через людеи на тое вираженнихъ, присягою обовязанних, справовати тих шинковъ заводы, избирати з них на зиски и доходи. Але, яко мы рейментарскою горливостю нашею зичимъ жеби тое мѣсто Переяславское, старинное, пограничное и велце нам потребное, в своей власности отновилося и до прежнее пришло своее оздобы, такъ панъ полковникъ переяславскій и майстратъ тамошній постерегати того повинни, жеби тие з помененнихъ шинковъ, в ратушу збираючися, зиски никому на приватний пожитокъ не било дѣлени, тьлько на власную мѣскую потребу, жеби що оттоль до оздобы и до оборони города тамошнего справитися могло ж, иже би росходи мѣскіе подпиралися, цале били прибирани, такъ яко би тимъ во всемъ, и в построению мѣскихъ порядковъ и трафунковихъ росходахъ ставало довѣдство, а люде с посполитіе поборами и подачками жадного не терпѣли обтяженя, для того заповидаючи ми, аби в тих ратушнихъ шинкахъ майстрату не било перешкоди. Щоб тимъ латвѣи могли доволнѣйшіе бити, зиски варуем пилно и приказуемъ, аби такъ панъ полковникъ, яко и иншіе старшіе особи, горѣлокъ своихъ на вишинкъ ратушним дозорцамъ накидати не важилися, і козаки в шинкахъ своихъ приватних горѣлокъ держати не смѣли, под виною войскового караня. Медом и пивом всяко ж шинковати волно, отдавши до ратуши повѣркового и скапщини звиклую повинность, опрочъ козаковъ, бо козаки войсковою услуги пильнуючие, кгда которому пиво варити и медъ ситити на вишинкъ лучится, от даваня тои повинности маюти бити волніи. Такъ волю нашу рейментарскую ку пожитку цѣло ж мѣсту Переяславскому ласкаве виразивши, аби оная сила ненарушне захованна у каждого старшого и меншого, далисмо сей нашъ унѣверсаль майстратови переяславскому, з подписом власной руки нашей и з притисненемъ войсковою печати.

Данъ в Батуринѣ, марта 14 дня, 1681 году^а.

Звишь менованій гетманъ, рука власна^б.

Нижче написано: Писаръ магистратовий Симонъ Кондратовичъ.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54634. – Арк. 437–437 зв., 440. Копія.

^а Нижче зазначено: В подленном подписъ таковъ.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

№ 578

1681, квітня 19. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про сплату Лавріном Борозною реєстрових грошей до Військового Скарбу

Іванъ Самуйлович, гетман з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозским.

Ознаймуем симъ нашим писанемъ всѣм, кому о том вѣдати належит, ижъ що колвекъ найдовалося Скарбу Войскового на руках пана Лаврена Борозны в рокъ 1680, все тое за вѣдомомъ нашимъ, через людей певных, реєстровне отобравшы, квитиуем оного нашим писанемъ.

Данъ з Батурина, априля 19, 1681 року.

Звышменованный гетман, рука власна.

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 4. – Спр. 13. Фотокопія оригіналу.

№ 579

1681, травня 5. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання комонному полковникові Іллі Новицькому права на горілчану, дъогтьову і тютюнову оренду в селі Нехаєвці на 1681 рік, для утримання охочого війська

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ кождому, кому о томъ з старших и менших вѣдати належит, ижъ шинки горѣлчаные, дегтеные и тютюнные, до общее аренды, подлугъ общего нашего войскового постановленя, для уконтентованя войскъ охочихъ, належные в селѣ Нехаевцѣ¹¹⁵, заховуемъ при пану Ілии Новицкому, полковнику комонномъ, взглядомъ працовитыхъ его в Войску Запорозкомъ услугъ. Где он панъ Новицкий, подлугъ ласкового нашего изволеня, воленъ есть тые шинки, любь запродади кому, любь всѣ оние власными дозорцами справовати, а плата за них дорочная за сей 1681 рокъ приходити маючая, цале з ласки нашей оному есть опущена. В тых теды арендарных шинкахъ, абы ему, пану Новицкому, полковникови вышречоному, жаденъ такъ з посторонных людей, яко и з козаковъ нехаевских, не важился чинити перешкоды, пилно приказуем.

Данъ в Батуринѣ, мая 5, року 1681.

Звышмянуваный гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14114. – Арк. 79. Оригінал з військовою печаткою.

*1681, травня 25. Авдіївка. –
Універсал Івана Самойловича про підтвердження
прав Рихлівського монастиря на монастирські ґрунти
та дозволом побудувати млини на річці Бистриці*

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Ознаймуемъ сим нашим писанемъ кождому, кому о томъ вѣдати належит, а особливе пану полковникови чернѣговскому, сотникови понурницькому и всѣмъ, в сотнѣ Понурницькой мешкаючим, войсковым и посполитымъ людемъ, ижъ видячи мы слухное и до старожитности стосуючыся, кґрунтовъ и всѣхъ угодей мѣстца святого манастыря Рыхловского ограничене, якое линѣєю и копцами почавши от рѣчки Быстрицѣ, яромъ Рыхолками, около яровъ лѣсныхъ, дорогою Оболенскою, до Понурницѣ лежачою, и аж до дороги Перехрестной, з Сосницѣ до розныхъ сель и до манастыря простираючойся, и поза тоєю дорогою ярум, в чомъ выразне оказуючимися, знову на тую дорогу Сосницкую, а оттол на дорогу Будискую, около лѣса и около яру Яскового, чрезъ дорогу в яръ Гривный, а тым яромъ опять до рѣчки Быстрицѣ, противъ Рыхолокъ, есть обтено и обваровано. Яко повинною к побожности горливостю христеанскою на томъ святомъ Рыхловскомъ мѣстцу розширеню хвалы Божой зычимъ, такъ повагою звѣрхности нашей рейментарской всѣ тои кґрунта ствержаемъ и лѣнѣю того ограниченя укрѣпляетъ, вѣчне ствержаемъ и тому, и сполне з тыми ограниченеными кґрунтами при мѣстцу ономъ святомъ заховуемъ поля працею Василя Игнатовича, около села Городища розробленые и покупаеміе, якіе тот же Василий доброволне до онога надал, и сѣножат, Трушовщиною называемую, округъ лѣса и яругъ лежачую, і вся якую в собѣ мае. Чимъ всѣмъ превелебный в Богу господин отецъ Лука Григоріевичъ, игумень пререченого мѣстца святого чудотворца Николы, з братією, и по них наступуючихъ сукцессором, вѣчне владѣти мають. А тут же позволилем имъ, отцу игуменови и братіи, ку вспертю виживленя своего засыпати греблѣ и построити, що будет ку пожитку пристойно, на рѣчках Быстрицѣ и Домши, на мѣстцахъ приличныхъ, якіе Залѣскимъ и Тищенкомъ в тых же их кґрунтахъ перед симъ были зайнятыми. Мѣти тедеи хочем, абы жаден не нарушал сего нашего виразного унѣверсалу, и приказуемъ сурово, абы околичныхъ осѣдлостей люде в кґрунти, пререченым ограниченемъ оциркнуваного, монастирскіе, не втручалися выробляти собѣ поля, косити сѣна и рубати дрова, под сроким не важилися каранемъ.

Данъ в Овдѣвцѣ, мая 25, року 1681.

Звышменованный гетман, рука власна.

ЦДІАК України. – Ф. 144. – Оп. 1. – Спр. 18. Фотокопія оригіналу з військовою печаткою.

№ 581

**1681, червня 17. Під Алтинівкою. –
Універсал Івана Самойловича про підтвердження
прав комонного полковника Іллі Новицького
на Капустинську греблю, на річці Сулі в Снятинщині,
з дозволом Новицькому побудувати для себе
на греблі млини**

Іоань Самуйловичь, гетмань з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаньемъ кождому, [кому] кольвекъ о томъ вѣдати надлежить, а особливе пану полковниковѣ лубенскому, сотниковѣ лубенскому, атамановѣ и войтовѣ, и всѣмъ обивателямъ снятинскимъ, ижъ показоваль намъ пань Илияшъ Новицький, полковникъ комонній, записъ купній на греблю Капустинскую в Снятинщинѣ, на рецѣ Сулѣ лежачую, и на иншие грунти отъ Петра Демяновича Капусты, обивателя лофицкого, ему даний, и просилъ насъ жебисмо нашимъ писанемъ оніе грунта в записѣ выражение потвердили и позволили тую греблю поновити и колько можно млиновъ побудувати. Теди мы, до слушной его прозбы склонившися, даемо ему, пану Новицкому, сей нашъ выраженій унѣверсаль, чрезъ который, що кольвекъ есть в записѣ выражено, все тое, повагою нашею рейментарскою ему пану Новицкому ствержаемъ, позволяючи оную греблю поновити и, як з можностѣ окажетъ, млины на ней побудувати, оразъ теди обивателямъ сенѣтинскимъ приказуемъ, жебы подлугъ своего давнего звичаю тую греблю помогати, з отими посполитими, своимъ шарваркомъ, [а] пань Новицькій, за скоро оную греблю, якъ приналежить, уфундуеть и побудуеть млины, повиненъ будетъ намъ ознаймити. А жебы ни от кого жадная, такъ в заживаню тихъ грунтовъ, якъ и в займаню греблѣ и побудуваню на ней млиновъ не дѣялася ему перешкода, пильно варуемъ.

Данъ подь Алтыновкою, июня 17 дня, року 1681.

Звышменованній гетмань, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 201. – Спр. 73. – Арк. 33. Копія.

№ 582

**1681, липня 29. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про призначення
колотопським сотником заслуженого військового
товариша Федора Кандиби**

Іоань Самуйловичь, гетмань зь Войскомъ его царскаго пресвѣтлаго величества Запорозкимъ.

^а Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати.

Вамъ, всѣмъ старшимъ и меншимъ, козакамъ и посполитымъ людямъ, обывателемъ конотопскимъ, такъже мѣлскимъ, ко сотнѣ Конотопской належачымъ, ознаймуемъ, ижъ есть намъ вѣдомо тое, що вы сотникомъ своимъ бывшимъ не користуючи, иншого собѣ на тое старшинство челоуѣка обобрати хочете и нашего рейментарского на тое позволеніе жадаете. Знаемъ теда мы, же тотъ бывшій сотникъ вашъ ленивымъ былъ сталъ до отправленѣя дѣлъ своихъ призовитыхъ, для чого слушне отдалити его зъ старшинства оного. А такъ уважаючи мы, же городъ вашъ близко боку нашего рейментарского найдуется, потребни въ немъ конечно во всемъ мѣти доскональный порядокъ, и кгда ся въ чомъ личить жебы мѣла наши рейментарскіе и войсковые справи поважне ишли тожемъ, теда повагою звѣрхности нашой, той урядъ сотничества конотопского вручилисмо пану Федору Кандыбѣ, заслужоному въ Войску Запорозкомъ товарищу и справному челоуѣку, которой волѣ нашой рейментарской своею справностию и належитою съ того уряду услугою во всемъ приподобатися можетъ. Прето вамъ всѣмъ старшимъ и меншимъ вищречоннымъ обывателемъ конотопскимъ приказуемъ, абысте его пана Кандыбу, любовне за старшого собѣ принявши, зъ належитымъ пошанованьемъ короговъ ему вручили и во всѣхъ своихъ повинностяхъ отдавали ему послушенство. А онъ, яко челоуѣкъ розумный, умѣтиметь зъ вами подлугъ порадку призовитого обходится, зычимъ при томъ вамъ добраго здоровья.

Данъ въ Батуринѣ, іюля 29, року 1681.

Звышъ менованный гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 1650. – Арк. 4. Копія.

№ 583

1681, липня 29. Батурин. –

*Універсал Івана Самойловича про заборону
козакам і чумакам шинкувати горілкою на ярмарках,
під час свят, під Прилуцьким Густинським монастирем*

Іван Самойлович, гетман з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Пану полковниковѣ прилуцкому, атаманови городовому, войтови тамошнему, сотником и всѣмъ, так козаком, яко и посполитымъ людямъ, в полку Прилуцкомъ знайдуючимся, добраго от Господа Бога здоровья узычивши, ознаймуем, ижъ превелебный в Богу его мил. отецъ Авксентый Якимович, ігумен монастира Густинского, зо всею братьею своею, в обителѣ тамошней зостаючою, листовне прекладад нам, же через навозные, под час урочистости в монастирѣ их одправуючоеса, горѣлки, немалый монастыры у их чинитя ущербокъ, а то о тых мѣрѣ, же оны, мѣючи свои горѣлчаніе заводы, через навозные горѣлки, жадною

^а Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

мѣрою не могутъ мѣти в оных *набытку*, и просилъ нас, реиментара, мененный отецъ *ігумень* з братією, абысмо симъ унѣверсалом нашимъ не допустили людемъ *приежжающимъ*, под монастырем их, под час одправуючогося ярмарку, горѣлок навозных шинковати. Теды мы, уваживши слушную их в той мѣре прозбу, же волѣтая з горѣлок прыбыл на монастирскую, нейбо рачей ся чрез якую потребу, а нѣжели шинкарем мѣет приходити в помыток, приказуем сурово, абы од того часу *жаден* так з козаков, яко и посполитых людеи, под монастыр *приежжающимъ*, горѣлок своих шинковати не смѣл. І о счо повторе под каранемъ приказуючи, далисмо мененному отцу *ігуменови* сее наше выразное писане.

В Бату[ринѣ], іюля 29, року 1681.

Звышменованный гетман, рука власна

На аркуші 2 зв. написано: Унѣверсаль от ясневелможного его милости пана гетмана, жебы чумаки и козаки своих горѣлокъ не продавали в монастыру Густинском под час праздниковъ Пресвятоѣ Троици и Успенія Пресвятоѣ Богородици. Іюля 29, 1681.

По архиву № 986.

ЦДІАК України. – Ф. 159. – Оп. 1. – Спр. 42. – Арк. 1–2. Оригінал з військовою печаткою. Там само. – Оп. 2. – Спр. 24. – Арк. 1. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57656. – Арк. 107. Копія.

№ 584

***1681, серпня 2. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича
про підтвердження прав березинського купця
Євфима Носенка на млин, побудований ним
на насипаній ним же греблі на річці Бречиці
у Киселівській сотні***

Іванъ Самуйлович, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Всѣмъ вобецъ и каждому зособна, кому колвекъ о том вѣдати належить, такъ старшинѣ полку Чернѣговского, и всему войсковому товариству, яко тежъ и посполитим, в том полку *найдуючимся* людемъ, особливе сотниковѣ *кисѣлгородскому*, и всѣмъ тоей сотнѣ обивателемъ *ознаймуемъ* сим нашимъ писанемъ, ижъ Евхимъ Носенко, мещанинъ и купецъ *березинский*, презентовал намъ писмо, *от* пана полковника чернѣговского ему даное, абы волно было, углядѣвши мѣстце *слушное*, где хотѣты биле бы, безъ шкоди людской, греблю власним его ж коштомъ и працею займати, гатиты, и млинов на ней становити. Теди, ведлугъ позволенія пана полковника чернѣговского, помененный Евхим Носенко, постаравшися на рецѣ Бречицѣ своим накладом греблю заняти и млинъ на ней постановилъ со всѣмъ, як належить, *порадком*, у пуци Турейской, сотнѣ Киселювской, и намъ о томъ *ознаимиль*, и просилъ насъ *рейментара*, абы ся ему на *том* млинъ *потвержене* дали. А так мы прозбѣ его *слушной* не *отмовившы*,

росказалисмо з канцелярии нашої сей унѣверсаль нашъ видати, в котором пишно варуемъ и сурово приказуемъ, абы нѣхто так з старшини и чернѣ войсковою, и инных посполитых людей полку Чернѣговского, перешкоди не важился чинити, яко тежъ особливе з обивателей киселювскихъ и всей сотнѣ тамошней, нѣ в чомъ не задаваль ему, Евхиму Носенку, взглядом того млина и займовання на него греблѣ, трудности. А мы, рейментарь, до далшой ласки нашої, з певных респектовъ *от* всѣхъ належных з того млина на войсковую потребу приходовъ и розмѣровъ его увольняемъ и при всѣхъ пожитках млинових заховуемъ вцалѣ.

Данъ в Батуричѣ, 2 августа, 1681 року.

Звышменованный гетман, рука власна.

На звороті написано: Фундушъ на млинокъ на Бречицѣ, виправлений Евхимомъ Носенкомъ, и поданий отцу Андронику въ поссессию, року 1681.

ЦДІАК України. – Ф. 139. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 1. Мікрофотокопія оригіналу з військовою печаткою.

№ 585

1681, вересня 17. Батурич. –

Універсал Івана Самойловича про дозвіл

Лубенському Мгарському монастиреві та лубенському обивателю Івану Кулябці закріпити за собою стару греблю під Лисою Горою, на річці Сулі, та побудувати млини на шість кіл

Іванъ Самуйлович, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Пану полковниковѣ лубенскому, обозному, судѣ, асауломъ полковим, и всему Войска Запорозского товариству, такъ же войтовѣ, бурмистромъ, и всему маестратовѣ тамошнему, и кому колвекъ о том вѣдати будет належало, ознаймуемъ, ижъ бивши у насъ превелебній в Богу его мил. господинъ отецъ Макарій Русѣновичъ, ігумень монастира Мгарского, зъ Іваном Кулябкою, обивателем лубенскимъ, оповѣдѣли намъ, же недалеко Лубенъ, подъ Лисою Горою¹⁶ на рецѣ Сулѣ отят клѣтокъ чотири власним своимъ коштомъ, на старой вже греблѣ и давно занятой, построити, такъ власне, жеби по шѣсть кол себѣ кождей з них на той греблѣ мѣлъ, до которой любо належало перед тимъ и болше подаровъ, еднакъ они обрадившися, за сполнимъ своимъ зезволеньемъ, всѣмъ тимъ подаромъ своими грошми сплатили, и всѣхъ ихъ од тоей греблѣ своею нагородою *отдалили*, и просили насъ рейментара о подтверженъ на тую греблю обидва. Зачимъ ми, уваживши слушній ихъ въ той мѣре поступокъ, росказалисмо зъ канцелярии нашої войсковою з подписом руки нашої власной и з притисненьемъ печати войсковою, на прозбу ихъ видали сей унѣверсал нашъ, въ котором пишно варуемъ, аби нѣхто, въ томъ заводѣ ихъ, жадное не важился имъ перешкоди чинити, и нѣякое задавати трудности, але абы спокойного собѣ, такъ превелебній въ Богу его милости *отецъ* ігумень зъ своей части шесть колъ, яко теж и

помененній Іванъ Кулябка зъ другихъ своихъ шести кол, на той же греблѣ в тихъ чотириохъ клѣткахъ построєннихъ, заживали пожитку. А до направованя оной греблѣ всѣ, такъ пѣшіє, яко тежъ и упражъ маючіє, тамошніє жителѣ, тепер и в потомніє часи, коли колвекъ потреба указоватимет, неотмовне мают и повинни будуть завше битностью своею ставати, матеріѣ розной, которая толко згодна бивает, на гачене гребел, яко то дерну, соломи додавати, знаючи о томъ добре, же кождому есть и будетъ на всегда з вигодою слушною тая гребля, оной работою. А они тежъ, яко господарѣ своихъ млиновъ, повинни мають въ своихъ же займищахъ хворость на гаченъе тоєй греблѣ позволяти рубати. Въ чомъ аби тотъ порадокъ завше не уставаль, старшина тамошня повинна будетъ постерегати и своего пилного додавати стараня, симъ нашимъ жадаемъ и пилно приказуемъ унѣверсаломъ.

Данъ въ Батуринѣ, 17 септеврія, 1681 року^а.

Звишъ іменованній гетманъ, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 12 зв.–13. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 20–21. Копія.

№ 586

1681, жовтня 2. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання ніжинському полковникові Якову Журахівському на дві слободи – “Болшую” над Болотом і “Меншую” над річкою Локнею

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Пану сотникови глуховскому, атаманови городовому, войтови тамошнему и всѣмъ, кому о томъ вѣдати надлежитъ ознаймуемъ, иж пану Якову Жураховскому, полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского нѣжинскому, одну слободу Болшую надъ Болотомъ, а другую слободу ку Меншую надъ рѣчкою Локнею, на самую границѣ московской лежачіє, во владѣніє до ласки нашої рейментарской надаемъ. Теди абы помененная старшина, вѣдаючи о таковой волѣ нашої, жадной не важилися в держаню тихъ слободъ, ему, пану полковниковѣ, чинити перешкоды, войтомъ засъ зъ мужами помененнихъ слободъ приказуемъ, жебы вшелякое належитое послушенство пану полковникови отдавали.

Данъ в Батуринѣ, октовр. 2 д., року 1681.

Звишъіменованній гетманъ, рука власна^в.

Нижче написано: С подлинними читаль канцеляристъ Григорий Юркевичъ.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56818. – Арк. 213. Копія.

^а Нижче зазначено: У подлинного тако подписано.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати гетманской.

^в Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

№ 587

1681, грудня 19. Батурин. – Наказ Івана Самойловича меленському жителеві Пилипу Савенкові надавати з свого млина половину прибутків на Новгородську архимандрію

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Тобѣ Пилиповѣ Савенковѣ, жителевѣ меленскому, приказуем, абы от сего часу превелебному въ Богу его мил. господину отцу архимандритѣ новгородскому з млина своего належитую приходящихъ пожитковъ половину давалъ, албо за тую половину жебы спокойнѣй оной заживалъ, на чомъ упросив его мил., отца архимандриту, кожного року нагорожаемъ, о що и повторе тебѣ приказуемъ.

Данъ въ Батуринѣ, декавра 19, року 1681.

Звиш менованный гетман, рука власна^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 114 а. – Арк. 120. Копія.

№ 588

1682, лютого 7. Прилуки. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл прилуцькому магістрату на всі прибутки з побудованого коштом магістрату млина у селі Смошах

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Пану полковниковѣ прилуцькому, сотникомъ, атаманомъ, и всему старшому и меншому полку того товариству, также дозорцамъ войсковимъ, и всѣмъ, кому колвекъ надлежитиметь о томъ вѣдати, ознаймуемъ, ижъ для вспартя уставичнихъ росходовъ мѣськихъ прилуцькихъ, позволяемъ войтовѣ прилуцькому з магистратовими тамошними всякие приходи з млина, коштом их власним, в селѣ Смошѣ, в одномъ колѣ мучномъ построеннимъ, на свои потреби оборочати, в чомъ аби имъ, войтови и магистратовимъ прилуцькимъ, нѣхто не важился чинити жадной уйми и перепони, пилно симъ нашимъ варуемъ универсаломъ.

Данъ в Прилуцѣ, февруаря 7 дня, 1682^б.

Звишменованный гетманъ, рука власна^в.

Нижче зазначено: Читал писар городовий прилуцький Антонъ Дворковский.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54562. Копія.

^а Нижче в колі зазначено: Мѣсто печати.

^б Нижче зазначено: В подленномъ подпись таковъ.

^в Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

№ 589

*1682, лютого 8. Прилуки. –
Універсал Івана Самойловича про надання
прилуцькому полковникові Лазарю Горленкові
усіх прибутків з побудованого ним млина у селі Подищах,
на річці Удай*

Іванъ Самойловичъ, гетманъ зъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Всѣмъ вовець и кождому зособна, кому о томъ вѣдати потребно, такъ старшинѣ войскової, яко и мѣской, и кому тылко показанъ будетъ сей нашъ унѣверсалъ, ознаймуемъ, ижъ, респектуючи мы на вѣрніе у Войску Запорожскомъ службы и отваги рыцерскіе пана Лазара Горленка, полковника теперешнего прилуцкого, котори в розныхъ военныхъ оказіяхъ застановляючися за достоинство монаршое его царского пресвѣтлого величества і за цѣлость отчизни України противко непріятелей показовалъ, позволяемъ ему самому и потомкомъ его, теперъ и на потомніе часи, з власного его млина, его жъ власнимъ коштомъ в селѣ Подищахъ¹⁷, на рецѣ Удай, у повѣтѣ Прылуцкомъ теперъ ново выставленного, всѣхъ пожитковъ з него приходячихъ спокійне заживати, в якомъ теды спокійномъ уживане, жебы ему, помененному Лазаровѣ Горленкови, и потомкомъ его, нѣхто не важился чинити нѣкгди жадной найменшой кривды и задавати трудности, пилно того симъ нашимъ унѣверсаломъ варуемъ.

Данъ в Прылуцѣ, февраля 8 д., 1682 году^а.

Зъвышъ менованій гетманъ, рука власна^б.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 57777. – Арк. 371. Копія.

№ 590

*1682, березня 29. Батурич. –
Оборонний універсал Івана Самойловича греку
Миколі Стефановичу із захистом від обвинувачень
полтавського крамаря Яреми Краснокутського
у дорученій йому справі про отримання на Дону викупу
за полоненого мурзу*

Іоанъ Самойлович, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлаго величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ пану полковникови полѣтавскому, обозному, судѣ, асауломъ полковимъ тамошънимъ, сотъникови, атаманови,

^а Нижче зазначено: На подлѣнномъ тако.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

бурмистром, и кождому, кому о томъ вѣдати належитъ, ижъ що Ярема Краснокутський, крамарь польтавский, в запроважене на Донъ муръзи, через себе купленого, (якого повинен былъ нам рейменьтарови объявит) удавалъ пред нами за винного Миколая, гречина польтавського, теди мы слушьне и документалне свѣдоцтва и зезнаня, на писмѣ и мовѣних отбираючи, уважилисмо, же в той мѣрѣ мѣнѣ ест вынѣним, болшая вина оказалась Краснокутского, же такого значного мурзы, який велце намъ былъ потребенъ, не оповѣстилъ пред нами, за що годенъ былъ караня, а такъ гнѣвъ нашъ усмѣряючи, яко же видимо, же тотъ мурза запроваженъ в великие трудности, такъ и Краснокутского, зъ нашего задержаня батуриньского, и Миколая к Полтавѣ отпускаемъ. А ще Краснокутський втручалься в грошѣ якие Миколаеви за пай належитих з окупы того неволника на Дону сут дани, теди поневажъ Миколай доводне тое оказал, же продал свою пай в томъ неволнику, за его Краснокутського зезволенем, и презентовав квѣтъ от Краснокутского на тое себѣ данний, которого то квѣту и самъ Краснокутський признался, и тутъ его потвердилъ з тих мѣрѣ, з данем нашимъ рейменьтарским, грошѣ оние, кулко их ест при Миколаю, захоуем и даем ему Миколаю сей нашъ листь оборонний, приказуючи пилно, абы оние грошѣ оны, якъ от Краснокутського, такъ и от кого иньшого, не былъ турбований, под винами войсковыми. А Краснокутський повиненъ будетъ тимъ контентоватися, що ему на Дону в томъ помененном неволнику естъ уговорено.

Данъ в Батуринь, марта 29, 1682.

Звишьменованный гетьманъ, рука власная.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55256. – Арк. 87 зв.–88. Копія. Універсал має заголовок: Листъ оборонний, данний от ясне велможного его милости пана гетьмана Миколаеви Стефановичу, греку, принять до книгъ мѣських польтавских и преписан слово в слово, которий такъ ся в собѣ маєть.

№ 591

***1682, травня 10. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича
до військової старшини і товариства, до війтів,
бурмистрів та усього поспільства із заборонаю
переселятися на Правобережжя та переходити
на службу до поляків***

Ихъ царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского обоихъ сторонъ Днѣпра гетманъ Іоаннъ Самуйловичъ.

Паномъ полковникомъ войска ихъ царского пресвѣтлаго величества Запорожского, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ, и всему войсковому товариству, также войтамъ, бурмистрамъ, и всему обще посполству, доброго отъ Господа Бога узычивши здоровья, ознаймуемъ, ижъ донеслася намъ вѣдомость, што поляки, древніе козакамъ и благочестивой вѣрѣ нашей непріятелѣ, чрезъ многіе прошлые лѣта, многими своими кознями и враждебствы спустошивши и весьма

выгубивши тогобочную Украину Малороссійскую, милую отчизну нашу, теперь знову стараются населити оную сегобочными изъ рейменту нашего людьми. И для того, такъ въ рейментъ нашъ, яко и на Низъ, до Сѣчи Запорожской, скрытнымъ способомъ, позасылавши свои листы и унѣверсалы, перевабляютъ и заохочаютъ людей нашихъ и войско низовое на житье въ тогобочную опустѣлую Украину, а особливо на зятяги военные, обманчиво обѣцуючи имъ (бо нѣгды того не сполняютъ) великіе свои респекты и вольности давныя, а особливо, товариству зятяжному великую поступуючи плату. Мы теды, рейментаръ вашъ, горливо запобѣгаючи тому, абы васъ тые лядскіе обѣтницы не ошукали и до остатнего не привели знищенья и розоренья, представляемъ вамъ передъ очи ваши тое, що и якъ ся продкамъ вашимъ и вамъ самимъ, въ прошлыхъ временахъ, отъ ляховъ бѣдковало, и якими оны ляхи были вамъ зычливцами. Сами зъ васъ зацные люде, старинные украинцы, знаютъ тое добрѣ, якіе бѣды, якіе утиски, якіе вынищенья отъ ляховъ козакамъ дѣвалися, бо Войско Запорожское отъ вѣковъ не мѣло собѣ отъ ляховъ впокою. Во многихъ часѣхъ ляхи, хотячи войско и народ нашъ вынищити, козаковъ губили, стинали, вѣшали, топили и на палѣ вбивали, козацкихъ жонъ и дочокъ гвалтили и безчестно позорили, перси имъ урѣзовали, и незбожною суровостью своею дѣтей козацкихъ въ котлахъ варили. И если бъ ляхи были войску и народу нашему зносны, на що бъ було давнымъ онымъ гетманамъ запорожскимъ зъ ними часто воеватися? А и гетманъ Хмелницкій не безъ причины отъ ляховъ войною отбившися, прилучился въ правовѣрную и одновѣрную царства Російского державу. Одна унѣя лядская, благочестіе російское гвалтовнѣ утискающая, есть тяжкимъ и смертоноснымъ мозолемъ кожному цнотливому вѣры благочестивыя визнавцу, а поруганія и укоризны лядскіе, ижъ руского человѣка “псею костью” называютъ, чи не мають быти названы тяжкою бѣдою, у якої люде провадячи горькій свой животъ, лучше вмерти, а нижли жити прагнуть. Прото всихъ тыхъ явное есть безумство, которые отъ ляховъ Войску Запорожскому и народу малороссійскому обѣцуютъ и сподѣваются сами собѣ отъ нихъ мѣти пріязнь, и которые Російского Московского царства державѣ не корыстуютъ, яка держава, яко есть намъ единовѣрная, такъ жадного не чинитъ намъ наруганія и утяженья. Нехай вамъ кожному всегда будетъ тое предъ очима, що давно отъ ляховъ у-въ Украинѣ дѣялося, и що теперь еще на Волюню и на иншихъ мѣстахъ братьѣ нашей Русѣ дѣтеться. Мы, рейментаръ, отцевско, яко старшій вашъ, и братерско, яко той же вѣры, що и вы христіянинъ, упоминаемъ всѣхъ вашъ-мостей, абысте такого легкомыслія межѣ собою не держали, и нецнотливыхъ здрайцовъ и покою христіянского нарушителей не слухали, а тыхъ бы, которые за границу на зятяги лядскіе бѣгають, припинали, упорныхъ же и заказовъ нашихъ не слушающихъ громили, и добра ихъ забирали яко непріятелей. Тыхъ зась всѣхъ, которые передъ донесеньемъ до васъ сего нашего унѣверсалу, з межѣ васъ цнотливыхъ людей свовольнѣ за границу на житье и на зятяги военные до ляховъ побѣгли, абысте именно переписали, и кожного города пану полковниковѣ своему ознамили, а панове полковники намъ рейментаровѣ дадутъ объ нихъ знати, и тогды мы знати маемъ якъ зъ ними поступити. И объ томъ сотникомъ и атаманомъ,

подъ отнятьемъ урядовъ и подъ строгимъ горловымъ караньемъ сурово приказуемъ. На остатокъ, всѣхъ вашъ-мостей упевняемъ: если наше рейментарское зычливое вамъ предложеніе въ розмыслъ собѣ возьмете, и отъ шкодливыхъ оныхъ на Запорожью урослыхъ людскихъ прелестей людей малоумныхъ и легкомысленныхъ отводити, и свои уряды за наукою нашою статечнѣ справовати будете, то цѣлость наша, помощію всесилнаго Бога, потужными войсками монаршескими и усерднымъ нашимъ рейментарскимъ стараньемъ, и впередъ можетъ быти охоронена. При томъ всимъ вамъ и повторнѣ добраго здоровья зычимъ.

Зъ Батурина, мая 10 дня, 1682 року.

Звышъменованый гетманъ, рука власна.

Нижче написано: Из рукописнаго сборника малороссийскихъ актовъ, принадлежащаго издателю.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 166–167. – № 135.

№ 592

***1682, травня 21. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича з повідомленням
в охочекомонний полк Іллі Новицького про смерть
царя Федора Олексійовича та наказом виконати
присягу новому царю Петру Олексійовичу,
при відправленому до полку царському посланцеві***

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ войсковый его царского пресвѣтлого величества Запорозкій.

Панови обозному, асаулови, сотникомъ, атаманомъ курѣннымъ, и всему старшому и меншому полку комонного охочного пана Іліи Новицького товариству, добраго отъ Господа Бога здоровья мѣти зычачи, ознаймуемъ, ижъ немашь, яко видимъ, нѣчого такого над семъ свѣтомъ, жебы отъ створеня своего вѣчне щоколвекъ стояти мѣло, але всѣ речи за часомъ завше отмѣняются, особливе з народу людского, хто есть таки, жебы живучи на семъ свѣтѣ не увидѣлъ смерти. Але каждый, хто тильки родився на сей свѣтѣ, пречъ выданный декрет Божій, умерти мусилъ. Такою теды власне теперь любо вправдѣ неспошита в царствующомъ великомъ градѣ Москвѣ сталася отмѣна, о яковой повзялисмо вѣдомость з ласки монаршой через думнаго дворянина и намѣстника кормѣшского Івана Афанасіевича Желябовского и дяка Максима Гавриловича Бурцова, и з иншими особами до насъ присланого, же тому жъ смертелному декретови Божому и самъ в Богу зешлый наяснѣйшый монарха нашъ царъ и великий князь Феодоръ Алексѣевичъ¹¹⁸, всея Великія и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержецъ, его царское пресвѣтлое величество, подлежаючи сей дочасный на тыхъ дняхъ, пожекгнавши свѣтъ, преставилъ отъ земнаго сего царствія во вѣчное блаженство, а царство оное православное Россійское оставилъ по собѣ братови своему

монаршому, пресвѣтлому государю царевичю и великому князю Петру Алексѣвичу¹¹⁹, яко царствіа найяснѣйшый маестать монаршый, южь цале милостію Божією, онъ, пресвѣтлый государь царевичъ и великий князь Петръ Алексѣвичъ, осѣвши, зосталь всему преславному царству своему великимъ государемъ, царемъ и великимъ княземъ всея Великіа, и Малыя, и Белья Россіи самодержцемъ, а зоставши монархою жадаеть по насъ вѣрныхъ подданныхъ своихъ того милостивно, жебысмо, ведлугъ давнего звичаю монаршеского, при помененномъ посланомъ его монаршомъ, думномъ дворянинѣ, присягу ему великому государю, его царскому пресвѣтлому величеству, на вѣчное и никгда неизмѣнное подданство и вѣрные услуги выконали, теды я по смутной оной о зейстю з сего свѣта преш[лого] великого государя новинѣ, утѣшною о щасливомъ ново намъ теперь царствующемъ монар[сѣ] вѣдомостію обрадовавшись, и заразъ покоряючися его царскому повелѣнію, яко самъ зо всею старшиною войсковою енеральною, и зъ ратными государскими людьми при мнѣ найдуючимися, и зо всѣмъ народомъ тутойшимъ посполитымъ тутъ, в Батуринѣ, у соборной церкви, передъ святымъ Ев[ан]геліемъ учинилемъ присягу на томъ, ижъ маю ему, монар[сѣ] своему, ведлугъ першой присяги моей, в початку при обранію мя на урядъ гетмана, учиненой вѣрне зо всѣмъ Войскомъ Запорозскимъ, служити, на жадные прелести не скло[ня]ючися, якая абы во всѣхъ полкахъ и городахъ рейменту нашего выконана бы[ла], выправлены суть при грамотахъ государскихъ дворяне московскіе, из особливими у[ни]версалами нашими о томъ же писаными, высланные нами во всѣ полки, такъ и васъ всѣхъ добрыхъ молодцовъ, якъ старшихъ, такъ меншихъ полку комонного [Ільи Но]вицкого товариства, жадаю черезъ сей листь мой и приказую, абысте за пр[і]йнят[емъ] до себе пана полковника своего, при дворянинѣ московскомъ и выслано[мъ] нашомъ, которые для того жъ дѣла высланы в полкъ Лубенский, старались заразъ такимъ же способомъ выконати присягу в церквѣ Божой и на тыхъ пунктахъ [...] суть в книзѣ чиновной монаршеской описаны, которую выконавши якъ [...] тымъ правдиве чистымъ сумленемъ и въ твердомъ постоянстве найдуючися в Богу [зе]шлomu его царскому пресвѣтлому величеству оное додержалисте, такъ и в далшый [...] часъ, жебысте щире при вшелякихъ вѣрности и теперешнему великому государю, помазанцу Божію, до конца живота своего додержали, пильне упоминаемъ, що [бу]детъ вамъ отъ Господа Бога з нагородою и отъ посторонныхъ народовъ з доброю славою, особливе и одъ царского пресвѣтлого величества будете мѣти милостивое пр[...]ніе, же насъ всѣхъ, яко вѣрныхъ подданныхъ своихъ в опецѣ своей монаршой мати будетъ отъ всѣхъ непріятелей нашихъ боронити силами своими царскими [...] и л[юбов] свою государскую премногую намъ освѣдчати. А одъ насъ рейментара, яко зав[ше] звичайная роковая заплата васъ доходила, такъ и теперь вскорѣ чере[з] умыслныхъ высланныхъ нашихъ обещуемо оною з Скарбу Войскового вас обослат, чимъ упевнивши, поручаемъ при томъ всѣхъ васъ в сохраненіе Господу Богу.

Данъ в [Ба]туринѣ, мая 21, року 1682^a.

Звишменованый гетманъ, рукою власною.

^a Нижче написано: Власною рукою Самойловича приписано.

Нижче написано: До універсала приложена цидулка на кусочкові паперу з таким дописом: “Чуемъ же маешъ в. м. кабанця дикого и гусей щось диких же, теды вдячны будемъ, кгда тымъ насъ обошлешъ. А сказаль Соловей, же в асаула вашого трое свиной диких найдуется, теды всѣ побери и пришли до насъ, а мы ему свойскими оддамо”. Печать Запорозьського Війська на червоному воскові дуже добре видки ще.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 1538. – Арк. 316–318. Копія.

№ 593

1682, травня 26. Батурин. –

Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав на монастирські села Максаківському монастиреві

Іоанъ Самойлович, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, а именно паном полковникомъ чернѣговскому и нѣжинскому, обознымъ, судямъ, асауломъ, полковымъ сотникомъ, атаманомъ городовимъ, войтомъ, и всѣмъ, кому би о томъ вѣдати належало, сым нашимъ писаньемъ ознаймуемъ, иж яко за прошлыхъ ігуменов максаковскихъ бившихъ, отца Еремѣи Ширкевича и отца Димитрія Тупталовича, села, монастиреви оному Максаковскому наданіе, унѣверсалами нашими ствердилисмо били, так и за теперешного в Богу превелебного его милости господина отца Германа Кердановского, игумена того помененого монастира, стосуючися до першихъ унѣверсалов нашихъ, всѣ тіе села, именамы в нихъ вираженніе, симъ ниинѣшнимъ універсаломъ нашимъ зтвердивши, при немъ, помененномъ отцу ігумену, и всей братіі того монастира заховуемъ и всѣми ными до ласки его царского пресвѣтлого величества и нашої войскової владѣти и всякіе пожитки з них, опроч козацкихъ грунтовъ, в нихъ знайдуючихся, для вспартя у разныхъ потребъ монастирскихъ привлацати позволяемъ. В чом жебы ему отцу ігумену и всей братіи его нѣхто жадной и найменшой не важиль чинитъ трудности, пылно того тут же варуемъ. Войты засъ и громади оныхъ сьол жеби ему, отцу ігумену, и братіи завше належитое отдавали во всемъ послушенство, якъ и перед симъ бувало, пылно звѣрхностю влады нашої гетманской всѣмъ приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, мая 26, року 1682.

Звышменованый гетманъ, рука власна^а.

Нижче зазначено: Іеромонахъ Евстратій.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57687. – Арк. 174 зв. Копія.

Там само. – Ф. 8. – Спр. 255. – Арк. 49. Копія.

^а Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати гетманской.

*1682, червня 16. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича
в охочекомонний полк Іллі Новицького
із запереченням чуток про вихід московських військ
з українських міст та обіцянкою надіслати
до полку належну плату*

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозским.

Пану Іліи Новицькому, полковникови комонному охочому, сотникомъ, атаманом курѣнным и всему старшому и меншому того полку товариству, доброго зычим здоровья. Вѣдомо намъ учинилося, же нѣякиесь безбожные и незычачые тихомирного помешканя людского легкомысленные людіе по розных городах розсѣяли шалбѣрскіе вѣсти, межи иншими рѣчами прикладаючи и тое з неспокойное своей головы, же будто в державѣ преславного монархи нашего, его царского пресвѣтлого величества, порядковъ не стало, и якобы воеводы з слобод и з инших городовъ од всюды къ Москвѣ повыходили, которая то непотребная вѣдомость, яко чуемо и до полку вашего занесена. Мы теды, рейментаръ, з зычливости нашей противко вас, такъ до вас пишемо, же милостию Божією в государствѣ Московском и по всѣхъ слободах, и по всѣхъ краях, особливе и в малороссийских городах, где есть розные государскіе люде, яко то в Киевѣ, в Черниговѣ, в Переяславѣ, в Нѣжинѣ, и при нас в Батуринѣ, всюда всѣ при перших порядкахъ своих зостают. А тих зломыслящих и шкодливые, слова сѣючих, маемъ в Богу надѣю, же выявим ихъ, и если б где що дурного почали чинит, чога незжычим имъ, дознают на собѣ вскорѣ. Поневажъ з милости своей монаршой великий государъ, ховаючи нас в ласце своей, теперъ ново указал, як бояринови своему царского пресвѣтлого величества, и воеводѣ и намѣстникови, бѣлогородскому князю Петру Івановичю Хованскому, в Курску з ратными государскими людьми, так и думному своему царского величества дворянину и воеводѣ сѣвскому, и намѣстникови карачевскому, Леонтію Романовичю Неплюеву, з полком Сѣвским и иными во всякой готовности быти, и если где потреба укажет, ведлугъ нашего листу, и неописуючися о томъ къ Москвѣ, тамъ неотмовне ставати, з которыми мы рейментаръ частые обсылки маем, стараючися о цѣлости всякою и тое тежъ нехай вамъ будетъ вѣдомо, же по отмѣнѣ великого государя нашего царя и великого князя Феодора Алексеевича от земного сего царствія во небесное знат допущеня Божого и для певныхъ нѣякихъ причинъ, сколько особъ значныхъ з боярѣ смертію казнено, а болшей, хвала Богу, жадного зла не было, и никому найменшому и всякихъ чиновъ людемъ жадная кривда не учинилася, и всѣ рѣчи по старому пошли, якъ належитъ в государствѣ, поневажъ мы частые вѣдомости з Москвы, такъ од царского пресвѣтлого величества, яко и од боярѣ ихъ милостей, и от сына нашего, тамъ найдуючогося, одбѣраемъ уставичне, и на сей часъ маемо у себе од царского величества думного дворянина и намѣстника переяславского Василя Михайловича Тяпкина, з

товарищи, з грамотами государскими къ намъ присланого, о чом и вам всѣмъ вскорѣ будетъ учинено вѣдомо. Платою зас належитою в рыхлом часу обѣцуемо вас з Скарбу Войскового обослати и давно хотѣлисмо, тилко за дозорцами тое дѣло стало, осторожность тежъ вшелякую и нам о всем даване знати вам залещивши, Богу при том поручаем всѣхъ вас.

Данъ в Батуриѣ, іюня 16, року 1682.

Звышменованный гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14157. – Арк. 138. Оригінал з військовою печаткою.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 168–169. – № 137.

№ 595

***1682, червня 19. Батуриѣ. –
Універсал Івана Самойловича
в охочекомонний полк Іллі Новицького
з розпорядженням про необхідність після смерті
царя Федора Олексійовича виконання нової присяги,
тепер співправителям царям Івану
та Петру Олексійовичам***

Іванъ Самойлович, гетман з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Пану полковнику комонному охотному Іллѣ Новицкому, сотником, атаманом курѣнним и всему старшому и меншому полку того товариству, доброго от Господа Бога здоровья ужичивши, ознаймуем. Знат то спораженем Божиимъ сталося, же тепер два брати наяснѣйшие великие государи наши царѣ, и великие князѣ Іванъ Алексеевич и Петръ Алексеевич, почали на прародителном преславного Россійского царствия престолу, по зейстю з сего свѣта брата своего, в Богу зешлого святое памяти великого государя царя и великого князя Феодора Алексеевича, его царского пресвѣтлого величества, царствовати прамъ даже скоро по смерти небожчика святое памяти брата их и великих государей нашихъ поменененного великого государя царя и великого князя Федора Алексеевича належало, жебы былъ вступил на царство, яко старший брат, онъ, великий государь, царь и великий князь Іванъ Алексеевич, маючи з ласки Божое лѣта возраста своего царского совершение, и разумъ досконалий до управленя царствия оног, якожъ власне такъ, ведлугъ давнего порадку монаршеского мѣло, и статися конечно же мѣлъ, тогда же онъ, великий государь, зостати монархою и бити цале всея Великия, и Малыя, и Белья Росіи самодержцем, але била на тот час ему, великому государю царю, до того святоблिवого дѣла монаршеского перепонною тяжкая его болѣзнь и туга, которую онъ мѣлъ великий государь в серцу своем монаршеском, оплакиваючи жалобливе честное монаршое представление од земного царствия въ небесное брата своего, великого государя царя и великого князя Феодора Алексеевича, за которою не могъ не толко царства по немъ великомъ государѣ принять, але и до гробу его, великого государя, тѣла

опровадити, и такъ онъ, великий государь, видячи себе немощного, поступил бил осѣсти престол Российского царствия, и приняти вѣнецъ царствия и скипетръ самодержавный брату своему, великому государю царевичу и великому князю Петру Алексеевичу, которому не давно перед симъ, як на Москвѣ и по всѣмъ государствѣ Московскомъ, всякие чины преложоных и посполитих людей, так и всѣ на Украинѣ и на Запорожю присягу на вѣрност виконали, една на потом у килка недел кгды пришил онъ, великий государь царевич и великий князь Иван Алексеевич до першого своего здоровья, теди великий государь, царевичъ и великий князь Петръ Алексеевич, видячи своѣ лѣта до совершенного зросту и благополучного управления царствия своего еще нездорѣлые, сталь ему, великому государю царевичу и великому князю Ивану Алексеевичу братерскою любовию совѣтовати з богамолцемъ своимъ святейшимъ в Дусѣ святомъ господиномъ отцемъ Іоакимомъ, патриархою московскимъ и всяя Россіи, и зо всѣми преосвященными метрополитами, архиепископами, епископами, и архимандритами, и всѣми сенаторами, и преложонными государства Московского людми, чтоб онъ, великий государь, зхотѣлъ для лучшого порядку, и всякого царского в преславной той монархіи управления, купно з ним, великим государемъ, сѣсти на престолѣ монаршомъ и вѣнецъ царский и скипетръ самодержавный сполне з ним держати, по которомъ его великого государя любезному братерскому совѣту и згодному согласию и по усиловной прозбѣ святейшого патриархи зо всѣмъ духовнимъ чиномъ и священнымъ соборомъ, также за особливою плачливою прозбою всѣхъ сенаторовъ и всего посполитого народу в государствѣ Московскомъ знайдуючогося, оной великий государь царевичъ и великий князь Іоан Алексеевичъ изволил сѣсти купно з нимъ великим государемъ царевичемъ и великим княземъ Петромъ Алексеевичемъ, на прародителскомъ престолѣ монаршомъ, и вѣнецъ царский, и скипетръ самодержавный принявши, почали сполне обидва, дай Боже щасливе, южъ на многие лѣта и и незамѣроние, царствовати, которимъ вкупѣ жичачи долголѣтного и щасливого панованя, всѣ чины сенаторские и посполитие люди в царствующомъ великомъ градѣ Москвѣ, и по всемъ государствѣ Московскомъ мешкаючие, кгды опят виконали на вѣрност присягу, потвержаючи тую першую сеею теперешнею, и до насъ вѣрнихъ своихъ изволили прислати своего царского пресвѣтлого величества думного дворанина и намѣсника переяславского Василя Михайловича Тяпкина, жебисмо и ми вѣрно также к нимъ обоимъ великимъ государемъ присягою потвердили, теди ми волѣ ихъ монаршой повинуючися, якъ сами тут в Батуринѣ присягу такую жъ власне, якъ первой имъ великимъ государемъ помазанцомъ Божимъ учинили, такъ и васъ всѣхъ, якъ старшихъ, так и меншихъ того полку товариства, через посланного нашего пана Дмитра Чечеля, товарища войскового, з симъ унѣверсаломъ до васъ виправленого, пилно жадаемъ и упоминаемъ, жебисте ей ведлугъ першого порядку виконати, яко найпрудше, неотмовлялися на вѣрност имъ обоимъ великимъ государемъ нашимъ. Для ласки ихъ обохъ великихъ государей, которую намъ Войску Запорозкому и всему тутейшому нашому народу малороссійскому висвѣдчати обещуют. Так в ненарушномъ захованю насъ в благочестивой державѣ своей монаршой при вшелякихъ правахъ, свободахъ и волностяхъ нашихъ войскових, яко

и в оборонѣ от всѣхъ неприятелей нашихъ. А [за] заслуги ваши, подлугъ обѣтницѣ наше, через пана Дмитра Чечеля, товариша войскового, и дозорцу Скарбу Войскового, посланных нашихъ, належитую вамъ роковую заплату посилаем, которую одобравши, хотѣте их царскому пресвѣтлому величеству и намъ рейментаровъ вѣрне служить, при томъ васъ Господу Богу поручаем.

Данъ в Батуринѣ, іюня 19, року 1682.

Звышменованный гетман, рука власна.

На звороті написано: В полкъ п. Новицкого.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14160. – Арк. 142–143. Оригінал з військовою печаткою.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 169–171. – № 138.

№ 596

1682, червня 24. Батурин. –

*Наказ Івана Самойловича комонному полковникові
Іллі Новицькому привести до присяги на вірність царям
Івану і Петру Олексійовичам товаришів його полку,
що знаходяться біля Дніпра, та виплатити
їм грошове утримання*

Мой ласковий пріятелю, пане полковнику комонный!

Дякуемъ, же в. м. зо всѣмъ полку своего старшимъ и меньшимъ товариствомъ, повинуючися выразной волѣ найяснѣшихъ великихъ государей нашихъ ихъ царского пресвѣтлого величества, и нашему рейментарскому розказанью, за прибытіемъ до себе высланныхъ нашихъ, присягу на вѣрность имъ обоимъ великимъ государемъ царемъ и великимъ княземъ, Іоанну Алексѣвичу и Петру Алексѣвичу, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцомъ, и намъ рейментарови своему на зычливість охочо выконали, обѣцуючи щиро ее до конца живота своего такъ имъ монархомъ, яко и намъ додерживати, и противъ всякого непріятеля такъ за достоинство ихъ монаршое, яко и за цѣлость отчизны нашей Украины застановлятися. Похваляемъ и тое, же в. м. звычайный грошовый датокъ отъ насъ благодарнѣ принявши, обовязуетесь вѣрнѣ его водлугъ присяги своей намъ и отчизнѣ заслужити. Тутъ же ознаймуемъ, ижъ поважаючи мы причину вашей милости листовную, товариству тому, которое (не вѣдати для чого), прешлыхъ роковъ, ровно зъ иншими платы, чили заслуги свое не отбирали, теперъ и имъ, ровно, яко иншимъ, по двадцать золотыхъ розказали есьмо дати. Товариства тежъ полку своего, у Днѣпра знайдуючогося, до себе оттуль для выконанья присяги не зтягаючи, туды до нихъ выправъ, кого досконалого розумѣти будешъ, зъ грамотою государскою и універсаломъ нашимъ, и зъ ротою^а отъ насъ присланою, жебы привель ихъ поряднѣ до тоее присяги. Черезъ того жъ и грошѣ имъ належные пошли, жебы раздалъ, якъ пристойтъ, водлугъ

^а У публікації зазначено: Т. е. формою присяги.

порядку слушного. Таковую в. м. деклярацію на тое заславиши, поручаемъ Господу Богу.

Зъ Батурина, іюня 24 дня, року 1682.

Туть же в. м. ознаймуемъ, ижъ подлугъ плонныхъ повѣстій, отъ нѣкоторыхъ легкомыслныхъ людей межи васъ внесеныхъ, о повоженю, въ городахъ слободскихъ дѣючомся, писали есьмо до боярина е. м. князя Хованского, зъ умыслу, чрезъ Пашковского, довѣдуючись. О томъ теда якъ бояринъ е. м. князь Хованскій ко мнѣ отписуетъ, жебысте вѣдали и нашу неусыпную о задержаню цѣлости тутейшого краю чулость, листъ той боярина е. м. и думного дворянина Леонтія Романовича Неплюева при сей оказіи в. м. для прочитанья посылаемъ, который вычитавши, опять пришли в. м. до насъ. А если бы впередъ отъ кого мѣли до васъ такіе жъ плонные рѣчи вноситися, постарайся в. м. такого клеветника и плевосѣятеля взявши до насъ прислати. И того пильно отъ в. м. жадаемъ.

В. милости во всемъ зычливый, Иванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтл. величества Запороз.

Нижче написано: На пакете, запечатанном войсковою печатю, адрес на имя полковника Новицкаго, сходен с прежними.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 171–172. – № 139.

№ 597

1682, липня 28. Батурин. –

*Наказ Івана Самойловича комонному полковникові
Іллі Новицькому направити корогву компанійців
зі свого полку на охорону Дніпровського побережжя,
щоб запобігти перебіганню зрадників
на інший бік Дніпра*

Мой ласкавий пріятелю, пане полковнику комонный!

О зрайдцѣ Крембашевскомъ и обѣ иншихъ на тогобочномъ Днѣпра побережю зъ оманами своими прослываючихся, есть намъ вѣдомо подавно. А о зраденскомъ поступку запамяталого Бѣлевича, который и присягою двократною на вѣрность ихъ царскому пресвѣтлому величеству и на зычливость нашому рейменту былъ обовязанный, и цѣлою губою зъ ласки нашей заживаль хлѣба, увѣдомилися есьмо теперъ зъ листу в. милости, о которого такой зрадѣ ижъ намъ старшина городовая не спріяла, знати маемо, якъ зъ тыми поступити. А же и товариство ваше на берегу зостаючое не хотѣли того достерегти, барзо намъ тое не мило, бо яко для перестороги оныя тамъ найдуются, то и годилося бы имъ на всѣ повоженья мѣти пилное око. А такъ теперъ приказуемъ в. милости, абысь полку своего цѣлкомъ корогву товариства заразъ ординоваль до берега, и велѣль имъ стати зъ готовымъ борошномъ въ Чигирин-Дубровѣ. А прикажи в. м. имъ пилно, жебы и вышей и нижей Днѣпрового побережя пилновали зъ великою

дбалостью, щобъ таковыя здрайцы не могли промкнути зъ сее на тую сторону, и щобъ не были утаены приметныя оманы тыхъ здрайцовъ, которые на томъ боку гнѣздятыся, лечъ, варуемъ, абысь в. м. не велѣлъ своему товариству бывати на томъ боку, до щастливого часу пришлого, кгда мога будетъ дати имъ покой вцалѣ, а своее на семь боку стеретти цѣлости. За тымъ, за обосланье насъ рыбными гостинцами велѣъ в. м. подяковавши, зычимъ оному доброго здоровья.

Зъ Батурина, іюля 28 дня, року 1682.

Выправуючи къ берегу свое товариство, учини в. м. такъ, абы у нихъ старшимъ былъ чоловѣкъ намъ зычливый, росторопный и пилный въ своихъ дѣлѣхъ, жебы моглъ мѣти въ рукахъ своихъ побережье, и жебы не лѣновался проѣзджати до Городища и до Кременчука, для догляду статечного житья обывателей, пригрожаючи старшинѣ городовою, жебы оныя каждого зъ жителей своихъ чоловѣка мѣли на своихъ очахъ, кгдажъ и за тое, же здрайцу Бѣлевича на той бокъ перепустили, будутъ отъ насъ караны. И о томъ в. м. дай совершенную науку тому, кого пошлешъ къ побережью, а посылай вскорѣ, не отволакаючи часу.

В. м. зычливый пріятель, Иванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска ихъ царского пресв. величества Запорозского.

Нижче написано: На пакете, запечатанном войсковою печатью, адрес на имя полковника Новицкаго сходен с прежними.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 172–173. – № 140.

№ 598

1682, серпня 10. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Київського Михайлівського Панянського монастиря на села Ходосійвку і Краничі

Іванъ Самойловичъ, гетманъ Войска ихъ царского величества Запорожскимъ.

Ознаймуемо, ижъ честная госпожа инокиня Меланія, игуменія монастыря панянского Киевского Михайловского, била челомъ до насъ о своихъ селахъ Ходосувце¹²⁰ и Креничах¹²¹, и просила насъ о подтвержденіи унѣверсаломъ, показуючи намъ универсале пана Богдана Хмелницкого, гетмана Войскъ Запорожскихъ, также и наданя пана Степана Креницкого. Зачемъ ми симъ нашимъ унѣверсаломъ варуемъ, абы тиі законъници, яко старожитне уживаючи, и теперь при своихъ волноостяхъ зоставали, и не от кого жадной кривди в тѣхъ маестностяхъ не имели, приказуемъ и сей нашъ унѣверсалъ для оборони онымъ законницамъ под печатю нашею войсковою даемъ.

Зъ Батурина, августа 10 дня, року 1682.

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Нижче написано?: С копиями читалъ канцеляристъ Петръ Давидовъ.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 1. – Спр. 2425. – Арк. 5 зв., 7. Копія.

Там само. – Спр. 1902. – Арк. 15 зв., 29 зв. Копія.

Там само. – Спр. 1760. – Арк. 5. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 173.

№ 599

1682, серпня 19. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання села Жуки значному військовому товаришеві Федору Жученкові

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его^а царского пресвѣтлого величества [Запорозким].

Пану полковникови полтавському, старшинѣ полковой, сотникови, атамановѣ городовому, и всему старшому и меншому товариству, также войтови, и всѣмъ обивателямъ тамошнимъ, и кому колвекъ о томъ вѣдати належить, ознаймуемъ, ижъ респектуючи на старинные в Войску Запорожскомъ заслуги пана Федора Жученка, которій з молодости лѣтъ своихъ до самой сивизни во всякихъ военныхъ значние оказовалъ праці, надаемо оному в послушенство село Жуки¹²², якъ ся в собѣ маеть зуполне [...] одного атаманства всѣхъ людей тяглихъ, жеби оттоль при своей старости, тако в кошеню сѣна, якъ и в іншихъ господарскихъ потребахъ моглъ мѣти помочъ, мѣти теди хочемъ и приказуемъ, абы такъ панъ полковникъ помененній, яко и ниhto инший, особливе войтъ мѣскій, вымага-немъ з тихъ людей до мѣста подачокъ ему пану Жученкови в завѣдованю того зо всѣмъ села не чинилъ перешкоди, а люде тамошніе тягліе абы ему безъ противности были послушны, иначей не чинячи.

Данъ в Батуринѣ, августа 19, року 1682.

Звышъ именованній гетманъ, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 58172. – Арк. 60. Копія.

№ 600

1682, серпня 24. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про розмежування земель Рихлівського монастиря та жителів села Понурниці

Іван Самойлович, гетман з Войскомъ их царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Пану полковникови черниговському и всей старшинѣ Войска их царского пресвѣтлого величества Запорозкого, и посполитимъ людемъ ознаймуемъ. Поневаж велебний *господин* отецъ Лука Григориевич, ігумен, и всѣ законники монастиря

^а Так у документі.

чудотворца Христова и святителя Николая Рыхловского з Андрѣмъ Нестеренкомъ, на той час сотником, и всѣми жителями понурницькими при бытности высланого нашого Івана Ломиковського, по многократнихъ заводахъ и спорахъ своихъ згодное в кгрунтах, пуцѣ и сѣножатех, монастиреви прилеглих, учинили розграничене, почавши од дороги перехрестное Короповское, межею подле Микитиной Сергѣенковой ниви и монастирское, ведле которых у концѣ поставили и копец, а од копца повели понад яром з признаками частими в дубахъ починеними из копцами, до Довгое яругы в лощину, а лощиною до дороги Сосницкой, и Сосницкою дорогою до дороги Будиской, к могилѣ давной на рогу березника межы дорогами будучой, и через дорогу мимо лес сухой дубовий, и мимо дубы, в которыхъ теперъ зараз ста[ви]ли признаки, и под ними копцѣ, да на дорогу Новую Будискую и понад яром Ясковим, и до дуба над Гривнимъ яромъ стоячого, и яром Гривним в Бистрицу, з Бистрици через рѣку против Рыхлов до Образа теперъ стоячого, и аж до той опят Перехрестной дороги. И одваровали тое свое розграничене на обѣ сторонѣ неодпустным заплаченемъ по сту талярей заруки до шкатулы войсковой и сторонѣ уквивджоний. Теды и мы, стосуючись до их обоихъ сторонъ згодного зезволения и границъ постановленя, тое для лѣпшой памяти за упрошенемъ помененного велебного отца ігумена и братіи его, повагою сего нашого унѣверсалу зтвержаем. Хотячи мѣти, жебы юж спокойне собѣ обѣ сторонѣ своихъ кгрунтовъ вѣчно заживали, еднатого барзѣй варуем, под заплаченемъ заруки оной, жебы понурницькіе обывателѣ велебному отцу ігуменови и всей братіи жадной и найменшой не важилися чинити в кгрунтахъ монастирскихъ кривды, и не смѣли задавати болшей од нихъ трудности.

Дан в Батуричѣ, августа 24, року 1682.

Звишменованный гетман, рука власна.

На звороті написано: Унѣверсалъ ясневел[можного] его мил. пана гетмана Івана Самойловича, на грунта монастирскіе, другий, розграниченя.

ЦДІАК України. – Ф. 144. – Оп. 1. – Спр. 19. Фотокопія оригіналу з військовою печаткою.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 173–174. – № 142. З датою: серпень 1682.

№ 601

1682, вересня 12. Батурич. –

Універсал Івана Самойловича про дозвіл воронізькому обивателеві Лазарю Матвійовичу перенести греблю на річці Ясмань, де знаходиться куплений ним млин, з старого місця на нове, – нижче за течією, на якому він може збудувати новий млин та осадити при новій греблі слободу з п'яти чоловік

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войском ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а особливе пану полковникови нѣжинскому, сотникови глуховскому,

атаманови городовому, и войтови, и всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, ознаймуемъ, ижъ, п. Лазарь Матвѣевичъ, обывател воронижский, презентовал намъ, рейментарови, листь купчий, з ураду Глуховского ему даный, на млынъ, на рецѣ Ясманѣ стоячий, яког онъ одну половицу у Кизимовны Мончинской, обывателки глуховской, а другую у Крутихи купил, и просил насъ, жебысмо позволили ему нижей тую старую греблю зсунути и на ней млынъ построити, поневажъ, яко прикладал нам, же тое мѣстце, где теперъ млынъ стоит, не ест способное до млыва, а тым зсуненем не будет млыном верхним и нижным жадной перешкоды. Теды мы, респектуючи на его, Лазара, стачечное жите и вѣрност ку рейментови нашому, позволяемъ симъ нашимъ листомъ, нижей тоей старой купленой греблѣ, ново греблю з фундаменту робиты и на ней млынъ построити. Тамъ же и при той греблѣ, для своей выгоды, людей человекъа пят осадити на мешкане. В чомъ абы ему, помененному Лазарови, ни от кого з старшини и чернѣ жадная перешкода не дѣялася, а особливе от млыновъ, верху и низу тоей реки Ясманѣ стоячих млыновъ, его млынови, яко старинному, пишно варуем.

Данъ в Батуринѣ, септеврѣ 12, року 1682.

Звышменованный гетман, рука власна.

На аркуші 2 написано: Унѣверсал рейменѣтарский на млынъ Крутишинъ, и на слободку там же.

НМІ України. – РД. 41. – Арк. 1–2. Оригінал з військовою печаткою.

№ 602

1682, вересня 15. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл Мгарському Лубенському монастиреві осадити слободу біля Великобудиських млинів

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Пану полковниковѣ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозского полтавскому, сотниковѣ будискому, атамановѣ, и войтови тамошнымъ, и всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, ознаймуемъ. Поневаж за щастемъ монарховъ нашихъ ихъ царского пресвѣтлого величества, законныки монастира Мгарского Лубенского, меновите превелебнѣй въ Богу господинъ отецъ игумень Макарий Русиновичъ з братиею умислили, на большую честъ и хвалу Богу, церковь мурованую на мѣстцу томъ, где теперъ деревяная стоитъ, поневаж вже струхлѣла она, въ своемъ монастиру збудовати, въ чомъ нашой собѣ просили помочи. Теды мы, до такого побожного дѣла склонившиися, вшелякое наше вспоможеніе в томъ чинимо для несмертелной такъ намъ, яко и всему Войску Запорозскому славы, а кгда помененніе законныки прилѣжно около того святобливого дѣла почали старання своего прикладати, построили в

Ковжижѣ¹²³ под Будищами¹²⁴ дворець и въ немъ винницю для роблення горѣлки, на ремесниковъ на той роботѣ будучимъ, и для іншой нужной своей монастирской потреби, где на тое особливий и лѣсъ купили, а мы на робленне оной горѣлки и борошно свое даемо, и просили нас, жебы нѣмъ за помощію Всесправуючого Бога, а за щастемъ монарховъ нашихъ православно російскихъ, тое дѣло до совершенства *приидеть*, люде въ слободцѣ, около млиновъ великобудискихъ мешкаючіе, зъ того ихъ лѣса, такъ въ привоженню дровъ до винницѣ, и рубанню, яко и деревни, до монастира ихъ Мгарского, и въ чомъ зможна будетъ послушенство имъ отдавали. Прето мы, видячи такую ихъ въ томъ святобливомъ дѣле потребу, приказуемъ тымъ слободскимъ людемъ, жебы безъ жадной спереки во всемъ помененнимъ законникамъ, до ласки нашей войсковоѣ, били послушними. А старшина вышъ мененная, вѣдаючи о таковой волѣ нашей, не важилася имъ в держанню онихъ людей чинити *перешкоды*, мѣти хочемъ и пишно варуемъ.

Данъ въ Батуринѣ, септеврїя 15, року 1682.

Звышъ менованїй гетманъ, рука власна^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 35–35 зв. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 39–40. Копія.

№ 603

*1682, листопада 30. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про надання
Лубенському Мгарському монастиреві, для побудови
мурованої Спаської церкви, прибутків з військових часток
у млинах Івана Кулябки, розташованих
на Нижній Лубенській греблі*

Іоаннъ Самойлович, гетманъ зъ Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запороз.

Пану полковниковѣ лубенскому, сотниковѣ тамошнему, атамановѣ городовому, и всему товариству, войтовѣ, и всѣмъ мѣщанамъ и посполитимъ людемъ, въ Лубняхъ найдуючимся, ознаймуемъ, ижъ предѣ ся взявши ми умисль нашъ, аби въ монастирю Мгарскомъ Лубенскомъ, по приуготованю потребнихъ матерїй, церковь Всемилоствитого Спаса муромъ била виставлена, о що усердного нашего прикладаемъ стараня, толко би Всесправуючий Господъ далъ намъ здоровье, а всему народу украинному утвердилъ пожаданную спокойность, надаемо превелебному въ Богу господину *отцу* Макарію Русѣновичу, ігумену, и всей братїи законникомъ монастира оного, до того часу нѣмъ оное около церкви совершится дѣло, млины Іванови Кулябчины, на греблѣ низшой лубенской, сполне з монастирскими будучіе, з которыхъ они розмѣровъ приходячихъ двѣ нашихъ части, на

^а Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати рейментарской.

Войско належних, в монастир отбирати, а третюю ему, Кулябцѣ, оставляти мають, и по совершенно оного церковного дѣла уступити зъ них повинни будуть. Зачимъ аби имъ отцу ігумену и братии въ тихъ млинахъ ништо не чинил перешкоди, пилно приказуемъ.

Данъ въ Батуриѣ, ноемврія 30, року 1682^а.

Звишенованній гетман, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 13 зв.–14. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 22. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 30797. – Арк. 8. Копія.

№ 604

1683, січня 16. Батурин. – Наказ Івана Самойловича перяславському полковникові Леонтію Полуботку про організацію суду над колишнім перяславським полковником Дмитрашкою Райчею

Мой ласкавій пріятелю, пане полковнику перяславській!

Якосмо устно зъ в. мил., тутъ будучи, говорили и рейментарскимъ словомъ приобещали, особъ отъ боку нашего для сконченя справи Думитрашковой въ Переясловлѣ зослати, такъ теперъ наше слово исполняючи, висилаемъ пана Михайла Вуехевича, значного товариша войскового, пана Андрея Василевича, писара судовъ войсковихъ и пана судію полку Нѣжинского, которіе кгди прибудуть, теда и в. м., своего знатнѣйшого товариства приспособивши, засядте купно з поменними висланими нашими, где на пристойномъ мѣсцу, и якъ належить, ведлугъ артикуловъ правнихъ, тую Думитрашкову справу разсудѣте. При томъ вашей милости засилаемъ поздоровлене.

Зъ Батурина, генваря шестогадцеть, року 1683.

Вашей милости зичливій пріятель Іванъ Самуїловичъ, гетманъ Войска ихъ царского прес. вел. Запорожского.

О п у б л і к о в а н о: Мотыжинській архивъ. Акты Переяславского полка 17–18 в. – С. 123–124. – № 63. З судової справи над колишнім перяславським полковником Д. Райчею.

^а Нижче зазначено: У подлинного тако подписано.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати гетманской.

1683, січня 18. Батурин. –

Універсал Івана Самойловича

*про обвинувачення колишнього переяславського полковника
Дмитрашки Райчі “в прийнятю з противной стороны листов”
та про проведення у цій справі суду в Переяславі*

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорозжского, а меновите пану полковниковѣ переяславскому, обозному, судіи, и асауломъ полковимъ, сотникомъ, атамановѣ городовому, и всему старшому и меншому товариству тамошнему, ижъ маючи мы у вѣдомости нашей справу пана Думитрашка Райчи, якая въ прийнятю зъ противной стороны листовъ на оного сыномъ священника баришовского доводится, яко велѣлисмо его, Думитрашка, и того живого свѣдка до часу слушного въ Переясловлѣ держати за калауромъ и обещалисмо отъ боку нашего зслати туда, въ Переясловъ, особъ для чиненя суду, такъ теперь, жичачи правомъ пристойнимъ справу тую скончити, жеби если окажется быти виннимъ, набыль належитого караня, зсилаемъ отъ боку нашего рейментарского особъ, розумъ маючихъ досконалій, п. Михайла Вухевича, товариша значного войскового, п. Андрея Василіевича, писара судовъ войсковихъ, и п. Василя Гуменского, судію полку Нѣжинского, злецивши имъ, жебы подлугъ артикуловъ правнихъ поступаючи, первѣй, на томъ сыну священника баришовского суровою с питкою о поданю листовъ досконалого доводу домоглися, а потомъ, если с тоей с питки о листахъ такихъ доводъ окажется, его, Думитрашка судили и декретовали на каране. А яко зъ сими особами, отъ насъ зосланными, пану полковнику переясловскому и старшинѣ полковой тамошней, также и товариству значному на пристойномъ мѣсцу для учиненя тоей справи суду, сполне засѣсти належить, такъ сіе зосланіе отъ насъ особы без пана полковника, старшини полковой и значного тамошнего товариства, того суду зачинати и кончати не мають, для чого пану полковнику приказуемо, абы въ той мѣре указу нашему рейментарскому и самой слушной повинности, своею зъ старшиною полковою и значнимъ товариствомъ заседѣнемъ зполниль и учиниль досить. А якій початокъ и конецъ суду того будетъ, тое маеть бити виразне записано, жебы якъ намъ рейментаровѣ, такъ и каждому было о томъ вѣдомо.

Данъ въ Батуринѣ, осмогонадцеть генваря, тисеча шестьсотъ осмьдесятъ третьего году^а.

Звышъменованній гетманъ, рука власная.

О п у б л і к о в а н о: Мотыжинскій архивъ. Акты Переяславского полка 17–18 в. – К., 1890. – С. 124–125 – № 63. З судової справи над колишнім переяславським полковником Д. Райчею.

^а Нижче зазначено: А въ того унѣверсалу такоїй подпись руки былъ.

*1683, квітня 27. Батурич. –
Універсал Івана Самойловича про право
міста Переяслава на шинкування горілкою в 1683 році,
з дозволом місту виробляти на міські потреби селітру*

Івань Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ кождому, кому о томъ вѣдат належить, а особливе пану полковниковѣ переясловскому, обозному, судѣ, и асауломъ, полковимъ сотникомъ, и атамановѣ городовому, и всему товариству, такъ же и всѣмъ посполитимъ обывателямъ тамошнимъ, ижъ не з иншихъ причинъ, толко з тихъ респектовъ, аби мѣсто Переясловское в своихъ знищеняхъ мѣло подпоможене, и люде, в немъ мешкаючие, литвѣй розживатися могли, заказовалисмо в прошлыхъ рокахъ ласку нашу, же шинки горѣлчаніе ку поратунку тамошнимъ росходамъ били заховани, яко то особливе, такъ рокъ, всѣмъ до шинковъ способност маючимъ, позволили свою горѣлку тамъ шинковати и в тихъ шинкахъ, чинши належніе отбираючи, оборочати на сполную всего мѣста Переясловского потребу, иж в прошломъ року дойшло намъ з вашего донесення вѣдати, же тие всякому волниие шинки однимъ тилко тимъ людямъ, якіе шинкують, чинят великіе зиски, а мѣсту всему немашъ одтоль жадного пожитку і людемъ посполитимъ улегженя. Теди на той рокъ 1682 тие шинки волніе черезъ лист нашъ завстягнулисмо цале и оразъ позволили майстратовѣ Переясловскому в одномъ ратушу Переясловскомъ тие шинки арендованіе горѣлчаніе и при тихъ дегтевие и тютунніе держати и черезъ людей, на тое вираженнихъ и присягою обовязанихъ, справовати тихъ шинковъ заводи, и збирати з нихъ зиски и доходи, подлугъ такъ рочного теди нашого респекту ж, теж на рокъ 1683 й освѣдчаемъ всѣмъ вамъ обывателямъ переясловскимъ ласку нашу, позволяючи шинки арендовніе ратушнимъ завѣдовати порядкомъ, албо вѣмъ вдячно намъ ест тое же прошлорочнихъ арендовнихъ шинковъ явилися зиски такіе. З котрихъ яко намъ предложено певная ку оздобѣ и твердості мѣста можетъ бити подпора, и надто же оние справци ратушніе за здоровимъ розуму предложенствомъ мают намѣрение на потребу пришлюю палѣти салѣтру, якая велми до оборони города того в запасахъ естъ потребна. Взглядомъ яко потреби и позволене наше рейментарское даемо онимъ, аби на буртахъ салѣтраной давной работи, там же под Переясловлемъ будучихъ, майданъ завѣвши, дѣло свое неотмѣное чинили і жебы онимъ ништо в томъ не чинилъ перешкоди. А прето, яко ми рейментарскою горливістю нашою зичимъ того, аби мѣсто Переясловское старинное пограничное и велце намъ потребное в своей власности одновилося и до прежное своее пришло оздобі, такъ панъ полковникъ переясловский і майстратовнѣи постерегати того повинни, жеби тии с помененнихъ шинковъ в ратушу збираючися зиски никому на приватний пожитокъ не били дѣланиі, тилко на власную мѣскую потребу, жебы що оттоль до оздобі и до оборони города тамошнего правитися могло, и жеби росходи мѣськіе подпѣралися, цале били, прибирати такъ

якоби тимъ во всемъ і в построеню мѣскихъ порядковъ и трафунковихъ росходовъ ставало доволство, а люде посполитие поборами и подачками жадного не терпѣли обтяженя, для того запобѣгаючи ми, аби в тихъ ратушнихъ шинкахъ майстрату не било перешкоди, що тимъ латвѣй могли доводнѣйшіе бити зиски, варуемъ пилно и приказуемъ, аби такъ панъ полковникъ, яко и інъшие старшие особи, горѣлокъ своихъ на вишинкѣ ратушнимъ дозорцамъ накидати не важилися, и козаки в шинкахъ своихъ приватнехъ горѣлокъ держати не мѣли, под виною войскового караня, медомъ засъ и пивомъ всякому шинковати волно, одавши до ратуша повѣркового і скапщини звиклую повинност, опрочъ козаковъ, бо козаки войсковое услуги пилнующие, гди которому пиво варити, албо медъ ситити на вишинкѣ лучится, от даваня тоей повинности мають бити волни. Такову волю нашу рейментарскую ку пожитку цѣлому мѣсту Переясловскому ласкаве виразивши, абы оная била ненарушне захована у каждого старшого і меншого, далисмо ми нашъ унѣверсалъ майстратовѣ Переясловскому, с подписомъ власной руки нашей и з притисненъемъ войскової печати.

Данъ в Батуринѣ, априля 27 дня, 1683 року^а.

Звишъ менованій гетманъ, рука власна^б.

Нижче написано: Писаръ магистратовий Симонъ Кондратовичъ.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54685. – Арк. 538–539. Копія.

№ 606 а

1683, травня 22. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання глухівському священику Максиму Софоновичу слободи Хотминівки

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлаго величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ кождому, кому о томъ вѣдати надлежить, а особливе пану полковниковѣ нѣжинскому, и урядовѣ Глуховскому, ижъ суплѣковалъ намъ честній господинъ отецъ Максимъ Софоновичъ, священникъ глуховскій церкви святаго чудотворца Николая, докладаючи, же при млинѣ его власномъ на рецѣ Ясманѣ, близкомъ лѣса Неродина найдуючомся, на грунтѣ его власномъ, купленномъ, осажена людами слободка, назвискомъ Хотминовка, и просилъ насъ, жебысмо ему людей слободки оной ку ратунку млина и ку вспартю господарства его подали в послушенство. Теди ми, повабляючи его, отца Максима до того, абы охочимъ сердцемъ до Господа Бога приносилъ за насъ молитви свои иерейские, подаемо оному во владѣніе слободку оную и яко ва-

^а Нижче зазначено: В подлѣномъ подпись таковъ.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

руемъ, аби нхто ему до ласки нашой не чинилъ в томъ перешкоди, абы ему, в пристойнихъ повинностяхъ были послушными.

Данъ в Батуринѣ, мая 22 дня, року 1683^а.

Звишъменованній гетманъ, рукою власною.

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 405. – № 203.

№ 607

1683, липня 17. Батурин. – Наказ Івана Самойловича лубенському полковнику забезпечити оборону володінь Лубенського Мгарського монастиря

Найласковий приятелю, пане полковнику лубенский!

Будучи тутъ въ Богу превелебній его милость отецъ Макарий Русѣновичъ, игумень монастиря Мгарского Лубенского, показоваль намъ фундаменталное право лѣтъ давнихъ отъ небожки славной памяти Раины Могилянки, княгинѣ Вишневецкой, на монастирь той игуменомъ и братіи, законникомъ, въ немъ мешкаючимъ, данное и грамотою монастирскою и унѣверсаломъ небожчика Хмелницкого, гетмана, антецессора нашего зтверженое, въ которомъ фундушѣ, albo рачей правѣ, описанны суть выразне всѣ кгрунта, монастиреви тому и законникомъ тамошнимъ до уживання и владѣнія вѣчистого наданніе, отъ якого урочища починаются и при якомъ кончаются, а при локазанню того фундушю прекладалъ намъ же, маеть въ тихъ кгрунтахъ монастирскихъ отъ обывателей лубенскихъ кривду чили утискъ. Мы теды варуючи, абы тотъ фундушъ при своей давной повазѣ знайдовался и кгрунта монастирскіе, въ немъ описанніе, при своей цѣлости ненарушоны зоставали, якъ суть наданные помененному монастиреви, жадаемъ вашей милости, прикажи ваша милость всѣмъ обывателемъ лубенскимъ, жебы оны жадной въ тыхъ кгрунтахъ ему, отцу игуменовѣ, и всей братіи кривди чинити не важилися. Тутъ же варуемъ заборонити, ваша милость, тамошнимъ же обывателемъ лубенскимъ, жебы вышше греблѣ своей мѣской не подиймали, бо и тимъ не меншую мгарскимъ монастирскимъ млинамъ чинять перешкоду, а жебы вѣдали лубенци ограничене кгрунту монастирского досконале, як передъ симъ недавно посилалъ ваша милость Свѣчку, асаула своего, объездити оніе, такъ и теперь его туды пошли, жебы певніе по границы ихъ починилъ знаки. Що до справовання *вашей* милости полещивше, поручаемъ васъ Господу Богу.

Зъ Батурина, іюля 17 дня, року 1683.

Вашей милости во всемъ зичливий Іванъ Самойловичъ, гетманъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозского.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 23 зв.–24. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 1–2 б. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ГСМЛ. – С. 92. – № 95 б.

^а Нижче зазначено: Въ копії пишеться.

*1684, січня 12. Батурич. –
Універсал Івана Самойловича про право
міста Переяслава на шинкування горілкою
у 1684 році*

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаннемъ кождому, кому о томъ вѣдати належить, меновите пану полковникови переясловскому, обозному, судіи, і асаулам, полковим сотникомъ, і атаманови городовому, і всему товариству, тут же і всѣмъ посполитимъ обивателямъ тамошнимъ, не з іншихъ причинъ, тилко с тих респектовъ, аби мѣсто Переяславское в своихъ знищеннях мѣло подпоможене, і люде, в немъ мешкаючіе, латвѣй могли розживатися, оказалисмо в прошлих лѣтах ласку нашу таким целем, же шинки горѣлчаніе ку поратунку тамошнимъ росходамъ были захованни, а особливе в прошлих лѣтах і такъ позволилисмо, аби всѣмъ до шинковъ способност миучимъ, горѣлку волно было шинковати, и от тих шинковъ чинши належитіе отбѣрати и оборочати на сполную всего мѣста Переясловского потребу, а ижъ и такъ не било пожитечно, бо доходило нам з донесення вѣдати же тіе волніе шинки однимъ тилко тим людамъ, якіе шинкують, чинили зиски, а мѣсту всему не било отголь жадного пожитку и людем посполитим улежения, теди, яко прошлихъ двохъ лѣтах, так і сего 1684 року позволяемъ магистратови Переясловскому, въ ономъ ратушу Переясловском тіе шинки горѣлчаніе, а при тихъ дегтевіе і тютюнніе, арендовним держати способомъ и чрез людей на тое висажоних, сумнением обовязанних, справовати их заводи и збирати на общую користь з оних зиски и доходи, и прето, яко мы рейментарскою горливістю нашою зичимъ того, аби мѣсто Переясловское старинное пограничное і велце намъ потребное, в своей власности обновилося и до прежнее пришло оздоби, такъ панъ полковникъ переясловскій, старшина полковая и майстратъ тамошній постерегати того повинни, жеби тіе з поменних шинковъ, в ратушу збираючіеся, зиски никому на приватний пожитокъ не были дѣлени, тилко на власную мѣскую потребу цале были прибрани, жеби, що отголь до оздоби и до оборони города тамошного справитися могло и жеби росходи мѣскіе подпиралися, а люде посполитіе поборами и подачками жадного не терпѣли обтяженія, для того ж запобѣгаючи мы, абы в тих ратушних шинках майстрату Переясловскому не было перешкоди, щоб з тим лѣтвѣ могли доволенѣйшіе быти зиски, варуемъ пилно і приказуемъ, аби такъ, а нѣ полковникъ, яко і іншіе старшіе особи, горѣлокъ своихъ на вишинкъ ратушним дозорцамъ накидати не важилися, и козаки в шинках своих приватнихъ горѣлокъ держати не смѣли, под виною войскового каранія, медомъ зась и пивомъ всякому шинковати волно, отдавши до ратуша повѣрковое і скапщины звиклую повинност опроч козаковъ, бо козаки войсковое услуги пилнуючіе, кгда которому пиво варити и мед ситити на вишинкъ лучитя, отдаваня той повинности мають быти волни, такую волю нашу рейментарскую ку пожитку цѣлого мѣста Переясловского

ласкове виразивши, яко срого приказуемъ, аби оная была у каждого старшого и меншого ненарушне захована. Такъ для лѣпшой личби далисмо сей нашъ унѣверсалъ майстратови Переясловскому, з подписом властной руки нашей і з притисненіем войскової печати.

Данъ в Батуринѣ, генваря 12 дня, 1684 року^а.

Звышменованній гетманъ, рукою власною^б.

Нижче зазначено: Свѣдѣтельствовал писаръ майстратовий Симонъ Кондратовичъ.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54636. – Арк. 441–442. Копія.

№ 609

1684, лютого 2. Батурин. – Наказ Івана Самойловича полтавському полковнику Павлу Семеновичу щодо послушенства жителів села Петрівки Полтавському монастиреві

Мой ласкавий приятелю пане полковнику полтавский!

Бывши в насъ, в Батуринѣ, превелебний в Богу *господинъ* отецъ Лазарь Бузкевичъ, игумень монастира Полтавского, докладаль нам же тяглие люде села Петровки¹²⁵, вымовляючися тимъ, що дорочную повинность дають на монастир, двѣстѣ золотих грошей, не хотять до монастира дров возити и сѣна с поля спроважати, и затимъ онъ, отецъ игумень, отзывается, же волить имъ в пришедшій часъ опустити им тую грошевую повинност, нѣжели би не мѣли оние працею своею чинити до монастира послушенство. А такъ, поневажъ тое село здавна вже з наданя на монастир тотъ належати узвычайилося и нашою рейментарскою потвержено тое волею, такъ жадаемъ [од] в милости, абы тих села оного Петровецъ людямъ и тим, которіе з ними сполне повинност отбувають, приказаль именем нашимъ, аби оние до монастира дрова возили и сѣно спроважати и часу своего кошти слушним подданства своего порядком неотмовлялис, кдѣс що потом будетъ, коли оние монастирскими именуячис, не отдаватимуть до монастиря належитое послушенства, зычим затим в милости доброго здоровья.

З Батурина, февраля 2 дня, 1684.

В милости зичливий приятел, Іванъ Самойлович, гетманъ Войска их царского пресвѣтлого вел. Запорожский.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55256. – Арк. 131. Копія з назвою: Копѣя листу от ясневелможного его милости пана Іюана Самойловича, гетмана Войска их царского пресвѣтлаго величества Запорожского, писанный до его мил. пана Павла Семеновича, полковника полтавского. Принять до книгъ мѣских полтавских и преписанъ слово в слово, который так ся в собѣ мает.

^а Нижче зазначено: В подлѣнномъ подпись тако.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

**1684, березня 10. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича про підтвердження
надання ігуменства Київського Михайлівського
Золотоверхого монастиря Сильвестру Головчичу
чернігівським і новгородським архієпископом,
адміністратором (місцеблюстителем)
Київської митрополії Лазарем Барановичем**

Іоаннь Самуйловичь, гетмань зъ Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, кому о томъ вѣдати належить, ижъ прихилиючися мы до зданья стану духовного, а особливо, до изволенія и благословенія пастырского яснѣ въ Богу преосвященного его милости господина, отца Лазара Барановича, архієпископа чернѣговского и новгородского, администратора митрополіи Кіевскоѣ, черезъ що есть превелебный въ Богу его милость отецъ Силвестръ Головчичъ игуменомъ монастиря святого архистратига Михаила Золотоверхого Кіевского поставлений, даемо и мы ему, превелебному его милости отцу Силвестру Головчичу, игумену михайловскому, сее унѣверсалное подтврженье, абы влада его игуменская, такъ зъ стороны свѣтскихъ особъ, яко и зъ стороны духовныхъ въ належитой была повазѣ, и добра того манастиря, якъ маєтности сель такъ и фольварки до его поссессіи належали. Для чого приказуемъ, абы рейменту нашего старшіе и меншіе войсковые и посполитые люде жадноѣ его милости у властностехъ манастирскихъ не чинили завады.

Данъ въ Батуринѣ, марта 10 дня, року 1684.

Звыш менованный гетманъ, рука власна.

Нижче написано: Тут же рядом приложена войсковая печать, вытиснутая на красновосковой массе, которою обе половины листа склеены. На пробеле позднейшая отметка следующая: “Преставился (т. е. игумен Сильвестр) року 1697, ноемврія 15. Насталъ по немъ Захарія Корниловичъ, и произведенъ, року 1697 жъ, декамврія 21, самымъ преосвященнымъ митрополитомъ (т. е. Варлаамом Ясинским), при бытности архимандрита печерского Іоасафа Кроковского и соборныхъ игуменахъ, и при воеводѣ князѣ Пертѣ Ивановичѣ Хованскомъ, и товарищѣ его, столникѣ Михаилѣ Михайловичѣ Аргомаковѣ”.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 175–176. – № 145.

**1684, березня 12. Батурич. –
Універсал Івана Самойловича про підтвердження
прав Київського Микільського монастиря на млин,
на Чигирин-Дубровській греблі, на річці Сулі,
наданий Петром Дорошенком**

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Ознаймуемъ сим нашим листом кождому, кому о том вѣдати належить, а меновите всѣмъ обивателем чигирин-дубровскимъ, старшинѣ и посполитымъ, ижъ показовали перед нами превелебный в Богу его мил. отецъ Антоний Радивилловский, ігуменъ монастира святого чудотворца Николая Пустинного Киевского, з братією, листъ купчий *от* нѣкоторого мелника чигирин-дубровского, именем Андрѣя Иляшенка, на млынъ, о двохъ млыва, а о третем ступном колахъ, на рецѣ Сулѣ, на греблѣ мѣской Чигирин-Дубровской¹²⁶ на оный час стоячий, пану Петру Дорошенкови в року тысяча шестсот пятдесят шостом в суммѣ грошей осмидесят и пяти копѣ личбы литовской даный, который то лист о[нѣ], п. Петро Дорошенко, далъ имъ, позволяючи ку потребѣ манастырской млынъ на том мѣстцу *от*новити. И просили нас взглядом того они, превелебный господинъ отецъ игуменъ и братіа, абысмо имъ позволили тое млыновое мѣстце обняти и будинокъ млыновий зачати и приводити в совершенство, сподѣваючися *от*толь манастырскіе своѣ вспирати потреби. Теды мы того ихъ пререченого *от*ца ігумена и всеи братіи прозбѣ, давши мѣстце, мѣстце оное млиновое, в купчом листѣ описаное, им обняти и млынъ на нем виставляти (если *от* того жъ Дорошенка, албо от его крвных пенѣ не будет) позволяемъ и пожитковъ всѣхъ (опрочъ войсковою части) заживати в пришлих часех допущаемъ, в чомъ абы ни *от* кого имъ не было, преречоным *от*цом ігуменови и братіи, перешкоды, пилно приказуемъ.

Данъ в Батуричѣ, марта 12, року 1684.

Звышменованный гетман, рука власна.

На звороті зазначено: Привилей гетмана Самойловича на наданный млынъ, на Сулѣ, од Петра Дорошенка монастиреви Николскому. На млын на рѣцѣ Сулѣ.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 206. – Арк. 1. Оригінал пошкоджений з військовою печаткою.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 21175. – Арк. 36–37. Копія.

*1684, травня 8. Батурин. –
Наказ Івана Самойловича комонному полковникові
Іллі Новицькому надати зі свого полку ескорт
із тридцяти чоловік під командою сотника
для безпечного проїзду до Криму гінця кримського хана
та гетьманських посланців*

Мой ласкавий пріятелю, пане полковнику комонный!

Присланого до насъ зъ Крыму гонца ханского задержали есьмо черезъ часть немалый при собѣ, в Батуринѣ, а то для того, ижъ потреба было дати о немъ знати великимъ государемъ нашимъ, ихъ царскому пресвѣтлому величеству. Телерь теды, за вѣдомомъ монаршимъ, оного отпускаючи, выправуемъ и своихъ умыслныхъ посланыхъ, о дѣлѣхъ къ цѣлости краю нашего належныхъ, до хана, яко до того, который ново свое ханство осѣлъ Крымское. А для надежнѣйшого тымъ посланымъ нашимъ и гонцеви ханскому проѣзду, умыслили есьмо зъ полку вашмоestinoго взяти на тую дорогу провожатиыхъ, которые повинны будутъ, знявшись зъ ними въ городахъ и переправившись черезъ Днѣпръ, отправадити ихъ на мѣстца безпечные и къ цѣлости певные. Жадаемъ теды в. м., абысь сотника якого поуфалого и тридцать чоловікъ зъ нимъ людей добрыхъ выбравши, велѣлъ имъ оразъ на тую услугу приготоватися, и приспособити на тотъ путь полевой сухаровъ, за которыми бы оные посланыхъ нашихъ и прежречоного ханского гонца могли отправадити, и сами назадъ повернутися. Тьлько жъ не на возки, але на уюки тое борошно свое брати повинны. О тое и повторнѣ в. м. жадаючи, засылаемъ зычливое поздоровленье.

Зъ Батурина, мая 8 дня, року 1684.

Сей листъ нашъ мѣй в. м. въ спряту, жебы леда-хто не читаль его, бо хочемъ мѣти, абы о выправѣ сихъ нашихъ посланыхъ и отпуску гонца кримского мало хто вѣдалъ.

В. милости зычливый пріятель, Іванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска ихъ царского пресв. величества Запороз.

Нижче написано: На пакете запечатанном войсковою печатью и подписанном на имя Новицкаго, адрес сходень с прежними.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 176. – № 146.

1684, травня 20. Глухів. –

**Універсал Івана Самойловича на вільний вилов
бобрів і видр для Військового Скарбу отаману бобровників
Дмитрові Самсоновичу з товариством та про обов'язок
старшини забезпечувати бобровників усім необхідним
для вилову звірів**

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Панамъ полковникамъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, сотникамъ, атаманамъ и всему товариству, такъ теж войтамъ и всему чину людемъ ознаймуемъ, ижъ, яко здавна з ухваленного звичаю належитихъ до Скарбу Войскового з ловення звѣровъ, водних бобровъ и видер былъ приходъ, такъ и теперъ, аби з того, чрезъ своеволнихъ людей непорядного ловення, Скарбу Войсковому не было ущербку, позволяемо за тим промисломъ Дмитру Самсоновичу, атаману бобровниக்குму, с товариством, на рецѣ Деснѣ, Ипути¹²⁷, Судости¹²⁸, Убеди, Ивоте¹²⁹ ходити и з водъ онихъ, черезъ рокъ, теперъ идучий, 1684, ловити, с которой то ловлѣ повинни будуть звиклій доходъ бобровъ десять видат, двадцят до Скарбу нашего Войскового дати жъ и без похибу уйститва. Зачимъ, абы оному Дмитру з товариствомъ в томъ промислѣ нѣхто перешкоды чинити не важился, симъ нашимъ унѣверсаломъ сурово приказуемъ. А если бы хто важился, скрите ходячи, желѣзами звѣръ водній зловляти и перешкоду чинити, в такихъ позволяемъ звѣръ пойманній и начиння отобрати, самихъ до насъ присылати, в чемъ абы вшелякій урядъ додавалъ помощи, пилно жадаемъ и приказуемъ всей старшинѣ, жебы симъ бобровникамъ, за тимъ звѣромъ ходячим, харчи для себе, чого потребовати будуть, абы не бороняли, приказуем, човни где бь вподобали, аби урядъ кождій не заборонялъ, такъ теж абы желѣза направляни были, и подводъ, килко потреба, давали, приказуемъ, такъ теж, того промислу знайдуючися людей, абы в товариство сему атаману приймать не збороняли. Докладаемъ теж жебы, опрочъ сихъ, іншие бобровники, которие желѣза мають, не важилися ставитъ безъ вѣдома, приказуемъ.

Данъ в Глуховѣ, 1684 года, мѣсяця мая, 20 дня^а.

Звишъ менованній гетманъ, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 10058. – Арк. 155. Копія.

^а Нижче зазначено: В подленномъ подпис таков.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

№ 614

1684, червня 25. Глухів. –

Універсал Івана Самойловича про надання військовому товаришеві Якову Дем'яновичу слободи Годуновки, розташованій на річці Ясмані, вище Глухова

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ сим нашимъ писанемъ кождому, кому о томъ вѣдати належитъ, а особливе урадовимъ глуховскимъ і всѣмъ обивателемъ, иж, заживаючи ми до нашихъ услугъ працѣ п. Якова Дем'яновича, обивателя глуховского, товариша войскового, и хотячи, аби и вперед оный на наши услуги войсковие не скорбно, але охотно всегда становился, надаемо ему до наше ласки слободку Годуновку¹³⁰, при его власному млинѣ, на рѣчцѣ Ясманѣ¹³¹, вишей Глухова, лежачую, которое слободки жители повинны ему отдавати послушенство, яко в гаченню греблѣ, такъ і в кошеню сѣна, и в чомъ окажетъ слушностъ. Теди мѣти хочемъ и приказуемъ, абы ему, п. Якову, [во] владѣню слободки оной, жадное ништо, опрочъ волѣ нашей, не чинилъ перешкоди.

Данъ в Глуховѣ, юня 25 д., року 1684.

Звишъменованный гетманъ, рука власна.

Нижче написано: Данило Костантиновичъ к сей копії руку приложилъ.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 61901. – Арк. 302. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ГСМН. – С. 346. – № 158.

№ 615

1684, липня 5. Батурин. –

Універсал Івана Самойловича в охочекомонний полк Іллі Новицького з похвалою за вірну службу та виконану російським царям і йому гетьману присягу

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Всему старшому и меншому комонному охотницкому товариству полку пана Іляша Новицького, доброго от Господа Бога здорова мѣти зычимъ. Есть годень немало похвалы той в. милостей статечный и зычливый поступок, ижъ вы, будучы неосѣдлими людми, присягу свою на вѣрностъ великимъ государемъ пресвѣтлымъ монархомъ российскимъ и на зычлиностъ намъ гетманови виконаную, такъ пристойне сохранили есте, якъ власне цнотливымъ чинити належить. Не послухалисте оманчливыхъ людскихъ зятяговъ и не бѣгалисме з своее поприсяжоное службы на службу за границу. Чимъ яко ущитилисме войсковую чест и славу, обвеселилисме нас, своего рейментаря, такъ мы, рейментаръ, тое велце вамъ похваляемъ и велце вамъ дякуемъ. А не тылко взглядомъ поваги нашей

рейментарской и взглядомъ васъ самыхъ себе гараздъ то учинились, албо вѣмъ не ужились нужди, якая в волокитахъ буваеъ, не дознались небезпеченства такого, яко иныхъ многихъ потикало, и не неслись головъ своихъ на пропаляе мѣстца. Гкды жъ которые колвекъ, якъ з Запорожья, такъ и зъ городовъ, хватившись нестатку, на тые затыаги бѣгали, з тыхъ всѣхъ, едны великое нужди, другіе небезпеченства и нарушенства здорова, а третіе болшою частю и остатной згубы скоштовали, и певне, якъ зыми прошлое, при Куницкомъ, в Бѣлгородскую землю, над рекою Прутомъ¹³², такъ и з Булигою в Венгерской землѣ, в мѣстѣ Инкварѣ, особливо и теперъ недавно з Могиленкомъ, под Студеницею, над рекою Днѣстромъ¹³³, всѣхъ, рахуючи о килконадцетъ тысячей, оныхъ головами наложило. Чого мы, реиментаръ, велце жалуемъ, бо люде тые, погибшии, згодились были на оборону вѣри святой грекоруской и на зашитъ своее отчизны, а не хутко такихъ такъ много народится. Прето, нарекаемъ мы барзо на лядскую сторону, же такими затыагами своими, людей нашихъ, подманивши, на згубный гакъ приправила. Але всѣмъ вамъ добрымъ молодцомъ вѣдома ест вражда лядзкая, же оны не тылко тых, що были к собѣ затыагнули, натручаючи на трудные мѣстца, нещадно бѣ всѣхъ выгубили, але инач на всѣхъ, якъ старшихъ, такъ и меньшихъ, такъ же и на увесь народъ чигають ненавидячы, ижъ под високою державною великихъ государей нашихъ рукою живемо спокойне и щасливе. Для чого, якъ затыаги тьи вымыслили хитре, и суптелне хотячы нас уменшити, такъ тылко Божей не допоможи, и на вынищене всѣхъ насъ розныхъ оны шукають способовъ, якую то ихъ неприязнь теперъ постерегши, остатокъ людей затыажныхъ, личбою на чотири тысячи, повернулися от Немирова¹³⁴ опят сюда, в Державу ихъ царского пресвѣтлого величества под нашъ Гетманский Реймент, и якъ скоро у Терехтемирова¹³⁵ Днѣпръ перебыли, такъ заразы, отрекшись лядзкихъ шкодливыхъ поводовъ, явне передъ паномъ полковникомъ переяславскимъ и передъ иншими особами присягу на томъ поновили. Ижъ, вѣчне лядзкихъ оманъ не слушаючи, и на службы ихъ не бѣгаючи, монархамъ своимъ благочестивымъ пріяти [и на] насъ, гетмана, во всемъ служити мают. А немалъ з плачемъ просили насъ, абысьмо имъ тое проступство выбачили. Теды, любо намъ то жалъ было на оныхъ, же надъ свою присягу надъ наши заказы за границу бѣгали, однакъ для ихъ склонности, ижъ обачившись, гуртомъ до насъ повернулися, окрилилисьмо ихъ ласкою нашою. А такъ, которые зъ нихъ дома мают, тые по домахъ распущены, а которые домовъ не мают, тые одержали зъ росказанья нашего на становискахъ выживленье. Тое теды мы всѣмъ в. милостемъ освѣдчаючи, жадаемъ васъ пилно, абысте свой статокъ, то естъ великимъ монархамъ нашимъ російскимъ вѣрностъ, а намъ гетманови зычливое послушенство въ пришлые часы и на увесъ вѣкъ свой заховали и не отмѣнне певны того будучы, ижъ при великой милости монаршой наша рейментарская ласка всегда вамъ будетъ оказована, зъ которое и теперъ звыкшую грошовую нагороду на каждого радowego товариша по столко, якъ и прошлыхъ лѣтъ, грошей [...]а золотыхъ, черезъ умыслного высланого нашего, именно черезъ пана Ярему Андрѣевича, сотника батуринского, в полкъ вашъ

^a В цьому місці залишено місце для вписання суми.

посылаем. Що всякий з васъ примите вдячне, якъ по тые часи на своих становисках заховались скромность. Так теперъ скромне з людми обходѣтися. Прийте добра их царскому пресвѣтлому величеству, знаючы же то природные и одновѣрные монархи наши, которые якъ отецъ дѣтемъ зичать намъ доброго повоженя, будте послушны неотмѣнне рейментови нашому, вѣдаючи к собѣ зычливость нашу, же мы всего добра вамъ пріємъ. Захуйте свой зычлый статокъ заслугуючыся собѣ на доброе и на хвалебное имя. Кгды ж самы тое знаете, же хто не хвѣючыся, вѣрност свою одному пану сохранит и в одномъ порядку пробудеть, тотъ у Бога и у людей бывает славенъ, и для того жъ то добрыи и статечныи воины цютливе справуючыся, и в найтяжших разех своего порядку не оставляют и рейментара и старшого своего не отступають. В чомъ есть дорогая и высокая слава. Якіе поступки вамъ всѣмъ предлагаючи, обѣцуюемъ вамъ и на пришлые часы неотмѣнную ласку нашу рейментарскую и поручаемъ васъ в сохранене Господу Богу.

З Батурина, іюля 5, року 1684.

Звішменованный гетман, рука власна.

На звороті написано: Унѣверсаль панский при заплатѣ в року 1684 подан. Унѣверсаль в полкъ комонный пана Ілюша Новицкого, который абы былъ при збраню всего товариства того полку, в голос ретелне читанный пишно.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14152. – Арк. 131. Оригінал з військовою печаткою.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 179–181. – № 150.

№ 616

1684, липня 21. Батурин. –

*Універсал Івана Самойловича про надання значному
військовому товаришеві Федору Сулимі села Сошники,
в Полковій сотні Переяславського полку*

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаниемъ всей старшинѣ и черни Войска Запорозкого, а особлыве пану полковниковѣ переяславскому, и кождому, кому о томъ вѣдати належить, ижъ поглядаючи ми на сталую статечность и зычливость пана Федора Сулымы, значного и старинного товариша войскового, которій по своих пригодах, в чужихъ будучи краяхъ, не мешкал тамъ, але до своей отчизны в благочестивую пресвѣтлыхъ монарховъ Російскихъ державу, под нашъ рейментъ, повернувши и пригорнувшись, черезъ килконадцет лѣтъ вже щире свое оказуетъ вѣрностъ и в потребнихъ въ цѣлости всего краю Малоросійского терминахъ услугуетъ и працуетъ, где колевкъ ему по росказанью нашомъ подавалася и подается окказія, для той теды нагороды и вдячности, годной его зычливости, надаемо ему з ласки нашей село Сошники¹³⁶, в полку Переяславскомъ, в сотнѣ полковой лежачое, позволяючи от людей тяглых тамошних, кроме козаковъ, отбырати належитое, подлугъ обыклости послу-

шенство и повинность, а такъ мѣти хочемъ и приказуемъ, абы ему, пану Федору Сулимѣ в владѣнію того села, и в отбыраню од тяглыхъ людей повинного послушенства, ни хто з старшины и черни не важылся чиниты перешкоды, а посполитіе люде, жители села оного, абы ему отдавали послушенство звыклое, такъ якъ и въ иншихъ наданыхъ кому селахъ ведеться.

Данъ в Батуричѣ, іюля 21 дня, року 1684^а.

Звышъ менованный, гетманъ, рука власна^б.

Нижче зазначено: Таков подлѣнный унѣверсалъ от отца моего, полковника переяславского Симеона Сулимы, сотнику воронѣковскому Матѣвѣю Сулими з рукъ дано персонално, поляценъ в 1753 году.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 64369. – Арк. 423. Копія.

Там само. – Ф. 2. – Спр. 13404–13466. – Арк. 30 зв.–31. Копія.

Там само. – Арк. 38 зв. Копія.

Там само. – Арк. 55 зв.–56. Копія.

№ 617

1684, вересня 24. Табір під Хомутцем. – Універсал Івана Самойловича про заборону київській старшині вписувати київських міщан у козацький реєстр, та з вимогою припинити козацьке шинкування горілкою у Києві

Іванъ Самойлович, гетманъ з Войском ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Вамъ, сотникови киевскому, атаманови городовому и всему давнему товариству тамошнему ознаймуемъ, ижъ жалостне скаржилися перед нами панове майстратовыи киевскіе, утискуючи на васъ, же вы просторыи собѣ пивныи и медовыи завювши в Киевѣ шинки, при тых немал в каждомъ дому и горѣлку держите продажною, чимъ великую ратушным шинкамъ чините перешкоду. Для которого вашого в шинкахъ розширення, розныи люде, одны з околичныхъ сел и мѣстечокъ до Києва поприходили, другие там же в Киевѣ з межи жителей тяглыхъ, до ратушного реестру належныхъ, в козацтво ся пописали. И такъ, що тамъ перед симъ козаковъ было мало, то теперъ, без заслуги и без праці жадное, стало их много. Теды мы такому вашему смѣлому поступкови барзо дивуемъся. Знаем тое, же мы применяючися до обыклости войсковыхъ волностей, позволилисмо вамъ до далшого зданя шинки мѣти медовыи и пивныи, але горѣлкою шинковати не тылко не позволяли, лечъ и заказали под стратою добръ и волностей вашихъ, а новыхъ и у Войску при нас, рейментару, небывалыхъ людей и овшем не велѣли в реєстръ козацкий вписовати, и з сего боку в Киевѣ приходячихъ, прии[мувати не научали. Сурово теды через сей унѣверсал нашъ вамъ прика-

^а Нижче позначка: В подлѣнном тако.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

зують, абысте вышинков горѣлчанихъ держати попереставали, и кого колвекъ вписали есте в реестр козацкий еще не козакуючого, альбо зъ стороны приняли в Киев до своих вольностей, того конечно абысте большъ не чинили, зоставивши къ вольностям охотниковъ до праць военныхъ, въ которыхъ кгда заслужатся, тогда и вольностей заживати мають. А если надъ сее наше упомнѣнье горѣлчаними шинками ратушу перешкожаты станете, и новым пописомъ козаковъ порядки мѣские мѣшати, теды вскорѣ учинимъ вамъ такъ, же не толко пивныхъ и медовыхъ шинковъ не будете мѣти, але й обезчещены и караны будете.

Данъ в таборѣ подъ Хомутцем¹³⁷, септевриа 24 дня, року 1684.

Звышъменованный гетманъ, рука власна.]^a

На звороті написано: Року 1684, септевр. 24, з табора под Хомутцом [...], унѣверсалъ Івана Самойловича, позволяющий [шинковати] козакам пивом и медом, а горѣлкою нѣкгда не шинко[вати].

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 208. – Арк. 1. Оригінал.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 181. – № 157.

Ф р а г м е н т и: Закревский Н. В. Описание Киева. – Т. I. – С. 68.

Грушевський О. Гетьманські універсали м. Києву // Історично географічний збірник. – К., 1928. – Т. 2. – С. 27, 33.

№ 618

1684, вересня 29. Полтава. –

*Універсал Івана Самойловича про підтвердження
прав значного військового товариша Леонтія Черняка
на село Гавронці*

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожским.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ пану полковникови полтавскому, и всему старшому и меншому товариству войсковому, и обывателемъ посполитимъ того ж места, ижъ поглядаючи мы на заслуги пана Леонтія Черняка, товариша значного войскового, позволилосмо ему владѣти селомъ Кгавронцями¹³⁸, которимъ онъ и перед симъ з ласки нашей владѣль. Мѣти теды хочемъ и приказуемъ, абы до ласки нашей, яко панъ полковник полтавский, и иншія жаденъ з обывателей полтавских не чинилъ ему перешкоди, такъ и жители кгавронскіе, тягліе люде, кроме козаковъ, в чиненю слушное повинности отдавали ему послушество.

Данъ в Полтавѣ, септевриа 29 дня, року 1684.

Звышъменованный гетман, рука власна^a.

Нижче написано: С подленного читаль канцеляристь Іванъ Момонтов.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 2. – Спр. 75. – Арк. 15. Копія.

^a Нижня частина універсала відірвана; текст у квадратних дужках подано за публікацією.

^b Праворуч від підпису в колі написано: Мѣсто печати.

№ 619

1684, грудня 2. Батурич. –

*Наказ Івана Самойловича асаулу охочекомонного полку
Іллі Новицького Іванові Максимовичу прибути у Батурич*

Пане асауле полковий полку нашого комонного!

Жадаемъ того по вас, абы для дѣла войскового, яке вамъ [извѣ]стне тут от нас предложитя, прибылъ до нас вскорѣ. А якъ своих коней добрых симъ заиздомъ не турбуй, на мѣлких приехавши, такъ и товариства не тягны з собою, опрочъ власного челядника. О тое жадаючи и повторе, зычимъ вамъ доброго здоровья.

З Батурына, декавря 2, року 1683^а.

Вам ласковый, Іванъ Самуйлович, гетманъ, рука власна.

На звороті написано: Пану Іванові Максимовичови, асаулови полковому, полку пана Новицкого.

Тут же іншим почерком дописано: О прибитью у Батурич пана асаула, до Лохвици поданъ. Декамв. 2, 1684.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14133. – Арк. 107. Оригінал з військовою печаткою.

№ 620

1685, травня 11. Батурич. –

*Універсал Івана Самойловича про прилучення
заслуженого військового товариша Прокопа Левенця
та його сина Івана під гетьманську протекцію
та про підтвердження їх прав на спадкові, набуті власним
коштом та отримані від гетьмана володіння*

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ пану полковниковы полтавскому, всему старшому и меншому того полку товариству, и каждому, кому о томъ вѣдати належит. Поневаж и [за] антецессоров наших, покойних гетманов Войска Запорожского, тое дѣялося, же годнии и заслуженнии в Войску особи, значност свою й порядки пристойние маючи, окриванни били рейментарскою звѣрхностю для оздобы и для поваги рейментарской, теди и ми тепер старинного в полку Полтавскомъ мужа и заслужоного в Войску товариша, пана Прокопа Левенца¹³⁹, з синомъ Іваномъ¹⁴⁰, з полкових службъ од повинностей виймуемъ, а заховуючи при особливоу нашей гетманской оборонѣ, прилучаемъ его до особ иншихъ, котории под знакомъ нашимъ рейментарскимъ ходят, ижъ би оний за указомъ

^а Так у документі.

звѣрхности нашей ставал навсегда в оказиях всяких при боку нашомъ и чинил услугу, которая ему по нашей волѣ указана будетъ. При якої оборонѣ нашей мает онъ, панъ Прокопъ Левенець, з сином, яко власних своихъ отчистих и набитих добрь, такъ и наданя нашего, меновите села Нижних, звиклим обичаемъ, подлугъ першого унѣверсалу, заживати без жадной уйми. А такъ мѣти хочемъ и приказуемъ, аби якъ панъ полковникъ полтавскый, такъ и жаденъ з старшого и меншого товариства найменшее ему не чинил зневаги и пониженя, и не увойтовал годное чести, якую ми при нем щатимъ и боронимъ. Особно варуемъ тое виразною волею нашою, аби о справи припадковий, якие розсудно потребууют тамъ в Полтавѣ, его пана Левенца несужено, але до нас, гетмана, заношено скарги, а ми розсудкомъ нашимъ такие справи розознавати и декретовати будемъ, и если его, пана Левенця, поткала би от кого ураза, а не учинено би тамъ справедливости, теди до нас оний удаватися мает. Прето такой волѣ нашої аби нѣхто не бил противенъ, и повторе приказуем.

Данъ в Батуриѣ, мая 11, року 1685^а.

Звишменованный гетман, рука власна^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59373. – Арк. 54. Копія.

Там само. – Ф. 8. – Спр. 231. – Арк. 106. Копія.

№ 621

*1685, червня 4. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича*

*у полк Іллі Новицького з повідомленням про відправлення
військового канцеляриста Григорія Болдаковського
з річною платою на полк та закликом до полкового
товариства при розташуванні на постой не завдавати
збитків посполитим*

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войском их царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Пану Ілѣ Новицкому, польковникови комонному, обозному, асаулови, польковим сотником, атаманомъ курѣнным, и всему старшому и меншому того комонного полъка товариству, доброго здоровья, многолѣтного пожитя, и пожаданноѣ щасливости при доброй славі заживати вамъ от *господа* Бога зычим. Маем мы, горливий вашъ гетман, щирую нашу к вамъ ласкавость за добрые дѣла ваши, ижъ яко в прошлых военных оказиях вы, старшыє и с меншыє добрыє молодцы, цотливе поступаючи, против неприятелей застановлялися, и крвавого поту своего не щадѣли, такъ и при покою, тепер на своихъ найдуючися становискахъ, з повинного послушенства заховуете указ нашъ рейментарский, а

^а Нижче зазначено: На подлѣнномъ тако.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати войскової.

чините тое з цноти своеѣ, якъ цнотливымъ годитесь воиномъ, якожъ пристойитъ вамъ в цнотливыхъ кохатися поступкахъ, поневажъ найдуетесь едны родымцями, другии зичливцями милой отчизны нашой Украины, для котрой цѣлости, а тут же и для захованя православно росийское христаиянское вѣры годитесь, якъ намъ рейментаровы, такъ и вамъ всѣмъ, под рейментомъ нашимъ будучимъ, здоровья своѣ важити, албо вѣмъ хочай бы за своѣ цнотливые труды, хто и нагороды тутъ досконалоѣ не одержалъ, то маетъ быти певень того, же ему у Бога будетъ великая прислуга, отгол ижъ стоитъ при монархахъ христьянскихъ, и боронитъ православноѣ вѣры, а тут же и постерѣгаетъ поприсяжоной своей, такъ пресвѣтлымъ монархомъ росийскимъ, яко и своему рейментарови, вѣрности. Яко теды ви всѣ старшыи и меншыи добрыи молодци в тихъ прошлыхъ лѣтахъ до оборони тоее отчизны, до службы пресвѣтлымъ монархомъ православнымъ царемъ росийскимъ, до послушенства зычливого намъ рейментарови, и до милой сполности всего Войска Запорозкого были потребны. Такъ и теперъ мы всѣхъ васъ, и до заживаня покою, и до оборони, и до осторожности цѣлости всего добра народу нашого, велце потребныхъ бити узнаваючи, тое всѣмъ вамъ освѣдчаемъ, ижъ ласка наша вамъ, (поколъ есмы) всегда неотмѣнна будетъ, котрой то ласки нашой и теперъ звыклии респектъ нашъ вамъ оказуючи, виправуемъ до васъ з умислу п. Григория Болдаковского, канцеляристу войскового, такое давши злеценіе, аби з равныхъ каждому доброму молодцеви дано такъ рочно, личбою золотихъ грошей, хотѣиме теды вамъ вдячне тое, принявши, на пристойныи обернути потребности, а не на якие марныи сперати. А яко вѣрность и статечность ваша передъ симъ ку пресвѣтлому маестату монаршому, и зичливыи ку рейменту нашому ест цнотливыи захованы, з чого славу великую маете и добрымъ именемъ слыветесь, такъ и в пришыи часы мѣйте в. м. у себе в захованю тую жъ свою цноту, а при томъ и з людми посполитыми, где вамъ лучаетсь быти на становискахъ скромныи, а любовныи обходѣтсь, кгы, яко теперъ жадныи о збиткахъ скарги на васъ до насъ не зносилися, за якую скромностъ дякуемъ в. милостемъ, такъ и впередъ не взрушалось б якуе нарѣканіе людей працовитыхъ. А якъ з зичливости и вѣрности повинной ку монархамъ и послушенства ку рейментови нашому, такъ и з скромности оной будетъ ваша добрыхъ молодцовъ совитая слава, не толко передъ людми, але и передъ самымъ Богомъ, от которого вамъ всѣмъ и повторе сердцемъ рейментарскимъ всего доброго упреиме зичимъ.

Данъ в Батуринѣ, мѣсяця іюня, дня 4, року 1685.

Звышменованныи гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14167. – Арк. 155. Оригінал з військовою печаткою.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 182–183. – № 154.1.

*1685, червня 23. Батурич –
Універсал Івана Самойловича з оголошенням
про призначення виборів київського митрополита
та запрошенням на них духовенства*

Іоань Самойловичь, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаньемъ всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорозкого и всѣмъ посполите людемъ народу малоросійского, а особливе в Богу превелебнымъ ихъ милостемъ отцемъ ігуменомъ, пречестнымъ протопопомъ и ихъ намѣстникомъ и всѣмъ честнымъ презытеромъ славное и старожитное метрополіи Киевское причетникомъ, ижъ православныѣ и преславныи монархи нашы російскіе, ихъ царское пресвѣтлое величество, уболѣваючи о томъ, же метрополіи Киевское высокій престолъ безъ належитого пастыра своего такъ многіе лѣта вдовствуеть, а по монаршомъ своемъ усердіи отцевско того желяючи, абы в Церквѣ Малоросійской, по старинному обыкновенію, чинъ былъ належитый, нынѣ з совѣту и благословенія святѣйшого и всеблаженнѣйшого отца кирь Іоакима патріархи московского, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи, изволили обослати своимъ монаршымъ килкокротнымъ вже намъ указомъ, абы без далшее отволоки продолженя метрополитъ былъ избраный, который бы по чину святыя Восточнія Церкви в метрополіи своей достодолжное чинилъ исправленіе.

Теды нехай, якъ духовного, такъ и свѣцкого стану людемъ будетъ тое вѣдомо, же мы, гетманъ, маючи по Божой впередь и монаршой милости во всемъ Малоросійскомъ краю начало, стосуемъ в томъ дѣла до превысокой монаршой ихъ царского пресвѣтлого величества волѣ и не тылко з повинного ку монаршому превысокому величеству послушенства, але и з христіанской должности, зычачи вскорѣ видѣти на кievскомъ метрополитанскомъ престолѣ власного пастыра, знеслисмося о томъ з ясне в Богу преосвященнымъ его милостю отцемъ Лазаремъ Барановичомъ, архіепископомъ чернѣговскимъ [и] новгородскимъ, отцемъ и пастыремъ нашимъ, абы елекція на день близко грядущый святыхъ верховныхъ апостолъ Петра и Павла в Киевѣ, в святой Софиѣ была зложена и отправлена, на которую то елекцію, яко его милость отецъ архіепископъ преречоный святытелскими своими унѣверсалами в чинѣ духовномъ началствующыхъ зываетъ, такъ и мы симъ нашимъ унѣверсаломъ превелебныхъ отцевъ ігуменовъ, пречестныхъ протопоповъ и ихъ намѣстниковъ и всѣхъ честныхъ презытеровъ, возбужаемъ и запрошаемъ, абы за собраньемъ особъ такихъ, до того благопотребного дѣла належитыхъ, на свой преречоный термѣнь елекція зачатися и при Божой помочи обраньемъ в титулъ метрополитанскій всѣмъ намъ потребного пастыра и отца досконале совершитися могла. Для чого и з свѣцкого стану мы певныхъ з пановъ старшины особъ туды жъ в Киев назначили и вже выправили. Многократне теды тому благоугодному дѣлу чинъ духовный возбужаючи, засылаемъ всѣмъ нашу зычливость.

Данъ в Батуринѣ, іюня 23 дня, року 1685.

Нижче написано: Современный списокъ писанъ на листѣ бумаги, на послѣдней страницѣ помѣта: “193, іюля во 2 день, прислалъ из Сѣвска, околничей Леонтей Романович”. Вѣрно: К. М. Оболенский. Съ подлиннымъ свѣрять С. Иванов.

IP НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 13518–13635. – Арк. 43–44 зв. Копія.

№ 622

1685, липня 4. Батурин. –

Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав товариша Стародубського полку Павла Гудовича на село Іванціонку, з дозволом відбирати звичні повинності від тяглих людей

Іоанъ Самойлович, гетманъ з Войскомъ їх царского пресвѣтлого величества Запорозкімъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ пану полковникови стародубовскому наказному и всему старшому и меншому того полку товариству, ижъ маючи ми залеценную ку нам зичливість пана Павла Гудовича, товариша полку Стародубовского, которій милому сынови нашому, небожчику, пану полковникови бившому стародубовскому, не тилко за живота его служил пристойне, але й по смерти горливе свою оказал службу, захоуемо ему при немъ селце Іванціонки, при хуторѣ пожнию его, ему по осталом найдуючоеся, до ласки нашой, позволяючи з людей тяглих та мошнихъ звиклоє, як и перед симъ было, отбирати послушенство. Теди мѣти хоцемъ и приказуемъ, абы ему, пану Гудовичу, в заживаню на селцѣ ономъ владзы жаденъ з старшихъ и меншихъ не чинил жадное перешкоди.

Данъ в Батуринѣ, іюля 4, року 1685.

Звишменованный гетманъ, рукою власною.

IP НБУВ. – Ф. 160. – Спр. 931. – Арк. 2. Копія.

№ 623

1685, липня 5. Батурин. –

Універсал Івана Самойловича про надання стародубівському протопопові Самійлу Хоменському села Логоватого

Іоанъ Самуйлович, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ пану полковнику стародубовскому, обозному, судіи, и асауламъ полковимъ, сотникомъ, атаманомъ, и всему того полку товариству, войтовѣ, бурмистромъ, райцомъ, и всѣмъ мѣщаномъ

тамошнимъ, ижъ есть у насъ залецене, а и досвѣдчене речевистое о пречестномъ господину отцу Самойлу Хомѣнскому, протопопу стародубовскому, же оній, чинъ свой иерейскій пристойне и статечне справуючи, не тилко за достоинство пресвѣтлихъ монарховъ нашихъ російскихъ Господа Бога молитъ, але и за нашъ реиментъ и за все Войско Запорожское зичливіи отправуетъ молитви, а особливе былъ велце зичливымъ милому синові нашому, небожчику, пану Семіону Івановичу, гетманичу, полковниковѣ бывшому стародубовскому, не тилко за живота всякое оказуючи доброхотство, але и в терминѣ смерти и по смерти не отступуючи, аж до отправи погребавого акту щиримъ усердиемъ молитвенную чинилъ услугу, для тихъ теди всихъ его цнотъ мы, гетманъ, во особливомъ ласкавомъ респектѣ оногo, яко годного иерея и чиномъ протопопства учтенного особу ховаючи, позволяемъ ему заживати (в далшой часъ ласки нашой) села Логоватого, такъ якъ тамъ тои повинности несеть обыклость, а тамъ не тилко [у] владѣнии того села ему, отцу протопопѣ абы нихто не чинилъ перешкоды, але жебы ему и пошановане присвоитое от всякого было чинено, пилно тутъ жадаемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуриѣ, іюля 5 д., 1685 року^а.

Звишъменованный гетманъ, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 11470. Копія.

Там само. – Ф. 1. – Спр. 63763. – Арк. 198. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 5036. – Арк. 17. Копія.

№ 624

1685, липня 12. Батурин. –

Універсал Івана Самойловича з повторним сповіщенням в охочекомонний полк Іллі Новицького про відправлення з військовим канцеляристом Григорієм Болдаковським річної плати полковому товариству та пересторогою щодо можливої служби у поляків

Іоанъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Пану Іляшу Новицкому, полковниковѣ комонному Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого, обозному, асауловѣ, сотником, атаманом, и всякому того полку рядовому товариству, доброго от Господа Бога мѣти зычим здоровья. Вѣдомо вам старшимъ и меншимъ тое, же ми, яко з початку васъ, добрихъ молодцовъ, удержавши под рейментом нашим, всегда вамъ ласку нашу рейментарскую щире оказовали, и до служби пресвѣтлихъ монарховъ нашихъ російскихъ, на зашит отчистого нашего Малоросійского Краю приспособляли, такъ и тепер мѣемъ вас, а и в далший час мѣти хочем в ласкавом нашом гетманском респектѣ, а то для того, иж естесме статечны постоянны в своей противко

^а Після цих слів зазначено: В копії підпис.

монарховъ вѣрности, и в належной нам рейментаровъ зычливости и послушенствѣ, а тут сами ви, добрии молодци, уважиты можете, же тая ваша под православними царями нашими служба доброю и правдивою будучи, есть вамъ в славу и в пожитокъ, в славу такую же славится статечною своею, на всѣ стороны, же щире великимъ государем монархамъ своимъ прияете, и нам гетмановъ отдаете послушенство, а в пожитокъ таковий, же добровѣрными христианами будучи, стережите вѣри своей православной христианской, з чого вамъ от Творца Святосуцаго Бога будет нагорода, а от монарховъ милост. А так ми тую службу вашу, рейментар, маючи в очах наших, чиним тепер вамъ з мѣсца нашего гетманского з Скарбу Войскового такую дорочную нагороду, же всякому з васъ рядовому товаришу видѣляем звыкльый з респекту нашего даток, который через умисльного висланого нашего п. Григорія Булдаковского, канцеляриста войскового, посилаючи, тое вам залецаемъ, абысте приняли вдячне. А яко во всѣ прошлые лѣта статечност свою безпорочно под рейментом нашим заховались, так и в приший час найдутся в той же статечности, заробляючи собѣ на имя доброе, на далшую милост монаршую и на ласку нашу. Тут и пересторогу нашу даемо вамъ, абысте шалвѣром и баламутом не имали вѣру, котрие добрих и цнотливых звыкли зводит, залецаючи ласку людскую, старовѣчних незичливцовъ наших, якие то ляхи николи нам добра не зычачи всегда братню нашу ошукovali, и на гакъ згуби видавали, яко то и тепер, котрии з стороны нашей, на обманъ их на той бокъ Днѣпра позабѣгали, марне гинут, через що многих не стало, и остатка нестатечных певне не станет. Албо вѣмъ потужная бѣсурманская рука, едно их мечем зносит, другое забирает в неволю, а ляхи тилко свою цѣлостъ щитячи, и городовъ крѣпших держачися, нашими неуважными и праве дурными людьми охвотными дѣру своее згуби затикают. Упоминаем теде вас старших и добрих молодцовъ, нехай незычливие зводителние голоса не мают межи вами мѣсца, нехай межи вами всеми будет товариска истинная любовь, и ку нам рейментаровъ сполная ваша навсегда зычливость, которая би не дала межи вами гнѣздитися шкодливим плевеламъ. А ми, як передъ сымъ мѣли вас в ласцѣ нашей, так и в приший час, поки рейменту нашего станет, николи ласки нашей противко вас не отмѣним. Абысте при том цвиченю, около дѣлъ военных не забывали, жадаем васъ о тое, аби у васъ било оруже певное доброе, и не без порохового запасу, кгда жъ военному чоловіку и при покою всегда потреба до дѣлъ военных мѣти готовост, при том и повторе вамъ зычимъ доброго здоровья.

З Батурина, 1685 року, мѣсяца іюля 12.

Звышменованный гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14166. – Арк. 153–154. Оригінал з військовою печаткою.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 183–184. – № 154.2.

*1685, липня 14. Батурин. –
Універсал Івана Самойловича у полк Іллі Новицького
із застереженням проти можливої зради окремих полчан
своїй присязі та їх переходу на сторонню службу*

Іванъ Самойлович, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Всему старшому и меншому Войска Запорозкого полку пана Іллі Новицького товариству, доброго от Господа Бога здоровья и щасливого повоженя мѣти згычымъ. Не можемъ замолчати перед вами жалю нашого, який походит з незычливого и нестатечного поступку нѣкоторого товариства вашого, которое Бога вперед и вѣри своей запомнѣвши, оказали з себе ганебное дѣло, же будучи в полю подъ знакомъ асаула вашого полкового, вмѣсто того, що мѣли вѣрне царскому пресвѣтлому величеству и намъ рейментарови прислужитися, прилучилися до купы своевольной Гусачковой, и малодушіемъ своимъ оказавши зраду, отступили далеко от послушенства своего. Але яко оказалися они перед Богомъ и свѣтомъ з своимъ кривоприсяжствомъ, такъ не потерпѣлъ имъ Господ Богъ такое злоби, абовѣмъ скоро тылко за такими промыслами, якие им заказаны удалися, зараз з тым же Гусачкомъ и з его своевольною дружиною попали бусурманомъ в руки. О чомъ може всѣмъ вам вѣдомо, поневаж они з бесурманское неволѣ з Криму одозвалися. Тое теды оных проступство тутъ для того припоминаем в милостем, же учинили тое они необачне, и в таковую пригоду, але и на вас всѣхъ натягаючи неславу и нерозумене, бо що мы, рейментаръ, в ласце своей вас ховаючи, много вамъ и вѣрности вашей дуфаемъ, то може хто з боку з того оных запамяталых людей поступку судити и раховати, же и в васъ нѣтъ крѣпости. О яком порозуменю велми намъ ест болесно. А такъ любо жаденъ такий, що злост и незычливорост в сердцу своемъ плодит, никому мыслей своихъ не обявляет, однак мы и на пана полковника вашого и на иншую старшину мусѣли мѣти уразу, розумѣючи, же они тых незычливцовъ николи не наказовали, и якъ милосердя пресвѣтлых росийских монарховъ, такъ и ласки нашей на память имъ не приводили. Яко належит то старшого чулости и справности, абы межи меншими всякіе легкомыслности и недбалости частыми упоминаннями направовали и исправляли. Лечь теперь огледѣли есмо ся, же панъ полковникъ [и] иншая старшина в томъ невинны, тылко тыи винны, которыи самы своею незычливоростю оказали по собѣ такое проступство. Яко теды пану полковникови вашому приказалисмо таким злым skutкам запобѣгати, такъ и васъ всѣхъ, добрыхъ молодцовъ, ласкаве рейментарским нашим словомъ упоминаемъ, абысте яко вѣмъ к зычливым монархамъ своимъ и вѣры православной христианской воины постерегали того межи собою, абы если якого що незычливого есть на мысль, конечно тое отставил, а держался по правдѣ и покойнѣ, подлугъ присязи своее належитой имъ, пресвѣтлым монархамъ, вѣрности и намъ зычливости, и для чого ж бы хто таковый мѣлъ що противное, поневажъ милостию Бога всемогущого под высокою пресвѣтлых царей наших рукою, а под рейментомъ нашим всякому з васъ,

якъ в становиску належитом, такъ и в заплатѣ належитое ест выховане. До того славу маете, же неотступно всегда вѣри своей православной стережете. А хто колвекъ на сторону своеволне пойти поважился, тое каждый не увойшоуль пригоды, и если кого еще за кривоприсяжство не постигла зомста Божая, того згибел ожидает. Чого яко каждому цнотливому мы не зычымъ, такъ всѣхъ васъ, добрыхъ молодцовъ, и повторе ласкаве наминаемъ, абысте монархам своимъ вѣрность и намъ, гетману, зычливость, а к тому славу свою, такъ считали, якъ вамъ цнота ваша кажет, повстягаючи всякого межи собою легкомысленого и в статку хвѣючогося. При томъ поручаем вас в сохраненіе Господу Богу.

З Батурина, іюля 14, року 1685.

Звышменованный гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14168. – Арк. 156. Оригінал з військовою печаткою.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 185–186. – № 156.

№ 625 а

1686, січня 13. Батурин – Інструкція Івана Самойловича своєму синові Григорію Івановичу та генеральному осавулу Івану Мазепі, відправленим до Москви

Інструкція отъ насъ, гетмана Івана Самойловича з старшиною и з Войскомъ Запорозкимъ, во кротцѣ писаная, о чомъ сынъ мой, панъ Григорій Івановичъ, к пресвѣтлому престолу монаршому выправленный, и при немъ панъ Іванъ Мазепа, асауль войскової енералный устне при монаршомъ ихъ царского пресвѣтлого величества дворѣ, кому належитъ говорити миють.

Дана з Батурина, генваря 13 д[ня], року 1686.

При отданю великимъ государемъ и сестрѣ ихъ великой государынѣ, благовѣрной царевнѣ и великой княжнѣ Софиѣ Алексѣевнѣ, ихъ царскому пресвѣтлому величеству наипокорнѣйшого отъ мене, гетмана, отъ старшины и отъ всего войска челобитъя и при залеченью ясневелможному синклиту упреимого поклону, сынъ мой и асауль донести мають:

Писаль я, гетманъ, свѣжо прошлой осенѣ до пресвѣтлого ихъ пресвѣтлыхъ монарховъ престола доносячи, что писалъ ко мнѣ з заграници певный особа (который прошлого лѣта в Полщѣ на сеймѣ Варшавскомъ найдовался и всего прислухался), ознаймуючы, же назначены суть з сейму жъ короля полского и Речи Посполитой до ихъ царского пресвѣтлого величества великіе послове.

А не иншіе дѣла имъ полѣчены, тылко договориватися о вѣчномъ миру, а миръ тотъ полская сторона наибарзѣй хочеть мѣти для союзу или для слученья силъ, в войну з собою против Турчина.

А для подысканья того желанія имѣють мѣти тые послове полную мощъ поступити в сторону ихъ царского пресвѣтлого величества вѣчне города и землѣ нѣкоторые завоеваныи, а особливе и Киевъ з Малою Росією, якая з Войскомъ Запорозкимъ з подъ ихъ лядского ига выбившиися, уходячы на святую греко-

рускую вѣру гоненія, подъ высокую державную ихъ царского пресвѣтлого величества руку доброволне поддалася, якіе то города и землѣ не в Полской, але в ихъ царского пресвѣтлого величества державѣ обрѣтаются.

Лечь тотъ особа заграничный намѣнилъ в листѣ своемъ пересторогу, же що колвекъ тыи послове полскіе говорити и постановляти будутъ, тое чинитимуть лукаво не по истиннѣ, хотячы царство Російское ошукати и звалити на него военного тяжару бремя.

Якъ теда тотъ заграничный особа о послахъ ознаймоваль намъ, такъ нынѣ тое собувається, поневажъ чуемъ, же послы полскіе к царствующему великому граду Москвѣ приездъ совершити мають.

И такъ разумѣемъ, же якъ тотъ заграничный особа даль намъ знати, такъ оны о вѣчномъ миру и о союзе трактовати схочуть.

А понеже намъ, гетману, старшинѣ и всему Войску Запорозкому, вѣдомасть есть премилосердная монаршая ихъ царского пресвѣтлого величества милость, что о таковыхъ поселскихъ прибытьяхъ и о ихъ дѣлехъ, они пресвѣтлые монархи, по милости своей монаршой, черезъ умыслныхъ посланныхъ намъ объявляють, чого и нынѣ естество надежны.

Теды що письмо мѣли черезъ такого ихъ царского пресвѣтлого величества посланого до пресвѣтлого ихъ, великихъ государей, престола отписовати, о томъ нынѣ упережаемо таковымъ нашимъ покорнымъ донесеньемъ.

Що колвекъ противъ того чиненъя союзу винаходилося у насъ понятъя и разсужденія, все мы тое в прошлыхъ нашихъ донесеньяхъ в килкокротныхъ разяхъ, якъ черезъ столника Семена Ерофѣевича Алмазова, такъ и черезъ околничого Леонтія Романовича Неплюева, а особно черезъ думного дьяка Емеліана Игнатовича Украинцева до ихъ царского пресвѣтлого величества обширне доносили.

И теперъ теда все прежнее донесенье наше предлагаючи, болшъ нѣчого не вынайдуемъ, тылко тое, же истинною нашою вѣрностию подданскою многомогущую ихъ царского пресвѣтлого величества волю исполняти хочемъ, что оны, великіе государи, и сестра ихъ, великая государыня, благовѣрная царевна и великая княжна Софѣя Алексѣевна, ихъ царское пресвѣтлое величество, превысокою и Богомъ наданною своею мудростию черезъ благосовѣтующую раду велможнѣйшого своего синклиту постановятъ, того мы, гетманъ з старшиною и з Войскомъ, держатися долженствуемъ и во всякихъ указахъ вѣрне имъ, великимъ государемъ, служити добротствуемъ.

Чи можна однакъ тому поселству полскому зо всѣхъ мѣръ достаточне вѣрити, поневажъ Полская Рада всѣмъ околичнымъ монархіамъ и землямъ дала по собѣ такое ославленье, же не всякіе свои постановленїи содержитъ и не всякіе присяги свои сохраняетъ и овшемъ, въ какой бы присязѣ оказались имъ быти не пожитокъ, тую ламають и разоряють, що и за сихъ вѣковъ оны по собѣ показали не единожды.

Если жъ бы тому полскому поселству (якъ славить быти значное и окаялое) вѣрити можно, же всякіе з ними постановленїи без отмѣны твердо вовѣки сохранены будутъ, то в монаршой тоѣ да будетъ ихъ царского пресвѣтлого величества волѣ становити примирье и вступати в союзъ.

Але покорне тутъ докладаемъ же если придетъ вѣчный учинити миръ и для миру вступивши в союзъ обѣщати в злучение силъ з стороны ихъ царского пресвѣтлого величества певную якую личбу войска, то тое войско не на одно лѣто, але на цѣлое тое время, в которомъ была война з турками скончила, выслати и всякими запасами удоволствовати потреба.

А же в отлеглии краи тягнѣнье войскъ бываетъ прикро и трудно, о томъ маемъ явственный прикладъ настоящиѣ походы войска литовского, которое хочай тутъ же погранично з полскими войсками, а не в отлеглости якої найдутся, однакъ в тыхъ лѣтахъ, якъ з Турчиномъ Полское Королевство от Виденской^а завоевалося, еще ни разу на самый початокъ завязтостей полскихъ не наспѣло. А хочай в бояхъ, хочай не в бояхъ бываетъ, однакъ всегда не ухорониться труду и всегда тое бываетъ, же знуженое и опѣшаное в голодѣ и холодѣ не безъ урону своего назадъ ворочается.

Якъ теде в пришлыхъ нашихъ донесеньяхъ о томъ союзномъ войскъ злученью наменилисмо, же тылко в скарбахъ великий бываетъ убытокъ и в людехъ военныхъ приносила бы ся утрата, а славы и пожитку з того жадною мѣрою не сподѣватися, такъ и теперъ тое припоминаемъ; бо полскіе рейментарѣ тыи вспомогателньи войска хотѣли бѣ мѣти в своемъ правленіи и подѣ своимъ указомъ гдесъ хотели тамъ ихъ становили и где бѣ имъ труднѣйшее бою время оказалось, тамъ бы ихъ наводили. А певне бѣ такимъ союзнымъ злученьемъ силъ не в Полщѣ бы вже на границахъ неприятеля ожидати и оборонительно ему давати отпоръ, але до Дуная или за Дунай ходити потреба для промысловъ военныхъ наступательно. Чого и поляки може собѣ зычать, а такъ если бы ся тамъ пощастило, то що колвекъ бы военнымъ промысломъ придобили, любѣ мѣсть, любѣ землѣ, все бы то оны поляки своимъ наименовали, а ни з кимъ бы якъ добычею, такъ и славою дѣлится не схотѣли. Щобъ теде з того сторонѣ ихъ царского пресвѣтлого величества былъ за пожитокъ тыхъ своими послілками збагатити и уславити, которыи юй жадного добра не зычать, и жадного слова доброго здавна объ ней не говорятъ.

А тые вспомогателньи войска, якие были [бы] з стороны ихъ царского пресвѣтлого величества в злученье [з] полскимъ войскомъ выправили, сторонѣ ихъ царского пресвѣтлого величества нѣбы вже отчаяти из реестру иншихъ монаршихъ сыль выраховати треба, албо вѣмъ, хоча й бы и не щиростей жадныхъ и пригодъ и в военныхъ бояхъ уроновъ имъ не было (безъ чего ледво обійтися можно) то одна тая, яко ся вышей наменило, далекая волокита и многого времени замедлѣніе, не певными ихъ учинить, и храни Боже, возвращеніе отголь восвосяи.

В такомъ теде силъ злученью, если бы по указу великихъ государей из под рейменту нашего гетманского часть якая войска Запорозкого з войсками великороссийскими была выправлена в совокупленіе к войскамъ полскимъ, то першая тая была бѣ трудность, же при полскомъ войску найдуючыися козаки, бѣглецы наши, которыи на затяги полскіе позабѣгали, межи которыми наименовано гетмановъ и полковниковъ, схотѣли бы над полками нашими мѣти звѣрхность или имъ предводителействовати, имѣти ихъ всяко в пониженю, чого

уходячи, хіба ажъ бы боемъ з ними на передъ непріятельскаго бою пришлось расправити. А другое в томъ такое бѣ было бѣ небезъпеченство, же поляки, по обыклову своему поступку, всегда бѣ тыхъ нашихъ войсковыхъ людей прелестію своею собѣ в зычливість наговаровали и подтвержовали, черезъ щобъ тыи войсковыи люде, напившиися ихъ прелести, и в домахъ бы за своимъ з войны поворотомъ имъ, полякамъ, пріяли и межи народомъ ку волѣ ихъ полской чинили расколы, з которыхъ не добра якого чаяти, але зла обовлятисть пришлось.

А если бы в такомъ союзномъ примирью и такъ постановити, жебы ихъ царскаго пресвѣтлаго величества силы на самый Крымъ были обернены, то тутъ потреба великаго и особливаго приготоваия и войскъ порадныхъ выставленья, если не потужнѣйшихъ силъ, то певне такихъ, якіе за благочестивыя державы брата ихъ, великихъ государей, великаго государя, царя и великаго князя Феодора Алексѣевича, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Росіи самодержца, при боярину е. мл. князю Михаилу Алегуковичу Черкаскомъ подъ Кіевомъ, albo потомъ при боярину е. мл. князю Василию Василіевичу Голицину под Путивлемъ были выставлены, якіе силы и исправленья мѣють вѣдати розрадныи монаршіе приказы и преречоныи полководци.

Лечь и тутъ не безъ трудности бѣ быти мусѣло едно, же черезъ долгий полями дикими и по болшой части безъводными протягъ войскамъ огромнымъ з таборами не латво ходити, другое же и в Крыму безводныи суть мѣстца, войскамъ великимъ розпространитися нелзѣ; однакъ, не важачи тое нужды, а приложивши отважное праці, могли бысмо при Божой помочи тое за щастьемъ ихъ царскаго пресвѣтлаго величества собѣ обѣцовати, хочъ и ханъ бы былъ в Крыму, же при ихъ царскаго пресвѣтлаго величества сылахъ будетъ звѣтязство. Але если бы допомоглъ всемогущий Господь побѣдити непріятеля и побрати крѣпости, то развѣ бѣ в нихъ, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества военныхъ людехъ, по значной частѣ з многостю запасовъ осадити, а порошне ихъ оставити и назадъ скоро з войсками вернувшиися, не учинитъся конецъ войнѣ и овшемъ бы татаре войною отселя зачепленыи и од домовокъ своихъ оголоченнии, безпрестанныи в сторону ихъ царскаго пресвѣтлаго величества чинили втарчки и наносили шкоды. Або вѣмъ и Крыму звоеваньемъ не звоюются всѣ орды, поневажъ з Крыму есть еще имъ куда отъ войны, иле отъ такъ явной ухилитися.

А вже досвѣдчена намъ есть война з бесурманами, в тыхъ прошлыхъ временахъ отправоваая, же никогда, якъ лѣтное, такъ и зимное поры, люде наши жилии малоросійскіе не мѣли отпочивку, всегда в тривогахъ и в бѣгахъ и в городовыхъ запертостяхъ были нужены, бо втарчки татарскіе на селахъ и на поліовыхъ роботахъ уставичне ихъ рвали, и еднихъ мечемъ зносили, другихъ в неволю гнали. А таковыхъ безъпрестаннымъ и безъвѣстнымъ приходомъ вражнимъ трудно было безъпрестанне давати отпоръ и гонитися за вѣтромъ в невѣдомыи мѣстца.

А не тылко малоросійскіе города, але и слободскіе украинныи того дознали, же опрочъ давнѣйшихъ шкодливыхъ часовъ, после Чигринской войны, в годъ зимнимъ временемъ, ханъ крымскій, з ордами, выйшовши безчисленное мнозство людей убезъпечонныхъ около Бѣлагорода, Харкова и инныхъ взялъ в полонъ и загналъ до Крыму.

И тое тутъ покорне до уваги высокои приводимъ, же когда бѣ учинился миръ военный, и для миру союзъ межи ихъ царскимъ пресвѣтлымъ величествомъ и межи стороною полскою и такое бы стало з обоихъ сторонъ постановлень, жебы з под ихъ царского пресвѣтлого величества великодержавное руки, обернены были силы на Крымъ, а полская бы сторона сама о собѣ, любь наступательно, любь оборонительно з неприятелемъ чинила, и пришло бы тое время, же силы ихъ царского пресвѣтлого величества в Крымъ ся отдалили, а тымъ бы часомъ Турчинъ всѣми силами своими притеръ на Королевство Полское. Теды гараздъ было бѣ, чтобъ полскіе силы ему стусъ выдержали, але человѣческо уважаючи, если бы не выдержали того стусу, и притиснены будучы тяжаромъ силъ, любо бы не з хитрости, а не для обороны своее, до трактатовъ ся кинули и (маючы надѣю же тымъ неприятельскимъ примусомъ передъ всѣмъ свѣтомъ отъ присяги своее вымовяты) з Турчиномъ змирили, теды на той часъ, якого ихъ царского пресвѣтлого величества войска в отдаленны будутъ в Крымской дорозѣ, хочай для всего свѣтного встиду поляки не помогли бѣ туркамъ, самы однакъ турки, Боже того не дай, зашкочили бѣ державѣ ихъ царского пресвѣтлого величества надийшовши близко к еѣ границамъ и обачивши безъ войскъ отворены ворота.

Если жъ хто речеть, же Королевство Полское, до данья неприятелеви на такой часъ отпору можетъ мѣти отъ иншихъ своихъ союзниковъ посланки, теды и тутъ человѣческо з досвѣдченья уважаючи, можно видѣти же Турчинъ есть силенъ и можно ему противъ тыхъ союзниковъ в пограничю иншіе свои выставити войска, хочъ не для потужное войны, такъ для самого тымъ союзникамъ выроку, якожъ чутно теперь, же онъ бесурманинъ в великіе барзо фундуется силы.

А що бы сторонѣ ихъ царского пресвѣтлого величества з поляками миръ вѣчный учинивши и отговоритися отъ посыланья имъ вспомогательныхъ войскъ и отъ верненья своихъ силъ на Крымъ, а дати тылко на затыги войскъ грошовое по желанію ихъ вспоможенье; то оны, тое ради своее нужное потребы, примутъ. Лечъ если не благодарны того будутъ, то бодай тыми жѣ грошми не постаралися скончити свою войну з Турчиномъ и тоею причиною накеровати на Сѣверъ военные стусы.

Хочай бы однакъ и щирость свою в постановленыхъ и в договореныхъ дѣлехъ поляки содержали, то еще, намъ здається, не есть то пожитокъ сторонѣ ихъ царского пресвѣтлого величества, же оны тое в сторону ихъ царского пресвѣтлого величества поступуютъ, чога в рукахъ своихъ не мають, и що и безъ ихъ нынѣшнихъ договоровъ сторона ихъ царского пресвѣтлого величества держитъ крѣпко и при Божой помощи держати и впередъ можетъ.

А такъ если придетъ до того, же цале покой вѣчной постановлень будетъ, просимъ мы, гетманъ з войскомъ, абы Андрусовскихъ договоровъ статья о роздѣлѣню Запорожья, жебы оное, якъ ихъ царскому пресвѣтлому величеству, такъ и королеви полскому служило, также и о отдаленю тогобочного Днѣпра краю в сторону Полскую справлена, была отложена. Черезъ якое порозненье той должности служебной, войско Запорозкое за нестатечное у многихъ почи-

тается. А Полская сторона, маючи тоєю статьею до Запорожья вступъ, всегда свои указы засылаеть, абы имъ во всемъ запорожци были послушны, дабы теде, якъ запорожцы з своимъ кошем, такъ и тогобочныи Днѣпра войска Запорозского мѣста, певнымъ отграниченьемъ в сторону ихъ царского пресвѣтлого величества вѣчне належали покорне просимъ.

Явна Полской стороны в томъ протывъ стороны ихъ царского пресвѣтлого величества непріязнь, же нынѣшний полский король вѣры святой Грекоруской людей, в державѣ его обрѣтающихся, не поглядаючи нѣ на приязнь ихъ царского пресвѣтлого величества, нѣ на тыхъ же людей присягами прошлыхъ королей утверженіе права, при обыкльыхъ имъ свободахъ в цѣлости заховати не хочеть и ксендзомъ и унятомъ теменжити ихъ, добра церковныи отбырати, и святое благочестіе искореняти допускаеть.

З якихъ мѣръ знати, же если бы и ему, королеви полскому, и его одновѣрнымъ союзникамъ на Турчина пощатило, то где колвекъ Восточного благочестія церкви найдуются, всѣ бы оныи они в унию Римскую превратити насилствовали.

Якого Восточного благочестія, понеже великіе государи наши, ихъ царское пресвѣтлое величество, едны суть подъ солнцемъ истинные поборники и заступники, а о хвалу Божую, в томъ благочестіѣ цвѣтущую, если всякому того жъ благочестія и вѣры святой ревнителеви, по истинной добродѣтели христіанской болѣзновати належить. Далеко барзѣ преможнымъ монархамъ, мимо всѣ и надъ всѣ иншіе пожитки и славы боронити ее достоить. Теде будетъ достойно и праведно, когда, по ихъ царского пресвѣтлого величества указу, ихъ монарший велможный синклить у пословъ полскихъ того упомянется, абы в ихъ Полской державѣ, такъ же и в иншыхъ заграничныхъ земляхъ поляки Восточного благочестія церкви не разорали и сысковъ Восточныхъ Унѣѣю они жъ и союзники ихъ не насилствовали; що и в примирью вѣчномъ (если оно в состояніе приидеть) зѣло крѣпко варовати надобно.

А пристойть всецѣло и того упоменутися у тыхъ же пословъ, о що мы многокrotnie до ихъ царского пресвѣтлого величества челобитье заносили покорное, абы при томъ охраненью в Полской державѣ благочестія святого привернены были кіевскихъ манастырей и самого митрополитанского престола маетности, в той же Полской державѣ найдуючыся, тым же манастыремъ кіевскимъ и митрополитанскому престолу по прежнему в заживанья у вѣчныи часы, якіе то маетности, яко слушне отъ побожныхъ ктиторъ тымъ мѣсцамъ святымъ суть наданы, такъ нѣхто ихъ отъ тыхъ мѣстцъ и отъ митрополитанского престола по сии времена не отдалялъ, тьлко нынѣшний король отдалити ихъ не отрекался.

Иначей, если бѣ оны вѣру святую Восточного исповеданія разорали, то що по вѣчномъ покою з такою Божою кривдою, и яка бѣ то была ихъ щирость, и якую бы в нихъ далшой пріязнѣ мѣти надежду.

А о Восточномъ вѣры святой благочестіи, какое в чотирохъ патріярхахъ з многими чудесными и святыми мѣстцами обрѣтается, особливо в близкихъ земляхъ, Сербии, Болгарыи, Боснѣ, Влахии и Молдавыи, наменялисмо прежде сего в нашомъ до ихъ царского пресвѣтлого величества донесеньє, какое пресвѣтымъ монархамъ в превысокое монаршое полецаемъ баченьє и призрѣніє.

И тое мы, гетманъ з старшиною и з Войскомъ, ихъ царскому пресвѣтлому величеству покорне доносимъ, же по своихъ оманчливыхъ обсылкахъ, полская сторона сподѣвается к собѣ на посилокъ з войска Донского значной части людей и з ними калмиковъ, чимъ самъ гетманъ коронный хвалился и твердилъ, же неотмѣнно тое будетъ. Покорною теды подданскою должностю нашею предлагаемъ, дабы по указу ихъ царского пресвѣтлого величества, в городахъ, отъ Дону будучихъ, воеводы нынѣ обрѣтающыся мѣли чужость и пилность на обороти того войска Донского и за часу бы провѣдовали, що на Дону о томъ говорить и що замысляютъ, и имъ великимъ государомъ, абы о всемъ доносили.

О Кіеву, ихъ царского пресвѣтлого величества отчизнѣ, доносимъ покорне, же оного города, яко пограничного и велми на защищеніе всее ихъ царского пресвѣтлого величества державы потребного, надобѣ крепостію людей и досконалостю запасовъ, гораздъ укрѣпити. А нынѣ (якъ чуемъ же) в немъ крѣпость несовершенно надежна, понеже людей ратныхъ до обнятя несовершенно найдугься. Зачымъ покорное подданское смѣемъ ихъ царскому пресвѣтлому величеству принести предложенье, дабы в Кіевъ по ихъ царского пресвѣтлого величества монаршомъ милостивомъ указу обмыслено было поболше людей ратныхъ; а наилѣпше бы таковыхъ зтолко, колко они, великіе государи, превысокимъ разсмотреніемъ уважать. Которые бы з женами тамъ вселившися, всегда для лучшей надежды и крѣпости непремѣнно в немъ обрѣталися. Бо и перемѣна частая людемъ ратнымъ приходитъ з прикростю и з трудомъ немалымъ, да и з доукою людемъ жилымъ, в подорожью отъ Москвы до Кіева обрѣтающимся.

А ще тотъ градъ Кіевъ, истинная прародителная ихъ царского пресвѣтлого величества отчина, отъ Андрусовскихъ примирнихъ договоровъ барзо мѣлкою границею есть утисненъ, о чомъ многократне вже до пресвѣтлого престола монаршого доносилисмо, теды просимъ покорне, абы нынѣшними (если оныи вершитися будутъ) договорами, з полскими комисарами быти маючими, досконалшою границею и обширнымъ тогобочного краю приверненьемъ былъ (по милостивомъ ихъ царского пресвѣтлого величества к намъ призрѣннїи) удоволствованъ оный.

Всѣ тьи статьи, яко вѣрною подданскою нашею должностію, ку пресвѣтлому, ихъ великихъ государей, престолу належитою, з усерднимъ желаніемъ благополучного преславному Царству Російскому во всемъ поведенія, суть составлены. Такъ превысокому и премудрому ихъ великихъ государей, и сестры ихъ, великой государынѣ благовѣрной царевны и великой княжны Софїи Алексѣвны, ихъ царского пресвѣтлого величества, разсмотренію оныи полецаемъ, и яко вишей ся доложило, такъ и здѣ тымъ кончимо, же преможную ихъ царского пресвѣтлого величества волю во всемъ исполняти и во всякихъ случаяхъ вѣрне имъ, пресвѣтлымъ монархамъ, служити долженствуемъ; що все сынъ мой Григорій Ивановичъ и асаулъ войсковый Иванъ Мазепа устне выговорити должны.

Нижче написано: Подлинникъ писанъ на шести листахъ бумаги, сшитая вмѣстѣ тетрадью. Вѣрно: К. М. Оболенскій. Съ подлиннымъ свѣрлял С. Иванов.

ІР НБУВ. – Ф.2. – Спр. 13518-13635. – Арк. 89– 97. Копія.

№ 626

1686, січня 18. Батурин. –

Універсал Івана Самойловича про дозвіл мірошникам Андрію Бураю та Демку Грищенкові зайняти греблю на річці Снов під селом Карповичами і побудувати на греблі млини

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ всѣмъ, кому о томъ вѣдати надлежить, ижъ сеи мелники Андрѣй Бурай [и] Демко Грищенко просили насъ о позволеніе заняти греблю на рецѣ Сновѣ¹⁴¹, в грунтах околичности Ропской, подъ селомъ Карповичама¹⁴², на имя наше. Теди если в синожатеяхъ людемъ не будетъ перешкоды якої, позволяемъ имъ тамъ, на мененой рецѣ Сновѣ противъ Карповичъ, на наше имя заняти греблю и млины на оной, на колко можно коль, строити, ку нашому пожитковы, до которой заняття греблѣ волость Ропская помочи додати маеть, а оны, мелники, самы и дерева на клѣтки, и на стави, и на всякіи потребы выготовляти, и клѣтки, и всю роботу, и камѣня спостатчити своимъ коштомъ и стараннемъ, и желѣза, що потреба, подати повинны, в чомъ, если будутъ намъ пилностю и стараннемъ вигодны, заховуемъ ихъ при третей мелницкой части пожитковъ, коли тамъ стануть млины за их стараннемъ.

Данъ в Батуринѣ, мѣсяця генвара, 18 дня, року 1686.

Звишъменованній гетманъ, рука власна.

Нижче помітка: С подлѣнними унѣверсалами читаль, такіе подленіе унѣверсали Андрей Корноусъ, Юрий Карповскій к себѣ приняль.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 4199. – Арк. 4. Копія.

№ 627

1686, березня 1. Батурин. –

Універсал Івана Самойловича про встановлення в Україні оренд на продаж спиртних напоїв, дьогтю, тютюну та на млини для утримання найманого війська, з яких у Лубенському полку в 1686 році обивателі мають сплатити 17 тисяч золотих

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ зъ Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаньемъ кождому, кому о томъ вѣдати належить, ижъ около обороны отчизны нашео Украины и около захованья цѣлости церквей Божіихъ и добра общого всего народу нашего христіянского, ложачи печаловитое рейментарское наше старанье, мушѣли есьмо подъ рейментомъ

нашимъ держати, для данья odporу непріятелемъ, людей до войны завше готовыхъ, меновитѣ полки пѣхотные и комонные охотницкіе, которыхъ яко до вшелякой услуги и до военныхъ праць заживати маемъ, такъ и уконтентовати ихъ платою належитою стараемся, якожъ явно то каждому, же и грошми и одежою ихъ контентуемъ. Зачимъ, за позволеньемъ ихъ царского пресвѣтлого величества, наше рейментарское зо всею старшиною войсковою постановленьє стало на томъ, абы для зобранья на тые потребы грошового скарбцу, аренды во всей Украинѣ были утвержены. Лечъ доходить намъ вѣдати, же многіе з межи посполства люде, а снать, тые, которые зъ шинковъ призыски собѣ мають, на тое о арендахъ постановленьє наше неуважнѣ шемрують, нарекаючи, будто имъ черезъ тые аренды пожитки уймутся. Теды нехай кождый зъ тыхъ людей собѣ уважить, же войска помѣненные мы рейментаръ не для самихъ насъ, але для всѣхъ общои держимо обороны, и ежели бъ не тыми зъ арендъ приходячими грошми чинили есьмо онымъ уконтентованье, то мусили бысьмо поборы и подымные зъ посполитыхъ людей для тоѣ потребы вытягати, безъ чого бъ згола обыйтися трудно. Вѣдаемъ теды, и кождый тое признаеть, же слушнѣй быти арендамъ, анижли поборамъ и подымнымъ, якіе певнѣ людей бы розогнали. А про тожъ, якъ войскъ пѣхотныхъ и комонныхъ охотницкихъ, дотуль поки война ся не успокоить, не держати нельзѣ, такъ волять тые зъ шинковъ горѣлчаныхъ зыски на посполитую всего нашего народу оборочатися потребу, анижли въ самотный и приватный шинкаровъ пожитокъ приходити. А такъ, зъ прошлорочного звычайю, и теперь тое постановленьє приводячи до skutку, пустили есьмо во всѣхъ мѣстахъ и селахъ полку Лубенского аренду, то есть, шинки горѣлчаные, дегтевые и тютюнныє зъ млынами того жъ полку Лубенского всимъ сполнѣ обывателемъ на сей рокъ 1686, отъ Воскресенія Христова починаючійся, и такъ закончитися маючій, а то за певную сумму семьнадцать тысячей золотыхъ, якуто сумму оны обывателѣ лубенскіе о Святой недѣлѣ всю зуполнѣ, безъ роздѣлку, до скарбу войскового повинны будутъ отдати. А къ тому прилучаемъ скопщину (зъ посполитого чоловѣка, а не отъ козаковъ) отъ варенья пива по пол-золотому, поведерковое и скотщину горѣлчаную. Однакъ; докладаемъ тое, жебы горѣлка простая, кварта, справедливою мѣрою, на роздробъ, шинкована была по пяти осьмаковъ, а на весельє и на христины таньшою цѣною продавана, альбо зъ стороны оной съ потребу добути не збороняли. Медъ, зась, пиво и брагу вольно каждому козакови и посполитому чоловѣку, такъ въ мѣстахъ, яко и въ селахъ до нихъ належныхъ шинковати, отъ чого жадного датку арендуючіє особы не повинны въ нихъ вымогати. Варуемъ теды и сурово приказуемъ, абы жаденъ яко козакъ, такъ и посполитый, хто тьлько горѣлку курить (опричь того що гуртомъ сто кварта вольно ему продати), квартою шинковати еѣ не смѣлъ. Такожъ дегтю не тьлько квартою, альбо ведерцемъ, але ни бочкою никому продавати, опричь хиба тымъ самимъ арендою завѣдуючимъ особамъ, овшемъ и тютюну локтемъ, фунтомъ и каменемъ продавати абы безъ вѣдомости помѣненныхъ особъ никто не важился. А хто бы любъ явнымъ, любъ потаеннымъ способомъ въ той утвержденной арендѣ важился шинками своѣми побочными чинить перешкоду, такового кождого помѣненнымъ особамъ, за слушными въ проступцѣ доводами, зо всего того, чимъ бы мѣлъ чинити перешкоду, обирати позволяемъ, за вѣдо-

момъ пана полковника. Для чого сей нашъ интерцизный универсалъ выдати розказали есьмо.

Данъ въ Батуринѣ, марта 1 дня, року 1686.

Звышменованный гетманъ, рука власна.

Нижче написано: Тут же рядом приложена войсковая печать.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 189–190. – № 158.

№ 628

1686, липня 2. Батурин. –

*Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав
міста Остра на належні місту здавна поля,
сіножаті та ліси*

Іванъ Самуїлович, гетманъ зъ Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозским.

Вамъ старшимъ и меньшимъ мѣста Остра обывателемъ, козакомъ и мѣщаномъ, доброго зычучи здоровья, ознаймуемъ, ижъ били чоломъ передъ нами высланныи отъ васъ особы, супликуючи о тяжкихъ своихъ кривдахъ, якобы превелебный въ Богу отецъ ректоръ, игумень братскій кievскій, маючи отъ насъ наданныи селца Карпиловку и иншіе, одыймуеть отъ васъ кгрунты ваши старинныи, поля, сѣножатки и пущи, и въ томъ нашоѣ собѣ допрошуется обороны. На тую теды суплику вашу такъ мы до васъ отписуемъ, ижъ яко мы полей, сѣножатей и лѣсовъ вашихъ Остренскихъ прежречоному отцу ректору не давали, такъ и онъ не маєтъ въ томъ васъ кривдити. И теды яко вы полей своихъ, сѣножатей и пущъ здавна заживали, такъ и теперь вцалѣ всихъ тыхъ своихъ обыклыхъ властностей заживайте. А въ чомъ бы заходила вамъ трудность, о томъ будетъ отъ насъ умыслнѣ высланный. При томъ поручаемъ васъ Господу Богу.

Зъ Батурина, іюля 2 дня, року 1686.

Звишменованный гетманъ, рука власна.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЗР. – Т. V. – С. 192. – № 162.

№ 629

1686, серпня 5. Батурин. –

*Оборонний універсал Івана Самойловича Київському
Пустинно-Миколаївському монастиреві на монастирські
маєтності (з маєтностями патронованого Микільським
монастирем Пивського монастиря)*

Іванъ Самойлович, гетманъ зъ Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Вам, сотникови городискому, и всему товариству ознаймуемъ, ижъ дойшла перед нас скарга от цѣлого монастыря святого чудотворца Николая Пустинного

Кієвского, жебы сотникъ и козаки, за новым тепер в реестръ войскowy пописомъ своимъ, почали чинити перешкоду в кгрунтахъ монастирскихъ, в озерахъ, сѣножатехъ, ланахъ и поляхъ. Любо теда велѣли мы приняти васъ до реестру войскового, взглядомъ того же одзывалистеса быти здавна козаками. Якожь и тепер васъ при реестрѣ войсковомъ заховуемъ, такимъ числомъ якое до пана полковника миргородского есть *от* насъ описано, однакъ яко надалисмо вамъ такое волѣ, абысте не мѣли в кгрунтахъ и угодахъ монастирскихъ втручатись, такъ тепер сурово вамъ приказуемъ, абысмы в тыхъ кгрунтахъ и угодахъ монастирскихъ найменшое перешкоды чинити не важилися, переставучи на томъ есте по сей часъ, тамъ живучи, переставали, а иначе чинячи караня не уводите.

Данъ в Батуринѣ, 5 дня августа, року 1686.

Звышъ менованный гетман, рука власна.

Праворуч перпендикулярно до тексту написано: А люде посполитии тамошние, абы не взираючи на сотника и на козаковъ всѣ отдавали по прежнему послушенство и повинностъ монастиреви Пивскому, то естъ велебному отцу на мѣсникови и всей братии.

ВР РНБ. – Микрофотокопія № 8. Оригінал з військовою печаткою.

ЦДІАК України. – Ф. 131. – Оп. 3. – Спр. 69. – Арк. 14. Копія.

№ 630

1686, серпня 8. Батурин. –

*Універсал Івана Самойловича про звільнення
від оренди сіл Прилуцького Густинського монастиря
Маціївки, Полови та Левки*

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ, ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ кождому, кому о томъ вѣдати належитъ, ижь села Мацѣвку¹⁴³ и Половую¹⁴⁴, и Левки¹⁴⁵, в области манастиря Густинского найдуючийся, якіе близко того ж манастиря мають свое положене, увольняемъ *от* аренды. А то взглядомъ того, же превелебный господинъ, отецъ игумень, з братією з шинковъ тамошныхъ маєть вспоможене ку рестоворованню будинковъ потребныхъ, в обители своей. Мѣти теда хочемъ, абы якъ панъ полковникъ прилуцкий, такъ и нѣхто инший, преречонныхъ сюль, якъ в прилуцкихъ, такъ и в иншихъ мѣсть арендовныхъ реестръ потячати якъ теперъ, такъ и вперед не важился.

Данъ в Батуринѣ, августа 8, в року 1686.

Звышменованный гетман, рука власна.

На звороті написано: Свободний *от* аренди 1686 август 8.

По архиву № 988.

ЦДІАК України. – Ф. 159. – Оп. 1. – Спр. 45. – Арк. 1. Оригінал з військовою печаткою.

Там само. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 27. – Арк. 1. Копія.

*1687, січня 14. Батури́н. –
Універсал Івана Самойловича про призначення
сенчанським сотником значного товариша
Лубенського полку, наказного сенчанського сотника,
Івана Беркова та про надання йому маєтностей
під містом Сенчею*

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ з Войскомъ его^а царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Всему старшому и меншому Войска его^б царского пресвѣтлого величества Запорозкаго, а меновите пану полковникови лубенскому, и всѣмъ, кому тилко о томъ вѣдати надлежати маеть, симъ нашимъ унѣверсаломъ ознаймуемъ, ижъ яко значный полку Лубенского товарищъ Иванъ Берковъ через два роки и десять мѣсяцей, в полку Лубенскомъ в сотнѣ Смѣлянской, сотниче службы править, с повагою всей старшины полковой и сотенной рады Смѣлянской, в усякем диле, такъ воисковим съ туркою подъ Ердкемъ якъ, и партикулярним, безъ кривде і для наименчого правкуе безъ урщербокъ, за тое хвалне правкуваня настоящимъ его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского сотникомъ смѣлянскимъ утверждаемо и для властвованя его легковали маєтности сотнечыє, кгрунтовъ, поля до ораня, сѣножати и лѣсу, межи мѣской смѣлянской войскового товариша Івана Мошки, Кіевскія Лавры и войскового жъ товарища Василя Громака, у битого шляху, надати приказуемо, і ими владѣти вѣчне спокійне ему, пану сотнику и женѣ и дѣтямъ і унукамъ і кто по нем рода его жити будетъ, продавати, променувати, даровати і якъ хотя для наилучого пожиткованя обертати позволяемо, дворы слободние [заимке] властвованя посполнихъ, вуккремъ сего реестру менованихъ, под городомъ Смѣломъ¹⁴⁶ лежачии, з усѣми к нимъ належностями, яко то полемъ, сѣножатми, луками, озерами і лесами, да в селу Тимошовцѣ слободние жъ дворы посполитихъ Андрѣя Тимощенко, Грицка Шила, Петра Макарика, Тимоша Шевця, Івана Кравця і Тишка Мирошника, з нихъ вшелякіє собѣ привлацати пожитки, і ими спокійне властвовати, в чомъ теды жебы помененной панъ сотникъ, жена его, і дети, і унуки, і кто по нихъ рода его житиметь, не от кого жадной трудности, перешкоды і наименшої долегливости не узнавали, повагою сего унѣверсалу нашего пилно варуемъ и приказуемъ.

Данъ в Батури́нѣ, [14] генваря, року 1687.

[Звищъменованный]^в гетманъ, рука властна^г.

Нижче написано: Канцелярист [...].

Копія завѣрена старшим канцеляристомъ Полковой Лубенской канцелярії.
Копія съ копії завѣрена Полтавскою казенною палатою.

^а Так у тексті, можливо пропущено слово "войны".

^б Так у документі.

^в Текст, наведений у дужках, подано за публікацією.

^г Нижче написано: М. П.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18227. – Арк. 8. Копія.

Там само. – Ф. 40. – Спр. 664. – Арк. 25 зв.–26. Копія.

О п у б л і к о в а н о: *Василенко Н.* Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права 17–18 вв. – С. 49–50. – № 27.

№ 632

1687, березня 2. Батурин. – Оборонний універсал Івана Самойловича Мгарському Лубенському монастиреві на ліс під Будищами

Пану полковникови полтавському, обозному, судії, и асауломъ полковимъ, сотникомъ, атаманомъ, и всему товариству ознаймуемъ, ижъ доносили перед нас превелебній в Богу господинъ *отець* Макарій Русиновичъ, ігумень монастира Мгарского, з братією, скаргу, прекладаючи, же нѣкаторіе полку вашего товариши смѣють отважне лѣсъ ихъ монастирскій, под Будищами будучий, пустошити, яко то и недавно чусто в надѣю приязни, еднакъ своеволне, потребное дерево на чолны собѣ порубали, чимъ явная шкода в лѣсѣ ономъ і монастиреви помененному кривда дѣтєся, албовѣмъ хоч бы и знаemos тыхъ хто мѣл з *отцемъ* игуменомъ, и мѣл в приязни надѣю, то такого самъволства чиниты бѣ не довелося. Зачимъ приказуемъ пилно, абысте учинили заказъ, жебы жаденъ лѣса того монастирского пустошити жоднимъ способомъ не важилься, под срогимъ войсковимъ каранемъ. А кому чого будетъ потреба в лѣси ономъ, то ласки в пререченного превелебного *отца* игумена просити албо купити собѣ надобную рѣчь повиненъ.

Данъ в Батуринѣ, марта 2, року 1687^а.

Звышъменованный гетманъ, рука власна^б.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 35 зв.–36. Копія з назвою: Унѣверсаль Іоана Самойловича, гетмана оборонній на Ковъжизу.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 41. Копія.

Примітки

¹ Конотоп – місто, райцентр Сумської області. Розташований на лівому березі р. Єлучі (притока Сейму), залізнична станція. – *Док. 414.*

² Забіла Петро Михайлович (1582–1691) – на початку повстання Б. Хмельницького адміністратор королівських володінь у містечку Борзні, перейшов на бік повсталих, генеральний військовий суддя у 1662–1669 рр., генеральний військовий обозний у 1669–1687 рр. – *Док. 414.*

³ Путивль – місто, райцентр Сумської області. Розташований на річці Сеймі (басейн Дніпра) за 24 км від залізничної станції Буринь. Вперше згадується в Іпатському літописі під 1146 р. – *Док. 414.*

⁴ Топчіївка – село Серединської сільради Чернігівського району Чернігівської області. – *Док. 416.*

^а Нижче зазначено: В подлинномъ подпис таков.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати рейментарской.

⁵ Батури́н – селище міського типу (з 1960 р.) Бахмацького району Чернігівської області. Розташований на річці Сеймі, за 26 км від райцентру і залізничного вузла Бахмач. Заснований на початку XVII ст. У документах згадується 1625 р. в зв'язку. Зі спорудженням Батури́нської фортеці. У 1669–1708, 1750–1764 рр. був резиденцією гетьманів Лівобережної України. – *Док. 416.*

⁶ Стародубівський полк – адміністративно-територіальна і військова одиниця Лівобережної України у другій половині XVII–XVIII ст. Заснований 1654 р. Спочатку складався з 10 сотень і був підпорядкований ніжинському полковникові. 1663 р. Стародубівський полк виокремлено з Ніжинського полку й безпосередньо підпорядковано гетьманському управлінню. Адміністративний центр полку – Стародуб. Полк у різні часи мав від 7 до 11 сотень. – *Док. 417.*

⁷ Вабля – річка, ліва притока Здвижу, права притока Тетерева і Дніпра. – *Док. 417.*

⁸ Чернігівський Єлецький Успенський монастир – заснований у 60-х роках XI ст. чернігівським князем Святославом Ярославичем (р. н. 1027 – пом. 27.12.1076). Розташований на захід від Дитинця у Хвойному лісі, звідки й дістав свою назву. – *Док. 418.*

⁹ Овдівка – передмістя в західній частині Ніжина (в офіційних документах XVIII ст. – форштадт). Починалася від Київської брами та Київської вулиці давнього міста і простягалася вздовж лівого берега річки Остра на захід до Вітхоріздвяного Георгієвського монастиря. Почала заселятися з XVII ст. Назву дістала від першого поселенця. – *Док. 418.*

¹⁰ Макошинський Покровський монастир, жіночий – заснований 1640 р. Адамом Киселем на околиці села Макошин на березі Десни. – *Док. 419.*

¹¹ Макошинський Миколаївський монастир, чоловічий – заснований на початку XVII ст. Був розміщений на правому березі річки Десни. 1650 р. одержав маєтності від Адама Киселя та його брата Миколи. Деякий час був закритий. Відновлений 1660 р. Початково дерев'яний, 1687–1793 рр. збудовано на місці попереднього мурований Миколаївський собор, 1765 р. – муровану огорожу, 1772 р. – трапезну з Петропавлівською церквою. За огорожею була побудована дерев'яна Преображенська церква. – *Док. 420.*

¹² Максаківський Спасопреображенський монастир. Розташований на лівому березі Десни неподалік від села Максаки Менського району на місці поселень доби бронзи та поселень ранньослов'янського періоду. Час заснування невідомий. Відновлений 1642 р. ченцями Трубчевського монастиря; у 60–70-х роках XVII ст. навколо монастиря споруджено земляний вал з дерев'яною стіною, після чого він набув рис фортеці. – *Док. 421.*

¹³ Напевне, йдеться про універсал Богдана Хмельницького від 2 травня 1657 р. про дозвіл грецьким купцям самим вирішувати свої купецькі справи. (Див. ДБХ. – С. 588. – № 449; *Федотов-Чеховский А.* Акты греческого нежинского братства. – С. 43. – № 1). – *Док. 423.*

¹⁴ Лубенський Мгарський Спасопреображенський монастир, чоловічий – знаходився у с. Мгари на правому березі р. Сули, де в неї впадає р. Ольшанка. Заснований 1624 р. (за іншими даними 1619 р.) коштом Р. Вишневецької, українським церковним діячем Ісаєм Копинським. У 1622 р. при монастирі було створено братство. У XVII–XVIII ст. тут був складений монастирський літопис. 1684 р. дерев'яну Преображенську церкву розібрали і за ініціативою гетьмана Івана Самойловича заклали мурований Спасопреображенський собор, побудований у 1684–1692 рр. – *Док. 424.*

¹⁵ В'язівець (В'язовок) – тепер село Махнівської сільради Лубенського району Полтавської обл. Заснований у першій половині XVII ст. у долині р. Сули. Був центром В'язівецької сотні. Універсал Юрія Хмельницького від 1 листопада 1659 р. свідчить, що В'язівець було надано Лубенському Мгарському монастиреві Богданом Хмельницьким. – *Док. 424.*

¹⁶ Батури́нський Крупицький Миколаївський монастир – заснований за часів Київської Русі на березі р. Сейму біля сучасного села Осич Бахмацького району Чернігівської області. Зруйнований у середині XIII ст. Відновлений на початку XVII ст., 1680 р. на кошти генерального судді І. Домонтовича зведено мурований Миколаївський собор. – *Док. 425.*

¹⁷ Хмелів – село Роменського району Сумської обл., розміщений за 22 км від райцентру і залізничної станції Ромни. – Док. 425.

¹⁸ Миклашевський Михайло Андрійович (1640 рр. – помер 1706) – військовий товариш (1671) і “дворянин” гетьмана Д. Многогрішного (1672), глухівський городовий отаман (1675), ніжинський полковий осавул (1679–1682), генеральний хорунжий (1682), генеральний осавул (1683), стародубський полковник (1689–1704, 1705–1706). Багато зробив для господарської колонізації північної Гетьманщини, поширюючи гутництво і рудництво в своїх численних маєностях. Був меценатом українського мистецтва, зокрема побудував собор святого Юрія у Видубицькому монастирі. Загинув під час облоги шведами Несвіжу. – Док. 426.

¹⁹ Вергол – річка, ліва притока Клевені, права притока Сейму, ліва притока Десни. Тече в Кролевецькому районі Сумської області. – Док. 426.

²⁰ Зазірки – село Кролевецького району Чернігівської області. Розташоване на річці Ворголі за 30 км від райцентру і залізничної станції Кролевець. Вперше згадується в документах першої половини XVII ст. – Док. 426.

²¹ Городище – село Менського району Чернігівської області. Розташоване за 25 км від райцентру і за 11 км від залізничної станції Низківка. – Док. 427.

²² Оболоння – село Коропського району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковані селища Будища, Гута, Червона Поляна, Лиса Гора. Розташоване на річці Десні, за 15 км від райцентру. – Док. 427.

²³ Бистриця – річки в Чернігівській області: 1. Притока Ревни (басейн Дніпра); 2. Права притока Десни. Тече територією Коропського району; 3. Ліва притока Сноу. Тече територією Щорського району; 4. Ліва притока Трубежа. Тече територією Бобровицького району. – Док. 427.

²⁴ Будище – села з такою назвою є в шести районах Чернігівської області (Городнянському, Козелецькому, Коропському, Куликівському, Новгород-Сіверському і Чернігівському). Найвірогідніше, це село Оболонської сільради Коропського району або Боровиківської сільради Чернігівського району. – Док. 427.

²⁵ Чапліївка – село Шостинського району Сумської області. Знаходиться за 30 км від райцентру і за 23 км від залізничної станції Воронізька на лінії Хутір-Михайлівський–Конопотоп. Відома з середини 50-х роках XVII ст. – Док. 429.

²⁶ Отоша (Атоша) – село Коропського району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Кучі, Лубенець, Пуста Гребля, Рубанчиків. Розташована за 22 км від райцентру та за 15 км від залізничної станції Алтинівка. – Док. 429.

²⁷ Нові Млини – село Вининського району, центр сільради, якому підпорядковане село Лосіва Слобода. Розташовані на лівому березі річки Снов за 12 км від райцентру і залізничної станції Щорс. – Док. 429.

²⁸ Батурицький Новомлинський Корибутівський Бобриківський монастир – заснований як чоловічий у середині XVII ст. на лівому березі річки Сейм і затоки річки Бобрик. Містився між селами Нові Млини і Корибутівка. З 1658 р. діяв як жіночий. Підпорядковувався Батуринському Крупицькому Миколаївському монастиреві, а 1786 р. його володіння були секуляризовані. Існував до 1827 р. – Док. 437.

²⁹ Петрушин – село Чернігівського району. Розташоване за 24 км від обласного центру і залізничної станції Чернігів. Вперше згадується у 1623 році. – Док. 438.

³⁰ Білоус – річка в Чернігівській області. Права притока Десни (басейн Дніпра). Довжина 55 км Бере початок біля села Пушкарів Ріпкинського району. – Док. 438.

³¹ Стрижень – річки: 1. Права притока Десни. Довжина 24 км Бере початок у Сумській області. Тече через місто Чернігів. На березі Стрижня розміщене село Роїще Чернігівського району; 2. Ліва притока Коропця (басейн Дніпра). Довжина 36 км Тече територією Коропського району. – Док. 438.

³² Десна – річка в межах Російської Федерації та України. Ліва притока Дніпра. Довжина 1130 км Бере початок на Смоленській височині поблизу міста Єльні Смоленської області. Впадає в Дніпро вище Києва. – Док. 438.

³³ Киселівка – село Чернігівського району. Центр сільради, якій підпорядковані села Березанка, Брусилів, Кобилянка та Улянівка. Розташована за 12 км від залізничної станції Чернігів. Можливо також, що йдеться про село Киселівку Менського району. – Док. 438.

³⁴ Хмільниця – село Чернігівського району. Центр сільради, якій підпорядковані села Рівнопілля, Рижинки, Рябці. Розташована за 20 км від Чернігова і за 5 км від залізничної станції Халявне. Вперше згадується у 1623 р. Від 1623 р. належала Чернігівському магістрату, у 1654–1781 рр. у складі Ропської сотні Чернігівського полку. – Док. 438.

³⁵ Остер – місто Козелецького району Чернігівської області. Міській раді підпорядковані села Беремицьке, Любечанів, Поліське. Розташований в межиріччі Десни (притока Дніпра) та Остра (притока Десни), за 43 км від найближчої залізничної станції Бобрик. Пристань на Десні. Вперше згадується в літописі в 1098 р. як місто “на Вєстри”. – Док. 438.

³⁶ Сосниця – селище міського типу, райцентр Чернігівської області. Розташована на правому березі річки Убідь (притока Десни) за 18 км від залізничної станції Мена. – Док. 438.

³⁷ Київський Михайлівський Золотоверхий монастир – заснований 1108 р. київським князем Святополком Ізяславичем на місці Дмитрівського монастиря. У 1108–1113 рр. споруджено Михайлівський Золотоверхий собор. У XII ст. монастир був місцем поховання князів. 1240 р. його пограбували і частково зруйнували орди Батия. У 1934–1935 рр. Михайлівський собор зруйнували у зв'язку з планами радянського керівництва розмістити на його місці свої адміністративні установи. У 1999–2000 рр. відбудований. – Док. 439.

³⁸ Салтикова Дівиця – село Куликівського району Чернігівської області. Розташована на лівому березі Десни, за 12 км від райцентру і за 11 км від залізничної станції Дроздівка. – Док. 445.

³⁹ Прилуцький Густинський монастир у с. Густині Прилуцького району Чернігівської області. Заснований на початку XVII ст. на землях князів Вишневецьких. – Док. 446.

⁴⁰ Валки – село Прилуцького району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Боршна і Мільки. Розташовані на річці Удаї, за 12 км від райцентру і залізничної станції Прилуки. Вперше згадується 1629 р. – Док. 446.

⁴¹ Удай – річка у Чернігівській і Полтавській областях. Права притока Сули. Довжина 327 км Бере початок поблизу с. Рожнівки Ічнянського району Чернігівської області. Має звилісте русло. Заплати річки подекуди заболочені. – Док. 446.

⁴² Варва – смт, райцентр Чернігівської області. Розташована на річці Удай, за 33 км від залізничної станції Прилуки. Центр сільради, якій підпорядковане с. Воскресенське. – Док. 446.

⁴³ Дейманівка – село Пирятинського району Полтавської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Прихидьки і Шкурати. Розташована на лівому березі р. Удай, за 14 км від райцентру і залізничної станції Пирятин. Заснована в XVII ст. Входила до Пирятинської Другої сотні Лубенського полку. – Док. 446.

⁴⁴ Дягова – село Менського району Чернігівської області. Розташоване за 10 км від райцентру і залізничної станції Мена. Вперше згадується 1671 р. – Док. 448.

⁴⁵ Мена – місто, райцентр Чернігівської області на річці Мені (притока Десни). Залізнична станція. Перша згадка про Мену відноситься до 1408 р. – Док. 448.

⁴⁶ Осьмаки – село Менського району Чернігівської області. Розташоване на річці Мені за 17 км від райцентру і залізничної станції Мена. – Док. 448.

⁴⁷ Полтавський Хрестовоздвиженський монастир – заснований, як чоловічий, 1650 року ігуменом Мгарського монастиря Калістратом за сприяння київського митрополита Сильвестра Косова на кошт полтавського полковника Мартина Пушкаря та представників козацької старшини І. Іскри та І. Крамаря. Розташовувався на горі над річкою Полтавкою на північний схід від Полтавської фортеці. – Док. 449.

⁴⁸ Ворскла – річка у Белгородській області Російської Федерації та у Сумській і Полтавській областях України. Ліва притока Дніпра (тепер впадає у Дніпродзержинське водосховище). Довжина 464 км – Док. 449.

⁴⁹ Чернечий Яр – село Великобудищанської сільради Диканського району Полтавської області. Розташоване на правому березі Ворскли. – Док. 449.

⁵⁰ Глухівський Петропавлівський монастир – розташований поблизу с. Будищі Глухівського району Сумської області, за 24 км від Глухова, на правому високому березі р. Клевень. Пам'ятка архітектури бароко. Час заснування невідомий (за деякими даними 1230 р.). – Док. 452.

⁵¹ Холопкове (з 1946 р. Перемога) – село Глухівського району Сумської області. Розташоване за 15 км від районного центру і за 5 км від залізничної станції Баничі. – Док. 452.

⁵² Баничі – село Глухівського району Сумської області. Розташоване за 22 км від райцентру і автодороги Суми–Шостка. Центр сільради, якій підпорядковані населені пункти Будища, Мицькове і Петропавлівська Слобода. – Док. 452.

⁵³ Клевень – річка в Чернігівській області, притока Гайстрової Струги (басейн Дніпра). Тече територією Менського району. – Док. 452.

⁵⁴ Богданівка – село Шосткинського району Сумської області. Розташована за 12 км від райцентру і 3 км від залізничної станції Пирогівка. – Док. 454.

⁵⁵ Обмачів – село Бахмацького району Чернігівської області. Розташоване на р. Сеймі, за 29 км від райцентру і залізничної станції Бахмач. Центр сільради, якій підпорядковані села Вербівка, Осіч, Слобідка. – Док. 458.

⁵⁶ Рихлівський Пустинно-Миколаївський монастир, чоловічий – розташовувався у с. Рихлів Кролевецького району Чернігівської області на підвищенні, оточеному ярами. – Док. 459.

⁵⁷ Верба – село Коропського району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковане село Осьмаки. Розташоване за 40 км від райцентру. Вперше згадується під 1399 р. – Док. 459.

⁵⁸ Турбинці – село Срібнянського району Чернігівської області на річці Лисогорі. Центр сільради, якій підпорядковані села Дейманівка і Тростянець. Розташовані за 12 км від райцентру і за 28 км від залізничної станції Болотниці. Вперше згадується 1606 р. – Док. 461.

⁵⁹ Лисогір – річка в Чернігівській області, ліва притока Удаю (басейн Дніпра). Довжина 61 км Бере початок в Ічнянському районі. Гирло біля смт Дігтярів Срібнянського району. Тече територією Ічнянського, Срібнянського і Талалаївського районів. На берегах Лисогору розміщені села Болотниця і Юрківка Талалаївського району, смт Срібне та с. Турбинці Срібнянського району. – Док. 461.

⁶⁰ Чернин – село Таращанського району Київської області. Розташований за 14 км від райцентру і за 39 км від залізничної станції Ольшаниця. Центр сільради, якій підпорядковані села Улашівка, Червоні Яри. – Док. 463.

⁶¹ Гірськ – село Щорського району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Липівка та Хрінівка. Розташоване на р. Снові за 33 км від райцентру і за 22 км від залізничної станції Городня. – Док. 465.

⁶² Клюси – село Щорського району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковане село Плохів. Розташоване за 45 км від райцентру і за 37 км від залізничної станції Городня. Вперше згадується 1620 р. – Док. 465.

⁶³ Борзна – місто, райцентр Чернігівської області, на річці Борзенці, за 14 км від залізничної станції Доч. Заснована в XVI ст. – Док. 466.

⁶⁴ Борзна – річка у Чернігівській області, ліва притока річки Доч (басейн Дніпра). Довжина 46 км Тече територією Борзнянського району. Бере початок біля села Велика Загорівка. На березі Борзни розташоване село Мала Загорівка. – Док. 466.

⁶⁵ Смош – село Прилуцького району Чернігівської області. Розташоване на р. Смож (притока Удаю), за 10 км від райцентру і залізничної станції Прилуки. Центр сільради, якій підпорядковані села Високе, Заудаївське, Комуна. – Док. 467.

⁶⁶ Київський Богоявленський Братський монастир – заснований 1615 р. Знаходився між сучасними Контрактовим майданом, Набережно-Микільською (тепер вул. Сковороди),

Іллінською і Волоською вулицями. У Братському монастирі були поховані гетьман Петро Сагайдачний та вчений, мандрівник Василь Григорович-Барський. – Док. 468.

⁶⁷ Сарі – село Гадяцького району Полтавської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Донцівщина, Київське, Малі Будища, Саранчова Долина, Червоний Кут. Розташовані на правому березі р. Псла, за 7 км від райцентру та за 9 км від залізничної станції Гадяч. – Док. 471.

⁶⁸ Гадяч – місто, райцентр Полтавської області. Розташований на правому березі р. Псла, де в нього впадає р. Грунь, за 116 км від облцентру. Згадки про Гадяцьке городище і Гадяч зустрічаються в документах XVII ст. Значиться на карті Г. Л. де Боплана. У центрі міста знаходився замок. – Док. 471.

⁶⁹ Ром – річка, притока річки Узруй у Новгород-Сіверському повіті. – Док. 472.

⁷⁰ Київський Флорівський монастир, жіночий – відомий з XV ст. У 1710 р. об'єднаний з Вознесенським монастирем, переведеним з Печерська, у зв'язку з будівництвом у Києві Старої фортеці. Розташований на Подолі на Притисько-Микільській вулиці. – Док. 474.

⁷¹ Яблунівка – село Прилуцького району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковане село Яблунівське. Розташоване за 25 км від райцентру і за 15 км від залізничної станції Липовиці. Вперше згадується 1629 р. – Док. 474.

⁷² Вишеньки – село Коропського району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Бужанка, Черешеньки, Чернявка. Розташовані за 19 км від райцентру та за 32 км від залізничної станції Кролевець. – Док. 474.

⁷³ Дмитрівка – смт Бахмацького району Чернігівської області. Центр селищної ради, якій підпорядковане село Щуча гребля. Розташоване на річці Ромен, за 32 км від райцентру. – Док. 474.

⁷⁴ Воронівка – село Хаєнківської сільради Ічнянського району Чернігівської обл. – Док. 478.

⁷⁵ Пивгородський Миколаївський монастир (Пивський, Пустинно-Миколаївський), чоловічий – заснований 1629 р. як пустинь ченцями Київського Пустинно-Миколаївського монастиря для нагляду за земельними володіннями на Лівобережжі. Був розташований за версту від Городища (тепер смт Градицьк Глобинського району) на схилі гори Пивихи, на лівому березі Дніпра. Під горою було викопано печеру, збудовано церкву, зруйновану під час нападу кримських татар. Невдовзі було зведено нову дерев'яну Миколаївську церкву та інші будівлі. У XVII ст. став значним релігійно-політичним осередком, який відіграв помітну роль у визвольних змаганнях XVII–XVIII ст. 1774 р. пожежа знищила майже всі будівлі. Але вже 1775–1777 рр. було зведено новий мурований Миколаївський собор та надбрамну дзвіницю під горою біля в'їзду до монастиря. 1786 р. монастир закрито. – Док. 481.

⁷⁶ Ліплява – село Канівського району Черкаської області. – Док. 481.

⁷⁷ Короп – смт, райцентр Чернігівської області. За 26 км від залізничної станції Алтинівка. Наприкінці XVI – на початку XVII ст. селище одержало назву Короп. З 1659 р. сотенне містечко Ніжинського полку. Коропська сотня безпосередньо підлягала гетьманові. З 1672 р. в Коропі розміщувалась козацька артилерія “військова армата”. З 1718 р. місто належало гетьманові Іванові Скоропадському, з 1727 р. – знову стало артилерійською базою. У першій половині XVIII ст. Короп дістав магдебурзьке право. – Док. 484.

⁷⁸ Масалаївка – село Загребельської сільради Сосницького району Чернігівської області. – Док. 487.

⁷⁹ Воловиця – село Степанівської сільради Борзнянського району Чернігівської області. – Док. 489.

⁸⁰ Степанівка – село Борзнянського району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Березівка і Воловиця. Розташована на річці Десні, за 28 км від райцентру та за 22 км від залізничної станції Вересоч. – Док. 489.

⁸¹ Рудка – річки в Чернігівській області: 1. Ліва притока Остра. Довжина 17 км Бере початок біля м. Носівки. Тече територією Носівського району; 2. Притока Удаю (басейн Дніпра). Тече територією Варвинського і Прилуцького районів. – Док. 490.

⁸² Смичин – село Городнянського району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковане село Дібровне. Розташований за 18 км від райцентру та за 21 км від залізничної станції Городня. Вперше згадується 1663 р. – *Док. 490.*

⁸³ Дібровне – село Смичинської сільради Городнянського району Чернігівської області. – *Док. 490.*

⁸⁴ Шатрище – село Ямпільського району Сумської області, центр сільради. Розташоване за 15 км від райцентру і за 25 км від залізничної станції Хутір-Михайлівський. – *Док. 491.*

⁸⁵ Деряжна – права притока річки Івоть, що є лівою притокою річки Десна. Тече у Ямпільському районі Сумської області. – *Док. 491.*

⁸⁶ Крелевець – місто на р. Реті і її притоці Свидні, райцентр. До 1939 р. входив до складу Чернігівської області, тепер у складі Сумської області. Заснований 1601 р. У 1644 р. одержав магдебурзьке право. З 1654 р. – центр сотні Ніжинського полку. У 1655 р. в місті відкрито козацький шпиталь. – *Док. 492.*

⁸⁷ Свидня – річка, ліва притока Реті, ліва притока Єсмани, ліва притока Десни. – *Док. 492.*

⁸⁸ Маціївка – село Прилуцького району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Густина, Замостя, Капустинці. – *Док. 501.*

⁸⁹ Білозір'я – село Черкаського району Черкаської області. Розташоване за 20 км на південний захід від районного та обласного центру та за 3 км від залізничної станції Білозір'я. – *Док. 503.*

⁹⁰ Київський Межигірський Спасопреображенський монастир – заснований 988 р. біля Вишгорода (нині місто Києво-Святошинського району Київської області). Протягом XI–XII ст. одержав земельні маєтності від давньоруських князів, 1240 р. зруйнований татаро-монголами. 1609 р. отримав право ставропігії. Земельні володіння монастиря зросли після Визвольних змагань на чолі з Богданом Хмельницьким. Після зруйнування у 60-х роках XVII ст. польським військом Терехтемирівського монастиря став шпиталем для старих запо-рожців. – *Док. 507.*

⁹¹ Ушня – село Менського району Чернігівської області, центр сільради. Розташована на правому березі річки Десни, за 20 км від райцентру і залізничної станції Мена. Вперше згадується 1523 р. – *Док. 520.*

⁹² Кладківка – село Куликівського району Чернігівської області, центр сільради. Розташована на лівому березі Десни, за 24 км від райцентру і за 12 км від залізничної станції Вересоч. Вперше згадується 1608 р. – *Док. 520.*

⁹³ Сава Григорович – воронізький сотник у 1672–1687 рр. – *Док. 523.*

⁹⁴ Лубенський полк – адміністративно-територіальна та військова одиниця Лівобережної України у другій половині XVII–XVIII ст. Створений 1648 р. на чолі з полковником Герасимом Яськевичем (1648–1649). Після Зборівського договору 1649 р. територія Лубенського полку була розділена між Миргородським і Кропивенським полками. Відновлений 1658 р., полковим центром стало м. Лубни, у 1714–1727 рр. було м. Ромни. Полковниками Лубенського полку після Г. Яськевича були: Павло Швець (Омельянович) (1658–1659), Яків Засядько (1659–1660), Степан Шамлицький (1660–1661), Андрій Пирський (1662–1663), Пнат Вербицький (1663–1664), Григорій Гамалія (1664–1666, 1668–1670, перейшов до гетьмана Петра Дорошенка, був у нього наказним гетьманом, 1687–1688), Богдан Щербак (1666–1667), Пилип Плисенко (1669), Іван Сербин (1671, 1672–1675), Андрій Нестеренко (1671–1672), Михайло Степанів-Кияшко (1672), Максим Ілляшенко (1676–1687), Яким Головченко (1688), Леонтій Свічка (1688–1699), Дмитро Зеленський (1700–1708), Василь Савич (1708–1714), Андрій Маркович (1714–1727, у 1723–1725 – наказний гетьман), Петро Апостол (1728–1757), Іван Кулябка (1757–1771), Степан Максимович (1771–1781). У даному випадку полк згадується як військо з'єднання. – *Док. 528.*

⁹⁵ Піски – село Козельщинського району Полтавської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Бутенки, Йосипівка та Книшівка. Розташовані на лівому березі р. Псла, за 18 км від райцентру та залізничних станцій Козельщина і Галещина. – *Док. 530.*

⁹⁶ Кочерги – село Волокитинської сільради Путивльського району Сумської області. – Док. 531.

⁹⁷ Припутні – село Ічнянського району Чернігівської області. Центр сільради, який підпорядковані села Барбурське, Вишнівка, селище Куликівка. Розташовані на р. Удай, за 18 км від райцентру та за 18 км від залізничної станції Крути. Засновані в першій половині XVII ст. – Док. 537.

⁹⁸ Решетилівка – смт, райцентр Полтавської області. Розташована на р. Говтві, за 40 км від обласного центру м. Полтави та за 10,2 км від залізничної станції Решетилівка. Центр сільради, який підпорядковані села Білоконі, Колотії, Прокопівка, Сені, Смосарі, Хоружі, Шкурупівка. Через село проходить траса Київ–Харків. – Док. 540.

⁹⁹ Луком'я – село Оржицького району Полтавської області. Центр сільради, який підпорядковані села Дмитрівка, Загребля, Колодна, Нижній Іржавець, Чернета. Розташоване на правому березі Сули, за 18 км від райцентру і 25 км від залізничної станції Лубни. Вперше згадується в Іпатському літописі під назвою Лукомль. – Док. 540.

¹⁰⁰ Петрівка – село Глобинського району Полтавської області. Центр сільради, який підпорядковане село Турбаї. Розташована на правому березі р. Хоролу, за 31 км від райцентру та за 35 км від залізничної станції Глобине. – Док. 541.

¹⁰¹ Оріль (Орель) – річка, ліва притока Дніпра. Тече по межі Дніпропетровської з Харківською і Полтавською областями та територією Дніпропетровської області. Довжина 346 км Бере початок поблизу с. Єфремівки Харківської області, впадає в Дніпропетровське водосховище. – Док. 542.

¹⁰² Талалаївка – село Ніжинського району. Центр сільради, який підпорядковані села Лустівка, Меденщина, Хвилівка. Розташована за 15 км від райцентру і залізничної станції Ніжин. Вперше згадується 1627 р. – Док. 555.

¹⁰³ Семенівка – місто, райцентр Чернігівської області на р. Ревні (басейн Десни). Залізнична станція. – Док. 556.

¹⁰⁴ Новгородський Спасопреображенський монастир (у Новгороді-Сіверському) – заснований в XI – на початку XII ст. на пагорбі, понад заплавою р. Десни. Головний мурований Спаський собор зведено на початку XIII ст. – Док. 557.

¹⁰⁵ Грем'яче – село Новгород-Сіверського району Чернігівської області. Центр сільради, який підпорядковані села Богданове, Веселе, Гай, Діброва, Колос, Мурав'ї, Новоселівка. Розташоване на правому березі Судості (притока Десни), за 45 км від райцентру і за 12 км від залізничної станції Вітемя. – Док. 561.

¹⁰⁶ Максаки – село Лісківської сільради Менського району Чернігівської області. – Док. 565.

¹⁰⁷ Ховми – село Борзнянського району Чернігівської області. Центр сільради, який підпорядковані села Ворона, Липівка, Сидорівка, розташовані за 22 км від райцентру та за 17 км від залізничної станції Бондарівка. Відомі з першої половини XVII ст. – Док. 565.

¹⁰⁸ Вишеньки – село Коропського району Чернігівської області. Центр сільради, який підпорядковані села Бужанка, Черешеньки, Чорнявка. Розташовані за 19 км від райцентру та за 32 км від залізничної станції Кролевець. – Док. 569.

¹⁰⁹ Розсудів – село Смолягирської сільради Ріпкінського району Чернігівської області. – Док. 576.

¹¹⁰ Губичі – село Неданчицької сільради Ріпкінського району Чернігівської області. – Док. 576.

¹¹¹ Савинки – село Корюківського району Чернігівської області. Центр сільради, який підпорядковані села Хотіївка, Червоний Довжик. Розташована за 15 км від райцентру і залізничної станції Корюківка. – Док. 576.

¹¹² Убідь – річка у Чернігівській області, права притока Десни. Довжина 106 км Тече територією Корюківського, Менського, Новгород-Сіверського і Сосницького районів. – Док. 576.

¹¹³ Козляничі – село Сосницького району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковане село Рудня. Розташовані на р. Убеді, за 25 км від райцентру і залізничної станції Корюківка. – *Док. 576.*

¹¹⁴ Свищія – річка в Чернігівській області, права притока Білоусу (басейн Дніпра). Тече територією Чернігівського району. – *Док. 576.*

¹¹⁵ Нехаївка – село Коропського району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Галичівка, Лебедин, Нориця, Рижки. Розташована за 15 км від райцентру. Заснована в першій половині XVII ст. – *Док. 579.*

¹¹⁶ Лиса Гора – поселення та курганний могильник в урочищі Лиса Гора на південній околиці м. Лубен. Знаходиться на правому корінному березі р. Сули. – *Док. 585.*

¹¹⁷ Подище – село Ладинської селищної ради Прилуцького району Чернігівської області. Розташоване на р. Удай. – *Док. 589.*

¹¹⁸ Федір Олексійович (р. н. 1661 – помер 1682) – російський цар (1676–1682). – *Док. 592.*

¹¹⁹ Петро I Олексійович (р. н. 1672 – помер 1725) – російський цар, імператор (1721–1725). Після смерті свого старшого брата Федора (1682) Петро Олексійович з братом Іваном (Іван V) були проголошені царями, хоч фактичну владу у державі захопила їхня сестра – цариця Софія Олексіївна. Наприкінці серпня – на початку вересня 1689 р. сімнадцятирічний Петро усунув Софію від влади та ув'язнив її у монастирі. З цього часу став правити самостійно, при номінальному співправлінні з Іваном V. Після смерті останнього у 1696 р. став єдиноподержавним правителем і юридично. – *Док. 592.*

¹²⁰ Ходосівка – село Києво-Святошинського району Київської області. Розташована за 20 км від Києва і 15 км залізничної станції Жуляни. Перші згадки про Ходосівку відносяться до 1586 р. – *Док. 598.*

¹²¹ Креничі – село Підгірської сільради Обухівського району Київської області. – *Док. 598.*

¹²² Жуки – село Глобинського району Полтавської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Жорняки, Коломищівка (Коломищівка), Павлівка та сельце Новоселівка. Розташовані біля р. Гагамлик за 11 км від райцентру та за 8 км від залізничної станції Глобине. Засновані в другій половині XVII ст. – *Док. 599.*

¹²³ Будище – село, можливо Великі Будища Гадяцького району Полтавської області, центр сільради. Розташоване на р. Фалці за 18 км від райцентру. Або Лютинські Будища – село Зіньківського району Полтавської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Довжок і Ревні. – *Док. 602.*

¹²⁴ Ковжижа – село Милорадівської (Новоселицької) сільради Котелевського району Полтавської області. – *Док. 602.*

¹²⁵ Петрівка – село; про яку Петрівку йдеться напевне сказати не можна, тому що їх нараховується 11. Найвірогідніше, тут мова про Петрівку Кротенківської сільради Полтавського району. – *Док. 609.*

¹²⁶ Чигирин-Діброва – сотенне містечко Лубенського полку. – *Док. 611.*

¹²⁷ Іпуть – річка, починалася в Мглинській сотні Стародубівського полку, впадає в річку Сож, яка є притокою Дніпра. – *Док. 613.*

¹²⁸ Судость – річка, права притока Десни. Бере початок в Росії. Нижня течія в Новгород-Сіверському районі Чернігівської області. – *Док. 613.*

¹²⁹ Івоть – річка, права притока Десни, ліва притока Дніпра. – *Док. 613.*

¹³⁰ Годуновка – село Привольнівської сільради Глухівського району Сумської області. – *Док. 614.*

¹³¹ Ясмань (Есмань) – річка, ліва притока Десни. Тече територією Кролевецького району Сумської області. – *Док. 614.*

¹³² Прут – річка, ліва притока Дунаю, впадає в Чорне море, бере початок у Східних Карпатах (Чорногірський діл) Івано-Франківської області, перетинає Чернівецьку область, тече вздовж кордону України і Румунії, гирло близько м. Рені Одеської області. – *Док. 615.*

¹³³ Дністер – річка, впадає в Дністровський лиман (кол. Акерманська затока) Чорного моря, бере початок у Besкидах (Українські Карпати) вище с. Серета (кол. с. Вовче Турківського району Львівської області), у с. Стрининці Івано-Франківського району і області, утворює старе річище Старий Дністер. – Док. 615.

¹³⁴ Немирів – смт (з 1923 р.), райцентр Вінницької області. Розташований у нагірній місцевості, за 145 км від Вінниці, за 4 км від залізничної станції Немирів. Селище огинає невелика річка Устя (Замчик) – притока Південного Бугу з кількома греблями, що утворюють систему ставків. Через місто проходить автотраса Вінниця – Могилів-Подільській, автодорога на Гайсин і Тульчин. – Док. 615.

¹³⁵ Трахтемирів – село Григорівської сільради Переяслав-Хмельницького району Київської області. Біля Трахтемирівки виявлено чимало археологічних пам'яток від часів Трипільської культури (IV–III тис. до н. е.) до часів Київської Русі. – Док. 615.

¹³⁶ Сошники – село Переяславської полкової сотні. – Док. 616.

¹³⁷ Хомутець – село Миргородського району Полтавської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Довгалівка і Малі Сорочинці. Розташоване у межиріччі Хоролу та Хомутця. – Док. 617.

¹³⁸ Гавронці – село Стасівської сільради Диканського району Полтавської області. – Док. 618.

¹³⁹ Левенець Прокіп – полтавський полковник у 1674–1675, 1677–1679 рр. – Док. 620.

¹⁴⁰ Левенець Іван – син Прокопа Левенця, полтавський полковник у 1701, 1703–1709 рр. – Док. 620.

¹⁴¹ Снов – річка, бере початок у Брянській області Росії, тече Чернігівською областю України, (територією Городнянського, Семенівського, Чернігівського та Щорсівського районів). Права притока Десни (басейн Дніпра). Довжина 253 км – Док. 626.

¹⁴² Карповичі – село Семенівського району Чернігівської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Гаті, Красні Лози, Набережне і Парня. Розташовані на правому березі р. Снов, за 17 км від райцентру і залізничної станції Семенівка. Вперше згадується 1665 р. – Док. 626.

¹⁴³ Маціївка – село Замостянської сільради Прилуцького району Чернігівської області. – Док. 630.

¹⁴⁴ Полова – село Суховолівської сільради Прилуцького району Чернігівської області. – Док. 630.

¹⁴⁵ Левки – село Лісово-Сорочинської сільради Прилуцького району Чернігівської області. – Док. 630.

¹⁴⁶ Сенча – село Лохвицького району Полтавської області. Центр сільради, якій підпорядковані села Лучка і Рудка. Розташована на правому березі Сули за 14 км від райцентру і за 10 км від залізничної станції Сенча. – Док. 631.

Додатки

Додаток І

Документи генеральної військової старшини та полковників

Генеральна військова старшина

1. 1657, квітня 18. Прилуки. – Універсал військового судді Феодосія Лавриновича та Петра Дорошенка Прилуцькому Густинському монастиреві про підтвердження прав монастиря на село Левківці, що незаконно було захоплене колишнім прилуцьким війтом Костем Ничипоровичем ... 850
2. 1658, листопада 7. Варва. – Наказ наказного гетьмана Григорія Гуляницького ніжинському наказному полковникові Кобилецькому про зібрання козаків у Ніжині для оборони 851
3. 1659, вересня 13. Табір в Оленівці. – Оборонний універсал претендента на гетьманську булаву Івана Безпалого Прилуцькому Густинському монастиреві 851
4. 1664, вересня 24. Ніжин. – Універсал військового підскарб'я Романа Ракушки про дозвіл Максимові Матвійовичу і Шимкові Медведю заснувати рудню у селі Неданчичах та про надання їм млина на річці Білоусі . 852
5. 1665, лютого 8. Ніжин. – Універсал військового підскарб'я Романа Ракушки стародубівському протопопу Кирилу Афанасовичу на млин на р. Ваблі 852
6. 1665, квітня 15. Глухів. – Універсал військового підскарб'я Романа Ракушки івоцькому жителю Мартину Кисільченкові на фундування греблі й млина на річці Білиці 853
7. 1665, липня 13. Борзна. – Універсал генерального судді Петра Забіли у справі захисту ґрунтів, успадкованих Максаківським Киселівським монастирем 854
8. 1665, серпня 5. Ніжин. – Універсал військового підскарб'я Романа Ракушки Максиму Матвійовичові та Шимку Медведєві про надання слободи на побудовану ними рудню у селі Неданчичах на півтора року .. 855
9. 1666, січня 12. Новгород-Сіверський. – Універсал військового підскарб'я Романа Ракушки про дозвіл військовому товаришу Стародубського полку Юркові Буначенкові зайняти греблю і фундувати млин на річці Ромі у с. Жорнівцях 855

10. 1666, січня 22. Борзна. – Наказ генерального судді Петра Забіли едугинському отаману про повернення Мотком Оргієнкам їхніх спадкових ґрунтів 856
11. 1666, січня 26. Новгород-Сіверський. – Універсал військового підскарб'я Романа Ракушки про дозвіл зайняти греблю і фундувати млин на річці Ромі новгород-сіверському міщанинові Йосипу Опанасовичу Головчинцю 857
12. 1666, травня 7. Ніжин. – Універсал військового підскарб'я Романа Ракушки козаку Новгородської сотні Маркові Ліщинському зайняти греблю і фундувати млин на річці Ромі 857
13. 1667, серпня 26. Мам'якін. – Універсал Федора Артемовича Брюховецького пану Юрію Бунаку на осадження слободи 858
14. 1672, січня 1. Шептаки. – Універсал Данила Сухомлиненка, гетьманського уповноваженого в Шептаках, Нестору Мозоленку на слободу в Шептаківській сотні 858
15. 1672, березня 22. Батурин. – Універсал генеральної військової старшини товариству Глухівської сотні про взяття під свою протекцію Михайла Миклашевського 859
16. 1675, липня 13. З-під Чорногородки. – Універсал регіментаря королівського війська Григорія Гуляницького, в якому він переконує все товариство і посполитих Війська Запорозького повернутися під владу польського короля і сприяти йому в боротьбі з бусурманами 860
17. 1682, січня 31. Немирів. – Універсал гетьмана Яніса Драгинича про дозвіл Лебединському монастирю осадити слободу та відновити при монастирі церкву 861
18. 1686, липня 2. Батурин. – Судовий лист генерального військового судді Михайла Вуяхевича в справі про землі Юрія Харевича, несправедливо відібрані Захарком Дудченком 861
19. 1687, червня 24. Батурин. – Наказ генерального військового бунчужного Костянтина Голуба отаманові й війтові карабутовським не втручатися у володіння конотопського обивателя Костюка Кузьменка 862
20. 1687, червня 27. Батурин. – Універсал генерального військового бунчужного Костянтина Голуба про те, що піддані Максаківського Спаського монастиря, який незаконно називають себе козаками, мають визнати зверхність ігумена Германа Кирдановського 863

Брацлавський полк

21. 1668, жовтня 1. Прилуки. – З універсалу брацлавського полковника Григорія Дорошенка про заборону чинити кривди Ладинському монастиреві 864

Гадяцький полк

22. 1682, жовтня 11. – Підтвердження гадяцьким полковником Михайлом Васильовичем рішення кобеляцької старшини та міщан про надання права кобеляцькому сотникові Андрію Хилецькому та Павлу Чечузі насипати греблю на р. Кобеляці 864

Київський полк

23. 1653, жовтня 10. Київ. – Наказ наказного київського полковника Василя Дворецького Прокопові Шевелю не відбирати в Києво-Видубецького Михайлівського монастиря озера 865
24. 1655, липня 17. Київ. – Універсал київського полковника Павла Хмельницького Межигірському монастиреві на село Чернин 866
25. 1656, липня 28. Київ. – Універсал київського полковника Павла Хмельницького про повернення київському ковальському цеху сіножаті на Оболоні, надану йому ще польськими королями і відібрану свого часу домініканами 866
26. 1658, червня 21. Київ. – Універсал наказного київського полковника Василя Дворецького про підтвердження права власності ковальського цеху на сіножать на Оболоні 867
27. 1659, травня 3. Київ. – Універсал київського полковника Василя Дворецького про підтвердження універсалу гетьмана Богдана Хмельницького Київському Братському монастиреві на колишні домініканські маєтності 868
28. 1660, травня 12. Київ. – Універсал київського полковника Василя Дворецького Київській церкві Миколи Доброго на ґрунти, якими до того володіли бернардинці, єзуїти та вірмени 870
29. 1662, червня 13. Ніжин. – Наказ київського полковника Василя Дворецького сотникам білгородському, вишгородському, броварському з товариством, щоб негайно прибули до Ніжина для обрання гетьмана 871
30. 1665, березня 5. Остер. – Універсал київського полковника Василя Дворецького військовому товаришеві Іванові Дворецькому на хутір на Вовчій Горі 872
31. 1666, квітня. Київ. – Універсал київського полковника Василя Дворецького на Сусловський плац у Києві мотовилівському сотникові Григорію Половцю 872
32. 1666, червня 28. Київ. – Універсал київського полковника Василя Дворецького про надання церкві святого Василя Кесарійського землі з бортним деревом 873
33. 1670, березня 15. Козелець. – Універсал київського полковника Костянтина Солонини про дозвіл красилівському обивателеві Олексію Федоренкові й вовчківському мельникові Уласу зайняти греблю на р. Смолячці та побудувати млин 874
34. 1682, травня 17. Київ. – Універсал київського полковника Григорія Карповича про підтвердження права київського міщанина Петра Силенка на млин на р. Котурі під Києвом 875
35. 1682, червня 9. Козелець. – Універсал київського полковника Григорія Карповича товаришеві Київського полку Парфену Івановичу про підтвердження купівлі млина під с. Копачовим 875
36. 1685, червня 13. Козелець. – Універсал київського полковника Григорія Карповича товаришеві Козелецької сотні Якову Голоду про підтвердження за ним його власного хутора Голодівки 876

Лубенський полк

37. 1663, жовтня 20. Лубни. – Універсал лубенського полковника Гната Вербицького про підтвердження нестягнення міських повинностей з лубенського цеху музик 877
38. 1672, липня 8. Лохвиця. – Наказ лубенського полковника Івана Сербина отаману і всім жителям с. В'язівок підпорядкуватися Лубенському Мгарському монастиреві, згідно з гетьманським універсалом 878
39. 1676, грудня 11. Лохвиця. – Універсал лубенського полковника Івана Сербина лохвицькому міщанинові Лук'яну Каменю про дозвіл збудувати млин на чотири кола на річці Сулі 878
40. 1677, жовтня 11. Ромни. – Універсал лубенського полковника Максима Іляшенка з повідомленням про надання гетьманом Лубенському Мгарському монастиреві села Піски 879
41. 1678, січня 28. Лохвиця. – Універсал лубенського полковника Максима Іляшенка Лубенському Мгарському монастиреві про підтвердження давнього придбання ґрунтів у вдови Христини Воронянки на Сліпороді 880
42. 1678, червня 18. Табір в урочищі Бочки. – Наказ лубенського полковника Максима Іляшенка лубенському наказному полковникові, сотникові та міській старшині не чинити перешкод ремісникам Лубенського Мгарського монастиря в їхній торгівлі 881
43. 1678, жовтня 19. Ромни. – Наказ лубенського полковника Максима Іляшенка наказному полковникові, сотникові та міській старшині не притягати монастирських підданих до міських робіт 882
44. 1679, березня 7. Іркліїв. – Універсал лубенського полковника Максима Іляшенка про дозвіл лубенському полковому осавулові Леонтію Свічці побудувати млин на гатці в Дейманівці 883
45. 1680, жовтня 21. Ромни. – Універсал лубенського полковника Максима Іляшенка про заборону ловити рибу у володіннях Лубенського Мгарського монастиря, зокрема в Сулі та її притоці річці Булатці 883
46. 1685, грудня 6. Лубни. – Універсал лубенського полковника Максима Іляшенка Леонтію Свічці про підтвердження права зайняти греблю під селом Повстин на р. Удаї і спорудити млин, а також дозвіл збудувати в ньому друге ступне коло 884

Миргородський полк

47. 1659, листопада 29. Миргород. – Універсал миргородського полковника Григорія Лісницького Батуринському Крупицькому Миколаївському монастиреві на Кривоносівщину 885

Ніжинський полк

48. 1652, серпня 8. Ніжин. – Наказ ніжинського полковника Івана Золотаренка жителям с. Холми, Єдути, Пральники, Високе і Красний Став не чинити опір ченцям Максаківського Киселівського монастиря, підданими яких вони є 886

49. 1654, лютого 22. Ніжин. – Наказ ніжинського полковника Івана Золотаренка жителям с. Високе, Пральники, Єдуди і Холми не чинити опір ченцям Максаківського Киселівського монастиря, підданими яких вони є 887
50. 1654, червня 11. Мена. – Наказ сіверського наказного гетьмана Івана Золотаренка підданим Максаківського монастиря служити ченцям без спротиву 887
51. 1654, червня 16. Ніжин. – Оборонний універсал ніжинського наказного полковника Івана Креховецького Максаківському монастиреві на монастирські ґрунти 888
52. 1654, жовтня 1. Ніжин. – Наказ ніжинського наказного полковника Романа Каторжного отаманам і війтам висоцькому, пральницькому, єдутинському, холменському і красноставському не чинити опір ченцям Максаківського Киселівського монастиря, підданими яких вони є 889
53. 1655, лютого 14. Ніжин. – Наказ ніжинського наказного полковника Романа Ракушки борзненському і шаповалівському отаманам не чинити кривди підданим Максаківського Киселівського монастиря і не привертати їх під свою зверхність 889
54. 1656, серпня 5. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Григорія Гуляницького про надання священникові Ананію Полошковському та пану Романові Понирці права користуватися прибутками з млина, збудованого ними на р. Сліпород 890
55. 1657, січня 8. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Григорія Гуляницького Успенській церкві в Новгород-Сіверському на Путивльський перевіз у селі Перегувці 891
56. 1657, березня 23. Ніжин. – Наказ ніжинського полковника Григорія Гуляницького менському сотникові ввести ченців Максаківського монастиря в користування десятиною шляхетських полів в його сотні. 891
57. 1658, квітня 2. – Універсал ніжинського полковника Григорія Гуляницького Ніжинському монастиреві на два млини на річці Загорівці в селі Загорівці Сиволозькій 892
58. 1659, грудня 16. Мена. – Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка про надання Макошинському монастиреві озера Бистриця 893
59. 1660, січня 25. Макошинський монастир. – Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка про надання Макошинському монастиреві двох мірочок і ступного кола в млині Чалого на р. Убеді 893
60. 1661, липня 22. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка про продовження терміну користування Максаківським монастирем десятиною зі шляхетських полів у Менській сотні 894
61. 1662, червня 28. Табір під Баранівкою. – Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка стародубівському отаманові Прокопу Стороженку на млин на річці Бабинці 894
62. 1662, вересня 19. Сосниця. – Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка стародубівському сотникові Гаврилу Дащенко на село Литовське, що в Стародубівській сотні, з млином на річці Цитві та іншими угіддями 895

63. 1663, лютого 10. Березна. – Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка про підтримку березнянського гончарного цеху 896
64. 1663, лютого 11. Березна. – Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка про пільги березанському калачницькому цехові з цехмістром Ярмолою Бодіновичем 896
65. 1663, березня 29. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка панові Івану Григоровичу Краснянському на млин на річці Реті, що під селом Подолів 897
66. 1663, травня 6. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка про надання перевозу церкві на річці Десні 897
67. 1663, липня 10. Ніжин. – Універсал ніжинського наказного полковника Василя Ігнатовича про надання прибутків з млинів на Кучевській греблі Ніжинському монастиреві Різдва Пресвятої Богородиці 898
68. 1667, липня 30. Канів. – Універсал ніжинського полковника Матвія Гвинтовки про дозвіл Петрові Бражнику та воронізькому козаку Карпові Юрковичу зайняти греблю на річці Осот та побудувати там млин 899
69. 1667, жовтня 6. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Артема Мартиновича військовим товаришам братам Захарію і Кості Івановичам на прибутки із млина, будованого ними на річці Реті 899
70. 1667, жовтня 7. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Артема Мартиновича про дозвіл військовому товаришеві Захарію Івановичу побудувати хутір на власних ґрунтах під Кролевцем 900
71. 1667, грудня 31. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Артема Мартиновича козакам шабалинівським Опанасові Кириченкові та Івану Омельченку на зайняття греблі й побудову млина під селом Шабалинів 901
72. 1668, серпня 19. Ніжин. – Оборонний універсал ніжинського полковника Матвія Юревича Максаківському монастиреві на маєтності 902
73. 1669, березня 19. Батурин. – Універсал ніжинського полковника Пилипа Уманця на перевіз на ґрунтах міщан і ктиторів новомлинських 903
74. 1670, травня 24. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Пилипа Уманця військовому товаришеві Ярошеві Семеновичу на млин, що в лісі на річці Вересоч 904
75. 1670, липня 3. Глухів. – Універсал ніжинського полковника Пилипа Уманця про продаж сварківському обивателеві Тимошу Татарину поля, що у селі Сваркові 904
76. 1673, листопада 13. Глухів. – Універсал ніжинського полковника Пилипа Уманця глухівському отаманові й усьому товариству на млин і гатіння греблі в селі Уску 905
77. 1674, лютого 15. Канів. – Універсал ніжинського полковника Пилипа Уманця про висилку полкового хорунжого Грицька Назаренка і військового товариша Пилипа Парпури для покарання тих, хто залишає полк без дозволу 905
78. 1674, березня 18. Переяслав. – Універсал ніжинського полковника Пилипа Уманця про підтвердження прав на міські прибутки м. Ніжина 906

79. 1675, січня 7. Батурин. – Універсал ніжинського полковника Марка Борсука кралевецькому сотникові Яну Миколайовичу на три мірочки з власного млина 907
80. 1675, січня 8. Батурин. – Універсал ніжинського полковника Марка Борсука ктиторах церков Новомлинських на прибутки від перевозів ... 908
81. 1675, січня 15. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Марка Борсука військовому товаришеві Василеві Івановичу на млин 908
82. 1675, червня 21. Табір під Криницею Кобизькою. – Універсал ніжинського полковника Марка Борсука носівському городовому отаманові Панькові Самокиші на пожитки у власному млині на річці Острі, що на Кучевській греблі 909
83. 1676, листопада 26. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Марка Борсука сотенному товаришеві Олексі та хорунжому з дозволом збудувати млин на річці Реті на одне мучне коло і відбирати з нього мірочку “до ласки військової” 910

Переяславський полк

84. 1649, січня 13. Козелець. – Оборонний універсал сотника Переяславського полку та всього Остерського повіту старшого Прокопа Гадючки, наданий за наказом гетьмана та переяславського полковника Федора Лободи мельнику Василю Шишу на куплений ним млин 911
85. 1653, липня 23. Переяслав. – Лист на продаж хутора у Борисполі переяславського полковника Павла Тетері козаку Федорові Дубровенку 911
86. 1656, червня 27. Переяслав. – Універсал переяславського полковника Стефана Сулими Київському Пустинно-Микільському монастиреві про підтвердження наданих ґрунтів у Тростянці Бориспільського ключа і Кочукові Воронківського ключа 912

Полтавський полк

87. 1662, лютого 17. Полтава. – Універсал полтавського полковника Дем'яна Гуджола полтавському ткацькому цехмистрові та усім ткачам на вільності й підтвердження цього ж універсалу полтавським полковником Григорієм Витязенком 913
88. 1669, червня 27. Полтава. – Вирок полтавського полковника Філона Гаркуші у справі між жителями Старих і Нових Санджарів про спільне користування сіножатями в Кустоловій долині 914
89. 1680, квітня 4. Полтава. – Універсал полтавського полковника Федора Жученка про захист Полтавського монастиря у розвитку бджільництва 915
90. 1683, лютого 5. Полтава. – Універсал полтавського полковника Павла Семеновича про заборону решетилівським орендарям втручатися у маєтності Полтавського монастиря 915
91. 1684, грудня 2. Полтава. – Універсал полтавського полковника Павла Семеновича про звільнення івончецького жителя Івана Мазура від повинностей і поборів, який заповів усе своє майно церкві 916

Прилуцький полк

92. 1657, травня 27. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Петра Дорошенка про підтвердження прав Ладинського Покровського монастиря на володіння, надані монастирю княгинєю Раїною Вишневецькою 917
93. 1659, грудня 17. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Федора Терещенка Прилуцькому Густинському монастиреві на їз на річці Удай 918
94. 1668, травня 31. Прилуки. – Наказ прилуцького полковника Лазаря Горленка про переведення іченського міщанина Петра з міщан у мельники..... 918
95. 1670, грудня 13. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Лазаря Горленка варвинському мельнику Михайлові Стасенкові на частину млина, яку його теща, теперішня черниця, дала у вічність, а друге коло має йти на монастир..... 919
96. 1677, грудня 31. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Івана Маценка про надання березовицькому священику Захарію пустого ставка у Березовиці..... 919
97. 1678, травня 14. Табір з-під Гаврилівки. – Наказ прилуцького полковника Федора Мовчана харитонівським обивателям не чинити шкоди Іваненкам у будуванні на р. Галці млина..... 920
98. 1680, липня 30. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Лазаря Горленка Прилуцькому Густинському монастиреві на село Дейманівку 920
99. 1686, грудня 21. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Лазаря Горленка прилуцькому музичному братству про збирання до братської скриньки..... 921

Стародубівський полк

100. 1657. Стародуб. – Універсал стародубівського полковника Яцька Обуйноженка козакові Петру Рославцю на зайняття ставу і побудову млина на річці Кості під селом Рогозином..... 922
101. 1663, лютого 25. Стародуб. – Універсал стародубівського полковника Петра Рославця стародубівському сотнику Гаврилові Дащенко і його сину з дозволом збудувати млин у селі Митничях на річці Бабенці..... 922
102. 1663, березня 12. Стародуб. – Універсал стародубівського полковника Петра Рославця стародубівському козакові Афанасу Зенченку на маєток Людовщина..... 923
103. 1665, березня 17. Стародуб. – Універсал стародубівського полковника Леська Острянина Кузьмі Василевичу та Антону Дацькову на осадження слободи Чернижів..... 924
104. 1665, листопада 23. Стародуб. – Універсал стародубівського полковника Леска Острянина на заснування калачницького цеху й обрання цехмістра..... 924
105. 1666, квітня 2. Почеп. – Універсал стародубівського полковника Івана Плотного пану Курилі Яковичу з дозволом побудувати млин на річці Кость у селі Бахарич..... 926

106. 1667, березня 14. Стародуб. – Універсал стародубівського полковника Леська Острянина козакам Погарської сотні Кузьмі Івановичу та Григорієві Єрмолаєву на побудову млина 926
107. 1669, січня 14. Стародуб. – Універсал стародубівського полковника Петра Рославця про побудову коштом Федора Ясимонтовського і Семена Чеченка на річці Судинці млина на два каменя..... 927
108. 1669, січня 25. Стародуб. – Універсал стародубівського полковника Петра Рославця козакові Хомі Мироновичу на млин, що на річці Ворі, власними коштами побудований 928
109. 1669, березня 23. Мглин. – Універсал стародубівського полковника Петра Рославця про дозвіл мглинському обивателеві козакові Івану Федоровичу Ясимонтовському побудувати млин на річці Лопазні в селі Лопазні Мглинської сотні 929
110. 1672, серпня 20. Стародуб. – Універсал стародубівського полковника Петра Рославця обивателям і ремісникам стародубівським з дозволом створити братство шаповальське і обрати старшого 930
111. 1673, січня 30. Новгород-Сіверський. – Універсал стародубівського полковника Петра Рославця про дозвіл збирати на розвій церкви Успіння у Новгородку Сіверському вагове з різних товарів, а також помірне з горілки та збіжжя 931
112. 1676, листопада 4. Стародуб. – Універсал стародубівського полковника Тимофія Олексійовича про дозвіл військовому товаришеві Сидору Захарієвичу насипати на річці Човпні нову греблю й побудувати на ній млин 932
113. 1678, жовтня 10. Стародуб. – Універсал стародубівського полковника Григорія Карповича про підтвердження продажу тетюрським мельником Павлом Олексієвичем Марії Гаврилівні Мовчановій третьої частини млинових прибутків 932
114. 1678, жовтня 28. Почеп. – Універсал стародубівського полковника Григорія Карповича козакові Почепівської сотні Олексієві Костянтинівичу про підтвердження права зайняти греблю і збудувати млин 933
115. 1679, травня 10. Стародуб. – Універсал стародубівського полковника Григорія Карповича священику Нориської Успенської церкви Афанасію з дозволом побудувати млин вешняк у с. Норинську 934
116. 1679, жовтня 29. Стародуб. – Універсал стародубівського полковника Григорія Карповича Архипові Охрімовичу на селище Дешковичі, що над річкою Ревною, з усіма приналежностями 934
117. 1680, січня 16. Стародуб. – Універсал стародубівського полковника Григорія Карповича військовому товаришеві Федору Козловському на трьох тяглих селян у с. Зеваки 935
118. 1681, лютого 8. Стародуб. – Універсал стародубівського полковника Григорія Карповича про підтвердження прав на селище Турейково 936
119. 1683, квітня 14. Стародуб. – Універсал стародубівського полковника Семена Самойловича дружині колишнього стародубівського полковника Федора Мовчана Марії на село Тютюри..... 936

Чернігівський полк

120. 1651, квітня 20. – Універсал чернігівського полковника Івана Поповича Оникію Силичу на три вільні ниви на річці Білоусі 937
121. 1657, березня 15. Виблі. – Універсал чернігівського полковника Івана Аврамовича про дозвіл Іванові Войтеховичу заселити слободу в урочищі та селищі Московському. Підтвердження універсалу наступником Аврамовича Іоаникієм Силичем 938
122. 1660, березня 5. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Іоаникія Силича Левку Гребичу та його синів Грицьку Гребиченку з дозволом зайняти греблю на річці Білоусі й побудувати на ній млин 939
123. 1660, червня 12. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Юхима Лизогуба Макошинському Покровському монастиреві про заборону брати повинності з монастирських селян у місті Сосниці та селі Хвесківці 940
124. 1662, серпня 19. Табір під Роїщами. – Універсал чернігівського полковника Іоаникія Силича панові Павлу Товстолісу з дозволом зайняти греблю в кінці села Юр'івки на річці Білоусі та побудувати млин 940
125. 1664, травня 19. Табір з-під Яриловичів. – Універсал чернігівського полковника Стефана Красного Башти про звільнення чернігівських музик від обов'язку сплачувати побори до міського скарбу, оскільки вони дають складку на церкву 941
126. 1665, березня 3. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Демка Многогрішного всьому Чернігівському магістрату з наказом не брати з музик поборів, а тільки давати у складку на церкву 942
127. 1665, вересня 22. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Дем'яна Ігнатовича Максаківському Киселівському монастиреві про підтвердження прав на ґрунти в селі Киселівці, надані монастирю бабським священиком Стефаном Орликом 942
128. 1668, квітня 27. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Дем'яна Ігнатовича вибельському сотнику Василю Борковському на Муравельський млин у Новому місті Чернігова 943
129. 1669, квітня 21. Ічня. – Універсал чернігівського полковника Івана Лисенка Макошинському Покровському монастиреві на озера Загуменне та Купки 944
130. 1669, липня 27. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Івана Лисенка товаришеві Березинської сотні Кузьмі Речичанинові з дозволом на річці Березні зайняти греблю і збудувати млин 944
131. 1670, листопада 2. Березна. – Універсал чернігівського полковника Івана Лисенка цехмистрові ткацькому березинському з братією на створення цеху 945
132. 1672, грудня 4. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Василя Борковського ігуменові Чернігівського монастиря святої Параскеви з дозволом на зайняття греблі та побудову млина між Рижанівським і Юріївським млинами 946

133. 1676, березня 13. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Василя Борковського панові Юхиму Носенку на зайняття греблі та побудову млина на річці Бречиці 947
134. 1676, червня 1. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Василя Борковського про дозвіл військовому канцеляристові Богдану Войцеховичу на власний кошт зайняти греблю на річці Рудці й збудувати млин 948
135. 1676, липня 21. Чернігів. – Наказ чернігівського полковника Василя Борковського буянським гончарам, щоб вони працювали в ріпицькому гончарському цеху 949
136. 1677, березня 12. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Василя Дуніна-Борковського чернігівським музикам про звільнення їх від подачок 949
137. 1677 або 1679, грудня 5. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Василя Дуніна-Борковського про привілеї стрільцям у Седнівській сотні 950
138. 1683, вересня 29. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Якова Лизогуба про збереження привілеїв стрільцям у їхньому промислі 951
139. 1686, липня 21. Сосниця. – Універсал чернігівського полковника Григорія Самойловича про заборону чинити перешкоди стрільцям у полюванні 951

Універсали інших полковників

140. 1658, червня 13. Давидгородок. – Універсал пінського і турівського полковника Костянтина Виговського до шляхти на території між Гринню і Стиром про збір на день 17 червня в Давидгородку 952
141. 1663, липня 17. Табір під Седневом. – Лист сосницького полковника Яцька Скидана отаману Тимошові Свириденкові про захист прав Макошинського монастиря на млин 953
142. 1679, лютого 25. Ямпіль. – Універсал полковника Василя Іванівича пану Лукашеві Гордієнку на право зайняти греблі на р. Білиці в архієпископських землях 953

Генеральна військова старшина

№ 1

*1657, квітня 18. Прилуки. –
Універсал військового судді
Феодосія Лавріновича та Петра Дорошенка
Прилуцькому Густинському монастиреві
про підтвердження прав монастиря на село Левківці,
що незаконно було захоплене колишнім прилуцьким
війтом Костем Ничипоровичем*

Феодосій Лаврѣновичъ, суддя Войска его царского величества Запорожского и Петро Дорошенко, зослання од велможного его милости пана гетмана в полкъ Прилуцкій.

Вѣдомо чинимъ, ижъ дійшла насъ скарга от превелебного отца иеромонаха Иосифа Феодоровского, игумена монастира Густинского, и братии его всей на Костя Ничипоровича, бывшаго войта прилуцького, же сѣлце Левкувцѣ¹, человекъвъ килконадцять, которое на кгрунтѣ монастирскомъ засѣлолемъ, и в привилеяхъ от славной памяти яснѣ освещенихъ княжатъ Вишневецкихъ есть отграничено, неналежне и безправе отнялъ, которому и послушенство тѣ людеце отдавали, зачимъ мы высланніе, прихилиючися такъ до привилейовъ, яко тежъ и до унѣверсалу велможного его милости пана гетмана, тое сѣлце, поневажъ на грунтѣ монастирскомъ засѣло, отдаливши и отнявши от вуйта чеснимъ господиномъ иеромонахомъ до монастира отдаемъ, приказавши той громадцѣ, аби вшелякое послушенство и повинности честнимъ господиномъ отдавали, а то до далшой резолюціи велможного его милости пана гетмана, которымъ господиномъ и тое писанье наше даемъ с притисненіемъ печати судейской войсковою и подписомъ рукъ нашихъ.

Писанъ в Прилуцѣ, априля 18, року 1657.

Феодосій Лаврѣновичъ, суддя его царского величества Войска Запорожского.

Петро Дорошенко, рукою^а.

Нижче зазначено: С подлѣнника свидѣлствовали бунчуковий товаришъ Петръ Горленко, обозний полковий Яковъ Ограновичъ, писарь полковий Іванъ Шнурчевский. 1767. Пр[илуцкий] п[олк].

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 231. – Арк. 77. Копія.

Там само. – Ф. 1. – Спр. 57637. Копія.

^а Нижче написано: Мѣсто печати войсковою.

№ 2

1658, листопада 7. Варва. – Наказ наказного гетьмана Григорія Гуляницького ніжинському наказному полковникові Кобилецькому про зібрання козаків у Ніжині для оборони

Ко мнѣ много ласкавий панъ Кобылецкій²!

Приказываю вашей милости, чтобъ еси послалъ до Вобковского какъ скорее до Борзны, чтобъ с тѣми людьми, что тамъ имеетъ при себѣ, до Нѣжина шоль какъ скорѣе для обороны, а ваша милость посылай во всѣ села и мѣстечка окольныя ясауловъ, чтобъ всѣхъ гонили до Нѣжина, а непослушнымъ шею утынати вели безъ жадного милосердія, инако не чиня, подъ жестокимъ караньемъ.

Данъ зъ Варвы 7-го дня ноября, лѣта 1658.

Григорей Гуляницкій³, гетманъ наказный Войска Запорозкого.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. V. – С. 197. – № 99.

№ 3

1659, вересня 13. Табір в Оленівці. – Оборонний універсал претендента на гетьманську булаву Івана Безпалого Прилуцькому Густинському монастиреві

Іоан Безпалій⁴, гетманъ з Войском цар. вел. Запорожским.

Ознаймуемъ сим уневерсалом нашим кождому, кому толко о том вѣдати належит, а меновите полковникомъ, асаулом, сотникомъ, атаманом и всей старшинѣ и черни Войска его цар. вел. Запорожского и всѣмъ начальним его царского вел. ратним людемъ до вѣдомости доносим, иж бувшы в нас в таборѣ в Войску нашим Запор. велебний во іеромонасах отецъ Иесифъ, игумень монастира Густинского, присягу потвердил его цар. вел. пред его мил. боярином и намѣсником рязанским князем и воеводою господиномъ Алексѣем Никитичем Трубецким, просил насъ о оборонний уневерсал, для чего даем сей нашъ уневерсал мѣсцу святому монастиревѣ Густинскому, абы найменшой кривди нѣ от кого не было. Вам, полковникам, и всей старшинѣ под горлом приказуемъ сурове, такъ мѣсцу святому монастиревѣ, а всѣм монастирским маестностям. А кгди был мѣл хто бити упартимъ и своевольно якую-колвек найменшую важил би ся чинит велебному отцу игуменови, позволяемъ и всей братѣ, поймавши такових своеволников, звязавши, иж бы иначей не было, кром сего приказу нашего под караньемъ срокгимъ войсковым. Затим вас Господу Богу поручаем.

Дат с табору з Оленовки, сентебра 18 дня 1659 року.

Іоанъ Безпалый, рука власна.

Бібліотека ПАН у Кракові. Відділ рукописів. – № 270. – Арк. 44. Оригінал.
ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 231 (99). – Арк. 78–78 зв. Копія.

№ 4

1664, вересня 24. Ніжин. –

*Універсал військового підскарб'я Романа Ракушки
про дозвіл Максимові Матвійовичу і Шимкові Медведю
заснувати рудню у селі Неданчихах та про надання
їм млина на річці Білоусі*

Ознаймую сим моим писанем кождоу, кому о том вѣдати належит, ижъ маючи я злецена од его мил. п. Івана Бруховецкого, гетмана вѣрного Войска его цар. прес. велич. Запорозкого, добродѣя моего, взявши я вѣдомост, же есть мѣстце, способное на рудню в полку Черниговском, у селѣ Неданчихах⁵, на рецѣ в том же селѣ, на котором то мѣстцу позволяю п. Максимовѣ Матвѣевичу и Шимку Медведєви ново рудню фундовати для розмноженя скарбовѣ войсковому, прето ж до той ж руднѣ подаю млын Евтухов на рецѣ Белоусѣ⁶, для спомаганя той же руднѣ, що мают ново фундоват и ставит своим коштом и працею, а як постановят тую рудню, подаю слободы за их кошт и працу на пол рока, абы на них все желѣзо ишло, так теж якъ выйде слободы пол року повинни оны до скарбу войскового дават желѣзомъ возковъ сорок, роздѣливши на чотыры части, на кожную четверть повинни дават по возовъ десят желѣза, в чом кожного напомнимаючи іменем его мил. п. [гетмана], приказую, абы вышмененнымъ кривды и перешкоды жаден не важился чинити в той руднѣ, як ся побудуют, под срогким каранем войсковим, так же и желѣза брати, а нѣ жаднихъ речий в робленю желѣзном, без росказаня его мил. п. гетмана, любо и на потребу до Чернѣгова, не повинни без заплати робит, бо за тое плату даватимут до скарбу войскового, и села Неданчичи, Ювчи, Гальки⁷, Порки, Губичи⁸, Миси⁹ и иншіи, абы были помочними до направа и будованя греблѣ, жебы иначей не было, що для лѣпшой вѣры казалисмо сей мой лист выдат з подписом руки и притиснением печати моей.

Писан в Нѣжинѣ, месяца септевр'я 24, року Божого 1664.

Роман Ракушка¹⁰, підскарб'їй Войска его царского прес. велич. Запороз.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18534. Копія з приміткою: Копии царских грамот и гетманских универсалов Троицкого Черниг[овского] мон[асты]ря, л. 89. Рукопись музея В.В. Тарновского в Чернигове.

№ 5

1665, лютого 8. Ніжин. –

*Універсал військового підскарб'я Романа Ракушки
стародубівському протопопу Кирилу Афанасовичу
на млин на р. Ваблі*

Ознаймую сим моим писаннем кождоу, кому того вѣдати будетъ потреба, і меновите паном дозорцам млиновъ повѣту Стародубовского и Погарского, ижъ стосуючися я ведлугъ универсалу его милости пана Івана Бруховецкого, гетмана

вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, добродѣя моего, на млин честному *господину* отцу Кирилу Афанасовичу, протопопѣ стародубовскому, поданого, не збороняю з оного млина брати его власного, на рецѣ Ваблѣ¹¹ стоячого, помененному *господину*, отцу протопопѣ, увес розмѣръ, припадающий с того млина, и на свой пожитокъ оборочать, так теж и що зостанет розмѣру в том млинѣ, позволяю побрати честному *господину*, отцу протопопѣ, в чом кожного наминаючи іменем его милости пана гетмана, приказую, абы жаденѣ не важился кривди и перешкоды чиньгти, що теж иначей, абы не было под срогимъ караннемъ войсковим.

Данѣ в Нежинѣ 8 февраля 1665.

Роман Ракушка, подскарбий вѣрного Войска его царского пресвитлого величества Запорожского.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 495. – Арк. 3. Копія.

Там само. – Ф. 1407. – Оп. 2. – Спр. 213. – Арк. 13–14. Копія.

№ 6

1665, квітня 15. Глухів. – Універсал військового підскарбія Романа Ракушки ивоцькому жителю Мартину Кисільченкові на фундування греблі й млина на річці Білиці

Ознаймую симъ моимъ писанемъ кожному, кому о том вѣдати будетъ потреба, ижъ маючы на тое од его милости пана Ивана Бруховецкого, гетмана вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, добродѣя моего, повѣренъную власть для вшелякого росмноженя скарбу войскового по всѣхъ полкахъ, гдебъ мѣло до будованья млина мѣстце способное бути, прето жъ чуючи я о такомъ способномъ мѣстцѣ на рецѣ Белиця¹², межи руднѣю и Шатрищами, у вѣздѣ в городскомъ, позволяю пану Мартину Кисилченъкови, жителю ивоцькому, в томъ мѣстцѣ греблю фундовати и млинъ будовати, жадной перешкоди нѣ од кого не маючи. І якъ той млин збудуетъ вишьменованъний Мартинъ, повиненъ будетъ мнѣ обявити, толко того варую, абы од того млынам инъшим, внѣзѣ и ввѣрху зостаючим, перешкоды не було, в чомъ кожного наминаючи именемъ самого его милости пана гетмана приказую, абы жаденѣ не важился кривди и перешкоди в фундуваню греблѣ, и в будованю млина чинити, що задля лѣпшого имовѣрности даль сие писанье мое с подписомъ руки моей и печати.

В Глухови, дня 15, априля, 1665.

Романъ Ракушка, подскарбѣй Войска его царского величества Запорозкого.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 23. Оригінал.

1665, липня 13. Борзна. –
 Універсал генерального судді Петра Забіли
 у справі захисту ґрунтів, успадкованих Максаківським
 Киселівським монастирем

Петръ Михайловичъ Забѣла, судя енералній Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Пану атамановѣ, войтовѣ и всей громадѣ кисилгородской до вѣдомости подаемъ, ижъ превелебный *господинъ отецъ* Яремѣя Ширкевичъ, ігумень общежителного монастиря Киселевского¹³, показоваль судови нашему енералному войсковому права, наданние небожчику *господину отцу* Лукяну Орлику, такъ на парохію мѣстечка вашего, яко и на вшелякое волности в ґрунтахъ займованю, которихъ небожчикъ, якосмо з тестаменту оузнали, много при ресидованю своемъ привлащиль, а умираючи тестаментомъ своимъ леговаль роженому своему брату, *господину отцу* Стефану Орлику, оныхъ теди ґрунтовъ *господинъ отецъ* Стефанъ не могучи задержати, зрекаючися ихъ вѣчне, пустиль в держанье и в поссесію общежителному монастиру Киселевскому, на которіе^а безоусилователній, ясный и доброволній его *лист, запис, данный* судови нашему былъ од превелебного *господина отца* ігумена помененного монастиря презентований, зе всихъ тихъ справъ судъ нашъ енералній узнавши, приказуетъ вамъ не упоминаючи, абысте южъ *от* поданя вамъ сего нашего листу, не збороняючи и не одбываючи з покойного держаня тихъ ґрунтовъ, монастиревѣ Киселевскому жадной перешкоди не чинили сами и всимъ обивателемъ тамошнимъ чинит не допущали, такъже десятину сегорочную, хто поле засеваль, на монастирь, звикле ведлугъ реестровъ давныхъ *отдавши*, юж *от* сего часу жебы нѣхто з вас жадного оуступу без позволеня превелебного *господина отца* ігумена теперешнего и сукцессора, по нем наступуючого, не мѣль, на потомне з енералного суду нашего под виною таляровъ ста варуем и напинаемъ.

Діялося в Борзнѣ, іюля 13 дня, року 1665^а.

Петръ Михайловичъ Забѣла, звишгменованный енерал[ний] войсковій судя^б.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255 (154). – Арк. 56 зв. Копія.

^а Після цих слів написано: В подлинном подписанно.

^б Нижче у колі написано: Мѣсто печати.

№ 8

*1665, серпня 5. Ніжин. –
Універсал військового підскарб'я Романа Ракушки
Максиму Матвійовичові та Шимку Медведєві
про надання слободи на побудовану ними рудню у селі
Неданчихах на півтора року*

Ознаймую симь моимъ писаньемъ каждому, кому тое вѣдати будетъ потреба, и кому толко сее письмо вказано будетъ, ижъ маючи я на тое од его милости пана Івана Бруховецкого, гетмана вѣрнаго Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, добродѣя моего, повѣренную власть, учинилемъ постановленге з паном Максимом Матвѣевичом и Шимком Медвѣдемъ, обывателями чернѣговскими, на рудню ново постановленную, у селмѣ Неданчихох стоячей, що они своимъ коштомъ и працею греблю фундовали и рудню будовали, а нѣ од кого жадной помочи не маючи, с которой то руднѣ повинѣни давати до скарбу військового за полтора року возковъ тридцат, на каждую четверть року роздѣливши по пят возковъ, а то в той мѣрѣ постановилем также и слободы полтора року в том же выйде, до которой то руднѣ и млину Явтохового на рецѣ Белоусъ з двома каменями и ступами подле, аби на них увесь розмѣръ припадающий ишоль, которой нашой постанови час починатися маеть в року тепер идучом 1665, месяца августа 5 дня, і коньчитися маеть в року прийдучом 1666, жебы полтора року вышло, в чомъ кожного навпоминаючи, именемъ его милости пана гетмана приказую, аби поменным рудникам жаден не важился наименшее кривди и перешкоди чинити и без писма его милости пана гетмана нѣхто не повинен желѣза брати конѣчне, даю сие писанге с подписомъ руки моей.

Писанъ в Нѣжину 5 августа 1665.

Романъ Ракушка, подскарбѣй Войска его царского величества Запорозкого.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп.1. – Спр. 24. Оригінал.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18536. Копія.

Там само. – Спр. 18536 (2). Копія.

№ 9

*1666, січня 12. Новгород-Сіверський. –
Універсал військового підскарб'я Романа Ракушки
про дозвіл військовому товаришу Стародубського полку Юркові
Буначенкові зайняти греблю і фундувати млин
на річці Ромі у с. Жорнівцях*

Роман Ракушка, подскарбѣй вѣрнаго Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Ознаймую сим моимъ писаниемъ каждому, кому того вѣдати будет потреба, и кому тилко сие письмо оказанно будетъ, и меновите пану полковниковѣ вѣрнаго

Войска его царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскаго стародубовскому, также сотниковѣ шептаковскому, ижъ маючи я на тое от его милости пана Івана Бруховецкаго, гетмана вѣрнаго Войска его царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскаго, добродѣя моего, поверенную власть, позволяю пану Юрку Буначенку, товаришовѣ полку Стародубскаго, обивателевѣ шептаковскому, греблю ново фундовати и млин будовати на рѣчцѣ Ромѣ¹⁴ в Жорновцяхъ¹⁵. Толо того варую, абы иншимъ млинамъ старымъ от того млина перешкоди не было, в чемъ кожного навпоминаючи, именемъ его милости пана гетмана приказую, аби помененному панови Юрку Буначенку жаденъ въ фундованню той гребли и въ будованню млина не важился найменшой кривди и перешкоди чинити, що задля лѣпшой имовѣрности даю сие мое писанѣ съ подписомъ руки моей.

Писанъ в Новгородку, 12 генваря 1666 го года^a.

Роман Ракушка, подскарбый Войска его царскаго величества Запорожскаго.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18536 (3). Копія з приміткою копіюста: Архив Черн[иговского] двор[янского] депут[атского] собрания, дело о дворянстве рода Бунаков.

№ 10

1666, січня 22. Борзна. –

*Наказ генерального судді Петра Забіли
едутинському отаману про повернення Мотком Оргієнкам
їх спадкових ґрунтів*

Великого государя нашего его царскаго пресвитлого величества дворянин и судя енеральній вѣрнаго Войска его ж царскаго пресвитлого величества Запорозкого Петръ Михайлович Забѣла.

Пане атамане едутинский!

Поневаж Мотко доброволне з отчистых ґрунтов Оргиенкамъ уступити не хотѣлъ, аж мусѣлъ правоватися з ними, право теды програлъ, прето вамъ симъ писаньемъ приказую з суду, абысте его, если не ссчет выкладов вернути Оргиенкам, зграбит казали конечно, не чинячи иначей, кгда ж на нем и вина зостала, в которую попав, то ест у сто золотых, нехай же принамнѣй не спираючися выклад вернет.

Данъ з Борзны, генваря 22 дня, 1666.

Звышменованый его царскаго пресвитлого величества дворянин и судя енеральный войсковой^b.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18899 (2). Арк. 7. Копія з оригіналу.

^a Після цих слів написано: На подлѣнномъ тако.

^b Нижче написано: М. П.

№ 11

*1666, січня 26. Новгород-Сіверський. –
Універсал військового підскарб'я Романа Ракушки
про дозвіл на зайняття греблі і фундування млина
на річці Ромі новгород-сіверському міщанинові
Йосипу Опанасовичу Головчинцю*

Ознаймую симь моимъ писанъемъ каждому, кому тое вѣдати будетъ потреба, и меновите паномъ дозорцомъ млиновъ повѣту Новгородского, ижъ маючи я на тое од его милости пана Івана Бруховецкого, гетмана вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, добродѣя моего, повѣренъную власт, позволяю пану Есифу Опанасовичу Головчанъцу, мешчанину новгородскому, на рецѣ Ромѣ, више войтова млина и ниже Кролевецкого млина, ново греблю займати и млинъ будовати своим коштомъ и працею, толко тое варуючи, абы инъшим млинамъ од тое перешкода не была, в чомъ каждого напинаючи именем его милости пана гетмана, приказую, абы жаден помененному пану Есифу в займанню греблѣ и в будованню млина не важился найменшее кривди и перешкоди чинити под срогимъ войсковимъ каранънем.

Данъ в Новгородку, 21 януаря 1666.

Романъ Ракушка, подскарб'ѣй Войска его царского величества Запорозкого.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 25. Оригінал з печаткою Р. Ракушки.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18537. Копія.

№ 12

*1666, травня 7. Ніжин. –
Універсал військового підскарб'я Романа Ракушки
козаку Новгородської сотні Маркові Ліщинському
на зайняття греблі й фундування млина на річці Ромі*

Ознаймую сим моим писаням, кому бы о том вѣдати належало, ижъ маючи я на тое злецена от великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества боярина и вѣрного Войска его царского величества гетмана Івана Мартиновича Бруховецкого, добродѣя моего, позволяю греблю ново фундовати и займати, і млынъ будовати своим коштом на рецѣ Ромѣ ниже млына Горбовецкого, в повѣтѣ Новгородском, славетному Івановичу Маркови Ліщинскому, козакови сотнѣ Новгородской, тилко того варуючи, жеби не было перешкоди млынови якому старому збудованому, также і сѣножатем, ежели би яка кольвек мѣла быти перешкода любо якому млынови албо сѣножатемъ то той Марко увес свой коштъ повинень тратити не вступуючи жадное права, ежели бы было без перешкоды людем, то повинень, яко своей працѣ заживати ведлугъ звичаю инъшого товариства козаковъ, що для лѣпшого вѣри даня даю сее мое писаня с подписом руки моей.

Писань у Нѣжинь, мая 7, 1666.

Романъ Ракушка, подскарбий Войска его царского величества Запороского.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 64. Оригінал.

№ 13

1667, серпня 26. Мамякін. –

*Універсал Федора Артемовича Брюховецького
пану Юрію Бунаку на осадження слободи*

Вѣдомо чиню симъ моимъ писанѣмъ кождому, кому будетъ потреба вѣдат, иж по указу великого боярина и его милости пана гетмана, далем сей мой листъ помененному пану Юрию Бунаку осажовать слободку ведле Роми у своего млина, и слободи далем на лѣтъ пятнадцат, абы на славу великого боярина и его милости пана гетмана збиралися на слободу. И симъ моимъ писмом обваровую, абы онимъ ни от кого ниякой перешкоди не было, на що далем сей мой листъ с подписомъ руки и при печати моей.

Данъ у Мамякинѣ 1667 року, мѣсяца августа 26 дня^а.

Федор Артемовичъ Брюховецкій, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18645. Копія з копій в архіві Чернігівського дворянського депутатського зібрання (зі справи про дворянство роду Буняків).

№ 14

1672, січня 1. Шептаки. –

*Універсал Данила Сухомлиненка,
гетьманського уповноваженого в Шептаках,
Нестору Мозоленку на слободу в Шептаківській сотні*

Року 1672, иануарія 1 дня.

Чиню вѣдомо симъ моимъ рукоданнимъ пысмомъ, ижъ за росказаннемъ ясневелможного его мылости пана Демяна Игнатовыча, гетмана Войска его царского пресвѣтлого вельчества Запорозского, владзою старшинства моего отъ велможности его застаючого на резиденції въ Шептаках¹⁶, далемъ писмо на слободу Нестеру Мозоленку, ку размноженю на добра зобрання на славу, яко дѣдичному пану велможности его, зо всѣхъ краевъ на слободу приходячихъ⁶, жадной турбаци и утяження не мають поносити, яко то до десяти лѣтъ вшелякими потребамы въ грунтахъ велможности его, то въ сотнѣ Шептаковской на прысадѣ межи Бучекъ и слободы Каменской, къ рицѣ Rogoznoj, и вшелякими

^а Після цих слів написано: На подлѣнномъ тако.

⁶ У публікації: проходячихъ.

пожитками мають и на потомніе часи користовати. И по выбитю десяти годъ, ведлугъ поставленнаго трактату одъ ясневелможнаго его мылости пана гетмана, належытое до скарбу, яко своему дѣдичному пану, что інішіе люде мають вѣдд(ава)ти.

Писанъ въ Шептакахъ, року и дня вишшеписаного.

Даныло Дмытровіевичъ Сухомлиненко, застаючій отъ ясневелможнаго его мылости пана гетмана на резиденціи въ Шептакахъ.

О п у б л і к о в а н о: Мотыжинский архив. Акты Переяславского полка. – К., 1890. – С. 116–117. – № 63. У документі зазначено: Спысаль полковій канцелярысть Яковъ Лысенко. Съ копіи.

№ 15

1672, березня 22. Батурин. – Універсал генеральной військової старшини товариству Глухівської сотні про взяття під свою протекцію Михайла Миклашевського

Петро Михайловичъ Забѣла, обозній, Іванъ Самойлович, Іванъ Домонтовичъ, судіѣ Войска его царскаго пресвѣтлаго величества Запорозкого енералніе.

Пану сотнику глуховскому, атаману городовому и всему товариству в сотнѣ Глуховской знайдучимся, такъ тежъ войтови з бурмистрами, зо всѣми людми посполитими, особливо атаману Зозѣрокъ села и войтови тамошнему при залеценю зичливых хутій наших, до вѣдомости доносимъ, ижъ мы, беручи под протекцію свою пана Михайла Миклашевскаго¹⁷, товариша войскового, абы от старшини глуховской вишей помененніи, и од товариства и посполитих людей под сей час змѣни бившаго гетмана, ни от кого и найменшой зневаги и шкодъ не поносили. И которое село мѣсть [З]озѣрки в ключи Глуховскомъ, през ласку войсковую, аби войтъ з громадою послушенство отдавалъ, атаманъ того жъ села з товариством нѣ до чого не интересовался, пилно по васъ жадаючи, симъ нашимъ унѣверсаломъ сурово приказуемъ.

Писанъ в Батуринѣ, дня 22 марта, року 1672.

Звишъ менованніе енералніе войсковіе особи^а.

Нижче написано: Стефанъ Миклашевский.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 1692а. – Арк. 80. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 231 (99). – Арк. 100. Копія.

^а Нижче в колі написано: Мѣсто печати войскової.

№ 16

*1675, липня 13. З-під Черногородки. –
Універсал регіментаря королівського війська
Григорія Гуляницького, в якому переконує все товариство
і посполитих Війська Запорозького повернутися
під владу польського короля і сприяти йому
в боротьбі з бусурманами*

Григорей Гуляницькій, регіментарь его королевского величества, а государя своего милостивого дѣдичный староста носовскій.

Всѣмъ вопче и всякому особенно, кому сіе подати належить, моимъ милостивымъ братьямъ доброго здоровья желаю отъ всемогущаго Бога, а имянно господамъ полковникомъ, атаманомъ, есауломъ, сотникомъ, также и всему Войска Запорожского товариству и всему посполству, вѣры христіанской будучимъ. Вѣдомо сию, яко издавна желателный отъ предковъ моихъ Войска Запорожского, что меня его королевское величество въ ту сторону съ частію войска полского послалъ и указалъ, чтобъ я всякому особно то предъ очи предложилъ, что его королевское величество, яко отецъ дѣтемъ своимъ прямымъ, къ себѣ превратити хочеть, безбожному бусурману и поганому издавна гонителю на вѣру христіанскую и на хвалу Божію гонителя запроданыхъ утвердити всякими волностями, и милостію отеческою и подъ крылѣ свои отеческіе приняти хочеть, толко прилѣжно желаеть, чтобъ вы хотѣли приклонитись какъ къ дѣдичному государю своему. А я всякого утвержаю, что во всемъ ни единъ оболщень не будетъ, и совѣстію всякого утвердити хочю и прошу, дабы всякъ вспомянулъ Христа распятого и неподаваймо вѣрѣ христіанской упадати, и досталные дома Божія въ мечети обращати, и чтобъ вы ко мнѣ привращались, или чрезъ листы ссылались о волностяхъ всего Войска Запорожского. А я такова на душу свою пріемлю и милостію его королевского величества обнадеживаю и съ такимъ за вѣру и за волности, издавна налѣжащіе Войску Запорожскому, готовъ есмь умирати.

Писано изъ-подъ Черногородки¹⁸, іюля въ 13 день, 1675 году.

Григорей Гуляницькій, регіментарь Войска его королевского величества, староста носовскій.

Перед документом зазначено: Списокъ с бѣлорусского писма съ уневерсала Григорья Гуляницкого, старосты носовского. А тотъ листъ присланъ приказу Малья Росіи съ приставомъ Степаномъ Болотовымъ, августа въ 10 день нынѣшняго 183 году.

О п у б л і к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. XII. – С. 185–186. – № 63.

№ 17

1682, січня 31. Немирів. – Універсал гетьмана Яниса Драгинича про дозвіл Лебединському монастирю осадити слободу та відновити при монастирі церкву

Янисъ Драгиничъ¹⁹, гетманъ України *господара* его милости наказній.

Чиню вѣдомо симъ писаньямъ моимъ кождому, кому о томъ вѣдатъ будетъ потреба, ижъ пречестній *отець* Силвестеръ Прокоповичъ, намѣсникъ святого монастиря Лебединскаго²⁰, предложилъ намъ волю свою, и до килка братіи при собѣ совѣтниківъ, з которими спасатися изволилъ в преречонномъ святомъ монастирю Лебединскомъ. Аже въ часъ зрушталой України и мѣстца того святого прикрое житіе ему, пречестному *отцу* Силвестру Прокоповичу, і брати его, быти уважилемъ, до того же тожъ и церкви немашь, влаздою моею гетманскою позволяю на томъ же святомъ мѣстцу церковъ реставровати и братію взивати, и людей на слободу, зъ якихъ же колеккъ сторонъ, которимъ вшелякую на все волность до далшой ласки нашей обещаючи, для тимъ лѣпшого валіору руку мою подписавши, печать притиснути розказалемъ.

Данъ в Немировѣ²¹, 31 дня, януарія *месяца*, 1682^a.

Янич Драгиничъ, гетман України *господаря* его милости наказній, рукою^b.

На правому полі написано: С копії копія. Подлинникъ есть.

Нижче написано: К сей справочной копії подписалис:

Киевософійского кафедрального монастиря намѣстникъ ігумень Вікторъ.

Соборній іеромонах Нефідалимъ.

Катедральный казначей іеромонах Давид^b.

ЦДІАК України. – Ф. 912. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 6 зв. Копія.

№ 18

1686, липня 2. Батурич. – Судовий лист генерального військового судді Михайла Вуяхевича в справі про землі Юрія Харевича, несправедливо відібрані Захарком Дудченком

Михаиль Вуяхевичъ²², судия на сей час енералный Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Вамъ, атаману гировскому, войтови и всмъ обывателямъ тамошнимъ ознаймуемъ, ижъ що былъ Захарко Дудченко в купные сѣножати и правомъ посполи-

^a Нижче написано: На справочний копії підписъ таков.

^b Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

^b Після цих слів у колі зазначено: Мѣсто печати катедральной.

тым обварованые, пана Юрия Харевича, од межъ вступилъ и увязался, менючи своими въ сеножатехъ и облогу быти межами. На которые сѣножати и облоги по листовномъ приказу нашомъ судовомъ выгѣздѣжалисье сами своими особами з продавцами Семеномъ Кушнеренкомъ и Дацкомъ, жителями карабутовскими, аж тые продавци при обещности вашей, показавши в тыхъ сѣножатехъ и облогахъ межи и границы, поки сами держали и уживали, признали, же Захарко Дудченко неналежае в сеножати и облоги, купнимъ правомъ набытые пана Юриевы Харевичови, вступоваль, и увязовали границу себѣ, чинячи на чужихъ добрахъ тое ограничєне и на записѣ вышоречоний панъ Харевичъ показаль, якое мы ограничєне при бытности вашей, на той часъ учинєное, судомъ нашимъ позволивши, симъ нашимъ писмомъ судовымъ записи купчие на тые сеножати и облоги, пану Юрию служачие, с[г]вержаем, а жебы так Захарко Дудченко, яко и всѣ обыватели тыхъ сель Гировки и Карабутова черезъ межи и границы до тыхъ сѣножатеи и облоговъ не важилися вѣчными часы вступовать, под закладомъ вини ста талярей до скарбу войскового заплаченя, судъ варуетъ симъ декретальнымъ писаниємъ, и о которомъ и васъ, старшину, уведомивши, ку певности лепшое сая крипост под печатю судовою и подписомъ руки писарское суть выдана.

Писано в Батурине, 1686, июля 2.

Андрей Василевич, писар судовий войсковий енералный.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59171. – Арк. 151. Копія.

№ 19

1687, червня 24. Батурин. –

*Наказ генерального військового бунчужного
Костянтина Голуба отаманові й війтові карабутовським
не втручатися у володіння конотопського обивателя
Костюка Кузьменка*

Атамане и войте карабутовские!

Ускаржился перед нами Костюк Кузьменко, обывател конотопский, иже онъ од року 1677, то есть десятый рок купнымъ способом мѣючи свою сѣножати и лѣсокъ на грунтахъ Карабутовских и оных спокойне через тые всѣ годы десять розпоряджуютси, теперешнего лѣта, яко б то од селян карабутовских в той сѣножати и лѣску утыснене [и] перешкоду имеетъ, на которую сѣножати и лесокъ передъ нами и куплю на писмѣ того то вишей писаного року презентовал. Прето приказуємъ всимъ, абысте в так слушно именованое сѣножати и лѣска держаню Костєви, обывателеви конотопскому, жадное перешкоды карабутовцям чинити не допускали и оних отъняли, под закладом на каждого, сему писаню противного, десяти копи до скарбу войскового.

Данъ в Батуринѣ, 24 июня 1687.

Константин Иванович Голуб²³, бунчужный енералной Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого, на мѣстцу ясне велможного его мосци пана гетмана зоставлений.

№ 20

**1687, червня 27. Батурич. –
Універсал генерального військового бунчужного
Костянтина Голуба про те, що піддані Максаківського
Спаського монастиря, що незаконно називають
себе козаками, мають визнати зверхність ігумена
Германа Кирдановського**

Вамъ, атаманъ и войтамъ, застаючим в маестностях и належачихъ до монастира всемилостивого Спаса Максаковского, а особливе атамановъ и войту села Високого, до вѣдомости подаем, иж в Богу превелебний отецъ Германъ Кирдановский, ігумен максаковский, прикладал нам свою жалобу на власних подданных своихъ, которые тепер новими одзиваются козаками, а в домах сядят, не отдаючи належитого послушенства до монастыра, а що ж то за козакъ, що тепер у дому сидить и щититья волностю козацкою, которой не заслужил, але то тот правдивый козакъ, который тепер у войску при боку ясне велможномъ добродѣви его милости пану гетманови за отчизну свою криво працуеть и горлуеть. Чи рувень же теперешный, в дому сядячий, козакъ тому, который здорове свое на услужѣ военной ронить? Чи годенъ таковой заживати волности? Хиба тот, который в одномъ дворѣ, на одномъ хлѣбѣ живучи, яко то отецъ сина, брат рудного брата, тестъ зятя на сюю военную службу виправил? То тыи мѣють вѣчне и спокойне такъ оны сами, якъ жони и дѣти их, при волностяхъ козацкихъ зоставати, а теперѣшний новоуписанный в компутный реестръ, а в домах сидячие козаки не годни они, яко не заслужоныхъ волности козацкой, але овшемъ бы таковые отдавали вшелякое найменшое послушенство и тягlost тягнули с посполитими людми або рачей подданими обители святое Максаковское, которыхъ подаемо под владзу и звѣрхност в Богу превелебного отца ігумена максаковского. Тое теди вам ясне виражаемъ и іменемъ самого ясне велможного его милости пана гетмана пилно, пилно и сурово приказуем.

Данъ в Батуричѣ, іюня 27 д., 1687 року.

Вамъ зичливый пр[ия]тель Константинъ Ивановичъ Голуб, бунчучный Войска их цар. прес. величества Запор. енеральный, на мѣстцу ясне велможного его мл. пана гетмана застаючий^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255 (154). – Арк. 61. Копія.

^а Далі в колі зазначено: Мѣсто печати.

Брацлавський полк

№ 21

*1668, жовтня 1. Прилуки. –
З універсалу брацлавського полковника
Григорія Дорошенка про заборону чинити кривди
Ладинському монастиреві*

Григорій Дорошенко, гетманъ наказный Войска Запорожскаго, полковникъ брацлавскій.

Ознаймуемъ, ижъ, поневажъ воля до того его милости роженого моего (родного брата)^а, пана гетмана Войска Запорожскаго, стасовалась, теды я пыльно жадаю и приказую [и пр. чтобъ въ убытокъ законницам ладинскимъ с посполитыхъ села Ладина²⁴ ничего никто не смѣль]^б вытягати або браты и шарпаты.

Данъ в Прилуци, октоврія 1-го року 1668.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56728. – Арк. 544. Копія рукою М. Маркевича.

Гадяцький полк

№ 22

*1682, жовтня 11. –
Підтвердження гадяцьким полковником
Михайлом Васильовичем рішення кобеляцької старшини
та міщан про надання права кобеляцькому сотнику
Андрію Хилецькому та Павлу Чечузі насипати греблю
на р. Кобеляці*

Року тисяча шестсотъ осмъ десятъ второго, іюля шестогонадцять дня.

За уряду нашего Андрея Хиличченка, сотника кобиляцкого, Гарасима Соколика, атамана, Ісая Сороченка, войта, Гарасима Третинника, бурмиистра, сталося згодное от всѣхъ товариства и мещанъ жителей нашихъ позволене, ижъ не маючи черезъ рѣчку Кобелячокъ²⁵ певного переезду, анѣ переходу на мость людей посполитимъ, немашъ не толко в томъ вкгодно, але и бидлу дѣется шкода. Теди всѣ сполна товариство и посполитие люде позволили намъ, Андрею Хилецькому, сотниковѣ, и Павлу Чечузѣ на Кобелячку рецѣ греблю сипати вищей теперѣшного где мосту, а на томъ, где перше бываль старій мость, мѣстцѣ для пожитку нашего, а певного перевозу всего миру и добытков ихъ мы теж, не при-тягаючи до тоей праці ни в чомъ миру, тилко своим коштомъ и працею готови

^а Помітка копіїста.

^б Скорочення копіїста.

и стараема греблю засипати на уреченомъ мѣстцу, а для певной вѣри и памятки далшой при товариству Василю Гавриленку, Леску Ст[а]сенку, Петру Захаренку, Алексію Іваненку, Яску Велбувцю и іныхъ всѣхъ, в радѣ бывшихъ зацнихъ жителей нашихъ, особливе тежъ при Яску Войцеховскомъ, факторѣ пана Колачинского, при томъ бившихъ, с притисненемъ печати городской казали записати року и дня звишъ описанного^а.

Нижче написано: В подлинномъ конфѣрмація:

Узнаваючи за слушность сее писане, абы греблю на Кобелячку, на именованномъ мѣстцу, ку лѣпшой вигодѣ людской была занята, на прозбу пана Андрея, сотника кобеляцкого, ствержаемъ тоє сполное людей кобеляцкихъ постановлене подписомъ руки и притисненемъ печати.

Року 1682, октовр[ия], 11 дня.

Михайло Василичевъ, полковникъ Войска его царского прес. величества Запороз. гадяцкий.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 62660. – Арк. 191–191 зв. Копія.

Київський полк

№ 23

1653, жовтня 10. Київ. –

*Наказ наказного київського полковника
Василя Дворецького Прокопові Шевелю не відбирати
в Києво-Видубецького Михайлівського монастиря озера*

Василій Дворецкій²⁶, полковникъ наказній Войска Запорозкого кievскій.

Пане Прокопе Шевелю!

Приєжджал до нас велебній отець намѣсникъ видубицкій²⁷, где показавъ намъ писмо старое и аренди: одну, що сам арендовалесь с Павлом Подоприсвѣтомъ, а другая Овдѣя Ласченка на вышъ помененіе озера. Теди приказуемо вамъ именовемъ его милости пана гетмана, добродѣя нашего, жебысте дали покой у тых озерях, поневаж церковное естъ. А тіе, которіе не належать лесницкіе, тягните. За тимъ васъ Господу Богу полецамъ.

Съ Киева 10 октовр[ия] 1653.

Вам во всемъ жичлив[ий] вышъ речоній, рукою.

Нижче написано: До сего списка руку приложилъ, а подлинную крѣпость до себе взялъ Лаврентій Зорка, игумень святомихайловскій видубицкій кievскій.

Исправиль поддячей Василей Налетовъ.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 6489. Копія з печаткою, завірена 30 червня 1769.

^а Після підпису в колі написано: М. П.

№ 24

1655, липня 17. Київ. –

Універсал київського полковника Павла Хмельницького Межигірському монастиреві на село Чернин

Павель Янович Хмелницкій²⁸, полковникъ Войска его царскаго величества Запороз. кievскій.

Всімъ вовець и кождому зособна, кому бы ено колвекъ о томъ вѣдати належало, а меновите паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ, и всей черни, козакомъ з Войска Запорозкого, и кождого стану людемъ тымъ пысанемъ моимъ до вѣдомости доношу, ижъ за прозбою в Бозе велебного господина отца ігумена и всей капитули монастира Межигорского²⁹ село Чернинъ³⁰ зо всіми пожитками з уходами, сеножатми и иными провентами, до села Чернина належачими, прихиялючися до универсалу его милости пана гетмана, добр[одѣя] моего, на монастирь Межигорскій надалемъ, в которомъ то селѣ Чернину такъ с козаковъ, яко теж и обчихъ людей в уживаню велебному господину отцу ігуменови и всей капитуле монастира Межигорского наймнѣшое перешкоды чинити не мають, але они, яко во своей власности, вшелякихъ пожитковъ спокойне уживать мають. А которіе бы мимо универсалъ его милости пана гетмана, доб[родѣя] моего, в пожиткахъ чернинскихъ найменшую перешкоду капитуле монастира Межигорского чинить мѣли и втикат се хотѣли, таковий кождій не чимъ иншимъ, але горломъ каранъ будет, иначей не чинячи.

Датъ с Києва 17 липня, року 1655.

А подданые, тамъ мешкаючіе, вшелякую повинность, якъ з давнихъ часовъ паном отдавали, аби и теперъ в той повинности своей велебному господину отцу ігуменови и всей капитуле монастира Межигорского вымовними не были, под каранемъ срокгимъ^а.

Павель Янович Хмелницкій, полковникъ Войскъ Запороз. кievскій^б.

Нижче написано: С подленимъ читал канцеляристь Василь Шадликовский.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 402. – Арк. 13. Копія.

№ 25

1656, липня 28. Київ. –

Універсал київського полковника Павла Хмельницького про повернення київському ковальському цеху сіножаті на Оболоні, надану йому ще польськими королями і відібрану свого часу домініканами

Павель Янович Хмелницкій, полковникъ Войска его царскаго величества Запорозжского кievскій.

^а Далі в тексті дописано: В подлинном подписано.

^б Нижче підпису в колі зазначено: Мѣсто печати.

Ознаймую тимъ писаньемъ моимъ, кому одно-кольквекъ показано будетъ теперь и на потомные часи, ижъ прийшовши до мене панъ Прокопъ Семеновичъ, цехмистръ ковалскій, зо всею братією своєю цеху ковалского, ознаймили мнѣ тое, ижъ з давнихъ часовъ мѣли сѣножать на Болоньи Кіевскомъ³¹ на увесь цехъ ихъ ковалскій, отъ королей ихъ мылости полскихъ и великихъ княжатъ литовскихъ наданную, слушныя доводы, ижъ ихъ власность показували, которую сеножать лѣтъ тому килканадцять доминикане кіевскіе кгвалтовне зъ моци и уживаня ихъ были выдрали, аже подъ сей часъ за знесенемъ непріятелей нашихъ войскъ полскихъ и доминикановъ въ Києве немашь, а тая сеножать цеху ковалского презъ увесь часъ пустуетъ, теди просили мене, жебымъ тую сеножать ковалскую на Болонѣ Кіевскомъ, въ певныхъ межахъ, кграницахъ лежачую, имъ знову до уживаня подалъ. Прето видечи я бытъ речъ слушную и неотдаляючи ихъ власности отъ нихъ, тую сѣножать тако, яко се она здавна въ своемъ положеню маеть, пану цехмистру и всему товариству цеху ковалского подано, позволяючи имъ всѣмъ на той сѣножатѣ яко цеховой, сено на потребу свою косить, и яко свое власное заживать, а имъ уже отъ того часу никто такъ зъ обивателевъ кіевскихъ, яко и преварскихъ въ той сеножатѣ найменшее перешкоди чинить не мають, на што для болшое вѣри и певности тотъ мой листъ съ печатю моею и зъ подписомъ руки даю.

Дѣялося въ Києве 1656 мѣсяця іюля 28 д.^а

Павель Яновичъ Хмельницкій, полковникъ Войска его царскаго величества Запорозжского кіевскій.

Таковое, яко слушне данное, писане при печати судейской апробую.

Антонъ Ждановичъ, судя енералный Войска его царскаго величества Запорозскаго.

Нижче написано тим же почерком: У того универсала двѣ печати, одна на зеленомъ, а другая на красномъ воску притисненны.

ДАК. – Ф. 1. – Оп. 2 а. – Спр. 6. – Арк. 2, 3. Копія.

№ 26

1658, червня 21. Київ. –

***Універсал наказного київського полковника
Василя Дворецького про підтвердження права
власності ковальського цеху на сіножать на Оболоні***

Василій Дворецкій, полковникъ наказный Войска его царскаго величества Запорозскаго кіевскій.

Ознаймую тимъ нашимъ писанемъ всѣмъ вобецъ и каждому зособна, кому одно кольквекъ о томъ вѣдати надлежить, меновите козакомъ зъ Войска его царскаго величества Запорозского преварскимъ и всѣмъ мужамъ преварскимъ, до

^а Далі зазначено: На подлѣнномъ подписанно тако.

вѣдомости доносимъ, ижъ мы, постерѣгаючи цалости и волности отъ стародавнихъ антецессоровъ на данный славетнымъ паномъ ряднымъ цехмистромъ цеху ковалского въ сеножатех на Оболоню, за чимъ отъ сего часу каждому такъ съ козаковъ, яко мужей сурово приказуемъ и наминаемъ, абы имъ въ сеножатехъ ихъ ни отъ кого [жадной]^а шкоди и ущербу не было, а естли бы хто отъ сего часу поминувши сін писаніе наше и стародавние подтверженія ихъ, а важиль бы ся якую шкоду въ сеножатехъ ихъ чинить, теди таковый кождый, за поданьемъ вѣдомости, сто копъ на насъ, полковника кіевского, а другія сто копъ на тотъ цехъ, чія будетъ сѣножать заплатитъ, и все убозство свое тратитъ безъ отпуску, иначе не чинечи.

Данъ съ Кіева іюня 21 д. року 1657^б.

Василій Дворецкій, полковикъ наказный Войска его царскаго величества Запорожского кіевскій^в.

ДАК. – Ф. 1. – Оп. 2 а. – Спр. 6. – Арк. 3–3 зв. Копія.

№ 27

1659, травня 3. Київ. –

*Універсал кіівського полковника Василя Дворецького
про підтвердження універсалу гетьмана
Богдана Хмельницького Кіівському Братському монастиреві
на колишні домініканські маєтності*

Василій Дворецкій, полковникъ Войска его царскаго пресвѣтлого величества Запорожского кіевскій.

Всѣмъ вовець и каждому зособна, а меновите сотникамъ, атаманамъ, асауламъ и всѣмъ козакамъ полку Кіевского, такъ тежъ и мешчанамъ кіевскимъ и селянамъ, около Кіева будучимъ, ознаймую, ижъ небожчикъ славной памяти панъ Богданъ Хмельницкый, гетманъ, и все Войско Запорожское, помощію Божнею а одвагою, щастемъ и мужествомъ своимъ рицерскимъ, скинувши зъ себе ярмо неволѣ лядской пречъ, вѣру и Церковъ православную христіанскую восточную одъ великого лядского преслѣдованья, особливе мѣстца святыє, церкви и монастырѣ кіевскыє и украинскыє многыє, уволнивши и зъ пашецкъ лядскихъ вирвавши, за то Господу Богу и пресв. Богородици и всѣмъ святимъ угодникомъ Божиимъ благодаренные чинячи, на обфитшую хвалу Божую мѣстцамъ святимъ, церквамъ и монастиромъ помененнымъ, яко ихъ здавна власные добра, Церкви знову привернули и, яко ихъ належитые, одъ костела домініканского слушне оторвавши, на церкви надалы. Межи которими и монастировѣ Богоявленія Господня Братскому Кіевскому, а школамъ, при немъ будучимъ для

^а Верхній лівий кут аркуша пошкоджено; можливий варіант прочитання.

^б Далі зазначено: На подленномъ подписанно тако.

^в Після цих слів написано тим же почерком: У того універсала печать на жолтомъ воску притисненна.

наукъ високихъ, презъ побожнихъ а велце славныхъ годной памяти людей, то есть презъ пана Сагайдачного, гетмана Войска Запорожского, и презъ пресвященного в Богу зейшого отца Петра Могилу, митрополиту кievского, зъ умислу побожные для оборони одъ супостатъ вѣри и церквий православныхъ, за часу гоненія ихъ фундованнымъ, яко ктиторѣ и наступци, особливе певные маетности назначили и дали, то есть костель доминѣканский в Кіевѣ и его грунта, въ Кіевѣ и за Кіевомъ будущіе, принадлежности всѣ, яко-то: недавно презъ тихъ же ксендзовъ осаженное, а теперъ пустое село, названное Мостища, надъ рѣкою Ирпенемъ грунтъ ихъ увесь зъ борами, и рѣчкою Котиремъ зъ млинами всѣми, цѣлими и попаленными, на рѣцѣ Котирь въ томъ же грунтѣ будущими, зо всѣми пожитками належачими. Которий то грунтъ, отцомъ братскимъ належачий, починається одъ тои жъ рѣчки Ирпеня, а кончиться по озеро за селомъ Преваркою и за полями его въ польмиль въ бору ведле дороги Гойтомскои, на Мостища идучоѣ, будущого вдовжъ, а впоперекъ одъ Сирца рѣчки просто презъ боръ одъ грунту церкви Василевской мѣской кievской, презъ того жъ Сагайдачного зфундованное, по рѣчку Водиць впоперекъ кончиться, которая идетъ одъ Мощана, грунту воеводского Вижгородского. На што и листи войсковые одъ Богдана Хмельницкого велебные отцеве монастыря Братского Кіевского собѣ данные мѣлы, которые теперъ листи зъ монастыремъ и школами погорѣли. Чого всего будучи я свѣдомъ, то признаю до далшой и досконалшой волѣ и ласки его царского пресвѣтлого величества и Войска Запорожского, которые звикли зъ побожности и поважности своей тимъ святимъ мѣстцямъ и потребнимъ опекунами быти и его вспомагати, ревнуючи давнѣйшимъ ктиторамъ и фундаторомъ побожнымъ. А въ держаню того наданя велебныхъ отцовъ братскихъ спокойне заховали подъ суровимъ каранемъ войсковимъ, на што для лѣпшой вѣри и помочи далемъ тотъ мой листъ подъ печатю моею и зъ подписомъ руки моею велебнимъ отцамъ братскимъ кievскимъ.

Дѣялося въ Кіевѣ, року 1659, мѣсяця мая дня 3-го.

Василий Феодоровичъ Дворецкий, полковникъ кievский, рукою власною.

О п у б л и к о в а н о: Акты ЮЗР. – Т. IV. – С. 209–210. – № 112. Публикація з позначкою: Список. На правой стороне подписи в кружке написано: “Мѣсце печати”. И той же рукой приписано: “Сей унѣверсаль до владѣнныя села Мостиць и млиновъ, на рѣци Которѣ будучихъ, Братскому Кіевскому монастыревѣ наданныхъ, служащий, ясневелмож. его млсти пану Іоанну Скоропадскому гетману при конфѣрмаціи тихъ добръ былъ презентованъ, року 1709-го, мая 14. Семень Савичъ, писарь войсковий енеральный”.

Памятники. – 2-е изд. – Т. II – С. 449–451. – № XXIV.

1660, травня 12. Київ. –

*Універсал київського полковника Василя Дворецького
Київській церкві Миколи Доброго на ґрунті, якими
до того володіли бернардинці, єзуїти та вірмени*

Василій Дворецкій, полковник его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского кievскій.

Всімъ вобецъ и кождому зъ особна, кому бы о томъ вѣдати належало, а меновѣте ихъ милостямъ паномъ полковникомъ, асавуломъ, сотникомъ, атаманомъ городовымъ и всей черни козакамъ зъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого и каждое кондиціи людемъ, на урядахъ въ городе Кіеве теперъ и въ потомніе часы застаючимъ, тымъ писанемъ моимъ до вѣдомости доношу, иже мы, видечи, счо предъ часы одъ многихъ шляхтичевъ, въ Кіеве двори для пріѣзду своего маючихъ, дѣялося стиснене Церквамъ Божимъ и знищене оттоль уростало знаменитыхъ фундацій отъ православныхъ князей малороссійскихъ кievскихъ и уйма чиниласе, а ляхи – одни кадуками (захватами), а другіе беручи себе одъ мѣщанъ дочки за жоны посесорами добръ по мѣщанахъ у Кіеве будучихъ, ставалися; теде въ тотъ часъ кождій ляхъ, ку вѣры своей ближнимъ будучи на своихъ пляцахъ костелы побудовали, а другіе и помуровали, утискъ великій Церквамъ Божимъ, обывателемъ и мѣщаномъ кievскимъ за своего панства чинили и силомоцю ґрунта и пляцы одыймовали, где мы о томъ добре вѣдаючи и знаючи и тому въ потомные часы запобѣгаючи, жебы болшей мешканцами въ Кіеве ляхи, ормяне, жиды не были вѣчными часы, одъ его царского пресвѣтлого величества на покрипость и грамоту городу Кіеву, за нашимъ старанемъ даную, виправилисмо; теде теперъ, углядаючи, жебы стислымъ Церквамъ Божимъ кievскимъ цвинтари, где бы могли людей мертвыхъ класти, розширены и гробовиска не по улицахъ были, але абы въ описаню ширшомъ коло Церквей Божихъ мертвыхъ кладено и ховано было, на церковь святого Николы доброго, которую то церковь небожчикъ славной памяти Матфей Кушка, гетман Войска Запорозкого, фундацію заложивши, побудоваль, пляцы ксендзевъ барнардинов и езовѣтовъ и ормянскіе, якие въ своей долгости и широкости мають зъ усими пожитками и куничниками, на нихъ будучими, хто колвекъ зъ мешчанъ, окромъ козаковъ, на вышпомененныхъ пляцахъ клишторныхъ побудовался, надаемо и вѣчно легкуемо, абы хвала Божая розширалася, а за его царское пресвѣтлое величество и за увесь сунклитъ его богомоліе было, и на Войско его царского пресвѣтлого величества Запорозское изъ домовъ Божіихъ благословеніе зоставало, абы ихъ Господь Богъ на кождыхъ мѣсцахъ благословиль, и надъ непріятелмы вѣры нашей православной побѣду и одолѣніе подаль; стороны зась козаковъ, которые собѣ волныхъ пляцовъ шляхетскихъ шаблей добыли и за ведомостю прежнихъ полковниковъ и моею побудовавшися, живутъ, за заслуги на то листы одъ насъ и одъ ихъ милостей, пановъ гетмановъ Войска Запорозкого даные мають и ведлугъ пунктовъ въ статяхъ на столицы при его царскомъ пресвѣтломъ величествѣ поставленыхъ, козаки зъ дѣтками и

жонами своими зъ вышпомененныхъ пляцовъ кляшторныхъ и шляхецкихъ отъ подачокъ и куницъ волными быти мають. Которое то писаніе наше для болшое и далшое вѣры и певности паномъ ктиторомъ и парафіяномъ церкви святого Николы доброго с подписомъ руки наше и при печати полковой даемо.

Дѣялося въ Кіеве, мая 12 дня 1660 року.

Вышменованный, рукою власною. М. П.

О п у б л і к о в а н о: Универсал киевского полковника Василия Дворецкаго 1660 г. // Киевская Старина. – 1885. – № 4. – С. 744–745.

№ 29

1662, червня 13. Ніжин. –

*Наказ київського полковника Василя Дворецького
сотникам білгородському, вишгородському, броварському
з товариством, щоб негайно прибули до Ніжина
для обрання гетьмана*

Василей Дворецкій, полковник царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского киевскій.

Вамъ сотникомъ белгородскому да моему наказному полковнику, сотнику вышегородскому, сотнику броварскому і всему товариству моему в тѣхъ сотняхъ пребываючимъ от Господа Бога здоровья доброго желаю вамъ. Симъ универсаломъ приказываю вамъ, чтобы есте той час до мене, до Нѣжина, хто коней имѣет, приезжали, а посполу со мною до рады с ыншими полковниками против указу его государского величества до князя Ромодановского и до ратныхъ людей царскихъ для порядку и обранія гетмана поидемъ. Которые рати к намъ зближаютьца для отпору неприятелского. Еще и вторицею вамъ приказываемо, чтоб есте никакими недосугами домашними не отговариваючи, яко скорѣе до нас приѣзжали, иного не чинячи. А в десятку каждом имѣйте себѣ возки з борошномъ. А хто из вас осадныхъ людей борошно имѣти не будет мы имъ дать обещаем; толко без мешкания приѣзжайте до нас. За тѣмъ вас Господу Богу поручаю.

С Нѣжина, июня 13-го, году 1662.

Вам всего добра желателный Василей Дворецкий, полковникъ киевскій.

А есть ли есте в Нѣжине нас не застанете, с полкомъ Нѣжинским к нам будте до той рады, инако не чинячи. Оставляю вам писмо свое в дому своем в Нѣжине.

О п у б л і к о в а н о: Акты исторические. – Т. IV. – С. 321–327. – № 167.

Окиншевич Л. Генеральна рада на Гетьманщині XVII–XVIII ст. – К., 1929. – С. 164. – № 1.

№ 30

1665, березня 5. Остер. – Універсал кийівського полковника Василя Дворецького військовому товаришеві Іванові Дворецькому на хутір на Вовчій Горі

Василій Дворецкій, полковник его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожскаго кїевскій.

Всѣмъ вобецъ и каждому зособно, кому бы теперь и на потомніе часы вѣдати о томъ потреба указовала, ознаймую тимъ моимъ писаніємъ, ижъ мы поглядаючи здавна на зичливіе, и отважніе и значніе поднятые прислуги и працы у Войскѣ его царскаго пресвѣтлаго величества Запорожском, пана Ивана Василѣвича Дворецкаго, товариша нашего, взгледивши хуторъ, на Вовчой Горѣ, пустовскій, прозываемый Петровъ Дѣдковъ, с полями и сѣножатѣми до того хутора належачими, пану Ивану Василѣвичу Дворецкому в посессію и уживанѣ помененіе пустовскіе грунта с хуторомъ даемъ до ласки, и съ вернѣйшого подтвержденія его милости пана гетмана и всего Войска Запорожскаго, варуючи и каждого съ обивателей остерскихъ и хуторскихъ, новпоминаючи, абы жаденъ, вышепомененному товаришови нашему, въ держанѣю и уживанѣю того хутора пустовского съ грунтами, не важиль быти перешкоды, абы, жебы не поносячи ни отъ кого найменшой кривды и перешкоды, спокойне тихъ всѣхъ грунтовъ, до того хутора належачихъ заживаль, [на] що для далшой и лѣпшой вѣри и певности сіе мое писанѣе съ подписомъ руки моей и притисненѣемъ печати полковой пану Ивану Василѣвичу далисьмо.

Дѣялося в Острѣ³², мѣсяца марта 5 дня, року 1665.

Вышъ менованный, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 27558. Копія.

№ 31

1666, квітня. Київ. – Універсал кийівського полковника Василя Дворецького на Сусловський плац у Києві мотовилівському сотникові Григорію Половцю

Его царского пресвѣтлого величества дворянинъ [Василій] Дворецкій, полковникъ Войска Запорожскаго кїевскій.

Ознаймуемъ симъ писанѣемъ моимъ, меновите сотнику, атаману, и всѣмъ козакамъ кїевскимъ, такъ тежъ и всѣмъ мѣщанамъ кїевскимъ, до вѣдомости доношу, ижъ я, углядаючи на знатные и отважные прислуги Войску Запорожскому пана Григорія Половця, сотника мотовиловского, и на зичливість къ намъ и Войску Запорожскому, даемъ оному пляцъ у Києвѣ голій, лядскій, називаемо Суловскій, и в городѣ, за мѣстом Шекавицею. А тому пляцу помѣжники, из лѣвой стороны Гордѣй Лимарь, а ис правой Савка Кушнѣрь, а противку пляца,

через дорогу, Лазоръ Прасовъ, а в тилу, вуйтув небожчиковъ Сомковичув. На вувомъ^а пляцу мешкаеть удова Войцетиха, на которомъ то пляцу волно вже буде, от весь часу, помененному Половцевъ, ведлуг сподобання своего, на том пляцу будоватися, спокойно житы, не поносячи ни от кого ни в чомъ кривды и перешкоды. А с того пляцу менованный Григорий Половецъ повинен будетъ службу великому государю нашему его царскому пресвѣтлому величеству и Войску Запорожскому отъправлять. А то дадем до ласки его милости пана гетмана и Войсковой, [на] що для лѣпшой вѣры и певности сие мое писанѣ с подписом руки и притисненіемъ печати менованному Половцевъ дадемъ.

Дѣялося в Киевъ месяца априля дня [...] ^б 1666 года.

Нижче зазначено: Арх. Чер. Двор. Деп. Зібр. Справа шляхетного роду Половців-Мотовилівців, № 1898, аркуш 25.

ІР НБУВ – Ф. 2. – Спр. 18660. – Арк. 1–2. Копія.

№ 32

1666, червня 28. Київ. –

*Універсал кїївського полковника Василя Дворецького
про надання церкви святого Василя Кесарійського землі
з бортним деревом*

Его царського пресвѣтлого величества дворянинъ и полковник Войска Запорожского киевский Василий Феодорович Дворецкий з атаманом и з ктиторами церкви светого Василия.

Ознаймуем тымъ нашимъ писаньемъ всим вовец и кождому зособна, кому толко о том вѣдати будет потреба тепер и на потомъ будучим людям, ижъ мы привласчаючи Церкви Божой пожитку, а до того теж и знаючи, же в кгрунте светого Василия Кесарійского Бирковскомъ много дерева бортного пустуетъ, а с того жадного пожитку Церкви Божой не находится, мы, яко ктитори той Церкви Божой светому Василию, по антецессорах наших застаючие, позволилисмо в кгрунте светого Василия Бирковскомъ, якъ ся в собѣ перед тымъ и тепер въ ограниченю мает, од Сырца рѣчки понад Любною рѣчкою, до реки Ирпеня у поперек ку Романову мосту идучи, а вдовжъ по Сырец рѣчку, по млынъ бывшій Армѣнский, бором идучы по рѣчку Выдрыцу, которая упадаеть у Ирпѣнь реку, од Романова мосту миля, и сеножать понад Ирпенемъ од рѣчки Выдрыцы, ажъ до рѣчки Любьки, того ж кгрунту Васильевского вси дерева старые бортные потворить и новые выроблять на имя Мишку Потуйченку из товаришомъ его Яцкомъ Стрельченкомъ повинны будутъ менованые особы ктиторамаъ з отчины давать по тры белцы меду прѣсного восени о Рожествѣ Пресвятое Богородицы повинны будутъ на светого Василия Кесарійского дани дават щороку, то теж варуемъ и кождого з селян бирковских, яко теж и сы-

^а Так у рукописі.

^б Пропущено місце для дати.

рецких, навпоминаемъ абы ся жаден не важил в держаню тоей вышей описаной отчины им перешкодою быт под закладом вины копь ста на кожного шкодника, иначеи ни чинечи, на що для лѣпшыое и дальшее вѣры и певности сие наше писане с подписомъ рук наших и притисненъемъ печатей наших далисмо.

Дѣялосе в Киеве, дня 28 іюня, року 1666.

Его царского пресвѣтлого величества дворянин и полковник, рукою.

Ничипор Скочко атаман.

На звороті зазначено: Оуниверсаль Василя Дворецкого, полковника к[иевского], на Бырковецкий буръ и на Стрѣлници з ограніченемъ его, монастыру Братскому данный.

Юня 28 1666.

№ 116.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 177. Мікрофотокопія оригіналу з 3 печатками.

№ 33

1670, березня 15. Козелець. –

Універсал кийвського полковника Костянтина Солонини про дозвіл красилівському обивателеві Олексію Федоренку й вовчківському мельникові Уласу зайняти греблю на р. Смолячці та побудувати млин

Костантий Солонина³³, полковникъ Войска его царского прес. величества Запороз. киевский.

Ознаймую тымъ писанемъ моимъ всимъ вобецъ и каждому зособна, кому толко о том вѣдати будетъ потреба, иж я, привласчаючы скарбъ Войску его царского пресвѣтлого величества Запорозкому, позволилемъ Алексѣю Федоренку, обивателеви красилівскому, и Уласу, мелнику вовчковскому, греблю займоват на урочищи Уроти на рѣчце Смолячци межи млынами середински[ми] на гребли Сеножатского и Надиновъскою^а, которие то особы маот и повинны будутъ своимъ коштомъ и працею греблю займовать, а занявши за вѣдомостю старшихъ нас, маотъ ведлуг уподобаня и воли своей на той гребли млын будовать, теды за ихъ поднятую коштъъ и працу ведлуг уфвалы и ласки нашой войсковой повинни мѣти дефелкации. Прето каждого з околичныхъ тамошнихъ сел людей упомѣнаю, абы ся жаден не важил в займованю гребли менованым особамъ перешкоды чинити, под ласкою и срокгим каранемъ войсковым на противного, иначеи не чинечи.

Дат с Козелца месяца 15 марта, року 1670.

Звышменованый полковникъ киевский.

На звороті зазначено: По архиву № 826.

В описѣ под №-мъ 127-мъ.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 1. Оригінал з полковничою печаткою.

^а Так в оригіналі.

№ 34

1682, травня 17. Київ. –

*Універсал київського полковника Григорія Карповича
про підтвердження права київського міщанина
Петра Силенка на млин на р. Котурі під Києвом*

Григорій Карпович, полковникъ Войска его цар. прес. величества Запор. киевский.

Ознаймуем симъ нашимъ писанем кождому потребууючому о том вѣдати, меновите старшинам, зостаючим на преложенствах, и всякого чину людемъ, в полку нашомъ Киевском, ижъ славетний панъ Петро Силенко, мешчанинъ и обывател киевский, купил мѣстце млыновое на греблѣ зруѣнованой на рѣчце Котурѣ³⁴ под Киевомъ, одну част у Прокопихи Морашчихи, а другую половицу у Іваныхи Бѣлоусихи, жителей киевских, за суму певную монеты доброй талярей осмдесят, и хочет оное мѣстце своим власним коштомъ и працею реставровати и млынъ фунѣдовати, теди за обясненем и мнѣ куплѣ своей в полку нашомъ освѣдчивши, просил нас о потвержене и фундоване млына, що я уваживши рѣчь слушную, жебы мѣстца зруйнованые не ваковали и нам прыходи якие жъ кол-векъ бы могли быти, позволяем пану Петрови Силенькови будовати, реставровати, ведлуг умыслу своего и пожитку, и на цѣлый рокъ слободи мененному даю, а по вистю року належачую на нас част повинен будет з оного млына давати, пры том варую того, абы жаденъ не важился вышъ мененному в том держаню и уживаню на рокъ цѣлый перешкоди найменшой чинити, на що для лѣпшой декларації даю сие мое писане з подписом руки моей и прытисненем звыклой полковой печати.

Писан в Киевѣ, мая 17, 1682 року.

Звишменованный полковникъ, рука власна^а.

Нижче дописано: Року 1684 месяца февраля 24 дня за устною и очевистою прозбою славетного пана Петра Силича Нечаевича, райцы старшого киевского, сей лист вечистое продажи до книгъ мѣских киевских [вписанъ].

ІР НБУВ – Ф. 2. – Спр. 27695. – Арк. 1. Копія з позначкою: Подленник, принадлежащий С.Н. Тройницкому, апр[ель] 1908 г.

№ 35

1682, червня 9. Козелець. –

*Універсал київського полковника Григорія Карповича
товаришеві Київського полку Парфену Івановичу
про підтвердження купівлі млина під с. Копачовим*

Григорій Карповичъ, полковникъ Войска его царского прес. велич. Запороз. киевский.

^а Нижче намальовано полковнику печатку.

Ознаймую сим моимъ писанемъ каждому потребууючому о томъ вѣдати, а меновите атаманови надиновскому, копачовскому войтови и всему посполству тамошнему, такъ тежъ атаманови середынскому и обывателемъ тамошнымъ, ижъ учтивый Парфень Ивановичъ, товаришъ полку нашего сотнѣ Козелскои, мешканецъ копачовский, купилъ собѣ мѣстце на млынъ подобное у Ивана Сочевица, мешканца середынского под селомъ Копачевомъ³⁵ на Бурчаку текучому за готовую суму золотыхъ сорокъ личбы полское и своимъ коштомъ власнымъ хочетъ на томъ мѣстцу греблю высыпати и млынъ будовати, аже законныки монастыра Елецкого архиманѣдрыи Чернѣговскои прыстали были, абы сполне з мененнымъ Парфеномъ греблю высыпати и вшелякий коштъ на тое вижити, лечъ толко словомъ мененного Парфена увели, а працю своею мало що тамъ прыфунѣдовали, теди часу теперешнего за освѣдченемъ миѣ мененного такои куплѣ и постановеня, уважылемъ, абы Парфень Ивановичъ на власномъ своимъ ономъ мѣстцу млынъ ведлугъ мысли своеи и пожитку фунѣдовал, реставровал, а дастъ Богъ, пожитки прыходячие з оногo млына отбирати, на насъ належачие части по половини розмѣру дѣлити, в чомъ варую, абы жаденъ такъ з тамошнихъ обывателей, яко и отъ законниковъ вышѣреченного монастыра найменшой перешкоди в томъ его держаню и уживаню спокойномъ не важылся чинити под зарукою талярей пятдесятъ, на що для лѣпшого объясненя даю оному сие мое писмо з подписомъ руки моеи и притисненемъ звыклои полковои печати.

Писанъ в Козелцу, іюня 9, 1682 року.

Звишменованный полковникъ, рука влас.

Нижче дописано: Сий фундушъ прикупной отъ Парфена Вѣтреного в монастыр 1699 года февр[аля] 8 данный.

На арк. 2 зв. зазначено різними почерками: По архиву № 828.

Листъ польковничий на волное сыпане гребли и становлене млына на Бурчаку, под селомъ Копачевомъ, козаку Вѣтру Копачевскому данный.

В описѣ под №-м 120-мъ.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 18. – Арк. 1. Оригінал з полковою печаткою.

№ 36

1685, червня 13. Козелець. –

Універсал кийвського полковника Григорія Карповича товаришеві Козелецької сотні Якову Голоду про підтвердження за ним його власного хутора Голодівка

Григорій Карпович, полковник Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого киевский.

Пану сотнику козелскому, атаманови городовому и всему старшому и меншому войсковому товариству узычивши доброго отъ Господа Бога здоровья, ознаймуемъ, ижъ респектуючи мы на Якова Голода, товариша сотнѣ Козелское, и ховаючи прислугы его при ласце нашой, заховуемъ хуторъ его власний, на лугу

будучий, прозиваючийся Голодувкою, при нем ненарушне. Жадаем прето пилно и сурово приказуем, абы нѣхто такъ з войсковыхъ людей, яко и посполитих, особно тамошнихъ луговихъ жителей, *найменшое* не важился чинити перешкоды в спокойномъ заживаню реченого хутора. А если бы хто важился над волю нашу чинити якую ему, Голоду, шкоду в луговыхъ, к тому хутору занятих, розлогахъ и лугах, на такового ручимъ таярей сто до войскової шкатулы, що не иначе ствердивши печатю полковою и рукою власною нашою.

Далисмо сей унѣверсал нашъ в Козелцу, іюня 13, року 1685.

Звышменованный полковникъ киевский, рукою власною.

На звороті: Письмо Григорія Карповича, полковника кієвскаго до сотника козелецкаго о хуторѣ Голодовскомъ. Року 1685.

ЦДІАК України. – Ф. 129. – Оп. 1. – Спр. 2 а. – Арк. 1. Оригінал.

Лубенський полк

№ 37

1663, жовтня 20. Лубни. –

Універсал лубенського полковника Гната Вербицького про підтвердження нестягнення міських повинностей з лубенського цеху музик

Игнатъ Вербицькій³⁶, полковникъ Войска его царского пресв. велич. Запорозкого лубенскій.

Ознаймую симъ моимъ писанемъ кождому, кому о томъ вѣдати потреба, а меновите райцомъ, вуйтомъ, лантвуйтомъ маестрату лубенского, ижъ знаючи я въ Войску Запорозском давній учиненни^а звичай, же музики звлаца надъ всѣми учиненними старшими, которіе и повинности отримують належитіи, не на що иншое, зо всѣхъ ремесла такого найдуючихся, тилко на хвалу Бозкую вибирають, и для окраси церковное тимъ же своимъ коштомъ образы и корогвы выставляють, свѣчи щоденніе в церкви мѣють, теди розказую пану войтови нашому лубенскому владою моего старшинства, абы им (братѣи ?)^б старшого брата Прокопа Корнѣенка нѣ в чом нѣколи не важилися ништо турбовати, оцирклювавши шарварки, в подводи, в побори жадніе найменшіе посполитіе не притягали конечно, поневажъ, якъ иншіе старшіе, то есть панове полковники, прежде мене будучіе, не чинили имъ в томъ утемеження, такъ и я симъ моим ствержаю и варую писанем.

Данъ в Лубняхъ 20 октоврія, 1663.

Звышменованній [полковник лубенский].

Нижче О. Лазаревським зазначено: Такіе же оборонные листы дали музицкому братству полковники лубенскіе:

^а Слово написано над рядком.

^б О. Лазаревським зазначено.

1672 г. Иванъ Сербинъ – старшому музыцкому брату Стефану Есифовичу.
1686 г. Григорій Гамалѣя – Федору Жученку, ст. муз. бр.
1688 г. Леонтій Свѣчка Грицку Басистому, ст. муз. бр.
ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57618. – Арк. 35. Копія.

№ 38

**1672, липня 8. Лохвиця. –
Наказ лубенського полковника Івана Сербина
атаману і всім жителям с. В'язівок підпорядкуватися
Лубенському Мгарському монастиреві, згідно
з гетьманським універсалом**

Іванъ Сербин³⁷, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского лубенскій.

Пане атамане вязовецкій и вся громада тамошня!

Поневаж велможный его милость панъ гетман унѣверсаломъ своимъ ствержаєт такъ, яко пред тимъ належало, подаючи село ваше Вязовокъ³⁸, абы мѣсцю святому в послушеніи зоставалисте, зачимъ и мы и з своимъ унѣверсаломъ полковимъ по вас теж жадаючи, приказуємо, абысте скоро по прочитанню унѣверсалу его милости пана гетмана в своей повинности давней мѣсцю святому зоставали послушними и во вшелякой потребѣ монастирской повинуватились, кромѣ козаковъ, гдиж мы по указу велможного пана гетмана от сего часу интересоватися до вас не хочемъ, що и повторе вамъ приказавши, Богу поручаем в. м.

Данъ з Лохвыць³⁹, іюля 8, 1672 року.

Зичливий в. м[ило]с[ти] пріатель, звыщъ менованный полковник лубенскій.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 236. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 217. – Арк. 187. Копія.

№ 39

**1676, грудня 11. Лохвиця. –
Універсал лубенського полковника Івана Сербина
лохвицькому міщанину Лук'яну Каменю про дозвіл
збудувати млин на чотири кола на річці Сулі**

Іванъ Федоровичъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского лубенскій.

Пану сотникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского лохвицкому, атаманови городовому, войтови и всему в той сотнѣ старшому и меншому войсковому товариству и посполитимъ людемъ, особливе паномъ войскового скарбу дозорчимъ и от боку моего зосланимъ заславши звиклое мое

поздоровленіе, ознаймую симъ моимъ писанемъ, поневажъ панъ Лукьянъ Камінь, мешанинъ лохвицкий, мѣючи в селѣ Скоробагаткахъ уезду Лохвицкого на рецѣ Сулѣ своимъ коштомъ фундованную греблю и ведлугъ позволения прошлихъ старшинъ побудованніе трохъ клѣтокъ млини, теди и четвертую клѣтку зъ чотирма колами на той же рецѣ Сулѣ и греблѣ в Скоробагаткахъ оному жъ пану Каміну взглядом примножения скарбу войскового будовати и млинъ строити позволилисьмо, которому то пану Каміну, знаючи волю нашу старшина и чернѣ лохвицкая, яко и мелники лохвицкіе аби в будованю тоей четвертой клѣтки з чотирма колами жадного найменшого не были перепною, пилно и сурово приказую, а мѣль би хто надѣ заказъ нашъ оному пану Каміну в томъ фундованію млина з чотирма колами бити перепною, певне войсковою *от* насъ такові не ввойдетъ карности.

Данъ в Лохвицѣ, декабра 11 дня 1676^а году^б.

Звишь менованний полковникъ лубенский^в.

Нижче дописано: 1768 году априля 2 д. такову подлиную крѣпость принялъ и росписался абшитованний значковий полку Лубенского товаришь Василь Олшанскій.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 51055. – Арк. 209. Копія.

№ 40

1677, жовтня 11. Ромни. –

Універсал лубенського полковника Максима Іляшенка з повідомленням про надання гетьманом Лубенському Мгарському монастиреві села Піски

Максим Іляшенко⁴⁰, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого лубенский.

Пану наказному нашему, в Лубнах застаючому, также пану сотникови лубенскому, атаманови городовому и войтови тамошнему, тудеж атамановѣ села Пѣсокъ⁴¹, в ключу Лубенскомъ найдуючомуся, и всему старшому и меншому товариству и посполству, и кому толко вѣдати будетъ теперь и в потомніе часи потреба, сим нашим ознаймуюмо оунѣверсаломъ, поневажъ ясне велможний его милость панъ гетманъ з побожности своей, якъ добродѣй, взглядом прозби его милость отца Макарія Русѣновича, ігумена святаія обители Мгарского Лубенского монастира з братією, а зичачи, абы в обители святаой с того монастира з достатковъ належитих потреби обжитѣй хвала Божая розширалася, оним до ласки войсковое село Пѣски, за Седлою лѣжачое, Лубенского уезду, приворочаючи до пожитковъ монастирскихъ, надалъ, теди и мы, стосуючися до

^а У копії помилково написано: 1606.

^б У рукопису дописано: На подлинной тако.

^в Після підпису праворуч у колі написано: Мѣсто печати.

унѣверсалу его милости пана гетмана и нашим унѣверсалом варуемо, жебы его мил. отецъ игумень з братією без жаднихъ трудностей при панском унѣверсалу спокойне в том селѣ тяглими людми владнулъ и вшелякіе пожытки отбыралъ, в том каждая старшина лубенская и з наименших тамошних людей абы перешкоди не важилися чинити, каждому спротивному волѣ панской будучому сурово приказуемъ.

Данъ в Ромнѣ, року 1677, октоврія 11^а.

Звышь менованный полковникъ лубенский^б.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 66–66 зв. Копія.

№ 41

1678, січня 28. Лохвиця. –

*Універсал лубенського полковника Максима Іляшенка
Лубенському Мгарському монастиреві про підтвердження
давнього придбання ґрунтів у вдови Христини Воронянки
на Сліпороді*

Максимъ Іляшенко, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского лубенский.

Всѣмъ, кому о томъ вѣдати належить, именно пану сотниковѣ лубенскому, атаманомъ городовому и сѣлскому воронижскому и всему Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского товариству, такъ тежъ войтомъ и всѣмъ посполитимъ людямъ, в ключу Лубенскомъ мешкающимъ, сымъ моимъ ознаимую писаньемъ, же докладали нинѣ, в небитности его милости отца игумена нашего мгарского, велебній в Богу отецъ Ипатий Горбачевский, намѣсникъ общежителного монастыря Мгарского Лубенского, зо всею братією, же мѣючи собѣ за готовую сумму и ґрунтъ от Христини Вороновни, жителки воронинское, купленнии грошми золотихъ девяносты од лѣтъ двадцати и чтирохъ на Слѣпородѣ⁴² луки, лѣсъ и поля обведеніе и писмомъ стверженіе, а на сей часъ од посполства дѣтеса намъ самоволне вздами в оніе кґрунта и пустошенемъ з кривдою. До того оной вдови Христѣ Вороновни новое и очевистое и сумненемъ обовязаное и виписаное з урядовъ Лубенского и Лофицкого свѣдомство, яко се в собѣ мѣють тіе продажніе кґрунта презентовали и жадали от насъ конфирмаціи, мы теди ретелне и доводне вчитавши писма и уважили, заразъ подобную тимъ моимъ писанемъ од Христѣ Вороновни кґрунта отцевскіе, нѣкому нѣ в чимъ не пенніе и не заведеніе, то естъ поля, сѣножати и лѣсъ в лузѣ, на Слѣпородѣ стоячии, граница от гори Гатка, которое отецъ Уходивъ Ситняжини до города кролевского Яблонева, а внизъ по лучку Жданувскую, обители святей Мгарской велебнимъ отцемъ за сумму золотихъ девяносты продажніе, ствержаемъ и конфирмуемъ, зособна всѣмъ посполитимъ людемъ, покладаючи

^а Після цих слів написано: На подлинной тако.

^б В колі зазначено: Мѣсто печати.

на спротивного на урядъ нашъ полковничій талярій сто грошей загружаемъ и цале росказую, аби од сего часу в помененнихъ кгрунтахъ нѣхто не важился задѣвати трудности и кривди, которіе кгрунти в области обители святой Мгарской найдуючися, вѣчисте приказу полной без нѣчиие перепони мають охоронѣ.

Писанъ в Лофицѣ, ануарія 28, 1678^а.

Звышъ менованъ полковникъ лубенский^б.

С подлѣнного читал полковой канцеляристь Григорий Бузанъ.

1767 года, августа 18 д. такову подлѣнную крепость принял и расписался монахъ Севастіянъ.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 51083. – Арк. 289–290. Копія.

№ 42

1678, червня 18. Табір в урочищі Бочки. – Наказ лубенського полковника Максима Іляшенка лубенським наказному полковникові, сотникові і міській старшині не чинити перешкод ремісникам Лубенського Мгарського монастиря в їхній торгівлі

Максим Іляшенко, полковник Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого лубенский.

Пану наказному нашому, в Лубнях застаючому, сотникови лубенскому, атаманови городовому, войтови з бурмистрами, также цехмистромъ и всяким цеховим людем, ремесником и посполитим в мѣстѣ Лубнях, залѣцивши мою в милостямъ приязнь, симъ моимъ ознаймую писаніемъ. Поневаж донесено мнѣ вѣдати, же всякого ремесла в Лубнях городѣ цехмистри такъ кравцѣ, шевцѣ, яко и инной кондиціи ремесники мимо вѣдомост нашу з монастирскихъ Мгарскихъ сѣль, маетностей, такъ кравцовъ, шевцов, яко и инной кондиціи ремесниковъ, не позволяючи им на ринку товаровъ своихъ продавати, оних забѣрают, и до цеху своего притягают, а до того без вѣдома нашего и неналежне городова лубенская старшина людей з маетностей монастирских, на торгъ приеждаючихъ з конми, под наездъ в подводу берут. Теди абы городова старшина и цехмистри лубенскіи ремесником маетностей монастирских всяким на торгу товаровъ в Лубнях не збороняли продавати и оних на торгу абы не важились забирати, под виною на врьд наш двадцяти талярей. Такъже городова старшина абы людей з маетностей монастирских, приеждаючих на торгъ в подводу брати и самихъ выганяти не важилися, пилю и сурово, под утраченем ласки нашей, приказуем, а мѣли бы городова помененная лубенская старшина надъ сей нашъ заказъ, такъ цехмистром волност на ремесниками маетностей монастирскихъ позволити^а, яко

^а Нижче зазначено: В подлинномъ таковъ подпись.

^б Після цих слів у колі написано: Мѣсто печати.

^в Так у оригіналі. Очевидно, під час копіювання було пропущено рядок.

мѣли бы людей *монастирских* в подводу виганяти, то не тилко за донесенемъ жалоби помененную вину заплатят, але и на здоровю таких упорнихъ и спротивнихъ волѣ нашей обещуемо карати.

Данъ з табору на врочищу Бочках, іюня 18 1678^а.

Звишъ менованний полковникъ лубенский^б.

Особливе абы в дворах *монастирских*, в Лубнях застаючих, в тих людей подводу и датковъ городовая лубенская старшина и высланніе мои не важились брати, пилно розказую.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 79 зв.–80. Копія.

№ 43

1678, жовтня 19. Ромни. –

Наказ лубенського полковника Максима Іляшенка наказному полковникові, сотникові і міській старшині не притягати монастирських підданих до міських робіт

Маским Іляшенко, полковникъ Войска его царского пресвѣтлаго величества Зап. лубенский.

Пану полковнику наказному нашему и пану сотникови, атаману городовому, и кому колвекъ вѣдати будет належало, ознаймуем, ижъ подлугъ розказаня ясне вел. его мил. пана гетмана, яко в листѣ своем панском до мене пишет, жебы з межи старшини лубенской до належачих *монастирских* сюль в каждих шарварах подданих их, то *ест* до мѣской лубенской роботизни не притягали. Прето, повагою пана моего, приказую, абысте в. м[ило]с[ть] на теперешню городовую роботизну до подданих не интересовались, толко повинни, яко звичай их давний зносит, городок свой давний коло монастира фортифѣковати, и якъ належит им боронити, о що повторе приказавши, засилаю мою звиклую пріязнь.

З Ромна, октоврѣя 19, 1678 року^в.

Звишъ менованний полковникъ лубенский^г.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 45. Копія.

^а Нижче написано: В подлинном таковъ подпись.

^б Далі в колі зазначено: Мѣсто печати полковничой.

^в Далі зазначено: В подлинномъ подпись таковъ.

^г Нижче в колі написано: Мѣсто печати.

№ 44

1679, березня 7. Іркліїв. –

Універсал лубенського полковника Максима Іляшенка про дозвіл лубенському полковому осавулу Леонтієві Свічці побудувати млин на гатці у Дейманівці

Максимъ Іляшенко, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского лубенский.

Пану сотникови пѣрятинскому, атаманови городовому и войтови тамошнему, тудеж мельником тамошнімъ и кому толко сей наш будет унѣверсаль показан, ознаймую, ижъ просиль нась панъ Леонтьй Свѣчка, осавуль нашъ полковий, абы за нашимъ вѣдомом для пожитку своего поставити на гатці Деймановці⁴³ на броду под Перятиномъ млинокъ. Теды мы, взглядомъ значное прислуги и праці пана осавула нашего, позволяемо ему тот млинок на той гатці поставити, которому абы так старшина пѣрятинская, яко тож и мелныки тамошныя в том не претили, под неласкою нашою сурово загрожаемо.

Дан з Ирклѣва, марта 7-го 1679 року.

Звышменованный полковник лубенский.

О п у б л і к о в а н о: Стороженки. – Т. VII. – С. 5. – № 547.

№ 45

1680, жовтня 21. Ромни. –

Універсал лубенського полковника Максима Іляшенка про заборону ловити рибу у володіннях Лубенського Мгарського монастиря, зокрема в Сулі і її притоці річці Булатці

Максимъ Ілляшенко, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого [величества] Запорозкаго лубенскій.

Всей старшинѣ и чернѣ, меновите паномъ наказному нашому, обозному и судѣ полку нашего, сотниковѣ, атамановѣ и войтовѣ лубенскимъ зо всѣмъ товариствомъ и посполствомъ звиклоє наше зославши в. мил. поздоровленне, до вѣдомости доносимъ, ижъ яснє велможній его милость панъ гетманъ респектомъ с росходовъ многихъ обители святія монастиря Мгарского Лубенского, а на прозбу в Богу превелебного господина отца Макарія Русѣновича, игумена мгарского, з братією, видалъ унѣверсаль свой панскій до обители святой, аби такъ села монастирские от аренды теперешніє и в прежніє лѣта волни в шинкахъ рознихъ били, яко аби жаденъ зъ рибалокъ в рецѣ Сулѣ, поки кгрунта монастирскіє заходят, рибъ нѣякимъ посудкомъ ловити не важились, прето и мы, стосуючися до унѣверсалу панского, и нашъ унѣверсаль видаемо, жеби жаденъ рыбалка такъ лубенскіє, яко и лукомскіє, подежаючи Сулою подъ кгрунта монастирскіє з найменшимъ посудкомъ рибнимъ в рецѣ Сулѣ по подъ монастирскими кгрунтами не важилися рибъ зловлювати, именно зверху Сули

от Кашиной Поляны до озера Проезного, а на другомъ мѣсцу, нижей греблѣ Лисогорской, от устья Солониць до устья Булатцевого⁴⁴, где впадает в Сулу, не тилко под утраченнѣмъ худоби, але и подъ горломъ угрожаемо сурово, такъ и сѣлѣ монастырскихъ до арендѣ мѣских не притягано, и не турбовано нѣ в чомъ, чого старшина тамошняя перестерѣгати повинна, пилно приказуемъ.

Данъ зъ Ромна, октоврія 21, 1680 року.

Звишенованный полковникъ лубенскій^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 243–243 зв. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 217. – Арк. 200–201. Копія.

№ 46

1685, грудня 6. Лубни. –

*Універсал лубенського полковника Максима Ілляшенка
Леонтію Свѣчці про підтвердження права зайняти греблю
під селом Повстин на р. Удаї і спорудити млин,
а також дозвіл збудувати в ньому друге ступне коло*

Максимъ Илляшенко, полковникъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского лубенскій.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, того потребууючому, меновите сотниковѣ перятинскому, атамановѣ городовому и всему старшому и меншому в сотнѣ той товариству, такъ же войтови и всему посполству, иже ми еще перед часи от нѣкоторихъ людей зачули, же нижше мѣское Перятинское греблѣ в прозиваемомъ мѣстцѣ в Кручи⁴⁵ подъ селомъ Повстиномъ⁴⁶ на Удаи рецѣ за панства князя Вишневецкого мѣлася тамъ гребля займати, на которую, за указомъ старшини, початкомъ стали были и хворости возити, а же експедиція военная кди наступила, того помененного фундушу в тоей Кручи греблѣ фундовати и млина становити за войнами занехаяли. А кди на сей часъ нашъ панъ Леонтий Свѣчка⁴⁷, асаулъ нашъ полковий лубенскій, о томъ намъ фундушу достатечне доложилъ, теди ми, взглядомъ значнихъ пана Леонтія Свѣчки, асаула нашего полкового, прислугъ, але того вѣдаючи, що то фундушъ нѣкому не пенний^б, оному пану Леонтиевѣ Свѣчцѣ, асауловѣ нашому полковому лубенскому, на томъ поменутомъ мѣстцѣ, в Кручѣ, греблю занявши, юже тому ся часу третій рокъ идетъ, якъ позволилисмо млинъ побудовати и камене мучнии спорудити. А поневажъ то и тогда перве юже тому третій рокъ идетъ на единъ камень пану Леонтому Свѣчцѣ, асауловѣ нашому полковому, позволенне далемъ, теди и теперь, на сей часъ, респектомъ тихъ войсковихъ прислугъ, такъ первое надане конфѣрмуючи, яко еще до того млина и до мучного камня и к той же скринѣ коло другое ступное побудовати и цале заживати пану Леонтиевѣ Свѣчцѣ, асау-

^а Нижче в колі зазначено: Мѣсто печати.

^б В публікації: непевный.

ловъ полковому, позволяемъ. Зачимъ вѣдаючи такъ старшина пирятинская волю нашу, абисте пану Леонтьевъ Свѣчцѣ въ томъ фундуванѣ двохъ коль, мучного и ступного, жадней наличной перешкоды чинити не важилися, пилно повагою сего унѣверсалу нашего приказую.

Данъ з Лубенъ декабря 6, 1685 р.

Звишменованый полковникъ лубенскій^а.

О п у б л і к о в а н о: Стороженки. – Т. VI. – С. 516. – № 452.

Миргородський полк

№ 47

1659, листопада 29. Миргород. –

*Універсал миргородського полковника Григорія Лісницького
Батуринському Крупицькому Миколаївському монастиреві
на Кривonosівщину*

Григорий Лесницкий⁴⁸, полковник Войска его царского велич. Запор. миргородский.

Ознаймую сим моим писанем всем вобец и каждому зособна, кому бы о том вѣдат потреба належало, тепер и на потом будучимъ, або по нас наступуючимъ старшинству и вшелякое кондициѣ людем на преложенстве знайдуючимся, так в мѣсте Ромнѣ, яко и во всей деацезеи тамошнеи, а особливе, обывателем хмеловским, иж спосуючисе до поданя унѣверсалу ясне вел. его мил. пана гетмана Богдана Хмелницкого⁴⁹, на грунтъ Кривonosовщину на Сѣч в селѣ, на которой церков зезволил поставит за ведомостю так пана гетмана, яко и за благословением пастырским и мы к тому ж схиляемся святому делу на тот же уневерсаль лист ствержаемъ ону Сѣч ведлуг духовницѣ, не касуючи жадному урядовѣ, на преложенстве будучим, поданя вел. отц[у] Ісіхію, игумену батуринскому, и на млинки вешняки два купленых за суму злот[ыхъ] триста из арендарскою частю и ставками из лѣсомъ, к тому належным и буди[...]^бят, и луку, сѣножат, которая мает положене, взявши от криницѣ Олшаной, аж до млинковъ Будищаних, и лѣса част, поки тая криница берет горою по пустую гребелку, а з другой стороны от Смѣлою горою^в до тоѣ ж пустоѣ гребелки и поля, што за панствѣ було, понад тою горою к Будищам, а хто бы мѣлъ згонят с того грунту или зо млинковъ выгонят, имъ отнѣмат, теды вернувши суму тысячу копъ вел. отцу игумену батуринскому, обладай здоров^г, которую варую сим моим писаням, жебы кривди и перешкоди найменшей ни от козаков, ни от посполства, ни от шляхты не мал, так в том самом грунту, яко в млинках, і в

^а Збоку в публікації написано: М. П.

^б У цьому місці документ пошкоджено.

^в Так у оригіналі.

^г Написано нерозбірливо.

лѣсу, і в полю томъ, к тому належномъ. А хто бы мѣл в том быт в спречным и бунты [...]ные^а поднѣмат и [...] Церквы Божой чинит и похвалки своевольные, такового горлом карат повинни будем [...] а с пречного 1000 коп, а хто будет спречним, велим взят, на що для лѣпшого имовѣрности даль им сие [...]ем^а печати моеи, иначе не чинячи.

В Миргородѣ [...]^а.

Нижче написано: Ведлугъ унѣверсалу его мил. пана гетмана [...]^а.

На арк. 2 написано: Лист од Григорія Леснецкого полков[ника] мир-го[городского] на грунта Кривоносов Хмиловѣскихъ.

1659, ноември 29.

По архиву № 1467.

ЦДІАК України. – Ф. 154. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 1, 2. Оригінал. Нижня частина документа відірвана.

Ніжинський полк

№ 48

1652, серпня 8. Ніжин. –

Наказ ніжинського полковника Івана Золотаренка жителям сс. Холми, Єдути, Пральники, Високе і Красний Став не чинити опір ченцям Максаківського Киселівського монастиря, підданими яких вони є

Іванъ Ничипоровичъ⁵⁰, [нѣжинский] полковникъ Войска Запорозского и всего Сѣвера.

Вамъ, обывателемъ села Холмовъ⁵¹, и села Ядутовъ⁵², и села Пральниковъ, и села Высокого⁵³, и села Краснаго Става, сурово приказую іменемъ его мл. п. гетмана, добродѣя нашего великаго, такъ тежъ и моимъ, жебысте ихъ милостемъ отцемъ законникомъ монастира Киселювского в послугахъ Церкви Божой ни в чомъ не зборонялися, а если бысь мѣли которій противнымъ быть сему листу нашему, и не хотѣли бысте послушными быт монастиревѣ святому, теда за наймнѣшею скаргою на васъ от отцевъ монастира Киселевского сурово карать буду, о що и повторе васъ всѣхъ наводилю и приказую, абысте нѣ в чомъ не спротивляючися велебнымъ отцемъ монастира того, вшелякое послушенство отдавали, под срокимъ караннемъ войсковымъ.

Датъ з Нѣжина, року 1652 месеца августа 8 дня^б.

Іванъ Ничипоровичъ, нѣжинскій полковникъ Войска Запорозского и всего Сѣвера^в.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255 (154). – Арк. 42. Копія.

^а Текст пошкоджений.

^б Після цих слів написано: В подлинномъ подписано.

^в Нижче у колі зазначено: Мѣсто печати.

№ 49

1654, лютого 22. Ніжин. –

**Наказ ніжинського полковника Івана Золотаренка
жителям сс. Високе, Пральники, Єдути і Холми
не чинити опір ченцям Максаківського Киселівського
монастиря, підданими яких вони є**

Паном атаманомъ села Високого, села Пра[л]никовъ, едутенському и холманському, такъ тежъ войтомъ и всѣмъ селяномъ, пр[и] онихъ селахъ мешкаючимъ, сурово кожного именемъ его мл. пана гетмана упомынаемъ и владою старшинства своего приказуемъ, абысте всѣ тые села манастировѣ Максаковскому и отцу ігумену тамошнему во всемъ послушньными зоставали, чого онъ тилко по вас потребоват мѣли^а, а если бысте не мѣли онимъ чернцямъ в послушенстві зоставати, теди вамъ, атаманомъ и войтомъ тамошнимъ, приказуемъ, абысте заразъ из каждого села готовали подвод по тридцяти ку Чигрину у подводу без жадной фолкги. Зачимъ ми розумѣючи о томъ, же ви оному монастиревѣ в послушенствѣ зостаєте и васъ нѣгде, анѣ в подводу, анѣ жаднихъ стаций не беремъ, задля того монастиря, разумѣючи о томъ, же онимъ послушними зостаєте. Теди ежели би мѣли оніе чернци скаргу на васъ прекладати, теди вѣдайте о томъ запевне, же *от* насъ ви срок[г]ого караня не уйдете. При томъ васъ Богу полекаемъ.

З Нѣжина, 1654 февраля дня 22.

Іванъ Ничипоровичъ, полковникъ его цар. вел. Войска Запорозкого нѣжинський и всего Сѣвера^б.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255 (154). – Арк. 61 зв. Копія.

№ 50

1654, червня 11. Мена. –

**Наказ сіверського наказного гетьмана
Івана Золотаренка підданім Максаківського монастиря
без спротиву служити ченцям**

Іванъ Ничипоровичъ, гетманъ наказній *от* его милости пана Богдана Хмелницкого, пана гетмана Войска Запорозкого, застаючий при боку его царского величества на всемъ Сѣверѣ.

Вамъ, обывателемъ сель монастырскимъ^в, сурово приказуемъ сымъ нашимъ писаниемъ, ижъ бысте подданство без жадное противности отдавали законникомъ монастиря Максаковского в чомъ вамъ *от* онихъ розказано будетъ, о чомъ

^а Так у рукописі.

^б Нижче у колі написано: Мѣсто печати.

^в Так у рукописі.

васъ и повторе іменемъ нашимъ гетманскимъ упоминаемъ, абысте поволними имъ были, иначе не чинячи, под гарломъ.

Дать з Мени, 1654 *месяця іюня 11 дня*^а.

Івань Ничипоровичъ, гетманъ наказній *от* его милости пана Богдана Хмелницкого, пана гетмана Войска За., застаючий при боку его царского величества на всем Сѣверѣ^б.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255 (154). – Арк. 50 зв. Копія.

№ 51

1654, червня 16. Ніжин. – Оборонний універсал ніжинського наказного полковника Івана Креховецького Максаківському монастиреві на монастирські ґрунти

Іоанъ Креховецкий, полковникъ нѣжинский наказный Войска его царского вел. Запорозкого.

Ознаймуемо тимъ писаньемъ нашимъ такъ козакомъ, мѣщаномъ, яко и всякое кондицие людемъ, обывателемъ рузнимъ, ижъ нас дойшла скарга *от* велебного в Богу его милости *господина отца* ігумена максакувского, же нѣкоторие своявольние и неуважние *важатся* менованнымъ законъникомъ монастира святого кривду чинити и въ к[г]рунтахъ ихъ, мимо вѣдомость ихъ, своевольне и упорне сѣно робити, чого ся чинити не годить, а звлаща кривдить Церковъ Божую, в томъ васъ посполите всѣхъ сурово напминаемъ, абисте ся жадень а жадень, такъ с козаковъ, яко и мещанъ и селянъ в тихъ сѣножатехъ косити и заживати ведлугъ *пожитку* своего не важилися подъ утраченьемъ працѣ вашею, а которий схочетъ сѣна вробити, теди за прозбою и из вѣдомостю его милости *господина отца* ігумена, аби не даромъ^в, и повторе вас напминаемъ абисте тоей своявольнѣ упорное поперестали, иначе не чинячи.

Дать з Нѣжина, *месяця іюня 16, 1654.*

Івань Креховецкий, полковникъ нѣжинский наказный, рукою власною^г.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255 (154). – Арк. 62 зв. Копія.

^а Нижче написано: В подлинномъ подписано.

^б Далі в колі зазначено: Мѣсто печати полковничой.

^в Так у рукописі.

^г Наприкінці у колі написано: Мѣсто печати.

№ 52

1654, жовтня 1. Ніжин. –

**Наказ ніжинського наказного полковника
Романа Каторжного отаманам і війтам висоцькому,
пральницькому, едутинському, холменському
і красноставському не чинити опір ченцям Максаківського
Киселівського монастиря, підданими яких вони є**

Романъ Катержній⁵⁴, полъковникъ Войска его царского величества Запорозского наказній нѣжинъскій и всего Сѣвера.

Атамане і войте висоцькій, пральницькій, едутинській, холмянській, красноставській!

Росказую вамъ сурове под срокгимъ караннемъ войсковымъ, жебысте были во всемъ послушни, ведлугъ универсалу его милости пана Богдана Хмелницкаго, гетмана Войска Запорозского, послушенство *отдавали* до монастиря Максаковского, жебысте не были спречни противъ оныхъ чернцовъ и вшелякое послушенство *отдавали*, сурово вамъ росказую. А що стороны греблѣ Красноставской, жебысте вси едностайне угатили, а пожитокъ до монастиря *отдавали*. А если бы хто милъ спречнымъ быть воли и росказанию моему, таковый срокаго караня не уйдетъ, зачимъ васъ Господу Богу *отдаю*.

З Нѣжина, октября 1 року 1654^a.

Романъ Катержній, полъковникъ наказный нѣжинскій, рукою^б.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255 (154). – Арк. 42 зв. Копія.

№ 53

1655, лютого 14. Ніжин. –

**Наказ ніжинського наказного полковника
Романа Ракушки борзенському і шаповалівському отаманам
не чинити кривди підданім Максаківського Киселівського
монастиря і не привертати їх під свою зверхність**

Пане атамане борзенский и шаповаловский!

Доходить нас вѣдати *от* отцевъ монастиря Максаковского, же вы ихъ подданымъ, которихъ его милость панъ гетманъ наказный Войска, знайдуючися при боку его царского величества, Запорозского, имъ для хутнѣйшаго уфундованя Церкви Божой надалъ, кривди чините и в тягlost до себе ихъ притягаєте, для чого мужики *отмовляються* в послузи *отцемъ*, зачимъ сурово вас наупоминаю іменемъ его милости пана гетмана, жебысте того понехавши, дали имъ во всемъ покой подъ неласкою его мл. пана гетманъскою, селяномъ засъ, которие под

^a Нижче зазначено: В подлинном подписано.

^б Після цих слів у колі написано: Мѣсто печати.

претекстомъ *отцевъ* монастира Максаковского знайдуються, приказую, жебы конечно никому, кромъ *отцевъ*, послушеньства не *отдавали*, и по селахъ, яко нась доходить вѣдати, же тилко атаманы, а войтовъ нѣмашъ, для чого непорядокъ дѣтєся межи вами в послушеньствѣ, розказую, жеби заразъ и войтовъ обобрали для вшелякого порадку, не чинячи иначей под срокимъ каранемъ войсковимъ. За тымъ вас Господу Богу поручаю.

Дата з Нѣжина, дня 14 февраля року 1655.

Романъ Ракушка, полковникъ наказный нѣжинский Войска его цар. вел. Запороского^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255 (154). – Арк. 62. Копія.

№ 54

*1656, серпня 5. Ніжин. –
Універсал ніжинського полковника
Григорія Гуляницького про надання священникові
Ананію Полошковському та пану Романові Понирці
права користуватися прибутками з млина,
збудованого ними на р. Сліпород*

Григорій Гуляницький, полковникъ нѣжинский и всего Сѣвера Войска его цар. вел. Запорозкого.

Ознаймуемъ тымъ писанемъ нашимъ, кому бы о томъ вѣдати належало паномъ сотникомъ, атаманомъ, и вшелякое кондицие людемъ, ижъ господинъ отецъ Ананія Полошковский и панъ Романъ Богдановичъ Понирка, сотнѣ Глуховской на реце Слѣпородѣ на старомъ займищи греблю своимъ коштомъ засипаль и млинъ фундуеть, а скоро уфундуеть даемъ ему слободи на полъ року, а по витриманю полъ року жебы заживаль мѣрочки третєѣ звичайноѣ, а двѣ мѣрочцѣ [...] ^а с того млина до скарбу войскового жебы ишло и жебы [вышъ менованно]му^б священнику в томъ млинѣ жадное и наименшое кривды [...] ^б нѣ вчомъ нѣ *от* кого не было до витриманя слободи, на томъ [сєсь] нашъ фундушь даемо при печати нашей с подписомъ руки власной.

Дѣялося в Нѣжинѣ, августа 5 дня, 1656 року.

Григорій Гуляницький, полковникъ нѣжинский и всего Сѣвера, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50450. – Арк. 21. Копія.

^а Текст пошкоджений (відірвано шмат аркуша).

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

№ 55

**1657, січня 8. Ніжин. –
Універсал ніжинського полковника
Григорія Гуляницького Успенській церкві
в Новгород-Сіверському на Путивльський перевіз
у селі Перегувці**

Григорій Гуляницький, полковникъ нѣжинский и всего Сѣвера Войска царского величества Запор.

Вѣдомо чиню тимъ писаниемъ нашимъ, кому бы о тимъ вѣдати належало, иж есмо дали перевоз на потребу Церкви Божой на Успеніе Новгородской, то ест перевуз Путивлский, жебы нѣ от кого перешкоди жадной не было, тилко кти-торѣ тоей Церкви Божой абы тимъ завѣдвали и ніхто інший жебы не важился на свой пожиток приворочати, на том писмо наше даемъ при печати нашой с подписомъ руки власной.

Дѣялося в Нѣжинѣ *месяца* януарія дня 8, 1657^а.

Григорій Гуляницький, полковник нѣжинский и всего Сѣвера, рукою власною^б.

У копії з ф. 57 нижче написано: Свидетельствовали корнетъ Ващинский.

С подленимъ чол полковой канцелярист Григорей Ицков.

Такову подлѣнную крѣпость по засвидѣтельствваніи *от* коммісії принялъ и подписался протопопъ Яков Ленковскій.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 2911. – Арк. 4. Копія.

Там само. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 139. – Арк. 244. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18636. Копія зі збірки В. Модзалевського.

№ 56

**1657, березня 23. Ніжин. –
Наказ ніжинського полковника
Григорія Гуляницького менському сотникові ввести ченців
Максаківського монастиря у користування десятиною
шляхетських полів в його сотні**

Григорій Гуляницький, полковникъ нѣжинский и всего Сѣвера Войска его царского величества Запорозкого.

Пане сотнику и пане вуйте менскій!

Ознаймуемо в. милостемъ о томъ, ижъ на жадане в Богу велебного его милости *господина отца* ігумена максаківського, поля шляхецкіє, што колвекъ есть в сотни вашой позволили мы такъ при мѣстѣ, яко и по селахъ ланувъ, с которихъ на нас десятина ишла орати для виживеня всей братіи монастиря

^а Нижче дописано: В подлинномъ подпис таковий.

^б Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати.

Максаковского до далшое ласки наше, абысте онимъ законникомъ на сей час тѣ всѣ поля оуказали и жебы в томъ нѣ от кого перешкоди не поносили, и онихъ заживали ланувъ до часу слушного и ласки наше, абы в. м[ило]ст онимъ посполу с паномъ вуйтомъ в томъ ведлугъ розказаня нашего были помочними. За тимъ в. милостей Господу Богу поручаемъ.

Данъ з Нѣжина 23 марта 1657 року^а.

Григорій Гулянѣцкій, полковникъ нѣжинскій и всего Сѣвера, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255 (154). – Арк. 64 зв. Копія.

Там само. – Арк. 98. Копія.

№ 57

1658, квітня 2. –

**Універсал ніжинського полковника Григорія Гуляницького
Ніжинському монастиреві на два млини на річці Загорівці
в селі Загорівці Сиволозькій**

Григорій Гулянѣцкій, полковникъ нѣжинскій и всего Сѣвера Войска его царского величества Запорозкого.

Ознаймуемъ симъ писаніемъ нашимъ, кому бы о томъ вѣдати надлежало, такъ обивателямъ заговорскимъ, яко и вшелякой кондиції людемъ, ижесмо в Богу превелебному господину отцу ігумену, яко и всей братіи монастира нашего Нѣжинского для виживеня надалисмо за отпушеніе грѣховъ нашихъ млиновъ два, в которихъ каменей чотири и ступи на рецѣ Загоровцѣ и в селѣ Загоровцѣ Сиволозкой, жеби вшелякій розмѣръ на онихъ законниковъ и шолы которіи на насъ надлежалъ, до скарбу войскового, а мелники жебы свои части заживали звичайное, то *ест* третой мѣрочки, не поносячи в томъ ни *от* кого кривди и перешкоди жадной. На томъ онимъ сіе наше писаніе при печати нашой и подписомъ руки власной мѣсяця априля 2 дня 1658^в.

Григорій Гуляницький, полковникъ нѣжинскій, рука власная^г.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 61825. – Арк. 152. Копія.

^а Після цих слів зазначено: В подлинномъ подписанно.

^б Нижче в колі написано: Мѣсто печати.

^в У рукопису дописано: В подлинномъ подписъ руки собственной.

^г Після тексту ліворуч у колі напис: Мѣсто печати.

№ 58

1659, грудня 16. Мена. –

Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка про надання Макошинському монастиреві озера Бистриця

Василий Ничипорович Золотаренко⁵⁵, пол[ковникъ] Вой. его цар. вел. Запор. нѣжинский.

Озънаймуемъ вамъ писанемъ нашимъ, кому би [о томъ] вѣдать належало вше-
лякое кондицие людемъ, [іжъ] даемъ до заживаня озеро прозиваемое Быстри[ца]
в Бозѣ превелебному господину отцу Вѣкторови, игу[мен]ви монастира
Макошинского, абы в томъ озерѣ [...]а отцу кривда найменшая [...]а [не дѣ]я-
лас[я], [ж]ебы спокойне заживаль, такъ от козаковъ и от посполитихъ людей,
на томъ ему писмо даемо при печати нашею и с подписомъ руки власное.

Дѣялося в Менѣ, декаврия дня 16, року 1659.

Василий Ничипорович Золотаренко, пол[ковник] Вой. его цар. вел. За. нѣ-
жин[ский].

На 2 арк. позначка: На озеро Бистрицу нѣжинского полковника Золота-
ренка.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 1, 2. Оригінал (пошкоджений) з полковни-
чою печаткою.

№ 59

1660, січня 25. Макошинський монастир. –

Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка про надання Макошинському монастиреві двох мірочок і ступного кола в млині Чалого на р. Убеди

Василий Ничипорович Золотаренко, полковникъ Войска его царского вели-
чества Запорозкого нѣжинский.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ, кому бы о том вѣдати належало, ижъ
мы, вѣдячи честного господина отца Виктора Бублицевича, игумена монастира
Макошинского, посполу з братиею, горливихъ и пилнихъ в набоженствѣ, аже в
великихъ недостаткахъ застаю[т]ъ, на виживлене даем онимъ двѣ мѣрочки, на
нас належашіе, с каменій двохъ в млинѣ Чалого на гати Сосницкой, на рецѣ
Убеди⁵⁶ стоячом, приходячихъ, такъ же и ступное коло в том же млѣнѣ Чалого
подаемъ. А жебы [нѣхто помененнимъ отцомъ] кривди жадние и перешкоди не
чинилъ сурово приказуем.

Писан в монастиру Макошинском месяца генвара 25 дня року 1660.

Василий Ничипорович Золотаренко, полков[никъ] Войска его цар вел. За-
пор. нѣж[инский] и всего Сѣвера.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 3. Оригінал з полковничою печаткою.

⁵⁵ Аркуш пошкоджено.

№ 60

1661, липня 22. Ніжин. –

**Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка
про продовження терміну користування
Максаківським монастирем десятиною зі шляхетських полів
у Менській сотні**

Василій Ничипорович Золотаренко, пол[ковник] Войска его царского вел. Запорозкого н[і]жинский.

Ознаймуем симъ писаніемъ нашимъ, а особливе нашему слугѣ Андрею, застаючому в Менѣ, ижъ *отцеве монастира* Максаковского оповѣдали намъ, же десятину з нивъ наших, што оніе пахали, на сее лѣто замышляють *от* нихъ брати. Прето мы ихъ в томъ доходѣ своемъ пребачаемъ, о чимъ и тобѣ приказуем, што бысъ з ними ся обьшол без того взятку десятины, конечно.

Данъ з Нѣжина, іюля 22 року 1661^а.

Василій Ничипорович Золотаренко, полковникъ Войска его царского вел. Запорозкого н[і]жинский^б.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255 (154). – Арк. 52. Копія.

№ 61

1662, червня 28. Табір під Баранівкою. –

**Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка
стародубівському отаманові Прокопові Стороженкові
на млин на річці Бабинці**

Василій Ничипорович Золотаренко, пол[ковник] Вой. его цар. вел. Запор. и всѣя Сѣвери.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ кождому, кому о томъ вѣдаты належить, ижъ позволяемъ атамановѣ стародубовскому Прокопови Стороженкови млинъ своимъ власнымъ коштомъ на рецѣ Бабенцѣ, противъ кгрунту Бардачувъ, вышей млиновъ мѣсцких стародубовскихъ становити и фундовати. Прето приказуемъ, абы оному в той мѣре нѣхто перешкоди не чинил, тое однакъ варуючи, абы за выставленемъ того млина нижшимъ и вышшимъ млиномъ шкода не дѣялася.

Дан у табурѣ под Баранувкою 28 іюня 1662 року^в.

Василій Ничипорович Золотаренко, пол[ковник] Вой. его цар. вел. Запо. нѣж[инский] и вся Сѣ[вери]^г.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18643. Копія кінця XVIII ст. в паперах Ширавъ з архіву Чернігівської комісії.

^а Нижче написано: В подлинном подписано.

^б Після цих слів у колі зазначено: Мѣсто печати полковничой.

^в Далі в тексті дописано: В подлѣнномъ тако.

^г Після підпису в колі написано: М. П.

**1662, вересня 19. Сосниця. –
Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка
стародубівському сотникові Гаврилові Дащенкові
на село Литовське, що в Стародубівській сотні,
з млином на річці Цитві, та іншими угіддями**

Василий Ничипорович Золотаренко, полковникъ Войска его царского величества Запорожского нижинский и всея Сѣвери.

Ознаймуемъ симъ писаниемъ нашимъ кождому, кому о томъ вѣдати належить, ижъ поглядаючи мы на зичлиwie к великому государю нашему к его царскому пресвѣтлому величеству в Войску Запорожскомъ услуги, и в рознихъ потребахъ отважние дѣла пана Гаврила Дащенка, сотника стародубовского, далемъ оному на виживление село Литовское, в сотнѣ Стародубовской будучое, з млиномъ в томъ же селѣ, на рецѣ Цѣтвѣ стоячомъ, з инними всѣми угодиями, здавна до того села належачими, прето приказуемъ войтовѣ и всей громадѣ литовской помененному пану Гавриловѣ Дащенковѣ, сотниковѣ стародубовскому, належное послушенство и звичайную повинность отдавали, а жебы в держаню того села и в уживаню приходовъ з млина жадной ни од кого предречонний панъ сотникъ перешкоду не поносилъ, на що для лѣпшой вѣри и сие писание оному далисмо.

В Сосници дня 19 сентеврия 1662^а.

Василий Ничипорович Золотаренко, полковник Войска его царского величества Запорожского нѣжинский и всея Сѣвери.

Нижче дописано: На ономъ унѣверсали потвержение полковника Івана Плотного:

Іванъ Плотний, полковникъ стародубовскій.

Приказую іменемъ старшинства своего жодною мѣрою ни хто не важился кривди в млинѣ, стоячомъ на рецѣ Цѣтвѣ у селѣ Литовскомъ, чинит не важился, под неласкою нашею и срогимъ каранемъ приказуемъ, и руку свою подписую и печать прикладаю.

Дан в Стародубѣ 10 іюля 1662^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 8644. – Арк. 8. Копія.

^а Далі в тексті дописано: В подлинномъ подписано тако.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

№ 63

1663, лютого 10. Березна. – Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка про підтримку березнянського гончарного цеху

Василій Ничипоровичъ Золотаренко, полковникъ Войска его царского величества Запорожского нѣжинский и всего Сѣвера.

Ознаймуемъ симъ писаніемъ нашимъ кождому, кому о томъ вѣдати потреба будетъ, братья цеху гончарского посполу з цехмистромъ своимъ Васкомъ Гончаренкомъ, умисливши себѣ ведлугъ давного звичаю, хотячи Господу Богу приобщитися и душамъ своимъ полегку чиниить, свѣчу Господу Богу ставить с кануну мѣють за споможенѣемъ усебѣ братѣи гончарской, якъ з мѣстцкихъ, такъ и приѣжихъ, до того помочними мѣють битъ, на що сіе писаніе даемъ, абы всякій заежжій гончаръ былъ помочнимъ до цеху гончарского и до складки на [...] ^а святій канунъ, иначей абы не былъ и не спречался, для чого даемъ сей нашъ унѣверсалъ съ подписомъ руки и с притисненіемъ печати.

Писанъ в Березной, року 1663, місяця февраля 10.

Василій Ничипоровичъ Золотаренко, полковн[ик] Войска его царск. Вел. Запор. нѣжинскій и всего Сѣвера^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54500. – Арк. 119. Копія.

№ 64

1663, лютого 11. Березна. – Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка про пільги березанському калачницькому цехові з цехмистром Ярмолою Бодіновичем

Василій Ничипоровичъ Золотаренко, полковникъ Войска его царского величества Запорожского нѣжинскій і всего Сѣвера.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ кождому, кому о томъ вѣдати будетъ належало, ижъ стала скутечная речъ в той мѣри, же влюбивши собѣ охотне братерство и меновите калачники березанскіе и установили себѣ цехъ, наименовавши бытъ цехмистромъ калачницкимъ же Ярмолу Бодѣновича, взявши влазду^в от насъ самихъ на тотъ часъ в Березной будучихъ, а и за вѣдомомъ сотника тамошнего березинского и всѣхъ мѣщанъ тутейшихъ. При томъ варуючи симъ унѣверсаломъ нашимъ, сурово приказуемъ, аби жоденъ не важился з обивателей тамошнихъ подступу тому цехови чинить, а ежели би мѣлъ не оповѣдне пекти калачѣ, бублики, на такового позволяемъ вини до скринки братерской того жъ

^а Пропуск в тексті копії.

^б Наприкінці зазначено: съ копії комп.

^в Так у рукописі.

цеху купь дванадцять брати личби литовской, такъ же и воску фунтовъ десять на Церков Божію и в томъ не дозволившися цехмистра и всеи братиѣ, кождій тоєю виною казанній быти маеть, хто би тилко не слухаючи сего писаня нашего и спречнимъ былъ, на що для лѣпшой имовѣрности сіе писане наше при печати нашої даемъ.

Дата в Березной, февраля 11 дня року Божого 1663.

Василій Ничипоровичъ Золотаренко, полковникъ Войска его цар. вел. Запор. нѣжинскій і всея Сѣвер[а]^а.

Нижче дописано: С подлѣним свидѣлствовавал находящейся при каммисіи сотнѣ Борозненской канцеляристь Онуфрій Триполскій.

ЦДАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 18. – Арк. 601. Копія.

№ 65

1663, березня 29. Ніжин. –

*Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка
пану Івану Григоровичу Краснянському на млин на річці Реті,
що під селом Подолів*

Василій Ничипорович Золотаренко, полковникъ Войска его цар. вел. Запор. нѣж[инский] и всея Сѣвер[а].

Ознаймуемъ симъ писанем нашимъ кождому, кому о томъ вѣдати будеть належало, ижъ позволяемъ пану Івановѣ Григоріевичу Краснянскому млынъ на прорвѣ наперед греблѣ Подоловское на рецѣ Ретѣ под селомъ Подоловомъ будовати, зачимъ приказуемъ, абы помененный Іванъ в збудованю того млына на вишь реченомъ мѣстыцу нѣ от кого жадное перешкоды не поносилъ, под виною талярий пяти сотъ, тое зас однакъ варуемъ, абы з виставеня того млына через Івана Краснянського жадная нижшимъ и вышшимъ и побочнымъ млыномъ шкода не была, под неласкою нашою.

Данъ в Нѣжинѣ марта дня 29 року Божого 1663.

Василій Ничипорович Золотаренко, полковникъ Войска его цар. вел. Запор. нѣжински и всея Сѣвер[а].

РНБ ВР. – Мікрофотокопії. – Спр. 22. Оригінал.

№ 66

1663, травня 6. Ніжин. –

*Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка
про надання перевозу на річці Десні на Церкву*

Василій Ничипоровичъ, полковникъ Войска его царского величества Запорозкого и всего Сѣвера.

^а Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ, кому бы о томъ вѣдаты належить, меновите пану сотнику новгородскому, атаману и войту, любо то зъ росказання нашего Феодоръ Завадскій поддалъ былъ перевозъ на Деснѣ въ Пироговце в аренду Костѣ и Андрею до скарбу войскового, аже теперешнего часу за прозбою войта новгородского, абы на Церковъ Божию оный перевозъ подали, на що тежъ и позволили за *отпущеніе грѣховъ*, до того тежъ приказуемъ сурова, абы в ономъ перевозѣ наданому *от насъ* на Церковъ Божию, никто не важился чинити в ихъ держаню жадной перешкоди и кривды под неласкою нашою.

В Нѣжинѣ писанъ року 1663, мѣсяця маія 6^а.

Василій Ничипоровичъ, полковникъ Войска его царского величества Запорожского нѣжинскій и всего Сѣвера^б.

Нижче написано: Свидетелствовали: корнетъ Вацинскій.

С подленимъ чол канцеляристъ Григорей Ицков.

На звороті зазначено: Такову подленную крѣпость по засвидѣтелствованіи *от* коммісії принялъ и росписался протопопъ Яков Ланковскій.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 139. – Арк. 245. Копія.

№ 67

1663, липня 10. Ніжин. –

*Універсал ніжинського наказного полковника
Василя Ігнатовича про надання прибутків з млинів
на Кучевській греблі Ніжинському монастиреві
Різдва Пресвятої Богородиці*

Василій Ігнатович, полковникъ вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского наказный нѣжинскій.

До вѣдомост подаемъ сим писанемъ нашимъ, а меновите паномъ сотникомъ, атаманомъ полку нашего, и кому тилко показано будетъ, ижъ позволяеть его милость панъ гетманъ, абы тіе законники монастыря Нѣжинского мѣли выживлене, будучи спустошенніе *от* войскъ бесурманских, яко и иннихъ, в млинахъ, на греблѣ Кучевской, з ступниками и валюши, а хто бы не мѣлъ нашему росказу вѣры дати, и старшинству нашому, такового неласкою нашою нагрожати будемъ, и каранемъ срокимъ войсковымъ, що й повторе просимъ и жадаемъ, абы ведлуг прозбы и росказу нашего статися могло, а мы нагрожати будемъ ласкою войсковою такихихъ, которіе легце себѣ важити не будутъ листа нашего.

З Нѣжина, месяца июля, дня 10.

Василій Ігнатовичъ, полковникъ вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского наказный нѣжинскій.

^а Далі в тексті дописано: Підпись таковъ.

^б Праворуч нижче підпису в колі написано: Мѣсто печати.

Нижче зазначено: Слово в слово скопійовано с ориєналу. № Б № А. Савваш с братією.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 61852. – Арк. 207. Копія. У тексті копії дату року не зазначено, проте, виходячи з того, що універсал, яким гетьман Брюховецький підтвердив надання Ніжинському монастиреві прибутків з розташованих на Кучевській греблі млинів, датовано 3 серпня 1663 року, даний універсал може бути датований 10.07.1663. З огляду на час видання універсалу Брюховецького, більш рання дата року виключається, оскільки застосований тип інтитуляції "...полковникъ вѣрнаго Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского..." з'явився лише з часів гетьманства Брюховецького.

№ 68

1667, липня 30. Канів. –

Універсал ніжинського полковника

*Матвія Гвинтовки про дозвіл Петру Бражнику
та воронізькому козаку Карпові Юрковичу зайняти греблю
на річці Осот та побудувати там млин*

Матвѣй Гвѣнтовка, полковникъ вѣрнаго Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского нѣжинский.

Ознаймуемъ писанем нашим кождому, кому о том вѣдати належит, ижъ стосуючыся мы до листу од пана Романа Ракушки, дозорцы скарбу войскового, Петру Бражнику, яко теж и Карпови Юрковичу, козакови и обыватели воринокому, на той рецѣ Осотѣ греблю заняти и млин ставити [дозволяем], прето пилно жадаемъ и приказуем, ижъ бы поменение особы в занятю гребли, и в становленю млына [жадной перешкоды не мали], і по выстановленю млына на той гребли повинен будетъ Карпъ Юркович и Петро Бражъник, яко товариство в коштѣ своемъ, пану дозорцѣ войсковому обявуть, и о слободѣ просить.

Дан в Каневѣ 30 іюля, 1667.

Матвѣй Гвѣнтовка, звышъменованый полковникъ.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18540. Копія із зазначенням: Древности. Труды Археологического Общества. Т. 1. Вып. 3. Приложение, стр. 170, подлинник в с. Волокитин, Глуховскаго у[езда].

№ 69

1667, жовтня 6. Ніжин. –

*Універсал ніжинського полковника Артема Мартиновича
військовим товаришам братам Захарію і Кості Івановичам
на прибутки із млина, будованого ними на річці Реті*

Великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества дворянин и вѣрнаго Войска Запорожского полковникъ нѣжинский Артемъ Мартиновичъ⁵⁷.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ кождому, кому того потреба будетъ вѣдати, меновите паномъ сотникови и атаманови городовому з товариствомъ кролевецкимъ, такъ тежъ вуйтовѣ зо всѣми громадами в той сотнѣ Кролевецкой

найдуочимися до вѣдомости доносимо, ижъ Захарій і Костя Ивановичи, брата рожоние, товариство войсковое, обывателѣ короповские, обявили намо тое, же сего року тысяча шестсот шестдесят сего, коштом и працею своею греблю з фундаменту ново на рецѣ Рети засипали, где и млинъ на два колеса ступные построили, ижъ на сих дняхъ робити зачали, з которого млина, яко з своего власного, хотячи припадающий пожитокъ, ведлугъ статей государскихъ, цале собѣ одбирати, просили насъ об унѣверсалу таковимъ, абы онимъ в томъ уживаню ни од кого перешкода не дѣялася. Зачимъ мы формуочися до выраженое в статияхъ государской воли, симъ унѣверсаломъ нашимъ варуемо, абы жадень той з козаковъ, яко и з мужиковъ, помененнимъ особамъ в томъ ихъ збудованомъ млинѣ жадное перешкоды не важилися чинити, под утратою убозтва, и под срукгостю в артикулахъ на такового опѣсываючого караня, приказуемо.

Данъ в Нѣжинѣ, октовра 6 дня, 1667 року.

Звишменованый дворянин и полковник нѣжинский Артем Мартинович.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56239. – Арк. 8. Оригінал.

№ 70

1667, жовтня 7. Ніжин. –

Універсал ніжинського полковника Артема Мартиновича про дозвіл військовому товаришеві Захарію Івановичу побудувати хутір на власних ґрунтах під Кролевцем

Великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества дворянин и вѣрного Войска Запорозкого полковник нѣжинский Артем Мартинович.

Пане сотнику и атамане городовій кролевецкие з товариствомъ, такъ теж войте з бурмистрами и зо всѣми посполитими в той сотнѣ Кролевецкой найдуочимся людми!

Сим нашимъ пысаниемъ подаемъ до вѣдомости, ижъ Захарій Иванович, товаришъ войсковій, обывателъ короповский, мѣючи давне занятій ґрунтъ в тракте Кролевецкомъ, над Рудкою, за рѣчкою Ретю, у милѣ от Кролевця и Воронѣжу лежачими, теперь на томъ ґрунте умислил футоръ ку пожитковѣ своему построити для снадиѣшого собѣ в полю паханния, и сѣна кошения, и иншихъ домовихъ потребнихъ угодій. Теди ми, уваживши то за рѣчь слушную быти, осудили, и оному вишписанному Захариеви Ивановичови, поневажъ даль намъ справу, же его певне занятій ґрунтъ, футор построити позволилисмо, прето тож оному давши на томъ моцъ, од вас того пилно такъ с козаков, яко и с посполитихъ людей, нинешнимъ универсаломъ нашимъ жадаемъ и приказуемъ сурово, абысте жаден з старшины и черни козацкой, и з посполитихъ людей тяглихъ, помененному Захарію в том его футорѣ, в нивахъ, сѣножатяхъ, займищахъ, як самъ ґрунт в оборотѣ своемъ маеть, найменшой трудности, утиску и перешкоди чинити не важилися под зарукою до войскового скарбу сто талярей вини варуем, и под утратою ласки нашой и войсковой. На що и унѣверсаль наш видати казалисмо.

В Нѣжинѣ, октоврия 7 дня, року 1667.

Звишменованный дворянин, полковник нѣжинский Артем Мартинович^а.

Нижче написано: С подлинним сводил канцелярист Иаков Оболонский, а к сей копии унѣверсалу руку приложил, а подлений к себе взял, и в том росписуюсь Павел Голуб.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54147. – Арк. 117. Копія.

Там само. – Спр. 59109. Копія.

№ 71

1667, грудня 31. Ніжин. –

*Універсал ніжинського полковника Артема Мартиновича
козакам шабалинівським Опанасу Кириченку
та Івану Омельченку на зайняття греблі й будування млина
під селом Шабалинів*

Великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества дворянинъ и вѣрного Войска Запорозкого полковник нѣжинский Артемъ Мартиновичъ.

Паном сотникови, атаманови з товариством, войтови зо всѣмъ посполствомъ короновским и шабалиновским и каждому, хто того потребовати будет, доносим до вѣдомости, супликови до нас атаман войска зо всею громадою шабалиновскою да Опанасом Кириченкомъ и Іваном Омелянкомъ, казаками и обивателями шабалиновскими, просячи нас, абисмо онымъ позволили на их давнемъ ватрища на рѣчцѣ Згорѣнѣ под селомъ Шабалиновом греблю заняти и млин совершити для власное людское выгоды а користи своеи коштом и всѣмъ накладом своимъ, а не мирскимъ. Теды мы, их прозбѣ давши в себе мѣсце на том урочищи^б млынъ рядити, которих уже и почали позволилисмо, которым абисте жаден з старшини и черни козацкое и всѣ посполитые люде в том будованю наименшее задавати трудности и перешкоди не важилса под неласкою нашою. А если бы хто з козаковъ албо з посполитих людей оним помененым особам в том строении якую перешкоду важилса задати и до утрати оных оприводити, тогды таковой кождий, на чом бы вишелписаные особы шкоду понесли на дорожатимет и срогому войсковому караню за скаргою подлегати будет, обецуемъ.

Дан в Нѣжине, декаврия 31, року 1668.

Звишменованный дворянин и полковник нѣжинский Артем Мартинович.

На звороти: 39. Унѣверсаль Артема Мартиновича, полковника нѣжинского о занятю греблѣ под селомъ Шабалиновомъ Опанасу Кириченку и Івану Омелченку, козакамъ шабалиновскимъ.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50458. – Арк. 33. Оригінал. Не можна приймати зазначену в оригіналі дату з наступних причин: остання вісімка в даті – “И” є правленою; інтитуляція в документі „Великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества дворянинъ и вѣрного Войска

^а Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

^б В оригіналі: урочищищи

Запорозкого полковник нѣжинский” типова для універсалів часів Брюховецького, згадка про дворянський титул можлива лише в документах до початку повстання Брюховецького (лютий 1668 р.) і неможлива до березня 1669 р., коли питання про титули було врегульоване 6 пунктом Глухівських статтей; востаннє про А. Мартиновича згадується на початку літа 1668 р., коли він був поранений, внаслідок чого цілком можливо він помер, після цього Ніжинський полк очолювали: ще в серпні 1668 р ставленик Дорошенка М. Юревич, наприкінці 1668 року за полковничий чин суперничали О. Золотаренко та Ф. Уманець, гетьман Многогрішний в середині грудня на Новгород-Сіверській раді визнав полковником Уманця.

Оскільки наприкінці 1666 р. А. Мартинович ще займав у Брюховецького посаду генерального осавула, універсал слід очевидно віднести до 31.12.1667, коли він вже напевне змінив у Ніжинському полку М. Гвинтовку.

№ 72

1668, серпня 19. Ніжин. – Оборонний універсал ніжинського полковника Матвія Юревича Максаківському монастиреві на маєтності

Матвей Юревичъ, полковникъ Войска Запорожского нѣжинскій.

Паномъ сотниковы борзенскому, шаповаловскому, атаманнѣ городовоѣ и всему старшому и меншому в тыхъ сотняхъ застаючомуся товариству и кождому, кому того вѣдати будетъ потреба ознаймуемъ, ижъ донесена намъ скарга од пречестнаго господина отца Іеремѣя Ширкевича, ігумена всемилостиваго Спаса Максаковскаго о долегливость монастирскую, которую обытелъ святой в кгрунтахъ своихъ, барзѣй в наданныхъ отъ побожныхъ ктиторовъ маєтностяхъ, од нѣкоторыхъ войсковыхъ малоуважныхъ людей поносятъ, для которое причины подданіе ихъ монастирскіе належное монастиревы повинности отдавати не хотятъ, поносячи на собѣ од такихъ своевольныхъ людей здырства, прето мы, запобѣгаючи тому, абы болшъ подданнымъ монастирскимъ нѣ отъ кого яка колвекъ кривда не дѣялася и черезъ що бы впрѣд обытели святой маєтностъ не знищала, але цале безъ нарушенія жадного, яко за антецессоровъ нашихъ бывало в послушенствѣ монастиревѣ заставала и в подданствѣ по васъ того жадаемъ и приказуемъ, абысте вы жаденъ з старшини и чернѣ, козаковъ, подданнымъ монастирскимъ в сотняхъ вашихъ будучимъ найменшой кривды, здырства чинити, станцѣи брати, албо под свое послушенство прихияти не важылыся, поневажъ оной обытели святой законныкы за все Войско Запоро[зкое] и за велможного его мл. пана гетмана, за народъ православныйъ христіанскій щоденно найвышшого Бога просятъ. То теди и намъ монастиреви и наданнямъ монастирскимъ шкоди чинити не треба. Еслы жъ бы хто з старшини и чернѣ козацкой од того часу з сотенъ вашихъ, албо з иныхъ полку нашего товаришъ, в помененыхъ маєтностяхъ монастирскихъ важылыся задати кривду, такового кождого за скаргою срокое войсковое не мынетъ каранѣ, а не иначеѣ.

Данъ в Нѣжинѣ, августъ 19, 1668.

Матвѣй Юревич, полковникъ нѣжинскій^а.

^а Праворуч від титулу: Місто печати.

Нижче написано: Іеромонахъ Светротій.

Зверху позначка: Копѣя лыста Матфея Юревича, полковника Войска Запорожского нѣжинского, который так в собѣ мається.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57688. – Арк. 175. Копія.

№ 73

1669, березня 19. Батурина. – Універсал ніжинського полковника Пилипа Уманця на перевіз на грунтах міщан і ктиторів новомлинських

Филипъ Ивановичъ Уманецъ⁵⁸, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского нѣжинскій.

Ознаймуем симъ нашим писанемъ, кому би о том вѣдати належало, а меновите пану сотниковѣ новомлинскому, атаману городовому, войтовѣ и всему посполству тамошнему до вѣдомости доносим, ижъ ми, видячи слушную и благоприятную речъ, а до того и показовали саміе ориинали бивших панов полковников нѣжинских антецессоров наданий перевозъ на Кнутах мешчанов и ктиторовъ церквей божественныхъ новомлинскихъ и другій на пожитокъ тих же домов Божиихъ, такъ и теперъ видячи, овшемъ не нарушаючи унѣверсалов прошлых пановъ полковников овшем стосуючися, пускаем тот перевозъ на Церкви Божие новомлинскіе, аби тот припадаючій доход з оного перевозу на мѣстца свята и росходи церковніе доходили, а за его царское пресвѣтлое величество и велможного его милости пана гетмана и нас и все Войско Запорожское и народ християнскій Господа Бога благаги, варуючи зас писмом нашим, аби такъ от старшини, яко и черни жадной кривди, кого там с промежку себе панове ктиторове дозорцею постановляѣт, чинити не важилися и трудностей жадних задавати не смѣли, иначей аби не било, а если би мимо сей виразний унѣверсал нашъ смѣл и важилъся кривди и перешкодѣ в том перевозѣ чинити, таковій кождій за донесеннем скарги до насъ от панов ктиторов и мешчанъ не увойдет от насъ войскового караня, чрезъ що иначей не будетъ.

З Батурина 19 марта 1669 року.

Звишъ менований полковникъ нѣжинскій^а.

Нижче дописано: Свидетелствовал поруччикъ князь Степанъ Баратов.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 58. – Арк. 485. Копія.

Там само. – Ф. 208. – Оп. 1. – Спр. 2168. – Арк. 2. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ОРОМ. – Вып. 2. – С. 333–334.

^а Праворуч від підпису в колі зазначено: Мѣсто печати.

№ 74

1670, травня 24. Ніжин. –

*Універсал ніжинського полковника Пилипа Уманця
військовому товаришеві Ярошеві Семеновичу на млин,
що в лісі на річці Вересоч*

Филипъ Иванович Уманецъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского нѣжинского.

Пану сотникови новомѣскому, войтовѣ и всему тамъ товариству, яко и посполству тоей деоцезии, особливе од боку моего висланнимъ, симъ моимъ ознаймую писанемъ, ижъ мы, поглядаючи на одважніе у Войску Запорожскомъ услуги и криваво поднятіе працѣ товариша войскового пана Яроша Семеновича привертаючому млинъ стоячий на рецѣ Вересочи в лѣсѣ, его власною працею фундованний, абы з него в братю розмѣровъ на свой пожитокъ оборочаль, за чимо то васъ того жадаючи приказую, абы такъ сотникъ новомѣский, войтъ, такъ товариство, яко и посполитство особливе од боку моего висланные в припадаючомъ ему з усего розмѣру перешкодою не ставался, не нарушаючи на себе моей неласки.

Дано з Нѣжина, мая 24, 1670.

Звишменованный полковникъ нѣжинский^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50464. – Арк. 45. Копія.

№ 75

1670, липня 3. Глухів. –

*Універсал ніжинського полковника Пилипа Уманця
про продаж сварківському обивателеві Тимошу Татарину
поля, що у селі Сваркові*

Филипъ Иванович Уманец, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого велич. Запороз. нѣжинский.

Чинем вѣдомо симъ нашимъ писанемъ теперъ и на потомніе часи, иж на нас належитое Отмирское поле, лежачое у Сваркове, продалисмо Тимошу Татарину в тож обывателю сварковскому. Зачим приказуем, абы в том полю помененой Татарин от старшины глуховской и нѣ от кого, найменшой в том полю не поносил кривди, але овшем, яко своим добрим у вѣчност диспунуючи пожитковал, на щѣ[о]смо для славнѣйшого виразумленя и потвержения крѣпчайшого печат полкову росказалем приложит.

Писан в Глуховѣ, іюля 3 1670 року.

Звышъ менований полковник нѣжинский.

НМІ України. – РД. 113. Оригінал з печаткою.

^а Наприкінці у колі зазначено: Мѣсто печати полковничой.

№ 76

1673, листопада 13. Глухів. – Універсал ніжинського полковника Пилипа Уманця глухівському отаманові і всьому товариству на млин і гатіння греблі в селі Уску

Фылипъ Иванович Уманец, полковник Войска его царского пресвѣтлого величества Запор. нѣжинский.

Ознаймуем сим писаням нашим кождому, кому того вѣдати будет належаті, меновите пану сотникови Войска его царского прес. величества Запор. глуховскому, атаману городовому, войтови и всему товариству, яко и посполству в сотнѣ Глуховской znajduючимся, яко и од боку нашего висланих, до вѣдомости подаем, ижъ поглядаючы мы на коштъ вложений и поднятою працю в збудованю млина и у гаченю гребелномъ через самого себе с Грицка Ивановича м[е]лника усчацкого, теди в нагороду и поднятою працю в том млинѣ стоячом у селѣ Уску, даемъ слободи в року 1673 од месяца ноев[рия] 13 и до Воскресеня Христова, аби с того млина весь припадающий розмѣръ на свой пожиток оборочал, а гди той термѣн выдет повинен нам освѣдчит, в чом аби так старшина глуховская, яко и чернь, а особливе од боку нашего вислании в том одбираню зъ млина жадной мѣрою не били перепною, а хто би зоставаль волѣ нашой противним, такий за донесенем нам вѣдомости срокго войсковою карністю будет каран^а.

Дан в Глуховѣ 1673 месяца ноев[рия] 13 дня.

Звышъ менованный полковник нѣжинский.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 1679. Оригінал з печаткою полковника.

№ 77

1674, лютого 15. Канів. – Універсал ніжинського полковника Пилипа Уманця про висилку полкового хорунжого Грицька Назаренка і військового товариша Пилипа Парпури для покарання тих, хто залишає полк без дозволу

Филипъ Иванович Уманецъ, полковникъ Войска его пресвѣтлого царского величества Запорозкого нѣжинский.

Пану полковникови нашому наказному нѣжинскому, атаману городовому, так теж сотникомъ наказнимъ, атаманомъ городовимъ и курѣннимъ по мѣстахъ и селахъ со всѣмъ товариствомъ до ознаймення подаемъ, ижъ мы по указу его царского пресвѣтлого величества и ясневелможного его милости пана гетмана с полкомъ застаючи в Каневи не мнѣй мусимося дивити, же которіе товариство, легце поважаючи розказане войсковое, козаками титулюючись и тежъ и зитячись

^а На лівому полі зауваження: Якосмо дали сие ему писаня, теди приказуем усчанским обивателем, аби греблю конечно гатили, як того потреба указоватимет.

волністю козацкою, сію дорогу похибивши, дома застають, а другіе утекомъ з Войска не токмо поединцомъ, але якъ намъ за оповѣданемъ пановъ сотниковъ і атамана с куренями поутекали. Зачимъ, видячи ми такую роспростную, й чого нѣколи у войску не бывало, своеволю, нарочно пана Грицка Назаренка, хоружого нашого полкового, с Филипомъ Парпурою, товаришемъ, висилаемо, абы таковыхъ своеволцовъ без жадного респекту набитки, кони з оружемъ, хто не хочеть войску служити, одбираючи, до крѣпкого вязеня били сажени и срого оному пану хоружому позволивши карать, абы были уже вѣчне под войтовими правами, тудеж хто не хочеть еще з стримя войскового виступати, з борошномъ, с каждое сотни, жебы до боку нашего в Каневъ ставали, а войти жебы под борошно подводи казаковъ давали розказуемъ. Вамъ тежъ, пану полковникови наказному, атаманамъ городовимъ сурово приказуемъ, жебысте в томъ высланному нашому помощниками на своеволцовъ заставали, ведлугъ виразного нашего в семь унѣверсалови указу.

Данъ с Канева, февралія 15, року 1674^а.

Звишменованный полковникъ нѣжинский.

IP НБУВ. – Ф. 61. – Спр. 1559. – Арк. 8 зв.–9 зв. Копія з заголовком: Актикація унѣверсалу его милости пана Филипа Івановича Уманца, его пресв. цар. вел. Войска Запорозкого полковника нѣжинского, февраля 21.

№ 78

1674, березня 18. Переяслав. –

Універсал ніжинського полковника Пилипа Уманця про підтвердження прав на міські прибутки м. Ніжина

Филиппъ Івановичъ Уманецъ, полковникъ Войска его цар. пресв. [величества] Запорозкого нѣжинский.

Поневажъ о долегливостяхъ и незноснихъ кривдахъ мѣскихъ его мил. п. войты изъ радными мешчаны скаргу прекладали, же мѣючи з давнихъ лѣтъ од монарховъ християнскихъ привилеи и отъ антецессоровъ стверженіе, аби при майстратови города его царского пресвѣтлого величества Нѣжина доходы на разніе росходы рукъ ихъ, оперилися^б намъ, абы нѣхто жадной перепоны не чинивъ, аже якийсь кусился подкупный у мѣскихъ доходовъ чинити кривду, которихъ з давнихъ часовъ утяженя онимъ не было, якожъ и теперъ заховати маемъ и повинни, приказуемъ владзою и приложенствомъ нашимъ, абы нѣхто панамъ мѣщаномъ нашимъ нѣжинскимъ не важился в доходахъ нѣхто чинити кривду, чого повиненъ п. Федоръ Завадский судя полку Нѣжинского и наказный нашъ которого посилаемъ постерегати, що и естесмо переменили Бута, и вручили пану судѣи, подкупный нѣ до якого уряду, аби не важился, жадаемъ и сурово приказуемъ, абы иначей не было, и подкупный жадного дѣла нѣ до чого не мѣлъ, приказуемъ и до войска выходиль.

^а У публікації після цих слів написано: А подпись руки.

^б Так у рукописі.

Дата с Переясловля 18 марта 1674 року^а.

Звишменованний полковникъ нѣжинский.

ІР НБУВ. – Ф. 61. – Спр. 1559. – Арк. 10 зв.–11. Копія з заголовком: Актикація унѣверсалу его милости пана Филипа Івановича Уманца, его пресв. цар. вел. Войска Запорозкого полковника нѣжинского, того же дня с тоєю же рады.

№ 79

1675, січня 7. Батурин. – Універсал ніжинського полковника Марка Борсука королевецькому сотникові Яну Миколайовичу на три мірочки з власного млина

Марко Іванович Борсук⁵⁹, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого нѣжинський.

Всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого полку нашего товариству и кому колвекъ будетъ того потреба вѣдати, симъ нашимъ писмомъ ознаймуемо, ижъ поглядаючи мы на виразние велможних ихъ милостей пановъ гетмановъ антецессоров нашихъ, такъ теж прошлыхъ пановъ полковниковъ наданье (:за отважную и жичливую противко маестатовъ его царского пресвѣтлого величества, такъ тежъ реементовъ нашему пана Яна Миколаевича, сотника королевецкого, услугу:), а до далших такових же повабляючи, на его отчизной под мѣстомъ Королевецемъ греблѣ в збудованомъ млынѣ по универсалах выше менованихъ, позволяемо на Войско припадающую часть ему самому всѣ три мѣрки отбираючи, спокойне заживати. Прето кождый з нашего товариства, яко и высланыхъ нашихъ, знаючи о волѣ прежних, такъ ихъ милостей пановъ гетмановъ, яко и пановъ полковниковъ, тудежъ власть старшенства нашего в томъ его пана Яна Миколаевича власномъ млынѣ жадною найменшою не были перешкодою, если бы тежъ хто смѣлъ и важился, не уважно поступуючи, тамъ в том то млынѣ в отбираню пожитковъ пану сотникови королевецкому задавати утяженье, таковий кождый за донесенемъ скарги, не уйдетъ от нас сроктого войскового караня.

Данъ в Батуринѣ 7 генваря 1675 року.

Звышменованний полковникъ нѣжинский.

На звороті: Унѣверсаль п. полковника нѣжинского на млинъ под мѣстом 1675 року.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50666. – Арк. 12. Оригінал з полковничюю печаткою.

^а Далі в копії дописано: При которомъ писме подпись руки при печати в тіє слова.

№ 80

1675, січня 8. Батурич. –

Універсал ніжинського полковника Марка Борсука ктиторац церков Новомлинських на прибутки від перевозів

Марко Іванович Борсукъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского нѣжинский.

Пану сотниковъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского новомлинскому, атаману городовому, войтови и всему такъ товариству, яко и посполству тамошнему, хто би колвекъ мѣль того потребовать, до вѣдомости доносимъ, поневаж, за наступеньемъ до насъ прозби ктиторовъ церквей Божиихъ, в Новихъ Млинахъ стоячихъ, жеби окраса и всякая утварь в подпору ставила, и видячи прежние унѣверсали пановъ полковников, дание имъ на перевозъ, на которихъ прозбу ми хотячи, аби в тих церквахъ хвала Божая размножилась за достоинство его царское пресвѣтлое величество и Войско Запорожское, склонившись, з того перевозу вшелякие пожитки отбирати позволяемъ и на церковние потреби розъние оборочати, в которой то волѣ нашей аби такъ старшина новомлинская, яко чернь и вислание *от* насъ, ктиторомъ новомлинскимъ жадное и наименшее не чинили кривди и перешкоди и *от* ихъ поставленнимъ на томъ перевозе дозорцомъ срокго и сурово приказуемъ, аби иначе не било.

Данъ в Батурине генвара 8 дня 1675 року.

Звишменованный полковникъ нѣжинский^а.

Нижче написано: Копіи свидѣтелствовав порутчикъ князь Степан Баратов.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 58. – Арк. 222. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ОРОМ. – Вып. 2. – С. 329–330.

№ 81

1675, січня 15. Ніжин. –

Універсал ніжинського полковника Марка Борсука військовому товаришеві Василю Івановичу на млин

Марко Іванович Борсукъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского нѣжинский.

Паномъ сотникови кролевецкому, атаманови городовому зо всѣмъ товариством, так тежъ войтовъ с посполствомъ и кому толко будетъ того потреба вѣдати, симъ нашимъ писмом ознаймуемо, ижъ видячи мы товариша значного в сотнѣ Кролевецкой, здавна на услугъ войскової застаючого, которий намъ оповѣдалъ, же за свою власную працу маеть млинъ под мѣстомъ Кролевцомъ на рецѣ Свиднѣ каменей два, которого мы при ласце нашей и войскової заховавшы,

^а Праворуч від підпису в колі написано: Мѣсто печати полковой.

а стосуючися до статей его царского пресвѣтлого величества на волности козацкие опѣваючих, яко на Мирской греблѣ тот млынъ стоячий при половицы вшеляких припадаючих пожитковъ обирати позволилисмо, а другую половину за вѣрную такъ его царского пресвѣтлого величества, яко и всему Войску Запорозкому службу пану Янови Миколаевичовѣ Маковскому, сотникови тому ж кралевецкому припадаючого розмѣру на Войско пустилисмо. Прето знаючи кождый о волностяхъ козацких такъ старшина наша полковая и чернь, так тежъ выслание на ревизию от боку нашего, аби помяненому товаришови войсковому сотнѣ Кралевецкой Василеви Ивановичови в томъ его власномъ млынѣ в отбираню половины розмѣру найменшее кривды и перешкоды чинити не важилися, под срокгимъ войсковимъ каранемъ безъ отпущу варуемо: панъ сотник кралецкий, яко зас атаманъ городовый, войтъ зо всѣми посполитими людьми в той гаченю греблѣ Василевѣ Ивановичови абы завше помочными заставали, пилно мѣти хочем и приказуемъ.

Дано в Нѣжини д. 15 иануаря 1675 року.

Звишъ менованый полковникъ нѣжинский.

На звороті: Универсал, даний на млын товаришови войсковому Василю Ивановичови. 1675.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50667. – Арк. 13. Оригінал з полковничою печаткою.

№ 82

1675, червня 21. Табір під Криницею Кобизькою. – Універсал ніжинського полковника Марка Борсука носівському городовому отаманові Панькові Самокиші на пожитки у власному млині на річці Острі, що на Кучевській греблі

Марко Ивановичъ Борсукъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого нѣжинский.

Всей старшинѣ и чѣрни Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого полку нашего товариству, и особливе панумъ обозному, судѣ, асаулови полковимъ, тут же висланнымъ нашимъ и кому толко будетъ потреба вѣдати, симъ нашимъ писмомъ ознаймуемъ, иж мы, поглядаючи на значіе пана Панка Самокишѣ, атамана городского носовского, у Войску Запорозкомъ услуги, а до далшихъ такових же оного повабляючи, в его власномъ млинѣ з одного каменю, а другой ступъ просяних и фалюшей суконних, стоячомъ на рецѣ Острѣ на греблѣ Кучевской, позволяемо вшеляких припадаючихъ пожитковъ всѣ три части отбираючи на цѣлий рокъ, спокойне заживати, поневаж яко далъ намъ устную реляцію, же маеть все новофундовати, а по вистю року помененний панъ атаманъ носовский повиненъ будетъ, ведлуг статей его царского пресвѣтлого величества, з того ж млина своего по половинѣ брати розмѣру, а другая половина маеть ити на войско. Зачимъ по вишеменованном товариству пилно мѣти хочачи

приказуемъ, абы в его купномъ млинѣ в отбираню пожитков нѣхто не задавалъ трудности и не интересовался нѣ в чомъ, если бы тежъ над волю нашу смѣлъ и важился в томъ млинѣ перешкоду чинити, таковий кождий за донесенемъ намъ знати не уйдетъ срокого войскового караня.

Дано в таборѣ под Криницею Кобизкою⁶⁰, дня 21, іюня 1675 року^а.

Звишъменованный полковникъ нѣжинский^б.

Нижче написано: С подлинныхъ от слова до слова крѣпостей переписаль канцелярист войсковий Иванъ Радковский.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 61813. – Арк. 128 зв.–129. Копія.

№ 83

1676, листопада 26. Ніжин. –

*Універсал ніжинського полковника Марка Борсука
сотенному товаришеві Олексі і хорунжому
з дозволом збудувати млин на річці Реті на одне мучне коло
і відбирати з нього мірочку “до ласки військової”*

Марко Ивановичъ Борсукъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского нѣжинский.

Пану сотниковѣ кролевецкому, атаману городовому, такъ тежъ войту тамошнему, всему товариству и посполству до ознаймения подаемъ, ижъ видячи ми на щоденные услуги войсковие пана Олексу, товариша сотнѣ вашой, такъ тежъ и ваша, хоружого вашего, позволилисмо ми имъ построити на рецѣ Ретѣ⁶¹ коло одно мучное, с которого позволяемъ не тилко припадаючіе мелницку мѣрочку, але и належачую войсковую отбирать и пожитковать, не маючи ни *от* кого в томъ одбиранню перешкоди, до ласки нашой войскової пилно жадаемъ и приказуемъ.

Данъ з Нѣжина ноемрия 26 1676 року^а.

Звишъменованный полковникъ нѣжинский^б.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 61. – Арк. 376. Копія.

^а Далі в копії дописано: У подлинномъ подписано.

^б Після підпису в колі написано: Мѣстце печати.

Переяславський полк

№ 84

1649, січня 13. Козелець. –

**Оборонний універсал сотника Переяславського полку
та всього Остерського повіту старшого Прокопа Гадючки,
наданий за наказом гетьмана та переяславського полковника
Федора Лободи мельнику Василю Шишу
на куплений ним млин**

Прокопъ Гарячка, сотник Войска его кор. мл. Запорозкого полку Переяславского и всего повѣту Острѣцкого старший, наданий от его мл. пана гетмана.

Вѣдомо чиню тимъ писанемъ моимъ вашим мл. паном сотником и атаманом и всему товариству, черни, братіи нашой до вѣдомости вашим мл. доношу, ижъ я з розказаня его мл. пана гетмана и пана полковника нашего переяславского Федора Лободы, даю моц Васкови Шишу на той млин, которого он купил у Ивана и у Антона мелников, абы жаденъ брат нашъ козак або подданий панский справы жаднои до того млина не мѣл, бо кдыж то ест скарбъ войсковий и мает тое йти на его мл. пана гетма[на] и на все Войско Запорозкое, и тобѣ атамане городовый, Андрѣю Москаленку, розказую именем его милости пана гетмана и всего Войска Запорозкого, абыс был пану Васкови Шишу, мелниковы, был во всем помочнымъ, а што припаде того розмѣру, абы тое все в цале было до слушного часу, абы жаден того розмѣру брат не важился, под сроѣвимъ каранемъ войсковым, иначе не чинячи.

С Козелца, рок 1649, месяца януарія, дня 13.

Вашим мл. всего доб[ра] зыч[ливый] пр[иятел].

Прокопъ Гарячка, сотник Войска его кор. мл. Запорозкого, пол[ку] Переяславского и всего повѣту Острѣцкого^а.

На звороті зазначено: По архиву № 816. № 124.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 1. Оригінал з полковничою печаткою.

№ 85

1653, липня 23. Переяслав. –

**Лист на продаж хутора у Борисполі
переяславського полковника Павла Тетері
козаку Федорові Дубровенку**

Вѣдомо чиню тым писанемъ нашим, иж за ознайменем сотника барышполского, пустовскій футор, бывшій Павла Билого, в Барышполю, тот теды хутор на поратунокъ долгов полку нашего продалисмо товаришовой нашому Хведорови

^а На звороті зазначено: По архиву № 816.

Дубровенку, обывателеви барышполскому, за готовые грошѣ за копь пят литовских, з полем, зо всѣми принадлежностями, здавна до того хутора належачими, которого без кожного пренагабаня и турбаций спокойным держанем своим мает собѣ того заживати. На што сее писане помененому Хведорови от нас есть данное.

Писан в Переясловлю 23 июля 1653^a.

Павел Тетера, полковник переяславский.

О п у б л и к о в а н о: Местечко Борисполе в XVII-м веке. Акты мейского уряда 1612–1699 гг. с предисловием А. В. Стороженка. – К., 1892. – С. 48. – № 72. Лист особисто пред'явив у Бориспільському міському суді 25 червня 1653 р. Ф. Дубровенко.

№ 86

*1656, червня 27. Переяслав. –
Універсал переяславського полковника Стефана Сулими
Київському Пустинно-Микільському монастиреві
про підтвердження наданих ґрунтів у Тростянці
Бориспільського ключа і Кучукові
Воронківського ключа*

Вѣдомо чиню тымъ писаніємъ моимъ п. паномъ сотникомъ боришполскому и воронковскому со всѣмъ товариствомъ, так тежъ п. паномъ войтамъ тамошним со всѣми громадами, ижъ его милость панъ гетманъ, оуглядѣвши в права мѣсцу святого Николы Пустынному, *от* продковъ тому мѣсцу святому наданые и служачіе ґрунта, якъ здавна, такъ и теперъ, абы *от* того мѣсца святого не були отдаленные презъ оунѣверсаль свои панскій гетманскій мнѣ, полковникови, приказуемъ, абы такіе ґрунта монастирскіе, то *ест* Тростенець⁶² оу ключу теперъ Борисполскомъ, а Кучуковъ оу Воронковскомъ, в поссесію его милости отцу Інокентію Гизелю, ігумену святого Николы подаль, и вамъ такъ товариству, яко и всему посполству, приказаль, абысте таковой волѣ и розказаню его милости ни в чомъ не противячися тому, южъ болшей перешкою не були, и хто бы на тыхъ ґрунтахъ монастырскихъ пожитки свои по *тот* час мѣль, тыхъ оуступивъ за чимъ и придавши его милости отцу ігумену товаришовъ двоихъ Гаврила Пастушенка, Івана Шахвороста, ведле розказаня его милости пану гетману тые менованые врочища в поссесію отцу ігумену монастира святого Николы подаючи до вас посылаемо, абысмо всѣмъ вамъ такъ оунѣверсаль его милости пана гетмана о томъ освѣдчили, яко и тые ґрунта Тростянець и Кучуковъ оу вѣчное держаніе мѣсцу святому отдали що лѣпшей в. м. с оунѣверсалу его милости пана гетмана собѣ вырозумѣте, якая воля *ест* его милости, в томъ вашъмостямъ ознаймивши. Господу Богу поручаю.

С Переяслова, 27 іюня 1656 году.

Стефанъ Сулима, полковникъ переяславскій.

ЦДІАК України. – Ф. 131. – Оп. 30. – Спр. 55. – Арк. 28. Копія.

^a Далі в копії дописано: У которого то писма при печати подпись руки в тіе слова.

Полтавський полк

№ 87

1662, лютого 17. Полтава. –

Універсал полтавського полковника Дем'яна Гуджола полтавському ткацькому цехмистрові та усім ткачам на вільності й підтвердження цього ж універсалу полтавським полковником Григорієм Вотязенком

Демян Гуджал⁶³, полковникъ Войска его царского пресветлого величества Запорожского полтавский.

В ведомость доношу сим писмом моим, кому толко оказано будетъ, яко и на потомные часы, иж здалося нам за реч слушную, а найбарзей за устным упрощением веры годных особ обывателей полтавских ремесла ткацкого, иж бы с промежку их слушний порядок заставал, яко от давних часов в том зоставалы, яко и в иных городех столичних найдуется, и мы на то позволяем и ствержаем пысмом моим, памятаючи на слова реченние от апостола Павла: братерство возлюбите, Бога бойтеся; тые теж поминение ремесники меют с промежки себе кого любя товариша веры годного за старшего брата меть, зовемого цехмистром, и вшелякий порядок и сходки в дому зособном и повинность належачую до скринки братерской складать и в проступных вины брать, хто бы непослушным зостовал, ремесла того во всей диоцезии полтавских сел к городу належачих позволяем пану цехмистру и всей братии ремесла помененного, абы то в заведованю их было так тепер, яко и на потомние часы, волность теж меют ужыть волно кануны ситить для розмноженья свечы на хвалу и честь Всемогущему Богу, в Тройцы одинаго словимаго ведле примножения их бы и колко раз на год тую моць и порядок позволявши панам ремисником ремесла плотецкого ствержаю писмом моим и печатей две казалем прытиснуть полку Полтавского и городовою полтавскою.

Писан в Полтаве в ратуши року 1662 месяца февраля 17 дня.

Выш менованый полковник руку свою казал подписаты.

Тую справу вышменованную, в сем писмѣ в середине описанную, цехмистрови ткацкому и всем ткачам сим моим ствержаю писанием, хотечы, абы иначей не было над установу сыю, на що для лепшое веры и важности печать мою прытиснуть розказалем и руку подписать в тии слова.

Григорей Вотязенко, полковник верного Войска его ц. пр. в-ва З[апоро]жского полтавский.

Деялось в Полтаве априля 1 дня 1665 року.

Гаврыил Мыклашовский, на тот час писар полку Полтавского, рукою.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 127–128. Копія.

*1669, червня 27. Полтава. –
Вирок полтавського полковника Филона Гаркуші
у справі між жителями Старих і Нових Санджарів
про спільне користування сіножатями
в Кустоловій долині*

Филонъ Горкуша, полковникъ Войска Запор. полѣтавскій.

Вѣдомо чиню сим писаням моѣм тепер и в потомние часы, кому тылко показано будет, иж притрапившися пред уряд наш справа в року ниже инсерованном о заводѣ кгрунтовъ старожитне заживающих обивателей старосанджаровских из новосанджаровцами, то ест сѣножати на долину Кустоловой, на которой згодне по сей рокъ жиючи собѣ по сусѣдску, едни другим не чинячи перешкоди, разом ишли косити, дѣлячи межи себе, як слушная кому. А же сего року обивателѣ новосанджаровские на прикrost старосанджаровцовъ и зволившися бе вѣдома, ишли и покопали копцы, хотячи собѣ привлащати у вѣчност самим, а старосанджаровцовъ оттерти, менуючи быт тую долину першую собѣ займою, на которой и старие признаки якобы мѣли. Мы теды зрозумѣвши, же то не может быти, поневаж то старий городъ, а то слобода, недавним часом засѣлая, на упорност онихъ выслалисмо з ураду нашего товариство зацное и вѣри годное, пана Микиту Андрѣевича Бузового, обозного полкового и п. Тимоша Гаевского, абы зобрали людей старожитних, а з ними ѣхали на тую вышей реченную луку Кустолову, а там присмотрѣвшися пилне, ежли бы где такие признаки новосанджаровцовъ старинние были, леч ся так не знайшло, и тые особи старинние нѣ единъ не признал, жебы тое кол[векъ] мѣло быти, тылко под сумленем пови-дѣли, же якъ слобода Новый Санджаровъ⁶⁴ засѣл, то там посполу межи нами косили не в захват, але разом зволившися на косбу, що такъ ест и записано на том розезду пред висланими з раменя нашего паном обузним и Гаевским, яко и з обополними их урядом многим з обох сторонъ товариством, седячими на могилѣ Мелеховой, которий записъ мы виrozumѣвши, же неслушне а упарте поступовали новосанджаровци, выкидаючи талярми стома перед нами, а того не довели, казалисмо апробовати и до книг городовых полтавских уписати, и оний сим повторнимъ писмом ствержаем, приказуючи под зарукою на войско новосанджаровцов тисечею таляррей, а на вряд нашъ полтавскій сто таляррей, ежли бы ся болшей важили такую перешкоду чинити и оних от тоей луки витирати, леч якъ которий сполне косил межи старосанджаровцами, такъ и тепер не уперезаючи, але разом жебы косили, и дубровою, якъ сие, такъ и тие, на дрова пожитковали без жадного свару и упору, на що видаем обивателем старосанджаровским сей нашъ записъ з притисненем печатей двох полковое и городное и подписом рукъ урядових.

В року 1669, июн[я] 27.

Филон Гаркуша, полковник полтавскій.

Клим Чорнушенко, атаман городовой.

Хведор Андрѣенко, судя полку Полтавского.

Левко Хорошенко, войтъ с коллеками (sic).

О п у б л і к о в а н о: Актовая книга Полтавского городского уряда XVII вѣка / Ред. В. А. Модзалевского. – Чернигов, 1912. – Вып. 2: Справы вечистые 1664–1671 годов. – С. 54–55. – № 63.

№ 89

1680, квітня 4. Полтава. – Універсал полтавського полковника Федора Жученка про захист Полтавського монастиря у розвитку бджільництва

Пред насъ, Федора Жученка⁶⁵, полковника Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского полтавскимъ, чинилъ оповидь Назаръ Бузиевичъ, ігумень полтавскій, з братією, ускаржаючись на Грицка, Бурдюгового зятя, которій тепер свѣжо з пчолою своєю сталъ в стѣнцѣ, набувши куплею, теди *отець* игумень оного постерегаючи, абы жадное перешкоди од его ихъ бчоламъ не было, беретъ сее писмо, виданное з рукъ Грицковихъ, которій то Грицко такъ мовиль, ижъ “мосци *отче* игумень, жадное *от* мене вамъ кривди *от* мене не будетъ, какъ дастъ Богъ дочекати осени, если би бути кривда мѣла разомъ *от*-толь вступлю без жадное турбаціи”. Зачимъ ми, даючи онъ имъ, *отцу* игумену из братією его жадное кривди не чинилъ, под виною талерей ста, в чимъ оній записъ при печати полковой и подписомъ руки велѣлисмо записати.

В Полтави мѣсяця априля 4, року 1680^a.

Федоръ Жученко, полковникъ полтавскій^б.

Свидѣтелствоваль м[онастиря] Пол[тавского] ігумень Амфілохій.

ЦДІАК України. – Ф. 912. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 2. Копія.

№ 90

1683, лютого 5. Полтава. – Універсал полтавського полковника Павла Семеновича про заборону решетилівським орендарям втручатися у маєтності Полтавського монастиря

Павель Семеновичъ, полковникъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского полтавскій.

Вамъ, орендаром решетилевским, всего доброго узичивши, ознаймую, ижъ воля моя з звѣрхнѣйшого владзою и волею ясневелможного его милости пана

^a Ліворуч в колі написано: Мѣсто печати.

^б Нижче зазначено: На подлѣнной тако.

гетмана в той мѣре соединенная на том есть, абисте броваръ монастира нашего Полтавского⁶⁶ новофундованный при волности заховалы, якобысте *от* людей тамошних, которие в том варити пива будутъ броварѣ и меди ситити скапсчинѣ не брали и не вимагали, и цале во всемъ дали покой, намнѣй до монастирских добръ не интересуючися, яко я на том естемъ чинячи ку вспоможеню и яковому жъ колвекъ вспартю мѣстца святого, такъ в. мл. увѣдомившисе, абисте воли нашей не били противными, счо виразним симъ обваровавши писаннемъ, мою в. мл. засилаю зичливість.

З Полтавы дня 5 февруаря, року 1683^а.

Звишь менованный полковникъ полтавский, рукою своею.

Нижче помітка: Свидѣтелствовалъ м[онастиря] Пол[тавского] игумень Амфілохій.

ЦДІАК України. – Ф. 912. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 4. Копія.

№ 91

1684, грудня 2. Полтава. – Універсал полтавського полковника Павла Семеновича про звільнення івончецького жителя Івана Мазура від повинностей і поборів, який заповів все своє майно церкві

Ознаймуемъ симъ нашимъ писмомъ всѣмъ, кому о том вѣдати належит, ижъ Ивана Мазура жителя ивоншинского од всѣхъ тягlostей посполитих, а надто и од датьку поборового узволияемъ цѣле, поневаж онъ на том стал, абы по смерти его всѣ власности рухомие и нерухомие досталися Церквѣ Божой, также на Ивонченцях селѣ стоячей; а по смерти его Ивановой, его жъ жона до конца живота своего на всѣхъ тих осѣдlostях мешкати мает неотмѣнне, а для лѣпшой певности ему, Иванови, при печати звиклой полковой даемо сее писмо.

В Полтавѣ, 2 декамрия 1684 року.

Павел Семеновичъ, полковник Войска их царского пре. величества Запорозского полтавский.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55256. – Арк. 200 зв.–201/212 зв. Копія.

^а Праворуч у колі написано: Мѣсто печати.

Прилуцький полк

№ 92

*1657, травня 27. Прилуки. –
Універсал прилуцького полковника
Петра Дорошенка про підтвердження прав
Ладинського Покровського монастиря на володіння,
надані монастирю княгинею Раїною Вишневецькою*

Вѣдомо чинимъ тимъ нашимъ писмомъ, кому би о томъ вѣдати будетъ належало, теперъ і на потомъ будучимъ, іжъ честная госпожа ігуменія монастиря Ладинскаго Серафима Гебровска весьполь з сестрами своїми інокінями жадали пилно его милости пана Петра Дорошенка, на тотъ часъ полковника прилуцкаго, при правѣ своемъ *от* ясне велможной ей милости княжни Вишневецькой Михайловой⁶⁷, при листѣ велможного его милости пана гетмана Войска его царскаго пресвѣтлого величества Запорозскаго, а то ограничение кгрунту монастирскаго, теди панъ полковникъ зослалъ з раменя своего пана Даниила Маковецкаго, обивателя прилуцкаго, і пана Костя Ничипоровича, бившого войта прилуцкаго, а такъ будучимъ намъ зсланимъ на тотъ кгрунтъ при битности велебнаго *отца* Іосифа, ігумена монастиря Густинскаго, Іляшъ Колтунъ, і Антонъ Шишъ, і Деконъ Сказченко, обивателѣ ладинские, люде старинние, а с Подишъ Филонъ Бѣлоцерковецъ і Грицко, Единъ зять, а з Голубовки Радко і Данило Запка, а з Ювковци Іванъ Шкетъ і Яско Гришченко, и иншие люде били, теди они менованние проводили насъ границею, яко з давнихъ часовъ належало до монастиря Ладинскаго, почавши *от* Удая мимо скитъ берегъ рову, дорожкою в долину до гребелки Мацковой, которая выкопана, а *от* гребелки гостинцемъ Варвинскимъ до вершини Ладинки, а *от* вершини Ладинки до Робленой Могили, а *от* Робленой Могили чрезъ гостинець Журавский дорожкою Полонскою до рѣчки Сокулки, а *от* Сокулки понад Удаемъ до села Ладинскаго, на котрихъ мистцяхъ і знаки починили, ажъ Дѣдовская громада меновала в томъ кгрунтѣ ниве свое і засѣвкѣ, которіе засѣвки, волно забирати, а кгрунтъ до монастиря надлежить, кгда теди сее писане *отказанно* ми било, Петрови Дорошенкови, полковникови Войска его царскаго пресвѣтлаго величества Запорозскаго прилуцкому і устне визнае, о томъ учинили зслание *от* мене панове Даниел Маковецкий і Костя Ничипоровичъ, прилучане, іжъ такъ старожитними вишшеименованними людми обеждали тие кгрунта пред тоя ихъ узнання не касую і овшемъ ствержаю, а ижъ нѣкоторые *отзивалися* з апеляцією до самого ясне велможного его милости пана гетмана і добродѣя моего, теди і того никому не збороняю, на чомъ і руку свою власную подписую при печати моею.

Дать в Прилуце, року 1657, мая 27 д.

Петро Дорошенко, полковникъ его цар. пресвѣтлѣйшаго величества Войска Запорозскаго прилуцкий, рукою^a.

^a У колі написано: Мѣстце печати полковни[чої] прилуцкой.

На арк. 1 зв. зазначено: По архиву № 530. Копія.

Після підпису зазначено: Ограничене і потверженіе монастиревѣ Ладинскому от полковника прилуцкаго пана Петра Дорошенка данное ведлугъ фундуша княжни еи милости Михайловой Коробутовой Вишневецкой.

О п у б л и к о в а н о: *Бутич І. Універсали гетьмана України Петра Дорошенка монастирям // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2001. – Т. 7. – С. 100. – № 1.*

ЦДІАК України. – Ф. 142. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 1 зв.–2 зв. Копія.

№ 93

1659, грудня 17. Прилуки. –

Універсал прилуцького полковника Федора Терещенка Прилуцькому Густинському монастиреві на їз на річці Удай

Хвеско Терещенко, полковникъ его царского величества Войска Запорожского прилуцкій.

До ведомости доношу, ижемъ отдалъ изъ на рецѣ Удай, Демъковскій, з села Високого честнимъ отцамъ отдалъ Иосифу Толстушиху, игумену густинскому, зо всею еже о Христѣ братією вѣчне, которій то изъ за проступокъ онаго Демка у отцевъ монастира Густинского вѣчне не повинни упоминатися, на що имъ для спокойнаго уживаня писаніе мое при печатѣ моею даю.

В Прилуцѣ дня 17 декабра 1659^a.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57641. – Арк. 77. Копія.

№ 94

1668, травня 31. Прилуки. –

Наказ прилуцького полковника Лазаря Горленка про переведення іченського міщанина Петра з міщан у мельники

Лазарь Горленко⁶⁸, полковник Войска Запорожского прилуцкій.

Бил передо мною Петро, мешчанин иченский, оповидающий о том, иж купил млин на пожиток свой, за власную сумму свою, за золотих полтрети ста полских, у Саенка, обивателя иченского, которий то млинок, купленный Петром, найдется под Ичном, що ми углядаючи, же статечне оную Петро свою пред нами оповидал куплю, позволили и ему с оного пилновати, и з мелниками тягнути дозволили, а не з мѣщани, о чом пан войт іченский, абы не мѣл на Петра за тое респекту, писанем нашим тое варуемо.

Дан в Прилуци, 1668, 31 мая.

Звишописанный полковник прилуцкій.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54907. – Арк. 123. Копія О. Лазаревського з позначкою: № 8693.

^a Під цим рядком в колі написано: Мѣсто печати полковничой.

№ 95

*1670, грудня 13. Прилуки. –
Універсал прилуцького полковника Лазаря Горленка
варвинському мельнику Михайлові Стасенкові
на частину млина, яку його теща, теперішня черниця,
дала у вічність, а друге коло має йти на монастир*

Лазарь Горленко, полковникъ е. ц. пр. вел. Войска Зап. прилуцкий.

Тоби, Михайлови Стасенкови, мельникови варвинскому, владою нашею приказуемъ, абысь тылько того кола пыльноваль въ томъ млыни, що тоби теща, теперешняя чорныця, у вичность подала, а другое коло миесть иты на монастырь у вичность. Теды въ ихъ часть не втручався и чорныць не важывся ганьгы, также и мирочныка. Але якъ черга на ихъ коло припадетъ, жебись не зостановлявъ ихъ заставки; а и гды бы любо и въ дальшій часъ намъ одъ честной госпожи игуменіи дойшла на тебе за тое скарга, теды выны неодпустне талярей десять заплатышь, а особлыве будешъ одъ насъ неласкою прыкрытый, на що и въ дальшій часъ тебе упоминаючи, сіе наше письмо госпожи игуменіи казальсьмо даты.

13 ч. декаврія, року 1670.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56728. – Арк. 544. Копія рукою М. Маркевича.

№ 96

*1677, грудня 31. Прилуки. –
Універсал прилуцького полковника Івана Маценка
про надання березовицькому священику Захарію
пустого ставка у Березовиці*

Иванъ Маценко, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского прилуцкий.

Пану сотниковъ сребранскому, и пану атаману городовому, и всему села Березовицы уезду Сребранского, и всѣмъ обывателямъ тамошнимъ доносимъ вѣдати, ижъ отецъ Захарій, священникъ вашъ, докладаль намъ тое, же тамъ у вашомъ же селѣ здавна зостаеть пустій ставочокъ, которимъ здавна будущіе паны владѣли и онимъ пожитковали, а теперъ ниhto безправемъ завѣдати не можетъ, зачимъ теди, поневажъ нѣкому съ тамошнихъ обывателей той ставокъ не пенній зостаеть и ниhto правнимъ способомъ къ оному не признается и въ завѣдованю не мѣеть, теди з ласки нашей позволилисмо богомолци нашему и вашому тотъ ставокъ (и то если есть кому не пенній) заняти и онимъ владити и пожитковати, а если бы хто мѣлъ ему тое збороняти, теди на доводъ слушній къ намъ жодень съ противныхъ нехай становится, счо абы иначей не было, владою нашою полковницкою приказавши, всѣхъ поручаемъ въ сохранение Господу Богу.

Дано в Прилуки декав[рия] 31, 1677.

Иванъ Маценко и проч.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54700. – Арк. 58. Копія рукою О. Лазаревського.

№ 97

1678, травня 14. Табір з-під Гаврилівки. – Наказ прилуцького полковника Федора Мовчана харитонівським обивателям не чинити шкоди Іваненкам у будуванні на р. Галці млина

Федоръ Мовчанъ, полковникъ Войска его цар. прес. величества Запорозкого прилуцкий.

Ознаймуем сим нашим писанем кождому, хто би того потребоваль, меновите всѣм обивателем села Харитоновки⁶⁹, иж якосме сами позволили Іваненкам на Галцѣ рѣцѣ займовати греблю і фундовати млин, такъ тепер и ми позволяем, нехай спокійне, не мѣючи нѣ от кого жадной перешкоди, сим нашим обворовавши писмом, пилю мѣти хочем і срого приказуем, абы жаденъ з обвателей тамошних того им млина ставити не зборонявъ.

Дано с табору с под Гавриловки⁷⁰ 14 мая 1678.

Звиш менованный полковник прилуцкий.

На звороті: Фондушъ от полковника Мовчана Іваненкам данный.

ЦДДАК України. – Ф. 982. – Оп. 1. – Спр. 7. Оригінал з полковничою печаткою.

№ 98

1680, липня 30. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Лазаря Горленка Прилуцькому Густинському монастиреві на село Дейманівку

Лазар Горъленко, полковникъ Войска его царского пресвѣ. величества Запор. прилуцкий.

Всему товариству и посполитим людямъ, у селу Деймановцѣ мешкаючим, здорова доброго зичачи, доносимъ вѣдаты, иж велмож[ный] его мил. панъ гетманъ з волѣ и милосты своей для вшелякого послушенства село ваше зо всѣми выгодамы обителѣ святой Густинської през выразный унѣверсал свой надал, напоменуwszy вас, абысте вшелякое мѣстцу святому чинили з повинности своей радѣние и во всем повиновалися началу и властѣку превелебному в Богу господину отцу игуменови густинскому нашему, еднакъ мы запобегаючи того же нашего, сколько у томъ же селѣ знайдуеться товариства козаков, войску служачих и абы онымъ якая не дѣялася кривда из отцемъ иѣуменом розговорили. А которие з доброй волѣ своей за Третьякова полковниства откинувшия з

реестру нашего сами доброволне монастиреви оповидалися служиты ты ж теды мию ж отставившы от своего послушенства и из реестру витершы под монастирьское начало подали що юж тепер жадень таковий бывше не чинячы себе козаком належного пилнует послушания а наше кого знаем тамошнего товариства абы заживало своей давной и неотступной козацкой волности пилно тоѣо мѣты хочем и жадаем.

Дано с Прилуки, дня 30 іюля 1680 року.

Вишей менованый полковник прилуцкий.

На звороті: От пана полковника Лазаря Горленка писмо на села. 1601 год іюля 30 дня.

По архиву № 1027.

ЦДІАК України. – Ф. 159. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 1. Оригінал.

№ 99

1686, грудня 21. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Лазаря Горленка прилуцькому музичному братству про збирання до братської скриньки

Лазарь Горленко, полковникъ ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского прилуцкій.

Всѣмъ, хто би того потребоваль вѣдати теперь і на потомние часи симъ нашимъ ознаймуемъ писанемъ, ижъ якъ за прежде бившихъ антицессоров нашихъ такое постановлене ухваленно, же хто колвекъ игрою музицкой бавячися, пожитокъ себе мѣтеъ, таковой всякій, во всемъ полку нашемъ мешкающий, аби под протекцією братства о нихъ самихъ в городѣ нашемъ Прилуце заведенного, при отдаване постановленной належитости до скринки братарской знайдовалася, а то такъ не тилко для лутчого порядку во онихъ справованне, лечъ аби к ухвалѣ Божой свѣча, якую оны з своихъ доходовъ і складка установленой три рази на рок в обохъ церквахъ божественихъ зобикли становити, неуставала, якого то пражде ухваленого постановленя ми не нарушаючи, симъ нашимъ ствержаемъ писаниемъ, пилно мѣти хочем, аби всякий музика во всемъ полку нашомъ, албо оседлій либо вандровній, музицтвомъ бавячися, здавна звичайно доходу пятничного і веселного и ярмаркового до скринки братства прилуцкого не збороля отнюдь не бил спречнимъ давати, под срогим каранемъ упорнимъ приказуемъ, і для лутчого потверженя на потомние часи сее наше писане под печатей нашей полков. і с подписомъ руки нашей братству музицкому города нашего Прилуки есть дано.

В Прилуце року 1686 декаврія 21^а.

Звыш менованный полковник прилуцкий^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57614. – Арк. 27. Копія.

^а Далі в тексті дописано: С подлѣнимъ тако.

^б Під цим рядком в колі написано: Мѣсто печати.

Стародубівський полк

№ 100

1657. Стародуб. –

Універсал стародубівського полковника

Яцька Обуйноженка козакові Петру Рославцю на зайняття ставу і побудову млина на річці Кості під селом Рогозином

Яцко Обуйноженко, полковникъ наказный стародубовский Войска его царского величества Запорозкого.

Сим нашим [листом] вѣдати даемо вшелякого стану людем ст[ародубовскимъ], иж за дозволенем его мил. пана Григорѣя Гу[ляницкого, полков]ника нѣжинского и всего Сѣверу, позволяемо Пет[ру Рославцу], яко козакови и товаришови нашому, заняты [став и офун]доват свой млын коштом власным на рѣчце Кос[тѣ]⁷¹ под селомъ Рагозином] въ вѣчност ему самому и потомком его на вѣчние [часы и вол]но ему свое будет продат, менят, дароват [и въ який колвекъ хо]тя пожитокъ свой оборочат оный став [офундованій на рѣч]це Косте, будучий подъ селом Рагазиномъ волости Почепской, а если бы хто въ тым важился якую колвекъ кривду и перешкоду чинит въ заложеню оногo ставу, теды таковий вины заплатит на его мил. пана полковника нѣжинского и всего Сѣверу золотих тисечу, а на насъ копъ сто грошей личбы звывклой, спречним будучи, нашему писаню и караня не уйдет. В тим ку лепъшой певности и обѣварованю даемо сию нашу моц звыш помененому Петру Рославцу с подписом руки и притисненем печати.

Писан въ Стародубѣ [...] ^a 1657.

Звышг менований, рука власна.

На звороті: Фундушъ на млинъ Костецкій.

ЦДІАК України. – Ф. 128. – Оп. 1а вогч. – Спр. 3. – Арк. 2. Оригінал пошкоджено.

Там само. – Арк. 1–1 зв. Копія.

№ 101

1663, лютого 25. Стародуб. –

Універсал стародубівського

полковника Петра Рославця стародубівському сотнику

Гаврилу Даценку і його сину з дозволом збудувати млин

в селі Митничах на річці Бабенці

Петрѣ Рославченку, полковникъ Войска его царского величества Запорозкого стародубовскій.

Ознаймуемъ сим нашимъ писаннемъ вшелякой кондицией людемъ, кождому, кому о томъ вѣдать будетъ потреба, з росказання самого его милости пана

^a У цьому місці аркуш обірвано.

Василия Ничипоровича Золотаренка, полковника нѣжинского, добродѣя нашего, и видячи мы услугу Войску щирую его царскому пресвѣтлому величеству пана Гаврилу Дашенка, сотника стародубовского, которому позволяем посполу с синомъ Андрѣемъ Гавриловичомъ, войтомъ стародубовскомъ млинъ ново фундовать и греблю засипать в уездѣ Стародубовскомъ, в селѣ Митничахъ на речцѣ Бабенци, а збудовавши, з того млина припадающую часть спокойне уживать, и волно имъ будетъ яко своимъ власнимъ, іакъ хочячи владѣтъ. Кгди жъ то своимъ коштомъ и накладомъ збудуютъ и греблю засиплютъ помененій. Зачимъ каждого сурово наминаемъ, аби пану сотникови и пану войтове в том іхъ новofундованом млинѣ не было перешкодою якъ зверхъ оной речки Бабенцу, так и внизъ, под неласкою нашею, на томъ и сие наше писанне помененным далисмо с подписомъ руки нашой и при печати.

Дан в Стародубове 1663, месеца февруария 25 дня^а.

Петръ Ивановичъ Рославченко, полковникъ Войскъ его царского пресветлого величества Запорозского стародубовскій^б.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18659. Копія з архіву Чернігівського дворянського депутатського зібрання. Справа Злотникових-Хоткевичів (№ 4007, аркуш 5).

№ 102

1663, березня 12. Стародуб. – Універсал стародубівського полковника Петра Рославця стародубівському козакові Афанасу Зенченку на масток Людовщина

Петръ Рославченко, полковникъ Войска его царского величества Запорозского стародубовскій.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ каждому, кому о томъ вѣдати будетъ потреба, ижъ позволимъ отчину деревню і пашню, прозиваемую Людовщину, которую держаль до насъ, доглядати и уживат козакове стародубовскому Афанасу Зенченку, и що даст Богъ спокойне заживат, зачимъ каждого сурово наминаемъ, абы в держаню тоей отчини помененному Афанасу нѣ од кого жодной и найменшой кривди и перешкоди не было, под неласкою нашею, на томъ и сие писане далисмо с подписомъ руки и при печати нашой.

Данъ в Стародубѣ, 1663, марта 12 дня^в.

Петръ Рославченко, полковникъ Войска его царского величества Запорозского стародубовскій.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 18683. – Арк. 28 зв.–29. Копія.

^а Далі в тексті дописано: В подлинномъ подпись.

^б Пысля підпису написано: М. П.

^в Нижче зазначено: У подлинного подписано.

№ 103

1665, березня 17. Стародуб. – Універсал стародубівського полковника Леська Острянина Кузьмі Василевичу та Антону Дацькову на осадження слободи Чернижів

Леско Острянинь, полковникъ стародубовскій вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Каждому, кому бы толко было потреба о томъ вѣдати, з старшины и черни вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, такъ трафившимся проезджимъ его милости пана гетмана, и з полку Стародубовского, и яким здастся вѣдати, симъ писмомъ нашимъ ознаймуемъ, ижемъ позволиль на Чернижови осажовати слободу Кузми Василевичу и Антону Дацькову, которій впрעדь у насъ домогали, и сколко могутя при нихъ зобрати волно ґрунтоватись и на жадние себѣ пожитки, такъ на пашнѣ, дубраву драти, и сѣножати имѣти, и якъ хотя до пожитку имъ тамъ селитись и розширитись мешканіемъ своимъ, никого абисмо не варовали, и имъ абы нихто не бывъ на перешкодѣ, а нѣ тискомъ жодною мѣрою, огорожаемъ и ствержаемъ моцю самого пана гетмана и нашею также, и полегки оним чинимо, то естъ слободи подаемъ на роков два, абы нихто оних жадними долегливостями, то естъ подводами, поборами, станціями, и якими колвекъ подачками не утягал бы, и жадной справы до нихъ не мѣль, такъ панъ войтъ стародубовскій и войтъ шеровскій, яко бы оны спокойне, ажъ до того часу, яко новожиючие люде, мешканне себѣ мили волное, пилно от каждихъ старшихъ и меншихъ, о томъ жадаючи, и просиль, абы не покоили им трудности.

Писанъ в Стародубѣ, марта 17, 1665 року^а.

Леско Острянинь, полковникъ стародубовскій, рукою^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 64333. – Арк. 1–2. Копія.

№ 104

1665, листопада 23. Стародуб. – Універсал стародубівського полковника Леска Острянина на заснування калачницького цеху й обрання цехмистра

Іхъ милостямъ вшелякого стану, а меновите паномъ антецесаромъ и жаднимъ депутатомъ и провѣдаючи такъ справами вѣрного Войска его царского прес. вел. Запорожского и посполитими и кождимъ из старши[ни] и черни, кому тилко того будетъ потреба вѣдати симъ нашимъ писмомъ до вѣдома подаемъ,

^а Нижче написано: В подлѣнномъ подпись руки.

^б Після підпису зазначено: При печаті тако.

ижъ на тотъ часть за уряду моего мене ниже именованного, полковника стародубовского, того ж мѣста калачникове ураховавшысь собѣ порядкомъ такимъ ити, яко и по иныхъ мѣстахъ, то есть цехъ установить, с которого, а их працѣ абы була помочъ в обрядахъ Церкви Божей и разширене хвалы святой прі ихъ офѣры чинилась теды я таковое предзвизяте оныхъ мѣста Стародуба калачниковъ усѣхъ похваливши и волю мою до того прихиливши, позволяемъ на прозбу ихъ цехъ учинити и цехмистра мѣти, ведлугъ уподобаня всего братства, такъ же і каглядки яко верху вименовано на хвалу Богу по копейцѣ жадного торги с каждого, хто тилко тимъ ремесломъ бавитиметь выбирать цехмистру ихъ до шкатулы едной и к чому сами схотѣли постановилемъ и на том сей нашъ фундаментальный лист выдаючи симъ же варую абы кождій братъ ихъ повиноватился цехмистру своему и от вшелякое повинности не откривался, такъ же без позволения в якій день не пекти калачовъ жаденъ абы ся не важилъ и которій бы такъ не хотѣлъ справоватись и повиноватись цехмистру своему, албо скадокъ в жаденъ торгъ по копейцѣ не хотѣлъ дати, такових знаючи цехмистр волю мѣть заборонить калачовъ пекты и пречъ отлучити от ухваленого братерства своего, о чомъ верху менованныхъ жадныхъ из уряду каждого упрошаю, абы того не було заборонено и до изгани не приведено б то нѣнашо иншое, есмо установили и позволили толко абы былъ в нихъ порядокъ и помочъ была Церкви Божой, яко и по иныхъ околичныхъ мѣстахъ державы его цар. прес. вел.

Писанъ у Стародубѣ в року 1665, мѣсяця ноембрия 23 дня⁴.

Леско Острянинъ, полковникъ вѣрного Войска его царского прес. вел. Зап. стародубовский⁶.

Нижче зазначено: Свѣдѣтельствовали:

Подполковник Круглимов.

Бунчуковий товаришъ Иванъ Бороздна.

Хоружий полковой Григорий Савицкий.

С подленимъ универсалом читал значковий полку Стародубовского товарищ Парфенъ Дементьевъ.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 71. – Арк. 20. Копія з заголовком: На цехъ калачницкой.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54518. – Арк. 185. Копія рукою О. Лазаревського з компута Стародубського полку.

⁴ Далі в тексті дописано: Подлѣнный универсалъ закрепитъ.

⁶ Ліворуч від підпису в колі написано: Мѣсто печати.

№ 105

**1666, квітня 2. Почеп. –
Універсал стародубівського полковника
Івана Плотного пану Курилі Яковичу з дозволем
побудувати млин на річці Кость у селі Бахарич**

Іванъ Плотный, полковникъ вѣрнаго Войска его пресвѣтлаго царского величества Запорозкого стародубовскій.

Ознаймую симъ листомъ моимъ кождому, кому одно показанъ будетъ, а меновите ихъ милостямъ дозорцомъ млиновъ войсковихъ, ижъ позволилисмо пану Куриле Яковичу млинъ будовать на речки Кость у селѣ Бахаричах, поглядаючи на спустошене од неприятелей, а менуючи од ляховъ, которіе по палонюмані⁴, и теперъ позволяемъ ему въ вышменованному, абы нѣ од кого жадной и наименшой кривди и перешкоди до ласки войсковоѣ не поносилъ.

Писанъ в Почеповѣ, апреля 2 дня 1666.

А збудуючи оный млинъ и уживать усѣ три мѣрочки до ласки войсковоѣ позволяю⁶.

Нижче написано: Таковий подлений листъ по засвѣдѣлствованіи од комисіи принял войсковый товаришъ Яковъ Велиносевичъ.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 124. Копія.

№ 106

**1667, березня 14. Стародуб. –
Універсал стародубівського
полковника Леска Остринина козакам Погарської сотні
Кузьмі Івановичу та Григорієві Єрмолаєву
на побудову млина**

Его царского пресвѣтлого величества дворянинъ і вѣрнаго Войска Запорозкого полковникъ стародубовскій Лиско Никитичъ Острининъ.

Ознаймую всякого стану людемъ его царского пресвѣтлого величества старшине і черни, іжъ его царского пресвѣтлого величества столникъ Кирила Осиповичъ Хлоповъ до указу его жъ царского пресвѣтлого величества позволилъ на ново греблю сыпать і млын ставати на реце Стечни козакомъ сотнѣ Погарской полку нашего Стародубовского Козме Івановичу і Григорию Ермолаєву за ихъ верную услугу его царскому пресвѣтлому величеству і Войску Запорозкому. Теды і ми до того жъ стосуючися позволяемъ імъ наново фундовать до ласки его царского пресвѣтлого величества боярина і вѣрнаго Войска Запорозкого его милости пана гетмана Івана Мартиновича Бруховецкого, толко абы

⁴ Так написано у копії.

⁶ Внизу ліворуч у коліі написано: Мѣсто печати.

людемъ ни на перешкоды за їхъ услугу волно імъ будетъ владѣти, збудовавши за ихъ коштѣ і працю на томъ для лепшой вѣры і писмо сие далисмо с подписомъ руки с притисненемъ печати.

Данѣ в Стародубѣ, року 1667 *месяца* марта 14 дня^а.

Дворанин і полковникъ звишѣ іменованій печатъ свою приложил^б.

Нижче дописано: Свидетелствовалъ с подленнымъ чолъ полковой канцеляристъ Григорій Яцковъ.

Таковъ подлѣнный унѣверсалъ по засвидѣтелствованію еомисіи принялъ и росписался войсковій товаришъ Алексій Сулима.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 137. – Арк. 587. Копія.

№ 107

1669, січня 14. Стародуб. – Універсалъ стародубівського полковника Петра Рославця про побудову коштомъ Федора Ясимонтовського і Семена Чеченка на річці Судинці млина на два камені

Петро Рославецъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовскій.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ кождому, хто бы того вѣдати потребовалъ, углядѣвши ми коштѣ и працю пана Федора Ясимонтовского и Семена Чеченка, козаковъ и обивателей мглинскихъ, же в сотнѣ Мглинской на рецѣ Судинцѣ своимъ коштомъ и накладомъ ново греблю занявши, млинъ на два камені збудовали и звлаща видячи ихъ и в заслугахъ войсковихъ послушными томъ же млинъ имъ на виживане з ласки войсковое и наше пускаемъ и надаемъ, прето и пилно жадаемъ и сурово приказуемъ, абы в томъ млинѣ такъ в спокойномъ держаню, яко и в отбѣранню всякого розмѣру, на ихъ належачихъ, припадающей ввесь, жадное наименшее кривди и перешкоды не било, подъ неласкою упоминаемъ, що для лѣпшого вѣры и стверженія помененнимъ козакамъ п. Ясимонтовскому и Семену Чеченку сей нашъ листъ с подписомъ руки наше и при печати.

Данѣ в Стародубѣ генваря дня 14, 1669 року^в.

Петро Рославецъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовскій^г.

Нижче зазначено: Таковий самий подлѣнный полковничій фундушъ и ужъ перестариліи данніи небожчикамъ пану Федору Есимонтовскому и Семену

^а Далі в тексті дописано: В подленномъ подпись.

^б Праворуч після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

^в Далі в тексті дописано: В подлинномъ подпись.

^г Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

Нечаенку на млинъ стоячій о двохъ колах на речцѣ Судинцѣ внизу под мѣстомъ Мглиномъ нинѣшнего тысяча сѣмсотъ тридцятъ первого году мѣсяця апріля тринадцятаго дня по обявленію его милости пана Алексѣя Есимонтовского, сотника мглинского на врьдѣ нашомъ мглинскомъ, вичитавши оній фундушъ вслухъ, ми нижей подписавшийся урядъ мглинскій казалисмо з оного списокъ зняти. Для того, что оній стародавнего писанія и весма по складаню перелѣжился, а под часъ *от* кого востребуется ко обявленію оного, якій есть и списанъ и з самого с подлѣнного фундуша слово в слово и для лучшого вѣроятія за подписаниемъ рукъ из приложенъемъ печатей наших урядових его милости пану Алексѣю Есимонтовскому, сотнику мглинскому виданъ вишеписанного року мѣсяця и дня^а.

Матвѣй Монченкокъ, атаманъ городовій мглинскій^б.

С подлѣнного сводѣлъ писарь ратушній мглинскій Ігнат Панкратовъ.

Свидѣтелствовали с урядовою:

Хоружий полковий Г. Савѣцкій.

Ротмистръ Федор Шеинъ.

С подлинного читаль каптѣнариус Федор Житковъ.

Такову подлинную урядовую крепость по засвидѣтелствованію *от* комиссии принела умершаго бунчукового товарища Михайла Бороздни жена Агафія Борознина.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 102. – Арк. 113. Копія.

№ 108

1669, січня 25. Стародуб. –

Універсал стародубівського полковника

*Петра Рославця козакові Хомі Мироновичу на млин,
що на річці Ворі, власними коштами побудований*

Петро Рославец, полковник Войска его царского пресвѣтлого величествва Запорозкого стародубовскій.

Ознаймуем симъ нашим писанем кождому, хто того вѣдати потребовал, же прежніѣ бившиѣ их милость панове старшии взглядом кошту и працы и заслуги козака сотъни Шаптаковской, обивателя кистерского, Хоми Мироновича, которий своим коштомъ и накладом и працею млинъ на речѣ Ворѣ в Кулинина городища об одномъ камени построилъ, на виживлене ему с того млина всякий розмѣръ надавши, позволяли одбирать и пожитковать, теди и ми того не отдаляючи, овшем потвержаючи, тожь на виживене тотъ млинъ пускаем и надаем, аби вперед при своей части мелницкой и скарбовой весь розмѣръ собѣ одбирал и спокойне пожитковал. Прето пишно жадаемъ, абы ни од кого в держанню

^а Далі в тексті дописано: В подлѣнной подпись.

^б Після підписів у двох колах написано: Мѣсто печати.

млина и в одбираню всякого розмѣру жадное найменшее кривди и перешкоди не било, под неласкою войсковою варуемъ.

Дан в Стародубовѣ, генвара 25 дня 1669 року.

Петро Рославецъ, полковник Войска его царского пресвѣтлаго величества Запорозкого стародубовский^а.

Дозорцѣ нашему шептаковскому приказуем, жеби сей помененный товаришъ Хома с того млина цале пожитковал до ласки нашої.

Ивань Самуйлович, гетман Войска его царского пресвѣтлаго величества Запорозкого, рукою.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50663. – Арк. 9. Копія.

№ 109

*1669, березня 23. Мглин. –
Універсал стародубівського полковника
Петра Рославця про дозвіл мглинському обивателеві
козакові Іванові Федоровичу Ясимонтовському
побудувати млин на річці Лопазні в селі Лопазні
Мглинської сотні*

Петро Рославецъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовского.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ всякого стану людемъ и каждому, кому би того вѣдати потреба была, ижъ за позволенемъ нашимъ с прежних днѣй товаришъ козакъ и обыватель мглинскій Івань Федоровичъ Ясимонтовскій в сотнѣ Мглинской в селѣ Лопазнѣ на рецѣ Лопазни своимъ коштомъ и накладомъ и працею ново греблю занявши, млинъ о одному камени и валюшни збудовал, пилно поглядаючи на таковій его кошть и звлаща уважаючи, яко заслужоного, же в Войску Запорозкомъ всѣгда свѣтчное услуги отдаеть, тот его млинъ ему в держане подаемъ и на виживанне всякій розмѣру припадаючій весь, яко ему приналежній, пускаемъ. Теды пилно жадаемъ и упоминаемъ, бы в томъ спокойномъ держаню и в одбиранню всякого розмѣру жадное найменшее кривди и перешкоди не было. Для того ему сей нашъ листъ потвержателній с подписомъ руки наше и при печати.

Дали в Мглинѣ марта 23, 1669 року^б.

Петро Рославецъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовскій^в.

Нижче написано: Свидѣлствовали с урядовою: ротмистр Федор Шеинъ. Хоружий полковий Г. Савѣцкій.

С подлиннимъ читал канцелярист Федоръ Житковъ.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 102. – Арк. 85. Копія.

^а Нижче праворуч у колі написано: Мисто печати.

^б Далі в тексті написано: В подлїнномъ подпись.

^в Праворуч після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

*1672, серпня 20. Стародуб. –
Універсал стародубівського полковника
Петра Рославця обивателям і ремісникам стародубівським
з дозволом створити братство шаповальське
і обрати старшого*

Петро Рославець, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовскій.

Ознаймуемъ симъ писаніємъ нашимъ, кому бы о томъ вѣдати належало, духовного и свѣцкого стану людемъ, а особливе пану обозному, сотникомъ, отаманови и всему товариству, такъ теж войтови зо всѣмъ майстратомъ стародубовскимъ и всим посполитимъ людемъ в полку Стародубовскомъ застаючимъ, доносимъ до вѣдомости, ижъ ставшы очевисто обиватели и ремесники мѣста Стародубовского, то есть Семень Яковлевич, Якимъ Юррович, Сава Чирченко, Селивонъ Яковлевич и иншое ихъ товариство, просили нас, абы имъ во ихъ ремеслѣ, то есть в шаповалствѣ слушний порядокъ учинилъ, абы в цѣховомъ братствѣ зоставали, а од того часу одъ иншихъ людей нахожыхъ шкодъ не поносили, въ чиємъ стосуючися до слушной справедливости и поважаючи ихъ прозбу, позволилемъ имъ братство учинити, зачимъ теды оны вси едностайне ставшы и угледѣвши межи собою человѣка доброго Семена Яковлича, за старшого братщика обебрали и просили насъ, абы з владцы моею имъ листъ умоцовалный далемъ, в чомъ я ихъ прозбы не одмовивши, а постерегаючи слушного порядку, якъ ся межи и иншими людми знайдуеть, далемъ тотъ мой листъ под таковою кондыцією, абы в помененомъ братствѣ цеховомъ, ремеслѣ шаповалствѣ застаючомъ, старшому ихъ Семену Яковличу вшелякое послушенство отдавали, яко тотъ звычай и указъ его во вшелякой потребѣ не были упорними, под виною межи ими заложною приказую, а ежели бы хто важился з постороннихъ людей имъ перешкою быти, на такового вини на Церковъ Божею фунтовъ двадцять воску вскладаю и од ремества оддаляю, на што для лѣпшой моцы далемъ тотъ мой листъ с подписомъ руки моею и притисненемъ печати войсковою полковою.

Писанъ у Стародубѣ, августа 20, 1672 року^а.

Петро Рославець, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовскій^б.

Нижче зазначено: Свидетелствовали подполковникъ Круглимов.

Бунчуковий товаришъ Иванъ Бороздна.

Хоружий полковою Григорий Савицкий.

Таковъ подлѣнной листъ ис камисеи по учиненіи свидѣтельства принял магистрата стародубовского лавникъ Федоръ Коробовский.

^а Далі в тексті дописано: Подлѣнный закрепишь.

^б Праворуч від підпису в колі написано: Мѣсто печати.

С подленимъ листомъ читаль значковий полку Стародубовского товаришъ Парфень Дементиев.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 71. – Арк. 52. Копія з заголовком: На цехъ шеповаловской.

№ 111

1673, січня 30. Новгород-Сіверський. – Універсал стародубівського полковника Петра Рославця про дозвіл збирати на розвій церкви Успіння у Новгородку Сіверському вагове з різних товарів, а також помірне з горілки та збіжжя

Петро Рославецъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовского.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ вшелякой кондиции якъ духовного, такъ і свѣцкогo чину людемъ, а особливе пану сотникови новгородскому, атамановѣ городовому, атаманомъ курѣннимъ и сѣлскимъ и всему товариству, такъ теж войтови и вшелякому урядови и посполитимъ людемъ, в сотни Новгородской застаючимъ, доносимъ до вѣдомости, іжъ видячи ми Церковъ Божию храмъ Успенія пресвятия Дѣви Богородици в городѣ Сѣверскомъ Новгородку стоячую, аже од первшеі экспедициі неприятелской за оскудностю людскою ни од кол в потребахъ своихъ, то есть в роставрованю олтара святого, такъ теж и в иншихъ аппаратахъ церковних не можетъ засягнути вспартя, а в ней хвала Божая и штоденное набоженство и молебная пѣнія за великого государя нашего его царское пресвѣтлое величество и за увесь его царский пресвѣтлий синклить, и за велможного его милость пана Івана Самойловича, гетмана зо всѣмъ Войском Запорозскимъ, завжди одправується, теди на вспарте тоеі Церкви Божой, позволимемъ *отбираты* якъ с товариства, такъ теж и з вшелякихъ людей, гандли одправуючих, ваговое од вшелякихъ товаров, то *ест* од воску, меду, пенки и од лою, и од каждого товару, которие на вагову продаются, *отбираты* ваговое, так теж од горѣлки и од збожа помѣрное. И злечилемъ до рукъ и в завѣдоване пану Никипору Пожарскому, войтови новгородскому, из иншими ктиторами, до тоей Церкви Божой приналежнимы, которие ведлуг повинности своей хрестиянской мають вѣрне, щире, статечне ку подпорѣ Церкви Божой і ку помноженю хвали его святой того доглядаты и в потребѣ Церкви святой тимъ шафоваты. Теды для лѣпшого моцы и твердосты далем тотъ мой листъ с подписомъ руки и притисненемъ печати.

Писанъ у Новгородку, генвара 30, 1673 року^а.

Петро Рославецъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовский^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 2911. – Арк. 7. Копія.

Там само. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 139. – Арк. 235. Копія.

^а Далі в тексті дописано: В подленомъ подписано.

^б Праворуч від підпису в колі написано: Мѣсто печати.

№ 112

**1676, листопада 4. Стародуб. –
Універсал стародубівського
полковника Тимофія Олексійовича про дозвіл
військовому товаришеві Сидорові Захарієвичу насипати
на річці Човпні нову греблю й побудувати на ній млин**

Тимофій Алексєвич, полковник Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовский.

Пану сотникови стародубовскому, атаманови новосѣлскому и всему товариству, также войтови тамошінему, и всему посполству, и кому тилко о том вѣдати будет належало симъ моѣмъ ознаймую писанем, іжъ осудновѣшиися бити годним пана Сидора Захарієвича, обивателя новосѣлского, товарища войскового, за его вѣрїєніє в Войску Запорозком прислуги особливое ласки и респектѹ войскового, позволилем ему власним его кошѣтом и працею под селом Новосіольками на рецѣ Човпни вижеї млина Яковина, а нижеї млина Спаского, в самой середини, на сиром корени, греблю новую сипати и на оной же гребли млинѣ построѣти, и пожитьки розмѣровие з оного млина, кгде построѣтъ, одбирати, вѣдаючи теди кождий о таковой волѣ нашої, абы жаден, так з старшины войскового, яко из посполитихъ людей, мененому пану Сидорови занятя оное гребли и в побудованю на оной же гребли млина и в одбираню з оного жъ млина розмѣровихъ пожитьковъ и наименьшою не важился бити перешкоюю, пилно и сурово приказую.

Писан в Стародубѣ 4 ноеврия 1676 року.

Звишменованій полковник, рука власная.

ЦДІАК України. – Ф. 1203. – Оп. 1. – Спр. 42. – Арк. 1. Оригінал з печаткою.

№ 113

**1678, жовтня 10. Стародуб. –
Універсал стародубівського полковника
Григорія Карповича про підтвердження продажу
тетюрським мельником Павлом Олексієвичем
Марії Гаврилівні Мовчановій третьої частини
млинових прибутків**

Григорій Карповичъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовский.

Предо мною, Григорієм Карповичем, полковником его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовским, ставши очевисто Павелъ Алексєвич, мелникъ тютюровский, явне доброволне признал, ижъ власную свою третую част мелницкую на двох колах мучних в млинѣ на рѣчцѣ Бабинцѣ, близ города стоячом, за певную сумму продалъ, то ест за шестдесят копѣ литовских паней

Маріи Гавриловнѣ Хведоровой Мовчановой, обивателцѣ стародубовской, от которое то третной части мелницкое мененній Павелъ себе самого, жену свою и дѣтей, близких и далеких кривних своих в вѣчнїе и в неотзовнїе часи видѣдичует и отдаляет, волно будет мененной паней Маріи Хведоровой оную третую част мелницкую дати, продати, даровати, заменяти и на якїй хотя свой пожитокъ обернути, що для лѣпшой вѣри и твердости о той добровольной продажи при печати полковой с подписом руки моеи мененной панѣ Федоровой ся купчая дается.

Писанъ в Стародубѣ, октоврїа 10, року 1678.

Звишменованный полковник, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 4163. – Арк. 4 зв. Копія.

№ 114

1678, жовтня 28. Почеп. – Універсал стародубівського полковника Григорія Карповича козакові Почепівської сотні Олексієві Костянтиневичу про підтвердження права зайняти греблю і збудувати млин

Григорій Карповичъ, полковникъ его царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовскїй.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаниемъ каждому, кому о том вѣдати надлежало, а особливе пану сотнику почеповскому, атаману городовому з товариствомъ и войту зъ мѣщанамъ, ижъ ставши пред намъ Алексѣй Костантиничъ, козакъ сотнѣ Почеповской, презентовалъ намъ, маючи от бывшего полковника пана Тимофія фондушъ, данній на млин, маючи себѣ в сотнѣ тоей же Почеповской стоячїй, на рецѣ на Вусѣ, ведле села Довбежа, которой спочатку самъ греблю занималъ і млин будовалъ своимъ властнимъ коштомъ и працею. Зачимъ и мы, стосуючися на таковую его прозбу, тую его в томъ млинѣ поднятую працю, потвержаемо симъ нашимъ унѣверсаловимъ фондушомъ, вѣдаючи теды о таковой волѣ нашої кождїй, абы мененному Алексѣю Костичу, такъ старшини войсковой, яко і от посполитого уряду жадная не чинилася перешкода, приказуемо.

Данъ въ Почеповѣ битностию нашою мѣсяца октоврїа 28 дня 1678^а.

Звишъ менованный полковникъ, рука власная^б.

На звороті: Таковъ подлѣнїй унѣверсалъ по засвѣдѣтелствовании от коммисии принялъ и росписался возного Николая Щербы сынъ Павелъ Щерба.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 89. – Арк. 158. Копія.

^а У тексті дата: октоврїа 28 дня 1608. Далі дописано: Въ подлинномъ подпись тако.

^б Праворуч нижче підпису в колі написано: Вмѣсто печати.

№ 115

**1679, травня 10. Стародуб. –
Універсал стародубівського полковника
Григорія Карповича священнику Норинської Успенської церкви
Афанасію з дозволом побудувати млин вешняк
у с. Норинську**

Григорій Карповѣчь, полковникъ Войска его царского пресвѣтлаго величества Запорозкого стародубовский.

Пану сотникови почеповскому, атаманови и войтови тамошнимъ, и всѣмъ, кому о томъ вѣдати будетъ належало, симъ моимъ ознаймую писанемъ, добиваль мнѣ чоломъ честний господинъ отецъ Афанасий, священникъ святоуспенский норинский, черезъ суплѣку свою, абымъ ему на власной его гребелци (которую на рѣчци Усѣ в селѣ Норинску власнимъ своимъ коштомъ занялъ и засипаль на колотовку) млинокъ вешнякъ з однимъ коломъ побудовати позволилъ. Теди, уважаючи его счуплость парохиѣ, а к тому заохочаючи до горячийшихъ у престола Господня молитовъ, на мененной его власной гребелци позволилем млинокъ-вешнякъ постъроити, вѣдаючи теди кождей о таковой волѣ моей, абы нѣхто ему, отцу Афанасію, в построенію оногo млина, яко и в отбиранію з оногo размѣровихъ пожитковъ не важился бытъ перешкодою, властю уряду моего приказую.

Писанъ в Стародубѣ, 10 марта, 1679^а.

Звышменованный полковникъ, рука власная^б.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18655. – Арк. 18. Копія з Румянцевського опису Малоросіі, т. 86, арк. 136.

№ 116

**1679, жовтня 29. Стародуб. –
Універсал стародубівського полковника Григорія Карповича
Архипові Охрїмовичу на селище Дешковичі, що над річкою
Ревною, з усіма приналежностями**

Григорій Карпович, полковникъ Войска его царского пресвѣтлаго величества Запорозскаго стародубовский.

Пану сотникови стародубовскому, атаманови городовому з товариством, тудеж и войтови тамошнему, і всѣмъ, кому о томъ вѣдати належит, иж ставши перед нами Архипъ Охрѣмовичъ, презентоваль от бывшаго полковника пана Тимофея, данний ему унѣверсаль на селище, називаемое Дешковичи над рѣкою Ревною зо всею своею околичностью, то есть з дубровами, з лесами, з борами стоячее, а то для того, же уваживши, иж ваковало і порожновало, а възглядом города Стародуба повинности в тягненію потребуєт помочи, за чим и ми,

^а Після цих слів написано: И подлинной подпись.

^б Нижче від підпису зазначено: М. П.

стасуючися до того, ему, вишь реченному, данного унѣверсалу, сим нашим захо-
вуючи, *потвержаемо унѣверсалом*, вѣдаючи теде кождей так з товариства
войскового, яко і *от* посторонних обчих людей на ономъ селищу, прозиваемом
Дешковичах, над рекою Ревною, людям новоприхожим садитись, также дуброви,
леси и бори ко пожиткови своему на поля и пожнѣ^а (:не шкодячи однакъ
бортному дереву:) роспаховати и розчиняти, давши слободи, ним ся розживут на
зуполную десять лѣтъ для чинення теж вшелякого порядку и для осажуваня на
мененном селищу в грунтѣ Милковскомъ людей новоприхожих осадцею оное
слободи *потвержаемо* за осадцу мѣти, якъ пред тим, такъ и тепер Архипа
Охрѣмовича, которому не тилко самому, лех и всѣмъ слобожанам, абы ни *от*
кого найменшая не была перешкода^б, так теж Островское уюнище абы не
важилися курковци^в і мошница и до утяжну^г перешкоди чинити, тилко власне
слобожаном такъ владѣти и держати, докладаючи, жебы курковци за року не
вступовали і в синожатех шкоди оним слобожаном не чинили, а особливе всѣ
належности сѣножателей Карасовских абы ништо з боку не маль справи; на такихих
заруки копь сто закладаемо.

Данъ в Стародубѣ, декабрія 29, 1679.

Звишь менованний полковникъ, рукою власною^д.

Зверху зазначено: Копія. С подлиннымъ свѣдѣтельствовали в Архиповцѣ
априля 7 д. 1733 и подписалися судія полковый старод. Николай Ханенко, бун-
чуковий тов. Парфен Пеканицкий.

Знизу зазначено: Тако слово в слово при моей битности сее писмо свѣдѣ-
тельствованно с подленным по увѣрении подписался Василий Котляревич, старос.
будис.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50673. – Арк. 22. Копія.

№ 117

1680, січня 16. Стародуб. –

*Універсал стародубівського полковника Григорія Карповича
військовому товаришу Федору Козловському
на трьох тяглих селян у с. Зеваки*

Григорій Карповичъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого вели-
чества Запорожского стародубовскій.

Пану сотнику почеповскому, атамановѣ городовому, такъ же войтови та-
мошнему и всѣмъ, кому о томъ вѣдати будет належало, симъ моимъ ознаймую
писаньемъ, показал мнѣ панъ Федор Козловский, товарищъ войсковый, житель

^а Так у рукописі.

^б Після цих слів помітка: Сее иншим писмом и чернилом писано з боку.

^в Помітка: Тимъ же писмомъ и черниломъ.

^г Написано нерозбірливо.

^д Збоку від підпису в колі: Мѣсто печати полковничой.

зеваканській справу, ижъ на его *отцевских* власныхъ кгрунтахъ в селѣ Зевакахъ три *человѣка* тяглыхъ^а седають, кгрунтъ его власний *отцевскій* пахають, яко теди тотъ грунтъ власный его естъ, такъ приказую, абы тые три *человѣка*, в селѣ Зевакахъ на его кгрунтѣ седачіе, ему, пану Козлу^б, с того грунту повинность и послушенство *отдавали*, и повторе властью уряду моего тое пилно приказую.

Писанъ въ Стародубѣ, ануарія 16, 1680 року^в.

Звышіменованный полковникъ, рукою власною^г.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57665. – Арк. 134. Копія.

№ 118

1681, лютого 8. Стародуб. –

Універсал стародубівського полковника Григорія Карповича про підтвердження прав на селище Турейково

Грыгорій Карповичъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовскій.

Пану сотникѣ почеповскому, атаманови болоцеховскому и кому о томъ вѣдати будетъ надлежало, симъ моимъ озънаймую писанемъ, презентоваль мнѣ панъ Петро Анѣдросовичъ, житель вербенскій, писмо от старшинъ прошлыхъ собѣ на селище Турейково даное, теди и я, узнавши его, пана Петра, ласки войсковое быты годъного, мененое селище Турейково зо вѣсьми прынадлежностями пры немъ, пан Петру, цале і ненарушне заховаю, ведаючи теди кождій о томъ, абы ему, Петру, и найменное перепоны въ деръжаню того селища не важился чиниты, повагою власты моея пилно варую.

Писанъ въ Стародубове 8 февраля, 1681 року^д.

Звышь менованный полковникъ, рукою власною^е.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 11458. – Арк. 1. Копія з Румянцевського опису Малоросіі, т. 85.

№ 119

1683, квітня 14. Стародуб. –

Універсал стародубівського полковника Семена Самойловича дружині колишнього стародубівського полковника Федора Мовчана Марії на село Тютюри

Семионъ Івановичъ гетманичъ, полковникъ Войска их царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовского.

^а Слово написано над рядком іншим почерком.

^б Прізвище виправлене; спочатку було написано: пану Козловському.

^в Нижче написано: У подлиннаго подписано тако.

^г Після підпису в колі зазначено: Мѣсто печати.

^д Нижче написано: В подлинномъ подпись.

^е Після підпису зазначено: М. П.

Паном обозному, судѣ, асауловѣ, сотниковѣ полковим, а[та]манови городовому, такъ же войтови и всему майстратовѣ мѣскому стародубовскому, и всим, кому о том вѣдати будет надлежало, сим нашим ознаймуем писаніем, иж памятаючи мы на значніе небожчика пана Хведора Мовчана, бувшого полковника стародубовского, у Войску Запорожском при Случи, на которих и голову свою в очах всѣх насъ отважне положил, Марію Гавриловну, жону его небожчиковскую з дѣтми малими позосталими при ласце нашой, задовавши село Тютюри в уездѣ Стародубовском лежачое, зо всѣми тяглих людей приналежитостями, ку вспартю еи домовому конферуем и надаем, позволяючи юй оним селом цале владѣти и спокойне до далшой ласки нашой войсковою пожитковати, вѣдаючи теди в таковой волѣ нашой, абы от Маріеи в владѣнію поменелного села нѣхто найменшой кривди, а нѣ якої трудности и перенагабання чиниты не важилься, цале мѣти хочем и повагою сего нашого унѣверсалу пишно варуем. Войт зас тютюровскій зо всими мужами, абы от Маріеи во всем были послушными и повиновалися зособна тут же приказуем.

Данъ в Стародубовѣ 14 априля, 1683^а.

Звишменованній полковникъ стародубовскій, рукою^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 4163. – Арк. 3. Копія.

Чернігівський полк

№ 120

1651, квітня 20. –

Універсал чернігівського полковника Івана Поповича Оникію Силичу на три вільні ниви на річці Білоусі

Іван Попович, полковникъ Войска его цар. величества Запорозского черниговський.

Ознаймуем сим писанем нашим и до вѣдомости доносим кождому, кому бы того вѣдати потреба належало, ижъ мы, видячи значніе услуги в полку нашом товарища нашого пана Оникія Силича, завжды при боку нашом на услугах войсковых застаючого, и жадное значное потребности никгды ни омешкиваючого, а же кгрунты през час немалый в пусту застаючие, и некого през лѣтъ немало до них одзываючогося не бачечы, которые запустѣлые нивы на Белоусе, прозываеом Старом, сут лежачие, меновите Тополовщина, Кондратовщина, Сенковщина, теды тые нивы, яко не маючие жадного до себе поссессора, и нихто до них през лѣтъ килка з жодною належностью не одзывался, даемо ихъ в моць и спокойное уживане звышъ помененому товаришови нашому пану Оникіеву Силичову, абы оными кгрунтами, яко своими власными владѣл и спокойне

^а У тексті дописано: В подленном подписанъ тако.

^б Нижче в колі написано: Мѣсто печати.

держаль, чинячи с того послугъ Войску его цар. вел. Запорозкому, на що лѣпшой вѣри и певности далисмо сие писмо.

Року 1654 месяца априля 20 дня.

Іванъ Попович, полковникъ черниговскій, рукою.

У оригіналі нижче написано: По архиву 2846.

У копії нижче написано: Каз[енная] пал[ата], док[ументы] Борисоглѣбск[ого] монастыря.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 1. Оригінал з полковничою печаткою.
ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68476. – Арк. 25. Копія.

№ 121

1657, березня 15. Виблі. –

*Універсал чернігівського полковника Івана Аврамовича
про дозвіл Івану Войтеховичу заселити слободу
в урочищі і селищі Московському. Підтвердження універсалу
наступником Аврамовича Іоанкієм Силичем*

Іванъ Аврамовичъ, полковникъ Войска его царского величества Запорожского чернігвскій.

Ознаймуемъ симъ писаниемъ нашимъ, кому бы толко того вѣдати было потреба, а меновите всему посполству, кто толко такъ изъ товариства Войска Запорожского, яко тежъ изъ посполства, зичимъ и жадаемъ себѣ на слободу ити, которую позволилемъ, изъ владзи, мнѣ повѣренной от ясне велможного его милости пана гетмана, пану Івану Войтеховичу, приятелю нашему, осажовати на урочищи и селищи Московскомъ промежку селами в милѣ одной меж Пехуровкою и Конотопомъ, которые бы мѣли и хотѣли на оную слободу ити и зичили би на томъ мешкати, вшелякіе пожитки в поляхъ, сеножатехъ, в деревѣ по достатку, яко и в водѣ, кто тилко хочеть, такъ горѣлку курити позволяемъ и даемъ слободу на рокъ двадцать, а от вшелякихъ тяжаровъ и подачокъ належających ку войску уволнити обещуемъ и зичимъ того, абы християне в нашихъ волностяхъ зоставали, на що на томъ пану Івану Войтеховичу сие писаніе мое даемъ и обещалемъ и за тимъ вшелякую волность в томъ писаніи моемъ ствержаю и руку свою подписую с притесненемъ печати.

Дѣялося у Вибляхъ, року 1657, мѣсяца марта, дня 15^а.

Іванъ Аврамовичъ, полковникъ Войска его царского величества Запорожского чернігвскій.

Далі дописано: Да на том же полковничомъ листѣ другого полковника конфѣрмація таковая.

Ведлугъ сего унѣверсалу антецессора моего, угледевши быти речъ слушную, и я, сукцессоръ, подѣтверждаю и змоцняю, и в тотъ же сенсъ позволяю слободу

^а Після цих слів написано: В копії пишеть.

звншреченную осажавати, горѣлку палити, пиво робити, и мед ситити, и все на пожитокъ свой привлащати.

Дѣялося в Черниговѣ, дня 7 декабрія, року 1657⁶.

Іоаникій Силичъ, полковникъ Войска его царского величества Запорожского чернѣговскій, рукою.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 231 (99). – Арк. 72–72 зв. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Сулимовскій архив / Под ред. А. Лазаревского. – К., 1884. – С. 263. – № 173. Публікація за копією в Генеральному слідстві про мастності Чернігівського полку.

№ 122

1660, березня 5. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Іоаникія Силича Левку Гребичу та його синові Грицьку Гребиченку з дозволом зайняти греблю на річці Білоусі й побудувати на ній млин

Іоаникій Силич, полковникъ Войска его царского прес. велич. Запороз. черниговскій.

Ведомо чиню симъ моим листом, кому того потреба будет ведати тепер и на потомъ будучим людямъ, ижъ Левку Гребичу, млинару, и сыну его Грицьку Гребиченку позволилемъ ихъ власнымъ коштомъ на рецѣ Белоусѣ, на урочымъ берегу Рагозского и Юровського, греблю займоват, а занявши и млын своимъ коштомъ побудоват, а побудувавши, кгда в его зачнет бы на два камени молот, от того часу мает всякий пожитокъ розмерный цалый рокъ, взглядом ихъ кошту, аби як скоро по витриманю той слободы част ихъ мелницкая вечне при них зоставати мает, а части, належачьи до скарбу войскового, отдаваны быти мают, и имъ нихто в томъ всем перешкоды чинит не мает под ласкою каранемъ войсковым, на що для лепшое ведомости далем сей мой лист под печатю полковою и с подписомъ руки моее.

Дата в Чернигову, 5 марца, року 1660.

Іоаникій Силич, полковникъ Войска его цар. прес. вел. Запор. черниговскій.

Нижче дописано інішим почерком: Року того ж, месяца августа дня девятнадцат млын вышменованый замолот.

Трохим Миколинко, полковникъ Войска его цар. вел. Запорозкого чернѣговскій.

До тих же особъ Івана Рыжыка подписалемъ.

Примітка: По архиву № 854.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 1–2. Оригінал з заголовком: Фондуш полковника черниговского Іоаникія Силича мелнику Левку Гребичу под заняте на рѣчцѣ Бѣлоусѣ и берегу Рогоскому и Юревским греблѣ и на устроение мелницѣ, 1660 года марта 5 дня данный. Записан в описѣ 1762 года по ноемфрия 1. Полковничі печатки пошкоджені.

⁶ Нижче зазначено: В копії пишеть.

№ 123

**1660, червня 12. Чернігів. –
Універсал чернігівського полковника Юхима Лизогуба
Макошинському Покровському монастиреві
про заборону брати повинності з монастирських селян
у місті Сосниці і селі Хвесківцях**

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковникъ чернѣговский Ефимъ Лизогубъ.

Всей полку нашего старшинѣ и каждому, кому колвекъ того будет потреба вѣдати, а меновите паномъ сотникамъ сосницкому и менскому, сымъ нашымъ ознаймуемъ писанемъ, ижъ донесла намъ честная госпожа Мария Магдалена Дасковна, ігуменія святого Покровского паненского монастира Макошинского, же маєть дворикъ свой монастирскій в мѣстѣ Сосницѣ и в селѣ Хвескувцѣ, при млинку фолварокъ стоячий, до того и при монастиру мешкаючие сусѣде до повинностей всяких тяглихъ потяганы бывають. Прето уважаючи в том дѣючюся долегливост над ихъ права и свободу духовного стану, ижъ в дворахъ тихъ не мають волнихъ сусѣдъ, з приналежного респекту и баченя нашего захоуемъ при вшелякой волности сусѣдъ, в тыхъ речоныхъ дворахъ монастира паненского Макошинского мешкаючих, ижъ бы анѣ подводъ брати в нихъ, анѣ жаднихъ податковъ и повинностей вимагати старшина мѣская сосницкая, также и менская в Хвескувцѣ и макошинская не важилися, а и в кгрунтахъ всякихъ якие колвекъ до того монастыра паненского, аби кривди и шкоды жадной найменшой нѣ от кого не узнавали, пилно пилно^а варуемъ и сурово приказуемъ.

Данъ в Чернѣговѣ, іюня 12, 1660 року.

Звишъ менований чернѣговский полковникъ Яфимъ Лизогубъ.

Перед текстом у правому верхньому куті: Ср. 1408 № 22.

На звороті: Лист полковницький о дворах сосницьких і хвесковскимъ.

По архиву № 1385.

ЦДІАК України. – Ф. 152. – Оп. 1. – Спр. 1. Оригінал з полковою печаткою.

№ 124

**1662, серпня 19. Табір під Роїщами. –
Універсал чернігівського полковника Іоанікія Силича
пану Павлу Товстолісу з дозволом зайняти греблю
в кінці села Юр'ївки на річці Білоусі і побудувати млин**

Іоаннікий Силич, полковникъ Войска его цар. вел. Запорозкого черніговський.

Ознаймую сим моим писанемъ всемъ вобецъ и каждому зособно, кому тьлько о том належыт вѣдат, а меновите всей старшынѣ и черни Войска его цар. вел. Запо-

^а Так у оригіналі.

розкого, в полку нашом знайдуючымыся, и вшелякой кондиции людем, такъ теперешнего часу, яко теж и по мнѣ наступуючыи сукцессором, иж я, поглядаючи на зычливые Войску Запорозкому прыслуги пана Павла Товѣстолисова, позволилем оному греблю занят в концы села Юревъки, вышей на рецѣ Билоусе, и млынѣ на оном займеску збудовавъшы своим коштом, вшелякии пожытки на себе оборочат, в чом пилно жадаю, абыс ниhto спречным не был з сукцессоровъ, по мнѣ наступуючыи, теперешнего теж часу людей, такъ товариству Войска Запорозкого, яко теж и розного стану прыказую, абыс ниhto в том вышменованому п. Павлови Товстолисенку ниякою перешкодою не был в держаню или збудованю, з оного млына приходячих на его пожытковъ, конечно, иначе не чынячы, под сроким войсковим каранем, которому для лѣпшой вѣры сей мой лист [з] подписом моеи руки ствердивъшы, печат звыклую войсковую даты казалем.

Дѣялося в таборѣ под Роищами, августа 19, року 1662.

Іоаникей Силич, полковник Войска его цар. вел. Запор. черниговский.

Нижче дописано: А хто бы колвекъ в том оному хотѣл быт перешкодою, таковыи кождий за донесенем скарги срокго караный будет.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 1. Оригінал з полковничою печаткою.

№ 125

1664, травня 19. Табір з під Ярилович. –

Універсал чернігівського

**полковника Стефана Красного Башти про звільнення
чернігівських музик від обов'язку сплачувати побори
до міського скарбу, оскільки вони дають складку на Церкву**

Стефанъ Красный Башта, полковникъ вѣрнаго Войска его цар. пресвѣтлого вел. Запорожского чернѣговскій.

Ознаймую симъ писаніемъ моимъ каждому, кому бы о томъ вѣдати потреба належало, а особливе пану войтовѣ мѣста Чернѣгова и всему майстрату с того ж мѣста Чернѣговского, иж видячи мы, же в жадних городах то ест негоднимъ, жебы з музикъ побори брани били, тилко завше у оних звичай такій ест, мѣючи межи собою брата старшого, складку давать имъ не на мѣскую потребу, толко на Церковъ Божию, що теж и мы новини не встовляючи, варуемъ и упевняемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ, аби якъ с козаков и мѣщанъ ниhto до них жадной справи не мѣль, а поборовъ не вибирати и до жадних мѣскихъ шарварков не потягати, и повторе сим нашимъ унѣверсалом ствержаючи упевняю що иначе абы не было, а то для ласки нашой.

Данъ с табору з Ярилович 1664 маю 19^а.

Стефанъ Красній Башта, звишменованній полковник чернѣговский^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57610 (1). – Арк. 20. Копія.

^а Далі в тексті дописано: В подленном подписано.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

№ 126

**1665, березня 3. Чернігів. –
Універсал чернігівського полковника
Демка Многогрішного всьому Чернігівському магістрату
з наказом не брати з музик поборів, а тільки давати
у складку на Церкву**

Демко Ігнатович, полковникъ вѣрнаго Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского чернѣговскій.

Ознаймуемъ симъ писаніемъ нашимъ каждому, хто бы того мѣл потребоват, меновите паномъ сотникомъ полку Чернѣговского, атаманови городовому и всему товариству, пану войтови и всему маестрату Чернѣговскому, иж мы, видячи, же в жаднихъ городѣхъ, под високо державною великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества рукою застаючих, чого ся перед тимъ не поводилося и не поводит, жебы з музик поборы брани были, толко завше у оних звичай такій бывал и ест, мѣючи межи собою брата старшого складку дават повинни, и то не на мѣскую потребу толко на Церковъ Божію, ведлуг которих давних ихъ звичаев панъ Стефанъ Красній Башта, бывшій полковникъ чернѣговскій, на писмѣ потвердити рачив, где и ми, стосуючися до того ж листу, сим писаніемъ нашимъ ствержаемъ, и од кожного того мѣти хочачи, приказуемъ, абы такъ панъ атаман городовій и панъ войтъ чернѣговскій помененних музик чернѣговскихъ, которые в реестрѣ старшого брата зостают и з ьних городов приходячих, якого под часъ ярмарку до жадних поборовъ мѣских потягат и кривды имъ чинить не важилися, а так и повторе того по вас пилно жадаючи, приказуемъ, абы иначей не было.

Данъ в Чернѣговѣ марта дня 3 року 1665^а.

Демко Ігнатовичъ звишменованній полковникъ^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57610. – Арк. 20 зв. Копія.

№ 127

**1665, вересня 22. Чернігів. –
Універсал чернігівського полковника
Дем'яна Многогрішного Максаківському Киселівському
монастиреві про підтвердження прав на ґрунти
в селі Киселівці, надані монастирю бабським
священником Стефаном Орликом**

Демко Ігнатовичъ, полковникъ вѣрнаго Войска его царского пресвѣтлаго величества Запорозкого чернѣговскій.

^а Далі в тексті дописано: В подлинномъ подписано.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

Пану сотнику киселювскому, атаману городовому и всему товариству, войтовѣ и всему посполству, в том же селѣ мешкаючому, до вѣдомости доносимъ. Велебный *отець* ігумень *монастира* Киселювского за причиннымъ до насъ *от* преосвященнаго в Богу его *милости* *отця* Лазара Барановича, епископа чернѣговского, новгородскаго и всея Сѣверы, писаннымъ листомъ, показоваль права на кгрунта, которое небожчикъ *отець* Лука Орликъ, бывшій протопопы менскій, брату своему *отцу* Стефану, священнику бабскому лекговаль, а *отець* Стефанъ в сихъ роках, недавними часы, тѣ всѣ кгрунта монастыреви Киселювскому *отписаль*, с которыхъ то правъ мы и зрозумѣвши, же некому иному тѣ кгрунта в селѣ Киселювце лежачіе, такъ поля и пляцы надлежать, толко монастыреви, тѣ права сым нашимъ листомъ ствердивши, приказуемъ сурово, абы такъ панъ сотникъ киселювскій, атаманъ городовый и все товариство, войтъ и все посполство, в том селѣ мешкающее, жадное кривди и перешкоды в уживанню тыхъ кгрунтовъ^а, *от* *отца* Стефана Орлика на *монастырь* Киселювскій *наданъ* ныхъ, велебному *отцу* ігуменови того *монастира* не *важилис* чинит. А если бы которій з вышпомененныхъ особъ смѣлъ и *важился* хочъ найменшою перешкою бытъ, за даннемъ намъ *от* *отца* ігумена Киселювского *монастира* вѣдомости, такого каждаго, яко свавольно[го], срокго без *отпусту* обѣцуюмосе карать.

Дать в Чернѣгове, септеврѣя д. 22, року 1665^б.

Вамъ жичливій пріятелъ Демко Ігнатовичъ, звышменованній полковникъ^в.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 255 (154). – Арк. 49 зв. Копія.

№ 128

1668, квітня 27. Чернігів. –

Універсал чернігівського полковника

Дем'яна Многогрішного вибельському сотнику
Василю Борковському на Муравельський млин
у Новому місті Чернігова

Демко Ігнатович, полковникъ Войска Запорозского чернѣговскій.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ кождому, хто бы того мѣлъ потребоват, меновите паномъ сотникомъ полку нашего, атаманъ и всему товариству, а особливе однакъ атаманъ и товариству сотнѣ Вибельской, видячы мы пана Василя Борковского к намъ и всему Войску Запорозскому жычливість, а поглядаючи на его верные в Войску криваве частые услуги, млынъ Муравельскій в Но[вом] Городе теперъ знайдуючийся, оденъ камень хлѣбомелный и ступный в нагороду далисмо, позволивши ему з того млына прыпадаючий розмѣръ отбирати и оборочат на свой пожиток, зачымъ жадаемъ, показуемъ и приказуемъ, абы ни хто з стар-

^а В рукописі: кгрунтахъ.

^б Нижче написано: В подлинномъ подписано.

^в Після цихъ слівъ у колі зазначено: Мѣсто печати полковничой.

шыны и чернѣ з полку Черниговского ему, пану сотникови, в том не был наименшою перешкодою.

Дан в Чернѣгове, апреля 27, року 1668.

Звышменованый полковникъ чернѣговский.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50900. – Арк. 9. Оригінал.

№ 129

1669, квітня 21. Ічня. –

*Універсал чернігівського полковника Івана Лисенка
Макошинському Покровському монастиреві
на озера Загуменне та Купки*

Іван Яковович Лисенко⁷², польковник вѣрного Войска его цар. прес. величества Запорозкого чернѣговский.

Вам, атаманом макошинскому, бондаровскому, бутовскому, войтом тамошним и посполству тамошньому. Подаемо то вам у вѣдомо сим писмом, же то дозволением и поданим писмом от боку моего монастыру святой Покрови у Макошину чернѣцям игуменѣ Анастасиѣ и сестрам озеро, Загуменѣ прозиваемо, и Купьки на спомагание церкви Прес[вятой] Б[огороди]ци и отпушение грехов наших. А о том то з ваших товариств и посполитих людей хто бы мал перешкоду в такових озерах счинатъ, таковий повинен зостанет до скарбу войскового до шкатули зол. сто заплатит.

Писан в Ічнѣ, року 1669 апр[еля] 21.

Іван Яковович Лисенко, полковник Войска его цар. прес. вел. Запорозкого чернѣговський.

Помітка на арк. 2 тим же почерком: Всечестной в Бозѣ еѣ милости гос-пожѣ инокынѣ Иннокентии, игуменни монастыря дѣввычого Макошынского мнѣ о Христѣ все ласкавой сестрѣ и от давна знаемой благодѣтелцѣ подати.

Помітка на арк. 3 зв.: По архиву № 1370.

ЦДІАК України. – Ф. 152. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 1–2. Оригінал з печатками полковничою (арк. 1) і монастирською (арк. 2).

№ 130

1669, липня 27. Чернігів. –

*Універсал чернігівського полковника Івана Лисенка
товаришеві Березинській сотні Кузьмі Речичанинові
з дозволом на річці Березні зайняти греблю
і збудувати млин*

Іванъ Лисенко, полковникъ Войска его царского величества Запорозжского чернѣговский.

Ознаймую тимъ писаннемъ кождому, хто бы едно хотель ведать, мяновите пану сотниковѣ березинскому, отамановѣ городовому и войтовѣ тамошнимъ, и кому едно будетъ тое презентовано писание, ижъ будучи я сторожемъ скарбу (:в полку моемъ:) войскового, слушной прозбе Кузми Речичанина, товариша сотнѣ Березинской, не отмовивши, греблю своимъ власнимъ коштом на речцѣ Березной занявши, млинъ виставити позволилемъ и по виставленню того млина слободи на полтора рока ему надалемъ, пилно теди кожного жадаючи сурово приказую, абы такъ в занятю греблѣ, постановленню млина, яко тож особливе в спокойномъ держанню по виставленню млина и отбиранню припадаючихъ пожитковъ, помененному Кузмѣ Речичаныновѣ, ништо жадной перепони и турбации задавати не важился под сроkgимъ войсковимъ на противнихъ караннемъ.

Данъ в Чернѣгове 1669, июля 27 д.^а.

Іванъ Лисенко, полковникъ Войска его царского величества Запорожского черниговского^б.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 677. Копія.

О п у б л і к о в а н о: ОРОМ. – Вып. 1. – С. 97.

№ 131

1670, листопада 2. Березна. – Універсал чернігівського полковника Івана Лисенка цехмистрові ткацькому березинському з братією на створення цеху

Іванъ Лисенко, полковникъ Войска его царского пресвѣтлаго величества Запорожского черниговский.

Ознаймую сымъ писанем моим кождому, кому о том вѣдать належало, меновите пану сотникови березовскому, атаману городовому и всему товариству, особливе войтови, бурмистрови и подскарбому березовскому, тудеж стану духовному и всем посполитим людем, такъ в самомъ городѣ Березном, яко и по селах околичных, до Березного належных, мешкаючим, сприявши от Господа Бога в в счастех доброго здоровья, до вѣдомости доношу, п. цехмистръ ткацкий з братею своею Яцкомъ Федоровичем, з Романом Якимовичем, з Петром Васи-ліевичем, з Яремом Василичевичем, взявши себѣ звичай з великих городов подглед-лих и пожитечних Божей Церкви, а хотечи мѣть цѣхъ свой ткацкій, были мнѣ челомъ и просили, абым тотъ их замисль своим листом ствердилъ. Прото я их тотъ слушній к Церкви Божіей пожитечній видечи прозбѣ, их дозволяючи, сым листом и унѣверсалом полковим ствержаю, еднакъ тутъ же варую, абы их пред ся взятому замислови, яко и в цехових доходах, Церкви Божой належных, жаденъ с товариства, з мѣщан и волосчанъ намнѣйшою не бил перешкодою и то теж имъ

^а Далі в тексті дописано: Подлѣнной подписанъ тако.

^б Після підпису праворуч в колі написано: Мѣсто печати.

з власти моеї позволилем, жебы без вшеляких вимовокъ, ткачи, во всей волости Березовской жыючіе, ку належнымъ доходомъ цеховимъ вшелякихъ датковъ и с повинности не вимеряли, а хто би с ткачовъ ткацкому дѣлу подлеглимъ не быть, такового тому жъ цехмистрови каратъ позволилем, о томъ увѣдомивши, жичли-
востъ мою засилаю.

В Березномъ данъ ноемврія 2 д., року 1670^а.

Вашъ жичливий пріятель Іванъ Лисенко, полковникъ Войска его царскаго пресвѣтлаго величества Запорожского черниговскій^б.

Нижче написано: С подленнымъ сводилъ находяційся при комисіи у писменнихъ дель козакъ сотнѣ Березинской Карпъ Власенко.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 18. – Арк. 692. Копія.

№ 132

1672, грудня 4. Чернігів. –

Універсал чернігівського полковника Василя Борковського ігуменові Чернігівського монастиря святої Параскеви з дозволемъ на зайняття греблі і побудову млина між Рижанівськимъ і Юрївськимъ млинами

Василій Борковскій, полковникъ Войска его царскаго величества Запорожского чернігівскій.

Полку моего пану сотникови бѣлоускому, атаманомъ и всему старшому и меншому в той сотнѣ будучому товариству и кому колвекъ сее мое будетъ оказано писание, отъ Господа Бога добраго здоровья ужичивши, до вѣдомости доношу, пречестная госпожа игуменія монастиря Черниговского святой великомученици Христовой Параскеви, маючи старание около помененного монастиря, именно Мария Барановичовна, угледѣвши на рецѣ Белоусе способное мѣсце ниже млина Рижиковского, а више млина Юревского, присилала до мене своихъ сестеръ двухъ: госпожу Агафию и Кавецковну, просячи, абы имъ до заняття греблѣ и до збудовання млина на вишѣ помененномъ мѣсцу, не зборонивши, розказаль листь фундушовой дати упатраючи теды я о повинности моего власпрества недостатокъ ихъ вспираючи оній, а уважаючи на еи прозбу, пречестное госпожи игуменіи в томъ помененномъ мѣсцу ихъ властнимъ коштомъ греблю занять и млинъ збудовать позволяемъ, варуючи симъ моимъ листомъ фундушовимъ абы отъ товариства старшого и меншого в заняттю греблѣ и в збудованію млина и наименшой перешкоды не было под строгимъ караннемъ, для чего и тотъ мой листь с притисненемъ печати полковое черниговское с подписаниемъ руки моеї.

Далемъ в Черниговѣ року 1672, декемврія 4-го дня.

^а Далі в тексті дописано: Подленомъ тако.

^б Ліворуч проти підпису в колі написано: Мѣсто печати.

А под датою сего листу особливе варую, жебы тое занятте греблѣ и збудованне млина старимъ греблемъ перешкодою и подтопленемъ не было, под утрачениемъ всего кошту.

Вашъ мостемъ всего добра зичливій приятель Василей Буркувский, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого черниговский^а.

Нижче написано: С подлиннымъ читал каптѣнариус Лукъян Климовъ.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 263. Копія.

№ 133

1676, березня 13. Чернігів. –

Універсал чернігівського полковника Василя Борковського пану Юхиму Носенку на зайняття греблі і побудову млина на річці Бречиці

Василий Борковский, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого черніговский.

Всей полку моего старшинѣ, а именъно пану сотниковѣ кисѣлгородскому, всему его войсковому товариству и посполитимъ людемъ, в той сотнѣ мешкаючимъ, и хто бы тилко потребовал того вѣдати, ознаймую симъ моимъ писаньемъ, ижъ панъ Евфимъ Носенько, мещанинъ и купецъ березанский, углядѣвши подобное и згодное мѣстце до заняття греблѣ и побудованья млына на речцѣ Бречицѣ⁷³ у пуци Турейской, сотнѣ Киселювской, просил мене о позволенъе и о фундѣшовий лист, за которимъ бы волне на том уподобаномъ мѣстцу ку своей потребѣ могль власнимъ коштомъ и накладомъ займовати греблю и млынъ будовати. Прето я при моей звѣрхности полковничой, воленъ будучи в своемъ полку такими добрами и кгрунътами войсковими диспонувати, яко инъшимъ годнимъ людем, такъ и пану Евфимовѣ Носеньковѣ тое то умышенное свое дѣло, займованъе греблѣ и будованъе на оной млына до skutку и совершенства приводити, позволилемъ и оразъ повагою сего моего листу под суровимъ войсковимъ каранъемъ пилю варую, жебы ему в томъ займованью греблѣ и будованю млына, самъ киселювский сотникъ и нѣхто з товариства и посполитихъ тамошнихъ людей жодное трудности и перепони чинити и задавати не важилса, овшемъ абы волне и вспокойне зачати и совершити могль. Толко бы без перешкоди было инъшихъ людей в ихъ кгрунтахъ, тому займищу прилеглихъ, докладаю, а по уфундѣшованью греблѣ и виставленью млына, респектомъ ложенъной праці и кошту, воленъ будетъ до дальней ласки звѣрхнѣйшого властителя нашего, ясне велможного его милости пана гетмана всякие пожитки на себе отбирати, и ихъ вспокойне заживати освѣдчаю.

Данъ в Черніговѣ марта 13, 1679.

Звышъ менованний полковъникъ черніговский, рукою.

^а Ліворуч від підпису в колі написано: Мѣсто печати.

Нижче написано: П. Носенкови фундушъ на занятъе греблѣ.

На арк. 2 написано: На Бречицѣ на млин фундушъ. Фундушъ пану Евфиму Носенъковѣ на занятъе греблѣ и збудованъе млына.

От Борковского полковника чер[нѣговского].

ЦДІАК України. – Ф. 139. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 1. Оригінал з полковничою печаткою.

№ 134

1676, червня 1. Чернігів. –

Універсал чернігівського полковника

Василя Борковського про дозвіл військовому канцеляристу

Богдану Войцеховичу на власний кошт зайняти греблю

на річці Рудці й збудувати млин

Василий Борковский, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого велич. Запорожского чернѣговскій.

Ихъ милостемъ паномъ полковникомъ Войска его царского пресвѣтл. велич. Запорожского, по насъ наступующимъ антецессоромъ нашимъ, асавулови полковому, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому полковому товариству, особливе сотниковѣ седневскому и городницкому, и товариству, в сотняхъ онихъ жиючому, тожъ и посполитымъ людемъ, узичивши отъ Господа Бога доброго здоровья, до вѣдомости доношу, [ижъ] панъ Богданъ Войцеховичъ, канцеляриста войсковий, обиватель седневскій, углядѣвши на речце Рудци⁷⁴, вишей млина Лаптева, ведле болота, с поля идучого, мѣстце слушное ку занятю гребли и збудованю млина, а без позволеня не смѣвши на свой коштъ укладати, пришедши до мене, оповѣдалъ и о листу фундушовим, абымъ ему далъ велце просиль. Принявши теди его оповѣдъ и видячи прозбу его слушную, не отмовилемъ и позволилемъ у предпечонномъ мѣстцу его власнимъ коштомъ и працею греблю заняти и млинъ будувать, и тому листъ фундушовий даемъ, властию уряду моего полковничого, варуючи и под срокгимъ каранемъ приказуючи, якоби ку занятю гребли и ку збудованю млина помененному п. Богдану Войтѣховичу од товариства полкового старшого и меншого, также и од посполитихъ, наименшее перешкоди и трудности не задавано, виймуючи толко то само, жебы од розлиття води в добрахъ людскихъ якая шкода не стала, и що ся ткнуть по занятю гребли и по збудованю млина о уживаню розмѣру, с того млина приводячого, тое до особливоу ласки ясневелможного его милости пана гетмана заховуемъ, и на томъ сей мой листъ фундушовий реченному Богдану Войтѣховичу с притисненемъ печати полковое чернѣговское, с подписомъ руки моею далемъ.

У Чернѣгове, року 1676, місяця іюня первого.

Василий Борковский, полк[овникъ] В. его ц. пр. велич. Запор. чернѣг[овский].

Нижче зазначено: Арх. Мѣрг. кол. № 192.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54800. – Арк. 166–167. Копія рукою О. Лазаревського.

№ 135

1676, липня 21. Чернігів. – Наказ чернігівського полковника Василя Борковського буянським гончарям, щоб працювали в ріпицькому гончарському цеху

Василий Бурковский, полковник Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского черниговский.

Вамъ, гончаром буянским, приказую властью моею полковницкою, абысте Сави Руденъку, цехъмистру гончарскому рѣпицкому, были послушными и в цеху его мели зостават завше, яко и иные гончари зостают и послушеньство отдают, абысте и вы под цехомъ были и належное з себе отдавали (:конечне:), в чом колвек по вас помочи будет потребоват, не были спречными, и повторе о том пилно приказую.

З Чернигова 21 июля 1676 рокъ.

Звышь менованый полковник черниговский.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56241. – Арк. 14. Копія.

№ 136

1677, березня 12. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Василя Дуніна-Борковського чернігівським музикам про звільнення їх від подачок

Василий Буркувскій, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского чернѣговский.

Ознаймую симъ писанемъ моимъ каждому, кому бы о томъ вѣдати належало тепер и в потомние часи, яко то их милостем паномъ полковником по насъ наступуючимъ сукцессоромъ нашимъ, сотникомъ с товариствомъ атаманови городовому чернѣговскому, такъ теж войтови з бурмистрами майстрату Чернѣговского, ижъ бывши у мене цехмистръ музицкій з братиею своею цеховою, покладали перед мене унѣверсали от бывших полковниковъ чернѣговских, увольняючи их от подачокъ мѣских имъ даные. А при оказаню онихъ просили мене велце о тое, абымъ и я в ласце таковой же своей заховавши и от себе лист оборонний далемъ, тосуючи теди волю мою до унѣверсалов от бывших полковников имъ наданныхъ, а респектуючи на тое, же они здавна на Церковъ Божию зо всей брати своей установили давати складку ведлугъ описанной волности их в унѣверсалах полковников в Богу зешлих заховуючи, и от себе листъ мой далемъ, ствержаючи, варую абы от подачокъ мѣских волни будучи, огди того потреба мѣская о вибираню поборов укажетъ, войтъ з бурмистрами, не казали на них музиках жаднихъ подачокъ брати и до онихъ потягати, поневаж уздавна якъ во унѣверсалах менует, не давали и тепер теди при той же их волности

заховуючи, сей лист мой поменнимъ музиком с притисненемъ печати полковое чернѣговское с подписомъ руки моею дадемъ.

В Чернѣгове марта 12 року 1677^а.

Звишь менованой полковник Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожського чернѣговскій^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57611. – Арк. 21. Копія.

№ 137

1677 або 1679, грудня 5. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Василя Дуніна-Борковського про привілеї стрільцям у Седнівській сотні

Василій [Борковский], полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского чернѣговскій.

Пану сотниковѣ городничкому, атамани і всему товариству, у сотняхъ онихъ застаючому, сприявши добра от Господа Бога здоровья, до вѣдомости доношу і ку потребней службе стрелецкой, выбравши Сидора Моцара, в ласцѣ нашой заховуемъ, которого от послушенства сотничкого чинячи волнимъ, лѣпшое помочи до тоєи жъ службы стрелецкой з сотнѣ Седневской, и з Городничкое в товариство прылучаемъ із Хоробріч Калуя з Сидоромъ, з Хотѣвки Тишко Гладко і з Новихъ Боровичъ Федора Мойсеенка, Лаврена Хмаренка і Федора Мартиненка, которихъ тожъ заховавши пры ласци нашой, мѣти хочемъ, абы они поменение стрелцѣ, уживаючи волности козацкое, посполу з атаманомъ своимъ завше старане ложіли около лову зверинного і прислугу тимъ чинячи, на лѣпшую ласку нашу заробляли, не поносячи ни от кого в домахъ своихъ жадное долегливости. Зачимъ ведаючи о такое жъ воли нашой в. милость панове сотникове тихъ всіхъ у листу семъ менованихъ стрелцовъ до своей службы коза[ц]кое абісте не потягали и о послушенства стрелецкого где роскажетъ отаманъ стрелецкій не отривали, даби они пилни до сей службы стрелецкое будучи, завше в милость самихъ їхъ от себе особливе постерегали, приказуемъ і Господу Богу поручаемъ.

Із Чернигова декаврія 5 д., року 1677^а.

Звышменованій полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского черниговскій^г.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 10058. – Арк. 89.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54800. – Арк. 158. Копія з датою: 5 грудня 1679 р.

Там само. – Спр. 56095. – Арк. 123. Копія з датою: 5 грудня 1679 р.

^а Далі в тексті дописано: В подлинномъ подписано.

^б Після підпису в колі написано: Мѣсто печати.

^в Далі в тексті дописано: В подленомъ тако.

^г Нижче в колі написано: М. П. Е.

№ 138

1683, вересня 29. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Якова Лизогуба про збереження привілеїв стрільцям у їх промислі

Яковъ Лизогубъ, полковникъ Войска їхъ царскаго пресвѣтлого величества Запорожского чернѣговскій.

Ознаймуемъ тимъ нашимъ писанемъ, кому бы о томъ вѣдати належал, іжъ яко пред часі антицессоровъ моихъ Сидоръ Моцаръ, атаман стрелецкий і с товариствомъ своимъ стрелцями, которих маєть тридцят і пять во своемъ завѣдованю на волости заставали такъ і теперъ пры той же волности его заховавши кождому такъ с козаков, яко і посполитихъ людей сурово приказуемъ, абы нѣхто ему, атаманови, и товариству его в тихъ пущах в ловеню звѣру перешкоду чинити не важилса, повторі под срокимъ каранемъ приказуемъ, кгдажъ оние стрілецѣ такъ намъ, а що болшая самому ясневелможному его милости пану гетману до двору его панского не чимъ іншимъ, тилко звѣромъ с тихъ пущъ вигоду повинни от-давати.

Писанъ в Чернѣговѣ 29 д. сентабра 1683 року.

Тимъ тежъ стрелцямъ по селах еще где трафетса хлѣб коли і подводі под звѣря же бысте не збороняли, приказуемъ^а.

Звишъменованій полковникъ чернѣговскій^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 10058. – Арк. 79 зв., 89. Копія.

№ 139

1686, липня 21. Сосниця. – Універсал чернігівського полковника Григорія Самойловича про заборону чинити перешкоди стрільцям у полюванні

Григорій Івановичъ Гетманичъ⁷⁵, полковъникъ Войска їхъ царского пресвѣтлого велічества Запорожского чернѣговскій.

Пану сотниковѣ седневскому, городнинскому і кому колвекъ належало будетъ вѣдати симъ листомъ нашимъ ознаймуимъ, іжъ яко за антицессора нашого п. Василя Борковского, бывшаго полковника чернѣговского, атаманъ стрелецкий з своимъ товариствомъ, которіхъ іменуются человекъ тридцять стрілцовъ, пры волности звіклой заставали, такъ і теперъ і за нашого рейментарства полковницкого потвержаемъ, абы тимъ мененимъ тридцятимъ стрелцомъ жаденъ в стрыляню звѣрей перешкоді чинити не важилса якої колвекъ кондиціи человекъ под неласкою нашею і виною неотпустною приказуемъ, дерево зас рубати, яко

^а Далі в тексті дописано: В подленномъ тако.

^б Після підпису в колі написано: М. П. Е.

і перед тимъ, кому було волно не збороняємъ на свою потребу в пуці, тоє вамъ властию нашою приказавши, всего добра зычлівій.

В Сосницѣ 21 д. іюля 1686 року^а.

Звышъ менований гетманичъ, полковникъ чернѣговский, рукою властною.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 10058. – Арк. 79. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56096. – Арк. 122. Копія з датою: 12 червня 1686 р.

Там само. – Спр. 54800. – Арк. 160. Копія з датою: 12 липня 1686 р.

О п у б л і к о в а н о: *Плохинский М.* Материалы для истории внутренней жизни Левобережной Украины. – Х., 1891. – Приложение II. – С. 68. – № 1.

Універсали інших полковників

№ 140

***1658, червня 13. Давидгородок. –
Універсал пінського і турівського полковника
Костянтина Виговського до шляхти на території
між Горинню і Стиром про збір 17 червня в Давидгородку***

Костянтин Виговский, пулковник Войска е. ц. в. Запорозкого пинский и туровский.

Всемъ вобецъ и каждому зособна, яко ихъ милостям паномъ шляхте, такъ высшого, яко и нижшого стану в пулѣку моемъ, межи рекою Горинею а рекою Стыром найдуючимъ ся, доношу до вѣдомости, ижъ я, зблизившись в той трактъ себе от е. м. пана гетмана Войска Запорозкого, брата моего, поданий, а отъ него маючи собѣ устѣную зъ в. милостями моими милостивыми панѣства, теды упрашаю, абысте в. м. мои милостивые панове, жадного не обваляючися небезпеченства, хотѣли до мене на день семинадцятий мѣсяця іюня водлуг старого календаря до Давыдгородка зѣхати, где тамъ мои м. панове волю е. м. пана гетмана, брата моего, през мене услышите. А ежели в. м. мои м. панове не зѣдетеса, а мѣло би в. м. що на потом поткати, чого я собѣ не зичу, теди прошу, абист в. м. м. м. п. мене в томъ не виновали. Що я в. м. м. м. п. ознаймивши, себе самого ласце в. м. м. м. п. отдаю.

З Давидгородка, дня 13 мѣсяця іюня року 1658.

О п у б л і к о в а н о: *Грушевський М.* Історія України-Руси. – К., 1998. – Т. X-1. – С. 304. Герасимчук В. Матеріали до історії козаччини XVII віку. – С. 72. – № 56.

^а Далі в тексті дописано: В подленномъ тако.

№ 141

**1663, липня 17. Табір під Седневом. –
Лист сосницького полковника Яцька Скидана
отаману Тимошу Свириденкові про захист прав
Макошинського монастиря на млин**

Мой ласкавий пане Тимошу Свириденку, а[тамане] н[аш] !

Здоровя доброго тобѣ узичивши, сторони *отца* Виктора, игумена макошинського, о млинѣ, который з давних часов, и за давних полковников на манастир ішов, такъ і тепер даю *отцу* Виктору, аби на примноження Церкви Божие било, а в. мил. не будте спречный писанью нашему і позволеню, аби не било перешкоды нѣ в чом, і тое в. м. ознаймивши, Господу Богу поручаю.

З Седнева, з табору, 1663 місяця, іюля 17 дня.

В. м. всего добра зич[ливий] при[ятель] Яцько Скиданѣ, полковник з вѣр[ным] Вой. его прес. цар. вел. Запор. сосницький.

На звороті написано: Скиданѣ полковникѣ далѣ потвержене на млинѣ, якъ издавна ішовѣ на манастир.

По архиву № 95.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 6. Оригінал з полковничою печаткою.

№ 142

**1679, лютого 25. Ямпіль. –
Універсал полковника Василя Іванієвича
пану Лукашеві Гордієнкові на право зайняття
греблі на р. Білиці, в архієпископських землях**

Вѣдомо чиню симъ моимъ писанем, кому би о томъ вѣдати належало, меновите обивателемъ мѣста Янѣполя і всему уѣзду Янѣпулскому, такъ же шатрицким жителем, малем з ласки его милости пана Захария, швагра ясне велможного его милости пана Іванѣна Самуйловича, гетмана Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, добродѣя моего, подание фунѣдушу такъ *тот* того чоловѣка, що пану Захарии даровал свой фунѣдушъ, такъ и *тотъ отдаю* фунѣдушъ самого пана Захария, на заняте греблі на рѣцѣ Белеци в грунѣтах архієпископських, дарую вѣчне пану Лукашови Горѣдѣнькови в дому моем уласномъ в Янѣполю, при битности пана Івана Лисицѣ, на *тот* час зосланого *от* боку ясне ве[л]можного его милости пана Іоанѣна Самуйловича, гетмана Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, такъ же і при інихъ людех зацнихъ і вѣри годнихъ, на имя Івана Яресченѣка, Івана Болѣхви, Ігната Протасенка, Урѣсулѣ Волошину, и при битности Лукяна Семеновичу, войтови шатрицкому, жеби од сего часу не мѣлз нѣ од кого жадного мѣброу перешкоди в грунѣтахъ своих займаних.

Писанъ в Янъполю, 1679, мѣсяця февраля 25 дня.

Для лѣпшой вѣри и певности притескаю печат іменем моим власнимъ.

Василий Иванѣвичъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого конъний и пехотний.

На звороті: Подаю сесь муї запис пану Лукашови Гюрдѣнъкови на заняте той греблѣ на рецѣ Белицѣ вѣчними часы.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 77. – Арк. 1. Оригінал.

Примітки

¹ Левківці – село; ймовірно, йдеться про Левки Ліговосорочинської сільради Прилуцького району Чернігівської обл. – Док. 1.

² Кобилецький – ніжинський обозний (1663), ніжинський наказний полковник. – Док. 2.

³ Гуляницький Григорій – ніжинський полковник (1656–1659), за походженням з волинської шляхти. Брав участь у ліквідації повстання Барабаша і Пушкаря та у війні Виговського з Москвою. Відзначився в обороні Конотопа 1659 р. Після поразки Виговського був усунутий від полковництва. 1663 р. брав участь у поході П. Тетері на Лівобережжя. У 1664 р. внаслідок інтриги Тетері був ув'язнений у Мальборкській фортеці. – Док. 2.

⁴ Безпалий Іван (р.н.н.–1718) – самозваний гетьман, підтримуваний московською партією (листопад 1658 – жовтень 1659), не мав самостійного значення, потрібний був Москві як символ боротьби з Виговським, на Переяславській раді (жовтень 1659), де Юрія Хмельницького обрали гетьманом, Безпалого було затверджено на посаді військового судді. – Док. 3.

⁵ Неданчичі – село Ріпкинського району Чернігівської обл., центр сільради, якій підпорядковані села Грабівка, Комарівка, Левичівка, Макшунівка, Нова Рудня, Пролетарська Рудня, Червона Гута. Розташовані на лівому березі Дніпра. – Док. 4.

⁶ Білоус – річка в Чернігівській обл., права притока Десни (басейн Дніпра). Бере початок біля села Пушкарі Ріпкинського району. – Док. 4.

⁷ Галки – село Роменського району Сумської обл. Розташоване за 35 км від райцентру і за 12 км від залізничної станції Талалаївка, на лінії Бахмач – Ромодан; сільради підпорядковані населені пункти Коробчине і Плужникове. – Док. 4.

⁸ Губичі – село Неданчицької сільради Ріпкинського району Чернігівської обл. – Док. 4.

⁹ Миси – село Редьківської сільради Ріпкинського району Чернігівської обл. – Док. 4.

¹⁰ Ракушка-Романовський (Ракущенко) Роман Онисимович (1623–1703) – з ніжинських реєстрових козаків, брав участь у визвольних боях від самого початку. Ніжинський сотник у 1658–1663 рр., генеральний підскарбій у 1663–1666 рр. – Док. 4.

¹¹ Вабля – річка, ліва притока Іпуті. – Док. 5.

¹² Білиця – річка, права притока Івоті, ліва притока Десни (бас. Дніпра); село Білиця Ямпільського району Сумської обл. – Док. 6.

¹³ Максаківський Спаспреображенський монастир розташований на лівому березі Десни неподалік від села Максаки Менського району на місці поселень доби бронзи та поселень ранньослов'янського періоду. Час заснування невідомий. Відновлений 1642 р. ченцями Трубчевського монастиря, у 60–70 рр. XVII ст. навколо монастиря споруджено земляний вал з дерев'яною стіною, після чого він набув рис фортеці. У 1665–1681 рр. ігуменом був І. Ширкевич, у 1681–1682 рр. письменник і церковний діяч Дмитрій Туптало Ростовський. – Док. 6.

¹⁴ Рома – річка, права притока Десни, ліва – Дніпра. – Док. 9.

¹⁵ Жорнівці – село локалізувати не вдалося. – Док. 9.

¹⁶ Шептаки – село Новгород-Сіверського району, якому підпорядковані села Клевин, Кролевець-Слобідка, Узруй. Розташоване за 15 км від залізничної станції Узруй. Відоме з першої половини XII ст. У 1654 – 1781 рр. – центр Шептаківської сотні Стародубівського полку. Належали гетьманам. – *Док. 14.*

¹⁷ Миклашевський Михайло (р.н.н. – п. 1706) – військовий товариш (1671), дворянин гетьмана Д.Многогрішного (1672), один з його головних радників; у 1672 р. їздив у посольстві до Москви. Глухівський городовий отаман (1675), ніжинський полковий осавул (1679–1682), генеральний хорунжий (1682), генеральний осавул (1683–1686, 1689), стародубівський полковник (1689–1704, 1705–1706). – *Док. 15.*

¹⁸ Чорногородка – село Макарівського району Київської обл. – *Док. 16.*

¹⁹ Після страти Юрія Хмельницького турки віддали Правобережну Україну в управління молдавському господареві Іванові Дуці, який почав колонізувати спустошений край на засадах козацького ладу. Дука затвердив наказним гетьманом Яна Драгинича, і той уже в січні 1682 р. знаходився в Немирові. Драгинич призначив полковників до козацьких міст на Правобережжі, які мали бути відновлені. У 1683 р. внаслідок загрози польського наступу Драгинич повернувся в Ясси до Дуки. – *Док. 17.*

²⁰ Лебединський чоловічий монастир – заснований 1621 р. за півтори версти від міста Лебедина. – *Док. 17.*

²¹ Немирів – смт, райцентр Вінницької обл. – *Док. 17.*

²² Вуяхевич Михайло (р.н.н.–7.02.1697) – генеральний писар у 1660–1663 рр., після приходу до влади Брюховецького був відправлений у заслання на Москву, генеральний суддя у 1683–1691 рр., 1691 р. став архімандритом Києво-Печерського монастиря, у чернецтві прийняв ім'я Мелетій. – *Док. 18.*

²³ Голуб Костянтин – генеральний бунчужний у 1678–1687 рр., під час Кримського походу Самойловича (травень–липень 1687 р.) був залишений у Батурині виконувати обов'язки гетьмана. – *Док. 19.*

²⁴ Ладин – смт Прилуцького району Чернігівської обл., якому підпорядковане с. Пилище. Розташоване на річці Удаї, за 18 км від райцентру і залізничної станції Прилуки. Вперше згадується 1603 р., коли тут було засновано Ладинський Покровський монастир, якому належав Ладин і навколишні земельні володіння. – *Док. 21.*

²⁵ Кобилячок – річка в Полтавській обл., ліва притока Дніпра, тепер впадає в Дніпропетровське водосховище. Тече територією Кременчуцького району. На берегах річки – село Кобилячок. – *Док. 22.*

²⁶ Дворецький Василь – наказний київський полковник у 1653, 1656–1658 рр., київський полковник 1659–1668 рр. – *Док. 23.*

²⁷ Київський Видубицький монастир – розташований на південній околиці Києва, де в часи Київської Русі знаходився перевіз на лівий бік Дніпра. Заснований у другій половині XI ст. князем Всеволодом Ярославичем як родинний монастир. У 1070–1088 рр. на території Видубицького монастиря споруджено Михайлівський собор. – *Док. 23.*

²⁸ Яненко-Хмельницький Павло – наказний київський полковник у 1653 р., київський полковник 1654–1656, 1657–1659 рр. – *Док. 24.*

²⁹ Київський Межигірський Спасопрображенський монастир – заснований 988 р. біля Вишгорода (нині місто Києво-Святошинського району Київської обл.). Протягом XI–XII ст. одержав земельні маєтності від давньоруських князів, 1240 р. зруйнований татарами-монголами. 1609 р. отримав право ставропігії. Земельні володіння монастиря зросли після визвольних змагань на чолі з Богданом Хмельницьким. Після зруйнування у 60 рр. XVII ст. польським військом Трахтемирівського монастиря став шпиталем для старих запорожців. – *Док. 24.*

³⁰ Чернин – село, 1946 р. входило до Вище-Дубичанського району Київської обл. – *Док. 24.*

³¹ Оболонь – луг у заплаві Дніпра, у північній частині Києва. Згадується в літописах під 1096, 1151, 1161, 1174 рр. у зв'язку з відбиттям нападів кочівників і князівськими міжусобицями. Заливні луки Оболоні використовувалися під пасовища. – *Док. 25.*

³² Остер – місто Козелецького району Чернігівської обл., якому підпорядковані села Беремицьке, Любечанів, Поліське. Розташований в межиріччі Десни (притока Дніпра) та Остра (притока Десни), за 43 км від найближчої залізничної станції Бобрик. Пристань на Десні. Вперше згадується в літописі під 1098 р. як місто “на Вєстри”, з 1654 р. у складі Російської держави, 1662 р. місто отримало магдебурзьке право. – *Док. 30.*

³³ Солонина Костянтин – київський полковник у 1669–1682, 1687–1689 рр. – *Док. 33.*

³⁴ Котурка – річка, права притока Ірпеня, права притока Дніпра. – *Док. 34.*

³⁵ Копачів – село Обухівського району Київської обл., за 10 км від райцентру. – *Док. 35.*

³⁶ Вербицький Гнат – лубенський полковник в 1663–1664 рр. – *Док. 37.*

³⁷ Сербин Іван – лубенський полковник в 1671, 1672–1676 рр. – *Док. 38.*

³⁸ В'язівка – село Махнівської сільради Лубенського району Полтавської обл. – *Док. 38.*

³⁹ Лохвиця – місто, центр Лохвицького району Полтавської обл. Розташована на р. Лохвиця (притока Сули), на автошляху Київ – Суми, за 12 км від залізничної станції Сула. – *Док. 39.*

⁴⁰ Ілляшенко Максим – лубенський полковник в 1676–1687 рр. – *Док. 40.*

⁴¹ Піски – село Лохвицького району Полтавської обл. Розташоване на березі р. Артополот. Вперше згадується у літописі під 1092 р. як Пісочень. – *Док. 40.*

⁴² Сліпород – річка в Полтавській обл., права притока Сули (бас. Дніпра). Тече територією Гребінківського, Оржицького і Лубенського районів. На берегах річки розташовані села Майорщина, Тарасівка, Олександрівка, Лазірка, Воронинці, Черевки. – *Док. 41.*

⁴³ Дейманівка – село Пирятинського району Полтавської обл., центр сільради, якому підпорядковані села Прихідьки і Шкурати. Розташована на лівому березі р. Удай за 14 км від райцентру і залізничної станції Пирятин. Заснована в XVII ст. Входила до Пирятинської Другої сотні Лубенського полку. – *Док. 44.*

⁴⁴ Булатець – річка, права притока Сули, ліва притока Дніпра, в Лубенському районі Полтавської обл. – *Док. 45.*

⁴⁵ Круча – село Білоцерківської сільради Великобагачанського району Полтавської обл. – *Док. 46.*

⁴⁶ Повстин – село Великокручанської сільради Пирятинського району Полтавської обл. – *Док. 46.*

⁴⁷ Свічка Леонтій (р.н.н.–1699) – лубенський полковий осавул у 1665–1666, 1671, 1675–1687 рр., лубенський полковник у 1688–1699 рр. – *Док. 46.*

⁴⁸ Лісницький Григорій (р.н.н.–1664) – миргородський полковник у 1653–1659, 1660 рр., генеральний суддя у Ю. Хмельницького в 1661–1662 рр. – *Док. 47.*

⁴⁹ Нині відомо чотири універсали Б. Хмельницького Батуринському Крупицькому монастиреві: 1) на село Хмелів; 2) про закріплення за монастирем млина у Липовому; 3) про підтвердження прав монастиря на маєтності; 4) про закріплення за монастирем сіл Спаське Поле, Божок, Любитів, Озаричі. – *Док. 47.*

⁵⁰ Золотаренко Іван (р.н.н.–1655) – ніжинський полковник у 1653–1655 рр., наказний гетьман у 1654–1655 рр., родич Б. Хмельницького; сестра Золотаренка Ганна була третьою дружиною Хмельницького. У жовтні 1655 р. під час облоги Старого Бихова був тяжко поранений і невдовзі помер. – *Док. 48.*

⁵¹ Ховми – село Борзнянського району Чернігівської обл., центр сільради, які підпорядковані села Ворона, Липівка, Сидорівка, розташовані за 22 км від райцентру та за 17 км від залізничної станції Бондарівка. Відомі з першої пол. XVII ст. – *Док. 48.*

⁵² Ядути – село Борзнянського району Чернігівської обл., центр сільради, які підпорядковані села Гришівка, Жданів, Кіровське, Красностав, Сапонівка, Юрківщина. Розташовані за 20 км від райцентру та за 10 км від залізничної станції Бондарівка. – *Док. 48.*

⁵³ Високе – село Борзнянського району Чернігівської обл., центр сільради, які підпорядковані села Галайбине, Купченків, Маличина Гребля. Розташоване на р. Доч, за 16 км від райцентру та за 2 км від залізничної станції Доч. – *Док. 48.*

⁵⁴ Каторжний Роман – наказний ніжинський полковник у 1654 р. – *Док. 52.*

⁵⁵ Золотаренко Василь (р.н.н.–1663) – брат Івана Золотаренка, ніжинський полковник у 1659–1663 рр. – Док. 56.

⁵⁶ Убідь – річка у Чернігівській обл., права притока Десни. Довжина 106 км. Тече територією Корюківського, Менського, Новгород-Сіверського і Сосницького району. Має рівнинний характер. – Док. 59.

⁵⁷ Мартинович Артем – ніжинський полковник у 1667–1668 рр. – Док. 69.

⁵⁸ Уманець Пилип – ніжинський полковник у 1669–1674 рр. – Док. 73.

⁵⁹ Борсук Марко – ніжинський полковник у 1674–1677 рр. – Док. 79.

⁶⁰ Кобижча, Кобизча – річка, ліва притока Бистої, ліва притока Остра, ліва притока Десни (бас. Дніпра). – Док. 82.

⁶¹ Реть – річка, ліва притока Єсмани, ліва притока Десни (бас. Дніпра). – Док. 83.

⁶² Тростянець – тепер селище Ічнянського району Чернігівської обл., центр сільради, якій підпорядковані села Барвінкове і Верескупи. – Док. 86.

⁶³ Гуджол Дем'ян – полтавський полковник у 1661–1664, 1672–1674 рр. – Док. 87.

⁶⁴ Нові Санжари – смт, центр Новосанджарівського району Полтавської обл. Розташовані на р. Ворсклі, за 36 км від обл. центру Полтави, за 7 км від залізничної станції Нові Санжари. – Док. 88.

⁶⁵ Жученко Федір – полтавський полковник у різні роки від 1659 до 1690. – Док. 89.

⁶⁶ Полтавський Хрестовоздвиженський монастир – заснований 1650 р., як чоловічий, ігуменом Мгарського монастиря Калістратом при сприянні київського митрополита Сильвестра Косова на кошти полтавського полковника М.Пушкаря та представників козацької старшини І. Іскри й І. Крамаря. – Док. 90.

⁶⁷ 1619, січня 18. Вишневець. – Фондуш кнг. Раїни Вишневецької Ладинському Покровському монастиреві:

Раина Могилянка Михайлова, ксенжна Вишневецкая, старостиная обрुцкая (!).

Ознаймую тимъ листомъ нашимъ, кому би о томъ вѣдати належало, іжъ я за прозбою господина отца Ісаиї, ігумена Густинскаго і Подгорскаго монастирєв моїхъ заднѣпрскихъ, позволяю мой монастирѣ Ладинский Подгорский фундовати на монастирѣ дѣвичий Ладинский інокїнямъ черницямъ, меновито сестрѣ отца Ісаїї рожонной інокїнѣ Александрѣ, ігуменїи, і даю его оной в завѣдованїе і справоване до живота еї, аби з сестрами черницями поволи Господа Бога, еще живучи, за насъ і потомки наши Господа Бога просили і подаю ей ве владзу і моцъ монастир мой Ладинский со всѣми кгрунтами і пожитками з селомъ Ладиномъ і рѣчкою Ладинскою, от Прилуки двѣ милѣ і кгрунтъ означаю ведлугъ ограничення, яко князь Лико з росказаня славной памяти кс[ен]ж[а] Михайла Вишневецкаго, милаго малжонка моего ограничилъ, ни придаючи, ни в чимъ уимуючи, яко ся в себѣ маєт ни от кого жадной перешкоди не маючи, такъ от слугъ, арендаровъ, яко тежъ і от подданихъ нашихъ, а то учиниламъ для прозби отца Ісаиї, ігумена вишменованного монастирей моїхъ, яко тежъ і для отпушення хрѣховъ нашихъ, аби в томъ монастирѣ завше за насъ і потомки наши молби до Господа Бога отпраоватися, а для лѣпшой вѣри і ваги даю тотъ муї листь с притисненїемъ печати і с подписомъ руки нашей.

Писанъ у Вишневцу, року 1619, мѣсяця януария 18 дня.

Рокою власною.

На арк. 1 зверху зазначено: По архиву № 529. Копія.

Після підпису в колі зазначено: Мѣстце печати еї милости Вишне[вецкой].

Нижче написано: Сей привилей і фондушъ княгини еї милости Раїни Вишневецкой належачи монастирєвѣ Ладинскому.

ЦДІАК України. – Ф. 142. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 1–1 зв. Копія. – Док. 92.

⁶⁸ Горленко Лазар (р.н.н.–1687) – прилуцький полковник у 1659 (наказний), 1661, 1664–1668, 1672–1677, 1680–1687 рр., вбитий козаками полку під час усунення від влади Самойловича. – Док. 94.

⁶⁹ Харитонівка – село Срібненського району Чернігівської обл., центр сільради, якій підпорядковане село Скибівщина. Розташована за 8 км. від райцентру і за 11 км. від автодорого Київ-Суми. У XVII–XVIII ст. входила до Срібнянської сотні Прилуцького полку. – Док. 97.

⁷⁰ Гаврилівка – село Бобровицького району Чернігівської обл., центр сільради, якій підпорядковані села Запоріжжя, Миколаїв, Українка. Розташована за 40 км від райцентру та залізничної станції Бобровиця. – Док. 97.

⁷¹ Коста – річка в Чернігівській обл. України і Брянській обл. РФ. Бере початок на території Брянської обл. – Док. 100.

⁷² Лисенко Іван – чернігівський полковник у 1669–1671 рр., переяславський – у 1677–1678, 1690–1692 рр., генеральний осавул у 1672–1678 рр. – Док. 129.

⁷³ Бреч – річка в Чернігівській обл., ліва притока Снові. Бере початок у Сосницькому районі, тече через Корюківський і Щорсівський райони. – Док. 133.

⁷⁴ Рудка – річка в Чернігівській обл., тече територією Варвинського району. – Док. 134.

⁷⁵ Самойлович Григорій Іванович (помер 1687) – син гетьмана І. Самойловича, чернігівський полковник у 1685–1687 рр.; після усунення Самойловича від влади був заарештований російськими воеводами і страчений у місті Севську. – Док. 139.

Додаток II

Список місцевостей, в яких перебували гетьмани

Список місцевостей, в яких перебував Іван Виговський у 1657–1664 р.

1657 рік

серпня 16 - у Чигирині. – Док.6
серпня 29 – у Чигирині – Док.7
вересня 11 – у Чигирині – Док.8,9
жовтня 5 – у Корсуні – Док.10,11
жовтня 6 – у Корсуні – Док.1
жовтня 8 – у Корсуні / Києві? – Док.2,12
жовтня 17 – у Києві – Док.13
жовтня 21 – у Києві. – Док.14
жовтня 22 – у Чигирині. – Док.15
жовтня 23 – у Києві. – Док.16,17
жовтня 26 – у Гоголеві. – Док.18
листопада 16 – у Чигирині. – Док.19
листопада 19 – у Чигирині. – Док.20

1658 рік

січня 7 – у Чигирині. – Док.21
січня 30 – у Чигирині. – Док.22
лютого 19 – у Переяславі. – Док.23
лютого 25 – у Києві. – Док.24, 25
березня 1 – у Києві. – Док.26
березня 19 – у Чигирині. – Док.27
березня 29 – у Чигирині. – Док.28
квітня 1 – у Чигирині. – Док.29
квітня 5 – у Чигирині. – Док.30
квітня 12 – у Чигирині. – Док.31
квітня 16 – у Чигирині. – Док.33
квітня 22 – у Чигирині. – Док.34
травня 1 – у Чигирині. – Док.35
травня 14 – у таборі під Манджелією. – Док.36
травня 16 – у таборі під Голтвою. – Док.37
червня 3 – у Смілі. – Док.38
червня 16 – у Чигирині. – Док.39
червня 17 – у Чигирині. – Док.40
червня 22 – у Чигирині. – Док.41

червня 27 – у Чигирині. – Док.42,43
липня 8 – у Чигирині. – Док.44
липня 12 – у Чигирині. – Док.45
липня 18 – у Чигирині. – Док.46
липня 25 – у Чигирині. – Док.47
липня 26 – у Чигирині. – Док.48
серпня 19 – у таборі під Кувичинцями. – Док.49
серпня 20 – у таборі на Снітинці / у таборі під Кам'яним. – Док.51,52
серпень – у Кієкрині. – Док.51
вересня 6 – у таборі під Гадячем. – Док.3
вересня 6 – у Гадячі. – Док.4,5
вересня 29 – у таборі під Зіньковим. – Док.53
листопада 16 – у Чигирині. – Док.54
листопада – у Ржищеві. – Док.57

1659 рік

січня 26 – у таборі в Угурівці. – Док.58,59
лютого 11. – у таборі в Сорочинцях. – Док.60,61
травня 3. – у Чигирині. – Док.62
травня 20. – у таборі під Дробцями. – Док.63
травня 28 – у таборі під Таманню. – Док.64
серпня 10 – у Чигирині. – Док.65
серпня 15 – у Чигирині. – Док.66

1660 рік

лютого 7 – у Серебряниці. – Док.67

1664 рік

березня 1. – у Фастові. – Док.68

Список місцевостей, в яких перебував Юрій Хмельницький

1659 рік

жовтня 17. Переяслав. – Док.69
листопада 1. Чигирин. – Док.73,74, 75
листопада 16. Медведівка. – Док.76
листопада 16 чи 17. Медведівка. – Док.77
листопада 23. Корсунь. – Док.78
листопада 28. Богуслав. – Док.79

1660 рік

січня 1. Чигирин. – Док.80, 81
січня 7. Чигирин. – Док.82
січня 8. Чигирин. – Док.83
січня 21. Чигирин. – Док.84
січня 22. Чигирин. – Док.85
січня 23. Чигирин. – Док.86, 87

січня 28. Чигирин. – Док.88
лютого 7. Чигирин. – Док.89-94
лютого 8. Чигирин. – Док.95-96
лютого 12. Чигирин. – Док.97
лютого 21. Чигирин. – Док.98
березня 1. Чигирин. – Док.99
квітня 10. Чигирин. – Док.100
квітня 18. Чигирин. – Док.101
квітня 21. Чигирин. – Док.102
травня 4. Чигирин. – Док.103
травня 5. Чигирин. – Док.104
травня 8. Чигирин. – Док.105
травня 13. Чигирин. – Док.106
червня 5. Кодак. – Док.108
червня 28. Корсунь. – Док.110
липня 5. Табір під Кодачком. – Док.111
липня 8. Табір на Вершинах Ташлицьких. – Док.112-113
липня 23. Чигирин. – Док.114-116
серпня 7. Чигирин. – Док.117
вересня 5. Табір з-під Зарубинців. – Док.118
жовтня 17. Табір під Чудновим. – Док.70
листопада 18. Сміла. – Док.119
листопада 24. Чигирин. – Док.120-121
грудня 9. Чигирин. – Док.122
грудня 12. Чигирин. – Док.123
грудня 13. Чигирин. – Док.124
грудня 24. Чигирин. – Док.125
грудня 27. Чигирин. – Док.126

1661 рік

січня 17. Жаботин. – Док.127
лютого 26. Чигирин. – Док.128
квітня 17. Чигирин. – Док.129
квітня 18. Чигирин. – Док.130
бл. жовтня 8. Обоз під Росавою. – Док.131

1662 рік

квітня 4. Чигирин. – Док.132
квітня 10. Чигирин. – Док.133

1677 рік

липня 3. Табір під Чорним Лісом. – Док.134
серпня 3. Табір. – Док.135

1678 рік

серпня 23. Табір під Ірклівим. – Док.136
вересня 12. З-під Ладижина. – Док.137

1679 рік

лютого 1. Горошин. – Док.138

**Список місцевостей, в яких перебував
Яким Сомко в 1661-1663 рр.**

1660 рік

(?) квітня 27. Табір під Биковом. – Док.139
червня 28. Корсунь. – Док.140
листопада 1. Переяслав. – Док.141

1661 рік

квітня 1. Козелець. – Док.143
липня 30. Переяслав. – Док.146
серпня 16. Переяслав. – Док.147

1662 рік

квітня 16. Козелець. – Док.148
квітня 17. Козелець. – Док.149
червня 6. Переяслав. – Док.150
червня 15. Переяслав. – Док.151
червня 24. Переяслав. – Док.152

1663 рік

лютого 28. Переяслав. – Док.153
квітня 2. Козелець. – Док.154
квітня 12. Козелець. – Док.155

**Список місцевостей, в яких перебував
Павло Тетеря у 1663-1665 рр.**

1663 рік

лютого 2. Корсунь. – Док.157
лютого 13. Чигирин. – Док.158
квітня 1. Чигирин. – Док.159
квітня 2. Корсунь. – Док.160
квітня 28. Чигирин. – Док.161
травня 11. Чигирин. – Док.162
червня 30. Чигирин. – Док.164
липня 24. Чигирин. – Док.165
липня 29. Чигирин. – Док.167
липня 30. Чигирин. – Док.168–169
жовтня 10. Корсунь. – Док.170
листопада 15. Чезань. – Док.171
листопада 23. Табір під Кременчуком. – Док.172
грудня 21. Табір під Прилукою. – Док.173

1664 рік

травня 30. Біла Церква. – Док.175
червня 28. Табір під Насташкою. – Док.176

1665 рік

не пізніше 10 квітня. Табір під Кисляком. – Док.177
грудня 8. Рашівка. – Док.178*

Список місцевостей, в яких перебував Іван Брюховецький у 1663-1668 рр.

1663 рік

червня 20. Табір під Кропивною. – Док.181
червня 26. Табір під Кропивною. – Док.182
червня 27. Табір під Носівкою. – Док.183
липня 3. Табір під Переяславом. – Док.184
липня 7. Табір під Переяславом. – Док.186-187
липня 8. Табір під Переяславом. – Док.188
липня 24. Табір під Переяславом. – Док.189-190
серпня 3. Табір під Переяславом. – Док.192-193
серпня 5. Табір під Переяславом. – Док.195-197
серпня 22. Табір під Переяславом. – Док.198
вересня 21. Табір під Лубнами. – Док.199
жовтня 18. Гадяч – Док.200
жовтня 24. Гадяч. – Док.201-204
жовтня 31. Гадяч. – Док.205
листопада 13. Конотоп. – Док.206
листопада 19. Батурин. – Док.207
грудня 20. Батурин. – Док. 209

1664 рік

січня 22. Батурин. – Док.210
лютого 19. Табір під Вороніжем. – Док.211
березня 8. Борзна. – Док.211а
березня 12. Ніжин. – Док.212
березня 14. Ніжин. – Док.213
березня 23. Переяслав. – Док.214
березня 26. Переяслав. – Док.215
березня 28. Переяслав. – Док.216
травня 12. Табір під Чигирином. – Док.217
травня 17. Табір під Свидівкою. – Док.218
липня 12. Канів. – Док.219
серпня 15. Канів. – Док.220
серпня 15. Канів. – Док.221
вересня 13. Канів. – Док.222
жовтня 31. Канів. – Док.223

1665 рік

березня 16. Канів. – Док.225-226
березня 25. Канів. – Док.227

* Копії цього документу мають також дати 8.12.1666 та 8.12.1667.

травня 8. Канів. – Док.228
травня 26. Канів. – Док.229
червня 21. Табір під Києвом, на річці Либідь. – Док.230
червня 24. Табір під Києвом, на річці Либідь. –Док.231
серпня 1. Глухів. – Док.232
грудня 3. Москва. – Док.233

1666 рік

січня 13. Вороніж. – Док.234
лютого 2. Гадяч. – Док.235
березня 1. Гадяч. – Док.236

1667 рік

січня 27. Гадяч. – Док.238
травня 2. Гадяч. – Док.239
жовтня 8. Гадяч. – Док.240
листопада 7. Гадяч. –Док.241
грудня 30. Гадяч. – Док.242

1668 рік

січня 8. Гадяч. – Док.243
січня 13. Гадяч. – Док.244
лютого 10. Гадяч. – Док.245
лютого 11. Гадяч. – Док.247
лютого 14. Гадяч. – Док.248
березня 2. Гадяч. – Док.249-251
березня 6. Гадяч. – Док.252
березня 12. Гадяч. – Док.253
квітня 1. Гадяч. – Док.254
квітня 9. Гадяч. – Док.255
травня 10. Гадяч. – Док.256
травня 25. Гадяч. – Док.257

Список місцевостей, в яких перебував Петро Дорошенко у 1666-1675 рр.

1666 рік

березень. - Медведівка. – Док.260
червня 10. Чигирин. - Док.261
червня 22. Черкаси – Док.262

1667 рік

березня 1. Медведівка – Док.263
березня 2. Чигирин – Док.264
травня 11. Чигирин – Док.265
червня 27. Чигирин – Док.266

1668 рік

лютого 22. Чигирин - Док.267
квітня 9. Чигирин – Док.268
квітня 29. Чигирин – Док.269
червня 9. Табір над вершиною Говтвою – Док.270
червня 12. Табір біля річки Ворскли – Док.272
червня 21. Табір під Ромнами – Док.273
червня 28. Табір під Ромнами – Док.274-275
червня 28. Табір у селі Чубнах – Док.276
червня 29. Табір – Док.277
липня 5. Табір під Срібним – Док.278-280
серпня 2. Чигирин – Док.281
серпня 10. Чигирин – Док.282
серпня 20. Чигирин – Док.283
серпня 22. Чигирин – Док.284
вересня 2. Чигирин – Док.287
вересня 3. Чигирин – Док.288
вересня 13. Чигирин – Док.289
жовтня 21. Чигирин – Док.290

1669 рік

січня 1. Чигирин – Док.291
січня 4. Чигирин – Док.292
лютого 7. Чигирин – Док.293
березня 13. Корсунь – Док.294
березня 29. Чигирин – Док.295
квітня 27. Чигирин – Док.296
грудня 7. Чигирин – Док.298

1670 рік

лютого 2. Чигирин – Док.299
грудня 19. Чигирин – Док.300

1672 рік

лютого 26. Чигирин – Док.301
липня 10. Табір під Скибинцями – Док.302

1673 рік

квітня 25. Чигирин – Док.304
травня 13. Чигирин – Док.305
грудня 16. Чигирин – Док.306

1674 рік

серпня 12. Чигирин – Док.307

1675 рік

лютого 21. Чигирин – Док.308

Список місцевостей, в яких перебував Дем'ян Многогрішний в 1668-1672 рр.

1668 рік

- червня 28. Чернігів. – Док.312
- липня 6. Максаківський монастир. – Док.313
- липня 21. Чернігів. – Док.314-317
- серпня 12. Чернігів. – Док.318
- жовтня 14. Мена. – Док.319
- жовтня 19. Чернігів. – Док.320
- грудня 22. Ногород-Сіверський. – Док.321

1669 рік

- січня 4. Сосниця. – Док.323-324
- січня 13. Батурич. – Док.325
- березня 9. Глухів. – Док.326-331
- березня 12. Короп. – Док.332
- березня 15. Сосниця. – Док.333
- березня 16. Сосниця. – Док.334-335
- березня 25. Сосниця. – Док.336
- квітня 8. Батурич. – Док.337
- квітня 24. Батурич. – Док.338
- травня 17. Батурич. – Док.339
- травня 26. Батурич. – Док.340
- червня 1. Батурич. – Док.341-342
- червня 8. Батурич. – Док.343
- червня 20. Батурич. – Док.345
- червня 22. Батурич. – Док.346
- липня 1. Батурич. – Док.347
- липня 28. Батурич. – Док.348
- липня 30. Батурич. – Док.349-350
- вересня 3. Батурич. – Док.351
- вересня 6. Батурич. – Док.352
- вересня 8. Батурич. – Док.353
- жовтень. Батурич. – Док.354
- листопада 10. Батурич. – Док.355
- листопада 11. Батурич. – Док.356-357

1670 рік

- січня 5. Батурич. – Док.358-359
- січня 8. Батурич. – Док.360
- січня 18. Батурич. – Док.361-362
- лютого 7. Батурич. – Док.363
- лютого 12. Батурич. – Док.364
- лютого 24. Батурич. – Док.365
- березня 21. Батурич. – Док.366
- березня 25. Батурич. – Док.367
- квітня 8. Батурич. – Док. 367 а
- квітня 17. Батурич. – Док.368

квітня 19. Батурин. – Док.369
квітня 21. Батурин. – Док.370-371
квітня 22. Батурин. – Док.372
квітня 25. Батурин. – Док.373
травня 9. Батурин. – Док.374
травня 19. Батурин. – Док.375-376
червня 10. Батурин. – Док.377
червня 18. Батурин. – Док.378
червня 30. Батурин. – Док.379
липня 7. Батурин. – Док.380
серпня 2. Батурин. – Док.381
серпня 25. Седнів. – Док.382
серпня 27. Сосниця – Док.383
серпня 28. Сосниця – Док.384

1671 рік

січня 1. Батурин – Док.386
січня 4. Батурин – Док.387-388
січня 13. Батурин – Док.389
лютого 15. Батурин – Док.390
лютого 17. Батурин – Док.391
лютого 19. Батурин – Док.392
лютого 28. Батурин – Док.393
березня 25. Київ. – Док.394
березня 28. Київ. – Док.395-396
квітня 11. Батурин – Док.398
червня 7. Батурин – Док.399
липня 7. Батурин – Док.400
липня 30. Батурин – Док.401-402
вересня 24. Батурин – Док.403
жовтня 3. Батурин – Док.404
листопада 11. Батурин – Док.405
грудня 12. Батурин – Док.406
грудня 13. Батурин – Док.407

1672 рік

січня 8. Батурин – Док.408
січня 9. Батурин – Док.409
січня 22. Батурин – Док.410

Список місцевостей, у яких перебував Михайло Ханенко 1672 р.

травня 9. Ладижин – Док.411
травня 29. Ладижин – Док.412

**Список місцевостей, в яких перебував
Іван Самойлович в 1672-1687 рр.**

1672 рік

червня 21. Батурин – Док.416-417
червня 22. Батурин – Док.418
червня 24. Батурин – Док.419
червня 27. Батурин – Док.420-421
червня 28. Батурин – Док.422-423
липня 1. Батурин – Док.424-425
липня 4. Батурин – Док.426-427
липня 5. Батурин – Док.428-429
липня 7. Батурин – Док.430
липня 8. Батурин – Док.431
липня 10. Батурин – Док.432-435
липня 11. Батурин – Док.436
липня 12. Батурин – Док.437
липня 13. Батурин – Док.438-439
липня 19. Батурин – Док.440
липня 21. Батурин – Док.441
липня 22. Батурин – Док.442
липня 24. Батурин – Док.443
липня 28. Батурин – Док.444
серпня 1. Батурин – Док.445
серпня 4. Батурин – Док.446
серпня 5. Батурин – Док.447
серпня 7. Батурин – Док.448
серпня 29. Батурин – Док.449
вересня 10. Батурин – Док.450
вересня 26. Батурин – Док.452
вересня 27. Батурин – Док.453-454
жовтня 15. Батурин – Док.456
листопада 2. Батурин – Док.457
грудня 1. Батурин – Док.458

1673 рік

січня 8. Батурин – Док.460
січня 11. Батурин – Док.461
січня 18. Батурин – Док.462
березня 1. Батурин – Док.463
березня 2. Батурин – Док.464
березня 5. Батурин – Док.465
березня 12. Батурин – Док.466
квітня 11. Батурин – Док.467
квітня 24. Батурин – Док.468
липня 2. Гадяч – Док.469-470
липня 22. Гадяч – Док.471
серпня 21. Батурин – Док.472
вересня 5. Батурин – Док.473

жовтня 6. Батурич – Док.474
жовтня 14. Батурич – Док.475
грудня 10. Батурич – Док.476

1674 рік

січня 29. Табір під Воронівкою – Док.478
березня 15. Табір під Переяславом – Док.479
березня 19. Табір під Переяславом – Док.480
червня 19. Табір під селом Ліплявою – Док.481
червня 27. Табір під Черкасами – Док.482
серпня 26. Табір під Каневом – Док.483
вересня 30. Табір під Переяславом – Док.484
грудня 14. Батурич – Док.485

1675 рік

січня 9. Батурич – Док.486
лютого 11. Батурич – Док.486 аа
березня 16. Батурич – Док.487
квітня 26. Батурич – Док.488
червня 14. Батурич – Док.489
червня 15. Батурич – Док.490
червня 16. Батурич – Док.491
липня 6. Батурич – Док.492
вересня 18. Табір під Каневом – Док.495
листопада 28. Батурич – Док.497

1676 рік

січня 2. Батурич – Док.498
квітня 18. Батурич – Док.500
квітня 19. Батурич – Док.501
липня 16. Батурич – Док.503-504
липня 21. Батурич – Док.505
липня 22. Батурич – Док.506
липня 26. Батурич – Док.507
липня 31. Батурич – Док.508
серпня 3. Батурич – Док.509
серпня 14. Батурич – Док.510
вересня 12. З пристані на Дніпрі – Док.511
вересня 13. Табір під Лубнами – Док.512
жовтня 11. Батурич – Док.513
листопада 21. Батурич – Док.514
грудня 1. Батурич – Док.515

1677 рік

січня 20. Батурич – Док.517
березня 6. Батурич – Док.518
березня 7. Батурич – Док.519
березня 25. Батурич – Док.520
березня 26. Батурич – Док.521

травня 1. Батурин – Док.522
травня 9. Батурин – Док.523
травня 14. Батурин – Док.524
червня 1. Переяслав – Док.525
липня 16. Батурин – Док.526-527
серпня 16. Табір на Солониці – Док.528
вересня 26. Батурин – Док.529
жовтня 8. Батурин – Док.530-531
жовтня 17. Батурин – Док.532
жовтня 30. Батурин – Док.533
грудня 6. Батурин – Док.534
грудня 20. Батурин – Док.535

1678 рік

лютого 27. Батурин – Док.537
квітня 13. Батурин – Док.538
травня 16. Табір під Ромнами. – Док.539
червня 18. Табір на Бочках, проти Лукомля – Док.540-542
липня 6. Табір на Бужинській пристані – Док.543
серпня 15. Табір на Бужинських полях – Док.544
серпня 16. Табір на Бужинських полях – Док.545
серпня 23. Табір на Бужинській пристані – Док.546
вересня 4. Переяслав – Док.547-548
жовтня 15. Батурин – Док.549

1679 рік

лютого 22. Батурин – Док.550
березня 9. Батурин – Док.551
квітня 7. Батурин – Док.552
травня 7. Батурин – Док.553
травня 20. Батурин – Док.554
липня 5. Табір під Івангородом – Док.555
листопада 16. Батурин – Док.556
листопада 25. Батурин – Док.557
грудня 10. Батурин – Док.558
грудня 11. Батурин – Док.559

1680 рік

лютого 13. Батурин – Док.560
лютого 14. Батурин – Док.561
лютого 19. Батурин – Док.562
лютого 25. Батурин – Док.563
березня 23. Батурин – Док.564
березня 29. Батурин – Док.565
квітня 29. Батурин – Док.566
травня 26. Батурин – Док.567
червня 13. Батурин – Док.568
серпня 18. Батурин – Док.569
жовтня 12. Батурин – Док.570

грудня 10. Батурич – Док.572
грудня 27. Батурич – Док.573

1681 рік

лютого 6. Батурич – Док.574
лютого 8. Батурич – Док.575
березня 14. Батурич – Док.577
квітня 19. Батурич – Док.578
травня 5. Батурич – Док.579
травня 25. Авдіївка – Док.580
червня 17. Під Алтинівкою – Док.581
липня 29. Батурич – Док.582-583
серпня 2. Батурич – Док.584
вересня 17. Батурич – Док.585
жовтня 2. Батурич – Док.586
грудня 19. Батурич – Док.587

1682 рік

лютого 7. Прилуки – Док.588
лютого 8. Прилуки – Док.589
березня 29. Батурич – Док.590
травня 10. Батурич – Док.591
травня 21. Батурич – Док.592
травня 26. Батурич – Док.593
червня 16. Батурич – Док.594
червня 19. Батурич – Док.595
червня 24. Батурич – Док.596
липня 28. Батурич – Док.597
серпня 10. Батурич – Док.598
серпня 19. Батурич – Док.599
серпня 24. Батурич – Док.600
вересня 12. Батурич – Док.601
вересня 15. Батурич – Док.602
листопада 30. Батурич – Док.603

1683 рік

січня 16. Батурич – Док.604
січня 18. Батурич – Док.605
квітня 27. Батурич – Док.606
травня 22. Батурич. – Док.606а
липня 17. Батурич – Док.607

1684 рік

січня 12. Батурич – Док.608
лютого 2. Батурич – Док.609
березня 10. Батурич – Док.610
березня 12. Батурич – Док.611
травня 8. Батурич – Док.612
травня 20. Глухів – Док.613

червня 25. Плухів – Док.614
липня 5. Батурич – Док.615
липня 21. Батурич – Док.616
вересня 24. Табір під Хомутцем – Док.617
вересня 29. Полтава – Док.618
грудня 2. Батурич – Док.619

1685 рік

травня 11. Батурич – Док.620
червня 4. Батурич – Док.621
червня 23. Батурич – Док.621 а
липня 4. Батурич – Док.622
липня 5. Батурич – Док.623
липня 12. Батурич – Док.624
липня 14. Батурич – Док.625

1686 рік

січня 13. Батурич – Док.625 а
січня 18. Батурич – Док.626
березня 1. Батурич – Док.627
липня 2. Батурич – Док.628
серпня 5. Батурич – Док.629
серпня 8. Батурич – Док.630

1687 рік

січень. Батурич – Док.631
березня 2. Батурич – Док.632

Додаток III
Список архівних фондів
та публікації універсалів
від І.Виговського до І.Самойловича
(1657-1687)

1. Архівні джерела

**Центральний державний історичний архів України у Києві
(ЦДАК України)**

- Ф.51: Генеральна військова канцелярія
- Ф.57: Генеральний опис Лівобережної України 1765-1769 рр.
- Ф.59: Київська губернська канцелярія
- Ф.64: Сотенні канцелярії Лівобережної України (об'єднаний фонд)
- Ф.80: Стародубська полкова канцелярія
- Ф.108: Чернігівська полкова канцелярія
- Ф.127: Київська Духовна канцелярія
- Ф.128: Київська Печерська лавра
- Ф.129: Київський Софійський монастир
- Ф.131: Києво-Слузький Пустинно-Миколаївський чоловічий монастир
- Ф.132: Київський Межигірський чоловічий монастир
- Ф.133: Чернігівський Кафедральний монастир
- Ф.137: Лубенський Мгарський чоловічий монастир
- Ф.139: Чернігівський Троїцький Андронниківський чоловічий монастир
- Ф.141: Кам'янський Успенський жіночий монастир
- Ф.143: Максаківський Спаський чоловічий монастир
- Ф.144: Рихлівський Пустинно-Миколаївський чоловічий монастир
- Ф.145: Ніжинський Благовіщенський Красноострівський чоловічий монастир
- Ф.146: Макошинський Миколаївський чоловічий монастир
- Ф.148: Гамаліївський Пустинно-Харлампіївський чоловічий монастир
- Ф.149: Глухівський Успенський жіночий монастир
- Ф.150: Домницький Різдвяно-Богородицький чоловічий монастир
- Ф.151: Антоніївський Любецький монастир
- Ф.152: Макошинський Покровський монастир
- Ф.153: Омбиський монастир
- Ф.154: Батуринський Крупицький Миколаївський жіночий монастир
- Ф.157: Єлецький Успенський чоловічий монастир
- Ф.158: Печенецький Успенський жіночий монастир
- Ф.159: Прилуцький Густинський Свято-Троїцький монастир
- Ф.160: Чернігівський П'ятницький жіночий монастир

- Ф.161: Глухівський Петропавлівський чоловічий монастир
- Ф.163: Чернігівський Іллінський чоловічий монастир
- Ф.167: Київський Флорівський Вознесенський жіночий монастир
- Ф.168: Київський Братський Богоявленський монастир
- Ф.169: Київський Михайлівський Золотоверхий чоловічий монастир
- Ф.182: Канцелярія Київського магістрату
- Ф.194: Київський Губернський магістрат
- Ф.200: Колекція документів Київської археографічної комісії
- Ф.222: Колекція документів Київського історичного товариства Нестора Літописця
- Ф.237: Каманін І.М.
- Ф.248: Прилуцький полк
- Ф.251: Тарновські
- Ф.824: Виноградський Успенський чоловічий монастир
- Ф.826: Медведівський Миколаївський монастир
- Ф.888: Київський Кирилівський чоловічий монастир
- Ф.912: Полтавський чоловічий монастир
- Ф.915: Київський Іорданський жіночий монастир
- Ф.983: Ханенки
- Ф.1203: Шувалови
- Ф. 1230: Колекція фотокопій документів про Визвольну війну українського народу 1648-1654 рр.
- Ф.1235: Грушевські
- Ф.1253: Лебединський Георгіївський монастир
- Ф.1391: Переяславський Михайлівський монастир
- Ф.1407: Колекція грамот російських царів та універсалів українських гетьманів
- Ф.1556: Новгород-Сіверський Спасо-Преображенський монастир
- Ф.2043: Плохинський М.М.
- Ф.2077: Канівський монастир
- Ф.2168: Колекція документів, що стосуються історії України
- Ф.2218: Корсунська полкова канцелярія

2. Національний історичний музей, м.Київ

Відділ рукописів

3. Інститут рукописів Національної бібліотеки імені В.І.Вернадського

- Ф.1: Літературні матеріали
- Ф.2: Історичні матеріали
- Ф.8: Київський університет
- Ф.10: Матеріали АН України
- Ф. 61: Кістяківський О.Ф.
- Ф.201.

4. Львівська наукова бібліотека імені В.Стефаніка АН України

- Ф.5. Оссолінських
- Ф.103. Сапеги

5. Національний музей у Львові

6. Бібліотека Львівського державного університету

7. Державний архів м.Києва

Ф.1: Київський городовий магістрат

8. Державний архів Чернігівської області

Ф.133: Чернігівське Губернське Дворянське Депутатське зібрання

Ф.674: Колекція Чернігівської Губернської архівної комісії

9. Центральний Державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України)

Ф.35616: Оглоблін О.О.

10. Російський Державний архів давніх актів (РДАДА)

Ф.13: Справи про Україну

Ф.124: Малоросійські справи

Ф.229: Малоросійський Приказ

Ф.248: Канцелярія Сенату

11. Архів Санкт-Петербурзького відділення Інституту Російської історії Російської Академії наук

Ф.57: Колекція Д.І.Зубицького

Ф.68: Акти Київської Казенної Палати

Ф.150: Акти Чернігівського Губернського правління

Ф.238: Колекція документів з історії України, зібрані М.П.Лихачовим

Опубліковані джерела

Акты, изданные комиссией для разбора древних актов. Т.34. Вильно, 1909.

Акты Московского Государства. – Т.2. Разрядный Приказ. Московский стол. 11635-1659. – СПб., 1894.

Акты, относящиеся к истории Западной России (Акты ЗР), Т.5, СПб., 1853.

Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России (Акты ЮЗР), Т.3, СПб., 1861; Т.4., СПб, 1863; Т.5., СПб, 1867; Т.6., СПб, 1869; Т.7., СПб, 1872; Т.8., СПб, 1873; Т.9., СПб, 1877; Т.10., СПб, 1878; Т.11., СПб, 1879; Т.12., СПб, 1882; Т.13., СПб, 1885; Т.14., СПб, 1889; Т.15., СПб, 1892.

Акты исторические, собранные и изданные Археографическою комиссиею. Т.1-5, СПб., 1841-1843.

Дополнения к актам историческим. Т.1-12, СПб., 1846-1875.

Акты по истории землевладения в Малороссии (1620-1689) //Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца. – Кн.4., - 1890. – А.Л[азаревский]

Акты по истории монастырского землевладения в Малороссии (1636-1730) //Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца. – Кн.5.,- 1891. – А.Лазаревский.

Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси. – Т.7. – Вильно, 1870.

Архив Юго-Западной России (Архив ЮЗР). – Ч.1. – Т.4. – К., 1871. Акты об унии и состоянии православной церкви в Юго-Западной России во 2-й половине 17 и в 18 ст. (1648-1798).

Архив ЮЗР. – Ч.1. – Т.5. – К., Акты, относящиеся к делу о подчинении Киевской митрополии Московскому патриархату (1620-1694).

Архив ЮЗР. – Ч.1. – Т.10. – К., 1904. Акты, относящиеся к истории православной церкви в Галиции (1423-1714), извлеченные из львовских архивов.

Архив ЮЗР. – Ч.3. – Т.2. – К., 1868. Акты о козаках (1679-1716).

Архив ЮЗР. – Ч.3.- Т.4. – К., 1914. Акты, относящиеся к эпохе Богдана Хмельницкого.

Архив ЮЗР. – Ч.3. – Т.6. – К., 1908. Акты Шведского государственного архива, относящиеся к истории Малороссии (1649-1660).

Астряб М.Г. Лубенский Мгарский Спасо-Преображенский монастырь //Труды Полтавской ученой архивной комиссии. – Полтава, 1913, - Вып.13.

Барвинский В. Крестьяне в Левобережной Украине в XVII–XVIII вв. – Х., 1909.

Барвинский В. Генеральное следствие о маетностях Миргородского полка 1729–1730 г. // Труды Полтавской ученой архивной комиссии. – Полтава, 1913. – Вып.13.

Бантыш-Каменский Д. Источники малороссийской истории. Ч.1.М., 1858.

Бантыш-Каменский Д История Малой России. – М.1842.

Василенко М.П. Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права 17-18 вв. // Український археографічний збірник. – К., 1926. – Т. 1.

Величко С. Літопис. К., 1991. Т. 2.

Генеральное следствие о маетностях Нежинского полка 1729–1730 гг. // Материалы для истории экономического, юридического и общественного быта Старой Малороссии, под ред. Н.П.Василенко. – Чернигов. – 1901. – Вып.1.

Генеральное следствие о маетностях Киевского полка 1729–1730 гг. // Чтения в историческом обществе Нестора летописца. – К., 1893. – Кн. 7. – III отдел

Генеральное следствие о маетностях Гадяцкого полка 1729–1730 гг. Полтава. 1893.

Генеральное следствие о маетностях Переяславского полка 1729–1730 гг. // Сборник Харьковского историко-филологического общества.- Вып.9. – Кн.3. 1896.

Генеральное следствие о маетностях Прилуцкого полка 1729–1730 гг. // Чтения в историческом обществе Нестора летописца. – К., 1896. – Кн. 11. – III отдел.

Генеральное следствие о маетностях Черниговского полка 1729-1730 года // Материалы для истории экономического, юридического и общественного быта Старой Малороссии, под ред. Н.П.Василенко. – Чернигов. – 1909. – Вып. III.

Генеральне слідство про маєтності Лубенського полку // Український архів, – К., 1931 – Т.4.

Генеральне слідство про маєтності Стародубського полку // Український архів, – К., 1929 – Т.1.

Генеральне слідство про маєтності Полтавського полку // Рукопис І.Бутича.

Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім.В.В.Тарновського // Сіверянський літопис, 1998, – №1. - Уп. Ситий І.

Гетьманські універсали. З архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату // Київська старовина. 1995. - №2. – Уп. Морозов О.

Герасимчук В. Виговський і Юрій Хмельницький // Записки НТШ, Т.59-60, Львів, 1904.

Герасимчук В. Виговський і Гадяцький трактат // Записки НТШ, Т.87-89, Львів, 1909.

Грушевський О. Перші гетьманські земельні універсали // Записки історико-філологічного відділу. Вип.7-8. – К., 1926.

Грушевський О. Гетьманські земельні універсали 1660-1670 років // Історико-географічний збірник. – Т.1.- К., 1927.

Грушевський О. Універсали та грамоти в земельних справах з 1650-1660 років // Записки Українського наукового товариства. – К., 1926.

Грушевський О. Універсали та грамоти лівобережним ратушам у 17 в. // Ювілейний збірник на пошану ак. М.С.Грушевського. Т.1-3., 1928-1929.

Ефименко А. Из истории борьбы малороссийского народа с поляками // Южная Русь. – СПб., 1905.

Жевахов Н.Д. Акты и документы Лубенского Мгарского Спасо-Преображенского монастыря. – К., 1913.

Жерела до історії України-Русі. – Львів, 1913. – Т.11: 1912. – Т.12.

Закревский Н.В. Описание Киева. В 2-х т. – М., 1868.

З матеріалів до історії Києво-Могилянської академії // Записки НАУКМА, уп.Мицик Ю. – К., 2002.

Исторические и крепостные документы Виноградского Ирдинского монастыря // Киевские епархиальные ведомости. – 1861. – №18-20.

Каманин И. Материалы по истории Киевской городской общины // Университетские известия. – К., 1892. – № 2, 8 (в приложениях).

Каманин И. Из истории подложных документов // Чтения в ИОНЛ. – К., 1907. – Кн.20.

Каманин И. Материалы по истории казацкого землевладения // Чтения в ИОНЛ. – К., 1896. – Кн.8.

Карачевський – Волк. Б.В. Борьба Польши с казачеством во второй половине 17 и начале 18 вв. – К., 1892.

Каталог документів Київської археографічної комісії. – К., 1971

Ковальський Н.П., Мицик Ю.А. Анализ архивных источников по истории Украины 17-18 вв. Днепрпетровск, 1986.

Коринець Д. Зносини Виговського з Польщею в рр. 1657-1658 // Записки НТШ – Т.38. Львів, 1990.

Коринець Д. Повстання Мартина Пушкаря // Ювілейний збірник на честь М. Грушевського. – Львів, 1906.

Костомаров М. Гетьманування Виговського і Юрія Хмельницького. – Тернопіль. 1891.

Крип'якевич І. Богдан Хмельницький. – К., - 1954.

Крип'якевич І.П. Студії над державою Богдана Хмельницького. IV. Гетьманські універсали // Записки наукового товариства ім. Шевченка. Львів, 1927. – Т. 147.

Кулиш П. Записки о Южной Руси. Т.1-3. – СПб., - 1856-1857.

Лазаревский А. Обзорение Румянцевской описи. – Чернигов. - Вып.1: 1866; Вып.2: 1867; Вып.3-4: Вып.1867.

Лазаревский А. Архивные отрывки для истории Полтавской епархии. – Полтава, – В. 1. – 1882.

Лазаревский А. Акты по истории землевладения в Малороссии // Чтения в историческом обществе Нестора летописца. – 1890. – Кн. 4. – III отдел.

Лазаревский А. Акты по истории монастырского землевладения в Малороссии (1636–1730) // Чтения в историческом обществе Нестора летописца. К., 1891. – Кн. 5. – III отдел.

Лазаревский А. Материалы для истории общественного и частного быта в Малороссии XVII века. // Чтения в историческом обществе Нестора летописца. К., 1896. – Кн. 11. – III отдел.

Лазаревский А. Гетманские универсали о Киевском городском хозяйстве (1677–1729) // Чтения в историческом обществе Нестора летописца. – К., 1902. – Кн. 16. – Вып. IV. – III отдел.

Лазаревский А. Описание Старой Малороссии.. Т.1-3.К., 1888; К., 1893; К., 1902.

Левицкий О. Киево-Выдубецкий перевоз на Днепре и его неожиданная политическая роль // Киевская старина. – 1882. - №10.

Луцицкий И. К истории финансов и финансового управления в Малороссии 17 и 18 вв. // Чтения в ИОНЛ. – Кн.15. – Отд.Ш.

Летописец Самовидца. – К., 1898.

- Маєтність, займаєма Київською Духовною семинарією // Київські єпархіальні вѣдомости. – 1863. – №9.
- Маркович Н. Історія Малоросії. Т.1-4. – М., 1842.
- Матеріали для історії внутрішньої життя Лівобережної України. М.Плохінський, Х., 1891.
- Местечко Борисполє в 17 вѣкѣ. Акты мейского урядѣ 1612-1699 гг. с пред. А.Стороженка. – К., 1892.
- Модзалевскій В. К характеристике отношений между монахами Мгарского монастыря и лубенскими козаками. В 1629-1661 гг. // Киевская старина. – 1906. – Т.92. – №3-4.
- Мотыжинскій архив. Акты Переяславского полка XVII–XVIII вв., под ред. А. Лазаревского. – К.: 1890.
- Мякотин В. Очерки социальной истории Украины. – Прага, 1924. – Т. 1. –3.
- Отрывки из нежинских магистратских книг 1657, 1674 гг. – Чернигов, 1887.
- Палеографический изборник. – Вып.1. – К., 1890.
- Памятники, изданные Временной Комиссией для разбора древних актов. Т.1. – К.,1845; Т.2. – К., 1846; Т.3. – К.,1852.
- Памятники, изданные Временной Комиссией для разбора древних актов.– Т.1-2. – Изд.2. К., 1898.
- Петровскій М.Н., Путилов В.К. Історія України в документах і матеріалах. Т.3. – К., 1941.
- Полное собрание законов Российской империи. – Т.1. – СПб., 1830.
- Праці для виучування історії західно-руського та українського права. – Вип.2. – К., 1926.
- Похилевич. Сказание о населенных местностях Киевской губернии. – К.,1864.
- Рігельман О.І. Літописна сповідь про Малоросію та її народ і козаків узагалі. – К., 1894.
- Рукописи П.Я. Дорошенка // Труды Черниговского предварительного комитета по устройству 14 археологического съезда. – Чернигов. 1908.
- Русов А.А. Документы, касающиеся Густынского и Мгарского монастырей. Сказание о войне козацкой с поляками. – К., 1921.
- Стадник М. Гадяцька унія //Записки Українського наукового товариства – Т.7-8. – К., 1910.
- Сборник летописей, относящихся к истории Южной и Западной России. – К., 1880.
- Сборник Русского исторического общества. – Т.144. // Материалы Екатеринославской законодательной комиссии. – Ч.13. – СПб., 1914.
- Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей. – К., 1874.
- Сулимовскій архив, под ред. А. Лазаревского – К., – 1884.
- Яковлів А. Українсько-московські договори в 17-18 ст. // Пр.Укр. Наук. Ін-ту у Варшаві. 1934. Т.19.

Список скорочень літератури та назв установ

Скорочення	Повна назва
Акты ЗР. Т. IV. Т. V.	Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. Т. IV. – СПб., 1851. Т. V. – СПб., 1853.
Акты исторические. Т. IV.	Акты исторические, собранные и изданные Археографической комиссией. Т. IV. – СПб., 1842.
Акты ЮЗР. Т. IV. Т. V. Т. VII. Т. VIII. Т. IX. Т. XII. Т. XIII.	Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России. Т. IV. – СПб., 1863. Т. V. – СПб., 1867. Т. VII. – СПб., 1872. Т. VIII. – СПб., 18... Т. IX. – СПб., 18... Т. XII. – СПб., 1882 Т. XIII. – СПб., 1892.
Архив ЮЗР. Ч. I. – Т. 4. Ч. III. – Т. 6.	Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденною при киевском военном, подольском и волынском генерал-губернаторе. Ч. I. – Т. 4. – К., 1871. Ч. III. – Т. 6. – К., 1908.
ГСМЛ.	Генеральне слідство про маєтності Лубенського полку // Український архів. – К., 1931. – Т. IV.
ГСМН.	Генеральное следствие о маєтностях Нежинского полка 1729–1730 гг. – Чернигов, 1901. Упор. М. Василенко
ГСМЧ.	Генеральное следствие о маєтностях Черниговского полка 1729–1730 гг. – Чернигов, 1909.
ДБХ.	Документи Богдана Хмельницького / Упор. І. Крип'якевич та І. Бутич. – К., 1961.

Скорочення	Повна назва
<p>Записки НТШ. <i>Лазареский А.</i> Акты по истории землевладения в Малороссии (1630–1690). Кн. IV. <i>Маркевич Н.</i> История Малороссии. Т. IV. Местечко Борисполе в 17 веке.</p>	<p>Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка. <i>Лазареский А.</i> Акты по истории землевладения в Малороссии (1630–1690) // ЧИОНЛ. Кн. IV. – К., 1890. <i>Маркевич Н.</i> История Малороссии. – М., 1842. – Т. IV. Местечко Борисполе в 17 веке. Акты мейского уряда 1612–1699 гг. с предисловием А. В. Стороженка. – К., 1892.</p>
<p>ОРОМ. Вып. 1. Вып. 2. Памятники. Т. II (Изд. 2). Т. III (Изд. 3). Т. IV.</p>	<p>Обозрение Румянцевской описи Малороссии Упор. О. Лазаревський Чернигов, 1866. – Вып. 1. Чернигов, 1867. – Вып. 2. Памятники, изданные Временною комиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденною при киевском военном, подольском и волынском генерал-губернаторе К., 1898. – Т. II (Изд. 2). К., 1898. – Т. III (Изд. 3). К., 1859. – Т. IV.</p>
<p>ПСЗРИ. Т. I.</p>	<p>Полное собрание законов Российской империи, повелением государя императора Николая Павловича составленное. Собрание I. СПб., 1830. – Т. I.</p>
<p>РД <i>Рігельман О.</i> Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі. <i>Ситий І.</i> Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського. Стороженки. Т. VI. Т. VII. <i>Федотов-Чеховский А.</i> Акты греческого нежинского братства. ЧИОНЛ. ДАК. ДАЧО. ІР НБУВ. НМІ України. НМЛ.</p>	<p>Рідкісні документи. <i>Рігельман О.</i> Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі. – К., 1994. <i>Ситий І.</i> Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського // Сіверянський літопис. – 1998. – № 1. Стороженки. Фамильный архив. К., 1908. – Т. VI. К., 1908. – Т. VII. <i>Федотов-Чеховский А.</i> Акты греческого нежинского братства. К., 1884. Чтения в историческом обществе Нестора Летописца. Державний архів м. Києва. Державний архів Чернігівської області. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Національний музей історії України. Національний музей м. Львова.</p>

Скорочення	Повна назва
ВР РНБ.	Відділ рукописів Російської Національної бібліотеки.
ЦДАВО України.	Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.
ЦДІАК України.	Центральний державний історичний архів України в м. Києві.
ЧІМ.	Чернігівський історичний музей ім. В. В. Тарновського.

Список скорочень

Українською та російською мовами

- Арк. – аркуш, аркуші
бл.- блаженої
бл.п.к.й.м. – блаженої пам'яті короля його милості
вв. – вік, віки
вел. – велебний
вид.- видання
вип. – випуск
в.м. – ваша милість
в.к.м., п.м.м. – ваша королівська милість, пан мій милостивий
в.к.м..п.н.м. – ваша королівська милість, пан наш милостивий
в.кн.м. – ваша князівська милість
в.м.м.п. – ваша милість, мій милостивий пан
в.м.н.м.п. – ваша милість, наш милостивий пан
в.м.п. – вельмишановний милостивий пан
в.п. – вельможний пан
в.ц.м. – ваша царська милість
г.г. – рік, роки
д. – день
див. – дивись
док. – документ
зол. – золотий
е.м. – його милість
й.в.м.п. – його вельможність милостивий пан
й.к.в. – його королівська величність
й.к.м. – його королівська милість
цар. вел. – царська величність
й.к.м., м.м.п – його королівська милість, мій милостивий пан
й.к.м., п.н.п – його королівська милість, пан наш милостивий
й.м.п. – його милість пан
й.м., п.н.п – його милість, пан наш милостивий
й.м.пп. – його милостиві пани
кн. – книга
к.м., кор.мил. – королівська милість
м.пп. – милостиві пани
м. – місто
м. п. – місце печатки
н.м.п. – наш милостивий пан
н.ст. – новий стиль
о.- острів
оп. – опис
п., пп. – пан, пани
п.н.м. – пан наш милостивий
р. – 1) рік, роки; 2) річка
р. вл. (влас.) – рука власна
св.к.м. – світла королівська милість
с. – село (перед назвою)
с. – сторінка
св. – святої
сл. – слобода
спр. – справа
ст.ст. – старий стиль
т., тт. – том, томи
фл. – флорин
ф. – фонд
хут. – хутір
ч. – частина

Польською мовою

A-o – anno

d - dzien

ie-o – iego

IKM – iego krolewska milosc

IMP – iego milosc pan

M - mosc, milosc, milosciwy

MM – moj milosciwy

MMPP – milosciwy panowie

Mciwi – milosciwi

Msc – milosc, mosc

P – pan

PP - panowie

Rzpta – Rzecz pospolita

WM, WMsc – Wasza Milosc (однина)

WMMsc - Wasza Milosc (множина)

WMMPP – Wasza Milosc Panowie

Словник застарілих і рідковживаних слів

- Абисмо** – щоб ми
Абисте – щоб ви
Абшитований – відставний
Ага – турецький чи татарський старшина;
начальник, хазяїн
Аж, аже – щоб
Албо, альбо – або
Ангарія – повинність, тягар
Антецесор – попередник
Апробовати, апробувати – схвалити
Артикул – стаття
Архидиякон – старший диякон серед ченців-
дияконів
Архієрей – у православної церкві вище
духовне звання у ченців
Асесор – засідатель королівського суду
Асистент – помічник
Атаман – див. отаман
Атестация – свідчення
Афект – задум, прихильність
Афектация – бажання
- Бавитися** – баритися, займатися
Барзо – дуже
Бей – 1) князь, правитель незалежного кня-
зівства; 2) управитель округи в Осман-
ської імперії
Беневоленція – прихильність, зичливість
Бинаймней – аж ніяк, ніяк, ані трохи,
ніскільки
Бидло – свійська робоча худоба
Битність – перебування
Бихмо – щоб ми
Борть – найпростіший вулик, видовбана ко-
лода, яку навішували на дерево, або дупло
в дереві, де живуть бджоли
Бочка – міра об'єму, поділялась на чотири
корці або чверті
Бровар, броварня – пивоварня
- Брона** – міська брама
Буда – 1) підприємство для виготовлення
поташу; 2) тимчасове житлове чи вироб-
ниче приміщення
Бурграбій – міський урядник, суддя в місті з
магдебурзьким правом
Бурмистер – голова міської адміністрації
Бусурманин – магометанин
Бунт – одиниця лічби товарів, 15 штук
- Вадіум** – зарука
Важитися – зважуватися, насмілюватися
Вальна, волейна потреба – генеральна битва
Ваковати – бути незайнятим
Варувати – застерігати
Ватра – багаття
Вдячне – радо
Ведлуг, ведля – з причини, через; ведлуг
звичаю – за звичаєм; ведлуг ради –
згідно з порадою
Везир – везір, вищий сановник при дворі
турецького султана, міністр й член імпер-
ської ради
Вейчисте – вічне
Велебний, превелебний – звернення до
вищого духовенства
Вельце – вельми, дуже
Вендровний – мандрівний
Веспол – разом
Вешняк – млин, що працює на весняній воді
Видарти – знати, мати про щось уявлення,
відомості
Видячи слушність – бачачи справедливість
Війт, войт – 1) голова магістрату; 2) голова
місцевої влади
Возний – судовий урядовець в Речі Поспо-
литій та Україні
Волость – територіально-адміністративна
одиниця; об'єднання навколо центру пев-

ної кількості (до кількох десятків) населених пунктів
Волока – міра земельної площі, що дорівнювала 19-22 га
Волох – молдаванин
Вшелякий – всякий
Везене – ув'язнення

Габа – турецьке біле сукно
Галера – турецький корабель
Гамоване – перешкода, затримка
Гандлі – торгівля
Гарнец – міра об'єму сипких тіл і рідин місткістю близько 4 л.
Гвардіан – настоятель католицького монастиря
Гдиби – якщо б
Городовий – нижчий чин міської поліції в Московській державі
Геллер – розмінна монета у Західній Німеччині
Генеральний староста – королівський намісник
Гвалтовний – насильницький
Гетьман польний – заступник великого коронного (або литовського) гетьмана, військовий начальник
Господар – володар молдавського і волоського столів
Господарство – держава
Грань – границя, кордон, межа
Греченин – грек
Гріш – назва срібної монети у Чехії, Речі Посполитій; 30 польських грошів складала 1 польський злотий
Гродський суд – суд у Речі Посполитій і Гетьманщині, що розглядав кримінальні справи
Гута – підприємство по виробництву скла

Даток – данина
Дворище – садиба, господарство
Декрет – постанова, присуд
Дим – одиниця оподаткування
Диспонувати – розпоряджатися
Домініканці – католицький чернечий орден
Дорожний податок – збір за користування землями
Дукат – червоний золотий, дорівнював 4,5 гульдена
Долегливий – залежний, підвладний
Донація – дарчий запис

Екзактор – збирач податків
Екзакція – збирання податків до скарбу
Екзарх – намісник патріарха
Експедиювати – висилати, відряджати
Електор – виборець
Емініція – (вища) гідність, титул кардинала від 1614 р.
Ефект – результат, наслідок
Ефікація – здійснення

Євфимок, єфимок – російська срібна монета
Єдwab – шовк
Єжели – якщо
Єнералітер – взагалі, загалом
Єно – тільки
Єсли – тільки
Єстєстьмо – ми є
Єстєсте – ви є
Єще – ще

Жаден – жодний
Жадати – бажати
Жартливий – жартівливий, веселий
Жеби – щоб
Жолнер – солдат (у коронному війську)
Жупа – копальня, гірниче підприємство
Жупник – наглядач, керівник солеварні

Забава – затримка
Заборонятися – захищатися
Заводила – провідник
Загамовати – затримати
Заділовати – віддячувати
Заживати – користуватися, споживати
Займа – заплава
Заказний – що забороняє
Заказувати – забороняти
Законник – чернець
Залецєння – висловлення, заява, рекомендація
Замешкання – затримка
Замешки – заворушення
Заривка – сварка
Засє, зась – же, але
Заховувати – зберігати
Затягати – набирати
Зачим – отже, тому, таким чином
Здати отправу – виконати доручення
Здрайца – зрадник
Земський суд – суд у Речі Посполитій і Гетьманщині, що розглядав цивільні справи

- Злецити – доручити, наказати
 Зичливий – добродійний
 Знайдуватися – знаходитися
 Зойшлий – померлий
 Зособна – зокрема
 Зосталий – останній, залишковий
 Зповиноватися – споріднитися
 Зуполний – повний
- Ігумен** – настоятель чоловічого монастиря
 Іж – що
 Іжелі – якщо
 Ізгон – наїзд, під'їзд
 Імпетиція – домагання, нападсть, зачіпка
 Іначей – інкаше
 Індукта – мито за ввезення товарів
 Інкізиція – слідство
 Інкурсія – наїзд, напад
 Інок – чернець
 Інсерувати – вкласти, вилучити
 Інстанція – клопотання
 Інстигнувати – підбурювати
 Іntenція – намір, бажання
 Інтерресія – посередництво
 Інфамія – позбавлення честі
 Інфестація – непокоєння, загроза
 Ітерувати – поторювати
- Кавалер** – рицар
 Кадастр – перепис і економічна оцінка земельних угідь
 Кадук – земля без власника, що переходила у власність держави
 Кадь, кадка – міра меду (бл. 60-90 л.)
 Калга-салтан – наступник престолу
 Калугер – чернець
 Камень – одиниця ваги, що дорівнювала 32-50 фунтам
 Камеральний – казенний
 Канонік – 1) член капітули, крилоса; 2) священослужитель кафедрального собору
 Канцлер великий коронний – урядник, що завідував канцелярією Корони Польської, виконував обов'язки міністра закордонних справ
 Капелан – католицький ксьондз, духівник при війську
 Капітан – див. Староста
 Капітула – рада з духовних осіб при єпископі, що займається адміністративними питаннями
- Каразія – грубе сукно
 Кармазин – тканина фарбована в червоний колір
 Катедра – собор, соборна церква
 Каузула – застереження
 Каштелян – урядовець замку і прилеглих територій
 Кварта – одиниця виміру рідких і сипких тіл, трохи більша за літр
 Кварцяне військо – військо, утримуване на четверту частину прибутків від королівських маєностей
 Квота – сума
 Кгвалтовний – насильний
 Кгди, гди – коли
 Кгдиж – тому що
 Кеди – коли
 Келар – чернець, який завідував монастирським господарством
 Киндяк – турецька бавовняна тканина
 Клейноди військові – відзнаки Запорозького Війська: короґва, булава, бунчук, котли (бубни), гармати
 Ключ – територіально-економічна одиниця, об'єднання навколо міста (містечка) групи фільварків та селищ
 Кляштор – католицький монастир
 Князь – глава селянської громади на волоському праві
 Коберець – коверець, килимець
 Колвек – будь (хто, що)
 Колиба – чабанський, рибацький, лісорубський курінь
 Коло посольське – нижча палата польського сейму, що складалася з послів (депутатів), обраних на локальних сеймиках
 Комбінація – порозуміння, домовленість
 Комісар – особа, спеціально призначена для виконання певного доручення
 Комісарський суд – суд призначений королем
 Комонний – кінний
 Компанія – товариство, відділ війська
 Композиція – згода
 Компут – розрахунок, реєстр
 Компутування – складання реєстру
 Кондиція – стан, звання, умова
 Конклюдія – закінчення, висновок
 Консенс – дозвіл
 Консистенція – розміщення військ на квартирах
 Консоляція – радість, вітха

Конституція – сеймова ухвала
Конфірмація – підтвердження
Копа литовських грошей – дорівнювала
60 литовським або 75 польським грошам
Корець – одиниця виміру зерна й ріднини,
що дорівнювала 20-32 гарнцям (80-128
літрів)
Кром – без
Ктигор – 1) особа, на гроші якої побудовано
або відновлено церкву або монастир;
2) церковний староста
Кульбака – сідло
Купа – міра тканини (100 відрізків)
Купитися – громадитися
Куситися – спокуситися

Лава – колегія суддів
Лавник – член лави
Латво – легко
Лев – українська назва турецької срібної
монети
Лінія – границя, межа
Лулезство – грабіж
Люб – або
Любисмо – хоч ми
Людськість – ввічливість, прихильність
Люстратор – ревізор королівських маєтків
Люстрація – опис королівських маєтків

Маєстат – величність
Майдебурзьке право – майдебурзьке право
Малжонка – дружина, жінка
Мати взгляд – брати до уваги
Машталер – коноях, кучер
Меновите – а саме
Мити – мати
Моц – влада, уповноваження
Морг – міра земельної площі, що дорівню-
вала 0,6-0,7 га
Мурза – знатний титул у Кримському ханстві
Мусулбес – турецька бавовняна тканина для
підшивки
Мултянський – валаський

Навідати – повідати
Над волю – проти волі
Надер – дуже
Надсугонити – наздогнати
Надтлумити – розгромити
Наймнійший – найменший
Найпилней – найпилніше

Наказний – виконуючий обов'язки
Належність – приналежність
Напрудшей – найшвидше
Наступець – напасник
Незабавне – не барячись
Незамержоний – незлічений
Некгдись – колись
Не маш – немає
Не мній – не менше
Неналежне – безправно
Неомильно – безпомилково
Неотволочний – невідкладний
Неоткуль – нізвідки
Неотпусний – непоблажливий
Непотрібний – шкідливий
Неслушний – неправильний
Нікгди, негдись – колись
Нікторий – якийсь, деякий
Нурадин-солтан – начальник адміністратив-
ної одиниці в Кримському ханстві

Обачити – побачити
Обваровати – оберегти, охоронити
Обелга – образа, зневага
Обиватель – житель
Обийстя – удержання
Обитель – монастир
Обіймати – займати
Облята – запис документа (майнової тран-
сакції, універсалу, тестаменту і ін.) в ак-
тову книгу
Обняти – оволодіти
Оборочати – повертати, уживати
Овшем – навпаки
Однасене – звернення
Одно – тільки
Одтол – відтілі
Ознаймити – сповістити, обнародувати
Оказія – нагода
Оклад – річна данина, податок
Оковита, оковиточна – горілка
Околичний – вищий боярський чин у Росії
Околот – який-небудь озимий чи ярий хліб,
злегка обмолочений для годівлі худоби
Окривать декрегами – засуджувати
Окрутний – страшний, жажливий
Омешкати – затримати
Оний – цей
Оправення – налагодження
Опроч – окрім
Отмова – відмова

Отсул – звідсіля
Отпуст – відпуск
Офіра – жертва
Офірувати – жертвувати
Очкове – податок від бджіл

Пакти – переговори, угода
Паненський монастир – жіночий монастир
Пани посторонні – іноземні володарі
Патент – указ, закон, документ на право займатися торгівлею
Паша – турецький вищий сановник, полководець
Первій – перше, раніше
Перемешкувати – проживати, мешкати
Перенагабання, пренагабання – турбування
Перевадовати – переконати
Перевазія – умовляння
Персекунтор – гнобитель, гонитель
Персоналітер – особисто, в особистому плані
Перфекція – досконалість, завершення
Петіта – прохання
Печатар – канцлер
Пильний – усердний, безвідкладний
Півгранаття – товсте сукно темносинього кольору
Півшкарлаття – сукно темночервоного кольору
Під'їзд – військова розвідка
Підкоморій – особа, що очолювала Підкоморських (межовий) суд певного повіту
Підскарбій – казначей
Підсусідки – безземельні селяни
Пірнач – булава, знак влади старшини
Плуг – одиниця виміру земельної площі (0,75 га)
Побережжя – пограниччя
Побор – податок, збір податків
Погамовати, погамувати – зупинити, заспокоїти
Пожиток – прибуток
Показанщина – податок від виноварного казана
Поменений – названий, згаданий
Поневаж – оскільки, тому що
Понеже – оскільки
Послугувати – служити, прислужувати
Послушенство – покірність
Поспільство – населення, народ
Превелебний – див. велебний
Прето – тому
Приказувати – наказувати
Пришлий – майбутній

Райца, радця – радник у ратуші або магістраті
Ратуша – приміщення магістрату, міської управи
Ребелізонт – бунтівник
Ребелія – бунт
Реймент, регімент – полк, загін
Реляція – донесення, повідомлення
Респект – увага
Респектувати – брати до уваги, відповідати
Респонс – відповідь
Реферувати – доповідати, повідомляти
Рецес – відкладення
Рихло – швидко
Розграничене – розмежування
Розказане – розмежування
Розпиратися – судитися
Рокош – збройний виступ шляхти проти короля
Ронити – скидати, губити
Рудня – місце добування залізної руди
Рушене – ополчення, мобілізація

Сакма – дорога в степу
Свіщ – порожній (напр. горіх)
Сеймик – з'їзд повітової шляхти
Сентенція – вислів повчального характеру
Скуток – наслідок, результат
Слушність – справедливість, чесність
Солтис – сільський староста
Специфікація – визначення і перелік характерних особливостей
Справовати – розвідати
Справця – керівник
Спрека – опір
Спречний – заперечливий
Срокго – суворо
Ставщина – плата, яку одержували власники та орендарі
Стації – збирання припасів з селян і міщан на утримання війська під час постоїв
Стольник – 1) у Речі Посполитій почесний титул; 2) у Росії придворний чин рангом менший окольничого
Субстанція – 1) основа; 2) значення; 3) цілий маєток; 4) підстава
Сукурс – підмога
Суміжник – той, хто має спільну межу
Сумнене, сумнітельство – сумнів
Сукцесія – спадок, успадкування
Сукцесор – спадкоємець

Супліка – письмове прохання
Суржик – суміш жита та іншого зерна
Суспенса – відстрочка

Талер битий – срібна монета, дорівнювала трьом польським золотим
Теди – отже, тому
Тіун, тивун – виборний представник сільської громади

Товариш – 1) козак Запорозького Війська;
2) цеховий майстер; 3) жовнір певної хоругви

Тракт – шлях, область
Трактат – угода
Тракувати – вести переговори
Трансакція воєнна – воєнні дії
Тривіальна школа – початкова школа
Тумульг – заколот

Турбація – турбота, непокоєння
Тягнення – похід
Тяжар – тягар

Уважати – взяти до уваги
Ужалитися – пожаліти, згланутися
Улус – татарське селище
Ульжене – polegшення
Умисльне – навмисно
Упрейме – привітно
Уражатися – ображатися
Утрапленний – намучений
Утяження – обтяження, кривда
Учтивість – люб'язність
Ущербок – втрата, збиток

Фасія – декларація, платники податків; відомість про прибутки поміщика
Фелендиш, фалендиш – сукно голандського або англійського виробництва
Ферувати – надавати, вносити вирок
Флорен – золотий польський
Фолкга, фолкговане – поблажливість
Фільварок – панське господарство, садиба
Фрасунок – турбота
Фундатор – законники
Фунт – одиниця ваги, що дорівнювала 409-512 г.

Ховати – див. заховувати
Хорогва, корогва – 1) прапор; 2) загін війська
Хто-колвек – будь-хто

Цале – цілком
Цехмістер – старшина цеху
Цеховий, цеховик – член цеху
Цофнутися – повернутися назад

Час слухний – відповідний час
Чата – загін війська, висланий на розвідку
Чатовник – вартовий
Чаус, чауш – турецький
Челобит'є – послання
Челядь – слуги, піддани
Чернь – голота, простолюд
Чинш – грошовий податок

Шарварок – повинність споруджувати і ремонтувати дороги, мости
Шарпаніна – грабіж
Шарпати – грабувати
Шафунок – витрата
Шептух – тканина, з якої виготовляли корабельні вітрила
Шкатулка військова – скарбниця Запорозького Війська
Шеляг – монета, що дорівнювала 3 грошам
Шестак – назва монети, що дорівнювала 6 срібним грошам
Шос – міський податок від будинків
Штука – одиниця виміру довжини тканин; штука полотна дорівнювала в середньому 48 ліктям; штука інших тканин дорівнювала від 30 до 79 ліктів

Щитися – захищатися

Юж – уже

Якоби – якби
Який-колвек – будь-який
Якосьмо – як ми
Яничар-ага – начальник підрозділу яничарів
Ясир – татарський полон, населення, виведене у полон
Ятка – торгове місце

Предметний покажчик

- Академія – Київська 1, 4, 5; Киселинська
І Пр. 4; Краківська 1, 5; Раківська І Пр. 4
Амністія – 3, 5, 166
Армата – 69, 302
Архів – 54, 64, 80, 109; Д 33, Д 35, Д 47,
Д 84, Д 98, Д 120, Д 122, Д 123, Д 129,
Д 141; Київської казенної палати 30, 33,
73, 82, 93, 106; Київської міської думи 16,
111; Миргородської колегії Д 134; Мос-
ковський іноземних справ 52; Харків-
ський центральний 214 а; Чернігівського
дворянського депутатського зібрання Д 9,
Д 31
Архієпископ – гнізненський 4; львівський 3;
чернігівський І Пр. 24; 273, 274, 293, 350,
361, 389, 489, 520, 521
Архієрей – 4, 164, 169
Архімандрит – кобринський 45, 123, 124;
києво-печерський 15, 151, III Пр. 30;
Д Пр. 22, 310, 322, 350, 373, 382, 393,
418, 472, 557, 595, 610
Архімандрія Чернігівська – Д 35
Арцибіскуп – 259

Байрак – 106, 519, 539, 568
Балвери – І Пр. 60
Бастіон – І Пр. 98
Батьківщина (отчизна) – 5, 134–136, 166,
411, 412, Д 20
Башта – І Пр. 25, 98
Бернардини київські – Д 28
Бір – 51, 80, 93, 94, 99, Д 27, Д 32, Д 116
Біскуп – віленський 3, 4; 259
Біскупство – 3
Богомолець – див. Чернець
Богомольство – 60, Д 28
Болото – 51; II Пр. 46, 54; Д 134 ; 256
Бор – 507, 576

Бондарі – 12, 14, I Пр. 60
Боярин – 69, 93–95, 111, 145, 151, 152, Д 3,
Д 12, Д 13, Д 106; 180, 233–244, 310, 311,
322, 324, 478, 495, 496, 498, 510, 518, 539,
594, 596
Братерство – I Пр. 60; Д 64, Д 87
Братство – I Пр. 21; 176, 496; Д 37, Д 99,
Д 104, Д 110;
Буда – 179
Булава – 3, 4, 69, 149, 259
Бунчужний (бунчучний) генеральний – 25,
69, Д 19, Д 20, Д Пр. 23
Бурмістр – 6, 23, 33, 40, 62, 64, I Пр. 35, 60;
69, 78, 84, 96, 98–100, 134, 136, 180, 181,
186, 188, 194–195, 201, 210, 214 а, 217,
219, 225, 226, 235, 236, 246, 250, 252, 313,
315, 323, 324, 339, 354, 363, 373, 386–390,
395, 407, 417, 422–426, 429, 430, 436, 438,
439, 442, 458, 462, 464, 466, 468, 470, 474,
477–479, 483, 496, 521, 525, 536, 564, 572,
585, 590, 591, 623; Д 15, Д 22, Д 42, Д 70,
Д 131, Д 136
Бусурмани – 411, 412, Д 16; 191, 214, 291

Вали – I Пр. 31, 98; Д Пр. 13
Вбивство – 54
Візир – 411, 412
Велике князівство Литовське – 259
Вешняк – див. Млин
Вино – 69, 79
Винокурня – I Пр. 36; 39, 179
Відомість – 6, 7, 13, 14, 16, 23, 27, 28, 33, 45,
56, 57, I Пр. 60; 76, 82, 84, 85, 87, 90–93,
97, 98, 104, 109, 117, 120, 135, 137, 153,
161, 171, 172, 412; Д 3, Д 4, Д 7, Д 15,
Д 20, Д 24, Д 26, Д 28, Д 31, Д 33, Д 42,
Д 45, Д 47, Д 51, Д 67, Д 69–Д 71, Д 73,
Д 76, Д 80, Д 84, Д 87, Д 93, Д 110,

- Д 111, Д 120, Д 122, Д 127, Д 131, Д 132, Д 134, Д 137, Д 140
- Війна – 3–5, 13, 36, 67, I Пр. 9; 69, 70, 103, 126, 134, 164, 165, 168, 169, 175–177, 411, 412, Д 46, Д Пр. 3; Друга світова I Пр. 73, 91; Лівонська I Пр. 20; 224, 310, 440
- Військо – 3, 5; 121, 126, 135, 179–263, 265–301, 303–308, 310–632; бусурманські Д 67; задніпровське 158; затяжне 125; козацьке (українське) 4, 52, 53, 59, 63, 67, I Пр. 4, 7; 69, 85, 112, 126, 145, 160, 163, 166, 167, 177, 411, 412; Д 20, Д 71, Д 77, Д 78, Д 82, Д 88, Д 98, Д 121; коронне (польське) 4, I Пр. 6, 7, 9, 34; 70, 119–122, 125, 126, 131, 158, 166, 177, 411, 412, Д 16, 25, Д Пр. 29; московське 69, 70, 119, 163; татарське 119–121, 134, IV Пр. 5; турецьке 134, 136, IV Пр. 5; шведське 3;
- Війт – 6, 8, 20, 23, 33, 40, 41–43, 62; I Пр. 35, 60; 69, 77, 78, 84, 96, 98–100, 107, 111, 133, 134, 136, 138, 143, 154, 156, 162, 180, 181, 186, 189, 190, 194, 195, 206, 209, 210, 213, 214 а, 219, 226–228, 231, 233–236, 242, 243, 246, 250–257, 275, 282, 284, 289, 291, 294, 302, 303, 308, 310, 311, 313, 315, 317, 319–321, 323, 324, 326, 328, 330–333, 335, 339, 341, 342, 346, 347а, 349, 351, 352, 354, 358–361, 363–365, 370, 372, 373, 378, 380, 381, 385, 386, 389–393, 395–399, 403, 407, 409, 413, 416–419, 422–426, 428–429, 431, 432, 436–440, 442, 445, 448, 449, 451–453, 457, 458, 462–464, 466–468, 470, 471, 473–475, 477–482, 484, 486, 488–492, 496, 499, 520–522, 525, 530, 534, 536–538, 541, 552, 554–556, 564, 566, 569, 572, 581–583, 585, 586, 588, 591, 593, 599, 601–603, 613, 620, 623; Д 1, Д 7, Д 11, Д 15, Д 18–20, Д 22, Д 31, Д 35, Д 37, Д 39–42, Д 44–46, Д 49, Д 52, Д 53, Д 56, Д 62, Д 66, Д 69–71, Д 73, Д 74, Д 76–78, Д 80, Д 81, Д 83, Д 86, Д 88, Д 92, Д 94, Д 101, Д 103, Д 110–112, Д 114–117, Д 119, Д 125–127, Д 129–131, Д 136, Д 142
- Війтівство – 438
- Віра грецька (православна) – див. Віросповідання православне
- Віра римська – див. Віросповідання католицьке
- Віра християнська – Д 16
- Вірність – 1, 3, 5, 152
- Віросповідання католицьке (віра римська) – 3, 4, I Пр. 11
- Віросповідання православне (віра грецька) – 3–5, 7, 69, 103, 116, Д 27, Д 28
- Віск – 139, 143, 154, 186, 224, 262, 302, 477; Д 25, Д 64, Д 110, Д 111
- Влада – 3, 4, 28, 37, 67, I Пр. 17; 88, 90, 91, 97, 122, 136, 137, 149, 153, 166, 175, 183, 229, 252, 258, 259, 294, 301, 313, 318, 348, 350, 363, 379, 426, 432, 434, 436, 438, 440, 442, 452, 456, 459, 469, 497, 500, 538, 561, 569, 576, 593, 610, 622; Д 14, 17, 20, 37, 49, 78, 90, 95, 96, 110, 121, Д Пр. 22, 67, 68, 75
- Владика – див. Єпископ
- Власність – 3; II Пр. 56; 168, Д 24, Д 25, Д 91
- Воевода – I Пр. 9; 69, 93, 145, Д 3, Д Пр. 75; брацлавський 70; віленський 70; київський 4, 14, 67, 68, 151, III Пр. 31; молдавський 122; руський 70, 176; чернігівський I Пр. 31; 122
- Воеводина київська – 70
- Воеводство – – Берестейське 2, I Пр. 8; Брацлавське 3–5, I Пр. 18; 69; Волинське 3; Київське 3–5, I Пр. 17; 69, 164, 168, 169; Новгородське 2, I Пр. 8; Подільське 3; Руське 3; Чернігівське 3–5, 65, I Пр. 17, 19; 69, 179, 180, 224, 254, 259, 310, 311, 322, 454, 518
- Возний – 108, Д 114
- Волості – 180, 310, 311, Д 138 королівська 4, I Пр. 28; Гадяцька – 180; Чернігівська – 187; Переяславська – 331; Коропівська – 332; Ропська – 626; Почепська Д 100; Березовська Д 131
- Вольності – 3, 9, 14, 45, 67, 69, 111, 119, 134, 135, 152, 158; 186, 187, 200, 214 а, 233, 239, 248, 250, 252, 259, 261, 291, 310, 311, 331, 349, 417, 492, 550, 557, 595, 598, 617; Д 7, Д 16, Д 17, Д 26, Д 42, Д 87, Д 90, Д 121, Д 123, Д 136, Д 138, Д 139; військові 55, 69, 151; козацькі Д 20, Д 77, Д 81, Д 98, Д 137
- Втікачі – I Пр. 60
- В'юнище – Д 116
- В'язниця (тюрма) – 143, 151, 154, 155, Д 77
- Гармата – 69, 180, 191
- Гарнець – 69
- Гарнізон – 175
- Генерал (енерал) – землі Київської 4, 68
- Герб – 4, 68
- Гетьманство – 6, 33, 68, 69, 121, 134, 135, 149, 166, 411, 412

- Гімназія – 3
- Гінці – 224, 310, 311, 322, 324, 331, 332, 438, 480, 612
- Гончарі – I Пр. 60; Д 63, Д 135
- Горілка – 19, I Пр. 75; 150; 259, 180, 183, 198, 235, 372, 436, 477, 564, 566, 577, 579, 583, 602, 606, 608, 617, 627; Д 111, Д 121
- Город, град – 23, I Пр. 33; 69, 102, 179–181, 200, 210, 224, 226, 229, 231, 236, 245–248, 252, 259, 264, 269, 286, 291, 302, 309, 310, 311, 322, 326, 354, 355, 357, 363, 372, 414, 417, 423, 477, 478, 500, 508, 509, 512, 518, 521, 532, 544, 545, 547, 562, 565, 571, 577, 582, 591, 592, 594, 596, 606, 608, 612, 615, 624, 631; Д 43
- Городище – I Пр. 31; III Пр. 18; 180, 298, 345, 375, 376, 379, 427, 455, 527; Д 108
- Городничий – 535
- Гостинець – 62, Д 92
- Государ – див. Цар
- Государеві (государські) люди – 69, 74, 75, 78, 80, 85, 87, 139, 152
- Грамота – 9, 13, 28, 36, 37, 69, 94, 102, 104, 126, 142, 144, 151, 152, 188, 191, 208, 214 а, 230, 234, 331, 332, 340, 347а, 361, 420, 433, 438, 458, 507; Д 4, Д 28
- Границя (кордон, межа) – 2, 3, 15, 30, 51, I Пр. 9, 53, 54, 100; 69, 151, 153, III Пр. 13; 178, IV Пр. 2, 20; 247, 258, 259, 379, 477, 525, 586, 591, 600, 607, 615; Д 18, Д 25, Д 41, Д 92
- Гребля – 8, 58, 64, 74, 108, 115, 123, 127, 146, 148, 192, 218, 220, 221, 223, 227, 232, 237, 240, 242, 254, 256, 270, 277, 278, 314, 329, 333, 337, 338, 341, 352, 354, 360, 362, 370, 377, 381, 383, 387, 392, 401, 402, 404, 407, 420, 428, 439, 441, 443, 444, 448, 449, 451–455, 457, 458, 464, 475, 476, 482, 492, 522, 523, 554, 558, 576, 580, 581, 584, 585, 601, 603, 607, 611, 614, 626; Д 4, Д 6, Д 8, Д 9, Д 11, Д 12, Д 22, Д 33–35, Д 39, Д 45–47, Д 52, Д 54, Д 65, Д 67–69, Д 71, Д 76, Д 79, Д 81, Д 82, Д 92, Д 97, Д 101, Д 106, Д 107, Д 109, Д 112, Д 114, Д 115, Д 122, Д 124, Д 130, Д 132–134, Д 142
- Громада – 154, 209, 217, 234, 242, 246, 277, 320, 330, 332–333, 335, 380, 391–393, 397, 399, 406, 409, 418, 440, 448, 463, 499, 514, 534, 569, 593; Д 1, Д 7, Д 15, Д 38, Д 62, Д 69, Д 71, Д 86, Д 92
- Гроші – 3, 36, I Пр. 60; 71, 152, 160, 165, 177, 191, 237, 331, 332, 384, 552, 558, 559, 564, 567, 576, 578, 585, 590, 596, 609, 611, 615, 621, 627; Д 41, Д 85, Д 100
- Грунт, (земля) – 2, 6, 15, 21, 27, 30, 31, 33–35, 38, 39, 42–44, 49, 51, 54, I Пр. 8, 32; 69, 75, 79, 80, 84, 89, 94, 96–100, 105, 112, 114, 118, 130, 151, 155, III Пр. 15; 157, 159, 161, 165, 166, 170, 173, 176, 178; 182, 189, 197 а, 207, 208, 211 а, 238, 239, 253, 255–257, 259, 271, 274–276, 282, 283, 287, 288, 299, 300, 305, 312, 315, 320, 327, 328, 331, 332, 335, 337, 339, 343, 344, 352, 361, 365–367, 379, 380, 389, 393, 401, 418, 425, 429, 433, 437, 442, 444, 452, 458, 465, 469, 472, 474, 482, 487, 488, 498, 503, 507, 514, 526, 527, 530, 535, 536, 540, 553, 554, 558, 561, 570, 576, 580, 581, 593, 600, 606 а, 607, 626, 629, 631; Д 1, Д 7, Д 10, Д 14, Д 19, Д 27, Д 28, Д 30, Д 32, Д 41, Д 45, Д 47, Д 51, Д 61, Д 70, Д 86, Д 88, Д 92, Д 116, Д 117, Д 120, Д 123, Д 127, Д 133, Д 142, Д Пр. 67
- Гуральня – I Пр. 75
- Гута – I Пр. 39
- Данина (медова) – 69; медова I Пр. 76; 93, 97, 172, 180
- Датки – див. Побори
- Двір (двірець) – 69, 86, 97, 151, 154, 155, 179, 182, 257, 273, 275, 310, 311, 322, 339, 429, 442, 472, 489, 495, 507, 520, 631; Д 20, Д 28, Д 42, Д 123, Д 138
- Двір монетний – 3
- Дворянин – 36, 69, III Пр. 31; Д 10, Д 31, Д 32, Д 69–Д 71, Д 106, Д Пр. 17
- Декрет – 3, 26, I Пр. 60; 173, 226, 259, 423, 442, 515, 521, 536, 540, 592; Д 18
- Деревня – 309, 444
- Дерево – 38, 121, Д 139; бортне 49, 75, 97, 197 а, 283, 285, 344, 433, 458, 576; Д 32, Д 116; садове 156
- Держава – 3, I Пр. 4, 9, 20; 69, 118, 131, 134, III Пр. 12, 13; 591; Д 104, Д Пр. 32
- Державця – 3, 58, 118, 176; 180, 182, 190, 191, 198–200, 224, 255, 260, 265, 291, 297, 303, 310, 311, 317, 372, 406, 426, 435, 468, 471, 472, 550, 562–564, 569, 615, 617
- Десятина – 44, I Пр. 74; 130, 159, Д 7, Д 56, Д 60
- Дзвіниця – I Пр. 21, 25, 46, 63, 73, 91
- Діброва – 84, Д 88, Д 103, Д 116

- Дісцезія – 168, 171
 Діти козацькі – 180
 Добра – див. Маєтності
 Добра (маєтності) – 184, 186, 190, 196, 253, 257, 259, 261, 264, 269, 272, 274, 275, 282, 286, 296, 299, 312, 318, 327–329, 344, 349, 359, 366, 400, 419, 432, 438, 440, 442, 444, 458, 481, 485, 489, 492, 507, 512, 576, 591, 620
 Договір – 1, I Пр. 1, 4, 17, 66; 70, 134; III Пр. 8
 Дозорця – 168, 169, 181, 192, 218, 221, 228, 232, 338, 342, 354, 358, 375, 376, 386, 387, 420, 439, 461, 467, 523, 525, 536, 577, 579, 588, 594, 595, 606, 608; Д 5, Д 11, Д 39, Д 68, Д 73, Д 80, Д 105, Д 108
 Домінікани – 274; домінікани київські – 7, 84, Д 25
 Дорога – див. Шлях
 Дорога – 179, 245, 260, 291, 458, 518, 546, 562, 580, 600, 612
 Доход – 179, 186, 258, 259, 279, 282, 295, 310, 311, 328, 368, 369, 418, 428, 431, 433, 452, 470, 472, 492, 552, 564, 577, 606, 608, 613
 Драгуни – 179, 310, 311
 Духовенство – 259, 310, 311, 521
 Дяк – 179, 180, 224, 229, 309, 414
 Експедиція – 24, Д 46, Д 111
 Енерал – див. Генерал
 Єзуїти – 260, 274
 Єпископ – 179, 194, 287, 310, 322
 Єпископство – 259
 “Жалованье” (жалування, платня, плата, заплата) – 3, 4, 36, 69, 144, 154, 175, 179, 180, 224, 229, 259, 310, 311, 414, 591, 594, 596, 627; Д 4
 Жителі – 3, 6, 9, 13, 14, 22, 33, 35, 38, 42, 43, 45, 49, 50, 56, I Пр. 7, 26; 69, 79, 91, 93, 106, 108, 110, 111, 118, 121, 124, 125, 134, 135, 137; II Пр. 58; 140, 143, 145, 148, 154, 155, 157, 162, 166; 179, 180, 200, 245, 248, 310, 311, 330, 343, 348, 353, 381, 386, 402, 414, 431, 437, 438, 442, 446, 455, 456, 471, 474, 501, 514, 515, 518, 525, 554, 585, 587, 597, 600, 614, 616–618; Д 6–Д 9, Д 18, Д 19, Д 22, Д 25, Д 28, Д 30, Д 33–Д 36, Д 41, Д 47, Д 48, Д 50, Д 51, Д 57, Д 64, Д 68–Д 71, Д 75, Д 85, Д 87, Д 88, Д 91, Д 92, Д 94, Д 96, Д 97, Д 107–Д 110, Д 112, Д 113, Д 117, Д 118, Д 134, Д 142
 Забойство – див. Вбивство
 Заводи горілчані – 583, 606
 Завод – кінний I Пр. 39; цегельний I Пр. 39
 Загони – 493, 545, 560
 Задніпровці – 158
 Займа (займище, займанщина) – 156, Д 54, Д 70, Д 88, Д 124, Д 133
 Законник – див. Чернець
 Законники (ченці) – 192, 194, 212, 238, 259–261, 278, 282, 288, 290, 297, 300, 304, 318, 328–329, 355, 452, 481, 503, 514, 527, 530, 540–542, 550, 555, 600, 602, 603, 607
 Законниці (черниці) – 182, 197, 217, 257, 275, 339, 429, 447, 474, 514, 598
 Залізо – Д 4, Д 8
 Залого – 23, 59, I Пр. 7; 69, 134, II Пр. 38; 259, 363
 Замок – 176, 177; Кобеляцький 130; Чигиринський 67; Чорнобильський IV Пр. 19; 259
 Запаси – 179, 273, 309, 357, 462, 494, 518, 547, 564, 606, 624
 Запорожці – I Пр. 32; II Пр. 38; 158, 163; 224, 291, 529; , Д Пр. 29
 Зарука – 600
 Звичай – 181, 217, 219, 326, 361, 399, 418, 430, 463, 477, 497, 501, 520, 530, 552, 557, 561, 564, 569, 613
 Здирство – 53, Д 72
 Земля – 2, 69, 135; Берестейська I Пр. 8; Волоська 103; Київська 68; королівська 2; Молдавські 123; Переяславська I Пр. 97; православна 67; Сіверська I Пр. 52; українська I Пр. 1; 179, 180, 258, 259, 291, 303; Білгородська 291, 615; Кримська 309; Руська 3, 200; Турецька 518, Волоська 518; Венгерська 615; монастирська 288
 З’їзд – 259
 Знамя – 224, 258, 259, 414
 Золотарі (злотники) – I Пр. 60
 Золотий – 127, 154, 178, 259, 348, 371, 384, 477, 487, 552, 559, 596, 609, 615, 621, 627; Д 10, Д 41, Д 47, Д 100; польський 8, 14, 69, 97, Д 35, Д 94; червоний 69
 Зрадники – 163

- Гольники – I Пр. 60
- Гугмен – 13, 21, 22, 32, 40–43, 45–47, 50, 53, 57, 58, 60, I Пр. 36, 63, 96; 73, 74, 83, 89, 93, 95, 99, 112, 123, 124, 127, 130, 147, 148, 151, 170; 213, 219, 223, 227, 228, 241, 272, 278, 280, 282, 310–312, 322, 328, 329, 338, 361, 367, 374, 379, 387, 394, 395, 399, 402, 439, 454, 475, 503, 527, 530, 540–542, 553, 580, 593, 602, 607, 609–611, 628, 630, 632; Д 1, Д 3, Д 7, Д 17, Д 20, Д 23, Д 24, Д 40, Д 41, Д 45, Д 47, Д 49, Д 51, Д 56, Д 57, Д 59, Д 72, Д 86, Д 89, Д 90, Д 92, Д 93, Д 95, Д 98, Д 127, Д 141, Д Пр. 13, 66, 67
- Гугменство – 259
- Гугменя – 40, 94, 162; 182, 201, 206, 269, 271, 339, 343, 383, 389, 403, 429, 437, 449, 474, 598; Д 92, Д 123, Д 129, Д 132, Д Пр. 67
- Ієродиякон – 74, 127
- Ієромонах – 156, Д 1, Д 3, Д 17, Д 72
- Інок – 42–43
- Інокіні – 40, 182, 206, 389, 598; Д 92, Д 129, Д Пр. 67
- Інтролігатори – I Пр. 60
- Із – 130, Д 93
- Казначей – 288
- Калачники – Д 64, Д 104
- Канонія – 3
- Камінь млиновий – 195, 202–204, 218, 223, 257, 275, 280, 316, 317, 326, 338, 339, 342, 358, 374, 375, 383, 404, 406, 417, 420, 426, 429, 441, 444, 446, 455, 458, 459, 514, 576, 627
- Канцелярія гетьманська – 3, 4, 334, 349, 351, 354, 359, 365, 387, 439, 442, 446, 584; Великого князівства Литовського 3; Війська Запорозького 14, 143, 154; коронна 3; полкова Київська 7; полкова Лубенська – 73, 82, 113, 173, 272, 254; полкова Чернігівська – 319
- Канцелярист – 29, 60, 78, 99, 110, 140, III Пр. 4; Д 14, Д 24, Д 41, Д 55, Д 64, Д 66, Д 70, Д 82, Д 106, Д 109, Д 134
- Капітан – 59
- Капітули монастирів – Києво-Межигірського Д 24
- Каптінаріус – Д 107
- Караня – 179, 183, 185, 188, 189, 191, 193, 195, 197, 201–204, 206, 208, 209, 211a–213, 215, 216, 219–222, 225, 226, 228, 232, 234, 244, 253–255, 257, 259, 260, 271, 272, 279, 282–285, 288, 293, 294, 297–299, 306, 324, 328–330, 332, 334, 335, 338, 340–344, 350, 355, 356, 359–361, 363–365, 368, 370–373, 375, 377, 387, 390, 392, 395–397, 399, 401, 407, 409, 417, 422, 423, 433–437, 439, 448, 451, 468, 469, 472, 473, 480, 481, 499, 503, 527, 550, 570, 577, 580, 583, 590, 591, 605, 606, 608, 629, 632
- Катедра – 259, 273, 305, 489
- Каштелян – волинський 3, 5; смоленський 3, 5; краківський – 224
- Кіш З. С. – 158
- Клейноди – 3, 259
- Ключ – Келебердівський і Потоцький 301; Стародубський 249, 253, 321, 344, 365, 378; Лубенський 530; Любецький 576; Сосницький 576; Бориспільський Д 86; Воронківський Д 86; Глухівський Д 15; Лубенський Д 40
- Кляштори – 200, 259
- Книги – 180, 259, 310, 311, 414, 450, 478, 480, 521, 536, 590, 609
- Княгиня (княжна) – 69, II Пр. 28; Д 92, Д Пр. 67
- Князівство – Велике Литовське 3, 5, 67, I Пр. 4, 20, 26; 69, 103, 122, 166; Волинське I Пр. 8; Галицько-Волинське I Пр. 8; Київське I Пр. 17, 28; 69; Малої Росії України 135; Пінське I Пр. 8; Руське 3, I Пр. 4, 9; 70, 137, 166; Троцьке I Пр. 8; Українне 134; Чернігівське 69, III Пр. 2
- Княжата – 202, 259, 485
- Князь – 1, 3, 5, 9, I Пр. 7, 20, 21, 26, 45, 63, 94, 98; 69, 70, 89, 93–95, 111, 134–138, II Пр. 6, 59; 142, 151, III Пр. 15; IV Пр. 19, 33; 210, 217, 224, 310, 311, 414, 495, 496, 498, 510, 539, 545, 546, 568, 592, 594–596, 610; князі руські – 179–180, 259, 309; князі київські – 238, 430, 468; Д 1, Д 3, Д 25, Д 28, Д 29, Д 46, Д 73, Д 80, Д Пр. 27, 29, 67
- Ковалі – 17, I Пр. 40, 60; 105
- Козаки – 3, 4, 6, 11, 14, 15, 19, 30–34, 38, 44, 46, 47, 49–52, 54, I Пр. 4, 7, 28, 78; 69, 92, 94, 104, 107, 112, 117, 118, 125, 126, 128, 136, II Пр. 50; 139, 150, 155, 159, 160, 164, 165, 169, 172, 175, 176; IV Пр. 4, 5; 179, 180, 185, 189, 190, 196, 198, 204, 205, 212, 214 а, 224, 229, 231, 233, 235, 246,

- 248, 258, 259, 263, 297, 299, 309–311, 326, 330, 343, 360, 366, 372, 377, 436–437, 446, 457, 483, 501, 518, 550, 551, 557, 564, 566, 577, 579, 582, 583, 591, 606, 608, 616–618, 627–629; Д 12, Д 20, Д 24, Д 26–Д 28, Д 31, Д 35, Д 38, Д 47, Д 51, Д 58, Д 68–Д 72, Д 77, Д 84, Д 98, Д 100, Д 102, Д 106–Д 109, Д 114, Д 125, Д 131, Д 138, Д Пр. 10, 68
- Козацтво – 259, 501, 617
- Колегіум – Віленський I Пр. 24; Каліський I Пр. 24; Києво-Братський 5, I Пр. 24; III Пр. 20; 430, 468
- Колегія Київська – див. Колегіум Києво-Братський
- Коло мучне – 317, 491, 585
- Комісар – 1, 3–5, I Пр. 9, 53; 70, 103, 122, 131, 176, 245, 259, 414
- Комісія – 3–5, 25, 71, 73, 82, 93, 103, 106, 110, 140, 164, 243, 255, 315, 368; Д 55, Д 66, Д 105, Д 107, Д 114, Д 131
- Компут – 493; Д 20
- Коні – 177, 183, 190, 229, 264, 302, 307, 310, 311, 322, 331, 332, 366, 438, 472, 483, 513, 529, 532, 533, 543, 563, 574, 619; Д 29, Д 42, Д 77
- Коновали – 69
- Конституція – сеймова 3, 4, 122, 131, 168; церковні 164, 169
- Конфедерат – 151
- Копа литовських грошів – 3, 12, 38, 44, 54, I Пр. 60; 130, 143, 154, Д 19, Д 26, Д 47, Д 64, Д 85, Д 100, Д 113, Д 116
- Копійка – Д 104
- Корм – див. Харчі
- Корнет – 208, 255
- Корогви – 259, 264, 302, 597
- Корнет – Д 55, Д 66
- Король польський – 179, 180, 186, 188, 200, 205, 210, 211, 214 а, 224, 233, 248, 255, 258, 259, 262, 268, 299, 302, 310, 311, 335, 355, 436, 438, 474, 518
- Королева – польська I Пр. 20; шведська 1, I Пр. 2
- Королевич – 69
- Королівство – Польське 3, 122, 134, 158; Шведське 2
- Королівщина – див. Староство
- Король – 69; польський 2–5, 14, 26, 30, 51, 67, 68, I Пр. 1, 9, 53, 71; 69, 70, 89, 103, 104, 119–123, 126, 131; II Пр. 31; 151, 158, 159, 164, 166, 169, 175–177, 411, 412, Д 16, Д 25; шведський 1, 2, 10, I Пр. 1, 4, 9
- Костюл – 3, 248, 259, 310, 311, 322; Д 27, 28
- Котлярі – I Пр. 60
- Кравці – 154, 155, Д 42
- Крам – 450
- Крамар – 590
- Кривда – 182, 184, 185, 189, 190, 194, 196, 197, 199, 207, 211а, 212, 215, 219–221, 225, 231, 232, 260, 266, 268, 275, 280, 283, 285, 289, 300, 307, 312, 318, 330, 337, 343, 351, 355, 356, 358, 360, 363, 366, 367, 369, 375, 376, 396, 407, 419, 422, 427, 432, 435, 437–439, 451, 453, 458, 462, 465, 468, 481, 487, 507, 512, 529, 535, 537, 542, 550, 553, 589, 594, 598, 600, 607, 628, 631, 632
- Ксьондз – 248, 259, 274
- Ктитор – 41, 157, 216, 256, 260, 288, 305, 313, 316, 343, 352, 367, 396, 435, 437; Д 27, Д 28, Д 32, Д 55, Д 72, Д 73, Д 80, Д 111
- Купа (загін) – 191, 200, 245, 259, 355, 368, 434, 442, 547, 625
- Купці – 23, 62, 76–78, 111, 150, 151, 178, 224–226, 229, 236, 310, 311, 417, 422, 423, 450, 477, 497, 518, 584; Д 133
- Купча – 180, 487, 507, 601, 611
- Лавник – I Пр. 35; 69, 96, 180, 363, 436; Д 110
- Лавра Київська див. – Києво-Печерський монастир
- Лан – Д 56
- Лантвійт – 315; Д 37
- Лист (письмо) – 48, 69, 122, 126, 131, 145, 151, 158, 166, 411, 412, Д 16
- Лиси (універсал, наказ, запис) – 14–17, 20, 30, 41, 44, 49, 51, 54, 61, 69, 71, 72, 75, 76, 80, 111, 118, 130, 138, 143, 149, 156, 157, 165, 168, 172, 181, 182, 185, 186, 188, 189, 192, 195, 202, 203, 206, 214 а, 224, 229, 231, 237, 239, 240, 246, 248, 249, 254, 257, 259, 264, 291, 292, 310–312, 315, 321, 322, 330, 348, 355, 360, 363, 366, 378, 379, 389, 402, 410, 430, 434, 436, 451, 466, 469, 470, 478, 482, 488, 494–496, 501, 505, 509, 510, 513–515, 519, 528, 532, 536, 539, 546, 551, 574, 517, 590–592, 594, 596–598, 601, 605–606, 609, 611, 612; Д 4, Д 7, Д 13, Д 18, Д 25, Д 27, Д 28, Д 34, Д 35; Д 37, Д 43, Д 47, Д 48, Д 67, Д 68, Д 72, Д 85,

- Д 92, Д 100, Д 104, Д 105, Д 107, Д 109–
Д 111, Д 121–Д 124, Д 126, Д 127, Д 131–
Д 134, Д 136, Д 137, Д 139, Д Пр. 67
- Ліс (лісок, лісочок) – 15, 31, 42, 43, 73, 75,
94, 112, 113, 130, 134, II Пр. 54; 156, 170,
600, 606а; Д 19, Д 41, Д 47, Д 74, Д 116
- Литаври – 224
- Луг – 31, 72, 170, Д 36, Д 41
- Лука – 31, 46, 47, 73, 112, 113, 130, 170, 256,
352, 360, 451, 473, 503, 507, 526, 527, 558,
631; Д 41, Д 47, Д 88
- Лучники – I Пр. 60
- Ляхи – 191, 200, 224, 248, 259, 591, 624
- Магістрат – 3; Київський 14, 17, I Пр. 35, 60;
111, 162, 198; Козелецький 143, 154, 188;
Лубенський Д 37; Ніжинський 23, 77, 99,
214 а, Д 78; Прилуцький 608; Староду-
бівський Д 110, Д 119; Чернігівський 150,
Д 125, Д 126, Д 136
- Маєтності – 3, 5, 7, 15, 24, 30, 36, 38, 39, 52,
59, 67, I Пр. 4, 13, 30, 32, 52, 53; 69, 71,
75, 84–87, 89, 93–95, 97, 98, 114, 116, 119,
125, 126, 130, 131, 133, 136, 142, 157, 159,
160, 162, 164, 165, 168, 169, 172–177, 194,
197 а, 200, 211, 222, 229, 230, 232, 244,
256, 259, 266, 268, 274, 281, 282, 285, 287,
297–299, 310–312, 318, 322, 326, 327, 352,
355, 356, 361, 365, 379, 396, 420, 444, 465,
469, 472, 474, 485, 515, 530, 550, 557, 576,
598, 610, 631; Д 3, Д 14, Д 18, Д 20, Д 27,
Д 28, Д 42, Д 72, Д 90, Д 133, Д 134,
Д Пр. 24, 29, 49
- Майно – 420
- Малярі – I Пр. 60
- Маршалок – 3, 4, 122
- Мед – I Пр. 75, 76; 69, 104, Д 32, Д 90, Д 111,
Д 121
- Мельники – 165, 626; Д 33, Д 39, Д 57, Д 76,
Д 84, Д 94, Д 113, Д 122
- Мидлярі – I Пр. 60
- Мито – 2, 3, 111, 178; 331, 332, 417
- Митрополит київський – 3, 4, I Пр. 24, 45;
69, 103, 122, 168, 171, 180, 229, 258, 259,
293, 558, 610; Д 27, Д Пр. 66
- Митрополія – 3; Київська 171
- Мірка млинова (розмір) – 40, 71, 108, 165,
167, 180, 334, 347а, 431, 467; мірочка Д 5,
Д 8, Д 35, Д 54, Д 57, Д 59, Д 74, Д 76,
Д 79, Д 81–Д 84, Д 105, Д 107–Д 109,
Д 112, Д 115, Д 128, Д 134
- Міст – 170, Д 22, Д 32
- Місто – 5, 14, 23, 36, 41, 45, 62, 64, 67, 68,
I Пр. 7, 8, 23, 26, 28, 33, 34, 39, 51, 54, 65,
90, 94, 97, 98; 69, 76–78, 103, 104, 111,
117, 124, 130, 134–136, 138, II Пр. 16, 18,
28, 40, 50, 53, 58; 143, 144, 149–151, 154,
155, III Пр. 2, 3, 12–14, 16, 27–29, 34, 35;
157, 163, 167, 176, 177; IV Пр. 7, 9, 15,
19, 26, 27, 31, 33; 411, 412, Д 28, Д 31,
Д 41, Д 42, Д 47, Д 56, Д 77–Д 79, Д 81,
Д 87, Д 88, Д 99, Д 104, Д 107, Д 110,
Д 111, Д 113, Д 116, Д 123, Д 125, Д 126,
Д 131, Д 142, Д Пр. 19, 20, 29, 32, 39, 75
- Містечко – 11, 23, 29, 62, 67, I Пр. 31, 39, 70,
71, 80, 90, 93; 69, 77, 78, 83, 99, 124, 125,
136, II Пр. 50; III Пр. 7; 163, 174, 183,
190, 213, 247, 250, 259, 262, 277, 279, 285,
293, 300, 347а, 363, 368, 396, 397, 432,
481, 542; Д 2, Д 7
- Міщани – 15, 16, 19, 20, 40, 41, 48, 66, I Пр.
60; 69, 104, 108, 111, 117, 118, 139, 143,
150, 151, 154, 155, 179, 180, 183, 185–188,
198, 214 а, 223, 229, 231, 233, 235, 251,
252, 259, 272, 273, 280, 308, 310–311, 317,
323, 326, 331, 332, 363, 458, 462, 466, 525,
530, 552, 564, 566, 584, 603, 623, 628;
Д 11, Д 22, Д 27, Д 28, Д 31, Д 34, Д 39,
Д 51, Д 64, Д 73, Д 78, Д 94, Д 114,
Д 125, Д 131, Д 133
- Млин – 8, 15, 19, 22, 24, 25, 34, 40, 51, 57, 58,
61, 64, I Пр. 39, 92; 71, 73–75, 80, 82, 84,
85, 92–94, 97–99, 104, 108–110, 115, 116,
123, 127, 128, 130, II Пр. 11, 13; 140, 146–
148, 157, 160, 161, 165, 167, 170, 173, 174,
182, 184, 186, 192–197, 201–204, 208, 209,
211, 211а, 213, 218, 220, 221–223, 227,
228, 232, 234, 237, 240, 242, 243, 249,
251–257, 259, 261, 270–272, 274, 275, 277,
278, 280, 282, 284, 287, 290, 296, 299, 314,
316, 317, 321, 325–330, 332–334, 336–344,
346, 347а, 348, 351, 352, 354, 355, 358,
359, 362, 364, 366, 369, 370, 374–378,
380–383, 386, 387, 392, 400, 401, 404, 406,
416–420, 425, 427–429, 431, 433, 438–441,
444–446, 448, 449, 451–455, 457–461,
464–467, 469, 470, 472, 474–476, 482, 487,
489–492, 514, 517, 522, 523, 531, 535, 541,
550, 554, 558, 561, 576, 580, 581, 584, 585,
587–589, 601–603, 606 а, 607, 611, 626–
627; Д 4–Д 6, Д 8, Д 9, Д 11–Д 13, Д 27,
Д 32–Д 35, Д 39, Д 44, Д 46, Д 47, Д 54,

Д 57, Д 59, Д 61, Д 62, Д 65, Д 67–Д 69, 71, Д 74, Д 76, Д 79, Д 81, Д 82, Д 84, Д 94, Д 95, Д 97, Д 100, Д 101, Д 105–Д 109, Д 112–Д 115, Д 122–Д 124, Д 128, Д 130, Д 132–Д 134, Д 141

Монастирі – 3–5, I Пр. 75; 164, 169, 212, 260, 268, 269, 271, 272, 280, 286, 289, 290, 296, 301, 306, 329, 343, 345, 352, 387, 395, 396, 405, 430, 432, 435, 437, 439, 468, 507, 524, 530, 541, 550, 583; Д 27; Батуринський Бобріківський Воздвиженський – 182, 206, 257, 275, 339, 429, 437, 514, IX. Пр.28; Батуринський Крупицький Микільський Новомлинський – 54, I Пр. 91; 75, II Пр. 13; Д 47, Д Пр. 49; 256, 343, 352, 425, 458, V. Пр.3, VI. Пр.12, IX. Пр.16; Борисоглібський Д 120; Глухівський Петропавлівський – Глухівський Петропавлівський 22, I Пр. 47; 222, 282, 328–329, 452, 454, V. Пр.49, VI. Пр.23, VII. Пр.16, IX. Пр.50; Глухівський Преображенський – 389; Канівський Богородичний 45, I Пр. 78; 123, 124, 157, 167; IV Пр. 5; 228, 299; Києво-Печерський монастир – 13, I Пр. 39; III Пр. 30; IV Пр. 12; 281, 322, 631; Д Пр. 22; Київський Богоявленський Братський – 395, 430, 468, IX. Пр.66; Д 27, Д 32; Київський Видубицький – 32, I Пр. 63; 72, II Пр. 6; 300, 367, VII. Пр.69; Д 23, Д Пр. 27; Київський Дмитрівський I Пр. 45; Київський Межигірський Спасо-Преображенський – 13, I Пр. 32; 93, 156; IV Пр. 4; 391, 394, 463, 464, 475, 507, VII. Пр.88, IX. Пр.90; Д 24, Д Пр. 29; Київський Микільський Пустинний – 21, 30, 38, 41, 44, 51, I Пр. 46, 70, 71; 89–92, 95, 96, 129, 133, II Пр. 24; 164, 165, 168–170, 172, 174, 215, 230, 239, 261, 266, 268, 285, 294, 297, 298, 304, 306, 379, 396, 503, 516, 527, 611, 629; Д 86; Київський Михайлівський Золотоверхий – 21, I Пр. 45; 387, 439, 610, VII. Пр.83, IX. Пр.37; Київський Михайлівський Паняньський – 598; Київський Софіївський – 81, Д 17; Київський Флорівський – 94, II Пр. 29; 162; IV Пр. 10, 12; 269, 390, 474, VI. Пр.7, IX. Пр.70; Козелецький Спаський Юріївський (Георгіївський) 42, 43, 64, I Пр. 73; 79, 80, II Пр. 17; Ладинський Покровський 146, III Пр. 15; Д 21, Д 92, Д Пр. 24, 67;

Лебединський Георгіївський – 260, 288, VI. Пр.1; Д 17, Д Пр. 20; Лисянський – 296; Лубенський Мгарський Спасо-Преображенський – 6, 27, 31, 33, 46, 47, 50, 53, 57, 58, 66, I Пр. 21, 96; 73, 74, 82, 100, 106, 112, 113, 127, II Пр. 11, 12; 147, 148, 173, 189, 212, 219, 238, 254, 271, 272, 289, 355, 361, 362, 370, 371, 399, 405, IX. Пр.14; Д 38, Д 40–Д 43, Д 45, Д Пр. 66; Макошинський Микільський – 223, 338, 397, 420, 459, 554, V. Пр.51, IX. Пр.11; Макошинський Покровський – 333, 336, 337, 383, 386, 398, 403, 419, 432, VII, Пр.81, IX. Пр.10; Д 58, Д 59, Д 123, Д 129, Д 141; Максаківський Киселівський Спасо-Преображенський – 184, 312, 318, 347, 356, 421, 488, 500, 524, 526, 565, 593, V. Пр.6, VII. Пр.1, IX. Пр.12; Д 7, Д 20, Д 48–Д 53, Д 56, Д 60, Д 72, Д 127, Д Пр. 13; Медведівський Миколаївський 128, 130, II Пр. 54; Ніжинський Д 57; Ніжинський Благовіщенський I Пр. 30; 83, II Пр. 21; Ніжинський Різдва Богородиці Красноостровський – 11, I Пр. 30, 31; 99, 192, 193, 213, 347а, 445, 555, V. Пр.34; Д 67; Новгородський (Новгород-Сіверський) Спаський – 7, I Пр. 25; 84; 485, 557, IX. Пр.104; Омбиський (жіночий) I Пр. 36; Омбиський Різдва Богородиці (чоловічий) 13, 15, I Пр. 36, 37; Підгорський Д Пр. 67; Печерський Паняньський – 281; Пивський Миколаївський – 267, 286, 307, 481, VI. Пр.3, IX. Пр.75; Полтавський Спаський – 449, 540–542, 553, 558, 609; Полтавський Хрестовоздвиженський – Д 89, Д 90, Д Пр. 66; 290; IX. Пр.47; Прилуцький жіночий Д 95; Прилуцький Густинський – Троїцький 29, 60, I Пр. 62; II Пр. 15; 201–204, 227, 241, 266 а, 278–280, 301, 374, 385, 401, 402, 446, 476, 501, 583, 630, IX. Пр.42; Д 1, Д 3, Д 35, Д 93, Д 98, Д Пр. 67; Рихлівський Микільський – 325, 345, 459, 580, 600, VII. Пр. 7, IX. Пр. 57; Терехтемирівський – 305; Д Пр. 29; Трубчевський Д 13; Чернігівський Троїцько-Іллінський Пустинний – 274, 327, VII. Пр.11; Чернігівський Єлецький – 373, 382, 393, 418, VII. Пр.71, IX. Пр. 8; Д 35; Чернігівський П'ятницький св. Параскевії – 20, 40, I Пр. 44; 71, 85–87, 98, II Пр. 22; 197, 447, V. Пр.17; Д 132

- Море – 191, 200, 224, 309
 Мушкети – 117
- Надання – 182, 195, 206, 211, 218, 228, 233, 238, 239, 252, 267, 272, 273, 300, 313, 316, 317, 324, 323, 327, 334, 339, 342, 345, 354, 358, 360, 365, 364, 373, 375, 376, 382, 383, 385–387, 390, 392–394, 397, 400, 404, 406, 417, 418, 427, 430, 431, 439, 443, 445, 449, 452, 457, 466, 476, 519, 520, 522, 524, 530, 531, 534, 537, 542, 552, 555, 561, 564, 569, 579, 586, 589, 599, 603, 610, 614, 616, 623, 631
- Наказ – 259, 303, 183, 187, 224, 229, 233, 312, 322, 323, 336, 353, 499, 502, 505, 506, 509–513, 523, 526, 529, 532, 533, 539, 543, 545–548, 560, 562, 563, 568, 569, 574, 575, 587, 592, 596, 597, 607, 609, 612, 619
- Наказний гетьман – 259, 260, 264, 312–320
 Наказний обозний – 179
 Наказний полковник – 180, 183, 201, 323, 478, 480, 622
 Наказний полковий писар – 409
 Наказний сотник – 631
- Намісники – 3, I Пр. 60; 97; білогородський 69; білоозерський 69; казанський 69; рязанський Д 3; намісники монастирів – 133, Д 17, Д 23, Д 41; 306, 307, 322, 346, 353, 416, 595, 629
- Напої – 3, I Пр. 14, 75; 117, 133
- Народ – 2, 3, 119, 122, 134, 158, 258, 259, 267, 179, 180, 191, 200, 205, 214, 245–248, 252, 322, 426, 430, 468, 478, 489, 496, 507, 518, 521, 565, 591, 592, 595, 603, 615, 621, 628; Великого князівства Литовського 3; Малоросійської України Війська Запорозького 134; московський 69; польський 3; римський 3, 5; (православний) російський 67, 411; руський 3–5, 67; старогрецький 3, 5; татарський 158; український 122; (православно) християнський 411, 412; Д 72, Д 73 Насильство – 48, 69, 87, 119, 151, Д 28
- Невольник – 322, 590
- Неволя – 191, 205, 214, 224, 248, 284, 291, 292, 310, 311, 322, 624, 625
- Нива – 156, 309, 360, 451, 600; Д 60, Д 70, Д 92, Д 120
- Нічліг – 279, 332, 368
- Обивателі – 207, 208, 216, 220, 240, 242, 243, 254, 265, 270, 279, 285, 293, 295, 312, 314, 325, 349, 364, 370–372, 377, 397, 409, 410, 417, 427, 428, 487, 507, 514, 531, 540, 551, 566, 569, 570, 577, 581, 584, 585, 599, 601, 606–608, 611, 614, 618, 627
- Обоз – 539
 Обозний генеральний – 69, 176, 411, 412, Д 15
 Обозний полковий – 76, 176; лубенський Д 45; ніжинський Д 82, Д Пр. 2; полтавський Д 88; прилуцький Д 1; стародубівський Д 110, Д 119; 179, 180, 249, 259, 280, 284, 301, 303, 310, 311, 321, 322, 378, 413–415, 417, 427, 453, 461, 477, 488, 489, 496, 507, 521, 535, 538, 541, 551, 559, 564, 566, 572, 576, 577, 585, 590, 592, 593, 605, 606, 608, 621, 623, 624, 632
- Оборона – 3, 5, 15, 36, 63, 94, 102, 125, 136, 145, 162, 164, 169, 179, 180, 183, 185, 190, 199–200, 258, 260, 269, 279, 284, 298, 305, 307, 310, 311, 347, 355, 368, 420, 421, 434, 440, 474, 479, 481, 488, 494–496, 518, 544, 548, 553, 564, 577, 595, 598, 606–608, 615, 620, 621, 627, 628; Д 2, Д 27, Д Пр. 3
- Оброк – 179, 180, 258, 355, 480, 574
- Огород – 96, 156, 170, 180, 367
- Озеро (став, езеро) – 11, 27, 51, 54, 66, 71, 75, 79, 80, 89, 94, 97, 99, 116, 127, 130, 173, 187, 216, 256, 299, 300, 347а, 360, 373, 379, 398, 405, 419, 438, 451, 473; Д 23, Д 27, Д 47, Д 96, Д 100; Белюв (Білево) 6, 33, 100; Бистриця Д 58; Біле (Білоозеро) 6, 33, 51, I Пр. 84; 100; Вовчі 29, 266 а; Глушець 6, 32, 33, 72, 100, I Пр. 64; Гніздове 51, I Пр. 87; Дубок 90; Загуменне Д 129; Заловне 51, I Пр. 88; Записоччя 100; Купки Д 129; Муравські (Мосанські) 81; Пивські 30; Піщане 6, 33, 100, I Пр. 86; Піщате 51; Плетенище 6, 33, 100; Попове 157; Проїзне Д 45; Росохач 51, I Пр. 83; Соловецьке 49; Стецьке 39; Стучок 75; Сулице 6, 33, 100; Хрещате 51, I Пр. 85;
- Окольнічий – 179–180, 224, 413
- Орда – 36, 60, 67, I Пр. 9, 45; 70, 101, 121, 126, 131, 134, 158, 163, 175, 210, 245, 258, 291, 357, 575
- Оренда – 19, 36, 104, 133, 235, 458, 579, 627, 630; Д 23, Д 45, Д 66
- Орендар – 23, 34, 40, 75, 108, 110, 140, Д 90, Д Пр. 67
- Осавул – 7, 19, 20, 23, 24, 27, 28, 35, 39–45, 53–55, 57, 58, 60, 62, 64, 65, 67, I Пр. 5;

- 69, 71–73, 75, 76, 78, 80, 84, 85, 88, 90, 93–95, 97, 110, 111, 113, 115, 117, 134, 136, 140, 147, 149, 151, 153, 159, 164, 165, 169, 173, 174, 176, 197 а, 411, 412, Д 2, Д 3, Д 16, Д 24, Д 27, Д 28, Д Пр. 17, 72; осавул генеральний – 180, 310, 311, 322, 341, 415 а, 576; осавул полковий – лубенський Д 44, Д 46, Д Пр. 47; переяславський Д 145; полтавський Д 536; ніжинський Д 82, Д Пр. 17; стародубівський Д 119; чернігівський Д 134; осавул охочекомонний – 619
- Острів – 49, I Пр. 36; 170, 215, 256, 352, 394, 463
- Отаман (отаман городовий, атаман) – 7, 22–24, 27, 28, 35, 36, 39, 41–45, 53–55, 57, 58, 60, 62, 64, 65, 67, 71–73, 75, 76, 78–80, 84–86, 88, 90, 93–95, 97, 98, 100, 110, 111, 115, 117, 119, 134, 136, 140, 147, 164, 165, 169, 174, 411, 412, 179–181, 183, 185, 186, 188–190, 193–195, 197, 197 а, 198, 201, 204, 206–211а, 213, 215, 216, 219–228, 231–238, 240–257, 263, 266, 268, 270–272, 274, 275, 277, 278, 280–284, 287–289, 291–294, 299, 301–308, 310–313, 315–318, 320–322, 324–329, 331, 332, 334, 335, 338, 339, 241–243, 345–347а, 349–352, 355–364, 366, 367, 370–374, 378, 380, 382, 383, 385–387, 389–401, 403–410, 416–440, 442–444, 446–449, 451–454, 456–459, 461–466, 468, 470, 471, 473, 475, 477–490, 492, 495, 497, 499, 503, 504, 507, 514, 516–521, 525, 527, 530, 531, 534–538, 541, 546, 550, 551, 555–557, 559, 564, 566, 567, 572, 573, 576, 577, 581, 583, 586, 588, 590–595, 599, 601–603, 605, 606, 608, 613, 617, 621, 623, 624, 632; Д 3, Д 16, Д 20, Д 24, Д 27, Д 28, Д 32, Д 54, Д 67, Д 77, Д 84, Д 111, Д 128, Д 132, Д 134, Д 137, Д 141; березанський Д 130; березівський Д 131; білоцерківський 107; болоцехівський Д 118; бондарівський Д 129; борзенський Д 53, Д 72; бутівський Д 129; visoцький Д 20, Д 49, Д 52; воронизький Д 41; в'язовецький Д 38; гирівський Д 18; глухівський Д 15, Д 76, Д Пр. 17; городиський 148; едугинський Д 10, Д 49, Д 52; карабутівський Д 19; київський Д 31; киселівський (кисільгородський) Д 7, Д 127; кобиляцький Д 22; козелецький Д 36; конончинський 133; коропівський Д 71; кошовий I Пр. 9; козелецький 139; красноставський Д 52; кролевецький Д 69, Д 70, Д 81, Д 83; лохвицький Д 39; лубенський 112, Д 40–Д 46; лукомський 138; макошинський Д 129; мглинський Д 107; медведівський 170; Михайлівський 133; надинівський Д 35; ніжинський Д 77; новгородський Д 66, Д 111; новомлинський Д 73, Д 80; Новосільський Д 112; носівський Д 82; озерецький Д 15; переяславський Д 84; пісоцький Д 40; пекарський 129; полтавський Д 88; почепівський Д 114, Д 115, Д 117; пралницький Д 49, Д 52; сребрянський Д 96; серединський Д 35; сільський 54; стародубівський Д 61, Д 110, Д 116; стрілецький Д 137–Д 139; холманський Д 49, Д 52; черкаський 137; чернігівський 20, 40, 126, 136; чигрин-дїбровський 6, 33, 66; шабалинівський Д 71; шаповалівський Д 53, Д 72
- Отець, отці (священники) – 201, 227, 228, 241, 248, 258, 259, 280, 286, 312, 318, 322, 329, 335, 341, 347, 350, 371, 373, 379, 389, 396, 402, 423, 454, 459, 471, 473, 475, 503, 507, 524, 530, 119, 558, 565, 570, 580, 583, 585, 600, 602, 606 а, 607, 609–611, 615, 628, 630, 632
- Отчина – 18, 67, 80, 84, 98, 134, 149, 179, 180, 182, 194, 207, 208, 224, 248, 253, 274, 292, 315, 322, 327, 340, 343, 366, 367, 406, 433, 437, 470, 485, 496, 507, 557; Д 32, Д 102
- Офіра – 139, 194, 239, 241, 327, 341, 383, 386, 387, 393, 419, 439, 454; Д 104
- Офіцер – 125
- Палац – I Пр. 46
- Пасіка – 49, 71, 130, 170, 180, 261, 309
- Пасовище (попаси) – 185, 269–271, 279, 332, 368, 390, 420, 438, 494
- Пастир – 3, 5, 103, 122, 151, 168, 171
- Патріарх московський – I Пр. 96; 69; 180, 415 а, 595
- Патріарх константинопольський – 415 а
- Паша – 134, 135
- Пашня – 355, 363, 472, 477, 505; Д 102, Д 103, Д 116
- Пекарі – I Пр. 60
- Перевіз – 11, 30, 31, I Пр. 63; 71, 81, 84, 89, 98, 99, 182, 184, 186, 194, 206, 213, 257,

- 259, 267, 270, 274, 275, 279, 293–295, 304, 305, 313, 324, 327–329, 339, 347а, 350, 368, 373, 379, 397, 418, 420, 429, 438, 445, 503, 514, 526, 527, 547; Д 22, Д 55, Д 66, Д 73, Д 80, Д Пр. 27
- Перемир'я – 248
- Печатка – 17, 30, 44, 51, 59, 69, 85, 117, 149, 165, 168, 184, 185, 191, 203, 204, 210, 211, 213, 214, 217, 222, 223, 230, 238, 239, 262, 265, 273, 282, 284–286, 293, 294, 220–223, 232, 233, 329, 333, 334, 336, 342, 350–352, 354, 356, 364, 373, 381–383, 386–389, 391, 393, 394, 396, 398, 400, 403, 411, 426, 431, 445, 447, 452, 454, 458, 463, 464, 466, 468, 469, 476, 481, 483–485, 487, 490, 492–494, 504, 508, 509, 513, 515, 520, 528, 544, 549–551, 554, 555, 559, 567, 573, 579, 581, 583, 584, 594, 595, 600, 601, 611, 615, 619, 621, 624, 625, 630; Д 4, Д 6, Д 13, Д 17, Д 27, Д 31, Д 32, Д 47, Д 54, Д 55, Д 57, Д 58, Д 62–Д 64, Д 87, Д 92, Д 93, Д 99, Д 100–Д 102, Д 106, Д 107, Д 109, Д 111, Д 121, Д 142, Д Пр. 67; військова 14, 41, 97, 99, 103, 111, 143, 149, 151, 154, 157, 164, 169, 174, Д 124; коронна 131; судівська військова Д 1, Д 18, Д 25; міська – київська 111; кобеляцька Д 22; полтавська Д 87, Д 88; полкова – київська Д 28, Д 30, Д 34–Д 36; ніжинська Д 75; полтавська Д 87–Д 89, Д 91; стародубівська Д 110, Д 113; чернігівська Д 122, Д 132, Д 134, Д 136
- Пиво – І Пр. 75; 69, 104, 229, 259, 552, 577, 606, 608, 617, 627; , Д 90, Д 121
- Писар – генеральний (Війська Запорозького) – 5, 9, 25, 49, І Пр.; 60, 69, 99 259, 518; Д 27, Д Пр. 22; королівський 166; магістратський 139, 143, 154, 155, 331, 358, 438, 442, 491, 522, 552, 564, 588; полковий 69, 179, 180, 224, 254, 270, 272, 280, 288, 301, 399, 409, 431, 470; київський І Пр. 60; 93; лубенський 106, 113, 173; полтавський Д 87; прилуцький Д 1; чернігівський 115; обозний 69; ратушний Д 107; судовий військовий генеральний 69, 442, 515, 604, 605; Д 18
- Письмо – див. Лист (універсал)
- Підводи – 16, 48, 53, 69, 87, 143, 154, 155, 181, 183, 224, 231, 266, 270, 271, 279, 297, 298, 310, 311, 322, 324, 331, 332, 361, 368, 390, 407, 420, 434, 438, 471, 480, 494, 509, 518, 551, 613; Д 37, Д 42, Д 49, Д 77, Д 103, Д 123, Д 138
- Піддані – 3, 7, 15, 31, 38, 41, 51, 69, 70, 84, 87, 94, 97, 98, 114, 126, 145, 153, 159, 162, 164, 166, 168, 169, 174, 176, 177, 258, 281, 289, 293, 296–298, 306, 310, 311, 318, 322, 396, 414, 471, 488, 501, 515, 518, 550, 592; Д 20, Д 24, Д 43, Д 53, Д 72, Д 84, Д Пр. 67
- Підданство – 7, 9, 67, 69, 70, 119, 122, 125, 126, 131, 138, 158, 166, 175–177, 411, 412, Д 50
- Піддячий – 28, Д 23
- Підканцлер – 4
- Підканцелярист – 221
- Підкоморій – 130
- Підписок – 179, 180, 216
- Підполковник (полуполковник) – 71, 134, 179, 181; Д 104, Д 110
- Підскарбій – 4, Війська Запорозького Д 4–Д 6, Д 8, Д 9, Д 11, Д 12, Д Пр. 10; міський березовський Д 131
- Підстароста – 59, 175, 177
- Піп – див. Священик
- Піхота – 302, 529, 547
- Плата (платня, заплата) – див. Жалування
- Плебанія – 3
- Побожність – 42–43, 50, 74, 75, 79, 80, 100, 106, 127, Д 27, Д 40
- Побори (датки, податки) – 3, 19, 35, 61, 69, 77, 104, 111, 179, 187, 191, 217, 236, 258, 310–311, 331, 332, 368, 407, 422, 577, 606, 608, 627; Д 37, Д 91, Д 103, Д 125, Д 126, Д 136
- Повинності – 13, 15, 22, 23, 31, 41, 51, 91, 93, 94, 99, 104, 121, 130, 139, 143, 155, 162, 164, 168, 169, 171, 173, 189, 206, 208, 209, 212, 217, 219, 246, 247, 268, 269, 272, 275, 279, 287, 289, 293, 297, 299, 300, 305, 331, 332, 335, 345, 393, 396, 402, 405, 407, 420, 449, 466, 471, 476, 477, 485, 486, 488, 489, 492, 501, 514, 520, 530, 534, 537, 541, 112, 555–557, 561, 569, 573, 577, 582, 605, 606, 608, 609, 616, 618, 620, 622, 623, 629; Д 1, Д 24, Д 37, Д 62, Д 72, Д 87, Д 91, Д 98, Д 104, Д 111, Д 116, Д 117, Д 123, Д 131, Д 132
- Повіти – 3, 5, 69, 259; Брянський 69; Житомирський І Пр. 17; Канівський 157; Карачевський 69; Київський І Пр. 17; Київського воєводства 164, 168, 169;

- Лохвицький Д 30; Лубенський Д 40; Любецький 18; Мозирський 259, 95; Новгородсiверський (Новгородський) I Пр. 19; Д 11, 12; Овруцький I Пр. 17; Остерський (Острицький) Д 84; Пiнський 259; Погарський Д 5; Путивльський 69; Рiчицький – 259; Рильський 69; Роменський 108; Сребрянський Д 96; Стародубівський 24, 25, Д 5, Д 101, Д 119; Чернiгiвський I Пр. 19; Чигиринський 4; Ямпiльський (Ямпульський) Д 142
- Пограниччя (кордон) – 259, 369
- Подачки – 390, 407, 488, 577, 599, 606, 608, Подимне – 331, 332
- Пожитки (доходи, прибутки, приходи) – 3, 4, 7, 11, 13, 15, 19, 22, 25, 34, 36, 44, 51, 52, 57, 58, 61, 64–66, I Пр. 60, 74; 69, 73–75, 79, 82–84, 89, 92–95, 97, 99, 100, 104, 106, 108–110, 114, 116, 118, 123, 127, 128, 130, 140, 146–148, 153, 156, 159, 161, 164, 165, 167–170, 172, 173, 175–177, 179, 184, 196, 200, 206, 209, 213, 215, 216, 219–221, 224, 229, 234, 237, 238, 240, 242–244, 249, 252–254, 256, 257, 267, 268, 272, 274–282, 287–290, 300, 313, 317, 320, 324, 327–329, 331, 339, 340, 342, 344, 346, 347 а, 350, 352, 358, 360, 362–364, 370, 371, 373, 374, 379, 381–383, 392, 394, 396, 397, 400, 403, 404, 416, 418, 420, 427, 429, 431, 438, 440, 441, 443, 445, 446, 448, 449, 451–453, 455, 458, 463, 472, 473, 475, 487, 489–492, 496, 507, 514, 522, 523, 530, 531, 541, 557, 558, 561, 577, 580, 584, 585, 587, 589, 593, 606, 608, 611, 626, 627, 631; Д 5, Д 14, Д 22, Д 24, Д 27, Д 28, Д 32, Д 34, Д 35, Д 40, Д 44, Д 51, Д 52, Д 55, Д 60, Д 62, Д 69, Д 70, Д 73, Д 74, Д 76, Д 78–Д 83, Д 86, Д 94, Д 99, Д 100, Д 103, Д 112, Д 113, Д 115, Д 116, Д 121, Д 122, Д 128, Д 130, Д 131, Д 133, Д Пр. 67
- Показанщина – 44, I Пр. 75; 408
- Покорм – див. Харчi
- Поле (рiлля) – 15, 51, 63, 67, 75, 80, 81, 84, 94, 97, 99, 116, 152, 157, 159, 170, 173, 180, 183, 189–191, 194, 196, 197 а, 205, 209, 211а, 229, 247, 248, 253, 256, 274, 283, 284, 287, 288, 299, 300, 305, 309, 310–312, 327, 335, 340, 343, 344, 352, 361, 365, 393, 403, 418, 428, 432, 437, 438, 442, 458, 469, 474, 478, 507, 544, 545, 558, 561, 567, 571, 576, 580, 609, 628, 629, 631; Д 7, Д 27, Д 30, Д 41, Д 47, Д 56, Д 70, Д 75, Д 85, Д 116, Д 121, Д 127, Д 134
- Полки – 3, 4, 69, 70, 84, 98, 126, II Пр. 51; 149, III Пр. 11; 159, 165, 176, 181, 183, 194, 197, 202, 204, 219, 222, 224, 227, 234, 249–251, 255, 256, 259, 274, 281, 282, 285, 287, 288, 290, 292, 294, 295, 301, 302, 305, 307, 310, 312, 313, 327, 340, 347, 350, 352, 394, 398, 399, 404, 409, 411–413, 421, 564; Д 6, Д 77; компанiйські – 493, 504, 506, 508–511, 528, 529, 532, 533, 543, 547–549, 559, 567, 568, 571, 574, 575, 592, 594–597, 612, 615, 619, 621, 624, 625, 627; Бiлоцеркiвський – 259, 303, V. Пр.9, VI. Пр.5; Брацлавський – I Пр. 18; 180, 259, 411, 412; Гадяцький – I Пр. 66, 90; IV Пр. 35; 180, 518, VII. Пр.58; Заднiпровськi 70; Зiнкiвський – 151, III Пр. 26; IV Пр. 35; 180, VII. Пр.58; Iрклiвський 151; Кальницький – 259, VI. Пр.5; Канiвський – I Пр. 93; 92, 124, 136, 167, 174; 179, 180, 259, 294, 299, V. Пр.9; Киiвський –64, I Пр. 60; 69, 93, 96; 107, III Пр. 7; 164, 169; IV Пр. 12, 14; 180, 185, 259, 382, 387, 391, 393, 418, 430, 434, 439, 463, 468, 475, 507, V. Пр.9, 10, VII. Пр.15; Д 27, Д 34, Д 35; Корсунський – I Пр. 7; 259, 292, 479; Кременчуцький I Пр. 71; 151; Кропивенський – IX. Пр.94; III. Пр. 8; Лубенський – 31, 53, 58, I Пр. 61, 80, 92, 94; 108, 144, 145, 151, III Пр. 8; 180, 212, 353, 424, 442, 508, 518, 528, 533, 539, 543, 563, 570, 571, 592, 627, 631, V. Пр.20, VII. Пр.64, 82, IX. Пр.43, 94, 126; Д 39, Д 45, Д Пр. 43; Миргородський – I Пр. 61, 70, 71, 98; 144, 145, 151, III Пр. 8, 9; 180, 353, 410, 518, 533, 539, 571, VII. Пр. 102, IX. Пр.94; Нiжинський 22, 24, 25, 54, I Пр. 19, 31, 37, 58; 69, 70, 102, 104, 121; III Пр. 9; IV Пр. 14; 179, 180, 199, 211, 222, 232, 310, 318, 329, 389, 406, 411, 418, 426, 431, 445, 452, 470, 478, 488, 498, 520, 525, 537, 543, 555, 557, 604, 605, V. Пр.4, 9, VII. Пр.5, 27, 30, 50, IX. Пр.7, 77, 86; Д 29, Д 67, Д 72, Д 78, Д 79, Д 82; Паволоцький – 107, 259, 264, 303, VI, Пр.5; Переяславський – 120, 121, 145, 151, 152, III Пр. 7, 11; IV Пр. 14; 180, 190, 229, 262, 412, 464, 507, 566, 604, 605, 616; V. Пр.9, 10, VI. Пр.4, IX. Пр.136; Д 84, Д 85; Подiльський – 259, 411, 412; Полтавський

–36, 55, I Пр. 66; 144, 180, 353, 518, 519, 533, 536, 541, 551, 620, 632; Д 87, Д 88; Прилуцький – I Пр. 26; 120, 144, 145, 151, III Пр. 9, 25; 180, 218, 229, 278, 280, 301, 374, 401, 446, 461, 467, 476, 538, 583, 588, V. Пр.23, VII. Пр.55, 74; Д 1, Д 99, Д Пр. 68, 69; Сосницький – 179; Стародубський – I Пр. 54, 55, 57; 180, 209, 252, 253, 276, 310, 317, 321, 322, 327, 340, 357, 378, 384, 388, 408, 415 а, 417, 433, 453, 460, 465, 469, 485, 486, 491, 505, 521, 557, 561, 622, 623, V. Пр.74, VII. Пр.5, 50, 57, IX. Пр.7, 127; Д 9, Д 103, Д 104, Д 106, Д 110, Д Пр. 16; Сумський – 518; Торговицький – 259, 411, 412; Уманський – 259, 411, 412; Черкаський – 259; Чернігівський – 19, 20, 34, 35, 39, 40, 65, I Пр. 19, 65; 69–71, 85, 109, 110, 115, 140, 150, 151, 153, III Пр. 9, 38; 180, 197 а, 240, 283, 287, 310, 322, 325, 366, 392, 400, 409, 415 а, 418, 420, 427, 438, 440, 443, 445, 459, 469, 489, 490, 496, 505, 525, 550, 554, 557, 576, 584, V. Пр.9, VII. Пр.96, IX. Пр.34; Д 4, Д 120, Д 123, Д 124, Д 126, Д 128, Д 130, Д 132, Д 133; Чигиринський – I Пр. 23, 71, 259, 496, 518, VI. Пр. 36–39

Полковники – 3, 5, 7, 10, 23, 27, 39, 41, 44, 45, 48, 57, 60, 62, 65, 67, 69–73, 75, 76, 78, 79, 84, 88, 90, 94, 95, 97–99, 111, 117, 134, II Пр. 40; 145, 147, 149, 151, 152, III Пр. 27; 159, 165, 176, 179, 180, 184–186, 188, 189, 190, 193–195, 207, 213, 215, 223, 225, 226, 230, 231, 236, 241, 247, 260, 264, 266, 268, 270–272, 291, 293, 307, 309, 315, 322, 338, 355, 363, 396, 413, 419, 421, 422, 434, 462, 472, 477, 503, 507, 516, 518, 527, 571, 591, 613; Д 3, Д 16, Д 24, Д 28, Д 29, Д 141, Д 142, Д Пр. 19; брацлавський Д 21; білоцерківський – 107, 269; гадяцький – 360, 451, 471, 510, 560; Д 22; зінківський – 149, 179, 180, 224; іркліівський 149; кальницький – 1, I Пр. 6; 69; 224; канівський – 69, 92, 124, 136, 157, 161, 167, 174, 243, 293, 299, 305, 547, 548; київський – 17, 38, 42, 43, 49, 64, I Пр. 60; 81, 93, 96, II Пр. 31; 164, 168, 169, 179, 180, 185, 188, 224, 269, 372, 382, 387, 390, 391, 393–395, 413, 415 а, 418, 434–436, 439, 468, 474, 475; Д 23; київський наказний – Д 24, Д 25, Д 26, Д 27–29, Д 29, Д 30–36, Д Пр. 26, 26, 28, 28, 33; комонний – 499, 502, 504–506, 508–513, 528, 529, 533, 539, 543–547, 559, 560, 562, 563, 567, 568, 571, 574, 575, 579, 581, 594–597, 612, 624; корсунський – 69, 260, 284, 288, 479, 495, 498; лубенський – 31, 46, 47, 53, 58, 69, 82, 108, 145, 147, 149, III Пр. 8, 23; 173, 179, 180, 219, 254, 272, 289, 295, 361, 362, 370, 371, 399, 424, 442, 510, 530, 575, 581, 585, 603, 607, 631; Д 37–Д 46, Д Пр. 36, 37, 40, 47; миргородський – 28, 36, 69, 106, II Пр. 37; 145, 149, III Пр. 22; 410, 510, 539, 540, 558, 629; Д 47, Д Пр. 48; ніжинський – 7, 15, 22, 24, 25, 54, I Пр. 31; 69, 80, 102, 179–183, 193, 206, 210–211а, 214 а, 222, 232, 234, 235, 242, 249, 256, 257, 274, 275, 277, 282, 292, 313, 318, 322, 327–329, 332, 339–341, 346–350, 352, 389, 403, 404, 406, 407, 415 а, 416, 418, 421, 426, 429, 431, 445, 452–454, 456, 458, 466, 469, 470, 473, 480, 482, 486 а, 488, 489, 492, 498, 514, 520, 532, 533, 537, 555, 557, 565, 586, 593, 601, 606а; ніжинський наказний – 103, 104, 121, 145, 149, III Пр. 20; 411, Д 48, Д 49, Д 51–Д 53, Д 54–Д 66, Д 67, Д 68–Д 77, Д 77, Д 78–Д 83, Д 100, Д 101, Д Пр. 2, 3, 50, 54, 55, 57–59; 478; паволоцький – 101, 105, 264, 265, 302; переяславський – 69, 88, 215, 331, 405, 412, 415 а, 464, 522, 552, 564, 566, 574, 577, 604–606, 608, 615, 616; Д 84–Д 86, Д Пр. 72; переяславський наказний – 180; пінський і турівський Д 140; піхотний – 292; полтавський – 56, I Пр. 9; 69, 151, 179, 180, 213, 226, 449, 510, 519, 536, 541, 551, 572, 590, 599, 602, 609, 618, 620, 632; Д 87–Д 91, Д Пр. 63, 65, 66; прилуцький – I Пр. 27; 69, 119, 149, III Пр. 24; 179, 180, 201–204, 218, 227, 229, 278, 280, 358, 374, 385, 401, 402, 446, 461, 467, 476, 501, 538, 583, 588, 589, 630; Д 92–Д 99, Д Пр. 68; серденяцький – 269; сосницький – 179, 180; Д 141; стародубівський – I Пр. 47, 63; 179–181, 208, 209, 233, 249–253, 255, 274, 276, 281, 313, 314, 316, 317, 321, 322, 326, 327, 340, 344, 351, 357, 359, 364, 365, 369, 378, 381, 384, 388, 408, 417, 433, 450, 453, 460, 465, 469, 485, 486, 491, 521, 535, 557, 623; Д 9, 62, Д 100–Д 119, Д Пр. 17; стародубський наказний – 622; сумський – 353; черкаський I Пр. 27; 69; чернігівський – 19,

- 20, 34, 35, 39, 40, 61, 63, 65, 69, 71, 85, 86, 109, 110, 114–118, 140, 145, 149, 150, 153, III Пр. 21; 181, 186, 187, 196–197 а, 211а, 216, 220, 221, 240, 244, 274, 283, 287, 312–320, 325, 327, 334, 335, 337, 341, 342, 345, 347а, 348, 350, 354, 366, 373, 375–377, 380, 386, 392, 397, 398, 400, 403, 409, 415 а, 418–421, 427, 428, 438, 440, 441, 443–445, 447, 455, 457, 463, 469, 473, 485, 487, 489, 490, 550, 554, 557, 565, 576, 580, 584, 593, 600; Д 120–Д 139, Д Пр. 72, 75; чернігівський наказний – 323; чигиринський – 138, 175, 306, 309, 496, 526, 528
- Полон – 310
- Полонені – 310, 590
- Полуполковник – див. Підполковник
- Помірне – 435
- Помста – 3, 5, 158, 166
- Пором – 81, 90, 129
- Порохівники – I Пр. 60
- Поручик – 74, Д 73, 80
- Посесія – 3, 96, 156, 162, 442; Д 7, Д 30, Д 86
- Посесор – 3, Д 28, Д 120
- Посли (посланці, гінці) – 3, 69; Війська Запорозького 1, 36, 55; 103, 122, 126, 131, II Пр. 31; 144, 145, 151, 152, 158, 163, 166, 175, 176; московський 126; ханський 166; шведські 1, 10, I Пр. 3
- Послуга (услуга, заслуга) – 3, 59, I Пр. 60; 110, 131, 149, 153, 162, 179, 180, 183, 211а, 220, 221, 232, 236, 249, 255, 259, 276, 279, 287, 320, 321, 330, 334, 335, 366, 368, 378, 388, 392, 409, 410, 427, 431, 444, 448, 453, 461, 465, 479, 486, 490, 491, 493, 504, 505, 519, 531, 537, 561, 567, 569, 573, 576, 577, 579, 582, 592, 606, 608, 611, 614, 620, 623, 627; Д 48, Д 53; військова 24, 25, 59, 61, 63, 69, Д 120
- Послушення – 7, 13, 41, 50, 91, 93, 94, 99, 138, 139, 149, 162, 171, 177, 189, 206, 208, 209, 213, 219, 234, 259, 268, 272, 281, 287, 288, 293, 296, 297, 300, 305–307, 318, 320, 323, 335, 29, 345, 347а, 350, 361, 365, 385, 391, 392, 396, 406, 409, 418, 440, 444, 446, 448, 449, 451, 463, 466, 471, 486, 489, 493, 501, 504, 514, 520, 529, 534, 537, 538, 541, 549, 551, 555, 556, 565, 569, 573, 582, 586, 583, 599, 602, 609, 614, 615, 616, 618, 621, 622, 624, 625, 629; Д 1, Д 15, Д 20, Д 48, Д 49, Д 52, Д 53, Д 62, Д 72, Д 98, Д 110, Д 117, Д 135, Д 137
- Послушники – 92
- Посольство – 70, 151, 152, 158, 175, Д Пр. 17
- Поспільство – 8, 9, 17, 20, 23, 27, 34, 40, 42, 43, 64, 75, 90, 93, 96, 100, 103, 119, 121, 128, 139, 143, 149, 150, 170, 183, 190, 195, 204, 206, 211а, 235, 237, 239, 245, 246, 253, 254, 257, 275, 282, 284, 289, 299, 303, 308, 313, 321, 328, 339, 343, 349, 357, 359, 360, 362, 364, 370, 371, 378, 386, 387, 403, 407, 417, 419, 424, 428, 429, 433, 437, 439, 441, 449, 451, 452, 454, 473, 482, 485, 490, 530, 551, 552, 557, 572; Д 16, Д 35, Д 40, Д 41, Д 45–Д 47, Д 71, Д 73, Д 74, Д 76, Д 80, Д 81, Д 83, Д 86, Д 112, Д 121, Д 127, Д 129
- Посполиті (посполиті люди) – 6, 8, 9, 15, 29, 31, 33, 67, 128, 137, 138, 170, 191, 193, 198, 205, 213, 215, 228, 233, 237, 239, 242, 246, 250, 253, 259, 262, 263, 267, 272, 275, 283, 290, 291, 296, 299, 301, 302, 306, 308, 315, 321, 343–345, 347а, 349, 351, 360, 378, 379, 390, 395, 400, 406, 409, 418, 425, 426, 430, 436, 437, 442, 444, 445, 451, 454, 462, 473, 477, 479, 481, 485, 489, 490, 492, 496, 500, 507, 518, 520, 521, 538, 541, 552, 554, 556, 569, 577, 580, 581–584, 592, 595, 600, 603, 606, 608, 610, 611, 616, 618, 621, 627, 629; Д 15, Д 20–Д 22, Д 36, Д 37, Д 39, Д 41, Д 42, Д 58, Д 70, Д 71, Д 81, Д 91, Д 98, Д 104, Д 110–Д 112, Д 129, Д 131, Д 133, Д 134, Д 138
- Поташ – 472, 477
- Похід – I Пр. 6; 70, 102, 180, 309, 414, 510, 518, 567; Д Пр. 3, 23
- Права – 3, 5, 9, 67, I Пр. 9, 14; 69, 107, 164, 165, 168, 169; Д 123; право 18, 26, 49, 52, I Пр. 13; 69, 78, 143, 154, 164, 168, 169, 173, 175, Д 10, Д 12, Д 18, Д 77, Д Пр. 49; Боже 67; військове 48, 69; гетьманське – 521, 550; громадянські – 259; давні – 205, 256, 268, 310, 311, 324, 331, 335; козацькі – 180, 211а, 224, 276, 310, 311, 322, 330, 339–341, 343, 344, 348, 349, 359, 364, 380, 410, 428, 431, 470, 479; магдебурзьке I Пр. 7, 23, 35, 94; II Пр. 16; III Пр. 7; IV Пр. 9; Д Пр. 32; 186, 188, 214 а, 233, 250, 252, 317, 326, 417; міські – 198, 233, 332, 372, 436, 438; монастирів – 184, 281, 300, 339, 352, 374, 391, 396, 399, 418, 420, 429, 430, 435, 437, 446, 458, 464, 468, 474, 503, 507, 526, 527, 540; посполите – 3, 576;

- Д 18; священників – 360; спадкові – 287, 409, 465, 485, 557, 607; ставропігії – Д Пр. 29; судове – 605
- Православні – 191, 214, 248, 259, 261, 282, 291, 268, 322
- Православ'я – 248, 322, 507, 561
- Прапорщик – 127, 179, 180, 530
- Привілеї – 3, 13, 14, 26, 30, 32, 37, 41–44, 51, I Пр. 53, 60; 69, 74, 77, 88–90, 100, 104, 111, 118, 123, 126, 134, 139, 142, 143, 154, 156, 157, 165, 174, 180, 184, 186, 188, 214 а, 224, 259, 282, 296, 328, 352, 438, 474, 516, 611; Д 1, Д 7, Д 18, Д 78, Д 86, Д 92, Д 113, Д 127, Д Пр. 67
- Приказ – Малоросійський 149, III Пр.10; Посольський 9, 55, 145, III Пр. 10; Сибірський 149
- Пристань – IV Пр. 7; 294, 304, 511, 543, 546; Д Пр. 32
- Прихід – див. Пожитки
- Пробовство – 3
- Провіант – 177, Д 24
- Провінція – 2
- Продавці – Д 18
- Промисл рицарський – 411, 412
- Промисли – 572, 613
- Протопоп – 64, 107, III Пр. 19; 179, 180, 310, 311, 360, 451, 471, 496, 521, 623; Д 5, Д 55, Д 66, 127
- Професори – 3, III Пр. 30
- Путь – див. Шлях
- Пушкарі – 69
- Пуща – 38, 54, 75, 80, 93, 99; 256, 287, 352, 458, 500, 524, 584, 628; Д 133, Д 138, Д 139
- Рада – 3, 69, 70, 145, 149; 179, 480, 631 Д 22, Д 29, Д 78, Д Пр. 4
- Райці – 14, I Пр. 35, 60; 69; 180, 214 а, 233, 235, 252, 363, 388–390, 395, 430, 436, 438, 468, 564, 623; Д 34, Д 37
- Ратуша – 8, 139; 195, 198, 324, 331, 358, 372, 436, 438, 464, 467, 480, 522, 552, 564, 566, 577, 606, 608, 617; Д 87
- Ревізія – 71, Д 81
- Ревізор – 99, 147
- Регіментар – 177, Д 16
- Реєстр – 3, 179, 455, 501, 529, 532, 617, 629, 631; Д 7, Д 20, Д 98, Д 126
- Ректор – I Пр. 24; III Пр. 30; 395, 430, 468, 628
- Релігія – грецька 3; римська 3; християнська 3
- Ремесло – 12, 14, I Пр. 60; 154, 155, Д 37, Д 87, Д 104, Д 110
- Ремісники (ремісничі люди) – 2, 12, 14, I Пр. 60; 69, 143, Д 42, Д 87, Д 110
- Риба – 6, 29, 30, 33, 60, 72, 75, 89, 90, 93, 100, II Пр. 24; 231, 266 а, 301, 343, 345, 405, 437, 471, 473, 503, 542; Д 45
- Рибалки – I Пр. 60, Д 45
- Ринок – 96, 150, 157, Д 42
- Рицарі (рицарські люди) – I Пр. 20; 177, Д 27
- Рицарство – 3, 149, 158, 163, 191
- Різники – I Пр. 60; 139
- Ріка (річка) – 2, 11, 22, 40, 49, 51, 58–60, 64, I Пр. 7, 21, 23, 25, 26, 34, 36, 37, 47, 50, 51, 54–56, 64, 67, 69, 73, 80, 90–92, 95, 98, 99; 74, 80, 82, 90, 99, 109, 130; II. Пр. 8, 14, 15, 17–20, 39, 42–46, 50, 55–59; III Пр. 1, 2, 7, 13, 16, 17, 27, 29, 35; 156, 170, IV Пр. 2, 12, 15, 16, 18–20, 27, 33, 35; 241, 272, 348, 458, 473, 532, 542, 576, 601, 606а; Д 4–Д 6, Д 8, Д 9, Д 11, Д 12, Д 22, Д 27, Д 32–Д 34, Д 39, Д 45, Д 46, Д 54, Д 57, Д 60–Д 62, Д 65, Д 68–Д 71, Д 74, Д 81–Д 83, Д 92, Д 93, Д 97, Д 100, Д 101, Д 105–Д 109, Д 112–Д 116, Д 122, Д 124, Д 130, Д 132–Д 134, Д 140, Д 142, Д Пр. 6, 11–14, 24, 25, 27, 31, 32, 34, 39, 41–44, 56, 60, 61, 64, 67, 71, 73, 74
- Робітники – 523
- Робота – 183, 319, 347, 421, 602, 626
- Роботизни – 19, Д 43
- Ротмістр – 59, 179, 251, 512; Д 107, Д 109
- Рубіж – 245, 518, 576
- Рудня – 116, 319, 443, 444, 472, 576; Д 4, Д 6, Д 8
- Сад – II Пр. 6; 156
- Савільники – 183, 185, 196, 212, 225, 276, 297, 343, 353, 414, 434, 437, 613, 625
- Савільство – 259, 324
- Свободи – 188, 259, 595
- Свята – 180, 395, 430, 468, 477, 583
- Священники – I Пр. 54; 88, 108, 191, 216, 244, 251, 259, 448, 449, 453, 416, 441, 443, 605; Д 54, Д 97, Д 115, Д 127
- Седлярі – I Пр. 60
- Сейм – 3–5, 67, I Пр. 4; 122, 131, 175, 259, 310
- Селище (село, сільце) – 5, 11, 13, 22–25, 38, 39, 41–43, 45, 50, 52, 53, 54, 65, 67; I Пр.

- 4, 21, 22, 31, 36–38, 41–43, 47, 49, 54–58, 62, 67–73, 77, 79–89, 91–93, 98, 99, 101; 73–75, 77, 80, 83–86, 91–95, 97–99, 104, 108, 114, 115, 117, 118, 122, 124, 136; II Пр. 1–3, 7–11, 13–15, 17, 19, 20, 23, 25–27, 30, 32–36, 41–44, 47–49, 52, 53, 56–59; 142, 153; III Пр. 2, 5–7, 16, 32, 37, 38; 156, 157, 164, 168–170, 174; IV Пр. 1, 3, 6, 8, 11, 12, 16–18, 21–25, 28–30, 32, 34, 35; 239, 253, 255, 283, 365, 379, 381, 465, 576; Д 2, Д 4, Д 8, Д 15, Д 18, Д 20, Д 21, Д 24, Д 27, Д 33, Д 35, Д 38–Д 40, Д 43, Д 45–Д 50, Д 53, Д 55–Д 57, Д 62, Д 65, Д 71, Д 76, Д 77, Д 87, Д 91–Д 93, Д 96–Д 98, Д 100, Д 101, Д 105, Д 109, Д 112, Д 114–Д 119, Д 121, Д 123, Д 124, Д 127, Д 131, Д 138, Д Пр. 1, 5–9, 12, 13, 15, 16, 18, 21, 24, 25, 30, 35, 38, 41–43, 45, 46, 49, 51–53, 62, 64, 67, 69, 70
- Селяни – 13, I Пр. 76; 69, 93, 99, 189, 206, 213, 217, 271, 345, 347, 421, 424, 449, 458, 488; Д 19, Д 27,
- Сенат – 3–5, 152, 259
- Сенатор – 3–5, 123, 176
- Сестри (черниці) – 206, 339, 383, 386, 419, 429, 432, 449
- Сичення меду – 259
- Сіножаті – 15, 17, 38, 49, 51, 54, 71, 75, 79, 80, 84, 89, 93, 94, 97, 99, 116, 130, 156, 170, 180, 189, 196, 197 а, 207, 209, 211а, 253, 256, 259, 261, 272, 283, 284, 287, 288, 299, 300, 309, 315, 330, 335, 340, 343, 344, 352, 360, 361, 365–367, 380, 393, 403, 418, 419, 437, 438, 442, 451, 458, 469, 474, 487, 507, 514, 515, 536, 558, 561, 576, 580, 600, 626, 628, 629, 631; Д 12, Д 18, Д 19, Д 24–Д 26, Д 30, Д 32, Д 41, Д 47, Д 51, Д 70, Д 88, Д 103, Д 116, Д 121
- Січ – Д 47
- Скарб військовий – 14, 38, 44, 67, I Пр. 60, 75; 78, 130, 150, 178, 179, 180, 187, 192, 221, 259, 317, 319, 332, 351, 354, 358, 363, 372, 384, 387, 430, 436, 439, 459, 461, 473, 477, 519, 531, 536, 564, 567, 592, 594, 595, 613, 624, 627; Д 4, Д 6, Д 8, Д 14, Д 18, Д 19, Д 33, Д 39, Д 54, Д 57, Д 66, Д 68, Д 70, Д 84, Д 122, Д 129, Д 130; царський 69
- Скарбник – I Пр. 36, 37; Д 17
- Скарга – 30–32, 34, 42, 43, 51, 57–59, 74, 75, 87, 89, 91, 107, 108, 112, 113, 139, 150, 154, 189, 190, 199, 207, 212, 215, 220, 221, 226, 231, 250, 260, 266, 283, 286, 289, 296, 301, 312, 318, 326, 330, 343, 346, 347, 351, 354, 358, 360, 366, 367, 387, 395, 416, 421, 423, 430, 432, 435, 437, 439, 467, 468, 471, 501, 525, 536, 550, 620, 621, 629, 632; Д 1, Д 48, Д 49, Д 51, Д 71–Д 73, Д 78, Д 79, Д 95, Д 124
- Слобода, слободка – 11, 24, 34, 35, 45, 61, 63, I Пр. 77; 84, 98, 99, 114, 115, 124, II Пр. 50; III Пр. 18; 179, 239, 247, 248, 253, 299, 344, 348, 365, 369, 379, 388, 409, 472, 486, 586, 594, 601, 602, 606а, 614; Д 4, Д 8, Д 13, Д 14, Д 17, Д 34, Д 54, Д 68, Д 76, Д 88, Д 103, Д 116, Д 121, Д 122, Д 130
- Слуга – 258, 259, 322, 330, 406, 551
- Служба – 3, 59, I Пр. 4; 69, 122, 131, 142, 149, 152, 166, 175, 177, 179, 191, 224, 231, 259, 310, 366, 379, 430, 493, 498, 518, 571, 589, 615, 620–622, 624, 631; Д 20, Д 31, Д 81, Д 120, Д 137
- Сніцарі – 12, 14
- Сотники – 3, 7, 19, 20, 22–24, 27, 35, 36, 39–45, 53–55, 57, 58, 60, 62, 64, 65, 67, 69–73, 75, 76, 78–80, 84–86, 88, 90, 93–95, 97, 98, 100, 108, 110, 111, 115, 117, 119, 136, 140, 144, 145, 147, 159, 164, 165, 169, 174, 176, 179–181, 183–186, 188–190, 193, 194, 197 а, 204, 206–211а, 213, 215, 216, 219–223, 225–228, 230–233, 235–237, 240, 241, 249–257, 259, 266, 268, 270–278, 280–284, 287–293, 295, 299, 302, 303, 305–307, 310, 312, 313, 315–318, 321, 322, 324–329, 331, 332, 334, 335, 338–340, 342–344, 346–347а, 349, 350, 352, 354, 355, 357–360, 362–364, 366, 370–374, 378, 382, 385–391, 394–396, 399–401, 403–413, 415–418, 420–424, 426–430, 433–440, 442–447, 449, 453, 454, 456–458, 461–466, 468, 470, 471, 473–475, 477, 479, 480, 483, 485, 496–498, 503, 504, 507, 516, 518, 520, 521, 525, 527, 529, 530, 535, 538, 541, 549–551, 555, 557, 559, 564, 566, 567, 572, 576, 577, 583, 588, 591–595, 599, 600, 603, 605, 606, 608, 612, 613, 621, 623, 624, 629, 632; Д 3, Д 16, Д 24, Д 27, Д 28, Д 54, Д 67, Д 77, Д 84, Д 110, Д 119, Д 126, Д 128, Д 134; батури́нський 458, 514, 615; березинський (березовський) 101, 441; Д 64, Д 130, Д 131; білогородський Д 29; білоуський Д 132; борзенський 211а, 318, 356; Д 72; бориспільський 38, Д 85, Д 86; борсу́ків-

ський 537; броварський 38, Д 29; будиський 602; варвинський 476; вертївський 101, 431; вибельський 109, 142, III Пр. 4; 244, 287; вишгородський Д 29; волинський 101; воронізький 523; воронківський 304, 616; глухівський 209, 232, 234, 242, 276, 406, 452, 482, 531, 534, 586, 601; Д 15, Д 76; городиський 629; городницький 490; Д 137, Д 139; ічнянський III Пр. 25; канівський 180; келебердївський 301; київський 617; Д 31; киселївський (кисільгородський) 101, 312, 333, 584; Д 127, Д 133; кобиляцький Д 22; козелецький (козельський) 139, 143, 393; Д 36; колонтаївський 247; конончинський 133; конопський 486 а, 566, 582; коропївський 348; Д 71; коростишївський 107; краснянський 180, 224; кременчуцький 481; кролевецький 237, 349, 492; Д 69, Д 70, Д 79, Д 81, Д 83; лохвицький Д 39; лубенський 581; Д 40–Д 43, Д 45; любецький 18, 116; лукомський 82, 138; максимївський 380; мглинський Д 107; медведївський 126, 170; межиріцький 160; менський 101, 312, 336, 392, 397, 398, 403, 419, 432, 448, 489; Д 56, Д 123; миргородські 180; михайлівський 133; мотовилївський Д 31; ніжинський 473; Д Пр. 10; новгородський 245, 246, 314, 351, 484, 491; Д 66, Д 111; новоміський Д 74; новомлинський 194, 514; Д 73, Д 80; норинський 168, 172; олишївський 346, 416, 573; омельницький 481; остерський (острицький устрицький) 49, 81, 475; піщанський 228; пирятинський Д 44, Д 46; полтавські 180; понурницький 345, 348, 375–377, 455, 459, 580; потоцький 301; почепівський 460; Д 114, Д 115, Д 117, Д 118; прилуцький 8; 180; прохорівський 129; роїський 61, 63; рашківський – 180; роменський – 425; салтиківський (дівичський) – 101, 207, 473, 486 а; седнівський – 220, 341, 342, 490; Д 139; синявський 101; слабинський 65, 320, 380; смілянський 631; смоленський 101; сорочинський 410; сосницький 101, 337, 487, 554; Д 123; сребрянський Д 96; стародубський 315, 322; Д 62, Д 101, Д 112, Д 116; уласівський 481; черкаський 137; чернігівський 34, 115; чигиринський I Пр. 23; 134; чигрин-дїбровський 6, 33, 66, 481; шабалинівський Д 71; шаповалів-

ський 211 а, 318, 356; Д 72; шептаківський – 314; Д 9; яйпільський 180
Сотня – 184, 194, 207, 209, 312, 318, 486, 490, 529; Д 77; Батуринська 458; Березинська 287, 444, 550; Д 64, Д 130, Д 131; Білогородська Д 29; Білоуська Д 132; Борзенська Д 72; Бориспільська 38; IV Пр. 12; Броварська 38, Д 29; Вибельська Д 128; Вишгородська Д 29; Глухівська 211, 531; Д 15, Д 54, Д 76; Городищенська I Пр. 70; Городницька Д 137; Городнянська III Пр. 38; Дівичька (Салтиківська) I Пр. 31; 486 а; Киселївська (Кисільгородська) 584; Д 133; Козелецька III. Пр. 7; Д 35, Д 36; Конотопська – 486а, 582; Кролевецька Д 69, Д 70, Д 81, Д 83; Лохвицька Д 39; Лубенська I Пр. 92; Любецька 366; Маківська I. Пр. 71; Мглинська Д 107, Д 109; Медведївська II. Пр. 15; Менська Д 56, Д 60; Новгородська 246; Д 12, Д 111; Новоміська I Пр. 54; Переяславська Полкова 616; Пирятинська Д 46; Пирятинська Друга Д Пр. 43; Погарська 388, 561; Д 106; Понурницька 325, 444, 580; Потоцька 29; Почепівська Д 114; Прилуцька III Пр. 24; Рашівська IV Пр. 35; Ройська 197 а; Роменська 425; Ропська II Пр. 47; Седнівська 409; Д 137; Слабинська 440; Смілянська 631; Снітинська I Пр. 92; Сорочинська 410; I. Пр. 98; Сосницька 550; Срібнянська Д Пр. 69; Стародубівська Д 62, Д 101; Топальська I Пр. 55; Чернігівська Полкова 440; Шаповалівська Д 72; Шептаківська Д 14, Д 108, Д Пр. 16
Став – 256, 261, 296, 330, 352, 418, 458, 474, 503, 527
Стан – 27, 30, 60, 66, 89, 90, 108; стан Мошинський – 472
Стани – Великого князівства Литовського 3, 5; Корони Польської 3, 5, 131
Становисько – 180, 224, 264, 266, 269–271, 279, 285, 309, 332, 361, 368, 420, 438, 505, 532, 533, 545, 549, 556, 563, 571, 615, 621, 625
Стани – Великого князівства Литовського 3, 5; Корони Польської 3, 5, 131
Староста – 3, 10, 175, 177, 243, 259; будиський Д 116; новгородський 70; носовський Д 16; овруцький 130; остерський (острицький) 139

- Староста – Старостина остерська – Д Пр. 67
 Староство (королівщина) – 3, 175, 176; Білоцерківське І Пр. 17; Богуславське І Пр. 17; Житомирське 3; Канівське І Пр. 17; Овруцьке 3; Романівське І Пр. 17; Черкаське І Пр. 17; Чигиринське 3, І Пр. 17, 23; 69; 414
 Старшина – 3, 5, 6, 11, 13, 16–18, 20, 22, 23, 25, 29, 32–36, 39, 40, 42, 43, 48–50, 52–54, 57, 58, 60–65, 67, І Пр. 59, 75; 69, 71, 72, 74, 75, 77, 79, 80, 83–94, 96–99, 104, 106, 107, 109–111, 113–116, 122, 123, 125, 127, 131, 138–140, 148, 153, 159, 161, 163, 170, 173, 175–177, 179–180, 182, 184–188, 191, 193, 196, 197, 199–205, 211–213, 215, 216, 218–222, 225, 230, 236, 242, 243, 245–247, 250, 255, 256, 259, 261, 262, 266 а, 267, 269, 270, 275–277, 279, 281, 282, 284, 286, 288, 289, 291, 294, 297–300, 303, 305, 307, 310, 311, 318–320, 322, 325, 328, 329–331, 334, 335, 337, 340, 346–347а, 352, 355, 357, 358, 361, 362, 364–368, 379, 381, 382, 383, 387–394, 397–401, 404–407, 409–411, 413, 415–418, 420–422, 424, 425, 428, 434, 439, 441, 443–445, 447–449, 452, 453, 455–458, 460, 461, 463–466, 468–470, 472–474, 476–478, 482, 486–494, 496, 498, 500, 503, 506, 507–509, 518, 520–521, 527, 530–531, 535, 537–538, 540, 544, 546, 552, 553, 555–557, 561, 564, 565, 570, 576, 582, 584–586, 589, 592–593, 597, 599–602, 605, 608, 611, 613, 616, 617, 625, 627, 631; Д 3, Д 18, Д 34, Д 39, Д 45, Д 46, Д 70–Д 73, Д 103, Д 104, Д 106, Д 112, Д 114, Д 118, Д 123, Д Пр. 66; глухівська Д 15, Д 75, Д 76; лубенська Д 40, Д 42, Д 43; ніжинська Д 81, Д 82; новомлинська Д 80; пирятинська Д 44, Д 46; полтавська 36; сосницька Д 123; чернігівська Д 124, Д 128, Д 133
 Старшинство – 538, 582
 Статті – 4, 69, 103, 179, 180, 258, 259, 310, 311, 413–415; Д 28, Д 69, Д 81, Д 82
 Станція – 63, 87, 125, 164, 169, 179, 224, 266, 270, 271, 279, 285, 307, 329, 332, 355, 356, 361, 368, 384, 438, 456, 529, 571; Д 49, Д 72, Д 103
 Стельмахи – 12, 14
 Степ – 518, 560
 Столиця (столичне місто) – Д 28, Д 87; Чигирин 134
 Стольник – 69, 179, 217, 224, 309, 414, 513, 517, 610; Д 106; львівський 177; сандомирський 70
 Столяри – 12, 14
 Сторожа – 143, 154, 155, 217, 310, 311, 471, 545; Д 130
 Стрільці – 180, 181; Д 137–139
 Стряпчий – 224, 229
 Студенти – 3, 5, 259, 430, 468
 Суд – 3, 4, 19, І Пр. 60; 69, 107, 131, 165, 180, 214 а, 226, 250, 258, 259, 275, 301, 309–311, 326, 385, 417, 423, 442, 479, 497, 515, 521, 604, 605; Д 7; Божий 69; Генеральний військовий І Пр. 59; Д 7, Д 10, Д 15, Д 18, Д Пр. 4, 22, 48; гродські І Пр. 59; земські І Пр. 59; Київського воеводства 164, 168, 169; Остерський гридний 49; підкоморський І Пр. 59; полкові І Пр. 59; сотенні І Пр. 59
 Суддя – 69, 76, 77, 105, 166, 176, 179, 180, 229, 254, 258, 259, 270, 272, 310, 311, 322, 380, 399, 413, 417, 427, 453, 477, 484, 489, 496, 507, 518–519, 521, 535, 536, 538, 541, 551, 564, 566, 572, 576, 577, 585, 590, 593, 604–606, 615, 623, 632; Д 82, Д 119
 Суддя військовий генеральний І Пр. 60; 69, І Пр. 37; 173, Д 1, Д 7, Д 18, Д 25, Д 88; Господь 137; київський 94; лубенський Д 45; ніжинський Д 78
 Суддя полковий – київський 93; лубенський 106, 113, 173; стародубівський Д 116; чигиринський 134
 Султан – 134–136, 138, 163, 258, 411, 412; калга-султан 138
 Супліка – 182, 628; Д 115
 Табір (обоз) – 3–5, 36, 37, 49, 50, 52, 53, 58–61, 63, 64, І Пр. 96; 69, 108, 111–113, 118, 131, 134–136, 139, 172, 173, 176, 181–193, 195–199, 206, 210, 211, 217, 218, 224, 229, 231, 270–280, 297, 302, 478–484, 510–512, 528, 532, 539–546, 555, 617; Д 3, Д 42, Д 61, Д 82, Д 97, Д 124, Д 125, Д 141
 Талер – 150, 519, 566; Д 7, Д 18, Д 34–36, Д 41, Д 42, Д 65, Д 70, Д 88, Д 89, Д 95
 Тертичники – 12, 14
 Теслі – 12, 14, І Пр. 60
 Тестамент (заповіт) – 259; Д 7
 Титул – 259
 Ткачі – Д 87, Д 131
 Товариство – 7, 19, 20, 23–25, 27–29, 35, 36, 39, 40, 42, 43, 45, 53–55, 58, 62–66, 68, І

- Пр. 60; 69, 72, 73, 75, 76, 84, 85, 87, 88, 90, 92–96, 98, 102, 104, 107, 109–111, 114, 117, 119–121, 123, 137, 139, 140, 143, 144, 147–151, 153, 154, 159, 161, 167, 170, 173, 177, 179, 180, 185, 186, 188, 189, 190, 193–195, 197, 197 а, 198, 202, 204, 207–211а, 214 а, 219–221, 223, 224, 227, 232–239, 241, 242, 244, 246, 249, 251–257, 259–261, 265–278, 280–285, 287–292, 294–297, 299, 301, 305–308, 310–312, 315–318, 321, 324–327, 330–332, 334, 335, 338–340, 343–345, 347–349, 351–353, 359, 360, 362–364, 367, 370, 371, 430, 432–444, 446–449, 451–454, 458, 459, 461, 462, 464, 467, 468, 470, 473, 475, 477, 479–482, 485, 490–492, 494, 498, 499, 502–504, 509, 511, 513, 516, 518–522, 527, 528, 530, 532–534, 536–538, 541, 542, 548–555, 557, 559, 563, 564, 566, 567, 571–574, 576, 577, 584, 585, 588, 591–597, 599, 603, 605, 606, 608, 613, 615, 617–625, 629, 632; Д 12, Д 15, Д 16, Д 22, Д 25, Д 29, Д 36, Д 39–Д 41, Д 45, Д 46, Д 68–Д 72, Д 74, Д 76, Д 77, Д 79–Д 84, Д 86, Д 88, Д 98, Д 110–Д 112, Д 114, Д 116, Д 121, Д 124, Д 126–Д 129, Д 131–Д 134, Д 136–Д 138, Д 142
- Товариш військовий – 101, 110, 140, 143, 145, 151, 154, 177, 194, 199, 207, 208, 211а, 224, 226, 232, 234, 237, 240, 242, 243, 253, 255, 280, 284, 301, 312, 314, 321, 330, 334, 335, 337, 340, 344, 348, 354, 359, 365, 369, 375, 376, 406, 409, 410, 427, 428, 433, 444, 455, 457, 460, 465, 482, 490–492, 511, 531, 534, 537, 551, 556, 559, 567, 569, 572, 576, 582, 595, 596, 599, 604, 605, 614–616, 618, 622, 624, 631, 632; Д 9, Д 30, Д 32, Д 35, Д 36, Д 72, Д 77, Д 83, Д 85–Д 87, Д 100, Д 108, Д 109, Д 120, Д 130; бунчуковий 63, Д 1, Д 104, Д 107, Д 110, Д 116; військовий 99, 114, Д 15, Д 70, Д 74, Д 81, Д 105, Д 106, Д 112, Д 117, Д Пр. 17; значковий Д 39, Д 104, Д 110; значний 81
- Токарі – 12, 14
- Торг – 76–78, II Пр. 22; 76–78, II Пр. 22; 150, 236, 263, 417; Д 42, Д 104
- Тракт – 130; Лубенський – 219; Погарський – 340; Поліський – 264; Стародубський – 365; Чернігівського полку – 440; Д 70, Д 140
- Трибунал – 259
- Тюрма – див. В'язниця
- Тютюн – 229, 564, 577, 627
- Тягарі (тяжарі) – 217, 229, 259, 265, 279, 289, 298, 368, 390, 407, 420, 434, 438, 478, 510, 548, 556, 564, 577, 627
- Тягли – 172; Д 40, Д 70, Д 117, Д 119, Д 123
- Угіддя – 69, 75, 179, 180, 224, 239, 244, 249, 253, 255–257, 259, 274, 275, 282, 287, 288, 299, 300, 305, 321, 327, 328, 339, 348, 350, 365, 378, 379, 418, 440, 444, 447, 452, 465, 507, 514, 541, 550, 561, 576, 580, 629; Д 62, Д 70
- Уживання – 184, 197, 201, 209, 211, 227, 249, 253, 256, 259, 270, 275, 276, 282, 296, 319, 321, 327, 328, 338, 340, 349, 352, 361, 365, 379, 391, 392, 410, 418, 426, 444, 448, 451, 452, 458, 461, 463, 469, 472, 486, 507, 589, 607
- Указ – 36, 52, 69, 99, 111, 145, 151, 179, 180, 224, 229, 259, 307, 310, 311, 336, 351, 353, 413, 415, 420, 478, 493, 496, 504, 505, 508, 510, 518, 533, 544, 545, 549, 563, 567, 571, 605, 620, 621; Д 13, Д 29, Д 38, Д 46, Д 77, Д 106, Д 110
- Уніати – 200, 259
- Універсал – 3, 15, 41, 44, 52, 54, I Пр. 54; 75, 80, 90, 91, 93, 104, 111, 115, 117, II Пр. 11, 13, 24; 164, 169, 179, 180, 186–188, 193, 250, 252–253, 255, 263, 266, 270, 272, 275, 308, 322, 323, 326, 331, 332, 340, 341, 347а, 355, 361, 381, 389, 390, 392, 394, 396, 400, 403, 406, 424, 439, 440, 453, 457, 463–465, 468, 470, 475, 490, 525, 550, 576, 588, 592, 593, 598, 627; Д 1, Д 24, Д 27, Д 47, Д 52, Д Пр. 49
- Університет – 4; Базельський I Пр. 4; Лейденський I Пр. 4
- Урочище – I Пр. 30, 46, 63; II Пр. 6; 208, 309, 315, 379, 453, 607; Д 33, Д 71, Д 121
- Уряд – 3–5, 68, I Пр. 4, 19; 69, 135, 164, 168, 169, 190, 252, 259, 275, 317, 332, 361, 400, 417, 427, 428, 466, 477, 479, 482, 485, 486, 489, 492, 497, 507, 518, 521, 525, 538, 551, 573, 576, 582, 591, 592, 613; Д 22, Д 28, Д 42, Д 47, Д 78, Д 88, Д 104, Д 111, Д 114, Д 115, Д 117; гетьманський 6, 33, 135, 171, 178; глухівський 60ба; лохвицький Д 41; лубенський Д 41; луцький гродський 59; мглинський Д 107; міський I Пр. 11; полтавський Д 88; полковничий лубенський Д 41; полковничий чернігівський Д 134

- Урядник – 259, 472
 Услуга військова – див. Послуга військова
 Учителі – 3–5
 Училище – 4, 5, 259
 Учні – 3, 5
- Фабрика – I Пр. 39
 Фільварок – 92, 156, 167, Д 123
 Фортеця – 70, 163, 347, 421; Д Пр. 13;
 Городищенська III Пр. 18; Горошинська II
 Пр. 59; Зіньківська 90; Кодацька 38;
 Корсунська I Пр. 7; Лукомська II Пр. 19;
 Мальборкська Д Пр. 3; Прилуцька 26, IV
 Пр. 27; Сновська III Пр. 2; Чигиринська
 134; Юр'ївська IV Пр. 33
 Фундатор – I Пр. 4; Д 27
 Фондація – 3, 5, 157, 261, 485; Д 28
 Фундуш – 3, 15, 237, 240, 256, 259, 337, 352,
 428, 584, 607; Д 35, Д 46, Д 54, Д 92,
 Д 97, Д 100, Д 107, Д 114, Д 122, Д 133,
 Д Пр. 67
 Фунт – 627; Д 64, Д 110
 Футор – див. Хутір
- Хан кримський – 3, 4, 67, 69, 70, 126, 131,
 134, 136, 158, 163, 175, 180, 224, 258, 302,
 303, 309, 310, 311, 413, 563, 612
 Харчі (корм, покорм) – 63, 69, 224, 229, 307,
 324, 434, 483, 484, 613
 Хліб – 3, 36, 131, 177, Д 20, Д 138
 Хоругва (корогва) – 63
 Хоругва (церковна) – Д 37
 Хорунжий – Д 83; військовий – 518; гене-
 ральний Д Пр. 17; коронний 70; львів-
 ский 70; полковий 69, Д 77, 104, 107, 109,
 110, 180; сотенний 69
 Храм – 11, 45, 124, 157, 258, 418, 542; Д 111
 Християни – 69, 134, 135, 205, 239, 411, 418,
 624; Д 121
 Християнство – I Пр. 39; 149, 411, 412
 Худоба – 259, 264, 546, 548, 553; Д 45
 Хутір (футор) – 3, 19, 20, 40, 51, I Пр. 39; 71,
 75, 97, 157, 180, 186, 211а, 259, 272, 284,
 302, 309, 352, 355, 373, 418, 458, 487, 556,
 622; Д 30, Д 36, Д 70, Д 85
- Цар (“государь”) – 3, 4, 9, 16, 28, 36, 37, I Пр.
 9; 69, 70, 94, 95, 104, 111, 117, 119, 122,
 126, 134, II Пр. 31; 141, 142, 144, 145,
 151, 152, 158, 176, 179, 180, 214 а, 250,
 252, 258, 309–311, 411–415, 594, 595; Д 3,
 Д 28, Д 31, Д 73, Д 77, Д 79, Д 81, Д 82,
 Д 106, Д 111, Д 126
 Царевич – 69, 180, 413–415, 592
 Цвинтар – Д 28
 Церкви руські – 3–5, 7, 14, 44, 54, 67, I Пр.
 10, 21, 36–38, 46, 47, 74, 91; 119, 139, 143,
 149, 154, 164, 165, 169, 173, 174, 189, 191,
 200, 205, 239, 248, 258, 259, 261, 268, 269,
 274, 285, 286, 295, 302, 310, 311, 313, 327,
 355, 387, 396, 411, 412, 425, 430, 432, 439,
 457, 458, 476, 489, 592, 627; Д 17, Д 27,
 Д 28, Д 32, Д 37, Д 47, Д 48, Д 51, Д 53,
 Д 55, Д 64, Д 66, Д 73, Д 80, Д 91, Д 99,
 Д 104, Д 110, Д 111, Д 125, Д 126, Д 129,
 Д 131, Д 136, Д 141; Батури́нська
 Соборна – 592; Глухівська св. чудотворця
 Миколая – 606а, Київська Успіння
 Пр.Богородиці – 435; Новгород–Сіверська
 Пр.Богородиці – 313; Оржицька – 279,
 368; Переяславська Успіння Пр. Бого-
 родиці – 179; Спаська у Лубенському Мгар-
 ському монастирі – 603; Стародубська
 св. Миколая – 251, 316
 Цехи – 12, 14, 17, I Пр. 11, 40, 60; 139, 143,
 154, 155, Д 25, Д 26, Д 37, Д 42, Д 63,
 Д 64, Д 104, Д 110, Д 131, Д 135, Д 136
 Цехмістр – 12, 14, 17, 26, I Пр. 40, 60; 139,
 143, 154, Д 25, Д 26, Д 42, Д 64, Д 87,
 Д 104, Д 131, Д 135, Д 136
 Цюло – 2, 3
- Чата – 307, 560, 574
 Чатовник – 197, 260, 261, 265, 266, 279, 347,
 368
 Челядь – 82, 160, 177; 226, 319, 423, 484
 Челядник – 619
 Чернець (монах, законник) – 5, 6, 11, 22, 46,
 47, 54, 66, 81, 82, 88, 89, 92, 99, 106, 124,
 127–129, 133, 160, 164, 167, 168, 169, 172,
 192, 217, 237, 307, 521; Д 35, Д 41, Д 48–
 Д 52, Д 56, Д 57, Д 67, Д 72, Д 96
 Чернецтво – 3, 521
 Черниця (монахиня, законниця) – 20, 85–87,
 94, 146, 157, 162, Д 21, Д 129, Д Пр. 67
 Чернь – 6, 8, 11, 13, 16–18, 20, 22–25, 29, 32–
 36, 39, 40, 42, 43, 48–50, 52–54, 57, 58,
 60–65, 67, 69, 71, 72, 74, 75, 77, 79, 80,
 83–94, 96–98, 100, 104, 106, 107, 109–111,
 113–116, 119, 122, 123, 125, 127, 135, 136,
 139, 140, 148, 153, 159, 162, 170, 173, 175,
 176, 182–184, 186–191, 193, 196, 197,

- 200–205, 208, 211a–216, 218–222, 230, 236, 242, 243, 246, 250, 255, 256, 261, 262, 266, 267, 269, 275–277, 279, 281, 282, 284, 288, 291, 294, 297, 298, 300, 305, 318–320, 322, 325, 326, 328–331, 337, 340, 346–348, 350, 352, 354, 355, 358, 361, 362, 365–368, 379, 381, 382, 387–394, 397–401, 404–407, 409–411, 416–418, 420, 421, 424, 425, 428, 434, 436, 439, 441, 443–445, 447, 448, 452, 455, 457, 458, 460, 461, 463, 465, 466, 469, 470, 473, 476, 477, 482, 486, 488, 489, 493, 496, 498, 503, 507, 508, 520, 527, 530–531, 537, 555, 561, 564, 570, 576, 584, 593, 601, 605, 616; Д 3, Д 24, Д 28, Д 39, Д 45, Д 70–Д 73, Д 76, Д 80, Д 81, Д 84, Д 103, Д 104, Д 106, Д 124, Д 128
- Чинш – 259, 332, 333, 606, 608
Човен – 309
- Шаповальство – Д 110
Шарварок – Д 37, Д 43, Д 125
- Шинок – 44, I Пр. 39; 133, 150, 186, 372, 436, 552, 564, 566, 570, 577, 579, 606, 608, 617, 627, 630; Д 45
- Шкатула військова – 600
- Школа – 3; Київська Братська I Пр. 24; 259, 430; Д 27; київські 5, I Пр. 12 ;
- Шлях (дорога, путь) – 4, 52, 111, 131, 134, 135, II Пр. 43; 156, 158, 163, 165, 176, 183, 214, 259, 631; Д 27, Д 31, Д 77
- Шляхетство – 191, 200, 205
- Шляхта – 3, 5, I Пр. 17, 20; 164, 169, 184, 196, 259, 265, 274, 327, 366; Д 28, 47; волинська Д Пр. 3; полку Турово-Пінського Д 140; православна 3–5; любецька 116; стародубівська 24, 25
- Шляхтич – 366
- Юрисдикція – 259
- Язик (полонений) – 224, 229, 258, 259, 518, 532, 533, 547, 568
- Ярмарок – 23, 62, 76–78, 111, 124, 225, 226, 299, 363, 417, 422, 423, 477, 583; Д 126

Іменний покажчик

- Абакум Тарасів, сотник ніжинський – 413
Авксентій Якимович, ігумен Прилуцького
Густинського монастиря – 227, 229, 278,
280, 374, 446, 476, 583
Агафія – Д 132
Агафія Юхимівна, вдова – 330
Агей Іванів, сотник слабинський – 311
Аксак Стефан, староста остерський – 139
Аліференко Семен, канцелярист – 311
Алмаз Іванов, дяк – 229
Алмазов Семен Єрофійович, стольник – 518,
625 а
Амфілохій, ігумен Полтавського монастиря –
290, Д 89, Д 90
Анастасія, ігуменя Макошинського
монастиря – Д 129
Андрієнко Пилип, сотник іркліівський – 413
Андрієнко Федір, суддя Полтавського полку
– Д 88
Андрій – Д 60
Андрій, бурмистр глухівський – 311
Андрій, орендар перевозу на р. Десні – Д 67
Андрій, піхотинець – 355
Андрій Василів, сотник Київського полку –
180
Андрій Василів, писар полковий київський –
311
Андрій Васильович, писар Генерального суду
– 442, 515
Андрій Васильович, товариш військовий –
604, 605
Андрій Гнатович, сотник Канівського полку –
180
Андрій Гнатович, сотник Миргородського
полку – 180
Андрій Іванів, суддя Миргородського полку –
413
Андрій Іванович, сотник Зіньківського полку –
180
Андрій Павлів, писар міський остерський –
180
Андрій Семенів, хорунжий Прилуцького
полку – 413
Андроник – 584
Анна, дружина Карпа Мокрієвича – 115
Антон, мельник – Д 84
Антон Дацьків – Д 103
Антоній, чернець-засновник Києво-Печер-
ського монастиря – I Пр. 39
Апостол – 122
Апостол Данило, гетьман – I Пр. 63
Апостол Павло, полковник миргородський –
69
Апостол Петро, полковник лубенський – IX
Пр. 94
Аргомаков Михайло, стольник – 610
Артем Мартинович, полковник ніжинський –
277, Д 69, Д 71, Д 73
Артем Мартинів, сотник носівський – 413
Архип Охрімович – Д 116
Афанасій, ігумен Києво-Межигірського
монастиря – VII Пр. 88
Афанасій, священник – Д 115
Афанасія Євфимівна, ігуменя Глухівського
монастиря – 389
Бабак Іван Васильович, писар новгородський
– 491
Бабирчанка Анастасія, ігуменя Чернігів-
ського монастиря – 40, 333, 383, 386,
419, 432
Балабан Дионісій, митрополит київський –
259
Балицький Каліст Петрович, ігумен Мгар-
ського Лубенського монастиря – 254
Балтіст І., архітектор – I Пр. 21
Барабаш Яків, кошовий отаман – 36; I Пр. 9;
IV Пр. 13; Д Пр. 3

- Барабаш Іван, ктитор вибельський – 216
 Баранович Лазар, єпископ чернігівський, новгородський і всього Сівера – 7, I Пр. 24; 84, 98, 99, 151, 194, 273, 274, 310, 311, 322, 327, 350, 389, 413, 414, 415 а, 469, 472, 489, 515, 520, 610, 621 а. Д 127
 Барановичівна Марія, ігуменя Чернігівського монастиря – Д 132
 Барановський Стефан, суддя полковий київський – 270
 Барнацький Василь – див. Бернацький Василь
 Басистий Грицько, старший брат лубенського цеху музик – Д 37
 Батий, хан монгольський – I Пр. 45
 Башмаков Дементій, дяк – 179
 Безпалій Іван, отаман кошовий, наказний гетьман, суддя генеральний військовий – I Пр. 9; 69, Д 3, Д Пр. 4
 Безпалій Микита, осавул Зіньківського полку – 180
 Беневський Станіслав Казимир, каштелян волинський – 3, 5
 Бережецький Прокіп, полковник чигиринський – 36, 175
 Березняков Іван Іванович – 151
 Берков Іван, сотник наказний сенчанський – 631
 Берло Іван, сотник мглинський, полковник піхотний – 311, 413
 Бернацький (Барнацький) Василь, писар міський стародубівський – 180, 311
 Бивайло Охотницький Герман (Роман) – 151
 Биковський Інокентій, ігумен Глухівського монастиря – I Пр. 53; 282, 328, 452, 454
 Билий Павло – Д 85
 Биховець Іван, товариш військовий – 311, 348, 523
 Биченко Матвій, сотник журавський – 413
 Білаш Григорій, канцелярист лубенський полковий – 424
 Білевич – 597
 Білокун Андрій, сотник біликівський – 413
 Білоцерковець Филон, обиватель с. Подище – Д 92
 Близниченко Яків, сотник вибельський – 413
 Бобрович Феоділ – 310
 Богаченко Михайло, полковник паволоцький – VI Пр. 6
 Богдан, священник – 69
 Богданов Григорій, дяк думний – 311, 414
 Богданов Самошка – 69
 Богун Іван (Іван Федорович), полковник кальницький – 1, 10, 36, I Пр. 6; 216
 Богуш Нечипір, шляхтич любецький – 366
 Бодінович Ярмола, цехмистр березанський калачницький – Д 64
 Бокланський Ларіон, житель погарський – 311
 Болбот Олексій – 61
 Болдаковський Василь, козак – 118, 354
 Болдаковський Григорій, канцелярист військовий – 621, 624
 Большва Іван – Д 142
 Бондаренко Дмитро, товариш військовий – 428
 Борецький Іов, митрополит київський – I Пр. 45
 Борис Карпів, бурмистр стародубівський – 311
 Борисенко Іван, сотник сорочинський – 413
 Борисяков Н. Д. – 279, 368
 Борковський (Дунін-Борковський) Василь Карпович, сотник вибельський, дяковник чернігівський – V Пр. 17; 287, 311, 413, 415 а, 444; Д 128, Д 132, Д 137, Д 139
 Борковський Юрій, товариш військовий – 334, 335
 Борозна Данило – I Пр. 53
 Борозна Іван, товариш бунчуковий – Д 104, Д 110
 Борозна Йосип – I Пр. 53
 Борозна Лаврентій (Лаврін), товариш військовий – 25, I Пр. 53; 255, 311, 465, 578
 Борозна Михайло, товариш бунчуковий – Д 107
 Борознина Агафія, вдова Михайла Борозни – Д 107
 Борсук Марко, полковник ніжинський – Д 79–83, Д Пр. 59
 Борсук Михайло, сотник ніжинський – 413, 537
 Бражний Григорій, сотник кобиляцький – 413
 Бражний Петро – Д 68
 Брайко Кирило, сотник воронківський – 413
 Брюховецький Іван, гетьман – 119, 179–257, 273, 310, 311, 321, 326, 378, 413, 472, Д 5, Д 6, Д 8, Д 9, Д 12, Д 73, Д 106
 Брюховецький Федір Артемович – Д 13
 Бубличевіч Віктор, ігумен Макошинського монастиря – Д 59

- Бубліевич Лазар, ігумен Полтавського монастиря – 558
- Бувайло Кирило, писар полковий переяславський – 413
- Будисир, мурза – 229
- Бузан Григорій, канцелярист полковий лубенський – Д 41
- Бузинарський Федір, сотник березанський – 413
- Бузіевич Назар, ігумен Полтавського монастиря – Д 89
- Бузкевич Лазар – 541, 542, 553, 609
- Булига – 615
- Булун Панько, сотник Переяславського полку – 311
- Бунак Юрій – Д 13
- Буначенко Юрій, товариш військовий – 314, Д 9
- Бурай Андрій, мірошник – 626
- Бурий Микита, осавул Лубенського полку – 413
- Буркжецький Михайло, писар полковий переяславський – 311
- Бурдог Грицько – Д 89
- Бурцов Максим Гаврилович, дяк – 592
- Бутович Григорій Филімонович, протопіп переяславський і гадяцький – 180, 360, 451, 471
- Бутович Кіндрат, сотник киселівський – 413
- Бутримов Василь, полковник київський – 69
- Валкодич Василь, хорунжий полковий стародубівський – 311
- Вареник Василь, полковник кальницький – 224, 226
- Варлаам Макович – 95
- Варнава Лебедевич, ігумен Києво-Межигірського монастиря – 13
- Василенко Гарасим, полковник піхоти – 528
- Василенко Ілля, сотник Ніжинського полку – 180
- Василь, князь – 151
- Василь Борисович – 141
- Василь Гнатович – 580
- Василь Гнатович, полковник наказний ніжинський – Д 66
- Василь Григорович, канцелярист вибельський – 216
- Василь Демидович, шляхтич любецький – 366
- Василь Іванов, райця чернігівський – 179
- Василь Іванович, полковник кінноти і піхоти – Д 142
- Василь Іванович, писар полковий стародубівський – 179
- Василь Іванович, товариш військовий – Д 81
- Василь Лук'янович, писар генеральний військовий – 179
- Василь Себастьянович, обозний Прилуцького полку – 413, 461
- Василь Стефанович, суддя полковий лубенський – 254, 272
- Василь Юрійович, осавул полковий стародубівський – 311, 413
- Василь Якович, сотник кролевецький – 413
- Васильківський – 497
- Васюта, єпископ – 151, 152
- Васютинський Пилип, писар міський ніжинський – 413
- Васько Гнатів, полковник чернігівський – 413
- Васьковський Феодосій, ігумен Межигірського монастиря – 394, VII Пр. 88; 475, 507
- Вашинський, корнет – Д 55, Д 67
- Велбувець Ясько, житель кобеляцький – Д 22
- Велиносевич Яків, товариш військовий – Д 105
- Величківський Прокіп, шляхтич любецький – 366
- Венславський, писар і покойовий польського короля – 166
- Вербицький Гнат, полковник лубенський – 179, Д 37, Д Пр. 36
- Вергун Іван, сотник білоцерківський – 413
- Вергун Процько, райця київський – I Пр. 60
- Вечірка Юхим, суддя Гадяцького полку – 238, 413
- Виговська, дружина Данила Виговського – 259
- Виговський Данило – 67, 69
- Виговський Іван, гетьман – 1–3, 6–68, I Пр. 4, 9, 40, 96; 69, 74, 101, 124, II Пр. 12; 146, 199, 200, 214, 255, 274, 311, 327, 413, Д Пр. 3, 4
- Виговський Костянтин, полковник пінський і турівський – Д 140
- Виговський Федір, брат Івана Виговського – I Пр. 60
- Виговські – 69
- Вишневецька (Могилянка) Раїна, княгиня, дружина овруцького старости кн. Михайла Вишневецького – I Пр. 21; 607; Д 92, Д Пр. 67

- Вишневецький, князь – Д 46
 Вишневецький Іван, князь – І Пр. 98
 Вишневецький Олександр, князь – І Пр. 26
 Вишневецькі, князі – І Пр. 94; ІІ Пр. 59; 202;
 ІІІ Пр. 15; VII Пр. 20
 Вишпольський – 168
 Віктор, намісник Києво-Софійського
 монастиря – Д 17
 Вілчаковський – 259
 Вілчинська Полінарія, інокія Глухівського
 Петропавлівського жіночого монастиря –
 482
 Вітовт, великий князь литовський – І Пр. 20;
 259
 Владислав IV, король польський – І Пр. 53;
 259
 Владислав Ягайло, великий князь литовський
 і король польський – І Пр. 20
 Власенко Карпо, козак Березинської сотні –
 Д 131
 Внучко Сава, сотник любецький – 311
 Вовченко Іван, сотник ічнянський – 413
 Вознік Прокопій, дяк – 415 а
 Войцетиха, вдова – Д 31
 Войцехович (Войтехович) Богдан, товариш
 військовий, канцелярист військовий –
 322, 409, 490, Д 134
 Войцехович (Войтехович) Іван, обиватель
 седнівський – 409, Д 121
 Войцеховський Ясько, житель кобеляцький –
 Д 22
 Волинський Василь, окольничий і намісник
 чебоксарський – 413, 414
 Волков Микифор Хрисанфович, дворянин –
 36
 Воліушний Іван, війт переяславський – 564
 Волконський Пнат Григорович, воєвода чер-
 нігівський – 217
 Володимир Святославич, князь київський –
 322, ІІ Пр. 59
 Волошин Григорій, сотник Переяславського
 полку – 311
 Волошин Урсул – Д 142
 Воробей Іван, осавул полковий переяслав-
 ський – 145
 Воробей Іван, міщанин ніжинський – 311
 Воробей Іван, писар полковий стародубів-
 ський – 311
 Ворона Ян, хорунжий піхотного полку – 311
 Воронковський Ян, регіментар коронних
 військ – 177
 Воронченко Яків (Ясько, Єсько), полковник
 прилуцький, згодом черкаський, гетьман
 наказний – 8, І Пр. 27
 Воронянка Христина, вдова – Д 41
 Ворошило Петро, ротмістр – 311
 Вотязенко Григорій, полковник полтавський
 – Д 87
 Всеволод Ярославич, князь київський – І Пр.
 63; ІІ Пр. 6
 Вуяхевич Михайло, писар генеральний вій-
 ськовий, суддя генеральний військовий –
 259, 604, 605, Д 18, Д Пр. 22
 Гавриленко Василь, житель кобеляцький –
 Д 22
 Гаврилів Левко, сотник зінківський – 413
 Гаврило, невільник, у татарському полоні –
 141
 Гаврило, осавул – 311
 Гаврило Карпів, сотник козелецький – 311
 Гаврило Олексій, суддя полковий миргород-
 ський – 180
 Гаврило Тимошів, міщанин ніжинський – 311
 Гадев Іван, товариш військовий – 99
 Гадученко Матвій, хорунжий полковий
 лубенський – 413
 Гадючка Прокіп, сотник переяславський – Д 84
 Гаєвський Тиміш, обозний – Д 88
 Галятовський Іоаникій, архімандрит Черні-
 гівського Єлецького монастиря, ректор
 Києво-Могилянського колегіуму – 350,
 373, 382, 393, 418
 Гамалія Григорій, полковник лубенський –
 180, VI Пр. 6; Д 37
 Гамалія Яків, полковник паволоцький – VI
 Пр. 6
 Гапонович Герман, генеральний суддя – 259
 Гарадза Андрій, посол до польського короля –
 166
 Гараїн Юсько, сотник Ніжинського полку –
 180
 Гарасим, митрополит видинський – 558
 Гарасим Кіндратович, полковник сумський –
 353
 Гаркуша Філон, полковник полтавський – 56,
 Д 88
 Гвинтовка Матвій, полковник ніжинський,
 осавул генеральний – 179, 180, 310, 322,
 Д 68
 Гедимін, князь литовський – 259
 Герман Михайлів, сотник киселівський – 311

- Герцик Павло, козак – 551
- Гізель Інокентій, архімандрит Києво-Печерської лаври – 151, III Пр. 30; 310, 322, Д 86
- Гладко Тишко, стрілець – Д 137
- Гладченко Григорій, посланець Миргородського полку – 180
- Глембовський Войтех, комісар польський – I Пр. 53
- Глинські, князі – II Пр. 59
- Гнат Панкратів, писар Мглинської ратуші – Д 107
- Гнат Трохимів, райця погарський – 311
- Гнилосиренко Ярема, сотник котельвєнський – 413
- Гнинський Ян, воєвода холмський – 413, 414
- Гворов Іван, підканцелярист – 221
- Гоголь Остафій, полковник подільський – 69
- Годун Юрій, товариш Глухівської сотні – 211
- Голіцин Данило Степанович, князь – 179, 568
- Голіцин Василь Васильович, боярин – 625 а
- Головченко Яким, полковник черкаський і лубенський – 487, IX Пр. 94
- Головчинець Йосип Опанасович, міщанин новгородсіверський – Д 11
- Головчич Сильвестр, ігумен Києво-Братського монастиря, ректор Києво-Могилянського колегіуму – 468, 610
- Голод Яків, товариш Козелецької сотні – Д 36
- Голуб Костянтин, бунчужний генеральний військовий – Д 19, Д 20, Д Пр. 23
- Голуб Павло – Д 70
- Голуховський Семен Остапович, посол до польського короля, писар генеральний військовий – 69, 122, 151
- Голущин Іван, мірошник – 461
- Гончаренко Васько, цехмистр – Д 63
- Горб Іван, бурмистр переяславський – 180
- Горб Мартин, запорожець – 180
- Горбачевський Іпатій, намісник Лубенського Мгарського монастиря – Д 41
- Гордієнко Лукаш – Д 142
- Горленко Лазар, полковник прилуцький – 149, III Пр. 24; 218, 229, 413, 589, Д 94, Д 95, Д 98, Д 99
- Горленко Петро, товариш бунчуковий – 280, 301, Д 1
- Городцький Іван, сотник Ніжинського полку – 311
- Горудецький Павло – 59
- Гребич Левко, мірошник – Д 122
- Гребиченко Грицько, мірошник – Д 122
- Гречаний Юрій – 413
- Гречанович (Гречановський) Степан, писар генеральний військовий – 179, 180
- Грибович Павло, осавул генеральний військовий – 311
- Грибоедов Федір, дяк – 69
- Григорій, полковник миргородський – див. Лісницький Григорій
- Григорій Аліферов, сотник київський – 311
- Григорій Васильович, полковник зінківський – 180
- Григорій Васильович, протопіп – 64
- Григорій Карпович, городовий чигиринський – 528
- Григорій Карпович, хорунжий генеральний військовий, полковник стародубівський, згодом київський – 413, 415 а, 518, Д 34, Д 36, Д 113–Д 118
- Григорій Матвійович, сотник Миргородського полку – 180
- Григорій Сергійович, козак Лубенського полку – 180
- Григорій Христофорович, сотник рашківський – 180
- Григорій Юркевич, канцелярист – 587
- Григорій Юхимів (Якимів), вїт чернігівський – 180, 311, 319
- Григорій Яцьків, канцелярист полковий стародубівський – Д 106
- Григорович-Барський І., архітектор – VII Пр. 88
- Грицько, зять Бурдюга – Д 89
- Грицько, обиватель подищенський – Д 92
- Грицько Іванів, сотник глинський – 413
- Грицько Іванович, мірошник – Д 76
- Грицько Яцькович, осавул Миргородського полку – 413
- Гришина Ярош, полковник паволоцький – VI Пр. 5
- Грищенко Демко, мірошник – 626
- Грищенко Ясько, обиватель с. Юськівці – Д 92
- Громака Василь, товариш військовий – 631
- Грузевич – 97
- Грушина, пані – 70
- Грязна Катерина Борисівна – 440
- Гуджол Дем'ян, полковник полтавський – 151, 179, 180, 413, 551, Д 87, Д Пр. 63
- Гуджуленко Наум – 536

- Гудович Павло, товариш Стародубівського полку – 622
- Гулак Іван, обозний генеральний військовий – 415
- Гуляницький Григорій, полковник ніжинський, гетьман наказний, региментар королівського війська, староста носівський – 69, 158, 183, 319, 403, Д 2, Д 16, Д 54–Д 57, Д 100, Д Пр. 3
- Гуляченко Кирило, суддя Лубенського полку – 180
- Гуменицький (Ігуменицький), суддя київський – 94, 97
- Гуменський Василь, суддя Ніжинського полку – 605
- Гусачкова – 625
- Гусачок – 625
- Густав Адольф, король шведський – 1, I Пр. 2
- Давид, казначей, ієромонах Києво-Софійського кафедрального монастиря – Д 17
- Давид, скарбник кафедральний Києво-Софійського собору – 288
- Давиденко, мірошник – 446
- Даниленко Тиміш, сотник Ніжинського полку – 180
- Данило Гаврилів, сотник піхотного полку – 311
- Дацько, мешканець карабутівський – Д 18
- Дашкевич Кузьма, сотник стародубівський – 413
- Дашенко Гаврило, обозний полковий стародубівський – 249, 311, 321, 378, 413, 453, Д 62, Д 101
- Дворецький Василь Федорович, полковник наказний київський – I Пр. 60; 179, 180, Д 23, Д 26–32
- Дворецький Іван, сотник остерський – 413, Д 30
- Дворецький Іван, хорунжий Київського полку – 180
- Дедеш, ага, посол ханський – 166
- Дементєв Парфен, товариш знатний Стародубівського полку – Д 104, Д 110
- Демко Іванів, сотник івангородський – 413
- Дем'ян Ігнатов, Дем'ян Ігнатович – див. Многогрішний Дем'ян
- Дем'ян Степанович, прапорщик полковий ніжинський – 180
- Дем'яненко Василь, осавул військовий – 180
- Дерев'яно Андрій (Авдій), власник млина – 128
- Дерев'яно Іван, городничий стародубівський – 535
- Дзаренко Андрій, козак, мобілізований до війська – 494
- Дмитро Самсонович, отаман бобровників – 613
- Добов'яченко Михайло, сотник сенчанський – 413
- Долгорукий Юрій Олексійович, князь, боярин, намісник тверський – 119, 413
- Долинський Олександр, війт козелецький – 187
- Домонтович (Домонт) Іван, сотник слабинський, суддя військовий – 65, 180, 311, 320, 322, 380, 413, 518, Д 15
- Домонтович (Домонт) Петро, писар полковий київський – 180, 311, 413
- Домощенко Кузьма, отаман стародубівський – 180
- Донець Артем, обозний Полтавського полку – 413
- Донець Федір, сотник гадацький – 413
- Дорошевич Іван, канцелярист військовий – 513
- Дорошенко Андрій, полковник паволоцький – VI Пр. 5
- Дорошенко Григорій, полковник брацлавський, гетьман наказний – Д 21, Д 92
- Дорошенко Петро, полковник прилуцький, гетьман – 134, 135; II Пр. 31; 258–311, 314, 317, 357, 411–413, 415, 495–498, 508, 518, Д 1, Д 73, Д 92
- Драгинич (Дракинич) Янис (Янич), гетьман наказний – Д 17
- Драпіка Яцько, сотник корибутівський – 413
- Дрина Петро, рудник – 319
- Дрогомир Станіслав – 84, 98
- Дубовик – 151
- Дубровенко Федір, козак – Д 85
- Дубровський, староста немирівський – 259
- Дуб'яга Іван, полковник миргородський – 413
- Дудченко Захарко – Д 18
- Дука – волоський господар – 415 а
- Думитрашка Райча, полковник переяславський – 292, 413, 521, 604, 605
- Дунін-Борковський – див. Борковський
- Євлашевський Казимир Людвіг – 3, 5
- Євстахій Лук'янів, війт кролевецький – 311
- Євтушенко Іван, сотник новомлинський – 311

- Євхименко Семен, сотник леплявський – 413
 Ємець Андрій, житель коропський – 311
 Ємченко Богдан Андрійович, сотник переяславський – 144
 Єременко Прокіп, хорунжий піхотного полку – 311
 Єремеев Єремій – 311
 Єремієнко Гаврило, сотник погарський – 311
 Єрмолаєв Григорій, козак – Д 106
 Єрченський Федір, магістратовий ніжинський – 99
 Єсимонтовський Андрій, сотник мглинський – 311
 Єсимонтовський Олексій, сотник мглинський – Д 107
 Єсиній – 497
 Єфименко Іван, полковник наказний переяславський – 311
- Жабокрицький Михайло Якович, “отаман осавульський” Лубенського полку – 180
 Ждаченко Іван, сотник конотопський – 413
 Жданов Онтошка, прибічник Івана Виговського – 69
 Жданов Яків, бурмистр ніжинський – 311, 413
 Жданович Антон, суддя генеральний – I Пр. 60; Д 25
 Желізневич (Желескович) Улас, писар міський київський – I Пр. 60; 180
 Желябовський Іван Афанасійович, думний дворянин – 592
 Животовський Павло, обозний наказний військовий, суддя генеральний – 179, 413
 Жигмонт I Старий, король польський – 259
 Жигмонт II Август, король польський – I Пр. 28; 259
 Жигмонт III Ваза, король польський – 259
 Жила Семен, осавул Київського полку – 413
 Жиленко Гаврило, сотник козелецький – 413
 Житков Федір, канцелярист – Д 107, Д 109
 Жоравка Тимофій, полковник стародубівський – Д 116
 Жулкевські – II Пр. 59
 Журахівський Яків (Ясько), сотник глухівський, полковник ніжинський – 311, 413, 415а, 528, 586
 Жученко Федір, полковник полтавський – 69, 551, 572, 599, Д 89, Д Пр. 65
 Жученко Федір, старший брат лубенського цеху музик – Д 37
- Забіла Петро Михайлович, суддя генеральний військовий, обозний генеральний військовий – 179–181, 310, 311, 322, 411–414, IX Пр. 2; Д 7, Д 10, Д 15
 Забіла Степан Петрович – 413
 Забіленко Тарас, сотник борзнянський – 413
 Заборовський Лукаш, бунчужний – 311
 Забузький Федір, хорунжий Переяславського полку – 413
 Завадський Федір, суддя полковий ніжинський – 311, 413, Д 67
 Зависький Самійло – 442
 Загоровський Віктор, ігумен Лубенського Мгарського монастиря – 58; I Пр. 96; 73, 147, 149
 Зайка Данило, обиватель с. Голубівка – Д 92
 Зайка Радко, обиватель с. Голубівка – Д 92
 Зайончковський Іов, архімандрит кобринський, ігумен канівський – 45, 123, 259
 Загурський Павло, сотник краснянський – 413
 Заліський Василь, товариш військовий – 376, 377, 427, 455
 Заліський, землевласник – 580
 Замоєвський, стольник львівський – 178
 Заруцький Олексій, товариш військовий – 242
 Засадько Яків, полковник лубенський – 69; IX Пр. 94
 Захар Стефанів, сотник новгородський – 311, 413
 Захаренко Петро, житель кобеляцький – Д 22
 Захарій, священник березовицький – Д 96
 Захарій Іванович, товариш військовий – Д 69, Д 70
 Захарій Іванович, син коропської обивательки Овдоті Краснянської, – 349
 Захарій Корнилович, ігумен Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря – 610
 Захарко Андрійович, товариш курінний – 180
 Звякий Филон, сотник сиберецький – 413
 Зеленський Дмитро, полковник лубенський – IX Пр. 94
 Зеленський Михайло, полковник брацлавський – 69
 Зенченко Афанас, козак стародубівський – Д 102
 Зинівій Ігнатович – 400
 Злоба Артем, шляхтич любецький – 366

- Знойка Данило, заслужений товариш – 110, 140
- Золотаренко Василь Микифорович, полковник ніжинський – 69, 104, 148; III Пр. 20; 249, 310, 453, Д 58–Д 65, Д 67, Д 101
- Золотаренко Іван Микифорович, полковник ніжинський – 24, I Пр. 28; Д 48, Д 49
- Золотаренко Микифор, дозорця Скарбу військового – 536
- Зорка Лаврентій, ігумен Київського Видубицького монастиря – 32, Д 23
- Зорченко Степан, сотник сосницький – 413
- Іоаким, московський патріарх – 415а, 621а
- Іоанікій, ігумен Києво-Софійського кафедрального монастиря – 288
- Іван, власник млина – Д 84
- Іван Аврамович, полковник чернігівський – 20, 71, Д 121
- Іван Аврамович, священник вибелський – 216
- Іван Андрій, сотник варвинський – 413
- Іван Васильович, писар полковий стародубівський – 179
- Іван Іванів, віт почепівський – 311
- Іван Іванів, хорунжий Миргородського полку – 413
- Іван Кирилів, писар полковий полтавський – 413
- Іван Кононів, сотник гоголівський – 311
- Іван Максимович, осавул охочекомонного полку – 619
- Іван Микифорів, бурмистр кролевецький – 311
- Іван (Івашко) Микифорович, стародубець – 180
- Іван Михайлович, дяк – 180
- Іван Олексійович, цар російський – 415 а, IX Пр. 119; 595, 596
- Іван Підкова – IV Пр. 5
- Іван Полікарпович, дяк Малоросійського приказу – 229
- Іван Романович, посол Чернігівського полку – 180
- Іван Семенів, сотник вертіївський – 413
- Іван Степанів, віт переяславський – 180
- Іван Тимофій, сотник ніжинський – 180
- Іваненки – Д 97
- Іваненко Олексій, житель кобеляцький – Д 22
- Іваниха Білоусиха, жителька київська – Д 34
- Іванов Афанасій, ротмістр – 311
- Іванов Ларіон, дяк думний – 309
- Іванов С. – 179, 302, 311, 415а, 621а, 625а
- Іванов Степан Опанасович, осавул генеральний військовий – 179, 180
- Ігнатенко Андрій, сотник канівський – 180
- Ігнатович Дем'ян – див. Многогірський Дем'ян
- Ігуменко Василь, хорунжий Ніжинського полку – 413
- Ієремій Єфремович, канцелярист – 353
- Ієфραί, ієромонах Києво-Софійського монастиря – 288
- Ілабода Герман, прибічник Івана Виговського – 69
- Ілляшенко (Ілленко) Герасим, хорунжий Лубенського полку – 180
- Ілляшенко Максим, полковник лубенський – Д 40–Д 46, Д Пр. 40
- Ілляшенко Павло, полковник миргородський – 148, III Пр. 22
- Ільашко Максим, сотник роменський – 413
- Іоан Олексійович, російський царевич – 311, 413–418
- Іоан Степанович, священник жданівський – 108
- Іовенко Сава, сотник березанський – 413
- Іосаф, ігумен Батурицького Крупицького монастиря – 425, 458
- Іов, ієродиякон Лубенського Мгарського монастиря – 74, 530
- Іосиф Федорович (Толстухин), ігумен Прилуцького Густинського монастиря – 201, Д 1, Д 3, Д 92, Д 93
- Ісаакій, намісник Пивського монастиря – 306, 307
- Ісаєнко Андрій, сотник бурківський – 413
- Ісаєнко Андрій, осавул Гадяцького полку – 413
- Ісаєнко Василь, сотник шептаківський – 311, 413
- Ісая, ієромонах Києво-Печерського монастиря – 156
- Іскра – 36
- Іскранка, дружина Федина – 147
- Іцков Григорій, канцелярист – Д 55, Д 67
- Йосип Григорович, сотник Лубенського полку – 180
- Йосип Яковлів, сотник Лубенського полку – 180
- Кавецківна – Д 132
- Казимир IV, король польський – I Пр. 71; 259

- Каленицький Гнат, сотник бобровицький – 413
- Калетов Василь – 97
- Калнишевський Петро, отаман кошовий – VII Пр. 88
- Кальницький Гнат, осавул Київського полку – 180
- Камінь Лук'ян, міщанин лохвицький – Д 39
- Кандиба Федір, заслужений Війська Запорозького – 479, 495, 498, 556, 582
- Канпиков Герасим, хорунжий Лубенського полку – 180
- Капуста Петро Дем'янович, обиватель лохвицький – 581
- Карасенко Левко, сотник монастирищанський – 413
- Кара Мустафа-Паша, турецький візир – 415 а
- Карач Олексій Андрійович, житель новгородсіверський – 311
- Карл Х Густав, король шведський – 1, I Пр. 1, 2, 4
- Каротин Микола, сотник Лубенського полку – 180
- Карпенко Григорій, сотник хорошоозерський – 311
- Карпівич Яків, писар полковий лубенський – 113
- Карпо, сотник сокологурський – 413
- Карпо Іванів – 179
- Карпо Юркович, козак – Д 68
- Карпо Корніїв – 179, 180
- Карповський Юрій – 626
- Касперов Лаврентій, писар полковий сосницький – 179
- Касперович Лаврентій, священик (капелан) військовий – 341, 342, 473
- Каспулат Муцалович, князь черкаський – 545, 546
- Кас'ян Степанів, прапорщик полковий ніжинський – 180
- Катержний Роман, полковник наказний ніжинський – Д 52, Д Пр. 54
- Катеринич Семен, писар полковий київський – 270
- Кимбарович Марко, товариш військовий Ніжинського полку – 188, 232, 234, 330
- Кирдановський Герман, ігумен Максаківського монастиря – 593, Д 20
- Кирило Андріїв, полковник чигиринський – 69
- Кирило Афанасійович, протопіп стародубівський – Д 5
- Кирило Давидович, посол Чернігівського полку – 180
- Кирило Мартинович, житель гадяцький – 353
- Кирило Савонович, вїйт переяславський – 522
- Кирило Якович, товариш військовий – 460
- Кириченко Опанас, козак – Д 71
- Кисильченко Мартин, житель івоцький – Д 6
- Кисіль Адам, воєвода київський – V Пр. 5, 51
- Кисіль Микола, брат Адама Киселя – V Пр. 51
- Кияшко Михайло, полковник лубенський, комонний – 311, 355; IX Пр. 94
- Кіндрат Іванів, сотник хорошоозерський – 311
- Клименкуц Кіндрат, сотник куземський – 413
- Кобилецький Григорій, полковник наказний ніжинський – Д 2, Д Пр. 2
- Коблясенко Костянтин, сотник Полтавського полку – 180
- Ковалевський (Ковалівський) Іван, писар генеральний військовий, осавул генеральний військовий – 1, 10, I Пр. 5; 69, 104, 259
- Кованка Олешко, отаман городовий полтавський – 536
- Ковтун Ілля, обиватель ладинський – Д 92
- Ковтуненко Федір, сотник понорницький – 311, 413
- Кожуховський, полковник козацької піхоти – 547
- Козакович Іван, писар полковий стародубський – 413
- Козаченко Гнат, товариш військовий – 243
- Козловський Федір, товариш військовий – Д 117
- Колачинський – Д 22
- Колнишимовський, канцелярист – 507
- Коломбов Микифор, полковник і голова московських стрільців – 415
- Колущенко Богдан – 144
- Коляда Василь, сотник волинський – 413
- Комонецький Григорій – 156
- Кониський Єремій, бурмистр ніжинський – 413
- Копистенський Ісає, митрополит київський – I Пр. 21
- Коптин Никон, сотник Лубенського полку – 180
- Корицький Яків, полковник козацької піхоти – 528

- Корнієнко Прокіп, старший брат
лубенського цеху музик – Д 37
- Корноус Андрій – 626
- Коробка Онисим, сотник бобринський – 311
- Коробка Федір, посол до польського короля –
104, 131
- Коробовський Федір, лавник стародубівський –
Д 110
- Коростишевцев Іван, мірошник – 475
- Коротило Никон, сотник Лубенського полку –
180
- Короткевич Григорій, полковник канівський –
547, 548
- Короткий Пилип Іванович, товариш
Чернігівського полку – 576
- Корсунець Гаврило, сотник яйпольський
Брацлавського полку – 180
- Корсунець Семен, полковник піхоти – 292
- Костельников Павло, осавул генеральний
військовий – 180
- Костюкович Федір, цехмістр київського
кравецького цеху – I Пр. 60
- Костя, мельник – 446
- Костя, орендар перевозу на р. Десні – Д 67
- Костя Іванович, товариш військовий – Д 69
- Костя Іванович, син О. Краснянської – 349
- Костя Микифорович, війт прилуцький – Д 1,
Д 92
- Костянтин Іванів, сотник батуринський – 311
- Костянтин Іванів, війт погарський – 311
- Костянтин Ларіонів, війт стародубівський –
311
- Котляревич Василь, староста будиський –
Д 116
- Коханенко (Кохановський) Станіслав, сот-
ник полковий і отаман городовий черні-
гівський – 34, 115, 311, 322, 344, 354
- Коцар Трохим, міщанин переяславський –
311
- Кравець Іван – 631
- Кравченко Іван, суддя – 69
- Красковський Артем – 116
- Красковський Федір, шляхтич любецький –
366
- Красненська Овдотя, вдова – 349
- Красний Башта Стефан, полковник черні-
гівський – Д 125, Д 126
- Краснокутський Ярема, крамар полтавський –
590
- Краснянський Іван Григорович – Д 65
- Крембишевський – 597
- Креницький Степан – 598
- Кресчевський Павло, хорунжий піхотного
полку – 311
- Креховецький Ян (Іван), посол до польського
короля, полковник наказний ніжинський –
122, Д 51
- Кривоніс Максим – I Пр. 18
- Кривопищ Олексій, шляхтич любецький –
196, 366
- Кровков Матвій Йосипович, стольник і
полковник – 518
- Кроковський Іоасаф, архімандрит Києво-
Печерської лаври – 610
- Кропива Григорій, бурмістр погарський –
311
- Круглімов, підполковник – Д 104, Д 110
- Крупина Опанас, обиватель вибельський –
216
- Кублицький Костя, суддя полковий Полтав-
ського полку – 519, 536
- Кубличенко Кость, сотник полтавський – 180
- Кузьма Васильович, товариш військовий –
457
- Кузьма Васильович – Д 103
- Кузьма Іванович, козак – Д 106
- Кузьма Якимів, сотник мринський – 413
- Кузьменко Костя, обиватель конотопський –
Д 19
- Кукурайко Микола, писар міський козе-
лецький – 139, 143, 154, 155
- Кулябка Іван, полковник лубенський – IX Пр.
94
- Кулябло Іван, обиватель лубенський – 585,
603
- Кульченко Процик, сотник кропивнянський
– 413
- Куницький – 615
- Купенков Іван, канцелярист – 99
- Курбацький, другий чоловік вдови чернігів-
ського полковника Мартина Небаби – 201
- Куриленко Осип, посол до польського короля –
176
- Курило Якович – Д 105
- Кутлу-Гірей, мурза – 163
- Кушка Матвій, гетьман – Д 28
- Кушнеренко Семен, житель карабутівський –
Д 18
- Кушнір Савка, обиватель київський – Д 31
- Лаврентій, намісник Пивського монастиря –
286

- Лаврентій Кашпорів, канцелярист військо-
вий – 179, 180
- Лаврентій Михайлович, писар полковий
київський – 180
- Лаврінович Федір, суддя військовий – Д 1
- Лазар Матвійович, обиватель воронізький –
601
- Лазар Михайлович, писар полковий
канівський – 179
- Лазар Тимофійович, сотник погарський – 413
- Лампівський Федір, канцелярист – 110, 140
- Лапа Василь, осавул полковий стародубів-
ський – 311
- Ларіон Іванович, піддячий – 28
- Лашенко Овдій – Д 23
- Лебедевич В., ігумен Межигірського
монастиря – VII Пр. 88
- Левенець Іван Прокопович – 620, IX Пр. 140
- Левенець Прокіп, заслужений військовий
товариш, полковник полтавський – 536,
551, 620, IX Пр. 139
- Левко, бурмистр полтавський – 536
- Левко Тарасів, сотник юрасівський – 413
- Лежайський Михайло, архимандрит Ново-
родсіверського монастиря – 413, 472, 557
- Ленковський Яків, протопіп – Д 55, Д 67
- Леонтій Іванів, осавул Полтавського полку –
413
- Леонтій Кирилів, сотник піхотного полку –
311
- Лещенко (Лещенко) Іван, сотник Переяслав-
ського полку – 180
- Лещенко Яцько, осавул Лубенського полку –
413
- Лизогуб Іван, полковник канівський – 69
- Лизогуб Юхим, полковник чернігівський –
Д 123
- Лизогуб Яків, осавул, полковник чернігів-
ський – 415, Д 138
- Лико, князь – Д Пр. 67
- Лимар Гордій, міщанин київський – Д 31
- Лисенко Іван, полковник чернігівський,
осавул генеральний – 392, 413, 448,
Д 129–Д 131, Д Пр. 70
- Лисенко Лесько, сотник конотопський – 311
- Лисиця Іван – Д 142
- Лілієнкрона Густав Гольштадський, посол
шведського короля – 1, 2, I Пр. 3
- Лісницький Григорій, полковник миргород-
ський – 36, 107, II Пр. 37; Д 47
- Ліщинський Марко, козак – Д 12
- Лобода Федір, полковник переяславський –
Д 84
- Ломиковський Іван, товариш значний вій-
ськовий – 567, 569, 600
- Лопухін Ларіон Дмитрович, думний дяк – 69
- Лосятинський Микола, державця любецький –
118
- Лубенець Іван, сотник константинівський –
413
- Лука Григорович, ігумен Рихлівського
монастиря – 580, 600
- Лукомський, князь – 536
- Лук'ян Іванович, цехмистр київського бон-
дарського цеху – 12
- Лук'ян Климів, каптенармус – 198, Д 132
- Лук'ян Семенович, віт шатрицький – Д 142
- Луненко Іван, сотник чигириндубровський –
413
- Лясницький Гришко – 69
- Ляшенки, піддані монастирські – 84
- Ляшко Іван, мірошник – 446
- Лященко (Горбань) Іван, запорожець – 180
- Львов Микита Якович, князь, окольничий,
воевода – 226
- Львов Семен Іванович, князь, стольник – 226
- Маджука, піхотинець – 355
- Мазепа Іван, військовий осавул, гетьман –
I Пр. 31, 46; VII Пр. 88, 415а, 625а
- Мазур Іван, житель івончецький – Д 91
- Майдан Іван, сотник устивицький – 413
- Макарик Петро – 631
- Маковецький Данило, обиватель прилуцький
– Д 92
- Маковій Іван, сотник Київського полку – 180
- Маковська Миколаїха – 238
- Маковський Іван Миколайович, сотник
кролевецький – 492
- Максим Андрійович, писар Петра Забіли – 180
- Максим Матвійович – Д 4, Д 8
- Максим Софонович, священик – 606а
- Максим Степанів, сотник остерський – 311
- Максим (Мефодій) Филімонович, ніжин-
ський протопіп, єпископ мстиславський і
оршанський – 148, 151, III Пр. 19; 179,
287, 310
- Максимович Степан, полковник лубенський –
IX Пр. 94
- Марія Іллвіна, цариця російська – 69, 311
- Марків Василь, сотник синявський – 413
- Марко Павлович, сотник Зіньківського полку –
180

- Маркович Андрій, полковник лубенський – IX Пр. 94
- Мартин, сотник переволочанський – 413
- Мартиненко Матвій, сотник Ніжинського полку – 180
- Мартиненко Федір, стрілець – Д 137
- Мартинович Артем, полковник ніжинський – Д 69, Д Пр. 57
- Марченко Василь, сотник синявський – 311
- Марченко Пилип, сотник смоленський – 311
- Масюківна Олександра – 146
- Матвеев Артем Сергійович, стольник і полковник, намісник серпуховський – 311, 353
- Матвій Матвій, обозний полковий ніжинський – 311, 413
- Матвій Мартинів, сотник коропський – 413
- Матвій Юрійович, сотник Ніжинського полку, полковник ніжинський – 180, Д 72, Д 73
- Матюта Костянтин – 104
- Матяшенко Сава, сотник басанський – 413
- Махнов Яків, сотник остапівський – 413
- Маценко Іван, полковник прилуцький, суддя Прилуцького полку – 413, 538, Д 96
- Машковець Давид, житель новгородсіверський – 311
- Медведів Андрій – 319
- Медведь Шимко – Д 4, Д 8
- Меєр – 151
- Межинський Олексій, кухмістр – 413
- Меланія, ігуменя Київського Михайлівського жіночого монастиря – 598
- Мелетій, архімандрит Києво-Печерського монастиря – Д Пр. 22
- Мелехова – Д 88
- Мелешко Матвій, сотник опішнянський – 413
- Мельник Фесько, мірошник – 446
- Менглі-Гірей, кримський хан – II Пр. 53
- Мефодій, патріарх константинопільський – 258
- Микита Дмитрович, осавул Зіньківського полку – 180
- Микита Кирилович, отаман Стародубівського полку – 180
- Микифор Калеників, осавул Чернігівського полку – 413
- Микифор Олександрів, писар гарматний військовий – 311
- Микифор Олексій, писар полковий миргородський – 179
- Миклашевський Гавриїл, писар полковий полтавський – Д 87
- Миклашевський Михайло, полковник стародубівський – I Пр. 47; 63; Д 15
- Миклашевський Михайло, зять Данила Рубана, товариш значний військовий – 406, 426, 482, 531, 534
- Миклашевський Тимофій, полковник стародубівський – Д 112
- Микола, осавул – 311
- Микола Стефанович, грек полтавський – 590
- Микола Якович, хорунжий військовий – 180
- Миколинка Трохим, полковник чернігівський – Д 122
- Милоног Петро, київський зодчий – I Пр. 63
- Милославська Калісфена, ігуменя Київського Флорівського монастиря – 94, 269, 474
- Мироновський Яків, бурмістр – 99
- Мирошник Тишко, селянин тимошевецький – 631
- Мисенко Петро – 536
- Миткевич Василь, обозний Канівського полку – 180
- Михайло, сотник кишинський – 413
- Михайло Андрій, обозний Гадяцького полку – 413
- Михайло Васильович, полковник гадяцький – Д 22
- Михайло Гришків, сотник Лубенського полку – 180
- Михайло Зінович, козак – 400
- Михайло Михайлів, сотник грунський – 413
- Михайло Михайлів, хорунжий полковий київський – 311
- Михайло Омелянович, сотник Полтавського полку – 180
- Михайло Омелянович, товариш бунчуковий – 199
- Михайло Степанович, сотник Полтавського полку – 180
- Михайло Якович, козак Лубенського полку – 180
- Михащенко Федір, козак Ніжинського полку – 311
- Мишук Іван – 116
- Мінь, ігумен Крупицького Батуринського монастиря – 352
- Мітла Андрій, хорунжий Гадяцького полку – 413
- Мищенко Грицько, сотник хорольський – 413

- Міщенко Сава, сотник іваницький – 413
 Многогрішний Василь, осавул Ніжинського полку – 180
 Многогрішний Дем'ян (Дем'ян Ігнатович), полковник чернігівський, гетьман – 241, 310–410, VII Пр. 7; 414, 456, Д 73, Д 126–Д 128
 Мовчан Федір, полковник прилуцький і стародубівський – 538, Д 97, Д 119
 Мовчанова Марія Гаврилівна – Д 113, Д 119
 Могила Петро, митрополит київський, галицький і всієї Русі – Д 27
 Могиленко – 615
 Мозоленко Нестор – Д 14
 Мойсеєнко Федір – Д 137
 Мокрий Андрій, коваль – 106
 Мокрієвич Карпо, товариш військовий, писар полковий чернігівський, писар генеральний військовий – 63, 114, 115, 180, 220, 311, 413
 Мокрієвич Степан, писар полковий гадяцький – 353, 413, 576
 Момонтов Іван, канцелярист – 553, 618
 Монченков Матвій, отаман городовий мглинський – Д 107
 Моркотун Павло, сотник баришівський – 413
 Мороз Овсій, обиватель сосницький – 487
 Морський Михайло, сотник бакланський – 413
 Мотко – Д 10
 Моцар Сидір, стрілець Седнівської сотні – Д 137
 Мошка Іван, товариш військовий – 631
 Мресевський – див. Мрокевський
 Мрокевський (Мресевський) Макар, писар полковий миргородський – 413
 Мурашко Андрій, полковник козацький – 355
 Муцький Михайло, обиватель вибельський – 216
 Назаренко Грицько, хорунжий полковий ніжинський – Д 77
 Назаренко Левко, осавул військовий Лубенського полку – 180
 Налетов Василь, піддячий – 32, Д 23
 Насвіт Іван, осавул Полтавського полку – 536
 Наталія Кирилівна, російська цариця – 413, 415
 Небаба Мартин, полковник чернігівський – 199
 Незамай Юрій, суддя військовий Полтавського полку – 179, 413
 Нелюбович-Тукальський Йосиф, митрополит київський, галицький і всієї Русі – 293
 Немирич Юрій, підкоморій київський, староста овруцький, канцлер Великого князівства Литовського – 1, 10, I Пр. 4; 130
 Неплюєв Леонтій Романович, воевода сівський і намісник карачевський – 415а, 594, 596, 621а, 625 а
 Нестеренко Андрій, полковник лубенський – IX Пр. 94
 Нестеренко Андрій, сотник понуринський – 600
 Нестеренко Степан, сотник рожевський – 311
 Нестеров Андрій, ротмістр – 311
 Нестор Гаврилович, сотник Зіньківського полку – 180
 Нестор Іванович, сотник піхоти Брацлавського полку – 180
 Нефідалим, ієромонах Києво-Софійського кафедрального монастиря – Д 17
 Нечаєнко Семен – Д 107
 Низовець Іван, міщанин, райця стародубівський – 180, 311
 Никон, патріарх московський – I Пр. 96
 Никольський, священник, власник с. Горськ – I Пр. 54
 Ничипоренко Трохим, сотник городиський – 413
 Нищека Лесько, сотник кишенський – 536
 Нікулєнський Лаврентій, священник березинський – 441
 Новик Матвій, обиватель вибельський – 216
 Новик Федір, обиватель вибельський – 216
 Новицький Ілля, комендант димерський – 483, 484, 493, 494, 502, 504–506, 508–513, 529, 532, 533, 539, 543–547, 549, 559, 560, 562, 563, 567, 568, 571, 574, 575, 578, 579, 581, 592, 594–597, 612, 615, 619, 621, 624, 625
 Носач – 214
 Носач Василь, сотник бориспільський – 214, 413
 Носач Тимофій, обозний генеральний – 69, 284, VI Пр. 29
 Носачевич Лукаш, обиватель чернігівський – 35, 63
 Носенко Євфим (Юхим), міщанин і купець березинський – 584, Д 133
 Носов Онуфрій Іванович, намісник Дорошенка – 415

- Нужний Парфен Михайлович, осавул генеральний військовий – 179
 Нурадин, калга кримський – 303
- Обидовський, небіж І. Мазепи – І Пр. 31
 Оболенський К.М., князь – 302, 415а, 621а; 625а
 Оболонський Яків, канцелярист – Д 70
 Обуйноженко Яцько, полковник стародубівський – Д 100
 Оглобля Грицько, вівчар – 536
 Огранович Яків, обозний полковий – 280, 301, Д 1
 Одинець Андрій, полковник черкаський – 69
 Одоєвський Микита Іванович, князь – 180
 Озовський Іван – 240
 Олекса, хорунжий Ніжинського полку – Д 83
 Олександр Ягеллончик, король польський – 259
 Олександра Жуківна, ігумена Полтавського монастиря – 449
 Олександр Андрій, сотник переволочанський – 536
 Олексій Костянтинович, козак – Д 114
 Олексій Михайлів, сотник лукомський – 413
 Олексій Михайлович, цар російський – 9, 69, 142, 144, 145, 151, 152, 179, 180, 250, 310, 311, 413, 414
 Олексій Олексійович, царевич російський – 69, 311
 Олещенко Василь, сотник волинський – 311
 Олістратенко Богдан, посол до польського короля – 166
 Олмош, ватажок мадярський – І Пр. 46
 Олшанський Василь, товариш значковий – Д 39
 Олшевський Андрій, підканцлер коронний, біскуп холмський – 259
 Ольбрихт Ян, поручник – 311
 Ольгерд Гедимінович, великий князь литовський – 259
 Омельченко Іван, козак – Д 71
 Омеляненко Богдан, сотник бубнівський – 413
 Олфімов Іван Михайлович, стольник – 37
 Ольга, княгиня київська – І Пр. 33; ІІ Пр. 28
 Онисків Федір, сотник менський – 413
 Опанас, отаман новгородський – 454
 Опанас Лазарович, сотник Зіньківського полку – 180
 Опара Стефан, сотник медведівський – 126, 224, 229
- Оргієнки – Д 10
 Орлик Лука, протопіп менський, брат Стефана Орлика – Д 7, Д 127
 Орлик Стефан, священник бабський, брат Луки Орлика – Д 7, Д 127
 Оробець Григорій, сотник шишалівський – 413
 Осиповський Іосаф, ігумен Максаківського Киселівського монастиря – 183
 Остап Гришків, сотник Лубенського полку – 180
 Остапів Семен – див. Голуховський Семен
 Остренко Семен, полковник гадацький – 413
 Острожаниця Севостян – 139
 Остринин Лесько, полковник стародубівський – Д 103, Д 104, Д 106
 Отрок Юсько, сотник лохвицький – 413
- Павленко Петро, сотник шаповалівський – 413
 Павло, отаман лубенський – 112
 Павло Андрійович, сотник полковий стародубівський – 315
 Павло Костянтинів, осавул військовий – 180
 Павло Михайлович, писар полковий ніжинський – 311, 413, 470
 Павло Олексійович, мельник – Д 113
 Павло Павлів (Павлович), сотник шаповалівський – 180, 311
 Павло Савич, священник ніжинський – 346, 416
 Павло Семенович, полковник полтавський – 609, Д 90, Д 91
 Павло Тарасів, сотник старосанжарівський – 413
 Павло Филімонів, житель чернігівський – 311
 Павло Якович, бурмистр канівський – 180
 Павловський Яків, ротмістр – 510, 512, 513, 529, 532, 533, 545, 549
 Паісій, патріарх (папа) олександрійський – 311
 Палій Семен – І Пр. 18
 Паляниця Павло, обиватель вибельський – 218
 Панас Лазарович – 180
 Папкевич Матяш, полковник ірклівський – 148
 Параск, архідиякон – 515
 Параскевія Іванівна – дочка гетьмана Івана Самойловича – 415 а

- Парпура Гнат, осавул полковий ніжинський – 311, 413
- Парпура Пилип, товариш військовий – Д 77
- Парфен Антонів, житель стародубівський – 311
- Парфен Іванович, товариш Київського полку – Д 35
- Парфен Марків, писар гарматний військовий – 179
- Парфенев Вніфантій, піддячий – 518
- Парфеній – константинопольський патріарх – 415 а
- Пархоменко (Пархомов) Гнат, сотник Ніжинського полку – 180
- Пастушенко Гаврило – Д 86
- Пафнутій Кіндратович, ігумен Макошинського монастиря – 338, 397, 459, 554
- Пахомов Пахом, поручик – 74
- Пац – 226
- Пашковський – 596
- Пашенко Петро, сотник Миргородського полку – 180
- Пашенко Яків, сотник бахмацький – 413
- Пеканицький Парфен, товариш бунчуковий – Д 116
- Переяславець Левко, полковник козацький – 264
- Петраковський – 163
- Петрашенко Дорофій, хорунжий Полтавського полку – 413
- Петрашенко Петро – 536
- Петренко Яків, полковник корсунський – 69
- Петро, міщанин ічнянський – Д 94
- Петро, міщанин переяславський – 311
- Петро Андросович – Д 118
- Петро Васильович – Д 131
- Петро Іванів, сотник дівичський – 413
- Петро Олексійович (Петро І), цар російський – 413–415 а, 592, IX 119; 595, 596
- Петро Самойлович, писар полковий ніжинський – 180
- Петро Созонович, писар міський козелецький – 180
- Петров (Петрович) Яків, суддя генеральний військовий – див. Улезько Яків Петрович
- Петровський Павло, обиватель вибельський – 216
- Петрущенко Федір, посол до російського царя – 152
- Пиковцов Дмитро – 180
- Пилип Іванович, сотник Ніжинського полку – 180
- Пилип Костянтинів, писар міський ніжинський – 311
- Пилип Марків, сотник столенський – 413
- Пилипенко Ілько, сотник ніжинський – 413
- Пирський Андрій, полковник лубенський – IX Пр. 94
- Підтерєб Трохим Якович, осавул полковий київський – 311
- Піруський Олександр, підстароста луцький – 59
- Пісоцький Данило, полковник прилуцький – 179
- Пітух Стефан, посол до польського короля – 122
- Плис, житель лубенський – 442
- Плисенко Пилип, полковник лубенський – IX Пр. 94
- Плоскин Прокіп, товариш військовий – 241
- Плотник Іван, полковник стародубівський – 179, 453, Д 62, Д 105
- Плюсаченко Савостян, цехмистр кушнірського цеху – I Пр. 60
- Пободайло, полковник козацький – II Пр. 40
- Подольський Григорій, ктитор вибельський – 216
- Подоприсвіт Павло, орендар ставів – Д 23
- Подсененко Василь Іванович, суддя “полку Запорозького” – 179
- Подтопкін Олексій Федорович, голова стрілецький – 217
- Пожарський Іван Дмитрович, князь – 180
- Пожарський Микифор, віт новгород-сіверський – 311, Д 11
- Половець Григорій, сотник мотовилівський – Д 31
- Половці-Мотовилівці, шляхетський рід – Д 31
- Половцов Семен, посол до польського короля – 176
- Полонець Сава Гаврилович, міщанин батуринаський – 458
- Полоцький Данило, віт київський – 96, 111, 182
- Полошковський Ананій, священник – Д 54
- Полуботок Леонтій Артемович, полковник переяславський, осавул генеральний військовий – 311, 413, 415 а, 576, 604
- Полуботченко Левон, сотник Чернігівського полку – 413
- Понирика Роман Богданович – Д 54
- Понятовський – 238

- Попов Іван Михайлович, бунчуковий
військовий – 180
- Попович Іван, полковник чернігівський – VI
Пр. 6; Д 120
- Попович Федір, сотник крелевецький – 238
- Поручка Іван, товариш військовий – 337, 554
- Постоленко Дем'ян, товариш військовий –
410
- Потеряйко Максим, обиватель балаклійський –
540
- Потурченко Мишко, бортник – Д 32
- Почека Максим, намісник ніжинський – 416
- Прасов Лазар, житель київський – Д 31
- Пригара Іван, сотник олшівський – 413
- Прирський Андрій, полковник лубенський –
148; III Пр. 23
- Присановський Самійло, осавул полковий
київський – 311
- Прогонський Герасим, сотник полтавський –
413
- Прокіп Семенович, сотник Зіньківського
полку – 180
- Прокіп Семенович, цехмистр київський
ковальський – I Пр. 40; Д 25
- Прокопенко Герасим, сотник Полтавського
полку – 180
- Прокопиха Морастиха, жителька київська –
Д 34
- Проскурненко Григорій, сотник борзнян-
ський – 311
- Протасенко Гнат – Д 142
- Протас'єв Федір Васильович, воєвода – 224,
229
- Путін Гнат, хорунжий піхотного полку – 311
- Пуха Федір, козак – 299
- Пушкар Мартин, полковник полтавський –
I Пр. 9; 119
- Пушкаренко Давид, полковник канівський –
548
- Пясочинський, староста новгородський – 70
- Радзивіл Януш, гетьман великий литовський,
воєвода віленський – I Пр. 34
- Радивиловський Антоній, ігумен Київського
Пустинно-Микільського монастиря – 611
- Радковський Іван, канцелярист – Д 82
- Радченко Оліфер – 197 а, 283
- Ракович Михайло, сотник варвинський – 413
- Ракович Семен, писар полковий прилуцький –
413
- Ракушка-Романовський Роман, підскарбій
генеральний, полковник наказний
ніжинський – 179, 220, Д 4–Д 6, Д 9, Д
11, Д 12, Д 53, Д 68, Д Пр. 10
- Рачинський Павло, писар полковий ніжин-
ський – 180
- Ращенко Хома, сотник ройський – 61
- Рокчевський, осавул полковий лубенський –
113
- Речичанин Кузьма, товариш Березинської
сотні – Д 130
- Ржевський Іван Андрійович, окольничий –
151; III Пр. 33
- Ржевський Іван Іванович, намісник медин-
ський – 413, 414
- Ржевський Тимофій, стольник – 414
- Рибець Андрій – 572
- Рижик Іван – Д 122
- Рожок, товариш Переяславського полку –
229
- Розсудовський Олександр – 576
- Роман Богданович – Д 54
- Роман Остапів, райця чернігівський – 311
- Роман Сергій, хорунжий полковий ніжин-
ський – 311
- Роман Якимович – Д 131
- Романенко Андрій, полковник наказний
переяславський – 180
- Романенко Андрій, сотник Переяславського
полку – 180
- Романенко Симон, посланець Канівського
полку – 180
- Романенків Григорій, бурмистр крелевецький
– 311
- Романів Гришко, сотник городницький – 413
- Романів Роман, осавул Переяславського
полку – 413
- Романович Матвій, сотник ічнянський – 151;
III Пр. 25
- Ромодановський Григорій Григорович, князь,
боярин і воєвода, намісник білгородський –
69, 136, 151, 205, 210, 214, 310, 311, 322,
413–415, 478, 495, 496, 498, 510, 539,
Д 29
- Рославець Іван, брат Петра Рославця – 381
- Рославець (Рославченко) Петро, полковник
стародубівський – 180, 311, 364, 369, 381,
384, 387, 413, 453, 486, 505, 521, Д 100–
Д 102, Д 107–Д 111
- Рославченко Овдій, сотник почепський – 311,
413
- Россоханський Хриштоп, капрал – 311

- Рошиненко Василь – 315
- Рубан Данило, сотник глухівський – 406
- Рубан Данило Семенович, городовий виборний, товариш значний військовий – 426, 528, 531, 534
- Рубан Михайло, обиватель глухівський – 426
- Рубанчик Григорій, обозний Переяславського полку – 413
- Рубець Ілля, брат Михайла Рубця – 24, I Пр. 52; 252, 365
- Рубець Михайло, отаман, сотник стародубівський і топальський, товариш військовий – 24, I Пр. 52; 180, 253, 322, 365, 413
- Рубець Януш – I Пр. 52
- Рубченко Іван, сотник топальський – 311
- Руденко Сава, цехмистр ріпицький гончарський – Д 135
- Рудяка Пантелеймон (Пантелій), обиватель вибелський – 216
- Ружинські, князівський рід – II Пр. 56
- Русанов Адам, війт коропський – 311
- Русиневич, чернець – 371
- Русиневич Макарій, ігумен Лубенський Мгарського монастиря – 424, 530, 570, 585, 602, 603, 607, 632, Д 40, Д 45
- Рустанович Павло, козак Переяславського полку – 190
- Сава, мірошник – 351
- Сава, піхотинець – 355
- Сава Григорів, сотник воронізький – 413, 523
- Сава Прокопів, сотник воронізький – 311
- Сава Прокопович, писар генеральний військовий – 413, 518
- Савваш – Д 67
- Савенко Афанасій, “кошовий піхотного полку” – 311
- Савенко Михайло, сотник седнівський – 413
- Савенко Опанас, обозний полковий київський – 413
- Савенко Петро, хорунжий полковий київський – 270
- Савенко Пилип, житель меленський – 587
- Савицький Григорій, хорунжий полковий стародубівський – Д 7, Д 104, Д 109, Д 110
- Савицький Степан, возний повітовий роменський – 108
- Савич Василь, полковник лубенський – IX Пр. 94
- Савич Семен, писар генеральний військовий – Д 27
- Савощенко Фесько, сотник рашевський – 413
- Савченко Богдан, сотник полку Зінківського – 180
- Савченко Богдан, сотник веприцький – 413
- Сагайдачний Петро, гетьман – Д 27
- Саєнко, обиватель ічнянський – Д 94
- Саливон Якович, ремісник стародубівський – Д 110
- Салтик В., воевода чернігівський – I Пр. 31
- Салтиков Петро Михайлович, боярин – 180, 229
- Самійло, купець львівський – 224
- Самойлов Іван, сотник красноколядинський – див. Самойлович Іван
- Самойлов Іван, суддя генеральний військовий – див. Самойлович Іван
- Самойлович Григорій Іванович, гетьманіч, полковник чернігівський – 625 а, Д 139, Д Пр. 73
- Самойлович Іван, сотник красноколядинський, суддя генеральний військовий, гетьман – I Пр. 21; 224, 311, 413–632, Д 15, Д 108, Д 142
- Самойлович Семен (Семіон), гетьманіч, полковник стародубівський – 415а, 561, 623, Д 119
- Самокиш Панько, отаман міський носівський – 517, Д 82
- Самченко – 158
- Сарченко Роман, сотник остерський – 49
- Сасов Іван, полковник рейтарський – 415
- Сахненко Фесько, сотник миргородський – 413
- Сащенко Тишко, сотник домонгівський – 413
- Свидригайло Ольгердович, великий князь литовський – 259
- Свириденко Василь, хорунжий військовий – 311
- Свириденко Тиміш, отаман – Д 141
- Свічка Леонтій, осавул полковий лубенський, полковник лубенський – 607, Д 37, Д 44, Д 46, Д Пр. 47
- Свободецький Михайло, писар полковий чернігівський – 413
- Святополк Ізяславич, князь київський – I Пр. 45
- Святослав Ярославич, князь чернігівський – VII Пр. 71
- Свяцький Філон, сотник сиберецький – 311
- Селицький Семен, шляхтич любецький – 366
- Сельницький Андрій, посол до польського короля – 158

- Семен, син Івана Самойловича – див. Самойлович Семен
- Семен Іванович, полковник стародубівський – див. Самойлович Семен
- Семен Климов, райця погарський – 311
- Семен Петрович, власник млина – 161
- Семен Якович, ремісник стародубівський – Д 110
- Сенченко Пашко, сотник Ніжинського полку – 180
- Серафiон, iгумен Рихлiвського монастиря – 459
- Сербин Іван, полковник лубенський – 224, 413, Д 38, Д 39, Д Пр. 37
- Сербин Войца, сотник золотоніський – 413
- Сергієнко Яків, канцелярист – 60
- Сергій Андрійв, канцелярист – 311
- Сергій Потапів, бурмистр стародубівський – 311
- Сергій Семенович, сотник Полтавського полку – 180
- Сивяченко Леонтій, сотник смілянський – 413
- Сигизмунд Август – див. Жигмонт II Август
- Сидір Захарович, товариш військовий – Д 112
- Силенко Петро, міщанин київський – Д 34
- Сила Петрович Юр'єв, полковник – 229
- Силич – 514
- Силич (Силин) Іоанікій (Онікій), полковник чернігівський, брат Стефана Силича – 20, 69, 148, 153, III Пр. 21; 241, Д 120–Д 122, Д 124
- Силич (Силин) Стефан (Степан), хорунжий Чернігівського полку, брат Іоанікія Силича – 153, 413, 514
- Сильвестр, ігумен Канівського монастиря – 228
- Сильвестр, ігумен Київського Видубицького монастиря – I Пр. 63
- Сильвестр Прокопович, намісник Лебединського монастиря – Д 17
- Сильницький Артем, ігумен Терехтемирівського монастиря – 305
- Симеон Адамович, протопiп нiжинський – 179, 310, 413, 521
- Симеон Олексійович, царевич російський – 311
- Симон Кіндратович, писар магістрату Переяславського – 522, 552, 564, 577, 608
- Симон Романович, сотник Канівського полку – 180
- Симоновський Данило, канцелярист військовий – 422
- Силін Анікій, полковник чернігівський – див. Силич Іоанікій
- Синковський Олександр, комендант м. Москви – 224
- Сич Денис, сотник красноколядинський – 180
- Сірко Іван, полковник кальницький – 69, 207, 259, 497
- Скаженоженський Іван, сотник лютенський – 413
- Скащенко Декон, обиватель ладинський – Д 92
- Скидан Яків (Ясько), полковник сосницький – 179, V Пр. 2; Д 141
- Скородкевич Олександр, посол до польського короля – 122
- Скоропадський Іван, гетьман – III Пр. 38; Д 27
- Скоченко Лаврін, сотник яготинський – 413
- Скочко Ничипір, отаман – Д 32
- Слободецький Михайло, писар полковий чернігівський – 413
- Соколик Герасим, отаман кобеляцький – Д 22
- Солобець Яцько, цехмистр кобеляцький різницький – 139
- Солом'єва Афанасія, ігуменя Києво-Печерського жіночого монастиря – 281
- Солонина Костянтин, полковник київський – 311, 413, 414, Д 33, Д Пр. 33
- Сомко Яким (Яків), гетьман – 110, 119, 139–155, 163, 310, V Пр. 10
- Сомкович Богдан, вiйт київський – I Пр. 60; 156, Д 31
- Сомковичева Катерина, вдова київського вiйта Богдана Сомковича – 96
- Софонов Дмитро, хорунжий полковий ніжинський – 180
- Сороченко Ісая, вiйт кобеляцький – Д 22
- Софія Олексіївна, царівна російська – 415 а, 625 а, IX Пр. 119
- Софонович Феодосій – див. Феодосій Софонович
- Сочевець Іван, житель серединський – Д 35
- Старцов Осип, архітектор – I Пр. 46
- Стасенко Лесько, житель кобеляцький – Д 22
- Стасенко Михайло, мельник – Д 95
- Стаський Герасим, сотник Ніжинського полку – 180

- Стахорський Ян, генерал-майор – VI Пр. 5
 Степан, тєсть Івана Насвіта – 536
 Степан Афанасійович, осавул генеральний
 військовий – див. Іванов
 Степан Григорович, писар полковий
 лубенський – 180
 Степан Іванович, осавул військовий – 180
 Степан Йосипович, старший брат лубен-
 ського цеху музик – Д 37
 Степан Кир'янів, війт менський – 311
 Степан Климів, писар полковий лубенський –
 180
 Степан Корнійович, сотник Переяславського
 полку – 180
 Степан Петрович, товариш Полтавського
 полку – 180
 Степан Федорів, сотник новомлинський – 413
 Степан Филонів, житель менський – 311
 Стефан Баторій, король польський – 259
 Стефанович Василь, суддя полковий
 лубенський – 113
 Стецький Іван – 39
 Стецько, осавул Полтавського полку – 413
 Стороженко Прокіп, отаман стародубівський –
 Д 61
 Стравинський Бальтазар, комісар польський –
 I Пр. 53
 Стрілченко Яцько, бортник – Д 32
 Строжинський Яків, бурмистр ніжинський –
 99
 Ступченко Павло, цехмистр київського
 шевського цеху – I Пр. 60
 Суїм бей – 415а
 Сулима – 259
 Сулима Іван – II Пр. 38
 Сулима Олексій, товариш військовий – Д 106
 Сулима Стефан, полковник переяславський –
 Д 85
 Сулима Тимофій, ротмістр – 251
 Сулима Федір, товариш значний військовий –
 616
 Суличич Михайло, полковник паволоцький –
 VI Пр. 6
 Супруненко Гнат, сотник комишенський – 413
 Супруненко Семен, сотник олишівський –
 573
 Суховій (Суховієнко) Петро – 291, 292, 310
 Сухомлиненко Данило, уповноважений
 гетьмана – Д 14
 Тадрин Федір, бурмистр київський – I Пр. 60
 Ташликов Афанасій, дяк – 413, 414
 Темченко Данило, сотник сребрянський – 413
 Терещенко Федір, полковник прилуцький –
 69, Д 93
 Терник Іван, полковник стародубівський –
 179
 Тесеровський Максим – 151
 Тетеря Павло, полковник переяславський,
 гетьман – I Пр. 6; 70, 156–175, 177, 178,
 201, 202, 216, 226, 259, 464, Д 85, Д Пр. 3
 Тецькевич Євстафій, посол до короля – 131
 Тимоненко Григорій, син полковника Зіньків-
 ського полку – 180
 Тимофій Іванів, хорунжий піхотного полку –
 311
 Тимофій Олексійович, отаман стародубів-
 ський – 311
 Тимош Татарин, обиватель сварківський –
 Д 75
 Тимошенко Андрій – 631
 Тимченко Сава, сотник прилуцький – 180
 Тихий (Зарудний) Семен, протопіп
 уманський 497
 Тихій Іван, осавул полковий київський – 311
 Тихонов Андрій, канцелярист – 311
 Тищенко – 580
 Тищенко Андрій, сотник сосницький – 311
 Тищенко Сава, сотник Прилуцького полку –
 180
 Тищенко Яків, товариш військовий – 375,
 376, 427, 455
 Тищенко Ярема, писар Генерального
 військового суду – 180
 Тоболець Юрій, суддя Полтавського полку –
 413
 Товстоліс Павло, сотник вибельський – 311,
 Д 124
 Товстоліс Павло, сотник білоуський – 413
 Толстуших Іосиф – див. Іосиф Федорович
 (Толстуших)
 Томашевський М., архітектор – I Пр. 21
 Точений Іван, мірошник – 446
 Третинник Герасим, бурмистр кобеляцький –
 Д 22
 Третяк Семен, полковник прилуцький – 402
 Тризна Хома, писар міський лубенський –
 442
 Тризнач Хома, житель переяславський,
 в'язень смоленський – 145
 Трохим Якимів, писар міський новгород-
 сіверський – 311
 Трубецький Олексій Микитович, князь,
 боярин і намісник рязанський – 69, Д 3

- Труш Іван, сотник старосанжарівський – 413
 Тукальський Іосиф, митрополит київський – 171
 Туптало (Тупталович) Данило (Ростовський Димитрій), ігумен Максаківського монастиря, митрополит ростовський – I Пр. 47; 593, Д 7, Д Пр. 13
 Тур (Турів) Олексій, ігумен Київського Пустинно-Микільського монастиря – 21, 95, 215, 240, 379
 Турченинко Дмитро, осавул полковий стародубівський – 311
 Тухачевський Гаврило Якович, стряпчий – 224, 229
 Тяпкін Василь, стольник і полковник, намісник переяславський – 594, 595
 Углицький Феодосій, ігумен Київського Видубицького монастиря – 300
 Угорницька Катерина, дружина скарбника чернігівського – I Пр. 36
 Угорницький, скарбник чернігівський – I Пр. 37
 Угровецький Костянтин, обозний Чернігівського полку – 413
 Українцев Омелян Ігнатович – 625 а
 Улас, мельник – Д 33
 Улезько Яків Петрович, суддя генеральний військовий – 415
 Уманець Пилип, сотник глухівський, полковник ніжинський – 209, 276, 311, 340, 413, Д 74–Д 78, Д Пр. 58
 Унучка (Унучко) Сава, шляхтич любецький, сотник любецький – 18, 116, 196, 366, 576
 Уриїл Іванович, ігумен Глухівського монастиря – 22
 Урсов (Урсулов) Іван, сотник Полтавського полку – 182
 Утвенко Іван, сотник слабинський – 413
 Фаєва Пелагія, вдова – 359
 Фаєнко (Фай, Хвай, Фаєвич) Марко, товариш військовий – 208, 359; VII Пр. 57; 433
 Фансткієвич Остап, писар генеральний військовий – 69
 Фединава – 147
 Федір, піхотинець – 355
 Федір Андріїв, сотник київський – 413
 Федір Андріїв, сотник кобизький – 413
 Федір Васильович, писар полковий лубенський – 413
 Федір Григорович, козак Брацлавського полку – 180
 Федір Данилович, вїйт канівський – 180
 Федір Іванович – 156
 Федір Михайлів, канцелярист військовий – 180
 Федір Михайлів, житель чернігівський – 311
 Федір Олексійович, цар російський – 309, 311, 413–415, 592, 625а; IX Пр. 118; 594, 595
 Федір Яковлів, вїйт глухівський – 311
 Федоренко Мойсей, сотник піщанський – 413
 Федоренко Олексій, обиватель красилівський – Д 33
 Федоренко Улас – 106
 Федорович Іван – див. Богун Іван
 Федоровський Йосиф, ігумен Прилуцького Густинського монастиря – Д 1, Д 3
 Федяненко Василь, осавул генеральний військовий – 180
 Феодосій Софонович, ігумен Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря – 388, 439
 Феодосій, чернець-засновник Києво-Печерського монастиря – I Пр. 39
 Фесько, бурмистр менський – 311
 Фесько, мірошник – 476
 Фесько Семенів, сотник Прилуцького полку – 311
 Филімонович Максим – див. Максим (Мефодій) Филімонович
 Флоров (Хлоров) Євстрат, дяк – 179, 224, 229
 Фощ – I Пр. 54
 Фрол (Фролов) – 497
 Ханенко Миколай, суддя полковий стародубівський – Д 116
 Ханенко Михайло, полковник уманський, гетьман – 69, 224, 302, 411, 412, 518
 Хапчинський Яків, конюший – 413
 Харевич Юрій – Д 18
 Харко, мірошник – 451
 Харченко Дмитро, сотник будянський – 413
 Харченко Марко, обиватель вибельський – 218
 Хаєва Тетяна, вдова – 433
 Хилецький Андрій, сотник кобеляцький – Д 22
 Химич Фесько, сотник коропівський – 311
 Хитрово Яків Тимофійович, дворянин – 224, 229

- Хлевинська Євгенія, ігуменя Батуринського монастиря – 206, 339, 343, 437, 514
- Хлопов Кирило Осипович, стольник – Д 106
- Хмаренко Лаврін, стрілець – Д 137
- Хмелецький Іван, полковник паволоцький – VI Пр. 5
- Хмельницький Богдан, гетьман – 1, 3, 4, 9, 16, 24, 26; 29, 33, 34, 44, 54, 68; I Пр. 1, 6, 7, 9, 17, 19, 23, 52, 54; 114, 179, 180, 185, 196–197 а, 202, 212, 226, 255, 256, 260, 274, 278, 283, 310, 311, 320, 322, 327, 330, 340, 391, 396, 413, 423, 463, 497, 598, 607, Д 27, Д 47, Д 50, Д 52
- Хмельницький Георгій Гедеон Венжик – див. Хмельницький Юрій
- Хмельницький Юрій (Хмельницький Георгій Гедеон Венжик) – 69–138; II Пр. 37; 140, 147, 179, 274, 311, 327, 413, 447, 563
- Хмельниченко – див. Хмельницький Юрій
- Хованський, князь, полководець – 119
- Хованський Петро, князь, воевода і намісник білгородський – 594, 596, 610
- Ходкевич Ян-Ієроним – I Пр. 28
- Ходневич Федір, суддя полковий стародубівський – 322
- Хома Миронович, козак – Д 108
- Хоменко Григорій, сотник прохорівський – 413
- Хоменко Максим, сотник переяславський – 413
- Хоменський Самійло, протопіп стародубівський – 623
- Хорошенко Левко, війт полтавський – Д 88
- Христина, королева шведська – 1; I Пр. 2
- Хромченко Павло, сотник стародубівський – 311
- Цесарський Іван Климович, обозний генеральний – 179, 180
- Цецюра – 122
- Цецюра (Цецюра) Тимофій, полковник переяславський – 69
- Цупченко Пасько, сотник лубенський – 413
- Цурковський Олександр Петрович, війт ніжинський – 180, 311, 413, 480
- Чаадаєв Іван Іванович, воевода київський – 151, 152; III Пр. 31; 224, 239
- Чалий, власник млина – Д 59
- Чарнецький (Чернецький) – 224
- Чаузис Осман, посол османський – 258
- Чоботків Онисій, суддя генеральний військовий – 69
- Челюскін Петро Іванович, сотник яготинський – 144
- Черкаський Михайло Олегукович, боярин – 625 а
- Черкашенець Олексій, сотник говтвянський – 413
- Чернявський Григорій, осавул Прилуцького полку – 413
- Черняк Леонтій, товариш значний військовий – 618
- Черняк Лесько, осавул генеральний військовий – 413
- Чечель Дмитро, товариш військовий – 595
- Чечуга Павло – Д 22
- Чирченюк Сава, житель і ремісник стародубівський – Д 110
- Чорний Сава, міщанин прилуцький – 201
- Чорнушенко Клим, отаман миський полтавський – Д 88
- Шабрицький Андрій, війт стародубівський – 180
- Шадликовський Василь, канцелярист – Д 24
- Шамлицький Степан, полковник лубенський – IX Пр. 94
- Шахворост Іван – Д 86
- Шаула Андрій, канцелярист військовий – 78
- Швець Павло, полковник лубенський – IX Пр. 94
- Швець Тиміш – 631
- Шевель Прокіп – Д 23
- Шейн Федір, ротмістр – Д 107, Д 109
- Шереметєв Василь Богданович, боярин – 69, 70, 119, 122
- Шереметєв Петро Васильович, воевода київський і намісник смоленський – 324
- Шийков Захар, писар генеральний військовий – 180
- Шило Гнат, хорунжий полковий київський – 270
- Шило Грицько – 631
- Шилов Гаврило, сотник Київського полку – 180
- Шиман (Шиманенко) Василь, полковник зінківський – 179, 180, 224
- Шиманенко Григорій, син Василя Шимана – 180
- Ширкевич Єремій, ігумен Максаківського монастиря – 311, 312, 318, 421, 500, 565, 593, Д 7, Д Пр. 13

- Шиш Антон, обиватель ладинський – Д 92
 Шиш Василь, мельник – Д 84
 Шкет Іван, обиватель юськовецький – Д 92
 Шкурай Пилип, козак – 377, 427
 Шнурчевський Іван, писар полковий прилуцький – 280, 301, Д 1
 Шрамченко Леонтій, отаман міський олишівський – 573
 Шуба Степан, священик чернігівський – 179, 244, 443
 Шуба Степан Васильович, сотник вибельський, канцелярист генеральний військовий – 109, 142; III Пр. 4; 221, 224
 Шульга Матвій, полковник кінний низовий – 224
 Шуменко Іван, сотник моровський – 413
- Щама Василь, полковник зінківський – 148
 Щерба Микола, возний – Д 114
 Щерба Павло Миколайович – Д 114
 Щербак Богдан, осавул військовий, полковник лубенський – 179, 180; IX Пр. 94
 Щербан Костянтин, воевода і господар Молдавських земель – 123
 Щербина Іван, райця переяславський – 311
 Щербина Іван, сотник Переяславського полку – 311
- Юриця – 545
 Юрій Микифорів, сотник Ніжинського полку – 180, 413
 Юрій Миколайович, козак Канівського полку – 180
 Юрій Микола йович, суддя Переяславського полку – 413
 Юхим Федорів, осавул Миргородського полку – 413
 Юхименко Мусій, мірошник – 358, 467
- Яблонівський, воевода – 229
 Ядвіга, королева польська – I Пр. 20
 Яворський Стефан, митрополит рязанський і муромський, місцєблоститель Московської патріархії.– II Пр. 21
 Яким (Іоаким), московський патріарх – 415 а, 621а
 Яким Юрійович, ремісник стародубівський – Д 110
 Якименко (Яхименко) Іван – 81
 Яків, піхотинець – 355
 Яків Дем'янович, товариш військовий – 614
 Яків Василів, сотник – 311
- Яків Іванів, обозний полковий київський – 311
 Яків Корнійович, писар полковий лубенський – 254, 272
 Яків Олександрович, хорунжий Київського полку – 413
 Яків Трохимів, полковник наказний прилуцький – 311
 Яків Федорів, обозний Миргородського полку – 413
 Яковенко Іван, сотник гоголівський – 413
 Якубенко Семен, сотник гельм'язівський – 413
 Якубович Дем'ян – 146
 Ян-Ольбрахт, король польський – 259
 Ян-Казимир, король польський – 3, 259
 Ян Миколайович, сотник кролевецький – Д 79
 Яненко-Хмельницький Іван, наказний гетьман – 136–138
 Яненко-Хмельницький Павло, полковник наказний київський – 49, 97; II Пр. 31; Д 24, Д 25, Д Пр. 28
 Яновський Максим, писар соборний Києво-Софіївського монастиря – 288
 Янушкович, бунчуковий значковий – 63
 Ярема, мірошник – 351
 Ярема Андрійович, сотник батуринський – 615
 Ярема Васильович – Д 131
 Ярема Яремів, канцелярист – 311
 Яременко Семен, вітй полтавський – 536
 Ярещенко Іван – Д 142
 Ярмоленко Гаврило, обозний переяславський – 180
 Ярослав Мудрий, князь київський – I Пр. 7
 Ярош Семенович, товариш військовий – Д 74
 Ясиковський, полковник піхоти – 528
 Ясимонтовський Іван Федорович, козак – Д 109
 Ясимонтовський Федір – Д 107
 Ясинський Варлаам, митрополит київський, ректор Києво-Могилянської академії – 395, 468, 610
 Яськевич Герасим, полковник лубенський – III Пр. 8
 Яхимович Іван, писар полковий київський – I Пр. 60
 Яценко Василь, сотник кролевецький – 311
 Яцьків Григорій, канцелярист полковий – Д 106
 Яцько, сотник келебердянський – 413
 Яцько Федорович – Д 131
 Яцьковський – 163

Географічний покажчик

- Авдіївка (Овдіївка), с. – II Пр. 33; 350, 418, 444, 580;
Автюшівка, с. – 182
Адріанополь, м. – 309
Азов, м. – 415 а
Алтинівка, с. – 581
Антонів, м. – 303; VI Пр. 6
Артешки, с. – 417
Артополот, м. – 539
Архипівка, с. – Д 116
Астрахань, м. – 179
Атюша (Отюша) с. – 257, 275; VI Пр. 17; 339, 429, 514
- Бабин, с. – 24
Бабинець, р. – 252; V Пр. 69
Бабинка, р. – 317, 417, 453; Д 61, Д 101, Д 113
Бабичі, с. – 299; VI Пр. 31
Бакалея, с. – 558
Бакланова Муравейка с. – 334; VII Пр. 35
Баничі с. – 22, 222; V Пр. 50; 282, 328, 452
Бар, м. – 104
Баранівка. с. – Д 61
Батурин, м. – 116, 179, 182, 206–212, 259, 275, 311, 325, 337–349, 351–381, 385–393, 398–410, 415–468, 472–477, 485–492, 494, 497–510, 513–515, 517–524, 526–527, 529–535, 538, 549–554, 556–575, 577–579, 582–588, 590–612, 615, 616, 619–632; Д 15, Д 18, Д 20, Д 73, Д 79, Д 80
Бахаївське, с. – 255; V Пр. 74
Бахаричі, с. – 460; Д 105
Береза, с. – 234; V Пр. 55; 330, 380
Березина, р. – 363; VII Пр. 67
Березівка, с. – 85; II Пр. 23; 197
Березівка Котяча, с. – 241
Березна, с. – Д 63, Д 64
- Березна, р. – 2, 441, 457; Д 130
Березно, м. – Д 131
Березовиця, с. – Д 96
Березянка, с. – 438
Берестівка, с. – 431
Берестянка, р. – 453
Бершадь, м. – 302; VI. Пр. 34
Биків, с. – 139
Билка, с. – 332
Бистрик, с. – 238; V Пр. 57
Бистрик, р. – 458, 472
Бистриця, р. – 375, 377, 427, 455, 580, 600, VII Пр. 77
Біла Церква, м. – 145; III Пр. 13; 175, 214, 229, 257, 263
Білиця, р. – Д 6; Пр. 12; Д 142
Білгород, м. – 229, 625 а
Біле Озеро, – с. 51; I Пр. 84
Білка, с. – 332; VII Пр. 34
Білобережжя, Білобереззя – 89, 379, 503, 527
Білокопитів, Білокопитове, с. – 242; V Пр. 59
Біла Русь – 3, 415 а, 625 а
Білоус, р. – 40; I Пр. 69; 85, 115, 195, 197, 199, 327, 438, 576; Д 4, Д 8, Д 120, Д 122, Д 124, Д 132
Блатинка, р. – 337
Блистова, с. – 99, 213; V Пр. 30
Бобиські ґрунти – 472
Бобків, с. – 253, 365
Бобрин, м. – 327; VII Пр. 15; 539
Бобриня, с. – 157, 299
Бобровиця, с. – 284
Бобровка, с. – 444
Богданівка, с. – 454
Богородична, сл. – 45, 124, 299
Богуслав, м. – 79; II Пр. 18
Божок, р. – 256; V Пр. 79

- Бойня, р. – 326
 Болгарія – 625 а
 Борзна, м. – 211а, 212, 277; VI Пр. 19; 404, 466, 576; Д 1, Д 7, Д 10
 Борзна р. – 210, 211а, 277, 404, 466; VI Пр. 19
 Борисів, м. – 104
 Бориспіль, м. – 190, 574; Д 85
 Борки, Бурки (Борок), с. – 18, 42, 43; I Пр. 72; 97
 Борківка, с. – 287, 335, 444
 Боровиця, м. – 286, 306; VI. Пр. 40
 Боромики, хут. – 71; II Пр. 3
 Боршни, с. – 402
 Борщагівка, м. – VI. Пр. 6
 Борщів, с. – 561
 Борщівка, с. – 97
 Боснія – 625 а
 Бояни, с. – 327
 Братова, р. – 554
 Брахлів, с. – 24, 365
 Брацлав, Брянслав, м. – 69, 226
 Брацлавщина – 226
 Бречиня, р. – 584; Д 133; Пр. 71
 Бровари, м. – 247, V Пр. 64
 Бровлич, с. – 253
 Бровничі, с. – 365
 Брусавиця, с. – 415 а
 Брусавиця, р. – 415 а
 Брянськ, м. – 179, 310, 311
 Брястлів, с. – 253
 Буг, р. – 258, 302, 309; VI. Пр. 33; 415 а, 532
 Бугаївка, с. – 97
 Будища, с. – 282, 325, 328, 348, 352, 375, 427, 452, 455, 472
 Будище, с. – 124, 602; IX Пр. 124; 632
 Бужанка, с. – 348; VII Пр. 49
 Бужин, м. – 306, 308; VI. Пр. 39
 Булатець, Булатка, р. – Д 45; Пр. 44
 Бурок, м. – 180
 Бурчак, р. – Д 35
 Бутовське, с. – 255, 463
 Бучки – Д 14

 Вабля, р. – 252, 317, 327; VII Пр. 14; 417; Д 5
 Валки, с. – 202, 203; V Пр. 20; 373, 374, 446
 Вар, р. – Д 108
 Варва, м. – 146, III Пр. 16; 204, 280, 373, 374, 446; Д 2
 Варшава, м. – 151, 259
 Васьковці, с. – 402
 Велика Вісь, с. – 217; V Пр. 39; Д 39
 Великі Будища, с. – 345; VII Пр. 45
 Величківка, с. – 336; VII Пр. 36; 419
 Велповичі, с. – 445
 Вензонка, с. – 282, 328, 452
 Веприк, м. – 180, 415
 Верба, с. – 223, 420, 459
 Вереміївка, с. – 268, 379, 396; VII Пр. 93; 545, 546
 Вересоч, р. – Д 74
 Вершина Муравейська, с. – 244; V Пр. 63.
 Виблі – 71; II Пр. 1, 216; Д 121
 Видриця, р. – Д 32
 Вир, р. – 109, II Пр. 39
 Високе, с. – 184; 20, 48, 93; Пр. 53
 Вистриків, с. – 417
 Вихвостів – 153; III Пр. 38
 Вишгород, м. – 13, 14; I Пр. 32; 93
 Вишеньки, с. – 94, 97; II Пр. 30; 162, 345, 474, 569
 Вільнюс, Вільно, м. – 131
 Вільшанка, Ольшанка, с. – 73; II Пр. 7; 292
 Вінниця, м. – 104
 Вісла, р. – 2; I Пр. 9; 258
 Власівка, с. – 268; м. 396
 Влахія – 625 а
 Вобковське – Д 1
 Вовчанка, р. – 362; VII Пр. 63
 Вовчанці, Вовчик, Вовчок, Вовчки с. – 362; VII Пр. 64
 Водиця, р. – Д 27
 Волинь – 53, 104, 193, 591, 596
 Волково, с. – 415 а
 Воловиця, с. – 489, 515
 Волосковичі, Волосківці – 213; V Пр. 32; 347а
 Волотарка, Володарка, м. – 303
 Волощина – 226, 258, 423
 Воргла, р. – 406; VII Пр. 101; 426, 531
 Воргла, с. – 531
 Ворзна, р. – 116; II Пр. 46; 366
 Воробіївка, с. – 174; IV Пр. 29
 Воргол, р. – 561
 Воронівка, м. – 306, VI. Пр. 38; 478
 Вороніж, м. – 211, 234; V Пр. 27; 311
 Воронків, с. – 215, 247; V Пр. 66; 574
 Ворохововичі, Вороховичі, с. – 164, 169
 Ворскла, р. – 130; III Пр. 29; 272, 290, 449
 Вус, р. – Д 114
 В'южищі, с. – 156
 В'язівок, с. – 50, 53, 73; II Пр. 8; 191, 399, 424; Д 38

- Гаврилівка, с. – Д 97
Гавронці, с. – 618; IX Пр.138
Гадяч, м. – 3, 5; I Пр.9; 122, 180, 200–205, 210, 235–257, 415, 469–471
Газуки, с. – 252, 317, 417
Галка, р. – Д 97
Гальки, с. – Д 4; Пр.7
Гвоздов, с. – 266
Гирівка, с. – Д 18
Гомель, м. – 415 а
Горськ, с. – 25, 52; I Пр.53, 255
Городище, Градизьк, м. – 41; I Пр.71; 268, 298
Городище, с. – 90; II Пр.25; 147, 345, 375, 376, 427, 455, 503, 580, 597
Глазів, с. – 472
Глухів, м. – 179, 210, 211, 232; V Пр.26; 311, 326–332, 389, 413, 426, 452, 613, 614; Д 6, Д 75–Д 76
Глухове, с. – 406; VII Пр.100
Гніздове, с. – 51; I Пр.87
Гоголів, с. – 18; I Пр.41; 247
Годуновка, сл. – 614, IX Пр.130
Говтва, Голтва, р. – 540
Голтва, с. – 37; I Пр.67; 270
Горбове, Горбов, – с. 350, VII Пр.51; 418, 472
Горинь, р. – 59, 104; Д 140
Горки, с. – 472
Городище, с. – 560
Городня, м. – 415 а
Горошин, с. – 138; II Пр.59
Грабівка, – 142; III Пр.6; 244
Грабовці, р.– 170
Грем'яч, с. – 209; V Пр.24; 276, 340, 561
Греція – 228, 423
Грунь, Груня Черкаська, м. – 180, 229
Губичі, с. – 576; IX Пр.140; Д 4
Гусівка, с. – 441
Гучин, сл. – 115; II Пр.44
- Деренківка, с. – 532
Деркусь, р. – 258
Давид–городок – Д 140
Дашів, м. – 177
Дегтярівка, с. – 472
Дейманівка, с. – 201, 227, 280, 373, 374, 385; V Пр. 19; 446; Д 44, Д 98
Дем'янівка, с. – 402
Деряжна, р. – 491
Десна, р. – 11, 99, 213, 214, 274, 327, 363, 373, 397, 418, 420, 438, 462, 473, 500, 505, 524, 613; Д 67
- Дешковичі, с. – Д 116
Димер, м. – 151; III Пр.32
Димерка, с. – 576
Дівичя Салтикова – див. Салтикова Дівичя
Дідовці, с.– 402
Дмитровичі, с. – 94, 97, 162; IV Пр.11; 269, 474
Дніпро, р. – 4, 6, 30, 33, 56, 60, 69, 70, 76, 89, 90, 100, 102, 104, 119, 120, 131, 136, 144, 151, 163, 179, 180, 191, 200, 205, 214, 215, 237, 239, 257, 267, 275, 291–294, 299, 304–311, 319, 357, 363, 379, 411–415 а, 478, 495, 496, 498, 500, 502, 503, 507–509, 511, 513, 518, 526, 527, 533, 542, 543, 545, 547, 548, 556, 560, 562, 563, 573, 575, 596, 597, 602, 615
Дністер, р. – II Пр.55; 309, 415 а, 615
Довбеж, с. – Д 114
Должик, р. – 576
Домишня, Досмишин, Домишинка, р. – 375; VII Пр.76; 455, 580
Домонтів, м. – 405, 575
Дон, р. – 248, 590, 625 а
Драбівці, с. – 63; I Пр.99; 532
Дубровка, с. – 490
Дубровна, с. – 409
Дунай, р. – 309, 411, 412, 415 а, 625 а
Дурні, с. – 341; VII Пр.40
Дягове, с. – 392; VII Пр.89; 448
- Євтюшкове, с. – 344
Єдути, Ядути, с. – 184; Д 48; Пр.52
Єзуч, р. – V Пр.23
- Жаботин, м. – 127; II Пр.53
Жихове, Жихів, с. – 84, 98; II Пр.35; 472
Жовнин, с. – 379, 396; VII Пр. 92; 545
Жорнівці, с. – Д 9; Пр.15
Жуки, с. – 599; IX Пр.122
Журнівка, с. – 332
- Заболотів, с. – 80, 256, 352
Загорівка, р. – 213; V Пр.29; Д 57
Загорівка Сиволозька, с. – Д 57
Задніпров'я – 67, 119, 125, 131, 138, 151, 262, 291, 292
Зазірки, с. – 406, 426, 531, 534; Д 15
Заловне, с. – 51; I Пр.88
Заничі, с. – 255, V Пр.72; 463
Запоріжжя – 36, 70, 158, 163, 180, 191, 214, 248, 257, 309, 578, 591, 595

- Зарубинці с. – 118; II Пр.49
Заславль, м. – 104
Збожне, с. – 80
Згоринь, р. – Д 71
Здвизь, р. – 440
Зеваки, с. – Д 117
Зіньків, м. – 53; I Пр.90; 104, 180
Зубковичі, с. – 164, 169; IV Пр.25
- Івангород, м. – 555
Івангородище, с. – 210
Іванівка, Янівка, с. – 20; I Пр. 43
Іванків, с. – 164, 169; IV Пр. 18; 281
Іваново, м. – 179
Іванцьонка, с. – 622
Івоть, р. – 472, 613; IX Пр. 129
Івонченці, с. – Д 91
Ігнатівка, с. – 472
Інквар, м. – 615
Іпуть, р. – 613; XI Пр. 127
Іркліів, м. – 136, 478, 545, 574, 575; Д 44
Ірпінь, р. – Д 27, Д 32
Істобки, с. – 24, 253, 365
Істравськ, с. – 253, 365
Ічня, м. – Д 129
Ішиїчі, с. – 95
- Кагарлик, с. – 105
Казилівка, с. – 444
Каліївка, с. – 84
Кальник, м. – 177, 226
Каменська, с. – Д 14
Кам'яне, с. – 52; I Пр. 89
Кам'янець, Кам'янець–Подільський, м. –175;
IV Пр. 31; 181, 182, 309, 411, 412
Канів, м. – 45, 124, 135, 137, 151; III Пр. 34;
157, 180, 219–238, 250, 299, 415, 483, 495,
496, 532, 547, 548; Д 68, Д 77
Каптюжино, с. – 25
Карабутів, с. – Д 18
Карасівка, с. – 472
Карачів, с. – 179
Карачня, р. – 64
Карпилівка, с. – 628
Карповичі, с. – 253, 365, 626; IX Пр. 142
Кашівка, с. – 20, 85; II Пр. 23; 197
Київ, м. – 3–5, 12–14, 15–17, 24–26, 69, 94,
96, 97, 110, 151, 156, 168, 180, 186, 198,
224, 230, 231, 248, 258, 259, 263, 291,
309–311, 322, 331, 363, 372, 394–396, 413,
415, 415 а, 430, 435, 436, 462, 474, 483,
518, 525, 532, 594, 617, 621 а, 625 а; Д 23,
Д 28; Д 31– Д 32, Д 34
Київська Русь, Стародавня Русь – 3, 4, 226, 261
Кирилівське, с. – 332
Киселівка, с. – 438; Д 127
Кисляк, м. – 177
Китай, м. – 542
Кістер, с. – 506
Кладківка, с. – 515, 520
Кієкрина – 51
Клевень, р. – 22; I Пр.50; 222, 282, 303, 328,
452
Кліщі, с. – 164, 169
Клюси, с. – 25; I Пр.55; 255, 463
Кнути, с. – Д 73
Княжич, с. – 38
Кобеляка, Кобелячок, р. – 130; Д 22; Пр.25
Кобиляча Голова, с. – 71; II Пр.5
Ковалівка, м. – 180
Ковжижа, – 602, 632; IX Пр.123
Ковна, р. – 460
Ковчин, с. – 274; VI Пр.11; 327
Кодак, Кодачок – 108, 111, 175; IV Пр.32;
180, 309
Козача Діброва – 413, 414
Козел, с. – 327
Козелець, м. – 64, 143, 148, 149, 154, 155;
III Пр.7; 180, 188; Д 33, Д 35–Д 36, Д 84
Козляничі, с. – 576; IX Пр.113
Коліївка, с. – 472
Колонтаїв, м. – 247
Комишня, м. – 180
Конотоп, м. – 206; V Пр.23; 414
Кононча, с. – 51; I Пр.81; 297
Копачів, Копачівка, с. – Д 35; Пр.35
Корданка, р. – 379
Корона Польська – див. Польща
Короп, м. – 332; VII Пр.27; 484
Короп, Коропець, р. – 332; VII Пр.32
Корсунь, м. – 1, 2, 10, 11; I Пр.7; 69, 78, 110,
140, 151, 157, 160, 170, 284, 294, 303, 415,
512
Константинополь (Цариград), м. – 258, 415 а
Коста, р. – Д 100, Д 105; Пр.69
Костянтинів, м. – 353, 510
Котельва, м. – 180
Котурка, р. – Д 27, Д 34; Пр.34
Кочерги, с. – 531; IX Пр.96
Кочуків – Д 86
Кошевате, м. – 303
Кошелівка, с. – 431

- Краничі, с. – 598
 Красень, р. – 414
 Красна, с. – 415 а
 Красне, с. – 217; V Пр.40; 253, 365
 Красний Борок – 256; V Пр.76
 Красний Став, с. – 184; Д 48
 Краснопул, Краснопілля, с. – 332
 Кременчук, м. – 36, 151; III Пр.28; 172, 180,
 224, 286, 545, 563, 597
 Креничі, с. – 598; IX Пр.121
 Крилів, м. – 286, 306; VI Пр.37; 379, 563
 Кролевець, м. – 238, V Пр.56; 311, 332, 492;
 Д 70, Д 81
 Кроми, р. – 415 а
 Криниця Кобизька, Кобижча р. – Д 82;
 Пр.60
 Крим – 69, 158, 163, 175, 191, 229, 310, 508,
 562, 602, 621а, 625
 Кропивна, с. – 181, 182, 206; V Пр. 1; 574
 Крути, с. – 105
 Крутьки, с. – 360; VII Пр.59; 451, 471
 Круча, с. – Д 46; Пр.45
 Ксензівка, с. – 472
 Кубліївка, с. – 472
 Кувечичі, Кувичинці, с. – 49; I Пр.79
 Куземин, м. – 182
 Кукшин, с. – 274; VI Пр. 12; 327
 Курськ, м. – 594
 Курзнів, с. – 253, 365
 Куршановичі, с. – 25; I Пр.56; 255, 463
 Кустівці, хут. – 404; VII Пр.98
 Кустичі, с. – 417
- Ладижин, м. – 137; II Пр.58; 302, 411–412
 Ладин, с. – 373, 440; Д 21; Пр.24; Д 92
 Лапинці, с. – 268, 379
 Левенки, с. – 344
 Левки, с. – 630; IX Пр.145
 Левківці, с. – Д 1; Пр.1
 Лесевичі, м. – 303
 Либідь, р. – 230–231; V Пр.53; 320
 Лисогір, р. – 201, 227, 374; V Пр.18; 446, 461
 Лисянка, м. – 224, 302
 Литва, Велике князівство Литовське,
 Литовський край – 2, 3, 5, 104, 122,
 131, 166, 210, 224, 261
 Литковичі, Літковичі, с. – 172, 367
 Литовське, с. – 249, 321, 378; Д 62
 Лівобережна Україна. Лівобережжя – 357,
 495, 498, 508, 547, 548, 560, 562
 Ліплява, с. – 481, 548
- Лісники, с. – 300; VI Пр.32
 Літків, с. – 164, 168, 169; IV Пр.22
 Логовате, с. – 623
 Лоев, м. – 109; II Пр.40; 151, 443
 Локна, р. – 586
 Лопазня, р. – Д 109
 Лопазня, с. – Д 109
 Лосинівка, с. – 15; I Пр.38
 Лохвиця, м. – 59; I Пр.97; 180; Д. 39, Д 41
 Лубни, м. – 58; I Пр.94; 113, 199, 442, 529,
 533, 574, 585, 603; Д 37, Д 42
 Лужки, с. – 415 а
 Лука, с. – 73; II Пр.9; 361
 Луком'я, с. – 82; II Пр.19; 538, 540–542, 563
 Лукнове, с. – 332; VII Пр.29
 Лучини, с. – 164; IV Пр.16
 Лушні, с. – 169
 Любачів, м. – 303
 Любеч, м. – VI Пр.9; 311
 Любитів, с. – 80, 256; V Пр.80; 352
 Любка, р. – Д 32
 Лютенька, м. – 180, 210
 Львів, м. – 158; IV Пр.5
- Макошин, Макошине, с. – 397, 403, 420, 505;
 VII Пр.94
 Максаки, с. – 184; V Пр. 6, 7; 565
 Максим, с. – 65, 320; VII. Пр.4
 Максимівка, с. – 41; I Пр.70; 90; II Пр.26;
 268, 379, 503, 526, 527, 560
 Мамякін, Мамякіне, с. – Д 13
 Манжелія, с. – 36
 Масани, с. – 97
 Масаліївка, с. – 487
 Маціївка, с. – 501, 630; IX Пр.143
 Мацькове, с. – 329; VII. Пр.22; 452
 Мглин, м. – Д 109
 Медведівка, р. – 128; II Пр.55
 Медведівка, с. – 76, 77, 128; II Пр.15, 54; 170,
 260, 262
 Медведове, с. – 25; I Пр. 57; 255, 463
 Медвеже, с. – 568
 Межибож, м. – 104, 259
 Межиріч, с. – 174; IV Пр.28
 Мезин, с. – 281; VI. Пр.23; 472
 Мелнинське, с. – 209, 486 а
 Мелчичі, с. – 299
 Мельня, с. – 472
 Мена, р. – 392; VII. Пр.90; 448
 Мена, м. – 258, 319; Д 50, Д 58, Д 60
 Местейка, р. – 458

- Мигновичі, с. – 413, 414
 Миргород, м. – Д 47
 Миси, с. – Д 4
 Митничі, с. – 453; Д 101
 Михайлівка, с. – 51; I Пр.82; 91, II Пр. 27
 Могилевець, с. – 253, 365
 Могилів, м. – 70, 104, 259
 Молдавія – 226, 258, 423, 625 а
 Молодва, р. – 460
 Москва, м. – 37, 69, 70, 121, 126, 145, 158, 163, 168, 175, 176, 179, 180, 224, 229, 233, 245, 247, 248, 263, 264, 291, 310, 311, 322, 413–415 а, 513, 518, 532, 592, 594, 595
 Московське, с. – Д 121
 Мостища, с. – Д 27
 Мотовилівка, м. – 180
 Мохнатин, с. – 20; I Пр.42; 85; 197
 Мошни, с. – 532
 Мощани, с. – 13, 93; Д 27
 Мрин, м. – 83, 99; II Пр.20
 Муравськ – 81
 Мутин, с. – 329; VII. Пр.23
- Надинівка, с. – 393; 418; VII. Пр.91
 Напорівка, Напурівка, с. – 217; V Пр.37
 Насташка, с. – 176; IV Пр.34; 265, 303
 Неданчичі, с. – Д 4, Д 8; Д Пр.5
 Недригайлівці, м. – 353
 Немирів, м. – 259, 562, 615; IX Пр.134; Д 17
 Неморож, с. – 296
 Неродин, ліс – 606а
 Нехаївка, с. – 579; IX. Пр.115
 Нижнє, с. – 253, 365
 Ніжин, м. – 69, 102, 105, 145, 151; III Пр. 35; 180, 183, 191, 212, 213, 214 а, 235, 274, 294, 310, 311, 322, 331, 415, 456, 480, 518, 594; Д 2, Д 4, Д 5, Д 12, Д 29, Д 48– Д 49, Д 51–56, Д 60, Д 65–67, Д 69–72, Д 74, Д 78, Д 81, Д 83
 Німеччина – 175
 Новгород–Сіверський, Новгородок, м. – I Пр.6; 69, 84, 98, 180, 194, 245, 246, 273, 281; VI Пр.9; 313, 321, 384, 505; Д 9, Д 11, Д 55, Д 111
 Нові Млини, с. – 193, 210, V Пр. 3; 275; VI Пр.13, 16; 339, 514; Д 80
 Нові Санжари, с. – Д 88; Пр. 64
 Новосілки, с. – 595; VII Пр.56; 433; Д 112
 Норинськ, с. – 164, 169; IV Пр.17; Д 115
 Носівка, м. – 183; V Пр.5
- Обложки, с. – 472
 Обмачів, с. – 75; II Пр.14; 256, 458
 Оболонь, (нині р–н Києва) – 375, 376; 427, 455; Д 25; Пр.31; Д 26
 Обтенки, с. – 253
 Овруч, м. – 164, 168, 169; IV Пр.15
 Озаричі, с. – 80, 256, V Пр.81; 352
 Олександрія, м. – 311
 Оленівка – Д 3
 Олтар, с. – 472
 Омбиш, с. – 15; I Пр.37
 Онисів, с. – 418
 Онисівка, с. – 217; V Пр.36
 Опішня, м. – 180
 Орель, р. – 542; IX Пр.101; 572
 Оржиця, м. – 279; VI Пр.21; 368
 Оржиця, р. – 279, 295; VI Пр.21; 368
 Орлівка, с. – 142; III Пр.5; 244
 Осколків, с. – 251, 316
 Осот, р. – 182, 257
 Остапи, с. – 164, 169, 172; IV Пр.23
 Остап'є, м. – 245
 Остер, м. – 180, 291, 311, 388, 438, 439, 628; Д 30, Д 82
 Остер, р. – 59, 388, 431, 439, 475, 517
 Острог, м. – 104, 259
 Остроушки, с. – 84, 472
 Осьмаки, с. – 392, 448
 Отенки, с. – 365
 Оусобичі, с. – 472
 Охтирка, м. – 224
- Павловичі, с. – 164, 169; IV Пр.21
 Павлоч, м. – 302; VI. Пр.6
 Пальчики, с. – 182, 275; VI. Пр.15; 339, 429, 514
 Пачерково, с. – 415 а
 Пекарі, с. – 174; IV Пр.30; 294, 299
 Перевіз, с. – 507
 Переволочна, с. – 218; V Пр.41
 Перегон, с. – 561
 Перегувка, с. – 313; Д 55
 Перемишль, м. – 258
 Переяслав, м. – I Пр.51; 141, 145–147, 150–153, 163, 180, 183, 186–198, 214–216, 291, 310, 311, 322, 331, 415, 479, 480, 493–494, 496, 522, 575, 547, 548, 564, 566, 574, 577, 594, 605–608; Д 78, Д 85– Д 86
 Петрівка, с. – 541; IX Пр.100
 Петрівка, с. – 609; IX Пр.125
 Петрівці, с. – 93, 290

- Петрово, с. – 13
Петрушин, с. – 438
Печерськ, Печерське плато – див. Київ
Печів, с. – 105
Пиви, с. – 257, 379, 503, 526, 527
Пивки, с. – 89, 90
Пирогівка, с. – 351; VII. Пр.52; Д 62
Писець, р. – 316
Підгір'я – 191
Підстовбиці – 197а, 357а
Піски, с. – 530, IX Пр.95; Д 40
Піхторівка, с. – 344
Піщана, м. – 228, 309, 548, 575
Піщане, с. – 51; I Пр.86
Плоске, с. – 105, 192, 274; VI. Пр.10; 327
Плоска, р. – 251
Повстин, с. – Д 46; Пр.46
Погар, м. – 233, 326; V Пр.54
Погребки, с. – 472
Подище, с. – 589; IX. Пр. 117
Поділ (р-н Києва) – див. Київ
Поділля – 104, 193
Поділле, с. – 349
Подолів, с. – Д 65
Полісся – 164, 168, 169, 172, 226, 257, 264
Полковнича, сл. – 387
Полова, с. – 630; IX Пр. 144
Полошків, с. – 472
Полтава, м. – 151; III Пр.29; 180, 210, 224, 532, 536, 551, 618, 620; Д 87–91
Польща – (Річ Посполита, Корона Польська) – 3–5, 59, 68, 16, 20, 23, 26, 70, 104, 119, 122, 131, 134, 164, 166, 168, 175, 177, 180, 199, 200, 224, 248, 257, 302, 310, 311, 322, 412, 625 а
Понорниця, Понуриця, с. – 400; VII. Пр.96; 580, 600; Д 54
Понуриця, р. – 459
Попівка, с. – 522
Попівці, с. – 156; IV Пр.1
Порки, с. – Д 4
Посожські села – 415 а
Постовбиця, с. – 197 а
Потоки, м. – 29
Полхів, с. – 24, 365
Похів, с. – 253
Почеп, м. – 69; Д 105, Д 114
Правобережжя – 191, 200, 205, 214, 591
Пральники, с. – 184; Д 48
Преварка, с. – Д 27
Преображенське, с. – 472
Пригарівка, с. – 472
Прилуки, м. 8: I Пр.26; 173, 227, 467, 533, 588, 589; Д 1, Д 21, Д 92–96, Д 98– Д 99
Припутні, с. 537; IX Пр.97
Прип'ять, р. – 97, 104; 363
Прокопівка, с. – 472
Прохорівка, с. – 294
Прусія – 2
Прут, р. – 615; IX Пр.132
Псел, р. – 210, 360, 364, 451, 460, 558, 560
Пустошки, с. – 359
Путивль, м. – 179, 258, 310, 311, 413, 414, 518, 625 а
П'ятигори, м. – 303
Радичів, с. – 281; VI. Пр.22
Радогоща, с. – 164, 169; IV Пр.24
Райгородок, с. – 332; VII Пр.28
Рахни, м. – 177
Рашівка, с. 178; 180; IV Пр.35
Рашків, м. – 104
Ревня, р. – 535; Д 116
Реть, р. – V Пр. 56; 275, 349; Д 65, Д 69– Д 70, Д 83
Решетилівка, с. – 540; IX Пр.98
Ржавець, р. – 299
Ржищів, м. – 57; VI. Пр.93; 529
Риботин, с. – 332; VII Пр.30
Рижівка, с. – 85; II Пр.23
Рильськ, м. – 179
Рихлі, с. – 345
Ріг, р. – 486
Річ Посполита – див. Польща
Рогізна, р. – 209; V Пр.25; Д 14
Рогозин, с. – Д 100
Рогощі, с. – 118; II Пр.48
Роженичі, Руженичі, с. – 24, 253, 365
Рождественське, Рождественське, с. – 332; VII. Пр.33
Рожків, с. – 365
Розсудів, с. – 569; IX Пр.109
Роїще, с. – Д 124
Ройська, сл. – 63, 114
Рокитне, м. – 303
Рома, р. – 314, 472; Д 9; Пр.14, Д 11, Д 13
Ромен, р. – 256; V Пр.77
Ромни, м. – 180, 210, 273–275; VI Пр.18; 539, 568; Д 40, Д 43, Д 45, Д 47
Ропсків, с. – 253
Росава, Русава, Росуха, р. – 123, 131; II Пр.57; 297, 299, 317, 415, 417
Росія, Великоросія – 226, 311, 415, 415 а, 625 а

- Росохач, с. – 51; I Пр.83
 Рось, р. – 92
 Рудка, с. – 444, 490; Д 70, Д 134; Пр.72
 Рудки, с. – 85, 86; II Пр.23; 197
 Рудня, с. – 507
- Савин, с. – 297
 Савинки, с. – 576; IX Пр.111
 Савинці, с. – 410; VII Пр.102
 Салтикова Дівиця, Дівиця, Дівиця Салтикова,
 с. – 11; I Пр.31; 99; 183, 213, 341, 347а,
 445, 473
 Самара, м. – 191
 Самбір, м. – 258
 Сари, с. – 360; VII Пр.58; 451, 471
 Сачковичі, с. – 253, 365
 Сварків, с. – Д 75
 Свидівка, с. – 218; V Пр.43
 Свидня, р. – 492; Д 81
 Свин, с. – 438
 Свиня, р. – 241, 576
 Свиржень, р. – 366
 Свишня, р. – 116; II Пр.45; 196, 576
 Седнів, м. – 110, 140; III Пр.2; 341,382; Д 141
 Седнів, р. – 140
 Сейм, р. – 75, 80; II Пр.14; 193, 206, 256, 329,
 339, 352, 429, 458, 514, 568
 Семенівка, с. – 556; IX Пр.103
 Семенівське, с. – 179
 Семинь, с. – 391, VII Пр.87
 Сербія – 625 а
 Сєвськ, м. – 141, III Пр.3; 224, 258, 310, 311,
 414, 518, 568, 621 а
 Сміла, м. – 631; IX Пр.146
 Сергіївка, с. – 417
 Серебраниця, Серебряниця. С. – 67; I Пр.101
 Серединка, с. – 373, 382; VII Пр.80; 418
 Сибереж, с. – 114; II Пр.43
 Сиберіж, р. – 118
 Сибір – 184, 248
 Синявин, м. – 303
 Синяків, с. – 105
 Сирець, р. – Д 32
 Січне, с. – 210
 Сіверщина – 3
 Сквир, м. – VI. Пр.6
 Скибинці, с. – 302; VI. Пр.36
 Скоробагатки, с. – Д 39
 Слобідка, с. – 472
 Сліпород, р. – V. Пр 12; Д 41, Д 54
 Случ, р. – 59
 Слободища – 122
- Смичин, с. – 490
 Сміла, м. – 38, 119; II Пр. 50; 310
 Смолянка, р. – 348; VII Пр. 48
 Смоленськ, м. – 145; III Пр.14; 224, 257
 Смолин, с. – 65, 320; VII Пр.3; 380
 Смолячка, р. – Д 33
 Смош, с. – 218; V Пр.42; 358, 467, 588
 Снітинці, с. – 50; I Пр.96
 Снітинщина, с. – 581
 Снов, р. – 110, 140; III Пр.1; 220, 221, 341,
 626
 Совин, с. – 92
 Сож, р. – 415 а; II Пр.39; 413
 Сокирна – 545
 Сокиринці, с. – 402
 Соловецька, р. – 49
 Солониця, р. – 528
 Сорочинці, м. 60, 61; I Пр.98
 Сосниця, м. – 84, 98; II Пр.32; 194, 322–324;
 332–336, 383–384, 438, 487; Д 62, Д 123,
 Д 139
 Соснівка, с. – 513
 Сохачі, с. – 332; VII Пр. 332
 Сочава, р. – 258
 Сошники, с. – 616; IX Пр.136
 Спаське поле, с. – 80, 256; V Пр.82; 352, 472
 Срібне, с. – 278; VI. Пр.20; 280
 Ставище, с. – 131; II Пр.56
 Стайки, м. – 293
 Стара Слобода – 379
 Старий Бихів, Бихів, м. – 9; I Пр.28; 69; Д
 Пр.50
 Старий Окоп, Окоп – 414
 Старий Санжарів – 536
 Стародуб, м. – 69, 180, 250–252, 316, 317,
 417, 450, 506; Д 62, Д 100–104, Д 106–
 108, Д 110–113, Д 115–119
 Стародубщина – 224
 Стаси, с. – 472
 Степанівка, с. – 99, 213; V Пр.33; 347а, 489
 Стецьке, с. – 39
 Стир, р. – Д 140
 Стічна, р. 387, 486; Д 106
 Стольне, с. – 99, 213; V Пр.31; 347а, 415
 Стрижень, р. – 354; VIII Пр.54
 Студенок, Студянець, потік – 104, 157, 242;
 V Пр.58; 299, 472, 615
 Стриж, р. – 413
 Стрижень, р. – 354, 438
 Судость, р. – V Пр.24; 613
 Суботів, м. – 67

- Суджа, м. – 414
 Судинка, р. – Д 107
 Сула, р. – 58; I Пр.95; 74, 82, 127, 254, 370, 371, 442, 510, 570, 581, 585, 611; Д 39, Д 45
 Сулиця, р. – 108
 Суми, м. – 210
 Супій, р. 228; V Пр. 52
 Сухий Вир, р. – 443
 Сядрич, с. – 153; III Пр.37
- Талалаївка, с. – 555; IX Пр.102
 Ташлик, с. – 112; II Пр.41
 Терехтемирів, м. – 259, 615; IX Пр.135
 Тимоновичі, с. – 253
 Тимошівка, с. – 631
 Тихомоновичі, с. – 365
 Тишки, с. 74, 219; V Пр.44
 Топалі, р. – 365
 Топалі, с. – 365
 Топчіївка, с. – 346; VII Пр.47; 416
 Тор, р. – 415 а
 Торговиця, м. – 224
 Торки, с. – 356, 433
 Торчицьке, Торчиця, м. – 303, VI. Пр.6
 Тростянець, с. – 38; I Пр.68; 266; Д 86
 Тростянка, м. – 285
 Трубіж, р. 156; IV Пр.2
 Трушовці, с. – 170
 Тулиголов, с. – 472
 Турбинці, с. – 461
 Турейкове, с. – Д 118
 Туреччина – 258
 Тучин, сл. – 34
 Пютюри, с. – Д 119
 Тягин, с. – 309, 502
 Тясмин, р. – 170, 292
- Убідь, р. – 223, 338, 383, 420, 428, 444, 487, 576; Д 59
 Угурінка – 58
 Удай, р. – 74, 146; III Пр.17; 203, 204, 218, 280, 374, 401, 446, 588; Д 46, Д 92, Д 93
 Уланів, с. – 472
 Україна, Мала Росія, Малоросійська Україна, Малоросійський край – 4, 5, 54, 59, 69, 70, 104, 122, 125, 126, 131, 134, 136, 137, 149, 158, 163, 166, 175, 176, 179, 180, 191, 197–200, 205, 210, 214, 225, 229, 236, 245–248, 256, 291, 302, 303, 309–311, 322, 357, 379, 413, 414, 415 а, 422, 477, 495–498, 518, 545, 591, 595, 621, 625 а, 624, 627
- Умань, м. – 69, 224
 Ус, р. – Д 115
 Усок, с. – Д 76
 Усороча, р. – 458
 Ушня, с. – 489, 515, 520
 Уща, м. – 104
- Фастів, м. – 68
- Харитонівка, с. – 402
 Харків, м. – 625 а
 Хвеськівці, с. – Д 123
 Хибалівка, с. – 473
 Хитці, с. – 73; II Пр.10; 189, 219, 361
 Хмелів, с. – 74; II Пр.13; 256, 352, 568; Д 47
 Хмельниця, р. – 118
 Хмельниця, с. – 438
 Хмилів, с. – 425
 Хмиловець, р. – 425
 Ховзівка, с. 282; VI.Пр.27; 328, 452
 Ховми, Холми, с. – 184; V Пр.8; 444, 565; Д 48
 Ходосіївка, с. 598; IX Пр.121
 Холопків, Холопкове, Холопки, с. – 22; I Пр.48; 224, 282, 328, 452
 Холявин, Холявки – 217; VI Пр.38
 Хомутець, с. – 617; IX Пр.137
 Хорол, р. – 510, 560
 Хоромне, с. 25; I Пр.57; 257
 Хороше Озеро, с. – 105, 311
 Хоружівка, с. – 353
 Хотминівка – 606а
 Хрещате, с. – 51; I Пр.85
- Царгород – 415а
 Цецора – 309
 Циблі, с. – 156; IV Пр.3
 Цибля, р. – 243; V Пр.60
 Цитва, р. – 251, 321, 378; Д 62
- Чапліївка, с. – 182, 257; V Пр.83; 339, 429, 514
 Чарнецький Яр, с. – 449
 Чауси, с. – 326; VII Пр.8
 Чезань – 171
 Черкаси, м. – 261, 478, 482, 487, 513, 529, 532
 Чернецька Слобідка, сл. – 472
 Чернижів, с. – Д 103
 Чернин, с. 93, 391, 394, 463; Д 24
 Чернігів, м. – 40, 69, 84, 98, 145, 150; III Пр.12; 180, 186, 187, 217, 259, 291, 310–312, 314–320, 322, 324, 327, 350, 354, 373,

- 413, 418, 438, 440, 521, 576, 594; Д 4,
Д 121–123, Д 125–128, Д 130, Д 132–138
- Чигин, Чиган, с. – 84, 98; II Пр.34
- Чигирин, м. – 6–9, 15, 19–22, 27–48, 54, 62,
65, 66; I Пр.23; 71–75, 80–107, 114, 115,
117, 120–126, 128–130, 132–136, 138, 158,
159, 161, 162, 164, 165, 167–169, 174, 175,
179, 180, 205, 217, 261, 264–269, 281–296,
298–301, 303, 308, 311, 411, 412, 496, 497,
508, 513, 518, 528, 531–533, 543; Д 49
- Чигирин–Діброва, с. – 6, I Пр.21
- Чигирин–Діброва, м. – 27, 33, 545, 574, 575,
597, 611
- Човпна, р. – Д 112
- Чорне море – 3, 4
- Чорний Ліс – 134
- Чорнобиль, м. – 164, 169; IV Пр.19
- Чорногородка, – Д 16; Пр.18
- Чорнооків, с. 253, 365
- Чубни, с. – 276
- Чуднів, м. – 70
- Чулатів, с. – 472
- Шабалинів, с. – Д 71
- Шаповалівка, с. – 211а; V Пр. 28
- Шаршовицьке, с. – 417
- Шатрише, с. – 472, 491
- Швеція – 10
- Шепеличі, с. – 164
- Шепелевичі, с. – 169
- Шептаки, с. – 314; VII.Пр.2; Д 14
- Шостка, Шустка, р. – 351; VII.Пр.53; 454
- Щекавиця (місцевість Києва) – Д 31
- Ювчі, с. – Д 4
- Юдиново, с. – 486
- Юринівка, с. – 472
- Юр'івка, с. – 85; II Пр.23; Д 124
- Яблонка, с. – 474
- Яблунів, с. – 125; II Пр.52; Д 41
- Яблунівка, с. – 508
- Яблунька, с. – 94; II Пр.30; 269
- Яковлевичі, с. – 326; VII.Пр.9
- Ямпіль, м. – 104; Д 142
- Янівка, с. 85, 197, 440
- Яриловичі, с. – 415 а; Д 125
- Ярмаки, с. – 170
- Ярцеве, с. – 25; I Пр.57; 255, 463
- Яси, м. – 309
- Ясмань, Єсмань, р. – 211, 348, 523, 531, 601,
606а, 614
- Ястровщина – 472

Перелік документів

I. Іван Виговський

Угоди

1657, 1658 роки

1. 1657, жовтня 6. Корсунь. – Угода про військовий союз між гетьманом Іваном Виговським і шведським королем Карлом X Густавом 29
2. 1657, жовтня 8. Корсунь. – Договірні статті, запропоновані уповноваженими гетьмана Івана Виговського шведському послу Густаву Лілієнкроні, що не були включені до угоди про військовий союз від 6 жовтня 1657 року 31
3. 1658, вересня 6. Табір під Гадячем. – Гадяцький трактат 33
4. 1658, вересня 6. – Гадяцька угода Війська Запорозького з послами Речі Посполитої 46
5. 1658, вересня 6. – Гадяцька угода Війська Запорозького з послами Речі Посполитої Польської про права України, що з'єднувалася з Польщею під назвою Великого князівства Руського 48

Універсали. Накази

1657 рік

6. 1657, серпня 27. Чигирин. – Універсал Івана Виговського Лубенському Мгарському монастиреві на озера Чигирин-Дубровські 51
7. 1657, серпня 29. Чигирин. – Універсал Івана Виговського про надання єпископові чернігівському Лазарю Барановичу Новгород-Сіверського монастиря з його землями 52
8. 1657, вересня 11. Чигирин. – Універсал Івана Виговського Яськові Воронченку про підтвердження права на володіння двома частинами у прилуцькому Матвієвому млині 53
9. 1657, вересня 11. Чигирин. – Універсал Івана Виговського жителям Старого Бихова про присягу московському царю з запевненням, що вони залишаться при попередніх правах і вольностях 54
10. 1657, жовтня 5. Корсунь. – Універсал Івана Виговського, яким він уповноважив Юрія Немирича, Івана Ковалівського та Івана Федоровича вести переговори з послом шведського короля й укласти договір зі Швецією 54
11. 1657, жовтня 5. Корсунь. – Універсал Івана Виговського Ніжинському Різдва Богородиці монастиреві на містечко Салтикову Дивицю з селами, до нього належними, перевозом на річці Десна й озерами 56

12.	1657, жовтня 8. Київ. – Універсал Івана Виговського про надання київським бондарям, теслям, стельхам, столярам, сніцарям, тертичникам і токарям права об'єднатися у бондарський цех	57
13.	1657, жовтня 17. Київ. – Універсал Івана Виговського Межигірському монастиреві на Вишгород з селами	57
14.	1657, жовтня 21. Київ. – Універсал Івана Виговського про поновлення, підтвердження грамот київського бондарського цеху на цехові права, привілеї і статuti, які згоріли під час пожежі 1651 року	58
15.	1657, жовтня 22. Чигирин. – Універсал Івана Виговського Омбиському монастиреві про підтвердження права володіння селами Омбиш та Лосинівка	59
16.	1657, жовтня 23. Київ. – Універсал Івана Виговського про звільнення київських міщан від загальної підводної повинності та встановлення норми постачання термінових підвод для царських і гетьманських гінців	60
17.	1657, жовтня 23. Київ. – Універсал Івана Виговського про підтвердження права власності ковальського цеху на сіножать на Оболоні	61
18.	1657, жовтня 26. Гоголеве. – Універсал Івана Виговського любецькому сотникові Саві Унучці про збереження за ним Бурків, Красновщини, Познахівщини і Суверхщизни	61
19.	1657, листопада 16. Чигирин. – Універсал Івана Виговського чернігівському полковникові і старшині полку про заборону втручатися в міські суди і порядки ..	62
20.	1657, листопада 19. Чигирин. – Універсал Івана Виговського про підтвердження прав Чернігівського П'ятницького жіночого монастиря на маетки, надані колишнім чернігівським полковником Іваном Аврамовичем	63

1658 рік

21.	1658, січня 7. Чигирин. – Наказ Івана Виговського про заборону ігуменові Київського Пустинно-Микільського монастиря Олексієві Турові захоплювати землі Київського Михайлівського монастиря	64
22.	1658, січня 30. Чигирин. – Універсал Івана Виговського про надання Плухівському Петропавлівському монастиреві сіл Холопки і Баничі з млином на р. Клевень	64
23.	1658, лютого 19. Переяслав. – Універсал Івана Виговського грецьким купцям з дозволом торгувати в містах, містечках і селах	65
24.	1658, лютого 25. Київ. – Універсал Івана Виговського Іллі та Михайлові Рубцям на маєтності в Стародубському полку	66
25.	1658, лютого 25. Київ. – Універсал Івана Виговського Лаврентійові Борозні на села Горськ, Ключи, Куршиновичі, Ярцеве, Хоромне та інші	67
26.	1658, березня 1. Київ. – Підтвердження Іваном Виговським декрету Генерального суду Війська Запорозького від 8 листопада 1656 р., виданого київському магістрату, про заборону приймати до цехів і давати роботу різникам, пекарям і рибакам	68
27.	1658, березня 19. Чигирин. – Універсал Івана Виговського Лубенському Мгарському монастиреві на озера, стани і Чигирин-Дубровські уходи	68
28.	1658, березня 29. Чигирин. – Універсал Івана Виговського полковникові і старшині Миргородського полку бути готовими до виступу проти ворога	69
29.	1658, квітня 1. Чигирин. – Універсал Івана Виговського Прилуцькому Густинському монастиреві про підтвердження за ним Вовчих озер, що в містечку Потоки	70
30.	1658, квітня 5. Чигирин. – Підтверджувальний універсал Івана Виговського Київському Миколаївському Пустинному монастиреві на володіння	

	маєтностями, землями та угіддями, наданими обителі польськими королями і придбані у різних осіб.....	70
31.	1658, квітня 12. Чигирин. – Універсал Івана Виговського Лубенському Мгарському монастиреві на Ксендзівські ліс і луки.....	71
32.	1658, квітня 14. Чигирин. – Універсал Івана Виговського Київському Видубицькому монастиреві про підтвердження права на володіння озером Глушець...	72
33.	1658, квітня 16. Чигирин. – Універсал Івана Виговського Лубенському Мгарському монастиреві на озера Сулище, Білозір'я, Піщане, Глушець, Плетенище і Білеве.....	73
34.	1658, квітня 22. – Універсал Івана Виговського чернігівському сотникові Станіславу Коханенкові на слобідку Гучин.....	74
35.	1658, травня 1. Чигирин. – Універсал Івана Виговського чернігівському обивателеві Лукашу Носачевичу на його ґрунти.....	75
36.	1658, травня 14. Табір під Манджелією. – Універсал Івана Виговського до всього товариства в Полтавському полку, що з Запоріжжя виступило, з закликом припинити ворожі дії проти гетьмана.....	76
37.	1658, травня 16. Табір під Голтвою. – З універсалу Івана Виговського козакам Полтавського полку з закликом припинити ворожі дії і приєднатися до гетьмана.....	77
38.	1658, червня 3. Сміла. – Універсал Івана Виговського про заборону чинити шкоду Київському Пустинному Миколаївському монастиреві.....	77
39.	1658, червня 16. Чигирин. – Універсал Івана Виговського Іванові Стецькому на село Смолягів.....	77
40.	1658, червня 17. Чигирин. – Універсал Івана Виговського про надання Чернігівському П'ятницькому монастиреві частини у млині при хуторах тієї ж обителі на річці Білоус.....	78
41.	1658, червня 22. Чигирин. – Універсал Івана Виговського Київському Пустинному Миколаївському монастиреві на Максимівку і Городище.....	79
42–43.	1658, червня 22. Чигирин. – Універсал Івана Виговського про надання Козелецькому Троїцькому монастиреві селища Борки.....	80
44.	1658, липня 8. Чигирин. – Універсал Івана Виговського Київському Пустинному Миколаївському монастиреві про підтвердження привілеїв, наданих Б. Хмельницьким щодо сплати показанщини, десятини та очкового.....	81
45.	1658, липня 12. Чигирин. – Універсал Івана Виговського Канівському монастиреві на слободу Богородичну з дозволом селити людей.....	82
46–47.	1658, липня 18. Чигирин. – Наказ Івана Виговського про заборону перешкоджати Лубенському Мгарському монастиреві володіти Ксендзівською лукою.....	82
48.	1658, липня 26. Чигирин. – Універсал Івана Виговського про заборону вимагати від київських міщан підводи, за винятком згаданих у листі.....	83
49.	1658, серпня 19. Табір під Кувичинцями. – Універсал Івана Виговського острицькому сотникові Романові Сарченкові про підтвердження володіння ґрунтами.....	84
50.	1658, серпня 20. Табір на Снітинці. – Універсал Івана Виговського Лубенському Мгарському монастиреві на село В'язівець.....	84
51.	1658, серпень. Кієкриня. – Універсал Івана Виговського Київському Пустинному Миколаївському монастиреві про підтвердження володіння маєтками.....	85
52.	1658, вересня 20. Табір під Кам'яним. – Універсал Івана Виговського козакові Лаврентію Борозні на містечко Горськ з належними до нього селами.....	86
53.	1658, вересня 29. Табір під Зіньковим. – Універсал Івана Виговського Лубенському Мгарському монастиреві на село В'язівець.....	87

54.	1658, листопада 16. Чигирин. – Універсал Івана Виговського Батуринському Крупицькому Миколаївському монастиреві з підтвердженням прав на володіння грунтами	87
55.	1658, листопад. – З універсалу Івана Виговського Полтавському полку з закликом до спільних дій	88
56.	1658, листопад. – Універсал Івана Виговського полтавським жителям з закликом до спільних дій	89
57.	1658, листопад. Ржищів. – Універсал Івана Виговського Лубенському Мгарському монастиреві на Вовчанські млини	89

1659 рік

58.	1659, січня 26. Табір в Угуринці. – Універсал Івана Виговського Лубенському Мгарському монастиреві на млин на лубенській греблі	90
59.	1659, січня 26. Табір під Лохвицею. – Універсал Івана Виговського з наказом, щоб відправлені ним на Волинь для вербування війська ротмістри і капітани негайно повернулися в Україну, не завдаючи шкоди жителям тих земель, і щоб усі козацькі загони, що перебувають між річками Случ і Горинь, через підписання нового договору з Річчю Посполитою повернулися звідти і не заважали місцевим власникам управляти своїми маєтками	91
60.	1659, лютого 11. Табір у Сорочинцях. – Універсал Івана Виговського Прилуцькому Густинському монастиреві про підтвердження минулорічного надання і про безперешкодний вилов риби в річках і ставках	92
61.	1659, лютого 11. Табір у Сорочинцях. – Універсал Івана Виговського роїському сотникові Хомі Ращенку на Роїський млин та поселену слобідку	93
62.	1659, травня 3. Чигирин. – Оборонний універсал Івана Виговського грецьким купцям	94
63.	1659, травня 20. Табір під Драбівцями. – Універсал Івана Виговського Карпові Мокрієвичу та Лукашу Носачевичу на слобідку Роїську	95
64.	1659, травня 28. Табір під Таманню. – Універсал Івана Виговського Козелецькому монастиреві на побудову млинка на вільній греблі	95
65.	1659, серпня 10. Чигирин. – Універсал Івана Виговського слабинському сотникові Іванові Домонтовичу на села Смолин і Максим	96
66.	1659, серпня 15. Чигирин. – Універсал Івана Виговського Лубенському Мгарському монастиреві на Чигирин-Дубровські стани й озера	97

1660 рік

67.	1660, лютого 7. Серебряниця. – Універсал Івана Виговського до всього Війська Запорозького і посполитих	97
-----	--	----

1664 рік

68.	1664, березня 1. Фастів – Універсал київського воєводи Івана Виговського до Запорозького Війська з закликом до миру і спокою	99
-----	--	----

II. Юрій Хмельницький

Угоди

1659 рік

69. 1659, жовтня 17. Переяслав. – Акт обрання гетьманом Юрія Хмельницького, Переяславські договірні статті, а також присяга гетьмана та всієї старшини на вірність царю Олексію Михайловичу 113

1660 рік

70. 1660, жовтня 17. Табір під Чудновим. – Умови Речі Посполитої, укладені з Запорозьким Військом 125

Універсали. Накази

1659 рік

71. 1659, січня 7. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Іванові Аврамовичу на маєтності 129
72. 1659 (?), травня 3. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Київському Видубецькому монастиреві про підтвердження права на безперешкодний вилов риби у Калиновщизні, Кальному Лузі, Гнилицькій і в озері Плушці 130
73. 1659, листопада 1. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Лубенському Мгарському монастиреві про підтвердження маєтностей, наданих Богданом Хмельницьким 131
74. 1659, листопада 1. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Лубенському Мгарському монастиреві на села з ґрунтами і млинами 131
75. 1659, листопада 1. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Батуринському Крупицькому Миколаївському монастиреві на села з ґрунтами і млинами 132
76. 1659, листопада 16. Медведівка. – Оборонний універсал Юрія Хмельницького грецьким купцям 133
77. 1659, листопада 16 чи 17. Медведівка. – Оборонний універсал Юрія Хмельницького грецьким купцям на право вільної безмитної торгівлі 134
78. 1659, листопада 23. Корсунь. – Універсал Юрія Хмельницького про надання грецьким купцям права на безмитну торгівлю і права судитися за власними законами 135
79. 1659, листопада 28. Богуслав. – Універсал Юрія Хмельницького про підтвердження усіх попередніх надань Богдана Хмельницького й інших “людей побожних” Козелецькому Свято-Троїцькому монастиреві 135

1660 рік

80. 1660, січня 1. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Батуринському Крупицькому Миколаївському монастиреві на села з ґрунтами і млинами, наданими Богданом Хмельницьким 136
81. 1660, січня 1. Чигирин. – Наказ Юрія Хмельницького сотнику остерському повернути муравські стави і перевіз Софійському монастиреві 137
82. 1660, січня 7. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького лубенському полковникові і лукомському сотникові про передачу гетьманських млинів на річці

	Сулі на користь Лубенського Мгарського монастиря з усіма прибутками і наявними хлібними запасами	138
83.	1660, січня 8. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Ніжинському монастиреві на містечко Мрин з належними до нього селами	138
84.	1660, січня 21. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького про підтвердження Лазарю Барановичу і його наступникам усіх володіннях Новгород-Сіверського Спасопреображенського монастиря і додає до того деякі землі, млини і селища: Каліївку, Остроушки і інші	139
85.	1660, січня 22. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Чернігівському монастирю Святої мучениці Параскеви з підтвердженням права володіння маєтностями, наданими Богданом Хмельницьким	140
86.	1660, січня 23. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Чернігівському Святої мучениці Параскеви монастирю на побудову келій	141
87.	1660, січня 23. Чигирин. – Оборонний універсал Юрія Хмельницького Чернігівському жіночому монастирю Св. Параскеві на маєтності	141
88.	1660, січня 28. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького про відбір Остерської мурованої церкви в ченців і передачу її в юрисдикцію “світських” священників	142
89.	1660, лютого 7. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Київському Пустинному Микільському монастирю на Півки, що біля Дніпра	143
90.	1660, лютого 7. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Київському Пустинному Микільському монастирю про дозвіл ловити рибу у власних річках, ставах і в Дніпрі	144
91.	1660, лютого 7. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького про підтвердження надання Богданом Хмельницьким села Михайлівка Київському Пустинному Микільському монастирю	144
92.	1660, лютого 7. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького про підтвердження надання Богданом Хмельницьким права побудувати млини в селі Совині, що на річці Росі, Київському Пустинному Микільському монастирю	145
93.	1660, лютого 7. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Київському Межигірському монастиреві про послушенство і повинності обивателів вишгородських і селян Петрівець, Моцан і Чернина	146
94.	1660, лютого 7. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького про підтвердження за Київським монастирем Флора і Лавра права володіння селами Яблунька, Дмитровичі, Вишеньки зі всіма належними до них маєтностями	147
95.	1660, лютого 8. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Київському Пустинному Микільському монастиреві на село Ішичі Мозирського повіту	148
96.	1660, лютого 8. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького київській вйтовій Сомковичевій на Подільські ґрунти	148
97.	1660, лютого 12. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Павлові Хмельницькому на села Бугаївку, Берки, Масани і Борщівку за позичені Богданом Хмельницьким на військові потреби 8 тисяч золотих	149
98.	1660, лютого 21. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького про підтвердження за Чернігівською єпископією давніх володінь і надання нових маєтностей	150
99.	1660, березня 1. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького про надання Ніжинському монастиреві слобідки Дівиця Салтикова з перевозом через р. Десну та з усіма землями, що до неї належать	151
100.	1660, квітня 10. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Лубенському Мгарському монастиреві з підтвердженням права на володіння маєтностями	153
101.	1660, квітня 18. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького сотникам Чернігівського полку з повідомленням про наступ поляків	154

102.	1660, квітня 21. Чигирин. – Наказ Юрія Хмельницького ніжинському наказному полковникові негайно приєднатися до козацького війська, що вирушає у похід проти поляків, залишивши необхідну кількість воїнів для оборони Ніжина.....	154
103.	1660, травня 5. [Чигирин]. – Інструкція Юрія Хмельницького ніжинському полковнику Василеві Золотаренку, Федору Коробці та Костянтину Матюті, що відправляються в Борисів на переговори з послами від польського короля	155
104.	1660, травня 5. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького місту Ніжину про підтвердження давніх надань на селища: Плоске, Синяків, Хороше Озеро, Крути, Печів та Кагарликів	156
105.	1660, травня 8. Чигирин. – Наказ Юрія Хмельницького паволоцькому полковникові зберегти наявні володіння за Уласом Федоренком та Андрієм Мокрим.....	157
106.	1660, травня 13. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького про підтвердження Лубенському Мгарському монастиреві надання Григорія Лесницького на байрак Товстий	157
107.	1660, травня 4. Чигирин. – Оборонний універсал Юрія Хмельницького коростишівському протопопу з наказом козацькій старшині не втручатися у церковні справи і суди	158
108.	1660, червня 5. Кодак. – Універсал Юрія Хмельницького священику ждановському Іоану на млин на річці Сулиці	159
109.	1660, червня 20. – Універсал Юрія Хмельницького сотникові вибельському Стефану Шубі на млин на річці Вир, що під м. Лоевим	159
110.	1660, червня 28. Кирсунь. – Універсал Юрія Хмельницького, підтверджений Якимом Сомком, про дозвіл заслуженому товаришеві Війська Запорозького Данилові Знойці, вибельському обивателеві, вибирати пожитки з власного млина, що на річці Снові в Седневі	160
111.	1660, липня 5. Табір під Кодачком. – Універсал Юрія Хмельницького київським торговим людям про вільний проїзд в усі російські міста з правом проводити в них безмитну торгівлю	161
112.	1660, липня 8. Табір на Вершинах Ташлицьких. – Універсал Юрія Хмельницького лубенському отаманові Павлові про заборону косити в Ксензевській луці Лубенського Мгарського монастиря	162
113.	1660, липня 8. Табір на Вершинах Ташлицьких. – Універсал Юрія Хмельницького Лубенському Мгарському монастиреві на Ксензевську (Березову) луку, що під Лубнами	163
114.	1660, липня 23. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького військовому товаришеві Карпові Мокрієвичу про підтвердження йому надань Богдана Хмельницького на слобідку Ройську і село Сибереж	163
115.	1660, липня 23. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького писареві Чернігівського полку Карпові Мокрієвичу на слободу Гучин	164
116.	1660, липня 23. Батурин. – Універсал Юрія Хмельницького про взяття під опіку Сави Унучка, Артема Красковського та Івана Мишука зі всією любецькою шляхтою	165
117.	1660, серпня 7. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького про заборону чинити кривду чернігівським міщанам	166
118.	1660, вересня 5. Табір з-під Зарубинців. – Універсал Юрія Хмельницького Василю Семеновичу Болдаковському на підтвердження ґрунтів рогоських, якими володіли пращури Болдаковського ще за Польської держави	167
119.	1660, листопада 18. Сміла. – Універсал Юрія Хмельницького козакам і всім жителям Прилуцького полку із запевненням їх у тому, що слід підкоритися польському королеві	167

120.	1660, листопада 24. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького козакам і всім жителям Прилуцького полку з застереженням не чинити опір королівським і татарським військам, що переправляються через Дніпро	168
121.	1660, листопада 24. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького козакам і всім жителям Ніжинського полку із закликом зберігати спокій	169
122.	1660, грудня 9. Чигирин. – Інструкція Юрія Хмельницького своїм послам до польського короля Семену Голуховському, Степану Пітуху, Яну Креховецькому та Олександру Скородкевичу	170
123.	1660, грудня 12. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Канівському монастиреві на побудову двох млинів	174
124.	1660, грудня 13. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького про підтвердження надання Івана Виговського Канівському монастиреві на слободу Богородичну й затвердження в ній двох ярмарків у свято Різдва Богородиці та на святого Миколая	174
125.	1660, грудня 24. Чигирин. – Оборонний універсал Юрія Хмельницького жителям села Яблунівки	175
126.	1660, грудня 27. Чигирин. – Інструкція Юрія Хмельницького своєму посланцеві до польського короля медведівському сотнику Стефану Опарі	176

1661 рік

127.	1661, січня 17. Жаботин. – Універсал Юрія Хмельницького з підтвердженням купівлі Лубенським Мгарським монастирем земель під Лисою горою на річці Сулі	178
128.	1661, лютого 26. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Медведівському монастиреві св. Миколи на млин Євківський, що на річці Медведівці	178
129.	1661, квітня 17. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького із заборонаю сотникові прохорівському і отаманові пекарському вдиратися у володіння Київського Микільського Пустинного монастиря	179
130.	1661, квітня 18. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Медведівському монастиреві на пасіку, що на тракті Кобеляцькому	179
131.	1661, бл. жовтня 8. Табір під Росавою. – Інструкція Юрія Хмельницького послам до польського короля Федорові Коробці та Євстафію Тецькевичу	180

1662 рік

132.	1662, квітня 4. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького з наказом козакам пускати на свої землі колишніх власників, згідно з Гадяцьким і Чуднівським пактами	183
133.	1662, квітня 10. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького михайловським і конончинським сотникам, отаманам і війтам із заборонаю перешкоджати Київському Пустинному Микільському монастиреві у шинкуванні напоїв та оренді	184

1677 рік

134.	1677, липня 3. Табір під Чорним Лісом. – Універсал Юрія Хмельницького до воеводи, російських військ, козаків і міщан, що перебувають у Чигирині, з закликом здати місто	184
135.	1677, серпня 3. Табір. – Універсал Юрія Хмельницького до канівських козаків і міщан із закликом не чинити ворожих дій проти турків	186

1678 рік

136. 1678, серпня 23. Табір під Ірклієвим. – Універсал Юрія Хмельницького до старшини і черні Канівського полку з повідомленням про відрядження до них наказного гетьмана Івана Яненка-Хмельницького для привернення всіх людей під його князівську владу 187
137. 1678, вересня 12. З-під Ладижина. – Універсал Юрія Хмельницького до черкаських козаків і міщан із закликом визнати владу відправленого до них наказного гетьмана Івана Яненка-Хмельницького 188

1679 рік

138. 1679, лютого 1. Горошин. – Універсал Юрія Хмельницького до козаків і посполитих Лукомської сотні із закликом переходити під його протекцію 189

III. Яким Сомко

Універсали. Накази

1660 рік

139. 1660, квітня 27. Табір під Биковом. – Універсал Якіма Сомка Козелецькому різницькому цеху про надання пільг 197
140. Після 1660, червня 28. Корсунь. – Універсал Юрія Хмельницького, підтверджений Якимом Сомком, про дозвіл заслуженому товаришеві Війська Запорозького Данилові Знойці, вибельському обивателеві, вибирати пожитки з власного млина, що на річці Снові в Седневі 198
141. 1660, листопада 1. Переяслав. – Проїжджий універсал Якіма Сомка Гаврилові, який повертався з татарського полону до Сівська 199
142. 1660. – Універсал Якіма Сомка вибельському сотникові Степану Шубі на маєтності Орлівку і Грабівку 199

1661 рік

143. 1661, квітня 1. Козелець. – Універсал Якіма Сомка Козелецькому шевському цеху про порядок урядування і надання пільг у відбуванні повинностей 199
144. 1661, квітня 30. – Наказ Якіма Сомка своїм послам до царя Олексія Михайловича сотникам Петрові Івановичу Челюскину та Богдану Андрійовичу Ємченку 200
145. 1661, травня 15. – Наказ Якіма Сомка послу до царя Олексія Михайловича осавулу Ніжинського полку Іванові Воробєю з товаришами 201
146. 1661, липня 30. Переяслав. – З універсалу Якіма Сомка Ладанському монастиреві на млин, що на міській греблі під містом Варвою 202
147. 1661, серпня 16. Переяслав. – Універсал Якіма Сомка ігумену Лубенського Мгарського монастиря Віктору Загоровському на два млини в Городищі, надані як винагорода за млин, наданий Юрієм Хмельницьким 203

1662 рік

148. 1662, квітня 16. Козелець. – Акт обрання Якіма Сомка повним гетьманом 203
149. 1662, квітня 17. Козелець. – Універсал Якіма Сомка Лубенському Мгарському монастиреві з підтвердженням права володіння Городиськими млинами 205

150.	1662, червня 6. Переяслав. – Універсал Якіма Сомка про заборону шинкувати козакам і міщанам на міському ринку в Чернігові	206
151.	1662, червня 15. Переяслав. – Наказ Якіма Сомка своєму посланцеві до царя Олексія Михайловича сотникові ічнянському Прилуцького полку Матвію Романовичу	207
152.	1662, червня 24. Переяслав. – Наказ Якіма Сомка своєму посланцеві до царя Олексія Михайловича Федорові Петрущенку	209

1663 рік

153.	1663, лютого 28. Переяслав. – Універсал Якіма Сомка Стефану Силичу про підтвердження прав на села Сядрич і Вихвости	210
154.	1663, [квітня 2]. Козелець. – Універсал Якіма Сомка Козелецькому кушнірському цеху про підтвердження прав і привілеїв	210
155.	1663, [квітня 2]. Козелець. – Універсал Якіма Сомка Козелецькому кравецькому цеху про надання пільг у відбудованні повинностей	211

IV. Павло Тетеря

Універсали. Накази

1658 рік

156.	1658, травня 18. Київ. – Дарчий запис Павла Тетері Києво-Межигірському монастиреві на фільварок у с. Попівці над р. Трубіж, Калитинський ліс під с. Цибли та сіножать за с. В'юниці	219
------	---	-----

1663 рік

157.	1663, лютого 2. Корсунь. – Універсал Павла Тетері Канівському монастиреві про підтвердження надань попередників на хутори, млини, сіножаті тощо	220
158.	1663, лютого 13. Чигирин. – Наказ Павла Тетері послові до польського короля Андрієві Сельницькому	221
159.	1663, квітня 1. Чигирин. – Універсал Павла Тетері про оборону маєтків Київського Пустинно-Микільського монастиря	223
160.	1663, квітня 2. Корсунь. – Наказ Павла Тетері межиріцькому сотникові відшкодувати збитки, завдані Київському Пустинно-Микільському монастиреві ..	224
161.	1663, квітня 28. Чигирин. – Універсал Павла Тетері Семену Петровичу на його власний млин	225
162.	1663, травня 11. Чигирин. – Універсал Павла Тетері Київському Флорівському монастиреві на маєтності	225
163.	1663, кінець травня. – Інструкція Павла Тетері пану Яцьковському, послу в Крим.	226
164.	1663, червня 30. Чигирин. – Універсал Павла Тетері до козаків Полісся, яким гетьман пропонує взяти під свій захист маєтності Київського Пустинно-Микільського монастиря	229
165.	1663, липня 24. Чигирин. – Універсал Павла Тетері до всієї старшини з наказом розглядати скарги Київського Пустинно-Микільського монастиря на місцях без надіслання їх до гетьманського уряду	231
166.	1663, липня 25. – Інструкція Павла Тетері послам до польського короля Андрієві Гараді та Богданові Олістратенку	232
167.	1663, липня 29. Чигирин. – Універсал Павла Тетері про надання Канівському монастиреві млинка Малчининого в Каневі	235

168.	1663, липня 30. Чигирин. – Універсал Павла Тетері Київському Пустинно-Микільському монастиреві про повернення йому маєтностей, відібраних паном Вишпольським	236
169.	1663, липня 30. Чигирин. – Універсал Павла Тетері про недоторканість польських маєтностей Київського Пустинно-Микільського монастиря	237
170.	1663, жовтня 10. Корсунь. – Універсал Павла Тетері Канівському Медведівському Миколаївському монастиреві з підтвердженням права володіння усіма маєтками .	238
171.	1663, листопада 15. Чезани. – Універсал Павла Тетері з повідомленням про обрання київським митрополитом Юсифа Тукальського і віддання йому послушення	239
172.	1663, листопада 23. Табір під Кременчуком. – Наказ Павла Тетері норинському сотникові не відбирати медову данину і не чинити шкоди ченцям Київського Пустинно-Микільського монастиря	239
173.	1663, грудня 21. Табір під Прилукою. – Універсал Павла Тетері на ґрунти Лубенському Мгарському монастиреві	240
174.	1663. Чигирин. – Універсал Павла Тетері, яким він затверджує за Київським Пустинним Микільським монастирем села Межирічку, Вороб'ївку і Пекарі, що в Канівському полку, на вічне володіння	241

1664 рік

175.	1664, травня 30. Біла Церква. – Інструкція Павла Тетері послу до польського короля чигиринському полковникові Прокопу Березецькому	242
176.	1664, червня 28. Табір під Насташкою. – Інструкція старшини Війська Запорозького послам до польського короля Семену Половцю і Осипу Куриленку.	244

1665 рік

177.	1665, не пізніше 10 квітня. Табір під Кисляком. – Перелік пунктів капітуляції козацького загону міста Кисляка, затверджених Павлом Тетерею і регіментарем коронних військ Вороновським	246
------	--	-----

1666 рік

178.	1666, грудня 8. Рашівка. – Універсал Павла Тетері про розміри та порядок стягнення мита	249
------	---	-----

V. Іван Брюховецький

Угоди

1663 рік

179.	1663, листопада 17. Батурин. – Батуринські статті, прийняті гетьманом Іваном Брюховецьким та скріплені підписами козацької старшини	260
------	---	-----

1665 рік

180.	1665, жовтня 22. Москва. – Московські статті, прийняті гетьманом Іваном Брюховецьким та скріплені підписом царя Олексія Михайловича	265
------	---	-----

Універсали. Накази

1663 рік

181. 1663, червня 20. Табір під Кропивною. – Універсал Івана Брюховецького з наказом не перешкоджати та надавати допомогу у вилові бобрів бобровнику Андрію Кузьменку 283
182. 1663, червня 26. Табір під Кропивною. – Універсал Івана Брюховецького Батуриному жіночому монастирю про підтвердження земельних надань Григорія Гуляницького, а також надання черницям Батуриногого перевозу з вотчиною та села Пальчики 284
183. 1663, червня 27. Табір під Носівкою. – Універсал Івана Брюховецького про заборону козакам збиратися в полк у околицях міста Ніжина, брати стації, чинити ніжинським міщанам шкоди та шинкувати поза межами дворів 285
184. 1663, липня 3. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького про підтвердження права володіння Максаківським монастирем селами Максаки, Холми, Єдути, Пральники, Високе, Красний Став з млинами, озерами та перевозом 286
185. 1663, липня 5. Табір. – Оборонний універсал Івана Брюховецького київським міщанам про захист їх від козацьких постоїв і кривд 286
186. 1663, липня 7. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького про підтвердження давніх прав і володінь міста Чернігова, наданих польськими королями та українськими гетьманами 287
187. 1663, липня 7. Табір під Переяславом. – Наказ Івана Брюховецького чернігівському полковнику не порушувати права чернігівських міщан, встановлені привілеями польських королів та українських гетьманів 288
188. 1663, липня 8. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького про підтвердження місту Козельцю магдебурзького права 289
189. 1663, липня 24. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького з наказом козакам не чинити шкод у володіннях Лубенського Мгарського монастиря, а жителям селищ Хитці й В'язівка виконувати встановлені повинності. 290
190. 1663, липня 24. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького про взяття під гетьманську оборону козака Переяславського полку Павла Рустановича 291
191. 1663, липень–серпень. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького до українського народу на правому березі Дніпра з закликом об'єднатися під його булавою і спільно виступити проти Кримського ханства 291
192. 1663, серпня 3. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького Ніжинському монастиреві Різдва Пресвятої Богородиці на млини на Кучаківській греблі 295
193. 1663, серпня 3. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького Ніжинському монастиреві Різдва Пресвятої Богородиці на млин в м. Нові Млини 296
194. 1663, серпня 3. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького про підтвердження права володіння Чернігівською єпископією маєтностями, наданими їй попередніми гетьманами 296
195. 1663, серпня 5. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького про надання Чернігівській ратуші Погорілого млина, що на річці Білоус 297
196. 1663, серпня 5. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького про взяття під гетьманську протекцію покозаченої любецької шляхти та про підтвердження її майнових прав 298

197.	1663, серпня 5. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького про підтвердження прав Чернігівського монастиря великомучениці Параскевії на села Рудки, Березівка, Мохнатин, Янівка та Кошівка	299
197 а.	1663, серпня 5. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького Олефіру Радченкові про підтвердження прав на селище Підстовбиці	300
198.	1663, серпня 22. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Брюховецького про заборону козакам і посполитим шинкувати горілкою в Києві, порушуючи цим права Київського магістрату	300
199.	1663, вересня 21. Табір під Лубнами. – Універсал Івана Брюховецького про взяття під свою протекцію військового товариша Ніжинського полку Марка Кимбаровича	301
200.	1663, жовтня 18. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького до українського народу на правому березі Дніпра з закликом об'єднатися під скіпетром російського царя	302
201.	1663, жовтня 24. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького про підтвердження передачі Савою Чорним свого млина у селі Дейманівці Прилуцькому Густинському монастиреві	304
202.	1663, жовтня 24. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького Прилуцькому Густинському монастиреві на Сірків млин у селі Валках	305
203.	1663, жовтня 24. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького Прилуцькому Густинському монастиреві на Давиденків млин у селі Валках	306
204.	1663, жовтня 24. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького Прилуцькому Густинському монастиреві на млин на річці Удай, що під містом Варвою	306
205.	1663, жовтня 31. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького до українського народу на правому березі Дніпра з закликом не розпочинати братовбивчої війни та з порадою приєднатися до Запорозького Війська і спільно виступити проти ворогів	307
206.	1663, листопада 13. Конотоп. – Універсал Івана Брюховецького Батуринському жіночому монастиреві на перевіз через р. Сейм під Батурином та наказ монастирським підданим слухняно виконувати їхні повинності	310
207.	1663, листопада 19. Батурин. – Універсал Івана Брюховецького про заборону козакам Салтиковської та Конотопської сотень чинити шкоду обивателям Мелнинського села	310
208.	1663, друга половина листопада–грудень. Батурин. – Універсал Івана Брюховецького Маркові Фаєвичу про підтвердження права володіння урочищами Торки, Новосілки та обруб Фаєвських	311
209.	1663, грудня 20. Батурин. – Універсал Івана Брюховецького глухівському сотникові Пилипові Уманцю про підтвердження права володіння селом Грем'яче та млинами на річці Rogoznii	312

1664 рік

210.	1664, січня 22. Батурин. – Універсал Івана Брюховецького до жителів міста Борзни, у якому, вітаючи їх з рішенням повернутися під скіпетр російського царя, наказує переймати прибічників короля та переправляти їх до нього	313
211.	1664, лютого 19. Табір під Воронежем. – Універсал Івана Брюховецького товаришу Глухівської сотні Юрію Годуну про надання двох військових мірок у побудованому ним млині на річці Ясмань	314
211 а.	1664, березня 8. Борзна. – Оборонний універсал Івана Брюховецького вдові чернігівського полковника Мартина Небаби та „зрадника” Курбацького і її дітям на маєтності у Борзні й Шаповалівці	315

212. 1664, березня 12. Ніжин. – Універсал Івана Брюховецького Лубенському Мгарському монастиреві про підтвердження права володіння маєтностями, наданими царем та гетьманом Богданом Хмельницьким 316
213. 1664, березня 14. Ніжин. – Універсал Івана Брюховецького Ніжинському монастирю Різдва Пресвятої Богородиці про підтвердження прав володіння містечком Салтикова Дівиця з перевозом, ставами і двома млинами, а також селами Блистова, Стольна, Волосковичі та Степанівка 316
214. 1664, березня 23. Переяслав. – Універсал Івана Брюховецького до українського народу на правому березі Дніпра з повідомленням про поразку польського війська на Лівобережжі та заклик об'єднатися і спільно виступити проти ворогів 317
- 214 а. 1664, березня 23. Переяслав. – Універсал Івана Брюховецького місту Ніжину на магдебурзьке право 321
215. 1664, березня 26. Переяслав. – Універсал Івана Брюховецького про підтвердження прав Київського Микільського Пустинного монастиря на Кучуківський острів 322
216. 1664, березня 28. Переяслав. – Універсал Івана Брюховецького про підтвердження прав вибельського священика Івана Аврамовича на озеро Недань під селом Виблями 322
217. 1664, травня 12. Табір під Чигирином. – Універсал Івана Брюховецького Універсал Івана Брюховецького про збереження за громадами селищ Онисівка, Напорівка, Халявин, Велика Весь і Красне давнього обов'язку виконувати повинності в м. Чернігові та сплачувати побори до міської скарбниці, незважаючи на наявність інших власників та державців згаданих маєтків 323
218. 1664, травня 17. Табір під Свидівкою. – Універсал Івана Брюховецького про надання прилуцькому полковнику Лазарю Горленкові трьох млинів на річці Удай 324
219. 1664, липня 12. Канів. – Універсал Івана Брюховецького про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на села Тишки, Луки і Хитці 325
220. 1664, серпня 15. Канів. – Універсал Івана Брюховецького про дозвіл військовому канцеляристу Карпові Мокрієвичу побудувати власним коштом млин на Седнівській греблі 326
221. 1664, серпня 15. Канів. – Універсал Івана Брюховецького про дозвіл військовому канцеляристу Стефану Шубі побудувати власним коштом млин на Седнівській греблі 327
222. 1664, вересня 13. Канів. – Універсал Івана Брюховецького про підтвердження прав Глухівського Петропавлівського монастиря на села Холопків і Баничі та на Стрільницький млин на річці Клевень 328
223. 1664, жовтня 31. Канів. – Універсал Івана Брюховецького Макошинському Микільському монастирю про підтвердження прав володіння двома млинами та Змітневськими, Сохачівськими, Риботинськими й Колятинськими озерами 329

1665 рік

224. Кінець 1664–початок 1665 року. – Інформація Івана Брюховецького зінківському полковнику Василю Шиману та військовому писарю Степану Шубі, посланцям до московського царя 329
225. 1665, березня 16. Канів. – Універсал Івана Брюховецького про права іноземних купців, що торгують в Україні 334
226. 1665, березня 16. Канів. – Універсал Івана Брюховецького про підтвердження права грецьких купців, що торгують в Україні, судитися між собою за власним звичаєм 335
227. 1665, березня 25. Канів. – Універсал Івана Брюховецького Прилуцькому Густинському монастиреві на млин на річці Лисогорі у селі Дейманівка 336

228.	1665, травня 8. Канів. – Універсал Івана Брюховецького Канівському монастиреві на млин у містечку Піщана на річці Супій	337
229.	1665, травня 26. Канів. – Інструкція Івана Брюховецького прилуцькому полковнику Лазарю Горленку, посланцеві до московського царя	337
230.	1665, червня 21. Табір під Києвом, на річці Либідь. – Універсал Івана Брюховецького про заборону чинити шкоди у маєтностях, наданих царем Київському Пустинному Микільському монастиреві	340
231.	1665, червня 24. Табір під Києвом, на річці Либідь. – Наказ Івана Брюховецького про заборону гетьманським посланцям чинити кривди київським міщанам та вимагати у них данини, що не фіксуються в універсалах	340
232.	1665, серпня 1. Глухів. – Універсал Івана Брюховецького військовому товаришу Маркові Кимбаровичу на дві військові мірки у побудованому ним млині на річці Березі	341
233.	1665, грудня 3. Москва. – Універсал Івана Брюховецького з повідомленням про надання царем місту Погару магдебурзького права	342

1666 рік

234.	1666, січня 13. Вороніж. – Універсал Івана Брюховецького Маркові Кимбаровичу про підтвердження права володіння селом Береза	343
235.	1666, лютого 2. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького про підтвердження попередніх універсалів на горілчану оренду Ніжинському магістратові, з регламентацією козацьких прав щодо шинкування горілкою у місті	344
236.	1666, березня 1. Гадяч. – Оборонний універсал Івана Брюховецького про захист від поборів грецьких купців, що торгують товарами в Україні	345
237.	1666 або 1667, грудня 15. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького Прилуцькому Густинському монастиреві про підтвердження прав володіння озерами, що при Вовчих Лозах	346

1667 рік

238.	1667, січня 27. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького про передачу вдові Миколая Маковського та її синові млинів у Кролевеці та Бистрику	347
239.	1667, травня 2. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького про підтвердження за Лубенським Мгарським монастирем Чигрин-Дубровських та Воронинських озер	348
240.	1667, жовтня 8. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького Київському Пустинному Микільському монастирю на право осаджувати слободи на спустошених землях зруйнованої Пивської обителі для її відбудови	349
241.	1667, листопада 7. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького військовому товаришеві Прокопу Плоскіні про право побудувати млин на річці Свині	350
242.	1667, грудня 30. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького військовому товаришеві Олексію Заруцькому про право побудувати греблю з млином на Занківських криницях	351

1668 рік

243.	1668, січня 8. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького військовому товаришеві Ігнатові Козаченкові на усі прибутки з побудованих ним млинів на річці Циблі ...	352
244.	1668, січня 13. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького чернігівському священику Степану Шубі на села Орлівку, Грабівку та Вершину Муравейську	352
245.	1668, лютого 10. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького до жителів Новгород-Сіверського з закликом звільнити місто від московського війська	353

246.	1668, лютий. Галяч. – Універсал Івана Брюховецького до жителів Новгород-Сіверського з закликом допомоги звільнити Україну від московського війська	354
247.	1668, лютого 11. Галяч. – Універсал Івана Брюховецького до жителів Колонтаєва з закликом до спільних дій проти Москви	356
248.	1668, лютого 14. Галяч. – Універсал Івана Брюховецького до Донського Війська з застереженням про підступність Москви та закликом до братерського єднання	357
249.	1668, березня 2. Галяч. – Універсал Івана Брюховецького стародубівському обозному Гаврилові Дащенку про підтвердження права володіння селом Литовським та млином на річці Цитві	359
250.	1668, березня 2. Галяч. – Універсал Івана Брюховецького про підтвердження місту Стародубу магдебурзького права	360
251.	1668, березня 2. Галяч. – Універсал Івана Брюховецького про передачу прибутків з млина на річці Плюскій, що в селі Осколків, на побудову Стародубівської церкви святого Миколая “до ласки військової”	361
252.	1668, березня 6. Галяч. – Універсал Івана Брюховецького про надання Стародубівському магістрату двох млинів на річках Бабинці та Ваблі	362
253.	1668, березня 12. Галяч. – Універсал Івана Брюховецького військовому товаришеві Михайлові Рубцю та його брату Іллі про підтвердження права володіння маєтками, наданими попередніми гетьманами	363
254.	1668, квітня 1. Галяч. – Універсал Івана Брюховецького Лубенському Мгарському монастиреві про підтвердження права володіння двома млинами на Лубенській греблі, раніше наданими гетьманом, а потім відібраними московським воєводою	364
255.	1668, квітня 9. Галяч. – Універсал Івана Брюховецького Лаврину Борозні про підтвердження права володіння маєтками, наданими попередніми гетьманами	365
256.	1668, травня 10. Галяч. – Універсал Івана Брюховецького Батурицькому Крупицькому монастиреві про підтвердження права володіння селами Обмачів, Хмелів, Любитів, Заболотів та Озаричі	366
257.	1668, травня 25. Галяч. – Універсал Івана Брюховецького Батурицькому монастиреві про підтвердження прав на маєтності	367

VI. Петро Дорошенко

Угоди

1668 рік

258.	1668, після 10 серпня. – Проект договору гетьмана Петра Дорошенка з Туреччиною, на основі якого були укладені Корсунські статті у березні 1669 року	379
------	---	-----

1670 рік

259.	I. 1670, травня 10. – Інструкція Петра Дорошенка генеральному військовому писарю Михайлові Вуяхевичу та колишньому генеральному військовому судді Германові Гапоновичу, посланцям на переговори з королівськими комісарами у Острозі	383
	II. 1670, жовтень. – Інструкція Петра Дорошенка послам Війська Запорозького на коронний сейм	391

Універсали. Накази

1666 рік

260. 1666, березня. Медведівка. – Універсал Петра Дорошена Лебединському монастиреві про взяття під гетьманську протекцію і оборону лебединських ченців та осілих біля монастиря людей 398
261. 1666, червня 22. Черкаси. – Універсал Петра Дорошенка у Переяславському полкові про схвалення рішення полчан перейти у королівське підданство 399

1667 рік

262. 1667, березня 1. Медведівка. – Універсал Петра Дорошенка до Війська Запорозького про мобілізацію у зв'язку з небезпекою ворожого нападу внаслідок польсько-московського порозуміння 400
263. 1667, березня 2. Чигирин. – Наказ Петра Дорошенка паволоцькому полковнику про розміщення у Паволоцькому полку та на Поліському тракті “чужоземних корогв” полковника Левка Переяславця 400
264. 1667, травня 11. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка про взяття під гетьманську протекцію настаської шляхти 401
265. 1666, червня 10. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка Київському Пустинно-Миколаївському монастиреві про підтвердження за прикріпленням до нього Пивським монастирем монастирських маєтностей..... 402
266. 1667, червня 27. Чигирин. – Оборонний універсал Петра Дорошенка Київському Пустинно-Миколаївському монастиреві на села Тростянець і Гвоздов 403

1668 рік

- 266 а. 1668, січня 11. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка Прилуцькому Густинському монастиреві на безперешкодний вилов риби в Дніпровських озерах Вовчі 404
267. 1668, лютого 22. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка Пивському монастиреві на Максимівський перевіз та усі прибутки з нього 405
268. 1668, квітня 9. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка Київському Пустинно-Миколаївському монастиреві про підтвердження прав на климьтинські (жовнинські) маєтності та маєтності у Веремівці, Чигирин-Дуброві, Лапинцях, Городищі, Максимівці та Власівці 405
269. 1668, квітня 29. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка про взяття під гетьманську оборону сіл Київського Флорівського монастиря Дмитровичі та Яблунька 406
270. 1668, червня 9. Табір над вершиною Говтвою. – Універсал Петра Дорошенка про взяття під гетьманську протекцію острицьких обивателів 407
271. 1668, червня 12. Табір. – Оборонний універсал Петра Дорошенка на захист маєтностей Лубенського Мгарського монастиря та про заборону залучати монастирських селян до військових потреб 408
272. 1668, червня 12. Табір біля річки Ворскли. – Універсал Петра Дорошенка про підтвердження маєтностей за Лубенським Мгарським монастирем 408
273. 1668, червня 21. Табір під Ромнами. – Універсал Петра Дорошенка про надання двору в Новгороді-Сіверському, який раніше належав гетьману Іванові Брюховецькому, чернігівському та новгородському архієпископу Лазарю Барановичу 409
274. 1668, червня 28. Табір під Ромнами. – Універсал Петра Дорошенка чернігівському, новгородському та усього Сівера архієпископу Лазарю

	Барановичу про підтвердження прав на маєтності Чернігівської архієпископії, Новгородській архімандрії та Троїцькому Пустинному монастиреві	410
275.	1668, червня 28. Табір під Ромнами. – Універсал Петра Дорошенка Батуринському жіночому монастиреві про підтвердження на монастирські володіння	411
276.	1668, червня 28. Табір у селі Чубнах. – Універсал Петра Дорошенка глухівському сотникові Філіпу Уманцю про підтвердження його прав на село Грем'яче з усіма належними до нього володіннями у Стародубівському полку	412
277.	1668, червня 29. Табір. – Універсал Петра Дорошенка про підтвердження борзеньській громаді прав на володіння млином, розташованим на міській борзеньській греблі	413
278.	1668, липня 5. Табір під Срібним. – Універсал Петра Дорошенка про підтвердження Прилуцькому Густинському монастирю на млини – Шкуратишин, Хвеськів, Іриків та Дем'янівський Давиденків	413
279.	1668, липня 5. Табір під Срібним. – Оборонний універсал Петра Дорошенка про захист оржицьких обивателів від військових повинностей та про підтвердження їх прав на відбирання пожитків з перевозу через річку Оржицю на Оржицьку церкву	414
280.	1668, липня 5. Табір під Срібним. – Універсал Петра Дорошенка Прилуцькому Густинському монастиреві про підтвердження прав на два млини – під містом Варвою та селом Дейманівкою	415
281.	1668, серпня 2. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка про підтвердження за Паняньським Печерським монастирем розташованих під Новгородом-Сіверським сіл – Радичів, Іванків і Мезин	416
282.	1668, серпня 10. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка про підтвердження прав Глухівського Петропавлівського монастиря на села Холопків, Баничі, сілця Везонку, Ховзовку, Будища, на Стрільницький млин та інші маєтності	417
283.	1668, серпня 20. Чигирин. – Універсал Петра Доршенка пану Олефіру Радченкові на спадкові ґрунти	418
284.	1668, серпня 22. Чигирин. – Оборонний універсал Петра Дорошенка колишньому генеральному обозному Тимофію Носачу на його маєтності у Корсуні та біля Корсуна	418
285.	Не раніше 1668, серпня 22. Чигирин. – Оборонний універсал Петра Дорошенка Київському Пустинно-Миколаївському монастиреві на містечко Тростянку	419
286.	1668, серпня. Чигирин. – Оборонний універсал Петра Дорошенка Пивському монастиреві на монастирські озера	420
287.	1668, вересня 2. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка вибельському сотникові Василю Борковському про повернення йому села Борківка, в Березинській сотні Чернігівського полку	420
288.	1668, вересня 3. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка Лебединському Георгієвському монастиреві про підтвердження прав на маєтності та на осадження на своїх ґрунтах поселенців	421
289.	1668, вересня 13. Чигирин. – Оборонний універсал Петра Дорошенка Лубенському Мгарському монастиреві про непритягнення монастирських підданих до повинностей лубенським полковником	422
290.	1668, жовтня 21. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка Полтавському Хрестовоздвиженському монастиреві на млин у селі Петрівцях, на річці Ворсклі	423

1669 рік

291.	1669, січня 1. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка до козацтва з повідомленням про перемогу над Суховієм та поясненням суті своїх переговорів з Москвою	424
------	--	-----

292.	1669, січня 4. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка до ніжинського полковника з повідомленням про перемогу над Суховієм	425
293.	1669, лютого 7. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка митрополитові київському, галицькому і всієї Русі Йосипу Нелюбовичу Тукальському на містечко Стайки та на перевіз через Дніпро	426
294.	1669, березня 13. Корсунь. – Універсал Петра Дорошенка про підтвердження прав Київського Микільського монастиря на перевіз через Дніпро між Пекарями і Прохорівкою	427
295.	1669, березня 29. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка оржицьким жителям про підтвердження наданих прибутків на побудову церкви з перевозу через річку Оржицю	428
296.	1669, квітня 27. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка Лисянському монастиреві про підтвердження прав на село Неморожос, стави та млини	428
297.	1669, близько липня. Табір під Росавою. – Універсал Петра Дорошенка Київському Пустинно-Миколаївському монастиреві про захист його маєтностей – сіл Кононч і Савин	429
298.	1669, грудня 7. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка Київському Пустинно-Миколаївському монастиреві про права прикріпленого до нього Пивського монастиря на Городище	430

1670 рік

299.	1670, лютого 2. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка Канівському монастирю про підтвердження прав на монастирські маєтності	431
300.	1670, грудня 19. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка Видубицькому монастирю про підтвердження прав на ґрунти Калиновщизну, Кальний Луг, Гнилечщизну і на озеро Глушець та про надання села (колишнього містечка) Лісники, з правом осадження у ньому людей	432

1672 рік

301.	1672, лютого 26. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка Прилуцькому Густинському монастирю про підтвердження прав на Водичні озера	433
302.	1672, липня 10. Табір під Скибинцями. – Універсал Петра Дорошенка Павлоцькому полкові з повідомленням про перемогу над польськими військами та над військом гетьмана Михайла Ханенка	433
303.	Не раніше 1672, грудня 13. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка з наказом козацькій старшині прибути до Корсуня для відсічі ворогу	434

1673 рік

304.	1673, квітня 25. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка Київському Пустинно-Миколаївському монастиреві про права прикріпленого до нього Пивського монастиря на перевіз через річку Дніпро	435
305.	1673, травня 13. Чигирин. – Оборонний універсал Петра Дорошенка Терехтемирівському монастиреві на перевіз через річку Дніпро, села, поля, ґрунти, озера та інші угіддя	436
306.	1673, грудня 16. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка Київському Пустинно-Миколаївському монастирю про дозвіл прикріпленому до нього Пивському монастиреві займатися заготівлею дров	437

1674 рік

307. 1674, серпня 12. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка про взяття під гетьманську оборону монастиря св. Миколи Пивського 437

1675 рік

308. 1675, лютого 21. Чигирин. – Закличний універсал Петра Дорошенка до веремієвського отамана з товариством, до вїята, міщан і посполитих із зверненням переселитися на правий бік Дніпра до Бужина 438

1677 рік

309. 1677, квітня 10. – Свідчення Петра Дорошенка про шляхи, якими турки можуть пройти в Україну, та його прохання про збереження свого майна 439

VII. Дем'ян Многогрішний

Угоди

1669 рік

310. 1669, січня 19. Москва. – Статті, подані до затвердження царю посольством на чолі з генеральним обозним Петром Забілою, відправленим до Москви Дем'яном Многогрішним; відповіді царя, передані посольству боярами; інструкції царські щодо додаткових статей, які можуть бути підняті на раді, відправлені князю Григорію Ромодановському 449
311. 1669, березня 6. Глухів. – Глухівські статті, ствержені від імені царя його посланцями кн. Григорієм Ромодановським, Артамоном Матвеевим та Григорієм Богдановим на раді під час обрання Дем'яна Многогрішного гетьманом 458

Універсали. Накази

1668 рік

312. 1668, червня 28. Чернігів. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Максаківського (Киселівського) монастиря на монастирські маєтності 474
313. 1668, липня 6. Максаківський монастир. – Універсал Дем'яна Многогрішного поспільству Новгород-Сіверського про підтвердження прав на отримання прибутків з Путивського перевозу у селі Перегувці на потреби Успенської церкви Пресвятої Богородиці 475
314. 1668, липня 21. Чернігів. – Універсал Дем'яна Многогрішного військовому товаришеві Юрієві Буначенку на три мірочки з млина, побудованого ним власним коштом у селі Шептаках 476
315. 1668, липня 21. Чернігів. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав стародубівського полкового сотника Павла Андрійовича на куплене ним урочище Лемківщина з належними до нього бортними деревами та сіножатями .. 476
316. 1668, липня 21. Чернігів. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання церкві Миколая чудотворця, у Стародубові млина з одним колом у селі Осколкові на річці Писці 477

317. 1668, липня 21. Чернігів. – Універсал Дем'яна Многогрішного стародубівським міщанам про підтвердження магдебурзького права, прав на прибутки з двох млинів під містом Стародубом на річці Бабинці та в селі Газукові на річці Ваблі та про надання на міські потреби Шаршовицького млина на річці Росусі 478
318. 1668, серпня 12. Чернігів. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Максаківського монастиря на маєтності у Ніжинському полку 479
319. 1668, жовтня 14. Мена. – Універсал Дем'яна Многогрішного про затвердження за чернігівським війтом Григорієм Яхимовичем половини Неданчинської рудні 480
320. 1668, жовтня 19. Чернігів. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав чернігівського отамана Івана Домонтовича на села Смолин і Максим 481
321. 1668, грудня 22. Ногород-Сіверський. – Універсал Дем'яна Многогрішного стародубівському полковому обозному Гаврилові Дашенку про підтвердження прав на село Литовське, млин на річці Цитві та інші угіддя у Стародубівському ключі 482

1669 рік

322. 1669, січня 1. Сосниця (?). – Наказ Дем'яна Многогрішного генеральним старшинам обозному Петру Забілі, осавулу Матвію Кгвинтовці, судді Івану Домонтовичу та іншим козацьким посланцям, відправленим в Москву до царя з проханнями від Війська 482
323. 1669, січня 4. Сосниця. – Наказ Дем'яна Многогрішного чернігівському наказному полковникові про захист прав чернігівського магістрату на послушенство любецьких міщан 487
324. 1669, січня 4. Сосниця. – Універсал Дем'яна Многогрішного про звільнення Чернігова від надання підвод і кормів 488
325. 1669, січня 13. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання села Будище з двома млинами у Понорницькій сотні Чернігівського полку Рихлівському Микільському монастиреві 489
326. 1669, березня 9. Глухів. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження міста Погару магдебурзького права та прав міста на села Чауси і Яковлевичі з млином у селі Савост'яновичах на річці Бойні 490
327. 1669, березня 9. Глухів. – Універсал Дем'яна Многогрішного чернігівському, новгородському та усього Сівера архієпископу Лазарю Барановичу з підтвердженням прав на маєтності та наданням млинів на річці Ваблі у селі Бобрику Стародубівського полку 491
328. 1669, березня 9. Глухів. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Глухівського Петропавлівського монастиря на села Холопків, Банчі, Ховзовку, Будище, Везонку, на перевози Мутинський і Каменський, на млини, озера та інші монастирські маєтності 492
329. 1669, березня 9. Глухів. – Універсал Дем'яна Многогрішного Глухівському Петропавлівському монастиреві на село Мацьково, на млини на Новій Глухівській греблі та про підтвердження на Мутинський і Каменський перевози на річці Сеймі. 493
330. 1669, березня 9. Глухів. – Універсал Дем'яна Многогрішного вдові військового товариша Марка Кимбаровича Агафії Євфимівні про підтвердження прав на село Березу, на млин та інші маєтності, набуті її чоловіком 494
331. 1669, березня 9. Глухів. – Універсал Дем'яна Многогрішного про звільнення міста Переяслава на десять років, а Переяславської волості на три роки від суспільних та приватних податків, подимних чиншів, дорочних платежів, грошей на підводи та самих підвод, мита на товари, чопових, капещизни та інших повинностей 495
332. 1669, березня 12. Глухів. – Універсал Дем'яна Многогрішного про звільнення міста Коропа на п'ять років, а Коропівської волості на три роки від суспільних

- та приватних податків, подимних чиншів, дорочних платежів, грошей на підводи та самих підвод, мита на товари, чопових, капещизни та інших повинностей 496
333. 1669, березня 15. Сосниця. – Універсал Дем'яна Многогрішного про дозвіл Макошинському Покровському монастиреві побудувати греблю з млином, із залученням до будівництва величківської, киселівської та домишинської громад. 498
334. 1669, березня 16. Сосниця. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання “до ласки войскової” військовому товаришеві Юрію Борковському млина у Баклановській Муравейці 498
335. 1669, березня 16. Сосниця. – Універсал Дем'яна Многогрішного військовому товаришеві Юрію Борковському на село Борковку 499
336. 1669, березня 25. Сосниця. – Наказ Дем'яна Многогрішного менським сотнику та отаману передати Макошинському Покровському монастиреві млин у селі Величках 500
337. 1669, квітня 8. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного військовому товаришеві Івану Поручці про дозвіл зайняти греблю на річці Блотинці між землями Макошинського монастиря та військовими ґрунтами і побудувати на ній млин 501
338. 1669, квітня 24. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Макошинського Микільського монастиря на Грицьків млин на Сосницькій греблі, на річці Убедь та на Змітненські, Сохачівські, Риботинські та Конятинські озера 501
339. 1669, травня 17. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного Батуринському Паняньському монастиреві про підтвердження прав на раніше надані маєтності 502
340. 1669, травня 26. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав ніжинського полковника Філіпа Уманця на село Гремяче у Погарському тракті Стародубівського полку та на прилеглі до нього млини, озера, поля, сіножаті, ліси та все, що при собі має 503
341. 1669, червня 1. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного військовому капелану, священику Лаврентію Касперовичу на село Дурні під Салтиковою Дівцею та на Лопатинський млин на річці Снові під Седневом 504
342. 1669, червня 1. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного військовому капеланові, священику Лаврентію Касперовичу про надання йому Римшиного млина на річці Снові 505
343. 1669, червня 8. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про захист монастирських маєтностей Батуринського Новомлинського Корибутівського монастиря від новомлинських козаків і посполитих 506
344. 1669, червня 17. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав військового товариша Станіслава Кохановського на спадкові маєтності – на село Левенки зі слободою Піхторівкою та на село Євтюшково з млином у Стародубівському ключі 507
345. 1669, червня 20. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного Рихлівському Микільському монастиреві про надання монастирю Городищенських озер та про послухенство йому жителів сіл Городище, Великі Будища і Вишеньки 508
346. 1669, червня 22. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав ніжинського священика Павла Савича на село Топчівку та на млин у тому ж селі 509
347. 1669, липня 1. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про схвалення наміру максаківського ігумена оточити Максаківський монастир валом і парканом та побудувати при ньому фортецю силами монастирських селян із заборонаю козацькій старшині перешкоджати цим роботам 509
- 347 а. Не раніше 1669 – не пізніше 1671, липня 21. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Ніжинського монастиря Різдва

- Пресвятої Богородиці на Салтикову Дівицю, на перевіз, озера та млини
в селах Степанівка, Стольна і Волосковичі 510
348. 1669, липня 28. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Івана Биховця на млин, розташований на річці Смолянці та на слободи Будище і Бужанка, наданих за його та його батька заслуги перед Військом, з дозволом побудувати на своїй землі, на річці Ясмані, ще один млин 511
349. 1669, липня 30. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав за вдовою Авдотією Красненською та її синами Захарієм і Костем Івановичами на залишені після смерті чоловіка млини 512
350. 1669, серпня 22. Чернігів. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження розпорядження чернігівського, новгородського і всього Сівера архієпископа Лазаря Барановича стосовно прав Чернігівської Єлєцької архімандрії на села Авдівку, Горбов, на перевози та інші належні до них угіддя . 513
351. 1669, вересня 3. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного мірошникам Саві та Яремі на короткочасове отримання усіх прибутків з побудованого ними млина на річці Шостці у селі Пироговці та наступним закріпленням за ними третьої (мірошницької) мірки у млині, дві інші з якого мають іти на Військо 514
352. 1669, вересня 6. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Батуринського Крупицького Микільського монастиря на раніше надані маєтності 515
353. 1669, вересня 8. Батурин. – Наказ Дем'яна Многогрішного канцеляристові Ієремії Єфремовичу до стольника і полковника Артамона Матвієва 516
354. 1669, жовтня. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання військовому товаришеві Василю Болдаковському та Станіславу Кохановському військової частки прибутків з їх власного млина, розташованого під Черніговом на річці Стрижні 517
355. 1669, листопада 10. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного із закликом до командирів, що перебувають як на службі польського короля, так і на службі Війська Запорозького, не порушувати майнові права церкви взагалі, а Лубенського Мгарського монастиря зокрема 518
356. 1669, листопада 11. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про звільнення Максаківського монастиря від постачання стації на Військо 519
357. 1669, листопада 11. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного у Стародубівській полк щодо необхідності прийняти застережливі заходи зв'язку з можливим вторгненням білгородських татар на Лівобережжя 520

1670 рік

358. 1670, січня 5. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання на прилуцьку ратушу млина Мусія Юхименка, розташованого в селі Смоші 521
359. 1670, січня 5. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав удові військового товариша Марка Фаєнка Пелагеї та її дітям на спадкові маєтності чоловіка на села Пустошки, Торки, Новосілки та Фаєвський обруб 522
360. 1670, січня 8. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав гадяцького протопопа Григорія Бутовича на села Сари і Крутки та на млин з трьома колами на Гадяцькій греблі, на річці Псел, з наданням Полошкового озера, лісу Островерхого з нивою, лукою і належними до лісу сіножатями 523
361. 1670, січня 18. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на села Луки і Хитці з усім до них належним 524
362. 1670, січня 18. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на Вовчанські млини 525

363. 1670, лютого 7. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання права київським міщанам на безмитне перевезення товарів річками Дніпром, Десною, Прип'яттю і Березиною 526
364. 1670, лютого 12. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання Іванові Рославцю в нагороду заслуг його брата, стародубівського полковника Петра Рославця, військової частки з прибутків у Почепівському млині, розташованому на річці Псі 527
365. 1670, лютого 24. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав військового товарища Михайла Рубця та його рідного брата Іллі на власні (спадкові й надані) ґрунти, села, селища та слободи 527
366. 1670, березня 21. Батурин. – Оборонний універсал Дем'яна Многогрішного любецькій шляхті (Саві Унучку, Іванові Скугору, Федорові Красковському, Олексієві Кривопищу, Нечипорові Богушу, Семенові Селицькому, Артемові Злобі, Прокопові Величківському, Василеві Демидовичу) на її спадкові маєтності, з накладенням обов'язку на любецьких шляхтичів служити Війську самим або споряджати на свої кошти козаків 529
367. 1670, березня 25. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Київського Видубицького монастиря на місто Літковичі, із захистом належних до міста земель від втручання до них козацтва 530
- 367 а. 1670, квітня 8. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Олефіра Радченка на село Підстовбиці 530
368. 1670, квітня 17. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про взяття під гетьманську протекцію містечка Оржиці, із заборонаю військовим, що їдуть через містечко, вимагати від міщан стації та інших поборів 531
369. 1670, квітня 19. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав стародубівського полковника Петра Рославця на збудований ним млин та осаджену слободу 532
370. 1670, квітня 21. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на млини Лесишин і Дмитра Буринського, розташовані на Лубенській греблі, на річці Сулі 533
371. 1670, квітня 21. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на місце під Лисою Горою, на річці Сулі, подароване монастиреві ченцем Русиновичем 533
372. 1670, квітня 22. Батурин. – Оборонний універсал Дем'яна Многогрішного київському магістратові на захист міського права шинкувати горілкою із заборонаю київськими козакам займатися продажем горілки вроздріб 534
373. 1670, квітня 25. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання Чернігівському Єлецькому монастиреві перевозу через річку Десну напроти Ониськіва хутора під Черніговом та на Богородицьке озеро 535
374. 1670, травня 9. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження права Прилуцького Густинського монастиря на млини в селах Валки і Дейманівка та під містом Варвою 536
375. 1670, травня 19. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання військовому товаришеві Якову Тищенку всіх прибутків з побудованого ним власним коштом млинів 537
376. 1670, травня 19. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання військовому товаришеві Василеві Заліському, у збудованому ним разом з Яковом Тищенком млині, розташованому між Городищем і Оболонню, четвертої частки (мірки) з прибутків 537
377. 1670, червня 10. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про дозвіл військовому товаришу Василеві Заліському та козаку Пилипові Шкураю засипати греблю на річці Бистриці та побудувати на ній млин 538

378.	1670, червня 18. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав обозного Стародубівського полку Гаврила Дашенка на село Литовське, на млин при тому селі, розташований на річці Цитві, та на інші належні до села угіддя	539
379.	1670, червня 30. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Київського Пустинно-Миколаївського монастиря на опіку над Пивським монастирем та на маєтності, надані для його відновлення	540
380.	1670, липня 7. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав генерального військового судді Івана Домонтовича на села Смолин і Максимівку з грунтами, млинами, сіножатями, лісами та озерами	541
381.	1670, серпня 2. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про дозвіл брату стародубського полковника Петра Рославця Іванові побудувати греблю і млин на річці Вуйсі	542
382.	1670, серпня 25. Седнів. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання Чернігівському Єлецькому монастиреві села Серединки з млинами та всім іншим, що до нього належить	543
383.	1670, серпня 27. Сосниця. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання Макошинському Покровському монастиреві військової частки з млина на Масаліївській греблі на річці Убедь	543
384.	1670, серпня 28. Сосниця. – Універсал Дем'яна Многогрішного про отримання до військового скарбу річної стації Стародубівського полку за 1670 рік від стародубівського полковника Петра Рославця	544
385.	1670, серпня. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання Прилуцькому Густинському монастиреві села Дейманівки	545

1671 рік

386.	1671, січня 1. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання Макошинському Покровському монастиреві військових часток з Хвеського млина	546
387.	1671, січня 4. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання Київському Михайлівському монастиреві млинів на Слобідській та Золотаревій греблях на річці Остер під містом Остром	546
388.	1671, січня 4. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про дозвіл осадити Полковничу слободу на річці Стічній у Погарській сотні стародубському полковникові Петру Рославцю	547
389.	1671, січня 13. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження дозволу чернігівського, новгородського та усього Сівера архієпископа Лазаря Барановича заснувати Глухівський Преображенський жіночий монастир з призначенням його ігуменею Афанасії Євфимівни	548
390.	1671, лютого 15. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про взяття під протекцію Київського Флорівського монастиря і його звільнення від надання підвод та від різних податків із заборонаю козакам використовувати для випасів монастирську землю – Куничники	549
391.	1671, лютого 17. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Межигірського монастиря на село Чернин з усім до нього належним	550
392.	1671, лютого 19. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання “до ласки войсковой” чернігівському полковникові Івану Лисенкові сіл Осьмаки і Дягове з млинами на Осьмаківській греблі на річці Мені	550
393.	1671, лютого 28. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання Чернігівському Єлецькому Успенському монастиреві села Надинівки	551

394.	1671, березня 25. Київ. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання Межигірському монастиреві озер Козаровських і Ясногородських, з островом під селом Чернином	552
395.	1671, березня 28. Київ. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Київському Братському монастиреві ситити мед, щоб мати кошти для на виготовлення свічок на церковні свята	553
396.	1671, березня 28. Київ. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Київського Пустинно-Миколаївського монастиря на маєтності й містечка Жовнин, Чигрин-Дуброва, Вереміївка та Власівка	554
397.	1671, квітня 5. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання Макошинському Микільському монастиреві перевозу через річку Десну в місті Макошині	555
398.	1671, квітня 11. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Макошинського Покровського монастиря на Бихівське озеро, розташоване в Макошинському стані	555
399.	1671, червня 7. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на село В'язовець з усім, що до нього належить	556
400.	1671, липня 7. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання пану Михайлові Зіновичу млина в селі Понуриці за заслуги у Війську Запорозькому його батька Зіновія Ігнатовича	557
401.	1671, липня 30. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про дозвіл Прилуцькому Густинському монастиреві побудувати млин на річці Удай	558
402.	1671, липня 30. Батурин. – Лист Дем'яна Многогрішного прилуцькому полковникові Семену Трет'яку з розпорядженням забезпечити за Прилуцьким Густинським монастирем право залучати до спорудження монастирських гребель жителів сіл Боршни, Дідовців, Дем'янівки, Харитонівки, Васьковців та Сокиринців	559
403.	1671, вересня 24. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Макошинського Покровського монастиря на поля і сіножаті поблизу Макошина	560
404.	1671, жовтня 3. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про надання березинському магістратові двох військових мірок з Леськового млина, розташованого під містом Борзною, на річці Борзні на Кустовській греблі	560
405.	1672, листопада 11. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на Святе Озеро під Домонтовим з усіма іншими належними до нього озерами	561
406.	1671, грудня 12. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження волі глухівського сотника Данила Рубана про передачу свого власного млина в селі Зазірках військовому товаришеві Михайлові Міклашевському та про надання гетьманом Міклашевському самого села Зазірки	562
407.	1671, грудня 13. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про звільнення новоміських мельників від міських та військових поборів	563

1672 рік

408.	1672, січня 8. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про звільнення стародубівського магістрату від показанщини, податку, що раніше надходив на користь Війська	563
409.	1672, січня 9. Батурин. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав військового товариша, наказного полтавського полкового писаря Богдана Войтеховича на село Дубровну в Седнівській сотні Чернігівського полку	564

410. 1672, січня 22. Батурич. – Універсал Дем'яна Многогрішного про підтвердження прав військового товариша Дем'яна Постоленка на село Савинці, розташоване в Сорочинській сотні Миргородського полку 565

VIII. Михайло Ханенко

Універсали. Накази

1672 рік

411. 1672, травня 9. Ладижин. – Універсал Михайла Ханенка в Ніжинський полк із закликом вирушити на Чигирин проти гетьмана Петра Дорошенка 577
412. 1672, травня 29. Ладижин. – Універсал Михайла Ханенка в Переяславський полк із закликом вирушити на Чигирин проти гетьмана Петра Дорошенка 579

IX. Іван Самойлович

Угоди

1672 рік

413. 1672, червня 17. Козача Діброва. – Коногоські статті, стверджені від імені царя його посланцями кн. Григорієм Ромодановським, Іваном Ржевським та Афанасієм Ташликовим на раді під час обрання Івана Самойловича у гетьмани 587
414. 1672, червня 17. – Повідомлення царю князя Григорія Ромодановського про обрання гетьманом Івана Самойловича, про доповнення до Глухівських статей та про присягу гетьмана 597

1674 рік

415. 1674, березня 17. Переяслав. – Переяславські статті 601

1685 рік

- 415 а. 1685, червня 10. Відповіді гетьмана Івана Самойловича на статті оголошені окольничим Леонтієм Неплюєвим 611

Універсали. Накази

1672 рік

416. 1672, червня 21. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав ніжинського пречистенського священика Павла Савича на село Топчіївку та на млин при цьому селі 622
417. 1672, червня 21. Батурич. – Універсал Івана Самойловича стародубівським міщанам про підтвердження магдебурзького права та прав на млини – під Стародубом, на річці Бабинці; в селі Газуках, на річці Ваблі; в селі Шаршовицькому, на річці Росусі; в селі Артешках і в селі Вистрикові; про надання сел Кустичі і Сергіївка та про звільнення стародубівських міщан від торгового мита на території Гетьманщини 623

418. 1672, червня 22. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про надання Чернігівському Єлецькому Успенському монастиреві села Авдієвки у Ніжинському полку, сел Надинівки і Серединки, з млинами, ставами, станами, озерами, ґрунтами, полями та сіножатями у Київському полку і сел Онисіва та Горбова, з перевозом через річку Десну у Чернігівському полку 624
419. 1672, червня 24. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Макошинського Покровського монастиря на Хвеськівський і Цеклінський млини в селі Величківцях та на Бихівське озеро 625
420. 1672, червня 27. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Макошинського Микільського монастиря на млин на Сосницькій греблі, на млин-вешняк у селі Верба, на Змітненські, Сохачівські, Риботинські і Конятинські озера, на перевіз на річці Десні у Макошині та про звільнення монастиря від військових податків і повинностей 626
421. 1672, червня 27. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл ченцям Максаківського монастиря укріпити монастир оборонними мурами 627
422. 1672, червня 28. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про безперешкодну торгівлю грецьких купців в Україні 628
423. 1672, червня 28. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження права грецьких купців у справах, що виникають між ними, судитися власним судом 629
424. 1672, липня 1. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на село В'язовок 630
- 424 а. 1672, липня 1. Батурич. – Універсал Івана Самойловича Лубенському Мгарському монастиреві про підтвердження прав володіння селами В'язівок, Ольшанка, Лука, Хитці, Піски й іншими маєтностями 631
425. 1672, липня 1. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Батуринського Крупицького Микільського монастиря на село Хмилів, з трьома млинами та усім іншим до нього належним 632
426. 1672, липня 4. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав військового товариша Михайла Міклашевського на село Зазірки та на млин на річці Ворґлі, побудований його тестем Данилом Рубаном 633
427. 1672, липня 4. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про надання військовому товаришу Василю Заліському млинових часток у трьох млинах, співвласниками яких навпіл є: першого – Яків Тищенко, другого і третього – Пилип Шкурай 634
428. 1672, липня 5. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав військового товариша Дмитра Бондаренка на млин на Сосницькій греблі, на річці Убедь 635
429. 1672, липня 5. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Батуринського Бобриківського Воздвиженського монастиря на села Пальчики, Атюшу, на Жуківський ґрунт і перевіз через річку Сейм у Батурині та на млини – в Чапліївці, Батурині, Атюшах і Нових Млинах 636
430. 1672, липня 7. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про надання Київському Братському монастиреві права ситити мед під час свят, шість разів на рік 637
431. 1672, липня 8. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про надання писарю Ніжинського полку Павлу Михайловичу села Кошелівки та прибутків з військових часток у Колибабиному млині на річці Берестівці 638
432. 1672, липня 10. Батурич. – Універсал Івана Самойловича Макошинському Покровському монастиреві про захист монастирських земель від макошинських жителів 639
433. 1672, липня 10. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Тетяни Хваєвої на спадкові маєтності загиблого чоловіка Марка Хвая – на

	Торки, Новосілки, Хваєвський обруб з млинами, бортними деревами та усім іншим до нього належним	640
434.	1672, липня 10. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про взяття під протекцію київських міщан, із забороною переїжджати військовим людям вимагати від них провіант, напої, одяг та підводи	641
435.	1672, липня 10. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Київської Успенської соборної церкви Богородиці збирати “помірне” на церковні видатки	642
436.	1672, липня 11. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про заборону київським козакам завдавати шкоду київським міщанам, порушуючи міські права на шинкування горілкою	643
437.	1672, липня 12. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про заборону козакам і посполитим чинити кривду в маєтностях Батуринського Бобрівського Воздвиженського монастиря	644
438.	1672, липня 13. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав міста Чернігова та урядовців магістрату на села Петрушин, Свин, Киселівку, Березянку та Хмельниці, на перевіз через річку Десну, на озера, млини та інші міські володіння	644
439.	1672, липня 13. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання Київському Михайлівському Золотоверхому монастиреві двох млинів на річці Острі, під містом Остром	646
440.	1672, липня 19. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Катерини Грязної на села Ладинку і Янівку, в Слабинській та Полковій сотнях Чернігівського полку	647
441.	1672, липня 21. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав березинського священника Лаврентія Ніклулевського на млин, на річці Березній, під Гусівкою	648
442.	1672, липня 22. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про повернення лубенському писареві Хомі Тризні маєтків, що були у нього раніше захоплені лубенським жителем Плисом та іншими лубенцями	648
443.	1672, липня 24. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання чернігівському священнику Стефану Шубі греблі на річці Сухий Вир, під Лосєвим, з рудоносною ділянкою землі біля греблі та дозволом побудувати рудню	649
444.	1672, липня 28. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав військового товариша Василя Борковського на села Авдіївку, Казилівку, Ховми, Бобрівку, Борківку та інші належні до них маєтності	650
445.	1672, серпня 1. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання Ніжинському Красноостровському монастиреві перевозу у Салтиківій Дівичі та млинів у селах Степанівці, Стольному та Велповичах	651
446.	1672, серпня 4. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Прилуцького Густинського монастиря на село Дейманівку і монастирські млини	652
447.	1672, серпня 5. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Чернігівського Паняньського монастиря святої великомучениці Параскевії на раніше надані маєтності	653
448.	1672, серпня 7. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав генерального осавула Івана Лисенка на село Осьмаки, з млинами на Осьмаківській греблі, на річці Мені, та на село Дягову	654
449.	1672, серпня 29. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання Полтавському Спаському Паняньському монастиреві Шутиківського та Крупчишиного млинів, на Будиській греблі, на річці Ворсклі	655

450.	1672, вересня 10. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про заборону індукторам збирати мито з українських купців в Стародубі	655
451.	1672 або 1673, вересня 17. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав переяславського і гадяцького протопопа Григорія Бутовича на села Сари і Крутки, на Харків млин на Гадяцькій греблі, на річці Пелі; на Полюшкове озеро; на Островецький ліс та на ниву, луку і сіножаті при цьому лісі	656
452.	1672, вересня 26. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Глухівського Петропавлівського монастиря на села Холопків, Баничі, Ховзовку, Будища, Вензонку, Мацьково, на Мутинський перевіз, на Стрільницький млин та інші маєтності	657
453.	1672, вересня 27. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав стародубівського полкового обозного Гаврила Дашенка на дві греблі – в урочищі Шутковщина, на річці Берестенці, та у селі Митничах, на річці Бабинці, з розташованими там млинами, одним – збудованим Дашенком на власні кошти, другим – побудованим разом із стародубівським війтом	658
454.	1672, вересня 27. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Глухівського Петропавлівського монастиря на млин в селі Богданівці, на річці Шустці	659
455.	Не раніше 1672, вересня. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав військового товариша Якова Тищенка на прибутки з млина на річці Домишанці, у селі Будища, побудованого ним власним коштом і млина на річці Бистриці, між Городищем та Оболоню, побудованого Тищенком разом з Василем Заліським	660
456.	1672, жовтня 15. Батурич. – Універсал Івана Самойловича до ніжинського полковника і полкової старшини про звільнення на один рік жителів Ніжина від стації	660
457.	1672, листопада 2. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про надання військовому товаришеві Кузьмі Василевичу військової частки прибутків з його млина на Березяньській греблі, на річці Березні	661
458.	1672, грудня 1. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Батурицького Крупицького Микільського монастиря на село Обмачів, на млини, озера та інші монастирські володіння	662
459.	Не раніше 1672, грудня 3. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Макошинського і Рихлівського монастирів на Василів млин у селі Вербі, на річці Понурниці	663

1673 рік

460.	1673, січня 8. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав військового товариша Кирила Яковича на три млини – на річці Молодві, на річці Ковні у селі Бахаричах та на річці Псі	664
461.	1673, січня 11. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл обозному Прилуцького полку Василю Себастьяновичу на прибутки з двох млинів в селі Чурбинцях на річці Лисогор – з першого, що належить обозному, на усі прибутки та з млина Івана Голущанина – на військову частку	665
462.	1673, січня 18. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл київським міщанам на вільну торгівлю збіжжям в містах і селах, на річці Десні, та безперешкодне його перевезення річкою, як по воді, так і по кризі, до Києва	666
463.	1673, березня 1. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Межигірського монастиря на село Чернин, Козарівські та Ясногорські озера з островом під селом Чернином	666

464. 1673, березня 2. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл Межигірському монастиреві відновити на Переяславській греблі млини, які були раніше куплені монастирем у Павла Тетері 667
465. 1673, березня 5. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав військового товариша Лавріна Борозни на спадкові маєтності – на села Горськ, Клюси, Куршиновичі, Ярцеве, на селища Бутовське, Заничі, Медведкове, Бадаєвське, на млини, ґрунти та інші угіддя 668
466. 1673, березня 12. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання місту Борзни двох млинів на річці Борзни для компенсації міських витрат на потреби Війська 669
467. 1673, квітня 11. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав міста Прилуки на Юхименків млин у селі Смошах, прибутки з якого мають компенсувати витрати міста, пов’язані з потребами Війська 670
468. 1673, квітня 24. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Київського Братського монастиря шість разів на рік ситити мед студентам Києво-Могилянського колегіуму для отримання коштів на церковні потреби 671
469. 1673, липня 2. Гадяч. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Чернігівської, Новгородської та усього Сівера архієпископії на маєтності у Ніжинському, Чернігівському і Стародубському полках 672
470. 1673, липня 2. Гадяч. – Універсал Івана Самойловича писарю Ніжинського полку Павлу Михайловичу про підтвердження наданого йому права побудувати млин власним коштом 673
471. 1673, липня 22. Гадяч. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав переяславського і гадяцького протопопа Григорія Бутовича на відбирання повинностей від жителів сіл Сари і Крутки 673
472. 1673, серпня 21. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про розподіл церковних володінь між Чернігівською архієпископією і Новгородською архімандрією . 674
473. 1673, вересня 5. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл військовому капелану Лаврентію Касперовичу перекопати луку Лажницький Ріг і утворити озеро біля Десни 676
474. 1673, жовтня 6. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Київського Флорівського монастиря на належні йому села Яблонку, Вишенька і Дмитровичі, на ліси, поля, сіножаті, стави, млини та інші володіння і привілеї .. 677
475. 1673, жовтня 14. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Київського Межигірського монастиря на два млини на Острицькій греблі, на річці Остер 678
476. 1673, грудня 10. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання Прилуцькому Густинському монастиреві військових прибутків з млина Феська Новомлинського, на Варвинській греблі 679
477. Не раніше грудня 1673. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про права іноземних купців в Україні та про розміри мита встановленого на товари, які ними ввозяться до України 679

1674 рік

478. 1674, січня 29. Табір під Воронівкою. – Універсал Івана Самойловича з повідомленням у Ніжинський полк про результати походу за Дніпро та розпорядженням ніжинській старшині прислати до нього у табір під Іркліїв відомості про ситуацію у містах полку 681
479. 1674, березня 15. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Самойловича про взяття під гетьманську оборону “заслуженого у Війську” пана Федора Кандиби . 682

480.	1674, березня 19. Табір під Переяславом. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл місту Ніжину на використання допомоги приміських сіл (з тих, які нікому не надано у володіння) для утримання військових посланців, гінців та інших переїжджих, що йдуть через місто	680
481.	1674, червня 19. Табір під селом Ліплявою. – Універсал Івана Самойловича про взяття під військову оборону Пивського монастиря	683
482.	1674, червня 27. Табір під Черкасами. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав військового товариша Михайла Міклашевського на Зазірський ґрунт і греблю	684
483.	1674, серпня 26. Табір під Каневом. – Проїзний універсал Івана Самойловича колишньому димерському коменданту Іллі Новицькому на проїзд до Києва	685
484.	1674, вересня 30. Табір під Переяславом. – Проїзний універсал Івана Самойловича на проїзд до Коропа дружини колишнього димерського коменданта Іллі Новицького	685
485.	1674, грудня 14. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження права Новгородської (Сіверської) архімандрії на медову данину, як з посполитих, так і військових людей, з тих, що збирають мед у церковних маєтностях	686

1675 рік

486.	1675, січня 9. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл стародубському полковникові Петру Рославцю осадити село Юдиново та дві слободи на річці Стічній, у Погарській сотні Стародубського полку	687
486 а.	1675, лютого 11. Батурин – Універсал Івана Самойловича про заборону козакам Салтиковської та Конопської сотень чинити шкоду обивателям села Мелинського	688
487.	1675, березня 16. Батурин. – Універсал Івана Самойловича колишньому черкаському полковникові Якимові Головченку про підтвердження прав на куплений млин у селі Масалайці на річці Убеді та на хутір, ґрунти і сіножаті при тому ж млині	688
488.	1675, квітня 26. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження виключних прав Максаківського монастиря на відбирання повинностей від підданих монастиреві селян, із заборонаю залучати їх до виконання військових повинностей	689
489.	1675, червня 14. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав чернігівського, новгородського і всього Сівера архієпископа Лазаря Барановича на села Ушню, Воловицю та Степанівку, з млинами, озерами та іншими належними до них володіннями	690
490.	1675, червня 15. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав військового канцеляриста Богдана Войцеховича на млин, на річці Рутці, між селами Дубровку і Смичином у Чернігівському полку	691
491.	1675, червня 16. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл військовому товаришеві, новгородському писареві Івану Бабаку відбирати із збудованого ним млина, на річці Деряжній, нижче села Шатрищ, усі прибутки	692
492.	1675, липня 6. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав крелевецького сотника Івана Маковського на млин, на міській греблі Крелевця, на річці Свидні	693
493.	Близько 1675, липня 17. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про призначення колишнього димерського коменданта Іллі Новицького командиром над охочими людьми компанійського полку, що знаходиться у Переяславі	693

494. Близько 1675, липня 17. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про відправлення військових людей Андрія Дзаренка під командування до колишнього димерського коменданта Іллі Новицького під Переяслав 694
495. 1675, вересня 18. Табір під Каневом. – Закличний лист Івана Самойловича до корсунського полковника Федора Кандиби із закликом перейти на Лівобережжя під руку царя та його гетьманський регімент 695
496. 1675, листопада 6. – Універсал Івана Самойловича до чигиринської старшини та жителів Чигиринського полку із закликом радити Дорошенкові прийти зі старшиною до Батурина і скласти тут гетьманські повноваження, за що їм буде виявлено царську ласку, інакше вони будуть розглядатися як вороги 696
497. 1675, листопада 28. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про звільнення іноземних купців від підсудності українським судам 698

1676 рік

498. 1676, січня 2. Батурин. – Універсал Івана Самойловича з подякою корсунському полковникові Федору Кандибі за перехід на Лівобережжя та дозволом безперешкодно займати і купувати ґрунти у Ніжинському полку 698
499. Не раніше 1676, березня 1. Батурин. – Наказ Івана Самойловича із заборною луковським отаману і війту з громадою втручатися у займище Віктоотчину (?), надане комонному полковнику Іллі Новицькому 699
500. 1676, квітня 18. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл Максаківському монастиреві брати на монастирські потреби дрова з Радичівської пущі та інших прилеглих місць 700
501. 1676, квітня 19. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про заборону підданам Прилуцького Густинського монастиря записуватися в козаки 700
502. Не раніше 1676, квітня 20. Батурин. – Наказ Івана Самойловича охочекомонному полковникові Іллі Новицькому відправити розвідувальний загін чоловік з двадцять під Тягиню, щоб отримати відомості про пересування турецьких військ 701
503. 1676, липня 16. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Київського Пустинно-Миколаївського монастиря на ґрунти, стави, луки, озера та Максимівський перевіз через Дніпро 702
504. 1676, липня 16. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження призначення Ілляша Новицького полковником комонного полку, із повідомленням у полк чекати на його прибуття 703
505. 1676, липня 21. Батурин. – Наказ Івана Самойловича охочекомонному полковникові Іллі Новицькому зосередити під Новгородком компанійців, які знаходяться на постої у Стародубському полку та вирушити з ними під Сосницю до Макошина на з'єднання з компанійцями, що розташовуються у Чернігівському полку 704
506. 1676, липня 22. Батурин. – Наказ Івана Самойловича охочекомонному полковникові Іллі Новицькому зосередити дві сотні компанійців свого полку в Кістрі і затриматися в ній, поки стародубська старшина обере там поміж себе “старшого” 705
507. 1676, липня 26. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Київського Межигірського монастиря на монастирські маєтності 705
508. 1676, липня 31. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про відправлення комонного полковника Ілляша Новицького з полком до Дніпра для захисту Лівобережжя від ворогів, з розпорядженням закласти табір під селом Яблунівкою Лубенського полку 707

509.	1676, серпня 3. Батурин. – Універсал Івана Самойловича з наказом до старшини в містах і селах забезпечувати підводами для підвозу провіанту комонний полк Іллі Новицького, який прямує до Дніпра	708
510.	1676, серпня 14. Батурин. – Наказ Івана Самойловича охочекомонному полковникові Іллі Новицькому виступити зі своїм полком у похід на з'єднання з козацькими полками, що будуть при ньому, та військом князя Ромодановського ..	708
511.	1676, вересня 12. З пристані на Дніпрі. – Наказ Івана Самойловича охочекомонному полковникові Іллі Новицькому прийняти до себе в полк військових товаришів, що прибули у гетьманський табір з війська Гоголя	709
512.	1676, вересня 13. Табір під Лубнами. – Наказ Івана Самойловича охочекомонному полковникові Іллі Новицькому та ротмістрові Якову Павловському щодо захисту жителів Корсуня від військ Гоголя	709
513.	1676, жовтня 11. Батурин. – Наказ Івана Самойловича комонним полковникам Ілляшу Новицькому та Якову Павловському надати у Черкасах охорону з тридцяти чоловік стольнику і полковнику Василю Тяпкіну та військовому канцеляристу Іванові Дорошевичу, що їдуть у справах до Чигирина	710
514.	1676, листопада 21. Батурин. – Універсал Івана Самойловича Батуринському Бобріківському монастиреві про послушення монастирських підданих	711
515.	1676, грудня 1. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про розмежування володінь сел Воловиці і Ушні (належних до Чернігівської, Новгородської та усього Сівера архієпископії) та села Кладківки	712
516.	1676 (?). – З універсалу Івана Самойловича Київському Пустинно-Миколаївському монастиреві на маєтності	713

1677 рік

517.	1677, січня 20. Батурин. – Універсал Івана Самойловича носівському городовому отаманові Панкові Самокиші на військову частку прибутків з його власного млина, розташованого на річці Острі	713
518.	1677, березня 6. Батурин. – Інструкція Івана Самойловича, вирядженим до Москви, генеральному судді Івану Домонтовичу і генеральному писарю Саві Прокоповичу з приводу укріплення Чигирина	714
519.	1677, березня 7. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання полковому судді Полтавського полку Кості Кублицькому третьої частини військового байраку Соколи	718
520.	1677, березня 25. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання села Кладківки чернігівському новгородському і всього Сівера архієпископу Лазарю Барановичу	718
521.	1677, березня 26. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про зраду ніжинського протопопа Симеона Адамовича та стародубського і переяславського полковників Петра Рославця і Дмитрашки Райчі разом з іншими їх радниками	719
522.	1677, травня 1. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання місту Переяславу прав на прибутки, які мають йти на міські потреби з млина, що відновлюється на місці, яке належало місту, на Переяславській греблі під селом Попівкою	721
523.	1677, травня 9. Батурин. – Наказ Івана Самойловича воронізькому сотникові Саві Григоровичу про звільнення млина Івана Биховця, на річці Ясмань, від стягнення військової частки	722
524.	1677, травня 14. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання права Максаківському монастиреві запасатися деревом у вільних пущах, розташованих у верхній течії Десни від монастиря	722

525.	1677, червня 1. Переяслав. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл київським міщанам на безмитне перевезення збіжжя по річці Десні	723
526.	1677, липня 16. Батурин. – Наказ Івана Самойловича чигиринському полковнику про недопущення порушення прав Максаківського монастиря на володіння маєтностями під Максаківкою і Пивами та Максаківським перевозом через Дніпро	724
527.	1677, липня 16. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Київського Пустинно-Миколаївського монастиря на маєтності біля Максимівки та Пивів, на Максимівський перевіз через Дніпро, на озера, стави, луки і ґрунти	724
528.	1677, серпня 16. Табір на Солониці. – Універсал Івана Самойловича до чигиринського та інших виборних городових полковників, піхотних полковників та іншого полкового товариства з повідомленням про прибуття військової допомоги та закликком протриматися в Чигирині проти ворогів ще кілька днів до її отримання	725
529.	1677, вересня 26. Батурин. – Наказ Івана Самойловича комонним полковникам Іллі Новицькому та Якову Павловському простежити, щоб звільнені від служби Донська сотня і запорожці, розходячись, не чинили кривди жителям Черкас; прислати реєстри своїх полків для визначення стації та надати відомості про татар, що з'явилися під Ржищевом	726
530.	1677, жовтня 8. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання Лубенському Мгарському монастиреві села Піски	727
531.	1677, жовтня 8. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання знатному військовому товаришеві Данилові Рубану та його зятю Михайлові Міклашевському військової частки прибутків з трьох їх власних млинів у селах Зазірках, Кочергах та Ворґлі	728
532.	1677, жовтня 17. Батурин. – Наказ Івана Самойловича комонним полковникам Іллі Новицькому та Якову Павловському вислати розвідку за річку Буг, в зв'язку з можливим поверненням ворожих військ, і тимчасово розташувати людей своїх полків в Каневі, Мошнах, Деренківці, Дравівці, Черкасах та інших містах	729
533.	1677, жовтня 30. Батурин. – Наказ Івана Самойловича комонним полковникам Іллі Новицькому та Якову Павловському відвести свої полки на лівий берег Дніпра та розташувати їх на постій в Лубенському, Миргородському та Прилуцькому полках	730
534.	1677, грудня 6. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання військовому товаришеві Данилові Рубану та його зятеві Михайлові Міклашевському села Зазірки “до ласки войскової”	731
535.	1677, грудня 20. Батурин. – Універсал Івана Самойловича стародубівському городничому Іванові Дерев'янці на військову частку з побудованого ним млина на річці Ревні	731
536.	Не пізніше 1677, грудня 30. Полтава. – Підтвердження Іваном Самойловичем судового рішення полтавського уряду у справі повернення осавулові Полтавського полку Івану Насвіту ґрунтів теста	732

1678 рік

537.	1678, лютого 27. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання до “ласки войскової” значному військовому товаришеві Маркові Борсуку села Припутні ..	733
538.	1678, квітня 13. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про призначення Федора Мовчана прилуцьким полковником	734

539.	1678, травня 16. Табір під Ромнами. – Наказ Івана Самойловича комонному полковникові Іллі Новицькому вирушити на з'єднання з Лубенським і Миргородським полками та царським військом князя Ромодановського	735
540.	1678, червня 18. Табір на Бочках, проти Лукомля. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Полтавського монастиря на Чернецький ґрунт, розташований на річці Голтві, вище Решетилівки	735
541.	1678, червня 18. Табір на Бочках, проти Лукомля. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Полтавського монастиря на володіння селом Петрівкою “до ласки войскової” та на млини	736
542.	1678, червня 18. Табір на Бочках, проти Лукомля. – Універсал Івана Самойловича про надання Полтавському монастиреві ґирла річки Орель від містечка Китая до річки Дніпро, з усіма тонями, озерами і єзами	737
543.	1678, липня 6. Табір на Бужинській пристані. – Дозвіл Івана Самойловича комонному полковникові Іллі Новицькому, залишитися з кількома десятками чоловік свого полку в Чигирині, з наказом не покидати місто до подальших розпоряджень	738
544.	1678, серпня 15. Табір на Бужинських полях. – Універсал Івана Самойловича про вирядження з табору Ілляша Новицького з компанійцями під побережні міста для їх захисту від татарських наїздів	738
545.	1678, серпня 16. Табір на Бужинських полях. – Наказ Івана Самойловича комонним полковникам Іллі Новицькому та Якову Павловському розташувати компанійців у придніпровських містах для охорони Лівобережжя від ворогів та перехоплення втікачів на ворожу сторону	739
546.	1678, серпня 23. Табір на Бужинській пристані. – Наказ Івана Самойловича комонному полковникові Іллі Новицькому віддати 800 баранів та 60 кращих яловиць з військової худоби, що знаходиться у Вереміївці, посланцям черкаського князя Каспулата	740
547.	1678, вересня 4. Переяслав. – Наказ Івана Самойловича комонному полковникові Іллі Новицькому направити в Канів дві сотні компанійців на допомогу для захисту міста від татар, а у випадку значних сил ворога передати канівському полковникові пораду гетьмана – організувати евакуацію жителів на Лівобережжя	740
548.	1678, вересня 4. Переяслав. – Наказ Івана Самойловича канівському полковникові Давиду Пушкаренкові та п. Григорію Короткевичу перевести жителів Каніва на Лівобережжя	741
549.	1678, жовтня 15. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про залишення полків Іллі Новицького і Якова Павловського у побережних містах	742

1679 рік

550.	1679, лютого 22. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про заборону козакам Сосницької, Березанської та інших сотень привласнювати з скуплених ними монастирських млинів військовій частці прибутків	743
551.	1679, березня 9. Батурин. – Універсал Івана Самойловича у відповідь на прохання старшини Полтавського полку усунути з посади полтавського полковника Прокопа Левенця та призначити з поміж них нового полковника	744
552.	1679, квітня 7. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання на переяславський магістрат броварної скапщини	745
553.	1679, травня 7. Батурин. – Оборонний універсал Івана Самойловича Полтавському монастиреві на Рудий ліс і монастирські ґрунти	745
554.	1679, травня 20. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл Макошинському Микільському монастиреві насипати ґреблю і побудувати млин	

	на річці Братовій, на землі подарованій монастиреві сосницьким жителем Іваном Поручкою	746
555.	1679, липня 5. Табір під Івангородом. – Універсал Івана Самойловича про надання Ніжинському Красноостровському монастиреві села Талалаївки	747
556.	1679, листопада 16. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл значному військовому товаришеві Федору Кандибі відбирати повинності на перевезення дров, на сінокіс та скиртування сіна від людей, що поселилися біля його хутора в селі Семенівці, із звільненням їх від військових повинностей	747
557.	1679, листопада 25. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Новгородського Спаського монастиря відбирати медову данину від козаків і тяглих людей, що беруть мед з бортних дерев у монастирських маєностях	748
558.	1679, грудня 10. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Полтавського монастиря на млини на Остапівській греблі, на річці Пслі, залишені монастиреві видинським митрополитом Герасимом	749
559.	1679, грудня 11. Батурин. – Розподіл Іваном Самойловичем скарбових грошей між товариством комонного полку Ілляша Новицького, наданих полковнику для виплати	749

1680 рік

560.	1680, лютого 13. Батурин. – Наказ Івана Самойловича комонному полковнику Іллі Новицькому знешкодити татарську чату, яка перейшла на Лівобережжя	750
561.	1680, лютого 14. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання своєму синові Семену сіл Гремячого, Борщева, сільця Перегона, млинів на річці Ворі, озер, сіножатеї, ланів та інших угідь у Погарській сотні Стародубівського полку..	751
562.	1680, лютого 19. Батурин. – Наказ Івана Самойловича комонному полковникові Іллі Новицькому, чинити опір ворогу, який може з'явитися на Лівобережжі з боку Криму чи від Немирова	752
563.	1680, лютого 25. Батурин. – Наказ Івана Самойловича комонному полковникові Іллі Новицькому, з огляду на появу біля Кременчука татар, вислати вверх і вниз по Дніпру по 5 чоловік, щоб розвідати чи повністю скресла крига на річці, (якщо скресла – залишити полкове товариство на місцях попереднього розташування) .	753
564.	1680, березня 23. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання місту Переяславу на 1680 рік прибутків з горілчаних, дьогтьових та тютюнових міських шинків, із заборобою займатися шинкуванням горілкою козакам	754
565.	1680, березня 29. Батурин. – Оборонний універсал Івана Самойловича Максаківському монастиреві на села Максаків і Ховми	755
566.	1680, квітня 29. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження рішення переяславських міщан замість наданої Переяславу на 1680 рік горілчаної аренди, дозволити шинкувати горілкою у місті усім, хто сплатить за це до міської ратуші податок, з міщан по п'ять золотих, а з козаків по талеру – на чверть року..	755
567.	1680, травня 26. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про відправлення значного військового товариша Івана Ломиковського до полку охочекомонного полковника Ілляша Новицького для виплати скарбових грошей полковому товариству	756
568.	1680, червня 13. Батурин. – Наказ Івана Самойловича комонному полковникові Іллі Новицькому перевести полк на розташування між Хмелевим і Медвежим	757
569.	1680, серпня 18. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання “до ласки войсковой” військовому товаришеві Івану Ломиковському села Вишеньки, з наказом вишенській громаді виконувати належне послушення і повинності ...	758
570.	1680, жовтня 12. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на рибні ловлі по річці Сулі, вздовж	

	берегів, де знаходяться монастирські ґрунти, та на тримання горілчаних шинків в монастирських селах	758
571.	1680, жовтень. Батурин. – Універсал Івана Самойловича в охочекомонний полк Іллі Новицького, з дозволом на розміщення в містах Лубенського і Миргородського полків, де вони будуть отримувати стацію, та заборону відбирати “живність” у людей	759
572.	1680, грудня 10. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав значного військового товариша Федора Жученка на січ, розташовану на річці Орель, вище Зармицької	760
573.	1680, грудня 27. Батурин. – Універсал Івана Самойловича олишівському городовому отаманові Леонтієві Шрамченку на ранг олишівського сотника	760

1681 рік

574.	1681, лютого 6. Батурин. – Наказ Івана Самойловича комонному полковникові Іллі Новицькому перевести свій полк до Ірклієва та Кропивної для знешкодження чати немирівських татар та кам’янецьких черемисів, яку було виявлено під Чигирин-Дубровою	761
575.	1681, лютого 8. Батурин. – Наказ Івана Самойловича комонному полковникові Іллі Новицькому перехопити татар, які з’явилися під Домонтовим та Піщаною ...	762
576.	1681, лютого 10. – Універсал Івана Самойловича генеральному військовому осавулові Леонтієві Полуботку на маєтності в Чернігівському полку	763
577.	1681, березня 14. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про відміну дозволу на тримання вільних горілчаних шинків у Переяславі, за сплату відповідних податків до переяславського магістрату, та повернення права на шинкування горілкою у 1681 році (а також на продаж дьогтю і тютюну) магістратові	764
578.	1681, квітня 19. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про сплату Лавріном Борозною реєстрових грошей до Військового Скарбу	766
579.	1681, травня 5. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання комонному полковникові Іллі Новицькому права на горілчану, дьогтьову і тютюнову аренду в селі Нехаєвці на 1681 рік для утримання охочого війська	766
580.	1681, травня 25. Авдіївка. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Рихлівського монастиря на монастирські ґрунти та дозволом побудувати млини на річці Бистриці	767
581.	1681, червня 17. Під Алтинівкою. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав комонного полковника Ілляша Новицького на Капустинську греблю, на річці Сулі в Сенятинщині, з дозволом Новицькому побудувати для себе на греблі млини	768
582.	1681, липня 29. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про призначення конотопським сотником заслуженого військового товариша Федора Кандиби	768
583.	1681, липня 29. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про заборону козакам і чумакам шинкувати горілкою на ярмарках під час свят, під Прилуцьким Густинським монастирем	769
584.	1681, серпня 2. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав березинського купця Євфима Носенка на млин, побудований ним на насипаній ним же греблі, на річці Бречиці, у Киселівській сотні	770
585.	1681, вересня 17. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл Лубенському Мгарському монастиреві та лубенському обивателю Іванові Кулябці закріпити за собою Стару греблю під Лисою Горою, на річці Сулі, та побудувати млини на шість кіл	771

586. 1681, жовтня 2. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання ніжинському полковникові Якову Жураківському на дві слободи “Болшую” над Болотом і “Меншую” над річкою Локнею 772
587. 1681, грудня 19. Батурин. – Наказ Івана Самойловича меленському жителеві Пилипу Савенкові надавати з свого млина половину прибутків на Новгородську архимандрію 773

1682 рік

588. 1682, лютого 7. Прилуки. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл прилуцькому магістрату на всі прибутки з побудованого коштом магістрату млина у селі Смошах 773
589. 1682, лютого 8. Прилуки. – Універсал Івана Самойловича про надання прилуцькому полковникові Лазарю Горленкові усіх прибутків з побудованого ним млина у селі Подищах, на річці Удай 774
590. 1682, березня 29. Батурин. – Оборонний універсал Івана Самойловича греку Миколі Стефановичу із захистом від обвинувачень полтавського крамаря Яреми Краснокутського у дорученій йому справі про отримання на Дону викупу за полоненого мурзу 774
591. 1682, травня 10. Батурин. – Універсал Івана Самойловича до військової старшини і товариства, до вїтїв, бурмистрів та усього поспільства із заборонаю переселятися на Правобережжя та переходити на службу до поляків 775
592. 1682, травня 21. Батурин. – Універсал Івана Самойловича з повідомленням в охочекомонний полк Іллі Новицького про смерть царя Федора Олексійовича та наказом виконати присягу новому царю Петру Олексійовичу при відправленому до полку царському посланцеві 777
593. 1682, травня 26. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав на монастирські села Максаківському монастиреві 779
594. 1682, червня 16. Батурин. – Універсал Івана Самойловича в охочекомонний полк Іллі Новицького із запереченням чуток про вихід московських військ з українських міст та обіцянкою надіслати до полку належну плату 780
595. 1682, червня 19. Батурин. – Універсал Івана Самойловича в охочекомонний полк Іллі Новицького з розпорядженням про необхідність, після смерті царя Федора Олексійовича, виконання нової присяги, тепер співправителям царям Івану та Петру Олексійовичам 781
596. 1682, червня 24. Батурин. – Наказ Івана Самойловича комонному полковникові Іллі Новицькому привести до присяги на вірність царям Івану і Петру Олексійовичам товаришів його полку, що знаходяться біля Дніпра, та виплатити їм грошове утримання 783
597. 1682, липня 28. Батурин. – Наказ Івана Самойловича комонному полковникові Іллі Новицькому направити корогву компанійців зі свого полку на охорону Дніпровського побережжя, щоб запобігти перебіганню зрадників на інший бік Дніпра 784
598. 1682, серпня 10. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Київського Михайлівського Панянського монастиря на села Ходосівку і Краничі 785
599. 1682, серпня 19. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання села Жуки значному військовому товаришеві Федору Жученкові 786
600. 1682, серпня 24. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про розмежування земель Рихлівського монастиря та жителів села Понурниці 786
601. 1682, вересня 12. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл воронізькому обивателеві Лазарю Матвійовичу перенести греблю на річці Ясмань, де

	знаходиться куплений ним млин, з старого місця на нове – нижче за течією, на якому він може збудувати новий млин та осадити при новій греблі слободу з п'яти чоловік	787
602.	1682, вересня 15. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл Мгарському Лубенському монастиреві осадити слободу біля Великобудиських млинів	788
603.	1682, листопада 30. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про надання Лубенському Мгарському монастиреві, для побудови мурованої Спаської церкви, прибутків з військових часток у млинах Івана Кулябки, розташованих на Нижній Лубенській греблі	789

1683 рік

604.	1683, січня 16. Батурич. – Розпорядження Івана Самойловича переяславському полковникові Леонтію Полуботку про організацію суду над колишнім переяславським полковником Дмитрашкою Райчею	790
605.	1683, січня 18. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про обвинувачення колишнього переяславського полковника Дмитрашки Райчі “в прийнятті з противної сторони листів” та про проведення у цій справі суду в Переяславі ...	791
606.	1683, квітня 27. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про право міста Переяслава на шинкування горілкою в 1683 році, з дозволом місту виробляти на міські потреби селітру	792
606 а.	1683, травня 22. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про надання глухівському священнику Максиму Софоновичу слободи Хотминівки	793
607.	1683, липня 17. Батурич. – Наказ Івана Самойловича лубенському полковнику забезпечити оборону володінь Лубенського Мгарського монастиря	794

1684 рік

608.	1684, січня 12. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про право міста Переяслава на шинкування горілкою у 1684 році	795
609.	1684, лютого 2. Батурич. – Наказ Івана Самойловича полтавському полковнику Павлу Семеновичу щодо послушенства жителів села Петрівки Полтавському монастиреві	796
610.	1684, березня 10. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження надання ігуменства Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря Сильвестру Головчичу чернігівським і новгородським архієпископом, адміністратором (місцеблюстителем) Київської митрополії Лазарем Барановичем..	797
611.	1684, березня 12. Батурич. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Київського Микільського монастиря на млин, на Чигирин-Дубровський греблі, на річці Сулі, наданий Петром Дорошенком	798
612.	1684, травня 8. Батурич. – Наказ Івана Самойловича комонному полковникові Іллі Новицькому надати зі свого полку ескорт із тридцяти чоловік під командою сотника для безпечного проїзду до Криму гінця кримського хана та гетьманських посланців	799
613.	1684, травня 20. Глухів. – Універсал Івана Самойловича про вільний вилов бобрів і видр для Військового Скарбу отаману бобровників Дмитрові Самсоновичу з товариством та про обов'язок старшини забезпечувати бобровників усім необхідним для вилову звірів	800
614.	1684, червня 25. Глухів. – Універсал Івана Самойловича про надання військовому товаришеві Якову Дем'яновичу слободи Годуновки, розташованій на річці Ясмані, вище Глухова	801
615.	1684, липня 5. Батурич. – Універсал Івана Самойловича в охочекомонний полк Іллі Новицького з похвалою за вірну службу та виконану російським царям і йому гетьману присягу	801

616.	1684, липня 21. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання значному військовому товаришеві Федору Сулімі села Сошники в Полковій сотні Переяславського полку	803
617.	1684, вересня 24. Табір під Хомутцем. – Універсал Івана Самойловича про заборону київській старшині вписувати київських міщан у козацький реєстр та з вимогою припинити козацьке шинкування горілкою у Києві	804
618.	1684, вересня 29. Полтава. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав значного військового товариша Леонтія Черняка на село Гавронці	805
619.	1684, грудня 2. Батурин. – Наказ Івана Самойловича осавулу охочекомонного полку Іллі Новицького Іванові Максимовичу прибути у Батурин	806

1685 рік

620.	1685, травня 11. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про прилучення заслуженого військового товариша Прокопа Левенця та його сина Івана під гетьманську протекцію та про підтвердження їх прав на спадкові, набуті власним коштом та отримані від гетьмана володіння	806
621.	1685, червня 4. Батурин. – Універсал Івана Самойловича у полк Іллі Новицького з повідомленням про відправлення військового канцеляриста Григорія Болдаковського з річної платою на полк та закликом до полкового товариства при розташуванні на постої не завдавати збитків посолитим	807
621 а.	1685, червня 23. Батурин –Універсал Івана Самойловича з оголошенням про призначення виборів київського митрополита та запрошенням на них духовенства	809
622.	1685, липня 4. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав товариша Стародубського полку Павла Гудовича на село Іванціонку, з дозволом відбирати звичні повинності від тяглих людей	810
623.	1685, липня 5. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання стародубівському протопопові Самійлу Хоменському села Логоватого	810
624.	1685, липня 12. Батурин. – Універсал Івана Самойловича з повторним сповіщенням в охочекомонний полк Іллі Новицького про відправлення з військовим канцеляристом Григорієм Болдаковським річної плати полковому товариству та пересторогою щодо можливої служби у поляків	811
625.	1685, липня 14. Батурин. – Універсал Івана Самойловича у полк Іллі Новицького із застереженням проти можливої зради окремих полчан своїй присязі та їх переходу на сторонню службу	813

1686 рік

625 а.	1686, січня 13. Батурин – Інструкція Івана Самойловича своєму синові Григорію Івановичу та генеральному осавулу Івану Мазепі, відправленим до Москви	814
626.	1686, січня 18. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл мельникам Андрію Бураю та Демку Грищенкові зайняти греблю на річці Снов під селом Карповичами і побудувати на греблі млин	821
627.	1686, березня 1. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про встановлення в Україні оренд на продаж спиртних напоїв, дьогтю, тютюну та на млини для утримання найманого війська, з яких у Лубенському полку в 1686 році обивателі мають сплатити 17 тисяч золотих	821
628.	1686, липня 2. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав міста Остра на належні місту здавна поля, сіножаті та ліси	823

629. 1686, серпня 5. Батурин. – Оборонний універсал Івана Самойловича Київському Пустинно-Миколаївському монастиреві на монастирські маєтності (з маєтностями патронуваного Микільським монастирем Пивського монастиря). 823
630. 1686, серпня 8. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про звільнення від оренди сіл Прилуцького Густинського монастиря Маціївки, Полови та Левки 824

1687 рік

631. 1687, січня. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про призначення сенчанським сотником значного товариша Лубенського полку, наказного сенчанського сотника Івана Беркова та про надання йому маєтностей під містом Сенчею 825
632. 1687, березня 2. Батурин. – Оборонний універсал Івана Самойловича Мгарському Лубенському монастиреві на ліс під Будищами 826

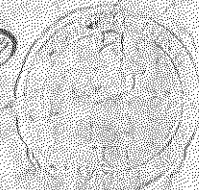
Список ілюстрацій (на вклейці)

- № 1. 1657, жовтня 23, Київ. – Універсал Івана Виговського про звільнення київських міщан від загальної підводної повинності. – Док. 16.
- № 2. 1658, лютого 25, Київ. – Універсал Івана Виговського Лаврентію Борозні на село Горськ та інш. – Док. 25.
- № 3. 1658, червня 3, Сміла. – Універсал Івана Виговського про заборону чинити шкоду Київському Пустинному Миколаївському монастиреві. – Док. 38.
- № 4. 1658, липня 26. Чигирин. – Універсал Івана Виговського про заборону вимагати підводи у київських міщан. – Док. 48.
- № 5. 1660, лютого 7. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького про підтвердження прав Київського Пустинного Миколаївського монастиря побудувати млини в селі Совин. – Док. 92.
- № 6. 1660, лютого 7. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького про підтвердження прав Київського Пустинного Миколаївського монастиря на село Михайлівку. – Док. 91.
- № 7. 1662, квітня 4. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького з наказом козакам пускати на свої землі колишніх власників, згідно з Гадяцьким і Чуднівським пактами. – Док. 132.
- № 8. 1663, лютого 28. Переяслав. – Універсал Якима Сомка рідному братові чернігівського полковника Іоанікія Силича Стефанові Силичу про підтвердження прав на села Сядричі і Вихвостів. – Док. 153.
- № 9. 1663, квітня 2. Чигирин. – Універсал Павла Тетері Київському Пустинному Микільському монастиреві про компенсацію завданої йому шкоди. – Док. 160.
- № 10. 1663, липня 24. Чигирин. – Універсал Павла Тетері до всієї старшини з наказом розглядати скарги Київського Пустинно-Микільського монастиря на місцях без надсилання їх до гетьманського уряду. – Док. 165.
- № 11. 1663, липня 5. Табір. – Універсал Івана Брюховецького київським міщанам на захист їх від розміщення козаків у місті та у їхніх позаміських володіннях. – Док. 185.
- № 12. 1663, жовтня 24. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького Густинському монастиреві на млин на річці Лисогор у селі Дейманівці. – Док. 201.
- № 13. 1663, жовтня 24. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького Густинському монастиреві на млин на річці Удай під містом Варвою. – Док. 204.
- № 14. 1664, січня 22. Батурин. – Закличний універсал Івана Брюховецького до жителів міста Борзни. – Док. 210.
- № 15. 1664, березня 26. Переяслав. – Універсал Івана Брюховецького про підтвердження прав Київського Микільського монастиря на Кучуківський острів. – Док. 215.
- № 16. 1668, квітня 9. Гадяч. – Універсал Івана Брюховецького про підтвердження прав Лавріна Борозни на села Горськ, Ключи, Куршановичі та інш. – Док. 255.

- № 17. 1667, червня 10. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка Київському Пустинному монастирю про підтвердження за прикріпленням до нього Пивським монастирем монастирських маєтностей. – Док. 265.
- № 18. 1668, лютого 22. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка Київському Пустинному монастирю на Максимівський перевіз. – Док. 267.
- № 19. 1668, липня 5. Табір під Срібним. – Універсал Петра Дорошенка Густинському монастирю про підтвердження прав на млини під Варвою. – Док. 280.
- № 20. 1668, серпня 10. Чигирин – Універсал Петра Дорошенка про підтвердження прав Глухівського Петропавлівського монастиря на села Холопків, Баничі, сілця Везонку, Ховзовку, Будища, на Стрільницький млин та інші маєтності. – Док. 282.
- № 21. 1668, серпня 22. Чигирин – Оборонний універсал Петра Дорошенка колишньому генеральному обозному Тимофію Носачу на його маєтності у Корсуні і біля Корсуня. – Док. 284.
- № 22. 1669, квітня 27. Чигирин – Універсал Петра Дорошенка Лисянському монастиреві про підтвердження прав на село Неморожос, стави та млини. – Док. 296.
- № 23. 1669, близько липня. Табір під Росавою. – Універсал Петра Дорошенка Київському Пустинному Микільському монастирю про захист його маєтностей – сел Кононч і Савин. – Док. 297.
- № 24. 1669, грудня 7. Чигирин – Оборонний універсал Петра Дорошенка Київському Микільському Пустинному монастирю на маєтність Городище, прикріпленому до нього Пивському монастиреві. – Док. 298.
- № 25. 1673, квітня 25. Чигирин – Універсал Петра Дорошенка Київському Микільському Пустинному монастиреві про права прикріпленого до нього Пивського монастиря на перевіз через річку Дніпро. – Док. 304.
- № 26. 1674, серпня 12. Чигирин – Універсал Петра Дорошенка про взяття під гетьманську оборону монастиря Миколи Пивського. – Док. 307.
- № 27. 1672, серпня 4. Батурин – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Пилуцького Густинського монастиря на село Дейманівка і монастирські млини. – Док. 446.
- № 28. 1674, червня 19. Табір під селом Ліплявою. – Універсал Івана Самойловича про взяття під військову оборону Пивського монастиря. – Док. 481.
- № 29. 1675, березня 16. Батурин. – Універсал Івана Самойловича колишньому черкаському полковникові Якимові Головченку про підтвердження прав на млин у селі Масаліївці та інш. – Док. 487.
- № 30. 1677, липня 16. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав Київського Микільського Пустинного монастиря на маєтності біля Максимівки та Пивів, на Максимівський перевіз та інш. – Док. 527.
- № 31. 1677, липня 16. Батурин. – Наказ Івана Самойловича чигиринському полковнику про недопущення порушення прав Максаківського монастиря на володіння маєтностями під Максимівкою і Пивами, Максимівським перевозом та інш. – Док. 526.
- № 32. 1686, серпня 5. Батурин. – Оборонний універсал Івана Самойловича Київському Микільському Пустинному монастиреві на монастирські маєтності. – Док. 629.
- № 33. 1663, березня 29. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка Івану Краснянському на млин під селом Подолів. – Док. 65 Д

Handwritten text in a cursive script, likely a letter or document. The text is written in a dark ink on aged, slightly stained paper. The script is dense and fills most of the page. There are some faint markings and a large, stylized flourish or signature at the bottom left.

Jana Engel

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or header, written in a cursive script.

Main body of handwritten text, consisting of several lines of cursive script. The text is dense and appears to be a formal document or letter.

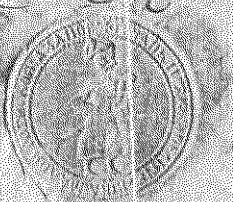
Large, decorative handwritten signature or name at the bottom left of the page.

Handwritten text at the bottom right of the page, possibly a date or a reference number.

JOHANNES MICHAELIS
Com. de h. de ...

Handwritten Latin text, heavily obscured by large, decorative flourishes on the left side. The text is written in a cursive script and appears to be a formal document or letter.

Large, stylized signature or stamp in the bottom left corner, written in a highly decorative cursive hand.

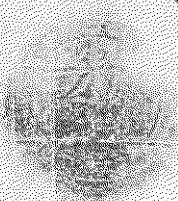
Handwritten text at the bottom right, possibly a date or a reference note.

Handwritten initials or signature in the top left corner.

Handwritten text at the top center, possibly a title or address.

Main body of handwritten text, appearing to be a letter or document.

Handwritten signature or name at the bottom left.

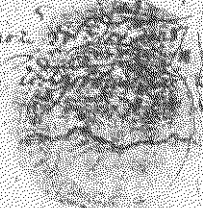

Handwritten number '141/1260' in the bottom right corner.

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or header, including the name "D. Juan de los Rios" and "D. Juan de los Rios" repeated.

Main body of handwritten text in a cursive script, containing several lines of dense handwriting.

Handwritten signature or name at the bottom left, possibly "D. Juan de los Rios" or similar.

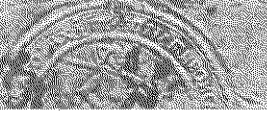

Handwritten text at the bottom right, possibly a date or additional notes, including the year "1611" and "1612".

Handwritten header text, possibly a title or recipient information, including the name "Antonio de..."

Main body of handwritten text, consisting of several paragraphs of cursive script. The text is dense and appears to be a formal letter or document.

Handwritten signature or name at the bottom left of the page.

1780
1781
1782
1783
1784
1785
1786
1787
1788
1789
1790
1791
1792
1793
1794
1795
1796
1797
1798
1799
1800

Handwritten text in a cursive script, likely a ledger or account book. The text is dense and covers most of the page. It appears to be a list of entries, possibly related to a business or estate, with various names and numbers. The script is highly stylized and difficult to read in detail.

1780
1781
1782
1783
1784
1785
1786
1787
1788
1789
1790
1791
1792
1793
1794
1795
1796
1797
1798
1799
1800

12

Handwritten text in Cyrillic script, likely a letter or document.

Seal impression (circular stamp) in the center.

Signature: М. С. Гоголь

Text at bottom right: ...

13

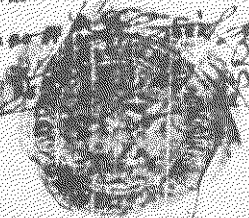
Handwritten text in Cyrillic script, likely a letter or document.

Seal impression (circular stamp) in the center.

Signature: М. С. Гоголь

Text at bottom right: ...

Handwritten text in a cursive script, likely a letter or document. The text is dense and covers most of the page. It appears to be in a historical or official context, possibly related to a military or administrative matter. The handwriting is highly stylized and difficult to decipher without specialized knowledge of the language and script.

Handwritten text at the bottom left, possibly a signature or a specific instruction. It includes the name "Александр" and other illegible characters.

Handwritten text at the bottom right, possibly a date or a reference number. It includes the word "Одъ" and other illegible characters.

Memorandum

Contra

Handwritten text in a cursive script, likely a memorandum or list of items, mentioning various names and locations such as 'Macedonia', 'Medan', and 'Macao'.

Handwritten signature or name at the bottom left, possibly 'J. de ...'.

Handwritten text at the bottom right, possibly a date or reference number.

Stygo deponio Rana
2 Coimbat Jazzyra

Stygo

Handwritten text in a cursive script, likely a historical document or a list of names and titles. The text is dense and spans most of the page. It appears to contain names of individuals and possibly titles or positions, though the specific words are difficult to decipher due to the cursive and fading. Some words like 'Stygo' and 'Rana' are visible at the beginning.

320

Handwritten signature or name at the bottom of the page, possibly 'Solea blia Bra'.

Именъ Свѣтлѣйшаго
Господина Царя

С

Великому Князю Московскому
Александрю Ивановичю
и сыну его великому князю
и царю Иосифу Ивановичю
и сыну его великому князю
и царю Павлу Ивановичю
и сыну его великому князю
и царю Николаю Ивановичю
и сыну его великому князю
и царю Александру Ивановичю
и сыну его великому князю
и царю Григорію Ивановичю
и сыну его великому князю
и царю Ивану Ивановичю
и сыну его великому князю
и царю Федору Ивановичю
и сыну его великому князю
и царю Дмитрію Ивановичю
и сыну его великому князю
и царю Семенову Ивановичю
и сыну его великому князю
и царю Пётру Ивановичю
и сыну его великому князю
и царю Павлу Ивановичю
и сыну его великому князю
и царю Николаю Ивановичю
и сыну его великому князю
и царю Александру Ивановичю
и сыну его великому князю
и царю Григорію Ивановичю
и сыну его великому князю
и царю Ивану Ивановичю
и сыну его великому князю
и царю Федору Ивановичю
и сыну его великому князю
и царю Дмитрію Ивановичю
и сыну его великому князю
и царю Семенову Ивановичю
и сыну его великому князю
и царю Пётру Ивановичю

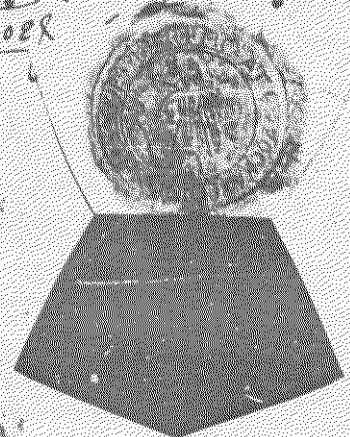
Великому Князю Московскому
Александрю Ивановичю

Handwritten text at the top center, possibly a title or header, including the word "Lingua".

Main body of handwritten text in a cursive script, starting with a large initial letter 'A'.

Handwritten text at the bottom left, possibly a signature or a specific note.

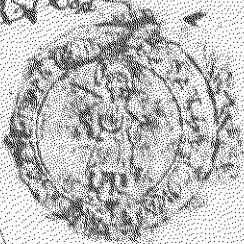

opere de...
et...

377

[Illegible handwritten text in a cursive script, likely Latin or a related language, covering the main body of the page.]

[Handwritten signature or name, possibly 'Sicut beatus...']

Иванъ Ивановичъ
Государственный секретарь

Ваше письмо о присланной вами рукописи, и в частности, о том,
что в ней содержится описание некоторых вещей, находящихся в
вашем распоряжении, и о том, что вы желаете получить
на них вознаграждение, я получил. В отношении этого дела
я должен сказать, что в настоящее время не представляется
возможности удовлетворить ваше требование, так как
все, что вы описали, находится в распоряжении
Государственного секретариата, и в настоящее время
не представляется возможности выдать вам на эти вещи
какое-либо вознаграждение. Однако, если вы желаете
получить на эти вещи вознаграждение, то вы можете
предложить мне, чтобы я обратился к соответствующим
властям с просьбой о выдаче вам на эти вещи
какого-либо вознаграждения. Если вы согласны с этим,
то я буду рад обратиться к соответствующим властям
с вашей просьбой.

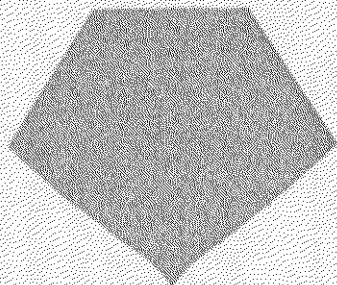
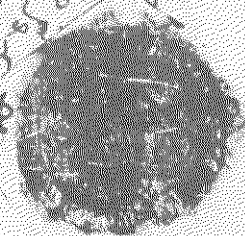
С уважением,
Иван Ивановичъ

Handwritten title in cursive script, possibly a name or address.

Main body of handwritten text in cursive script, containing several lines of text.

Handwritten signature or name in cursive script.

ANNO DOMINI 1683
MAY 10

Handwritten Latin text in a highly decorative cursive script, likely a formal document or letter. The text is arranged in several lines, with some words appearing to be in a different script or dialect. The ink is dark and the paper shows signs of age.

Handwritten Latin text, possibly a signature or a specific clause of the document, continuing the cursive style of the main body of text.

Handwritten signature or initials at the bottom of the page, possibly reading 'S. B. 13'.

Наукове видання

**Універсали
українських гетьманів
від Івана Виговського
до Івана Самойловича
(1657 – 1687)**

Художній редактор

Георгій Сергєєв

Технічний редактор

Майя Притикіна

Комп'ютерний дизайн

Ірини Стариковської, Людмили Косун

Підписано до друку 02.10.2003. Формат 70×100¹/₁₆.

Папір офс. № 1. Гарн. Таймс.

Офс. друк. Ум. друк. арк. 88,4.

Ум. фарб.-відб. 88,4. Обл.-вид. арк. 85,22.

Зам. № 283